RTA4580013 ศ.อรศิริ ปาณินท์ (ชุดที่ 3)

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การเปรียบเทียบภูมิปัญญาในพัฒนาการของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ

ระหว่างพื้นที่เลือกสรรใน อ.เชียงคำ จ.พะเยา ประเทศไทย กับพื้นที่เลือกสรรในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

โดย

กวิน วังวิกย์การ กรุณา รักษวิณ
สถาปนา กิตติกุล ธีรยุทธ อินทจักร์
ณัฐธร ธรรมบุตร

20 ธันวาคม 2548

สัญญาเลขที่ RTA4580013

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การเปรียบเทียบภูมิปัญญาในพัฒนาการของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ระหว่างพื้นที่เลือกสรรใน อ.เชียงคำ จ.พะเยา ประเทศไทย กับพื้นที่เลือกสรรในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

โดย

ภวิน วงวิกย์การ	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
กรุณา รักษวิณ	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
สถาปนา กิตติกุล	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ธีรยุทธ อินทจักร์	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ณัฐธร ธรรมบุตร	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป

การเปรียบเทียบภูมิปัญญาในพัฒนาการของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ระหว่างพื้นที่เลือกสรรในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ประเทศไทย กับพื้นที่เลือกสรรในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

กวิน วองวิกย์การ กรุณา รักษวิณ สถาปนา กิตติกุล ธีรยุทธ อินทจักร์ ณัฐธร ธรรมบุตร

คำสำคัญ: บ้านพื้นถิ่น / ไทลื้อ / พัฒนาการ / อ. เชียงคำ / แคว้นสิบสองปันนา

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบบ้านพื้นถิ่นไทลื้อในประเทศไทยกับในแคว้นสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน ในแง่ของผังชุมชน สภาพแวดล้อมของเรือน และเรือน เพื่อวิเคราะห์หาลักษณะเด่นที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์บ้านพื้นถิ่น ที่มีพัฒนาการตั้งแต่อดีตมาถึงปัจจุบัน เพื่อสรุปเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์และพัฒนาบ้านพื้นถิ่นที่เหมาะสมต่อไป งานวิจัยนี้ได้เลือกศึกษาในพื้นที่ อ. เชียงคำ จ. พะเยา เพราะเป็นชุมชนไทลื้อที่ยังรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของตนเอง มีลักษณะของเรือนที่หลากหลาย และยังไม่เคยมีผู้เข้าไปศึกษาอย่างละเอียดจริงจัง สำหรับในแคว้นสิบสองปันนา ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาหมู่บ้านพื้นถิ่นไทลื้อจาก 4 เมือง คือ เมืองล่า เมืองพง เมืองหย่วน และเมืองมาง เพราะเป็นบ้านเกิดของบรรพบุรุษไทลื้อที่อพยพมาอยู่ที่ อ. เชียงคำ

ผังชุมชน หมู่บ้านพื้นถิ่นไทลื้อมีองค์ประกอบของหมู่บ้านคือ ซุ้มประตู เสื้อบ้าน บ่อน้ำประจำหมู่บ้าน วัด การตั้งถิ่นฐานของไทลื้อ อ. เชียงคำในช่วงแรกเป็นไปตามแนวยาวของลำน้ำ ต่อมาได้มีการขยายตัวของชุมชนไปตามแนวถนน ส่วนในแคว้นสิบสองปันนาจะตั้งถิ่นฐานตามแนวที่ราบลุ่มเชิงเขา มีลำน้ำไหลผ่าน โดยรอบหมู่บ้านเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ถ้าเป็นหมู่บ้านใหม่ (อายุ 10 – 15 ปี) จะตั้งบนพื้นราบ วางผังหมู่บ้านเป็นรูปตาราง ตามการตัดถนน หมู่บ้านไทลื้อ อ. เชียงคำ มีอัตราความเจริญมากกว่าหมู่บ้านไทลื้อแคว้นสิบสองปันนา ที่ อ. เชียงคำจะไม่จำกัดขอบเขตของหมู่บ้าน ต่างจากในสิบสองปันนา ซึ่งยังคงรักษาขอบเขตของหมู่บ้านเดิมอยู่ ทำให้มีความหนาแน่นของเรือนเพิ่มขึ้น จนเกิดปัญหาการระบายอากาศภายในหมู่บ้าน

สภาพแวดล้อมของเรือน ภายในบริเวณบ้านประกอบด้วย รั้วบ้าน ลานบ้านหรือข่วง บ่อน้ำ ยุ้งข้าว เล้าหรือคอกสัตว์ ห้องน้ำ-ส้วม หอผี (พบเฉพาะบางครัวเรือนที่ผีที่ตนนับถือไม่ตรงกับของหมู่บ้าน) ชาวไทลื้อเลือกที่ราบโล่งเพื่อปลูกเรือน เรือนไทลื้อมักตั้งอยู่บริเวณกลางที่ดิน โดยขนาดของที่ดินนอกจากจะเพียงพอต่อการปลูกพรรณไม้เพื่อการอุปโภคและการบริโภคแล้ว ยังเผื่อไว้รองรับการปลูกเรือนเพิ่มขึ้นของลูกหลานด้วย แต่ถ้าไม่มีบริเวณพอ สามารถออกไปหาที่ดินผืนใหม่ได้ (ปัจจุบันหมู่บ้านไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาบางแห่งมีความหนาแน่นของเรือนจนไม่มีบริเวณพอ) การปลูกพืชผักสวนครัวมักปลูกอยู่บริเวณใกล้ชานแดด บ่อน้ำจะอยู่บริเวณหน้าบ้าน หรืออยู่ตรงข้ามกับครัว ชานแดด และห้องน้ำ-ส้วม บ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ. เชียงคำ มีส้วมประจำครัวเรือน ส้วมถ้าไม่อยู่บนชานเรือน ก็จะอยู่ทางทิศใต้ ทิศตะวันตก แต่ในแคว้นสิบสองปันนาจะพบส้วมประจำครัวเรือนน้อยมาก หลายหมู่บ้านใช้วิธีไปทุ่ง หรือใช้ส้วมสาธารณะประจำหมู่บ้าน

เรือน เรือนพื้นถิ่นไทลื้อเป็นเรือนยกใต้ถุน มีทั้งเรือนไม้จริงทั้งหลัง เรือนไม้ไผ่ทั้งหลัง และเรือนไม้จริงเฉพาะโครงสร้างหลักส่วนองค์ประกอบอื่นๆ เป็นไม้ไผ่ (ในพื้นที่ที่สำรวจจะไม่พบเรือนที่ทำด้วยไม้ไผ่ทั้งหลังแล้ว) ฝาเรือนผายออกมีช่องหน้าต่างน้อยมาก หลังคาทรงจั่วผสมปั้นหยา วางสันหลังคาหลักในแนวทิศเหนือ-ใต้ เรือนพื้นถิ่นไทลื้อแคว้นสิบสองปันนามีโครงสร้างและรูปทรงหลังคาขนาดใหญ่และซับซ้อนกว่าที่ อ. เชียงคำ นอกจากนี้เสาของเรือนที่แคว้นสิบสองปันนามีฐานทำด้วยหิน แต่ไม่พบที่ อ. เชียงคำ พื้นที่ใช้สอยภายในเรือนประกอบไปด้วย ใต้ถุน บันได ระเบียง ชาน ห้องนอน ครัว ที่เก็บข้าว และห้องโถง (พบเฉพาะในเรือนที่แคว้นสิบสองปันนา) เรือนไทลื้อที่ อ.เชียงคำ มีการเปลี่ยนแปลงมากกว่าทั้งด้านรูปลักษณ์อาคาร พื้นที่ใช้สอย และการใช้

วัสดุ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าการปรับเปลี่ยนที่เหมาะสมควรอยู่บนฐานคิดที่พัฒนาขึ้นจากเทคโนโลยีดั้งเดิม ไม่ซับซ้อนเกินความสามารถของชาวบ้าน มีการนำวัสดุท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์โดยไม่สร้างมลภาวะแก่สภาพแวดล้อม

จากการศึกษาบ้านพื้นถิ่นไทลื้อในมิติของ ผังชุมชน สภาพแวดล้อมของเรือน และเรือน ทำให้พบลักษณะเด่น 6 ประการที่สะท้อนภูมิปัญญาซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นฐานคิดหรือเป็น "แก่นแท้" สำหรับการพัฒนาสร้างสรรค์บ้านพื้นถิ่นไทลื้อในปัจจุบันและอนาคต คือ 1. เป็นบ้านที่ถูกสร้างสรรค์ให้รองรับวิถีชีวิตของผู้อยู่ 2. เป็นบ้านที่ถูกสร้างสรรค์บนพื้นฐานของความเคารพและความเข้าใจสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ 3. เป็นบ้านที่มีลักษณะ "เปิด" เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชน 4. เป็นบ้านที่รองรับประโยชน์ใช้สอยเอนกประสงค์ 5. เป็นบ้านที่เอื้อต่อการปรับเปลี่ยน ต่อเติม ซ่อมแซม และ 6. เป็นบ้านที่ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ใช้สอยต่อเนื่อง

Comparison of Local Wisdom in Development of Tai-Lue Vernacular House between Selected Area in Chiang Khum, Payao, Thailand and the Selected Area in Xishuangbanna District, Yunnan, the People's Republic of China

Kawin Wongwigkarn, Karuna Raksawin, Sathapana Kittikul, Teerayut Inthajak, Nadadhorn Dhamabutra

Keywords: Vernacular House / Tai-Lue / Dai-Lue /Development / Chiang Khum / Xishuangbanna

Community lay-outs, physical characteristics of Tai-Lue vernacular houses and their surroundings are subjects of study in the comparison of local wisdom in the development of Tai-Lue vernacular houses between Tai-Lue community in Chiang Khum, Payao, Thailand and Xishuangbanna district in the people's republic of China. Findings of distinguished reflection of both groups' local wisdom in the development could help form planning guidelines.

Chiang Khum district in Payao, Thailand, was selected as the site study since the area strongly holds their Tai-Lue custom and culture. Tai-Lue vernacular houses can still be found and are varies in type while the information has not been collected in this field before. Meng La, Mengman, Mengrui and Mengpeng, 4 Tai-Lue towns in Xishuangbanna, were chosen as those were among the places from which the lineage of Tai-Lue in Chiang Khum were herded or migrated.

Community lay-outs: Tai-Lue indigenous settlement in Chiang Khum started as linear type aligned to water ways. Then as population increased and public utility structure was changed, local roads were taken place of water ways as the settlement spine. While old villages in Xishuangbanna are situated in valley low plain with a stream or more passes through and surrounded by agriculture land, new ones within 10-15 years would be settled in low plain with grid system layouts. But both have the same important elements of the villages, which are; village gate, main spirit shrine, public water well, and Buddhist temple. Density in an old village in Xishuangbanna is obvious and creates problems in lack of open space and ventilation since the boundary of the village may not be altered. Although there has not been that rigid community boundary in Chiang Khum, but Chiang Khum has been threaten more by modern way of materialism.

Surroundings of the house: Usually vernacular Tai-Lue houses are located in the center of the land, which area for growing eatable plants and future expansion is taken into account. An open-ground,

water-well, rice barn, stock-pen, toilet and in some case, a spirit shrine (when owners have different esteemed one from the community spirit), are fenced in the compound. Water-well is found at the front yard usually opposite the kitchen and sun deck. Stool, commonly found in each household in Chiang Khum but rarely in Xishuangbanna, if not be part of the deck will be in the south or west of the land. Using public stool in Xishuangbanna is common but people tend to have their own more recently.

The house: Tai-Lue vernacular house is a stilted hard wood or bamboo structure. Its leaning-out wooden partition has very few openings. The ridge of hip-gable roof lies from north to south. In Xishuangbanna, roofs are wider in span and more complex in form. Rocks were used as column-base there while setting wooden columns into the ground was the method used in Chiang Khum. A house composed of stilted ground level space, a ladder, a terrace connecting to sun-deck, a bedroom, a kitchen, a crops-store and a multipurpose room (found only in Xishuangbanna).

Indigenous pattern of a Tai-Lue house evolved in all 3 subjects study has been changed tremendously and rapidly in Chiang Khum. Evolution can not be denied. The appropriate development should be cultivated from the roots of their own technology, can be applied with know-how and the resources they have without ruining the environment. As referred to the study, Tai-Lue characteristics in their dwellings, their community layouts and its surroundings that reflects their local wisdom and should be furthered in future development of either their houses or villages structure are; A house that could fulfill Tai-Lue custom and culture, a settlement that respects and harmonizes with its environment, an "open" habilitation that promotes interaction among inhabitants, a dwelling that serves overlay functions, a house that has multipurpose usable area, a building that eases maintenance and relocation, and a structure which has its materials suits to their uses.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือของบุคคลต่อไปนี้

ศ. อรศิริ ปาณินท์ ผู้ให้โอกาสและสนับสนุนคณะผู้วิจัยด้วยความเมตตายิ่ง
รศ. ดร. สมบัติ ธีระตระกูลชัย ผู้ให้กำลังใจ ช่วยอ่านและพิจารณาผลงาน
ดร. จุลทัศน์ กิติบุตร ผู้ช่วยอ่านและพิจารณาผลงาน
วิยะดา เจริญศุข วองวิกย์การ ผู้ให้กำลังใจ เก็บข้อมูลวิจัยและการเงิน จัดทำเอกสารและแฟ้มเสนอผลงาน
วริษฐา เศรษฐบุตร มัคคุเทศน์ ผู้นำทางในการสำรวจ ณ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
อี่คำ มัคคุเทศน์ไทลื้อ ผู้นำทางในการสำรวจ ณ แคว้นสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน
สาม วงศ์ราษฎร์ อุ่น วงศ์ราษฎร์ และ**จันดุ้ย สมฤทธิ์** พ่อเฒ่าไทลื้อ อำเภอเชียงคำ ผู้ให้ข้อมูลเรื่องประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ที่เกี่ยวข้องกับบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ โดยการสัมภาษณ์
เสรี ทิมยศ ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอเชียงคำ ผู้ให้ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์
อุ่นคำ พ่อเฒ่าไทลื้อ เมืองเชียงรุ่ง แคว้นสิบสองปันนา ผู้ให้ข้อมูลเรื่องประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ที่เกี่ยวข้องกับบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา โดยการสัมภาษณ์
โชติกา พงศ์ภัทรวัฒน ผู้จัดทำแฟ้มเสนอผลงานและเล่มวิจัยฉบับสมบูรณ์
ศิริศักดิ์ ธรรมศิริ สุเมธ ยอดแก้ว พัฒนิช เจนวิทยชัย และ**รณชัย ขันปัญญา**
นักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้ช่วยเขียนแบบ รังวัด และเก็บข้อมูลภาคสนาม

เจ้าของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ. เชียงคำ จังหวัดพะเยา จำนวน 31 หลังได้แก่

ตำบลเชียงบาน

- **นายคำ ชัยนันท์** 12 หมู่ 7 (หมู่บ้านเชียงคาน) อายุเรือน 30 กว่าปี
- **นายจอมแสง ใจวังโลก** 17 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี
- **นางแสงคำ ใจกล้า** 23 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 42 ปี
- **นายสนอง แสงศรีจันทร์** 35 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี
- **นางแสง มังคลาด** 138 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 36 ปี
- **นายสมเพชร มังคลาด** 43 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 48 ปี
- **นางแสงปั่น มังคลาด** 154 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) ไม่ทราบอายุเรือน
- **นายผม หอมนาน** 114 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 44 ปี
- **นายคำก้อน มังคลาด** 55 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 37 ปี
- **นายดี่ หอมนาน** 51 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 33 ปี
- **นายเจริญชัย หอมนาน** 45 หมู่ 10 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 45 ปี
- **นางแอ่น ปัญจอม** 77 หมู่ 10 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 35 ปี
- **นางจ้อย หอมนาน** 91 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 43 ปี
- **นางยอด หอมนาน** 12 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 150 ปี
- **นางคำใบ หอมนาน** 12 หมู่ 3 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 100 กว่าปี
- **นางขัน หอมนาน** 110 หมู่ 3 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 41 ปี
- **นายจอมแสง วงศ์ใหญ่** 14 หมู่ 1 (หมู่บ้านปางวัว) อายุเรือน 3 – 4 เดือน

ตำบลหย่วน

- **นายสม กองมงคล** 140 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 40 ปี
- **นางนวล ปะวัง** 48 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 40 ปี

- นางมยุรี สมฤทธิ์ 26 หมู่ 2 (หมู่บ้านชาตุ) อายุเรือน 46 ปี
- นายธงชัย โจลิตสาห์กุล 112 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 59 ปี
- นางแสงนวล วงศ์ใหญ่ 204 หมู่ 4 (หมู่บ้านมาง) อายุเรือน 30 กว่าปี
- นางคำแอ่น วงศ์ใหญ่ 60 หมู่ 4 (หมู่บ้านมาง) อายุเรือน 60 กว่าปี

ตำบลฝายกวาง

- นายอุ่น วงศ์ราษฎร์ 149 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) อายุเรือน 16 ปี
- นางตา พึ่งสี่ 50 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) อายุเรือน 50 ปี
- นายสอน จันทร์ตะคำ 100/1 หมู่ 12 (หมู่บ้านบัวนาคพัฒนา) อายุเรือน 10 ปี

ตำบลน้ำแวน

- นายสุนทร วันสาม 1 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) อายุเรือน 10 เดือน
- นายสุข มังคลาด 18 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) อายุเรือน 55 ปี
- นายสุนทร คนต่ำ 114 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) ไม่ทราบอายุเรือน
- นางกอง กานัน 101/1 หมู่ 1 (หมู่บ้านน้ำแวน) อายุเรือน 50 กว่าปี

ตำบลเวียง

- นายคำ ศรีคำ 4 หมู่ 4 (หมู่บ้านล้า) อายุเรือน 41 ปี

เจ้าของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน จำนวน 12 หลังได้แก่

เมืองพง

- นางอ่นปัง หมู่บ้านฮะเก่า อายุเรือน 32 ปี
- นายหนอล้ง หมู่บ้านฮะเก่า อายุเรือน 60 ปี
- นางคำมาง หมู่บ้านเปิด อายุเรือน 11 ปี

เมืองหย่วน

- นายแปงรอด หมู่บ้านหัวน้ำ อายุเรือน 20 กว่าปี
- แม่อ้ายติ๊บ หมู่บ้านห้วยแจ่ ไม่ทราบอายุเรือน

เมืองมาง

- นางอุ่น หมู่บ้านป่างส้าน อายุเรือน 10 กว่าปี
- นางอินเน้อ หมู่บ้านป่างส้าน อายุเรือน 21 ปี
- นายอ่อนนุ่น หมู่บ้านป่างส้าน อายุเรือน 24 ปี
- นายแอ่นคำ หมู่บ้านป่างส้าน อายุเรือน 12 ปี

เมืองล่า

- นางแสง หมู่บ้านโรงนิม อายุเรือน 25 ปี
- นายน้ำปิง หมู่บ้านแวน อายุเรือน 16 ปี
- นายอุ๊ คำทราย หมู่บ้านแวน อายุเรือน 20 ปี

คณะผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณบุคคลเหล่านี้เป็นอย่างสูง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญภาพ	ฌ
สารบัญตาราง	ฝ
บทสรุปผู้บริหาร (Executive Summary)	1
บทที่ 1 บทนำ	49
1.1 ความเป็นมาของงานวิจัย	51
1.2 วัตถุประสงค์	51
1.3 ขอบเขตการศึกษา	51
1.4 ระเบียบวิธีวิจัย	52
1.4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล	52
1.4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล	53
1.4.3 การสรุปข้อมูล	53
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	53
บทที่ 2 การตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อ	55
2.1 บทนำ (Introduction)	57
2.1.1 ไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา	57
2.1.2 การตั้งถิ่นฐานของไทลื้อ ในประเทศไทย	58
2.1.3 ชุมชนไทลื้อในจังหวัดพะเยา	59
2.1.4 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและผังชุมชน	59
2.1.5 พืชพันธุ์ในสภาพแวดล้อมของบริเวณการตั้งถิ่นฐาน	60
2.2 ไทลื้อในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา	60
2.2.1 ประวัติและความเป็นมา	60
2.2.2 ลักษณะภูมิประเทศภูมิอากาศของพื้นที่เลือกสรร	61
2.2.3 อาณาเขตของอำเภอเชียงคำ	61
2.2.4 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและผังชุมชน	62
2.2.5 การวิเคราะห์ให้เห็นถึงข้อดี-ข้อเสีย	68
2.3 ไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา เขตปกครองพิเศษ มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน	74
2.3.1 ประวัติและความเป็นมา	74
2.3.2 ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศของพื้นที่	74
2.3.3 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและผังชุมชน	74
2.3.4 การวิเคราะห์ให้เห็นถึงข้อดี-ข้อเสีย	82
2.4 การเปรียบเทียบไทลื้อในอำเภอเชียงคำและไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา จากการสำรวจในพื้นที่เลือกสรร	82
2.4.1 ลักษณะภูมิประเทศ	82

หน้า

2.4.2 อาชีพและกิจกรรมในชีวิตประจำวัน 84
2.4.3 ความเจริญตามยุคสมัย 85
2.4.4 องค์ประกอบของหมู่บ้าน 85
2.4.5 สรุปและเสนอแนะ 87

บทที่ 3 สภาพแวดล้อมของเรือนและผังบริเวณ 89

3.1 สภาพแวดล้อมของเรือนและผังบริเวณของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา 91
3.1.1 ลักษณะการวางผังบริเวณของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา 94
3.1.2 สภาพแวดล้อมของผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา 99
3.1.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการของผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ 105
3.2 สภาพแวดล้อมของเรือนและผังบริเวณของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา 106
3.2.1 ภูมิทัศน์ชุมชนแคว้นสิบสองปันนา 106
3.2.2 ลักษณะการวางผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา 108
3.3 ปัจจัยที่ใช้ในการเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมของเรือนและผังบริเวณ 114
3.3.1. สังคมและวัฒนธรรม 114
3.3.2. ภูมิทัศน์ธรรมชาติ 115
3.3.3 ภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้น 117

บทที่ 4 เรือน 119

4.1 ลักษณะทั่วไปของเรือน 121
4.2 ลักษณะรูปแบบโครงสร้างเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ 130
4.2.1 ลักษณะรูปแบบของโครงสร้างเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา 130
4.2.2 ลักษณะรูปแบบของโครงสร้างเรือนพื้นถิ่นไทลื้อใน อ. เชียงคำ จ.พะเยา 139
4.2.3 ปัจจัยที่มีส่วนกำหนดโครงสร้างของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ 159
4.3 พื้นที่ใช้สอยภายในเรือน 160
4.4 ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรือน 189
4.5 การเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในปัจจุบัน 193
4.5.1 การเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อใน อ. เชียงคำ 193
4.5.2 การเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา 194
4.5.3 ข้อสรุปและข้อเสนอแนะบางประการต่อการเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ 196
4.6 ลักษณะเด่นของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ 199
4.6.1 เป็นเรือนที่มีตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยที่เหมาะสมกับภูมิอากาศ 199
4.6.2 เป็นเรือนที่มีองค์ประกอบเหมาะสมกับวัสดุ การ ใช้งาน และภูมิอากาศ 201
4.6.3 เป็นเรือนที่มีลักษณะพื้นที่และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเอื้อต่อ
การปรับเปลี่ยน ต่อเติม และซ่อมแซม 202
4.6.4 เป็นเรือนที่มีการใช้พื้นที่และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมแบบเอนกประสงค์ 203
4.6.5 เป็นเรือนที่มีลักษณะส่งผลประโยชน์ต่อเนื่องจากการใช้งาน 204

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ 207

5.1 ลักษณะเด่นของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ 209
5.1.1 เป็นบ้านที่ถูกสร้างสรรค์ให้รองรับวิถีชีวิตของผู้อยู่ 209
5.1.2 เป็นบ้านที่ถูกสร้างสรรค์บนพื้นฐานของความเคารพ
และความเข้าใจในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ 210

หน้า
5.1.3 เป็นบ้านที่มีลักษณะ "เปิด" เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชน 211
5.1.4 เป็นบ้านที่รองรับประโยชน์ใช้สอยเอนกประสงค์ 212
5.1.5 เป็นบ้านที่เอื้อต่อการปรับเปลี่ยน ต่อเติม ซ่อม แซม 213
5.1.6 เป็นบ้านที่ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ใช้สอยต่อเนื่อง 214
5.2 ข้อเสนอแนะจากการทำวิจัย 215
บรรณานุกรม 217
ภาคผนวก 221
- แบบรังวัดเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา ประเทศไทย
- แบบรังวัดเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

สารบัญภาพ

หน้า

บทที่ 1

ไม่มีภาพ

บทที่ 2

ภาพ 2-1 แสดงตำแหน่งของการตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อ 57

ภาพ 2-2 ตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่สำรวจในสิบสองปันนาและในอำเภอเชียงคำ 57

ภาพ 2-3 ที่ตั้งของเมืองและแม่น้ำโขง 58

ภาพ 2-04 การย้ายถิ่นฐานของชาวไทลื้อมาอยู่ที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา (ที่มา: มรว.รุจิยา อาภากรและคณะ, 2538) 58

ภาพที่ 2-5 หญิงไทลื้อใน อ.เชียงคำ พร้อมใจกันแต่งกายแบบไทลื้อมาร่วมงานสืบสานตำนานไทลื้อที่จัดขึ้นทุกปี ที่ อ.เชียงคำ 60

ภาพที่ 2-6 ตำแหน่งที่ตั้งของ อ.เชียงคำ จ.พะเยา 61

ภาพที่ 2-7 ตำแหน่งที่ตั้งของหมู่บ้านที่ทำการสำรวจ 62

ภาพที่ 2-8 พิธีไหว้ผีหรือเทวดาบ้านที่หอเสื้อบ้าน ใน อ.เชียงคำ 64

- ศาลเจ้าพ่อพญาคำ บ้านทุ่งมอก
- ศาลเจ้าหลวงเมืองมาง บ้านมาง
- ศาลเจ้าพ่อแสนศึก บ้านหนองลื้อ

ภาพที่ 2-9 พัฒนาการการขยายตัวของหมู่บ้านต่างๆ ของอำเภอเชียงคำ (ภาพแสดงการตั้งถิ่นฐานอ้างอิงจากภาพถ่ายทางอากาศ) 65-67

ภาพที่ 2-10 หอเสื้อเมือง 68

ภาพที่ 2-11 เสาใจบ้าน บ้านสบแวน 68

ภาพที่ 2-12 เสาใจบ้าน บ้านหย่วน 68

ภาพที่ 2-13 ผังหมู่บ้านที่ทำการสำรวจในอำเภอเชียงคำ 69-73

ภาพที่ 2-14 ลุ่มน้ำในสิบสองปันนา 74

ภาพที่ 2-15 ภาพถ่ายทางอากาศที่แสดงให้เห็นพื้นที่ป่าไม้บนภูเขาในแคว้นสิบสองปันนาถูกปลูกแทนที่ด้วยสวนยางพารา 74

ภาพที่ 2-16 พื้นที่นาโอบล้อมหมู่บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา 75

ภาพที่ 2-17 ผังหมู่บ้านที่ทำการสำรวจ 75-77

- บ้านป่างส้าน เมืองมาง
- บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน
- บ้านแวน เมืองล่า
- บ้านโรงนิม เมืองล่า
- บ้านเปิต เมืองพง

ภาพที่ 2-18 ในหมู่บ้านที่มีอายุมากหมู่บ้านตั้งอยู่บริเวณเชิงเขา ถนนที่ตัดไปตามความลาดเอียงของภูมิประเทศ และระหว่างเรือนแต่ละหลังไม่ได้มีการกั้นรั้วที่แน่นอน (หมู่บ้านโรงนิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 78

ภาพที่ 2-19 สภาพรอบๆ หมู่บ้านอะเก๋า เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา มีการแยกเขตที่พักอาศัย และเขตเกษตรกรรมออกจากกัน 78
ภาพที่ 2-20 ลานโจ่บ้านคอนกรีตและเสาโจ่บ้านที่ทำจากอิฐและคอนกรีต ในหมู่บ้านโรงนิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา 78
ภาพที่ 2-21 ตัวอย่างหอเสื้อบ้านอยู่ท่ามกลางแมกไม้ใหญ่ ในแคว้นสิบสองปันนา 78
ภาพที่ 2-22 วัดในหมู่บ้านที่ทำการสำรวจ 79
ภาพที่ 2-23 หอเสื้อบ้านของหมู่บ้านที่ทำการสำรวจ 80
ภาพที่ 2-24 ซุ้มประตูหมู่บ้านแบบต่างๆ 81
ภาพที่ 2-25 ถนนภายในหมู่บ้าน 83
ภาพที่ 2-26 ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม 84
ภาพที่ 2-27 การใช้น้ำกับชีวิตประจำวัน 84
ภาพที่ 2-28 บ้านและสวนยางพารา 85
ภาพที่ 2-29 วัดกับความเจริญของเมือง 85
ภาพที่ 2-30 การใช้ลานโจ่บ้านในหมู่บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน เป็นที่พบปะและตากเมล็ดพืชทางการเกษตรในตอนกลางวัน 85
ภาพที่ 2-31 บ่อน้ำหน้าหมู่บ้าน 85
ภาพที่ 2-32 ลักษณะของรูปแบบหมู่บ้าน ที่มีทำเลที่ตั้งเชิงเขา (หมู่บ้านโรงนิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 85
ภาพที่ 2-33 สายน้ำกลางหมู่บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา 86
ภาพที่ 2-34 ความแออัดของเรือนในหมู่บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา 86
ภาพที่ 2-35 วิถีชีวิตที่พึ่งพาสายน้ำธรรมชาติในหมู่บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา 86
ภาพที่ 2-36 ความเชื่อในการรักษาขอบเขตของหมู่บ้าน ทำให้สามารถรักษาสภาพแวดล้อมของป่าไม้ไว้ได้ (หมู่บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 86
ภาพที่ 2-37 ความแออัดระหว่างเรือนในหมู่บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา 87
ภาพที่ 2-38 การมีสายน้ำพาดผ่านช่วยให้หมู่บ้านที่มีความหนาแน่น มีการระบายอากาศที่ดีขึ้น (หมู่บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 87
ภาพที่ 2-39 ถนนภายในหมู่บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน ที่มีการเตรียมระบบการระบายน้ำ 87

บทที่ 3

ภาพที่ 3-1 ผังบริเวณบ้าน นายยอด หอมนาน ตำบลเชียงบาน หมู่บ้านเชียงบาน 95
ภาพที่ 3-2 (ซ้าย) ภาพภายนอกบริเวณบ้าน ใช้รั้วไม้ไผ่ขัดแตะซึ่งถูกรั้วบล็อกคอนกรีตของบ้านหลังอื่นขนาบอยู่ทั้งสองด้าน 95
ภาพที่ 3-3 (บน) ภาพภายในบริเวณบ้าน 96
ภาพที่ 3-4 (ซ้าย) ภาพบ่อน้ำ 96
ภาพที่ 3-5 (กลาง) ภาพชานทางขึ้นบันได 96
ภาพที่ 3-6 (ขวาบน) ภาพแนวไผ่รวก 96
ภาพที่ 3-7 (ขวาล่าง) ภาพสำนักสงฆ์ทิศตะวันตก 96
ภาพที่ 3-8 ผังบริเวณบ้าน นายคัว ศรีคำ ตำบลเรียง หมู่บ้านล้า 97
ภาพที่ 3-9 (ซ้าย) ภาพทางเข้าด้านหน้าบ้าน 97
ภาพที่ 3-10 (ขวา) พื้นที่ใช้สอยหน้าบ้าน 97

หน้า

ภาพที่ 3-11 (ซ้าย) ภาพบ่อน้ำ 97
ภาพที่ 3-12 (ขวา) ภาพหอผี 97
ภาพที่ 3-13 ผังบริเวณบ้านนางนวล ปะวัง ตำบลหย่วน หมู่บ้านหย่วน 98
ภาพที่ 3-14 (ซ้าย) บริเวณทางเข้าบ้านเป็นรั้วคอนกรีต มีประตูบานเลื่อนเป็นเหล็ก 98
ภาพที่ 3-15 (ขวา) พื้นที่ใช้สอยหน้าบ้าน 98
ภาพที่ 3-16 (ซ้าย) พื้นที่ซักล้างและเตรียมของทำขนม 99
ภาพที่ 3-17 (ขวา) พื้นที่เตรียมทำขนม 99
ภาพที่ 3-18 (ซ้าย) พื้นที่ข่วงบ้านใน ต.เวียง หมู่บ้านล้า 100
ภาพที่ 3-19 (ขวา) พื้นที่ข่วงบ้านของนางตา พึ่งสี่ หมู่บ้านหนอง ต.ฝายกวาง 100
ภาพที่ 3-20 (ซ้าย) พื้นที่ข่วงบ้านของนายคำ ศรีคำ หมู่บ้านล้า 100
ภาพที่ 3-21 (ขวา) พื้นที่ข่วงบ้านของนายสมเพชร มังคลาด หมู่บ้านแพด ต.เชียงบาน 100
ภาพที่ 3-22 พื้นที่ข่วงบ้านมีมุมหนึ่งเป็นที่ตั้งหอผีของนายสม กองมงคล หมู่บ้านหย่วน ต.หย่วน 100
ภาพที่ 3-23 (ซ้าย) ไม้ฮี้ในพื้นที่ข่วงบ้านของนายสมเพชร มังคลาด หมู่บ้านแพด ต.เชียงบาน 101
ภาพที่ 3-24 (ขวา) ไม้ฮี้ในพื้นที่ข่วงบ้านของนายอุ่น วงศ์ราษฎ์ หมู่บ้านหนอง ต.ฝายกวาง 101
ภาพที่ 3-25 (ซ้าย) ไม้ฮี้ในพื้นที่ข่วงบ้านของนางแสงคำ ใจกล้า หมู่บ้านทุ่งมอก ต.เชียงบาน 101
ภาพที่ 3-26 (ขวา) ไม้ฮี้ในพื้นที่ข่วงบ้านของนางแสงคำ ใจกล้า หมู่บ้านทุ่งมอก ต.เชียงบาน 101
ภาพที่ 3-27 (ซ้าย) การใช้ลุ่มไก่ป้องกันไก่กินผักสวนครัวในพื้นที่ข่วงบ้านของนางนวล ปะวัง หมู่บ้านหย่วน ต.หย่วน 101
ภาพที่ 3-28 (ขวา) แผงไม้ไผ่สานเพื่อป้องกันไก่มากินผักสวนครัวในพื้นที่ข่วงบ้านของนายจอมแสง ใจวังโลก หมู่บ้านทุ่ง มอก ต.เชียงบาน 101
ภาพที่ 3-29 ตัวอย่างการป้องกันไก่กินผักสวนครัวด้วยตาข่ายในพื้นที่ข่วงบ้านของนายทอง กานัน หมู่บ้านแวน ต.น้ำแวน 101
ภาพที่ 3-30 (ซ้าย) รั้วต้นชา (นางแสงคำ ใจกล้า หมู่บ้านทุ่งมอก ต.เชียงบาน) 102
ภาพที่ 3-31 (ขวา) รั้วต้นชาและประตูรั้วทำด้วยไม้ไผ่ (นายอุ่น วงศ์ราษฎ์ หมู่บ้านหนอง ต.ฝายกวาง) 102
ภาพที่ 3-32 (ซ้าย) รั้วตาแสงต่อชนด้วยรั้วสลาบ (หมู่บ้านล้า ต.เวียง) 102
ภาพที่ 3-33 (ขวา) รั้วตั้งป่องประตูกั้นทำด้วยไม้ไผ่ (นางตา พึ่งสี่ หมู่บ้านหนอง ต.ฝายกวาง) 102
ภาพที่ 3-34 (ซ้าย) รั้วเสาคอนกรีตคาดด้วยไม้ไผ่ 102
ภาพที่ 3-35 (ขวา) รั้วสลาบ 102
ภาพที่ 3-36 (ซ้าย) ประตูรั้วและรั้วสลาบเปิดเชื่อมต่อกับพื้นที่เกษตรกรรม 103
ภาพที่ 3-37 (ขวา) รั้วอิฐก่อและบล็อกคอนกรีต (นายธงชัย โจลิตสาห์กุล หมู่บ้านหย่วน ต.หย่วน) 103
ภาพที่ 3-43 (ซ้าย) รั้วและทางเชื่อมระหว่างบ้าน 1 103
ภาพที่ 3-44 (ขวา) รั้วและทางเชื่อมระหว่างบ้าน 2 103

หน้า

ภาพที่ 3-38 (ซ้าย) บ่อน้ำ (นายจอมแสง ใจรังโลก หมู่บ้านทุ่งมอก ต.เชียงบาน) 103
ภาพที่ 3-39 (ขวา) ที่อาบน้ำ (นายตี๋ หอมนาน หมู่บ้านแพด ต.เชียงบาน) 103
ภาพที่ 3-40 (ซ้าย) ท่าน้ำ (หมู่บ้านล้า ต.เวียง) 104
ภาพที่ 3.42 (ขวา) ลำเหมืองสาธารณะมองเห็นคาดาพักม่อน (หมู่บ้านทุ่งมอก ต.เชียงบาน) 104
ภาพที่ 3-45 ก้อนเส้าที่ทำจากก้อนหิน 3 ก้อน และแม่เตาไฟในเรือนที่ทำจากดินเหนียวอัดแน่น (เรือนตัวอย่าง หมู่บ้าน หนอง ต.ฝายกวาง) 104
ภาพที่ 3-46 เตาไฟนอกบ้านใช้หลักการเดียวกับก้อนเส้า (บ้านนายอุ่น วงศ์ราษฎร์ หมู่บ้านหนอง ต.ฝายกวาง) 104
ภาพที่ 3-47 ไม้กวาดสำหรับกวาดใบไม้ (นายคำ ศรีคำ หมู่บ้านล้า ต.เวียง) 104
ภาพที่ 3-48 ที่ให้น้ำไก่ (นายสอน จันทร์ตะคำ หมู่บ้านบัวนาคพัฒนา ต.ฝายกวาง) 104
ภาพที่ 3-49 (ซ้าย) เครื่องคั้นน้ำอ้อยทำด้วยไม้ เดิมใช้แรงวัวควายในการขับเคลื่อน (งานสืบสานตำนานไทลื้อวัดธาตุสบแวน ต.หย่วน) 104
ภาพที่ 3-50 (ขวา) น้ำอ้อยที่ได้จากเครื่องคั้นน้ำอ้อย 104
ภาพที่ 3-51 สภาพแวดล้อมหมู่บ้านในแคว้นสิบสองปันนา 106
ภาพที่ 3-52 นกยูงในสวนสาธารณะ แคว้นสิบสองปันนา 107
ภาพที่ 3-53 หอน้ำหน้าทางเข้าหมู่บ้าน (ที่มา http://www.kepu.ac.cn/english/banna/folk/fol408_02b_pic.html) 107
ภาพที่ 3-54 (ซ้าย) การให้ความเคารพต่อ ต้นไม้ใหญ่ 1 (ที่มา http://www.kepu.ac.cn/english/banna/folk/fol402.html) 107
ภาพที่ 3-55 (ขวา) การให้ความเคารพต่อ ต้นไม้ใหญ่ 2 (ที่มา http://www.kepu.ac.cn/english/banna/folk/fol403.html) 107
ภาพที่ 3-56 (ซ้าย) Hairyfruit musella 1 (ที่มา http://natureproducts.net/Forest_Products/Bananas/musella.html) 108
ภาพที่ 3-57 (ขวา) Hairyfruit musella 2 (ที่มา http://natureproducts.net/Forest_Products/Bananas/musella.html) 108
ภาพที่ 3-58 Hairyfruit musella 3 (ใช้เป็นส่วนประดับในวัด) (ที่มา http://natureproducts.net/Forest_Products/Bananas/musella.html) 109
ภาพที่ 3-59 Hairyfruit musella 4 (ที่มา http://natureproducts.net/Forest_Products/Bananas/musella.html) 109
ภาพที่ 3-60 สภาพป่าดั้นยางในแคว้นสิบสองปันนา 108
ภาพที่ 3-61 ผังบริเวณระดับหมู่บ้าน (หมู่บ้านโรงนิม เมืองล้า ในแคว้นสิบสองปันนา) 109
ภาพที่ 3-62 (ซ้าย) ผังบริเวณบ้านของ นายแบ่งรอด หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหย่วน ในแคว้นสิบสองปันนา 109
ภาพที่ 3-63 (ขวา) สภาพแวดล้อมในหมู่บ้านแคว้นสิบสองปันนา (ที่มา http://natureproducts.net/Forest_Products/Bananas/musella.html) 109
ภาพที่ 3-64 ผังบริเวณบ้านนายหนอล้ง หมู่บ้านชะเก่า เมืองเพง 110
ภาพที่ 3-65 ผังบริเวณบ้านนางอุ่น หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง 111
ภาพที่ 3-66 (ซ้าย) ต้นไม้ใหญ่แคว้นสิบสองปันนา 115
ภาพที่ 3-67 (ขวา) ต้นไม้ใหญ่บริเวณลานหน้าวัด อ.เชียงคำ จ.พะเยา 115
ภาพที่ 3-68 (ซ้ายบน) สภาพแวดล้อมด้านหน้าของเรือน แคว้นสิบสองปันนา 116

หน้า

ภาพที่ 3-69 (ขวาบน) สภาพแวดล้อมด้านหน้าของเรือน อ.เชียงคำ จ.พะเยา 116
ภาพที่ 3-70 (ซ้ายล่าง) สภาพแวดล้อมด้านหลังของเรือน แคว้นสิบสองปันนา 116
ภาพที่ 3-71 (ขวาล่าง) สภาพแวดล้อมด้านหลังของเรือน อ.เชียงคำ จ.พะเยา 116
ภาพที่ 3-72 รั้วและประตูรั้ว แคว้นสิบสองปันนา 116
ภาพที่ 3-73 รั้วและประตูรั้ว อ.เชียงคำ จ.พะเยา 116
ภาพที่ 3-74 รั้วและทางลัดเชื่อมระหว่างครัวเรือน แคว้นสิบสองปันนา 116
ภาพที่ 3-74 รั้วและทางลัดเชื่อมระหว่างครัวเรือน อ.เชียงคำ จ.พะเยา 116
ภาพที่ 3-76 ที่อาบน้ำ แคว้นสิบสองปันนา 116
ภาพที่ 3-77 ที่อาบน้ำ อ.เชียงคำ จ.พะเยา 116
ภาพที่ 3-78 (ซ้าย) ห้องน้ำ-ส้วม แคว้นสิบสองปันนา 117
ภาพที่ 3-79 (ขวา) ห้องน้ำ-ส้วม อ.เชียงคำ จ.พะเยา 117
ภาพที่ 3-80 (ซ้าย) พืชที่นำมาใช้ทำไม้กวาด แคว้นสิบสองปันนา 117
ภาพที่ 3-81 (ขวา) ไม้กวาดที่ทำจากวัสดุธรรมชาติ อ.เชียงคำ จ.พะเยา 117

บทที่ 4

ภาพที่ 4-1 เรือนไทลื้อเป็นเรือนยกใต้ถุน หลังคาทรงจั่วผสมปั้นหยา ชายคาลาดต่ำคล้ายกับลักษณะพวกหงส์ที่กางปีกและหางออก (ที่มา: จูเหลียงเหวิน. 2537: 79,91) 121

ภาพที่ 4-2 เรือนไทลื้อแบบเรือนเดี่ยว ใต้ถุนเตี้ย สร้างด้วยไม้จริงผสมไม้ไผ่ 121
- หมู่บ้านหนอง อ.เชียงคำ จ.พะเยา (หลังคามุงด้วยหญ้าคา)
- หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา
(หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอ)

ภาพที่ 4-3 เรือนไทลื้อ (ที่มีขนาดใหญ่ขึ้น) แบบเรือนเดี่ยวใต้ถุนสูง ทำด้วยไม้จริงหลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอ 121
- หมู่บ้านโรงนิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 4-4 เรือนไทลื้อแบบเรือนขยาย ใต้ถุนสูง สร้างด้วยไม้จริง มีหลังคาซับซ้อนขึ้น เช่น มีมุขต่อยื่นมาคลุมระเบียงหน้า 122
- หมู่บ้านอะเก่า เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา
-หมู่บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 4-5 เรือนแฝด หลังคามุงด้วยหญ้าคา (เรือนไทลื้อตัวอย่างที่หมู่บ้านธาตุ ต.หย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา) 122
- มุมมองด้านหน้า
-มุมมองด้านหลัง

ภาพที่ 4-6 เรือนแฝด มียุ้งข้าวเป็นเรือนขวาง หลังคามุงด้วยแป้นเกล็ด (หมู่บ้านธาตุ ต.หย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา) 122

ภาพที่ 4-7 ตัวอย่างลักษณะหลังคาแบบต่างๆ ของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา ตั้งแต่เรือนเดี่ยวที่มีขนาดเล็กไปจนถึง เรือนขยายที่มีหลังคาซับซ้อน บางหลังมี "ปะ" วางทอดยาวตลอดผนังด้านหัวนอน มีบันไดขึ้นเรือนอยู่ด้านในของระเบียงหน้า 123

ภาพที่ 4-8 ตัวอย่างลักษณะหลังคาแบบต่างๆ ของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อใน อ.เชียงคำ จ.พะเยา มีตั้งแต่แบบเรือนเดี่ยว เรือนแฝด และเรือนแฝดแบบมีเรือนขวาง โดยมีบันไดอยู่ใกล้กับด้านนอกของเรือน มองเห็นได้ง่ายจากด้านนอก บางหลังมี "ปะ" คลุมบริเวณบันไดด้านหน้า 123

หน้า

ภาพที่ 4-9 รูปตัดเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ที่แคว้นสิบสองปันนาที่แสดงให้เห็นโครงสร้างหลังคาที่ใหญ่กว่าเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ เพราะคลุมพื้นที่ทั้งห้องนอนและบางส่วนของห้องโถง 124
- รูปด้านเรือนไทลื้อ ตัวอย่างหมู่บ้านชาตุ อ.เชียงคำ
- รูปตัดเรือนไทลื้อ หมู่บ้านอะเก่า เมืองพง
แคว้นสิบสองปันนา
ภาพที่ 4-10 เรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา ที่มี "ปะ" วางทอดยาวจากฝาเรือนด้านหัวนอน (ทิศตะวันออก) สู่ฝาเรือนด้านทิศเหนือ (หมู่บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา) 124
ภาพที่ 4-11 ฝาไม้จริงตีตามตั้งเอียงผายออก จะช่วยลดความชื้นจากฝนที่สาดไม่ให้ไปสะสมที่ตีนฝา (หมู่บ้านอะเก่า เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา) 124
ภาพที่ 4-12 (ซ้าย) ฝาเรือนไม้ไผ่ขัดแตะของเรือนไทลื้อตัวอย่าง หมู่บ้านหนอง อ.เชียงคำ จ.พะเยา 125
ภาพที่ 4-13 (กลาง) การมีฝาเอียงช่วยเปลี่ยนกระแสของลมหนาวที่พัดเข้ามาปะทะเรือน 125
ภาพที่ 4-14 (ขวา) การใช้ช่องว่างที่เกิดขึ้นระหว่างเสาเรือนกับฝาเอียงทำเป็นชั้นวางของบริเวณครัวไฟ (หมู่บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 125
ภาพที่ 4-15 การเปลี่ยนแปลงของเรือนไทลื้อที่ องเชียงคำ คือ หลังคามุงสังกะสี ฝาไม้ตั้งตรง มีช้อนเกล็ดทางนอน มีการเจาะช่องหน้าต่างเพิ่มขึ้น 125
ภาพที่ 4-16 ฐานตอม่อหิน 130
ภาพที่ 4-16.1 รูปตัดตามขวางเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ (ประเภทเรือนเดี่ยวขนาดเล็ก) แคว้นสิบสองปันนา (เรือนของนางอุ่น หมู่บ้านป่างล้าน เมืองมาง) 126
ภาพที่ 4-16.2 รูปตัดตามยาวเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ (ประเภทเรือนเดี่ยวขนาดเล็ก) แคว้นสิบสองปันนา (เรือนของนางอุ่น หมู่บ้านป่างล้าน เมืองมาง) 127
ภาพที่ 4-16.3 รูปตัดตามขวางเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ (ประเภทเรือนขยาย) แคว้นสิบสองปันนา (เรือนของพ่อเฒ่าหนอล้ง หมู่บ้านอะเก่า เมืองพง) 128
ภาพที่ 4-16.4 รูปตัดตามยาวเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ (ประเภทเรือนขยาย) แคว้นสิบสองปันนา (เรือนของพ่อเฒ่าหนอล้ง หมู่บ้านอะเก่า เมืองพง) 129
ภาพที่ 4-17 เสาตอม่อและเสาเรือน 131
ภาพที่ 4-18 พื้นดินใต้ถุนเรือน 131
ภาพที่ 4-19 บันไดขึ้นเรือน 1 131
ภาพที่ 4-20 บันไดขึ้นเรือน2 131
ภาพที่ 4-21 พื้นไม้ไผ่ 132
ภาพที่ 4-22 ตาน 2 ระดับตัดกัน 132
ภาพที่ 4-23 พื้นไม้แป้น 132
ภาพที่ 4-24 ตงปีง 132
ภาพที่ 4-25 พื้นนอกชาน 133
ภาพที่ 4-26 โครงสร้างรับแม่เตาไฟ 133
ภาพที่ 4-27 พื้นที่แม่เตาไฟ 133
ภาพที่ 4-28 ฝาเรือน 133

หน้า

ภาพที่ 4-29 ฝาไม้ไผ่สาน 134
ภาพที่ 4-30 ทรงหลังคาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา 135
ภาพที่ 4-31 โครงสร้างหลังคา 135
ภาพที่ 4-32 รางโดยรอบบริเวณที่มุมหลังคา ชนกัน 136
ภาพที่ 4-33 มุขขยายและการวางรางน้ำ 136
ภาพที่ 4-34 หลังคาพาไล (ปีก) 136
ภาพที่ 4-35 การวางเสาฐานเรือน 139
ภาพที่ 4-35.1 ส่วนประกอบโครงสร้างเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ 139
ภาพที่ 4-35.2 รูปตัดตามยาวเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ (ประเภทเรือนเดี่ยว ขนาดเล็ก) อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนของนางดา พึ่งสี่ หมู่บ้านหนอง) 140
ภาพที่ 4-35.3 รูปตัดตามยาวของเรือนไทลื้อตัวอย่าง อ.เชียงคำ จ.พะเยา 141
ภาพที่ 4-35.4 รูปตัดตามยาวเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (นายสมเพชร มังคลาด หมู่บ้านแพด) 142
ภาพที่ 4-35.5 รูปตัดตามยาวเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (นางนวล ปะวัง หมู่บ้านหย่วน) 143
ภาพที่ 4-35.6 รูปตัดตามขวางเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (นายกอง กานัน หมู่บ้านน้ำแวน) 144
ภาพที่ 4-36 พื้นดินใต้ถุนเรือน 145
ภาพที่ 4-37 บันไดขึ้นเรือน 145
ภาพที่ 4-37.1 แบบขยายบันไดเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ (เรือนตัวอย่าง หมู่บ้านธาตุ) 145
ภาพที่ 4-38 พื้นที่แม่เตาไฟ 146
ภาพที่ 4-39 พื้นเรือน 146
ภาพที่ 4-40 พื้นนอกชานต่อกับพื้นเรือน 146
ภาพที่ 4-41 ฝาเรือน 146
ภาพที่ 4-42 ฝาไม้ไผ่สาน 147
ภาพที่ 4-43 ทรงหลังคาเรือนไทลื้อ อ.เชียงคำ 147
ภาพที่ 4-44 ส่วนโครงสร้างรางน้ำ 147
ภาพที่ 4-45 โครงสร้างหลังคา 147
ภาพที่ 4-45.1 แบบขยายโครงสร้างหลังคาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ 147
ภาพที่ 4-46 หลังคาพาไล 148
ภาพที่ 4-47 เสาแหล่งหมารับหลังคาพาไล 148
ภาพที่ 4-48.1 ตัวอย่างผังพื้น (ประเภทเรือนเดี่ยว) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนของนางดา พึ่งสี่ หมู่บ้านหนอง) 161
ภาพที่ 4-48.2.1 ตัวอย่างผังพื้น และภาพถ่ายเรือน (ประเภทเรือนเดี่ยว) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนของนายอุ่น วงศ์ราษฎ์ หมู่บ้านหนอง) 162
ภาพที่ 4-48.2.2 ตัวอย่างรูปด้าน และรูปตัด (ประเภทเรือนเดี่ยว) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนของนายอุ่น วงศ์ราษฎ์ หมู่บ้านหนอง) 163

หน้า

ภาพที่ 4-49.1 ตัวอย่างผังพื้นชั้นล่าง (ประเภทเรือนเดี่ยว) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา (เรือนของนางอุ่น หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง) 164

ภาพที่ 4-49.2 ตัวอย่างผังพื้นชั้นบนและภาพถ่ายเรือน (ประเภทเรือนเดี่ยว)ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา (เรือนของนางอุ่น หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง) 165

ภาพที่ 4-49.3 ตัวอย่างรูปตัด (ประเภทเรือนเดี่ยว) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา (เรือนของนางอุ่น หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง) 166

ภาพที่ 4-50.1.1 ตัวอย่างผังพื้น (ประเภทเรือนแฝด) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนไทลื้อตัวอย่าง หมู่บ้านธาตุ ต.หย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา) 167

ภาพที่ 4-50.1.2 ตัวอย่างรูปด้านและภาพถ่ายเรือน (ประเภทเรือนแฝด) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนไทลื้อตัวอย่าง หมู่บ้านธาตุ ต.หย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา) 168

ภาพที่ 4-50.2.1 ตัวอย่างผังพื้น (ประเภทเรือนแฝด) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนของนางแสงคำ ใจกล้า หมู่บ้านทุ่งมอก) 169

ภาพที่ 4-50.2.2 ตัวอย่างรูปด้าน รูปตัด และภาพถ่ายเรือน (ประเภทเรือนแฝด) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนของนางแสงคำ ใจกล้า หมู่บ้านทุ่งมอก) 170

ภาพที่ 4-51.1 ตัวอย่างผังพื้น (ประเภทเรือนขยาย) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา (เรือนของพ่อเฒ่าหนอล้ง หมู่บ้านฮะเก่า เมืองพง) 171

ภาพที่ 4-51.2 ตัวอย่างรูปตัดและภาพถ่ายเรือน (ประเภทเรือนขยาย) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ที่แคว้นสิบสองปันนา (เรือนของพ่อเฒ่าหนอล้ง หมู่บ้านฮะเก่า เมืองพง) 172

ภาพที่ 4-52.1 ตัวอย่างผังพื้น (ประเภทเรือนแฝดแบบมีเรือนขวาง) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนของนายผม หอมนาน หมู่บ้านแพด) 173

ภาพที่ 4-52.2 ตัวอย่างรูปด้าน รูปตัด และภาพถ่ายเรือน (ประเภทเรือนแฝดแบบมีเรือนขวาง) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนของนายผม หอมนาน หมู่บ้านแพด) 174

ภาพที่ 4-53 เรือนขนาดเล็กจะมีใต้ถุนเตี้ย ใช้เก็บของ เก็บฟืน เลี้ยงสัตว์ (หมู่บ้านทุ่งมอก อ.เชียงคำ จ.พะเยา) 175

ภาพที่ 4-54 ภาระหน้าใต้ถุนเรือนของหญิงไทลื้อ หมู่บ้านเชียงบาน อ.เชียงคำ จ.พะเยา 175

ภาพที่ 4-55 การใช้ใต้ถุนเรือนเป็นที่หลบร้อนในตอนกลางวัน (หมู่บ้านแพด อ.เชียงคำ จ.พะเยา) 175

หน้า

ภาพที่ 4-56 การใช้ช่องว่างระหว่างคาน ดง พื้น เป็นที่เก็บเครื่องมือทางการเกษตร และเป็นที่แขวนตากผลิตผลทางการเกษตร (หมู่บ้านอะเก่า เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา) 175

ภาพที่ 4-57 การกั้นพื้นที่บางส่วนของใต้ถุนเป็นที่เก็บรถจักรยานยนต์ (หมู่บ้านโรงนิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 176

ภาพที่ 4-58 การใช้พื้นที่ใต้ถุนเป็นที่จอดรถไถนา (หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา) 176

ภาพที่ 4-59 (ซ้าย) การใช้พื้นที่ใต้ถุนเป็นที่จอดจักรยานและทำเป่นร้านตัดผม (หมู่บ้าน ผาลาด อ.เชียงค้า จ.พะเยา) 176

ภาพที่ 4-60 (ขวา) การก่ออิฐกั้นพื้นที่บางส่วนของใต้ถุนสำหรับใช้เป็นห้องอบหน่อไม้ (หมู่บ้านโรงนิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 176

ภาพที่ 4-61 บันไดเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา มีประตูแอ้วทำด้วยไม้ไผ่สาน บันไดจะวางชิดด้านในของระเบียงหน้าเสมือนซ่อนอยู่ด้านในใต้ถุนเรือน (หมู่บ้านอะเก่า เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา) 176

ภาพที่ 4-62 บันไดเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงค้า จะวางชิดด้านนอกของชาน 177

ภาพที่ 4-63 บันไดขึ้นเรือนเดี่ยวขนาดเล็กใต้ถุนเตี้ย มีลักษณะประตูแอ้วที่ทำแบบง่ายๆ (หมู่บ้านเชียงคาน อ.เชียงค้า) 177

ภาพที่ 4-64 "ปุ้มปุก" (เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ หมู่บ้านห้วยแจ้ เมืองหย่วน แคว้นสิบสอง ปันนา) 178

ภาพที่ 4-65 บริเวณคอมและลีก (หมู่บ้านหนอง อ.เชียงค้า) 178

ภาพที่ 4-66 การใช้ระเบียง (ลีกและคอม) หรือเติ่น 178

ภาพที่ 4-67 การอาศัยพื้นระเบียงที่ยกระดับขึ้นมาจากพื้นชานร่มเป็นที่นั่งได้ในตัว 178

ภาพที่ 4-68 "ค่วน" พื้นที่เก็บของใต้หลังคา 178

ภาพที่ 4-69 บริเวณคอมถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นที่อยู่ที่นอนของคนชรา (หมู่บ้านบัวนาคพัฒนา อ.เชียงค้า) 179

ภาพที่ 4-70 การใช้พื้นที่ระเบียงหน้าเป็นที่รับแขกในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา (หมู่บ้านห้วยสอ) 179

ภาพที่ 4-71 (ซ้ายบน) การใช้พื้นที่ระเบียงหน้าเป็นที่เลี้ยงเด็ก (หมู่บ้านอะเก่า เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา) 179

ภาพที่ 4-72 (ขวาบน) การใช้พื้นที่ระเบียงหน้าเป็นที่ทอผ้า (หมู่บ้านอะเก่า เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา) 179

ภาพที่ 4-73 (ซ้ายล่าง) การใช้พื้นที่ระเบียงหน้าเป็นที่เย็บผ้าและเก็บของเช่น ม้วนเสื่ออ่อน บนโครงสร้างหลังคาเหนือระเบียงหน้า (หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา) 179

ภาพที่ 4-74 (ขวาล่าง) การใช้พื้นที่ระเบียงหน้าเป็นที่ที่ผึ่งหรือตากผลิตผลทางการเกษตร (หมู่บ้านอะเก่า เมืองพง แคว้นสิบสอง ปันนา) 179

ภาพที่ 4-75 การนั่งรับแขกบริเวณชานร่มโดยอาศัยการเปลี่ยนระดับระหว่างพื้น ระเบียงกับชานร่มเป็นที่นั่ง (หมู่บ้านผาลาด อ.เชียงค้า) 179

หน้า

ภาพที่ 4-76 ม้านั่งไม้ใกล้กับหัวบันไดบริเวณชานร่มที่ทำหน้าที่เป็นราวกันตกได้ในตัว 180

ภาพที่ 4-77 ร้านน้ำบริเวณชานร่ม อยู่ด้านทิศตะวันตกใกล้กับชานแดดหรือชานซักล้าง (หมู่บ้านผาลาด อ.เชียงคำ) 180

ภาพที่ 4-78 การเก็บข้าวที่บรรจุกระสอบไว้บริเวณชานร่ม (หมู่บ้านแพด อ.เชียงคำ) 180

ภาพที่ 4-79 บันไดขึ้นไปที่ชานร่มจะ สังเกตเห็นร้านน้ำอยู่สุดปลายทิศตะวันตกของชานร่ม (หมู่บ้านหนอง อ.เชียงคำ) 180

ภาพที่ 4-80 การตากผ้าบริเวณชานแดด 180

ภาพที่ 4-81 การผึ่งผ้าไว้บริเวณชานร่มและตากผ้าไว้บริเวณชานแดด (หมู่บ้านแพด อ.เชียงคำ) 180

ภาพที่ 4-82 การปลูกผักที่เป็นเครื่องเคียงบริเวณชานต่ำ (หมู่บ้านป่างวัว อ.เชียงคำ) 181

ภาพที่ 4-83 การต่อเติมห้องน้ำ-ส้วม บริเวณชานแดด ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ 181

ภาพที่ 4-84 การใช้ชานแดดเป็นที่ตากเมล็ดพืชทางการเกษตร (หมู่บ้านแวน เมืองลา) 181

ภาพที่ 4-85 การซักล้างบริเวณชานแดดและชานต่ำ ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อแคว้นสิบสองปันนา 181

ภาพที่ 4-86 การต่อเติมห้องอาบน้ำโครงสร้างคอนกรีตบริเวณชานนอกบนหลังคาห้องอาบน้ำใช้วางถังเก็บน้ำ และแผงเซลไฟฟ้าแสงอาทิตย์ (หมู่บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา) 181

ภาพที่ 4-87 ส้วมในเขตรั้วบ้าน มองผ่านชานแดดที่ถูกดัดแปลงเป็นพื้นและโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก (หมู่บ้านป่างล้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา) 181

ภาพที่ 4-88 ส้วมสาธารณะประจำหมู่บ้าน หรือ "คุ้มเว็ด" (หมู่บ้านตอนแตน แคว้นสิบสองปันนา) 182

ภาพที่ 4-89 ครัวไฟซึ่งประกอบไปด้วยแม่เตาไฟ และหิ้งข่า 182

ภาพที่ 4-90 ในเรือนเดี่ยวครัวไฟถูกย้ายมาอยู่บริเวณชานด้านทิศตะวันตกโดยใช้เตาอั้งโล่ทำหน้าที่แทนก้อนเส้า 182

ภาพที่ 4-91 การเปลี่ยนแปลงระเบียงของส่วนยุ้งข้าวเป็นครัวไฟ (หมู่บ้านหย่วน อ.เชียงคำ) 182

ภาพที่ 4-92 ครัวไฟในเรือนขยายในแคว้นสิบสองปันนามีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อย ยังใช้ก้อนเส้า หิ้งข่า มีเครื่องจักสานวางอยู่เหนือแม่เตาไฟ (หมู่บ้านโรงนิ่ม เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา) 182

ภาพที่ 4-93 ครัวไฟในเรือนเดี่ยว มีการ ใช้เหล็กสามขาแทนก้อนเส้า (หมู่บ้านป่างล้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา) 183

ภาพที่ 4-94 บรรยากาศภายในห้องโถงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา (หมู่บ้านสะเก้า เมืองพง) 183

ภาพที่ 4-95 ภายในห้องนอนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ ถูกแบ่งด้วยแนวตงปีง เป็น 2 ฝั่ง โดยฝั่งขวาจะใช้เป็นส่วนนอน ฝั่งซ้ายใช้เป็นที่พักผ่อนรับแขกหรือครัว ไฟ (กรณีที่เป็นเรือนเดี่ยว) (เรือนไทลื้อตัวอย่าง หมู่บ้านธาตุ อ.เชียงคำ) 183

หน้า

ภาพที่ 4-96 การจัดงานแต่งงานภายใน ห้องนอนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ 184

ภาพที่ 4-97 ภายในห้องนอนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ 184

ภาพที่ 4-98 ภายในห้องนอนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา 184

ภาพที่ 4-99 การเจาะช่องหน้าต่างภายในห้องนอนเพิ่มขึ้นในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ (หมู่บ้านธาตุ) 185

ภาพที่ 4-100 เรือนในหมู่บ้านโรงนิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา ซึ่งตั้งอยู่เชิงเขาที่มีความลาดเอียงจากทิศตะวันตกสู่ ทิศตะวันออก จะวางส่วนครัวและชานแดดไว้ทางทิศตะวันออกและวางห้องนอน ไว้ทางทิศตะวันตก (ภาพนี้ถ่ายตอนช่วงเช้าจะเห็นแดดยามเช้าสาดส่องไปที่ชานแดด โดยถนนภายในภาพจะวิ่งเอียงลาดขึ้นไปทางทิศตะวันตก) การวางชานแดดทางทิศตะวันออกทำให้น้ำที่ใช้จากชานแดดไหลมาทางทิศตะวันออกแทน โดยไม่ ให้ไหลย้อนเข้าไปใต้ถุนเรือน 185

ภาพที่ 4-101 ห้องนอนจะถูกกั้นแยกจากห้องโถงด้วยฝาไม้ มีช่องเข้ากั้นด้วยผ้าม่าน บริเวณใต้หลังคาเหนือห้องนอนมีการขึงผ้ายางหรือแผ่นพลาสติกเพื่อกันฝุ่นผงจากกระเบื้องหลังคา และกันน้ำฝน ที่ซึมลงมาจากหน้าต่าง (หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา) 186

ภาพที่ 4-102 (ซ้าย) การขึงผ้ายางหรือแผ่นพลาสติกเหนือเฉพาะแต่ละมุ้งภายในห้องนอน (หมู่บ้านอะเก่า เมืองพง แคว้น สิบสองปันนา) 186

ภาพที่ 4-103 (ขวา) การทำตู้ Built-in และทำหน้าที่แทนฝากั้นระหว่างห้องนอนกับห้องโถง (หมู่บ้านห้วยแจ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา) 186

ภาพที่ 4-104 ยุ้งข้าวแบบตั้งแยกออกไปจากตัวเรือน ใน อ.เชียงคำ 186

ภาพที่ 4-105 ยุ้งข้าวแบบตั้งแยกออกไปจากตัวเรือน ในแคว้นสิบสองปันนา (หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหย่วน) 186

ภาพที่ 4-107 ยุ้งข้าวที่มีชานเชื่อมกับเรือนหลัก (หมู่บ้านเชียงบาน อ.เชียงคำ) 187

ภาพที่ 4-106 รายละเอียดโครงสร้างรับฝาของยุ้งข้าว ซึ่งมีโครงเคร่าฝาอยู่ด้านนอก 187

ภาพที่ 4-108 การปรับเปลี่ยนระเบียงยุ้งเป็นครัวไฟ (ภาพซ้าย) และเป็นที่รับประทานอาหาร (ภาพขวา) หมู่บ้านธาตุ อ.เชียงคำ 187

ภาพที่ 4-109 ยุ้งที่มีชานเชื่อมกับเรือนหลักมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ระเบียงของยุ้งข้าวเป็นห้องนอนสำหรับแขกหรือญาติที่มาพัก (หมู่บ้านหย่วน อ.เชียงคำ) 188

ภาพที่ 4-110 ห้องเก็บข้าวบริเวณใต้ถุน มีช่องเปิดให้นำข้าวออกมาแบบแผ่นไม้วางแนวนอนเรียงต่อกันทางสัน (หมู่บ้านในเมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 188

ภาพที่ 4-111 ห้องเก็บข้าวบริเวณใต้ "ปะ" (หมู่บ้านโร่งของ แคว้นสิบสองปันนา) 189

ภาพที่ 4-112 ห้องเก็บข้าวบนเรือนพื้น ถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ ที่พบเพียงหลัง เดียว โดยมีประตูเป็นแบบแผ่นไม้เรียง แนวนอนต่อกันทางสัน (หมู่บ้านทุ่งมอก อ.เชียงคำ) 189

หน้า

ภาพที่ 4-113 ห้องเก็บข้าวบนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา (หมู่บ้านโรงนิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 189

ภาพที่ 4-114 การปรับเปลี่ยนห้องเก็บข้าวเป็นห้องนอนสำหรับลูกขาย (หมู่บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 189

ภาพที่ 4-115 ตะล่อมข้าวในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา
(ซ้าย) ตะล่อมข้าววางบนระเบียงของห้องเก็บข้าว หมู่บ้านอะเก่า เมืองพง
(ขวา) หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง 188

ภาพที่ 4-116 บริเวณเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่เพิ่งปลูกสร้างใหม่ (หมู่บ้านปางวัว อ.เชียงคำ) 191

ภาพที่ 4-117 พระและสามเณรไทลื้อใน เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา 192

ภาพที่ 4-118 การปลูกสร้างเรือนพื้นถิ่นไทลื้อจะขุดหลุมยกเสาทำโครงสร้างและมุงหลังคาหลักให้เสร็จก่อน แล้วถึงจะทำองค์ประกอบอื่นตามไป เช่น ปะ ผนัง บันได เป็นต้น (หมู่บ้านโสนมอญ เมืองฮำ แคว้นสิบสองปันนา) 192

ภาพที่ 4-119 เรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา อยู่ท่ามกลางภูมิประเทศที่เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อน (หมู่บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 194

ภาพที่ 4-120 เรือนพื้นถิ่นไทลื้อมุงด้วยหลังคาสังกะสี (หมู่บ้านบัวนาคพัฒนา อ.เชียงคำ) 194

ภาพที่ 4-121 ฝาเรือนตีซ้อนเกล็ดทางนอนและวางตั้งฉากกับพื้นเรือน (หมู่บ้านแพด อ.เชียงคำ) 194

ภาพที่ 4-122 การถมบริเวณใต้ถุนเป็นที่เก็บรถไถนา (หมู่บ้านแพด อ.เชียงคำ) 195

ภาพที่ 4-123 การใช้เตาแก๊สและตู้เก็บข้าวภายในครัวปัจจุบัน (หมู่บ้านหย่วน อ.เชียงคำ) 195

ภาพที่ 4-124 การรื้อฝาเรือนครัวในด้านที่เชื่อมกับชานนอก เพื่อให้ครัวโล่งขึ้น (หมู่บ้านเชียงบาน อ.เชียงคำ) 195

ภาพที่ 4-125 การต่อเติมห้องน้ำ-ส้วม บริเวณชานร่ม (หมู่บ้านน้ำแวน อ.เชียงคำ) 196

ภาพที่ 4-126 การต่อเติมห้องน้ำ-ส้วมบริเวณชานแดด (หมู่บ้านชาตุ อ.เชียงคำ) 196

ภาพที่ 4-127 การเปลี่ยนหลังคาและฝายุ้งข้าวเป็นสังกะสี (หมู่บ้านทุ่งมอก อ.เชียงคำ) 196

ภาพที่ 4-128 การใช้พื้นที่ใต้ปะบางส่วนเป็นที่จอดรถยนต์ (หมู่บ้านดอนแตน แคว้นสิบสองปันนา) 196

ภาพที่ 4-129 การใช้พื้นที่ใต้ถุนเป็นที่จอดรถไถนา (หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา) 196

ภาพที่ 4-130 การใช้เฟอร์นิเจอร์บริเวณระเบียงหน้า ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา
- หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง
- หมู่บ้านถิ่น 195

ภาพที่ 4-131 การใช้เฟอร์นิเจอร์แบบลอยตัว และตู้ Built-in ภายในห้องโถง (หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา) 197

ภาพที่ 4-132 การเปลี่ยนชานนอกมาใช้โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก (หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา) 197

หน้า

ภาพที่ 4-133 การใช้แผ่นพลาสติกปิดคลุมห้องนอนและบางเรือนก็คลุมเลยออกมาถึงห้องโถง (หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา) 198

ภาพที่ 4-134 ฝายุ้งข้าวเป็นสังกะสี (หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา) 198

ภาพที่ 4-135 ห้องเก็บข้าว ฝาเป็นสังกะสี หลังคามุงด้วยกระเบื้องลอน (หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา) 198

ภาพที่ 4-136 ฝาไม้ตั้งตรงตีซ้อนเกล็ดทางนอน และมีการเจาะช่องหน้าต่างเพิ่มขึ้น (หมู่บ้านแพด อ.เชียงคำ) 198

ภาพที่ 4-137 เรือนรูปแบบเหมือนบ้านตึกของไทลื้อ อ.เชียงคำ ในปัจจุบัน (หมู่บ้านเชียงบาน) 198

ภาพที่ 4-138 เรือนไทลื้อในหมู่บ้านที่ใกล้เมืองเชียงรุ่ง ซึ่งเป็นเมืองหลวงของแคว้นสิบสองปันนา มีการนำ อิฐ คอนกรีตที่ได้รับอิทธิพลจากจีนเข้ามาผสมผสาน

- หมู่บ้านดอนแตน
- หมู่บ้านโสนมอญ 198

ภาพที่ 4-139 การใช้สังกะสีมุงหลังคา เรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา (หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง) 199

ภาพที่ 4-140 การใช้สังกะสีทำฝาห้องเก็บข้าว (หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา) 199

ภาพที่ 4-141 การทำกิจกรรมบริเวณใต้ถุนเรือนตอนกลางวัน ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ

- รับแขก, หมู่บ้านน้ำแวน
- เลี้ยงเด็ก พักผ่อน, หมู่บ้านแพด
- ทำขนม, หมู่บ้านหย่วน
- เล่น, หมู่บ้านเชียงบาน 200

ภาพที่ 4-142 การทำกิจกรรมบริเวณใต้ถุนเรือนตอนกลางวัน ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

- เล่น พักผ่อน, หมู่บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน
- รับแขก, หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง
- ทอผ้า, หมู่บ้านแวน เมืองล่า 200

ภาพที่ 4-143 ชานเรือนพื้นถิ่นไทลื้ออาศัยแสงแดดอันร้อนแรงยามบ่ายจากทิศตะวันตก และทิศใต้ให้เป็นประโยชน์

- หมู่บ้านห้วยสอ แคว้นสิบสองปันนา
- หมู่บ้านเชียงคาน อ.เชียงคำ 200

ภาพที่ 4-144 แสงแดดอันอบอุ่นยามเช้า สาดส่องห้องนอน (หมู่บ้านดอนแตน แคว้นสิบสองปันนา) 201

ภาพที่ 4-145 แสงแดดอันอบอุ่นยามเช้าสาดส่องเข้ามาบริเวณระเบียงหน้า (หมู่บ้านดอนแตน แคว้นสิบสองปันนา) 201

ภาพที่ 4-146 แสงแดดอันร้อนแรงยามบ่ายสาดส่องเข้ามาในส่วนครัวไฟ (หมู่บ้านถิ่น แคว้นสิบสองปันนา) 201

ภาพที่ 4-147 ในเรือนเดี่ยว มีการผสมผสานไม้จริงและไม้ไผ่ โครงสร้างสำคัญ เช่นเสา คาน บันได ใช้ไม้จริง ส่วน พื้น ฝา ใช้ไม้ไผ่ (หมู่บ้านเชียงคาน อ.เชียงคำ) 201

ภาพที่ 4-148 การมีหินสองที่ฐานเสาเรือนในแคว้นสิบสองปันนา จะช่วยป้องกันความชื้นจากพื้นดินสู่เรือน (หมู่บ้านฮะเก่า เมืองพง) 202
ภาพที่ 4-149 เสาคานเป็นไม้จริง โครงหลังคาเป็นไม้จริงผสมไม้ไผ่ (หมู่บ้านชาตุ อ.เชียงคำ) 202
ภาพที่ 4-150 พื้นชานร่มและชานแดดทำด้วยไม้จริงตีเว้นร่อง เพื่อความแข็งแรงและระบายน้ำ (หมู่บ้านชาตุ อ.เชียงคำ) 202
ภาพที่ 4-151 พื้น ฝา ของห้องครัวทำด้วยฟากไม้ไผ่ ทำให้ง่ายต่อการระบายอากาศ (หมู่บ้านเชียงคาน อ.เชียงคำ) 202
ภาพที่ 4-152 พื้นฟากไม้ไผ่ภายในห้องนอน (หมู่บ้านโรงนิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 203
ภาพที่ 4-153 ผนังห้องเก็บข้าวทำด้วยฝาไม้จริง ตีตามตั้ง มีโครงเคร่ารับผนังอยู่ด้านนอก (หมู่บ้านห้วยสอ แคว้นสิบสองปันนา) 203
ภาพที่ 4-154 หลังคาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา มีชายคา และปีะ ช่วยกันแดด ฝน และลมหนาว (หมู่บ้านโร่งของ) 203
ภาพที่ 4-155 การใช้ระบบ ลิ่ม เดือย มัดผูก และการเปิดเปลือย โครงสร้าง ชและองค์ประกอบของเรือน ทำให้ง่ายต่อการปรับเปลี่ยน ต่อเติม ซ่อมแซม (หมู่บ้านย่างกว้าง แคว้นสิบสองปันนา) 203
ภาพที่ 4-156 การกั้นบางส่วนของระเบียงหน้าด้านที่ใกล้กับบันได เป็นห้องนอนลูก (หมู่บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 204
ภาพที่ 4-157 การอาศัยมุมหนึ่งของห้องโถงเป็นที่นอนของลูกชาย (หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา) 204
ภาพที่ 4-158 การเลี้ยงวัวบริเวณใต้ถุนเรือน (หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา) 205
ภาพที่ 4-159 บริเวณใต้ถุนใช้ตากผ้า เก็บฟืน เก็บของ (หมู่บ้านทุ่งมอก อ.เชียงคำ) 205
ภาพที่ 4-160 ความเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ของเติ่นและชานเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ
- พักผ่อนของคนชรา, หมู่บ้านหย่วน
- รับแขก วางเมล็ดพืช, หมู่บ้านแพด
- รีดผ้าบนพื้นเติ่น, หมู่บ้านมาง
- ตากผ้า, หมู่บ้านหย่วน 205
ภาพที่ 4-161 การใช้ประโยชน์บริเวณพื้นที่ระเบียงหน้า ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา
- พักผ่อนของคนชรา, หมู่บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน
- เลี้ยงเด็ก, หมู่บ้านฮะเก่า เมืองพง 205
ภาพที่ 4-162 ม้านั่งทำหน้าที่เป็นราวกันตกได้ในตัว
- หมู่บ้านเชียงคาน อ.เชียงคำ
- หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา 206
ภาพที่ 4-163 การใช้โครงสร้างใต้พื้นเรือน เป็นที่เก็บเครื่องไม้เครื่องมือทางการเกษตร (หมู่บ้านทุ่งมอก อ.เชียงคำ) 206

หน้า

ภาพที่ 4-164 การอาศัยความต่างระดับของพื้นเดิมกับพื้นชานร่ม เป็นที่นั่ง (หมู่บ้านผาลาด อ.เชียงคำ) 206

ภาพที่ 4-165 การใช้บันไดเรือนเป็นที่นั่งสำหรับรับแขกได้ในตัว (หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา) 206

ภาพที่ 4-166 ควันไฟจากครัวช่วยถนอมอาหาร กันมด มอด มาทำอันตราย เครื่องจักสาน และโครงสร้างหลังคา (หมู่บ้านอะเก่า เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา) 206

ภาพที่ 4-167 การเลี้ยงไก่บริเวณใต้ถุนเรือน ช่วยป้องกันปลวกขึ้นเรือน (หมู่บ้านย่างกว้าง แคว้นสิบสองปันนา) 206

ภาพที่ 4-168 พืชผักสวนครัวจะได้รับประโยชน์จากน้ำใช้บริเวณชาน ซักล้างในแคว้นสิบสองปันนา

- หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง
- หมู่บ้านโรงนิม เมืองล่า 206

บทที่ 5

ภาพที่ 5-1 วัดไทลื้ออยู่บนเนินเขา สะท้อนให้เห็นถึงความเคารพต่อศาสนาพุทธ และทัศนคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุ (วัดโรงนิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 209

ภาพที่ 5-2 ในหมู่บ้านที่ตั้งอยู่พื้นราบ วัดจะอยู่บริเวณกลางหมู่บ้านหรือตำแหน่งที่สามารถเข้าถึงได้สะดวก (วัดย่างกว้าง ในแคว้นสิบสองปันนา ตั้งอยู่ใกล้กับลานใจบ้าน) 209

ภาพที่ 5-3 พิธีไหว้ผีที่หอเสื้อบ้านของหมู่บ้านหนอง อ.เชียงคำ จ.พะเยา 209

ภาพที่ 5-4 พิธีแต่งงานบนเรือนของไทลื้อ บ้านธาตุ ต.หย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา 209

ภาพที่ 5-5 หมู่บ้านไทลื้อ ตั้งอยู่บริเวณที่มีที่ลุ่มพอสำหรับทำนา และไม่ไกลจากป่า ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ (หมู่บ้านโรงนิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 210

ภาพที่ 5-6 รอบเรือนไทลื้อมีที่ว่างสำหรับปลูกพืชเพื่ออุปโภคบริโภค (หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา) 210

ภาพที่ 5-7 ใต้ถุนเรือนไทลื้อ ใช้เป็นที่ทอผ้า เก็บเครื่องไม้เครื่องมือทางการเกษตร เป็นที่พบปะพูดคุย (หมู่บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 210

ภาพที่ 5-8 การแยกขอบเขตหมู่บ้านออกจากพื้นที่เกษตรกรรม โดยไม่พยายามขยายหมู่บ้านออกไปนอกขอบเขตที่กำหนด (หมู่บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 210

ภาพที่ 5-9 เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ที่ถูกสร้างสรรค์บนพื้นฐานของความเคารพและเข้าใจต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (หมู่บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 210

ภาพที่ 5-10 แม่เฒ่าไทลื้อนั่งอาบแดดยามเช้า บริเวณชานแดด (บ้านธาตุ ต.หย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา) 211

ภาพที่ 5-11 แม่เฒ่าไทลื้อนั่งรับลมและอาบแดดยามเย็นในบริเวณชานร่ม (บ้านธาตุ ต.หย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา) 211

ภาพที่ 5-12 ไทลื้อมาทำบุญและพบปะกันที่วัดอย่างสม่ำเสมอ 211

ภาพที่ 5-13 ไทลื้อ หมู่บ้านหนอง อ.เชียงคำ มาร่วมพิธีเลี้ยงผีที่หอเสื้อบ้าน 211

ภาพที่ 5-14 การมีรั้วโปร่งไม่ปิดกั้นสายตา และมีข่วงบ้าน ทำให้เกิดบรรยากาศเชื้อเชิญเข้าสู่ตัวบ้าน (บ้านหนอง อ.เชียงคำ จ.พะเยา) 212

ภาพที่ 5-15 การรับแขกพูดคุยอย่างเป็นกันเองบริเวณใต้ถุนเรือนไทลื้อ (บ้านบัวนาคพัฒนา อ.เชียงคำ จ.พะเยา) 212

หน้า

ภาพที่ 5-16 การพบปะพูดคุยกันบริเวณระเบียงหน้าของเรือนไทลื้อ หมู่บ้านเปิด เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา 212

ภาพที่ 5-17 ตลาดนัดยามเช้า ณ ลานใจบ้าน 212

ภาพที่ 5-18 การใช้ลานใจบ้านเป็นที่ตากเมล็ดพืชในตอนกลางวัน 212

ภาพที่ 5-19 การใช้บริเวณระเบียงหน้าเป็นที่เก็บและที่ตากเมล็ดพืช (หมู่บ้านอะเก้า เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา) 213

ภาพที่ 5-20 การใช้รั้วเป็นที่ปลูกพืชผักสวนครัว (หมู่บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 213

ภาพที่ 5-21 การใช้โครงสร้างหลังคาเป็นที่เก็บของ (หมู่บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 213

ภาพที่ 5-22 การใช้พื้นที่ระหว่างเสาเรือนเป็นที่เก็บฟืน 213

ภาพที่ 5-23 ม้านั่งบริเวณชานร่ม ของเรือนไทลื้อที่ทำหน้าที่กันตกไปด้วยในตัว (บ้านหย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา) 213

ภาพที่ 5-24 โครงสร้างเรือนไทลื้อที่ยึดกันด้วยระบบลิ่มและเปิดเปลือยโครงสร้าง (บ้านย่างกว้าง แคว้นสิบสองปันนา) 213

ภาพที่ 5-25 ลักษณะโครงสร้างที่เปิดเปลือยทำให้ง่ายต่อการซ่อมแซมปรับเปลี่ยน (บ้านเปิด เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา) 214

ภาพที่ 5-26 การอาศัยเสาใต้ถุนเรือนเพื่อกั้นห้องเก็บของบริเวณใต้ถุนเรือน (บ้านเชียงบาน อ.เชียงคำ จ.พะเยา) 214

ภาพที่ 5-27 การกั้นบางส่วนของระเบียงหน้าด้านที่ติดกับบันไดเพื่อใช้เป็นห้องนอนลูก (บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 214

ภาพที่ 5-28 การปลูกพืชผักสวนครัวที่อาศัยน้ำทิ้งจากชานแดดหรือชานซักล้าง (บ้านโรงนิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 215

ภาพที่ 5-29 การเลี้ยงไก่บริเวณใต้ถุนเรือน จะช่วยป้องกันมอดปลวกได้ในตัว (บ้านปางสาน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา) 215

ภาพที่ 5-30 การอาศัยความร้อนจากแม่เตาไฟช่วยถนอมอาหารบนหิ้งข่า และป้องกันมด มอด ปลวก มาทำความเสียหายให้กับเครื่องจักสาน และโครงสร้างหลังคา (บ้านโรงนิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา) 215

ภาพที่ 5-31 บ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่สะท้อนให้เห็นการอยู่อาศัยที่สอดคล้องสัมพันธ์พึ่งพากันและกันระหว่างธรรมชาติ สัตว์ และมนุษย์ 215

ภาพที่ 5-32 ตัวอย่างสถาปัตยกรรมที่คลุมบ่อน้ำประจำหมู่บ้านในแคว้นสิบสองปันนา 216

สารบัญตาราง

หน้า

บทที่ 1

ไม่มีตาราง

บทที่ 2

ไม่มีตาราง

บทที่ 3

ตารางที่ 3-1 แสดงทิศทางการวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยในผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ 91

ตารางที่ 3-2 สรุปการวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยในผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ

ตารางที่ 3-3 ตารางสรุปการวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยในผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ 93
แคว้นสิบสองปันนา

ตารางที่ 3-3 ตารางสรุปการวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยในผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ 112
แคว้นสิบสองปันนา

บทที่ 4 113

ตารางที่ 4-1 การเปรียบเทียบลักษณะทางโครงสร้างของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ
ที่แคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน กับเรือนพื้นถิ่น
ไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ประเทศไทย 151

บทที่ 5

ไม่มีตาราง

บทสรุปผู้บริหาร

EXECUTIVE SUMMARY

บทสรุปผู้บริหาร (EXECUTIVE SUMMARY)

งานวิจัยนี้ใช้เวลาทั้งสิ้น 3 ปี โดยปีที่ 1 ได้ศึกษาบ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา ประเทศไทย ในปีที่ 2 เป็นการศึกษาบ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน และในปีที่ 3 เป็น การนำข้อมูลที่ได้จากปีที่ 1 และปีที่ 2 มาเปรียบเทียบกันโดยมีรายงานผลวิจัยฉบับย่อของแต่ละปีดังนี้

รายงานการวิจัยฉบับย่อ ปีที่ 1

ภูมิปัญญา พัฒนาการของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา : คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น

กวิน วังวิทย์การ กรุณา รักษวิณ สถาปนา กิตติกุล ณัฐธร ธรรมบุตร

คำสำคัญ: ไทลื้อ / ไตลื้อ / พัฒนาการ / เรือนพื้นถิ่น / สภาพแวดล้อมของเรือน / ผังชุมชน / อ.เชียงคำ จ.พะเยา

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาถึงภูมิปัญญา พัฒนาการของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อในประเทศไทย เปรียบเทียบกันกับในแคว้นสิบสองปันนา สาธารณรัฐ - ประชาชนจีน ซึ่งจะได้ศึกษาในปีที่ 2 และ 3 ต่อไป เนื่องจากชุมชนไทลื้อในพื้นที่ทั้งสองมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น เพราะเคยเป็นชุมชนเดียวกันก่อนที่ส่วนหนึ่งได้ถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศไทย ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น และได้อพยพลงมาด้วยปัญหาทางการเมือง และการแสวงหาที่ดินทำกิน โดยในปีแรกนี้มุ่งศึกษาถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ผังชุมชน ผังบริเวณ และเรือน ที่สะท้อนภูมิปัญญาและคุณลักษณะสถาปัตยกรรมสิ่ง แวดล้อมที่มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับระบบนิเวศน์ และวิถีชีวิตของชาวไทลื้อในประเทศไทย ได้เลือกศึกษาชุมชนไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา เพราะเป็นชุมชนที่ยังรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของตนเองและมีเรือนพื้นถิ่นไทลื้อหลากหลาย แต่ยังขาดการเข้าไปศึกษาอย่างละเอียด จากการเก็บข้อมูลพบเรือนพื้นถิ่นไทลื้อทั้งสิ้น 33 หลังใน 13 หมู่บ้าน

ผลของการศึกษาพบว่าบ้านพื้นถิ่นไทลื้อใน อ.เชียงคำ มีลักษณะเด่นที่ผสานกันทั้งระดับผังชุมชน ผังบริเวณ และเรือนคือ 1. เป็นบ้านที่เกิดจากความเคารพนับถือ "ธรรมชาติ" ก่อให้เกิดบ้านที่อยู่อย่างกลมกลืนดึงประโยชน์จากธรรมชาติมารองรับชีวิตอย่างสมดุล 2. เป็นบ้านที่ "เปิด" เอื้อต่อความเป็นมิตร ความผูกพันของคนในชุมชนและผู้มาเยือน และ "เปิด" รับความเปลี่ยนแปลงที่หลากหลาย 3. เป็นบ้านแห่ง "ความเอนก - ประสงค์" ที่ไม่ได้รองรับประโยชน์ใช้สอยเดียว แต่มีการซ้อนทับของ

ประโยชน์ใช้สอยอื่นเกื้อกูลอยู่ ซึ่งทั้ง 3 ข้อนี้จะเป็นฐานความรู้สำหรับการพัฒนาที่อยู่ของชาวไทลื้อในประเทศไทย ให้เป็นบ้านที่มีความเอื้อ - อาทรทั้งกับผู้อยู่และระบบนิเวศน์อย่างยั่งยืน

Local Wisdom and Development of Tai-Lue vernacular Houses in Chiang Kham, Payao: Sustainable Qualities in Vernacular

Kawin Wongwigkarn, Karuna Raksuwin, Sathapana Kittikul, Nuthorn Thammabutra

Keyword: TAI-LUE / VERNACULAR HOUSE / DEVELOPMENT / GREEN ARCHITECTURE / LOCAL WISDOM

Being aimed to study the local wisdom and development of Tai-Lue vernacular housess in Thailand in the first year, this 3–year research will continue to study in the same subjects in Xishuangbanna and finally to compare findings from those 2 areas as the groups from both areas have had a very close relationship. Tai-Lue from Xishuangbanna had been herded into the northern part of Thailand in early Rattanakosin period. They also have migrated later because of the political problems in the country and the search for better location for cultivation.

Chiang Kham district in Payao was selected as the site study for Tai-Lue vernacular house in Thailand since the area still strongly holds their custom and culture. Moreover, it has often been referred in articles but has had no architectural study in depth yet so far. Also there are varies types of vernacular houses: 33 houses were found in 13 villages within 5 from 6 sub-districts in Chiang Kham. Groups who migrated from the same place formed each settlement located on the plain near waterway.

This first year research has objectives to study the villages' settlements, their communities' layout, layout and details of those vernacular houses, which reflect local wisdom and quality of their green architecture that has strong tie to both ecology and their ways of life. As referred to the study, Tai-Lue vernacular houses in Chiang Kham have characteristics that weld the houses, their layouts and community layout as united one, which are:

1. A habilitation showing respects to nature and adequately, sufficiently and humbly makes use of it

2. An "open" habilitation: open the door to interaction among people in the community or between people from both

outside and inside the community / open up various kind of changes that might have happened.

3. A habilitation with multi-purpose uses from either space to serve multifunction or architectural elements, which have layers of other uses hidden.

Those are acquired facts recommended for development of Tai-Lue habilitation in Thailand as to be a habilitation with the care of not only its dwellers but ecology sustained as well.

1. บทนำ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาถึงบ้านพื้นถิ่นไทลื้อในประเทศไทย เปรียบเทียบกับบ้านพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนามณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีนในแง่ของลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ผังชุมชน ผังบริเวณ และเรือน ที่สะท้อนภูมิปัญญาและคุณลักษณะสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อม ที่มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับระบบนิเวศน์และวิถีชีวิตที่มีพัฒนาการตั้งแต่อดีตมาสู่ปัจจุบัน ซึ่งรายงานฉบับนี้เป็นผลการวิจัยในปีแรก (จากระยะเวลาทั้งสิ้น 3 ปี) ที่ศึกษาเฉพาะบ้านพื้นถิ่นของไทลื้อในประเทศไทยที่ถูกกวาดต้อนมาจากแคว้นสิบสองปันนาในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (อุทิศ ปฐมของ, 2541:81) และได้มีการอพยพกันต่อมาด้วยปัญหาทางการเมืองและการแสวงหาที่ดินทำกิน จึงทำให้ปัจจุบันมีชุมชนไทลื้อกระจายอยู่ในภาคเหนือของไทยที่จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงราย และพะเยา (ไสว เชื้อสะอาด, 2536:16) แต่คณะผู้วิจัยได้เลือกชุมชนไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา มาเป็นตัวแทนในการศึกษา เนื่องจาก 1. มีความหลากหลายของเรือนทั้งแบบเครื่องสับและเครื่องผูก มีทั้งขนาดใหญ่และเล็ก 2. เป็นชุมชนที่ยังคงรักษา ส่งเสริม และเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมไทลื้อ (อุทิศ ปฐมของ, 2541:33) 3. เป็นชุมชนที่ถูกใช้อ้างอิงถึงในงานวิชาการอยู่เนืองๆ แต่ขาดการเข้าไปศึกษาอย่างละเอียด จึงน่าจะได้รับการศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง (อรศิริ ปาณินท์ และคณะ, 2545: 134) หลังจากสำรวจข้อมูลภาคสนามใน อ.เชียงคำ จ.พะเยา ได้พบเรือนพื้นถิ่นไทลื้อจำนวน 33 หลัง (เรือนที่มีการอยู่อาศัยจริง 31 หลัง เรือนตัวอย่าง 2 หลัง) จาก 13 หมู่บ้านในสังกัด ต.เชียงบาน ต.หย่วน ต.ฝายกวาง ต.น้ำแวน และ ต.เวียง และเมื่อศึกษาวิเคราะห์ผสานกับข้อมูลภาคเอกสารทำให้เห็นลักษณะและพัฒนาการของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่พอจะแบ่งเป็นหัวข้อและรายละเอียดดังต่อไปนี้

2. การเกิดชุมชนและผังชุมชน

หลังจากมีการอพยพกวาดต้อนชาวไทลื้อจากแคว้นสิบสองปันนามาที่ อ.เชียงม่วน จ.น่าน ซึ่งภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาไม่เหมาะกับการทำนาตามอาชีพเดิม จึงพากันย้ายมาตั้งถิ่นฐานที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (ขนิษฐา เชื้อขาว, 2541:81) ซึ่งเป็นที่ราบ รายล้อมด้วยภูเขาสูง มีแม่น้ำสำคัญ 3 สายคือ ลำน้ำลาว ลำน้ำหย่วน และลำน้ำแวน ไทลื้อโดยทั่วไป

ภาพที่ 1 ตัวอย่างลักษณะการตั้งชุมชนแบบตามกระจายและแบบเส้น ในบางหมู่บ้านของ อ.เชียงคำ จ.พะเยา

นิยมตั้งถิ่นฐานเลียบริมฝั่งแม่น้ำหรือเป็นแนวตามลันชา ซึ่งมีที่พอทำสวนไร่นาได้ โดยไทลื้อที่ อ.เชียงคำ มีลักษณะการตั้งชุมชนบนที่ราบริมลำน้ำแต่แยกออกเป็น 2 รูปแบบคือ กระจุกตัวแบบดาวกระจาย (Satellite) ที่ ต.เชียงบาน ต.ฝายกวาง ต.น้ำแวน และแบบเส้น (Linear) ที่ ต.หย่วน กับ ต.เวียง ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่ามีสาเหตุมาจากความชันของแนวตลิ่งริมลำน้ำที่ชุมชนนั้นตั้งอยู่ โดยชุมชน ณ ลำน้ำที่มีตลิ่งชัน ยากที่แต่ละครอบครัวจะมีท่าน้ำเป็นของตนเองจะมีผังเป็นแบบดาวกระจาย เพื่อลดระยะทางการเข้าถึงท่าน้ำรวมของชุมชน สำหรับชุมชนที่แต่ละครัวเรือนมีท่าน้ำของตนเองได้เพราะตลิ่งไม่ชัน จะสร้างบ้านเกาะตามลำน้ำเพื่อสะดวกในการนำน้ำมาใช้ จึงก่อตัวเป็นชุมชนแบบเส้น

ภาพที่ 2 พิธีเลี้ยงผี (เจ้าพ่อพญาคำ) บริเวณหอเสื้อบ้านของบ้านทุ่งมอก ต.เชียงบาน อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 3 พิธีเลี้ยงผี (เจ้าพ่อแสนคึก) บริเวณหอเสื้อบ้านของบ้านหนอง ต.ฝายกวาง อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ชุมชนไทลื้อใน อ.เชียงคำ เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนที่เป็นเครือญาติหรือมาจากหมู่บ้านเดียวกันในสิบสองปันนา บางชุมชนตั้งชื่อตามชื่อของหมู่บ้านเดิมที่ตนจากมาเช่น บ้านล้า บ้านหย่วน บ้างมาง บ้านแวน แต่ละหมู่บ้านจะมีวัดเป็นศูนย์กลาง เพื่อประกอบพิธีทางศาสนาพุทธและกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชน มีหอเสื้อบ้านที่มักอยู่ใต้แมกไม้ใหญ่บริเวณท้ายหรือชายขอบหมู่บ้านสำหรับทำพิธีเลี้ยงผีหรือเทวดา เพื่อเป็นการแสดงความเคารพ ความกตัญญู และส่งเสริมให้เกิดความปรองดองกันภายในชุมชน ในระยะต่อมาเริ่มมีตลาดหรือกาดเกิดขึ้น จนในปัจจุบันบางชุมชนมีวัดและตลาดเพิ่มขึ้น บางชุมชนเริ่มขยายตัวไปตามแนวถนนตามการปรับตัวทางเศรษฐกิจและความเจริญ

ภาพที่ 4 ลักษณะการปลูกพืชพรรณบริเวณรั้วและบริเวณบ้านของชาวไทลื้อ

3. ผังบริเวณ

ในการจับจองที่ดิน แต่ละครัวเรือนจะพยายามเลือกบริเวณที่ราบโล่งเพื่อหลีกเลี่ยงการแผ้วถาง และหากมีไม้ยืนต้นเดิมในพื้นที่ก็จะถูกนำมาใช้เพื่อการปลูกเรือน ทำรั้ว ฯลฯ แล้วปลูกพรรณไม้เพื่อการอุปโภคบริโภคอื่นๆ ในครัวเรือนทดแทน โดยขนาดของที่ดินนอกจากต้องเพียงพอกับการปลูกพรรณไม้แล้ว ยังต้องเผื่อสำหรับการแยกครอบครัวของลูกหลานด้วย เพราะหลังจากแต่งงาน เขยใหม่จะต้องช่วยพ่อแม่ของภรรยาทำงานทุกอย่างจนครบ 3 ปี จากนั้นอีก 3 ปีจะย้ายไปอยู่กับพ่อแม่สามี ช่วงเวลา 6 ปีนั้น จึงเป็นช่วงหาไม้เก็บรวบรวมไว้เพื่อสร้างบ้านของตนเองในบริเวณที่ดินของพ่อแม่ ซึ่งแล้วแต่จะตกลงกันว่าเป็นพ่อแม่ฝ่ายใด สำหรับลูกสาวคนเล็กจะอยู่รวมกับพ่อแม่เพื่อเป็นผู้สืบทอดมรดก (ประชัน และคณะ:56) นอกจากนี้ภายในผังบริเวณยังแบ่งพื้นที่ออกเป็น บริเวณที่ตั้งของเรือน ยุ้งข้าว ห้องน้ำ-ส้วม บ่อน้ำ เล้าหรือคอกสัตว์ ทางสัญจร ลานบ้านหรือข่วง ซึ่งมีพื้นที่พอเพื่อตั้งร้านนั่งสำหรับคน 4-5 คนมาพักผ่อน ทำงาน หรือ "อยู่ข่วง" (ประเพณีแอ่วสาวหาคู่ของหนุ่มสาว ที่ฝ่ายชายจะมาพูดคุยกับสาวที่นัดหมายไว้ ณ ข่วงของบ้านฝ่ายหญิงในช่วงค่ำ) (เรื่องเดียวกัน: 54) นอกจากนี้ถ้าครอบครัวใดมีกลุ่มเครือญาติที่นับถือผีต่างไปจากผีที่หอเสื้อบ้านของหมู่บ้าน บ้านของตัวแทนครอบครัวนั้นจะมีหอผีหรือหอเทวดาและเป็นศูนย์กลางเพื่อทำพิธีเลี้ยงผีภายในบริเวณบ้านของตน ในปัจจุบันลักษณะของผังบริเวณเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย 1.ปัจจัยทางด้านการ

ภาพที่ 5 ลักษณะหอผีภายในบริเวณบ้าน (ด้านซ้าย) ซึ่งมีเฉพาะบ้านของตัวแทนครอบครัวหรือกลุ่มที่นับถือผีต่างไปจากผีที่หอเสื้อบ้านของชุมชน

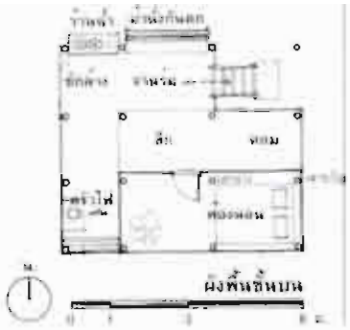
ครอบครองที่ดิน เนื่องจากการขยายตัวของครอบครัวทำให้บางครอบครัวมีการแบ่งโฉนด ส่งผลให้รูปทรงของผังบริเวณ ทางสัญจรหรือตำแหน่งขององค์ประกอบต่างๆ เปลี่ยนไป 2.ปัจจัยทางด้านการพัฒนาสาธารณูปโภค ทำให้ระดับถนนสูงขึ้นและไม่มีทางระบายน้ำ ส่งผลให้น้ำฝนระบาย ลงสู่บริเวณที่พักอาศัยสองข้างถนน 3. ปัจจัยทางด้านค่านิยมและเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพที่นอกเหนือจากการเป็นเกษตรกร ส่งผลให้เกิดการใช้สอยพื้นที่ที่ต่างออกไปเช่น การย้ายส่วนครัวแยกลงมาข้างล่างด้านหากจากตัวเรือนเพื่อใช้ทำกับข้าวไปขายที่ตลาด มีการสร้างร้านค้าริมถนนหน้าบ้าน รวมทั้งมีการใช้วัสดุและการก่อสร้างสมัยใหม่ในองค์ประกอบของผังบริเวณเช่น รั้วคอนกรีต ด้วยค่านิยมตามสมัย

4. เรือน

แต่เดิมเรือนไทลื้อมีลักษณะเป็นเรือนเดี่ยว ยกใต้ถุน มีหลังคาจั่วหรือมนิลาทรงสูงแผ่คลุมเรือนทั้งหลัง วางด้านยาวของหลังคาในแนวเหนือ-ใต้ ต่อมาพัฒนาเป็นเรือนขยาย มีการต่อมุข มีหลังคาทรงปั้นหยาผสมกับทรงจั่วหรือต่อเติมเป็นเรือนแฝด ซึ่งประกอบด้วยเรือนหลังใหญ่เรียกว่า *เฮือนหลวง* สำหรับนอน และเรือนหลังเล็กเรียกว่า *เฮือนไฟ* สำหรับทำครัว (เริ่ม เตชะแก้ว, 2528: 3) มีเรือนขวางเป็นยุ้งข้าวหรือเล้าข้าว เรือนไทลื้อมีทั้งเป็นไม้จริงทั้งหลัง ไม้จริงเฉพาะส่วนโครงสร้าง ส่วนพื้น ฝา โครงหลังคา ทำจากไม้ไผ่ ส่วนเรือนเครื่องผูกทั้งหลังไม่พบในอ.เชียงคำ วัสดุมุงมีทั้งหญ้าคา แป้นเกล็ด กระเบื้องดินเผา และกระเบื้องซีเมนต์ที่ชาวบ้านผลิตกันเอง ต่อมาหลังคาส่วนใหญ่ถูกเปลี่ยนเป็นสังกะสีหรือกระเบื้องลอนคู่เมื่อวัสดุมุงเดิมเสื่อมสภาพหรือถูกขายไป ฝาเรือนมีทั้งแบบตั้งตรงและเอียงออกเป็นไม้ค้ำยันหลังคา และทำชั้นวางของไปในตัว นอกจากนี้เรือนไทลื้อเดิมจะไม่มีหน้าต่าง ใช้วิธีเจาะช่องที่ฝาไว้ช่องเดียว เพื่อป้องกันความหนาวเย็น (ไสว เชื้อสะอาด, 2538: 34) ซึ่งยังคงมีให้เห็นบ้างใน เรือนที่เป็นฝาขัดแตะ แต่เรือนไม้จริงที่พบถูกเปลี่ยนมาเป็นการเจาะช่องหน้าต่างเพิ่มหมดแล้ว และจากข้อมูลของ เริ่ม เตชะแก้ว (2538: 3) ประกอบกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม สามารถแบ่งส่วนต่างๆ ของเรือนตามลักษณะของ พื้นที่ใต้ดังนี้

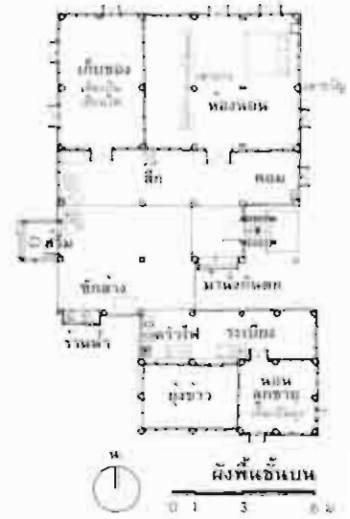
1. บริเวณใต้ถุนเรือน ใช้เพื่อประโยชน์หลายอย่าง เช่น เก็บของ เก็บเครื่องมือทางการเกษตร ตากผ้า ช่องว่างระหว่างเสาใต้ถุนใช้เป็นที่เก็บฟืน และถ้าใต้ถุนสูงประมาณ 1.80 - 2.00 ม. สามารถใช้แขวนเปลเด็กเปลญวน ร้านนั่ง ตั้งกี่ทอผ้า ปั่นฝ้าย จักสาน หรือกั้นเป็นคอกวัวคอกควาย เล้าไก่เล้าหมู แต่ปัจจุบันไม่มีการเลี้ยงวัวควายแล้ว แต่มีการกั้นฝาไม้ไผ่ขัดแตะหรือสังกะสีระหว่างเสาใต้ถุนสำหรับเก็บรถไถนา มอเตอร์-ไซด์ หรือจักรยาน

2. ไนเฮือน (ห้องนอน) จะตั้งอยู่ทางทะวันออกมีเพียงหนึ่งห้องเท่านั้น เดิมในเรือนเดี่ยวจะมีกระบะเตาไฟเพื่อทำอาหารและสร้างความอบอุ่นในห้อง (แต่ไม่พบในพื้นที่สำรวจแล้ว) ไม่มีการกั้นฝาแบ่งห้องแม้เป็นเรือนขนาดใหญ่ แต่จะแยกแต่ละครอบครัวหรือแต่ละคนออกด้วยมุ้ง

ภาพที่ 6 เรือนไทลื้อแบบเรือนเดี่ยว โครงสร้างไม้จริงผสมไม้ไผ่

ภาพที่ 7 ตัวอย่างผังพื้นชั้นบนของเรือนไทลื้อแบบเรือนแฝด มียุ้งข้าวเป็นเรือนขวางที่มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน เช่น เปลี่ยนเฮือนไฟเดิมเป็นที่เก็บของ ย้ายครัวไฟมาไว้ที่ระเบียงยุ้งข้าว และส่วนหนึ่งของยุ้งข้าวปรับเป็นห้องนอนของลูกชาย และเพิ่มห้องน้ำ-ส้วมบริเวณชาน

ภาพที่ 8 ภาพถ่ายด้านหลังของเรือนจากมุมพื้นใน ภาพที่ 7

ภาพที่ 9 บริเวณชานรวมที่เป็นพื้นไม้หน้าตีเว้นร่อง มีม้านั่งกันตก โดยแต่ละสีกและคอมถัดไป

หรือผ้าม่าน โดยหันหัวนอนไปทางทิศตะวันออก ให้ผู้อาวุโสหรือผู้ที่มีความสำคัญสูงสุดนอนอยู่ด้านในสุดหรือทิศเหนือสุด และลูกหลานนอนเรียงลำดับกันมาทางทิศใต้ บริเวณเหนือหัวนอนจะมีหิ้งบรรพบุรุษ (ชนิษฐา เชื้อขาว, 2541: 77) และมักอยู่ที่เสาขวัญ หรือเสามงคลต้นแรกของการปลูกเรือน โดยคู่กับเสานางที่อยู่ตรงข้ามทางทิศตะวันตกเสมอ

3. เฮือนไฟ (ห้องครัว) พบในเรือนขยายโดยอยู่ทางด้านตะวันตกของห้องนอนหรือเฮือนหลวง พื้นเรือนจะถูกเว้นไว้เพื่อทำกระบะดินเหนียวอัดแน่น สำหรับก่อไฟหุงต้มและอยู่ไฟหลังคลอดลูก เหนือกระบะมี "หิ้งข่า" หรือ ไม้ไผ่สานแขวนด้วยเชือก ใช้วางอาหารให้อุ่นและกันมดแมลงขึ้น เมื่อมีเตาอั้งโล่ เตาแก๊ส และตู้กับข้าวในช่วงหลัง จึงได้มีการแยกครัวไฟออกมาไว้ที่จานหรือชานด้านหลัง หรือไว้ที่จานร่มด้านทิศตะวันตกของห้องนอน (สำหรับเรือนเดี่ยว) หรือย้ายมาที่ระเบียงของยุ้งข้าวกรณีที่มียุ้งเชื่อมต่อ กับเรือน แล้วใช้เฮือนไฟเดิมเป็นห้องเก็บของหรือเป็นห้องนอนของลูกๆ แทน

4. คอม (พื้นที่รับแขก) และสีก (ระเบียง) คอมจะอยู่ในด้านที่ติดกับบันได มีฝากั้นสูงประมาณ 1.00 ม. ส่วนสีกจะเชื่อมต่อกับคอมเป็นพื้นที่เดียวกัน ใช้สำหรับนั่งเล่น รับแขก กินข้าว และใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์อื่นๆ เช่น เก็บของ ตั้งตู้เย็น ตู้โทรทัศน์ รีดผ้า ฯลฯ ส่วนบนของคอมและสีก (อาจรวมไปถึงบางส่วนของห้องนอน) จะมี "ค่วน" หรือเพดานซึ่งเป็นโครงสร้างสำหรับเก็บของ ปัจจุบันคอมของเรือนบางหลังถูกปรับเป็นที่อยู่ที่นอนของคนชราซึ่งป่วย เพื่อจะสะดวกในการไปห้องน้ำบ่อยๆ โดยไม่กวนผู้ที่นอนอยู่ในห้องนอน บางครอบครัวได้กั้นพื้นที่บางส่วนของคอมด้วยผนัง ฉาก หรือตู้เสื้อผ้า ตู้เก็บของ เพื่อใช้เป็นห้องนอนของลูกตอนโตหรือใช้เป็นพื้นที่เก็บของ

5. จาน (ชาน) เป็นพื้นที่ที่อยู่ถัดจากสีก ส่วนใหญ่อยู่ด้านทิศใต้หรือด้านหน้าซึ่งรับแสงแดดเกือบตลอดทั้งวัน ไม่ว่าจะเป็นเรือนไม้จริงหรือไม้ไผ่ผสมกับไม้จริงพื้นชานจะเป็นไม้เนื้อแข็งขนาดประมาณ 2"x4" (หนากว่าพื้นบริเวณสีก คอมและห้องนอน) ตีเว้นร่องประมาณ 1" วางบนคานโดยไม่ต้องมีตง เพื่อให้สามารถรับน้ำหนักจากการใช้งานที่หนักได้ด้วยตัวมันเองและไม่ผุกร่อนจากแดดฝนง่าย จานแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ

- จานที่มีหลังคามุงหรือจานร่ม จะอยู่ติดกับสีกและคอมแต่ระดับต่ำกว่าประมาณ 0.35-0.40 ม. ยาวตลอดความกว้างของเรือน มีหลังคาเพิงยื่นจากหน้าจั่วบางคลุม มีบันไดพาดขึ้นทางทิศตะวันออก เพราะต้องการให้เสมือนกับทุกสิ่งขึ้นมาจากทิศนั้น เวลาลงบันไดจะหันหลังให้ตะวันตอนบ่ายจะได้ไม่เป็นอันตราย หากบันไดพาดทางทิศตะวันตกเชื่อว่าเงินทองหรือทุกสิ่งจะตกต่ำ และเวลาขึ้นเรือนเสมือนกับเหยียบหัวตะวันจะไม่ดี บริเวณกึ่งกลางบันไดหรือจานที่หัวบันไดพาดจะมี "ประตูแอ้" ขวางอยู่ เพื่อกันขโมยหรือสัตว์ร้าย ส่วนใหญ่ด้านสุดจานร่มตรงข้ามกับบันไดจะเป็นห้างน้ำสำหรับตั้งหม้อน้ำดื่มและช่วยกรองแสงตะวันยามบ่าย

- จานไม่มีหลังคาคลุมหรือจานแดด เป็นพื้นที่เชื่อมต่อและยาวเท่ากับจานมีหลังคา ใช้เป็นที่ตากผ้าหรือตากของอื่นๆ นอกจากนี้บริเวณจานแดดหรือจานร่มในส่วนที่อยู่ใกล้กับบันได จะมีม้านั่งที่ทำหน้าที่เสมือนราวกันตกได้ในตัว

- จานต่ำ คือจานที่ต่อจากจานร่มอยู่บริเวณหน้าเฮือนไฟ แต่มีระดับพื้นต่ำกว่าประมาณ 0.20 ม. ใช้เป็นที่สำหรับซักผ้า ล้างถ้วยชาม หรืออาบน้ำ รอบๆ จานต่ำ ในบางเรือนมีที่วางกระถางปลูกผักสวนครัวเล็กๆ หรือทำราวสำหรับตากผ้า

นอกจากนี้เรือนไทลื้อบางหลังก็มีจานอยู่ด้านหลัง (โดยมีจานหรือสีกเป็นส่วนเชื่อมระหว่างจานหน้ากับจานหลัง) เพื่อรองรับการใช้สอยคล้ายกับจานด้านหน้า ปัจจุบันจานแดดไม่ว่าด้านหน้าหรือด้านหลังของเรือนมักถูกต่อเติมเป็นห้องน้ำ-ส้วมแทนของเดิมที่เคยอยู่บริเวณด้านล่างเพื่อคนชราจะได้ไม่ต้องลำบากหรือเป็นอันตรายในการเดินขึ้นลงบันไดเพื่อเข้าห้องน้ำ

ภาพที่ 10 ระเบียงยุ้งข้าวที่ถูกปรับเป็นครัวไฟในปัจจุบัน

6. <u>ยุ้งข้าวหรือเล้าข้าว</u> เป็นเรือนไม้จริงใต้ถุนสูงแบ่งออกเป็น 2 ตอนคือส่วนที่ใช้เก็บข้าว (บางที่จะแบ่งซอยเป็นห้องเพื่อแยกข้าวเจ้ากับข้าวเหนียว) และส่วนระเบียงที่ใช้เป็นที่พักผ่อน จักสาน ปั่นฝ้าย เป็นต้น (ไสว เชื้อสะอาด, 2538: 34) ใต้ถุนใช้เป็นคอกวัวควาย หรือเล้าไก่เล้าหมู (รุจยา อาภากร และคณะ: 37) ผนังยุ้งเป็นฝาไม้ตีตามตั้ง ปัจจุบันมีการเปลี่ยนเป็นฝาสังกะสีบ้าง ผนังอยู่ริมเสาด้านในและโครงเคร่าไม้อยู่ด้านนอก เพื่อเพิ่มความแข็งแรงและลดความเป็นซอกมุมที่ทำให้เมล็ดข้าวเข้าไปติด ประดูเป็นการใช้แผ่นไม้วางนอนเข้าลิ้นต่อกันทางสันภายในกรอบวงกบสูงขึ้นไปตามระดับของข้าวภายใน ตำแหน่งของยุ้งมีทั้งปลูกแยกไปจากเรือน ปลูกติดกับเรือนโดยมีจานเชื่อม และแบบเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเรือน สำหรับสองแบบหลังนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนการใช้เข้ากับวิถีชีวิตในปัจจุบัน เช่นใช้ระเบียงของยุ้งเป็นที่ตั้งครัวไฟ หรือปรับบางส่วนของห้องเก็บข้าวเป็นห้องนอนของลูก ของญาติ หรือแขกที่มาพัก

ภาพที่ 11 การต่อเติมห้องน้ำ-ส้วม เชื่อมกับจาน โดยสูบน้ำจากบ่อในบริเวณบ้านขึ้นมาใช้

5. ลักษณะเด่นของบ้านไทลื้อที่แฝงคุณค่าของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อม

หลังจากที่ศึกษารวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งระดับตัวเรือน ผังบริเวณ ไปจนถึงระดับผังหมู่บ้าน พบว่าบ้านไทลื้อมีลักษณะเด่น และแฝงคุณค่าสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมคือ บ้านไทลื้อเป็น...

ภาพที่ 12 ลักษณะของยุ้งแบบฝาไม้ตีตามตั้ง โครงเคร่าอยู่ด้านนอก และมีประตูเป็นไม้แผ่นวางนอนเรียงซ้อนกันทางสัน

1. <u>บ้านที่เกิดจากความเคารพนับถือ "ธรรมชาติ"</u>

ชาวไทลื้อเชื่อว่าธรรมชาติล้วนมีผีสถิตอยู่ การจะเข้าไปเบียดเบียนหรือตักตวงผลประโยชน์จากธรรมชาติ จะต้องมีการขออนุญาตผีทุกครั้ง ความเชื่อเหล่านี้ยังผลต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติหรือเบียดเบียนธรรมชาติให้น้อยที่สุดเสมอ เช่นเชื่อว่าตัดไม้ริมหนองน้ำหรือใกล้จอมปลวกมาทำเสาเรือนไม่ดี ซึ่งส่งผลต่อการช่วยไม่ให้ดินพังหรือไม่พยา-

ภาพที่ 13 ลักษณะของยุ้งที่ใช้ฝาเป็นสังกะสีแยกออกจากเรือน

ภาพที่ 14 บ้านไทลื้อเป็นบ้านที่เกิดจากความเคารพนับถือธรรมชาติ

ภาพที่ 15 บริเวณคอยถูกปรับเป็นที่อยู่ของคนชรา

ภาพที่ 16 การใช้การยื่นเกินของพื้นและช่องว่างระหว่างตาม ๓๑ พื้น สำหรับเก็บของ ผู้กปลูกวน

ยามรบกวนระบบนิเวศน์ ด้วยความผูกพันและบำเพ็ญต่อธรรมชาติ ทำให้ชาวไทลื้ออยู่และใช้ธรรมชาติอย่างกลมกลืนและสมดุล นับตั้งแต่มีวิธีการเลือกที่ตั้งของเรือนที่เลี่ยงพื้นที่หากินของแมลงหรือสัตว์เล็ก วิธีการเลือกตัดไม้และความเชื่อเรื่องผีที่สถิตในต้นไม้ ช่วยให้ได้ลักษณะของไม้ที่เหมาะสม และใช้แต่เพียงจำเป็น มีความเข้าใจในการเลือกใช้ไม้หลากหลายขนาด และชนิดที่เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยและองค์ประกอบต่างๆ ของเรือน รูปแบบของเรือนมีผลกระทบต่อพื้นดินบริเวณบ้านน้อยมาก เพราะมีเพียงเสาเรือนเท่านั้นที่ปักลงในดิน จึงได้รับประโยชน์จากพื้นดินอย่างเต็มที่ ทั้งปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และช่วยในการปรับสภาพอากาศ การวางตัวเรือนในแนว เหนือ-ใต้ และระดับ ตำแหน่ง รูปแบบ ของจาน คอม ลีก และครัวไฟ เอื้อต่อการรับลมในฤดูร้อนและใช้ประโยชน์จากแสงแดดที่ส่วนใหญ่มาจากทิศใต้และตะวันตก

2. <u>บ้านที่ "เปิด"</u>

คำว่า "เปิด" ในที่นี้มี 2 นัยคือ <u>1. เป็นบ้านที่เปิดอย่างเป็นมิตร</u> เอื้อต่อความผูกพันแก่ทั้งคนในชุมชนและผู้มาเยือน ด้วยลักษณะของการเปิดลานวัด ลานเสื่อบ้านเพื่อทำกิจกรรมชุมชน เปิดรั้วโปร่งหรือไม่สูงนัก ไปสู่ข่วงบ้าน ใต้ถุน เชื่อมไปจนถึงจาน คอมและลีกของเรือน ซึ่งพาให้คนในและนอกชุมชนเคลื่อนที่เชื่อมต่อปฏิสัมพันธ์กัน <u>2. เป็นบ้านที่เปิดรับการเปลี่ยนแปลง</u> ที่เกิดจาก จำนวน วัย และความต้องการของผู้อยู่ ด้วยโครงสร้างไม้ที่ใช้การมัด สลักเดือย ลิ่ม จึงสะดวกในการรื้อถอนโยกย้าย ด้วยลักษณะของที่ว่างและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ไม่มีการกั้นเป็นห้องที่ชัดเจนสมบูรณ์ ตลอดจนการมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่โปร่ง มีช่องว่างระหว่างโครงสร้าง การยื่นเกินของพื้นและโครงสร้าง สิ่งเหล่านี้ได้เปิดโอกาสให้ผู้อยู่เข้าไปใช้ ไปปรับปรุงต่อเติมรองรับกับความเปลี่ยนแปลงเช่น ปรับจานเรือนบางส่วนเป็นครัวไฟ ปรับคอมเป็นห้องนอนลูกหรือคนชรา ใช้ส่วนเกินหรือช่องว่างตามองค์ประกอบต่างๆ เป็นที่เก็บของ เป็นต้น

3. <u>เป็นบ้านแห่งความอเนกประสงค์</u>

ทั้งที่ว่างและองค์ประกอบของบ้านไทลื้อมักไม่ได้รองรับประโยชน์ใช้สอยเดียว แต่มีการซ้อนหรือซ่อนประโยชน์ใช้สอยอื่นอยู่ด้วย นับตั้งแต่ 1. การใช้พื้นที่ที่มักจะเรียกว่า ลาน ข่วง จาน คอม ลีก และระเบียง ที่ให้ความหมายในทางเอนกประสงค์ไม่กำหนดการใช้งานตายตัว 2. องค์ประกอบของบ้านมีลักษณะที่สามารถรองรับได้หลากหลายหน้าที่ เช่น รั้วใช้เป็นที่ปลูกต้นไม้ บ้านนั่งบริเวณจานทำหน้าที่เป็นราวกันตก พื้นของลีกหรือระเบียงทำหน้าที่เป็นที่นั่ง ที่นอน ราวระเบียงใช้เป็นที่ตากผ้า เป็นต้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าบ้านไทลื้อได้สะท้อนให้เห็นความเป็นบ้านที่อยู่อย่างอ่อนน้อมถ่อมตนกับธรรมชาติ ดึงประโยชน์จากธรรมชาติมารองรับวิถีชีวิตอย่างสมดุล เปิดรับมิตรภาพส่งเสริมความผูกพันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เปิดและรองรับกับความเปลี่ยนแปลงในแง่ของจำนวน วัย

ความต้องการของผู้อยู่ที่หลากหลาย ตลอดจนเป็นบ้านที่สะท้อนการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าโดยพื้นที่หรือองค์ประกอบหนึ่งๆ สามารถรองรับการใช้งานได้หลากหลายรูปแบบ ลักษณะเด่นเหล่านี้ควรนำไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนา "ที่อยู่" ของชาวไทลื้อในประเทศไทยให้เป็นบ้านที่มีความเอื้ออาทรทั้งกับผู้อยู่และระบบนิเวศน์อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 17 การใช้ราวกันตกบริเวณชานแดด เป็นที่ตากผ้า (ล่าง) และราวไม้ไผ่สำหรับลูกสายมุ่งในห้องนอนเป็นที่ตากหรือแขวนผ้า (บน)

ภาพที่ 18 "ห่วน" ซึ่งเสมือนเป็นผ้าเพดานที่ทำหน้าที่เก็บของใต้หลังคา

บรรณานุกรม

ชนิษฐา เชื้อขาว."วิถีชีวิตของชาวไทลื้อ". ในเอกสารแนะนำอำเภอเชียงคำ. เอกสารเผยแพร่โดยสภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงคำ, 2541.

ประชัน รักพงษ์ และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาหมู่บ้านไทลื้อในจังหวัดลำปาง. การเกิดชุมชนและผังชุมชน. ไม่ปรากฏที่พิมพ์. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูลำปาง สหวิทยาลัยล้านนา, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.

รุจยา อาภากร, ม.ร.ว. และคณะ. ไทลื้อ. ไม่ปรากฏที่พิมพ์, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.

เริ่ม เตชะแก้ว. รายงานการศึกษาค้นคว้าเรื่องสถาปัตยกรรมบ้านไทลื้อ. ระดับปริญญาตรี วิทยาลัยครูเชียงราย, 2528.

ไสว เชื้อสะอาด. ไทลื้อ - ล้านนาถึงสิบสองปันนา. ไม่ปรากฏที่พิมพ์: 2538

อรศิริ ปาณินท์, วีระ อินพันทัง, ชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล และมาณพ อิศรเดช. ประเมินสถานภาพไทศึกษา สาขาสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมและหัตถกรรม. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.

อุทิศ ปฐมของ. "ไทลื้อเชียงคำ". ใน เอกสารแนะนำอำเภอเชียงคำ. เอกสารเผยแพร่โดยสภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงคำ, 2541.

รายงานการวิจัยฉบับย่อ ปีที่ 2

ภูมิปัญญาในพัฒนาการของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ สภาพแวดล้อมของเรือน และผังชุมชน: พื้นที่เลือกสรรในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

กวิน วังวิกย์การ กรุณา รักษวิณ สถาปนา กิตติกุล ธีรยุทธ อินทจักร ณัฐธร ธรรมบุตร

คำสำคัญ: ไทลื้อ / ไตลื้อ / พัฒนาการ / เรือนพื้นถิ่น / สภาพแวดล้อมของเรือน / ผังชุมชน / สิบสองปันนา

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบบ้านพื้นถิ่นไทลื้อในประเทศไทยกับบ้านพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน ในแง่ของผังชุมชน สภาพแวดล้อมของเรือน และเรือน ที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์บ้านให้มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตที่มีพัฒนาการตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการสร้างสรรค์บ้านไทลื้อที่เหมาะสมต่อไป งานวิจัยนี้ใช้เวลาศึกษาทั้งสิ้น 3 ปี ในปีแรกเลือกศึกษาที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา ส่วนรายงานฉบับนี้เป็นการศึกษาในปีที่ 2 โดยเลือกศึกษาบ้านไทลื้อจาก 4 เมือง ในแคว้นสิบสองปันนา ได้แก่ เมืองล่า เมืองพง เมืองหย่วน และเมืองมาง เนื่องเพราะเป็นเมืองบ้านเกิดของบรรพบุรุษชาวไทลื้อที่อพยพไปที่ อ.เชียงคำ โดยมีผลการศึกษาดังนี้

ผังชุมชน ชาวไทลื้อมักตั้งหมู่บ้านในบริเวณที่ราบลุ่มเชิงเขาที่มีลำน้ำไหลผ่าน ในหมู่บ้านเก่า (50-100 ปี) จะมีการตั้งถิ่นฐานสอดคล้องไปกับภูมิประเทศ ส่วนในหมู่บ้านใหม่ (10 กว่าปี) จะมีการวางผังหมู่บ้านเป็นระบบตาราง ภายในหมู่บ้านจะมีพื้นที่สาธารณะที่สำคัญคือ วัด ใจบ้าน หอเสื้อบ้าน ส้วม และบ่อน้ำ

สภาพแวดล้อมของเรือน เรือนจะตั้งอยู่ตรงกลางของที่ดินรอบๆ เรือนแวดล้อมไปด้วยพืชที่ใช้รับประทานเป็นส่วนใหญ่และมีการปลูกไม้ดอกบ้างเพื่อใช้ถวายพระ มีการกั้นบริเวณเป็นส่วนอาบน้ำและเริ่มมีส้วมในบริเวณรั้วบ้าน ในหมู่บ้านที่เก่าแก่บางแห่งจะอยู่กันอย่างหนาแน่นจนไม่มีบริเวณบ้าน แต่ก็มีการกั้นรั้วเตี้ยตามแนวใต้ถุน

เรือน เป็นเรือนไม้ (เรือนไม้จริง เรือนไม้ไผ่ และเรือนไม้จริงผสมไม้ไผ่) ยกใต้ถุน หลังคาทรงจั่ว ผสมปั้นหยา มีหลังคาปีกนกซ้อนอีก 1 ชั้น เรียกว่า "ป๊ะ" เรือนวางอยู่บนฐานหิน โครง สร้างประกอบกันด้วยลิ่มและเดือย มีพื้นที่ใช้สอยคือ ใต้ถุนเรือน บันได ระเบียงหน้า ชานนอก ห้องโถงที่มีมุมหนึ่งเป็นครัวไฟ ห้องนอน และที่เก็บ ข้าว

ลักษณะเด่นของบ้านไทลื้อ (หมายรวมทั้งระดับผังชุมชน สภาพแวดล้อมของเรือนและเรือน) คือ เป็นบ้านที่ส่งเสริมความสัมพันธ์

ของคนในชุมชน เป็นบ้านที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม เป็นบ้านที่มีการเอื้อประโยชน์ผลพลอยได้ เป็นบ้านเอนกประสงค์ เป็นบ้านที่เอื้อต่อการซ่อมแซม ถอด ประกอบ เคลื่อนย้าย และเป็นบ้านที่ใช้วัสดุสอดคล้องกับการใช้งาน

The Wisdom in Developing of Tai-Lue Vernacular Housing, Surroundings & Community Planning of Selected Area in Southern Part of Xishuangbanna

Kawin Wongwigkarn, Karuna Raksawin, Sathapana Kittikul, Nadadhorn Dhamabutra

Keywords: Tai-Lue / Dai Lue / Vernacular House / Surroundings / Community Plan / Xishuangbanna

As part of a 3-year research to study the similarities and differentiations between Tai-Lue vernacular housing in northern part of Thailand and Xishaungbanna district in China, this second year research emphasizes on the latter area. The study attempts to reveal how physical characteristic of the houses, their surroundings, the community plans and the evolution of those relate to the local wisdom, pattern of living and the environment of the settings as to assist on future direction of Tai-Lue vernacular housing. Meng La, Mengman, Mengrui and Mengpeng are the chosen area since those were among the places from which the lineage of Tai-Lue in Chiang Khum, the first year selected site, were herded or migrated.

It was found that although there are differences between old and new housing such as community plans, materials used, appearance of built environment but distinctive traditional Tai-Lue housing characteristics can still be found even in newly settled village. In a community level, Buddhist temple, public open space as called Jai-baan, spirit shrine or "Hor Suey Baan", village water well and public privy, take roles as important parts of community structure for public use.

With a house settled in the center, only eatable plants, some floral shrubs used for offerings to spirits and bamboo would be grown in the land. Planning of dwelling setting has common pattern ordered as stilt structure, stairs connecting ground level and living space, a veranda adjacent to a terrace, a multi-purposed hall with cooking corner leading to a bedroom for the whole family and a form of rice storage as an absolute necessity for a house.

Those physical characteristics imply distinguish quality of Tai-Lue housing as a community that promotes interaction among inhabitants, a settlement that harmonizes with its environment, a

ลักษณะภูมิประเทศทางตอนใต้ของแคว้นสิบสองปันนา อัตราการขยายหมู่บ้านจะเป็นรูปงู และถัดจากหุ่งนาจะเป็นภูเขาและป่าไม้

ตำแหน่งที่ตั้งของแคว้นสิบสองปันนา และเมืองล่า เมืองพง เมืองหย่วน เมืองมาง

dwelling that serves overlay functions, a house that has multipurpose usable area, a building that eases maintenance and relocation, and a structure which suits its materials to their uses.

1. บทนำ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาถึงบ้านพื้นถิ่นไทลื้อในประเทศไทย เปรียบเทียบกับบ้านพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยคำว่า "บ้าน" นี้ จะศึกษาครอบคลุมทั้งในแง่ของ **ผังชุมชน สภาพแวดล้อมของเรือน และตัวเรือน** ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับสภาพแวดล้อม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตที่มีพัฒนาการตั้งแต่อดีตมาสู่ปัจจุบัน อันจะเป็นแนวทางที่เหมาะสม ในการสร้างสรรค์บ้านไทลื้อต่อไป รายงานนี้เป็นผลวิจัยในปีที่ 2 จากระยะเวลาทั้งสิ้น 3 ปี ในปีแรกเป็นการศึกษาบ้านพื้นถิ่นไทลื้อในประเทศไทย ที่ อ. เชียงคำ จ.พะเยา ทำให้พบว่าบรรพบุรุษไทลื้อของชาวบ้านที่นั่นส่วนใหญ่มาจาก 4 เมือง ทางตอนใต้ของแคว้นสิบสองปันนาคือ เมืองล่า เมืองพง เมืองหย่วน และเมืองมาง ด้วยสาเหตุจากการถูกกวาดต้อนจากภาวะสงครามในช่วงรัตนโกสินทร์ตอน ต้น (อุทิศ ปฐมของ, 2541: 81) และอพยพกันต่อมาด้วยปัญหาทางการ เมืองและการแสวงหาที่ดินทำกิน (ไสว เชื้อสะอาด, 2536: 16) ดังนั้นเพื่อให้มีความเกี่ยวโยงชัดเจนและเหมาะสมสำหรับการเปรียบเทียบ การศึกษาในปีที่ 2 จึงเลือกศึกษาบ้านพื้นถิ่นไทลื้อใน 4 เมืองดังกล่าว โดยเลือกมา 7 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านอะเท้า หมู่บ้านเปิด เมืองพง หมู่บ้านห้วยน้ำ หมู่บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน หมู่บ้านป่างล้าน เมืองมาง หมู่บ้านโรงนิม หมู่บ้านแวน เมืองล่า ซึ่งมีผลการวิจัยดังจะเสนอในหัวข้อต่อไปนี้

2. ผังชุมชน

ชนชาติไทลื้อเป็นชนชาติหนึ่งในจำนวน 56 ชนชาติในประเทศจีน ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในแคว้นสิบสองปันนาทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน มีภูมิอากาศแบบเขตร้อนชื้น อุณหภูมิเฉลี่ยอยู่ที่ 21 องศาเซลเซียส ถูกล้อมรอบด้วยเทือกเขาอันอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้เขตร้อน พื้นที่บางส่วนเป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำสำคัญหลายสายมาบรรจบกัน ตามริมฝั่งแม่น้ำส่วนใหญ่เป็นหุบเขาแคบและสูงชัน ไทลื้อจะนับถือผีและบรรพบุรุษควบคู่ไปกับศาสนาพุทธนิกายหินยาน (จูเหลียงเหวิน, 2537: 1-11) เดิมชาวบ้านส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ เช่น ทำนา ทำไร่ข้าวโพด สวนกล้วย

ไร่ถั่ว แต่หลังจากรัฐบาลกลางของจีนได้จัดตั้งให้มีการปกครองตนเองของไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาใน ค.ศ.1953 จึงมีนโยบายสนับสนุนให้แคว้นสิบสองปันนาเป็นหนึ่งในแหล่งต้นยางพารา (ไพโรจน์ บุญผูก, 2544: 36) ยังผลให้พื้นที่บนภูเขาแถบนี้ในปัจจุบันเต็มไปด้วยสวนยางพารา และชาวบ้านแทบทุกครัวเรือนมีอาชีพกรีดยาง หรือมีสวนยางของตนเอง จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า ผังชุมชนไทลื้อ ในเมืองล่า เมืองพง เมืองหย่วน และ เมืองมางเป็นดังนี้

2.1 หมู่บ้านตั้งอยู่ในบริเวณที่ ราบลุ่มเชิงเขา มีลำน้ำไหลผ่าน โดยมี ระดับของพื้นที่หมู่บ้านสูงกว่าระดับพื้น ที่ทุ่งนาที่โอบล้อมอยู่ มีการปลูกไม้ยืน ต้นตามแนวขอบเขตของหมู่บ้าน ถัดจากทุ่งนาจะเป็นเทือกเขาน้อยใหญ่สลับไปมา ลักษณะการตั้งถิ่นฐานสอดคล้องไปตามลักษณะภูมิประเทศ (Landform) เห็นได้ชัดจากหมู่บ้านที่มีอายุมาก (ประมาณ 50-100 ปี) ได้แก่ หมู่บ้านป่างส่าน หมู่บ้านแวน หมู่บ้านห้วยแจ่ และหมู่บ้านโรงนิม

ภายในหมู่บ้านจะมีการแบ่งพื้นที่ "บ้าน" ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนบุคคลแยกจากพื้นที่สาธารณะ ได้แก่ วัด ใจบ้าน และหอเสื้อบ้านอย่างชัดเจน โดย **วัด** มักตั้งอยู่ในตำแหน่งโดดเด่นเป็นพิเศษ เช่น อยู่ในพื้นที่สูงสุดของหมู่บ้าน เพื่อแสดงถึงความเคารพนับถือสูงสุดที่มีต่อศาสนาพุทธ หรืออยู่ในบริเวณเส้นทางหลักของหมู่บ้าน เพื่อความสะดวกในการเดินทางไปประกอบกิจกรรมทางศาสนา **ใจบ้าน** ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เสมือนเป็นศูนย์กลางชุมชนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านจะตั้งอยู่บนลานกลางหมู่บ้าน และ **หอเสื้อบ้าน** อันเป็นที่สถิตของเทพประจำหมู่บ้านผู้เคยเป็นบรรพชนที่มีคุณูปการต่อหมู่บ้าน จะตั้งอยู่บริเวณป่าชายขอบหมู่บ้าน ส่วน **ประตูทางเข้าหมู่บ้าน** จะอยู่บนถนนสายหลักที่เป็นทางเข้าของหมู่บ้าน เป็นที่น่าสังเกตว่าหมู่บ้านที่ตั้งมานานเหล่านี้ไม่มีการกั้นรั้วเพื่อกำหนดเป็นขอบเขตของบ้านอย่างชัดเจน และการเชื่อมต่อการใช้พื้นที่สามารถเดินผ่านได้ถูนของแต่ละบ้านได้ เหมือนกับว่าพื้นที่ของบ้านมีความเป็นส่วนตัวเฉพาะบริเวณชั้นบนของบ้านเท่านั้น

ส่วนหมู่บ้านที่มีอายุราวสิบกว่าปี ได้แก่ หมู่บ้านอะเก่า หมู่บ้านเปิด และหมู่บ้านหัวน้ำ เป็นหมู่บ้านที่ย้ายมาจากที่อื่นเพราะปัญหาน้ำท่วม การวางผังหมู่บ้านเป็นระบบตาราง (Grid) ด้วยแนวถนนมีการเตรียมระบบสาธารณูปโภคไว้ครบถ้วนเช่น มีการจัดการระบบน้ำใช้และน้ำทิ้ง ขนานไปกับขอบถนนคอนกรีต แต่ตำแหน่งขององค์ประกอบหมู่บ้านยังคงเหมือนเดิม หากมีลักษณะเปลี่ยนไปเพราะได้รับอิทธิพลความเจริญจากจีน เช่น

จากบน:

การตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านแวน เมืองล่าที่สอดคล้องกับภูมิประเทศ

หอเสื้อบ้าน หมู่บ้านโรงนิม เมืองล่า

ซุ้มทางเข้าหมู่บ้านอะเก่า เมืองพง (ขวา) และซุ้มทางเข้าคอนกรีตของหมู่บ้านแวน (ซ้าย) เมืองล่า

ลักษณะของลานใจบ้าน (บริเวณต้นไม้ด้านขวามือ) ในหมู่บ้านป่างส่าน เมืองมาง ที่ชาวบ้านล้อมรั้วไว้ (ขวา)

ลานใจบ้านของหมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหย่วน ที่มีการล้อมรั้วตามแนวผังที่เป็นตารางของหมู่บ้าน โดยมีที่ทำการของผู้ใหญ่บ้านตั้งอยู่ภายใน (ซ้าย)

จากบน:

ถนนในหมู่บ้านด้วยแจ่ เมืองหยวน ที่พัฒนาเป็นถนนคอนกรีตพร้อมกับทางระบายน้ำริมถนน (ซ้าย)

การใช้คอนกรีตมาทำเป็นหลักใจบ้านในหมู่บ้านแวน เมืองลำ (ขวา)

หมู่บ้านแวน เมืองลำ เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ ถูกกำหนดขอบเขตด้วยลำน้ำและพื้นที่เกษตรกรรม จนยากที่จะขยายตัวทำให้ตั้งบ้านเรือนกันอย่างหนาแน่น

สภาพภายในหมู่บ้านแวนที่อยู่อย่างหนาแน่น โดยสร้างรั้วเป็นกำแพงทึบตามขอบเขตใต้ถุนเรือน และอาศัยรั้วนี้ป้องกันน้ำท่วม

ใจบ้าน เดิมเป็นลานดินที่มีหลักศูนย์กลางเป็นก้อนหินขนาดใหญ่หรือฐานดินก่อขึ้นเพื่อกำหนดที่ตั้ง (จูเหลียงเหวิน,2537:16) แต่ปัจจุบันเป็นลานคอนกรีตใช้ก้อนคอนกรีตหรืออิฐ สร้างเป็นหลักใจบ้านแทนก้อนหิน เป็นต้น ซุ้มประตูทางเข้าหมู่บ้านเปลี่ยนจากไม้เป็นโครงสร้างคอนกรีต

2.2 การตั้งถิ่นฐานของไทลื้อเป็นการตั้งถิ่นฐานเพื่อการดำรงชีวิต ไทลื้อทำอาชีพเกษตรกรรมได้แก่ ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ การปลูกพืชมีทั้งพืชไร่และพืชสวน พืชพรรณที่พบบริเวณที่ลุ่มคือ ข้าวและกล้วย ถัดออกไปจากพื้นที่นาจะเป็นที่ราบเชิงเขาที่ปลูกเป็นสวนยาง สวน ผลไม้ ปาล์ม หรือป่าไผ่ ถัดจากนั้นเป็นพื้นที่ป่า

การเลี้ยงสัตว์ สัตว์ขนาดเล็กได้แก่ ไก่ เป็ดและหมู จะเลี้ยงภายในบริเวณบ้าน ส่วนสัตว์ใหญ่ได้แก่ วัว ควาย จะพาออกไปเลี้ยงในทุ่งรอบๆ หมู่บ้าน พอตกเย็นจะนำกลับมาผูกไว้ใต้ถุนบ้าน พบว่าบางหมู่บ้านแยกพื้นที่เลี้ยงสัตว์ใหญ่เป็นสัดส่วนไว้นอกหมู่บ้าน ซึ่งเป็นทิศทางใต้ลม ทำให้ไม่เกิดปัญหาเรื่องกลิ่นและเรื่องสาธารณสุข

2.3 ขนาดและความหนาแน่นของหมู่บ้าน พบว่าหมู่บ้านที่มีอายุมากๆ มักมีความหนาแน่นของหมู่บ้านสูง เพราะขอบเขตของหมู่บ้านได้ถูกจำกัดไว้ด้วยตำแหน่งของประตูหมู่บ้าน หอเสื้อบ้านและบริเวณพื้นที่เกษตรกรรม จากการสำรวจพบว่ามีหมู่บ้านที่ได้ขยายขนาดของหมู่บ้านโดยการออกไปตั้งหมู่บ้านใหม่ในพื้นที่ที่ติดกับหมู่บ้านเดิม ได้แก่ หมู่บ้านอะเก่า จะเกิดปัญหาความขัดแย้งเรื่องการครอบครองสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือได้แก่ หอเสื้อบ้าน ส่งผลถึงความเชื่อต่างๆ นานาที่ทำให้จิตใจของชาวบ้านหดหู่

3. สภาพแวดล้อมของเรือน

โดยทั่วไปตำแหน่งเรือนอยู่ตรงกลางของที่ดิน (บ้านส่วนใหญ่มีรั้ว มีบางหมู่บ้าน เช่น หมู่บ้านโรงนิมที่ไม่มีรั้ว) รั้วจะทำด้วยไม้ไผ่ ปัจจุบันเริ่มเปลี่ยนเป็นรั้วอิฐหรือคอนกรีต ส่วนในหมู่บ้านที่สร้างมานาน พบว่าปลูกเรือนอยู่กันหนาแน่นจนไม่มีพื้นที่พอจะปลูกต้นไม้ เช่น หมู่บ้านแวน จะทำรั้วในรูปแบบของกำแพงอิฐหรือคอนกรีตสูงเพียง 0.80 เมตร ล้อมในแนวขอบเขตใต้ถุนเรือนเพื่อกันน้ำท่วมใต้ถุน

ภายในบริเวณบ้านนิยมปลูกไม้ยืนต้นที่ใช้บริโภคได้ เช่น หมาก พุทรา มะม่วง ส้มโอ ขนุน ไผ่ ฯลฯ ส่วนพืชล้มลุกนิยมปลูกอ้อย กล้วย สับปะรด มันสัมปะหลัง ไม่นิยมปลูกไม้ใหญ่มีดอกที่ไม่สามารถใช้เป็นอาหารได้ สวนครัวอยู่ถัดไปทางหลังบ้าน ใช้ไม้ไผ่ผ่าเป็นซี่เล็กๆ สานปักเรียงรายไว้ป้องกันสัตว์ต่างๆ เข้าไปกิน ในสวนครัวปลูกผักนานาชนิดโดยไม่ต้องหาซื้อมารับประทาน เช่น ผักกาด ผักเป็ก กะหล่ำปลี ถั่วฝักยาว ถั่วลันเตา พริกสด ผักชี ฯลฯ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 400-405) พวกพืชสวนครัวที่ใช้เป็นเครื่องเทียง เช่น สะระแหน่ หอม ผักไผ่ จะปลูกบนชานนอกหรือบนร้านที่ยกสูงขึ้น เพื่อสะดวกในการหยิบใช้จากชานบนเรือนได้เลย ส่วนไม้ดอกจะเป็นเพียงไม้ประดับขนาดเล็ก นิยมปลูกบริเวณหน้าบ้านเพื่อความสวยงาม และนำดอกไปใช้สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือถวายพระ

บ้านบางหลังที่อยู่ติดกับชายขอบของหมู่บ้านและพอมีบริเวณก็จะปลูกต้นยางและสร้างเพิงสำหรับเก็บก้อนยางพาราดิบในบริเวณเขตรั้วบ้าน (เพราะได้รับอิทธิพลจากนโยบายการปลูกยางของรัฐบาลจีน)

เดิมในบริเวณรั้วบ้านของไทลื้อจะมีเสาไม้ถากปลายยอดแล้วสวมไม้อีกท่อนให้หมุนไปมาได้ เอาไว้ผูกม้าเวลาฝนไม่ตก ถ้าฝนตกก็จะ ย้ายไปผูกใต้ถุนเรือน บ้านที่มีลูกหรือหลานสาวจะมีข่วงเกี้ยวสาวซึ่ง 4-5 บ้านจะช่วยกันทำไว้แห่งหนึ่ง บางทีทำไว้นอกรั้วบ้าน มีขนาดกว้างประมาณ 3 เมตรสูง 1 เมตร พื้นตรงกลางทำกระบะดินสำหรับสุมไฟเวลากลางคืนเดือนมืด ด้านข้างข่วงจะปูด้วยไม้ฟากเป็นที่นั่งให้พวกหนุ่มใช้สนทนาเกี้ยวพาราสี ขณะที่พวกสาวนั่งปั่นฝ้ายอยู่บนข่วง (เรื่องเดียวกัน: 402) ปัจจุบันในพื้นที่สำรวจจะไม่พบที่ผูกม้าและข่วงเกี้ยวสาวแล้ว

ภายในเขตรั้วบ้านในปัจจุบันมีที่อาบน้ำทั้งในรูปของการกั้นฉากแบบง่ายๆ มีผักสวนครัวปลูกอยู่ใกล้ๆ และทำเป็นห้องอาบน้ำที่มิดชิด บ้านบางหลังที่มีด้านหลังติดกับทุ่งนาจะมีการทำส้วมหลุมเป็นเพิงง่ายๆ บริเวณริมรั้วด้านหลัง จากบ้าน 12 หลังที่สำรวจ พบว่ามีเพียงหลังเดียวเท่านั้นที่มีส้วมสมัยใหม่หรือส้วมซึมที่ถูกสุขลักษณะในบริเวณบ้าน เนื่องจากทุกหมู่บ้านมีส้วมสาธารณะประจำหมู่บ้านหรือคุ้มเวียดตั้งอยู่ในที่โล่งห่างจากแหล่งน้ำ กินน้ำใช้ของหมู่บ้าน

น้ำกินน้ำใช้ภายในบ้านได้มาจากบ่อในแม่น้ำ ห้วย ลำธาร หรือบริเวณบ้าน บ่อที่แม่น้ำนั้นเป็นเพียงการขุดดินทรายและกรวดเป็นหลุมให้น้ำซึมเต็มอยู่เสมอ เมื่อถึงฤดูฝนน้ำในแม่น้ำลำห้วยมักจะขุ่นและลกปรกท่วมคันฝั่ง ชาวบ้านที่ไม่มีบ่อน้ำบริเวณบ้านก็จะไปอาศัยตักจากน้ำบ่อของวัด บ่อน้ำบริเวณทางเข้าหมู่บ้าน หรือจากบ่อน้ำของเพื่อนบ้าน บ่อน้ำสาธารณะจะก่อด้วยอิฐฉาบปูน ข้างบนทำเป็นหลังคายอดแหลมคล้ายแจตีย์ เพื่อกันฝุ่นผงหรือใบไม้ตกลงไป (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 407)

แม้ปัจจุบันจะมีทั้งระบบประปาของรัฐและประปาภูเขา หรือบ้านบางหลังมีบริเวณพอที่จะขุดน้ำบาดาลใช้เอง ก็ยังเห็นชาวบ้านอาศัยลำน้ำ

จากบน:

การปลูกพืชสวนครัวที่ใช้เป็นเครื่องเทียงบนชานนอก

การกั้นฉากแบบง่ายๆ ในบริเวณบ้านเพื่อใช้เป็นที่อาบน้ำ

ชาวไทลื้อ หมู่บ้านแวน เมืองสา กำลังล้างเมล็ดถั่วในลำน้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้าน

บ่อน้ำก่อด้วยอิฐฉาบปูนเป็นทรงแจตีย์ บริเวณทางเข้าหมู่บ้านโรงนิมเมืองสา

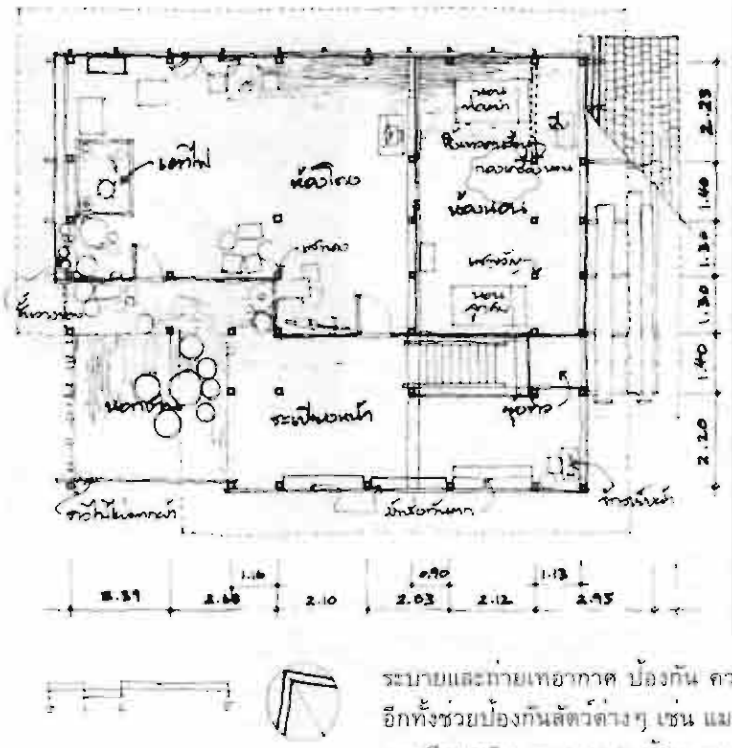

ที่ไหลผ่านหมู่บ้านเป็นที่อาบน้ำ ซักล้าง ขับถ่าย โดยเฉพาะหมู่บ้านแวน ซึ่งเก่าแก่และอยู่กันอย่างหนาแน่น มีลำน้ำโอบล้อมรอบหมู่บ้าน ไม่มีบริเวณพอที่จะสร้างห้องอาบน้ำของตนเองก็จะอาบในลำน้ำ โดยแบ่งเป็นบริเวณของผู้ชาย และบริเวณของผู้หญิง

ภายในบริเวณบ้านมีรางระบายน้ำฝนและน้ำที่ใช้แล้ว ด้วยการขุดรางน้ำและปล่อยให้ไหลไปตามความลาดเอียงจนสุดเขตของพื้นที่ บริเวณนี้จะปลูกพืชที่ต้องการความชื้น เช่น พืชตระกูลข่าและชะพลู เป็นต้น บางหมู่บ้านที่ไม่มีรั้วก็จะใช้ทาง ระบายน้ำร่วมกัน และมีพื้นที่ซักล้างและเลี้ยงสัตว์อยู่ใกล้กัน

4. เรือน

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนาเป็นเรือนยกใต้ถุน เรือนกว้างมักมีชานนอกสำหรับใช้งาน เอนกประสงค์ มีหลังคาปีกนก (ไพโรจน์ บุญผูก, 2544: 60) ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "หงส์เฮือน หรือเรือนหงส์" คือ มีหลังคาลาดต่ำลง 2 ข้าง เช่นเดียวกับลักษณะของหงส์ที่กางปีกและหางออกกันลมและฝนให้ไทลื้อ (จูเหลียงเหวิน, 2537: 78-79)

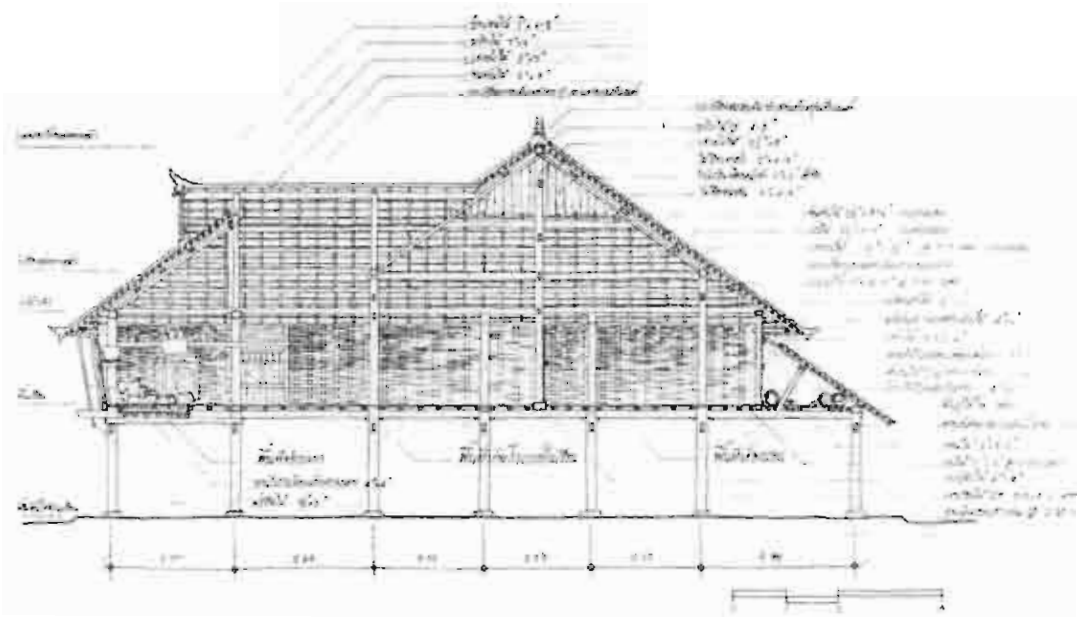

จากบน:
เรือนพื้นถิ่นไทลื้อในหมู่บ้านโรงนิม เมืองลา
เสาเรือนวางอยู่บนฐานหิน
ผังพื้นชั้นบนบ้านพ่อเฒ่าหนองหมู หมู่บ้านละเก่า เมืองพง

ผู้ที่มีฐานะดีจะมุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินขอ (กระเบื้องดินเผา) ไม้แป้นเกล็ด (เอาไม้มาถากมุงแทนกระเบื้อง) ผู้ที่ยากจนอยู่ชายป่าริมเขานอกเมืองไกลออกไป มุงหลังคาด้วยใบคาหรือหญ้าคา ใบตองสาด ใบตองก๊อ ใบพลวง (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 408) แต่จากการสำรวจแทบไม่พบวัสดุอื่นนอกจากกระเบื้องดินขอ เพราะมีราคาไม่แพง ส่วนหลังคาใบคาหรือใบอื่นๆ มีโอกาสรั่วมากกว่าและต้องเปลี่ยนบ่อย

การที่เรือนพื้นถิ่นไทลื้อสิบสองปันนามีใต้ถุนสูงทำให้ช่วยระบายและถ่ายเทอากาศ ป้องกัน ความชื้น และช่วยให้พ้นจากน้ำท่วม อีกทั้งช่วยป้องกันสัตว์ต่างๆ เช่น แมลง งู ฯลฯ ที่มีมากในเขตป่าร้อนชื้น (จูเหลียงเหวิน, 2537: 81) ด้วยความเป็นพื้นที่ที่มีฝนตกหนัก มักเกิดวาตะภัย อุทกภัยขึ้นเสมอ หากน้ำท่วมครานใด ก็ง่ายที่จะระดมกันถอดรื้อเคลื่อน ย้าย หรือยกบ้านทั้งหลังไปที่สูงให้พ้นภัย เพราะเป็นเรือนที่สร้างโดยการใช้ไม้ลอด ลิ่ม ไม่ใช้ ตะปู และเสาทุกต้นวางบนฐานก้อนหินไม่ฝังลงดิน (ไพโรจน์ บุญผูก, 2544: 60)

ในภาษาจีนเรียกลักษณะบ้านของไทลื้อว่า "เรือนไม่ได้ถุนสูง" ทั้งนี้เพราะสิบสองปันนาอุดมสมบูรณ์ไปด้วยต้นไม้ ในอดีตส่วนต่างๆ ของ

บ้านไม่ว่าจะเป็นเสา ขื่อ แป เครื่องบน กรอบหน้าต่าง พื้น บันไดและฝา ล้วนสร้างจากไม้ไผ่ทั้งสิ้น แต่ไม้ไผ่ก็มีข้อเสียเนื่องจากไม่ทนแมลงและผุพังง่าย อีกทั้งเป็นเชื้อไฟเมื่อแห้งกรอบ ดังนั้นในปัจจุบันส่วนต่างๆ ของบ้าน โดยเฉพาะส่วนที่ต้องการความแข็งแรงหรือรื้อซ่อมแซมยาก เช่น เสา ขื่อ เครื่องบน และส่วนรับน้ำหนักต่างๆ จึงสร้างด้วยไม้ (จูเหลียงเหวิน, 2537 : 99) เท่าที่สำรวจภาคสนามจะพบว่ายังมีเรือนลักษณะนี้ให้เห็นอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่ที่เห็นจะเป็นเรือนไม้จริงทั้งหลัง ฝาเรือนด้านนอกมีทั้งใช้ไม้ไผ่สาน และใช้ฝาไม้กระดานวางตามตั้ง โดยมีผนังเอียงออกเพื่อเพิ่มเนื้อที่ใช้งานภายในหรือทำเป็นชั้นวางของ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเรือนไตลื้อในเมืองล่า เมืองพง เมืองหย่วน และเมืองมาง ผนวกกับข้อมูลของ จูเหลียงเหวิน (2537: 87-94) พบว่า มีการแบ่งส่วนใช้สอยที่สะท้อนให้เห็นรูปแบบวิถีชีวิตของผู้อาศัยออกเป็น 7 ส่วน ได้แก่ ใต้ถุนเรือน บันได ระเบียงหน้า ชานนอก ห้องโถง ห้อง นอน และที่เก็บข้าว ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

จากบน:
รูปตัดบ้านพ่อเฒ่าหนอล่ง หมู่บ้านอะเกา เมืองพง
หญิงไตลื้อนั่งทอผ้าที่ใต้ถุนเรือน
การเก็บของบริเวณของว่างระหว่างตานกับพื้นเรือน
ครกตำข้าวบริเวณใต้ถุนเรือน

4.1 ใต้ถุนเรือน

พื้นใต้ถุนเป็นพื้นดินปรับเรียบสูงกว่าระดับพื้นดินภายนอกเล็กน้อย เพื่อป้องกันน้ำจากผิวดิน ใต้ถุนมีลักษณะโปร่ง เปิดโล่งทั้ง 4 ด้าน ในเรือนขนาดเล็กใต้ถุนจะเตี้ยประมาณ 1 เมตร ใช้เก็บของ เก็บฟืน เลี้ยงไก่ ส่วนเรือนที่มีขนาดใหญ่ขึ้นมาใต้ถุนจะสูงประมาณ 2 เมตร หญิงชาวไทลื้อใช้บริเวณนี้เป็นที่ตั้งที่สำหรับทอผ้า ใช้เป็นที่นอนพักผ่อนตอนกลางวัน เนื่องจากเป็นส่วนที่เย็นที่สุดของบ้าน นอกจากนี้ยังใช้เป็นที่เล่นของเด็ก ที่ตั้งครกตำข้าว และที่เก็บของต่างๆ เช่น ข้าว เกวียน คันไถ สุ่มปลา ไม้กระเบื้องมุงหลังคา เครื่องมือทางการเกษตร ถ่านและฟืน ในปัจจุบันใช้เป็นที่เก็บรถไถนา จักรยาน จักรยานยนต์ และรถเข็น (เรือนบางหลังมีการ

จากบน:
บันไดและประตูแอ้วของเรือนไทลื้อ
หญิงไทลื้อกำลังไกวเปลเลี้ยงเด็กอยู่ที่ระเบียงหน้า
โครงสร้างผ้าผืนหนึ่งบริเวณระเบียงหน้า

กั้นห้องมิด ชิดเพื่อเก็บรถดังกล่าว) และบางหมู่บ้านมีการก่ออิฐกั้นบางส่วนของใต้ถุนเรือนเป็นห้องอบหน่อไม้ด้วย

ใต้ถุนยังใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ มีเล้าหมู เล้าไก่ เล้าเป็ด (เล้าเหล่านี้ส่วนใหญ่จะอยู่ใต้ถุนของชานนอกและไม่ควรอยู่ใกล้ยุ้งข้าว) เป็ด ไก่ จะปล่อยหากินอิสระในตอนกลางวัน และจะต้อนเข้าเล้าในตอนกลางคืน ส่วนวัว ควาย เวลาฝนไม่ตกจะนำไปผูกกลางลานบ้านโดยสุมไฟไว้ให้ถ้าฝนตกก็นำมาผูกใต้ถุนเรือน มีรางใส่หญ้าหรือฟางให้กิน ตอนสายพวกผู้ชายจะเอาคราดเขี่ยมูลสัตว์กองไว้ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 405) นอกจากนี้ ยังมีการเลี้ยงแมวเพื่อช่วยจับหนู และเลี้ยงหมา เวลาไม่อยู่บ้านจะผูกหมาไว้ที่เสาเรือนต้นหนึ่งบริเวณทางขึ้นบันไดเรียกว่า "เสาแหลงหมา" (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 3)

และเนื่องจากเรือนไทลื้อมีโครงสร้างของคาน 2 ระดับ วางในแนวตัดกันเพื่อเสริมความแข็งแรง จึงทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคาน ซึ่งสามารถใช้เป็นที่เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ และเป็นที่แขวนสากข้าวโพดให้แห้งก่อนที่จะนำเมล็ดออกจากฝัก เป็นต้น

4.2 บันได

เรือนไทลื้อมีบันไดอยู่ 1 แห่ง ทำหน้าที่เชื่อมพื้นที่ใต้ถุนเรือนกับระเบียงหน้าที่อยู่ชั้นบน บันไดจะหันไปทางทิศใดก็ได้ แต่จะต้องเป็นทิศเดียวกับหัวนอนเสมอ จากการสำรวจพบว่าบันไดส่วนใหญ่หันไปทางทิศตะวันออก มีจำนวนขั้นเป็นเลขคี่ เริ่มตั้งแต่ 5-11 ขั้น ขึ้นอยู่กับความสูงของใต้ถุน มีลูกนอนแต่ไม่มีลูกตั้ง กว้างประมาณ 1.00-1.25 เมตร โดยมีความเชื่อว่าถ้าบันไดชำรุดหรือหักจะต้องย้ายที่ใหม่ ดังนั้นเพื่อความแข็งแรงคงทน บันไดจึงทำจากไม้จริงขนาดใหญ่แม่บันไดมีขนาดตั้งแต่ 1 1/2" x 9", 2 1/2" x 10", 3"x 9", 4"x 11"หรือ 4 1/2"x 8" มีลูกนอนขนาดตั้งแต่ 1 1/2" x 6", 2 " x 8", 3"x 9" เป็นต้น

ดินบันไดวางอยู่บนชานพักไม้ที่ถูกหนุนลอยจากพื้นดินโดยแท่นหินหรือคอนกรีต เดิมในฤดูฝนจะวางหม้อน้ำดินเผาไว้กับกระบวยบริเวณข้างดินบันได ไว้ให้ผู้จะขึ้นบ้านล้างเท้าเสียก่อน (เรื่องเดียวกัน: 3) แต่ปัจจุบันไม่พบลักษณะดังกล่าวแล้ว สันนิษฐานว่าปัจจุบันใส่รองเท้าและสามารถถอดรองเท้าไว้ที่ดินบันไดก่อนขึ้นเรือนได้

ในเรือนบางหลังจะมีประตูกั้นบริเวณช่วงกลางของบันไดหรือขั้นบนสุดของบันไดเรียกว่า "ประตูแอ้ว" เพื่อทำหน้าที่กันสัตว์และขโมย

4.3 ระเบียงหน้า

เมื่อขึ้นบันไดจะพบระเบียงหน้าเป็นส่วนแรก มีหลังคายื่นคลุม มักอยู่ด้านทิศเหนือและด้านทิศใต้ของเรือน เชื่อมต่อกับชานนอกที่อยู่ระดับต่ำกว่าเล็กน้อย ระเบียงนี้เปิดโล่ง 3 ด้าน ด้านที่ 4 จะกั้นด้วยผนังมีประตูเชื่อมสู่ห้องโถงภายในเรือน ระเบียงหน้าเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ใช้งานได้หลากหลาย เช่น ใช้รับแขกอย่างไม่เป็นทางการ ใช้เป็นที่รับประทาน

อาหาร วางข้าวที่ใส่กระสอบ (ในกรณีที่มีข้าวมากจนยุ้งไม่พอเก็บ) ส่วนตอนกลางคืนอาจเป็นที่ให้ชายหนุ่มแวะมาพูดคุยกับลูกสาวเจ้าของบ้าน นอกจากนี้ยังใช้เป็นที่ทำงานต่างๆ เช่น ที่วางหูกสำหรับทอผ้า เป็นที่วางจักรเย็บผ้า ที่ผึ่งข้าวเปลือก ผึ่งและสีเมล็ดข้าวโพดออกจากฝัก เป็นที่ผูกเปลเลี้ยงเด็ก ที่นอนเล่นพักผ่อนหรือที่นอนของคนชราในตอนกลางวัน เรือนบางหลังใช้ระเบียงหน้าบริเวณด้านหัวของบันไดกั้นเป็นห้องเก็บข้าวย่อยๆ บ้างก็กั้นเป็นห้องนอนสำหรับลูกชาย

เดิมด้านหนึ่งของระเบียงหน้าเป็นที่ตั้งของร้านน้ำสำหรับวางหม้อใส่น้ำดื่ม (เรื่องเดียวกัน: 4) แต่ปัจจุบันไม่พบลักษณะดังกล่าวแล้ว ร้านน้ำบางแห่งจึงกลายเป็นที่วางของแทน ปัจจุบันเจ้าบ้านจะชงน้ำชาร้อนมาให้ดื่มแทน นอกจากนี้บนโครงสร้างใต้หลังคาของระเบียงหน้ายังใช้เป็นที่เก็บของ เช่น ม้วนเสื่ออ่อน

บริเวณริมระเบียงหน้าที่ไม่เชื่อมต่อกับส่วนอื่นมีม้านั่งยาวตลอดเป็นองค์ประกอบส่วนเดียวกับเรือนและยังทำหน้าที่เป็นราวกันตกได้ด้วย ส่วนพนักพิงจะรองรับด้วยโครงสร้างไม้เอียงค้ำยันชายคาไปในตัว บางครั้งจะพาดราวไม้ไผ่เหนือม้านั่งไว้แขวนเสื้อผ้าหรือฝักข้าวโพด ในอดีตบริเวณระเบียงหน้าจะไม่มีเครื่องเรือน ผู้คนนั่งบนพื้นปูด้วยสาด ล้อมวงกินข้าวจากโตก หรือนั่งบนม้านั่งกันตก แต่ปัจจุบันเมื่อได้รับอิทธิพลจากภายนอกเพิ่มขึ้น จึงเริ่มเห็นเก้าอี้ โต๊ะ หรือชุดรับแขกบริเวณนี้

4.4 ชานนอก

หรือชานแดด เป็นชานที่ไม่มีหลังคาคลุม มักอยู่ด้านทิศตะวันตก มีระดับต่ำกว่าพื้นระเบียงหน้า ใช้เป็นที่ล้างหน้า ซักล้าง ชำระร่างกาย รวมทั้งเป็นที่ตากผ้าและตากพืชผลทางการเกษตร นอกจากนี้ในช่วงที่แดดร่มลมตก หญิงไทลื้อมักใช้เป็นที่ปั่นด้ายหรือเย็บผ้าแทนระเบียงหน้าเพราะสว่างกว่า หนุ่มสาวมักใช้เป็นที่นั่งเล่นหยอกล้อเกี้ยวพาในยามค่ำ มุมหนึ่งของชานนอกมักปลูกพืชผักที่ใช้กินเป็นเครื่องเคียง ส่วนบริเวณใต้ชายคาจะตั้งโอ่งดินเผาขนาดใหญ่ใส่น้ำไว้ชำระร่างกาย ปัจจุบันมีระบบประปาทำให้มีการต่อท่อน้ำขึ้นมาบนชานนี้เลย บางบ้านจะสร้างห้องอาบน้ำคอนกรีตไว้ที่มุมหนึ่งโดยใช้หลังคาห้องอาบน้ำซึ่งเป็นคอนกรีตแบน (flat slab) เป็นที่วางถังเก็บน้ำและติดตั้งแผง Solar cell เพื่อทำน้ำอุ่น เรือนบางหลังจะมีพื้นชานนอก 2 ระดับ แบ่งเป็นส่วนแห้ง กับส่วนซักล้างหรือส่วนเปียกซึ่งมีระดับพื้นต่ำกว่า

พื้นชานนอกมักเป็นพื้นฟากไม้ไผ่ ปัจจุบันในเรือนบางหลังเปลี่ยนเป็นพื้นและเสาคอนกรีต เพราะคงทนไม่ต้องเปลี่ยนพื้นทุกปี อีกทั้งไม้ไผ่เริ่มหายากเพราะพื้นที่บนภูเขาถูกใช้เพื่อปลูกต้นยางเกือบหมด

จากบน:
ชานนอกของเรือนไทลื้อ
การสร้างห้องอาบน้ำบริเวณชานนอกโดยใช้หลังคาเป็นที่วางถังเก็บน้ำและแผง Solar Cell

4.5 ห้องโถง

เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับพื้นที่อื่นบนเรือน เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ภายในเรือน เข้าถึงได้จากระเบียงหน้าและชานนอก โดย

จากบน

ห้องข่าและชั้นวางเครื่องจักสานเหนือเตาไฟ

เตาไฟที่ไม่มีห้องข่าแต่มีที่เก็บเครื่องจักสานด้านบน

ภายในห้องโถงของเรือนไทลื้อ บริเวณหน้าห้องนอน ซึ่งจะเห็นผ้าม่านกั้นเป็นประตู และมีการขึงแผ่นพลาสติกเหนือมุ้ง เพื่อกันฝุ่นและน้ำฝนที่ลงมาจากหลังคา

การเก็บของบน "ปะ"

ภายในห้องโถงฝั่งที่ติดกับชานนอกเป็นที่ตั้งเตาไฟสำหรับ หุงต้มอาหาร ทำด้วยไม้ ต่อเป็นกระบะสี่เหลี่ยม ฐานกระบะโรยด้วยกรวดและอัดดินแน่นด้านบน ใช้หิน 3 ก้อนวางเป็นก้อนเส้า บางแห่งใช้เหล็ก สามขา (ปัจจุบันเริ่มใช้เตาอั้งโล่ร่วมด้วย) ฝาด้านใกล้เตาไฟมักเป็นฝาเอียงผายออก ทำเป็นร้านหรือหิ้งวางของใช้ในครัว เหนือเตาไฟมี "หิ้งข่า" เป็นแผงไม้ไผ่สานแขวนด้วยเชือกสำหรับวางอาหารแห้งต่างๆ เหนือหิ้งข่ามีลำไม้ไผ่พาดระหว่างคานรับหลังคาสำหรับวางภาชนะจักสานไม่ไผ่ เพื่อลาศัยควันจากเตาไฟรมกันมอดและแมลง แต่ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยพบหิ้งข่า สันนิษฐานว่ามีตู้กับข้าวมาทำหน้าที่แทน บริเวณเตาไฟนี้ยังใช้เป็นที่อยู่ไฟสำหรับผู้หญิงหลังคลอดลูก โดยจะต้องอยู่ไกล้เตาไฟทั้งกลางวันกลางคืนจนครบกำหนด 1 เดือน (เรื่องเดียวกัน : 115)

ส่วนห้องโถงฝั่งที่เชื่อมกับห้องนอนใช้เป็นที่นอนสำหรับแขกสนิทหรือญาติพี่น้องต่างเมืองที่มาเยี่ยมเยียน (ส่วนแขกแปลกหน้าจะให้นอนพักที่ระเบียงหน้า) โดยมักจัดที่ให้นอนบริเวณผนังด้านที่ติดกับห้องนอนเจ้าของบ้าน (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 8-11) ในบางบ้านจะจัดมุมหนึ่งของห้องโถงเป็นที่นอนของลูกชาย หรือสมาชิกผู้ชายของครอบครัว

นอกจากนี้ ห้องโถงยังใช้เป็นที่ประกอบพิธีต่างๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีศพ หากเรือนมีขนาดเล็กจะใช้วิธีรื้อฝากั้นระหว่างห้องโถงกับระเบียงหน้าออก เพื่อให้กว้างพอต้อนรับแขกที่มาร่วมพิธีได้ ปัจจุบันเริ่มเห็นเครื่องเรือนปรากฏอยู่ในห้องโถง เช่น โต๊ะ ม้านั่งเตี้ย ตู้เก็บของ ตู้เสื้อผ้า โทรทัศน์วางอยู่บริเวณส่วนที่นอนของแขก บางครอบครัวที่พอมีฐานะจะใช้ ตู้ Built-in วางยาวกั้นแทนฝากั้นห้องนอนหรือวางยาว ตามฝาเรือนของห้องโถง

4.6 ห้องนอน

เป็นห้องที่เข้าถึงได้จากห้องโถงอยู่ฝั่งตรงข้ามกับส่วนครัวไฟ ปกติจะห้ามบุคคลภายนอกเข้าโดยเด็ดขาด เดิมใช้วิธีกั้นห้องด้วยผ้าม่านยาวตลอด ต่อมานิยมกั้นด้วยฝาไม้ มีทางเข้าเป็นประตูหรือผ้าม่าน 1 - 2 จุด ปัจจุบันเรือนบางหลังเริ่มใช้ตู้สำเร็จรูปกั้นแทน ภายในห้องไม่มีหน้าต่างหรือฝากั้นแบ่งส่วน แต่จะกางมุ้งแยกเป็นครอบครัวนอนเรียงลำดับอาวุโสจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ ในอดีตเสื้อผ้า เครื่องนอนเครื่องใช้ต่างๆ จะเก็บในหีบหรือตะกร้าวางไว้บนชั้นหรือมุมห้อง

ส่วนใหญ่ห้องนอนจะอยู่ทางทิศตะวันออกของเรือน เพื่อที่จะหันศีรษะไปทางตะวันออกหรือทางเหนือ แม้ความเชื่อนี้เริ่มหายไป แต่สิ่งที่ไม่เปลี่ยนคือทิศหัวนอนต้องหันไปทิศเดียวกับทางขึ้นของบันได และต้องนอนตามแนวพื้นห้อง ส่วนด้านนอกของผนังด้านหัวนอนจะมีหลังคาซ้อนลงมาอีกชั้นหนึ่งวางทอดตลอดแนวผนัง โดยอาศัยคานของพื้นห้องนอนเป็นโครงสร้างเสมือนชื่อและมีเสารับเป็นระยะ ไทลื้อเรียกหลังคานี้ว่า "ปะ" และจะใช้พื้นที่ใต้หลังคาเก็บของต่างๆ เช่น เครื่องมือทางการเกษตร เสื่อผ้าที่ทำจากใบตองสาด เป็นต้น

ภายในห้องนอนเป็นที่ตั้งของ "เสาเจ้า" หรือ "เสาขวัญ" ซึ่งเป็นทั้งเสาผัวและเสาเทวดาเรือน เป็นเสามงคลต้นแรกของการปลูกเรือน เมื่อลูกหลานแต่งงานหรือมีญาติมานอนที่บ้านจะต้องจุดธูปบอกก่อน (เรณู อรรฐาเมศร์: 51) ส่วนเสาอีกด้านหนึ่งเรียก "เสานาง" หรือเสาของแม่บ้าน เป็นเสามงคลต้นที่ 2 อยู่ในห้องโถง วางคู่ตรงข้ามในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตกกับเสาเจ้า

แนวพื้นระหว่างห้องนอนกับห้องโถงจะถูกแบ่งด้วยโครงสร้างไม้ขนาดใหญ่ (เช่น 6 1/2"x 11", 8"x 12 1/2") วางยาวตลอดแนวเรียกว่า "ตงปิง" ทำหน้าที่รับเสาดั้งและผนังห้อง และช่วยตัดขาดความต่อเนื่องของพื้นในห้องโถงออกจากห้องนอน จึงช่วยในเรื่องการตัดแรงสั่นสะเทือนหรือเสียงจากพื้นออกจากกันไปด้วย

ปัจจุบันภายในห้องนอนมีการขึงผ้ายางหรือแผ่นพลาสติกด้านบน ทั้งแบบคลุมเฉพาะแต่ละมุ้งและแบบคลุมทั้งห้อง เพื่อกันน้ำฝนและฝุ่นผงที่จะตกมาจากหลังคา

จากบน:
การใช้แผ่นพลาสติกขึงเฉพาะเหนือมุ้งเพื่อกันฝุ่นและน้ำฝน
ยุ้งข้าวที่แยกมาจากเรือน

4.7 ที่เก็บข้าว

ไทลื้อมีที่เก็บข้าวประจำครัวเรือนพอที่จะแบ่งได้เป็น 3 แบบ คือ ยุ้งข้าว ห้องเก็บข้าว และตะล่อมข้าว โดยมีรายละเอียดดังนี้

ยุ้งข้าว หรือเรียกว่า "ย้อข้าว" เป็นอาคารสำหรับเก็บข้าวเปลือก มักแบ่งภายในเป็น 2 ส่วนเพื่อแยกเก็บข้าวเจ้าและข้าวเหนียว โดยทั่วไปมีทั้งตั้งแยกจากเรือนและติดกับเรือนโดยมีชานเชื่อม ซึ่งพื้นที่ที่สำรวจ จะพบแต่เพียงยุ้งข้าวที่แยกออกมาจากเรือน มีรูปทรงหลังคาและมุงกระเบื้องดินเผาเช่นเดียวกับเรือน ยกพื้นสูงประมาณ 1.00 - 1.20 เมตร ใช้โครงสร้างและพื้นไม้จริง โดยมีพื้นยื่นเลยฝาด้านหน้าออกมาเป็นที่วางเครื่องมือต่างๆ ฝายุ้งข้าวมีทั้งใช้ไม้จริง และฝาสานธรรมดาหรือทาด้วยมูลวัวผสมดิน บางแห่งใช้ไม้ฟาก 2 แผ่นประกบกันเป็นฝา มีประตูเปิดเข้าไปได้ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์,2547: 408) ปัจจุบันเริ่มมีการนำหลังคาสังกะสีมาทำเป็นฝา ฝายุ้งทุกแบบจะมีเคร่าไม้อยู่ด้านนอกทำให้รับแรงดันของข้าวที่อยู่ภายในได้ดี และทำให้ภายในไม่มีซอกมุมให้ข้าวเข้าไปติด ประตูยุ้งกว้างประมาณ 0.50 เมตรมีบานประตู 2 แบบคือ แบบบานเปิด ซึ่งจะมีขอบล่างของประตูยุ้งข้าวสูงจากพื้นยุ้งประมาณ 0.70 เมตร กันไม่ให้ข้าวไหลออกมาเวลาเปิด ส่วนอีกแบบหนึ่งจะใช้แผ่นไม้กระดานมาวางแนวนอนเข้าลิ้นเรียงให้สันไม้ต่อกันทางตั้ง เวลาเอาข้าวออกมาจะดึงแผ่นไม้ไล่จากแผ่นบนสุดลงมาให้สัมพันธ์กับระดับข้าวในยุ้ง โดยบานแบบนี้อาจมีขอบล่างหรือไม่มีก็ได้

ห้องเก็บข้าว มีลักษณะโครงสร้าง ฝา ประตู วัสดุ เหมือนกับยุ้งข้าว เพียงแต่ไม่มีหลังคาโดยทำเป็นห้องอยู่ร่วมกับตัวเรือน มีทั้งที่อยู่ชั้นล่างและอยู่บนเรือน ที่อยู่ชั้นล่างจะอยู่บริเวณใต้ถุนและใต้ปะ ส่วนที่อยู่ชั้นบนจะอยู่บริเวณระเบียงหน้าในด้านที่ติดกับห้วบันได โดยห้องเก็บข้าวบนเรือนนี้จะเป็นส่วนเก็บย่อย ในกรณีที่ยุ้งหรือห้องเก็บข้าวชั้นล่างไม่พอเก็บ

จากบน:
ห้องเก็บข้าวใต้ถุนเรือนที่เปลี่ยนมาเป็นแหล่งสังกะสี
และตะล่อมใส่ข้าว
"วัด" สถานที่ที่ไทลื้อมาชุมนุมร่วมกัน
บ้านไทลื้อเป็นบ้านที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม

หรือกรณีที่น้ำท่วม ในปัจจุบันบางครอบครัวที่ไม่ใช้ห้องเก็บข้าวข้างบนแล้วก็ปรับเปลี่ยนเป็นห้องนอนของลูกชายแทน สำหรับห้องเก็บข้าวที่อยู่ชั้นล่าง จะยกพื้นสูงประมาณ 0.30 เมตร เพื่อหนีน้ำหรือความชื้น มีขนาดประมาณ 2.00 x 3.00 เมตร และแบ่งเป็นส่วนเก็บข้าวเจ้าและข้าวเหนียวเช่นกัน

ตะล่อมข้าว ใช้สำหรับเก็บข้าวเปลือกในบ้านที่ไม่มียุ้งหรือห้องเก็บ มีลักษณะเป็นทรงกระบอกเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.00 เมตร ทำจากไม้ไผ่สานขัดแตะและเก็บไว้บนพื้นที่ยกสูงจากดินประมาณ 0.30 เมตร วางอยู่ใต้ถุนหรือใต้ปะ บางครัวเรือนจะใช้บางส่วนของพื้นห้องเก็บข้าวที่อยู่ชั้นล่างเป็นที่วางตะล่อมข้าวด้วย

ไทลื้อมีความเชื่อว่าตำแหน่งของห้องเก็บข้าวและตะล่อมข้าวควรตั้งอยู่ในทิศของหัวนอนเพราะข้าวเป็นของสูง ดังนั้นตำแหน่งของห้องเก็บข้าวและตะล่อมข้าวที่กล่าวมานั้นจึงสอดคล้องกับความเชื่อดังกล่าว

5. ลักษณะเด่นของบ้านไทลื้อ

คำว่า "บ้าน" ในที่นี้หมายรวม 3 ระดับตั้งแต่ผังชุมชน สภาพแวดล้อมของเรือน และเรือน ซึ่งจากการศึกษาทำให้สรุปได้ว่าบ้านไทลื้อในเมืองล่า เมืองพง เมืองหย่วน และเมืองมาง มีลักษณะเด่นดังนี้

5.1 เป็นบ้านที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชน

หมู่บ้านไทลื้อมีพื้นที่ที่เอื้อให้ชาวบ้านมาร่วมชุมนุมพบปะกันอยู่เสมอ ได้แก่ **"วัด"** ซึ่งชาวบ้านจะมาร่วมทำบุญ ฟังเทศน์ฟังธรรม ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา **"หอเสื้อบ้าน"** เป็นที่สิงสถิตย์ของผีหรือเทวดาประจำหมู่บ้าน (หรือบรรพบุรุษผู้ล่วงลับที่ชาวบ้านนับถือ) ที่คอยปกปักษ์รักษาหมู่บ้าน ชาวบ้าน (ทั้งที่อยู่ในหมู่บ้านและลูกหลานที่ออกไปทำงานต่างถิ่น) จะต้องมาร่วมทำพิธีเลี้ยงเทวดาทุกปี และ **"ใจบ้าน"** เป็นลานศูนย์กลางการทำกิจกรรมของชาวบ้าน เช่น ประชุมหมู่บ้าน ตลาดนัด เป็นต้น

นอกจากพื้นที่ทั้ง 3 ที่กล่าวมาแล้ว ในส่วนของเรือนก็มีระเบียงหน้าและห้องโถงทำหน้าที่รองรับการรวมกลุ่มของชาวบ้านญาติพี่น้อง ที่มาร่วมกิจกรรมและงานพิธีต่างๆ

5.2 เป็นบ้านที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม

เนื่องด้วยเป็นสังคมเกษตรกรรม ไทลื้อจึงมีความนับถือ พึ่งพา และเข้าใจธรรมชาติอย่างมาก จนละเอียดถึงการสร้างชุมชนได้อย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติได้อย่างเหมาะสม เช่น การตั้งชุมชนจะเลือกใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติ มีที่ราบเหมาะที่จะทำนาทำสวน เรือนยกใต้ถุนสูงเพื่อหนีความชื้น น้ำท่วม โจร และสัตว์ร้าย มีพื้นที่เอนกประสงค์ที่รองรับการอยู่ที่สอดคล้องไปตามฤดูกาล เช่น ฤดูร้อนก็อาศัยความเย็นจากพื้นดินในร่มของใต้ถุนเรือนการใช้ลอยและพักผ่อน ฤดูหนาวนั่งผิงแดดที่ชานนอก ห้องนอนค่อนข้างมืดเหมาะกับการนอน

แม้ไม่มีหน้าต่างก็ไม่ต้องใช้พัดลม เพราะอากาศสามารถพัดเข้าจากช่องว่างเหนือยอดผนัง หรือเข้าจากรอยต่อของฝาและของพื้นเรือน มีหลังคากันกช่วยกันพายุฝน ฝาเรือนผายออกช่วยกันฝนให้ตัวมันเอง ช่วยลดแรงปะทะของลม และยังช่วยบังคับไม่ให้ลมพัดขึ้นด้านบนมากเกินไปจนทำความเสียหายกับหลังคา

วัสดุท้องถิ่นที่ใช้สร้างเรือนได้แก่ไม้และดิน ทำให้ดูกลมกลืนไปกับสภาพแวดล้อม เมื่อเวลาผ่านไปคราบสีที่เกิดจากความเก่าของวัสดุก็ไม่มีความแปลกแยก ซึ่งบางกรณีผิววัสดุสามารถปรับเปลี่ยนไปตามฤดูกาล เช่น ฤดูฝนจะมีตะไคร่น้ำหรือหญ้ามอสจับอยู่ที่กระเบื้องดินเผาและรั้วอิฐ ทำให้เกิดภาพความงามที่รังสรรค์โดยธรรมชาติไม่ซ้ำกันในรอบปี

5.3 เป็นบ้านที่มีการเอื้อประโยชน์พลอยได้

หมายถึง บ้านที่รองรับกิจกรรมหนึ่ง ขณะเดียวกันยังส่งผลพลอยได้แก่อีกสิ่งหนึ่งด้วย ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ดังมีตัวอย่างปรากฏให้เห็นจากบ้านไทลื้อที่เข้าไปศึกษา เช่น เป็ดไก่ ช่วยจิกกินปลวก มอด แมลงที่จะมาทำอันตรายเรือน การเก็บกวาดเศษอาหารหรือตากเมล็ดพืชพันธุ์บริเวณชานนอก เศษเหล่านี้จะหล่นลงมาตามร่องพื้นชานพลอยเป็นอาหารให้เป็ด ไก่ น้ำที่ใช้แล้วจากบนชานนอกหรือจากส่วนอาบน้ำ จะไหลไปตามร่องน้ำหรือความลาดเอียงของพื้นดิน โดยบริเวณที่น้ำไหลจะมีการปลูกพืชผักสวนครัวอยู่ หรือควันไฟที่เกิดจากการหุงต้มอาหารที่เตาไฟในห้องโถง มีส่วนช่วยเก็บรักษาอาหารบนหิ้งข่า ช่วยป้องกันมอดแมลงมากัดกินเครื่องจักสานและองค์ประกอบของหลังคาเรือน

5.4 เป็นบ้านเอนกประสงค์

ความเป็นบ้านเอนกประสงค์นี้มีความหมาย 2 นัยคือ การมี "พื้นที่เอนกประสงค์" การมี "องค์ประกอบของบ้านเอนกประสงค์" จะสังเกตเห็นว่าการเรียกพื้นที่ใช้งานของบ้านไทลื้อนั้น ส่วนใหญ่จะไม่ได้เรียกตามชื่อของประโยชน์ใช้สอยเฉพาะเจาะจง (เช่น ลานใจ - บ้าน ใต้ถุน ระเบียงหน้า ชานนอก ห้องโถง) แต่เป็นการแฝงวิถีชีวิตการใช้พื้นที่ที่รองรับการใช้งานที่หลากหลายภายในบริเวณเดียวหรือการทำกิจกรรมอย่างเดียวกันอาจทำได้หลายพื้นที่ สัมพันธ์กับช่วงเวลาและความต้องการที่เปลี่ยนไป เช่น ลานใจบ้านเป็นทั้งที่ประชุมของชาวบ้านและยังเป็นตลาดในบางเวลา ตอนเช้านั่งปั่นฝ้ายที่ระเบียงหน้า ตกเย็นเมื่อแสงไม่พอก็ย้ายออกมานั่งทำที่ชานนอก หรือตอนเช้าใช้ชานนอกอาบน้ำซักผ้า ตอนกลางวันใช้ตากเมล็ดพืช เมื่อโพล้เพล้หรือฝนตกก็ย้ายมาตากที่ระเบียงหน้า เป็นต้น และด้วยความเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ของเรือนนี้เอง จึงเอื้อต่อการที่จะปรับบางส่วนของพื้นที่ให้รองรับกับความเปลี่ยนแปลง เช่น ปรับบางส่วนของชานนอกเป็นห้องอาบน้ำ ปรับ

จากบน:

หญ้ามอสขึ้นที่รั้วอิฐในฤดูฝนเป็นภาพความงามที่สร้างสรรค์โดยธรรมชาติ

ควันจากเตาไฟในเรือนเอื้อประโยชน์พลอยได้ต่อการรักษาอาหาร เครื่องจักสาน และโครงหลังคาเรือน

ระเบียงหน้าเป็นที่ส่วนของตัวบ้านที่เอื้อต่อการของผู้หญิง และบนโครงหลังคาใช้วางม้วนเสื่อต่อน

การประกอบโครงสร้างเรือนไทลื้อโดยการใช้เดือยและสิ่ม

ระเบียงหน้าบริเวณด้านหัวบันได เป็นห้องเก็บข้าวหรือห้องนอนลูก จัดมุมหนึ่งของห้องโถงเป็นส่วนนอนของลูกชาย กั้นบางส่วนของใต้ถุนสำหรับเก็บของ เก็บรถไถ ทำเล้าไก่ เป็นต้น

เช่นเดียวกัน การที่องค์ประกอบบ้านสามารถใช้งานได้มากกว่าหน้าที่หลัก ก็ส่งผลให้องค์ประกอบนั้นมีประโยชน์คุ้มค่า เช่น การปลูกพืชสวนครัวเกาะตามรั้วบ้าน การมีราวกันตกของระเบียงหน้าที่ใช้นั่ง และเป็นเสาค้ำยันชายคาได้ในตัว การใช้โครงสร้างหลังคาหรือคานรับพื้นสำหรับเก็บของ เป็นต้น

5.5 เป็นบ้านที่เอื้อต่อการซ่อมแซม ถอดประกอบ และเคลื่อนย้าย

การประกอบโครงสร้างของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อจะใช้เดือย สิ่ม หรือตอก มัดฝาด้านนอกทำเป็นแผงยึดด้วยกรอบไม้ เสาเรือนทุกต้นวางอยู่บนฐานหิน ทุกส่วนของเรือนจะเปิดเผยให้เห็นถึงสัจจะของโครงสร้างและวัสดุ ด้วยคุณสมบัติเหล่านี้ทำให้ง่ายที่จะซ่อมแซม ถอดประกอบ และเคลื่อนย้าย สอดคล้องไปตามความต้องการและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอันเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์และสรรพสิ่ง เช่น เปลี่ยนกระเบื้องหลังคาบางแผ่นที่ชำรุด เปลี่ยนพื้นฟากบริเวณชานนอก ถอดฝาห้องโถงด้านที่ติดกับระเบียงหน้าเพื่อขยายพื้นที่สำหรับพิธีแต่งงาน หรือยกเรือนหรือถอดรื้อเรือนเพื่อเคลื่อนย้ายหนีน้ำท่วม เป็นต้น

นอกจากนี้การที่ภายในห้องนอนไม่มีการกั้นห้องแบ่งย่อยให้กับแต่ละคนแต่ละครอบครัว แต่ใช้วิธีกั้นฉากผ้าหรือแบ่งด้วยมุ้งแทน จึงทำให้ห้องนอนมีความยืดหยุ่นอย่างมากที่จะรองรับครอบครัวของลูก หลาน ซึ่งไม่สามารถจะคะเนได้ว่ามีจำนวนสมาชิกกี่คน

5.6 เป็นบ้านที่ใช้วัสดุสอดคล้องกับการใช้งาน

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อเป็นเรือนที่สร้างด้วยวัสดุธรรมชาติ มีฐานเสาเป็นหิน ตัวเรือนเป็นไม้ (ทั้งไม้จริงและไม้ไผ่) มีหลังคาเป็นตองตึง หญ้าคา และดินเผา ซึ่งวัสดุเหล่านี้มีข้อจำกัดของการใช้งานต่างๆ กันไป แต่ไทลื้อได้เลือกใช้วัสดุมาก่อสร้างเรือนได้อย่างเหมาะสม เช่น ใช้หินเป็นฐานเสาหรือตอม่อเพื่อกันความชื้นและปลวกที่ขึ้นมาจากดิน ใช้โครงสร้างหลักของเรือนเป็นไม้จริงเพื่อความคงทนแข็งแรง พื้นใต้ถุนเป็นดินอัดแน่นใช้เลี้ยงสัตว์หรือรองรับการใช้งานที่สกปรก พื้นระเบียงหน้า ห้องโถง และห้องนอน ใช้ทั้งพื้นฟากและพื้นไม้จริง แต่ถ้าครอบครัวใดมีฐานะมักจะใช้ไม้จริงทำพื้นระเบียงหน้าและห้องโถงก่อน เพื่อรองรับชาวบ้านจำนวนมากที่มาร่วมพิธีต่างๆ หรือรองรับน้ำหนักจากการขนข้าวขึ้นมาเก็บบนเรือน

จากลักษณะเด่นของบ้านไทลื้อทั้ง 6 หัวข้อที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่าบ้านไทลื้อเป็นบ้านที่อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง มีลักษณะกลมกลืนกับธรรมชาติแวดล้อม เอื้อให้เกิดความผูกพันกลมเกลียวของคนในชุมชน สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความหลากหลายเปลี่ยน

แปลงเป็นธรรมดา มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
ซึ่งลักษณะเหล่านี้มีคุณค่าและ
จะเป็นแนวทางที่ช่วยพัฒนาบ้านของชาวไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

จูเหลียงเหวิน. ชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไต ในสิบสองปันนา. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, 2537.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศยาม, 2547.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศยาม, 2547.

ไพโรจน์ บุญผูก. เยือนแคว้นแดนไตในสิบสองปันนา. กรุงเทพฯ: บริษัท 21 เซ้นจูรี่ จำกัด, 2544.

เรณู อรรฐาเมศร์. "ความเชื่อของชาวไทลื้อสิบสองปันนา: ชีวิตนี้และชีวิตหลังความตาย". สิบสองปันนา. มปพ., มปป.

ไสว เชื้อสะอาด. ไทลื้อ – ล้านนาถึงสิบสองปันนา. มปพ., 2538.

อุทิศ ปฐมของ. "ไทลื้อเชียงคำ". ในเอกสารแนะนำอำเภอเชียงคำ. เอกสารเผยแพร่โดยสภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงคำ, 2541.

รายงานการวิจัยฉบับย่อ ปีที่ 3

การเปรียบเทียบภูมิปัญญาในพัฒนาการของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ระหว่างพื้นที่เลือกสรรในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ประเทศ ไทย กับพื้นที่เลือกสรรในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

กวิน วังวิกย์การ กรุณา รักษวิณ สถาปนา กิตติกุล ธีรยุทธ อินทจักร์ ณัฐธร ธรรมบุตร

คำสำคัญ: *ไทลื้อ / พัฒนาการ / บ้านพื้นถิ่น / อ. เชียงคำ / แคว้นสิบสองปันนา*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบบ้านพื้นถิ่นไทลื้อในประเทศไทยกับในแคว้นสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน ในแง่ของผังชุมชน สภาพแวดล้อมของเรือน และเรือน เพื่อวิเคราะห์หาลักษณะเด่นที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์บ้านพื้นถิ่น ที่มีพัฒนาการตั้งแต่อดีตมาถึงปัจจุบัน เพื่อสรุปเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์และพัฒนาบ้านพื้นถิ่นที่เหมาะสมต่อไป งานวิจัยนี้ได้เลือกศึกษาในพื้นที่ อ. เชียงคำ จ. พะเยา เพราะเป็นชุมชนไทลื้อที่ยังรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของตนเอง มีลักษณะของเรือนที่หลากหลาย และยังไม่เคยมีผู้เข้าไปศึกษาอย่าง ละเอียดจริงจัง สำหรับในแคว้นสิบสองปันนา ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาหมู่บ้าน ไทลื้อจาก 4 เมือง คือ เมืองล่า เมืองพง เมืองหย่วน และเมืองมาง เพราะเป็นบ้านเกิดของบรรพบุรุษไทลื้อที่อพยพมาอยู่ที่ อ. เชียงคำ

ผังชุมชน การตั้งถิ่นฐานของไทลื้อ อ. เชียงคำ ในช่วงแรกเป็นไปตามแนวยาวของลำน้ำ ต่อมาได้มีการขยายตัวของชุมชนไปตามแนวถนน ส่วนในแคว้นสิบสองปันนาจะตั้งถิ่นฐานตามที่ราบลุ่มเชิงเขามีลำน้ำไหลผ่าน โดยรอบหมู่บ้านเป็นพื้นที่เกษตรกรรม มีองค์ประกอบของหมู่ - บ้าน คือ ซุ้มประตู เสื้อบ้าน บ่อน้ำประจำหมู่บ้าน วัด และส้วมสาธารณะ (พบเฉพาะที่แคว้นสิบสองปันนา) หมู่บ้านไทลื้อ อ. เชียงคำ มีอัตราความเจริญมากกว่าหมู่บ้านไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา ที่ อ. เชียงคำ จะไม่จำกัดขอบเขตของหมู่บ้าน ต่างจากในแคว้นสิบสองปันนา ซึ่งยังคงรักษาขอบเขตของหมู่บ้านเดิมอยู่ ทำให้มีความหนาแน่นของเรือนเพิ่มขึ้น จนเกิดปัญหาการระบายอากาศภายในหมู่บ้าน

สภาพแวดล้อมของเรือน ไทลื้อเลือกที่ราบโล่งเพื่อปลูกเรือน เรือนพื้นถิ่นไทลื้อมักตั้งอยู่บริเวณกลางที่ดิน โดยขนาดของที่ดินนอกจากจะเพียงพอต่อการปลูกพรรณไม้เพื่อการอุปโภคและการบริโภคแล้ว ยังเผื่อไว้รองรับการปลูกเรือนเพิ่มขึ้นของลูกหลานด้วย (ปัจจุบันหมู่บ้านไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาบางแห่งมีความหนาแน่นของเรือนจนไม่มีบริเวณพอสำหรับปลูกพืช) การปลูกพืชผักสวนครัวมักปลูกอยู่บริเวณใกล้ชานแดด ภายในบริเวณบ้านประกอบด้วย บ่อน้ำ ยุ้งข้าว เล้าหรือคอกสัตว์ บ่อน้ำจะอยู่ด้านตะวันออก หรืออยู่ตรงข้ามกับครัวและชานแดด บ้านไทลื้อ อ. เชียงคำ มีส้วมประจำครัวเรือน ส้วมถ้าไม่อยู่บนชานเรือนก็จะอยู่ทางทิศใต้ทิศตะวันตก หรือทิศตรงข้ามกับบ่อน้ำ แต่ในแคว้นสิบสองปันนาจะพบส้วมประจำครัวเรือนน้อยมาก

เรือน เรือนพื้นถิ่นไทลื้อเป็นเรือนยกใต้ถุน มีทั้งเรือนไม้จริงทั้งหลัง เรือนไม้ไผ่ทั้งหลัง เรือนไม้จริงเฉพาะโครงสร้าง ฝาเรือนผายออกไม่มีช่องหน้าต่าง หลังคาทรงจั่วผสมปั้นหยา วางสันหลังคาหลักในแนวทิศเหนือ-ใต้ ทรงหลังคาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนามีขนาดใหญ่และซับซ้อนกว่าที่ อ. เชียงคำ พื้นที่ใช้สอยภายในเรือนประกอบไปด้วย ใต้ถุน บันได ระเบียง ชาน ห้องนอน ครัว ที่เก็บข้าว และห้องโถง (พบเฉพา ในเรือนที่แคว้นสิบสองปันนา) เรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ มีอัตราการเปลี่ยนแปลงมากกว่า ซึ่งการปรับเปลี่ยนที่ เหมาะสมควรอยู่บนฐานคิดที่พัฒนาขึ้นจากเทคโนโลยีดั้งเดิม ไม่ซับซ้อน เกินความสามารถของชาวบ้าน มีการนำวัสดุท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์โดยไม่สร้างมลภาวะแก่สภาพแวดล้อม

จากการศึกษาบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ในมิติของ ผังชุมชน สภาพแวด - ล้อม ของเรือน และเรือน ทำให้พบลักษณะเด่น 6 ประการ ที่สะท้อนภูมิปัญญาซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นฐานคิดสำหรับการพัฒนาสร้างสรรค์บ้านพื้นถิ่นไทลื้อในอนาคต คือ เป็นบ้านที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชน เป็นบ้านที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นบ้านที่เอื้อให้เกิดประโยชน์อย่างต่อเนื่อง เป็นบ้านเอนกประสงค์ และเป็นบ้านที่เอื้อต่อการซ่อมแซม ถอดประกอบและเคลื่อนย้าย

Comparison of Local Wisdom in Development of Tai-Lue Vernacular House between Selected Area in Chiang Khum, Payao, Thailand and the Selected Area in Xishuangbanna District, Yunnan, the People's Republic of China

Kawin Wongwigkarn, Karuna Raksawin, Sathapana Kittikul, Teerayut Inthajak, Nadadhorn Dhamabutra

Keywords: *Vernacular House / Tai-Lue / Dai-Lue /Development / Chiang Khum / Xishuangbanna*

Community lay-outs, physical characteristics of Tai-Lue vernacular houses and their surroundings are subjects of study in the comparison of local wisdom in the development of Tai-Lue vernacular houses between Tai-Lue community in Chiang Khum, Payao, Thailand and Xishuangbanna district in the people's republic of China. Findings of distinguished reflection of both groups' local wisdom in the development could help form planning guidelines.

Chiang Khum district in Payao, Thailand, was selected as the site study since the area strongly holds their Tai-Lue custom and culture. Tai-Lue vernacular houses can still be found and are varies in type while the information has not been collected in this field before. Meng La, Mengman, Mengrui and Mengpeng, 4 Tai-Lue towns in Xishuangbanna, were chosen as those were among the places from which the lineage of Tai-Lue in Chiang Khum were herded or migrated.

Community lay-outs: Tai-Lue indigenous settlement in Chiang Khum started as linear type aligned to water ways. Then as population increased and public utility structure was changed, local roads were taken place of water ways as the settlement spine. While old villages in Xishuangbanna are situated in valley low plain with a stream or more

passes through and surrounded by agriculture land, new ones within 10-15 years would be settled in low plain with grid system layouts. But both have the same important elements of the villages, which are; village gate, main spirit shrine, public water well, and Buddhist temple. Density in an old village in Xishuangbanna is obvious and creates problems in lack of open space and ventilation since the boundary of the village may not be altered. Although there has not been that rigid community boundary in Chiang Khum, but Chiang Khum has been threaten more by modern way of materialism.

Surroundings of the house: Usually vernacular Tai-Lue houses are located in the center of the land, which area for growing eatable plants and future expansion is taken into account. An open-ground, water-well, rice barn, stock-pen, toilet and, in some case, a spirit shrine (when owners have a different esteemed one from the community spirit), are fenced in the compound. Water-well is found at the front yard usually opposite the kitchen and sun deck. Stool, commonly found in each household in Chiang Khum but rarely in Xishuangbanna, if not be part of the deck will be in the south or west of the land. Using public stool in Xishuangbanna is common but people tend to have their own more .

The house: Tai-Lue vernacular house is a stilted hard wood or bamboo structure. Its leaning-out wooden partition has very few openings. The ridge of hip-gable roof lies from north to south. In Xishuangbanna, roofs are wider in span and more complex in form. Rocks were used as column-base there while setting wooden columns into the ground was the method used in Chiang Khum. A house composed of stilted ground level space, a ladder, a terrace connecting to sun-deck, a bedroom, a kitchen, a crops-store and a multipurpose room (found only in Xishuangbanna).

Indigenous pattern of a Tai-Lue house evolved in all 3 subjects study has been changed tremendously and rapidly in Chiang Khum. The appropriate development should be cultivated from the roots of their own technology, can be applied with know-how and the resources they have without ruining the environment. As referred to the study, Tai-Lue characteristics in their dwellings, their community layouts and its surroundings that reflects their local wisdom and should be furthered in future development of either their houses or villages structure are; A house that could fulfill Tai-Lue custom and culture, a settlement that respects and harmonizes with its environment, an "open" habilitation that promotes interaction among inhabitants, a dwelling that serves overlay functions, a house that has multipurpose usable area, a building that eases maintenance and relocation, and a structure which has its materials suits to their uses.

ภาพที่ 1-1 แผนที่แสดงที่ตั้งของ อ.เชียงคำ และเขตสิบสองปันนา

ภาพที่ 1-2 แผนที่แสดงที่ตั้งของ เมืองคำ เมืองลวง เมืองหยวน และเมืองมาง

1. บทนำ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบบ้านพื้นถิ่นไทลื้อในประเทศไทย กับบ้านพื้นถิ่นไทลื้อในสาธารณรัฐประชาชนจีน ในแง่ของผังชุมชน สภาพแวดล้อมของเรือน และเรือน ที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์บ้านให้มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิต ที่มีพัฒนาการมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อวิเคราะห์และสรุปหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาและสร้างสรรค์บ้านไทลื้อต่อไป

รายงานนี้เป็นผลวิจัยในปีที่ 3 จากระยะเวลาทั้งหมด 3 ปี แบ่งเป็นขั้นตอน ดังนี้

ปีที่ 1 เป็นการศึกษาบ้านพื้นถิ่นไทลื้อในประเทศไทย โดยเลือกศึกษาที่ อ. เชียงคำ จ. พะเยา เพราะ 1. มีความหลากหลายของเรือน มีทั้งขนาดใหญ่ ขนาดเล็ก ทั้งสร้างจากไม้จริงและสร้างจากไม้ไผ่ 2. เป็นชุมชนที่ยังคงรักษา ส่งเสริม และเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมไทลื้อ (อุทิศ ปฐมของ, 2541 : 33) 3. เป็นชุมชนที่ถูกใช้อ้างอิงถึงในงานวิชาการอยู่เนืองๆ แต่ขาดการเข้าไปศึกษาอย่างละเอียด จึงน่าจะได้รับการศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง (อรศิริ ปาณินท์ และคณะ, 2545: 134) การเก็บข้อมูลภาคสนามได้เลือกศึกษาบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ 13 หมู่บ้าน ใน ต. เชียงบาน ต. หย่วน ต. ฝายกวาง ต. น้ำแรน และต. เวียง

ปีที่ 2 เป็นการศึกษาบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน เพราะชาวไทลื้อที่กระจายอยู่บริเวณภาคเหนือของประเทศไทย ถูกกวาดต้อนมาจากแคว้นสิบสองปันนาในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (อุทิศ ปฐมของ, 2541 : 81) และได้มีการอพยพกันต่อมาด้วยปัญหาทางการเมืองและการแสวงหาที่ดินทำกิน (ไสว เชื้อสะอาด, 2536 : 16) จากผลการศึกษาในปีที่ 1 พบว่าบรรพบุรุษของไทลื้อที่ อ. เชียงคำ จ.พะเยา ส่วนใหญ่มาจาก 4 เมืองตอนใต้ของแคว้นสิบสองปันนา คือ เมืองล่า เมืองพง เมืองหย่วน และเมืองมาง ดังนั้นการศึกษาในปีที่ 2 จึงเลือกศึกษาบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ใน 7 หมู่บ้านจาก 4 เมือง ดังกล่าว ได้แก่ หมู่บ้านอะเก่า หมู่บ้านเปิด เมืองพง หมู่บ้านหัวน้ำ หมู่บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง หมู่บ้านโรงนึม หมู่บ้านแวน เมืองล่า

ภาพที่ 2-1 การตั้งถิ่นฐานเป็นแนวยาวตามลำน้ำ

ปีที่ 3 เป็นการนำผลการวิจัยจากปีที่ 1 และปีที่ 2 มาศึกษาเปรียบเทียบถึงลักษณะเด่น ลักษณะร่วม เพื่อสรุปเป็นภูมิปัญญาอันสำคัญที่จะใช้ในเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์บ้านพื้นถิ่นไทลื้อต่อไป

ภาพที่ 2-2 การเชื่อมการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้าน อ.เชียงคำ

2. การเกิดและการวางผังชุมชน

ลักษณะภูมิประเทศและลักษณะการตั้งถิ่นฐาน

อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำขนาดเล็ก ซึ่งไหลต่อเนื่องกันจากทิศใต้ไปทิศเหนือ พื้นที่ของอำเภอเชียงคำเป็นป่า นา และไร่ ในช่วงแรกเป็นการตั้งถิ่นฐานจะเป็นแนวยาวตามลำน้ำ (ภาพที่ 2-1) เมื่อกาลเวลาผ่านไปเกิดการขยายตัวไปตามแนวถนน จนบางหมู่บ้านเชื่อมต่อกันจนยากที่จะกำหนดขอบเขตของหมู่บ้านได้ (ภาพที่ 2-2) ส่วนที่สิบสองปันนาตั้งอยู่ในเขตภูมิประเทศที่เป็นเทือกเขาน้อยใหญ่สลับไปมา ชาวไทลื้อจึงเลือกตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่ราบลุ่มเชิงเขาที่มีลำน้ำไหลผ่าน (ภาพที่ 2-3) การขยายตัวของจำนวนเรือนอยู่ภายในขอบเขตของหมู่บ้านที่มีการกำหนดชัดเจน ทำให้เกิดความหนาแน่นของเรือนในหมู่บ้านเพิ่มขึ้น

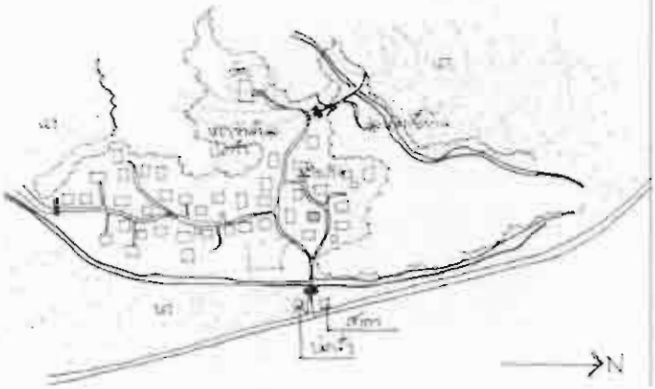
ภาพที่ 2-3 การตั้งถิ่นฐานไปตามลักษณะภูมิประเทศ ณ บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน สิบสองปันนา

ภาพที่ 2-4 วัดของหมู่บ้านแวน เมืองหล้า สิบสองปันนา

โครงสร้างของหมู่บ้าน

โครงสร้างหมู่บ้านไทลื้อประกอบด้วย *ซุ้มประตู* ซึ่งใช้เป็นทางเข้าออกหลักของหมู่บ้าน *ใจบ้าน* เป็นพื้นที่ศูนย์กลางที่ใช้ทำกิจกรรมของหมู่บ้าน *วัด เสื้อบ้าน* และ*เสื้อเมือง* เป็นที่ตั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือประจำหมู่บ้าน *บ่อน้ำ ลำน้ำ เรือน พื้นที่เกษตรกรรม* และ*พื้นที่สาธารณะส่วนกลางอื่นๆ* เช่น *ส้วม* ศูนย์ศิลปหัตถกรรม เป็นต้น ในอำเภอเชียงคำยังมีองค์ประกอบเหล่านี้อยู่ครบถ้วน และมีการปรับเปลี่ยนการใช้งานอยู่บ้าง ตัวอย่างเช่น วัด เปลี่ยนเป็นพื้นที่ชุมนุม เช่น การรวมกลุ่มทอผ้า การจัดตั้งร้านค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น การใช้งานของใจบ้าน และซุ้มประตู ลดความสำคัญลงเหลือแค่เพื่อการประกอบพิธีกรรมสืบชะตาเมืองประจำปีเท่านั้น ตำแหน่งที่ตั้งของวัดมักอยู่บริเวณกลางหมู่บ้าน บนทางร่วมทางแยกที่เข้าถึงสะดวกพบเห็นได้ง่าย ส่วนตำแหน่งที่ตั้งของหอเสื้อบ้านมักอยู่บริเวณชายขอบของหมู่บ้าน

ภาพที่ 2-5 ใจบ้านกลางหมู่บ้านโรงนึง เมืองหล้า สิบสองปันนา

การใช้พื้นที่ของหมู่บ้านไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาแยกเป็นส่วนพักอาศัย คือ หมู่บ้าน ส่วนทำมาหากิน คือ พื้นที่เกษตรกรรมที่ทำนาเป็นหลัก โดยพื้นที่เกษตรกรรมจะโอบล้อมหมู่บ้าน ภายในหมู่บ้านมีการแบ่งพื้นที่ส่วนบุคคล และพื้นที่สาธารณะ ได้แก่ วัด ใจบ้าน และหอเสื้อบ้านอย่างชัดเจน ตำแหน่งของพื้นที่สาธารณะมีความเหมาะสมในการประกอบกิจกรรม เช่น วัด เป็นศาสนสถาน มักอยู่ในพื้นที่ที่มีระดับสูงสุดของหมู่บ้าน (ภาพที่ 2-4) หรืออยู่ในบริเวณเส้นทางหลักของหมู่บ้าน ทำให้สะดวกในการเข้าถึง ใจบ้านตั้งอยู่บริเวณกลางหมู่บ้าน (ภาพที่ 2-5) โดยมีลานใจบ้านเป็นที่พบปะพูดคุยเป็น หอเสื้อบ้านตั้งอยู่ริมชายขอบหมู่บ้าน และมีซุ้มประตูหมู่บ้านที่ยังคงเคร่งครัดในการใช้งานโดยใช้ขอบเขตของซุ้มประตูเป็นสิ่งกำหนดขอบเขตของหมู่บ้าน และพบส่วมสาธารณะอยู่บริเวณนอกขอบเขตของหมู่บ้าน เพราะส่วนใหญ่ยังไม่มีการสร้างส้วมในครัวเรือนของตนเอง

ข้อเสนอแนะด้านผังชุมชน

ความแตกต่างของลักษณะภูมิประเทศของอำเภอเชียงคำและแคว้นสิบสองปันนาทำให้เกิดลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่ต่างกัน โดยไทลื้อในอำเภอเชียงคำมีการตั้งถิ่นฐานตามที่ราบลุ่มแม่น้ำ ส่วนไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนามีการตั้งถิ่นฐานตามที่ราบเชิงเขาที่มีลำน้ำไหลผ่าน ซึ่งมีความลาดชันของที่ตั้งมากกว่าที่ อ. เชียงคำ แต่มีปริมาณพื้นที่ราบในการตั้งถิ่นฐานน้อยกว่า การลดความเคร่งครัดในเรื่องของขอบเขตหมู่บ้านไทลื้อใน อ.เชียงคำ ทำให้เกิดการกระจายความเจริญในการตั้งถิ่นฐานไป

ตามแนวถนนและออกไปนอกขอบเขตของหมู่บ้านเดิม ส่วนไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนายังคงรักษาขอบเขตของหมู่บ้านเดิม ซึ่งมีข้อดีคือ เป็นการจำกัดบริเวณไม่ให้ขยายตัวออกไปเบียดเบียนพื้นที่ธรรมชาติ แต่ก็มีปัญหาตามมาคือ ทำให้เกิดความหนาแน่นเพิ่มขึ้นเมื่อจำนวนบ้านเพิ่มขึ้น เมื่อมีการเลี้ยงสัตว์อยู่ใต้ถุนบ้าน ทำให้เกิดปัญหาเรื่องกลิ่น การระบายมูลสัตว์สู่ทางระบายน้ำสาธารณะ และปัญหาเรื่องล้วมที่ควรได้รับการพัฒนาในบ้านแต่ละหลัง

ชุมชนไทลื้อทั้งใน อ.เชียงคำและในแคว้นสิบสองปันนา ยังคงรักษาการตั้งถิ่นฐานบริเวณลำน้ำ และยังคงรักษาระบบเหมืองฝายสำหรับการเกษตรกรรมที่เป็นการเรียนรู้จากการปรับ ตัวเข้ากับธรรมชาติกับการทำมาหากิน เห็นได้ชัดจากลักษณะการทำนาในที่ราบสูงของไทลื้อ ในแคว้นสิบสองปันนา และข้อดีอีกประการสำหรับการเลือกการตั้งถิ่นฐานบริเวณลำน้ำคือการระบายอากาศภายในหมู่บ้านจะดีกว่าการตั้งถิ่นฐานบนพื้นราบที่ไม่มีลำน้ำไหลผ่าน เพราะมีพื้นที่ว่างบริเวณลำน้ำจะเป็นช่องให้ลมไหลผ่านทั่วทั้งหมู่บ้าน

3. สภาพแวดล้อมของเรือน

หากพิจารณาจากตำแหน่งการตั้งถิ่นฐานแล้ว สภาพแวดล้อมของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อนั้น จัดเป็นองค์ประกอบของภูมิทัศน์ชนบท อันประกอบไปด้วยภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้น และภูมิทัศน์ธรรมชาติ John Perkins 2003 ได้แยกรูปแบบของปัจจัยที่ทำให้เกิดการวิวัฒน์ทางภูมิทัศน์ชนบท (Evolving rural landscapes) ไว้ดังนี้คือ 1) การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ 2) การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม 3) การเปลี่ยนแปลงด้านสภาวะทางเศรษฐศาสตร์ 4) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต 5) การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร 6) การเปลี่ยนแปลงด้านการผสมผสานทางวัฒนธรรม 7) การเปลี่ยนแปลงด้านระบบการทำกสิกรรม 8) การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี 9) การเปลี่ยนแปลงด้านการค้าขายและอุตสาหกรรม

จากปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้ง 9 ประการ เมื่อนำมาวิเคราะห์เพื่อหาความสัมพันธ์กันในแต่ละหัวข้อแล้วพบว่า สามารถจัดกลุ่มได้เป็น 3 หัวข้อหลักคือ ข้อที่ 1 เป็นเนื้อหาเรื่องภูมิทัศน์ธรรมชาติ ข้อที่ 2 4 5 และ 6 เป็นเนื้อหาด้านสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบภูมิทัศน์ ส่วนข้อที่ 3 7 8 และ 9 เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งแต่ละหัวข้อสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางศึกษา วิเคราะห์ ในเรื่องสภาพแวดล้อมของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อได้ดังนี้

3.1 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ว่าด้วยเรื่องของ คติความเชื่อ อุดมการณ์ในการดำเนินชีวิต (วิถีชีวิต) และภูมิปัญญาท้องถิ่น

สังคมและวัฒนธรรมของไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา มีลักษณะ

ภาพที่ 2-6 พื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่พักอาศัย หมู่บ้านแวน เมืองหลา แคว้นสิบสองปันนา

ของสังคมเกษตรกรรม ขนาดครอบครัวและรายได้ไม่ต่างกันมากนัก อยู่รวมกลุ่มในบริเวณใกล้ๆ กันในเครือญาติ ประกอบอาชีพด้วยการทำนาและทำสวนยางพารา นิยมใช้เครื่องจักรแทนการทำนามากกว่าการใช้สัตว์ มีการใช้เทคโนโลยีผนวกทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและระบบร่วมสมัยไปกับระบบสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน บางหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เมืองถูกพัฒนาเพื่อรองรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

สังคมและวัฒนธรรมของไทลื้อที่ อ.เชียงคำ มีลักษณะของสังคมเกษตรกรรมผสมผสานสังคมเมืองตามระบบบริโภคนิยม ญาติพี่น้องยังคงอยู่อาศัยในบริเวณเดียวกัน มีการประกอบอาชีพที่หลากหลายและมีการอยู่รวมกันของหลายชนเผ่า ยังคงมีการทำนาอยู่บ้าง และมีอุตสาหกรรมขนาดเล็กในบางครอบครัว

3.2 ด้านภูมิทัศน์ธรรมชาติ

เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เช่น การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ของไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา มีความคล้ายคลึงกับไทลื้อ อ.เชียงคำ คือ เลือกสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยใกล้แหล่งน้ำ ทั้งน้ำบนผิวดิน และน้ำใต้ดิน การเลือกบริเวณปลูกบ้าน ควรเป็นบริเวณเปิดโล่ง ง่ายต่อการแผ้วถาง ปราศจากการรบกวนของสัตว์ต่อผู้อยู่อาศัยและผลผลิต และต้องไม่มีต้นไม้ใหญ่ เพราะไทลื้อเชื่อว่าในต้นไม้ใหญ่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำนักอยู่ บริเวณที่อยู่อาศัยอยู่บนที่ดอน

ภาพที่ 3-2 (บน) ต้นไม้ใหญ่เป็นจุดหมายตาสำหรับพื้นที่พบปะกันของชุมชนไทลื้อแคว้นสิบสองปันนา
ภาพที่ 3-3 (ล่าง) สภาพแวดล้อมของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหมวน แคว้นสิบสองปันนา

3.3 ด้านภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้น

รูปธรรมที่เกิดขึ้นจากสังคมและวัฒนธรรมในภูมิทัศน์ เช่น การกำหนดขอบเขตพื้นที่ในการทำกิจกรรม หรือการจัดสร้างองค์ประกอบใช้สอยในพื้นที่

ภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้นของไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา เริ่มตั้งแต่มีการกำหนดขอบเขตของหมู่บ้านโดยการใช้พืชพรรณปลูกเป็นแนว มีศาลาพักคอยบริเวณทางเข้าหลักของหมู่บ้าน ในบริเวณเดียวกันจะมีหอ

น้ำเพื่อการบริโภคและใช้สาดกันในเทศกาลปีใหม่ ในหมู่บ้านมีการเว้นพื้นที่เปิดโล่งเพื่อตากพืชผลทางการเกษตร และเป็นที่พบปะสังสรรค์ของผู้คน ในบริเวณนี้มักพบต้นไม้ใหญ่เป็นที่หมายตา และที่ว่างในลักษณะคล้ายกันคือ ลานใจบ้าน ใช้เป็นที่ประชุมและประกอบพิธีกรรมต่างๆ

สภาพแวดล้อมของเรือน จะกำหนดตำแหน่งเรือนให้อยู่ตรงกลาง มีรั้วไม้ไผ่ล้อมรอบ มีบริเวณสำหรับปลูกพรรณไม้ และเผื่อไว้รองรับการปลูกเรือนเพิ่มขึ้นของลูกหลาน ปัจจุบันในบางหมู่บ้านจะสร้างรั้วด้วยอิฐแทนไม้ไผ่ ต้นไม้ที่ปลูกในบริเวณบ้านส่วนมากเป็นไม้ผล พืชสวนครัว และต้นไผ่ หน้าบ้านจะปลูกไม้ประดับเพื่อความสวยงามและนำไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปัจจุบันหมู่บ้านไทลื้อแคว้นสิบสองปันนาที่เก่าแก่บางแห่งพยายามรักษาขอบเขตของหมู่บ้านเดิม จนเกิดความหนาแน่น ไม่มีบริเวณพอสำหรับปลูกต้นไม้ ภายในบริเวณบ้านประกอบไปด้วย บ่อน้ำ ยุ้งข้าว เล้าหรือคอกสัตว์ ที่อาบน้ำ บ่อน้ำจะอยู่ทางทิศตะวันออกหรือตะวันออกเฉียงใต้ หรืออยู่ตรงข้ามกับครัวและชานแดด ถ้าครัวเรือนใดมีส้วมในบริเวณบ้าน ส้วมจะอยู่ทางทิศใต้หรือทิศตะวันตก หรือทิศตรงข้ามกับบ่อน้ำ ถ้าบ้านหลังใดไม่มีบ่อน้ำ ก็สามารถไปใช้น้ำจากบ่อน้ำประจำหมู่บ้าน จากบ่อน้ำของเพื่อนบ้าน หรือจากลำน้ำธรรมชาติ ถึงแม้ว่าจะมีการจัดระบบประปาแล้วก็ตาม ปริมาณการสร้างห้องส้วมส่วนตัวไว้ใช้ตามบ้านยังน้อยมาก โดยทั่วไปจะใช้ส้วมสาธารณะของหมู่บ้าน ไม่มีการปลูกหญ้าตั้งหอผี และศาลพระภูมิในบริเวณบ้าน ได้ถูนบ้านจะเป็นพื้นดินยกระดับเพื่อป้องกันน้ำผิวดิน การระบายน้ำทั้งน้ำฝนและน้ำที่ใช้แล้วภายในบริเวณบ้าน ทำโดยการขุดรางน้ำ ซึ่งในบริเวณนี้จะปลูกพืชที่ต้องการความชื้น เช่น พืชตระกูลขา เป็นต้น

ภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้นของไทลื้อ อ.เชียงคำ ส่วนใหญ่ คล้ายกับที่สิบสองปันนา แต่ต่างตรงที่มีขอบเขตของหมู่บ้านที่แสดงด้วย

ภาพที่ 3-1 (บน) การกำหนดขอบเขตของหมู่บ้านโรงนิม เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา ด้วยแนวพรรณไม้ยืนต้น

ภาพที่ 3-4 (กลางซ้าย) รั้วอิฐ และประตูรั้วไม้ไผ่ของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-5 (กลางขวา) สภาพแวดล้อมของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ หมู่บ้านลำ อ.เชียงคำ มีการปลูกพืชสวนครัวบนรั้วไม้ไผ่

ภาพที่ 3-6 (ขวา) บริเวณทางเดินในหมู่บ้านแวน เมืองลา สิบสองปันนา ที่มีความหนาแน่นของเรือนมาก

พืชพรรณไม่ชัดเจน ไม่พบหอน้ำในการสำรวจ นอกจากนี้ยังมีส้วมและห้องน้ำส่วนตัว

4. เรือนไทลื้อ

เป็นการนำเสนอข้อมูลเปรียบเทียบระหว่าง เรือนพื้นถิ่นไทลื้อในสองพื้นที่โดยแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อหลัก คือ ลักษณะสถาปัตยกรรมโดยรวมของเรือนในอดีต การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน และแนวทางในการพัฒนาในอนาคต

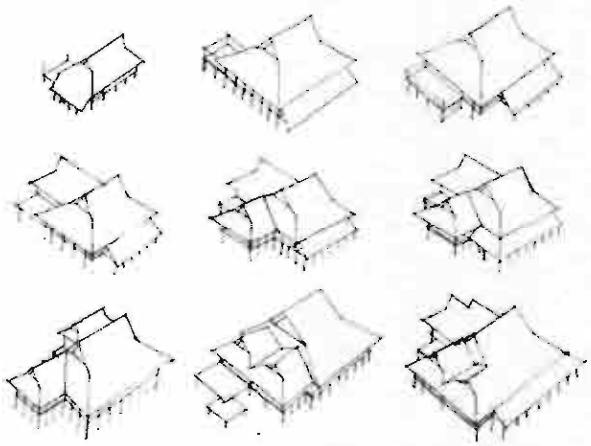
4.1 ลักษณะโดยรวมของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในอดีต

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อเป็นเรือนยกใต้ถุน ทำให้ช่วยระบายอากาศ ป้องกันความชื้นและน้ำท่วม อีกทั้งช่วยป้องกันสัตว์ร้ายต่างๆ ที่มีอยู่ทั่วไปในเขตป่าร้อนชื้น (จุเหลียงเหวิน, 2537: 81) มีทั้งที่ใช้ไม้จริงทั้งหลังใช้เฉพาะ โครงสร้างหลัก (โดยโครงสร้าง หลังคา พื้น และฝาเป็นไม้ไผ่) และเรือนเครื่องผูก ฝาเรือนผายออก ใช้ทำชั้นวางของและยังทำให้น้ำฝนที่สาด หยดลงไปก่อนที่จะไหลมากองอยู่ที่ฐานของฝา ช่วยลดการผุพังของไม้ และยังช่วยไม่ให้ลมหนาวที่พัดเข้ามาปะทะเรือน ไหลเข้ามาภายในทางช่องระหว่างใต้ชายคากับยอดผนัง ฝาเรือนด้านนอกทำจากไม้ไผ่สาน และถ้าเป็นฝาไม้กระดานจะวางตามตั้ง

ภาพที่ 4-1 (ซ้าย) เรือนหลังคาเดียว อ.เชียงคำ จ.พะเยา
ภาพที่ 4-2 (ขวา) เรือนหลังคาแฝดและมียุ้งข้าวเป็นเรือนขวาง อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 4-3 (กลาง) จากทรงหลังคาที่เรียบง่าย สู่ทรงหลังคาที่ซับซ้อนของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แต่วันสิบสองปันนา ซึ่งจะเห็นชายคาซ้อนลงมาอีกชั้นหนึ่งเรียกว่า "ปะ"

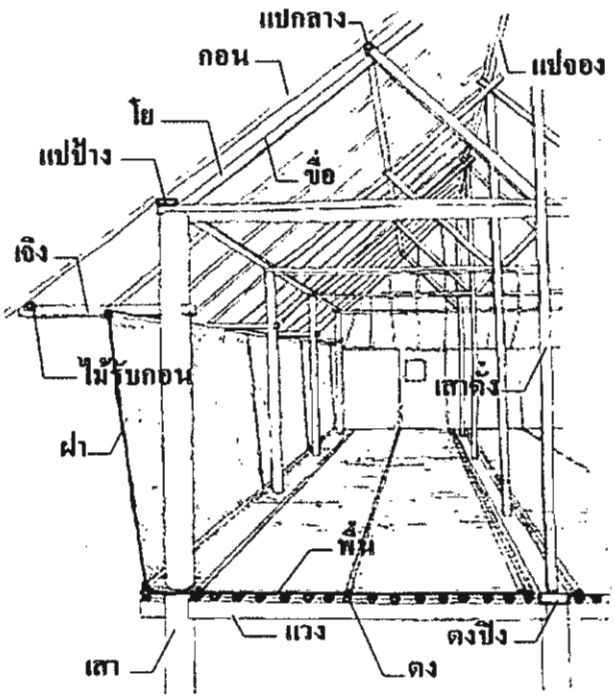
แต่เดิมเรือนพื้นถิ่นไทลื้อเป็นเรือนเดี่ยวสำหรับใช้งานเอนกประสงค์ มีหลังคาจั่วผสมปั้นหยาลาดต่ำลง 2 ข้าง คล้ายกับลักษณะของหงส์ที่กางปีกและหางออก เพื่อกันลมและฝนให้ไหลื่อ (เรืองเดียวกัน, 2537 : 78-79) วางแนวสันหลังคาในทิศเหนือ-ใต้ ผู้มีฐานะดีจะมุงหลังคา ด้วยกระเบื้องดินขอหรือแป้นเกล็ด ส่วนเรือนของผู้ที่ยากจนจะอยู่ตามชายป่าริมเขานอกเมืองไกลออกไป มุงหลังคาด้วยใบตองสาด ใบตอง และใบพลวง (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 408) ต่อมาเรือนมีการขยายพื้นที่เพื่อรองรับประโยชน์ใช้สอยเพิ่มขึ้น ทำให้หลังคามีความซับซ้อนขึ้น เช่นมีการยื่นต่อ

มุข (โดยแนวสันหลังคาหลักหรือหลังคาในส่วนห้องนอนยังอยู่ในแนวทิศเหนือ-ใต้) หรือมีลักษณะเป็นหลังคาแฝดเพิ่มขึ้นมา

ที่ อ. เชียงคำ อาจแบ่งลักษณะของหลังคาได้ เป็น 1. เรือนหลังคาเดี่ยว 2. เรือนหลังคาแฝด โดยคลุมเรือนหลวงสำหรับนอน และเรือนหลังเล็กเรียกว่า เรือนไฟ สำหรับทำครัว (เริ่ม เตชะแก้ว, 2528 : 3) และ 3. แบบหลังคาแฝดที่มีชาน เชื่อมเข้ากับเรือนขวางที่เป็นยุ้งข้าว เรือนที่ อ.เชียงคำ จะไม่มีการยื่นมุขหลังคาหรือมีทรงหลังคาซับซ้อนเท่าเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา นอกจากนี้ในแคว้นสิบสองปันนายังมีลักษณะเด่นที่มีหลังคาซ้อนลงมาอีกชั้นหนึ่งตลอดแนวผนังด้านหัวนอน เรียกว่า "ปะ" ซึ่งไม่พบใน อ. เชียงคำ

เดิมการประกอบเรือนใช้การมัดผูก สลักเดือย หรือลิ่ม ในแคว้นสิบสองปันนาเสาทุกต้นของเรือนจะวางบนฐานตอม่อหินเหนือดิน ทำให้ง่ายในการรื้อถอน เคลื่อนย้าย หรือยกเรือนทั้งหลังไปตั้งอยู่ในที่ที่สูงขึ้น เพื่อหนีน้ำท่วม (ไพโรจน์ บุญผูก, 2544: 60) ส่วนใน อ. เชียงคำ ใช้การฝังเสาลงไปในดิน คาดว่าส่วนหนึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลจากเรือนล้านนา และเป็นไปได้ว่าไม่มีความจำเป็นในการย้ายเรือนบ่อยครั้ง เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ไม่ประสบกับอุทกภัยเท่าใดนัก

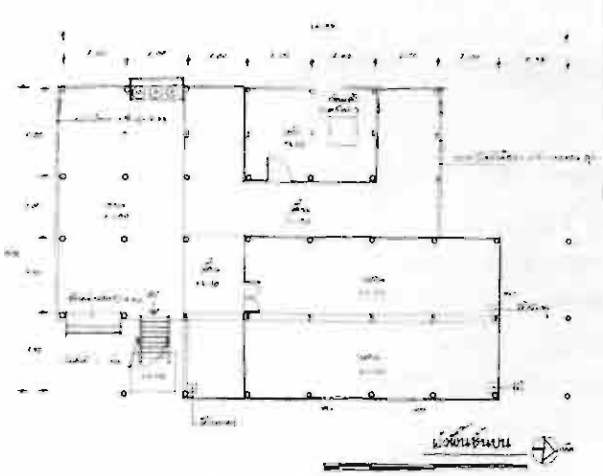
เรือนในแคว้นสิบสองปันนามีโครงสร้างคาน 2 ระดับ วางในแนวตัดกัน ช่วยในการยึดเสาที่ตั้งอยู่บนตอม่อหินให้แข็งแรงและได้ระยะขณะ ที่ก่อสร้าง (โดยลักษณะเช่นนี้จะไม่พบที่ อ. เชียงคำ) นอกจากนี้ช่องว่างระหว่างคานระดับล่างกับตงสามารถใช้เป็นที่เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร และใช้เป็นที่แขวนตากข้าวโพด เป็นต้น

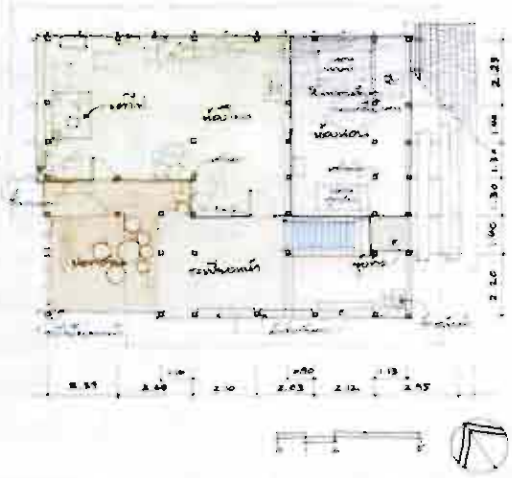

ภาพที่ 4-4 (ล่าง) โครงสร้างเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ที่แสดงให้เห็นลักษณะเด่นคือ ฝาเรือนผายออก และมีตงปิงรับเสาดั้ง

โครงสร้างเรือนที่สำคัญที่พบในแคว้นสิบสองปันนา แต่พบน้อยมากใน อ. เชียงคำคือ "ตงปิง" หรือคาน ขนาดใหญ่ (6 1/2" x 11" x 8" x 12 1/2") ที่อยู่ระดับเดียวกับพื้นเรือนวางตลอดแนวผนังกั้นระหว่างห้องโถงกับห้องนอนยาวเลยออกมาจนถึงระเบียง และอยู่ในแนวเดียวกับสันหลังคาหลักพอดี

เหตุที่เรือนในแคว้นสิบสองปันนาต้องมีตงปิง เพราะหลังคาหลักของเรือนคลุมพื้นที่กว้างกว่าเรือนที่ อ. เชียงคำ ขื่อจึงไม่สามารถรับน้ำหนักหลังคาจากเสาดั้งได้ ดังนั้นเสาดั้งจึงต้องถ่ายน้ำหนักลงบนตงปิงแทน นอกจากนี้ตงปิงยังช่วยในเรื่องการกันแรงสั่นสะเทือนจากพื้นห้องโถงที่เข้ามารบกวนในห้องนอนด้วย

ภาพที่ 4-5 (บนซ้าย) ผังพื้นชั้นบนของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อตัวอย่าง หมู่บ้านธาตุ ต.หย่วน อ.เชียงคำ
ภาพที่ 4-6 (บนขวา) ผังพื้นชั้นบนของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ หมู่บ้านอะเก้า เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา
ภาพที่ 4-7 (กลางซ้าย) หญิงไทลื้อกำลังนั่งทอผ้าที่ใต้ถุนเรือน หมู่บ้านแวน เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา
ภาพที่ 4-8 (กลางขวา) ครกตำข้าว บริเวณใต้ถุนเรือนไทลื้อ สิบสองปันนา
ภาพที่ 4-9 บันได และ "ประตูแอ็ว"

พื้นที่ใช้สอยภายในเรือน

การแบ่งพื้นที่ใช้สอยในบริเวณพื้นที่ที่ศึกษาทั้งสองมีความใกล้เคียงกัน คือ มีใต้ถุนเรือน บันได ระเบียงหน้า ชาน ส่วนครัว ห้องนอน และที่เก็บข้าว โดยใน อ. เชียงคำ มีการแบ่งระเบียงหน้าและชานต่างไปจากแคว้นสิบสองปันนา ส่วนเรือนในแคว้นสิบสองปันนาจะมีห้องโถงเพิ่มขึ้นเป็นพื้นที่หลัก ทำหน้าที่เชื่อมห้องนอนกับส่วนครัวไฟ การเข้าห้องนอนจะต้องผ่านห้องโถงนี้ก่อน ไม่สามารถเข้าห้องนอนจากระเบียงหน้าได้โดยตรง ซึ่งใน เรือนบางหลังที่ อ.เชียงคำ ที่มีห้องครัวและห้องนอนแยกออกจากกัน จะสามารถเข้าห้องนอนจากระเบียงหน้าได้โดยตรง

- **ใต้ถุนเรือน**

พื้นใต้ถุนเป็นพื้นดินอัดแน่นเรียบมีระดับสูงกว่าพื้นดินภายนอกเล็กน้อยเพื่อกันน้ำ สำหรับเรือนขนาดเล็กจะมีใต้ถุนเตี้ยประมาณ 1 เมตร ใช้เก็บของ เก็บฟืน เลี้ยงไก่ ส่วนเรือนที่มีขนาดใหญ่ขึ้นมาใต้ถุนจะสูงประมาณ 2 เมตร เป็นที่ทำกิจกรรมต่างๆ ในตอนกลางวัน เนื่องจากเป็นพื้นที่เปิดโล่งรับลมได้ดี พร้อมกับได้ไอเย็นจากพื้นดิน และใช้เก็บวัสดุอุปกรณ์ พาหนะ ฯลฯ นอกจากนี้ยังใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ ซึ่งมักอยู่ใต้ส่วนครัวหรือชานนอกและตรงข้ามกับห้องนอน ถ้าฝนตกก็สามารถนำวัวควายมาผูกเลี้ยงไว้ใต้ถุนเรือนเป็นการชั่วคราว บริเวณทางขึ้นบันไดมักเป็นบริเวณที่ผูกสุนัขไว้ที่เสาเรือนเวลาไม่อยู่บ้าน จึงเรียกเสาที่ตีนบันไดนี้ว่า "เสาแหลังหมา" (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547 : 3)

- **บันได**

เรือนไทลื้อมีบันไดอยู่ 1 แห่ง มีจำนวนลูกนอนเป็นเลขคี่ ไม่มีลูกตั้ง ทำจากไม้ที่มีขนาดใหญ่และหนา เพื่อความแข็งแรงทนทาน ระหว่างกึ่งกลางบันได หรือขั้นบนสุดของบันไดมีประตูกั้นอยู่ เรียกว่า "ประตูแอ้ว" ทำหน้าที่กันขโมยและสัตว์

ในแคว้นสิบสองปันนา บันไดเรือนอยู่บริเวณริมด้านในของระเบียงหน้า พาดลงไปยังใต้ถุนโดยหันไปในทิศเดียวกับทิศหัวนอนเสมอ ต่างจากที่พบ ที่ อ. เชียงคำ ซึ่งวางพาดบริเวณชานร่ม ทำให้มองเห็นบันไดได้ชัดเจนจากภายนอก และชาวไทลื้อใน อ. เชียงคำ มีความเชื่อว่าบันไดควรพาด ขึ้นจากทิศตะวันออกเสมือนกับว่าสิ่งดีๆ จะขึ้นมาทางทิศนั้น

- ระเบียง

ระเบียงเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ของเรือน ตั้งแต่นั่งเล่น รับแขก กินข้าว ฯลฯ ระเบียงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อใน อ. เชียงคำ เชื่อมชานร่มเข้ากับพื้นที่ภายในเรือนโดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ "ตอม" ที่จะอยู่ในด้านที่ติดกับบันได มีฝากั้นสูงประมาณ 1.00 เมตร และ "สีก" จะอยู่ถัดออกมาเชื่อมกับชานร่ม พื้นที่ใต้หลังคาบริเวณตอมและสีก (อาจต่อเนื่องเข้าไปในห้องนอน) จะมี "ค่วน" ทำหน้าที่เป็นพื้นสำหรับเก็บของใต้หลังคา

ส่วนพื้นที่ระเบียงในแคว้นสิบสองปันนาเรียกว่า "ระเบียงหน้า" มีลักษณะเหมือนกับรวมเอาพื้นที่ระเบียงกับชานร่มของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อใน อ. เชียงคำ มาไว้ด้วยกัน มีขนาดใหญ่ประมาณ 3.50 เมตร x 9.00 เมตร รองรับการใช้งานได้หลากหลาย มักอยู่ทางด้านทิศเหนือหรือทิศใต้ของเรือน เชื่อมต่อกับชานนอกที่มีระดับต่ำกว่า ริมด้านนอกของระเบียงหน้ามีม้านั่งไม้เป็นองค์ประกอบส่วนเดียวกับเรือนที่ทำหน้าที่เป็นราวกันตกไปในตัว นอกจากนี้บริเวณใต้หลังคาของระเบียงหน้ายังใช้เป็นที่เก็บของได้อีกด้วย

- ชาน

ชานจะอยู่ด้านทิศใต้หรือทิศตะวันตกของเรือนในระดับที่ต่ำกว่าระเบียง ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อใน อ.เชียงคำ จะมีพื้นชานเป็นไม้เนื้อแข็งประมาณ 2" x 4" หนากว่าพื้นระเบียงและพื้นห้องนอน ตีเว้นร่องประมาณ 1" วางบน คานโดยไม่มีตง เพื่อสะดวกในการระบายน้ำจากพื้นชาน ไม่ผุกร่อนจากแดดฝนง่าย และยังสามารถรองรับการใช้งานหนักได้ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

- ชานร่ม เป็นชานที่มีหลังคาคลุม อยู่ติดกับระเบียง แต่มีระดับพื้นต่ำกว่า วางยาวตลอดความกว้างของเรือน มีหลังคาเพิงยื่นจากหน้าจั่วมาคลุม

- ชานแดด เป็นชานที่ไม่มีหลังคาคลุม มีระดับพื้นต่อเชื่อมกับชานร่ม ใช้เป็นที่ตากผ้าและวางของอื่นๆ

- ชานต่ำ เป็นชานที่ต่อจากชานร่ม อยู่หน้าห้องครัวหรือเรือนไฟ

จากบน
ภาพที่ 4-10 หญิงไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา กำลังใช้ตะแปดเลี่ยงดึกในบริเวณระเบียงหน้า
ภาพที่ 4-11 ชานร่มและม้านั่งกันตกของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ พื้นชานทำจากไม้เนื้อแข็ง หนาตัดไปเป็นพื้นระเบียงหรือสีก ซึ่งสามารถเป็นที่นั่งได้ในตัว
ภาพที่ 4-11.1 หญิงไทลื้อแคว้นสิบสองปันนาตากเมล็ดฟักบริเวณชานแดด

จากบน

ภาพที่ 4-12 หิ้งข่า และการเก็บเครื่องจักสานเหนือแม่เตาไฟในส่วนครัวของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 4-13 ภายในห้องโถงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 4-14 บริเวณหน้าห้องนอนของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา ซึ่งจะมีผ้าม่านกั้นประตูทางเข้าห้องนอน และมีแผ่นพลาสติกขึงอยู่เหนือมุ้งเพื่อกันฝุ่นและน้ำฝนที่ไหลลงมาจากหลังคา

ภาพที่ 4-15 การใช้แผ่นพลาสติกขึง เฉพาะบริเวณเหนือมุ้งเพื่อกันฝุ่นและน้ำฝน ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

มีระดับพื้นต่ำกว่าชานร่มประมาณ 0.20 เมตร ใช้เป็นที่ซักผ้า ล้างด้วยชามอาบน้ำ รอบๆ ชานต่ำมีราวตากผ้าและมีกระถางปลูกผักสวนครัว

นอกจากนี้ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ. เชียงคำ บางหลังมีชานอยู่ด้านหลัง โดยมีฮ่อมรินเป็นส่วนเชื่อมระหว่างชานหน้ากับชานหลัง (มีประโยชน์ใช้ สอยคล้ายกับชานหน้า) โดยชานหลังมีทั้งแบบชานแดดและแบบชานร่ม

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อแคว้นสิบสองปันนาจะมีเฉพาะ "ชานนอก" หรือเรียก "ชานแดด" พื้นเป็นฟากไม้ไผ่ ใช้เป็นที่ล้างหน้า อาบน้ำ ซักล้าง ตากผ้า ตากเมล็ดพืช หรือแม้แต่เป็นที่สำหรับนั่งปั่นด้ายและเย็บผ้าแทนระเบียงหน้าในช่วงเวลาเย็น และเป็นที่นั่งเล่นพูดคุยของหนุ่มสาวในช่วงกลางคืน จะมีมุมหนึ่งเป็นที่ตั้งกระถางสำหรับปลูกพืชผักที่ใช้กินเป็นเครื่องเคียง ในบางหลังจะทำพื้น 2 ระดับ เพื่อใช้เป็นส่วนแห้งในระดับบนและส่วนเปียกในระดับพื้นที่ต่ำกว่า

- **ส่วนครัว**

ส่วนครัวไฟของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อจะมีแม่เตาไฟ เป็นกระบะทำด้วยไม้ ต่อเป็นกระบะสี่เหลี่ยมฐานกระบะโรยกรวดและอัดดินเหนียวด้านบน สำหรับวางก้อนหินหรือก้อนเส้าสำหรับก่อไฟหุงต้ม และอยู่ไฟหลังคลอดลูก เหนือแม่เตาไฟมี "หิ้งข่า" เป็นแผงไม้ไผ่สานแขวนด้วยเชือกใช้วาง อาหารเพื่ออุ่นอาหารและกันมดแมลง

ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ. เชียงคำ ถ้าเป็นเรือนขนาดเล็กหรือเรือนเดี่ยวจะมีแม่เตาไฟรวมอยู่ในห้องนอนเพื่อให้ความอบอุ่น โดยตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันตกใกล้กับประตูทางเข้าห้อง และสำหรับเรือนขยายหรือเรือนแฝด ห้องครัวจะแยกออกมาเป็นเรือนครัวอยู่ทางทิศตะวันตกของห้องนอน

ส่วนในแคว้นสิบสองปันนา ส่วนครัวจะรวมอยู่ใน "ห้องโถง" อยู่ติดกับ ชานนอก มีแม่เตาไฟเช่นเดียวกับที่ อ.เชียงคำ แต่ผนังเรือนในแคว้นสิบสองปันนาด้านใกล้เตาไฟมักเยียงผายออก ทำให้มีที่สำหรับทำร้านหรือหิ้งวางของใช้ในครัว

- **ห้องโถง**

พบเฉพาะที่แคว้นสิบสองปันนา เป็นพื้นที่เอนกประสงค์อยู่ภายในเรือน ใช้เป็นที่พักผ่อนและประกอบพิธีต่างๆ ซึ่งหากเรือนมีขนาดเล็กจะใช้วิธีรื้อฝากั้นระหว่างห้องโถงกับระเบียงหน้าออก เพื่อให้กว้างพอสำหรับจำนวนคนที่มาร่วมพิธี เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ที่สุดเมื่อเทียบกับพื้นที่อื่นๆ บนเรือน สามารถเข้าถึงได้จากระเบียงหน้าและชานนอก พื้นที่ห้องโถงฝั่งที่เชื่อมกับห้องนอน ใช้เป็นที่นอนสำหรับญาติพี่น้องหรือเพื่อนสนิท (ส่วนแขกแปลกหน้าจะให้นอนพักที่ระเบียงหน้า) โดยจัดให้นอนในด้านที่ติดกับผนังห้องนอน

- **ห้องนอน**

เป็นห้องที่ห้ามบุคคลภายนอกเข้าและมีเพียงห้องเดียว วางด้านยาวในแนวเหนือ-ใต้ ใช้วิธีแบ่งสัดส่วนของแต่ละคนด้วยมุ้งหรือผ้าม่าน ผู้อาวุโสหรือผู้ที่มีความสำคัญสูงสุดจะนอนอยู่ด้านในสุด และลูกหลานจะนอนเรียงลำดับตามอายุถัดออกมา ไม่นอนขวางขื่อ บริเวณเหนือห้องนอนของผู้อาวุโสจะมีหิ้งบรรพบุรุษ เครื่องนอน เสื้อผ้า เครื่องใช้ต่างๆ จะเก็บไว้ในหีบหรือตะกร้าบริเวณพื้นเหนือหัวนอน

ในเรือนที่ อ. เชียงคำ ห้องนอนจะอยู่ทางทิศตะวันออกโดยนอนหันหัวไปทางทิศตะวันออก มีเสาขวัญ และเสานาง (เสามงคล) อยู่ในห้องนอน เสาขวัญจะอยู่ทางด้านทิศตะวันออก ส่วนเสานางจะอยู่ตรงกันข้ามทางทิศตะวันตก

ในแคว้นสิบลองปันนามีการถือทิศที่ตั้งของห้องนอนลักษณะเดียวกัน เว้นเฉพาะบางหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาซึ่งมีความลาดเอียงจากทิศตะวันตกสู่ทิศตะวันออก ทำให้เรือนส่วนใหญ่วางส่วนครัวและชานแดดทางทิศตะวันออกแทน เพื่อง่ายต่อการระบายน้ำและไม่ให้น้ำที่เกิดจากการใช้ในส่วนครัวและชานแดดไหลกลับเข้ามาเลอะบริเวณใต้ถุน จึงทำให้ห้องนอนต้องอยู่ทางทิศตะวันตก และหันหัวนอนไปทางทิศตะวันตกแทน ส่วนที่ตั้งของเสาขวัญเสานางวางเป็นคู่ตรงข้ามทางทิศตะวันออกและตะวันตกเช่นกัน ต่างกันแต่เสานางจะออกมาอยู่ในห้องโถง

- **ที่เก็บข้าว**

ไทลื้อมีที่เก็บข้าวประจำครัวเรือนพอที่จะแบ่งได้เป็น 3 แบบ คือ ยุ้งข้าว ห้องเก็บข้าว และตะล่อมข้าว โดยมีรายละเอียดดังนี้

- **ยุ้งข้าว** มีทั้งที่ตั้งแยกจากเรือนและตั้งติดกับเรือนโดยมีชานเชื่อม ลักษณะของยุ้งข้าวเป็นอาคารยกใต้ถุนสูง 1.00-2.00 เมตร ใช้โครงสร้างและพื้นไม้จริง หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอ แบ่งเป็นส่วนระเบียงและส่วนเก็บข้าวซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ห้อง เพื่อแยกระหว่างข้าวเจ้ากับข้าวเหนียว ส่วนระเบียงใช้เป็นที่พักผ่อน เก็บของ และทำงานหัตถกรรม ฝายุ้งข้าวมีทั้งใช้ไม้จริงและไม้ไผ่สานทาด้วยมูลวัวผสมดิน ฝาทุกแบบจะมีเคร่าไม้อยู่ด้านนอกทำให้สามารถรับแรงดันจากข้าวที่อยู่ภายในได้ดี และไม่มีขอกมุมให้ข้าวเข้าไปติด ประตูยุ้งกว้างเพียง 0.50 เมตร มีบาน 2 แบบ คือ แบบบานเปิด ซึ่งมีขอบล่างของประตูยุ้งสูงจากพื้นยุ้งประมาณ 0.70 เมตร กันไม่ให้เมล็ดข้าวไหลออกมาเวลาเปิด และอีกแบบหนึ่งจะใช้แผ่นไม้กระดานขนาดประมาณ 1" x 8" วางแนวนอนเรียงต่อทางสันสูงขึ้นไป เวลาจะเอาข้าวออกมาจะดึงแผ่นไม้ใส่จากแผ่นบนสุดลงมาจนถึงระดับของข้าวในยุ้ง

- **ห้องเก็บข้าว** มีลักษณะโครงสร้าง ฝา ประตู วัสดุ เหมือน

จากบน
ภาพที่ 4-16 ยุ้งข้าวของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ เป็นโครงสร้างไม้จริงยกพื้น สูง อีโครงเคร่าฝาอยู่ด้านนอก
ภาพที่ 4-17 ห้องเก็บข้าว บริเวณใต้ถุนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 4-18 ตะล่อมข้าววางร่วมกับห้องเก็บข้าวบริเวณใต้ถุนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อแคว้นสิบสองปันนา

กับยุ้งข้าว เพียงแต่ไม่มีหลังคาเพราะอยู่ร่วมกับตัวเรือน มีทั้งที่อยู่บริเวณชั้นล่างและอยู่บนเรือน ห้องเก็บข้าวจะพบน้อยมากในเรือนไทลื้อที่ อ. เชียงคำ โดยพบเพียงแบบที่อยู่บนเรือนเพียงหลังเดียวเท่านั้น ส่วนที่แคว้นสิบสองปันนาพบทั้งที่อยู่ชั้นล่างบริเวณใต้ถุนและบริเวณใต้ปะ จะยกพื้นสูงประมาณ 0.30 เมตร เพื่อป้องกันน้ำท่วมหรือหนีความชื้นจากดิน ส่วนห้องเก็บข้าวที่อยู่ชั้นบน จะอยู่บริเวณระเบียงหน้าฝั่งที่ติดกับบันได โดยพบว่าห้องเก็บข้าวบนเรือนจะเป็นส่วนเก็บย่อย ในกรณีที่ยุ้งหรือห้องเก็บข้าวชั้นล่างไม่พอเก็บหรือกรณีที่น้ำท่วม

- **ตะล่อมข้าว** พบเฉพาะที่แคว้นสิบสองปันนา ในเรือนที่ไม่มียุ้งข้าวหรือห้องเก็บข้าว มีลักษณะเป็นทรงกระบอกเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.00 เมตร ทำจากไม้ไผ่สานขัดแตะ วางบนพื้นไม้จริงที่ยกสูงจากพื้นดินประมาณ 0.30 เมตร ที่บริเวณใต้ถุนหรือใต้ปะ บางเรือนจะใช้บางส่วนของพื้นห้องเก็บข้าวที่อยู่ชั้นล่างเป็นที่วางตะล่อมข้าวด้วย

4.2 การเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในปัจจุบัน

จากการเก็บข้อมูลพบว่าหมู่บ้านที่ศึกษาในแคว้นสิบสองปันนาได้รับอิทธิพลความเจริญจากภายนอกน้อยกว่าหมู่บ้านใน อ. เชียงคำ เนื่องจากเป็นดินแดนที่อยู่ห่างไกลจากความเจริญ การเข้าถึงลำบากเพราะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา ชาวบ้านยังประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ต่างกับหมู่บ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ. เชียงคำ ที่ถูกกระแสความเจริญในระบบทุนนิยมจากภายนอกเข้ามากระทบมากกว่า ผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเหลือน้อยลง ลูกหลานออกไปศึกษาต่อ หรือทำงานรับจ้างในต่างจังหวัดมากขึ้น ประกอบกับการมีสภาพอากาศที่ร้อนกว่า ฝนไม่ตกชุกเท่า อีกทั้งยังได้รับอิทธิพลจากชาวล้านนาที่มาอาศัยอยู่ก่อนแล้ว ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ. เชียงคำ มีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมากกว่าเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ สิบสองปันนา ดังมีรายละเอียดคือ

- **การเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา**

ในปัจจุบันหลังคาเรือนส่วนใหญ่ มุงด้วยกระเบื้องดินขอเพราะราคาไม่แพง ผลิตได้เองในพื้นที่ ถ้ามุงด้วยหญ้าคา หรือใบอื่นๆ จะมีอายุสั้นต้องเปลี่ยนบ่อยและมีโอกาสรั่วมากกว่า มีเรือนน้อยหลังมากที่มุงด้วยวัสดุสมัยใหม่ เช่นกระเบื้องลอน และสังกะสี

ไม่พบเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่เป็นเรือนไม้ไผ่หรือเรือนแคร่ของผู้ยากไร้หลังเนื่องจากไม้ไผ่มีข้อเสียคือไม่ทนแมลง ผุพังง่าย และไหม้ไฟง่ายเมื่อแห้งกรอบ ปัจจุบันส่วนต่างๆ ของบ้านโดยเฉพาะส่วนที่ต้องการความแข็งแรงหรือซื้อซ่อมแซมยาก เช่น เสา ขื่อ เครื่องบน และส่วนรับน้ำหนักต่างๆ จึงนิยมสร้างด้วยไม้เนื้อแข็งแทน (จุเทียงเหวิน, 2537 : 99) สำหรับในพื้นที่ใช้สอยส่วนต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเรือนบางหลังที่เข้าไปศึกษาโดยสรุปคือ

- มีการกั้นพื้นที่ใต้ถุนบางส่วนเป็นที่เก็บรถไถนา จักรยาน รถเข็น จักรยานยนต์
มีการก่ออิฐบริเวณใต้ถุนเรือนทำเป็นห้องอบหน่อ ไม้

-
มีการกั้นบางส่วนของระเบียงหน้าด้านที่ติดกับบันไดเป็นห้องนอนสำหรับลูกชาย และมีการปรับเปลี่ยนห้องเก็บข้าวบนเรือนที่อยู่บริเวณระเบียงหน้าเป็นห้องนอนของลูกชาย

- ไม่พบร้านน้ำสำหรับวางหม้อใส่น้ำดื่มบริเวณระเบียงหน้า ร้านน้ำเดิมกลายเป็นที่วางของ และเจ้าของจะใช้วิธีชงน้ำชาร้อนมาให้ดื่มแทน

- มีการนำโต๊ะ เก้าอี้ หรือชุดรับแขก มาใช้บริเวณระเบียงหน้าร่วมกับการนั่งพื้น หรือนั่งม้านั่งกันตกของเรือน

- มีระบบประปาต่อน้ำขึ้นมาใช้บริเวณชานนอก เรือนบางหลังมีการสร้างห้องอาบน้ำคอนกรีต พร้อมติดตั้งแผงโซล่าเซลบนหลังคาคอนกรีตของห้องน้ำเพื่อทำน้ำอุ่น

- เปลี่ยนเสา คาน พื้นของส่วนชานนอกเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ซึ่งเดิมเป็นพื้นฟากไม้ไผ่ ทำให้ต้องเปลี่ยนทุกปี อีกทั้งไม้ไผ่เริ่มหายากเพราะมีราคาแพงขึ้น เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่บนภูเขาถูกปรับเปลี่ยนไปปลูกต้นยางพาราตามนโยบายของรัฐบาล

- การใช้หิ้งข่าเริ่มน้อยลง เนื่องจากถูกแทนด้วยตู้กับข้าว

- เริ่มมีการใช้เฟอร์นิเจอร์ในห้องโถง ช่น โต๊ะและม้านั่งเตี้ย ตู้เก็บของ ตู้เสื้อผ้า บางครั้งเรือนที่มีฐานะจะทำตู้ Built-In ทำหน้าที่แทนผนังกั้นระหว่างห้องโถงกับห้องนอน หรือวางตามแนวยาวของผนังในห้องโถงด้านตรงข้ามกับทางเข้าห้องโถง

- มีการใช้แผ่นพลาสติกขึงใต้หลังคาในส่วนห้องนอน มีทั้งแบบขึงคลุมเฉพาะแต่ละมุ้ง และแบบขึงคลุมทั้งห้องนอน เพื่อกันน้ำฝนและฝุ่นผงที่ตกมาจากหลังคา

- มีการใช้แผ่นหลังคาสังกะสีทำเป็นฝายุ้ง และฝาห้องเก็บข้าว เนื่องจากกันหนูได้ดีกว่าฝาไม้แบบเดิม

• การเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อใน อ. เชียงคำ

ไม่พบเรือนที่เป็นเรือนเครื่องผูกทั้งหลังเช่นกัน วัสดุมุงหลังคานอกจากหญ้าคา แป้นเกล็ด และกระเบื้องดินขอแล้ว บางหลังมุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์ที่ชาวบ้านผลิตได้เอง มีเรือนหลายหลังที่ใช้วัสดุมุงสมัยใหม่ เช่น สังกะสี และกระเบื้องลอน เพราะแป้นเกล็ดของเดิมหมดสภาพหรือมีคนจากภายนอกมาขอซื้อ

ฝาเรือนไม้จริง เปลี่ยนจากตีทางตั้งเป็นแบบตีซ้อนเกล็ดทางนอน มีการเจาะช่องหน้าต่างเพิ่มขึ้นเพื่อนำเข้าแสงธรรมชาติและระบายอากาศ

ในพื้นที่ใช้สอยส่วนต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยสรุปดังนี้

จากบน

ภาพที่ 4-19 การเปลี่ยนวัสดุมุงหลังคาเป็นสังกะสีในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 4-20 การสร้างห้องอาบน้ำด้วยคอนกรีต พร้อมกับติดตั้งแทงค์น้ำและแผงโซล่าเซลบนหลังคาห้องน้ำเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 421 การใช้สังกะสีมุงหลังคา และทำฝาตีอ้อนเกล็ดทางนอนของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ

- กั้นฝาด้วยไม้ไผ่ขัดแตะหรือใช้แผ่นสังกะสี โดยใช้เสาได้ถุน เป็นโครงสร้าง เพื่อทำที่เก็บรถไถนา จักรยาน และจักรยานยนต์ เป็นต้น
- เลิกใช้ก้อนเส้ากับแม่เตาไฟ มาใช้เตาอั้งโล่หรือเตาแก๊สแทน มีการใช้ตู้กับข้าว และแยกครัวไฟออกมาไว้ในพื้นที่ที่โปร่งขึ้น เช่น บริเวณชานด้านหลัง ชานร่มที่เรือนเดี่ยว ระเบียงของยุ้งข้าวที่เชื่อมต่อกับเรือน เป็นต้น แล้วเปลี่ยนห้องครัวเดิมเป็นห้องเก็บของหรือห้องนอนของลูกแทน
- ใช้ระเบียงในส่วนของ "คอม" เป็นที่นอนของคนชรา เพราะสะดวกในการไปเข้าห้องน้ำได้บ่อย ๆ โดยไม่กวนผู้ที่นอนอยู่ในห้องนอนบางครอบครัวกั้นพื้นที่บริเวณคอมเพื่อใช้เป็นห้องนอนลูก
- มีการต่อเติมส่วนบริเวณชานแดด ทั้งบริเวณชานด้านหน้าและด้านหลัง แทนของเดิมที่เคยอยู่บริเวณด้านล่าง เพื่อความสะดวกและปลอดภัยต่อคนชรา
- เปลี่ยนหลังคาและฝายุ้งข้าวเป็นสังกะสี
- ปรับเปลี่ยนห้องครัว หรือ ห้องเก็บข้าว เป็นห้องนอนลูก

4.3 ข้อสรุปและข้อเสนอแนะบางประการต่อการเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ

การเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อสามารถแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ การปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์อาคาร การปรับเปลี่ยนผังเพื่อประโยชน์ใช้สอย และการเปลี่ยนแปลงด้านวัสดุ

การปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์อาคารที่เห็นได้ชัด คือ การเจาะช่องหน้าต่างเพิ่มขึ้นในเรือนพหันถิ่นไทลื้อที่ อ. เชียงคำ เพื่อให้สอดคล้องกับภูมิอากาศของไทยที่ร้อนกว่าที่แคว้นสิบสองปันนา

การปรับเปลี่ยนผังเพื่อประโยชน์ใช้สอยที่เห็นได้ชัดและเป็นลักษณะร่วมของทั้ง 2 พื้นที่ คือ

- การกั้นบางพื้นที่ของเรือนเพื่อใช้เป็นห้องนอนของลูกชายที่โตเป็นหนุ่มแล้ว
- การสร้างห้องน้ำหรือห้องส้วมบริเวณชานเรือน
- การกั้นบางส่วนของใต้ถุนเรือน เพื่อใช้เก็บรถ จักรยาน และรถจักรยานยนต์

ขณะที่ อ. เชียงคำ มีการปรับเปลี่ยนผังอย่างเห็นได้ชัดนอกเหนือจากนั้นอีกคือ การย้ายส่วนครัวไฟออกมาอยู่ใน บริเวณที่โปร่งโล่งมากขึ้น

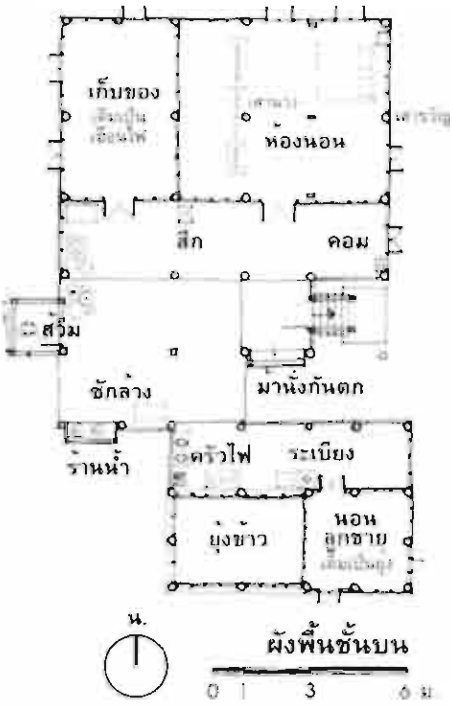
การเปลี่ยนแปลงด้านวัสดุ ที่เห็นได้ชัด คือ

เริ่มใช้โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กกับชานแดดในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อแคว้นสิบสองปันนา

- มีการใช้แผ่นสังกะสีลูกฟูก เป็นฝายุ้งข้าว
- มีการใช้วัสดุมุงสมัยใหม่ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ

เช่น สังกะสี กระเบื้องลอน

เรือนพื้นถิ่นในอดีตย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขต่างๆ มีการลองผิดลองถูกจนได้ลักษณะที่เหมาะสม ขณะที่ปัจจุบันวิถีต่างๆ กำลังอยู่ในช่วงกระแสของการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะว่าแนวทางในการเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ควรจะเป็นนั้น ควรอยู่บนพื้นฐานของการใช้เทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นจากเทคโนโลยีดั้งเดิม ไม่ซับซ้อนเกินความสามารถของชาวบ้านจะนำไปประกอบการ มีการนำวัสดุท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด ผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้น สามารถใช้ได้ในระดับชาวบ้านทั่วๆไป ไม่สร้างมลภาวะแก่สภาพแวดล้อม หาแหล่งพลังงานที่ชดเชยได้ ไม่ขัดกับประเพณีท้องถิ่นและวิถีชีวิตของชาวบ้าน ติดตั้งในราคาถูก (วิวัฒน์ เตมียพันธ์, 2540: 9-10) แต่ถ้าไม่สามารถต้านกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกได้ ก็ควรที่จะนำเข้ามาปรับใช้ อย่างมีสติและปัญญา ดังตัวอย่างของการนำเอาแผ่นสังกะสี ลูกฟูก ซึ่งเป็นวัสดุราคาถูกจากภายนอกมาผสมผสานกับโครงสร้างไม้ในท้องถิ่น เพื่อทำเป็นฝาห้องเก็บข้าว ฝายุ้งข้าว และ หลังคายุ้งข้าวที่ไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องความร้อน นอกจากนี้ผนังสังกะสีก็สามารถกั้นหนูเข้าไปทำลายเมล็ดข้าวในยุ้งได้ดี ซึ่งเป็นการนำเอาข้อดีและข้อเสียของวัสดุใหม่มาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม

5. ลักษณะเด่นของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ

จากการศึกษา "บ้านพื้นถิ่นไทลื้อ" ในพื้นที่แคว้นสิบสองปันนา และในพื้นที่ อ. เชียงคำ ในระดับชุมชน สภาพแวดล้อมของเรือน และเรือน สามารถสรุปเป็นลักษณะเด่นได้ดังนี้

5.1 เป็นบ้านที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชน

คือเป็นบ้านที่มีที่ตั้งของของสถานที่ที่เอื้อต่อการชุมนุมพบปะ เช่น มี "วัด" อยู่ในตำแหน่งที่เป็นทางผ่านหรือเข้าถึงได้สะดวก มี "ใจบ้าน" อยู่บริเวณกลางหมู่บ้าน ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมร่วมกัน เรือนและผังบริเวณก็มีลักษณะที่เปิด เริ่มตั้งแต่การไม่มีรั้ว หรือมีรั้วเตี้ย รั้วโปร่ง ไปสู่ข่วงบ้าน ใต้ถุน เชื่อมขึ้นไปสู่ชานและระเบียง

5.2 เป็นบ้านที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

ด้วยความเป็นสังคมเกษตรกรรม ไทลื้อจึงนับถือ พึ่งพา และเข้าใจธรรมชาติอย่างดี มีการสร้างชุมชนที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและวิถีชีวิต เรือนมีลักษณะสอดคล้องกับภูมิอากาศ ภูมิประเทศ ในขณะเดียวกันก็มีลักษณะพร้อมที่จะป้องกันภัยจากธรรมชาติไปด้วยในตัว

ไทลื้อมีความเข้าใจถึงคุณสมบัติและข้อจำกัดของวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น สามารถเลือกมาใช้เท่าที่จำเป็นและเหมาะสมกับการใช้งานใน

ภาพที่ 4-22 (บน) ผังพื้นชั้นบนของเรือนไทลื้อ อ.เชียงคำ แสดงให้เห็นการปรับเปลี่ยนเรือนครัวเป็นห้องเก็บของ ย้ายส่วนครัวมาไว้ที่ระเบียงยุ้งข้าว ใช้ส่วนหนึ่งของยุ้งข้าวเป็นห้องนอนของลูกชาย และต่อเติมห้องส้วมบริเวณชาน
ภาพที่ 4-23 (2 ภาพล่าง) การผสมผสานวัสดุสมัยใหม่ (สังกะสี) กับวัสดุพื้นถิ่น (ไม้) ในส่วนของผนังยุ้งข้าว และห้องเก็บข้าวของเรือนไทลื้อ สิบสองปันนา

ส่วนต่างๆ ของเรือน

5.3 เป็นบ้านที่เอื้อให้เกิดประโยชน์ต่อเนื่อง

คือมีลักษณะของบ้านที่เอื้อให้เกิดการทำกิจกรรมหนึ่งแล้วส่งผลประโยชน์ต่อเนื่องให้กับอีกสิ่งหนึ่ง ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า เช่น บริเวณใต้ถุนเอื้อต่อการเลี้ยงไก่ ไก่ก็จะช่วยจิกกินปลวกมอดแมลงที่จะมาทำความเสียหายให้กับเรือน น้ำที่ใช้แล้วจากชานนอกหรือส่วนอาบน้ำจะให้ประโยชน์กับพืชผักสวนครัวที่ปลูกอยู่บริเวณใกล้ๆ ควันไฟจากส่วนครัวไฟภายในเรือนช่วยป้องกันมอดแมลงมาทำความเสียหายให้กับโครงหลังคาและวัสดุมุง เป็นต้น

5.4 เป็นบ้านเอนกประสงค์

เป็นบ้านที่มี "พื้นที่" และ "องค์ประกอบของเรือน" แบบเอนกประสงค์ พื้นที่ใช้งานส่วนใหญ่มีชื่อเรียกและลักษณะที่ไม่เฉพาะเจาะจงตามการใช้สอยอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ลานใจบ้าน ใต้ถุน ห้องโถง ฯลฯ สามารถรองรับการใช้งานที่หลากหลายภายในบริเวณเดียว หรือสามารถทำกิจกรรมอย่างเดียวกันได้ในหลายๆ พื้นที่ตามเวลาที่เปลี่ยนไป ซึ่งสอดคล้องกับชีวิตมนุษย์ที่มีความหลากหลายซับซ้อนอยู่ในตัว พื้นที่มีลักษณะ "เปิด" พร้อมรับกับการปรับเปลี่ยนผังตามประโยชน์ใช้สอยด้วยการต่อเติมหรือกั้นพื้นที่ เช่น กั้นบนส่วนของชานเป็นห้องน้ำ เป็นต้น

เช่นเดียวกัน "องค์ประกอบของเรือน" ที่มีลักษณะเอนกประสงค์ทำให้องค์ประกอบนั้นสามารถใช้งานได้มากกว่าหน้าที่หลัก เช่น ม้านั่งริมระเบียงที่เป็นทั้งราวกันตกและค้ำยันชายคา ฯลฯ ส่งผลให้เกิดการใช้องค์ประกอบได้อย่างคุ้มค่า

5.5 เป็นบ้านที่เอื้อต่อการซ่อมแซม ถอดประกอบ และเคลื่อนย้าย

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อจะใช้ระบบเดือย ลิ่ม ตอก ในการประกอบเรือน จึงทำให้ง่ายที่จะซ่อมแซม ถอดประกอบ และเคลื่อนย้ายสอดคล้องไปตามความต้องการ และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

ลักษณะเด่นของบ้านไทลื้อทั้ง 5 หัวข้อนี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงการส่งเสริมความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน และภายในครัวเรือน มีความผูกพันกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างแนบแน่น พร้อมกับมีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าบนพื้นฐานวิถีชีวิตที่เรียบง่าย พอเพียง และพึ่งพาตนเอง สอดคล้องไปกับชีวิตมนุษย์ที่มีความหลากหลาย ซับซ้อน และเปลี่ยนแปลง ซึ่งควรที่จะนำไปใช้เป็นแนวคิดหลักในการสร้างสรรค์บ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่เหมาะสมต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ไกรศรี นิมมานเหมินท์ และประกาย มิมานเหมินท์. "ปกิณกะไทลื้อในอดีต". **รวมบทความวิชาการไทลื้อ : เชียงคำ.** ชมรมล้านนาคดี ร่วมกับวิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา. มปพ.: มปป..

ขนิษฐา เชื้อขาว. "ความเชื่อของชาวไทลื้อ". **ในเอกสารแนะนำอำเภอเชียงคำ.** เอกสารเผยแพร่โดยสภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงคำ, 2541.

ขนิษฐา เชื้อขาว."วิถีชีวิตของชาวไทลื้อ". **ในเอกสารแนะนำอำเภอเชียงคำ.** เอกสารเผยแพร่โดยสภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงคำ, 2541.

จารุวรรณ พรมวัง. "การปรับตัวของวัฒนธรรมไทลื้อในเมืองน่าน". **รวมบทความโครงการสัมมนาวิชาการเรื่อง "วัฒนธรรมไทลื้อกับการปรับตัว ในกระแสของการเปลี่ยนแปลง".** เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, มปป.. หน้า 1-2.

จารุวรรณ พรมวัง. "การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทลื้อ". **วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต** ภาควิชาสังคมศึกษาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

จูเหลียงเหวิน. ชนชาติไต **สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองปันนา.** กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮาส์, 2537.

บุญค้ำ เดชา. **การวางผังบริเวณ.** คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. **ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศยาม, 2547.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. **ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศยาม, 2547.

เผชิญ จิณสิทธิ์. **เยือนถิ่นไทลื้อสิบสองปันนา.** น่าน: แดนไทย, 2536.

พินัย สิริเกียรติกุล. "บ้านไทลื้อ เชียงคำ". **เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่อง "ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย" 22-23 มิ.ย. 2543.** กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

รัตนาพร เศรษฐกุล. **รายงานการวิจัยเรื่องชาวไทลื้อในจังหวัดน่าน.** กรุงเทพฯ ทบวงมหาวิทยาลัย, มปพ..

รุจยา อาภากร, ม.ร.ว. และคณะ. **ไทลื้อ.** ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, มปป..

เริ่ม เตชะแก้ว. **รายงานการศึกษาค้นคว้าเรื่องสถาปัตยกรรม**

บ้านไทลื้อ. ระดับปริญญาตรี วิทยาลัยครูเชียงราย, 2528.

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. "เรือนพักอาศัย รูปแบบสำคัญของสถาปัตย-กรรมพื้นถิ่น". **เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน.** 23-26 เมษายน 2540.

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. "สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น: ฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมกับการออกแบบปัจจุบันและความหมายของที่อยู่อาศัยตามโลกทัศน์ล้านนาโบราณ". **เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่อง "ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย" 22-23 มิ.ย. 2543.** กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

สมศักดิ์ สุวภาพ. "ชนเผ่าไทลื้อ : ทัศนะเปรียบเทียบ". **รวมบทความวิชาการไทลื้อ : เชียงคำ.** ชมรมล้านนาคดี ร่วมกับวิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา. มปพ.: มปป..

ไสว เชื้อสะอาด. **ไทลื้อ - ล้านนาถึงสิบสองปันนา.** มปป.: 2538.

อรศิริ ปาณินท์, วีระ อินพันทัง, ชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล และมาณพ อิศรเดช. **ประเมินสถานภาพไทศึกษา สาขาสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และหัตถกรรม.** กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาลตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.

อรศิริ ปาณินท์. "บ้านไตลื้อในแคว้นสิบสองปันนา". **รวมบทความวิชาการสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคเหนือ ประเภทเรือนอยู่อาศัย.** กรุงเทพฯ: บริษัทสยามบุ๊คส์ แอนด์ พับลิเคชันส์, 2540.

อุทิศ ปฐมของ. "ไทลื้อเชียงคำ". **เอกสารแนะนำอำเภอเชียงคำ.** เอกสารเผยแพร่โดยสภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงคำ, 2541.

http://www.ilfrimagebank.unimelb.edu.au/cultural/section1.htm

http://www.muztangh.com/china-information/fact/xishuangbanna_china.htm

http://www.yunnan.cn/english/content/bn.htm

บทที่ 1

บทนำ

บทที่ 1 : บทนำ

1.1 ความเป็นมาของงานวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยของ 1 ใน 6 กลุ่มวิจัยย่อยภายใต้โครงการวิจัย "ภูมิปัญญา พัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย - ไท : คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น โดยกลุ่มวิจัยย่อยนี้ได้รับมอบหมายให้ทำการศึกษาเปรียบเทียบ "บ้านพื้นถิ่นไทลื้อ" ในประเทศไทยกับในสาธารณรัฐประชาชนจีน เนื่องเพราะไทลื้อทั้ง 2 พื้นที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกัน

ตามประวัติชาวไทลื้อจากแคว้นสิบสองปันนาถูกกวาดต้อนมาสู่ประเทศไทยด้วยผลจากภาวะสงคราม ตั้งแต่สมัยปลายแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนถึง พ.ศ. 2399 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (อุทิศ ปฐมของ, 2541 : 81) หลังจากนั้นยังมีการอพยพกันต่อมาด้วยปัญหาทางการเมืองในช่วงที่จีนเปลี่ยนแปลงการปกครอง และด้วยเหตุผลเพื่อแสวงหาที่ดินทำกิน (ไสว เชื้อสะ-อาด, 2536 : 16) ทำให้ในปัจจุบันมีชุมชนไทลื้อกระจายอยู่ในจังหวัดภาคเหนือของไทย ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงราย และ พะเยา แต่ถิ่นที่มีไทลื้ออาศัยอยู่มากและมาจากแคว้นสิบสองปันนาโดยตรงคือ 3 จังหวัดชายแดนภาคเหนือของไทย ได้แก่ เชียงราย น่าน และพะเยา (สมศักดิ์ สุวรรณ: 51)

งานวิจัยนี้จะหาคำตอบว่า ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ไทลื้ออยู่กันอย่างไร ปัจจัยอะไรที่มีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ มีลักษณะเด่นหรือลักษณะร่วม (ระหว่าง 2 พื้นที่) อะไรที่สะท้อนภูมิปัญญาของความเป็นบ้านพื้นถิ่นที่เอื้อประโยชน์ ทั้งในแง่การใช้สอย ตอบสนองความเชื่อทางจิตวิญญาณ ความสัมพันธ์ในชุมชน อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศให้น้อยที่สุด ซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยนี้สามารถใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาและสร้างสรรค์บ้านพื้นถิ่นไทลื้อทั้งในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมา การตั้งถิ่นฐาน สภาพแวดล้อม ชีวิตความเป็นอยู่ของไทลื้อ

1.2.2 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ระหว่างพื้นที่เลือกสรรในประเทศไทยและในสาธารณรัฐประชาชนจีน ในแง่ผังชุมชน สภาพแวดล้อมของเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

1.2.3 เพื่อศึกษาลักษณะเด่นที่สะท้อนภูมิปัญญาของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ

1.3 ขอบเขตการศึกษา

ชื่อของงานวิจัยชิ้นนี้ ใช้คำว่า "บ้านพื้นถิ่นไทลื้อ" เพื่อสะท้อนให้

เห็นว่าไม่ได้มุ่งศึกษาแต่เพียงเฉพาะ "เรือน" เท่านั้น แต่ศึกษาทั้งในระดับผังชุมชน ผังบริเวณ หรือสภาพแวดล้อมของเรือน เพื่อให้เกิดความเข้าใจเป็นองค์รวมทั้งระบบ เพราะเชื่อว่าการอาศัยอยู่ของมนุษย์ไม่ได้อยู่เพียงแต่ในเรือนเท่านั้น หาก มีความสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของคนที่ต้องอยู่รวมกันเป็นองค์กร นับแต่ระดับครอบครัวมาถึง ชุมชนหมู่บ้าน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2545 : 7) ซึ่งการเลือกใช้คำ ว่า "บ้าน" กินความครอบคลุมทั้งระดับของเรือน ผัง บริเวณ และผังชุมชน ตามที่เสฐียรโกเศศ (2539 : 65) ได้ให้ความหมาย ของบ้านไว้ว่า บ้านคือพื้นที่ซึ่งกันไว้ปลูกเรือนสำหรับอยู่ มีบริเวณเป็นเขตโดยรอบ เพราะฉะนั้นบ้านจึงเป็นที่อยู่ทั้งหมด รวมทั้งตัวเรือนและสิ่งปลูก สร้างอื่นๆ ด้วย ถ้าหลายครัวเรือนอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นเรือนมากหลังก็เป็นบ้านเหมือนกัน หรือเรียกให้เต็มอย่างที่ใช้กันอยู่ว่า "หมู่บ้าน"

ในเรื่องขอบเขตของพื้นที่จริงที่เข้าไปศึกษานั้น สำหรับประเทศไทย คณะผู้วิจัยได้เลือกศึกษาและสำรวจบ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ. เชียงคำ จ.พะเยา ด้วยเหตุผลคือ 1. ยังพอจะมีตัวอย่างเรือนที่มีความหลากหลายแตกต่างกันทั้งในแง่ของ ขนาด การใช้วัสดุ และประโยชน์ใช้สอยที่มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบัน 2. เป็นชุมชนที่ยังคงสภาพวัฒนธรรมแบบไทลื้อไว้อย่างเหนียวแน่นนับตั้งแต่ประเพณีความเชื่อ การแต่งกาย เคหะสถานบ้านเรือน และเป็นชุมชนที่เป็นศูนย์กลางเพื่อส่งเสริมการศึกษาวัฒนธรรมไทลื้อในประเทศไทย (อุทิศ ปฐมของ, 2541: 33) 3. เป็นชุมชนที่ถูกใช้อ้างถึงในงานวิชาการอยู่เนืองๆ แต่ขาดการเข้าไปศึกษาอย่างละเอียด จึงน่าจะได้รับการศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง (อรศิริ ปาณินท์ และคณะ, 2525: 134) ส่วนบ้านพื้นถิ่นไทลื้อในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน คณะผู้วิจัยได้เลือกศึกษาจากหมู่บ้านไทลื้อในเมืองที่มีความสัมพันธ์หรือเคยเป็นที่อยู่ของบรรพบุรุษของไทลื้อที่ อ.เชียงคำ ซึ่งเมืองเหล่านี้ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของแคว้นสิบสองปันนา ได้แก่ เมืองล่า เมืองพง เมืองหย่วน และเมืองมาง

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

1.4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลของงานวิจัยนี้ แบ่งออกเป็น 2 หัวข้อใหญ่ๆ คือ

1. การเก็บข้อมูลด้านประวัติความเป็นมา การตั้งถิ่นฐาน สภาพแวดล้อม วิถีชีวิต ความเชื่อของไทลื้อ ซึ่งใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการค้นคว้า เอกสาร ภาพถ่ายทางอากาศ การสัมภาษณ์ทั้งนักวิชาการ และชาวบ้านไทลื้อ

2. การเก็บข้อมูลด้านผังชุมชน ผังบริเวณ และเรือน ทั้งในแง่ลักษณะเดิมในอดีต การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน และความเชื่อที่มีส่วนเกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลในหัวข้อนี้จะใช้วิธีการค้นคว้าจากเอกสาร แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ สัมภาษณ์นักวิชาการ และชาวบ้านไทลื้อ ตลอดจน

การสำรวจภาคสนาม โดยจะเลือกหมู่บ้านทั้งแบบที่ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่ม และที่ราบเชิงเขา โดยเป็นหมู่บ้านที่ยังพอมีเรือนพื้นถิ่นไทลื้อเหลืออยู่ คือเป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่วผสมปั้นหยา หรือหลังคาทรงจั่วแบบมีชายคาปีกนกซ้อนอีกชั้น มีชานและระเบียง การบันทึกข้อมูลทำโดยการจดบันทึก ถ่ายภาพ สเก็ตซ์ภาพ และทำรังวัด

ในแง่ของผังชุมชน จะสำรวจในประเด็นของวิถีชีวิต ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ พืชพันธุ์ ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะผังชุมชน องค์ประกอบสำคัญ ในผังชุมชน ความเชื่อที่มีผลต่อชุมชน และความเปลี่ยนแปลงของผังชุมชน ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

ในแง่ของผังบริเวณ หรือสภาพแวดล้อมของเรือนจะสำรวจในประเด็นตำแหน่ง ลักษณะขององค์ประกอบต่างๆ พืชพันธุ์ที่อยู่ในขอบเขตที่ดินที่เรือนตั้งอยู่ ความเชื่อ ที่มีผลต่อการวางผังบริเวณ และความเปลี่ยนแปลงของผังบริเวณที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

ในแง่ของเรือน จะสำรวจในประเด็นของลักษณะทั่วไปของเรือน โครงสร้างวัสดุ พื้นที่ใช้สอย ความเชื่อที่มีผลต่อการก่อสร้างและลักษณะของเรือน และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

1.4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการนำเอาข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสาร การสัมภาษณ์ และจากการสำรวจภาคสนามมาเรียบเรียง จัดหมวดหมู่ โดยถือข้อมูลที่แสดงแนวโน้มส่วนใหญ่เป็นสำคัญ เพื่อให้ง่ายต่อการวิเคราะห์ข้อมูล และได้ผลการศึกษาที่น่าเชื่อถือ โดยแบ่งออกเป็นหัวข้อใหญ่ คือ ผังชุมชน ผังบริเวณ และเรือน แต่ละหัวข้อจะมีการวิเคราะห์ในแง่ของลักษณะทั่วไปในอดีต ความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ว่าทำไมถึงมีลักษณะเช่นนั้น เกิดจากสาเหตุอะไร เหมาะสมหรือไม่ ถ้าประเด็นใดมีความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องก็จะหาคำตอบต่อไปว่า ความเชื่อดังกล่าวมีเหตุผลอะไรซ่อนอยู่ ผลสุดท้ายของการวิเคราะห์ในแต่ละหัวข้อจะชี้ให้เห็นถึงลักษณะเด่นที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของความเป็นบ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่ควรสานต่อ

1.4.3 การสรุปข้อมูล

เป็นการนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดมาสรุป เพื่อตอบคำถามว่า ชาวไทลื้ออยู่กันอย่างไร มีปัจจัยอะไรที่มีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ ลักษณะเด่นที่สะท้อนภูมิปัญญาความเป็นบ้านพื้นถิ่นอะไรที่จะสร้างเป็น "แก่นความคิด" หรือ "ของแท้" ที่สามารถนำไปใช้เป็นฐานในการพัฒนาและสร้างสรรค์บ้านพื้นถิ่นไทลื้อในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 เป็นข้อมูลให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่สนใจในเรื่องบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ

1.5.2 เป็นแนวทางสำหรับการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง พัฒนาหรือสร้างสรรค์บ้านพื้นถิ่นไทลื้อในปัจจุบันและอนาคต

บทที่ 2

การตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อ

บทที่ 2 การตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อ

ภาพ 2-1 แสดงตำแหน่งของการตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อ

2.1 บทนำ (Introduction)

ในส่วนนี้จะกล่าวถึง ไทลื้อ ว่ามีการตั้งถิ่นฐานอย่างไร ย้ายถิ่นฐานอย่างไร มาตั้งถิ่นฐานที่เชียงคำอย่างไร และการตั้งถิ่นฐานในสิบสองปันนาอย่างไร

ลื้อเป็นกลุ่มชาวไท หรือ ไต กลุ่มหนึ่งที่มีภาษาพูด มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองเชียงรุ่งในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ที่อยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีนมาแต่โบราณ และมีการติดต่อ การค้าขาย ตลอดจนการทำสงครามกับผู้คนของเมืองอื่นๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบนอยู่อย่างกว้างขวาง จึงทำให้ไทลื้อมีการอพยพโยกย้ายถิ่นโดยใช้เส้นทางบกและทางเรือ โดยเฉพาะทางเรือนั้นได้ใช้ลำน้ำโขงที่กว้างใหญ่เชื่อมกับลำน้ำเล็กใหญ่ในประเทศต่างๆ ทำให้ไทลื้อเข้าไปตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายอยู่ในเมืองเล็กเมืองน้อยหลายแห่ง ตั้งแต่ตอนใต้ของประเทศจีน ในรัฐฉานของพม่า ในเขต 7 จังหวัดล้านนาของประเทศไทย ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงราย และพะเยา และในประเทศลาวภาคเหนือ เช่น พงสาลี หลวงน้ำทา อุดมไชย หลวง พระบาง และไชยะบุรี (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537)

ภาพ 2-2 ตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่สำรวจในสิบสองปันนาและในอำเภอเชียงคำ

2.1.1 ไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา

กลุ่มชนที่เรียกตัวเองว่า "ลื้อ" เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท คือ ไทลื้อ หรือ ไตลื้อ อาศัยอยู่ในแคว้นสิบสองปันนา ทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งอยู่ระหว่างเส้นละติจูดที่ 21' 31"- 22' 30" เหนือ และลองติจูดที่ 100'-101'30" ตะวันออก มีพื้นที่ประมาณ 25,000 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มอยู่ระหว่างหุบเขา ทำอาชีพเพาะปลูกสืบทอดต่อกันมา มีแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายหลัก ไทลื้อเรียกแม่น้ำโขงว่า "แม่น้ำของ"

แคว้นสิบสองปันนาประกอบด้วยเมืองต่างๆ รวม 44 เมือง โดยมีเมืองสำคัญ 28 เมือง มีเมืองเชียงรุ่งเป็นเมืองหลวง

เดิมดินแดนสิบสองปันนาจัดการปกครองเป็นระบบปันนา โดยการแบ่งหัวเมืองออกเป็นกลุ่มๆ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการจัดเก็บส่วยและผลประโยชน์ของรัฐ โดยแบ่งออกเป็น 12 ปันนา ได้แก่

ฟากตะวันตกของแม่น้ำของ (โขง) มี 6 ปันนา คือ

เชียงรุ่ง เมืองรำ (เมืองงำ) เป็นปันนาหนึ่ง
เมืองแซ (เมืองแจ้) เมืองลู เมืองวง เป็นปันนาหนึ่ง
เมืองโรง เป็นปันนาหนึ่ง
เมืองหน (เมืองหนุ) เมืองพาน (เมืองป่าน) เป็นปันนาหนึ่ง
เมืองเจือง (เชียงเจิง) เมืองราย (เมืองฮาย) เมืองงาด เป็นปันนา

ภาพ 2-3 ที่ตั้งของเมืองและแม่น้ำโขง

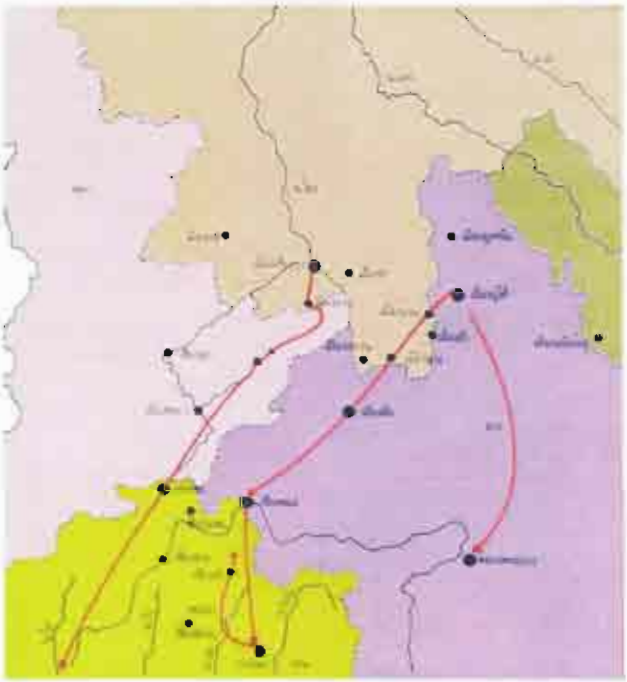
หนึ่ง

เชียงลอ เมืองมาง เมืองลอง ล่าเหนือ เมืองคัง เป็นปันนาหนึ่ง

ฟากตะวันออกของแม่น้ำของ (โขง) มี 6 ปันนาคือ

เมืองล่า เมืองบาน เป็นหนึ่งปันนา
เมืองฮิง เมืองบ่าง เป็นหนึ่งปันนา
เมืองลา เมืองวัง เป็นหนึ่งปันนา
เมืองพง เมืองโหยน เมืองมาง (มี 2 เมืองอยู่คนละฟากแม่น้ำ) เป็น หนึ่งปันนา
เชียงทอง อีปาง อีงู เป็นหนึ่งปันนา

นอกจากนี้ ชาวไทลื้อยังอาศัยอยู่ในบริเวณภาคตะวันออกของรัฐฉาน ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสภาพพม่า อยู่ในเขตเมืองยอง บางส่วนตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคเหนือของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แถบภาคตะวันออกของแคว้นพงสาลี หลวงน้ำทา เมืองสิง ยังมีหมู่บ้านไทลื้อกระจายอยู่ตามลุ่มแม่น้ำทา และลุ่มน้ำแบงเหนือและแม่น้ำดำตามแนวชายแดนที่ติดต่อกับจีน

ภาพ 2-4 การย้ายถิ่นฐานของชาวไทลื้อมาอยู่ที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา (ที่มา : มรว.รุจิยา อาภากรและคณะ, 2538)

ลักษณะการแบ่งหัวเมืองเป็นปันนาเช่นนี้เป็นวิธีการเดียวกันกับการแบ่งเขตการปกครองในสังคมล้านนาอันเป็นสังคมเกษตรกรรม

2.1.2 การตั้งถิ่นฐานของไทลื้อในประเทศไทย

สำหรับในประเทศไทย ชาวไทลื้อได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามหัวเมืองต่างๆ ในภาคเหนือด้วยเหตุผลทางการเมืองระหว่างรัฐตามนโยบาย "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" ของเจ้าผู้ครองล้านนาในอดีต โดยเฉพาะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ไสว เชื้อสะอาด, 2538) ไทยต้องทำศึกสงครามกับพม่าเพื่อขับไล่พม่าออกไปจากล้านนาด้วยการสนับสนุนของเจ้านายฝ่ายเหนือจนถึงปี พ.ศ.2347 ก็สามารถยึดเมืองเชียงแสนซึ่งเป็นที่มั่นแห่งสุดท้ายของพม่าในล้านนาได้สำเร็จ แต่พม่าก็ยังมีอิทธิพลอยู่ในแคว้นสิบสองปันนาและหัวเมืองลื้อ-เขิน ดังนั้นกองทัพของเจ้านายฝ่ายเหนือโดยการนำของเจ้ากาวิละจึงได้ยกขึ้นไปตีแคว้นสิบสองปันนา แล้วถือโอกาสอพยพผู้คนลงมาสู่บ้าน

เมืองเพื่อตัดกำลังของข้าศึกและป้องกันไม่ให้กองกำลังของพม่าที่ถูกขับไล่ออกจากล้านนาไปใช้หัวเมืองต่างๆ ในสิบสองปันนาเป็นที่ซ่องสุมกำลังแล้วกลับมาโจมตีหัวเมืองฝ่ายเหนืออีก ดังนั้นในปัจจุบันจึงมีชุมชนไทลื้อกระจายอยู่ในจังหวัดต่างๆ ทางภาคเหนือ คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงราย และพะเยา นอกจากนี้มีชาวไทลื้อบางกลุ่มที่อพยพเข้ามาเพิ่มเติมเพื่อลี้ภัยทางการเมือง ภายหลังจากจีนเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบคอมมิวนิสต์ และบางส่วนได้อพยพโยกย้ายออกจากหมู่บ้านเพื่อแสวงหาพื้นที่ทำกินที่เหมาะสม

2.1.3 ชุมชนไทลื้อในจังหวัดพะเยา

จังหวัดพะเยา มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่จำนวนมากที่อำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงม่วน ที่อำเภอเชียงคำมีอยู่ที่ตำบลหย่วน ได้แก่ บ้านหย่วน บ้านธาตุสบแวน บ้านแดนเมือง บ้างมาง ตำบลเชียงบาน ได้แก่ บ้านเชียงบาน บ้านแพด บ้านแวน บ้านทุ่งมอก บ้านเชียงคาน ตำบลฝายกวาง ได้แก่ บ้านหนองลื้อ ตำบลภูซาง ได้แก่ บ้านหนองเลา บ้านห้วยไฟ ตำบลสบบง ได้แก่ บ้านสบบง บ้านดอนต้น ตำบลเวียง ได้แก่ บ้านล้า บ้านไชย-พรม อำเภอเชียงม่วน ได้แก่ บ้านท่าฟ้าใต้ บ้านท่าฟ้าเหนือ

2.1.4 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและผังชุมชน

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและผังชุมชนของไทลื้อนั้นมีรูปแบบตามสภาพแวดล้อมและความเชื่อ กล่าวคือ

1) รูปแบบตามสภาพแวดล้อม

ไทลื้อเป็นสังคมเกษตรกรรม ดำรงชีพด้วยการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ หากมีเหลือจึงนำผลผลิตนั้นออกจำหน่าย การตั้งถิ่นฐานจึงต้องอยู่ใกล้กับลำน้ำเพื่อประโยชน์ต่อการเกษตรกรรมและการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค ส่วนรูปแบบของผังชุมชนนั้นได้ถูกสรรค์สร้างขึ้นตามลักษณะสภาพแวดล้อม เช่น หากอยู่ในที่ราบลุ่ม การปลูกสร้างจะกระจายตัวไปตามเส้นทางคมนาคม หากอยู่ในที่ราบใกล้เชิงเขา การปลูกสร้างจะล้อไปตามเส้นระดับของความลาดชัน เป็นต้น

การแบ่งพื้นที่ใช้สอยของหมู่บ้านไทลื้ออาจแบ่งเป็นพื้นที่สำหรับอยู่อาศัยและพื้นที่สำหรับเกษตรกรรม ซึ่งพื้นที่เกษตรกรรม ได้แก่ พื้นที่สำหรับทำไร่ ทำนา และทำสวน จะอยู่ล้อมรอบพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย ส่วนการเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคจะเลี้ยงอยู่ใต้ถุนครัวเรือน หากเป็นสัตว์ใหญ่ เช่น วัว หรือ ควาย จะนำออกไปเลี้ยงที่ทุ่ง เมื่อถึงเวลาเย็นจึงนำกลับมาไว้ในคอกที่บริเวณใต้ถุนบ้าน

2) การตั้งถิ่นฐานตามความเชื่อ

ศาสนาที่ชาวไทลื้อนับถือส่วนใหญ่คือศาสนาพุทธ ซึ่งแต่ก่อนชาวไทลื้อนับถือผีหรือเรียกว่าศาสนาดั้งเดิมเพียงอย่างเดียว (จูเหลียงเหวิน, 2537) ซึ่งในปัจจุบันความเชื่อเรื่องผีและการนับถือศาสนายังคงผสมกันอยู่

ภาพที่ 2-5 หญิงไทลื้อใน อ.เชียงคำ พร้อมใจกันแต่งกายแบบไทลื้อมาร่วมงานสืบสานตำนานไทลื้อที่จัดขึ้นทุกปี ที่ อ.เชียงคำ

ได้อย่างลงตัว ดังปรากฏให้เห็นในองค์ประกอบของหมู่บ้าน ได้แก่ วัด ใจบ้าน ซุ้มประตูหมู่ บ้าน หอเสื้อบ้าน หอเสื้อเมือง ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่กำหนดรูปแบบ ขนาด และรูปร่างของหมู่บ้าน ยกตัวอย่างเช่น ความเชื่อของซุ้มประตูหมู่บ้าน ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นขอบเขตของหมู่บ้าน การตั้งหรือสร้างบ้านจะอยู่ในขอบเขตนี้ ทำให้รูปแบบของหมู่บ้านอยู่ในขอบหรือวงสมมติของซุ้มประตูหมู่บ้าน

2.1.5 พืชพันธุ์ในสภาพแวดล้อมของบริเวณการตั้งถิ่นฐาน

ไทลื้อได้ชื่อว่าเป็นชาวไทเมือง (ไสว เชื้อสะอาด, 2538) อยู่อาศัยและตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ราบลุ่มทางตอนใต้ของจีน ทางตอนเหนือของไทย ลาว และพม่า ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศที่หุบเขาสลับที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขา พืชพันธุ์ที่ขึ้นในบริเวณนี้จัดว่าอยู่ในป่าประเภทป่าเบญจพรรณ มีต้นไม้ที่ผลัดใบและไม่ผลัดใบผสมปนเปกันไป ต้นไม้เหล่านี้เป็นทรัพยากรที่นำมาใช้สำหรับการก่อสร้างบ้านและการทำอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ เป็นที่ทราบโดยทั่วกันแล้วว่าปัจจุบันสภาพป่าเบญจพรรณได้ถูกแปรเปลี่ยนเป็นป่าเพื่อการอุตสาหกรรม อาจทำให้ประเภทของต้นไม้นั้นไม่หลากหลายเท่ากับสมัยก่อน เช่น ในแคว้นสิบสองปันนา สภาพป่าไม้เบญจพรรณเปลี่ยนเป็นสภาพของสวนยาง ซึ่งเป็นพืชทางเศรษฐกิจที่ทำรายได้ดี เป็นต้น ดังนั้นจึงมีการเปลี่ยนประเภทของไม้ที่นำมาใช้จากไม้เบญจพรรณในพื้นที่มาเป็นไม้ยางแทน แต่มีข้อด้อยด้านคุณภาพของเนื้อไม้ ดังนั้นไทลื้อยังคงนิยมใช้ไม้ดั้งเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่เหมือนแต่ก่อนมาใช้ปลูกสร้างบ้านเรือน ซึ่งไม้ดั้งเดิมเหล่านั้นหายากขึ้น ทำให้ต้องมีกฎห้ามไม่ให้นำไม้เหล่านั้นมาใช้อีก (โดยเฉพาะใช้เพื่อการค้า แต่ถ้าใช้เพื่อการปลูกเรือนต้องมีการขออนุญาตจากทางการ)

2.2 ไทลื้อในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงลักษณะของหมู่บ้านต่างๆ ของไทลื้อในอำเภอเชียงคำที่ได้ทำการสำรวจมา

2.2.1 ประวัติและความเป็นมา

พื้นที่ที่เลือกทำการสำรวจตั้งอยู่ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะของไทลื้อที่โดดเด่น และยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของไทลื้ออย่างเคร่งครัด ไทลื้ออำเภอเชียงคำนี้มีการตั้งถิ่นฐานมาแล้วกว่า 200 ปี (ณรินลร ธีรทีปฺ, 2543) โดยการอพยพจากการกวาดต้อนผู้คนในช่วงเก็บผักใส่ข้าเก็บข้าใส่เมือง ในสมัยพระเจ้ากาวิละแห่งนครเชียงใหม่ ไทลื้อที่ตั้งถิ่นฐานที่อำเภอเชียงคำนี้ส่วนใหญ่อพยพมาจากบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงบริเวณแคว้นสิบสองปันนา (ม.ร.ว.รุจยา อาภากรและคณะ, 2538) ซึ่งเมื่อย้ายมาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอเชียงคำ ยังนิยมตั้งชื่อเมืองเหมือนเมืองที่เคยอยู่ในแคว้นสิบสองปันนา

(จารุวรรณ พรมวัง, 2536) และยังคงนับถือผีเดียวกับสมัยที่อยู่ในแคว้นสิบสองปันนา (ม.ร.ว. รุจยา อาภากรและคณะ, 2538)

2.2.2 ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศของพื้นที่เลือกสรร

อำเภอเชียงคำตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำแวน แม่น้ำลาว และแม่น้ำหย่วน ซึ่งไหลต่อเนื่องกันจากทิศใต้ไปทิศเหนือ พื้นที่ของอำเภอเชียงคำเป็นป่า นา และไร่ ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำขนาดเล็ก มีเทือกเขาล้อมรอบ เทือกเขามีแนวทอดตัวตามแนวเหนือ-ใต้ ลักษณะของภูมิประเทศเป็นลักษณะใกล้เคียงกับทางตอนใต้ของจีน ทางตอนเหนือของพม่า ลาว ซึ่งเป็นดินแดนของอารยธรรมไตเหมือนกัน (เดชา เตียงเกตุ, 2536)

หลังจากมีการอพยพกวาดต้อนไทลื้อจากแคว้นสิบสองปันนามาที่อำเภอเชียงม่วน จังหวัดน่าน ซึ่งภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาไม่เหมาะกับการทำนาตามอาชีพเดิม จึงพากันย้ายมาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอ เชียงคำ จังหวัดพะเยา (ขนิษฐา เชื้อขาว, 2541:81) กว่า 200 ปี ความจริงไทลื้ออพยพเข้ามาอยู่ที่เชียงม่วน ทางทิศใต้ของเชียงคำก่อน ต่อมาจึงมาตั้งที่เชียงคำ เพราะเมื่อมาถึงตอนแรกๆ นั้น ที่เชียงคำเป็นป่าดงดิบ มีสัตว์ร้ายชุกชุม (สวาท รัตนวราหะ, 2529)

2.2.3 อาณาเขตของอำเภอเชียงคำ

ภาพที่ 2-6 ตำแหน่งที่ตั้งของ อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ทิศเหนือ จดกับกิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ จดกับอำเภอปง จังหวัดพะเยา อำเภอสองแคว อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

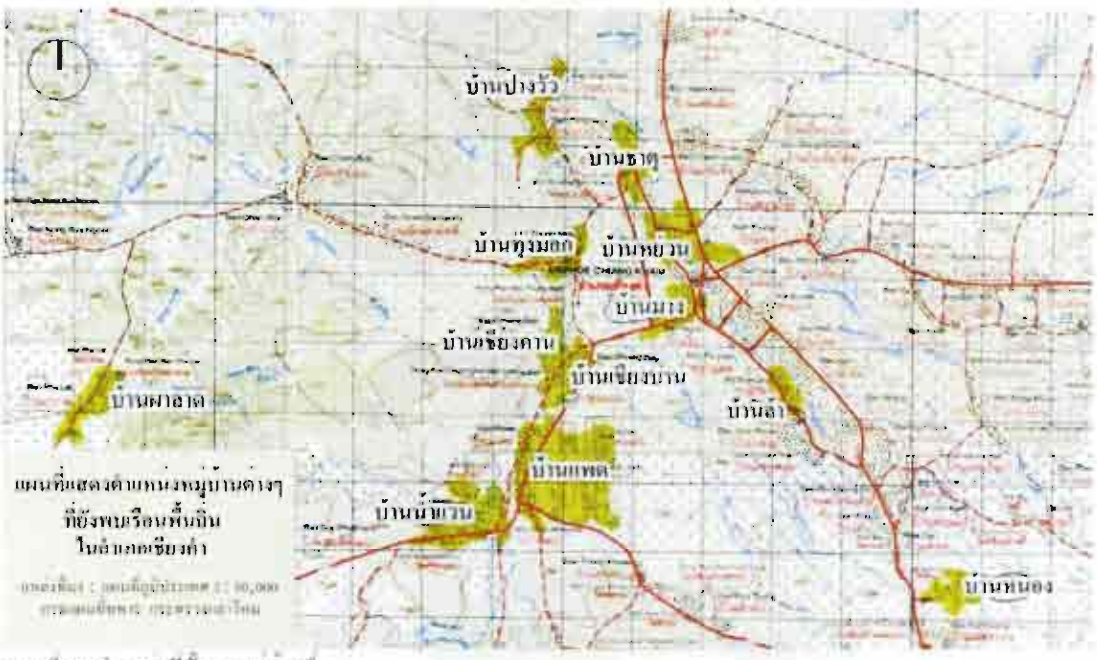
ทิศตะวันออก จดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

ทิศตะวันตก จดกับอำเภอจุน จังหวัดพะเยา อำเภอเทิงจังหวัดเชียงราย

2.2.4 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและผังชุมชน

หมู่บ้านที่ทำการสำรวจ กระจายอยู่ในตำบลต่างๆ ของอำเภอเชียงคำดังต่อไปนี้

1. ตำบลเชียงบาน ได้แก่ บ้านเชียงบาน บ้านเชียงคาน บ้านปางรัว บ้านทุ่งมอก และบ้านแพด
2. ตำบลหย่วน ได้แก่ บ้านหย่วน บ้านธาตุ และบ้านมาง
3. ตำบลฝายกวาง ได้แก่ บ้านหนองล้อ
4. ตำบลน้ำแวน ได้แก่ บ้านน้ำแวน และบ้านผาลาด
5. ตำบลเวียง ได้แก่ บ้านล้า บ้านแพด บ้านเชียงบาน

ภาพที่ 2-7 ตำแหน่งที่ตั้งของหมู่บ้านที่ทำการสำรวจ

อำเภอเชียงคำมีไทลื้ออยู่ถึง 33% (http://area.ge.go.th/phayao2 / chiangkham.htm) กระจายตัวอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ ทุกหมู่บ้านมีวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมเหลืออยู่ค่อนข้างชัดเจน

การเกิดชุมชนของไทลื้อ ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยานั้น สันนิษฐานว่าบริเวณที่ราบลุ่มปากแม่น้ำแวนไหลลงสู่แม่น้ำลาวเป็นบริเวณ

แรกที่ไทลื้อกลุ่มเมืองพง เมืองหย่วนและเมืองมาง อพยพจากอำเภอเชียงม่วนมาตั้งรกรากอยู่ (ม.ร.ว.รุจยา อาภากรและคณะฯ, 2538) ซึ่งปัจจุบันคือ บ้านธาตุ บ้านหย่วน บ้านมาง

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานในช่วงแรกเป็นการตั้งถิ่นฐานเป็นแนวยาวตามลำน้ำ (Linear Village) ซึ่งตรงกับการตั้งถิ่นฐานเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนบ้านอื่นๆ พบว่ามีการตั้งถิ่นฐานกระจุกตัวอยู่ใกล้เคียงกับแม่น้ำ และพบว่าบ้านทุ่งมอกเป็นหมู่บ้านเดียวที่มีการตั้งถิ่นฐานเป็นแนวยาวตามถนน

เมื่อกาลเวลาผ่านไป เกิดการขยายตัวของชุมชน หมู่บ้านที่มีการขยายตัวตามลักษณะที่ใกล้เคียงกับสมัยก่อน เหลือเพียงหมู่บ้านเชียงบานเท่านั้นที่มีลักษณะขอบเขตของหมู่บ้านใกล้เคียงกับของเดิม ที่เหลือเกิดการขยายตัวของชุมชนตามแนวถนน บางหมู่บ้านเชื่อมต่อกันจนยากที่จะกำหนดขอบเขตของหมู่บ้านได้ เช่น บ้านธาตุและบ้านหย่วน เป็นต้น (ดูภาพที่ 2-9 ประกอบ)

ศาสนาดั้งเดิมที่ชาวไทลื้อนับถือ ได้แก่ การบูชาธรรมชาติ การบวงสรวงเจ้าที่ เช่นไหว้บรรพบุรุษ ตลอดจนเชื่อถือไสยศาสตร์และพ่อมดหมอผี และสิ่งหนึ่งที่ทำให้สังคมของชาวไทลื้อรวมตัวกันได้เหนียวแน่น ทั้งระดับหมู่บ้านและเมืองนั้น อยู่ที่การให้ความเคารพนับถือต่อบรรพชนผู้ล่วงลับ มีการเซ่นสรวงบูชาเสมือนหนึ่งเป็นเทพประจำหมู่บ้านหรือที่เรียกอย่างยกย่องว่า *"เสื้อบ้าน"* พิธีกรรมบูชาเสื้อบ้านจัดเป็นประจำทุกปี

หากเป็นหมู่บ้านหลายๆ หมู่บ้านอยู่รวมกันเรียกว่า *เมือง* ซึ่งจะมีเทพประจำเมืองเรียกว่า *เสื้อเมือง* เสื้อเมืองนี้อาจเป็นผู้นำตามตำนานหรือผู้นำคนสำคัญที่นำผู้คนมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองนี้ พิธีศักดิ์สิทธิ์จัดขึ้นเป็นประจำทุก 3 ปี และห้ามคนต่างเมืองเข้าร่วมในพิธี โดยมีเครื่องหมายสัญลักษณ์ติดบอกไว้ในบริเวณรอบๆ เมือง เพื่อบอกให้คนนอกเมืองรับรู้ว่าไม่อาจเข้ามาในเมืองในช่วงเวลานั้นได้ วันที่จัดทำพิธีขึ้นอยู่กับการกำหนดของ *ข้าวจ้ำ* หรือหมอผีประจำหมู่บ้าน การทำพิธีมักเริ่มตั้งแต่เช้าตรู่ เสื้อบ้านและเสื้อเมือง เป็นเทพประจำป่า ภูเขา ต้นไม้ น้ำ พื้นดิน เสื้อบ้านคือเทพประจำหมู่บ้าน และเสื้อเมืองคือเทพประจำเมือง

ใจบ้าน เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ใจบ้านนี้ไม่ตั้งอยู่ตรงตำแหน่งศูนย์กลางของหมู่บ้านแต่จะตั้งอยู่รอบนอกหมู่บ้าน เนื่องจากที่ตั้งของใจบ้านมักจะกำหนดเมื่อแรกตั้งหมู่บ้าน ซึ่งหมู่บ้านของอำเภอเชียงคำนั้นตำแหน่งของใจบ้านอยู่ใกล้กับวัด

ตำแหน่งที่ตั้งของวัดมักอยู่บริเวณกลางหมู่บ้าน บนทางร่วมทางแยกที่ผู้คนผ่านไปมาพบเห็นได้ง่ายสามารถเข้าถึงได้สะดวก ซึ่งเป็นผลจากการให้ความสำคัญกับพุทธศาสนาจึงเลือกที่ตั้งของวัดไว้ในตำแหน่งที่สำคัญของหมู่บ้าน ส่วนตำแหน่งที่ตั้งของศาลหรือหอเสื้อบ้านมักอยู่บริเวณริมหรือชายขอบของหมู่บ้านที่เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่

รูปแบบการสัญจรเปลี่ยนจากการเดินและเรือเป็นการใช้ถนน ดัง

ศาลเจ้าพ่อพญาคำ บ้านทุ่งมอก

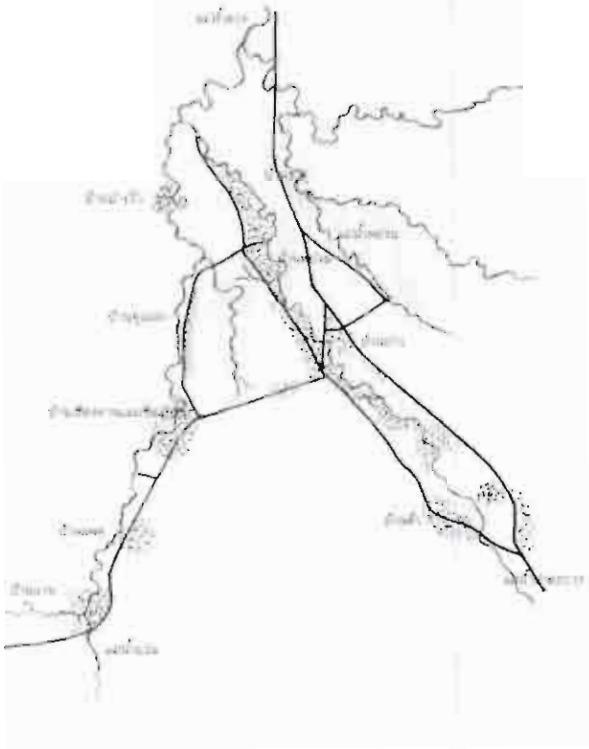
ศาลเจ้าพ่องเมืองมาง บ้านมาง

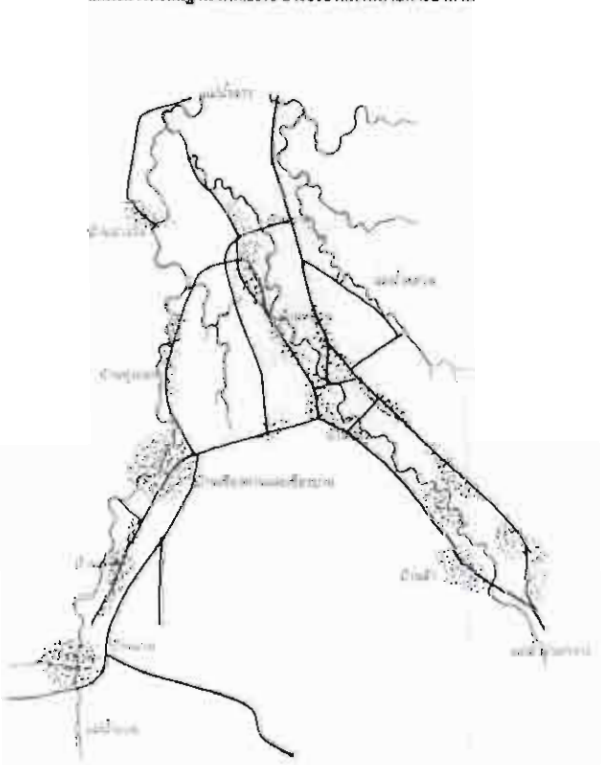
ศาลเจ้าพ่อแสนศึก บ้านหนองลื่อ

ภาพที่ 2-8 พิธีไหว้ผีหรือเหวดบ้านศีหอเสื้อบ้าน ใน อ.เชียงคำ

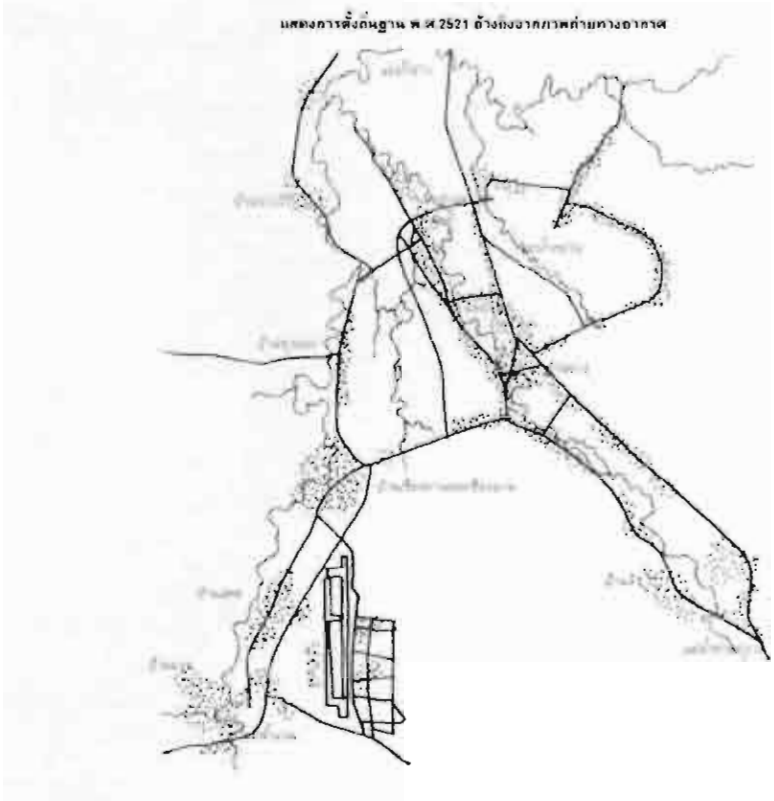
แสดงการตั้งถิ่นฐาน พ.ศ.2495 อ้างอิงจากภาพถ่ายทางอากาศ

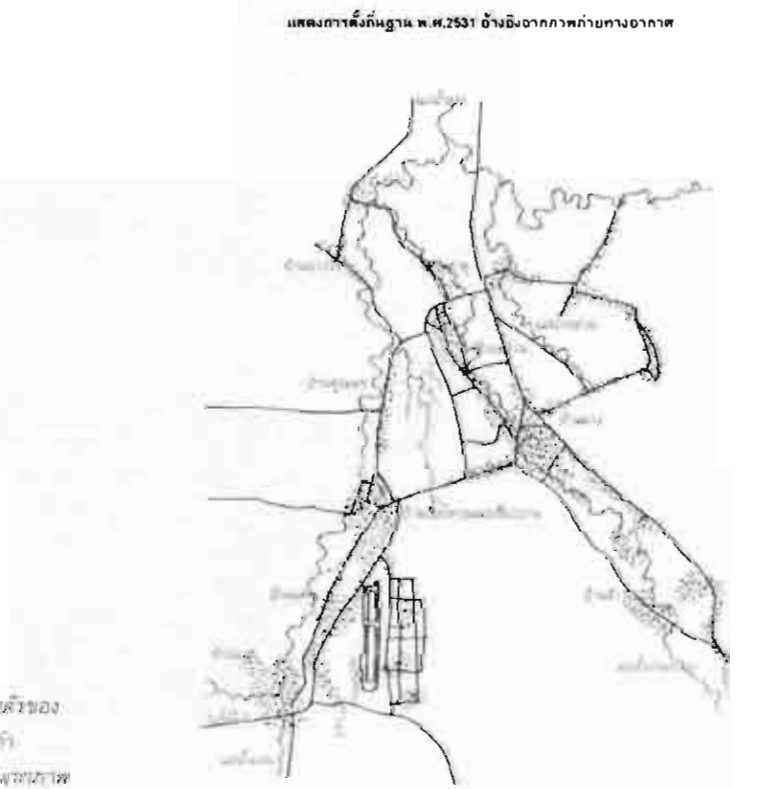

แสดงการตั้งถิ่นฐาน พ.ศ.2510 อ้างอิงจากภาพถ่ายทางอากาศ

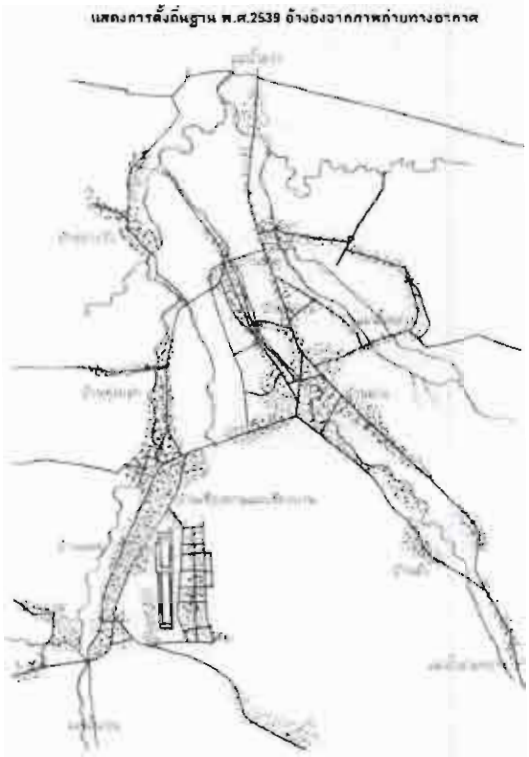

ภาพที่ 2-9 พัฒนาการการขยายตัวของหมู่บ้านต่างๆ ของอำเภอเชียงคำ (ภาพแสดงการตั้งถิ่นฐานอ้างอิงจากภาพถ่ายทางอากาศ)

ภาพที่ 2-9 พัฒนาการการขยายตัวของหมู่บ้านต่างๆ ของตำบลเชียงคำ (ภาพแสดงการตั้งถิ่นฐานอ้างอิงจากภาพถ่ายทางอากาศ)

ภาพที่ 2-9 พัฒนาการการขยายตัวของหมู่บ้านต่าง ๆ ของอำเภอเชียงคำ (ภาพแสดงการตั้งถิ่นฐานอ้างอิงจากภาพถ่ายทางอากาศ)

ภาพที่ 2-10 หอเสื้อเมือง

ภาพที่ 2-11 เสาใจบ้าน บ้านสบแวน

ภาพที่ 2-12 เสาใจบ้าน บ้านหย่วน

นั้นทางเดินภายในหมู่บ้านที่ต่อเนื่องกันเป็นร่างแห และการสัญจรทางเรือจึงถูกทำลายด้วยถนนที่มีลักษณะเป็นตาราง (Grid) อย่างชัดเจน ส่งผลให้การวางทิศทางของตัวบ้านสมัยใหม่ที่วางตัวบ้านโดยหันหน้าบ้านเข้าหาถนน หากถนนนั้นวางตัวในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก ตัวบ้านมักจะวางในแนวทิศเหนือ-ใต้

ความสำคัญของใจบ้านและสถานวัดที่ใช้เป็นที่ชุมนุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเพราะนโยบายของภาครัฐ เช่น การสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มทอผ้า การจัดตั้งร้านค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ทำให้หลายหมู่บ้านตั้งที่รวมกลุ่มเหล่านี้บริเวณวัด แต่หลายหมู่บ้านตั้งที่รวมกลุ่มเหล่านี้ที่อื่น ทำให้ลดความสำคัญของการชุมนุมชนของวัดลง ส่วนใจบ้านปัจจุบันกลายเป็นเพียงอนุสาวรีย์ และการใช้พื้นที่ว่างโดยรอบแทบไม่หลงเหลืออยู่อีกต่อไป

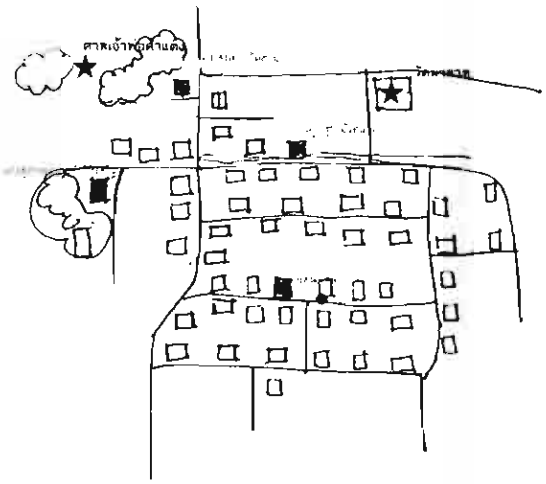
2.2.5 การวิเคราะห์ให้เห็นถึงข้อดี-ข้อเสีย

ผังชุมชนของหมู่บ้านที่นำมาเป็นกรณีศึกษาได้มีการขยายขอบเขตของการตั้งถิ่นฐานเป็นแนวยาวไปตามแนวถนน การขยายความเจริญของสาธารณูปโภคใช้แนวของถนนเป็นหลัก หากวิเคราะห์ในแง่ของผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานจากเดิมที่ให้ความสำคัญกับลำน้ำในพื้นที่แล้วนั้น พบว่าแทบจะไม่มีผลกระทบเพราะลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบใหม่ที่ทอดตัวไปตามริมถนนเพื่อความสะดวกสบายในการเข้าถึงบ้านพักอาศัยของตนเอง และลำน้ำซึ่งแต่เดิมเพื่อไว้ใช้อุปโภค บริโภคและการคมนาคมขนส่ง ได้เปลี่ยนเป็นระบบของประปาซึ่งเป็นบริการสาธารณะจากภาครัฐแล้ว หากแต่บรรยากาศซึ่งหมายรวมถึงสภาพแวดล้อม อุณหภูมิและความชื้นรอบๆ บ้าน ปริมาณของลมซึ่งทำให้เกิดการปรับอากาศแบบธรรมชาติ (Passive Cooling) นั้นมีประสิทธิภาพลดน้อยลง จนอาจต้องพึ่งพาเครื่องปรับอากาศซึ่งต้องเพิ่มปริมาณการใช้ไฟฟ้ามากขึ้น

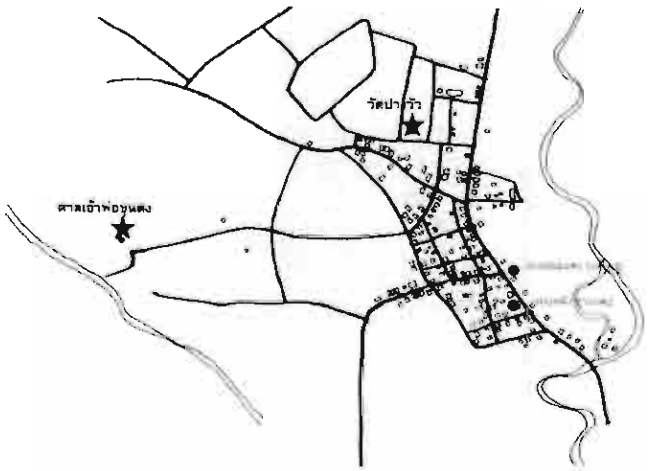
บ้านหนอง

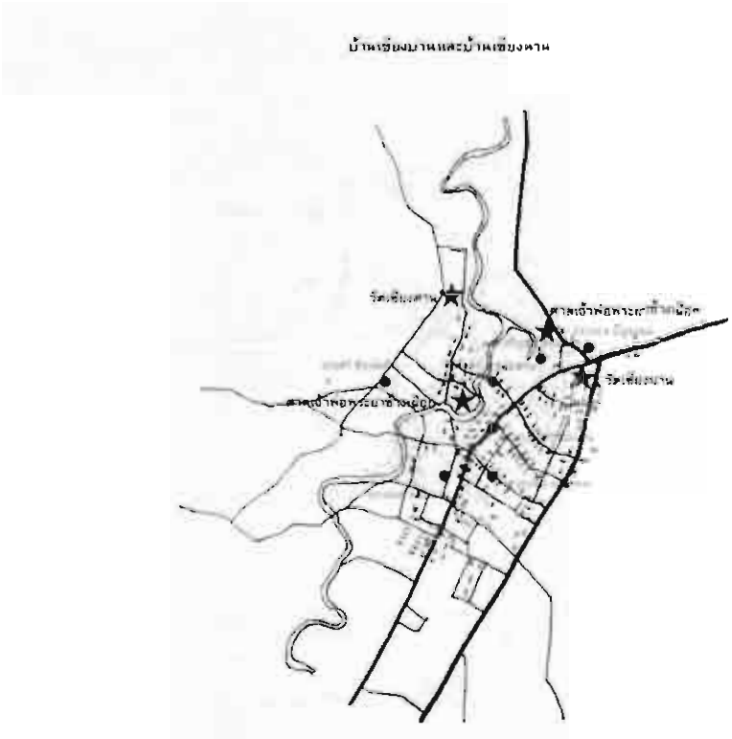
บ้านผาลาด

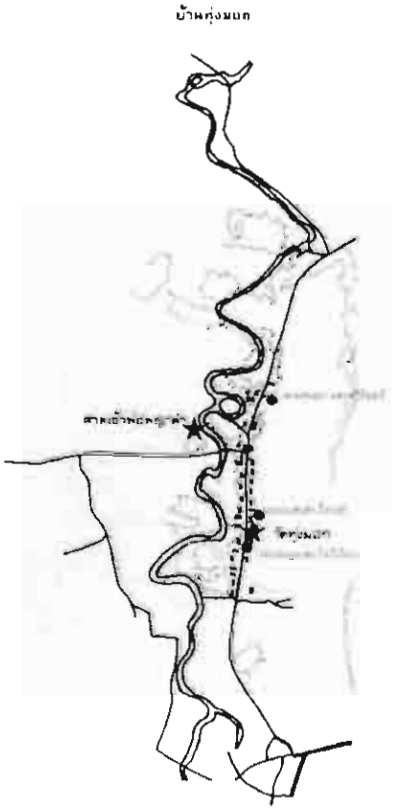

บ้านปางร้า

ภาพที่ 2-13 ผังหมู่บ้านที่ทำการสำรวจในอำเภอเชียงคำ

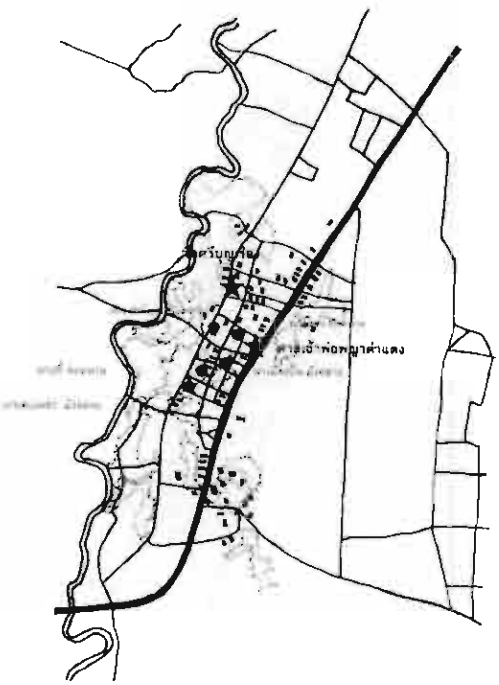

ภาพที่ 2-13 แสดงหมู่บ้านที่ทำการสำรวจในอำเภอเชียงคำ

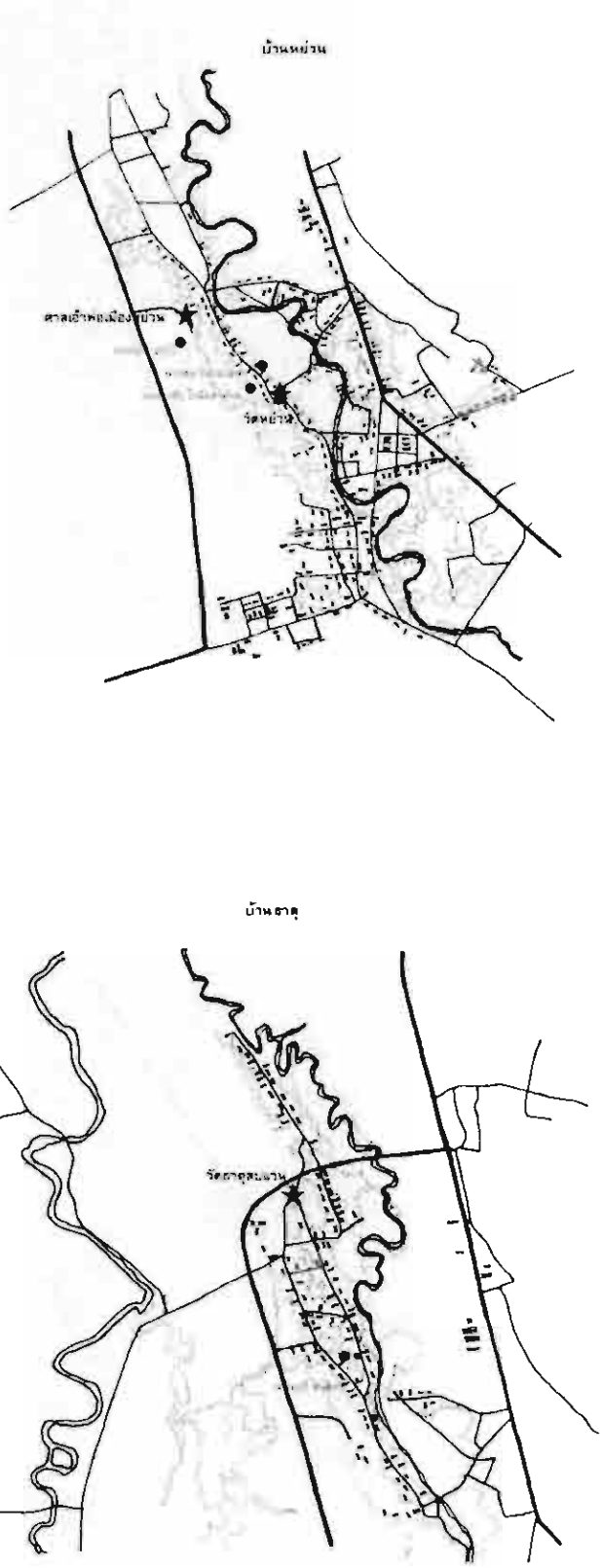
บ้านผ้าแจ่ม

บ้านแพด

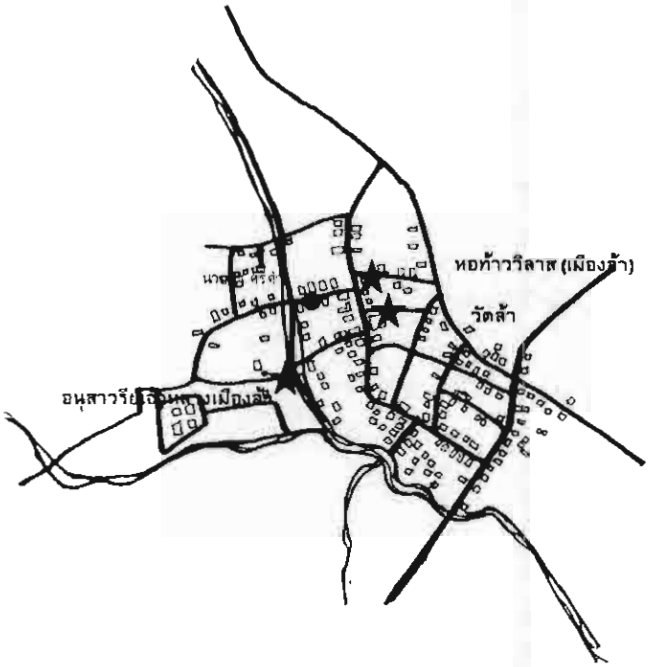

ภาพที่ 2-13 ผังหมู่บ้านที่ทำการสำรวจในอำเภอเชียงคำ

ภาพที่ 2-13 ผังหมู่บ้านที่ทำการสำรวจ
ในอำเภอเชียงคำ

บ้านล้า

บ้านมาง

ภาพที่ 2-13 ผังหมู่บ้านที่ทำการสำรวจในอำเภอเชียงคำ

ภาพที่ 2-14 ลุ่มน้ำในสิบสองปันนา

ภาพที่ 2-15 ภาพถ่ายทางอากาศที่แสดงให้เห็นพื้นที่ป่าไม้บนภูเขาในแคว้นสิบสองปันนา ถูกปลูกแทนที่ด้วยสวนยางพารา

2.3 ไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา เขตปกครองพิเศษมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงลักษณะของหมู่บ้านต่างๆ ของไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา

2.3.1 ประวัติและความเป็นมา

ไทลื้อเป็นชนชาติหนึ่งในหลายชนชาติที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของจีน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในแคว้นสิบสองปันนาทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ขุดค้นพบในยุคหินใหม่ทำให้นักโบราณคดีเชื่อว่าไทลื้อตั้งถิ่นฐานอยู่ในแถบที่ตั้งดังปัจจุบันนี้มานานแล้ว และหลักฐานจากบันทึกประวัติศาสตร์ พงศาวดารลื้อฉบับต่างๆ ได้กล่าวไว้ไปในทิศทางเดียวกันว่าไทลื้อตั้งถิ่นฐานอยู่แถบนี้ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

การที่ได้ชื่อว่า "สิบสองปันนา" หรือ "สิบสองพันนา" เป็นการได้ชื่อจากลักษณะการแบ่งเขตการปกครองเพื่อสะดวกในการจัดเก็บผลผลิตและส่งส่วยให้ภาครัฐ โดยใช้ระบบการปกครองแบบเจ้าครองนครมาโดยตลอด ถึงแม้ว่าลักษณะการปกครองของประเทศจีนจะเปลี่ยนเป็นการปกครองแบบสาธารณรัฐในปี พ.ศ.2492 แล้วก็ตาม จนเมื่อถึงยุคปลดแอกในจีน รัฐบาลจีนได้ยุบตำแหน่งพระเจ้าแผ่นดินสิบสองปันนาลง

2.3.2 ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศของพื้นที่

จากตำแหน่งที่ตั้งของแคว้นสิบสองปันนา พบว่าลักษณะภูมิประเทศเป็นหุบเขามีที่ราบลุ่มแคบๆ ระหว่างหุบเขา มีลำน้ำสายหลักคือแม่น้ำโขงไหลผ่าน ลักษณะภูมิอากาศจัดอยู่ในเขตร้อนชื้น มีอุณหภูมิเฉลี่ยอยู่ที่ 21 องศาเซลเซียส ในฤดูหนาวอากาศค่อนข้างเย็น การที่ถูกล้อมรอบด้วยเทือกเขาอันอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้เขตร้อน พื้นที่บางส่วนเป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำหลายสาย ทำให้ไทลื้อส่วนใหญ่ของชาวไทลื้อเป็นอาชีพเกษตรกรรม มีการทำนาข้าว ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ เพื่อการดำรงชีพ ไม่ใช่ทำเป็นอุตสาหกรรม หากมีเหลือแล้วจึงขาย อิทธิพลดังกล่าวจึงส่งผลถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานและผังชุมชนอีกด้วย แต่หลังจากรัฐบาลกลางจีนได้จัดตั้งให้มีการปกครองตนเองของไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาใน พ.ศ. 2496 จึงมีนโยบายสนับสนุนให้แคว้นสิบสองปันนา เป็นหนึ่งในแหล่งค้ายางพารา (ไพโรจน์ บุญผูก, 2544: 36) ยังผลให้พื้นที่บนภูเขาแถบนี้ในปัจจุบันเต็มไปด้วยสวนยางพารา และชาวบ้านแทบทุกครัวเรือนมีอาชีพกรีดยางหรือมีสวนยางของตนเอง

2.3.3 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและผังชุมชน

ลักษณะสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ชัดเจนของเรือนไทลื้อคือเป็นเรือนที่ยกใต้ถุนสูง ซึ่งอาจมีเหตุผลจากหลายประการ และเหตุผลที่สำคัญ

ประการหนึ่งคือการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของที่ตั้งถิ่นฐาน และเป็นเมืองที่ไม่อยู่ในเส้นทางการค้าทำให้ยังคงรักษารูปลักษณ์ของเรือนประเพณี และวัฒนธรรมประจำถิ่นไว้ได้มาก (จูเหลียงเหวิน, 2537)

ภาพที่ 2-16 พื้นที่นาโอบล้อมหมู่บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน แควันสิบสองปันนา

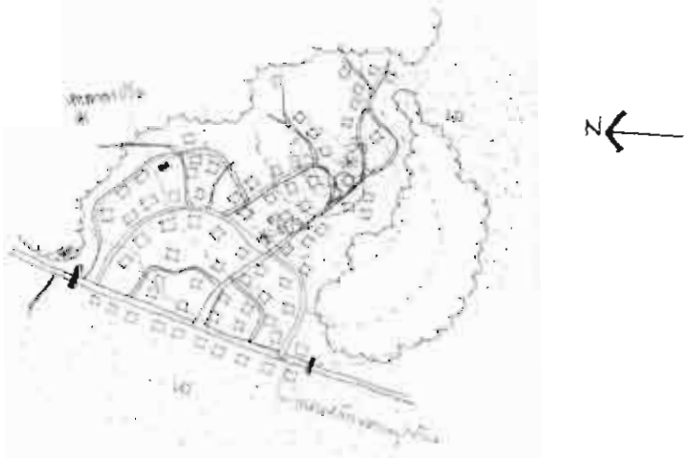
หมู่บ้านที่ทำการสำรวจ ได้แก่ หมู่บ้านอะเก่า หมู่บ้านเปิด เมืองพง หมู่บ้านหัวน้ำ หมู่บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง หมู่บ้านโรงนิม หมู่บ้านแวน เมืองล่า จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าผังชุมชนไทลื้อเป็นดังนี้

1) หมู่บ้านตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มเชิงเขา มีลำน้ำไหลผ่าน โดยมีระดับของพื้นที่หมู่บ้านสูงกว่าระดับของพื้นที่ทุ่งนาที่โอบล้อมอยู่ มีการปลูกไม้ยืนต้นตามแนวขอบเขตของหมู่บ้าน ถัดจากทุ่งนาจะเป็นเทือกเขาน้อยใหญ่สลับไปมา ลักษณะการตั้งถิ่นฐานสอดคล้องไปตามลักษณะภูมิประเทศ (Landform) เห็นได้ชัดจากหมู่บ้านที่มีอายุมากหรือหมู่บ้านที่ไม่เคยมีการย้ายถิ่นฐานมาก่อน ได้แก่ หมู่บ้านป่างส้าน หมู่บ้านแวน หมู่บ้านห้วยแจ่ และหมู่บ้านโรงนิม

ภาพที่ 2-17 ผังหมู่บ้านที่ทำการสำรวจ

บ้านป่างส้าน เมืองมาง

บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน

ภาพที่ 2-17 ผังหมู่บ้านที่ทำการสำรวจ

บ้านนาน เมืองล่า

บ้านโรงนิม เมืองล่า

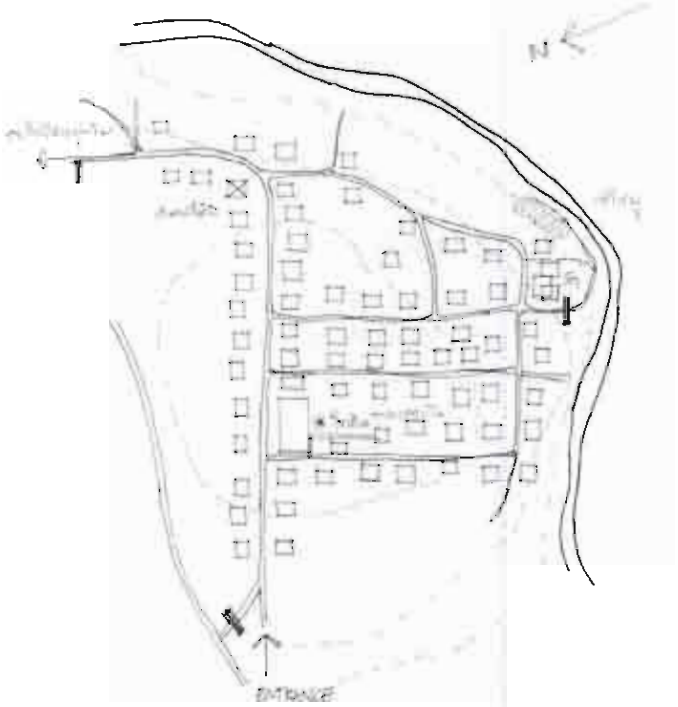

บ้านเปิก เมืองพง

ภาพที่ 2-17 ผังหมู่บ้านที่ทำการสำรวจ

บ้านหัวน้ำ เมืองหย่วน

บ้านฮะเก่า เมืองพง

ภาพที่ 2-19 สภาพรอบๆ หมู่บ้านละเก้า เมืองพง แควันสิบสองปันนา มีการแยกเขตที่พักอาศัย และเขตเกษตรกรรมออกจากกัน

ภาพที่ 2-18 ในหมู่บ้านที่มีอายุมาก หมู่บ้านตั้งอยู่บริเวณเชิงเขา ถนนที่ตัดไปตามความลาดเอียงของภูมิประเทศ และระหว่างเรือนแต่ละหลังไม่ได้มีการกั้นรั้วที่แน่นอน (หมู่บ้านโรงนึม เมืองลา แควันสิบสองปันนา)

ภาพที่ 2-20 ลานใจบ้านคอนกรีตและเสาใจบ้านที่ทำจากอิฐและคอนกรีต ในหมู่บ้านโรงนึม เมืองลา แควันสิบสองปันนา

หมู่บ้านใหม่หออู่

หมู่บ้านหอเสื้อบ้าน

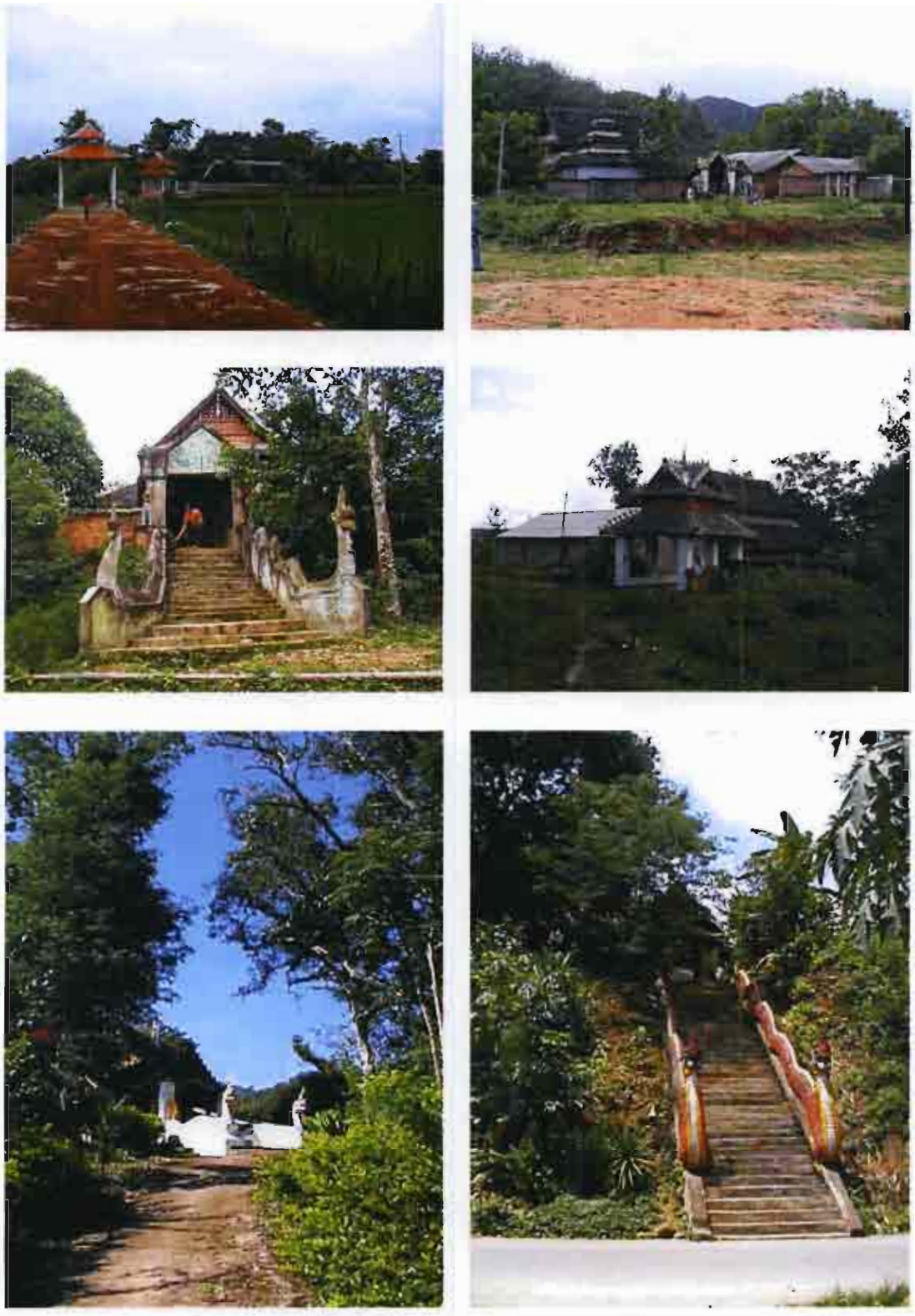
ภาพที่ 2-21 ตัวอย่างหอเสื้อบ้านอยู่ท่ามกลางแมกไม้ใหญ่ ในแควันสิบสองปันนา

ภายในหมู่บ้านจะมีการแบ่งพื้นที่เป็น บ้าน วัด ใจบ้าน และหอเสื้อบ้าน ซึ่งการแบ่งพื้นที่เป็น "บ้าน" เป็นพื้นที่ส่วนบุคคลแยกจากพื้นที่สาธารณะ คือ วัด ใจบ้าน และหอเสื้อบ้าน อย่างชัดเจน โดยวัดมักตั้งอยู่ในตำแหน่งที่โดดเด่นเป็นพิเศษ เช่น อยู่บนเนินหรือบนพื้นที่สูงสุดของหมู่บ้าน เพื่อแสดงถึงความเคารพนับถือสูงสุดที่มีต่อศาสนาพุทธ หรืออยู่ในบริเวณเส้นทางหลักของหมู่บ้าน เพื่อความสะดวกในการเดินทางไปประกอบกิจกรรมทางศาสนา

ใจบ้าน เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เสมือนเป็นศูนย์กลางชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน จะตั้งอยู่บนลานกลางหมู่บ้าน และหอเสื้อบ้านอันเป็นที่สถิตของเทพประจำหมู่บ้านผู้เคยเป็นบรรพชนที่มีคุณูปการต่อหมู่บ้าน จะตั้งอยู่บริเวณป่าชายขอบหมู่บ้าน และประตูทางเข้าหมู่บ้านจะอยู่บนถนนสายหลักที่เป็นทางเข้าของหมู่บ้าน เป็นที่น่าสังเกตว่าหมู่บ้านที่ตั้งมานานเหล่านี้จะไม่มีการกั้นรั้วเพื่อกำหนดเป็นขอบเขตของบ้านอย่างชัดเจน และการเชื่อมต่อการใช้พื้นที่สามารถเดินผ่านได้ถึงของแต่ละบ้านได้ เหมือนกับว่าพื้นที่ของบ้านมีความเป็นส่วนตัวบริเวณชั้นบนของบ้านเท่านั้น

ส่วนหมู่บ้านที่เพิ่งย้ายมาใหม่หรือหมู่บ้านที่มีการตั้งถิ่นฐานราวสิบกว่าปี ได้ แก่ หมู่บ้านละเก้า หมู่บ้านเปิด และหมู่บ้านหัวน้ำ เป็นหมู่บ้านที่ย้ายมาจากที่อื่น เพราะปัญหาน้ำท่วม มีการวางผังหมู่บ้านเป็นระบบตาราง (Grid) ด้วยแนวถนน และมีการเตรียมระบบสาธารณูปโภคไว้ครบถ้วน เช่น มีการจัดการระบบน้ำใช้และน้ำทิ้ง ขนานไปกับขอบถนนคอนกรีต แต่ตำแหน่งขององค์ประกอบหมู่บ้านยังคงเหมือนเดิม หากมีลักษณะที่เปลี่ยนไปเพราะได้รับอิทธิพลความเจริญจากจีน เช่น ใจบ้านเดิมเป็นลานดินที่มีหลักศูนย์กลางเป็นก้อนหินขนาดใหญ่หรือฐานดินก่อขึ้นเพื่อกำหนดที่ตั้ง (จูเหลียงเหวิน, 2537: 16) แต่ปัจจุบันเป็นลานคอนกรีตใช้ก้อนคอนกรีตหรืออิฐ สร้างเป็นหลักใจบ้านแทนก้อนหิน เป็นต้น ซุ้มประตูทางเข้าหมู่บ้านเปลี่ยนเป็นโครงสร้างคอนกรีต

2) การตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อเป็นการตั้งถิ่นฐานเพื่อดำรงชีวิต ไทลื้อทำอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ การปลูกพืชมีทั้งพืชไร่และพืชสวน พืชพรรณที่พบบริเวณที่ลุ่ม คือ ข้าวและกล้วย ถัดออกไป

ภาพที่ 2-22 วัดในหมู่บ้านที่ทำการสำรวจ

ภาพที่ 2-23 หอเสื้อบ้านของหมู่บ้านที่ทำการสำรวจ

จากพื้นที่นาข้าวจะเป็นพื้นที่ราบเชิงเขาที่ปลูกเป็นสวนยาง สวนผลไม้ ปาล์ม หรือป่าไผ่ ถัดจากนั้นเป็นพื้นที่ป่า

การเลี้ยงสัตว์ สัตว์ขนาดเล็ก ได้แก่ ไก่ เป็ด และหมู จะเลี้ยงภายในบริเวณบ้าน มันจะคุ้ยเขี่ยพาอาหารตามบริเวณบ้านทั้งวัน เมื่อเวลากลางคืนจะเก็บสัตว์เหล่านั้นเข้าเล้า ส่วนสัตว์ใหญ่ ได้แก่ วัวและควาย จะพาออกไปเลี้ยงในทุ่งรอบๆ หมู่บ้าน พอตกเย็นจะนำกลับมาผูกไว้ใต้ถุนบ้าน พบว่าบางหมู่บ้านแยกพื้นที่เลี้ยงสัตว์ใหญ่เป็นสัดส่วนไว้นอกหมู่บ้าน ซึ่งเป็นทิศทางใต้ลม ทำให้ไม่เกิดปัญหาเรื่องกลิ่นและเรื่องสาธารณสุข

3) ขนาดและความหนาแน่นของหมู่บ้าน พบว่าหมู่บ้านที่มีอายุมากและยังไม่เคยมีการย้ายถิ่นฐานมาก่อน มักมีความหนาแน่นของหมู่บ้านสูง เพราะขอบเขตของหมู่บ้านได้ถูกจำกัดไว้ด้วยตำแหน่งของประตูหมู่บ้าน หอเสื้อบ้านและบริเวณพื้นที่เกษตรกรรม จากการสำรวจพบว่ามีหมู่บ้านที่ได้ขยายการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านออกไปโดยการไปตั้งหมู่บ้านใหม่ในพื้นที่ที่ติดกับหมู่บ้านเดิม ได้แก่ หมู่บ้านซะเก่า ซึ่งทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งเรื่องการครอบครองสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือ เช่น หอเสื้อบ้าน อันจะส่งผลถึงความเชื่อต่างๆ นานาที่ทำให้จิตใจของชาวบ้านหดหู่

ภาพที่ 2-24 ชุมประตูหมู่บ้านแบบต่าง ๆ

2.3.4 การวิเคราะห์ให้เห็นถึงข้อดี-ข้อเสีย

จากการสำรวจหมู่บ้านต่างๆ ทางด้านการตั้งถิ่นฐานสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การตั้งถิ่นฐานของไทลื้อในหมู่บ้านที่ทำการสำรวจหากเป็นหมู่บ้านที่มีการตั้งถิ่นฐานมาแต่ดั้งเดิมนั้น จะตั้งบ้านเรือนสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ เช่น การวางทิศทางของบ้านไปตามแนวลาดชันของภูมิประเทศ (Contour) และมักเลือกที่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบเชิงเขาที่มีลำน้ำไหลผ่าน หากหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านที่มีการย้ายถิ่นฐานมาจากที่อื่น เนื่องจากหนีภัยน้ำท่วม การตั้งถิ่นฐานจะอยู่บนพื้นที่ค่อนข้างราบ แต่ยังอยู่ใกล้แม่น้ำหรือลำน้ำ ลักษณะของหมู่บ้านจะเป็นแบบตาราง (Grid Type) ซึ่งมีการเตรียมพื้นที่สำหรับทำเป็นร่องน้ำเพื่อการระบายน้ำ ถึงแม้ว่าจะมีการย้ายถิ่นฐานมาตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านใหม่ ไทลื้อยังคงเลือกทำเลที่ตั้งที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ

การมีพื้นที่ใช้งานของหมู่บ้านที่แยกเป็นสัดส่วน ได้แก่ พื้นที่สำหรับพักอาศัย พื้นที่สำหรับเกษตรกรรม และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ มีข้อดีคือกำหนดขอบเขตของพื้นที่ชัดเจน มีข้อเสียคือขอบเขตที่ถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจนนั้นทำให้ไม่สามารถขยายขอบเขตได้โดยง่าย เกิดความหนาแน่นเพิ่มขึ้น พบเห็นได้ชัดในส่วนพื้นที่สำหรับพักอาศัย ที่อาจส่งผลให้เกิดการระบายอากาศที่ไม่เพียงพอ โดยเฉพาะเมื่อมีการเลี้ยงสัตว์ไว้ภายในบริเวณใต้ถุนบ้าน

2.4 การเปรียบเทียบไทลื้อในอำเภอเชียงคำและไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา จากการสำรวจในพื้นที่เลือกสรร

ในส่วนนี้จะกล่าวจากภาพกว้างคืออิทธิพลที่ทำให้การเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐานที่ส่งผลต่อรูปแบบและลักษณะของการตั้งถิ่นฐานของไทลื้อ ใน อ. เชียงคำและไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาโดยการเปรียบเทียบ และวิเคราะห์เพื่อเป็นประโยชน์ในการปรับใช้ต่อไปในอนาคต

2.4.1 ลักษณะภูมิประเทศ

จากทำเลที่ตั้งถิ่นฐาน หากศึกษาทำเลที่ตั้งตามลักษณะภูมิประเทศพบว่าทำเลที่ตั้งถิ่นฐานของไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาอยู่ในลักษณะภูมิประเทศที่มีเทือกเขาสูงชันสลับซับซ้อนกว่าในอำเภอเชียงคำ จึงส่งผลให้ขอบเขตของหมู่บ้านและพื้นที่ทำเกษตรกรรมของไทลื้อในสิบสองปันนามีน้อยกว่าในอำเภอเชียงคำ ซึ่งขอบเขตดังกล่าวถูกสภาพภูมิประเทศที่เป็นเทือกเขาสูงชันสลับซับซ้อน เป็นตัวกำหนดขอบเขต (Edge)

เมื่อสังเกตในรายละเอียดของทำเลที่ตั้งของแต่ละหมู่บ้านพบว่าทั้งไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาและไทลื้อในอำเภอเชียงคำเลือกทำเลที่ตั้งของแต่ละหมู่บ้านใกล้ลำน้ำ เพื่อผลประโยชน์ทางด้านอุปโภคและบริโภค โดยมีลักษณะภูมิประเทศเป็นตัวกำหนดรูปแบบ (Pattern) ของการตั้งถิ่น

ภาพที่ 2-25 ถนนภายในหมู่บ้าน

ภาพที่ 2-26 ตำแหน่งที่ตั้งของบ้านที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม

ภาพที่ 2-27 การใช้น้ำกับชีวิตประจำวัน

ฐาน โดยเฉพาะลักษณะภูมิประเทศของที่ตั้งในบริเวณเชิงเขา ซึ่งมีความสูงต่ำของพื้นที่แตกต่างกันค่อนข้างมาก มีผลทำให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของบ้านเรือนเกาะไปตามเส้นของความสูงชันต่างๆ ซึ่งลักษณะนี้จะแตกต่างจากรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานของไทลื้อในอำเภอเชียงคำที่เลือกทำเลที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ค่อนข้างราบ ไม่มีอิทธิพลจากความสูงชันของพื้นที่ดินมากำหนดรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน จะสังเกตได้ว่ารูปแบบการตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ค่อนข้างราบนี้จะไม่มีรูปแบบที่แน่นอน ส่วนใหญ่จะมีอิทธิพลของรูปแบบจากการสัญจรเพื่อความสะดวกในการเข้าถึงเป็นหลัก

2.4.2 อาชีพและกิจกรรมในชีวิตประจำวัน

นอกเหนือจากอิทธิพลทางด้านภูมิประเทศที่ทำให้ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาและไทลื้อในอำเภอเชียงคำแตกต่างกันแล้ว อิทธิพลในเรื่องอาชีพหลักและกิจกรรมในชีวิตประจำวันมีส่วนเป็นอย่างมากในการเกิดรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ไทลื้อใน อ. เชียงคำ เมื่อเริ่มในการตั้งถิ่นฐานมีอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ เพื่อยังชีพ รูปแบบการตั้งถิ่นฐานจึงมีพื้นที่เกษตรกรรมอยู่ล้อมรอบบ้าน เช่นเดียวกับชาวไทลื้อในสิบสองปันนาที่ทำการเกษตรกรรมเพื่อยังชีพเช่นกัน รูปแบบการตั้งถิ่นฐานจึงคล้ายคลึงกัน

ไทลื้อที่ตั้งถิ่นฐานในอำเภอเชียงคำมีอาชีพหลักเปลี่ยนแปลงไปจากเกษตรกรรมเป็นการรับราชการ ทำให้พื้นที่เกษตรกรรมมีความสำคัญน้อยลง เพราะใช้อาชีพราชการเป็นอาชีพหลักในการเลี้ยงชีวิต ซึ่งลักษณะของการได้มาซึ่งอาหารที่กินในชีวิตประจำวันจะใช้การซื้อโดยรายได้ที่ได้จากการรับราชการ สาเหตุของการใช้เงินเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนอาหารนี้น่าจะเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เป็นจุดเริ่มต้นของรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา ที่มีการเปลี่ยนอาชีพหลักจากเกษตรกรรมเป็นอาชีพรับจ้างทั่วไป รูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่หากหมู่บ้านใดที่ยังคงอาชีพเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพอยู่รูปแบบของหมู่บ้านจะเป็นไปตามเดิม

เมื่ออาชีพหลักเปลี่ยนแปลงไป ยังส่งผลต่อลักษณะการขยายตัวของหมู่บ้าน พบได้จากการขยายตัวของหมู่บ้านไทลื้อในอำเภอเชียงคำที่มีการขยายตัวของหมู่บ้านจนหาขอบเขตจากลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านไม่ชัด ต้องใช้การกำหนดขอบเขตตามลักษณะการปกครอง ลักษณะของการขยายตัวของหมู่บ้านที่เปลี่ยนแปลงไปนี้อาจมีสาเหตุมาจากการลดความสำคัญของซุ้มประตูหมู่บ้าน ซึ่งมีความสำคัญเชิงสัญลักษณ์ในการกำหนดขอบเขตของหมู่บ้าน ที่มีการใช้งานเพื่อกำหนดเป็นปากทางไปสู่พื้นที่เกษตรกรรม เพราะอาชีพที่เปลี่ยนแปลงไป

2.4.3 ความเจริญตามยุคสมัย

การมีน้ำประปาอาจเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านไทลื้อในอำเภอเชียงคำเปลี่ยนแปลงไปเพราะการลดบทบาทของลำน้ำที่แต่ก่อนใช้ทั้งอุปโภคและบริโภค เมื่อมีน้ำประปาเข้ามาทำให้ลำน้ำนั้นลดบทบาทลงเหลือเพียงแค่การอุปโภคและความสวยงาม ผิดกับชาวไทลื้อในสิบสองปันนาที่ไม่มีน้ำประปาใช้ ยังคงใช้ลำน้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้านในการอุปโภคและบริโภค

การใช้ถนนเพื่อเข้าบ้านเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้รูปแบบของหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป พบว่าหมู่บ้านไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนายังคงใช้เส้นทางเข้าบ้านที่เกิดจากการใช้งานในชีวิตประจำวันเป็นเส้นเดิม การขยายถนนจะเป็นเพียงการขยายของถนนที่อยู่นอกเขตหมู่บ้าน เมื่อเข้ามาในหมู่บ้านยังคงใช้ถนนเส้นเดิม แต่หมู่บ้านไทลื้อในสิบสองปันนาที่มีการย้ายถิ่นฐานมาตั้งใหม่ ถนนภายในหมู่บ้านจะมีขนาดที่รถยนต์สามารถวิ่งสวนทางกันได้อย่างสบาย ส่วนหมู่บ้านไทลื้อในอำเภอเชียงคำพบว่าการกระจายตัวของการตั้งถิ่นฐานไปตามการตัดถนนหรือการขยายถนนใหม่ ซึ่งน่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้หมู่บ้านของชาวไทลื้อในอำเภอเชียงคำมีขอบเขตที่กลืนกันไปได้ด้วยเช่นกัน

2.4.4 องค์ประกอบของหมู่บ้าน

องค์ประกอบของหมู่บ้านไทลื้อในที่นี้ ได้แก่ ใจบ้าน ประตูหมู่บ้าน วัด หอเสื้อบ้าน และหอเสื้อเมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเชื่อของศาสนาพุทธและศาสนาดั้งเดิมหรือความเชื่อในเรื่องภูติผีและวิญญาณ (จูเหลียงเหวิน, 2537 :7) ตำแหน่งขององค์ประกอบของหมู่บ้านไทลื้อมีความสำคัญในการกำหนดรูปแบบของเมืองเป็นอย่างยิ่ง

ใจบ้าน ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน มักมีเสาใจบ้านเป็นสัญลักษณ์อยู่ในบริเวณใจบ้าน ลักษณะของเสาใจบ้านที่ยังพบเห็นอยู่ใช้วัสดุในการทำเป็นไม้ และบางแห่งมีการเปลี่ยนวัสดุเป็นคอนกรีตหรือโลหะก็มี ความสำคัญของใจบ้านจะใช้เป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมของหมู่บ้านเป็นลานพบปะสังสรรค์ หรือเป็นตลาดนัดชั่วคราว จากการสำรวจใจบ้านของหมู่บ้านไทลื้อในอำเภอเชียงคำคงเหลืออยู่เพียงเสาใจบ้านแต่ไม่พบกิจกรรมที่เกิดขึ้นในบริเวณใจบ้าน บางหมู่บ้านพบเสาใจบ้านอยู่ริมถนนก็มี อาจเป็นเพราะความเจริญที่เพิ่มขึ้นทุกวันทำให้การพบปะสังสรรค์เปลี่ยนสถานที่จากบริเวณใจบ้านเป็นตามร้านอาหาร ส่วนใจบ้านของหมู่บ้านไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา ถึงแม้ว่ารูปแบบของเสาใจบ้านจะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่การใช้งานของใจบ้านยังคงเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์และเป็นตลาดนัดชั่วคราวอยู่ ตำแหน่งของใจบ้านมักอยู่บริเวณใจกลางของหมู่บ้านหรือบริเวณที่เส้นทางสัญจรหลักมาตัดกัน ซึ่งเป็นสถานที่ที่เหมาะสมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นของใจบ้าน

ประตูหมู่บ้าน ตามปกติทุกหมู่บ้านไทลื้อ มักสร้างเสาประตูหมู่

ภาพที่ 2-28 บ้านและสวนยางพารา

ภาพที่ 2-29 วัดกับความเจริญของเมือง

ภาพที่ 2-30 การใช้ล้านใจบ้านในหมู่บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน เป็นที่พบปะและตลาดเมล็ดพืชทางการเกษตรในตอนกลางวัน

ภาพที่ 2-31 บ่อน้ำหน้าหมู่บ้าน

ภาพที่ 2-32 ลักษณะของรูปแบบหมู่บ้านที่มีทำเลที่ตั้งเชิงเขา (หมู่บ้านโรงนึม เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 2-33 สายน้ำกลางหมู่บ้านแวน เมืองลำ แควันสิบสองปันนา

ภาพที่ 2-34 ความแออัดของเรือนในหมู่บ้านแวน เมืองลำ แควันสิบสองปันนา

ภาพที่ 2-35 วิถีชีวิตที่พึ่งพาสายน้ำธรรมชาติในหมู่บ้านแวน เมืองลำ แควันสิบสองปันนา

ภาพที่ 2-36 ความเชื่อในการรักษาขอบเขตของหมู่บ้าน ทำให้สามารถรักษาสภาพแวดล้อมของป่าไม้ไว้ได้ (หมู่บ้านแวน เมืองลำ แควันสิบสองปันนา)

บ้านไว้ 2 แห่ง คือ ผังหมู่บ้านและท้ายหมู่บ้าน ประตูที่ว่านี้ไม่ได้สร้างด้วยไม้ท่อนใหญ่หรือก้อนอิฐก่อเป็นกำแพงใหญ่โตแต่อย่างใด แต่จะทำด้วยไม้เสาขนาดเล็ก 3 ท่อน 2 ท่อนเป็นเสาสูง 1 เมตรครึ่ง อีกท่อนเจาะรูหัวท้ายแล้วสวมลงไปบนปลายเสา ถ้าเป็นประตูสำหรับหมู่บ้านเรียกว่า "เขิ่นบ้าน" ถ้าเป็นประตูเข้าเมืองเรียกว่า "เขิ่นเมือง" (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 243-244) ประตูหมู่บ้านทำหน้าที่หลักเป็นปากทางเชื่อมต่อพื้นที่พักอาศัยของหมู่บ้านกับพื้นที่เกษตรกรรมของหมู่บ้าน เมื่อชาวไทลื้อจะออกไปทำเกษตรกรรมจะต้องเดินผ่านซุ้มประตูหมู่บ้าน ส่วนหน้าที่รองของประตูหมู่บ้านได้แก่การทำหน้าที่เป็นเสมือนตัวกำหนดขอบเขตของหมู่บ้านในส่วนพักอาศัย เพราะชาวไทลื้อมีความเชื่อว่าไม่สามารถสร้างบ้านเรือนเลยออกไปนอกซุ้มประตูหมู่บ้านได้ ในการประกอบพิธีกรรมบูชาเสื้อบ้านประจำปีจะมีการแขวนตะแหลวที่บริเวณซุ้มประตูหมู่บ้านเพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการห้ามไม่ให้บุคคลภายนอกหมู่บ้านเข้ามาในหมู่บ้าน จากการสำรวจพบว่าประตูหมู่บ้านของหมู่บ้านไทลื้อในอำเภอเชียงคำลดความสำคัญลงจนทำให้ขอบเขตของหมู่บ้านที่อยู่ติดกันกลืนรวมกันจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ส่วนประตูหมู่บ้านไทลื้อในสิบสองปันนายังคงมีความสำคัญอยู่ แต่บางหมู่บ้านมีการเปลี่ยนมาใช้วัสดุสมัยใหม่ที่มีความคงทนถาวรในการทำซุ้มประตูหมู่บ้าน เช่น อิฐ คอนกรีต

วัด ของหมู่บ้านไทลื้อเกิดขึ้นมาจากการนับถือพุทธศาสนานิกายหินยาน ควบคู่ไปกับการนับถือศาสนาดั้งเดิม ตำแหน่งวัดของหมู่บ้านไทลื้อจะอยู่กลางหมู่บ้านบริเวณที่เส้นทางสัญจรหลักตัดกัน หรือตั้งอยู่บริเวณที่เข้าถึงได้ง่าย หากหมู่บ้านนั้นมีทำเลที่ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาลาดชัน ตำแหน่งของวัดจะอยู่ในที่สูงสุดของหมู่บ้าน ความสำคัญของวัดนอกจากจะเป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาแล้ว ในอำเภอเชียงคำ วัดยังเป็นที่ประกอบกิจกรรมของหมู่บ้าน เช่น เป็นสถานที่ใช้เป็นสมาคมต่างๆ หากเปรียบเทียบกับองค์ประกอบและหน้าที่ของหมู่บ้านเดิม วัดอาจเพิ่มหน้าที่เป็นเหมือนใจบ้านที่ถูกลดหน้าที่ลง ส่วนในแควันสิบสองปันนานั้น วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

หอเสื้อบ้านและหอเสื้อเมือง เป็นสถานที่ที่เกิดจากความเชื่อตามศาสนาดั้งเดิมที่นับถือภูติผีวิญญาณของบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว ซึ่งขณะที่มีชีวิตอยู่นั้นบุคคลผู้นี้เป็นผู้ที่ชาวบ้านนับถือ อาจเป็นเจ้าเมืองหรือหัวหน้าของหมู่บ้านก็เป็นได้ หอเสื้อบ้านและหอเสื้อเมืองเป็นเสมือนที่สถิตของดวงวิญญาณบรรพบุรุษเหล่านี้ กล่าวกันว่าเสื้อบ้านนั้นจะมีผู้คนในหมู่บ้านเพียงหมู่บ้านเดียวนับถือ ส่วนเสื้อเมืองจะมีคนนับถือหลายหมู่บ้าน ตำแหน่งของหอเสื้อบ้านและหอเสื้อเมืองมักอยู่ที่ป่าชายขอบหมู่บ้าน อยู่ใต้ต้นไม้สูงใหญ่ จากการสำรวจหมู่บ้านไทลื้อในอำเภอเชียงคำบางหมู่บ้าน ตำแหน่งของหอเสื้อบ้านไม่ได้อยู่ที่ชายขอบหมู่บ้านแต่ยังคงอยู่ที่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ซึ่งเป็นเช่นนี้สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะการขยายตัวของหมู่บ้านที่ทำให้ชายขอบของหมู่บ้านกลืนไปกับชายขอบของอีกหมู่บ้านหนึ่งจนหาขอบเขตของหมู่บ้านไม่พบ แต่บางหมู่บ้านยังคงพบหอเสื้อ

บ้านอยู่ที่ชายขอบของหมู่บ้าน ส่วนในหมู่บ้านไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา พบหอเสื้อบ้านและหอเสื้อเมืองตั้งอยู่ที่ชายขอบหมู่บ้านและอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่

จากตำแหน่งที่ตั้งและองค์ประกอบต่างๆ ของเมืองทำให้สามารถสรุปได้ว่า อิทธิพลหลักในการเกิดรูปแบบของหมู่บ้านไทลื้อทั้งในอำเภอเชียงคำและในแคว้นสิบสองปันนาคือความเชื่อและความเคร่งครัดต่อการรักษา และการใช้งานองค์ประกอบต่างๆ ของหมู่บ้าน หากมีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและลดความเคร่งครัด จะทำให้รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป

ภาพที่ 2-37 ความแออัดระหว่างเรือนในหมู่บ้านแวน เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 2-38 การมีสายน้ำพาดผ่านช่วยให้หมู่บ้านที่มีความหนาแน่น มีการระบายอากาศที่ดีขึ้น (หมู่บ้านแวน เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา)

2.4.5 สรุปและเสนอแนะ

จากการสำรวจ การวิเคราะห์ และเปรียบเทียบหมู่บ้านไทลื้อทั้งในอำเภอเชียงคำและในแคว้นสิบสองปันนา พบว่าในการพิจารณาการตั้งถิ่นฐานของเมือง น้ำยังคงเป็นสิ่งสำคัญต่อการเลือกทำเลที่ตั้ง ถึงแม้ว่ายุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้น้ำนั้นไม่จำเป็นต้องใช้เพื่อการอุปโภคและบริโภคโดยตรง เพราะมีการผลิตน้ำประปา แต่ยังคงต้องมีแหล่งน้ำเป็นวัตถุดิบในการผลิตเพื่อการอุปโภคและบริโภค และน้ำยังมีผลต่ออิทธิพลต่อลักษณะของสภาพแวดล้อม เพราะการมีสายน้ำพาดผ่านหมู่บ้านหรืออยู่ใกล้กับหมู่บ้านจะช่วยให้การระบายอากาศของเมืองนั้นดียิ่งขึ้น เพราะผิวน้ำและผิวดินมีคุณสมบัติในการดูดและคายความร้อนที่ต่างกัน ส่งผลให้เกิดลมในพื้นที่ได้ และในขณะเดียวกันลำน้ำยังช่วยเพิ่มสุนทรียภาพให้กับเมือง แต่ทั้งนี้ต้องมีการบำรุงรักษาลำน้ำให้คงความสะอาดและสวยงามด้วย

ภาพที่ 2-39 ถนนภายในหมู่บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน ที่มีการเตรียมระบบการระบายน้ำ

การกำหนดขอบเขตของหมู่บ้านเป็นการคงสภาพการตั้งถิ่นฐานโดยกำหนดพื้นที่ใช้สอยระดับเมืองได้อย่างดีเยี่ยม เพราะมีการแบ่งพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมอย่างชัดเจน ไม่มีปัญหาเรื่องการบุกรุกป่า ทำให้สามารถรักษาสภาพแวดล้อมป่าไม้ได้ แต่ขอบเขตของหมู่บ้านและความเชื่อที่ไม่สามารถตั้งบ้านเรือนนอกเขตหมู่บ้าน ส่งผลให้ความหนาแน่นของการสร้างบ้านเรือนมีมากเกินไป ซึ่งความหนาแน่นนี้ส่งผลให้เกิดปัญหาด้านการสาธารณสุข เพราะชาวไทลื้อนิยมเลี้ยงสัตว์เล็กๆ เช่น เป็ด ไก่ หมู

ไว้ใต้ถุนหมู่บ้าน เมื่อความหนาแน่นของการสร้างบ้านเรือนมีมาก ทำให้จำนวนสัตว์เหล่านี้มีมาก สิ่งปฏิกูลที่เกิดขึ้นทำให้ส่งกลิ่นเหม็นไปทั่วทั้งหมู่บ้าน

รูปแบบของหมู่บ้านของไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาเป็นตัวอย่างที่ดีในการปรับใช้สำหรับหมู่บ้านที่ต้องการตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณเชิงเขา เพราะการตั้งถิ่นฐานของไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาที่เลือกทำเลที่ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขานั้นได้คิดถึงระบบการระบายน้ำ การเข้าถึงหมู่บ้านและทิศทางของการวางตัวบ้านให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ถึงแม้ว่าจะมีการย้ายถิ่นฐานมาตั้งหมู่บ้านใหม่บริเวณพื้นราบ ก็มีการเตรียมระบบการระบายน้ำและถนน เพื่อป้องกันการเกิดปัญหาต่างๆ จากหมู่บ้านเดิมได้เป็นอย่างดี

บทที่ 3

สภาพแวดล้อมของเรือนและผังบริเวณ

บทที่ 3 สภาพแวดล้อมของเรือนและผังบริเวณ

3.1 สภาพแวดล้อมของเรือนและผังบริเวณของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา

จากการเก็บข้อมูลเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา พบเรือนที่อยู่อาศัย 31 หลัง เรือนตัวอย่าง 1 หลัง รวม 32 หลังดังนี้

ตารางที่ 3-1 แสดงทิศทางการวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยในผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ

	ทางเข้า	หอผี	บ่อน้ำ	ยุ้งข้าว	ครัว	ที่เก็บของเห็น	เล้าสัตว์	ห้องน้ำ
ตำบลเชียงบาน								
หมู่บ้านเชียงบาน								
1. นางขัน หอมนาน	E		NE					W
2. นายเจริญชัย หอมนาน	E							W
3. นางแอ่น ปัญจจอม	S		E					W
4. นายจ้อย หอมนาน	W		N					NE
5. นางยอด หอมนาน	E		N				W	W
6. นางทำไบ หอมนาน	SE			N		NE		N
หมู่บ้านเชียงคาน								
7. นายคำ ชัยนันท์	SE				N		W	NW
หมู่บ้านปางวัว								
8. นายจอมแสง วงศ์ใหญ่	SW		S			W	E	W
หมู่บ้านทุ่งมอก								
9. นางแสงคำ ใจกล้า	W							E
10. นายจอมแสง ใจรังโลก	NW		NW				NE	NE
11. นายสนอง แสงศรีจันทร์	SW		E	SE		NE		NW
หมู่บ้านแพด								
12. นางแสง มังคราช	W				SE		NE	SE
13. นายผม หอมนาน	NE					SW		W

	ทางเข้า	ห้องนั่งเล่น	ห้องน้ำ	ห้องครัว	ตลาด	ที่เก็บของเครื่องใช้	เส้นไฟฟ้า	ห้องนอน
14. นายดำ [illegible] บัวคลาย	SW		SE			E		N
15. นางแสงจันทร์ บัวคลาย	W							N
16. นายดี พงษ์นาน	E			SW		W	W	W
17. นายสมพร บัวคลาย	SW	NE	SE					W
ตำบลหย่วน								
หมู่บ้านหย่วน								
18. นายนวล ประวัง	E		S		W	W	N	
19. นายชงชัย โรจัดสาคีกุล	E							
20. นายสม กองมงคล	S	E	SE					
หมู่บ้านธาตุ								
21. นางมยุรี สมุทรี	SW		SE	E				
22. เรือนตัวอย่าง	S	N	E					
หมู่บ้านมาง								
23. นางแสงนวล วงศ์ใหญ่	S		SE	W		W	W	SW
24. นางดำเนิน วงศ์ใหญ่	SE		SE					
ตำบลฝ่ายกว้าง								
หมู่บ้านหนอง								
25. นายอุ่น วงศ์ราษฎร	NE					N		W
26. นางดำ ทั่งสี	NW						S	S
หมู่บ้านบัวนาคพัฒนา								
27. นางสอน จันทร์ดีงาม	SE		SW					NW
ตำบลน้ำแวน								
หมู่บ้านน้ำแวน								
28. นางทอง กานัน	S							
	ทางเข้า	ห้องนั่งเล่น	ห้องน้ำ	ห้องครัว	ตลาด	ที่เก็บของเครื่องใช้	เส้นไฟฟ้า	ห้องนอน
หมู่บ้านผาลาด								
29. นายสุนทร คนดำ	SE		SE	SE			SE	N
30. นายสุข บัวคลาย	S		SW					N
31. นายสุนทร ใหม่สาม	SE							
ตำบลเวียง								
หมู่บ้านล้า								
32. นายดำ ศรีดำ	S	NE	SE					

หมายเหตุ: N หมายถึง ทิศเหนือ,
S หมายถึง ทิศใต้,
E หมายถึง ทิศตะวันออก,
W หมายถึง ทิศตะวันตก
NE หมายถึง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
SE หมายถึง ทิศตะวันออกเฉียงใต้
NW หมายถึง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
SW หมายถึง ทิศตะวันตกเฉียงใต้

ตารางที่ 3-2 สรุปการวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยในผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ

	ทางเข้า	หอผี	บ่อน้ำ	ยุ้งข้าว	ครัว	ที่เก็บของ/ฟืน	เล้าไก่	ห้องน้ำ
จำนวนบ้านทั้งหมด 32 หลัง	32	4	18	6	3	9	10	23
N		1	2	1	1	1		5
NE	2	1	1			2	2	2
E	5	1	2	1	1	1	2	1
SE	6	1	7	2	1		1	1
S	7		1				1	1
SW	5		3	1		1	1	1
W	5		1	1		4	4	9
NW	2		1					3

ภายในผังบริเวณของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อประกอบไปด้วย บริเวณที่ตั้งของเรือน ทางสัญจร ห้องน้ำ-ส้วม บ่อน้ำ เล้าหรือคอกสัตว์ ยุ้งข้าว ลานบ้านหรือข่วง ซึ่งมีพื้นที่พอเพื่อตั้งร้านนั่งสำหรับ 4-5 คน มานั่งพักผ่อน ทำงาน หรือเป็นที่นั่งแอ่วสาว หรือหาคู่ของหนุ่มสาว โดยฝ่ายชายจะมานั่งพูดคุยกับสาวที่นัดหมายไว้ ณ ข่วงของบ้านฝ่ายหญิงในช่วงค่ำ (ประธินและคณะ: 54) จากการสำรวจจะพบว่ามี 3 หลัง ที่มีหอผีภายในบริเวณบ้านของตนเอง เนื่องจากเป็นครอบครัวที่มีกลุ่มเครือญาติที่นับถือผีต่างไปจากผีประจำหมู่บ้าน (ที่สถิตอยู่ที่หอเสื้อบ้านของหมู่บ้าน)

จากตารางสามารถสรุปความสัมพันธ์ระหว่างทิศ และการวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยของผังบริเวณดังนี้

มีตำแหน่งของทางเข้าบ้านหลากหลาย ขึ้นอยู่กับตำแหน่งถนนที่ผ่านบริเวณที่ดิน ไม่ว่าจะมีทางเข้าบริเวณบ้านทางทิศใด ถ้าให้เลือกได้ ไทลื้อจะเลือกหันหน้าบ้านไปทางทิศใต้ เพราะจะรับลมและแดดจากทิศใต้ แต่ถ้าไม่สะดวกก็สามารถหันหน้าบ้านไปทางทิศเหนือ มีน้อยครัวเรือนมาก (3 ใน 31 หลัง ไม่นับเรือนตัวอย่าง) ที่มีหอผีเป็นของกลุ่มญาติตนเอง ไม่จำเป็นต้องมีบ่อน้ำทุกครัวเรือน (แต่จะต้องมีบ่อน้ำสาธารณะที่วัด) โดยตำแหน่งของบ่อน้ำจะอยู่ตรงข้ามกับห้องน้ำและเล้าสัตว์ เวลาอาบน้ำส่วนใหญ่จะไม่อาบบริเวณบ่อน้ำ แต่จะตักน้ำไปอาบบริเวณอื่น หรืออาบบนชานแดดหรือชานต่ำ เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำที่ใช้แล้วไหลลงไปในบ่อ

เมื่อเดินเข้าบ้านทางทิศตะวันออก จะพบกับ บ่อน้ำ หอผี ยุ้งข้าว และบันไดขึ้นเรือน หากทางเข้าอยู่ทิศอื่นที่ไม่ใช่ตะวันออก บ่อน้ำก็จะวางอยู่ในตำแหน่งที่สามารถมองเห็นได้จากทางเข้า บริเวณด้านหน้าจะมีลักษณะพื้นที่เปิดโล่งและมีองค์ประกอบเสริมเช่น แคร่สำหรับนั่งพักผ่อนหรือทำงานหัตถกรรม ถัดไปจะเป็นบ่อน้ำ และถ้าครอบครัวใดมีหอผี หอผีมักจะอยู่ด้านในหรือด้านหลังของบริเวณบ้าน

ทิศตะวันตก จะเป็นตำแหน่งของพื้นที่ใช้สอยในส่วนบริการ เช่น

ที่เก็บของและฟืน ห้องน้ำ เล้าไก่ และครัว ในกรณีที่ห้องน้ำไม่ได้อยู่ทางทิศตะวันตก ตำแหน่งห้องน้ำจะอยู่ตรงข้ามกับทางเข้าเสมอ และจะอยู่ด้านหลังของบ้าน

จากข้อมูลข้างต้น จะสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้เฒ่าไทลื้อ อ.เชียงคำ (นายจันตุ้ย สมฤทธิ์) ที่กล่าวว่า ภายในบริเวณรั้วบ้านไทลื้อจะมีข่วงบ้านและบ่อน้ำอยู่บริเวณด้านหน้า มีเรือนตั้งอยู่บริเวณกลางที่ดิน มียุ้งข้าวตั้นเป็นเรือนขวางอยู่ระหว่างข่วงบ้านและตัวเรือน โดยมีชานเชื่อม (ถ้าเรือนหลังใดมียุ้งข้าวอยู่ห่างออกไป ยุ้งก็จะยังอยู่บริเวณหน้าบ้านอยู่) มีครัวอยู่ทางทิศตะวันตก มีห้องน้ำอยู่ทางด้านหลัง อยู่ในตำแหน่งตรงข้ามในมุมทะแยงกับบ่อน้ำ การมียุ้งข้าวอยู่บริเวณหน้าบ้าน ทำให้สะดวกในการขนข้าวเข้า-ออกจากยุ้ง เพราะอยู่ในตำแหน่งใกล้ เข้าถึงได้ง่ายจากภายนอก

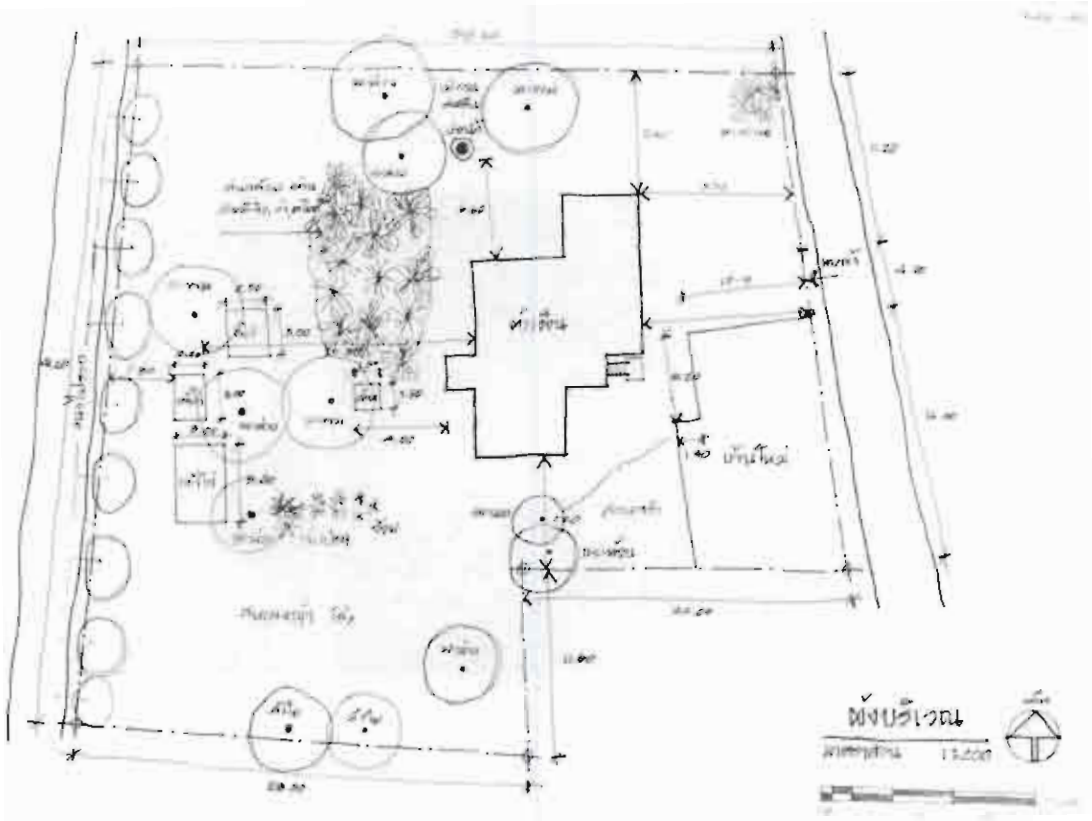
3.1.1 ลักษณะการวางผังบริเวณของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา

บ้านส่วนใหญ่มักเป็นที่อาศัยของครอบครัวขนาดเล็ก ล้อมรอบด้วยรั้วไม้ไผ่ ตัวเรือนตั้งอยู่กลางที่ดิน มีกอไผ่ ต้นกล้วย ต้นมะละกอ ไม้ผล และไม้ดอกนานาชนิดที่ชื่อเป็นมงคลปลูกไว้โดยรอบ บ้านแต่ละหลังจะมีประตูทางเข้าด้านหน้า บางแห่งมีศาลาเปิดโล่งหรือเพิงขนาดเล็ก ด้านหน้าบริเวณบ้านเพื่อใช้ทำงานหัตถกรรม เช่น สานตะกร้าหรืออื่นๆ ในเวลากลางวัน บรรยากาศในบ้านจะสงบร่มรื่น (จูเหลียงเหวิน, 2537: 109)

การจับจองที่ดิน แต่ละครัวเรือนจะพยายามเลือกบริเวณที่ราบโล่งเพื่อเลี่ยงการแผ้วถาง และหากมีไม้ยืนต้นเดิมในพื้นที่ก็จะถูกนำมาใช้ปลูกเรือนหรือทำรั้ว แล้วปลูกพันธุ์ไม้อื่นเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือนทดแทน โดยขนาดของที่ดินนอกจากจะต้องเพียงพอกับการปลูกพันธุ์ไม้แล้ว ยังต้องเผื่อสำหรับการแยกครอบครัวของลูกหลานด้วย เพราะหลังจากแต่งงาน เขยใหม่จะต้องช่วยพ่อแม่ของภรรยาทำงานทุกอย่างจนครบ 3 ปี จากนั้นอีก 3 ปี จะย้ายไปอยู่กับพ่อแม่ของสามี ช่วงเวลา 6 ปีนั้นจึงเป็นช่วงหาไม้เก็บรวบรวมไว้เพื่อสร้างเรือนของตนในบริเวณที่ดินของพ่อแม่ ซึ่งแล้วแต่จะตกลงกันว่าเป็นพ่อแม่ฝ่ายใด (กรณีไม่มีบริเวณเพียงพอก็สามารถไปหาที่ดินผืนใหม่ได้) สำหรับลูกสาวคนเล็กจะอยู่รวมกับพ่อแม่ในเรือนเดิมเพื่อเป็นผู้สืบทอดมรดก (ประธินและคณะ: 56)

ในการสำรวจภาคสนามที่อำเภอเชียงคำ พบว่าผังบริเวณบ้านส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายกับผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนาที่จูเหลียงเหวินได้กล่าวถึงไว้ โดยมีตัวอย่างบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ 3 หลังดังนี้

• นายยอด หอมนาน ตำบลเชียงบาน หมู่บ้านเชียงบาน

ภาพที่ 3-1 ผังบริเวณบ้าน นายยอด หอมนาน ตำบลเชียง บาน หมู่บ้านเชียงบาน

บ้านหลังนี้ตั้งอยู่เกือบตรงกลางพื้นที่ และมีการแบ่งพื้นที่ด้านหน้าบางส่วนเพื่อการปลูกสร้างเรือนใหม่ ทางเข้าอยู่ทิศตะวันออก เมื่อเดินเข้ามาจะพบบันไดขึ้นเรือน ในบริเวณนี้เป็นพื้นที่เปิดโล่ง บ่อน้ำอยู่ทางด้านทิศเหนือ ห้องน้ำ เพิงเก็บของ และเล้าไก่อยู่ทางด้านทิศตะวันตก ซึ่งจะตอบรับกับพื้นที่ใช้สอยคือพื้นที่ทำครัวและซักล้างของบ้าน ระบบการใช้น้ำกระทำโดยการติดตั้งปั๊มน้ำและเดินท่อเข้าสู่ตัวเรือนและห้องน้ำ ในบริเวณทิศตะวันตกนี้จะมีพืชพรรณที่ใช้สำหรับการบริโภค จำพวกไม้ที่ใช้รับประทาน ได้แก่ มะม่วง มะขาม กล้วย สัปปะรด อ้อย ลำไย พืชสวนครัว ได้แก่ ขิง ข่าตะไคร้ และด้านในสุดของพื้นที่ปลูกไผ่รวกไว้เป็นแนวแสดงขอบเขตและกันการพังทลายของดินเพราะด้านหลังบ้านติดกับลำน้ำ

ภาพที่ 3-2 (ซ้าย) ภาพภายนอกบริเวณบ้าน ใช้ไม้ไผ่ขัดแตะซึ่งถูกรื้อบล็อกคอนกรีตของบ้านหลังอื่นขนาบอยู่ทั้งสองด้าน

จากภาพ 3-3 จะเห็นได้ว่าตำแหน่งของห้องน้ำจะถูกซ่อนอยู่หลังบ้าน สนามหญ้าที่เกิดขึ้นในบริเวณบ้านเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ไม่ได้จงใจปลูกเพื่อคลุมดิน หรือเพื่อความสวยงามแต่อย่างใด และไม่พบไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ที่ไม่มีประโยชน์เพื่อการบริโภคในบริเวณบ้าน

ภาพที่ 3-4 บ่อน้ำที่ปิดฝาอย่างมิดชิด เพราะปัจจุบันใช้ปั๊มน้ำ

ภาพที่ 3-3 (ขวา) ภาพภายในบริเวณบ้าน
ภาพที่ 3-4 (ซ้าย) ภาพบ่อน้ำ
ภาพที่ 3-5 (กลาง) ภาพขั้นทางขึ้นบันได
ภาพที่ 3-6 (ขวาบน) ภาพแนวไผ่รวก
ภาพที่ 3-7 (ขวาล่าง) ภาพลำน้ำด้านทิศตะวันตก

แทนการตักน้ำ ส่วนภาพที่ 3-5 เป็นภาพในบริเวณทางขึ้นเรือนมักจะมีการปลูกไม้ตอกเพื่อใช้ในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ภาพที่ 3-6 และ 3-7 แสดงแนวไผ่รวกหลังบ้านที่ปลูกเพื่อประโยชน์ใช้สอยในงานหัตถกรรม ทำสิ่งปลูกสร้าง แสดงอาณาเขตของบ้าน และช่วยป้องกันการพังทลายของดิน

• นายดำ ศรีดำ ตำบลเวียง หมู่บ้านล้า

ทางเข้าบ้านตั้งอยู่ทางทิศใต้เมื่อเข้ามาจะพบกับบ่อน้ำอยู่บริเวณมุมด้านหน้าทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้าน ซึ่งระบบการใช้น้ำกระทำโดยการติดตั้งปั๊มน้ำและเดินท่อเข้าสู่เรือนชั้นบนและห้องน้ำใต้ถุนเรือนซึ่งตั้งอยู่มุมทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเรือน จะเห็นว่าห้องน้ำกับบ่อน้ำจะอยู่ในมุมทะแยงตรงข้ามกัน (ดูภาพที่ 3-8 ประกอบ) อย่างไรก็ตามในส่วนใช้สอยของเรือน ห้องครัวและพื้นที่ชานซักล้างยังคงอยู่ในตำแหน่งทิศตะวันตกเช่นเดิม

ถึงแม้ว่าทางเข้าบ้านหลังนี้ไม่ได้อยู่ทางด้านทิศตะวันออก แต่ตำแหน่งบ่อน้ำก็อยู่ในตำแหน่งที่สามารถมองเห็นได้จากทางเข้า ส่วนตำแหน่งของหอผีจะถูกกำหนดให้วางในส่วนของทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นตำแหน่งใกล้เคียงกับห้องนอนหรือทิศหัวนอน (ไทลื้อถือว่าทิศตะวันออกเป็นทิศมงคล โดยหอผีจะวางกัดเข้าไปด้านใน หรือค่อนไปทางด้านหลังของบ้าน

ภาพที่ 3-8 ผังบริเวณบ้าน นายคำ ศรีคำ ตำบลเวียง หมู่บ้านล้า

ภาพที่ 3-9 (ซ้าย) ภาพทางเข้าด้านหน้าบ้าน
ภาพที่ 3-10 (ขวา) พื้นที่ใช้สอยหน้าบ้าน

ภาพที่ 3-9 แสดงทางเข้าด้านหน้าบ้านใช้รั้วไม้ไผ่ขัดเป็นตาตารางสี่เหลี่ยม (รั้วตาแสง) และปลูกไม้เลื้อยบนรั้ว ส่วนภาพที่ 3-10 แสดงลานหน้าบ้านหรือข่วง เป็นพื้นที่ใช้สอยสาธารณะ ใช้ตากผ้า มีองค์ประกอบเสริมคือแคร่ ในพื้นที่นี้ปลูกพืชสวนครัวเช่น มะเขือ กระเพรา และไม้ผล เช่น มะม่วง ลำไย

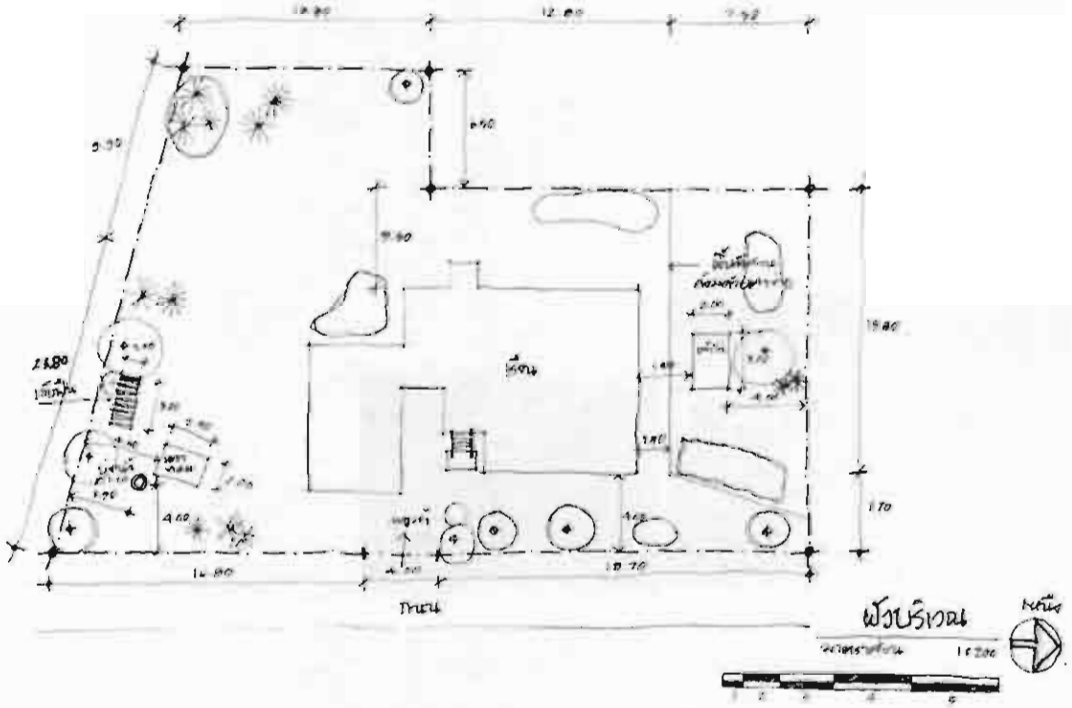

ภาพที่ 3-11 (ซ้าย) ภาพบ่อน้ำ
ภาพที่ 3-12 (ขวา) ภาพหอผี

ในบริเวณบ่อน้ำจะปลูกหมากผู้หมากเมีย ถือว่าเป็นไม้มงคล เพราะใช้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ยังปลูกพืชสวนครัว โดยส่วนใหญ่บริเวณบ่อน้ำจะมีความชื้นสูง (ภาพที่ 3-11)

หอผี มักจะตั้งอยู่ในบริเวณทิศตะวันออกเท่านั้น หอผีของบ้านหลังนี้มีลักษณะเหมือนบ้านหลังเล็กมี 4 เสา ทำด้วยไม้ มุงหลังคาด้วยสังกะสี ตั้งสูงขึ้นมาจากระดับพื้นดินประมาณ 160 เซนติเมตร เป็นที่สถิตของวิญญาณบรรพบุรุษซึ่งสืบทอดผ่านทางผู้หญิง สภาพแวดล้อมบริเวณหอผีนั้นมักจะสร้างขอบเขตปิดล้อมเพื่อแสดงอาณาเขตของพื้นที่ (ภาพที่ 3-12)

• นางนวล ปะวัง ตำบลหย่วน หมู่บ้านหย่วน

ภาพที่ 3-13 ผังบริเวณบ้าน นางนวล ปะวัง ตำบลหย่วน หมู่บ้านหย่วน

ทางเข้าบ้านตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก เมื่อเข้ามาจะพบกับบ่อน้ำ บริเวณด้านทิศใต้ของบ้านสามารถมองเห็นได้จากทางเข้าบ้าน ซึ่งระบบการใช้น้ำกระทำโดยการติดตั้งปั๊มน้ำและเดินท่อเข้าสู่ตัวเรือนชั้นบนเพื่อใช้ในบริเวณชานซักล้าง และห้องน้ำ-ส้วมที่อยู่ทางทิศตะวันออก มีเล้าไก่อยู่ทางทิศเหนือซึ่งเป็นทิศตั้งตรงข้ามกับบ่อน้ำ

ภาพที่ 3-14 (ซ้าย) บริเวณทางเข้าบ้าน เป็นรั้วคอนกรีต มีประตูบานเลื่อนเป็นเหล็ก
ภาพที่ 3-15 (ขวา) พื้นที่ใต้ถุนหน้าบ้าน

บริเวณลานหน้าบ้านจะใช้เป็นพื้นที่ใช้สอยสาธารณะใช้รับแขก โดยจะวางแคร่ไว้ ใต้ถุนบ้านในบริเวณนี้ มีการปลูกไม้ดอกเช่น ดอกเข็ม กุหลาบ ไม้ผลเช่น มะกอก พืช ประดับ เช่น หมากผู้หมากเมีย และพืช สวนครัว เช่น มะเขือ และกระเพรา มีการตากใบตองกลางแดดเพื่อให้ใบ ตองมีความอ่อนตัวสามารถนำไปห่อขนมข้าวต้มเกลือ (ดูภาพที่ 3-15 ประกอบ)

ภาพที่ 3-16 (ซ้าย) พื้นที่ซักล้างและเตรียมของทำขนม
ภาพที่ 3-17 (ขวา) พื้นที่เตรียมทำขนม

เจ้าของบ้านเป็นเกษตรกร มีอาชีพเสริมคือทำขนม "ข้าวต้มเกลือ" ส่งขายในตลาด บริเวณพื้นที่บ่อน้ำเป็นรูปพื้นที่สำหรับซักล้าง และเป็นพื้นที่สำหรับเตรียมขนม โดยจะปลูกต้นเตยเพื่อใช้ประโยชน์ในการทำขนม และปลูกต้นวาสนา โกสน เป็นไม้ประดับ และปลูกต้นไผ่เพื่อประโยชน์ใช้สอยในด้านเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ (ภาพที่ 3-16 และ 3-17)

3.1.2 สภาพแวดล้อมของผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ไสว เชื้อสะอาด (2538: 24) ได้วิเคราะห์ว่าสังคมไทลื้อเป็นสังคมเกษตรกรรมเช่นเดียวกับล้านนาโดยสภาพแวดล้อมของบริเวณบ้านล้านนามีลักษณะคือ (วิวัฒน์ เตมีพันธ์, 2539)

ข่วงบ้าน ภายในบริเวณบ้านจะมีลานกว้าง ลักษณะเป็นลานดินกวาดเรียบ ใช้เป็นลานเด็กเล่น ลานตากพืชผลทางการเกษตร ลานเชื่อมทางสัญจรหรือทางเข้าอาคาร เป็นลานประกอบพิธีและงานต่างๆ

- ขอบริมข่วง จะปลูกไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ส่วนมากเป็นไม้ผลประดับด้วยกล้วยไม้พื้นเมืองซึ่งนำมาจากป่า ได้แก่ เอื้องผึ้ง คำสาย ฟ้ามุ่ย สามปอย จะออกดอกบานช่วงสงกรานต์

- ขอบริมของรั้วบ้าน จะปลูกไผ่บังลม และนำมาจักสาน นำมาใช้ประกอบตัวเรือน ส่วนหมากใช้รับประทานและย้อมผ้า มะพร้าวก็จะนำมาใช้เป็นส่วนประกอบของงานหัตถกรรม เครื่องดนตรี และใช้ประกอบอาหาร

- ลานหน้าบ้าน นิยมปลูกไม้ยืนต้นที่ให้ดอก เช่น หางนกยูงไทย (ดอกซอมพอ) ไม้พุ่ม เช่น ดอกพุด ดอกมะลิ

จากองค์ประกอบและลักษณะของสภาพแวดล้อมบริเวณบ้านล้านนาดังกล่าว มีความคล้ายคลึงกับบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ คือ

ภาพที่ 3-18 (ซ้าย) พื้นที่ว่างบ้าน ใน อ.เวียง หมู่บ้านล้า
ภาพที่ 3-19 (ขวา) พื้นที่ว่างบ้านของ นางดา พึ่งสี หมู่บ้านหนอง อ.ฝางกวาง

ภาพที่ 3-20 (ซ้าย) พื้นที่ว่างบ้านของ นายคำ ครีคำ หมู่บ้านล้า
ภาพที่ 3-21 (ขวา) พื้นที่ว่างบ้านของ นายสมเพชร มังคลาด หมู่บ้านแพด อ.เชียงบาน

ภาพที่ 3-22 พื้นที่ว่างบ้าน มีมุมหนึ่งเป็นที่ตั้งหอผีของ นายสะ กองมณฑล หมู่บ้านหยวน อ.หยวน

ลักษณะข่วงบ้านพื้นถิ่นไทลื้อส่วนใหญ่จะอยู่ติดกับตัวเรือน มีแคร่ไว้สำหรับนั่งพักผ่อนหรือทำงานหัตถกรรม มีลักษณะเป็นลานดินเปิดโล่ง และมีแนวความคิดในการปลูกพืชพรรณแบบเหมือนข่วง แบบล้านนา บางครัวเรือน (เช่น 3 ใน 31 ครัวเรือน) มีมุมหนึ่งของข่วงด้านทิศตะวันออกเป็นที่ตั้งหอผีสำหรับไหว้ผี ในกรณีที่ครอบครัวและเครือญาติของตนนับถือผีไม่ตรงกับผีที่หอเสื้อบ้านของหมู่บ้าน ครอบครัวใดที่เป็นตัวแทนก็จะมีหอผีในบริเวณบ้าน

ภาพที่ 3-23 (ซ้าย) ไม้ฮี้ในพื้นที่ข่วงบ้านของนายสมเพชร มังคลาด หมู่บ้านแพด ต.เชียงบาน

ภาพที่ 3-24 (ขวา) ไม้ฮี้ในพื้นที่ข่วงบ้านของนายอุ่น วงศ์ราษฎ์ หมู่บ้านหนอง ต.ฝายกวาง

ภาพที่ 3-25 (ซ้าย) ไม้ฮี้ในพื้นที่ข่วงบ้านของนางแสงคำ ใจกล้า หมู่บ้านทุ่งมอก ต.เชียงบาน

ภาพที่ 3-26 (ขวา) ไม้ฮี้ในพื้นที่ข่วงบ้านของนางแสงคำ ใจกล้า หมู่บ้านทุ่งมอก ต.เชียงบาน

ภาพที่ 3-27 (ซ้าย) การใช้สุมไก่ป้องกันไก่กินผักสวนครัวในพื้นที่ข่วงบ้าน ของนางนวล ปะวัง หมู่บ้านหย่วน ต.หย่วน

ภาพที่ 3-28 (ขวา) แผงไม้ไผ่สานเพื่อป้องกันไก่มากินผักสวนครัวในพื้นที่ข่วงบ้านของ นายจอมแสง ใจวังโลก หมู่บ้านทุ่งมอก ต.เชียงบาน

นอกจากนี้บริเวณข่วงบ้านพื้นถิ่นไทลื้อยังมี "ไม้ฮี้" หรือไม้ที่ปักไว้ป้องกันสัตว์ เช่น ไก่ สุนัข ไม่ให้มาทำลายพืชที่ปลูก ซึ่งไม้ฮี้มีหลากหลายลักษณะ เช่น ทำจากกิ่งไม้ ซี่ไม้ไผ่ (ดูภาพที่ 3-23, 3-24,3-25,3-26,3-27 ประกอบ) ถ้าสวนครัวมีพื้นที่มาก ก็จะใช้ซี่ไม้ไผ่สานเป็นแผงตาตาราง หรือใช้ตาข่ายกั้นรอบพื้นที่สวนเพื่อป้องกันสัตว์เข้าไปรบกวนพืชสวนครัวที่ปลูกอยู่ (ดูภาพที่ 3-28, 3-29)

ภาพที่ 3-29 ตัวอย่างการป้องกันไก่กินผักสวนครัวด้วยตาข่ายในพื้นที่ข่วงบ้านของ นายกอง กานัน หมู่บ้านแวน ต.น้ำแวน

รั้ว

รั้วบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ มีทั้งทำจากไม้ไผ่แบบเดิม 3 ชนิด คือ

- รั้วสลาบ ใช้บริเวณแนวด้านข้างและแนวด้านหลังบ้าน ลักษณะเป็นไม้ไผ่ขัดแตะตามแนวตั้งขัดชิดเป็นลายมองไม่ทะลุรอด
- รั้วตาแสง ใช้กั้นระหว่างบ้าน มีลักษณะเป็นไม้ไผ่ขัดเป็นตารางสี่เหลี่ยมโปร่งตา
- รั้วตั้งป่อง รั้วชั่วคราว ใช้ไม้รวกลำเล็กมาเสียบเรียงกันในแนวนอนระยะห่างคับกว่ากับเสาไม้เนื้อแข็ง บริเวณรั้วนิยมปลูกไม้เลื้อยและไม้พุ่มเตี้ย (ส่วนใหญ่เป็นไม้ที่ใช้รับประทานได้ เช่น บวบ ตำลึง) ปัจจุบันบางครัวเรือนปลูกต้นชาเป็นรั้วโดยปลูกเป็นพุ่มแน่นแล้วตัดแต่ง

ปัจจุบันมีการนำวัสดุสมัยใหม่มาใช้ทำรั้วและประตูรั้วมากขึ้น เช่น คอนกรีต บล็อกซีเมนต์ อิฐ เหล็ก

ภาพที่ 3-30 (ซ้าย) รั้วต้นชา (นางแสงคำ ใจกล้า หมู่บ้านทุ่งมอก ต.เชียงบาน)

ภาพที่ 3-31 (ขวา) รั้วต้นชาและประตูรั้วทำด้วยไม้ไผ่ (นายอุ่น วงศ์ราษฎ์ หมู่บ้านหนอง ต.ฝายกวาง)

ภาพที่ 3-32 (ซ้าย) รั้วตาแสงต่อชนด้วยรั้วสลาบ (หมู่บ้านล้า ต.เวียง)

ภาพที่ 3-33 (ขวา) รั้วตั้งป่องประตูกันค่าด้วยไม้ไผ่ (นางดา พึงสี หมู่บ้านหนอง ต.ฝายกวาง)

ภาพที่ 3-34 (ซ้าย) รั้วเสาคอนกรีตตาด้ายไม้ไผ่
ภาพที่ 3-35 (ขวา) รั้วสลาบ

นางดา พึงสี หมู่บ้านหนอง ต.ฝายกวาง

ภาพที่ 3-36 (ซ้าย) ประตูรั้วและรั้วสลาบเปิดเชื่อมต่อกับพื้นที่เกษตรกรรม

ภาพที่ 3-37 (ขวา) รั้วอิฐก่อและบล็อกคอนกรีต (นายธงชัย โจลิตสาหกุล หมู่บ้านหยวน ต.หยวน)

ภาพที่ 3-43 (ซ้าย) รั้วและทางเชื่อมระหว่างบ้าน 1
ภาพที่ 3-44 (ขวา) รั้วและทางเชื่อมระหว่างบ้าน 2

ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีการใช้วัสดุสมัยใหม่ทำรั้ว แต่รั้วก็ทำหน้าที่เพียงแบ่งขอบเขตบริเวณบ้าน โดยยังมีช่องทางเปิดไปมาหาสู่ระหว่างเพื่อนบ้านได้

บ่อน้ำ

บริเวณบ่อน้ำปลูกไม้ล้มลุก ไม้พุ่มคลุมดินที่สามารถรับประทานได้ เช่น ปลิง (ชะพลู), หอมด่วน (สะระแหน่) ผักไผ่ ในบริเวณบ่อน้ำบางครั้งจะพบที่อาบน้ำ (ต๊อมน้ำ) มีลักษณะเป็นกำแพงบังสายตาโดยรอบมีมุมหนึ่งเป็นทางเข้าโดยมีพื้นที่ใช้อาบน้ำตรงกลาง

ภาพที่ 3-38 (ซ้าย) บ่อน้ำ (นายจอมแสง ใจวังโลก หมู่บ้านทุ่งมอก ต.เชียงบาน)

ภาพที่ 3-39 (ขวา) ที่อาบน้ำ (นายดี หอมนาน หมู่บ้านแพด ต.เชียงบาน)

ลำเหมือง

ชาวบ้านจะไม่ระบายน้ำเสียลงลำเหมือง เพราะใช้ในการทำกสิกรรม นิยมปลูกพืชริมลำเหมืองเพื่อความสวยงาม และใช้บริโภค

ภาพที่ 3-40 (ซ้าย) ทางน้ำ (หมู่บ้านล้า ต.เวียง)

ภาพที่ 3.42 (ขวา) ลำเหมืองสาธารณะของเทศบาลฯพักผ่อน (หมู่บ้านทุ่งนอก ต.เชียงบาน)

องค์ประกอบย่อยอื่น ๆ

ภายในบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ยังมีองค์ประกอบย่อยอื่นๆ ที่แสดงให้เห็นภูมิปัญญาที่จะพึ่งพาตนเอง มีการนำวัสดุธรรมชาติหรือมีการผสมผสานระหว่างวัสดุธรรมชาติกับวัสดุสมัยใหม่

ภาพที่ 3-45 ก้อนเส้าที่ทำจากก้อนหิน 3 ก้อน และแม่เตาไฟในเรือนที่ทำจากดินเหนียวอัดแน่น (เรือนตัวอย่าง หมู่บ้านหนอง ต.ฝายกวาง)

ภาพที่ 3-46 เตาไฟนอกบ้านใช้หลักการเดียวกับก้อนเส้า (บ้านนายอุ่น วงศ์ราษฎร์ หมู่บ้านหนอง ต.ฝายกวาง)

ภาพที่ 3-47 ไม้กวาดสำหรับกวาดใบไม้ (นายคำ ศรีคำ หมู่บ้านล้า ต.เวียง)

ภาพที่ 3-48 ที่ให้น้ำไก่ (นายสอน จันทร์ตะคำ หมู่บ้านบัวนาพัฒนา ต.ฝายกวาง)

ภาพที่ 3-49 (ซ้าย) เครื่องคั้นน้ำอ้อยทำด้วยไม้ เดิมใช้แรงวัวควายในการขับเคลื่อน (งานสืบสานตำนานไทลื้อ วัดธาตุสบแวน ต.หย่วน)

ภาพที่ 3-50 (ขวา) น้ำอ้อยที่ได้จากเครื่องคั้นน้ำอ้อย

รูปด้านซ้าย และขวาเป็นตัวอย่างเครื่องคั้นน้ำอ้อยที่ทำจากไม้ของไทลื้อ งานสืบสานตำนานไทลื้อ วัดธาตุสบแวน ตำบลหย่วน 8 มีนาคม 2546

3.1.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการของผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ

จากการสำรวจพบว่า การรวมตัวกันของชุมชนหมู่บ้านพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ ได้สะท้อนถึงความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน 3 ด้านคือ ด้านอาชีพที่ต้องพึ่งพาเกษตรกรรม ด้านความผูกพันระหว่างเพื่อนบ้าน และด้านกิจกรรมของชุมชน

1. การเพาะปลูก
- การทำนา (สังคมเกษตรกรรม)
- ไม้ที่ใช้สำหรับงานหัตถกรรม และที่อยู่อาศัย
- ไม้ผล
- พืช (สมุนไพร / สวนครัว)
- ไม้ประดับ (ความเชื่อ / สมัยนิยม)

2. ระบบเครือญาติ
- การใช้นามสกุลร่วมกันของชุมชน
- การแบ่งขอบเขต และการใช้พื้นที่ในระบบเครือญาติ

3. กิจกรรมของชุมชน
- กิจกรรมนันทนาการ
- กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ และการเมือง
- พิธีกรรมทางพุทธศาสนา
- พิธีกรรม และประเพณีความเชื่อของชุมชน

ปัจจุบันได้มีปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามากระทบทำให้สภาพแวดล้อมของเรือนหรือผังบริเวณเปลี่ยนแปลงไป คือ เป็นรูปทรงเรขาคณิตมากขึ้น เพื่อให้ง่ายต่อการสำรวจวัดและแบ่งพื้นที่

1. ปัจจัยทางด้านการครอบครองที่ดิน เนื่องจากการขยายตัวของครอบครัวทำให้ต้องมีการแบ่งโฉนดทำให้รูปทรงของผังบริเวณเปลี่ยนไป และส่งผลไปถึงการตัดถนนที่มีลักษณะเรขาคณิตตรงไปตรงมาด้วยเช่นกัน

2. ปัจจัยทางด้านการพัฒนาสาธารณูปโภค ถนนทำใหม่ด้วยวัสดุสมัยใหม่จะมีระดับสูงกว่าที่ดิน และถนนบางเส้นก็ไม่มีการเตรียมทางระบายน้ำ ส่งผลให้น้ำฝนระบายลงสู่บริเวณที่พักอาศัยสองข้างถนน

3. ปัจจัยทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพที่นอกเหนือจากการเป็นเกษตรกร ส่งผลให้เกิดการใช้สอยพื้นที่ที่ต่างออกไป เช่น มุมหนึ่งของผังบริเวณด้านหน้าบ้านถูกสร้างเป็นร้านค้า ใช้มุมหนึ่งของข่วงบ้านเป็นที่เตรียมและทำขนมไปขายที่ตลาด รวมทั้งสุนทรียภาพและค่านิยมตามสมัยในเรื่องการใช้วัสดุสมัยใหม่ เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ทำรั้วด้วยคอนกรีต มีระบบปั๊มน้ำ ทำให้พื้นที่อาบน้ำในบริเวณบ้านเหลือให้เห็นน้อยลงเพราะย้ายไปใช้บนเรือน เป็นต้น

3.2 สภาพแวดล้อมของเรือนและผังบริเวณของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

แคว้นสิบสองปันนา (Xishuangbanna) เขตปกครองพิเศษของไทลื้อ ตั้งอยู่ชายแดนใต้สุดของประเทศจีนในมณฑลยูนนาน จุดสูงสุดเหนือระดับน้ำทะเล 2,429 เมตร ต่ำสุดเหนือระดับน้ำทะเล 477 เมตร ได้รับอิทธิพลลมมรสุมจากมหาสมุทรอินเดียทางทิศใต้ มีภูเขาสูงทางด้านทิศตะวันออก และได้รับลมหนาวจากทิศตะวันตกและทิศเหนือ ทำให้มีภูมิอากาศแบบเขตร้อนมีความชื้นสูง อุณหภูมิเฉลี่ย 21 องศาเซลเซียส มีเมืองจิ่งหง (Jinghong) เป็นเมืองหลวงเดิมชื่อ Cheli มีความหมายตามภาษา "ไต" (Dai) ว่า The city of dawn / The daybreak city หรือเมืองอรุณรุ่งคนไทยจึงเรียกชื่อเมืองนี้ว่า "เชียงรุ่ง" เพราะเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเส้นศูนย์สูตรของโลก คือ 23 องศา 27 ลิปดา และอยู่ในที่สูงจึงได้รับแสงอาทิตย์อย่างเต็มที่ทำให้มีเวลากลางวันนานกว่าที่อื่นๆ ในประเทศจีน

3.2.1 ภูมิทัศน์ชุมชนแคว้นสิบสองปันนา

จากตำแหน่งที่ตั้งตลอดจนสภาพภูมิอากาศทำให้พื้นที่แคว้นสิบสองปันนาปกคลุมไปด้วยป่าฝน มีความหลากหลายของพืชพันธุ์เป็นอันดับ 3 และมีพื้นที่ป่ามากเป็นอันดับที่ 4 ของประเทศ อีกทั้งยังเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของนกยูงจำนวนมาก นกยูงจึงถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของความสวยงามและความโชคดี เราจึงสามารถเห็นการใช้รูปจำลองนกยูงเป็นส่วนประดับตกแต่งสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น ซุ้มทางเข้าหมู่บ้าน วัด และบ้าน นอกจากนั้นมีการอุปมาอุปมัยลีหางนกยูงที่มีจุดสีเข้มขนาดใหญ่และเล็กเรียงตัวและถูกล้อมด้วยสีเขียว เหมือนกับผังหมู่บ้านไทลื้อที่มีการเรียงตัวและจุดตำแหน่งของ วัด ที่อยู่อาศัย ที่ถูกล้อมด้วยต้นมะพร้าว ปาล์ม และไม้ยืนต้นสีเขียวสด

ภาพที่ 3-51 สภาพแวดล้อมหมู่บ้านในแคว้นสิบสองปันนา

ไทลื้อมีความเคารพต่อน้ำ เพราะน้ำคือทรัพยากรพื้นฐานของทุกชีวิต ตามตำนานของไทลื้อ Bata Maga Peng Shangluo ซึ่งเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งได้รวบรวมน้ำกับวัตถุและธาตุต่างๆ เพื่อสร้างโลก น้ำจึงเป็นต้นกำเนิดของทุกสิ่งบนโลก สังเกตได้จากทางด้านหน้าหรือด้านข้างของหมู่บ้านในชนบทจะมีการจัดสร้างหอน้ำ (Well tower) เป็นสถาปัตยกรรมสร้างครอบบ่อน้ำประจำหมู่บ้านตามความเชื่อเพื่อให้ได้รับพรและการปก

ป้องจากเทพเจ้า Nan Tuo Na Ni และเพื่อป้องกันฝุ่นละอองและแมลง น้ำในหอน้ำใช้สำหรับบริโภคและใช้รดใช้สาดในช่วงสงกรานต์ซึ่งเป็นเทศกาลปีใหม่ของไทลื้อที่มีขึ้นกลางเดือนเมษายนของทุกปี ไทลื้อใช้ระบบเหมืองฝายในการเพาะปลูก และการอุปโภคเช่นเดียวกับชาวล้านนา

จากการพึ่งพาธรรมชาติ หากินกับป่าจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ไทลื้อจึงให้ความเคารพต่อต้นไม้ใหญ่ เนื่องจากขนาดและรูปทรงที่ใหญ่ เป็นที่อยู่อาศัย ที่พึ่งพา และปกป้องสัตว์ที่มาพักอาศัยให้พ้นจากอันตรายต่างๆ ทั้งแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ป่า กร่าง (*Ficus altissima*) หรือ Council tree เป็นต้นไม้ในตระกูลไทรที่มีคุณสมบัติดังที่กล่าวมาจึงได้มีการสักการะ และเรียกกร่างว่าเป็น One-tree forest หมายถึงต้นไม้ป่าด้วยขนาดลำต้นและทรงพุ่มที่มีขนาดใหญ่ รวมถึงรากอากาศที่ทอดลงสู่ดินกลายเป็นลำต้นเสริม บนทรงพุ่มยังมีกล้วยไม้ มอส ไลเคน ดังว่าต้นไม้ต้นเดียวที่มีความเป็นป่าในตัวเอง นอกจากนี้หากมองในแง่การจัดสวนสามารถเรียกสวนประเภทนี้ว่าเป็น Gardens in the air

ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ (Holy tree) หรือต้นโพธิ์ (*Ficus religiosa*) เป็นต้นไม้ที่ใช้ปลูกในบริเวณวัดและหมู่บ้าน เพื่อความเป็นสิริมงคลและใช้สำหรับสักการะ โดยเชื่อว่าเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ในสมัยโบราณมีกฎหมายของไทลื้อว่า "หากใครโค่นต้นโพธิ์ลง ลูกของผู้ที่โค่นต้นโพธิ์จะถูกส่งไปเป็นทาสในวัด"

บริเวณที่มีต้นไม้ใหญ่จะเป็นที่รวมตัวพบปะพูดคุยของผู้คนในหมู่บ้าน ใช้เป็นที่หลบร้อน ทำเครื่องจักรสาน เป็นที่วิ่งเล่น และที่นัดพบร้องรำทำเพลงของหนุ่มสาวในตอนเย็น และเป็นที่หมายตาของหมู่บ้าน ตามความเชื่อของชาวสิบสองปันนา มีต้นไม้ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธคือไม้ยืนต้น 5 ชนิด (หมายรวมถึง Council tree และ Holy tree) และไม้ดอก 6 ชนิด

ภาพที่ 3-52 นกยูงในสวนสาธารณะแคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-53 หอน้ำหน้าทางเข้าหมู่บ้าน (ที่มา http://www.kepu.ac.cn/english/banna/folk/fol408_02b_pic.html)

ภาพที่ 3-54 (ซ้าย) การให้ความเคารพต่อต้นไม้ใหญ่ 1 (ที่มา http://www.kepu.ac.cn/english/banna/folk/fol402.html)

ภาพที่ 3-55 (ขวา) การให้ความเคารพต่อต้นไม้ใหญ่ 2 ที่มา http://www.kepu.ac.cn/english/banna/folk/fol403.html

ไม้ดอกหนึ่งในหกชนิดที่ถูกนำมาใช้เป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมในวัดคือ Hairyfruit musella, Golden lotus หรือ dwarf lotus (*Musella lasiocarpa*) ดอกไม้ชนิดนี้อยู่ในวงศ์กล้วยพบทางทิศตะวันตกเฉียงใต้บนภูเขาสูงของมณฑลยูนนาน ดอกไม้ชนิดนี้ถือว่าเป็น

ตัวแทนของนางฟ้าองค์ที่ 7 เพราะเวลาพูดจะมีดอกไม้ชนิดนี้อยู่ในปาก เป็นนางฟ้า แห่งความมีเสน่ห์และความกรุณา ดอกไม้ชนิดนี้เป็นสัญลักษณ์แห่งความ เป็นมงคลและสูงศักดิ์

ภาพที่ 3-56 (ซ้าย) Hairyfruit musella 1
ที่มา http://natureproducts.net/Forest_Products/Bananas/musella.html

ภาพที่ 3-57 (ขวา) Hairyfruit musella 2
ที่มา http://natureproducts.net/Forest_Products/Bananas/musella.html

ในปี คศ.1904 ประเทศจีนได้นำต้นยางจากประเทศบราซิลมาปลูก ต่อมาปี คศ.1952 Premier Zhou Enlai ได้นำต้นยางมาปลูกที่เมืองจิงหง นับเป็นจุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของแคว้นสิบสองปันนา ทั้งในเรื่องสีของต้นไม้ทางทัศนภาพ เนื่องจากยางเมื่ออายุ 3 ปีขึ้นไปจะผลัดใบในช่วงฤดูแล้ง อีกทั้งการขุดและถมดินเพื่อการปลูกยางยังทำให้ภูมิลักษณ์ของพื้นที่เปลี่ยนไปจากเดิม

ภาพที่ 3-60 ภาพป่าต้นยางในแคว้นสิบสองปันนา

3.2.2 ลักษณะการวางผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

เนื่องจากสังคมของไทลื้อเป็นสังคมเกษตรกรรม ลักษณะภูมิทัศน์ของหมู่บ้านไทลื้อในเรื่องของสีจะกลมกลืนกับธรรมชาติเพราะบ้านสร้างจากวัสดุจากธรรมชาติและไม่ทาสี จะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มตั้งอยู่บนเนินสูงกว่าพื้นที่ทำกสิกรรมหรือพื้นที่นาซึ่งจะอยู่รอบๆ อาณาเขตของหมู่บ้าน การแสดงอาณาเขตของหมู่บ้านจะใช้ไม้ยืนต้นเป็นแนวแสดงขอบเขตของหมู่บ้าน บริเวณทางเข้าออกหมู่บ้านแสดงโดยการใช้ซุ้มประตูเป็นตัว

กำหนด ในบางหมู่บ้านจะพบว่ามีต้นไม้ใหญ่อยู่ในบริเวณนี้ด้วย ถัดจากพื้นที่นาออกไปจะเป็นที่ราบเชิงเขาที่ปลูกเป็นสวนยาง สวนผลไม้ ปาล์ม หรือป่าไผ่ ถัดจากนั้นเป็นพื้นที่ป่า หมู่บ้านส่วนใหญ่จะใช้ห้องน้ำ (ชาวไทลื้อเรียกห้องน้ำว่า คุ้มเว็ด) สาธารณะร่วมกันโดยจัดสร้างห่างจากแหล่งน้ำที่ใช้อุปโภคบริโภค โดยทั่วไปจะไม่มีการปลูกต้นไม้ในบริเวณห้องน้ำ

ภาพที่ 3-61 ผังบริเวณระดับหมู่บ้าน (หมู่บ้านโรงนึม เมืองลา ในแคว้นสิบสองปันนา)

ลักษณะโดยทั่วไปของผังบริเวณของบ้านไทลื้อในอดีต จะกำหนดตำแหน่งเรือนอยู่ตรงกลางของพื้นที่มีรั้วไม้ไผ่ล้อมรอบ และปลูกไม้ผลในบริเวณบ้าน ปัจจุบันในบางหมู่บ้านจะสร้างรั้วด้วยอิฐแทนไม้ไผ่ ในส่วนของต้นไม้ที่ปลูกในบริเวณบ้านส่วนมากจะเป็นไม้ผล พืชสวนครัว และต้นไผ่ หน้าบ้านจะปลูกไม้ประดับเพื่อความสวยงามและนำไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บนเรือนในบริเวณชักล้างจะปลูกพืชสวนครัวในภาชนะปลูก ถึงแม้ว่าจะมีการจัดระบบประปาแล้วก็ตาม แต่ปริมาณการสร้างห้องน้ำส่วนตัวไว้ใช้ตามบ้านยังน้อยมาก โดยทั่วไปจะใช้ห้องน้ำสาธารณะของหมู่บ้าน ไม่มีการปลูกหญ้า ตั้งหอผี และศาลพระภูมิในบริเวณบ้าน ใต้ถุนบ้านจะเป็นพื้นดินยกระดับเพื่อป้องกันน้ำผิวดิน การระบายน้ำทั้งน้ำฝนและน้ำที่ใช้แล้วภายในบริเวณบ้านทำโดยการขุดรางน้ำ บ้างก็ปล่อยให้ไหลตามความลาดเอียงของพื้นที่ไปจนสุดขอบเขต ในบริเวณนี้จะปลูกพืชที่ต้องการความชื้น เช่น พืชตระกูลข่า และชะพลู เป็นต้น บางหมู่บ้านไม่มีรั้วก็จะใช้รางระบายน้ำร่วมกันโดยการกำหนดพื้นที่ชักล้างและเลี้ยงสัตว์ใกล้กัน

จากการสำรวจภาคสนามพบว่าการพัฒนาพื้นที่ การสร้างถนนคอนกรีต กำหนดเขตที่อยู่อาศัย และระบบสาธารณูปโภคของภาครัฐ ใช้รูปแบบและโครงสร้างเดียวกันทำให้หมู่บ้านมีลักษณะคล้ายคลึงกันทุกหมู่บ้าน วิวัฒนาการของวัสดุก่อสร้าง ค่านิยม การประกอบอาชีพ และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว กอปรกับการออกกฎหมายจากภาครัฐห้ามตัดต้นไม้ เป็นปัจจัยเสริมที่ทำให้รูปแบบต่างๆ ของภูมิทัศน์เปลี่ยนไปจากลักษณะดั้งเดิม

ภาพที่ 3-58 Hairyfruit musella 3 (ใบเป็นส่วนประดับในวัด)
ที่มา http://natureproducts.net/Forest_Products/Bananas/musella.html

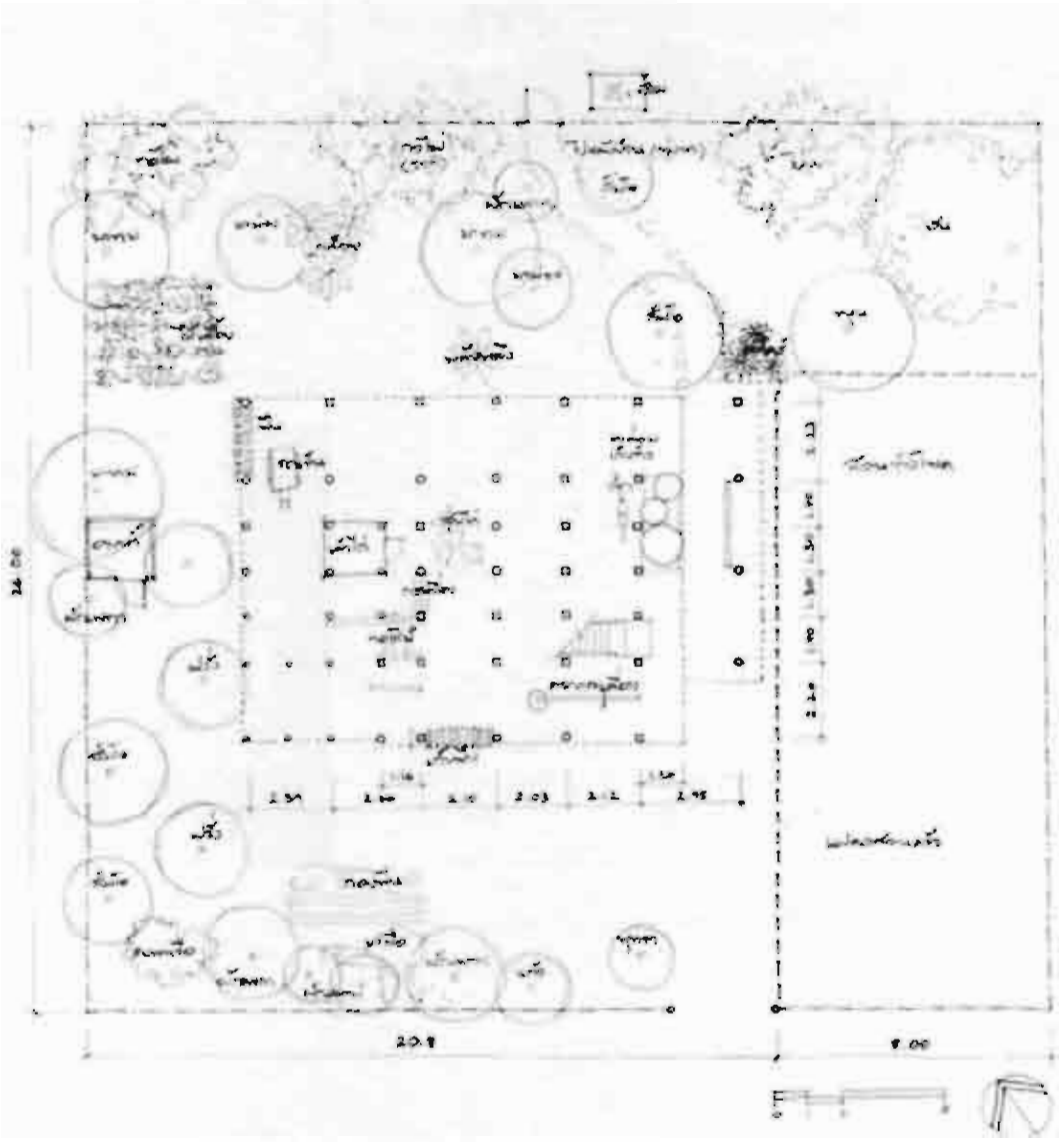

ภาพที่ 3-59 Hairyfruit musella 4
ที่มา http://natureproducts.net/Forest_Products/Bananas/musella.html

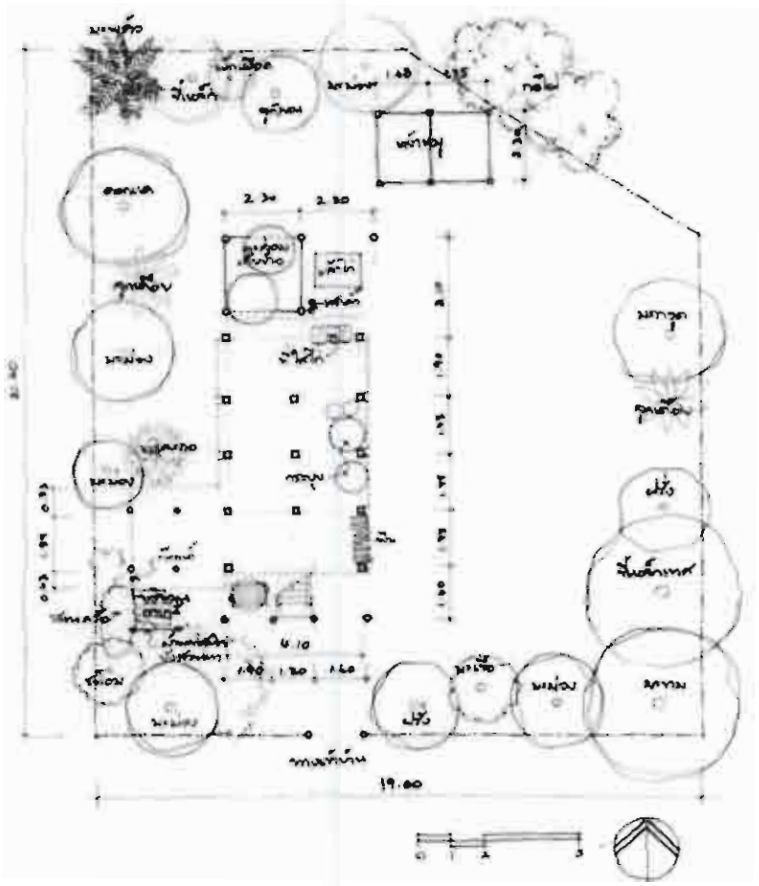
ภาพที่ 3-62 (ซ้าย) ผังบริเวณบ้านของนายแปงรอด หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหย่วน ในแคว้นสิบสองปันนา
ภาพที่ 3-63 (ขวา) สภาพแวดล้อมในหมู่บ้านแคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-64 ผังบริเวณบ้าน นายพนลัง หมู่บ้านตะเก่า เมืองพง

ภาพที่ 3-65 ผังบริเวณบ้านนางอุ่น หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2547: 399-406) ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาในสมัยก่อนไว้ว่า บริเวณบ้านแต่ละหลังมีเนื้อที่ระหว่าง 1 งาน ถึง 1 ไร่ ล้อมรั้วรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยม มักมีกอไม้ไผ่ กอไม้ปรง ไม้ซาง ไม้ไร่ ขึ้นอยู่ตามริมรั้วด้านใน รั้วมี 3 แบบ (เหมือนที่ อ.เชียงคำ) คือ รั้วสลาบ รั้วตาแสง รั้วค่าง หรือรั้วตั้งป่อง

ต้นไม้ยืนต้นภายในรั้วบ้าน ไม่ค่อยนิยมปลูกต้นไม้ใหญ่ๆ มีดอกซึ่งไร้ประโยชน์ ไม่สามารถใช้เป็นอาหารได้ จะปลูกไม้ดอกเพียงต้นขนาดเล็กเอาไว้ทำบุญถวายพระ พืชที่ปลูกตามบ้านโดยทั่วไปคือ ต้นหมาก มะม่วง ส้มโอ ขนุน ส้มจุก มะไฟ ชมพู่ ส้มเกลี้ยง มะนาว ฯลฯ ต้นมะพร้าวบางหมู่บ้านปลูก บางหมู่บ้านไม่ปลูก เพราะไทลื้อไม่นิยมรับประทานอาหารที่มีกะทิ

พืชล้มลุกภายในบริเวณบ้าน ได้แก่ อ้อย กล้วย มันสำปะหลัง มีสวนครัวอยู่ด้านหลัง โดยอยู่ถัดไปทางหลังบ้าน ใช้ไม้ไผ่ผ่าเป็นซี่เล็กๆ สานปักเรียงรายเป็นรั้วป้องกันไก่ เป็ด หมู ม้า วัว ควาย เข้าไปกิน ในสวนครัวปลูกผักหลายอย่าง เช่น ผักกาดเขียว ผักกาดขาว กะหล่ำปลี มะเขือยาว มะเขือขื่น พักเขียว พักทอง ถั่วฝักยาว ถั่วลันเตา พริกสด ผักชี ฯลฯ มีการยกร้านขึ้นสูงเพื่อปลูกต้นหอม ต้นกระเทียม

ตารางที่ 3-3 ตารางสรุปการวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยในผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อแคว้นสิบสองปันนา

	ทางเข้า	ทลี	บ่อน้ำ	ผู้เข้าที่ดินข้าง	ครัว	ที่เก็บของฟืน	เล้าสัตว์	ห้องน้ำ (ส้วม)	ที่อาบน้ำ
เมืองพง									
หมู่บ้านอะเก้า									
1. นางลันปัง	S			E*	N	E	N		
2. นายหนอลิ้ง	SW			NE*	NW	SW	NW	NE	NW
หมู่บ้านเปิด									
3. นางคำนาง	S			N	W	N	EW		
เมืองหย่วน									
หมู่บ้านหัวน้ำ									
4. นายแปงรอด	W		S	W*	W	W	N	W	
หมู่บ้านห้วยแจ่									
5. นางลำดี	S			N	W	W	W		
เมืองมาง									
หมู่บ้านป่างล้าน									
6. นางจุ้น	S			N	W	E	N		S
7. นางอินเมือ	S			E	W	SW	SW		S
8. นายโหงนุ่น	SW			W	W	N	NW	N	E
9. นายแย่นคำ	N			S	W	W	SE	W	W
เมืองล่า									
หมู่โรงนิม									
10. นางแสง	N			W	SE	N | S	S		
หมู่บ้านแวน									
11. นายน้ำปิง	E			S	W	E	W		
12. นายบุ๊ค้างปาน	SW			N	E	NE	S		

หมายเหตุ: N หมายถึง ทิศเหนือ
S หมายถึง ทิศใต้
E หมายถึง ทิศตะวันออก
W หมายถึง ทิศตะวันตก
NE หมายถึง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
SE หมายถึง ทิศตะวันออกเฉียงใต้
NW หมายถึง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
SW หมายถึง ทิศตะวันตกเฉียงใต้
* หมายถึง ยุ้งข้าวที่ออกมาจากตัวเรือน

ตารางที่ 3-3 ตารางสรุปการวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยในผังบริเวณบ้านพื้นถิ่นไทลื้อแคว้นสิบสองปันนา

	ทางเข้า	หอผี	บ่อน้ำ	ยุ้งข้าว/ที่เก็บข้าว	ครัว	ที่เก็บของ/พืน	เล้าสัตว์	ห้องน้ำ (ส้วม)	ที่อาบน้ำ
จำนวนบ้านทั้งหมด 12 หลัง	12	0	1	12	12	13	13	4	5
N	2			4	1	3	3	1	
NE						1		1	
E	1			2	1	3	1		1
SE				1	1		1		
S	5		1	2		1	2		2
SW	3					2	1		
W	1			3	8	3	3	2	1
NW					1		2		1

หมายเหตุ: จำนวนตัวเลขของจำนวนบ้านทั้งหมด 12 หลัง บ้านบางหลังมีการใช้พื้นที่ที่เก็บของ/พืนและเล้าสัตว์มากกว่า1 ตำแหน่ง

จากตารางสามารถสรุปความสัมพันธ์ระหว่างทิศ และการวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยของผังบริเวณดังนี้

ภายในผังบริเวณของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนาจะประกอบไปด้วยบริเวณที่ตั้งของเรือน ทางสัญจร ห้องน้ำ-ส้วม บ่อน้ำ เล้าหรือคอกสัตว์ ยุ้งข้าว มีเพียง 1 หลังเท่านั้นที่มียุ้งข้าวแยกออกมาจากตัวเรือน นอกนั้นเป็นลักษณะของห้องเก็บข้าวที่อยู่ร่วมกับเรือน ในบริเวณใต้ถุนเรือนหรือบริเวณระเบียงบนเรือน

มีตำแหน่งทางเข้าบ้านมีทิศทางขึ้นอยู่กับตำแหน่งถนนที่ผ่านบริเวณที่ดิน เช่นเดียวกันกับเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ จังหวัดพะเยา

เนื่องจากทิศตะวันออกเป็นทิศมงคลของไทลื้อ ครัวและเล้าสัตว์จะหลีกเลี่ยงการวางตำแหน่งลงในทิศนี้

จากการสำรวจไม่พบหอผีในผังบริเวณเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังใช้น้ำจากลำน้ำธรรมชาติหรือบ่อน้ำสาธารณะที่จะตั้งอยู่หน้าหมู่บ้านและบริเวณวัดมีการแยกประเภทบ่อน้ำเพื่อการใช้บริโภคและอุปโภค จาก

การสำรวจพบเพียงหลังเดียวเท่านั้นที่มีบ่อน้ำของตนเองภายในบริเวณบ้าน (ตั้งอยู่บริเวณหน้าบ้าน) เพราะครอบครัวนี้ประกอบอาชีพทำสวนยางจึงต้องใช้น้ำในขั้นตอนทำยางดิบ

ไทลื้อแคว้นสิบสองปันนาส่วนใหญ่นิยมใช้ส้วมสาธารณะ (คุ้มเว็ด) ทำให้จำนวนห้องส้วมในเรือนมีน้อย และจำนวนที่อาบน้ำก็มีน้อยเช่นเดียวกันเนื่องจากไทลื้อจะไปอาบน้ำที่บ่อน้ำสาธารณะหรือไปอาบน้ำที่แม่น้ำ ปัจจุบันเริ่มมีการใช้ระบบประปาหมู่บ้าน ประกอบกับรัฐบาลจีนส่งเสริมให้มีการสร้างห้องส้วมขึ้นในแต่ละครัวเรือนเพื่อสุขอนามัยที่ดี และค่านิยมของคนรุ่นใหม่ที่ชอบความสะดวกสบาย จึงทำให้จำนวนห้องส้วมและที่อาบน้ำเพิ่มขึ้น

3.3 ปัจจัยที่ใช้ในการเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมของเรือนและผังบริเวณ

หากพิจารณาจากตำแหน่งการตั้งถิ่นฐานแล้ว สภาพแวดล้อมของเรือน และผังบริเวณของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อจัดเป็นองค์ประกอบของภูมิทัศน์ชนบท อันประกอบไปด้วยภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้น และภูมิทัศน์ธรรมชาติ John Perkins 2003 ได้แยกรูปแบบของปัจจัยที่ทำให้เกิดการวิวัฒน์ทางภูมิทัศน์ชนบท (Evolving rural landscapes) ไว้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ
2. การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม
3. การเปลี่ยนแปลงด้านสภาวะทางเศรษฐศาสตร์
4. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต
5. การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร
6. การเปลี่ยนแปลงด้านการผสมผสานทางวัฒนธรรม
7. การเปลี่ยนแปลงด้านระบบการทำกสิกรรม
8. การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี
9. การเปลี่ยนแปลงด้านการค้าขายและอุตสาหกรรม

จากปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้ง 9 ประการ เมื่อนำมาวิเคราะห์เพื่อหาความสัมพันธ์กันในแต่ละหัวข้อแล้วพบว่า

ข้อที่ 1 เป็นเนื้อหาเรื่องภูมิทัศน์ธรรมชาติ

ข้อที่ 2 4 5 และ 6 เป็นเนื้อหาด้านสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบภูมิทัศน์

ข้อที่ 3 7 8 และ 9 เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้น

3.3.1. สังคมและวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ว่าด้วยเรื่องของคติความเชื่อ อุดมการณ์ในการดำเนินชีวิต (วิถีชีวิต) และภูมิปัญญาท้องถิ่น

สังคมและวัฒนธรรมของไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

มีลักษณะของสังคมเกษตรกรรม ขนาดครอบครัวและรายได้ไม่ต่างกันมากนัก อยู่รวมกลุ่มในบริเวณใกล้ๆ กันในเครือญาติ ประกอบอาชีพด้วยการทำนา และทำสวนยางพารา นิยมใช้เครื่องจักรแทนการทำนามากกว่าการใช้สัตว์ มีการใช้เทคโนโลยีผนวกทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น และเริ่มนำระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการสมัยใหม่เข้ามาผสมผสานกับระบบเก่า บางหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เมืองถูกพัฒนาเพื่อรองรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

สังคมและวัฒนธรรมของไทลื้อ อ.เชียงคำ จังหวัดพะเยา

มีลักษณะของสังคมเกษตรกรรม และสังคมเมืองตามระบบบริโภคนิยม ญาติพี่น้องยังคงอยู่อาศัยในบริเวณเดียวกัน มีการประกอบอาชีพที่หลากหลายกว่าที่แคว้นสิบสองปันนา ยังคงมีการทำนาอยู่บ้าง (แต่น้อยกว่าที่แคว้นสิบสองปันนา) และมีอุตสาหกรรมขนาดเล็กบางครอบครัว มีการอยู่ร่วมกันของหลายชนเผ่า

ภาพที่ 3-66 (ซ้าย) ต้นไม้ใหญ่แคว้นสิบสองปันนา
ภาพที่ 3-67 (ขวา) ต้นไม้ใหญ่บริเวณลานหน้าวัด อ.เชียงคำ จ.พะเยา

3.3.2. ภูมิทัศน์ธรรมชาติ

เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เช่น การพึ่งพาหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ของไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

เลือกสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยใกล้แหล่งน้ำ ทั้งน้ำบนผิวดิน และน้ำใต้ดิน การเลือกบริเวณปลูกบ้าน ควรเป็นบริเวณเปิดโล่ง ง่ายต่อการแผ้วถาง ปราศจากการรบกวนของสัตว์ต่อผู้อยู่อาศัยและผลผลิต และต้องไม่มีต้นไม้ใหญ่ เพราะชาวไทลื้อเชื่อว่าในต้นไม้ใหญ่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์พำนักอยู่ บริเวณที่อยู่อาศัยอยู่บนที่ดอนหรือสูงกว่าพื้นที่เกษตรกรรม ไทลื้อแคว้นสิบสองปันนายังอาศัยและพึ่งพาธรรมชาติมากกว่าที่ อ.เชียงคำ เช่น ยังใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติของไทลื้อ อ.เชียงคำ จังหวัดพะเยา

มีเกณฑ์ในการเลือกใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่คล้ายกับไทลื้อแคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-68 (ซ้ายบน) สภาพแวดล้อมด้านหน้าของเรือน แคว้นสิบสองปันนา
ภาพที่ 3-69 (ขวาบน) สภาพแวดล้อมด้านหน้าของเรือน อ.เชียงคำ จ.พะเยา
ภาพที่ 3-70 (ซ้ายล่าง) สภาพแวดล้อมด้านหลังของเรือน แคว้นสิบสองปันนา
ภาพที่ 3-71 (ขวาล่าง) สภาพแวดล้อมด้านหลังของเรือน อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 3-72 รั้วและประตูรั้ว แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-73 รั้วและประตูรั้ว อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 3-74 รั้วและทางลัดเชื่อมระหว่างหรั่วเรือน แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-74 รั้วและทางลัดเชื่อมระหว่างหรั่วเรือน อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 3-76 ที่อาบน้ำ แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-77 ที่อาบน้ำ อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 3-78 (ซ้าย) ห้องน้ำ-ส้วม แควันสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-79 (ขวา) ห้องน้ำ-ส้วม อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 3-80 (ซ้าย) พืชที่นำมาใช้ทำไม้กวาด แควันสิบสองปันนา

ภาพที่ 3-81 (ขวา) ไม้กวาดที่ทำจากวัสดุธรรมชาติ อ.เชียงคำ จ.พะเยา

3.3.3 ภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้น

รูปธรรมที่เกิดขึ้นจากสังคมและวัฒนธรรมในภูมิทัศน์ เช่น การกำหนดขอบเขตพื้นที่ในการทำกิจกรรม หรือการจัดสร้างองค์ประกอบใช้สอยในพื้นที่

ภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้นของไทลื้อ แควันสิบสองปันนา

มีการกำหนดขอบเขตของหมู่บ้านโดยการใช้พืชพรรณปลูกเป็นแนว มีศาลาพักคอยบริเวณทางเข้าหลักของหมู่บ้าน ในบริเวณเดียวกันของบางหมู่บ้านจะมีหอน้ำเพื่อการบริโภคและใช้สาดกันในเทศกาลปีใหม่ มีการเว้นพื้นที่เปิดโล่งเพื่อตากพืชผลทางการเกษตรและเป็นที่พบปะสังสรรค์ของผู้คน ในบริเวณนี้มักพบต้นไม้ใหญ่เป็นที่หมายตา และที่ว่างในลักษณะคล้ายกันคือพื้นที่ใจบ้านเป็นที่ตั้งของที่บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ใช้เป็นที่ประชุมและประกอบพิธีกรรมต่างๆ

สภาพแวดล้อมของบริเวณที่อยู่อาศัยจะกำหนดตำแหน่งบ้านอยู่ตรงกลางมีรั้วไม้ไผ่ล้อมรอบ และปลูกไม้ผลในบริเวณบ้าน ปัจจุบันในบางหมู่บ้านจะสร้างรั้วด้วยอิฐแทนไม้ไผ่ บางหมู่บ้านโดยเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่กันอย่างหนาแน่น จะไม่มีรั้วกั้นระหว่างครัวเรือน ในส่วนของต้นไม้ที่ปลูกในบริเวณบ้านส่วนมากจะเป็นไม้ผล พืชสวนครัว และต้นไผ่ หน้าบ้านจะปลูกไม้ประดับเพื่อความสวยงามและนำไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บนบ้าน ในบริเวณซักล้างจะปลูกพืชสวนครัวในภาชนะปลูก ถึงแม้ว่าจะมีการจัดระบบประปาแล้วก็ตามปริมาณการสร้างห้องน้ำส่วนตัวไว้ใช้ตามบ้านยังน้อยมาก โดยทั่วไปจะใช้ห้องน้ำสาธารณะของหมู่บ้าน ไม่มีการปลูกหญ้าตั้งหอผี และศาลพระภูมิในบริเวณบ้าน ใต้ถุนบ้านจะเป็นพื้นดินยกระดับเพื่อป้องกันน้ำผิวดิน การระบายน้ำทั้งน้ำฝนและน้ำที่ใช้แล้วภายในบริเวณบ้านโดยการขุดรางน้ำ ในบริเวณนี้จะปลูกพืชที่ต้องการความชื้นเช่นพืชตระกูลข่า เป็นต้น

ภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้นของไทลื้อ อ.เชียงคำ จังหวัดพะเยา

ลักษณะส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกับที่แคว้นสิบสองปันนา แต่มีความแตกต่างกันในบางเรื่อง คือ

ขอบเขตของหมู่บ้านที่แสดงด้วยพืชพรรณไม่ชัดเจน มีบ่อน้ำแต่ไม่พบหอน้ำ บางครัวเรือนจะมีหอผีภายในบริเวณบ้านของตนเอง บางครัวเรือนจะมีส้วมประจำครัวเรือน ยังมีพื้นที่บริเวณรอบๆ เรือนเหลืออยู่ ไม่แออัดเหมือนบางหมู่บ้าน โดยเฉพาะหมู่บ้านเก่าในแคว้นสิบสองปันนา เช่น หมู่บ้านแวน เมืองล่า

บทที่ 4

เรือน

บทที่ 4 เรือน

ในบทนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ณ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ประเทศไทย กับเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยมองทั้งในแง่ของลักษณะเดิมในอดีตและในแง่ของการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันผ่านการค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์และการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ณ อำเภอเชียงคำ ผู้วิจัยได้สำรวจเรือนพื้นถิ่นไทลื้อจำนวน 31 หลัง จาก 13 หมู่บ้านในสังกัด 5 ตำบล ได้แก่

ตำบลเชียงบาน : บ้านเชียงบาน บ้านเชียงคาน บ้านป่างวัว บ้านทุ่งมอก บ้านแพด
ตำบลหย่วน : บ้านหย่วน บ้านธาตุ บ้านมาง
ตำบลฝายกวาง : บ้านหนองลื้อ
ตำบลน้ำแวน : บ้านน้ำแวน บ้านผาลาด
ตำบลเวียง : บ้านล่า

สำหรับในแคว้นสิบสองปันนาได้สำรวจเรือนจำนวน 12 หลัง จาก 4 เมือง 7 หมู่บ้าน ได้แก่

เมืองพง : หมู่บ้านฮะเก่า หมู่บ้านเป็ด
เมืองหย่วน : หมู่บ้านหัวน้ำ หมู่บ้านห้วยแจ่
เมืองมาง : หมู่บ้านป่างล้าน
เมืองล่า : หมู่บ้านโรงนิม หมู่บ้านแวน

ในการพิจารณาเลือกว่าจะเก็บข้อมูลจากเรือนหลังใดนั้นใช้เกณฑ์ดังนี้

1. เป็นเรือนที่มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่จริง
2. ไม่ว่าจะเป็นเรือนที่ผ่านการอยู่อาศัยมานาน หรือเป็นเรือนที่ปลูกมาได้ไม่นาน แต่ลักษณะของเรือนจะต้องมีเค้าโครงเรือนพื้นถิ่นไทลื้อดั้งเดิมอยู่คือ เป็นเรือนไม้ยกพื้นสูง หลังคาทรงจั่วหรือทรงจั่วผสมปั้นหยามีชาน

เนื้อหาของบทนี้แบ่งออกเป็นเรื่องลักษณะทั่วไปของเรือน โครงสร้างและวัสดุ พื้นที่ใช้สอยภายในเรือน ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรือน การเปลี่ยนแปลงของเรือนในปัจจุบัน และ ลักษณะเด่นที่สะท้อนภูมิปัญญาของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ดังมีรายละเอียดคือ

4.1 ลักษณะทั่วไปของเรือน

ทั้งเรือนไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา และเรือนไทลื้อในประเทศไทยต่างมีลักษณะร่วมกัน คือ เป็นเรือนยกใต้ถุนเพื่อช่วยระบายอากาศ ช่วยป้องกันความชื้นและน้ำท่วม ช่วยป้องกันสัตว์ร้ายต่างๆ ที่มีอยู่ทั่วไปในเขตป่าร้อนชื้น (จุเหลียงเหวิน, 2537 : 81) วัสดุที่ใช้ก่อสร้าง มีทั้ง 1. เรือนเครื่องสับหรือเป็นเรือนที่ใช้ไม้จริงทั้งหลังหรือเรือนเครื่องสับ 2.

ภาพที่ 4-1 เรือนไทลื้อเป็นเรือนยกใต้ถุน หลังคาทรงจั่วผสมปั้นหยา ชายคาลาดต่ำ คล้ายกับลักษณะพวกหงส์ที่กางปีกและหางออก (ที่มา: จุเหลียงเหวิน, 2537: 79,91)

หมู่บ้านหย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา
(หลังคามุงด้วยหญ้าคา)

หมู่บ้านป่างล้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา
(หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอ)

ภาพที่ 4-2 เรือนไทลื้อแบบเรือนเดี่ยว ใต้ถุนเตี้ย สร้างด้วยไม้จริงผสมไม้ไผ่

หมู่บ้านโรงนิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 4-3 เรือนไทลื้อ (ที่มีขนาดใหญ่ขึ้น) แบบเรือนเดี่ยว ใต้ถุนสูง ทำด้วยไม้จริง หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอ

หมู่บ้านสบค่า เมืองพะเยา ราวสิบสองปันนา

หมู่บ้านม้งบนเมืองหลวงน้ำทา ราวสิบสองปันนา

ภาพที่ 4-4 เรือนไทลื้อ แบบเรือนขยายให้สูงขึ้น สร้างด้วยไม้จริง มีหลังคาซับซ้อนขึ้น เช่น มีมุขต่อยื่นมาคลุมระเบียงหน้า

มุมมองด้านหน้า

มุมมองด้านหลัง

ภาพที่ 4-5 เรือนแฝด หลังคามุงด้วยหญ้าคา (เรือนไทลื้อตัวอย่าง ที่หมู่บ้านฮาตุ ต.หย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา)

ภาพที่ 4-6 เรือนแฝด มียุ้งข้าวเป็นเรือนขวาง หลังคามุงด้วยแป้นเกล็ด (หมู่บ้านฮาตุ ต.หย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา)

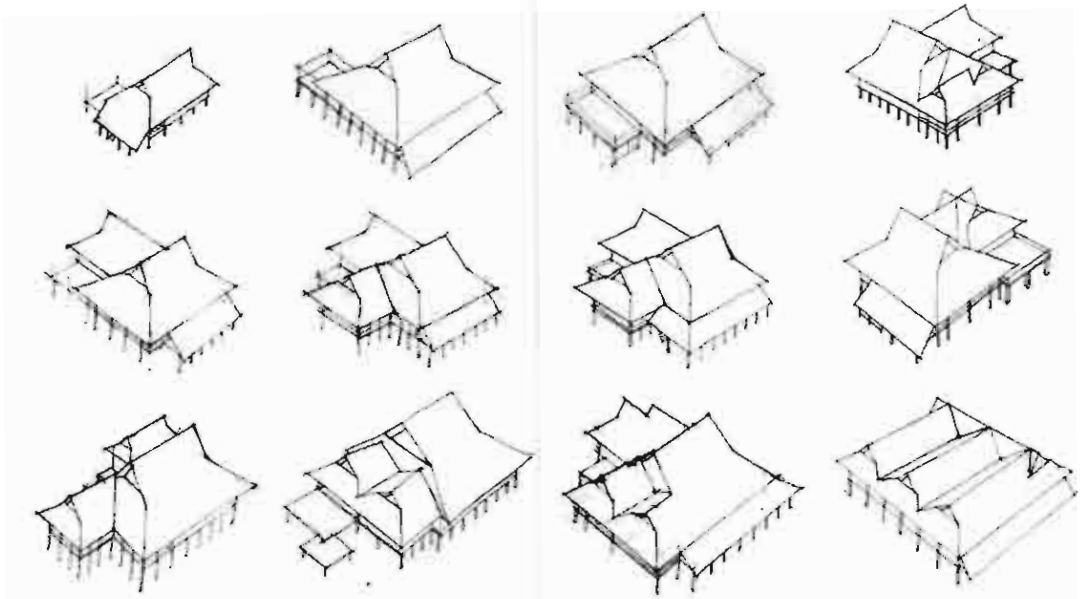
เรือนที่ใช้ไม้จริงกับโครงสร้างหลัก ส่วนโครงสร้างหลังคา พื้น และฝา ทำด้วยไม้ไผ่ 3. เป็นเรือนทำจากไม้ไผ่ทั้งหลังหรือเรียกว่าเรือนเครื่องผูก

แต่เดิมเรือนไทลื้อเป็นเรือนเดี่ยวสำหรับใช้งานเอนกประสงค์ มีส่วนครัวไฟรวมอยู่ในห้องนอน ซึ่งช่วยให้ภายในห้องนอนอบอุ่นและสะดวกต่อการใช้งานในฤดูหนาว มีหลังคาทรงจั่วหรือทรงมนิลาผสมปั้นหยา มีชายคาลาดต่ำลง 2 ข้าง คล้ายกับลักษณะของหงส์ที่กางปีกและหางออกเพื่อกันลมหนาว แดด และฝนให้ชาวไทลื้อ (เรืองเดียวกัน, 2537 : 78-79) วางแนวสันหลังคาหลัก (หลังคาที่คลุมห้องนอน) ในทิศเหนือ-ใต้ เรือนของผู้มีฐานะดีจะมุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินขอหรือแป้นเกล็ด ส่วนเรือนของชาวบ้านยากจนมักจะอยู่ตามชายป่าริมเขานอกเมืองไกลออกไป มุงหลังคาด้วยใบตองสาด ใบต่อง ใบพลวง หญ้าคา หรือจาก

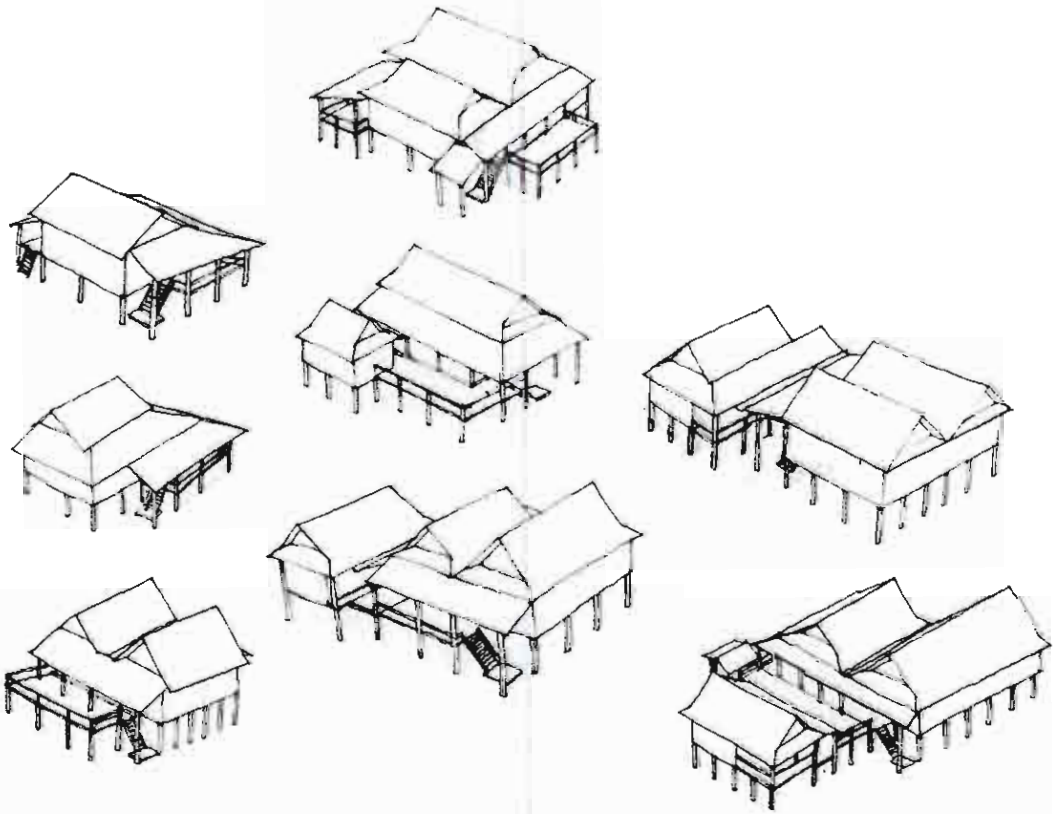
ต่อมาเรือนมีการขยายพื้นที่เพื่อรองรับการใช้สอยเพิ่มขึ้น ทำให้รูปทรงของหลังคามีความซับซ้อนขึ้น เรือนพื้นถิ่นไทลื้อส่วนใหญ่มีลักษณะใหญ่โตกว้างขวาง เพราะเป็นที่อยู่อาศัยของหลายครอบครัว เป็นต้นว่าเจ้าของบ้านมีบุตร 6 คน บุตรก็นำเอาภรรยามาอยู่ร่วมด้วย จึงมีหลานเหลนอีกมากมาย เรือนบางหลังมีคนอยู่ตั้งแต่ 8 คนถึง 20 คน (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547 : 408)

หลังคาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนาทั่วไปจะมีหน้าจั่วเล็ก หลังคาสูงหุ้มลงมาปิดฝาบางส่วน มีทั้งแบบไม่ซับซ้อนจนถึงซับซ้อน ผืนหลังคามีขนาดใหญ่กว่าหลังคาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ เพราะหลังคาหลักจะคลุมทั้งห้องนอนและบางส่วนของห้องโถง โดยมีหลังคารองยื่นเชื่อมต่อกับหลังคาหลักในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก เพื่อคลุมพื้นที่ห้องโถงกับครัวไฟ นอกจากนี้ในเรือนหลายหลังมีหลังคาซับซ้อนมากขึ้นด้วยการยื่นมุขต่อกับด้านหน้าจั่วของหลังคาหลักเพื่อคลุมส่วนระเบียงหน้า ลักษณะเด่นของหลังคาที่นี่อีกอย่างหนึ่งคือ การมีชายคาซ้อนลงมาอีกชั้นหนึ่ง เรียกว่า "ปะ" เพื่อกันลมหนาวที่พัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ โดยชายคานี้จะวางทอดยาวตลอดแนวผนังด้านหัวนอน ซึ่งมักเป็นผนังด้านทิศตะวันออก (บางหลังวางทอดยาวจากผนังด้านทิศตะวันออกต่อเนื่องไปยังผนังด้านทิศเหนือ)

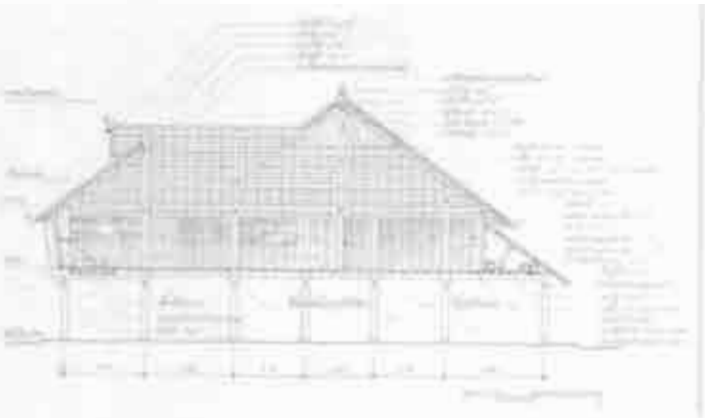
ที่ อ.เชียงคำ สำหรับเรือนครอบครัวใหญ่ จะมีลักษณะเป็นเรือนแฝดเรียกว่า "เฮือนสองหลังหน้าเบียง" ประกอบด้วย "เฮือนนอน" ซึ่งเป็นเรือนหลังใหญ่ และ "เฮือนไฟ" หรือครัวไฟเป็นเรือนหลังเล็กกว่าโดยมีฮ่องร่นอยู่ตรงกลาง มีหลังคาจั่วผสมปั้นหยา หรือมีหลังคาจั่วแล้วมีชายคาปีกนกหน้าจั่ว หน้าจั่วมีขนาดใหญ่กว่าเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา หลังคาแต่ละชิ้นแบ่งกันคลุมแต่ละพื้นที่อย่างตรงไปตรงมา คือ คลุมห้องนอนหนึ่งหลังคา คลุมห้องครัวไฟอีกหนึ่งหลังคา วางในแนวเดียวกัน (เหนือ-ใต้) เหมือนหลังคาแฝด และถ้าครอบครัวใดมียุ้งข้าวก็จะมีอีกหลังคาหนึ่งคลุมยุ้งข้าวเป็นเรือนขวาง วางสันหลังคาในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก โดยมีชานเชื่อมระหว่างยุ้งข้าวกับเรือนหลัก หลังคาโดยรวมของ

ภาพที่ 4-7 ตัวอย่างลักษณะหลังคาแบบต่าง ๆ ของเรือนพื้นถิ่นไหล่อในแคว้นสิบสอง ปันนา ตั้งแต่เรือนเดี่ยวที่มีขนาดเล็กไปจนถึงเรือนขยายที่มีหลังคาซับซ้อน บางหลังมี "ปะ" วางทอดยาวตลอดผนังด้านหัวนอน มีบันไดขึ้นเรือนอยู่ด้านในของระเบียงหน้า

ภาพที่ 4-8 ตัวอย่างลักษณะหลังคาแบบต่าง ๆ ของเรือนพื้นถิ่นไหล่อใน อ.เชียงคำ จ.พะเยา มีตั้งแต่แบบเรือนเดี่ยว เรือนแฝด และเรือนแฝดแบบมีเรือนขวาง โดยมีบันไดอยู่ใกล้กับด้านนอกของเรือน มองเห็นได้ง่ายจากด้านนอก บางหลังมี "ปะ" คลุมบริเวณบันไดด้านหน้า

ภาพที่ 4-9 รูปตัดเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ คืนควันสิบสองปันนาที่แสดงให้เห็นโครงสร้างหลังคาที่ใหญ่กว่าเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ เพราะคลุมพื้นที่ทั้งห้องนอนและบางส่วนของห้องโถง

ภาพที่ 4-10 เรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา ที่มี "ปะ" วางทอดยาวจากฝาเรือนด้านหัวนอน (ทิศตะวันออก) สู่ฝาเรือนด้านทิศเหนือ (หมู่บ้านห้วยแง่ เมืองหยวน แคว้นสิบสองปันนา)

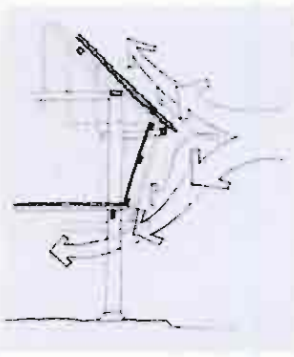
ภาพที่ 4-11 ฝาไม้จริงตีตามตั้งเฉียงมาขยายออก จะช่วยลดความชื้นจากฝนที่สาดใบให้ไปสะสมที่ฝาเรือน (หมู่บ้านสะเก้า เมืองหงแคว้นสิบสองปันนา)

เรือนไทลื้อที่ อ.เชียงคำ มีขนาดไม่ใหญ่และซับซ้อนเท่ากับเรือนที่แคว้นสิบสองปันนา

เนื่องจากถิ่นเดิมของไทลื้ออยู่ในแคว้นสิบสองปันนา ซึ่งเป็นส่วนเหนือสุดของเขตโซนร้อน ทำให้ภูมิอากาศมีลักษณะร้อนชื้น ฝนตกชุกหนาวจัดในฤดูหนาว ตอนกลางคืนของฤดูหนาวอุณหภูมิอาจลดลงต่ำถึง 10 องศาเซลเซียส (เจีย แยนจอง, 2548: 260) ลักษณะเดิมของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา จึงมีลักษณะที่สอดคล้องกับภูมิอากาศในเขตนี้คือ มีใต้ถุนสูงเพื่อหนีความชื้นจากดินและช่วยระบายอากาศ มีชายคาสาดต่ำเพื่อกันแดดฝน มีปะเพื่อช่วยกันลมหนาวให้กับห้องนอน แต่เมื่อไทลื้อย้ายมาอยู่ที่ อ.เชียงคำ ซึ่งฝนไม่ตกชุกและอากาศไม่หนาวเหมือนที่แคว้นสิบสองปันนา ทำให้เรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำไม่มี "ปะ" และไม่มีหลังคาสาดต่ำคลุมเพื่อกันฝนให้เรือนเท่ากับที่แคว้นสิบสองปันนา

เรือนไทลื้อเดิมจะมีช่องเปิดหรือช่องหน้าต่างน้อยมาก จะมีเพียง 1-2 ช่องบริเวณห้องนอนเท่านั้น เพื่อป้องกันลมหนาวไม่ให้พัดเข้ามาในตัวเรือน ฝาด้านนอกของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อทำจากไม้ไม่สานและทำจากไม้จริงหรือไม้กระดานวางตามแนวตั้ง ฝาเรือนมีลักษณะเอียงผายออกทำให้เกิด

ภาพที่ 4-12 (ซ้าย) ฝาเรือนไม้ไผ่ขัดแตะของเรือนไทลื้อตัวอย่าง หมู่บ้านหนอง อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 4-13 (กลาง) การมีฝาเอียงช่วยเปลี่ยนกระแสของลมหนาวที่พัดเข้ามาปะทะเรือน

ภาพที่ 4-14 (ขวา) การใช้ช่องว่างที่เกิดขึ้นระหว่างเสาเรือนกับฝาเอียง ทำเป็นชั้นวางของบริเวณครัวไฟ (หมู่บ้านแวนเมืองลา แคว้นสิบสองปันนา)

ประโยชน์คือ

1. ช่วยลดการผุพังของฝาไม้ เพราะน้ำฝนที่สาดกระทบฝาจะไหลหยดจากฝาออกไปก่อนที่จะไหลลงไปกองรวมกันที่ตีนฝา ทำให้ช่วยลดความเปียกชื้นที่เป็นสาเหตุการผุพังบริเวณตีนฝาได้

2. ช่วยเปลี่ยนกระแสของลมหนาวที่พัดเข้ามาปะทะเรือนให้ไหลออกไปเหนือหลังคาและไหลออกสู่ใต้ถุน โดยไม่ให้ไหลเข้าในตัวเรือน

3. ทำให้ได้เนื้อที่ภายในไว้ใช้ประโยชน์มากขึ้น เช่น สามารถใช้ที่ว่างที่เกิดจากระยะของฝาและเสาเรือนทำเป็นชั้นวางของภายในเรือนได้ในตัว

เรือนไทลื้อส่วนมากไม่มีเพดานแต่จะใช้ลำไม้ไผ่หลายลำพาดระหว่างขื่อ แล้วเอาสิ่งของต่างๆ ใส่เข่ง ใส่ตะกร้า ใส่ห่อใบตองไปวางไว้ เช่น เข่งยาเส้น พริกแห้ง พันธุ์ข้าวโพด ไถ คราด นอกจากนี้มี เครื่องมือตกปลา เบ็ด ไซ ฯลฯ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 13) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างหลังคาอย่างคุ้มค่า

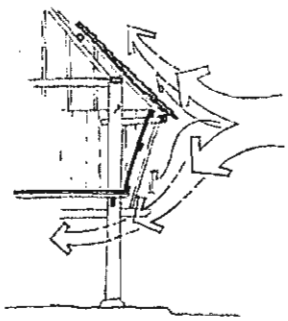
ปัจจุบันเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในหมู่บ้านที่เข้าไปสำรวจที่แคว้นสิบสองปันนา หลังคาเรือนส่วนใหญ่มุงด้วยกระเบื้องดินขอเพราะราคาไม่แพง ชาวบ้านสามารถผลิตได้เอง ไม่ค่อยพบเรือนที่มุงด้วยหญ้าคาหรือใบพืชอื่นๆ และมีน้อยหลังมากที่เปลี่ยนมาใช้วัสดุมุงสมัยใหม่ นอกจากนี้ไม่พบเรือนที่ทำด้วยไม้ไผ่ทั้งหลัง เนื่องจากไม้ไผ่ผุง่าย ไหม้ไฟง่าย ไม่ทนต่อแมลง ปัจจุบันส่วนต่างๆ ของเรือนโดยเฉพาะส่วนที่ต้องการความแข็งแรงหรือเป็นส่วนที่รื้อซ่อมแซมยาก เช่น เสา ขื่อ โครงหลังคา และส่วนรับน้ำหนักอื่นๆ จึงนิยมสร้างด้วยไม้เนื้อแข็งแทน (จูเหลียง เหวิน, 2537 : 99)

ส่วนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ. เชียงคำ ไม่ปรากฏเรือนเครื่องผูกหรือเรือนที่ทำจากไม้ไผ่ทั้งหลังเช่นกัน วัสดุมุงมีทั้งหญ้าคา แป้นเกล็ด กระเบื้องดินขอ บางหลังมุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์ซึ่งเป็นวัสดุสมัยใหม่ที่ชาวบ้านผลิตได้เอง มีหลายครัวเรือนใช้วัสดุมุงสมัยใหม่ที่ต้องซื้อจากภายนอกไม่สามารถผลิตได้เอง เช่น สังกะสี กระเบื้องลอน เนื่องเพราะ 1. วัสดุมุงเดิมหมดสภาพ หายาก ไม่ผลิตแล้ว หรือถ้ามีการผลิตก็มีราคาแพงกว่าวัสดุมุงสมัยใหม่ 2. เรือนบางหลังที่มุงด้วยแป้นเกล็ด

ภาพที่ 4-15 การเปลี่ยนแปลงของเรือนไทลื้อที่ อ.เชียงคำ คือ หลังคามุงสังกะสี ฝาไม่ตั้งตรง ตีซ้อนเกล็ดทางนอน มีการเจาะช่องหน้าต่างเพิ่มขึ้น

ภาพที่ 4-12 (ซ้าย) ฝาเรือนไม้ไผ่ขัดแตะของเรือนไทลื้อตัวอย่าง หมู่บ้านหนอง อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 4-13 (กลาง) การมีฝาเอียงช่วยเปลี่ยนกระแสของลมหนาวที่พัดเข้ามาปะทะเรือน

ภาพที่ 4-14 (ขวา) การใช้ช่องว่างที่เกิดขึ้นระหว่างเสาเรือนกับฝาเอียง ทำเป็นชั้นวางของบริเวณครัวไฟ (หมู่บ้านแวน เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา)

ประโยชน์คือ

1. ช่วยลดการผุพังของฝาไม้ เพราะน้ำฝนที่สาดกระทบฝาจะไหลหยดจากฝาออกไปก่อนที่จะไหลลงไปกองรวมกันที่ตีนฝา ทำให้ช่วยลดความเปียกชื้นที่เป็นสาเหตุการผุพังบริเวณตีนฝาได้

2. ช่วยเปลี่ยนกระแสของลมหนาวที่พัดเข้ามาปะทะเรือนให้ไหลออกไปเหนือหลังคาและไหลออกสู่ใต้ถุน โดยไม่ให้ไหลเข้าในตัวเรือน

3. ทำให้ได้เนื้อที่ภายในไว้ใช้ประโยชน์มากขึ้น เช่น สามารถใช้ที่ว่างที่เกิดจากระยะของฝาและเสาเรือนทำเป็นชั้นวางของภายในเรือนได้ในตัว

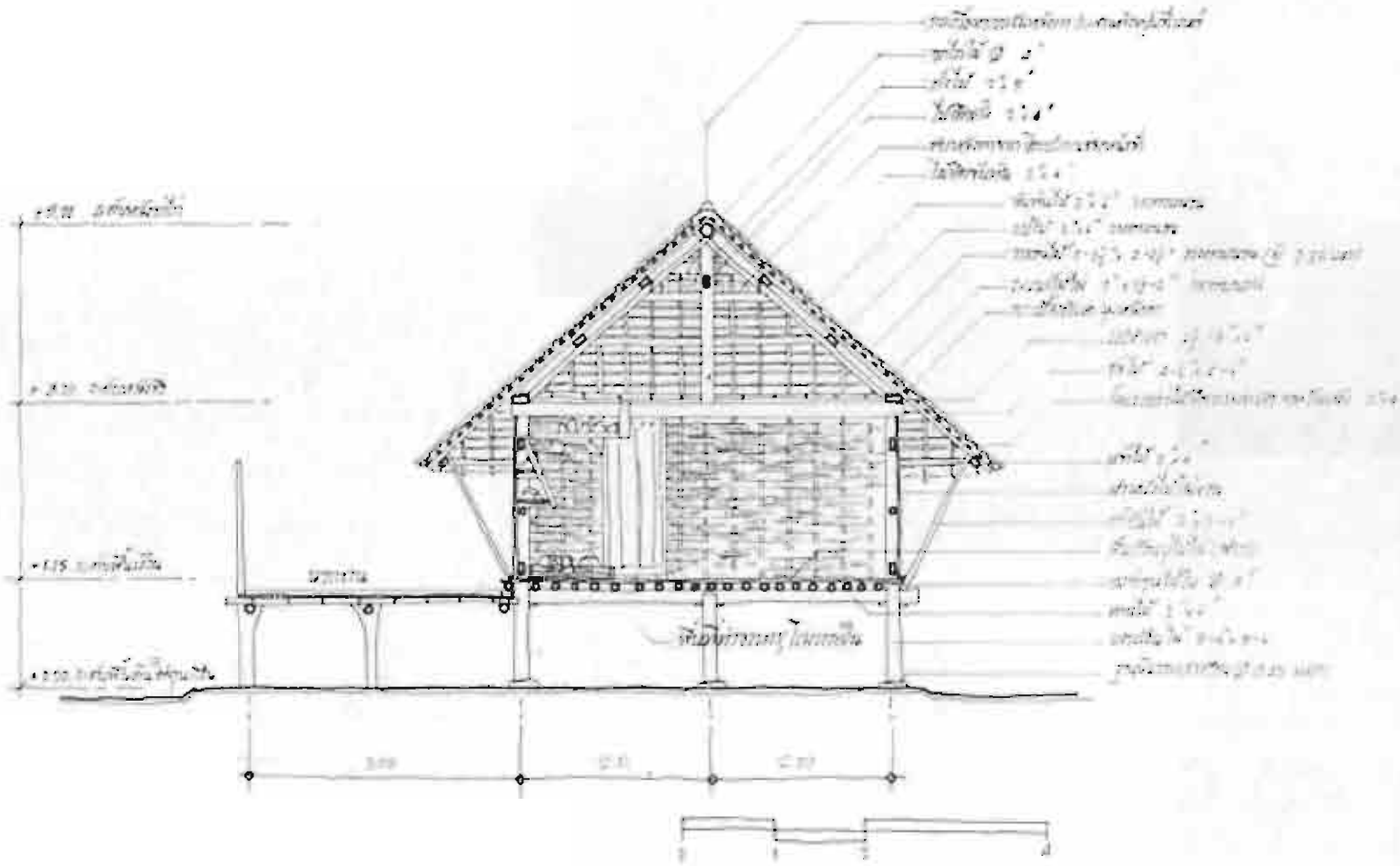
เรือนไทลื้อส่วนมากไม่มีเพดานแต่จะใช้ลำไม้ไผ่หลายลำพาดระหว่างขื่อ แล้วเอาสิ่งของต่างๆ ใส่เข่ง ใส่ตะกร้า ใส่ห่อใบตองไปวางไว้ เช่น เข่งยาเส้น พริกแห้ง พันธุ์ข้าวโพด ไถ คราด นอกจากนี้มี เครื่องมือตกปลา เบ็ด ไซ ฯลฯ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 13) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างหลังคาอย่างคุ้มค่า

ปัจจุบันเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในหมู่บ้านที่เข้าไปสำรวจที่แคว้นสิบสองปันนา หลังคาเรือนส่วนใหญ่มุงด้วยกระเบื้องดินขอเพราะราคาไม่แพง ชาวบ้านสามารถผลิตได้เอง ไม่ค่อยพบเรือนที่มุงด้วยหญ้าคาหรือใบพืชอื่นๆ และมีน้อยหลังมากที่เปลี่ยนมาใช้วัสดุมุงสมัยใหม่ นอกจากนี้ไม่พบเรือนที่ทำด้วยไม้ไผ่ทั้งหลัง เนื่องจากไม้ไผ่ผุง่าย ไหม้ไฟง่าย ไม่ทนต่อแมลง ปัจจุบันส่วนต่างๆ ของเรือนโดยเฉพาะส่วนที่ต้องการความแข็งแรงหรือเป็นส่วนที่รื้อซ่อมแซมยาก เช่น เสา ขื่อ โครงหลังคา และส่วนรับน้ำหนักอื่นๆ จึงนิยมสร้างด้วยไม้เนื้อแข็งแทน (จูเหลียง เหวิน, 2537 : 99)

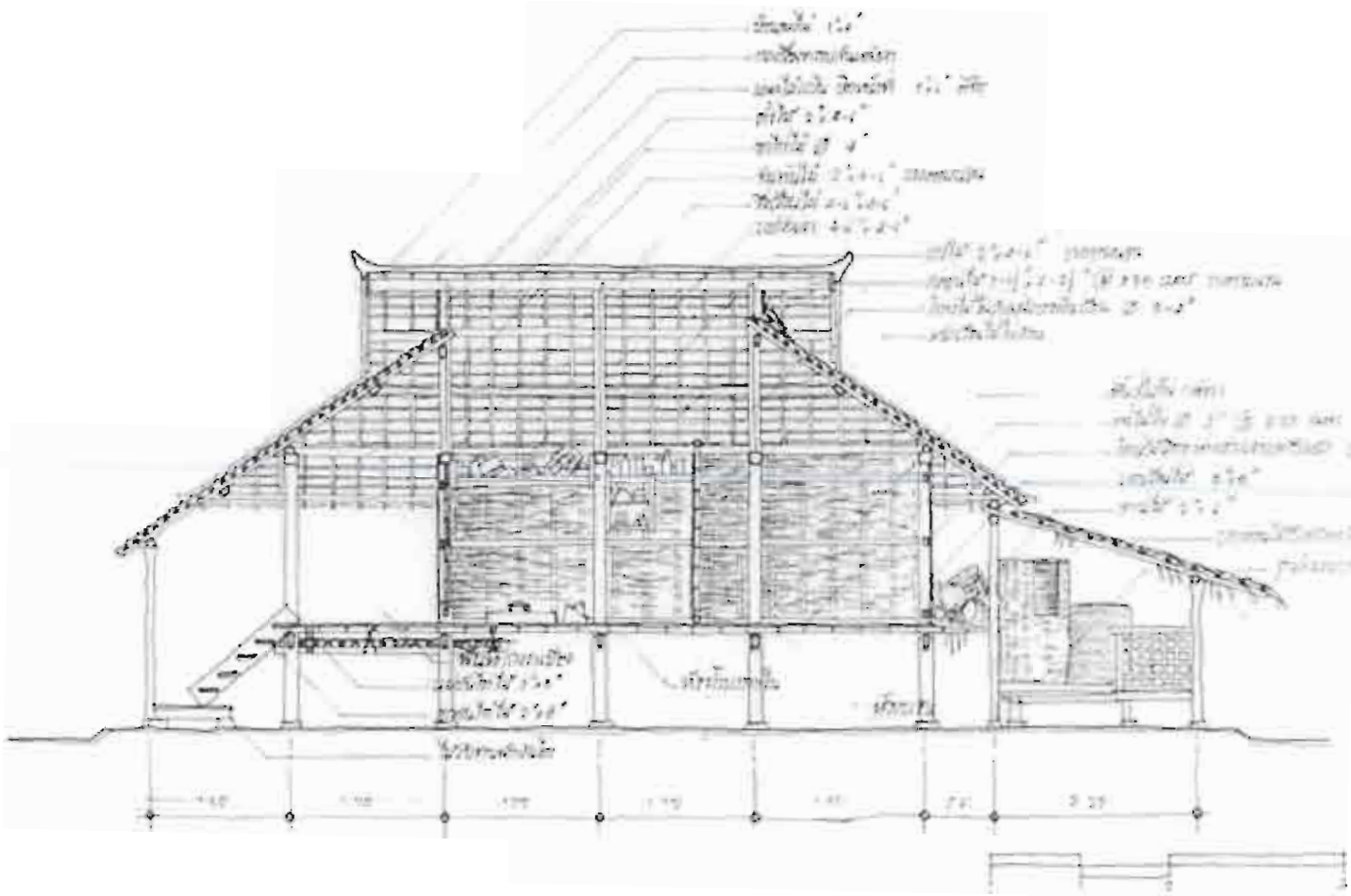
ส่วนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ. เชียงคำ ไม่ปรากฏเรือนเครื่องผูกหรือเรือนที่ทำจากไม้ไผ่ทั้งหลังเช่นกัน วัสดุมุงมีทั้งหญ้าคา แป้นเกล็ดกระเบื้องดินขอ บางหลังมุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์ซึ่งเป็นวัสดุสมัยใหม่ที่ชาวบ้านผลิตได้เอง มีหลายครัวเรือนใช้วัสดุมุงสมัยใหม่ที่ต้องซื้อจากภายนอกไม่สามารถผลิตได้เอง เช่น สังกะสี กระเบื้องลอน เนื่องเพราะ 1. วัสดุมุงเดิมหมดสภาพ หายาก ไม่ผลิตแล้ว หรือถ้ามีการผลิตก็มีราคาแพงกว่าวัสดุมุงสมัยใหม่ 2. เรือนบางหลังที่มุงด้วยแป้นเกล็ด

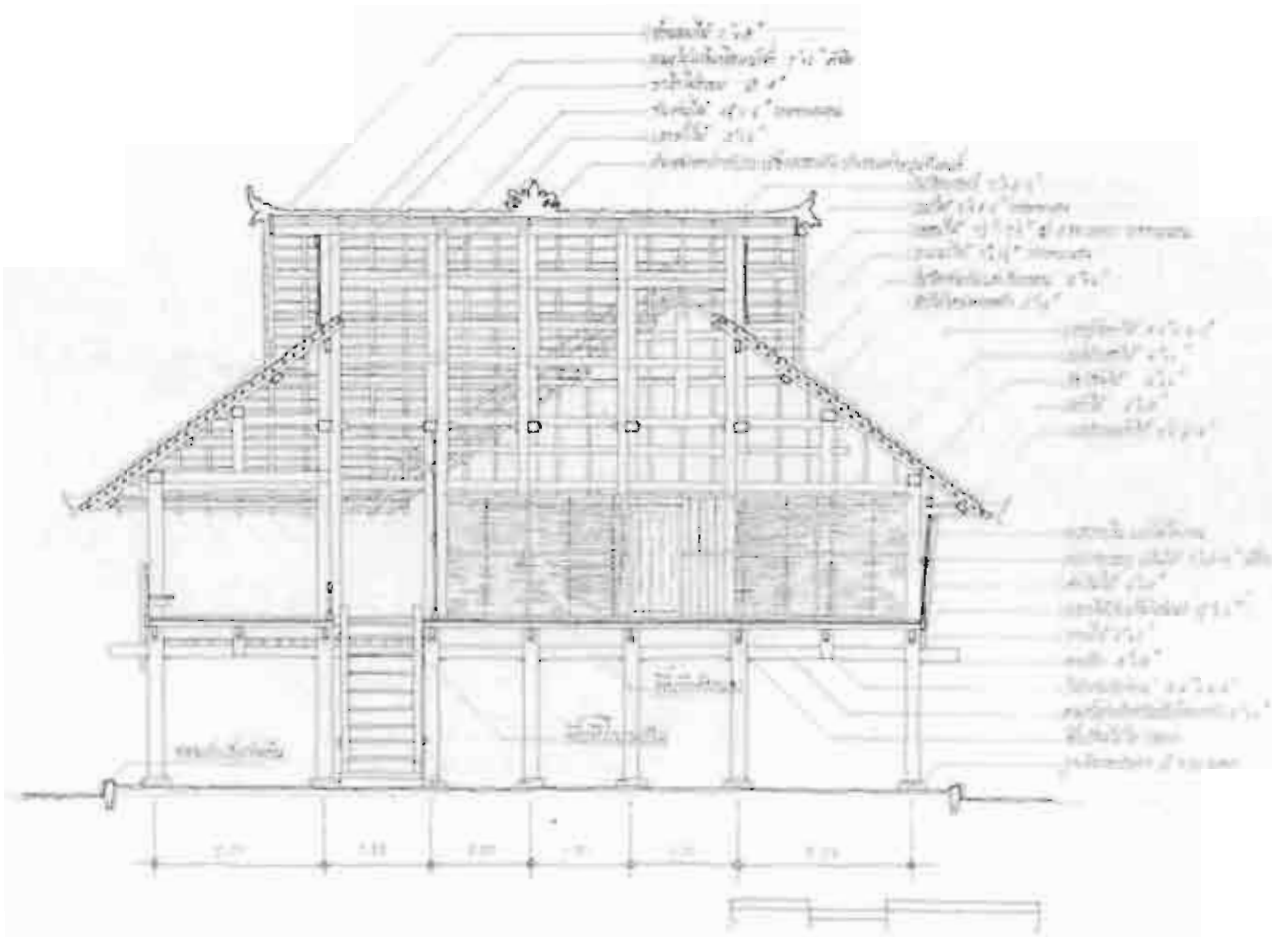
ภาพที่ 4-15 การเปลี่ยนแปลงของเรือนไทลื้อที่ องเชียงคำ คือ หลังคามุงสังกะสี ฝาไม้ตั้งตรง ดีซ้อนเกล็ดทางนอน มีการเจาะช่องหน้าต่างเพิ่มขึ้น

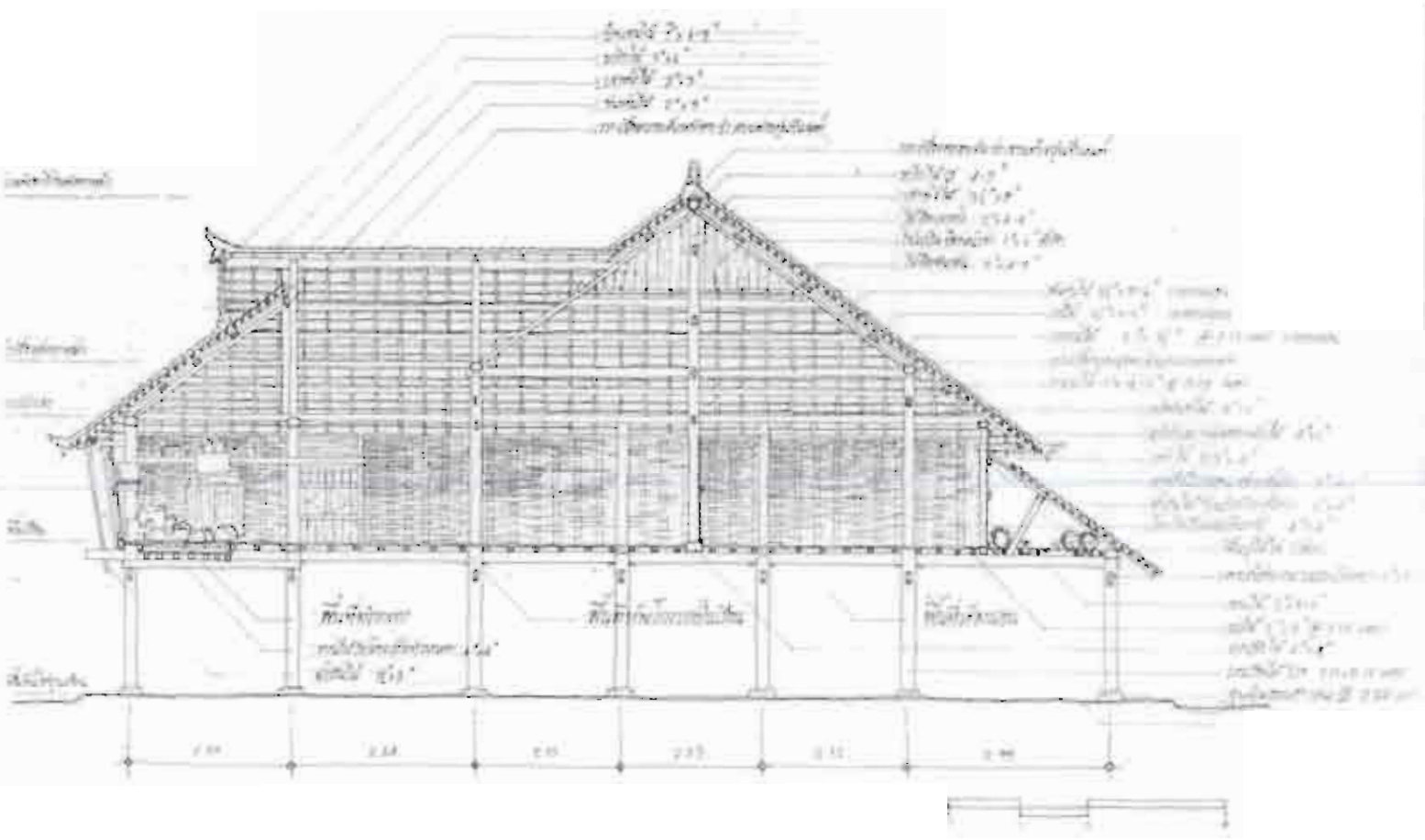
ภาพที่ 4-16.1 รูปตัดตามขวาง เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ (ประเภทเรือนเดี่ยวขนาดเล็ก) แคว้นสิบสองปันนา (เรือนของนางอุ่น หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง)

ภาพที่ 4-16.2 รูปตัดตามยาว เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ (ประเภทเรือนเดี่ยวขนาดเล็ก) แควันสิบสองปันนา (เรือนของนางอุ่น หมู่บ้านป่างล้าน เมืองมาง)

ภาพที่ 4-16.3 รูปตัดตามขวางเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ (ประเภทเรือนชมาย) แคว้นสิบสองปันนา (เรือนของพ่อเฒ่าหนอคัง หมู่บ้านสะเก้า เมืองพง)

ภาพที่ 4-16.4 รูปตัดตามยาว เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ (ประเภทเรือนชวย) แคว้นสิบสองปันนา (เรือนของพ่อเฒ่าหนอลัง หมู่บ้านฮะเก่า เมืองพง)

ภาพที่ 4-16 ฐานตอม่อหิน

ก็จะมีผู้มาขอซื้อแป้นเกล็ดด้วยราคาที่ดี เจ้าของเรือนจึงขายไปแล้วซื้อวัสดุมุงสมัยใหม่มามุงแทน

แทบจะไม่พบเรือนไทลื้อที่ อ. เชียงคำที่มีฝาเรือนเอียงผายออกอีกแล้ว จะวางฝาตั้งฉากกับพื้นเรือนแทนและถ้าเป็นฝาไม้จริงจะใช้วิธีตีซ้อนกันทางนอนแทนการเรียงต่อกันทางตั้ง รวมทั้งมีการเจาะช่องแบบมีบานหน้าต่างเพื่อรับแสงและลมธรรมชาติเพิ่มขึ้น

4.2 ลักษณะรูปแบบโครงสร้างเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ

4.2.1 ลักษณะรูปแบบของโครงสร้างเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา

เป็นเรือนโครงสร้างไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง รับและกระจายน้ำหนักด้วยระบบเสาและคาน โครงสร้างหลักส่วนใหญ่ อันได้แก่ เสา คาน ขื่อ แป และจันทัน เป็นไม้เนื้อแข็งจำพวก ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้รัง เป็นต้น ส่วนโครงสร้างรอง อันได้แก่ ตง พื้น ฝา ระแนง และกลอน รวมทั้งส่วนประกอบอื่นๆ ของเรือน เป็นไม้เนื้อแข็งปานกลางจำพวกไม้สัก หรือไม้ไผ่ เป็นต้น ใช้วิธีสร้างองค์ประกอบเรือนด้วยการ สับ ถาก เจาะ บาก ไส ทำเป็นเดือย สลัก และหมุด แล้วทำการประกอบด้วยวิธี สอด สวม เสียบ ประกบ ผูก มัด มีการใช้การตอกตะปูเหล็กในส่วนประกอบรองบางส่วน ซึ่งส่วนประกอบของเรือนแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนใต้ถุน ส่วนตัวเรือน และส่วนหลังคา ในแต่ละส่วนมีองค์ประกอบทางโครงสร้างดังต่อไปนี้

ส่วนใต้ถุนเรือน ประกอบด้วย ฐานเรือนหรือตอม่อ เสาเรือน พื้นใต้ถุนเรือน และบันได

<u>ฐานเรือน (ตอม่อ)</u> เป็นส่วนที่รองรับน้ำหนักทั้งหมดของตัวเรือนที่ถ่ายลงมาจากเสาตอม่อและเรือนทั้งหมด ลักษณะเป็นแท่นหินที่หาได้ในท้องถิ่น สลักแต่งให้เข้ารูปหน้าตัดเกือบกลมหรือสี่เหลี่ยมจัตุรัส ที่มีพื้นที่หน้าตัดกว้างกว่าหน้าตัดเสาเล็กน้อยพอให้เสาวางได้อย่างมั่นคง ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 0.25-0.30 ม. หนาประมาณ 0.15-0.20 ม. วางอย่างมั่นคงอยู่บนพื้นดินที่อัดแน่น เมื่อตั้งเสาเรือนบนตอม่อและประกอบเรือนเสร็จ ก็จะปรับและอัดดินพื้นใต้ถุนเรือน ส่วนของฐานตอม่อหินก็จะถูกปิดด้วยดินที่อัดแน่นและจะโผล่ขึ้นมาประมาณ 0.10-0.15 ม. จากระดับพื้นดินใต้ถุนเรือน *(ภาพที่ 4-16 ฐานตอม่อหิน)*

<u>เสา</u> เป็นเสาไม้ ซึ่งเป็นส่วนของโครงสร้างหลักของเรือนที่รับน้ำหนักส่วนต่างๆ ทั้งหมดของเรือน รวมทั้งจากแรงลม ฝนหรือพายุ แล้วจึงถ่ายน้ำหนักตามแนวดิ่งลงสู่ส่วนฐานอีกทีหนึ่ง ไม้ที่ใช้ทำเสา ส่วนใหญ่เป็นไม้เนื้อแข็งที่สามารถหาในบริเวณท้องถิ่น ลักษณะเสาที่พบ มีทั้งใช้แบบเสาหน้าตัดกลมทั้งหมด หน้าตัดสี่เหลี่ยมจัตุรัสทั้งหมด หรือผสมกัน การตั้งเสาเรือนจะเริ่มต้นตั้ง 2 เสา คู่ตรงข้ามกันบริเวณกลางเรือน เรียกเสาคู่นี้ว่า เสาวัญและเสานาง เพื่อความเป็นสิริมงคล โดยเสาวัญอยู่ใน

ห้องนอนด้านทิศตะวันออก เสานางวางตรงข้ามกับเสาขวัญมาทางด้านทิศตะวันตก โดยจะอยู่ในห้องโถง

เสาของเรือนในส่วนใต้ถุน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ เสาเรือน และเสาตอม่อ โดยที่เสาเรือนจะเป็นโครงสร้างที่รับน้ำหนักของพื้นเรือน และโผล่พ้นพื้นเรือนขึ้นมารับโครงเคร่าผนัง และโครงสร้างหลังคาของเรือน ในส่วนรับน้ำหนักจากพื้นเรือนที่ถ่ายน้ำหนักจากคานหรือแวงลงมา ด้วยการเจาะทะลุกลางเสาเพื่อเสียบคาน ที่มี 2 แนวซ้อนตั้งฉากกันอยู่ โดยที่คานแนวล่างจะวางตามแนวยาวและวางตามสันหลังคาหลักของเรือน และคานแนวบนก็จะวางขวางรองรับตงที่วางตามแนวยาวของเรือน ซึ่งการมีคานซ้อนกัน 2 แนวนี้ จะช่วยรักษาแนวเสาของเรือนที่มีจำนวนมาก และการขัดกันของคานก็จะช่วยให้เสาเรือนตั้งได้อย่างมั่นคงและแข็งแรงยิ่งขึ้น บริเวณปลายเสาจะทำเป็นเดือยหัวเสาสำหรับใช้สวมรับกับขื่อและแปที่รองรับโครงสร้างหลังคาต่อไป สำหรับเสาตอม่อเป็นเสาที่ตั้งขึ้นมาจากฐานเรือนหรือตอม่อเพื่อขึ้นมาช่วยรับโครงสร้างพื้นเรือนหรือโครงสร้างพื้นชาน โดยมากจะไม่ยื่นเลยโผล่พ้นระดับพื้น มีเพียงในส่วนพื้นชานในเรือนบางหลังที่เสาตอม่อยื่นเลยระดับพื้นชาน และจะยาวโผล่ขึ้นมาไม่มาก ประมาณ 1.00 ม. เพื่อขึ้นมาเป็นโครงสร้างรับราวกันตกของชานเท่านั้น ในส่วนรับน้ำหนักจากพื้นเรือนที่ถ่ายน้ำหนักจากคานหรือแวงลงมา คานตัวล่างที่วิ่งตามแนวยาวของเรือนจะเป็นการเจาะกลางเสาแล้วเสียบคาน สำหรับคานตัวบนจะเป็นการบากกลางบริเวณหัวเสาเพื่อวางคานให้ระดับหัวเสาตอม่อเท่ากับระดับหลังคานตัวบนนี้พอดีเรือน *(ภาพที่ 4-17 เสาตอม่อและเสาเรือน)*

ภาพที่ 4-17 เสาตอม่อและเสาเรือน

ภาพที่ 4-18 พื้นดินใต้ถุนเรือน

ภาพที่ 4-19 บันไดขึ้นเรือน 1

ภาพที่ 4-20 บันไดขึ้นเรือน2

<u>พื้นใต้ถุนเรือน</u> เป็นลักษณะพื้นดินอัดแน่น ซึ่งดินที่ใช้จะเป็นดินที่มีอยู่แล้วในบริเวณพื้นที่ปลูกเรือน โดยที่หลังจากอัดดินโดยเฉพาะตำแหน่งฐานเรือนแล้ว ก็จะตั้งเสาและประกอบโครงสร้างหลังคา และโครงสร้างพื้นเรือน ตามลำดับ ในขั้นนี้อาจมีการดีดเสา หรือปรับฐาน เพื่อปรับระยะหรือระดับต่างๆ ในส่วนบริเวณฐานเรือนให้เข้าที่ได้ระดับ หลังจากนั้นจึงทำการปรับระดับดินใต้ถุนเรือน โดยการปราบดินให้เรียบเสมอกันและนำดินมาถมให้ระดับดินภายในใต้ถุนเรือนสูงกว่า ระดับดินภายนอกประมาณ 0.10-0.15 ม. ปรับเรียบและอัดดินจนแน่น อาจมีการขุดเป็นร่องขนาดลึกประมาณ 0.10-0.15 ม. กว้าง ประมาณ 0.30 ม. ตามแนวชายคารอบตัวเรือน หรืออาจมีการเสริมบริเวณขอบของดินใต้ถุนเรือนเป็นคันขึ้นมาด้วย ขวดเก่า เศษอิฐ หินหรือไม้ เพื่อรักษาขอบคันดินโดยรอบไม่ให้ถูกน้ำชะจนพังทลายไป *(ภาพที่ 4-18 พื้นดินใต้ถุนเรือน)*

<u>บันได</u> บันไดขึ้นเรือนมีเพียงตำแหน่งเดียว ในเรือน 1 หลัง ตำแหน่งบันไดจะสัมพันธ์กับทางเข้าบ้านและลานบ้าน บันไดมีขนาดค่อนข้างใหญ่ กว้างประมาณ 1 ช่วงเสา หรือประมาณ 1.50-1.75 ม. ทำจากไม้ทั้งหมด *(ภาพที่ 4-19 บันไดขึ้นเรือน)* ส่วนประกอบของบันไดประกอบด้วยชานพักบันได แม่บันได ขั้นบันได หรือลูกนอนบันได ไม่มีลูกตั้ง อาจมีหรือไม่มีราวจับบันได ชานพักบันไดเป็นแท่นที่วางรับด้านล่างบันได มี

ภาพที่ 4-21 พื้นไม้ไผ่

ภาพที่ 4-22 คาน 2 ระดับตัดกัน

ภาพที่ 4-23 พื้นไม้แป้น

ภาพที่ 4-24 ตงปีง

ความยาวมากกว่าความกว้างของบันไดเรือนเล็กน้อย และมีความกว้างประมาณ 0.75-1.20 ม. สูง ประมาณ 0.10-0.20 ม.

ชานพักบันไดที่พบ มีทั้งที่เป็นแท่นดินอัด หรือแท่นไม้ที่ประกอบด้วยไม้คานรองด้านล่างวางทับด้วยแป้นไม้เพื่อวางรับบันไดอีกทีหนึ่ง ด้านล่างอาจมีการรองด้วยก้อนหินขนาดใกล้เคียงกับที่ใช้รองฐานเสาวางไว้บริเวณมุมทั้งสี่ของชานพักบันได *(ภาพที่ 4-20 บันไดขึ้นเรือน 2)* และมีทั้งที่ก่อเป็นแท่นด้วยอิฐแล้วฉาบด้วยปูนฉาบโดยรอบทั้งหมด ซึ่งน่าจะเป็นพัฒนาการมาในขั้นหลังของชานบันไดที่เป็นแท่นดินอัดหรือแท่นไม้ บริเวณจุดรับแม่บันไดมีทั้งที่ติดพุกไม้ยันไม่บันไดไว้ หรือเจาะชานพักเพื่อยึดแม่บันไดไม่ให้ลื่นไถลออกไป ส่วนตัวบันไดที่ประกอบด้วยแม่บันไดและขั้นบันไดเป็นไม้เนื้อแข็ง ขั้นบันไดมักมีจำนวนขั้นเป็นเลขคี่ ตั้งแต่ 5, 7, 9 และ 11 ขั้น ขนาดหน้าตัดประมาณ 1.5 - 2.0 นิ้ว แม่บันไดเป็นไม้ทั้งท่อนที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ มีหน้าตัดราว 4 - 6 นิ้ว x 8 - 10 นิ้ว

วิธีการประกอบแม่บันไดกับขั้นบันได ใช้วิธีเข้าเดือยที่แม่บันไดที่ขั้นบันไดบนสุดและล่างสุด หรือขั้นที่ 2 นับจากด้านบนสุดและล่างสุด แล้วเสียบสลักยึดระหว่างเดือยที่ขั้นบันไดกับแม่บันไดอีกทีหนึ่ง การที่บันไดมีขนาดใหญ่บริเวณโครงสร้างของเรือนที่รับแม่บันไดอยู่ จึงต้องมีขนาดที่ค่อนข้าง เป็นเหตุให้การวางบันไดทางขึ้นเรือนของชาวไทลื้อ มักจะวางกับตงปีง ซึ่งถือว่าเป็นคานที่มีขนาดใหญ่อย่างหนึ่งของโครงสร้างเรือน บันไดในเรือนบางหลังมีการทำบานประตูลูกกรงไม้ไว้บริเวณชานพักบันไดหรือตอนบนของบันไดใกล้กับระดับพื้นบนเรือน ใช้สลักไม้หรือเชือกผูกหากต้องการปิดบานประตู ซึ่งใช้ในการป้องกันสัตว์เลี้ยง เช่น สุนัข หรือไก่ ขึ้นมาบนเรือน เป็นต้น

ส่วนบนเรือน ประกอบด้วยโครงสร้างพื้นเรือน และส่วนประกอบของผนังเรือน

<u>โครงสร้างพื้นเรือน</u> วัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นไม้เนื้อแข็ง มีเพียงบางส่วน เช่น ตง และไม้ปูพื้นเรือน ที่อาจใช้เป็นไม้ไผ่เป็นวัสดุบ้าง *(ภาพที่ 4-21 พื้นไม้ไผ่)* (ในส่วนไม้ไผ่ที่ใช้ปูพื้นก็จะทำในลักษณะของการเรียงแผ่นไม้ไผ่แต่ละท่อนให้เป็นผืน ที่เรียกว่า ไม้ฟาก) ซึ่งโดยทั่วไปแล้วไม้ที่ใช้ก่อสร้างในส่วนนี้ทั้งหมดของเรือนจะเป็นไม้แปรรูป ได้แก่ คานไม้ มักมีหน้าตัดขนาด 2 x 5 - 7 นิ้ว และตงไม้มักมีหน้าตัดขนาด 2 - 3 x 2 - 3 นิ้ว วางตามนอน คานจะวางสอดกลางเสา และตงก็จะวางลงบนคานอีกทีหนึ่งโดยจะมีคานสองระดับที่ซ้อนขวางกันอยู่ ระดับล่างจะวางตามแนวยาวของเรือนหรือตามแนวอกไก่หลักของเรือน คานแนวนี้จะเป็นคานสำหรับรับโครงสร้างของพื้นชาน และเปลี่ยนระดับระหว่างพื้นชานกับพื้นเรือน ซึ่งจะต่างกันประมาณ 0.30 เมตร และใช้รับโครงสร้างของส่วนแม่เตาไฟภายในเรือนให้แยกจากโครงสร้างของพื้นเรือน และคานระดับบนจะวางแนวขวางกับเรือนวางรับตงที่วางตามแนวยาวของเรือน และพื้นก็จะถูกวางบนตงตามแนวขวางกับเรือนอีกทีหนึ่ง และมักจะมีการยื่นหัวคานทั้งสองแนวเลย

ออกมาจากแนวเสาค่อนข้างมากประมาณ 1.00 เมตร เพื่อความสะดวกในการก่อสร้างและเป็นการเพิ่มความแข็งแรงให้กับตัวเรือนอีกทางหนึ่ง อีกทั้งเป็นที่แขวนเก็บเครื่องไม้เครื่องมือต่างๆ การวางระยะของตงมักขึ้นอยู่กับขนาดของไม้ปูพื้น ซึ่งอยู่ที่ระยะระหว่าง 0.25-0.50 เมตร ขนาดของไม้ปูพื้นอยู่ที่ประมาณ 1/2-1x4-8 นิ้ว เป็นต้น *(ภาพที่ 4-23 พื้นไม้แป้น)*

ลักษณะพิเศษในส่วนโครงสร้างพื้นเรือน ที่เป็นลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่ง คือ โครงสร้างที่เรียกว่า "ตงปิง" เป็น ไม้ขนาด 3-5 x 8-12 นิ้ว วางตามนอน ตามหน้าที่แล้วตงปิงเสมือนเป็นคานรับน้ำหนักในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อทั่วไปที่มีลักษณะเรียบง่าย ตงปิงนี้จะวางเป็นคานยาว อย่างน้อยก็ตั้งแต่บริเวณที่วางรับแม่บันไดในส่วนช่องบันไดทางขึ้น วางตามแนวยาวของเรือนไปจนสุดตลอดความยาวของเรือน ซึ่งจะเป็นแนวเสาช่วงกลางของเรือนหลัก และโดยมากจะเป็นคานที่วิ่งผ่านหน้าห้องนอนของเจ้าของเรือน เป็นตัวแบ่งพื้นที่ระหว่างภายในและภายนอกห้องนอน โดยจะมีผนังกั้นและประตูทางเข้าห้องนอนทำหน้าที่แบ่งแยกโครงสร้างพื้นระหว่างพื้นภายในกับพื้นภายนอกห้องนอน นอกจากนี้ตงปิงเป็นโครงสร้างที่รับเสาดั้งที่ตั้งขึ้นไปรับอกไก่และโครงสร้างหลังคา การวางเสาดั้งจะทำเป็นเดือยที่เสาและเสียบไปในร่องที่ตงปิงเพื่อไม่ให้เสาดั้งเคลื่อนที่ โดยเยื้องกับแนวเสาด้านข้างเพื่อหลบแนวขื่อและจันทันที่วางพาดระหว่างหัวเสาด้านข้างที่รับโครงสร้างของหลังคาหลักของเรือน และจะทำการยึดระหว่างเสาดั้งกับขื่อ โดยการบากทั้งเสาดั้งและขื่อ จากนั้นเจาะรูเป็นแนวทะลุแล้วสลักด้วยหมุดไม้

ในส่วนนอกชาน เป็นบริเวณที่ถูกแดดถูกฝน และเป็นพื้นที่ซักล้างระดับจะต่ำกว่าระดับพื้นเรือน โดยที่ตงและพื้นจะวางอยู่กับแนวคานตัวล่างสุดของเรือน ทำให้มีระดับต่ำกว่าพื้นเรือนประมาณ 0.20-0.30 ม. เป็นส่วนที่ชำรุดผุพังเร็ว การปูพื้นบริเวณชานจะใช้ลักษณะการแบบตีเว้นร่องใช้แป้นไม้จริงที่มีขนาดใหญ่กว่าที่ปูภายในเรือนเล็กน้อย ขนาดประมาณ 1-1 1/2 x 3 – 6 นิ้ว *(ภาพที่ 4-25 พื้นนอกชาน)* บริวณนอกชานนี้อาจมีการปรับเปลี่ยนเป็นพื้นเทคอนกรีตและเป็นเสาคอนกรีตหรือเสาก่ออิฐก็มี

บริเวณแม่เตาไฟ อยู่บริเวณด้านในของพื้นที่ห้องโถงภายในเรือนใช้ในการตั้งเตาไฟเพื่อใช้ทำอาหาร หรือให้ความอบอุ่นภายในเรือน ตำแหน่งอยู่กลางช่วงเสา กินขนาดพื้นที่ประมาณ 1 x 1 เมตร ลักษณะเป็นโครงสร้างพื้นไม้ที่แยกขาดจากพื้นภายในเรือน เป็นแผงพื้นที่มีขนาดสัดส่วนวัสดุที่ใหญ่กว่าพื้นเรือน ที่เป็นเช่นนี้เพราะต้องรับน้ำหนักของเตาไฟที่มีน้ำหนักมาก รวมทั้ง อาหาร ถ่าน และ ฟืนเป็นต้น โครงสร้างของแม่เตาไฟจะเป็นคานไม้ ขนาด 4 - 6 x 4 - 6 นิ้ว วางขวางบนคานแนวล่างสุดของเรือน อาจจะเป็นลักษณะปูไม้คานวางทั้งแผงรับไม้แป้นขนาดใหญ่กว่าไม้แป้นพื้นเล็กน้อย หรือวางเฉพาะส่วนหัวท้ายรับไม้แป้น *(ภาพที่ 4-26 โครงสร้างรับแม่เตาไฟ)* และบริเวณผิวบนของไม้มีการฉาบด้วยดินเหนียวหนาประมาณ 1 นิ้ว หรือปูด้วยก้อนอิฐ เพื่อเป็นส่วนที่รองรับความร้อนจากถ่านหรือฟืนได้ *(ภาพที่ 4-27 พื้นที่แม่เตาไฟ)* ระดับของส่วนแม่เตาไฟส่วน

ภาพที่ 4-25 พื้นนอกชาน

ภาพที่ 4-26 โครงสร้างรับแม่เตาไฟ

ภาพที่ 4-27 พื้นที่แม่เตาไฟ

ภาพที่ 4-28 ฝาเรือน

ภาพที่ 4-29 ฝาไม้ไผ่สาน

ใหญ่จะเท่ากับหรือต่ำกว่าระดับพื้นเรือนเล็กน้อย

<u>ส่วนผนังเรือน</u> แบ่งเป็นผนังในส่วนกรอบรอบๆ ภายนอกเรือน และผนังที่กั้นห้องหรือพื้นที่ภายในเรือน วัสดุที่ใช้ในการทำผนังเรือนที่พบได้แก่ แป้นไม้ ขนาดหน้าตัดประมาณ 1/2-1 x 4-6 นิ้ว ไม้ไผ่สานเป็นฝืน หรือใช้ผสมกันทั้ง 2 อย่างข้างต้น ผนังในส่วนกรอบรอบๆ เรือน จะทำลักษณะเป็นโครงแผงมีไม้กรอบบน กลาง และล่าง การทำไม้โครงแผงลักษณะนี้ทำให้การติดตั้งผนังไม้แป้นส่วนใหญ่เป็นแบบตีชนตามแนวตั้ง โดยที่ขอบบนและขอบล่างจะเป็นไม้ที่มีหน้าตัดประมาณ 1-11/2 x 5-6 นิ้ว จะถูกบากเป็นแนวตามยาวทั้งกรอบบนและกรอบล่าง เพื่อประกบกับไม้แป้นฝาตามตั้งหัวท้าย แล้วจึงตีไม้คิ้วยึดปิดอีกทีหนึ่ง และตีไม้ขนาด 1 1/2 x 3 นิ้ว ยึดแนวยาวตรงกลางตลอดความยาวของแผงผนัง *(ภาพที่ 4-28 ฝาเรือน)* แผงผนังจะไม่มีโครงเคร่าที่ให้ยึดติดกับแนวเสา การติดตั้งในด้านที่มีคานรับพื้นยื่นออกมาก็จะวางบนคาน และในอีกด้านหนึ่งจะวางอยู่เหนือตงที่ยื่นออกมา หรือหากไม่มีตงยื่นออกมารับก็จะมีท่อนไม้ขนาดหน้าตัดประมาณ 2 x 4 - 6 นิ้ว วางรับกับคานที่อยู่ต่ำลงไปขึ้นมารับแผงโครงสร้างผนังเป็นช่วงๆ ตามแนวเสา ส่วนยอดของผนังจะอยู่ในระดับเหนือเต้าที่ยื่นออกมาจากเสา ใช้โครงเคร่าไม้ผนังด้านบนเกาะเกี่ยวกับเต้าของเรือน วางให้ผนังมีลักษณะผายเอียงออกเล็กน้อย บริเวณมุมของเรือนในส่วนที่ผนังต่อกันก็จะใช้วิธีการบากเข้าเดือยคล้ายกับเดือยหางเหยี่ยว โดยที่จะติดผนังแบบด้านยาวหุ้มด้านกว้างของเรือน ผนังมีความสูงประมาณ 2.00 เมตร จากระดับพื้นภายใน

สำหรับการทำหน้าต่าง พบว่าไม่นิยมทำช่องหน้าต่างมาก ในเรือนหลังหนึ่งอาจมีเพียง 2 แห่ง คือ บริเวณกลางห้องโถงภายใน และบริเวณเหนือไกล้ๆ กับเตาไฟ ส่วนผนังที่กั้นห้องหรือพื้นที่ภายในเรือนเป็นผนังที่สร้างติดกับไม้โครงเคร่า ขนาดหน้าตัดประมาณ 2 x 4-6 นิ้ว ติดตั้งระหว่างช่วงเสาตามแนวผนัง โดยที่จะติดตั้ง 3 แนวคือ ส่วนล่าง ส่วนกลาง และส่วนยอดของผนัง ผนังมีทั้งที่เป็นแป้นไม้และไม้ไผ่สาน แล้วนำมาติดกับโครงเคร่า *(ภาพที่ 4-29 ฝาไม้ไผ่สาน)* ในส่วนของผนังที่มียอดผนังสูงกว่า 2.00 เมตร โดยประมาณ อาจมีการทำเป็นแบบลูกกรง หรือแป้นไม้ฉลุเป็นช่องลวดลายต่างๆ เพื่อระบายอากาศและเพื่อความสวยงาม

สำหรับการทำช่องประตู จะมีการเว้นไส่ช่องโครงเคร่าและวงกบประตู และติดตั้งประตูกรอบแป้นไม้แบบบานเปิด ลักษณะนี้มักพบในประตูที่กั้นระหว่างพื้นที่ระเบียงหน้าและห้องโถงภายในเรือน ขนาดของช่องประตูกว้างประมาณ 0.70-0.90 เมตร สูงประมาณ 1.80-2.10 เมตร เหนือประตูอาจมีช่องซี่กรงไม้ที่มีทั้งแกะสลักตกแต่ง และซี่กรงไม้เพื่อเป็นช่องแสงระบายอากาศและเพื่อความสวยงาม และที่เป็นประตูแบบเว้นเป็นช่องของผนังไว้เฉยๆ แล้วติดเข้ามาด้านนั้นเท่านั้น ลักษณะนี้มักพบในประตูที่กั้นระหว่างห้องโถงภายในเรือนและห้องนอนของเรือน ขนาดกว้างประมาณ 0.60-0.80 เมตร ด้านบนมีคานไม้ดาดอยู่ระดับสูงประมาณ 1.80 เมตร สำหรับหน้าต่างเป็นช่องที่มีขนาดความกว้างประมาณ 0.30-0.60

เมตร และสูงประมาณ 0.50-0.80 เมตร อยู่ตรงกลางความสูงของผนัง ลักษณะมีทั้งแบบที่ไม่มีบานหน้าต่างเป็นช่องโล่งเฉยๆ ที่เกิดจากการเว้นแป้นไม้ให้เกิดเป็นช่อง หรือที่ติดแป้นไม้แบบเว้นเป็นช่อง ช่องละประมาณ 0.10 เมตร จำนวน ประมาณ 4-6 ช่อง หรือแบบที่มีลักษณะเป็นหน้าต่างแบบบานเปิดคู่ขนาดเล็กๆ ก็จะมีการตั้งโครงเคร่าหน้าต่างกับแผงผนังนั้น แล้วจึงติดวงกบเพื่อยึดบานหน้าต่าง หรือใช้โครงเคร่านั้นติดตั้งบานหน้าต่างเลยโดยไม่มีวงกบ

ภาพที่ 4-30 ทรงหลังคาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

ส่วนหลังคา เป็นส่วนที่อยู่บนสุดของเรือน ทำหน้าที่ปกคลุมพื้นที่ใช้สอยต่างๆ ของเรือน เพื่อป้องกัน แดด ลม ฝน และสภาวะภูมิอากาศที่ไม่พึงประสงค์ สัดส่วนของหลังคามีขนาดที่ค่อนข้างใหญ่ สะท้อนให้เห็นลักษณะของพื้นที่ใช้สอยของเรือนที่มักเป็นพื้นเอนกประสงค์ขนาดใหญ่ มีความยืดหยุ่นในการใช้งานสูง โครงสร้างหลักของหลังคาส่วนใหญ่เป็นไม้เนื้อแข็ง มีเพียงโครงสร้างรองในบางส่วนเท่านั้นที่ใช้เป็นไม้ไผ่ คือ ระแนงรับกระเบื้องมุงหลังคา และกลอน วัสดุมุงส่วนใหญ่เป็นกระเบื้องดินขอขนาดกว้างประมาณ 0.10 เมตร ยาวประมาณ 0.15 - 0.17 เมตร หนาประมาณ 5 มิลลิเมตร และกระเบื้องซีเมนต์ ขนาดกว้าง-ยาว ประมาณ 0.20 - 0.25 x 0.20 เมตร หนาประมาณ 10 - 20 มิลลิเมตร

รูปทรงของหลังคา เป็นหลังคาแบบจั่วปั้นหยา คือมีหลังคาลาดคลุมทั้งสี่ด้าน และในส่วนบนเปิดเป็นจั่วขนาดเล็ก ด้านหน้าและด้านหลังตามความยาวของหลังคา ชายคาลาดคลุมลงมาค่อนข้างต่ำ และมักจะมีหลังคาคลุมในส่วนของพาไล โดยมากทางด้านหัวนอนของเรือนที่เป็นหลังคาที่ลดระดับต่ำกว่าหลังคาหลักประมาณ 0.50 -0.70 เมตร โครงสร้างของหลังคาหลักจะมีเสาตั้งขนาด 3-4 x 4-6 นิ้ว จากดงปีงยึดสลักเดือยผ่านขื่อหลวงขึ้นไปรับอกไก่ ที่มีหน้าตัดวงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3 -4 นิ้ว ที่วิ่งยาวตลอดความยาวของสันหลังคา หัวเสาด้านสกัดจะถูกวางยึดด้วยขื่อขนาด 3 - 6 x 3 - 6 นิ้ว โดยวิธีบากปลายเสาให้เป็นเดือยหัวเสา แล้ววางทับสวมด้วยขื่อตามด้านสกัด ส่วนด้านยาวก็จะมีไม้แปปลาย

ภาพที่ 4-31 โครงสร้างหลังคา

ภาพที่ 4-32 รางโค้งบริเวณที่มุมหลังคาชนกัน

ภาพที่ 4-33 มุขขยายและการวางรางน้ำ

ภาพที่ 4-34 หลังคาพาไล (ปะ)

เสาขนาด 2 – 4 x 4-6 นิ้ว วางสวมเดือยหัวเสาบากทับหลังขื่ออีกทีหนึ่ง มีจันทัน 2 -3 x 6 นิ้ว วางตามนอนอยู่บนแนวเสา ส่วนยอดของจันทันจะบากชัดกันอยู่ต่ำกว่าระดับยอกไก่ลงมา จันทันยึดกับเสาตั้งด้วยวิธีเจาะรูทะลุเสียบยึดเข้าด้วยกันด้วยสลักหมุดไม้ ความยาวของจันทันจะถึงแค่ที่ระดับหัวเสา แปจะวางบนจันทันอีกทีหนึ่งในตำแหน่งบริเวณหัวเสาและกึ่งกลางจันทัน หรือแบ่งเป็นสามช่วงของความยาวจันทัน ระยะห่างกันประมาณ 0.70 – 1.50 เมตร ขึ้นอยู่กับระยะห่างของจันทันและขนาดของไม้แป แล้วจึงวางกลอนที่เป็นแผ่นไม้หนาประมาณ 1 นิ้ว กว้างประมาณ 3 นิ้ว วางตามนอนตอนบนตั้งแต่อกไก่ตามแนวหลังคาลงมาบนแปอีกที่หนึ่งไปสุดที่แปปลายเต้าบริเวณชายคาเรือน เสาทุกต้นที่อยู่ในตำแหน่งรับชายคาก็จะติดตั้งเต้าไม้ขนาดหน้าตัดประมาณ 2-2.5 x 2-2.5 นิ้ว เสียบทะลุกลางเสา ระดับต่ำจากปลายเสาลงมาประมาณ 0.50 เมตร ยื่นออกไปเป็นชายคารับแปปลายเต้า เป็นระยะประมาณ 0.80 เมตร ระยะห่างของกลอนอยู่ประมาณ 0.30-0.50 เมตร กลอนวางรับตับคาเลย ในกรณีที่หลังคามุงคาหรือวางรับไม้ระแนงที่ทำจากไม้จริงหรือไม้ไผ่ ขนาด 1/2-1 x 1/2 -1 นิ้ว วางระยะห่างประมาณ 0.125 – 0.175 เมตร วางรับวัสดุมุง

สำหรับโนส่วนของมุขหลังคา ที่ต่อขยายออกทางด้านหน้าหรือด้านข้าง ก็จะอาศัยโครงสร้างของขื่อและแปหัวเสาของหลังคาหลัก ในการที่จะตั้งตั้ง หรือ ตุ๊กตา ขึ้นไปรับหลังคามุขเหล่านี้อีกทีหนึ่ง โดยที่หากเป็นมุขหลังคาที่ต่อขยายออกทางด้านหน้าของหลังคาหลักเพื่อคลุมในส่วนระเบียงด้านหน้า ก็จะใช้ขื่อของเรือนในการตั้งตั้งขึ้นไปรับยอกไก่หลังคามุขนี้ เพื่อไม่ให้มีเสาขึ้นมาเกะกะในส่วนของพื้นที่ระเบียงใต้หลังคานี้ ทำนองเดียวกันมุขหลังคาที่ต่อขยายออกทางด้านข้างของเรือน ซึ่งส่วนมากจะเป็นหลังคาที่ต่อเพื่อคลุมโถงภายในเรือนบริเวณครัว และแม่เตาไฟ ก็จะตั้งตั้งหรือตุ๊กตาบนแปหัวเสาของหลังคาหลัก ขึ้นไปรับโครงสร้างหลังคาของส่วนนี้อีกทีหนึ่ง จากการสำรวจพบว่าเรือนไทล้อที่แคว้นสิบสองปันนามีการใช้ขื่อคัด หรือขื่อ 2 ชั้นที่ยันกันด้วยไม้ตุ๊กตา สำหรับรับโครงสร้างของหลังคา และไม่ให้เกิดเสาโผล่ขึ้นมาเกะกะพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนน้อยกว่าเรือนไทล้อที่เชียงคำหรือในส่วนอื่นๆ ของเมืองไทย ทั้งนี้น่ามีสาเหตุจากการใช้ไม้เป็นวัสดุก่อสร้างของไทล้อที่แคว้นสิบสองปันนานั้นค่อนข้างจะใช้ไม้ที่มีขนาดใหญ่ สามารถรับน้ำหนักได้มากจึงไม่จำเป็นต้องทำขื่อคัดเพื่อเพิ่มความสามารถในการรับน้ำหนักของโครงสร้างหลังคาในส่วนนี้

ในส่วนตะเข้รางของหลังคา เป็นส่วนที่มีการหักมุมอันเกิดจากมุขหลังคารองหรือมุขหลังคาที่ต่อเชื่อมกับหลังคาหลักส่วนใหญ่ จะไม่ใช้วิธีแยกผืนหลังคาและใส่รางน้ำเข้าไป แต่จะใช้วิธีการติดตั้งโครงสร้างรับกลอนและระแนงที่ค่อยๆ ปรับให้โค้งเชื่อมต่อกันแล้วจึงวางกระเบื้องมุงหลังคาเป็นผืนเดียวต่อกันเลย *(ภาพที่ 4-32 รางโค้งบริเวณที่หลังคาชนกัน)* ทำให้ไม่จำเป็นต้องใส่รางน้ำในบริเวณนี้

สำหรับการติดตั้งรางน้ำ มักจะพบในส่วนของหลังคามุขที่เพิ่มต่อออกมามีมากกว่าหนึ่งมุข จะมีส่วนของชายคาด้านข้างของมุขที่เชื่อมติด

กันที่จำเป็นต้องมีรางน้ำเพื่อไม่ให้น้ำฝนไหลลงสู่ภายในเรือน การติดตั้งรางน้ำจะวางโครงสะพานรับรางน้ำไว้บนโครงสร้างขื่อหรือแปหัวเสา แล้วจึงวางรางน้ำที่ทำจากท่อนไม้ขุดเป็นรางวางเอียงเล็กน้อย เพื่อให้น้ำฝนไหลออกจากตัวบ้าน *(ภาพที่ 4-33 มุขขยายและการวางรางน้ำ)*

ส่วนของหน้าจั่วเรือน ในเรือนบางหลังไม่มีการทำหน้าจั่วก็จะปล่อยให้เป็นช่องโล่งๆ ในส่วนของเรือนที่ทำหน้าจั่ว จะใช้ไม้แผ่นขนาดหน้าตัดโดยประมาณ 1/2 x 4-6 นิ้ว อาจฉลุลวดลายหรือไม่ฉลุ มีทั้งติดตั้งแบบตีชิดตามตั้งและตีซ้อนเกล็ดตามนอน หรือตีเว้นร่องในลักษณะรัศมีดวงอาทิตย์ ซึ่งไม้ที่ใช้ทำหน้าบันนี้ทั้งหมด จะถูกยึดติดกับจันทันบริเวณหน้าจั่ว แล้วจึงมีไม้คิ้วมาตีปิดเป็นกรอบสามเหลี่ยมด้านหน้าโดยรอบ

โครงสร้างหลังคาคลุมในส่วนของพาไล (ปั้ะ) ส่วนใหญ่อยู่บริเวณบันไดทางขึ้น และบริเวณห้องนอนหลักของเรือน จะคลุมอยู่ในส่วนของด้านล่างของผนัง บางส่วนของระเบียงบนเรือน และพื้นที่บางส่วนของใต้ถุนเรือน *(ภาพที่ 4-34 หลังคาพาไลหรือปั้ะ)* อาจทำเป็นผืนอยู่ด้านเดียวหรือทำคลุมรอบมากกว่าหนึ่งด้านของตัวเรือน

โครงสร้างส่วนหนึ่งของ "ปั้ะ" เป็นส่วนของคานรับพื้นที่ยื่นเลยออกมาแล้วมีแนวเสารับ ในส่วนล่างของหลังคา และในส่วนบนจะมีการทำคานไม้ยึดกับค้ำยันที่ตั้งอยู่ระหว่างคานรับพื้นที่ยื่นเลยออกมาและเต้าที่ยื่นออกมาจากเสา วางระยะต่ำกว่าระดับขื่อลงมาประมาณ 0.50 เมตร ใช้เป็นที่วางกลอนของหลังคาส่วนนี้ และอาจมีการเสริมแปรับแนวกลอนระหว่างคานตัวบนและตัวล่าง โดยวิธีใช้ไม้ตุ๊กตาตั้งอยู่กึ่งกลางคานรับพื้นที่ยื่นปลายอีกข้างหนึ่งไปยังหัวเสาพาไล และใช้ไม้ค้ำซึ่งมีทั้งแบบเป็นไม้ท่อนกลมหรือแบบมีหน้าตัด 2 x 4 นิ้ว โดยประมาณ และวางกลอนให้ยื่นเลยจากแนวเสาออกไปเล็กน้อยหรือเป็นชายคายาวประมาณ 0.30 เมตร และจะติดหรือไม่ติดเชิงชายหรือตะพานหนูไว้บนปลายกลอนนั้นเลยโดยไม่มีเต้ารับ บนหลังกลอนก็จะติดระแนง แล้วจึงมุงวัสดุมุงที่เหมือนกับหลังคาหลัก

สิ่งที่เป็นลักษณะเฉพาะของโครงสร้างเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา

1. อาคารเป็นเรือนชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง ทำให้สามารถใช้ชีวิตได้ในสภาพแวดล้อมที่เป็นที่ราบระหว่างหุบเขา และในเขตที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ป้องกันสัตว์ร้ายในยามค่ำคืน และน้ำป่าไหลหลาก ยามฝนตกชุก สามารถใช้พื้นที่บริเวณใต้ถุนเรือนเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ต่างๆ
2. ขนาดพื้นที่ขนาดของสัดส่วนและองค์ประกอบอาคารมีขนาดใหญ่ มีความมั่นคงแข็งแรง สอดคล้องกับวิถีชีวิต
3. ไม่นิยมใช้ตะปูเหล็กเป็นส่วนประกอบในการสร้างเรือน เพราะเรือนตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีความชื้นสูง ตะปูจะเป็นสนิมและผุกร่อนอันจะสร้างความเสียหายให้กับเรือนได้
4. โครงสร้างหลัก

- สามารถสร้างด้วยการประกอบกันสามารถตั้งอยู่ได้อย่างมั่นคงด้วยการเกาะ เกี่ยว ค้ำ ยัน ซึ่งกันและกัน
- มีขนาดและคุณสมบัติ ที่ให้ความแข็งแรง ต้องการการบำรุงรักษาน้อย อายุการใช้งานยาวนาน

5. อาคารตั้งบนฐานตอม่อหิน ป้องกันความเสียหายจากความชื้นและแมลง ที่จะมาทำลายโครงสร้างเรือน

6. ใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เรือนสามารถถอดประกอบได้ สามารถช่วยกันสร้างในหมู่เครือญาติและชุมชนได้ สามารถสร้างเสร็จได้อย่างรวดเร็ว

7. ระดับของเรือนมีเพียง 2 ระดับคือ ระดับพื้นในเรือนในส่วนที่มีหลังคาคลุม และระดับนอกชาน

8. คาน 2 แนวตัดกัน เสียบทะลุกลางเสา ต่างระดับกัน เป็นประโยชน์ในขั้นตอนการก่อสร้างและเสริมความแข็งแรงให้กับเรือน

คานระดับบน
- ใช้รับโครงสร้างของพื้นเรือน

คานในระดับล่าง
- ใช้ปรับเปลี่ยนระดับพื้นเรือน และระดับนอกชาน
- เสริมโครงสร้างรับพื้นช่วยคานระดับบนในการรับน้ำหนัก พื้น
- เสริมโครงสร้างในส่วนของเตาไฟ ที่แยกวัสดุ และระดับจากพื้นเรือน

9. คานที่เสียบยื่นเลยออกจากตัวเสา มีความยืดหยุ่นในการใช้งาน
- วางแผงผนังด้านข้าง
- เสริมเป็นที่วางของด้านข้างของเรือน ใช้แขวนสิ่งของ เครื่องไม้เครื่องมือต่างๆ
- ให้เสริมเพื่อขยายขนาดด้านข้างพื้นที่ของเรือน

10. ตงปิง รับเสาตั้งโครงสร้างหลังคาและบันได แบ่งพื้นที่ใช้สอย ป้องกันการรบกวนจากการสั่นสะเทือน

11. ผนังมีทั้งตั้งตรงและเอียงเพื่อเพิ่มเป็นพื้นที่วางของ เก็บของ การติดตั้งส่วนใหญ่เป็นการใช้ไม้แป้นตีตามตั้ง ระบายน้ำฝนที่พัดสาด ไม่ให้ขังชื้นทำลายเนื้อไม้ หากชำรุดก็สามารถซ่อมแซมโดยไม่รบกวนในส่วนอื่นๆ

12. ผนังภายนอกลักษณะเป็นแผง สามารถ สร้าง ถอด ประกอบ เปลี่ยนแปลง ซ่อมแซม ได้โดยสะดวก

13. การวางแนวและการเลือกใช้รูปทรงของเรือนคำนึงถึงทิศทางแดด ลม ฝน ที่จะมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ โครงสร้างและอายุการใช้งานของเรือน

14. สร้างโครงสร้างรับหลังคาไม่ให้รบกวนพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน เช่น ลดจำนวนเสาที่มาจากด้านล่าง ใช้องค์ประกอบ ขื่อ ดุ๊กดา และแป ช่วยรับโครงสร้างไม่ให้มีโครงสร้างที่เกะกะพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน

15. การไม่ใช้ตะเข้รางในระหว่างรอยต่อของหลังคา ใช้ลักษณะ

ของการวางแนวกลอนและระแนงเป็นวงโค้ง วางกระเบื้องมุงหลังคาในระนาบที่ต่างกันให้ต่อเนื่องกัน เป็นการลดการใช้รางน้ำที่มีขนาดใหญ่และมีความลาดเอียงมาก อันเป็นการป้องกันปัญหาหากมีเศษใบไม้อุดตัน อันจะทำให้น้ำฝนเอ่อท่วมเข้ามาในเรือนได้

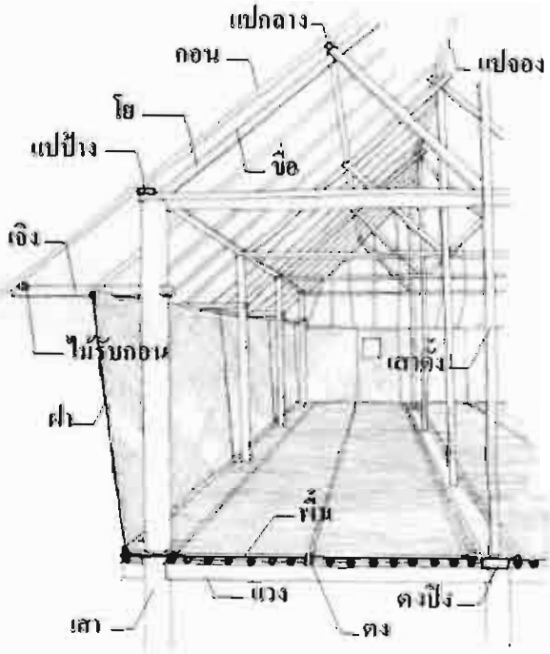
ภาพที่ 4-35 การวางเสาฐานเรือน

4.2.2 ลักษณะรูปแบบของโครงสร้างเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ใน อ. เชียงคำ จ.พะเยา

เป็นเรือนโครงสร้างไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง รับน้ำหนักและกระจายน้ำหนักด้วยระบบเสาและคาน โครงสร้างหลักส่วนใหญ่เป็นไม้เนื้อแข็ง ส่วนโครงสร้างรอง และส่วนประกอบอื่นๆ ของเรือน ใช้เป็นไม้เนื้อแข็งปานกลางหรือไม้ไผ่บ้าง วิธีประกอบโครงสร้างเรือนส่วนใหญ่ทำด้วยการ เจาะ บาก สับ ทำเป็นเดือย สลัก และหมุด แล้วทำการประกอบด้วยวิธีสอด สวม ประกบ ผูก มัด มีการใช้การตอกตะปูเห็นในส่วนประกอบรองบางส่วน ซึ่งส่วนประกอบของเรือนแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนใต้ถุน ส่วนบนเรือน และส่วนหลังคา มีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

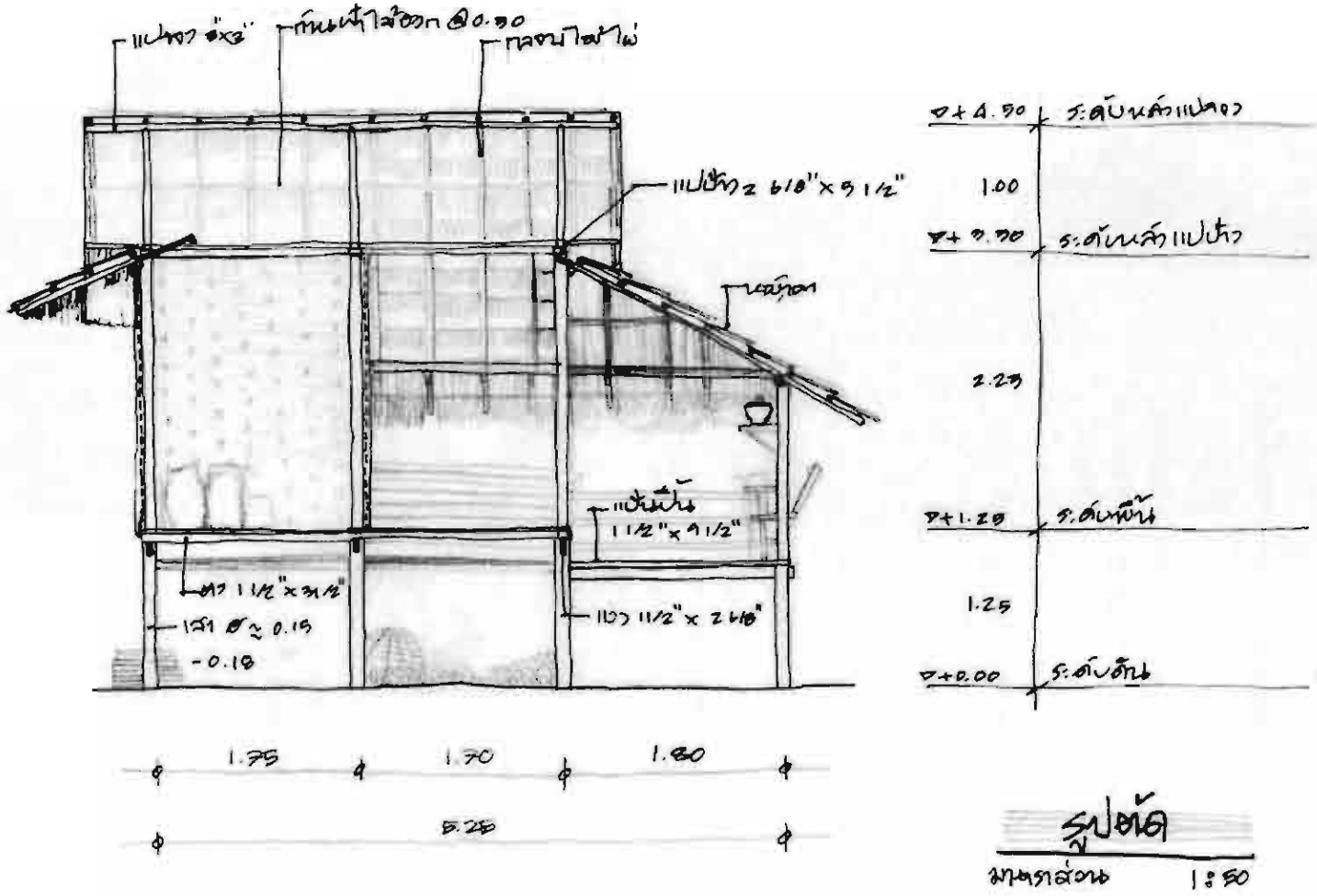
ส่วนใต้ถุนเรือน ประกอบด้วย ฐานเรือนหรือตอม่อ เสาเรือน พื้นใต้ถุนเรือน และบันได

<u>ฐานเรือน</u> เป็นส่วนที่รองรับน้ำหนักทั้งหมดของตัวเรือน ใช้ลักษณะของการขุดหลุมปักเสาตามระยะ โดยจะขุดหลุมลึกประมาณ 1-2 เมตร แล้วปรับและอัดฐานหลุมให้แน่นได้ระดับ จากนั้นตั้งเสาเรือนหรือเสาตอม่อที่บาก เจาะ แต่งแล้ว อาจปักเสาขึ้นเลยหรือรองตีนเสาด้วยแระ คือ แผ่นไม้หนาคล้ายๆ เขียง ที่มีหน้าตัดใหญ่กว่าหน้าตัดเสา ขนาดประมาณ 0.35-0.40 เมตร หนาประมาณ 5-10 เซนติเมตร เมื่อวางเสาตามตำแหน่งแล้วจึงสวมแวงหรือดาน อันเป็นโครงสร้างรับพื้น แล้วสวมขื่อและอะเส อันเป็นโครงสร้างในส่วนบนเข้ากับเสา พร้อมทั้งดีดปรับระดับระยะเสาให้ได้ระยะที่ต้องการ แล้วจึงค่อยๆ ถมดินและอัดดินที่หลุมเสาทุกต้นจนแน่น *(ภาพที่ 4-35 การวางเสาฐานเรือน)*

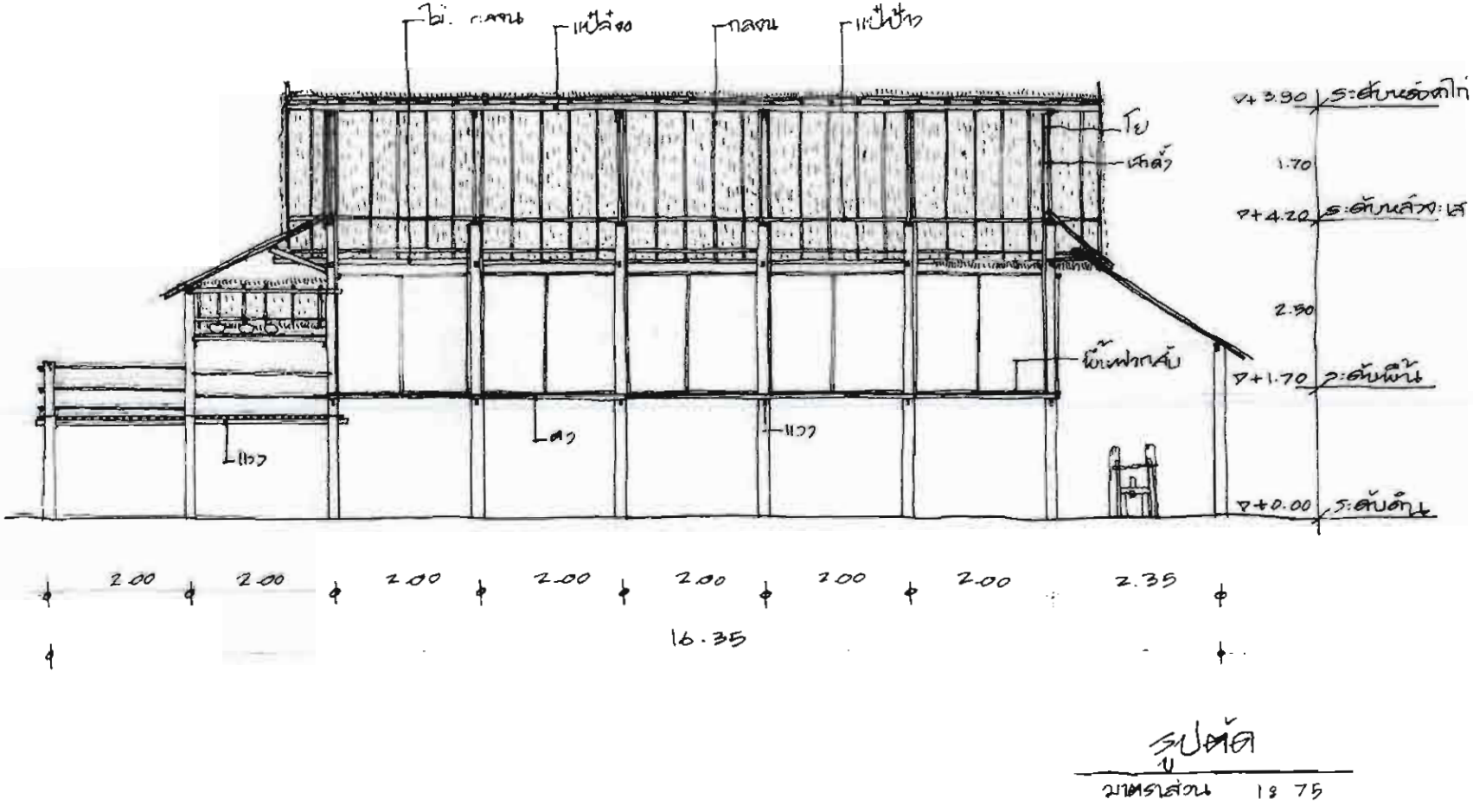

ภาพที่ 4-35.1 ส่วนประกอบโครงสร้างเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ

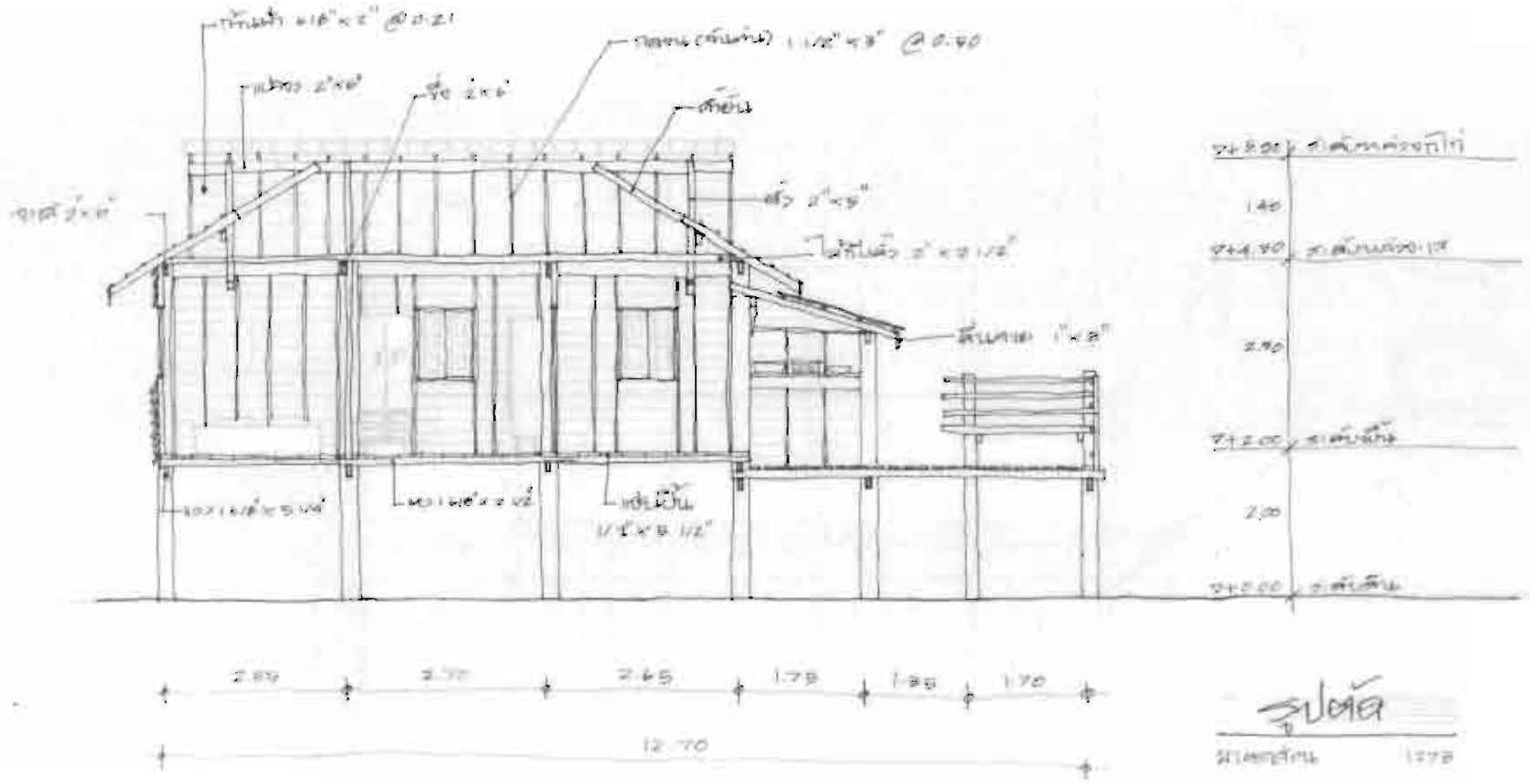
<u>เสา</u> เป็นเสาไม้ ซึ่งเป็นส่วนของโครงสร้างหลักของเรือนที่รับน้ำหนักส่วนต่างๆ ทั้งหมดของเรือน รวมทั้งจากแรงลม ฝน หรือพายุ แล้วจึงถ่ายน้ำหนักตามแนวดิ่งลงสู่ส่วนฐานอีกทีหนึ่ง ไม้ที่ใช้ทำเสาส่วนใหญ่เป็นไม้เนื้อแข็งที่สามารถหาในบริเวณท้องถิ่น ลักษณะเสาที่พบ มีทั้งใช้แบบเสาหน้าตัดกลมทั้งหมด หน้าตัดสี่เหลี่ยมจัตุรัสทั้งหมด หรือผสมกัน การตั้งเสาของบ้านจะเริ่มต้นตั้ง 2 เสา คู่ตรงข้ามกันบริเวณกลางบ้านในส่วน

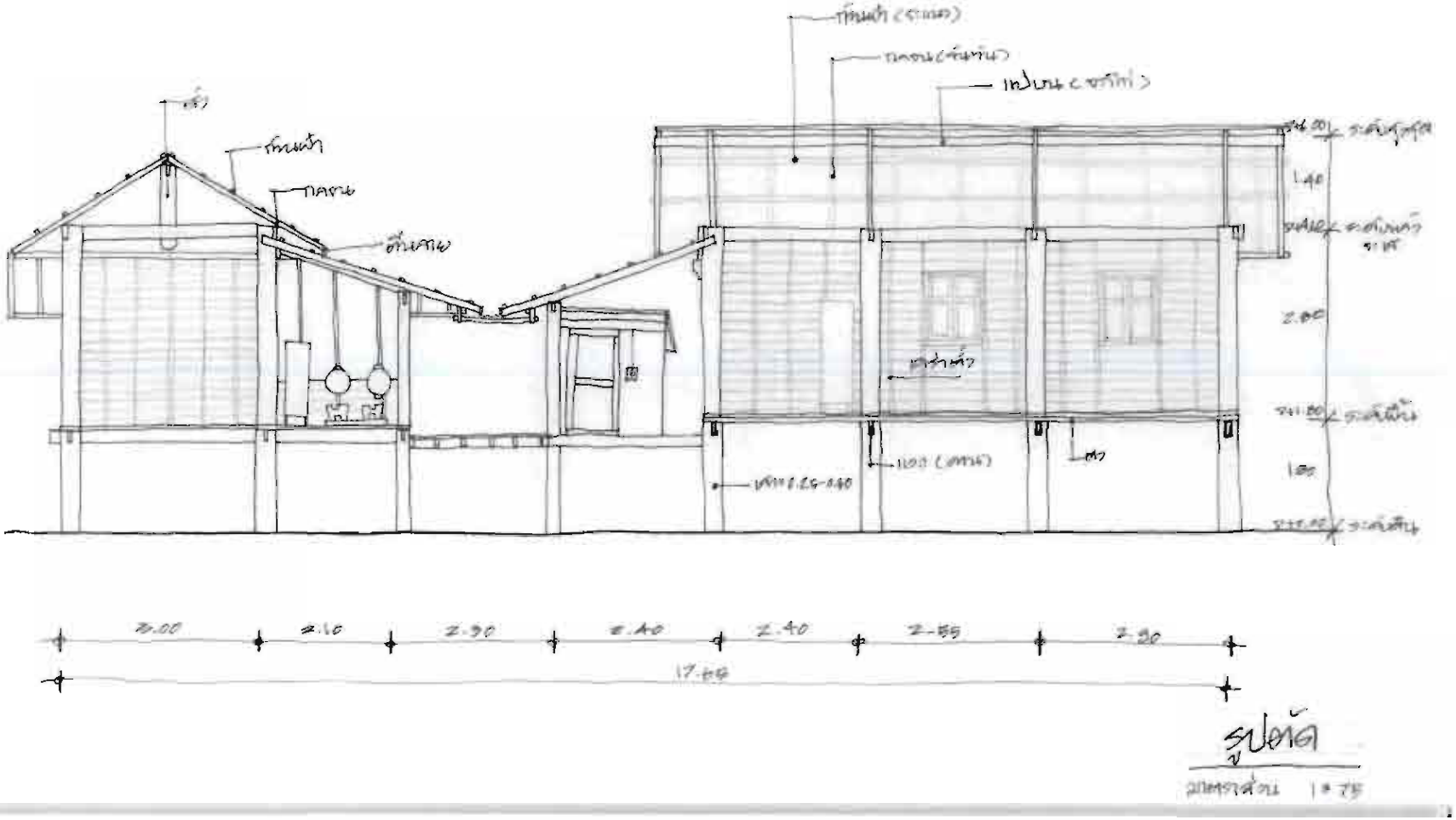
ภาพที่ 4-35.2 รูปตัดตามยาว เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ (ประเภทเรือนเดี่ยวขนาดเล็ก) อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนของนางตา พึงสี หมู่บ้านหนอง)

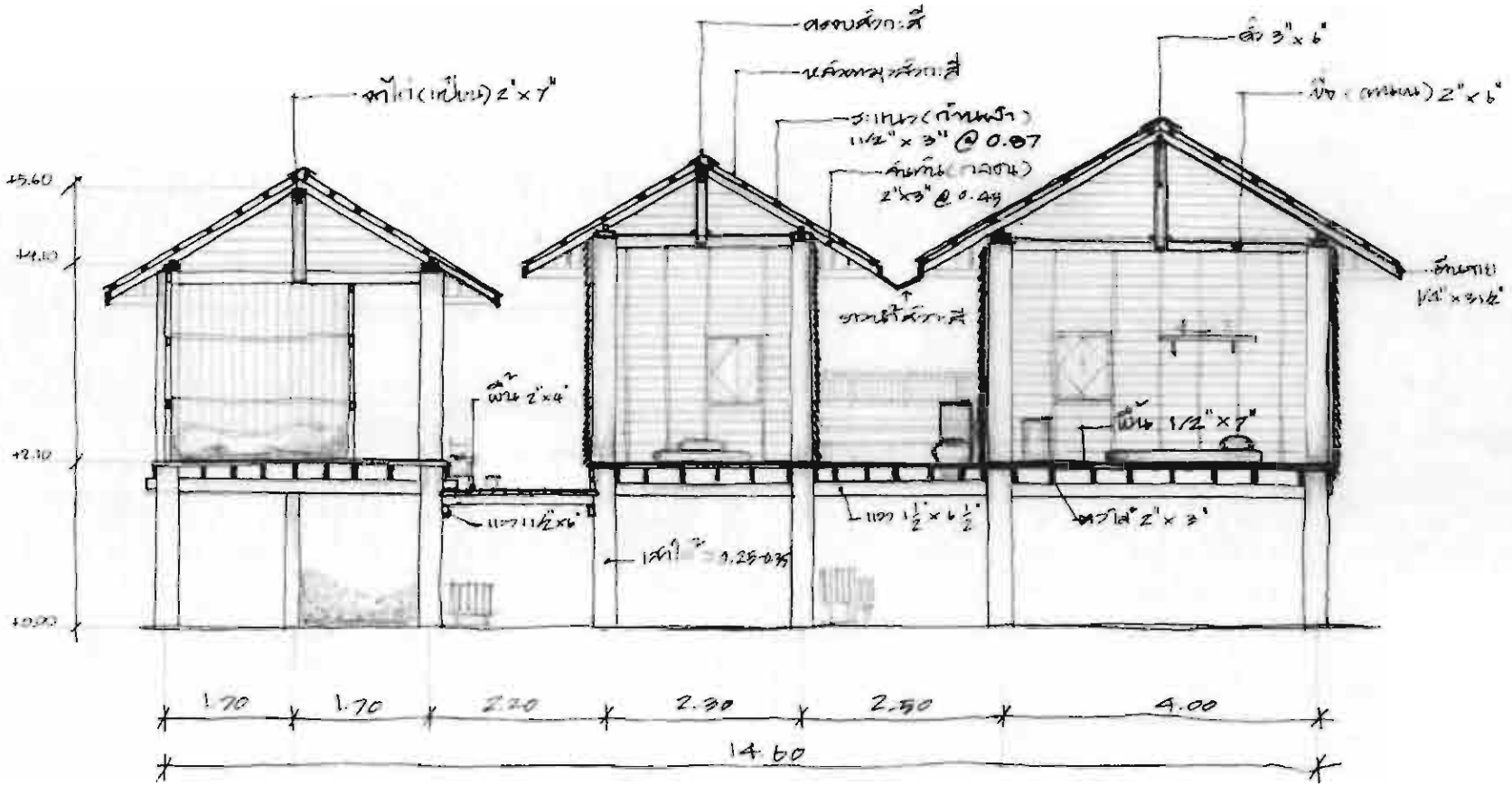
ภาพที่ 4-35.3 รูปตัดตามยาวของเรือนไทลื้อตัวอย่าง อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 4-35 4 รูปตัดตามยาว เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (นายสมเพชร มังคลาช หมู่บ้านแพด)

ภาพที่ 4-35.5 รูปตัดตามยาว เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (นางนวล ปะวัง หมู่บ้านหย่วน)

รูปตัด

มาตราส่วน 1 : 75

ของห้องนอนของเรือนก่อน เรียกเสาคู่นี้ว่า เสาขวัญและเสานาง (เสาขวัญอยู่ทางทิศตะวันออก เสานางอยู่ทางทิศตะวันตก) เพื่อความเป็นสิริมงคล เสาของเรือนแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ เสาเรือน และ เสาตอม่อ โดยที่เสาเรือนเป็นเสาโครงสร้างที่รับน้ำหนักของพื้นเรือน และโผล่พ้นพื้นเรือนขึ้นมารับโครงเคร่าผนัง และโครงสร้างหลังคาของเรือน ในส่วนรับน้ำหนักจากพื้นเรือนที่ถ่ายน้ำหนักจากคานหรือแวงลงมา ด้วยการเจาะทะลุกลางเสาเพื่อเสียบคาน แนวของคานจะขวางอยู่กับความยาวของเรือน และจะเป็นแนวเดียวกับขื่อ ซึ่งจะเป็นการยึดแนวเสาตามขวางของเรือนเป็นช่วงๆ ไประยะห่างของช่วงเสาจะห่างมากกว่าเรือนไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา ระยะห่างประมาณ 2.5 -3.5 เมตร บริเวณปลายเสาในบางหลังยังคงทำเป็นเดือยไว้ หัวเสาสำหรับใช้สวมรับกับขื่อและแปที่รองรับโครงสร้างหลังคา ในบางหลังไม่ทำเดือยหัวเทียนที่ปลายเสา แต่ใช้วิธีบากด้านนอกเสาเพื่อติดตั้งขื่อ หรือบากเสาทั้งด้านในด้านนอกเพื่อติดตั้งขื่อคู่ ในการยึดหัวเสาและเพื่อตั้งตั้งขึ้นไปรับอกไก่ สำหรับเสาตอม่อ เป็นเสาที่ตั้งขึ้นมาจากฐานเรือนหรือตอม่อเพื่อขึ้นมาช่วยรับโครงสร้างพื้นโดยเฉพาะพื้นชาน ซึ่งในเรือนไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จะมีเสาตอม่อขึ้นมารับพื้นบริเวณภายในเรือนน้อยกว่าเรือนที่แคว้นสิบสองปันนา ส่วนพื้นชาน เสาตอม่ออาจจะยาวเลยขึ้นมาเป็นโครงสร้างรับราวกันตกของนอกชานสูง ประมาณ 1.00 เมตร

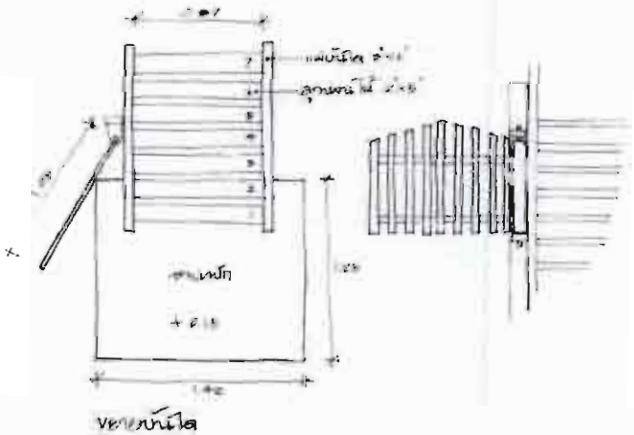

ภาพที่ 4-36 พื้นดินใต้ถุนเรือน

ภาพที่ 4-37 บันไดขึ้นเรือน

<u>พื้นใต้ถุนเรือน</u> เป็นพื้นดินอัดแน่น ดินที่ใช้เป็นดินที่มีอยู่แล้วในบริเวณพื้นที่ปลูกเรือน เมื่อขัดดินบริเวณเสาเรียบร้อยแล้ว จากนั้นจึงทำการปรับระดับดินใต้ถุนเรือนโดยการปราบดินให้เรียบเสมอกันและน่าดินมาถมให้ระดับดินภายในใต้ถุนเรือนสูงกว่าระดับดินภายนอก ประมาณ 0.10-0.15 ม. ปรับเรียบและอัดดินจนแน่น อาจมีการขุดเป็นร่องลึกประมาณ 0.10-0.15 ม. กว้างประมาณ 0.30 ม. ตามแนวชายคารอบตัวเรือน หรืออาจมีการเสริมบริเวณขอบของดินใต้ถุนเรือนเป็นคันขึ้นมาด้วยขวดเก่า เศษอิฐ หินหรือไม้ เพื่อรักษาขอบคันดินโดยรอบไม่ให้ถูกน้ำชะจนพังทลายไป ซึ่งเป็นระบบเดียวกันกับพื้นใต้ถุนเรือนของชาวไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา *(ภาพที่ 4-36 พื้นดินใต้ถุนเรือน)*

ภาพที่ 4-37.1 แบบขยายบันไดเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ (เรือนตัวอย่าง หมู่บ้านราตู)

ภาพที่ 4-38 พื้นที่แม่เตาไฟ

ภาพที่ 4-39 พื้นเรือน

ภาพที่ 4-40 พื้นนอกชานต่อกับพื้นเรือน

ภาพที่ 4-41 ฝาเรือน

<u>บันได</u> บันไดขึ้นเรือนมีเพียงตำแหน่งเดียว ตำแหน่งบันไดจะสัมพันธ์กับทางเข้าหน้าบ้านและลานบ้าน บันไดมีขนาดประมาณ 1.00-1.20 ม. ทำจากไม้ทั้งหมด ส่วนประกอบของบันไดประกอบด้วย ชานพักบันได แม่บันได ขั้นบันได หรือลูกนอนบันได ไม่มีลูกตั้ง อาจมีหรือไม่มีราจับบันได ชานพักบันไดเป็นแท่นที่วางรับด้านล่างบันได มีความยาวมากกว่าความกว้างของบันไดเรือนเล็กน้อย และมีความกว้างตั้งแต่ประมาณ 0.75-1.20 ม. สูงประมาณ 0.10-0.20 ม. เป็นแท่นไม้ที่ประกอบด้วยไม้คานรองด้านล่างวางทับด้วยแป้นไม้เพื่อวางรับบันไดอีกทีหนึ่ง ด้านล่างอาจมีการรองด้วยก้อนหิน วางไว้บริเวณมุมทั้ง 4 ของชานพักบันได และมีทั้งที่ก่อเป็นแท่นด้วยอิฐ แล้วฉาบด้วยปูนฉาบโดยรอบทั้งหมด บริเวณจุดรับแม่บันได มีทั้งที่ติดพุกไม้ยันแม่บันไดไว้ หรือเจาะชานพักเพื่อยึดแม่บันไดไม่ให้ลื่นไถลออกไป ส่วนตัวบันไดที่ประกอบด้วยแม่บันไดและขั้นบันไดเป็นไม้เนื้อแข็ง ขั้นบันไดมักมีจำนวนขั้นเป็นเลขคี่ ตั้งแต่ 5, 7, 9 และ 11 ขั้น ขนาดหน้าตัดประมาณ 1 1/2 - 2 นิ้ว แม่บันไดเป็นไม้มีขนาดหน้าตัดราว 2 x 6-8 นิ้ว วิธีการประกอบแม่บันไดกับขั้นบันได ใช้วิธีเข้าเดือยที่แม่บันได ที่ขั้นบันไดบนสุดและล่างสุด หรือขั้นที่ 2 จากด้านบนสุดและล่างสุดแล้วเสียบสลักยึดระหว่างเดือยที่ขั้นบันไดกับแม่บันไดอีกทีหนึ่ง บันไดในเรือนบางหลังมีการทำบานประตูลูกกรงไม้ไว้บริเวณกึ่งกลางบันไดหรือตอนบนของบันไดใกล้กับระดับพื้นบนเรือน ใช้สลักไม้หรือเชือกผูกหากต้องการปิดบานประตู *(ภาพที่ 4-37 บันไดขึ้นเรือน)*

ส่วนบนเรือน ประกอบด้วยโครงสร้างพื้นเรือน และส่วนประกอบของฝนังเรือน

<u>โครงสร้างพื้นเรือน</u> วัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นไม้เนื้อแข็ง มีเพียงบางส่วน เช่นในส่วนตง และไม้ปูพื้นเรือนที่อาจใช้ไม้ไผ่ ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว ไม้ที่ใช้ก่อสร้างในส่วนนี้ทั้งหมดของเรือนจะเป็นไม้แปรรูป ได้แก่ คานไม้ มักมีหน้าตัดขนาด 2 x 5-6 นิ้ว และตงไม้มักมีหน้าตัดขนาด 2 x 4 นิ้ว คานจะวางสอดกลางเสา และตงก็จะวางตามตั้งลงบนคานอีกทีหนึ่ง คานของส่วนที่รับพื้นเรือนจะมีแนวเดียวระดับเดียว แต่มีบางหลังมีคานวางติดกัน 2 แนว วางซ้อนกัน 2 ระดับ แต่ต่างจากจากเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา ตรงที่คาน 2 ระดับวางทับกัน ไม่ได้มีระยะเว้นห่างกันเหมือนเรือนที่สิบสองปันนา การวางแนวคานส่วนใหญ่จะวางตามแนวขวางเรือน วางรับตงที่วางตามแนวยาวของเรือน พื้นที่วางอยู่บนตงจึงวางตามแนวขวางเรือน จะมีการยื่นหัวคานเลยแนวเสาออกไปเล็กน้อย ไม่เท่าเรือนไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา คือประมาณ 0.20 เมตร การเปลี่ยนระดับชานก็จะลดระดับของคานรับพื้นชานลงไปประมาณ 0.20- 0.30 เมตร โดยอาจวางคานตามแนวคานของเรือนหรือขวางกับแนวคานของเรือนก็ได้ และส่วนใหญ่ไม่มีโครงสร้างพิเศษที่ใช้รับพื้นที่ของแม่เตาไฟเหมือนกับเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา *(ภาพที่ 4-38 พื้นที่แม่เตาไฟ)* การวางระยะของตงมักขึ้นอยู่กับขนาดหน้าตัดของตง และไม้ปูพื้นอยู่ที่ระยะระหว่าง 0.30-0.50 เมตร ขนาดของไม้ปูพื้นอยู่ที่ประมาณ 1/2-1 x 6 นิ้ว เป็นต้น *(ภาพที่*

4-39 พื้นเรือน)

ทั้งนี้พบว่าเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ. เชียงคำ มีจำนวนน้อยที่ยังคงมีการใช้ตงปิงแบบเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา สันนิษฐานว่าเป็นเพราะขนาดสัดส่วนของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ. เชียงคำ ค่อนข้างจะเล็กกว่าและหลังคาก็เล็กกว่า จึงมักจะตั้งตั้งไว้บนขื่อ ไม่วางตั้งแต่พื้นบริเวณตงปิงขึ้นไป เหมือนกับเรือนไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา

ในส่วนนอกชาน เป็นบริเวณที่ถูกแดดถูกฝน และเป็นพื้นที่ซักล้าง ระดับจะต่ำกว่าระดับพื้นเรือน โดยที่ตงและพื้นจะวางอยู่กับแนวคานอีกระดับหนึ่งที่ต่ำลงมาจากระดับคานรับพื้นเรือน หากระดับของพื้นเรือนและพื้นชานห่างกันมากกว่าระยะความลึกของคานรับพื้นเรือน คานในส่วนของพื้นชานก็จะสามารถยึดติดกับเสาโดยจะเสียบทะลุกลางเสา มีทั้งแนวขวางและขนานกับแนวคานรับพื้น ถ้าหากระยะพื้นเรือนกับพื้นชานห่างกันไม่มากเกินกว่าความลึกของคานรับพื้น คานในส่วนพื้นชานก็จะยึดติดกับเสาโดยบากเสาด้านข้างที่ขวางกับคานรับพื้นเรือน ส่วนพื้นชานเป็นส่วนที่ชำรุดผุพังเร็ว การปูพื้นบริเวณชานจะใช้ลักษณะการแบบตีเว้นร่องใช้แป้นไม้จริงที่มีขนาดใหญ่กว่าที่ปูภายในเรือนเล็กน้อย ขนาดประมาณ 1-1 1/2 x 3 – 6 นิ้ว *(ภาพที่ 4-40 พื้นนอกชานต่อกับพื้นเรือน)*

<u>ส่วนผนังเรือน</u> วัสดุที่ใช้ในการทำฝาเรือนมีทั้งที่เป็นไม้แป้น และไม้ไผ่ โดยส่วนใหญ่จะติดแบบตั้งตรงหุ้มอยู่ภายนอกของเสาเรือน สำหรับเรือนที่ใช้ไม้แป้นทำฝาเรือนส่วนมากจะเป็นการตีซ้อนเกล็ดตามแนวนอน *(ภาพที่ 4-41 ฝาเรือน)* บริเวณที่ชนกันที่มุมของเรือนก็จะใช้ไม้แผ่นปิดทับเป็นแนวตามตั้งไว้ การติดตั้งด้วยฝาไม้แป้นนี้ก็จะตีติดกับโครงเคร่าไม้เนื้อ

ภาพที่ 4-42 ฝาไม้ไผ่สาน

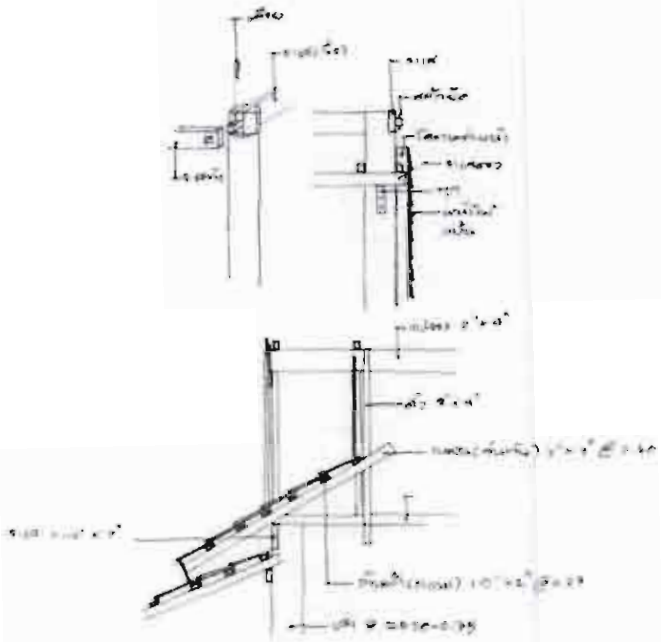
ภาพที่ 4-43 ทรงหลังคาเรือนไทลื้อ อ.เชียงคำ

ภาพที่ 4-44 ส่วนโครงสร้างรางน้ำ

ภาพที่ 4-45 โครงสร้างหลังคา

ภาพที่ 4-45.1 แบบขยายโครงสร้างหลังคาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ

ภาพที่ 4-46 หลังคาพาไล

ภาพที่ 4-47 เสาแหล่งหมารับหลังคาพาไล

จริงที่จะทำเป็นกรอบยึดติดกับโครงเคร่าพื้น และขื่อหรือแปของเรือน โดยจะใช้โครงเคร่าดีตามตั้งเว้นระยะประมาณ 0.50 - 1.00 เมตร ขึ้นอยู่กับขนาดของไม้เคร่าและไม้ฝา และยังมีในเรือนบางหลังที่ทำผนังเป็นแผงดีตามตั้งแล้วนำมาวางอย่างทางแคว้นสิบสองปันนา คือเป็นแบบโครงแผงมีไม้กรอบบน กลาง และล่าง ด้านละแผง ขอบบนและขอบล่างจะเป็นไม้ที่มีหน้าตัดประมาณ 1-11/2 x 5-6 นิ้ว จะถูกบากเป็นแนวตามยาวทั้งกรอบบนและกรอบล่าง เพื่อประกบกับไม้แป้นฝาตามตั้งหัวท้าย แล้วจึงตีไม้ลิ้วยึดปิดอีกทีหนึ่ง และตีไม้ขนาด 1 1/2 x 3 นิ้ว ยึดแนวยาวตรงกลางตลอดความยาวของแผงผนัง การติดตั้งสามารถติดตั้งได้ทั้งแบบตั้งตรงและเอียงออก ซึ่งส่วนมากจะเป็นแบบตั้งตรง สำหรับเรือนที่ใช้ไม้ไผ่ทำฝาก็จะเป็นลักษณะของฝาไม้ไผ่สาน จะติดกับโครงเคร่าเหมือนกันแต่ระยะโครงเคร่าจะไม่ที่เหมือนติดไม้แป้นตีซ้อนเกล็ด จะตั้งโครงเคร่าห่างกว่าอาจจะตั้งตามแนวเสา หรือระยะครึ่งช่วงเสา *(ภาพที่ 4-42 ฝาไม้ไผ่สาน)* หรือระยะของโครงเคร่าที่ตั้งขึ้นมาสำหรับใส่ช่องบานประตูหน้าต่าง การเจาะช่องหน้าต่างจะเจาะมากกว่าเรือนไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา จะเจาะหน้าต่างทุกช่วงเสา ช่วงละ 1-2 ชุดหน้าต่าง หน้าต่างเป็นลักษณะบานเปิดคู่ ช่องละประมาณ 1.00 เมตร สัดส่วนของผนังด้านข้างสูงคือจะติดไปจนถึงระดับใต้ขื่อหรือแป ระยะประมาณ 2.40 - 3.00 เมตร การติดตั้งประตูก็จะติดตั้งกับโครงเคร่า มีทั้งที่ใช้เป็นบานเปิดคู่และบานเปิดเดี่ยว โดยประตูจะใช้ห้องละ 1-2 บาน ตามขนาดของห้อง และช่องประตูกว้างประมาณ 0.75 - 0.90 เมตร

ส่วนหลังคา เป็นส่วนที่อยู่บนสุดของเรือน ทำหน้าที่ปกคลุมพื้นที่ใช้สอยต่างๆ ของเรือน เพื่อป้องกัน แดด ลม ฝน และสภาวะภูมิอากาศที่ไม่พึงประสงค์ ลักษณะรูปทรงของหลังคาค่อนข้างแตกต่างจากเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา คือจะเป็นลักษณะหลังคาจั่วมีปีกนกมากกว่าเป็นหลังคาจั่วปั้นหยา มีความชันปานกลางและมักจะเป็นหลังคาจั่วแฝดอย่างเรือนกาแลมากกว่า *(ภาพที่ 4-43 ทรงหลังคาเรือนไทลื้อเชียงคำ)* สัดส่วนของหลังคามีขนาดไม่ใหญ่เหมือนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา หลังคาคลุมแต่ละพื้นที่แยกกัน และส่วนที่ติดกันก็จะเชื่อมด้วยรางน้ำ แต่ก่อนทำจากท่อนไม้แล้วขุดเป็นราง ปัจจุบันส่วนใหญ่ทำเป็นแบบใช้เชิงชายหรือจันทัน โดยใช้เหล็กตะขอเกี่ยวห้อยรางน้ำสังกะสีเป็นระยะๆ *(ภาพที่ 4-44 ส่วนโครงสร้างรางน้ำ)*

โครงสร้างหลักของหลังคาทำจากไม้เนื้อแข็งอัน ได้แก่ ขื่อ แปป้าง แปกลาง จันทันหรือโย ดั้ง อกไก่ เต้าหรือเจิง โครงสร้างรองในบางส่วนเท่านั้นที่ใช้เป็นไม้ไผ่ คือ ระแนงรับกระเบื้องมุงหลังคา และกลอนวัสดุมุง หากมุงด้วยตับหญ้าคา แป้นเกล็ด หรือกระเบื้องดินขอ จะมี

<u>ส่วนผนังเรือน</u> วัสดุที่ใช้ในการทำฝาเรือนมีทั้งที่เป็นไม้แป้น และลักษณะของโครงสร้างคล้ายๆ กับของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา และการตั้งตั้งมักไม่ใช้เป็นเสาตั้งที่ตั้งจากดงปีงขึ้นมา จะเป็นการวางตั้งลงบนขื่อที่พาดขวางอยู่กับเสาเรือน และหากมุงด้วยวัสดุอื่น เช่น

หลังคาสังกะสี หรือหลังคากระเบื้องลอนต่างๆ ระบบโครงสร้างของจันทันและแปก็จะเปลี่ยนไปเป็นระบบแบบอาคารไม้แบบทั่วไป คือ ตั้ง ติดตั้งขื่อ อะเส บริเวณหัวเสาโดยรอบ ตั้งตั้งบนขื่อขึ้นไปรับอกไก่ และวางจันทันทับบนอกไก่ พาดลงมาที่อะเส ความยาวของจันทันสุดที่ระยะชายคาของหลังคา ระยะจันทันห่างกันประมาณ 0.80 - 1.20 เมตร และวางรับแป ซึ่งแปก็จะวางตั้งแต่ระยะสันหลังคาลงมาจนถึงปลายล่างสุดของจันทัน ระยะแปขึ้นอยู่กับวัสดุมุง เช่น มุงด้วยสังกะสี ระยะแปหรือระแนง ก็จะเป็น 0.85 -1.20 เมตร เป็นต้น *(ภาพที่ 4-45 โครงสร้างหลังคา)* และมักมีการเพิ่มความแข็งแรงในส่วนของโครงสร้างหลังคา โดยการติดไม้คีบตั้งหรือไม้ที่ติดประกบคู่ยึดแนวตั้งตลอดความยาวของหลังคา และไม้ปีนยึงหรือไม้ที่ยึดทะแยงค้ำระหว่างโครงจั่วทั้ง 2 ด้านของหลังคา

การประดับที่บริเวณหน้าจั่วของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ มักจะเป็นลักษณะที่ปิดทึบทั้งหมด หากเป็นหลังคามุงหญ้าคาก็จะใช้ตับคามาเรียงติดทั้งหมด และหากเป็นหลังคาชนิดอื่น จะใช้ไม้แป้นมาติดทางนอนทั้งหมดของกรอบหน้าจั่ว และในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่เชียงคำ พบว่ายังคงนิยมทำหลังคาพาไลที่สอดอยู่ใต้หลังคาหลักของเรือน *(ภาพที่ 4-46 หลังคาพาไล)* แต่จะลดระดับการซ้อนน้อยกว่าเรือนไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา คือจะลดเท่ากับความหนาของหลังคาเท่านั้น ทำให้ไม่เกิดช่องว่างระหว่างหลังคาหลักและหลังคาพาไลที่ซ้อนอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในตำแหน่งที่คลุมส่วนเติ่นและชาน และเป็นหลังคาที่สอดเชื่อมหลักคาหลักแฝดทั้งสองเข้าด้วยกัน มักอยู่ด้านหน้าของเรือนคลุมบันไดทางขึ้นหลัก มีเสาแหล่งหมาตั้งจากระดับพื้นดินไปรับ *(ภาพที่ 4-47 เสาแหล่งหมารับหลังคาพาไล)* อาจจะคลุมต่อออกมาด้านเดียวของตัวบ้านหรือคลุมต่อกัน 2 ด้าน ในลักษณะหักมุมก็มี วัสดุมุงจะมุงเหมือนหลังคาหลักและองค์ประกอบทางโครงสร้างประกอบด้วย เสารับพาไล ยึดกันตลอดแนวด้วยอะเสไม้ ขนาด 2 x 6 นิ้ว วางรับส่วนล่างของจันทัน และในส่วนบนของจันทันก็จะพาดกับคานไม้ขนาด 2 x 4-6 นิ้ว ที่อยู่ลดระดับจากใต้ขื่อหรืออะเสของหลังคาหลัก ราว 0.30 - 0.40 เมตร ระยะจันทันห่างกันประมาณ 0.80 -1.20 เมตร และจันทันวางรับแปหรือระแนงสำหรับใช้เกาะวัสดุมุงอีกทีหนึ่ง

<u>สิ่งที่เป็นลักษณะเฉพาะของโครงสร้างเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในอำเภอเชียงคำ</u>

1. อาคารเป็นเรือนชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง ทำให้สามารถใช้ชีวิตได้ในสภาพแวดล้อมที่เป็นที่ราบระหว่างหุบเขา และในเขตที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ป้องกันสัตว์ร้ายในยามค่ำคืน และน้ำป่าไหลหลาก ยามฝนตกชุก ใช้พื้นที่บริเวณใต้ถุนเรือนเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ต่างๆ

2. ขนาดพื้นที่และขนาดของสัดส่วน และองค์ประกอบอาคารมีขนาดพอดี มีความมั่นคงแข็งแรง สอดคล้องกับวิถีชีวิต

3. ไม่นิยมใช้ตะปูเหล็กเป็นส่วนประกอบในการสร้างเรือน เพราะเรือนตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีความชื้นสูง ตะปูจะเป็นสนิมและผุกร่อน

อันจะสร้างความเสียหายให้กับเรือนได้

4. โครงสร้างหลัก

- สามารถสร้างด้วยการประกอบกันสามารถตั้งอยู่ได้อย่างมั่นคงด้วยเกาะ เกี่ยว ค้ำ ยัน ซึ่งกันและกัน
- มีขนาดและคุณสมบัติ ที่ให้ความแข็งแรง ต้องการการบำรุงรักษาน้อย อายุการใช้งานยาวนาน

5. อาคารตั้งฝังเสาลงไปในดิน เป็นการเพิ่มความแข็งแรงให้อาคารสามารถรับแรงลม และกระแสน้ำยามน้ำหลากได้ดี

6. ใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น

7. ระดับของเรือนมีเพียง 2 ระดับคือ ระดับพื้นในเรือนในส่วนที่มีหลังคาคลุม และระดับนอกชาน

8. คานที่เสียบยื่นเลยออกจากตัวเสา มีความยืดหยุ่นในการใช้งาน

- วางแผงผนังด้านข้าง
- เสริมเป็นที่วางของด้านข้างของเรือน ใช้แขวนสิ่งของเครื่องไม้เครื่องมือต่างๆ

9. ผนังส่วนใหญ่ตั้งตรง และสูงขึ้น มีช่องหน้าต่างมากขึ้น ทำให้รับลมและแสงธรรมชาติเข้าไปในตัวเรือนได้มากขึ้น ผนังบางส่วนยังเพิ่มความแข็งแรงให้กับเรือน

10. สร้างโครงสร้างรับหลังคา ไม่ให้รบกวนพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน เช่น ลดจำนวนเสาที่มาจากด้านล่าง ใช้องค์ประกอบ ขื่อคัด ตุ๊กตา และแป ช่วยรับโครงสร้างไม่ให้มีโครงสร้างเกะกะพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน

ตารางที่ 4-1 การเปรียบเทียบลักษณะทางโครงสร้างของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน กับเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ประเทศไทย

องค์ประกอบของเรือน	แคว้นสิบสองปันนา		อ.เชียงคำ	
	รูปแบบ/ลักษณะ	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง	รูปแบบ/ลักษณะ	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
ส่วนใต้ถุนเรือน - ฐานเรือน	- เสาเรือนตั้งอยู่บนตอม่อหินระดับผิวดิน	- ป้องกันความชื้นจากดิน และแมลงเข้ามาทำลายเนื้อไม้ - วัสดุหาได้ในท้องถิ่น	- เสาเรือนฝังปักลงในดินลึก 1 -2 ม. อาจมีฐานแระรองตีนเสาที่กันหลุม	- เป็นลักษณะทั่วไปของเรือนพื้นถิ่นยกใต้ถุนทางภาคเหนือของไทย - ลักษณะภูมิอากาศที่มีความชื้นน้อยกว่าทางสิบสองปันนา
- เสาเรือน	- สัดส่วนค่อนข้างใหญ่ - ระยะเสาไม่ห่าง มีเสาจำนวนมาก	- นิยมประกอบพิธีกรรมต่างๆ บนเรือน ชุมชนค่อนข้างมีอายุ จำนวนผู้มาร่วมพิธีค่อนข้างมาก - พื้นที่ส่วนใหญ่บนเรือนมีความยืดหยุ่นในการใช้งาน - วัสดุที่ยังสมารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น	- สัดส่วนเล็กกว่า ดูพอดีกับการรับน้ำหนัก - ระยะเสาห่างกว่า จำนวนเสาน้อยกว่า	- พื้นที่มีความเป็นสัดส่วนมากกว่า และมีความเฉพาะตัวมากกว่า - สามารถประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่ข่วงเรือนได้
- พื้นใต้ถุนเรือน	- พื้นถมดินอัดแน่น ทำคันโดยรอบ	- ก่อสร้างง่าย ใช้งานได้ดี และสอดคล้องกับวิถีชีวิต	- พื้นถมดินอัดแน่น ทำคันโดยรอบ	- ก่อสร้างง่าย ใช้งานได้ดี และสอดคล้องกับวิถีชีวิต
- บันไดเรือน	- บันไดไม้ มีชานพักด้านล่าง กว้างประมาณ 1- 2 ม. - สัดส่วนของโครงสร้างค่อนข้างใหญ่ - การประกอบใช้วิธีการเข้าไม้ทั้งหมด	- มีคนขึ้นมาใช้งานบนเรือนมาก รวมทั้งมีการขนข้าวเปลือกขึ้นมาไว้บนเรือน ทำให้ต้องทำบันไดให้มีขนาดตามการใช้งานและต้องแข็งแรง หากบันไดหักหรือชำรุดเสียหายถือว่าเป็นสิ่งอัปมงคล	- บันไดไม้ มีชานพักด้านล่าง กว้างประมาณ 1- 1.5 ม. - สัดส่วนของโครงสร้างเล็กกว่า ดูพอดีกับการใช้งาน - การประกอบใช้วิธีการเข้าไม้ทั้งหมด	- บันไดหลักของบ้านไม่จำเป็นต้องมีการขนข้าวเปลือกมาเก็บไว้บนเรือน เพราะเรือนส่วนใหญ่มักมีหลองข้าวแยกไว้สำหรับเก็บข้าวเปลือกอยู่แล้ว

องค์ประกอบของเรือน	แควันสิบสองปันนา		อ.เชียงคำ	
	รูปแบบ/ลักษณะ	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง	รูปแบบ/ลักษณะ	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
ส่วนบนเรือน - โครงสร้างพื้นเรือนและพื้นนอกชาน	- มีคานไม้รับพื้นเรือน 2 ระดับ เสียบทะลุกลางเสาตัดกันตามแนวขวางและตามยาว ของเรือนวางรับตงและแป้นพื้น - คานยื่นเลยออกนอกแนวเสาค่อนข้างมาก ประมาณ 1 ม.	- สาเหตุที่วางเสาเรือนบนต่อม่อหินระดับเหนือดิน ทำให้การทำคานสองชั้นขัดกัน จะช่วยในการพยุงโครงสร้างขณะกำลังก่อสร้าง ทั้งยังเป็นการรักษาแนวเสาของเรือนให้ได้ระยะเสมอกัน และเพิ่มความแข็งแรงให้กับโครงของเรือน - คานแนว ล่าง ใช้ในการเปลี่ยนระดับจากพื้นเรือน กับพื้นนอกชาน พื้นที่ในส่วนแม่เตาไฟ บางส่วนยังใช้ตั้งไม้ค้ำยันคานตัวบน เพื่อเพิ่มระยะช่วงเสา และเพิ่มความแข็งแรงให้กับพื้นเรือน - ระยะคานที่ยื่นเลยพันแนวเสาออกมา เป็นการเผื่อหากหัวคานชำรุดผุพังเพราะเป็นส่วนที่อยู่ภายนอก ถูกแดด ฝน สามารถเพิ่มความแข็งแรงให้กับเรือนได้ และยังสามารถ ปรับใช้งานได้อีกหลายอย่าง ได้แก่ ใช้เป็นที่วางของ ห้อยเก็บของ เพิ่มพื้นที่บนเรือน ใช้เป็นโครงสร้างรับหลังคา พะไล (ปีะ) ของเรือน เป็นต้น	- มีทั้งคานแนวเดียวตามขวางเรือน รับตง และแป้นพื้นเรือนบางหลังมีคาน 2 แนว ตามยาวและตามขวางของเรือน รับตงและแป้นพื้น โดยคาน 2 แนว ไม่ได้มีการแบ่งระดับระหว่างคานห่างมากเท่าเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แควันสิบสองปันนา - การวางคาน มีทั้งเจาะเสียบทะลุกลางเสา และบากเสาแล้วประกบคานแนบติดกับเสาลักษณะเป็นคานคู่ ส่วนใหญ่หน้าตัดจะเล็กกว่าคานรับพื้นที่สิบสอง ปันนา โดยเฉพาะแบบคู่ - การวางคานรับพื้นชานจะใช้คานอีกชุดหนึ่งมาติดตั้งในการลดระดับพื้นชาน ไม่ใช้เป็นแนวคานที่แล่นเป็นชุดเดียวกันกับคานแนวล่างของพื้นเรือน ในเรือน 12 ปันนา - คานยื่นเลยออกนอกแนวเสาออกมาประมาณ 0.2 ม.	- สัดส่วนของโครงสร้างส่วนใหญ่มีสัดส่วนเล็กกว่า ที่สิบสอง ปันนา แต่ยังคงสามารถรับน้ำหนักได้ตามสภาพการใช้งาน ทำให้ลดการใช้ไม้ขนาดใหญ่ซึ่งหายากกว่า - การทำคานสองชั้น วัตถุประสงค์หลักน่าจะเป็นการรักษาแนวเสา เพื่อช่วยในระหว่างขั้นตอนการก่อสร้าง มากกว่าเพิ่มความแข็งแรงให้กับโครงของเรือนโดยรวม แต่ก็สามารถเพิ่มความแข็งแรงให้กับตัวเรือนได้บ้าง - มีความยืดหยุ่นมากในการต่อเพิ่มพื้นที่นอกชานเชื่อมในส่วนต่างๆ - ระยะคานที่ยื่นเลยพันแนวเสาออกมา เป็นการเผื่อหากหัวคานชำรุดผุพังเพราะเป็นส่วนที่อยู่ภายนอก ถูกแดด ฝน สามารถเพิ่มความแข็งแรงให้กับเรือนได้ และยังสามารถ ปรับใช้เป็นที่วางของ ห้อยเก็บได้

องค์ประกอบของเรือน	แคว้นสิบสองปันนา		อ.เชียงคำ	
	รูปแบบ/ลักษณะ	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง	รูปแบบ/ลักษณะ	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
ส่วนบนเรือน - โครงสร้างพื้นเรือนและพื้นนอกชาน	- ในเรือนทั่วไปมักมีดงปิง เป็นโครงสร้างหลักในส่วนพื้นเรือน	- เรือนไทลื้อทั่วไปในสิบสอง ปันนานั้น จำเป็นต้องมีดงปิงเป็นโครงสร้างหลักในส่วนพื้น เพราะดงปิงจะช่วยในการรับเสาดั้งที่ตั้งขึ้นไปรับอกไก่ของหลังคาเรือนที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งชาวไทลื้อไม่นิยมตั้งเสาดั้งหลังคาหลักของเรือนไว้บนหลังขื่อ เหตุก็เพราะหลังคาที่มีขนาดใหญ่ทำให้ต้องรับน้ำหนักมาก และการที่เรือนวางจันทันไว้บนหัวเสา ตามแนวเสาของเรือน และบากขัดกันอยู่ใต้อกไก่ การติดตั้งจันทันลักษณะนี้ ทำให้ต้องเบี่ยงแนวของเสาดั้งให้เยื้องแนวเสาออกไปเล็กน้อย และไม่สามารถตั้งดั้งขึ้นมาจากระดับพื้นดินได้ เพราะเหตุที่จำเป็นต้องเบี่ยงหลบแนวจันทัน อีกทั้งหากตั้งอกไก่ขึ้นมาจากพื้นต้องใช้ไม้ที่มีขนาดใหญ่และยาวมาก หรือไม่ก็ต้องมีการต่อไม้ และการมีแนวคาน 2 แนว ตัดกันด้านล่างของพื้น ทำให้หากปักเสาดั้งลงไปก็จะไม่ตรงกับแนวคาน 2 แนวนั้นที่ตัดกันอยู่	- เรือนส่วนใหญ่ไม่มีดงปิง หรือไม้แป้น มีเพียงบางหลังที่ยังใช้ดงปิงเป็นโครงสร้างหลักในส่วนพื้นเรือนอยู่	- สัดส่วนของเรือนและหลังคาเรือนไม่ค่อยใหญ่ สามารถตั้งดั้งบนขื่อเรือนได้ หรืออาจมีการใช้ขื่อคัด เพิ่มความสามารถในการรับน้ำหนักของโครงสร้างส่วนหลังคาของเรือนโดยไม่มีเสาลงมาเกะกะพื้นที่ใช้สอยของเรือน รวมทั้งที่เหตุมาจากระบบเครื่องมุงหลังคาเปลี่ยนไป โดยเฉพาะในส่วนการติดตั้งจันทัน ที่ใช้ระบบวางบนตามดั้งบนหลังอกไก่ สามารถดั้งเสาดั้งตามแนวเสาขึ้นไปรับอกไก่โดยตรงได้เลย ไม่เหมือนกับในเรือนสิบสองปันนา ที่การติดตั้งจันทันเป็นการบากขัดกันอยู่ใต้อกไก่ ทำให้ต้องย้ายแนวเสาดั้งให้เยื้องออกมาเล็กน้อย เพื่อที่จะตั้งตรงและขึ้นไปรับอกไก่ได้โดยตรง

องค์ประกอบของเรือน	แควันสิบสองปันนา		อ.เชียงคำ	
	รูปแบบ/ลักษณะ	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง	รูปแบบ/ลักษณะ	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
ส่วนบนเรือน - ฝาผนังเรือน ในส่วนกรอบนอกของเรือน	- ส่วนใหญ่ เป็นฝืนฝา ที่ทำแยกไว้เป็นด้านๆ ลักษณะเป็นฝาแป้นไม้ตีตามตั้ง มีกรอบบน กรอบล่าง และไม้ยึดกลางตลอดความยาวของฝืนฝา - ฝาผนังสูงไม่มาก เพราะมีฝืนหลังคาที่คลุมลงมาค่อนข้างต่ำ ผนังส่วนล่างวางบนหลังคานหรือตง ส่วนบนคล้องกับเต้า และผายเอียงออกเล็กน้อย	- เอื้อต่อการสร้างแบบถอดประกอบ สามารถสร้างแยกเป็นฝืนๆ และยกขึ้นไปติดตั้งได้อย่างรวดเร็ว - สะดวกต่อการซ่อมแซมบำรุงรักษา - การตั้งฝาผนังผายออกเป็นการเพิ่มพื้นที่เป็นชั้นวางของภายในเรือน บังคับทิศทางของลม อากาศหนาวเย็นไม่ให้เข้ามาภายในเรือน และยังให้น้ำฝนหยดไหลออกไปอย่างรวดเร็วไม่ขังในเนื้อไม้ เป็นการเพิ่มอายุการใช้งานของฝาเรือน	- ส่วนใหญ่เป็นฝาตั้งตรงแบบตีเกล็ดตามแนวนอน แป้นไม้ฝาตีติดกับโครงเคร่าไม้รอบๆ ตัวเรือน และมีในเรือนบางหลังเท่าที่ยังทำผนังเป็นแผงไม้ ฝาตีตามตั้งเป็นแผงๆ มาประกอบรอบๆ ตัวเรือน แต่ส่วนมากที่ทำฝาเป็นแผงนี้ก็มักจะเป็นแผงฝาที่ทำจากไม้ไผ่สานเสียเป็นส่วนใหญ่ และตั้งเอียงผายออกเล็กน้อยเหมือนที่แควันสิบสอง ปันนา - ฝาผนังส่วนใหญ่ตั้งตรงและมีความสูงมากกว่าฝาเรือนที่แควันสิบสองปันนา	- เป็นระบบฝาผนังในอาคารไม้ทั่วไป ขนาดของแป้นไม้ฝาจะมีขนาดเล็กและบางกว่า ติดตั้งกับโครงเคร่าฝา มีความประหยัดและแข็งแรง - ฝาผนังมีความสูงมากกว่า เพราะหลังคาไม่คลุมลงมาต่ำมาก และสามารถติดตั้งหน้าต่างที่กว้างและสูงได้ เพื่อรับแสงและลมเข้าสู่ภายในเรือน
- ฝาผนังเรือน ในส่วนที่กั้นพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน	- เป็นฝาผนังที่ใช้ระบบตีติดกับโครงเคร่าที่ยึดติดกับแนวเสา โดยมากจะเป็นการตีตามตั้งและมีขนาดของแป้นไม้ฝาค่อนข้างใหญ่ - เหนือฝาผนังส่วนกั้นระหว่างพื้นที่ระเบียงหน้ากับห้องโถงภายในเรือน มักมีการตกแต่งโดยการฉลุให้เป็นช่องลวดลายต่างๆ	- ทำให้มีความแข็งแรงและเพิ่มความมิดชิดระหว่างพื้นที่ใช้สอยส่วนพื้นที่ระเบียงหน้ากับภายในเรือน และในส่วนช่องฉลุเหนือผนังเพื่อความสวยงามและระบายอากาศภายในเรือน	- เป็นฝาผนังที่ใช้ระบบตีติดกับโครงเคร่าที่ยึดติดกับแนวเสา - ในส่วนตอนบนของผนัง มักมีการตกแต่งโดยการฉลุให้เป็นช่องลวดลายต่างๆ หรือแผงไม้ลูกกรงหรือตาราง	-มีความแข็งแรง และในส่วนช่องฉลุเหนือผนังเพื่อความสวยงามและระบายอากาศภายในเรือน
- ประตู	- ประตู ในเรือนโดยทั่วไป มี 3 ประตูคือ ประตูหลัก ระหว่างระเบียงหน้าเข้าสู่ห้องโถงภายในเรือน เป็นประตูไม้บานเปิดเดี่ยว ที่ค่อนข้างหนาแน่น วงกบประตูยึดติดกับโครงเคร่าไม้ประตู โถงภายในเรือน	- ขนาดและสัดส่วนของประตูจะสัมพันธ์กับการใช้งาน - เป็นข้อสังเกตว่าประตูในส่วนห้องนอนมักไม่เป็นประตูที่มิดชิดแข็งแรง แต่มักเป็นเพียงใช้ผ้าม่านมากั้นเฉยๆ อาจจะเป็นเพราะมี	- ประตูเรือน ส่วนใหญ่จะมีในทุกส่วนของพื้นที่ใช้งาน จะเป็นประตูไม้บานเปิดเดี่ยว และอาจมีประตูในส่วนห้องนอนของเรือนบางหลังที่ใช้เป็นคานไม้แขวนผ้าม่านกั้นเท่านั้น	- พื้นที่มีลักษณะเฉพาะมากกว่า และต้องการความเป็นส่วนตัวมากกว่า เช่น เรือนบางหลังแยกห้องนอนออกมา ไม่นอนรวมกันเหมือนเรือนไทลื้อ ที่แควันสิบสองปันนา

องค์ประกอบของเรือน	แคว้นสิบสองปันนา		อ.เชียงคำ	
	รูปแบบ/ลักษณะ	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง	รูปแบบ/ลักษณะ	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
	บริเวณครัวกับชานแดด ลักษณะเป็นประตูไม้บานเปิดเดี่ยว ขนาดจะเล็กกว่าประตูหลัก และประตูที่เชื่อมระหว่างห้องนอนกับโถงภายในเรือน ประตูนี้มักจะไม่ทำเป็นบานประตู แต่จะใช้คานไม้ระหว่างเหนือช่องผนัง แขวนม่านมาปิดกั้นไว้เฉยๆ	ประตูหลักที่แน่นหนาอยู่แล้ว และห้องนอนเป็นส่วนที่ใช้นอนของคนในบ้านหลายคน จึงไม่จำเป็นต้องปิดกั้นอะไรมาก ใครอยากจะลุกตื่นหรือนอนอยู่เฉยๆ ก็จะได้ไม่รบกวนกัน รวมทั้งอาจจะเป็นเพราะคนไทลื้อส่วนใหญ่มีความเชื่อเกี่ยวกับผีเรือน และการผิดผี ซึ่งห้องนอนเป็นสิ่งที่ไม่อนุญาตผู้ที่อยู่นอกวงศ์ตระกูลเข้าไปอยู่แล้วเลยไม่จะเป็นต้องมีประตูที่สามารถปิดกั้นได้อย่างแน่นหนา		และยังคงมีคติความเชื่อเกี่ยวกับผีเรือนและการผิดผีอยู่เหมือนกับไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา
- หน้าต่าง	- มีหน้าต่างน้อยและมีขนาดเล็ก อาจจะมีประมาณ 2 -3 บาน โดยมากอยู่บริเวณห้องโถงภายในเรือน ลักษณะเป็นช่องที่เกิดจากการเว้นช่องการตีแป้นฝา หรือเป็นบานหน้าต่าง มีโครงสร้างยึดติดกับแผงผนังที่วางเอียงอยู่	- บานหน้าต่างส่วนใหญ่ไม่ใช่มีเพื่อรับลมเข้ามาสู่ภายในเรือน แต่เพียงพอเพื่อการถ่ายเทอากาศ และรับแสงสว่างให้เข้ามาภายในเรือนให้มองเห็นภายในและมองออกภายนอกได้บ้าง โดยเฉพาะหน้าต่างบริเวณครัวจะเป็นที่ทิ้งเศษอาหารต่างๆ ออกไปได้	- หน้าต่างมีจำนวนมากและค่อนข้างมีขนาดใหญ่ ทุกพื้นที่ใช้สอยที่มีฝาผนังกั้นมักมีบานหน้าต่างอยู่	- ใช้ในการรับลม ถ่ายเทอากาศ รับแสงธรรมชาติให้ภายในเรือนมีความเย็นสบายมากขึ้น

องค์ประกอบของเรือน	แควันสิบสองปันนา		อ.เชียงคำ	
	รูปแบบ/ลักษณะ	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง	รูปแบบ/ลักษณะ	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
ส่วนหลังคา - วัสดุมุงหลังคา	- ที่พบส่วนใหญ่ เป็นกระเบื้องดินขอ กระเบื้องซีเมนต์ มีแป้นเกล็ดบ้างและตับหญ้าคา	- วัสดุมุงเป็นสิ่งกำหนดลักษณะโครงสร้างในส่วนรองรับวัสดุมุง เหล่านี้ พบว่าวัสดุมุงทั้งหลายในเรือนของไทลื้อแควันสิบสองปันนา มีขนาดเล็ก และใกล้เคียงกัน หรือเป็นวัสดุที่สามารถใช้โครงสร้างในการรองรับที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันได้ เริ่มจากระแนงที่มาวางรับวัสดุมุง ถูกรับด้วยกลอน และกลอนถูกรองรับด้วยแป และแปถูกรองรับด้วยจันทันที่วางยันอยู่กับแปหัวเสาในระดับเดียวกับขื่อเรือน วัสดุเหล่านี้สามารถผลิตได้ภายในชุมชนเอง หรือชุมชนใกล้เคียง การขนย้ายไม่ไกลมาก เพราะถนนหนทางค่อนข้างลำบากการจัดหามาจากแหล่งไกลๆ หากมีขนาดใหญ่หรือไกลเกินไปก็จะเกิดการชำรุดเสียหายได้มาก แสดงให้เห็นถึงการพึ่งพาตนเองค่อนข้างสูง และพยายามใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นเป็นหลัก	- ที่พบมีความหลากหลาย ได้แก่ ตับหญ้าคา ดินขอ แป้นเกล็ด กระเบื้องซีเมนต์ กระเบื้องลอนต่างๆ และสังกะสี เป็นต้น	- ในกรณีที่ใช้หลังคาสังกะสี หรือ หลังคากระเบื้องลอนต่างๆ ซึ่งพบค่อนข้างมาก แสดงให้เห็นถึงการยอมรับวัสดุที่ผลิตจากกระบวนการทางอุตสาหกรรมมากขึ้น ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมและประหยัดงบประมาณ ทำให้ระบบโครงสร้างของหลังคาแตกต่างไปจากในเรือนไทลื้อที่แควันสิบสองปันนา เป็นลักษณะแบบเรือนไม้ทั่วไปในปัจจุบัน คือ กระเบื้องมุงหลังคาถูกรองรับด้วยแป ระยะตามแต่ขนาดของวัสดุมุง ซึ่งส่วนมากค่อนข้างห่างราว 1 เมตร ถูกรองรับด้วยจันทัน ที่เป็นระบบจันทันหลักและจันทันพรางเป็นระยะ วางพาดอยู่ระหว่างอกไก่กับอะเสของเรือน

องค์ประกอบของเรือน	แควันสิบสองปันนา		อ.เชียงคำ	
	รูปแบบ/ลักษณะ	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง	รูปแบบ/ลักษณะ	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
- หลังคาหลัก	- เป็นทรงจั่วปั้นหยา มักมีมุขหลังคามาต่อด้านข้างเพื่อคลุมพื้นที่ครัวของเรือน และด้านหน้าที่ทำเป็นมุขมาต่อเพิ่มเพื่อความสวยงามและคลุมพื้นที่ในส่วนของระเบียงหน้า - หลังคาคลุมต่ำรอบทุกด้านชายคายื่นราว0.8-1 ม. มุมหลังคาค่อนข้างชัน - โครงสร้างส่วนใหญ่เป็นไม้เนื้อแข็งสัดส่วนค่อนข้างใหญ่ ให้ความรู้สึกแข็งแรงมาก - ระบบโครงสร้างของหลังคาเป็นแบบ มีระแนงที่มาวางรับวัสดุมุงถูกรับด้วยกลอน และกลอนถูกรองรับด้วย แป และแปถูกรองรับด้วยจันทัน ที่มีเฉพาะบริเวณแนวเสาของเรือน ซึ่งวางยันอยู่กับแปหัวเสาในระดับเดียวกับขื่อเรือน บริเวณชายคามีแปปลายเต้าและมีเต้ายื่นออกจากเสาไปรับ	- เป็นลักษณะทรงหลังคาที่สามารถป้องกันสภาพแวดล้อมภายนอกได้อย่างเต็มที่ - โครงสร้างขนาดใหญ่เอื้อต่อการเพิ่มเติมขยายในส่วนมุขต่างๆ เพราะสามารถตั้งโครงสร้างเพิ่มในส่วนของขื่อและแปหัวเสาหลังคาหลักของเรือนได้เลย - โครงสร้างที่มีขนาดใหญ่แข็งแรงมากทำให้ต้องการการดูแลรักษาน้อย	- เป็นทรงจั่ว ที่วางยาวไปตามแนวเรือนและมีหลังคาปีกนกด้านสกัดโดยที่เริ่มจากมีจั่วหลักจั่วเดียวและขยายเพิ่มพื้นที่ใช้สอยอื่นๆ เป็นหลังคาจั่วมาเพิ่มอีกและเชื่อมด้วยชานแดด หรือชานแล่น ในส่วนพื้นที่หลักของบ้านคือห้องนอนและห้องครัวมักทำเป็นหลังคาจั่ว 2 หลังคาวางคู่กัน มีขนาดใกล้เคียงกันทำให้มองดูเป็นจั่วแฝด และมักมีรางน้ำเชื่อมบริเวณที่ชายคาของจั่วทั้ง 2 มาบรรจบกันตลอดความยาวไปสู่นอกเรือน และมักจะไม่ทำเสาขึ้นมารับหลังคาในส่วนโถง แต่จะใช้ขื่อหรือขื่อคัด ช่วยในการตั้งตุ๊กตา ขึ้นไปรับโครงจั่วข้างหนึ่ง ทำให้พื้นที่ในส่วนนี้ค่อนข้างโล่งเพราะไม่มีเสามาเกะกะ - มุมหลังคาไม่ชันมาก สามารถรับแสงและลมได้มาก - ระบบโครงสร้างหลังคามีทั้งที่เป็นแบบเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แควันสิบสองปันนาที่ใช้ระบบขื่อ แป หัวเสา แปป้าง รับกลอนและวัสดุมุง แต่จะเป็นแบบเรือนไม้ทั่วไปในปัจจุบันมากกว่า	- เป็นลักษณะทีสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมคือต้องการเปิดรับลม เพื่อเพิ่มความเย็นสบายในตัวเรือน - เป็นระบบที่คล้ายๆ กับเรือนไม้ทางภาคเหนือของไทยมากกว่า เรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แควันสิบสองปันนา น่าจะเป็นการรับรูปแบบและปรับใช้วัสดุให้เหมาะสมตามสภาพแวดล้อม และสภาพสังคม เศรษฐกิจ

องค์ประกอบของเรือน	แควันสิบสองปันนา		อ.เชียงคำ	
	รูปแบบ/ลักษณะ	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง	รูปแบบ/ลักษณะ	ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
- หลังคาในส่วนพะไล (ปีะ)	- เป็นหลังคาที่คลุมต่ำลงมาบริเวณด้านข้างของห้องนอน ตามแนวยาวของเรือน และคลุมมาถึงบริเวณบันไดทางขึ้นเรือน อาจเป็นเป็นผืนยาวตรง หรือหักมุมไปคลุมพื้นที่บางส่วนของใต้ถุนเรือน เพื่อใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ต่างๆ - เป็นหลังคาที่คลุมสอดต่ำลงมาจากหลังคาหลักค่อนข้างชัด คือมีการลดระดับต่างกัน ราว 0.5 - 0.7 ม. ทำให้มีช่องระหว่างหลังคาหลักกับหลังคาพะไลค่อนข้างมาก พอสำหรับการระบายอากาศและเปิดมุมมองจากบนเรือนได้ และสามารถคลุมต่ำลงมากันแดดกันฝนให้กับพื้นที่ในส่วนใต้ถุนเรือนได้ - โครงสร้างเป็นระบบเดียวกับหลังคาหลัก แต่จะอาศัยคานรับพื้นแนวหนึ่งในการตั้งโครงสร้างขึ้นไปค้ำรับน้ำหนักไว้ และเพิ่มเสาพะไลเพื่อรับปลายชายคาด้านล่างของหลังคา	- เป็นรูปแบบที่สนองต่อสภาพแวดล้อม ดินฟ้าอากาศ และกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในเรือน ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ที่แควันสิบสองปันนา	- เป็นหลังคาที่คลุมต่อมาจากหลังคาหลัก คลุมในส่วนของบันไดทางขึ้น มีเสาบริเวณตีนบันไดขึ้นไปรับ เรียกว่า เสาแหลังหมา อย่างในเรือนทางภาคเหนือของไทย เป็นส่วนที่คลุมชานที่เชื่อมพื้นที่ต่างๆ ของเรือนให้ถึงกันได้โดยไม่ถูกแดดถูกฝน โดยมากจะเป็นหลังคาอยู่ด้านหน้าเรือนที่เชื่อมระหว่างหลังคาจั่วแฝด 2 จั่ว - หลังคาพะไลนี้ จะคลุมค่อนข้างชิดต่อเนื่องจากหลังคาหลักลงมาเลย ดูแล้วจะเป็นส่วนหนึ่งของหลังคาหลักมากกว่า มีความชันน้อย ยื่นออกมากันแดดกันฝน และเปิดให้ลมอากาศสามารถถ่ายเทได้สะดวก แต่ไม่สามารถกันในส่วนใต้ถุนเรือนได้มากนัก - โครงสร้างเป็นระบบเดียวกับหลังคาหลัก ในส่วนด้านบน จะใช้ระบบฝากจันทันกับจันทันของหลังคาหลักก็ได้หรือจะเสริมคานระหว่างเสาเพื่อรับจันทันในส่วนบนของหลังคาพะไลนี้ก็ได้	- เป็นรูปแบบที่สนองต่อสภาพแวดล้อม ดินฟ้าอากาศ และกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในเรือน เป็นรูปแบบที่ค่อนข้างแตกต่างกับเรือนทางภาคเหนือของไทย จึงนับได้ว่าเป็นลักษณะที่ยังคงสะท้อนรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของไทลื้อได้พอสมควร

4.2.3 ปัจจัยที่มีส่วนกำหนดโครงสร้างของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ

จากการเปรียบเทียบลักษณะทางโครงสร้างของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อทั้ง 2 แห่ง ทำให้เห็นถึงปัจจัยที่เป็นลักษณะร่วมกันที่เป็นสิ่งกำหนดลักษณะรูปแบบดังกล่าวของเรือนทั้ง 2 แห่งนี้ คือ

1. คติ ความเชื่อ ไทลื้อมีคติความเชื่อ แนวความคิด จากทั้งทางพุทธศาสนา โหราศาสตร์ จิตวิญญาณ ป่าเขา ผีบ้านผีเรือน บรรพบุรุษที่ชาวไทลื้อนับถือ นอกจากนี้ยังเชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติสามารถให้คุณหากประพฤติปฏิบัติถูกต้องตามครรลอง และให้โทษหากมีการล่วงละเมิดหรือประพฤติปฏิบัติผิดเพี้ยนไปจากครรลอง สิ่งเหล่านี้ปรากฏเป็นแบบแผน เป็นครรลองในการดำเนินชีวิตให้เป็นไปอย่างสงบร่มเย็น รวมทั้งสะท้อนออกมาในการสร้างบ้านปลูกเรือนของชาวไทลื้อ ไม่ว่าจะเป็นการหาฤกษ์หายามต่างๆ หรือการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่ล้วนเกี่ยวข้องกับ พื้นที่ บ้าน เรือนที่อยู่อาศัย

2. ลักษณะสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ บริเวณที่ไทลื้อตั้งถิ่นฐานอยู่มักมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบระหว่างหุบเขา ฤดูฝน มีฝนตกชุก มีความชุ่มชื้น มีป่าไม้อันอุดม และลักษณะภูมิอากาศที่หนาวเย็น สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของไทลื้อ ที่จะเลือกใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อม หรือการป้องกันสภาวะไม่พึงประสงค์หรือภัยอันตรายต่างๆ ที่มาจากสภาพแวดล้อมธรรมชาติ การมีป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งให้ต้นไม้ชนิดต่างๆ ที่มี คุณสมบัติ ปริมาณ และขนาดเหมาะกับการนำไปปรุงเป็นองค์ประกอบต่างๆ ของเรือน สามารถสร้างเรือนรองรับการใช้ชีวิตของคนในครอบครัวอย่างสุขสบาย เรือนมีความแข็งแรง ทนทาน มีอายุการใช้งานที่ยาวนาน

3. วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ไทลื้อมีวิถีชีวิตแบบ กสิกรรม การประกอบงานฝีมือต่างๆ เป็นแบบหัตถกรรม หัตถศิลป์ ซึ่งลักษณะพื้นที่และโครงสร้างของเรือนแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้อง ส่งเสริมกิจกรรมในวิถีชีวิตเหล่านี้ การมีวิถีชีวิตแบบกสิกรรมอันได้แก่ การทำเรือกสวนไร่นา สิ่งเหล่านี้ย่อมต้องอาศัยวงจรทางธรรมชาติ ลมฟ้า อากาศ การหมุนเวียนของฤดูกาลต่างๆ ในรอบปี จะเป็นสิ่งที่กำหนดจังหวะของกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องกระทำในวิถีชีวิตแบบกสิกรรม ก่อเกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างเต็มที่ และเต็มอกเต็มใจ ในการสร้างเรือน ฝีมือในการถาก สับ เจาะ เซาะ เลื่อย ในองค์ประกอบต่างๆ ของเรือนย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในทางหัตถกรรม หัตถศิลป์ รวมถึงการตกแต่งประดับประดาในส่วนต่างๆ ของเรือน มักจะเป็นลวดลายที่ได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ สภาพแวดล้อม วิถีชีวิต ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นลวดลายตกแต่งหน้าจั่วเรือน การตกแต่งในส่วนโครงสร้าง ต่างๆ เป็นต้น

4. สังคมและชุมชน สิ่งที่เหมือนกันของไทลื้อทั้ง 2 แห่งนี้คือ เป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่าง ย่อมทำให้ต้องมีการถ่าย

ทอดวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน และเป็นธรรมดาที่ในที่ที่มีแหล่งวัฒนธรรมเจริญกว่าย่อมถ่ายเทสู่แหล่งวัฒนธรรมที่มีความเจริญน้อยกว่า ดังที่ปรากฏให้เห็นในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา ที่รับเอารูปแบบและการใช้วัสดุบางอย่าง มาจากแหล่งวัฒนธรรมข้างเคียง แต่ยังนับว่ามีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อย เพราะรัฐบาลมีการส่งเสริมให้อนุรักษ์ ประกอบกับการติดต่อ สื่อสาร การขนส่ง จากชุมชนสู่ชุมชน หรือจากเมืองสู่ชุมชนยังค่อนข้างลำบาก การพึ่งพาตนเองของไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาจึงมีสูง ทำให้ยังคงสามารถรักษาเอกลักษณ์ไว้ได้อย่างชัดเจน ต่างกับเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ที่ อ. เชียงคำ ที่มีการรับและปรับเปลี่ยนรูปแบบผสมผสานกับกลุ่มวัฒนธรรมข้างเคียงในหลายๆ ส่วน แต่ก็ยังนับว่ายังคงรักษาเอกลักษณ์ของตนเองได้พอสมควร

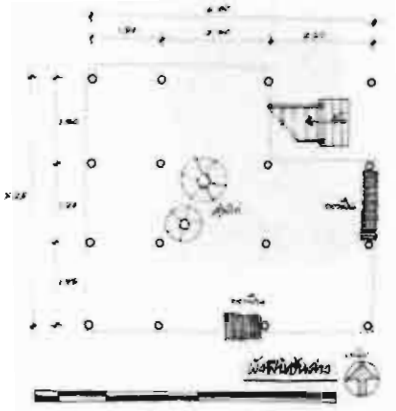
5. เทคนิค วิทยาการ เป็นการใช้เทคนิควิทยาการที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตพื้นถิ่น การสร้างเรือนจะอาศัยวิธี เครื่องไม้เครื่องมือ ที่มาจากการดำเนินชีวิตประจำวันตามปกติของวิถีเกษตรกร ใช้ มีด พร้า ขวาน เลื่อย เป็นเครื่องมือในการก่อสร้าง ไม่ใช้ตะปูมาประกอบในส่วนประกอบหลัก เพราะเป็นสนิมและผุกร่อนก่อนไม้ ใช้ลักษณะของการ เจาะ บาก สับ ทำเป็นเดือย แล้วประกอบกันเข้าด้วยวิธี สอด สวม ประกบ ผูก มัด เพื่อที่จะรับน้ำหนักและแรงกระทำต่างๆ ทั้งแรงดัด แรงอัด แรงดึง แรงถีบ ที่กระทำต่อส่วนต่างๆ ของตัวเรือนได้อย่างแข็งแรง มั่นคง รวมทั้งยังเป็นลักษณะของการพึ่งพาตนเอง ใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ปรับใช้และประยุกต์ให้เข้ากับเทคนิควิทยาการของตนได้อย่างเหมาะสม

4.3 พื้นที่ใช้สอยภายในเรือน

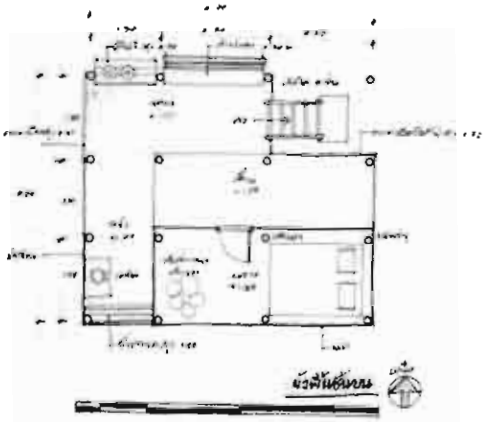
การจัดพื้นที่ใช้สอยภายในของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อจากพื้นที่ 2 ประเทศที่เลือกมาสำรวจส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายๆ กันคือ

อ. เชียงคำ	แคว้นสิบสองปันนา
1. ใต้ถุนเรือน	1. ใต้ถุนเรือน
2. บันได	2. บันได
3. ระเบียง (คอม สีก หรือเติ่น)	3. ระเบียงหน้า
4. ชาน (ชานร่ม ชานแดด ชานต่ำ)	4. ชาน (ชานแดด ชานต่ำ)
5. ที่เก็บข้าว	5. ที่เก็บข้าว
6. ครัว	6. ครัว
7. ห้องนอน	7. ห้องนอน
	8. ห้องโถง

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา มีพื้นที่ห้องโถงเพิ่มเข้ามาเสมือนเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ภายในเรือน และทำหน้าที่เชื่อมห้องนอนกับส่วนครัวไฟ การเข้าสู่ห้องนอนจะต้องผ่านห้องโถงก่อนเสมอ ไม่สามารถเข้าได้โดยตรงจากระเบียงหน้า ต่างจากเรือนพื้นถิ่นไทลื้อใน อ. เชียงคำ ซึ่งจะไม่มีห้องโถงทำให้สามารถเข้าห้องนอนได้โดยตรงจากระเบียงหรือเติ่น

ผังพื้นชั้นล่าง

ผังพื้นชั้นบน

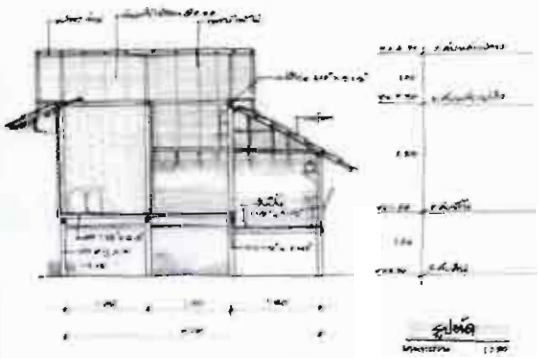
รูปด้านหน้า

รูปด้านข้าง

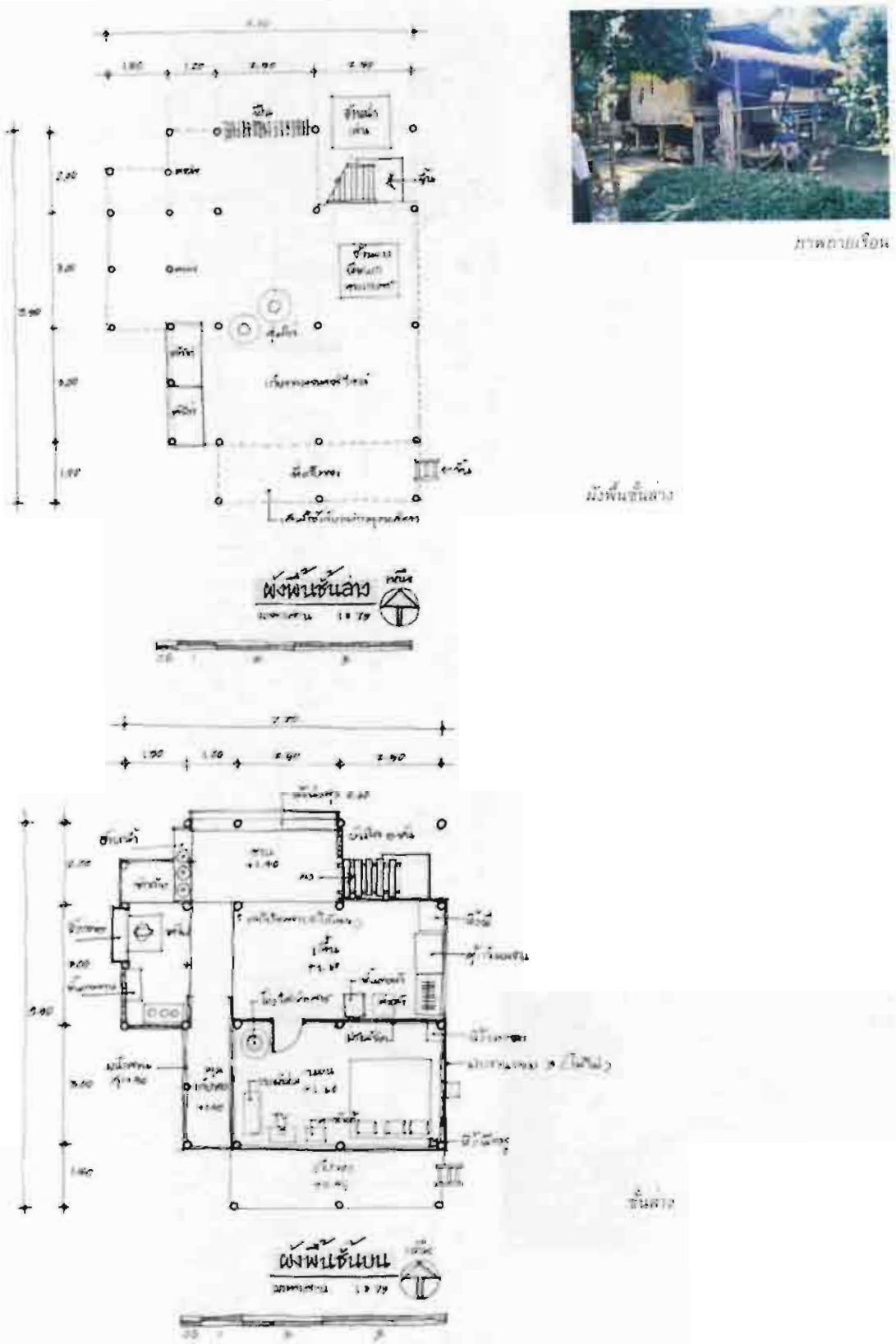

ภาพถ่ายเรือน

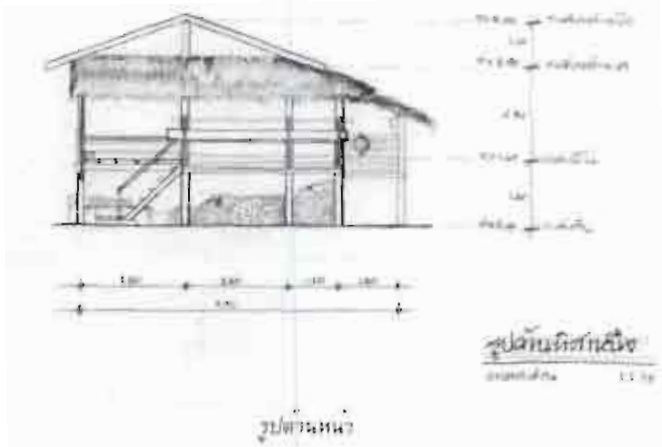

รูปตัด

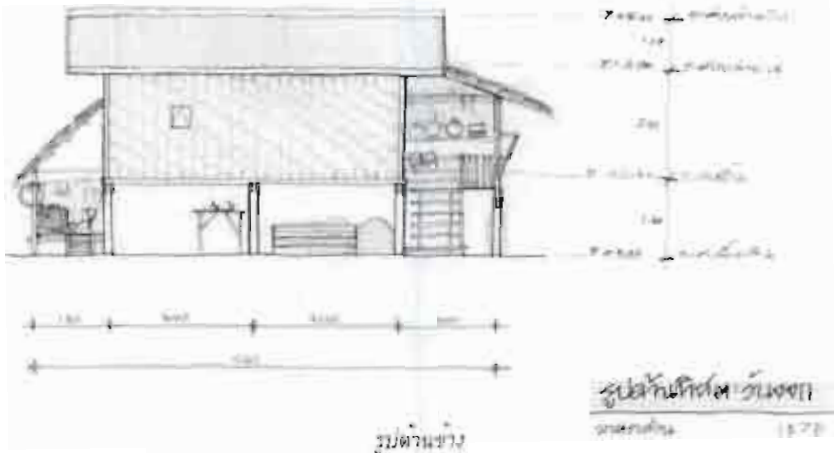
ภาพที่ 4-48.1 ตัวอย่างผังพื้น (ประเภทเรือนเดี่ยว) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนของนางดา ดีงสี่ หมู่บ้านหนอง)

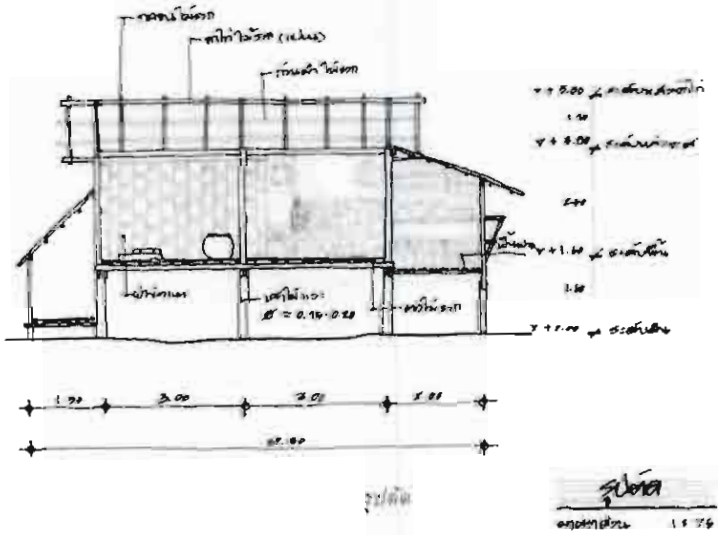
ภาพที่ 4-48 2.1 ตัวอย่างผังพื้น และภาพถ่ายเรือน (ประเภทเรือนเดี่ยว) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทยอีสาน อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนของนายอุ่น วงศ์ราษฎ์ หมู่บ้านหนองบง)

รูปด้านหน้า

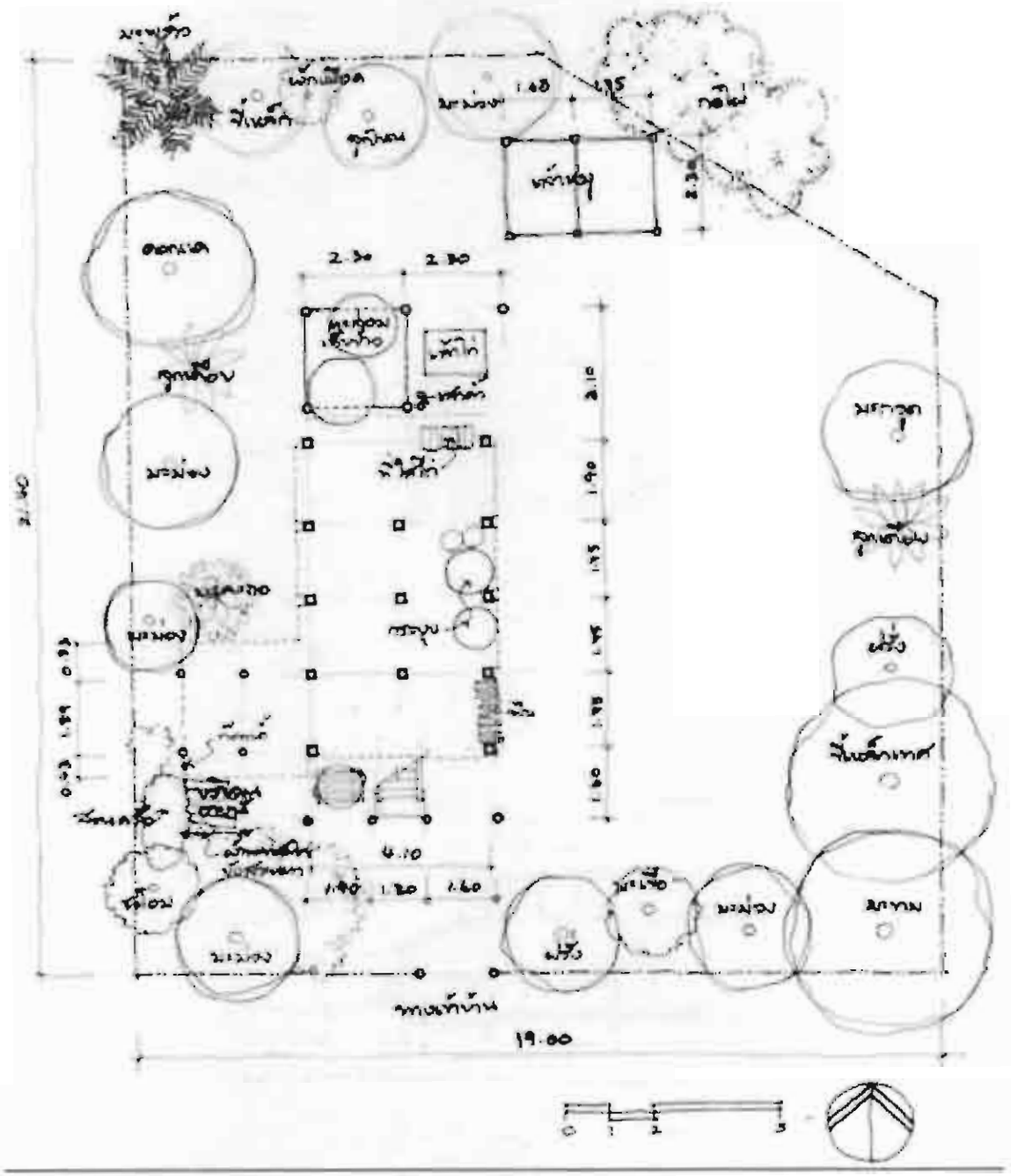

รูปด้านข้าง

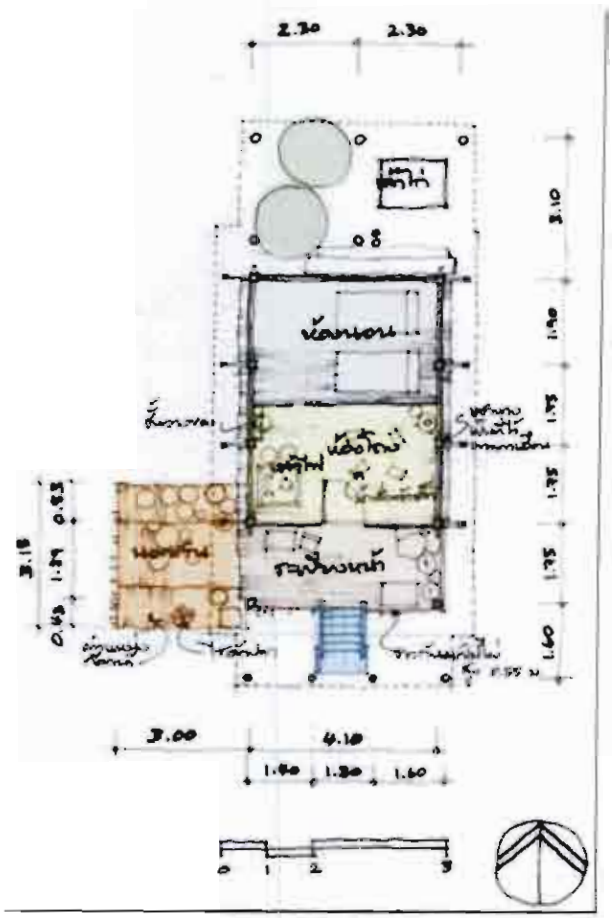

รูปตัด

ภาพที่ 4-48.2.2 ตัวอย่างรูปด้าน และรูปตัด (ประเภทเรือนเดี่ยว) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนของนางอุ่น วงศ์ราษฎ์ หมู่บ้านหนอง)

ภาพที่ 4-49 ตัวอย่างผังพื้นชั้นล่าง (ประเภทเรือนเดี่ยว) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทยเดือยันตามสิบสองปันนา พร้อมของนางอุด หมู่บ้านปางล้านเมืองนาง)

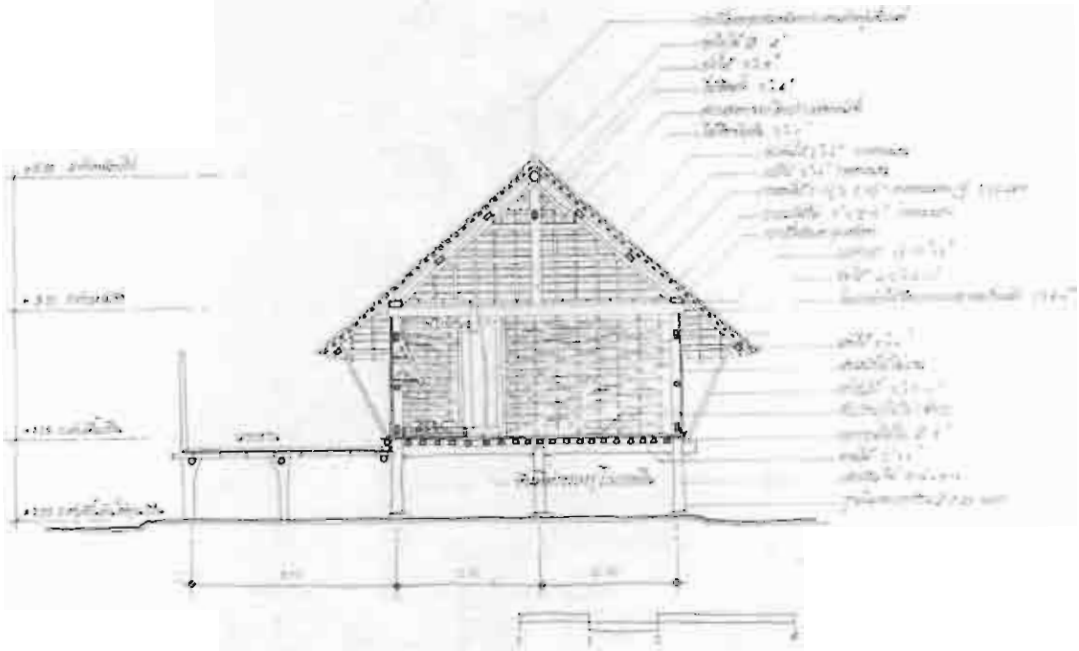

ผังพื้นชั้นบน

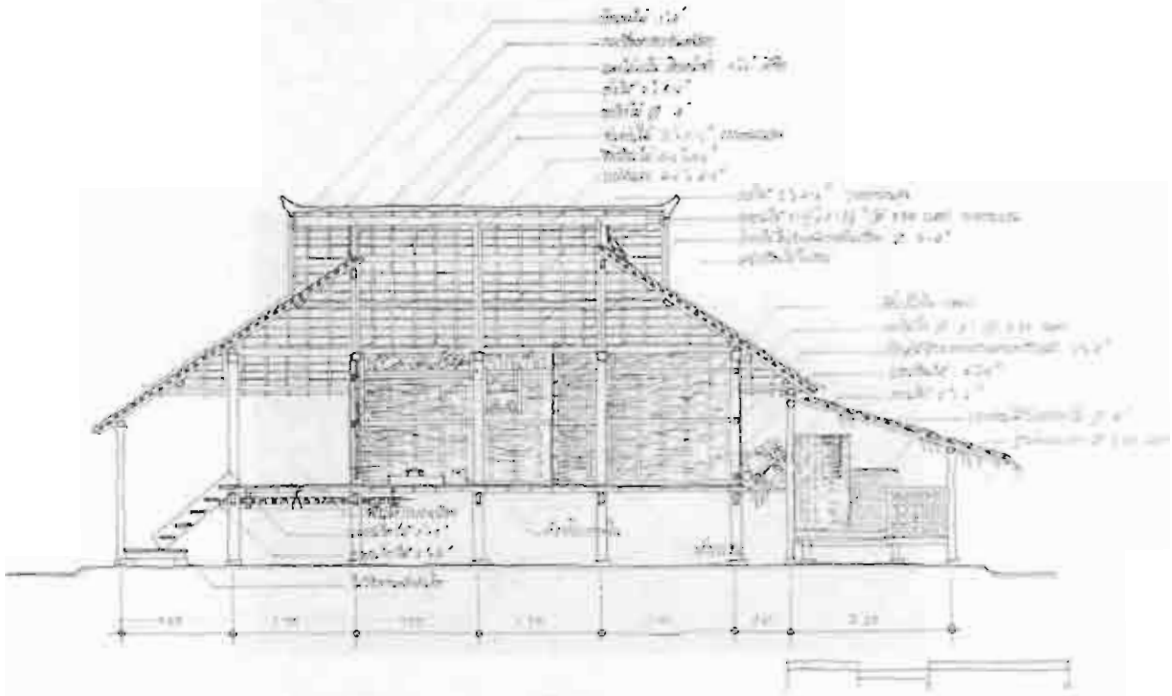

ภาพถ่ายเรือน

ภาพที่ 4-49.2 ตัวอย่างผังพื้นชั้นบนและภาพถ่ายเรือน (ประเภทเรือนเดี่ยว)
ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่บ้านสิบสองปันนา (เรือนของนางอุ่น หมู่บ้านบ่าง ต้น เมืองนาง)

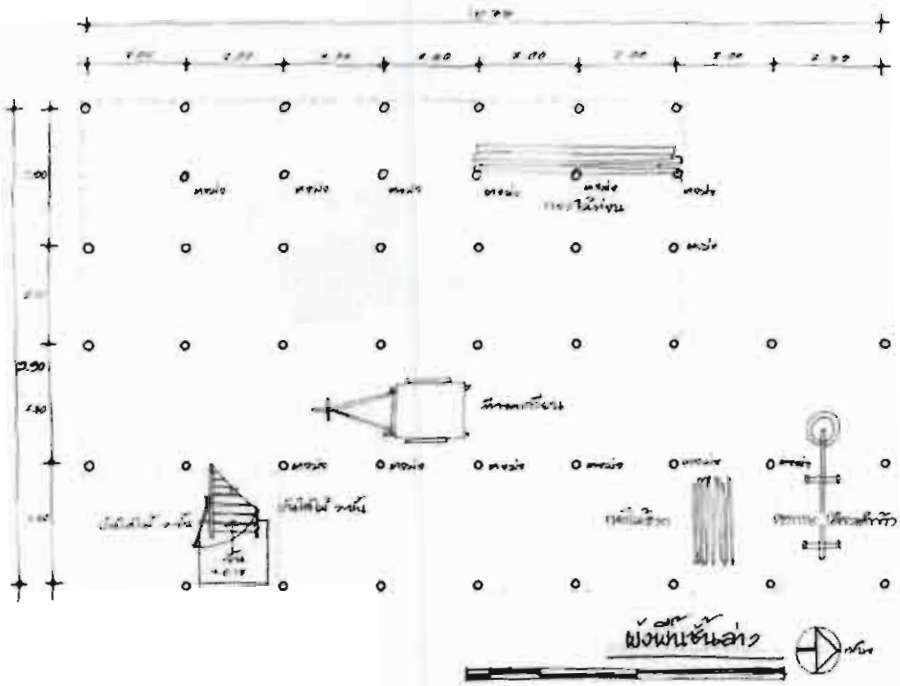

รูปตัดตามขวาง

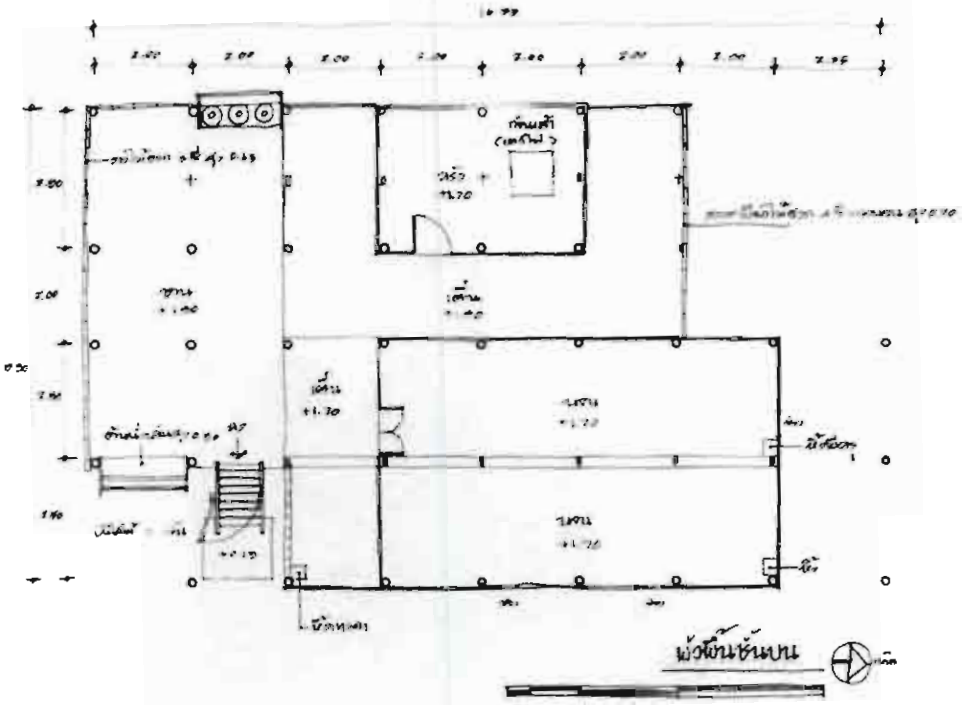

รูปตัดตามยาว

ภาพที่ 4-49 ตัวอย่างรูปตัด (ประเภทเรือนเดี่ยว) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา (เรือนของนางอุ่น หมู่บ้านบ้าง อำเภอเมืองยาง)

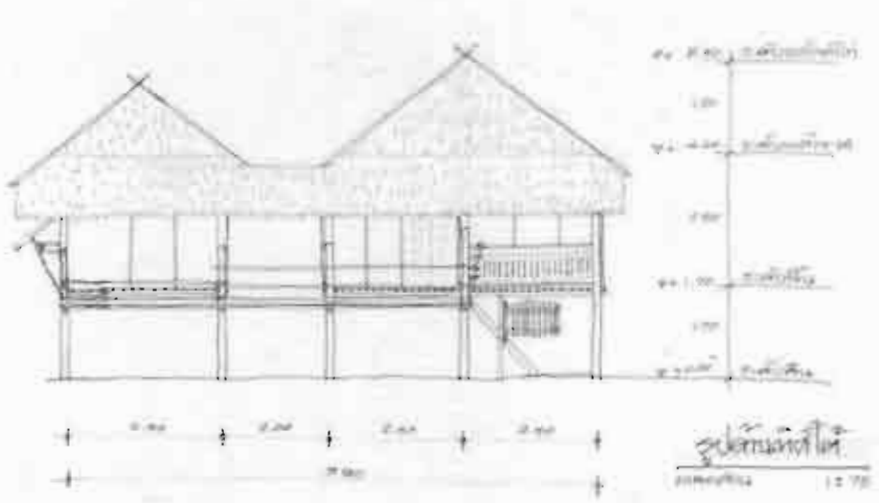

ผังพื้นชั้นล่าง

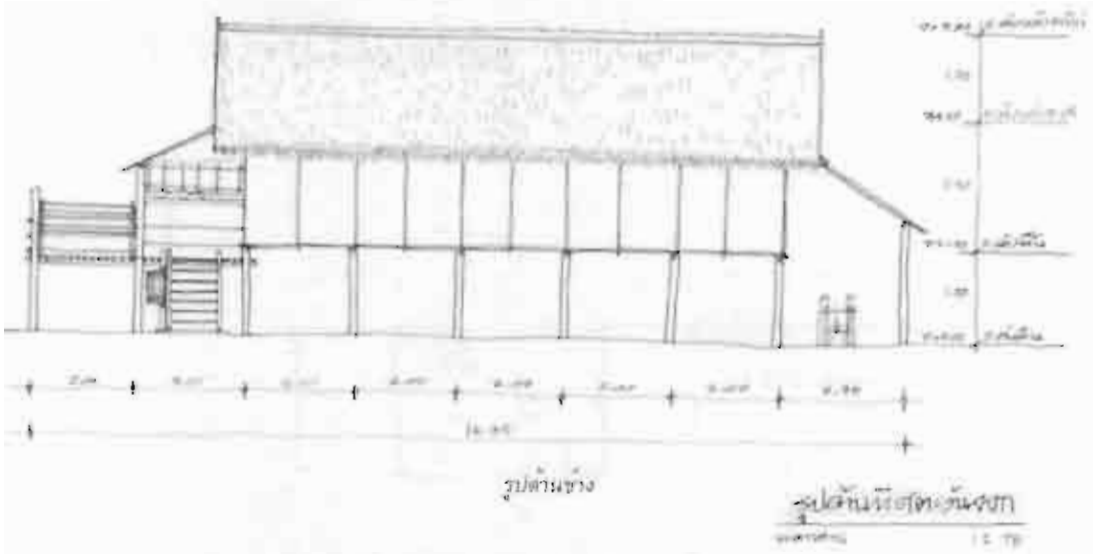

ผังพื้นชั้นบน

ภาพที่ 4-50.1.1 ตัวอย่างผังพื้น (ประเภทเรือนแฝด) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนไทลื้อตัวอย่าง หมู่บ้านธาตุ ต.หย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา)

รูปด้านหน้า

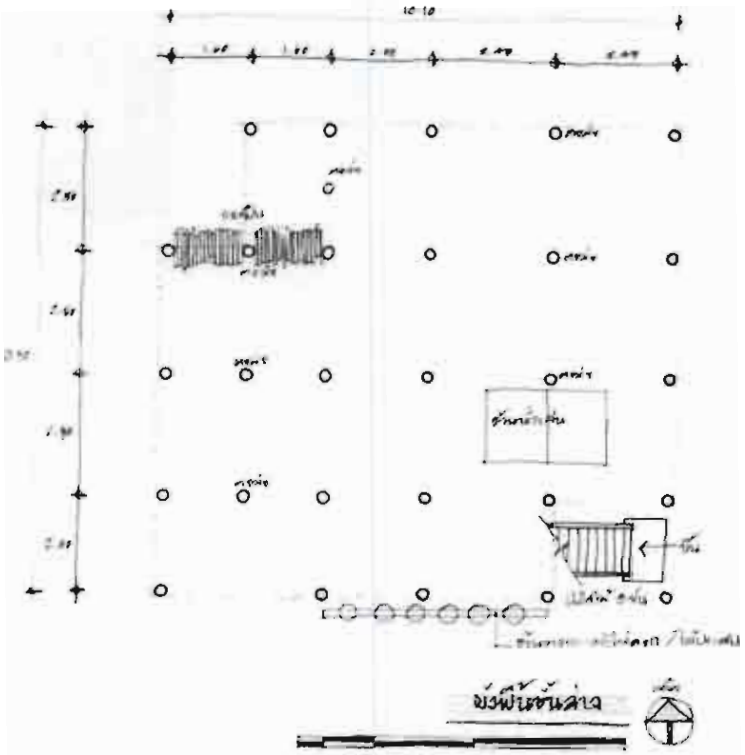

รูปด้านข้าง

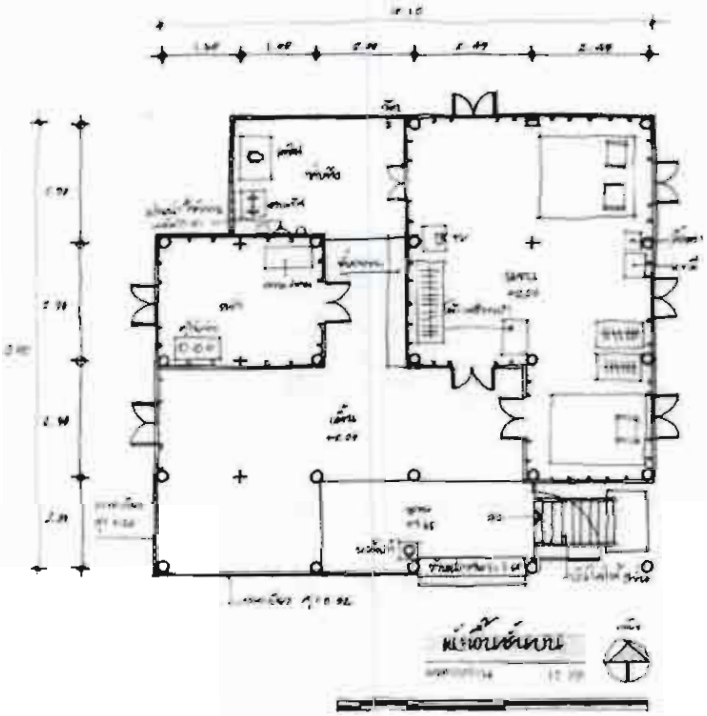

ภาพถ่ายเรือน

ภาพที่ 4-50 1 2 ตัวอย่างรูปด้านและภาพถ่ายเรือน (ประเภทเรือนแฝด) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนใหญ่ตัวอย่าง คุ้มบ้านชาตุ ต.ผย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา)

ผังพื้นชั้นล่าง

ผังพื้นชั้นบน

ภาพที่ 4-50.2.1 ตัวอย่างผังพื้น (ประเภทเรือนแม่ตุ) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนของนางแสงคำ ใจกล้า หมู่บ้านกุงเอก)

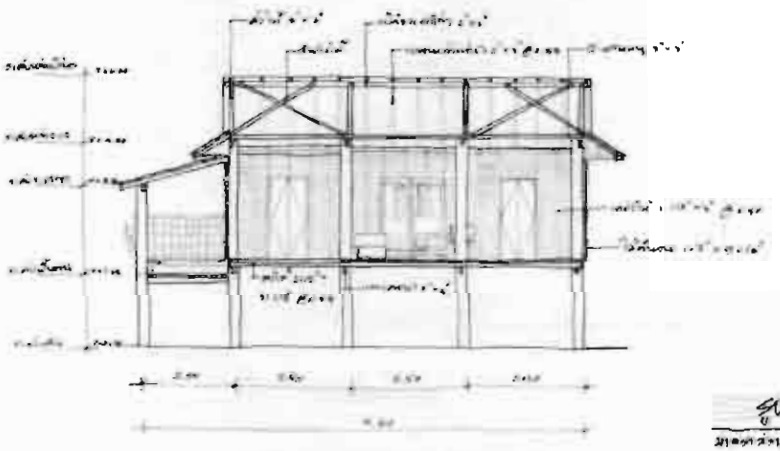
รูปด้านหน้า

ภาพถ่ายเรือน

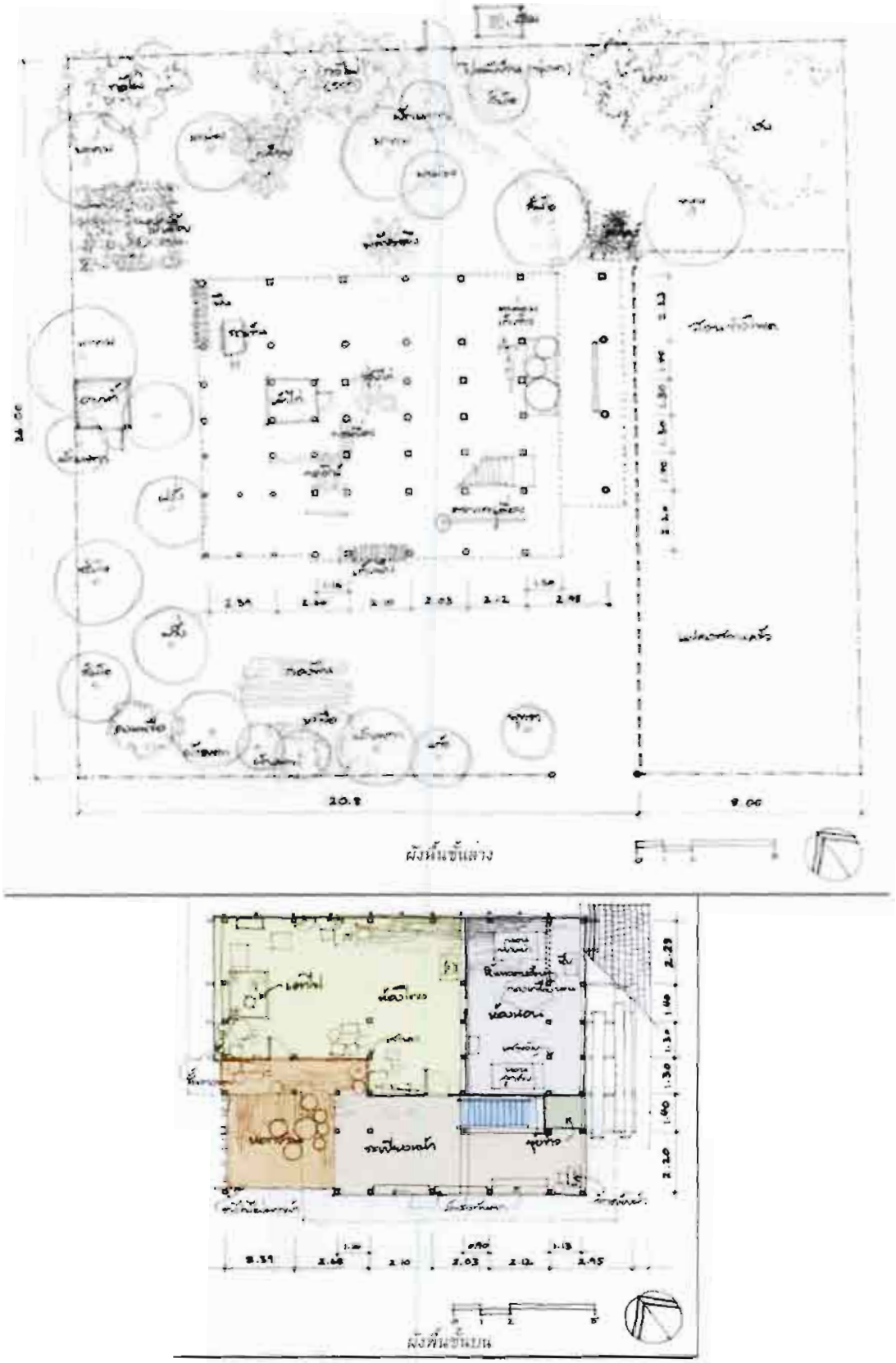

รูปด้านข้าง

ภาพถ่ายเรือน

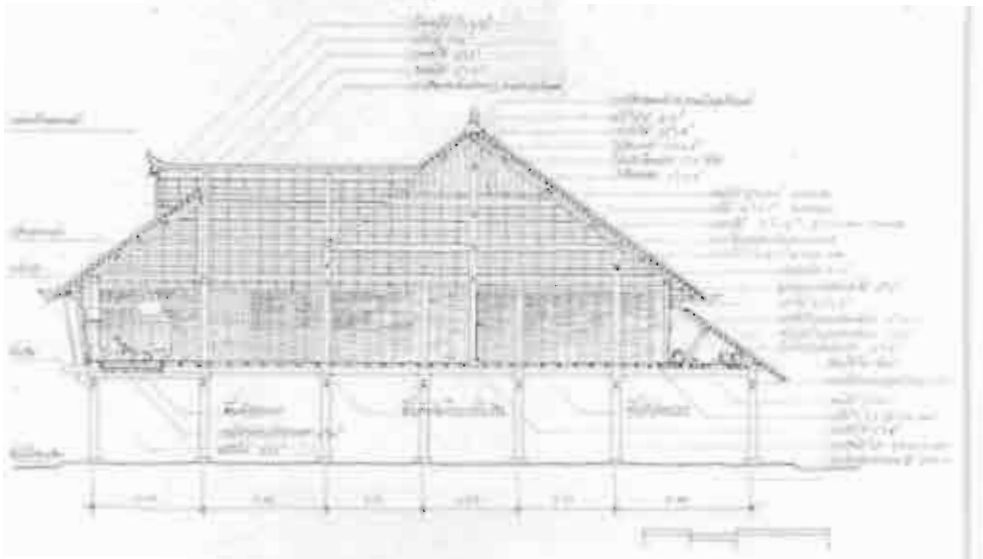
ภาพที่ 4-50.2.2 ตัวอย่างรูปด้าน รูปตัด และภาพถ่ายเรือน (ประเภทเรือนแฝด) ที่แสดงการยึดเพื่อให้ลอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ. พะเยา (เรือนของนางแสงคำ ใจกล้า หมู่บ้านกุ่มเหนือ)

ภาพที่ 4-51 1 ตัวอย่างผังพื้น (ประเภทเรือนขยาย) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา (เรือนของพ่อเฒ่าหนอสัง หมู่บ้านอะเก่า เมืองพง)

รูปตัดตามขวาง

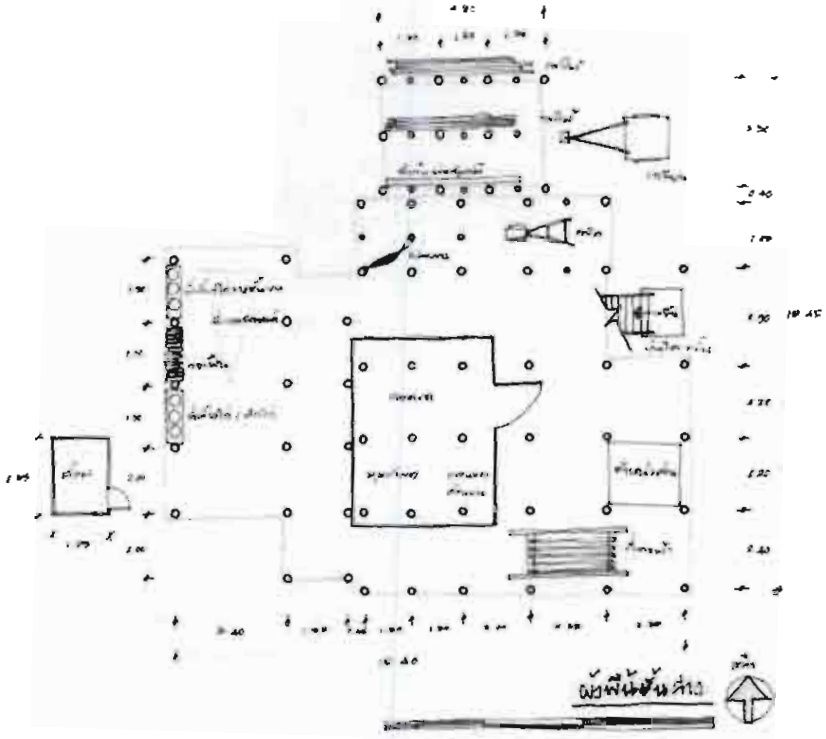

รูปตัดตามยาว

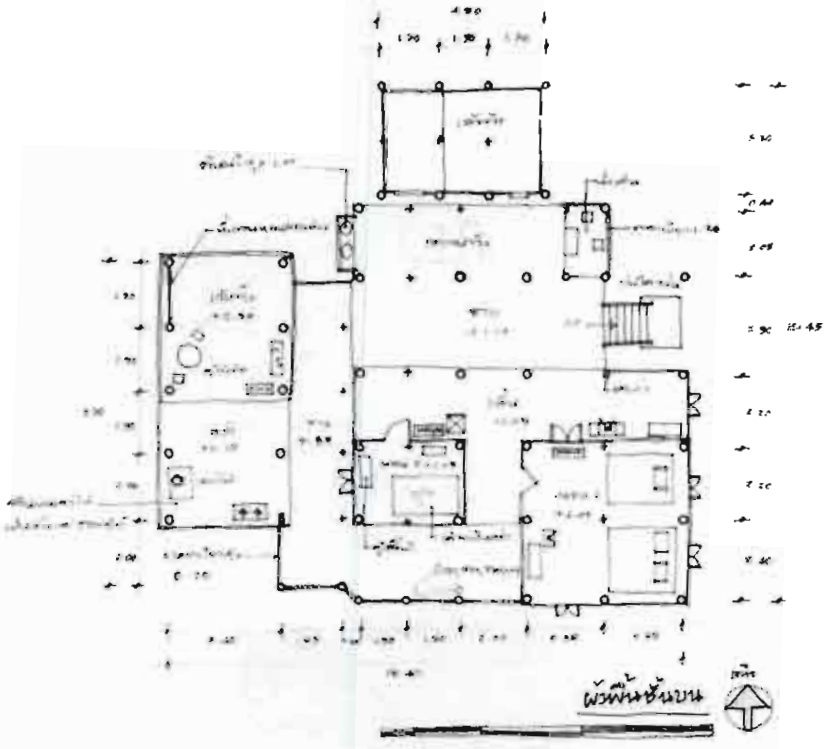

ภาพถ่ายเรือน

ภาพที่ 4-51.2 ตัวอย่างรูปตัดและภาพถ่ายเรือน (ประเภทเรือนขยายแบบแสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทยตัดตามขวางเป็นแนวยาว) (เรือนของคุณพ่อเพ็ชร ชอบสัง หมู่บ้านละหาเมืองพง)

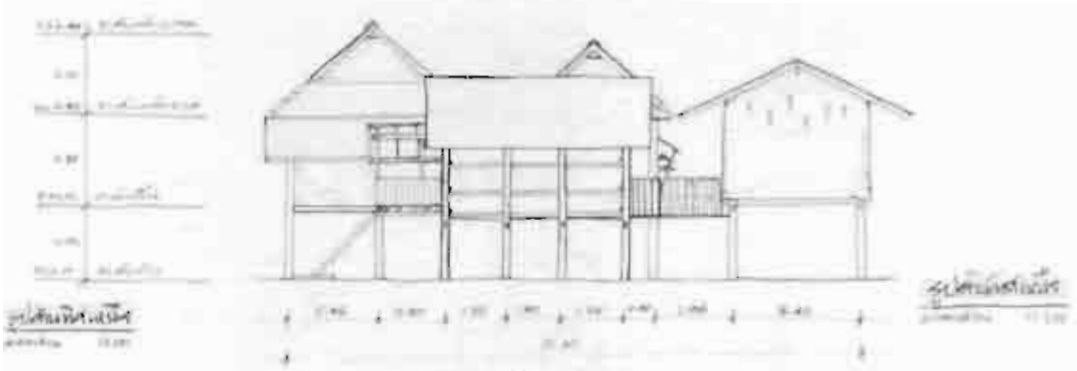

ผังพื้นชั้นล่าง

ผังพื้นชั้นบน

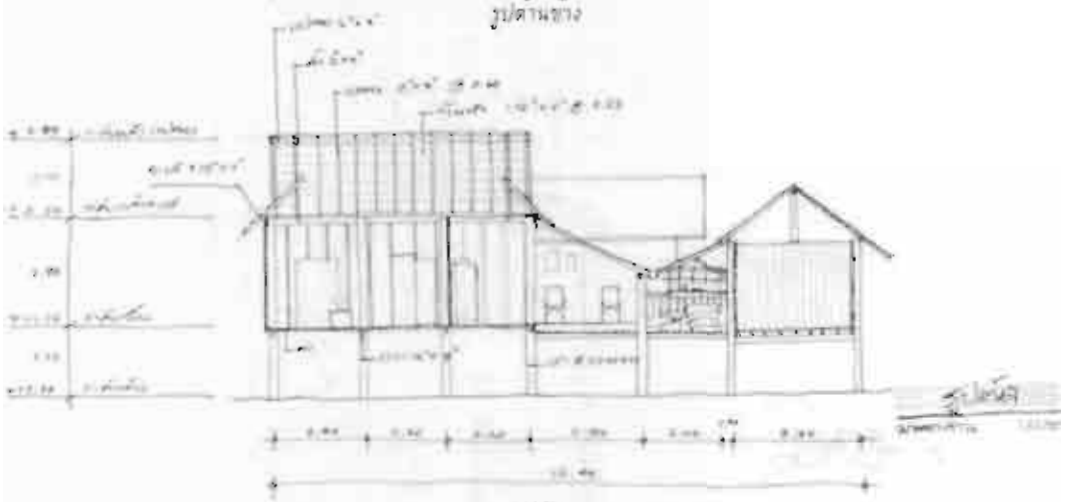
ภาพที่ 4-52.1 ตัวอย่างผังพื้น (ประเภทเรือนแฝดแบบมีเรือนขวาง) ที่แสดงการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนของนายผม หอมนาน หมู่บ้านแพด)

รูปด้านหน้า

รูปด้านข้าง

รูปตัด

ภาพภายในเรือน

ภาพที่ 4-52.2 ตัวอย่างรูปด้าน รูปตัด และภาพภายในเรือน (ประเภทเรือนแฝดแบบมีเรือนขวาง)
ที่มีลักษณะการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา (เรือนของนายผม หอมนาน หมู่บ้านแพม)

ตำแหน่งของพื้นที่ใช้สอยโดยรวมระหว่าง 2 ดินแดนที่สำรวจมีลักษณะคล้ายกันคือ ห้องนอนจะอยู่ในทิศตะวันออก ครัวไฟวางอยู่ในทิศตะวันตก ชานและระเบียงมักอยู่ในทิศใต้ ซึ่งเสมือนเป็นเป็นด้านหน้าเรือน แต่ไช่ว่าเรือนพื้นถิ่นไทลื้อทุกหลังจะหันหน้าสู่ทิศใต้ทั้งหมด หรือมีห้องนอนอยู่ทางทิศตะวันออก หรือมีห้องครัวอยู่ทางทิศตะวันตกเสมอ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะที่ดินและถนนที่เข้าสู่ที่ดินว่าจะอำนวยหรือไม่ จากบันไดขึ้นมาจะถึงชานหรือระเบียงก่อน สำหรับส่วนเชื่อมระหว่างภายนอกกับภายในตัวเรือน ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ. เชียงคำ คือ สีกและคอม (คล้ายกับเติ่นในเรือนพื้นถิ่นล้านนา) ส่วนที่แคว้นสิบสองปันนาจะเป็นระเบียงหน้า โดยรายละเอียดของแต่ละพื้นที่ใช้สอยมีดังนี้

- **ใต้ถุนเรือน**

พื้นใต้ถุนเป็นดินเรียบอัดแน่น มีระดับสูงกว่าพื้นดินภายนอกเล็กน้อยเพื่อกันน้ำฝนไหลเข้ามาจากพื้นดินภายนอก สำหรับเรือนขนาดเล็กจะมีใต้ถุนเตี้ยประมาณ 1 เมตร ใช้เก็บของ เก็บฟืน เลี้ยงไก่ ส่วนเรือนที่มีขนาดใหญ่ใต้ถุนจะสูงประมาณ 2 เมตร เนื่องจากเป็นบริเวณที่ได้รับไอเย็นจากพื้นดิน และมีลักษณะเปิดโล่งรับลม ทำให้บริเวณใต้ถุนมีความเย็นสบาย ชาวบ้านจึงใช้เป็นที่ทำกิจกรรมต่างๆ ในตอนกลางวัน เช่น เป็นที่ทอผ้าแบบกี่กระตุกของหญิงไทลื้อ (เวลาว่างจากงานอื่น หญิงไทลื้อจะมานั่งทอผ้า เสื้อผ้า ของใช้ที่ทำด้วยผ้าทุกชิ้นจะทำขึ้นเองโดยไม่ซื้อเสื้อผ้าจากแหล่งอื่น ผ้าห่ม มุ้ง ผ้าปูที่นอน เสื้อผ้าต่างๆ เหล่านี้ใช้ฝ้ายจากในสวนในไร่ นำมาบีบเอาเมล็ดออกแล้วปั่นทอเป็นผ้า ตลอดจนการย้อมก็ใช้สีจากใบไม้เปลือกไม้ธรรมชาติทั้งสิ้น (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 405) เป็นที่พักผ่อน เป็นที่นอนพักของคนป่วย เป็นที่รับแขก เป็นที่เล่นของเด็กๆ เป็นที่ตำข้าว เป็นที่แขวนเปลไว้นอนพักผ่อนหรือเลี้ยงเด็ก เป็นที่เก็บของ เช่น ข้าว เกวียน พาหนะ คันไถ สุ่มปลา เครื่องมือต่างๆ ถ่านและฟืน โดยการเก็บฟืนจะอาศัยโครงสร้างเสาเรือนเป็นตัวช่วยยึดท่อนฟืนให้เรียงต่อกันเป็นระเบียบเรียบร้อย นอกจากนี้ยังเป็นที่เลี้ยงสัตว์ เป็ด ไก่ จะถูกขังไว้ในสุ่มหรือเล้า หมูถูกขังอยู่ในเล้าบริเวณใต้พื้นครัวหรือชานนอก หรือเป็นตำแหน่งที่อยู่ตรงข้ามกับห้องนอน ไก่เป็ดจะถูกปล่อยให้หากินอิสระในตอนกลางวันและถูกต้อนเข้าเล้าในตอนกลางคืน ส่วนวัวควายถ้าฝนไม่ตกจะนำไปผูกกลางลานบ้าน โดยจะสุมไฟไว้ให้ยามค่ำคืน ถ้าฝนตกก็นำมาผูกไว้ใต้ถุนเรือน โดยมีรางใส่หญ้าหรือฟางเป็นอาหาร ถ้าครอบครัวใดมีบริเวณบ้านมากก็จะทำเล้าหมู คอกวัวควาย แยกห่างออกไปจากเรือน (แต่ยังอยู่ภายในขอบเขตรั้วบ้าน) เพื่อลดปัญหาเรื่องกลิ่นของมูลสัตว์ที่เข้ามารบกวนบนเรือน ตอนสายๆ ของทุกวันพวกผู้ชายจะเอาคราดเขี่ยมูลสัตว์กองไว้ (เรื่องเดียวกัน, 2547 : 405) นอกจากนี้บริเวณใต้ถุนเรือนยังใช้เป็นที่เลี้ยงแมวเพื่อช่วยจับหนู เลี้ยงสุนัขไว้เฝ้าบ้านในยามที่เจ้าของไม่อยู่ โดยบริเวณทางขึ้นบันไดมักเป็นบริเวณที่ผูกสุนัขไว้กับเสาเรือนในยามไม่อยู่บ้าน จึงเรียกเสาที่ตีนบันไดนี้ว่า "เสาแหล่งหมา" (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 3)

ภาพที่ 4-53 เรือนขนาดเล็กจะมีใต้ถุนเตี้ย ใช้เก็บของ เก็บฟืน เลี้ยงสัตว์ (หมู่บ้านทุ่งมอก อ.เชียงคำ จ.พะเยา)

ภาพที่ 4-54 การทอผ้าใต้ถุนเรือนของหญิงไทลื้อ หมู่บ้านเชียงบาน อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 4-55 การใช้ใต้ถุนเรือนเป็นที่พักผ่อนในตอนกลางวัน (หมู่บ้านแพด อ.เชียงคำ จ.พะเยา)

ภาพที่ 4-56 การใช้ช่องว่างระหว่างคานตง พื้น เป็นที่เก็บเครื่องมือทางการเกษตร และเป็นที่แขวนตากผลิตผลทางการเกษตร (หมู่บ้านฮะเก่า เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-57 การกั้นพื้นที่บางส่วนของใต้ถุนเป็นที่เก็บรถจักรยานยนต์ (หมู่บ้านโรงนิม เมืองลำ แควันสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-58 การใช้พื้นที่ใต้ถุนเป็นที่จอดรถไถนา (หมู่บ้านบ่างล้าน เมืองบาง แควันสิบสองปันนา)

เนื่องจากเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนามีโครงสร้างคาน 2 ระดับ เพื่อรับพื้นเรือนและเพื่อเสริมความแข็งแรงให้กับเรือน ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคาน ดง และได้พื้นเรือนที่อยู่เหนือใต้ถุน เหมาะที่จะใช้เป็นที่เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร เป็นที่แขวนตากฝักข้าวโพด เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างเรือนอย่างคุ้มค่า และมักถูกมองข้ามไปในการออกแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในปัจจุบัน

ปัจจุบันไม่พบการเลี้ยงวัวควายในบริเวณบ้าน หรือบริเวณใต้ถุนเรือนที่ อ. เชียงคำแล้ว และก็พบน้อยมากที่แคว้นสิบสองปันนา เนื่องจากชาวบ้านใช้รถไถนาแทนการใช้แรงงานจากสัตว์ ทำให้ในเรือนของทั้ง 2 พื้นที่มีการปรับเปลี่ยนการใช้พื้นที่ใต้ถุนคล้ายๆ กันคือ กั้นบางส่วนของใต้ถุนเป็นที่เก็บรถไถ รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ รถเข็น นอกจากนี้ยังเห็นบางครัวเรือนมีการปรับเปลี่ยนบางส่วนของใต้ถุนเพื่อรองรับประโยชน์ใช้สอยใหม่อื่นๆ เช่นที่ อ.เชียงคำ ทำเป็นร้านตัดผม ที่แคว้นสิบสองปันนาก่ออิฐกั้นบางส่วนของใต้ถุนสำหรับใช้เป็นห้องอบหน่อไม้

ภาพที่ 4-59 (ซ้าย) การใช้พื้นที่ใต้ถุนเป็นที่จอดจักรยานและทำเป็นร้านตัดผม (หมู่บ้านผาลาด อ.เชียงคำ จ.พะเยา)

ภาพที่ 4-60 (ขวา) การก่ออิฐกั้นพื้นที่บางส่วนของใต้ถุนสำหรับใช้เป็นห้องอบหน่อไม้ (หมู่บ้านโรงนิม เมืองลำ แควันสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-61 บันไดเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ในแคว้นสิบสองปันนา มีประตูแอ้วทำด้วยไม้ไผ่สาน บันไดจะวางชิดด้านในของระเบียงหน้าเสมือนซ่อนอยู่ด้านในใต้ถุนเรือน (หมู่บ้านสะลำ เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา)

- **บันได**

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อมีบันไดอยู่เพียง 1 แห่ง ไม่มีลูกตั้ง มีจำนวนขั้นบันไดหรือลูกนอนเป็นเลขคี่ ในอดีตบันไดอาจสร้างไม่ถาวรเพื่อชักขึ้นเก็บในเวลากลางคืน (จูเหลียงเหวิน, 2537: 88) ในปัจจุบันบันไดมีลักษณะถาวร ทำจากไม้ที่มีขนาดใหญ่และหนา เพื่อความแข็งแรงทนทาน ระหว่างกึ่งกลางบันไดหรือขั้นบนสุดของบันไดมีประตูเพื่อกันขโมยและกันสัตว์ขึ้นเรือน เรียกว่า "ประตูแอ้ว" (ปัจจุบันเรือนบางหลังไม่มีประตูแอ้วแล้ว)

ในแคว้นสิบสองปันนา บันไดเรือนอยู่บริเวณริมด้านในของระเบียงหน้า ต่างจากใน อ. เชียงคำ ซึ่งวางถัดออกมาด้านนอกของบริเวณชานร่ม ทำให้สามารถมองเห็นบันไดขึ้นเรือนไทลื้อที่ อ. เชียงคำได้ชัดเจนจากภายนอกมากกว่า การวางบันไดของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อจะวางให้ทางขึ้นหันในทิศตะวันออกหรือทิศเดียวกับหัวนอนเสมอ ที่พื้นใต้ถุน แม่บันไดจะวางบนชานพักไม้เนื้อแข็งชิ้นใหญ่ที่วางพาดอยู่บนคานซึ่งยื่นออกมาจากพื้นดินด้วยเสา 4 ต้น ชานพักที่ตีนบันไดนี้มีชื่อเรียกว่า "ปุ่มปุก" มี

ไว้เพื่อป้องกันความชื้นจากผิวดินขึ้นมาทำลายแม่บันได (เริ่ม เตชะแก้ว, 2528: 12-13) ปัจจุบันเริ่มมีการเปลี่ยนลักษณะปูมปุกเติมเป็นพื้นชานพักบันไดคอนกรีตแทน เดิมในฤดูฝนจะวางหม้อน้ำดินเผาพร้อมกระบวยไว้บริเวณชานพักนี้ เพื่อไว้ให้ผู้ที่จะขึ้นบ้านล้างเท้าเสียก่อน (เรื่องเดียวกัน , 2528: 3) แต่ปัจจุบันไม่พบลักษณะดังกล่าวแล้วสันนิษฐานว่า ในปัจจุบันผู้คนใช้รองเท้าทำให้ไม่จำเป็นต้องล้างเท้าก่อนขึ้นเรือน สามารถถอดรองเท้าไว้ที่ชานพักบันไดก่อนขึ้นเรือนได้

ภาพที่ 4-62 บันไดเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ จะวางชิดด้านนอกของชาน

หมู่บ้านสาย

หมู่บ้านห้วยลึ

หมู่บ้านปู่เยอ

- ระเบียง

คำว่า "ระเบียง" ในที่นี้จะหมายถึง "คอมกับสีก" หรือ "เติ่น" หรือ "พะไล" สำหรับเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ และหมายถึง "ระเบียงหน้า" สำหรับเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา เหตุที่นำมารวมอยู่ในหัวข้อเดียวกัน เพื่อให้ง่ายต่อการเปรียบเทียบ เพราะถึงแม้จะเรียกชื่อต่างกัน แต่ก็รองรับการใช้งานคล้ายๆ กัน คือ เป็นพื้นที่เอนกประสงค์กึ่งเปิดโล่งเสมือนเป็นพื้นที่ที่อยู่ภายในและภายนอกในเวลาเดียวกัน

ระเบียงหรือเติ่นของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อใน อ.เชียงคำ เชื่อมชานร่มเข้ากับพื้นที่ภายในเรือน ยกระดับขึ้นมาจากชานประมาณ 25 เซนติเมตร พอดีสำหรับท่านั่งพื้นอย่างสบาย มักใช้เป็นที่นั่งพักผ่อนทำงานบ้านต่างๆ ตลอดจนรับแขกไปด้วย (พินัย สิริเกียรติกุล, 2540:141) พื้นที่เติ่นถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ คอมกับสีก โดยคอมจะอยู่ด้านในติดกับบันได ระหว่างคอมกับบันไดจะมีฝากั้นสูงประมาณ 1.00 เมตร พื้นที่คอมเชื่อมต่อกับสีกซึ่งลดยื่นออกมา ปัจจุบันบางครัวเรือนจะใช้บริเวณสีกและคอมเป็นที่ตั้งตู้เย็น เครื่องซักผ้า ตู้เสื้อผ้า ตู้เก็บของ ฯลฯ โครงสร้างใต้หลังคาที่คลุมคอมและสีก (อาจต่อเนื่องเข้าไปในห้องนอน) จะมี "ด่วน" เป็นพื้นที่สำหรับเก็บของใต้หลังคา และใช้เป็นที่หลบซ่อนโจรผู้ร้าย (ในสมัยก่อนพื้นของด่วนจะปูหนังควายเพื่อป้องกันไม่ให้ขอมีคมแทงทะลุขึ้นมาจากด้านล่าง) ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงการใช้พื้นที่แต่ละส่วนของเรือนให้

ภาพที่ 4-63 บันไดขึ้นเรือนเดี่ยว ขนาดเล็กใต้ถุนสูง มีลักษณะประดู แอ่วที่ท้านบางจาย ๆ ในหมู่บ้านเชียงคาน อ.เชียงคำ

ภาพที่ 4-64 "ปุ่มปุก" (เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ หมู่บ้านห้วยแจ้ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-65 บริเวณคอมและสีก (หมู่บ้านหนอง อ.เชียงคำ)

เหนือบริเวณคอมและสีก หมู่บ้านเมยพ อ.เชียงคำ

เหนือระเบียงหน้า หมู่บ้านบ่าค้าน เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 4-68 "ห่วน" พื้นที่เก็บของใต้หลังคา

เกิดประโยชน์สูงสุด ปัจจุบันเบางครอบครัวได้กั้นพื้นที่คอมแยกจากสีกด้วย ผนัง ตู้ หรือฉาก เพื่อใช้คอมเป็นส่วนนอนของลูกตอนโต หรือใช้เป็นที่ค้างแรมของญาติ นอกจากนี้ยังพบหนึ่งครอบครัวที่ใช้คอมเป็นที่อยู่ที่นอนทั้งกลางวันและกลางคืนของคนชรา ซึ่งต้องตื่นไปเข้าห้องน้ำบ่อย การแยกออกมานอนนอกห้องนอน ทำให้ไม่รบกวนลูกหลานที่นอนอยู่ในห้องนอน

หมู่บ้านหนอง อ.เชียงคำ

หมู่บ้านเรียบยาน อ.เชียงคำ

ภาพที่ 4-66 การใช้ระเบียง (สีกและคอม) หรือเติ่น

หมู่บ้านเรียบยาน อ.เชียงคำ

หมู่บ้านเมยพ อ.เชียงคำ

ภาพที่ 4-67 การอาศัยพื้นระเบียงที่ยกระดับขึ้นมาจากพื้นชานร่ม เป็นที่นั่งได้ในตัว

ส่วนพื้นที่ระเบียงในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อสิบสองปันนาเรียกว่า "ระเบียงหน้า" มีขนาดใหญ่เหมือนรวมเอาพื้นที่ระเบียงกับชานร่มของเรือนไทลื้อใน อ. เชียงคำ มาไว้ด้วยกัน มีขนาดประมาณ 3.50 x 9.00 เมตร มีหลังคาคลุม เมื่อขึ้นบันไดมาจะพบระเบียงหน้าเป็นส่วนแรก มักอยู่ด้านทิศเหนือหรือด้านทิศใต้ของเรือนเชื่อมต่อกับชานนอกที่มีระดับต่ำกว่า ระเบียงหน้ามีลักษณะเปิดโล่ง 3 ด้าน อีกด้านหนึ่งเป็นผนัง มีประตูเชื่อมสู่ภายในห้องโถง ระเบียงหน้าเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ใช้งานได้หลากหลาย เช่น ใช้รับแขกอย่างไม่เป็นทางการ (ถ้าเป็นทางการจะรับแขกภายในห้องโถง) เป็นที่รับประทานอาหาร (นั่งลงบนเสื่อหรือพื้นฟากและรับประทานอาหารจากโตก) วางข้าวใส่กระสอบ (ในกรณีมีข้าวมากจนยุ้งหรือที่เก็บข้าวไม่พอเก็บ) เป็นที่ทอผ้า เย็บผ้า ผึ่งตากพืชพันธุ์ทางการเกษตร เช่น ข้าวเปลือก ข้าวโพด เลี้ยงเด็ก ที่เล่นของเด็ก ที่นั่งเล่นพักผ่อน ที่นอนของคนชราในตอนกลางวัน ในเวลากลางคืนยังใช้เป็นที่ที่ให้ชายหนุ่มมาพบ

ปะพูดคุยกับลูกสาวเจ้าของบ้าน (จูเหลียงเหวิน, 2537:89) ในบางครอบครัวจะกั้นบางส่วนของระเบียงหน้าด้านที่ติดกับบันไดเป็นห้องเก็บข้าว (ในปัจจุบันมีการกั้นส่วนนี้เป็นห้องนอนของลูกชาย) เดิมด้านหนึ่งของระเบียงหน้าเป็นที่ตั้งของร้านน้ำสำหรับวางหม้อใส่น้ำดื่ม ปัจจุบันไม่พบลักษณะดังกล่าวแล้วเพราะเจ้าของบ้านจะชงน้ำชาร้อนมาให้ดื่มแทน (สันนิษฐานว่าการดื่มชาร้อนน่าจะได้รับอิทธิพลจากจีน) ร้านน้ำในปัจจุบันจึงกลายเป็นชั้นเก็บของแทน บนโครงสร้างหลังคาของระเบียงหน้ายังใช้เป็นที่เก็บของ เช่น ม้วนเสื่อออนที่ชาวบ้านทำเอง (เนื่องจากมีลักษณะเป็นม้วนค่อนข้างยาวจึงเหมาะสมแล้วที่เก็บไว้ในตำแหน่งนี้)

ภาพที่ 4-69 บริเวณคอมบูกปรับเปลี่ยนให้เป็นที่อยู่ที่นอนของคนชรา (หมู่บ้านม่วนาคพัฒนา อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-70 การใช้พื้นที่ระเบียงหน้าเป็นที่รับแขกในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ในแคว้นสิบสองปันนา (หมู่บ้านห้วยสอ)

ภาพที่ 4-71 (ซ้ายบน) การใช้พื้นที่ระเบียงหน้าเป็นที่เลี้ยงเด็ก (หมู่บ้านละเก๋า เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา)
ภาพที่ 4-72 (ขวาบน) การใช้พื้นที่ระเบียงหน้าเป็นที่ทอผ้า (หมู่บ้านละเก๋า เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา)
ภาพที่ 4-73 (ซ้ายล่าง) การใช้พื้นที่ระเบียงหน้าเป็นที่เก็บผ้าและเก็บของ เช่น ม้วนเสื่อออน บนโครงสร้างหลังคาเหนือระเบียงหน้า (หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหย่าน แคว้นสิบสองปันนา)
ภาพที่ 4-74 (ขวาล่าง) การใช้พื้นที่ระเบียงหน้าเป็นที่ที่ผึ่งหรือตากผลิตผลทางการเกษตร (หมู่บ้านละเก๋า เมืองพง แคว้นสิบสอง ปันนา)

- **ชาน**

ชานมักอยู่ด้านทิศใต้หรือทิศตะวันตกของเรือน (ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะที่ดินหรือถนนทางเข้าบ้าน ซึ่งทำให้เรือนบางหลังมีชานหรือระเบียงอยู่ทางทิศเหนือ) มีระดับที่ต่ำกว่าพื้นระเบียงและพื้นภายในตัวเรือน เพื่อให้น้ำฝนและน้ำที่ใช้แล้วไหลลงสู่พื้นล่างหรือแห้งไปโดยไม่ไหลเข้าสู่ภายในตัวเรือน เรือนพื้นถิ่นไทลื้อใน อ.เชียงคำ ไม่ว่าจะเป็นเรือนไม้จริงหรือเรือนไม้ไผ่ผสมไม้จริง จะมีพื้นชานทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ขนาดประมาณ 2" x 4" หนากว่าพื้นระเบียงและพื้นห้องนอน มีเว้นร่องประมาณ 1" วางบนคานโดยไม่มีตง เพื่อสะดวกในการระบายน้ำจากพื้นชาน ทำให้พื้นชานไม่ผุกร่อนจากแดดฝนง่าย และยังสามารถรองรับการใช้งานหนัก

ภาพที่ 4-75 ภายในบริเวณชานร่วมโดยลาดเอียงการเปลี่ยนระดับระหว่างพื้นระเบียงกับชานร่วมเป็นที่นั่ง (หมู่บ้านผาลาด อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-77 ร้านน้ำบริเวณชานร่ม อยู่ด้านทิศตะวันตกใกล้กับชานแดดหรือชานซักล้าง (หมู่บ้านมาลาด อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-78 การเก็บข้าวที่บรรจุกระสอบไว้บริเวณชานร่ม (หมู่บ้านแพด อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-79 บันไดขึ้นไปที่ชานร่มจะสังเกตเห็นร้านน้ำอยู่สุดปลายทิศตะวันตกของชานร่ม (หมู่บ้านหนอง อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-81 การผึ่งผ้าไว้บริเวณชานร่มและตากผ้าไว้บริเวณชานแดด (หมู่บ้านแพด อ.เชียงคำ)

ได้ เช่น ใช้เป็นที่วางเมล็ดข้าวบรรจุกระสอบ ชานเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ. เชียงคำ แบ่งออก เป็น 3 ส่วนคือ

- <u>ชานร่ม</u> เป็นชานที่มีชายคายื่นจากหน้าจั่วมาคลุม อยู่ติดกับระเบียง (ลีกและคอม) แต่มีระดับพื้นต่ำกว่าระเบียงประมาณ 0.25 - 0.35 เมตร ยาวตลอดความกว้างของเรือน การมีระดับพื้นที่แตกต่างกันทำให้สามารถใช้พื้นระเบียงในตำแหน่งที่มีการเปลี่ยนระดับเป็นที่นั่งพักผ่อนหรือนั่งรับแขกได้ในตัว บริเวณชานร่มใช้เป็นที่ผึ่งเมล็ดพืช ตากผ้า ฯลฯ ชานร่ม ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญอีก 2 ส่วนคือ 1. ม้านั่งไม้บริเวณใกล้กับหัวบันไดที่สร้างขึ้นมาเป็นราวกันตกได้ในตัว 2. ร้านน้ำหรือฮ้านน้ำ ซึ่งมักอยู่ในตำแหน่งปลายสุดด้านทิศตะวันตก (หรือทิศตรงข้ามกับหัวบันได) ของชานร่ม มีลักษณะเป็นชั้นไม้ที่ต่อสูงจากพื้น ประมาณ 0.70 เมตร (ถ้าร้านน้ำที่อยู่บริเวณชานแดดจะมีหลังคาของตัวเองคลุม) บนชั้นจะวางหม้อดินเผาบรรจุน้ำ มี "น้ำบวย" หรือกระบวยวางไว้ให้ผู้เดินทางหรือแขกผู้ไปเยี่ยมได้ดื่ม (รัตนาพร และคณะ, 2526-2527: 52)

หมู่บ้านหนองคำ อ.เชียงคำ

หมู่บ้านคอาม อ.เชียงคำ

ภาพที่ 4-76 ม้านั่งไม้ใกล้กับหัวบันไดบริเวณชานร่มที่ทำหน้าที่เป็นราวกันตกได้ในตัว

- <u>ชานแดด</u> เป็นชานที่ไม่มีหลังคาคลุม มีระดับพื้นต่อเนื่องกับชานร่ม เป็นพื้นที่เอนกประสงค์สำหรับการใช้งานกลางแจ้ง เช่น ซักล้าง อาบน้ำ ตากผ้า ตากเมล็ดพืช และวางของอื่นๆ

หมู่บ้านหนองคำ อ.เชียงคำ

หมู่บ้านแพด อ.เชียงคำ

ภาพที่ 4-80 การตากผ้าบริเวณชานแดด

- <u>ชานต่ำ</u> (เป็นชานที่ไม่จำเป็นต้องมีในเรือนทุกหลัง บางหลังมีเฉพาะชานแดดกับชานร่ม) เป็นชานโล่งเชื่อมต่อจากชานร่มมักอยู่ด้านทิศตะวันตกหรืออยู่ใกล้ๆ กับร้านน้ำหรือบริเวณหน้าเรือนไฟ ชานต่ำถือเป็นส่วนเปียกของเรือน มีระดับพื้นต่ำกว่าชานร่มประมาณ 0.20 เมตร ใช้เป็นที่ซักผ้า ล้างถ้วยชาม อาบน้ำ รอบๆ ชานต่ำมีราวสำหรับตากผ้า และการ

ที่ชานต่ำอยู่ใกล้กับเรือนครัว จึงมีการปลูกผักในกระบะไม้หรือกระถางเพื่อใช้เป็นเครื่องเคียงหรือส่วนประกอบของอาหาร

การใช้พื้นไม้ดีเว้นร่องบริเวณชานแดดหรือชานต่ำ นอกจากจะสะดวกต่อการระบายน้ำแล้ว เมื่อเทน้ำที่ใช้แล้วลงไปตามร่องพื้น ก็จะเป็นการรดน้ำให้กับพืชผักบริเวณใต้ถุนบ้านให้เจริญเติบโตอีกต่อหนึ่ง (พินัย สิริเกียรติกุล, 2540:141) นอกจากนี้ในเรือนไทลื้อ อ. เชียงคำ บางหลังมีชานแดดหรือชานร่มบริเวณด้านหลังเพิ่มเข้ามา โดยมีประโยชน์ใช้สอยเหมือนกับชานที่อยู่ด้านหน้า ระหว่างชานหน้ากับชานหลังจะมีฮ่อมรินเป็นส่วนเชื่อม นอกจากนี้ยังเห็นหลายครัวเรือนมีการท่อน้ำขึ้นมาใช้บริเวณชานแดด หรือมีการต่อเติมห้องน้ำ - ส้วมที่ทำด้วยไม้และสังกะสีบริเวณชานร่มและชานแดด (เดิมไทลื้อจะขับถ่ายด้วยวิธีไปทุ่ง ต่อมามีการทำส้วมหลุมภายในบริเวณรั้วบ้าน) เนื่องเพราะมีระบบน้ำประปา และมีปั๊มน้ำไฟฟ้าที่สามารถดึงน้ำขึ้นมาใช้บนเรือนเพื่อความสะดวกได้

หมู่บ้านหย่วน

หมู่บ้านหย่วน

ภาพที่ 4-83 การต่อเติมห้องน้ำ-ส้วม บริเวณชานแดด ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาจะมีเฉพาะ "นอกชาน" หรือ "ชานแดด" (เพราะชานร่มไปรวมอยู่ในส่วนของระเบียงหน้า) พื้นชานมักเป็นฟากไม้ไผ่ ซึ่งมีร่องเพียงพอให้น้ำจากพื้นชานระบายออกได้ง่าย บริเวณชานนอกใช้เป็นที่ล้างหน้า อาบน้ำ ซักล้าง ตากผ้า ตากพืชผลทางการเกษตร เช่น เมล็ดข้าว ข้าวโพด พริก พริกไทย หรือแม้แต่เป็นที่ปั่นด้ายและเย็บผ้าแทนระเบียงหน้าในช่วงยามเย็น และเป็นที่นั่งเล่นพูดคุยหยอกล้อของหนุ่มสาวในช่วงกลางคืน จะมีมุมหนึ่งเป็นที่ตั้งกระถางสำหรับปลูกพืชผักที่ใช้กินเป็นเครื่องเคียง ในเรือนบางหลังจะมีชานต่ำเพิ่มเข้ามาโดยมีระดับพื้นต่ำกว่าชานแดด ใช้ชานแดดเป็นส่วนแห้ง และใช้ชานต่ำเป็นส่วนเปียก

หมู่บ้านวังมิน เมืองลา

หมู่บ้านป่างล้าน เมืองมาง

ภาพที่ 4-85 การซักล้างบริเวณชาน แดดและชานต่ำ ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 4-82 การปลูกผักที่เป็นเครื่องเคียงบริเวณชานต่ำ (หมู่บ้านปางวัว อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-84 การใช้ชานแดดเป็นที่ตากเมล็ดพืชทางการเกษตร (หมู่บ้านแวน เมืองลา)

ภาพที่ 4-86 การต่อเติมห้องอาบน้ำ โครงสร้างคอนกรีตบริเวณชานนอก บนหลังคาห้องอาบน้ำใช้วางถังเก็บน้ำ และแผงเซลไฟฟ้าแสงอาทิตย์ (หมู่บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-87 ส้วมในเขตรั้วบ้าน มองผ่านชานแดดที่ถูกดัดแปลงเป็นพื้นและโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก (หมู่บ้านป่าง-ล้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-88 ส่วนสาธารณะประจำหมู่บ้าน หรือ "คุ้มเวิด" (หมู่บ้านดอนแดน แควน้อยสองปีนมา)

ภาพที่ 4-91 การเปลี่ยนแปลงระเบียงของส่วนปุ้งข้าวเป็นครัวไฟ (หมู่บ้านหยวน อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-92 ครัวไฟ ในเรือนขยายในแควน้อยสองปีนมามีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อย ยังใช้ก้อนเส้า ที่วางสามารถอยู่เหนือแม่เตาไฟ (หมู่บ้านโรงนิม เมืองลา แควน้อยสองปีนมา)

ปัจจุบันเมื่อมีระบบน้ำประปา ไทลื้อในแควน้อยสองปีนมาบางครอบครัวจึงสร้างห้องอาบน้ำที่มีผนังก่ออิฐฉาบปูน และมีหลังคาเป็นแผ่นคอนกรีตเสริมเหล็กไว้ ณ มุมหนึ่งของชาน โดยใช้หลังคาของห้องอาบน้ำเป็นที่วางถังเก็บน้ำ และแผงเซลล์ไฟฟ้าแสงอาทิตย์เพื่อใช้ทำน้ำอุ่นสำหรับอาบ นอกจากนี้เรือนบางหลังยังเปลี่ยนพื้นชานจากโครงสร้างไม้จริง พื้นฟาก ไม้ไผ่เป็นโครงสร้างและพื้นคอนกรีต เพราะคงทนไม่ต้องคอยเปลี่ยนพื้นทุกปี ประกอบกับไม้ไผ่เริ่มหายากมีราคาแพงขึ้น เนื่องจากพื้นที่ป่าส่วนใหญ่บนภูเขาถูกปรับเปลี่ยนไปปลูกต้นยางพาราตามนโยบายของรัฐบาลจีน พื้นที่ที่เข้าไปเก็บข้อมูลชาวบ้านไม่นิยมสร้างส้วมบนชานเรือน ถ้าครอบครัวใดมีส้วมจะสร้างข้างล่างในบริเวณที่ดินในเขตรั้วบ้าน หลายครัวเรือนยังนิยมการไปทุ่งอยู่ และถ้าหมู่บ้านใดมีการพัฒนาก็จะมีส้วมสาธารณะประจำหมู่บ้าน หรือ "คุ้มเวิด"

- **ส่วนครัว**

หมู่บ้านชาตุ ต.หยวน อ.เชียงคำ

หมู่บ้านหยวน เมืองลา แควน้อยสองปีนมา

ภาพที่ 4-89 ครัวไฟ ซึ่งประกอบไปด้วย แม่เตาไฟ และหิ้งข้า

หมู่บ้านหยวน อ.เชียงคำ

หมู่บ้านหยวน อ.เชียงคำ

ภาพที่ 4-90 ในเรือนเดียวครัวไฟถูกย้ายมาอยู่บริเวณชานด้านทิศตะวันตกโดยใช้เตาอั้งโล่ทำหน้าที่แทนก้อนเส้า

ส่วนครัวไฟจะอยู่ด้านทิศตะวันตก ซึ่งเป็นตำแหน่งที่นอกจากจะช่วยกันความร้อนจากแสงแดดยามบ่ายที่แผ่เข้าสู่ส่วนอื่นๆ ของเรือนแล้ว ยังอาศัยประโยชน์ของความร้อนจากแสงแดดช่วยลดความอับชื้นให้ส่วนครัวเองด้วย ภายในครัวมีแม่เตาไฟก่อเป็นกระบะไม้สี่เหลี่ยม ฐานกระบะโรยกรวดและอัดดินเหนียวทับด้านบน บนแม่เตาไฟจะวางก้อนหิน 3 ก้อน เรียกว่า "ก้อนเส้า" สำหรับตั้งหม้อข้าวหม้อแกง ใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงก่อไฟหุงต้มอาหาร เหนือแม่เตาไฟมี "หิ้งข่า" ทำด้วยไม้ไผ่ผ่าซีกสานเป็นแผงแขวนด้วยเชือก ใช้วางอาหารเพื่ออุ่นหรือใช้ถนอมอาหารแห้ง เช่น พริก หอม กระเทียม ปลาแห้ง ฯลฯ โดยอาศัยไอความร้อนและควันจากแม่เตาไฟ (บุปผา จิระพงษ์ และ นันทนา อัคนิกิน : 142) ที่จะป้องกันไม่ให้มดแมลงมารบกวน นอกจากนี้ ควันไฟจากครัวยังช่วยป้องกันปลวก มอดแมลงที่จะมาทำลายโครงสร้างหลังคาและวัสดุมุงที่ทำจากวัสดุธรรมชาติอีกด้วย

ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ ถ้าเป็นเรือนขนาดเล็กหรือเรือนเดี่ยว จะมีแม่เตาไฟรวมอยู่ในห้องนอนเพื่อประหยัดพื้นที่และสะดวกในการใช้งาน ทั้งยังสามารถให้ความอบอุ่นตอนกลางคืนในฤดูหนาว แม่เตาไฟตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกใกล้กับประตูทางเข้าห้องนอน สำหรับครอบครัวใหญ่ที่อยู่ในเรือนขยายหรือเรือนแฝด ส่วนครัวจะแยกเป็นเรือนไฟออกมาเฉพาะ วางคู่เป็นเรือนแฝดกับเรือนนอน โดยเรือนครัวจะวางด้านทิศตะวันตกของเรือนนอน

สำหรับเรือนเดี่ยวใน อ.เชียงคำ ปัจจุบันจะไม่พบครัวไฟรวมอยู่ในห้องนอนแล้ว แต่จะย้ายส่วนครัวไฟออกมาอยู่บริเวณชานด้านทิศตะวันตกแทน โดยมีชายคาปีกนกยื่นออกมาคลุม สำหรับเรือนแฝดพบการเปลี่ยนแปลงของส่วนครัวไฟคือ มีบางครอบครัวย้ายครัวไฟมาไว้ที่ชานร่มด้านหลัง หรือด้านหน้า หรือย้ายมาใช้บริเวณระเบียงของยุ้งข้าว แล้วเปลี่ยนเรือนครัวเดิมเป็นห้องนอนลูกหรือห้องเก็บของแทน ปัจจุบันแทบจะไม่พบการใช้แม่เตาไฟแบบเดิมแล้ว แต่เปลี่ยนมาใช้เตาอั้งโล่แทน สำหรับครอบครัวที่มีฐานะก็เปลี่ยนมาใช้เตาแก๊ส พร้อมกันนั้นก็ไม่มีการใช้หิ้งข่าอีกแล้ว เพราะมีตู้กับข้าวมาทำหน้าที่แทน

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา ครัวไฟจะรวมอยู่ใน "ห้องโถง" และอาศัยฝาเรือนที่เอียงผายออกในด้านที่ใกล้กับแม่เตาไฟทำเป็นร้านหรือหิ้งวางของใช้ในครัว ลักษณะพิเศษที่พบอีกอย่างหนึ่งคือ เหนือหิ้งข่ามีลำไม้ไผ่พาดระหว่างคานรับหลังคา สำหรับใช้เป็นที่วางภาชนะจักสานไม้ไผ่ โดยอาศัยควันจากแม่เตาไฟรมกันมดและแมลง ช่วยยืดอายุการ ใช้งานของภาชนะจักสานไปในตัว ปัจจุบันครัวไฟของเรือนไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก จะมีที่เปลี่ยนก็คือมีการใช้เหล็ก 3 ขาและเตาอั้งโล่แทนก้อนเส้า มีการใช้หิ้งข่าน้อยลง เพราะมีการใช้ตู้กับ ข้าวแทน

- ห้องโถง

ภาพที่ 4-93 ครัวไฟในเรือนเดี่ยว มีการใช้เหล็กสามขา แทนก้อนเส้า (หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-94 บรรยากาศภายในห้องโถงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา (หมู่บ้านฮะเก่า เมืองพง)

ภาพที่ 4-95 ภายในห้องนอนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ ถูกแบ่งด้วยแนวตงปิงเป็น 2 ฝั่ง โดยฝั่งขวาจะใช้เป็นส่วนนอน ฝั่งซ้ายใช้เป็นที่พักผ่อนรับแขก หรือครัวไฟ (กรณีที่เป็นเรือนเดี่ยว) (เรือนไทลื้อตัวอย่าง หมู่บ้านธาตุ อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-96 การจัดงานแต่งงาน ภายในห้องนอนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ

หมู่บ้านเชียงบาน

หมู่บ้านหมาง

ภาพที่ 4-97 ภายในห้องนอนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ

หมู่บ้านบ่างพันเมืองงาม

หมู่บ้านเด่นเมืองผง

ภาพที่ 4-98 ภายในห้องนอนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา

พบเฉพาะในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา มีพื้นที่ขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับพื้นที่อื่นๆ บนเรือน สามารถเข้าถึงได้จากระเบียงหน้าและชานนอก ภายในห้องโถงฝั่งหนึ่งเชื่อมกับห้องนอน อีกฝั่งหนึ่งเป็นที่ตั้งของครัวไฟ ห้องโถงเสมือนเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ภายในเรือน ใช้เป็นที่รับประทานอาหาร รับแขก พักผ่อน ใช้เป็นที่นอนสำหรับญาติพี่น้องหรือเพื่อนสนิท (ส่วนแขกแปลกหน้าจะให้นอนพักที่ระเบียงหน้า) โดยจัดให้นอนบริเวณใกล้กับผนังห้องนอน (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 8-11) ในอดีตห้องโถงจะไม่มีหน้าต่าง ภายในค่อนข้างมืด มีเพียงแสงสว่างลอดผ่านประตูหรือฝาที่สานด้วยตอกหรือฟากในเวลากลางวัน ส่วนเวลากลางคืนจะใช้ตะเกียงหรือก่อไฟในเตาไฟ ในปัจจุบันเรือนหลายหลังมักเจาะหน้าต่างมีบานเปิดไว้ที่ฝาผนังสุดห้อง (จูเหลียงเหวิน, 2537:92) ด้วยความที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ ห้องโถงจึงใช้จัดงานพิธี เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานบุญอื่นๆ งานแต่งงาน งานศพ และถ้าพื้นที่ห้องโถงไม่พอ สามารถรื้อฝาด้านที่เชื่อมกับระเบียงหน้าออกเป็นการชั่วคราว เพื่อเพิ่มขนาดพื้นที่ในการจัดงานได้ สำหรับเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ ซึ่งไม่มีห้องโถงจะจัดงานแต่งงานหรืองานศพภายในห้องนอน โดยมีกฎข้อห้ามว่า ถ้าเป็นงานแต่งงานห้ามข้ามแนวตงปิง (โครงสร้างไม้ขนาด 3" x 8" วางอยู่ระดับเดียวกับพื้นเรือน ทำหน้าที่รับเสาตั้งซึ่งแบ่งห้องนอนออกเป็น 2 ส่วนตามแนวยาว) เข้าไปในเขตที่นอน แต่ถ้าเป็นงานศพจะอนุญาตให้ข้ามเขตแนวตงปิงเข้าไปได้

- **ห้องนอน**

เป็นห้องที่มีขนาดใหญ่ โล่ง ไม่มีการกั้นห้องภายใน มีห้องเดียว และเป็นห้องที่ห้ามบุคคลภายนอกเข้ายกเว้นในกรณีพิเศษจริงๆ เป็นห้องที่มีช่องเปิดอยู่น้อยมาก (ถ้ามีก็จะเจาะเป็นช่องเล็กๆ 1-2 ช่อง) เพื่อสร้างความเป็นส่วนตัวและป้องกันลมหนาว โดยอาศัยช่องว่างระหว่างยอดผนังกับหลังคาช่วยระบายอากาศ ตัวห้องจะวางด้านยาวในแนวเหนือ-ใต้ ผู้อาวุโสหรือผู้ที่มีความสำคัญสูงสุดจะนอนอยู่ด้านในสุด หรือด้านทิศเหนือ และลูกหลานจะนอนเรียงลำดับตามอายุถัดออกมาทางทิศใต้ ไม่นอนขวางขื่อ จะแบ่งคั่นแต่ละคนหรือแต่ละครอบครัวด้วยมุ้งสีดำ แต่ถ้าเป็นลูกสาวที่แต่งงานมีครอบครัว ก็ต้องทำผ้ามาคั่นระหว่างมุ้งเป็นสัดส่วนอีกชั้นหนึ่ง (รุจยา อากากร และคณะ : 37) แต่จากการสำรวจในปัจจุบัน จะไม่พบการใช้มุ้งสีดำแล้ว เครื่องนอน เสื้อผ้า เครื่องใช้ต่างๆ จะเก็บไว้ในหีบหรือตะกร้าตั้งไว้บนชั้นสูงหรือวางไว้มุมห้อง ในปัจจุบันเริ่มมีการนำตู้เก็บของและตู้เสื้อผ้าเข้ามาใช้แทนที่

บริเวณเสาเรือนเหนือหัวนอนของผู้อาวุโสจะมีทั้งผีเรือนหรือเทวดาเรือน ซึ่งเป็นผีที่เกิดจากดวงวิญญาณของพ่อแม่หรือบรรพบุรุษของผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวที่ล่วงลับไปแล้ว ผีเรือนเป็นสิ่งที่สถิตประจำอยู่ทุกครัวเรือน ในชีวิตประจำวันของชาวไทลื้อ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมหรือเหตุการณ์น้อยใหญ่ประการใด เช่น งานวิวาห์ งานศพ เดินทางไกล ซื้อวัวควายมาเลี้ยง สัตว์เลี้ยงคลอดลูก ฉลองเทศกาลทางพุทธศาสนา ฯลฯ เจ้าเรือนต้องเซ่นไหว้ด้วยเทียน ข้าว เหล้า แต่ไม่มีการทำพิธีเซ่นไหว้หรือบวงสรวง

ประจำปี (เหมือนเสื้อบ้านเสื้อเมือง) ถ้ามีผู้ชายที่ไม่ใช่สมาชิกครอบครัวถลำเข้าห้องนอนที่ผีเรือนสถิตอยู่นั้น ให้ถือว่าผิดผี หนุ่มมาแอ่วสาวแล้วถูกเนื้อต้องตัวโดยสาวไม่สมัครใจก็ถือว่าผิดผีเช่นกัน ผู้ผิดผีต้องถูกปรับเสียเงินค่าขอขมาผีเรือน (เจีย แยนจอง, 2548: 238-239)

ภาพที่ 4-99 การเจาะช่องหน้าต่างภายในห้องนอนเพิ่มขึ้นในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ (หมู่บ้านธาตุ)

ในเรือนไทลื้อที่ อ. เชียงคำ ห้องนอนอยู่ทางทิศตะวันออกเข้าถึงได้จากระเบียงหรือเติ่น เวลานอนจะหันหัวไปทางทิศตะวันออก มีเสาขวัญและเสานางวางคู่กันอยู่ในห้องนอน เสาขวัญอยู่ทางทิศตะวันออก ส่วนเสานางจะอยู่ตรงกันข้ามหรืออยู่ทางทิศตะวันตกของเสาขวัญ ในเรือนบางหลังภายในห้องนอนจะมี "ด่วน" (ที่วางของใต้หลังคา) กินพื้นที่ต่อเนื่องมาจาก "คอม" และ "สีก" เดิมเรือนพื้นถิ่นไทลื้อจะมีครัวไฟรวมอยู่ในห้องนอนเพื่อสร้างความอบอุ่นในฤดูหนาว ภายในห้องนอนมีการแบ่งฝั่งด้วยตงปิงฝั่งที่ใช้นอนอยู่ทางทิศตะวันออก ฝั่งที่เป็นครัวไฟจะอยู่ด้านทิศตะวันตกซึ่งจะเป็นที่พักผ่อนรับแขกไปด้วย ปัจจุบันไม่พบการรวมครัวไฟไว้ในห้องนอนแบบเรือนพื้นถิ่นไทลื้อสมัยก่อนแล้ว แต่จะแยกครัวไฟออกมาอยู่ที่ชาน (สำหรับเรือนเดี่ยว) หรือแยกออกมาอยู่ในเรือนอีกหลังหนึ่งเรียกว่าเรือนไฟ (สำหรับเรือนแฝด) นอกจากนี้ภายในห้องนอนก็มีการเจาะช่องหน้าต่างเพิ่มขึ้นเพื่อช่วยระบายอากาศ และนำแสงธรรมชาติเข้าสู่ห้องนอน

ในแคว้นสิบสองปันนามีการถือทิศที่ตั้งของห้องนอนลักษณะเดียวกับใน อ.เชียงคำ ยกเว้นบางหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาซึ่งมีความลาดเอียงจากทิศตะวันตกสู่ทิศตะวันออก ทำให้เรือนส่วนใหญ่วางส่วนครัวและชานแดดไว้ทางทิศตะวันออกแทน เพื่อง่ายต่อการระบายน้ำและไม่ให้น้ำที่เกิดจากการใช้ในส่วนครัวและชานแดด ไหลกลับเข้ามาเลอะบริเวณใต้ถุน จึงทำให้ห้องนอนต้องอยู่ทางทิศตะวันตก และหันหัวนอนไปทางทิศตะวันตกและมีบันไดขึ้นจากทิศตะวันตกแทน ส่วนที่ตั้งของเสาขวัญเสานางวางเป็นคู่ตรงข้ามทางทิศตะวันออกและตะวันตกเช่นกัน ต่างกันแต่เสานางจะอยู่ในห้องโถงไม่รวมอยู่ในห้องนอนเหมือนที่ อ.เชียงคำ

ในแคว้นสิบสองปันนา ยังคงยึดถือเรื่องการห้ามบุคคลภายนอกเข้าไปในห้องนอนมากกว่าใน อ. เชียงคำ ห้องนอนในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่

ภาพที่ 4-100 เรือนในหมู่บ้านโจงฉิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา ซึ่งตั้งอยู่เชิงเขาที่มีความลาดเอียงจากทิศตะวันตกสู่ทิศตะวันออก จะวางส่วนครัวและชานแดดไว้ทางทิศตะวันออกและวางห้องนอนไว้ทางทิศตะวันตก (ภาพนี้ถ่ายตอนช่วงเช้าจะเห็นแดดยามเช้าสาดส่องไปที่ชานแดด โดยสภาพภายในภาพจะรู้สึกเอียงลาดขึ้นไปทางทิศตะวันตก) การวางชานแดดทางทิศตะวันออกทำให้น้ำที่ใช้จากชานแดดไหลมาทางทิศตะวันออกแทน โดยไม่ให้ไหลย้อนเข้าไปใต้ถุนเรือน

ภาพที่ 4-101 ห้องนอนจะถูกกั้นแยกจากห้องโถงด้วยฝาไม้ มีช่องเข้ากั้นด้วยผ้าม่าน บริเวณใต้หลังคาเหนือห้องนอน มีการขึงผ้ายางหรือแผ่นพลาสติกเพื่อกันฝุ่นผงจากกระเบื้องหลังคา และกันน้ำฝนที่ซึมลงมาจากหน้าต่าง (หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา)

แคว้นสิบสองปันนาจะอยู่ตรงข้ามกับครัวไฟ เข้าถึงได้จากห้องโถง เดิมใช้วิธีกั้นห้องแยกจากห้องโถงด้วยผ้าม่านยาวตลอด ต่อมานิยมกั้นด้วยฝาไม้ มีประตูเข้าห้องทำด้วยไม้ หรือผ้าม่าน 1-2 ช่องทาง ปัจจุบันบางครัวเรือนใช้ตู้ Built-in กั้นเป็นฝาแทน และจะไม่มีตงปิงแบ่งแนวพื้นภายในห้องนอนเหมือนกับที่ อ.เชียงคำ แต่ตงปิงจะแบ่งแนวพื้นระหว่างห้องนอนกับห้องโถง โดยตงปิงจะมีขนาดใหญ่กว่าที่ อ.เชียงคำ (6 1/2" x 11", 8" x 12 1/2" เป็นต้น) บริเวณใต้หลังคาเหนือห้องนอนมีการขึงผ้ายางหรือแผ่นพลาสติก (มีทั้งแบบคลุมทั้งห้องนอน และแบบคลุมเฉพาะเหนือมุ้งแต่ละมุ้ง) เพื่อกันฝุ่นผงที่ตกลงมาจากกระเบื้องหลังคา หรือกันน้ำฝนที่ซึมลงมาจากหลังคา นอกจากนี้ยังเห็นบาง ครัวเรือนกันพื้นที่ขึงผ้ายางหรือแผ่นพลาสติกออกมาในบริเวณห้องโถงด้วย

ภาพที่ 4-102 (ซ้าย) การขึงผ้ายางหรือแผ่นพลาสติกเหนือเฉพาะแต่ละมุ้งภายในห้องนอน (หมู่บ้านอะเก่า เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา)
ภาพที่ 4-103 (ขวา) การทำตู้ Built-in และทำหน้าที่แทนฝากั้นระหว่างห้องนอนกับห้องโถง (หมู่บ้านห้วยแร่ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา)

- **ที่เก็บข้าว**

ไทลื้อมีที่เก็บข้าวประจำครัวเรือนแบ่งได้เป็น 3 แบบ คือ ยุ้งข้าว ห้องเก็บข้าว และตะล่อมข้าว โดยมีรายละเอียดดังนี้

- <u>ยุ้งข้าว</u> หรือยุ้งข้าวเป็นอาคารยกใต้ถุนสูง 0.90-2.00 เมตร มีทั้งแบบตั้งแยกออกไปจากตัวเรือน (แต่ยังอยู่ภายในบริเวณรั้ว) และแบบตั้งอยู่ในลักษณะเรือนขวางโดยมีชานอยู่ตรงกลางเชื่อมกับเรือนหลัก ใต้ถุนใช้ตั้งเครื่องทอผ้ากี่กระตุก หรือไม่ก็ใช้ตั้งครกกระเดื่องตำข้าว (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547:405) มีรูปทรงหลังคาแบบเดียวกับเรือน วัสดุมุงมีทั้ง หญ้าคา แป้นเกล็ดไม้ กระเบื้องดินขอ มีโครงสร้างและพื้นเป็นไม้จริง พื้นที่ใช้สอยของยุ้งประกอบไปด้วยระเบียงและส่วนเก็บข้าว ระเบียงใช้เป็นที่พักผ่อน เก็บของ เครื่องใช้หรืออุปกรณ์ในการทำนาทำสวน และทำงานหัตถกรรม ภายในยุ้งจะเป็นส่วนเก็บข้าว แบ่งออกเป็น 2 ห้อง สำหรับแยกเก็บข้าวเจ้ากับข้าวเหนียว โดยจะมีการแยกอีกว่าส่วนไหนเก็บไว้บริโภค ส่วนไหนจะเก็บไว้เป็นเมล็ดพันธุ์สำหรับปลูกในฤดูทำนาปีถัดไป ฝายุ้งข้าวมีทั้งใช้ไม้จริงและไม้ไผ่สานทาทับด้วยมูลวัวผสมดิน แต่ไม่ว่าจะเป็นฝาแบบใดจะมีโครงเคร่าไม้เป็นตัวยึดฝาอยู่ด้านนอกทำให้สามารถรับแรงดันจากข้าวที่อยู่ภายในได้ดี และการที่ไม่มีโครงเคร่าอยู่ด้านในเหมือนฝาเรือนทั่วไปช่วยลดซอกมุม หรือองค์ประกอบภายในยุ้งที่จะทำให้เมล็ดข้าวเข้าไปติดได้ในตัว ประตูยุ้งกว้างเพียง 0.50 เมตร มีบาน 2 แบบ คือ แบบบานเปิด ซึ่งอยู่สูงจากพื้นยุ้งประมาณ 0.70 เมตร และมีฝายุ้งปิดอยู่ด้านล่างกันไม่ให้เมล็ดข้าวไหลออกมาเวลาเปิดประตู และอีก

หมู่บ้านหนอง

หมู่บ้านป่างวัว

ภาพที่ 4-104 ยุ้งข้าวแบบตั้งแยกออกไปจากตัวเรือน ใน อ.เชียงคำ

ภาพที่ 4-105 ยุ้งข้าวแบบตั้งแยกออกไปจากตัวเรือน ในแคว้นสิบสองปันนา (หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหย่วน)

แบบหนึ่งจะใช้แผ่นไม้กระดานขนาด ประมาณ 1" x 8" วางแนวนอนเข้าลิ้นเรียงทางสันของแผ่นไม้ต่อสูงขึ้นไป เวลาจะเอาข้าวออกมาจะใช้วิธีดึงแผ่นไม้ไล่จากแผ่นบนสุดลงมาจนถึงตำแหน่งที่สะดวกในการนำข้าวออกมาจากยุ้ง วิธีการดังกล่าวจะทำให้แผ่นไม้ทำหน้าที่กันไม่ให้เมล็ดข้าวไหลออกมาได้ในตัว

ภาพที่ 4-107 ยุ้งข้าวที่มีชานเชื่อมกับเรือนหลัก (หมู่บ้านเชียงมาน อ.เชียงคำ)

แบบฝาไม่ตีติด หมู่บ้านเชียงมาน

แบบที่เปลี่ยนฝายุ้งเป็นสังกะสี หมู่บ้านแพด อ.เชียงคำ

ภาพที่ 4-108 รายละเอียดโครงสร้างรับฝาของยุ้งข้าว ซึ่งมีโครงคร่าฝาอยู่ด้านนอก

ในปัจจุบันที่ อ.เชียงคำมีการใช้ยุ้งข้าวน้อยลง เพราะมีการทำนาน้อยลง มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุที่ใช้ทำยุ้งคือ มุงหลังคาด้วยกระเบื้องซีเมนต์ที่ชาวบ้านทำเอง สังกะสี กระเบื้องลอน เปลี่ยนจากฝาไม้เป็นสังกะสี สำหรับยุ้งข้าวที่มีชานเชื่อมกับเรือนหลัก มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยใต้ถุนยุ้งเป็นที่จอดรถยนต์ ใช้เนื้อที่ภายในยุ้งเป็นที่เก็บของ มีการปรับเปลี่ยนระเบียงของยุ้งเป็นครัวไฟหรือกั้นระเบียงยุ้งเป็นห้องนอนสำหรับลูกหรือแขกที่จะมาพัก

ภาพที่ 4-108 การปรับเปลี่ยนระเบียงยุ้งเป็นครัวไฟ (ภาพซ้าย) และเป็นที่รับประทานอาหาร (ภาพขวา) หมู่บ้านชาตุ อ.เชียงคำ

ในแคว้นสิบสองปันนา (เฉพาะพื้นที่ที่สำรวจ) ไม่พบยุ้งข้าวแบบที่อยู่ติดกับเรือนโดยมีชานเชื่อม พบแต่เพียงแบบที่แยกออกมาจากตัวเรือน ยกพื้นสูงประมาณ 1.00-1.20 เมตร ปัจจุบันเริ่มเห็นการนำสังกะสีมาทำเป็นฝา

- <u>ห้องเก็บข้าว</u> มีลักษณะโครงสร้าง ฝา ประตู วัสดุ เหมือนกับยุ้งข้าว เพียงแต่ไม่มีหลังคาเพราะอยู่ร่วมกับตัวเรือน มีทั้งที่อยู่บริเวณ

ภาพที่ 4-109 ยุ้งที่มีชานเชื่อมกับเรือน หลักมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ระเบียงของยุ้งข้าวเป็นห้องนอนสำหรับแขกหรือญาติที่มาพัก (หมู่บ้านหย่วน อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-110 ห้องเก็บข้าวบริเวณใต้ถุน มีช่องเปิดให้นำข้าวออกมา แบบแผ่นไม้วางแนวนอนเรียงต่อกันทางสั้น (หมู่บ้านใน เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา)

●ใต้ถุนและอยู่บนเรือน ห้องเก็บข้าวจะพบน้อยมากในเรือนไทลื้อที่ อ.เชียงคำ โดยพบเพียงแบบที่อยู่บนเรือนเพียงหลังเดียวเท่านั้น (จากทั้งหมด 31 หลัง) ส่วนที่แคว้นสิบสองปันนาพบห้องเก็บข้าวอยู่บริเวณข้างล่างเรือนและอยู่บนเรือน ถ้าอยู่ข้างล่างจะอยู่บริเวณใต้ถุน บริเวณใต้ห้องนอนและใต้ปะ โดยจะยกพื้นสูงประมาณ 0.30 เมตร เพื่อป้องกันน้ำท่วมหรือหนีความชื้นจากดิน ส่วนห้องเก็บข้าวแบบที่อยู่บนเรือนจะอยู่บริเวณระเบียงหน้าฝั่งที่ติดกับบันได ทำหน้าที่เป็นส่วนเก็บย่อย ในกรณีที่ยุ้งหรือห้องเก็บข้าวชั้นล่างไม่พอเก็บ หรือกรณีที่น้ำท่วมที่จะต้องย้ายข้าวหนีน้ำจากห้องเก็บข้าวบริเวณใต้ถุนขึ้นมาไว้บนเรือน จะสังเกตเห็นว่าห้องเก็บข้าวนั้น ถ้าอยู่ใต้ถุนจะอยู่ใต้ห้องนอน ใต้ปะ ถ้าอยู่บนเรือนจะอยู่บริเวณระเบียงด้านที่ติดกับบันได ซึ่งทั้ง 2 ที่ มีลักษณะร่วมที่เหมือนกัน คือ อยู่บริเวณใกล้กับห้องนอนหรือหัวนอน เป็นสิ่งที่สะท้อนว่าไทลื้อให้ความเคารพข้าวว่าเป็นของสูง หรือมีบุญคุณกับตน ปัจจุบันบางครอบครัวจะปรับเปลี่ยนห้องเก็บข้าวข้างบนเรือนเป็นห้องนอนของลูกชายแทน

- <u>ตะล่อมข้าว</u> เป็นที่เก็บข้าวที่ทำจากวัสดุง่ายๆ ราคาถูก ผนังทำจากไม้ไผ่สานขัดแตะเป็นผืนแล้วดัดโค้งเป็นทรงกระบอก เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.00-1.90 เมตร วางอยู่บริเวณใต้ถุน หรือใต้ปะ โดยตั้งบนพื้นไม้จริงที่ยกสูงจากพื้นดินประมาณ 0.30 เมตร บางครัวเรือนจะวางบนส่วนหนึ่งของพื้นห้องเก็บข้าวที่อยู่ใต้ถุน และบางครัวเรือนจะวางบนพื้นระเบียงของยุ้งข้าว ตะล่อมข้าวส่วนใหญ่จะพบในแคว้นสิบสองปันนา ส่วนที่ อ.เชียงคำ มีเหลือให้เห็นน้อยมาก

ภาพที่ 4-115 ตะล่อมข้าวในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา
(ซ้าย) ตะล่อมข้าววางบนระเบียงของห้องเก็บข้าว หมู่บ้านสะเก้า เมืองพง
(ขวา) หมู่บ้านป่างสัน เมืองมาง

4.4 ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรือน

จากการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าไทลื้อที่ อ.เชียงคำ (นายสาม วงศ์ราษฎร์ หมู่บ้านหนอง ต.ฝายกวาง และนายจันตุ้ย สมฤทธิ์ หมู่บ้านธาตุ ต.หย่วน) และผู้เฒ่าชาวไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา (นายอุ่นคำ หมู่บ้านถิ่น เมืองเชียงรุ่ง) ทำให้ได้ข้อมูลความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรือนในด้านต่างๆ คือ การเลือกตัดไม้เพื่อปลูกเรือน การเลือกที่ดินสำหรับปลูกเรือนและการปลูกเรือน

การเลือกตัดไม้เพื่อปลูกเรือน

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อเป็นเรือนไม้ มีทั้งใช้ไม้จริงและไม้ไผ่ ไม้ที่นำมาสร้างได้มาจากในป่าบ้าง เรือนหลังเก่าบ้าง (ถ้าใช้ไม้จากเรือนเก่า จะไม่ให้รื้อไม้จากเรือนหลังเก่า แล้วไปสร้างเรือนหลังใหม่ภายในวันเดียวกัน) ไทลื้อมีความเชื่อว่าไม้ทุกต้นทุกท่อนนั้นมีเทวดาอารักษ์ ดังนั้นการจะนำไม้มาใช้จึงต้องมีการสงเคราะห์เพื่อขอขมาเทวดาเสียก่อน การปลูกสร้างเรือนนั้นชาวบ้านต้องคิดหาไม้เตรียมไว้ล่วงหน้า ในกรณีที่จะต้องใช้ไม้จากป่า ช่วงเดือนที่เหมาะกับการเข้าไปตัดไม้คือ ช่วงเดือนมีนาคม - เดือนพฤษภาคม หรือเป็นช่วงปลายฤดูฝน ประมาณเดือนตุลาคม การเข้าไปตัดไม้ ชาวบ้านจะชวนญาติพี่น้องไปพักแรมอยู่ในป่า หลังจากที่เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว โดยค้างแรมในป่าประมาณ 1 เดือน จนกว่าจะได้ไม้พอกับความต้องการ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 409) เมื่อโค่นต้นไม้ลงแล้วก็จะริดกิ่งก้าน และทิ้งลำต้นไว้ให้แห้งนาน 2-3 เดือน เมื่อถึงปลายปี (เป็นช่วงฤดูแล้งสะดวกกับการเดินทางเข้าป่า) จึงลงมือตัดเป็นท่อน และทำการแปรรูปเป็น เสา ขื่อ ไม้กระดาน และอื่นๆ ในป่านั้นเอง การเลื่อยไม้จะใช้ช้างหรือคนชักลากท่อนไม้ขึ้นก่าง (ที่รองไม้สำหรับเลื่อย) แล้วให้ผู้ชาย 2 คน ทำการเลื่อยไม้ บางทีใช้ไม้ถากคือเอาเหล็กคล้ายขวานตอกออกเป็นแผ่นๆ แล้วนำมาถากเป็นกระดาน หลังจากแปรรูปแล้ว เวลาขนไม้ออกจากป่าอาจใช้วิธีแบกขึ้นบ่า ชักลาก กรณีที่พื้นที่ไม่ขรุขระสูงชันก็จะบรรทุกใส่เกวียนเทียมวัวควายมาเก็บไว้ที่บ้าน จากนั้นจึงแช่ไม้ในบ่อน้ำ และทิ้งไว้ให้แห้งนานหลายเดือน ก่อนจะนำมาทำความสะอาดและกองเรียงทิ้งไว้ให้แห้งอีกครั้ง ขั้นตอนนี้จะช่วยให้ไม้มีคุณสมบัติกันแมลงมากขึ้น เมื่อถึงฤดูแล้งปีต่อมาจึงจะนำมาใช้ในงานก่อสร้าง (จูเหลียงเหวิน, 2537:105-108)

การเลือกตัดไม้ต้นใดจะต้องมีการขอเจ้าที่ทุกครั้ง โดยมีข้อห้ามหรือเกณฑ์ในการเลือกตัดไม้ดังนี้

- จะไม่ใช้ไม้มานกลาง (ตรงกลางโป่ง) มาทำเสาเรือน เพราะเชื่อว่าเป็นไม้ที่เสมือนตั้งท้อง
- ไม่ตัดไม้งามหางปลาหรือไม้ที่แยกกิ่งใหญ่ออกเป็น 2 กิ่งคล้ายไม้หนังสติ๊กมาทำเสาเรือนเพราะเหมือนกับถูกฟ้าผ่า
- ไม่ตัดไม้ตำวัน หรือไม้ที่มีปุ่ม มีจุดขรุขระ
- ไม่ตัดไม้เครือเขาเกี้ยว คือต้นไม้ที่เถาวัลย์พันขึ้นไป

ภาพที่ 4-111 ห้องเก็บข้าวบริเวณใต้ถุน (หมู่บ้านโร่งของ แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-112 ห้องเก็บข้าวบนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ ที่พบเพียงหลังเดียว โดยมีประตูเป็นแบบแผ่นไม้เรียงแนวนอนต่อกันทางสัน (หมู่บ้านทุ่งมอก อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-113 ห้องเก็บข้าวบนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา (หมู่บ้านโรงนิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-114 การปรับเปลี่ยนห้องเก็บข้าวเป็นห้องนอนสำหรับลูกชาย (หมู่บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา)

ถือว่าถ้าเอาไม้ชนิดนี้ไปใช้แล้ว งูจะขึ้นบ้าน

- ห้ามตัดไม้เกล็ด หรือไม้ที่มีเปลือกเป็นเกล็ดๆ ถือว่าเป็นที่สิงสถิตของผีเกล็ด ซึ่งเป็นลูกของพญาเงือก
- ไม่ให้ตัดไม้ใกล้จอมปลวกมาทำเสาเรือน เพราะเป็นการรบกวนสัตว์ที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศน์
- ห้ามไม่ให้นำไม้ซากไฟ ไม้ฟ้าผ่า ไม้โข (สะพาน) ไม้พื้นมาสร้างเรือน (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547:15)
- ไม่ตัดไม้ใกล้หนองน้ำมาทำเสาเรือนเพราะไม้เหล่านี้จะช่วยรักษาไม่ให้ตลิ่งพัง (ประธินและคณะ: 66)
- ไม้ที่จะใช้เป็นเสาขวัญ (เสาหลัก) และเสานาง (เสารอง) ควรเป็นต้นไม้ที่ขึ้นอยู่คู่กันในแนวตะวันออก-ตะวันตก หรือในแนวเหนือ-ใต้ ไม่น้อยกว่า 4 คืบ โดยต้นที่อยู่ในทิศตะวันออกหรือทิศเหนือ ให้ใช้เป็นเสาขวัญ

นอกจากมีเกณฑ์หรือความเชื่อในการตัดไม้จากป่าแล้ว ถ้ามีการใช้ไม้จากแหล่งอื่น ห้ามใช้ไม้อาอักหรือไม้จากวัดร้าง ไม้เสื้อบ้าน หรือไม้ศาลพระภูมิ ไม้ป่าจ้า (ป่าช้า) ซึ่งไม้เหล่านี้ถ้านำเอาไปปลูกสร้างบ้านเรือนแล้ว ผู้อยู่จะไม่เป็นสุข มักเจ็บป่วยไม่สบายถึงแก่ความตายเสมอ บางทีเห็น ร่างเงาสีขาวโพลนเดินหายไปยังเสาต้นนั้น

การเลือกที่ดินสำหรับปลูกเรือน

การปลูกเรือนใหม่ของไทลื้อ มีทั้งปลูกภายในบริเวณบ้านของพ่อ-แม่ และออกไปหาที่ดินใหม่เพื่อปลูกเรือน ในกรณีที่หาที่ใหม่ ที่ดินจะต้องมีลักษณะโล่งและไม่มีจอมปลวก หรือถ้ามีต้นไม้อยู่ก็ตัดต้นไม้นั้นมาสร้างเรือนได้ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่า ห้ามทำบ้านอยู่ตรงที่ดินปากแม่น้ำหรือที่ปากลำธารมาบรรจบกัน หากผู้ใดมิเชื่อฟังว่ากันว่าผู้อยู่จะไม่มีความสุข มักจะมีเหตุอาเพศภัยอันตรายด้วยประการทั้งปวง (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 15) ไทลื้อไม่นิยมปลูกต้นไม้ใหญ่ไว้ในบริเวณบ้าน เพราะเกรงว่าจะล้มใส่บ้าน แต่จะปลูกไม้ผลขนาดกลาง เช่น มะม่วง หรือไม้ล้มลุกแทน เช่น กล้วย มะละกอ เป็นต้น เมื่อเลือกที่ดินแล้วจะมีการทดสอบความเหมาะสมของที่ดิน โดยใช้วิธีการขุดหลุมในที่ดินลึกพอประมาณแล้วนำเมล็ดข้าวเปลือกมาเรียงแถวเป็นรูปวงกลมบริเวณก้นหลุมแล้วนำภาชนะมาครอบเมล็ดนั้นไว้ จากนั้นทิ้งไว้ 1 คืน จึงมาเปิดดู ถ้าข้าวยังเรียงเมล็ดได้เหมือนเดิมแสดงว่าดี และมั่นใจได้ว่าที่ดินบริเวณนั้นจะไม่มีสัตว์มารบกวน ขณะเดียวกันวิธีการดังกล่าวจะช่วยตรวจสอบว่า การสร้างเรือนบนที่ดินที่เลือกนี้เป็นการเข้าไปรบกวนถิ่นฐานหรือที่อยู่ของสัตว์หรือไม่

การปลูกเรือน

ไทลื้อมีความเชื่อว่าปลูกเรือนเดือนใดเป็นสิริมงคล และเดือนใดไม่เหมาะสมดังนี้ (เริ่ม เตชะแก้ว, 2528: 28-29)

เดือน 5* (เดือนมีนาคม) ไม่ดี จะทำให้เจ้าของบ้านมีแต่ความ

โศกทุกข์

เดือน 6* (เดือนเมษายน) ดี จะทำให้เจ้าของบ้านมีข้าวของ เงินทอง

เดือน 7* (เดือนพฤษภาคม) ไม่ดี จะทำให้เจ้าของบ้านเดือดเนื้อร้อนใจ

เดือน 8-9* (มิถุนายน-กรกฎาคม) ดี เจ้าของบ้านจะได้ข้าวของเงินทองมากมาย

เดือน 10* (เดือนสิงหาคม) ไม่ดี เจ้าของบ้านจะเจ็บไข้ได้ป่วย

เดือน 11* (เดือนกันยายน) ไม่ดี เจ้าของบ้านจะมีปากเสียงกัน

เดือน 12* (เดือนตุลาคม) ซึ่งจะดีมากถือว่าเป็นเรือนคำ จะมีแต่โชคลาภมากมาย

เดือนเกี๋ยง* (เดือนพฤศจิกายน) ดี เจ้าของบ้านจะคิดสิ่งใดสมปรารถนา

เดือนยี่* (เดือนธันวาคม) จะชนะข้าศึกศัตรู

เดือนสาม* (เดือนมกราคม) เจ้าของบ้านจะเจริญรุ่งเรือง

เดือน 4* (เดือนกุมภาพันธ์) ไม่ดี เจ้าของบ้านจะพบแต่ทุกข์โศก

ภาพที่ 4-116 บริเวณเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่เพิ่งปลูกสร้างใหม่ (หมู่บ้านปางวัว อ.เชียงคำ)

จะเห็นว่าช่วงเวลาที่ไม่เป็นสิริมงคลในการปลูกเรือนมี 3 ช่วง ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่า น่าจะมีความเกี่ยวโยงกับฤดูกาลและวิถีชีวิตที่ไม่สอดคล้องกับการปลูกเรือนในช่วงเวลาดังกล่าว คือ 1. ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - เดือนมีนาคม เป็นช่วงที่มีงานบุญมากโดยเฉพาะงานบวชเณร (บวชลูกแก้ว) และงานบวชพระ ซึ่งไทลื้อนิยมให้บุตรหลานของตนเองบวชเป็นสามเณรตั้งแต่อายุยังน้อย (7 ขวบ - 10 ขวบ อย่างมากไม่เกิน 15-16 ปี) เพื่อเรียนหนังสือ (สมัยก่อนไม่มีโรงเรียน) เพื่อปลดเปลื้องบาปกรรมให้บิดามารดา ญาติพี่น้อง และเพื่อฝึกหัดตนเองให้มีความสำรวมทั้งทางกิริยา วาจา และจิตใจ การบวชจึงถือเป็นหน้าที่ที่ไทลื้อทุกคนต้องปฏิบัติ จะบวชเรียนอยู่นานกี่พรรษาก็ได้ ยิ่งบวชอยู่ได้นานก็เป็นการดีแก่บิดามารดา ถ้าเป็นสามเณรจนมีอายุ 20 ปี ก็จะต้องทำพิธีบวชพระ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547:128-139) ด้วยประเพณีเช่นนี้ ทำให้ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - เดือนมีนาคม ชาวบ้านจึงยุ่งอยู่กับการเตรียมงาน ตบรจัดพิธี ไม่สะดวกในการปลูกเรือน 2. เดือนพฤษภาคม เป็นช่วงที่จะเริ่มเข้าสู่ฤดูฝน ชาวบ้านกำลังเตรียมหว่านไถเพื่อปลูกกล้า 3. ช่วงเดือนสิงหาคม - เดือนกันยายน เป็นช่วงฤดูฝนไม่สะดวกกับการปลูกเรือนและชาวบ้านยังยุ่งอยู่กับการปลูกข้าว ทำให้ไม่มีเวลาและแรงงานที่จะมาช่วยกันปลูกเรือน ด้วยเหตุนี้ไทลื้อจึงนิยมปลูกเรือนกันช่วงหน้าแล้งหรือช่วงที่เสร็จจากการทำไร่ทำนาแล้ว คือ ช่วงตั้งแต่เดือนตุลาคม - เดือนมกราคม

การปลูกเรือนของไทลื้อส่วนมากจะใช้แรงงานจากเพื่อนบ้านช่วยกันลงแขก โดยก่อนที่จะยกเสาลงหลุมประมาณ 9-10 วัน เจ้าของบ้านจะเตรียมประกอบโครงสร้างอื่นๆ เช่น เจาะรูเสา ประกอบฝา ประกอบโครงหลังคา เจาะรูขื่อ ทำเดือยเสา กับเตรียมวัสดุมุงไว้ เช่น ทำแผงใบคา หรือปั้นเผากระเบื้องดินขอไว้ให้พร้อม บางครั้งก็จะให้ญาติพี่น้องทำชิ้นส่วน

* หมายถึงการนับเดือนของไทลื้อ

ภาพที่ 4-117 พระและสามเณรให้ลื้อในเมืองหยวน แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 4-118 การปลูกสร้างเรือนพื้นถิ่นไทลื้อจะขุดหลุมยกเสา ทำโครงสร้างและมุงหลังคาหลักให้เสร็จก่อน แล้วถึงจะทำองค์ประกอบอื่นตามไป เช่น ปะผนัง บันได เป็นต้น (หมู่บ้านโสมเยอญ เมืองล้า แคว้นสิบสองปันนา)

อื่นของเรือนกันมา เช่น ฝา ก่อนสร้างเจ้าของจะต้องหาฤกษ์ยามวันสร้างบ้าน เตรียมอาหารเลี้ยงชาวบ้านที่มาช่วยงาน พร้อมกับแจ้งข่าวขอแรงจากชาวบ้านไปช่วยปลูกสร้างบ้าน โดยแต่ละครัวเรือนจะส่งผู้ชายมาช่วย 1 คน และผู้หญิงมาช่วยทำอาหาร 1 คน พอถึงวันยกเสาลงหลุมหรือวันสร้าง ทุกคนก็จะมาช่วยกันทำงาน มาช่วยยกเสาลงหลุมและยกส่วนประกอบต่างๆ ของโครงสร้างที่เตรียมไว้ขึ้นประกอบจนเสร็จในวันเดียว บางครั้งถ้าเป็นหลังใหญ่ๆ พื้นฝาเป็นกระดานไม้จริง จะใช้เวลาประมาณ 4-5 วัน ก็เสร็จ (เรื่องเดียวกัน: 26)

การขุดหลุมเพื่อวางเสาทำโดยการขุดหลุมลึกลงไปประมาณ 8 ศอก (2 เมตร) (พินัย สิริเกียรติกุล, 2540: 143) โดยมีความเชื่อเกี่ยวกับโชคลางในการขุดหลุมครั้งแรก คือ (เริ่ม เตชะแก้ว, 2528: 27)

ถ้าขุดครั้งแรกแล้วพบเศษถ้วยแตก เศษหม้อแตก ถือว่าเป็นลาง ไม่ดีจะทำให้เจ้าของบ้านพบกับความเจ็บป่วยอยู่ไม่เป็นสุข วิธีแก้ให้หยุดการขุดหลุมไว้ชั่วระยะหนึ่ง โดยพักสูบบุหรี่หรือเคี้ยวหมากเสียก่อนแล้วจึงลงมือขุดต่อไปถึงจะดี

ถ้าขุดครั้งแรกแล้วพบเศษเหล็ก ถือเป็นลางไม่ดี เจ้าของบ้านจะอยู่ไม่เป็นสุข วิธีแก้ให้ย้ายหรือเปลี่ยนที่ขุดหลุมใหม่

ถ้าขุดครั้งแรกแล้วพบ หิน กรวด ทราย ถือว่าเป็นโชคดี เจ้าของบ้านจะอยู่เย็นเป็นสุข จะได้แก้วแหวนเงินทอง

ถ้าขุดครั้งแรกแล้วไม่พบอะไรคือมีแต่ดินล้วนๆ ถือว่าดีเหมือนกัน แต่เจ้าของบ้านจะไม่มีโชคลาภ

จะเห็นว่าขุดแล้วพบหิน กรวด ทราย ถือว่าดีที่สุด เพราะวัสดุเหล่านี้จะช่วยรับน้ำหนักของเรือนได้ดีกว่าดินหรือวัสดุอื่น

ก่อนยกเสาลงหลุมให้นำเสามาเตรียมและใช้ไม้รองไว้เพื่อไม่ให้เสาถูกกับพื้น แล้วถึงจะล้างด้วยน้ำส้มป่อย แซ่ด้วยแก้วแหวนเงินทอง การยกเสาให้ยกเสาขวัญ (มักเป็นเสาต้นที่ 2 ทางทิศตะวันออก นับจากทิศเหนือ) เป็นอันดับแรก และยกเสานาง (มักเป็นเสาต้นที่ 2 ทางทิศตะวันตก นับจากทิศเหนือ) เป็นอันดับถัดไป แล้วจึงยกเสาอื่นจนกว่าจะหมด สำหรับที่ก้นหลุมของเสาขวัญและเสานางให้ใส่เบี้ยเงินและใบไม้ตามวันที่ยกเสา คือ วันอาทิตย์ใช้ใบขนุน วันจันทร์ใช้ใบมะเดื่อ วันอังคารใช้ใบไม้หวาน วันพุธใช้ใบมะกุ่ม วันพฤหัสบดีใช้ใบอ้อย วันศุกร์ใช้ใบมะจอม วันเสาร์ใช้ใบมะยม ซึ่งการรองก้นหลุมด้วยใบไม้ต่างๆ เหล่านี้จะทำให้เป็นสิริมงคลแก่บ้าน ผู้เป็นเจ้าของจะอยู่เย็นเป็นสุขมีโชคลาภตลอดไป (เรื่องเดียวกัน: 27)

นอกจากนี้จำนวนเสาของเรือน จะต้องเป็นตัวเลขมงคล โดยใช้วิธีการนับไล่จากสูตร 8 ประโยค วนไปเรื่อยๆ ไม่ว่าเรือนหลังนั้นๆ จะมีเสากี่ต้นก็แล้วแต่ ขอให้มีจำนวนเสาตกลงตรงประโยคที่เป็นมงคลก็ถือว่าใช้ได้ ซึ่ง สูตร 8 ประโยค มีดังนี้

1. น้ำบ่อแก้วกินเย็น (เป็นมงคล)

2. ผีอยู่กินและสร้าง (ไม่เป็นมงคล)
3. ผีอยู่ตัวกินควาย (ไม่เป็นมงคล)
4. ตัดถุงลายใส่เบี้ยย่อย (เป็นมงคล)
5. ตำอ้อยเสียผี (ไม่เป็นมงคล)
6. เศรษฐีทานลูก (เป็นมงคล)
7. ผูกเจ้าไว้กินเมือง (เป็นมงคล)
8. เปลวไฟเรืองทั่วฟ้า (ไม่เป็นมงคล)

จากข้อมูลเรื่องความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ จะเห็นว่า ได้แฝงนัยของความเคารพ ความเข้าใจในธรรมชาติ ว่ามีประโยชน์และข้อจำกัดอย่างไร ได้สะท้อนให้เห็นการรู้จักเลือกสถานที่ตั้ง เลือกวัสดุปลูกสร้างเรือนที่สอดคล้องกับประโยชน์ใช้งาน เวลา ฤดูกาล วิถีชีวิต โดยให้กระทบธรรมชาติน้อยที่สุด นอกจากนี้ความเชื่อที่กำหนดขึ้นมา เป็นเสมือนกฎเกณฑ์ที่ช่วยให้คนในหมู่บ้านพึ่งพาตนเอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความสามัคคี ขณะเดียวกันก็เป็นการถ่ายทอดสืบสานภูมิปัญญาการปลูกสร้างเรือนจากรุ่นสู่รุ่นได้ในตัว

4.5 การเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในปัจจุบัน

จากการเก็บข้อมูลพบว่าเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนามีความเปลี่ยนแปลงน้อยกว่าที่ อ. เชียงคำ เนื่องจากหมู่บ้านที่เลือกในแคว้นสิบสองปันนามีการเข้าถึงลำบาก เพราะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน ไม่อยู่ในเส้นทางการค้าและห่างไกลจากศูนย์กลางเมืองขนาดใหญ่ ทำให้ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีตามแบบสังคมเกษตรกรรมไว้ได้ดี ต่างกับหมู่บ้านไทลื้อที่ อ.เชียงคำ ซึ่งอยู่ท่ามกลางพื้นที่ราบลุ่ม การคมนาคมเข้าถึงได้ง่าย มีความพร้อมทั้งระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ไทลื้อที่ อ.เชียงคำจึงถูกกระแสความเจริญในระบบทุนนิยมจากภายนอกเข้ามากระทบมากกว่า ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเหลือน้อยลง ลูกหลานออกไปศึกษาต่อหรือออกไปทำงานรับจ้างในเมืองมากขึ้น ประกอบกับการมีสภาพอากาศที่ร้อนกว่าและฝนไม่ตกชุกเท่า อีกทั้งยังได้รับอิทธิพลจากชาวล้านนาที่มาอาศัยอยู่ก่อนแล้ว ปัจจัยเหล่านี้มีผลทำให้เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ. เชียงคำ มีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมากกว่าเรือนพื้นถิ่นไทลื้อสิบสองปันนา ดังมีรายละเอียดคือ

4.5.1 การเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อใน อ. เชียงคำ

ไม่พบเรือนที่เป็นเรือนเครื่องผูกหรือเรือนที่ทำด้วยไม้ไผ่ทั้งหลัง วัสดุมุงหลังคานอกจาก หญ้าคา แป้นเกล็ด และกระเบื้องดินขอแล้ว บางหลังมุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์ที่ชาวบ้านผลิตได้เอง มีเรือนหลายหลังที่ใช้วัสดุมุงสมัยใหม่ เช่น สังกะสี และกระเบื้องลอน เพราะแป้นเกล็ดเดิมหมดสภาพ หรือถ้ายังมีสภาพดีอยู่ก็จะมีคนจากภายนอกมาขอซื้อในราคาที่ดี ในส่วนของหญ้าคานั้น ในปัจจุบันมีชาวบ้านที่ผลิตตับหลังคาที่ทำจาก

ภาพที่ 4-119 เรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา อยู่ทางภาคกลางภูมิประเทศที่เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อน (หมู่บ้านแถบเมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-120 เรือนพื้นถิ่นไทลื้อมุงด้วยหลังคาสังกะสี (หมู่บ้านบัวนวลพัฒนา อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-121 ฝาเรือนตีซ้อนเกล็ดทางนอนและวางตั้งฉากกับพื้นเรือน (หมู่บ้านแพด อ.เชียงคำ)

หญ้าคามาขายน้อยมาก ทำให้มีราคาแพงเมื่อเทียบกับการใช้หลังคาสังกะสี ซึ่งมีความคงทนไม่ต้องเปลี่ยนบ่อยเหมือนกับหลังคาที่ทำจากหญ้าคา

ฝาเรือนส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลง จากฝาเอียงผายออกมาเป็นแบบตั้งฉากกับพื้นเรือน ถ้าเป็นฝาไม้จริงมักจะตีซ้อนเกล็ดทางนอนแทนการตีตามแนวตั้ง มีการเจาะช่องหน้าต่างเพิ่มขึ้นเพื่อนำแสงธรรมชาติเข้าสู่เรือนและระบายอากาศ

สำหรับพื้นที่ใช้สอยส่วนต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยสรุป ดังนี้

- กั้นพื้นที่บางส่วนบริเวณใต้ถุนด้วยฝาไม้ไผ่ขัดแตะฝาไม้จริง หรือใช้แผ่นสังกะสี โดยอาศัยเสาใต้ถุนเป็นโครงสร้าง เพื่อทำเป็นห้องเก็บรถไถนา จักรยาน และจักรยานยนต์ เป็นต้น
- เลิกใช้ก้อนเส้ากับแม่เตาไฟ มาใช้เตาอั้งโล่หรือเตาแก๊สแทน มีการใช้ตู้กับข้าวแทนที่ง่า และแยกครัวไฟออกมาไว้ในพื้นที่ที่โปร่งขึ้น เช่น บริเวณชานร่มทั้งด้านหน้าด้านหลัง ระเบียงของยุ้งข้าวที่เชื่อมต่อกับเรือน เป็นต้น แล้วเปลี่ยนห้องครัวเดิมเป็นห้องเก็บของหรือห้องนอนของลูกแทน
- ใช้ระเบียงในส่วนของ "คอม" เป็นที่นอนของคนชราเพราะสะดวกในการไปเข้าห้องน้ำได้บ่อยๆ โดยไม่กวนผู้ที่นอนอยู่ในห้องนอนบางครอบครัวกั้นพื้นที่บริเวณคอมเพื่อใช้เป็นห้องนอนลูก
- มีการปรับเรือนครัวให้โล่งขึ้นโดยการรื้อผนังออกบางด้าน
- มีการต่อเติมห้องน้ำ-ส้วม บริเวณชานแดดและชานร่ม ทั้งบริเวณชานด้านหน้าและด้านหลัง แทนของเดิมที่เคยอยู่บริเวณด้านล่างเพื่อความสะดวกและปลอดภัยต่อคนชราและสมาชิกในครอบครัว
- เปลี่ยนหลังคาและฝายุ้งข้าวเป็นสังกะสี
- ไม่พบการใช้ร้านน้ำตามหน้าที่ใช้สอยเดิมแต่ปรับเปลี่ยนเป็นที่วางของแทน เนื่องจากมีตู้เย็น กระติกน้ำ หรือภาชนะใส่น้ำอื่นๆ เข้ามาแทนที่
- มีการนำเฟอร์นิเจอร์เข้ามาใช้ในเรือน เช่น มีชุดรับแขกบริเวณเติ่น ใช้เตียงในห้องนอน เป็นต้น

4.5.2 การเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา

ในปัจจุบันหลังคาเรือนส่วนใหญ่มุงด้วยกระเบื้องดินขอ เพราะราคาไม่แพง สามารถผลิตได้เองในพื้นที่ ถ้ามุงด้วยหญ้าคา หรือใบไม้ชนิดอื่นๆ จะมีอายุสั้นต้องเปลี่ยนบ่อยและมีโอกาสรั่วมากกว่า มีเรือนน้อยหลังมากที่มุงด้วยวัสดุสมัยใหม่ เช่นกระเบื้องลอน และสังกะสี

ไม่พบเรือนไทลื้อที่เป็นเรือนไม้ไผ่หรือเรือนเครื่องผูกทั้งหลัง (เนื่องจากไม้ไผ่มีข้อเสียคือไม่ทนแมลง ผุพังง่าย และโหมไฟง่ายเมื่อแห้ง

กรอบ) แต่ยังพบเรือนที่ใช้ไม้จริงกับโครงสร้างที่ต้องการความคงทนแข็งแรง แต่องค์ประกอบอื่นๆ ของเรือนยังเป็นไม้ไผ่อยู่ สำหรับในพื้นที่ใช้สอยส่วนต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเรือนบางหลังที่เข้าไปศึกษา โดยสรุปคือ

- มีการกั้นหรือใช้พื้นที่ใต้ถุนหรือบริเวณใต้ปะบางส่วนเป็นที่เก็บรถไถนา จักรยาน จักรยานยนต์ รถเข็น มีการก่ออิฐบริเวณใต้ถุนเรือนทำเป็นห้องอบหน่อไม้
- มีการกั้นบางส่วนของระเบียงหน้าด้านที่ติดกับบันไดเป็นห้องนอนสำหรับลูกชาย
- มีการปรับเปลี่ยนห้องเก็บข้าวบนเรือนที่อยู่บริเวณระเบียงหน้าเป็นห้องนอนของลูกชาย
- ไม่พบร้านน้ำสำหรับวางหม้อใส่น้ำดื่มบริเวณระเบียงหน้า หรือมีการปรับเปลี่ยนร้านน้ำเดิมกลายเป็นที่วางของ โดยเจ้าของบ้านจะใช้วิธีซงน้ำชาร้อนมาให้ดื่มแทน
- มีการนำเฟอร์นิเจอร์เข้ามาใช้ในเรือน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ หรือชุดรับแขก มาใช้บริเวณระเบียงหน้า
- เริ่มมีการใช้เฟอร์นิเจอร์แบบลอยตัวในห้องโถง เช่น โต๊ะและม้านั่งเตี้ย ตู้เก็บของ ตู้เสื้อผ้า บางครัวเรือนที่มีฐานะจะทำตู้ Built-In ทำหน้าที่แทนผนัง กั้นระหว่างห้องโถงกับห้องนอน หรือไม่ก็วางตู้ Built-In ตามแนวยาวของผนังในห้องโถงด้านตรงข้ามกับระเบียงหน้า ตู้ Built-In เหล่านี้ ทำหน้าที่เก็บของ เก็บเครื่องนอน เก็บเสื้อผ้า วางโทรทัศน์ เครื่องเสียง เป็นต้น (เดิมในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ จะไม่มีการใช้เฟอร์นิเจอร์ แต่จะอาศัยการนอนนั่งกับพื้นเรือนเป็นหลัก หรืออาศัยองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของเรือนทำเป็นเฟอร์นิเจอร์ไปในตัว เช่น ทำราวกันตกและค้ำยันหลังคาเป็นม้านั่ง ใช้ฝาเอียงเป็นส่วนประกอบของชั้นวางของ เป็นต้น)

ภาพที่ 4-122 การกั้นบริเวณใต้ถุนเป็นที่เก็บรถไถนา (หมู่บ้านแพด อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-123 การใช้เตาแก๊สและตู้กับข้าวภายในครัวปัจจุบัน (หมู่บ้านหย่วน อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-130 การใช้เฟอร์นิเจอร์บริเวณระเบียงหน้า ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ควนสิบสองปันนา

ภาพที่ 4-124 การรื้อฝาเรือนครัวในด้านที่เชื่อมกับชานนอกออก เพื่อให้ครัวโล่งขึ้น (หมู่บ้านเชียงแสน อ.เชียงคำ)

- มีระบบประปาต่อน้ำขึ้นมาใช้บริเวณชานนอก เรือนบางหลังมีการสร้างห้องอาบน้ำคอนกรีต พร้อมติดตั้งแผงโซล่าเซลบนหลังคา

ภาพที่ 4-125 การต่อเติมห้องน้ำ-ส้วม บริเวณชานรม (หมู่บ้านน้ำแวน อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-126 การต่อเติมห้องน้ำ-ส้วม บริเวณชานแดด (หมู่บ้านธาตุ อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-127 การเปลี่ยนหลังคาและฝา ยุ้งข้าวเป็นสังกะสี (หมู่บ้านทุ่งมอก อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-128 การใช้พื้นที่ใต้ถุนบางส่วน เป็นที่จอดรถยนต์ (หมู่บ้านดอนแดง แควันสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-129 การใช้พื้นที่ใต้ถุน เป็นที่จอดรถไถนา (หมู่บ้านหัวน้ำเมืองหยวน แควันสิบสองปันนา)

คอนกรีตของห้องน้ำเพื่อนำพลังงานไฟฟ้ามาใช้ทำน้ำอุ่น

- เปลี่ยนเสา ตาน พื้นของส่วนชานนอกเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ซึ่งเดิมเป็นพื้นฟากไม้ไผ่ ทำให้ต้องเปลี่ยนทุกปี อีกทั้งไม้ไผ่เริ่มหายากเพราะมีราคาแพงขึ้น เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่บนภูเขาถูกปรับเปลี่ยนไปปลูกต้นยางพาราตามนโยบายของรัฐบาล
- การใช้หิ้งข่าเริ่มน้อยลง เนื่องจากถูกแทนด้วยตู้กับข้าว
- มีการใช้แผ่นพลาสติกขึงใต้หลังคาในส่วนห้องนอน (มีทั้งแบบขึงคลุมเฉพาะแต่ละมุ้ง และแบบขึงคลุมทั้งห้องนอน) และห้องโถง เพื่อกันน้ำฝนและฝุ่นผงที่ตกมาจากหลังคา
- มีการใช้แผ่นสังกะสีทำเป็นฝายุ้ง และฝาห้องเก็บข้าว เนื่องจากกันหนูได้ดีกว่าฝาไม้แบบเดิม

4.5.3 ข้อสรุปและข้อเสนอแนะบางประการต่อการเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ

จากข้อมูลในหัวข้อ 4.5.1 และ 4.5.2 พบว่าการเปลี่ยนแปลงของเรือนไทลื้อสามารถแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ การปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์ การปรับเปลี่ยนผังเพื่อประโยชน์ใช้สอย และการเปลี่ยนแปลงด้านวัสดุ

การปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์อาคาร ซึ่งเป็นรูปแบบที่เห็นได้ชัดในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ คือ

- การเจาะช่องหน้าต่างเพิ่มขึ้นในเรือนไทลื้อที่ อ. เชียงคำ เพื่อช่วยระบายอากาศและรับแสงธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับภูมิอากาศของไทยที่ร้อนกว่าที่แคว้นสิบสองปันนา
- มีการเปลี่ยนจากฝาไม้ตีตามตั้งและเอียงผายออกเป็นฝาไม้ตีซ้อนเกล็ดทางนอน โดยวางแนวฝาตั้งฉากกับพื้น (ไม่เอียงผายออกเหมือน เดิม)

การปรับเปลี่ยนผังเพื่อประโยชน์ใช้สอย เป็นรูปแบบที่มีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัด และมีลักษณะร่วมกันของทั้งแคว้นสิบสองปันนาและที่ อ.เชียงคำ คือ

- มีการกั้นบางพื้นที่ของเรือน ได้แก่ บริเวณคอม บริเวณระเบียงหน้า ระเบียงยุ้ง เพื่อใช้เป็นห้องนอนของลูกชายที่โตเป็นหนุ่มแล้ว
- การสร้างห้องน้ำหรือห้องล้วมบริเวณชานเรือน
- มีการกั้นบางส่วนของใต้ถุนเรือน เพื่อใช้เก็บรถจักรยานและรถจักรยานยนต์

นอกจากนี้ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ. เชียงคำ มีการปรับเปลี่ยนผังอย่างเห็นได้ชัดอีกคือ

- มีการย้ายส่วนครัวไฟออกมาอยู่ในบริเวณที่โปร่งโล่งมากขึ้นพร้อมกับเปลี่ยนเรือนครัวไฟเดิมเป็นห้องเก็บของหรือห้องนอนของลูกหลาน
- มีการปรับเปลี่ยนห้องภายในยุ้งข้าวหนึ่งในสองห้องเป็นห้องนอนของลูก

การเปลี่ยนแปลงด้านวัสดุ ที่เห็นได้ชัดคือ

- เริ่มใช้โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กกับชานแดดในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา
- มีการใช้แผ่นสังกะสี เป็นฝายุ้งข้าวในเรือนไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา
- มีการใช้วัสดุมุงสมัยใหม่ในเรือนและยุ้งข้าว ทั้งใน อ.เชียงคำและในแคว้นสิบสองปันนา เช่น สังกะสี กระเบื้องลอน

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่า ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันเรือนไทลื้อมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและปัจจัยพอที่จะสรุปได้ดังนี้

1. สภาพภูมิอากาศ ที่ อ.เชียงคำมีภูมิอากาศร้อนกว่าที่แคว้นสิบสองปันนา เรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำจึงเจาะช่องหน้าต่างเพิ่มขึ้นและไม่จำเป็นต้องมีชายคาปีกนก ไม่ต้องมีปีกที่ช่วยกันฝนและลมหนาวมากเท่ากับเรือนที่แคว้นสิบสองปันนา

2. วิถีชีวิตและค่านิยม ไทลื้อที่ อ.เชียงคำ มีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงด้วยปัจจัยจากความเจริญภายนอกมากกว่าไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนา ทำให้มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้อง เช่น มีการทำนาน้อยลงทำให้ยุ้งข้าวเริ่มเหลือน้อยลง หรือมีการปรับเปลี่ยนยุ้งข้าวเดิมเพื่อรองรับประโยชน์ใช้สอยใหม่ ลูกหลานในสังคมสมัยใหม่ทั้งในพื้นที่แคว้นสิบสองปันนาและใน อ.เชียงคำ มีความต้องการความเป็นส่วนตัวมากขึ้น ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนพื้นที่ หรือมีการกั้นพื้นที่บางส่วนของเรือนเพื่อทำเป็นห้องนอนส่วนตัวสำหรับลูกหลาน

นอกจากนี้การพัฒนาเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อความเจริญของประเทศส่งผลต่อค่านิยมของคนรุ่นใหม่อย่างมาก ดังที่ ศรีศักร วัลลิโภดม (2545: 89) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้คนต้องพลัดพรากจากครอบครัวและชุมชนบ้านเรือนที่เคยอยู่ ออกมาแสวงหาเงินและความเจริญทางวัตถุ จนทำให้ค่านิยมที่เคยมีมาแต่เดิมเปลี่ยนไป และสิ่งสำคัญคือ คนรุ่นใหม่ละทิ้งของเก่า จนทำให้รับอะไรง่ายๆ จากภายนอก โดยไม่มีการประเมินว่าดีและเหมาะสมหรือไม่ ด้วยเหตุผลข้างต้น ทำให้เรือนที่สร้างขึ้นใหม่ใน อ.เชียงคำ มีรูปแบบเหมือนบ้านตึกหรือเรือนปูนสมัยใหม่ตามแบบบ้านในเมืองหลวง หรือแบบบ้านจัดสรรที่ลูกหลานได้ไปเห็นมา เมื่อมีทุนจำนวนหนึ่งก็นำแบบที่ตัวเองชอบและคิดว่าทันสมัยมาสร้างให้พ่อแม่อยู่

3. ความเจริญทางด้านเทคโนโลยี ทำให้มีระบบประปา ไฟฟ้า และวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่เข้ามามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเรือน เช่น ทำห้องน้ำ-ส้วมบนเรือน มีการปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยของใต้ถุนเรือนบางส่วนที่เคยเป็นคอกสัตว์ กลายเป็นที่จอดรถยนต์ ห้องเก็บรถจักรยาน รถจักรยานยนต์ มีการนำคอนกรีตเข้ามาใช้เป็นส่วนหนึ่งของวัสดุก่อสร้าง โดยเฉพาะในแคว้นสิบสองปันนา ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงต่อเติมเรือน มักจะใช้ คอนกรีต อิฐ เนื่องเพราะได้รับอิทธิพลจากจีน ที่มีความ

ภาพที่ 4-131 การใช้เฟอร์นิเจอร์แบบลอยตัว และ Built-in ภายในห้องโถง (หมู่บ้านป่างล้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-132 การเปลี่ยนชานนอกมาใช้โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก (หมู่บ้านป่างล้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-133 การใช้แผ่นพลาสติกซึ่งคลุมห้องนอนและบางเรือนก็คลุมเลยออกมาถึงห้องโถง (หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหยวน แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-134 ฝาบุ้งข้าวเป็นสังกะสี (หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหยวน แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-135 ห้องเก็บข้าว ฝาเป็นสังกะสี หลังคามุงด้วยกระเบื้องลอน (หมู่บ้านป่าง ล้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-136 ฝาไม้ตั้งตรงดีซ้อนเกล็ดทางนอน และมีการเจาะช่องหน้าต่างเพิ่มขึ้น (หมู่บ้านแพด อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-137 เรือนรูปแบบเหมือนบ้านตึกของไทลื้อ อ.เชียงคำ ในปัจจุบัน (หมู่บ้านเชียงบาน)

เชี่ยวชาญด้านการก่อสร้างอาคารด้วยอิฐและคอนกรีต มีการใช้วัสดุมุงสมัยใหม่ เช่น สังกะสี กระเบื้องลอน

หมู่บ้านดอนแดง

หมู่บ้านโสมพะมิง

ภาพที่ 4-138 เรือนไทลื้อในหมู่บ้านที่ใกล้เมืองเชียงรุ่ง ซึ่งเป็นเมืองหลวงของแคว้นสิบสองปันนา มีการนำ อิฐ คอนกรีตที่ได้รับอิทธิพลจากจีนเข้ามาผสมผสาน

4. <u>การขาดแคลนวัสดุธรรมชาติ</u> ที่นำมาใช้ในการสร้างเรือน เช่น ไม้ชนิดต่างๆ ด้วยสาเหตุคือ การตัดไม้ทำลายป่า การใช้ไปโดยไม่มีการปลูกป่าหรือพืชทดแทน ทำให้วัสดุธรรมชาติเหลือน้อย มีราคาแพง บางชนิดก็มีราคาแพงกว่าวัสดุสมัยใหม่ เพราะชาวบ้านผลิตน้อย เช่น หลังคาหญ้าคาแพงกว่าสังกะสี นอกจากนี้นโยบายของรัฐบาลก็มีผลทำให้ความหลากหลายของวัสดุธรรมชาติที่จะนำมาสร้างเรือนเหลือน้อยลง ยังผลให้ชาวบ้านต้องเพิ่มการพึ่งพาวัสดุจากภายนอกที่ไม่สามารถผลิตเองมากขึ้น เห็นได้ชัดเมื่อรัฐบาลจีนสนับสนุนให้บริเวณแคว้นสิบสองปันนามีการปลูกยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจ ทำให้ต้นไม้และต้นไม้ชนิดอื่นเหลือน้อยลง เพราะพื้นที่ป่าถูกทำเป็นสวนยางพารามากขึ้น

เรือนพื้นถิ่นในอดีตย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขต่างๆ มีการลองผิดลองถูกจนได้ลักษณะที่เหมาะสม จนมาถึงปัจจุบันมีปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นเป็นอย่างมากดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะว่าแนวทางในการเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ควรจะเป็นนั้น ควรอยู่บนพื้นฐานของเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นจากเทคโนโลยีดั้งเดิม ไม่ซับซ้อนเกินความสามารถของชาวบ้านจะนำไปใช้ ควรมีการนำวัสดุท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด ผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นสามารถใช้ได้ในระดับชาวบ้านทั่วๆ ไป ไม่สร้างมลภาวะแก่สภาพแวดล้อม หาแหล่งพลังงานที่ชดเชยได้ ไม่ขัดกับประเพณีท้องถิ่นและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ติดตั้งในราคาถูก แต่ถ้าไม่สามารถด้านกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกได้ หรือมีความจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่จากภายนอก ก็ควรที่จะนำเข้ามาปรับใช้อย่างมีสติและปัญญา ดังตัวอย่างของการนำเอาแผ่นสังกะสีลูกฟูกซึ่งเป็นวัสดุสมัยใหม่ มีราคาถูกจากภายนอกมาผสมผสานกับโครงสร้างไม้ในท้องถิ่นอย่างเหมาะสม โดยทำเป็นฝาห้องเก็บข้าว ฝายุ้งข้าวและหลังคายุ้งข้าว ที่ไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องความร้อน แต่ต้องการใช้ประโยชน์จากความร้อน (เพราะความร้อนจะช่วยไล่ความชื้นจากข้าว) อีกทั้งผนังสังกะสีก็สามารถกันไม่ให้หนูเข้าไปทำลายกัดกินเมล็ดข้าวในยุ้งได้ดี

4.6 ลักษณะเด่นของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ

จากการศึกษาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ทั้งในแง่ของเอกสาร การสัมภาษณ์ และจากการสำรวจเรือนจริง ทั้งที่เป็นเรือนตัวอย่าง และเรือนที่มีการอาศัยอยู่จริง พบว่าเรือนพื้นถิ่นไทลื้อทั้งที่ อ.เชียงคำ และที่แคว้นสิบสองปันนามีลักษณะเด่นที่สะท้อนภูมิปัญญาของไทลื้อที่ควรค่าแก่การสืบสานและพัฒนาต่อ คือ

4.6.1 เป็นเรือนที่มีตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยที่เหมาะสมกับภูมิอากาศ

ไทลื้ออาศัยอยู่ในเขตร้อนชื้นที่มีทั้งอากาศร้อน ฝนตกชุก และมีอากาศหนาวจัดตอนกลางคืนในฤดูหนาว ภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อจึงมีการจัดวางพื้นที่ใช้สอยที่แสดงให้เห็นภูมิปัญญาในการสร้างเรือน ที่นำเอาประโยชน์จากภูมิอากาศมาใช้ ในขณะเดียวกันก็มีการป้องกันภัยจากสภาพภูมิอากาศได้ในตัว ดังตัวอย่างคือ

เรือนไทลื้อจะยกใต้ถุนสูงเพื่อหนีความชื้นจากพื้นดินที่จะเข้ามาทำความเสียหายต่อเรือน ขณะเดียวกันชาวบ้านก็อาศัยพื้นที่บริเวณใต้ถุนประกอบกิจกรรมตอนกลางวัน โดยเฉพาะในช่วงฤดูร้อน ถึงแม้สภาพอากาศรอบๆ เรือนจะร้อนแต่บริเวณใต้ถุนจะเย็นสบาย เนื่องจากพื้นที่ใต้ถุนมีลักษณะโล่งเอื้อให้ลมพัดเข้ามาได้ทุกทิศทุกทาง มีหลังคาและห้องชั้นบนของเรือนช่วยกันความร้อนจากแสงแดด พร้อมกับมีไอเย็นที่ระเหยขึ้นมาจากพื้นดินเข้ามาช่วยลดความร้อน เมื่อถึงฤดูหนาวอุณหภูมิที่ชั้นบนของเรือนก็อยู่ในภาวะน่าสบาย กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นบริเวณใต้ถุนในช่วงฤดูร้อน เช่น ทอผ้า พักผ่อน รับแขก เลี้ยงเด็ก ฯลฯ สามารถย้ายขึ้นไปทำที่บริเวณชานหรือระเบียงบนเรือนได้ เมื่อถึงฤดูฝน น้ำหลากท่วมเข้ามาในหมู่บ้าน การมีใต้ถุนก็เสมือนช่วยยกเรือนหนีน้ำท่วมได้ในตัว

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อมีการวางตำแหน่งของส่วนใช้สอยที่ต้องการประโยชน์จากแสงอาทิตย์ไว้ทางทิศใต้และทางทิศตะวันตก และวางตำแหน่งประโยชน์ใช้สอยที่ไม่ต้องการความร้อนจากแสงอาทิตย์ ไว้ทางทิศตะวันออก คือ วางครัวไฟอยู่ในทิศตะวันตก เพื่อกันความร้อนจากแสงเข้าสู่ส่วนอื่นของเรือน และอาศัยความร้อนจากแสงอาทิตย์ที่ร้อนแรงยามบ่าย ทำลายความอับชื้นที่มักเกิดขึ้นบริเวณครัว วางตำแหน่งชานซักล้างและชานแดดไว้ทางทิศใต้ ทำให้บริเวณดังกล่าวมีโอกาสรับแสงแดดแทบทั้งวันและเกือบตลอดทั้งปี เพราะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีแนวโคจรของดวงอาทิตย์อ้อมทางทิศใต้กินช่วงเวลาส่วนใหญ่ของปี (ประมาณ 8 เดือน) ซึ่งสอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยบริเวณชานแดดและชานซักล้างที่ต้องอาศัยประโยชน์จากแสงแดดเป็นหลัก เช่น เป็นที่ตากผ้า ตากเมล็ดพืช ซักล้าง อาบน้ำ เป็นต้น ในทางตรงกันข้าม ห้องนอนจะอยู่ทางทิศตะวันออกวางแนวเหนือ-ใต้ หรือหันแนวยาวของห้องสู่ทิศตะวันออกเพื่อรับแสงแดดอบอุ่นยามเช้า หลีกหนีแสงแดดอันร้อนแรงยามบ่าย

ภาพที่ 4-139 การใช้สังกะสีมุงหลังคาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนา (หมู่บ้านป่างสัน เมืองมาง)

ภาพที่ 4-140 การใช้สังกะสีทำฝาห้องเก็บข้าว (หมู่บ้านป่างสัน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-141 การทำกิจกรรมบริเวณใต้ถุนเรือนตอนกลางวัน ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ.เชียงคำ
(ซ้ายบน) รับแขก, หมู่บ้านห้วยน้ำ
(ขวาบน) เลี้ยงเด็ก พักผ่อน, หมู่บ้านแพด
(ซ้ายล่าง) ทำขนม, หมู่บ้านหย่วน
(ขวาล่าง) เล่น, หมู่บ้านเชียงบาน

ภาพที่ 4-143 ชานเรือนพื้นถิ่นไทลื้ออาศัยแสงแดดอันร้อนแรงตามบ่ายจากทิศตะวันตกและทิศใต้ให้เป็นประโยชน์
(ซ้าย) หมู่บ้านหัวยสอ แคว้นสิบสองปันนา
(ขวา) หมู่บ้านเชียงคาน อ.เชียงคำ

ภาพที่ 4-142 การทำกิจกรรมบริเวณใต้ถุนเรือนตอนกลางวัน ในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา
(ซ้ายบน) เล่น พักผ่อน, หมู่บ้านห้วยแห เมืองหย่วน
(ขวาบน) รับแขก, หมู่บ้านป่างล้าน เมืองมาง
(ซ้ายล่าง) ทอผ้า, หมู่บ้านแวน เมืองลา

การวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยต่างๆ ของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่กล่าวมาในหัวข้อนี้ เป็นตัวอย่างของการสร้างเรือนที่เกิดจากภูมิปัญญาที่อยู่บนฐานของความเข้าใจถึงสภาพดินฟ้าอากาศของถิ่นที่อยู่ ทำให้ไทลื้ออยู่อาศัยในเรือนที่มีความเย็นสบายในช่วงฤดูร้อน ไม่อับชื้นในฤดูฝน และอบ

อุ่นในช่วงฤดูหนาว

4.6.2 เป็นเรือนที่มีองค์ประกอบเหมาะสมกับ วัสดุ การใช้งาน และภูมิอากาศ

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อเป็นเรือนที่สร้างจากวัสดุธรรมชาติภายในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นไม้ชนิดต่างๆ ดิน และหิน ล้วนถูกนำมาเรียงร้อยประกอบเป็นโครงสร้าง พื้น ฝา หลังคา โดยอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจธรรมชาติของวัสดุที่จะเลือกใช้ ผสมผสาน สร้างสรรค์ ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศและการใช้งาน ซึ่งชาวบ้านสามารถปลูกสร้างได้เอง โดยไม่พึ่งวัสดุและเทคโนโลยีจากภายนอก

โครงสร้าง ไทลื้อรู้ว่าโครงสร้างส่วนใดของเรือนที่ต้องการความมั่นคงแข็งแรงเป็นพิเศษ โครงสร้างส่วนใดที่ต้องแข็งแรงและทนต่อความชื้น และโครงสร้างส่วนใดต้องการความแข็งแรงรองลงมา โครงสร้างที่สำคัญ เช่น เสา คาน ดง จะใช้ไม้เนื้อแข็ง ส่วนโครงสร้างพื้นและหลังคามีทั้งใช้ไม้จริงและไม้ไผ่ นอกจากนี้มีการนำหินซึ่งเป็นวัสดุที่ทนความชื้นมาเป็นฐานเสา เพื่อกันความชื้นจากพื้นดินสู่เรือน

พื้น มีลักษณะที่สอดคล้องกับการใช้งานและสอดคล้องกับตำแหน่งว่าบริเวณพื้นที่อยู่ภายนอกหรือภายในเรือน พื้นใต้ถุนเป็นดิน เพราะต้องรองรับการใช้งานหนักและไม่ต้องการความสะอาดมากนัก พื้นบริเวณชานแดดเป็นพื้นฟากไม้ไผ่เพราะหาง่าย สะดวกต่อการต้องเปลี่ยนบ่อยๆ จากการสัมผัสแดด น้ำฝน น้ำจากการซักล้าง หรือถ้าเป็นพื้นไม้จริงจะตีเว้นร่องเพื่อง่ายต่อการระบายน้ำและความชื้น พื้นบริเวณชานร่ม หรือระเบียง หรือโถง ถ้าเป็นเรือนขนาดใหญ่มักจะเป็นพื้นไม้จริง หรือถ้าเป็นพื้นฟากไม้ไผ่จะต้องวางอยู่บนดงไม้จริง เพราะต้องรองรับการใช้งานบ่อยและหนัก เช่น รองรับชาวบ้านเมื่อมีงานบุญที่ต้องจัดบนเรือน รองรับการเก็บข้าวและเมล็ดพืช ส่วนพื้นครัวและพื้นห้องนอนมักเป็นพื้นฟากไม้ไผ่ เพราะไม่ต้องรับน้ำหนักมาก อีกทั้งพื้นฟากยังช่วยระบายอากาศและมีความหยุ่นตัวเหมาะกับการนอนโดยไม่ต้องใช้ฟูก

ฝา มีลักษณะที่สอดคล้องกับการระบายอากาศและความเป็นส่วนตัว เช่น ฝาบริเวณส่วนครัวจะโปร่งเพื่อช่วยระบายควัน ส่วนฝาของห้องนอนจะทึบหรือมีช่องหน้าต่าง 1-2 ช่อง เพื่อกันลมหนาวและสร้างความเป็นส่วนตัว นอกจากนี้การวางฝาให้เอียงผายออกยังช่วยยืดอายุการใช้งานของฝาให้ยาวขึ้น เพราะการเอียงผายออกจะช่วยระบายน้ำฝนที่สาดเข้ามากระทบฝาให้หยดออกไปก่อนที่จะมากองอยู่ที่ตีนฝา ซึ่งเป็นการป้องกันไม่ให้ความชื้นสะสมอยู่ที่ตีนฝา สำหรับฝาของยุ้งข้าวหรือห้องเก็บข้าวจะมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากฝาเรือน คือจะไม่มีโครงเคร่าฝาอยู่ด้านในแต่จะมีอยู่ด้านนอกแทนด้วยเหตุผลคือ 1. เพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับฝาในการช่วยรับแรงดันจากเมล็ดข้าวที่บรรจุอยู่ข้างใน และ 2. ช่วยลดความเป็นซอกมุมให้กับผนังด้านในที่จะมีเมล็ดข้าวไปติด ส่วนฝายุ้งข้าว

ภาพที่ 4-144 แสงแดดอันอบอุ่นยามเช้าสาดส่องห้องนอน (หมู่บ้านดอนแดน แควันสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-145 แสงแดดอันอบอุ่นยามเช้าสาดส่องเข้ามาบริเวณระเบียงหน้า (หมู่บ้านดอนแดน แควันสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-146 แสงแดดอันร้อนแรงยามบ่ายสาดส่องเข้ามาในส่วนครัวไฟ (หมู่บ้านถิ่น แควันสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-147 ในเรือนเดียว มีการผสมผสานไม้จริงและไม้ไผ่ โครงสร้างสำคัญ เช่นเสา คาน บันได ใช้ไม้จริง ดง พื้น ฝา ใช้ไม้ไผ่ (หมู่บ้านเชียงคาน อ.เชียงคาน)

ภาพที่ 4-148 การมีหินสองก้อนรองเสาเรือนไม้แต่ครั้นสิบสองปันนา จะช่วยป้องกันความชื้นจากพื้นดินสู่เรือน (หมู่บ้านอะเก่า เมืองพง)

ภาพที่ 4-149 เสาดูเหมือนเป็นไม้จริง โครงหลังคาเป็นไม้จริงผสมไม้ไผ่ (หมู่บ้านธาตุ อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-150 พื้นชานร่มและชานแดดทำด้วยไม้จริงตีเว้นร่อง เพื่อความแข็งแรงและระบายน้ำ (หมู่บ้านธาตุ อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-151 พื้น ฝา ของห้องครัวทำด้วยฟากไม้ไผ่ ทำให้ง่ายต่อการระบายอากาศ (หมู่บ้านเชียงคาน อ.เชียงคำ)

ถ้าเป็นไม้จริงจะดีตามตั้ง ถ้าเป็นฝาไม้ไผ่ขัดแตะจะพอกผิวด้วยฟางผสมดินและมูลสัตว์ เพราะวิธีดังกล่าวจะทำให้ฝาเรียบลดซอกมุมไม่ให้เมล็ดข้าวเข้าไปติด

<u>หลังคา</u> ใช้วัสดุธรรมชาติที่ไม่สะสมความร้อน เช่น หญ้าคา แป้นเกล็ด กระเบื้องดินเผาหรือดินขอ มีการยื่นชายคาออกมากันแดดกันฝนทุกด้าน โดยเฉพาะด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกของเรือนที่ต้องรับลมหนาวจะมีชายคาอีกชั้นหนึ่ง เรียกว่า "ปะ" ลดระดับลงมาช่วยกันลมหนาวพัดเข้ามาปะทะตัวเรือน

4.6.3 เป็นเรือนที่มีลักษณะพื้นที่และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเอื้อต่อการ ปรับเปลี่ยน ต่อเติม และซ่อมแซม

สรรพสิ่งในโลกล้วนต้องเปลี่ยนแปลงเป็นสัจธรรม เรือนพื้นถิ่นไทลื้อก็ย่อมหนีไม่พ้นสัจธรรมนี้ โดยมีปัจจัยหลักที่เป็นเหตุของการเปลี่ยนแปลง คือ ความเสื่อมสลายหรือหมดอายุการใช้งานของวัสดุ ภัยธรรมชาติ และปัจจัยสุดท้ายคือผู้อยู่อาศัย ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงมาก เพราะมนุษย์มีธรรมชาติของการเติบโต ตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย เพิ่มจำนวนลดจำนวน มีธรรมชาติของการเคลื่อนที่เคลื่อนไหว และเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขความจำเป็นหรือความต้องการที่เข้ามากระทำในแต่ละช่วงเวลาหรือช่วงอายุ

ลักษณะเด่นของเรือนไทลื้ออย่างหนึ่งคือ การมีลักษณะที่เอื้อต่อการปรับเปลี่ยน ต่อเติม และซ่อมแซมเพื่อรองรับปัจจัยดังกล่าวข้างต้น คือ

1. เป็นเรือนที่สร้างจากไม้ แต่ละชิ้นส่วนสามารถยกแบกด้วยแรงของชาวบ้าน (ไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องจักรจากภายนอก) องค์ประกอบของเรือนยึดประกอบกันด้วยระบบลิ่ม เดือย หรือมัดผูก ระบบโครงสร้างรอยต่อระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ของเรือน อยู่ในลักษณะเปิดเผยไม่มีการปิดบังซ่อนเร้น ทำให้มองเห็นได้ง่ายว่ามีส่วนใดของเรือนชำรุดหรือเสื่อมสภาพ และง่ายที่จะซ่อมแซม ถอดเปลี่ยน เสาเรือนไม่ได้ปักฝังลงในพื้นดิน แต่วางลงบนฐานหิน ทำให้สะดวกในการรื้อหรือโยกย้ายเรือนไปตั้งที่อื่นด้วยสาเหตุ เช่น หนีน้ำท่วม หนีภาวะสงคราม เป็นต้น สามารถรื้อฝาเพื่อขยายห้องหรือเพิ่มความโล่งของพื้นที่ เช่น รื้อฝาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่แคว้นสิบสองปันนาที่กั้นระหว่างระเบียงหน้ากับห้องโถงออกชั่วคราว เพื่อเพิ่มพื้นที่รองรับชาวบ้าน เมื่อมีการจัดงานบนเรือน หรือรื้อฝาห้องครัวออกเพื่อเพิ่มการระบายอากาศ เป็นต้น

ภาพที่ 4-155 การใช้ระบบ ลิ่ม เดือย มิด ลูก และการเปิดเปลือยโครงสร้างและองค์ประกอบของเรือน ทำให้ง่ายต่อการปรับเปลี่ยน ต่อเติม ซ่อมแซม (หมู่บ้านย่างกว้าง แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-152 พื้นฟากไม้ไผ่ภายในห้องนอน (หมู่บ้านโรงนิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-153 ผนังห้องเก็บข้าวทำด้วยฝาไม้จริง ตีตามตั้ง มีโครงเคร่ารับผนังอยู่ด้านนอก (หมู่บ้านห้วยลอ แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-154 หลังคาเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา มีชายคา และประช่วยกันแดด ฝน และลมหนาว (หมู่บ้านโร่งฮอง)

2. เป็นเรือนที่ประกอบหรือสอดแทรกไปด้วยที่ว่างแบบ "กึ่ง เปิด" ซึ่งไม่ใช่ที่ว่างแบบเปิดโล่งโดยสมบูรณ์ และไม่ใช่ที่ว่างที่ปิดทึบโดย สมบูรณ์ แต่เป็นที่ว่างที่ปิดบางส่วน เปิดบางส่วน หรือบางด้านมีผนัง บาง ด้านไม่มีผนัง ลักษณะกึ่งเปิดกึ่งปิดเช่นนี้ ทำให้เกิดที่ว่างไม่ชัดเจนว่าจะใช้ทำอะไรกันแน่ ไม่ใช่ที่ว่างที่รองรับประโยชน์ใช้สอยใดใช้สอยหนึ่งเพียงอย่างเดียว เสมือนความไม่ชัดเจนแต่ทิ้งร่องรอยบางอย่างเผื่อไว้รองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะมีขึ้นในอนาคต เช่น

- บริเวณใต้ถุนเรือน มักถูกกั้นฝาเป็นห้องเก็บของ ห้องเก็บรถไถ รถจักรยานยนต์ โดยอาศัยโครงสร้างเสาที่มีอยู่แล้ว
- บริเวณคอม (ในเรือนไทลื้อ อ.เชียงคำ) หรือบางส่วนของระเบียงหน้า (ในเรือนไทลื้อแคว้นสิบสองปันนา) ซึ่งมีผนังอยู่แล้ว 2 ด้าน มักถูกกั้นผนังหรือฉากเพิ่มขึ้นอีก 2 ด้าน เพื่อใช้เป็นห้องนอนลูก ห้องนอนแขก หรือห้องเก็บของ เป็นต้น
- บริเวณระเบียงของยุ้งข้าวมักถูกปรับเป็นครัวไฟ หรือถูกต่อเติมเป็นห้องนอนเล็ก เป็นต้น
- การอาศัยมุมหนึ่งของห้องโถงทำเป็นที่นอนของลูกชาย หรือญาติ

จะเห็นว่า การที่เรือนพื้นถิ่นไทลื้อมีพื้นที่แบบกึ่งเปิดเช่นนี้เท่ากับเป็นการเผื่อพื้นที่กลางๆ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถกำหนดได้ในอนาคต ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละครอบครัว

4.6.4 เป็นเรือนที่มีการใช้พื้นที่และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมแบบเอนกประสงค์

ภาพที่ 4-156 การกั้นบางส่วนของระเบียงหน้าด้านที่ใกล้กับบันไดเป็นห้องนอนลูก (หมู่บ้านแวน เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-157 การอาศัยมุมหนึ่งของห้องโถงเป็นที่นอนของลูกชาย (หมู่บ้านป่าส้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา)

พื้นที่และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อสามารถรองรับประโยชน์ใช้สอยได้หลากหลาย นับตั้งแต่การเรียกชื่อแต่ละพื้นที่ส่วนใหญ่ของเรือน (ประมาณร้อยละ 70 จากพื้นที่ทั้งหมดของเรือน) จะไม่ระบุชัดเจนว่าเป็นห้องอะไร (ยกเว้นห้องนอน ห้องครัว ยุ้งข้าว) แต่จะใช้ชื่อที่แฝงไว้ซึ่งความเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ ได้แก่ ได้ถุน ชาน ระเบียง โถง โดยทั้ง 4 พื้นที่เหล่านี้สามารถรองรับประโยชน์ใช้สอยได้หลากหลายภายในพื้นที่เดียว ทั้งในเวลาเดียวกันหรือต่างเวลากัน

<u>ได้ถุน</u> เป็นที่ทอผ้า รับแขก พักผ่อน เลี้ยงเด็ก เลี้ยงสัตว์ เก็บของ จอดรถ ตากผ้า ตากเมล็ดพืช ฯลฯ

<u>ชาน</u> (ทั้งชานร่มและชานแดด) ตากผ้า ตากเมล็ดพืช อาบน้ำ ซักล้าง พักผ่อน รับแขก ทอผ้า จักสาน เก็บของ ฯลฯ

<u>ระเบียง</u> นอน พักผ่อน รับแขก เลี้ยงเด็ก เก็บของ รับประทานอาหาร ฯลฯ

<u>โถง</u> นอน พักผ่อน รับแขก รับประทานอาหาร จัดพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเรือนและผู้อยู่ เลี้ยงเด็ก อยู่ไฟหลังคลอดลูก ฯลฯ

จะเห็นว่าบางประโยชน์ใช้สอยสามารถทำได้ในหลายพื้นที่ นอกจากจะเป็นการใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่าแล้ว ยังเป็นการเพิ่มทางเลือกให้กับผู้อยู่ไม่ให้เกิดความซ้ำซากจำเจน่าเบื่อหน่ายที่จะต้องทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งซ้ำอยู่ในบริเวณเดียว เช่นในตอนกลางวันพักผ่อนบริเวณได้ถุน พอถึงเวลาเย็นแดดร่มลมตกก็เปลี่ยนบรรยากาศย้ายที่ไปนั่งพักผ่อนที่ชานแดด เป็นต้น

สำหรับองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของเรือนก็เช่นเดียวกัน เรือนพื้นถิ่นไทลื้อมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมหลายอย่างที่ไม่เพียงแต่มีไว้เพื่อประโยชน์ใช้สอยหลักเพียงอย่างเดียว แต่กลับแฝงประโยชน์ใช้สอยอื่นๆ ด้วย สะท้อนถึงการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า เช่น ใช้เสาได้ถุนเรือนเป็นโครงยึดสำหรับวางท่อนฟืนให้เป็นระเบียบบริเวณได้ถุน ช่องว่างระหว่างคานไม้ ตงไม้ กับพื้นไม้ สามารถใช้เป็นที่เก็บของ เก็บเครื่องไม้เครื่องมือทางการเกษตร หรือเป็นที่แขวนตากผลิตผลทางการเกษตร มีม้านั่งบริเวณชานหรือระเบียงหน้าที่ทำหน้าที่เป็นทั้งค้ำยันให้โครงสร้างหลังคา และทำหน้าที่เป็นรางกันตกไปด้วยในตัว การใช้บันไดเป็นที่นั่งรับแขกพักผ่อนบริเวณได้ถุนเรือน มีการใช้ความต่างระดับของพื้นเดิน หรือระเบียง เป็นที่นั่งรับแขกบริเวณชานเป็นต้น

4.6.5 เป็นเรือนที่มีลักษณะส่งผลประโยชน์ต่อเนื่องจากการใช้งาน

เป็นเรือนที่มีลักษณะเอื้อให้เกิดการทำกิจกรรมหนึ่งแล้วส่งผลประโยชน์ต่อเนื่องให้กับกิจกรรมหนึ่ง ไม่ใช่เป็นการทำกิจกรรมในที่หนึ่งแล้วก่อให้เกิดความเดือดร้อน ความเสียหายให้กับอีกที่หนึ่ง แต่เป็นการใช้งานในเรือนที่มีลักษณะพึ่งพากัน เช่น

- อาศัยควันไฟจากการหุงต้ม ช่วยถนอมอาหารที่เก็บไว้บนหิ้งข่า ป้องกันไม่ให้มอดแมลงต่างๆ มาทำลายโครงสร้างหลังคา วัสดุมุงหลังคาเรือน และไม่ให้มาทำลายเครื่องใช้จักสานที่เก็บอยู่เหนือแม่เตาไฟ
- มีการเลี้ยงไก่บริเวณใต้ถุนเรือน ซึ่งไก่จะช่วยจิกกินปลวก มอดไม่ให้มาสร้างความเสียหายแก่เรือน และเมล็ดข้าวภายในยุ้ง หรือที่เก็บข้าว
- มีการเลี้ยงหมูและปลูกพืชผักสวนครัวใกล้กับชานแดด ชานซักล้าง น้ำที่ใช้แล้วจากบ้านจะไหลรดพืชผักสวนครัว หมูก็อาศัยเศษอาหารเหลือจากในครัว หรือที่เหลือจากการรับประทานที่จะต้องมาทิ้งบริเวณชานนี้

ภาพที่ 4-158 การเลี้ยงวัวบริเวณใต้ถุนเรือน (หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหยวน แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-159 บริเวณใต้ถุนใช้ตากผ้า เก็บฟืน เก็บของ (หมู่บ้านทุ่งมอก อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-160 ความเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ของเติ่นและชานเรือนพื้นถิ่นไหลื่อ อ.เชียงคำ
(ซ้ายบน) พักผ่อนของคนชรา, หมู่บ้านหยวน
(ขวาบน) รับแขก วางเมล็ดพืช, หมู่บ้านแพด
(ซ้ายล่าง) รีดผ้าบนพื้นดิน, หมู่บ้านมาง
(ขวาล่าง) ตากผ้า, หมู่บ้านหยวน

ภาพที่ 4-161 การใช้ประโยชน์บริเวณพื้นที่ระเบียงหน้าในเรือนพื้นถิ่นไหลื่อ แคว้นสิบสองปันนา
(ซ้าย) พักผ่อนของคนชรา, หมู่บ้านห้วยแจ เมืองหยวน
(ขวา) เลี้ยงเด็ก, หมู่บ้านละเก่า เมืองหย

ภาพที่ 4-162 ม้านั่งทำหน้าที่เป็นราวกันตกใต้ในตัว
(ซ้าย) หมู่บ้านเชียงบาน อ.เชียงคำ
(ขวา) หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา

ภาพที่ 4-163 การใช้โครงสร้างใต้พื้นเรือนเป็นที่กับเครื่องไม้เครื่องมือทางการเกษตร (หมู่บ้านหุงยอก อ.เชียงคำ)

จากลักษณะเด่นของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่กล่าวมาทั้ง 5 ข้อ จะเห็นว่าเป็นเรือนที่ถูกสร้างด้วยความเข้าใจสภาพแวดล้อม เข้าใจสภาพภูมิอากาศ รู้จักนำประโยชน์จากธรรมชาติมาใช้ รู้จักหลีกเลี่ยงป้องกันโทษภัยจากธรรมชาติ เป็นเรือนที่มีความสอดคล้องไปกับสัจธรรมของการเปลี่ยนแปลงและเสื่อมสลาย ถูกสร้างด้วยความเข้าใจวิถีชีวิตการใช้งาน เข้าใจธรรมชาติของชีวิตคนเองอย่างลึกซึ้ง ลักษณะของเรือนจึงมีรูปแบบที่สอดคล้องกลมกลืนไปกับธรรมชาติ สร้างด้วยวัสดุในพื้นที่ มีลักษณะสอดคล้องกับการใช้งาน ทั้งในมิติทางกายภาพ และในมิติทางจิตวิญญาณ ก่อเกิดการใช้งานที่คุ้มค่าและหมุน เวียนการใช้ประโยชน์

ภาพที่ 4-164 การอาศัยความต่างระดับของพื้นเดิน กับพื้นชานรม เป็นที่นั่ง (หมู่บ้านผาลาด อ.เชียงคำ)

ภาพที่ 4-165 การใช้ชั้นใต้เรือนเป็นที่นั่งสำหรับรับแขกใต้ในตัว (หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-166 (ซ้าย) ควันไฟจากครัวช่วยถนอมอาหาร กันมด มอด มาทำอันตรายเครื่องจักสาน และโครงสร้างหลังคา (หมู่บ้านละเก้า เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-167 (ขวา) การเลี้ยงไก่บริเวณใต้ถุนเรือน ช่วยป้องกันปลวกขึ้นเรือน (หมู่บ้านอ่างกว้าง แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 4-168 พืชผักสวนครัวจะได้รับประโยชน์จากน้ำใช้บริเวณชานซักล้างใน แคว้นสิบสองปันนา
(ซ้าย) หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง
(ขวา) หมู่บ้านโรงนิม เมืองลา

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุปของงานวิจัยนี้ จะกล่าวถึง "ลักษณะเด่นของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ" โดยจะพิจารณาครอบคลุม 3 ระดับ คือ ระดับผังชุมชน ระดับผังบริเวณหรือสภาพแวดล้อมบริเวณรอบๆ เรือน และระดับตัวเรือน เนื่องจากการอยู่อาศัยของชาวบ้านนั้น จะมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันเป็นองค์รวม มีทั้งระดับความสัมพันธ์เชิงสังคม นับตั้งแต่จุดเล็กๆ ระดับครอบครัว ระดับเพื่อนบ้านไปจนถึงระดับหมู่บ้าน หรือเป็นระดับความสัมพันธ์เชิงกายภาพระหว่างเรือนกับสภาพแวดล้อม ตั้งแต่สภาพแวดล้อมรอบๆ เรือนไปจนถึงสภาพแวดล้อมรอบๆ หมู่บ้าน ดังนั้นลักษณะเด่นที่จะเรียกได้ว่าเป็นบ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่สมบูรณ์นั้นจะต้องมี ชุมชน สภาพแวดล้อม และเรือน ที่มีความเกี่ยวโยงเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน

ภาพที่ 5-1 วัดไทลื้ออยู่บนเนินเขา สะท้อนให้เห็นถึงความเคารพต่อศาสนาพุทธและทัศนคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุ (วัดโรงนิม เมืองล่า แคว้นสิบสองปันนา)

5.1 ลักษณะเด่นของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ

5.1.1 เป็นบ้านที่ถูกสร้างสรรค์ให้รองรับวิถีชีวิตของผู้อยู่

ไทลื้อประกอบอาชีพเกษตรกรรมปลูกข้าวเจ้า ข้าวเหนียว เลี้ยงชีพ นับถือผีและศาสนาพุทธควบคู่กัน บ้านพื้นถิ่นไทลื้อจึงมีลักษณะรองรับวิถีชีวิตที่ครบครันเหมาะสม ทั้งในมิติของความเชื่อและมิติของการใช้งาน

ภาพที่ 5-2 ในหมู่บ้านที่ตั้งอยู่พื้นราบ วัดจะอยู่บริเวณกลางหมู่บ้านหรือตำแหน่งที่สามารถเข้าถึงได้สะดวก (วัดย่างกว้าง ในแคว้นสิบสองปันนา ตั้งอยู่ใกล้กับลานใจบ้าน)

ในแง่ของความเชื่อเรื่องพุทธศาสนา หมู่บ้านไทลื้อมักมีวัดอยู่บนที่สูงกว่าส่วนอื่นของหมู่บ้าน สะท้อนให้เห็นถึงความเคารพต่อศาสนาพุทธและทัศนคติความเชื่อในเรื่องเขาพระสุเมรุ และถ้าหมู่บ้านใดไม่มีเนินเขา วัดมักจะตั้งอยู่บริเวณกลางหมู่บ้าน หรือในตำแหน่งที่สามารถเข้าถึงได้สะดวก เนื่องเพราะไทลื้อมีความผูกพันกับวัดมาก มักเข้าวัดทำบุญเป็นประจำ นิยมให้บุตรหลานบวชเณรเพื่อศึกษาหาความรู้กล่อมเกลาจิตใจให้เป็นคนดี ส่วนในแง่ความเชื่อเรื่องผี แต่ละหมู่บ้านของไทลื้อมีหอเสื้อบ้านที่ประดิษฐานผีหรือเทวดาบ้านที่ชาวบ้านในหมู่บ้านนับถือ ผีนี้จะคอยปกป้องคุ้มครองหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข หอเสื้อบ้านเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ตั้งอยู่บริเวณริมหมู่บ้าน ท่ามกลางต้นไม้ใหญ่ที่ให้บรรยากาศสงบร่มรื่น โดยชาวบ้านจะจัดพิธีเลี้ยงผีที่หอเสื้อบ้าน แสดงถึงความเคารพและความกตัญญู 1-3 ครั้ง ทุกปี

ภาพที่ 5-3 พิธีไหว้ผีที่หอเสื้อบ้านของหมู่บ้านหนอง อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ในระดับครัวเรือนก็มีการนับถือผีเช่นกัน โดยมีหิ้งผีเรือนอยู่ในห้องนอนบริเวณเหนือหัวนอนของผู้อาวุโส โดยผีเรือนนี้เป็นผีบรรพบุรุษของครอบครัว ห้องนอนจึงเป็นเขตหวงห้ามไม่ให้สมาชิกของครอบครัวอื่นย่างกรายเข้าไปข้างในได้ ซึ่งข้อห้ามนี้จะมีประโยชน์คือ จะช่วยป้องกันไม่ให้มีการได้-เสียกันก่อนแต่งงานของหนุ่มสาว เพราะห้องนอนเป็นส่วนเดียวเท่านั้นที่มีความเป็นส่วนตัวมิดชิดที่สุดของบ้าน นอกจากนี้ภายในเรือนยังมีพื้นที่ที่ใช้รองรับพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับชีวิต เช่น การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ พิธีแต่งงาน พิธีศพ จะจัดที่ห้องโถง (สำหรับเรือนในแคว้นสิบสองปันนา) หรือจัดในห้องนอนแต่จะต้องไม่ข้ามแนวตงปิงเข้าไป

ภาพที่ 5-4 พิธีแต่งงานบนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ บ้านธาตุ ต.หย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ภาพที่ 5-5 หมู่บ้านไทลื้อ ตั้งอยู่บริเวณที่มีที่ลุ่มพอสำหรับทำนา และใกล้จากป่า ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ (หมู่บ้านไร่งิ้ม เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 5-6 รอบเรือนไทลื้อมีที่ว่างสำหรับปลูกพืชเพื่ออุปโภคบริโภค (หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 5-7 ใต้ถุนเรือนไทลื้อ ใช้เป็นที่ทอผ้า เก็บเครื่องใช้เครื่องมือทางการเกษตร เป็นที่พบปะพูดคุย (หมู่บ้านแวน เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 5-8 การแยกขอบเขตหมู่บ้านออกจากพื้นที่เกษตรกรรม โดยไม่พยายามขยายหมู่บ้านออกไปนอกขอบเขตที่กำหนด (หมู่บ้านแวน เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 5-9 (ขวา) เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ที่ถูกสร้างสรรค์บนพื้นฐานของความเคารพและเข้าใจต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (หมู่บ้านแวน เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา)

ในเขตนอน (สำหรับเรือนใน อ.เชียงคำ)

ในแง่ของการใช้งาน บ้านพื้นถิ่นไทลื้อมีลักษณะที่ส่งเสริมให้เกิดการพึ่งพาตนเอง นับตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานก็จะเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้านที่สะดวกต่อการทำมาหากิน คือ ไม่ลาดชันมาก ใกล้แหล่งน้ำ มีที่ลุ่มพอในการทำนา อยู่ไม่ไกลจากป่าซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ รอบๆ เรือนจะต้องมีที่ว่างเพื่อปลูกพืชในการอุปโภคบริโภค หรือมีที่ว่างสำหรับส่วนสนับสนุนอื่นๆ เช่น บ่อน้ำ ยุ้งข้าว ล้วม เล้าสัตว์ ข่วง เป็นต้น

ในแง่ของเรือนก็จะมีลักษณะที่รองรับกิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายอย่างครบถ้วน มีบริเวณแม่เตาไฟเป็นที่อยู่ไฟของแม่หลังคลอดบุตร มีครัวสำหรับทำอาหาร มีห้องนอนสำหรับนอน มีชานระเบียง โถง ใต้ถุน เป็นที่เล่นของเด็ก เป็นที่พักผ่อน รับแขก พูดคุย ของหนุ่มสาว ผู้ใหญ่ คนชรา เป็นที่รองรับกิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตเกษตรกรรม เช่น เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า เก็บข้าว เก็บเครื่องไม้เครื่องมือทางการเกษตร ตากเมล็ดพืช อาบน้ำ ตากผ้า เป็นต้น

5.1.2 เป็นบ้านที่ถูกสร้างสรรค์บนพื้นฐานของความเคารพ และความเข้าใจในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

ด้วยความเป็นสังคมเกษตรกรรม วิถีชีวิตไทลื้อจึงต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก ทำให้ไทลื้อมีจิตสำนึกต่อบุญคุณของธรรมชาติ มีความเข้าใจในธรรมชาติ สามารถร่วมอาศัยอยู่กับธรรมชาติอย่างสอดคล้องกลมกลืน เรียนรู้ถึงวิธีการนำคุณค่าของธรรมชาติมาใช้ เรียนรู้วิธีหลีกเลี่ยงป้องกันภัยธรรมชาติที่จะเข้ามากระทำ

ไทลื้อเชื่อว่า ป่าไม้ ภูเขา แหล่งน้ำ ผืนดิน ข้าว มีผีหรือเทพสถิตอยู่ การจะเข้าไปใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเหล่านี้จะต้องทำพิธีเพื่อขออนุญาตทุกครั้ง และเมื่อใช้ประโยชน์แล้วก็จะต้องเลี้ยงผีเพื่อตอบแทนบุญคุณ ด้วยฐานความเชื่อเช่นนี้ นอกจากทำให้มีการเบียดเบียนทำลายธรรมชาติน้อยลงแล้ว ยังทำให้มีความเอื้ออาทรต่อธรรมชาติ เช่น มีการ

ภาพที่ 5-10 (ซ้าย) แม่เฒ่าไทลื้อนั่งอบแดดยามเช้า บริเวณชานแดด (บ้านสาตุ ต.หย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา)

ภาพที่ 5-11 (ขวา) แม่เฒ่าไทลื้อนั่งรับลมและอาบแดดยามเย็นในบริเวณชานร่ม (บ้านสาตุ ต.หย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา)

แบ่งแยกและกำหนดขอบเขตของหมู่บ้านออกจากพื้นที่เกษตรกรรมอย่างชัดเจน และจะไม่อนุญาตให้ขยายขอบเขตของหมู่บ้านออกไป ซึ่งเท่ากับเป็นการห้ามไม่ให้เข้าไปรุกรานพื้นที่ธรรมชาติโดยไม่จำเป็น การเลือกที่ดินเพื่อปลูกเรือนจะแฝงนัยของการไม่ไปเบียดเบียนแหล่งทำมาหากินของแมลงหรือสัตว์ที่อาศัยอยู่ก่อน เวลาตัดไม้มาสร้างเรือนจะต้องมีการขอขมาเจ้าที่ และจะไม่ตัดไม้ริมตลิ่งหนองน้ำเพราะจะทำให้ตลิ่งพัง และควรตัดในช่วงเดือนที่ไม่มีมดมอดมาทำรัง เพื่อไม่ให้เบียดเบียนแมลงเหล่านี้ เป็นต้น

นอกจากความเชื่อที่ส่งผลให้ไทลื้ออยู่อย่างถ่อมตัวกับธรรมชาติ เคารพในธรรมชาติ และเลือกใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีสติแล้ว เรือนพื้นถิ่นไทลื้อก็ได้สะท้อนถึงความรู้ความเข้าใจต่อสภาพแวดล้อมของไทลื้อได้เป็นอย่างดี เช่น มีลักษณะของเรือน ทิศทางของการวางเรือนที่เข้าใจสภาพภูมิอากาศ ทิศทางแดด ลม ฝน ความชื้น เข้าใจสภาพภูมิประเทศ ความลาดชันของพื้นที่ที่มีผลต่อทิศทางการระบายน้ำ เข้าใจถึงคุณสมบัติของวัสดุธรรมชาติที่นำมาปลูกเรือน รู้ว่าจะป้องกันความชื้น หรือยืดอายุการใช้งานของวัสดุธรรมชาติได้อย่างไร เรือนไทลื้อมีลักษณะของการดึงประโยชน์จากธรรมชาติมาใช้ เช่น มีการระบายอากาศที่ดี เอื้อให้ลมพัดผ่านทุกพื้นที่ในช่วงฤดูร้อน ขณะเดียวกันก็มีลักษณะของการป้องกันลมหนาวในช่วงฤดูหนาว มีการดึงแสงแดดมาใช้กับส่วนที่ต้องการความสว่างและความร้อนจากแสงอาทิตย์ เช่น ชานแดด ชานซักล้าง มีการลดความร้อนหรือป้องกันความร้อนจากแสงอาทิตย์ในส่วนที่ไม่ต้องการ เช่น ห้องนอน ห้องโถง ด้วยการใช้พื้นที่ส่วนครัวมาบัง หรือด้วยการวางห้องนอน ห้องโถง หนีทิศตะวันตก มีการป้องกันความชื้น น้ำท่วม และปลวกด้วยการยกใต้ถุน มีการป้องกันฝนสาดด้วยการยื่นชายคา เป็นต้น

ภาพที่ 5-12 ไทลื้อมาทำบุญและพบปะกันที่วัดอย่างสม่ำเสมอ

ภาพที่ 5-13 ไทลื้อ หมู่บ้านหนอง อ.เชียงคำ มารวมพิธีเลี้ยงผีที่หอเสื้อบ้าน

5.1.3 เป็นบ้านที่มีลักษณะ "เปิด" เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชน

บ้านพื้นถิ่นไทลื้อมีพื้นที่ที่มีลักษณะเปิดรับเอื้อให้เกิดการชุมชุม พบปะสังสรรค์ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ ความสามัคคีกันในชุมชน นับตั้งแต่ วัด ลานวัด สำหรับประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาที่มีอยู่อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งมักอยู่ในตำแหน่งที่เป็นทางผ่านหรือเป็นตำแหน่งที่เข้าถึงได้สะดวก มีลานใจบ้านอยู่บริเวณกลางหมู่บ้าน เป็นที่รองรับกิจกรรมการชุมนุมของหมู่บ้าน เช่น ตลาดนัด เล่นกีฬา มีลานเสื้อบ้านที่ชาวบ้าน

ภาพที่ 5-14 การมีรั้วโปร่งหรือมีลักษณะไม่ปิดกั้นสายตา และมีชานบ้าน ทำให้เกิดบรรยากาศเชื้อเชิญเข้าสู่ตัวบ้าน (บ้านหนอง อ.เชียงคำ จ. พะเยา)

ภาพที่ 5-15 การรับแขกพูดคุยอย่างเป็นกันเองบริเวณใต้ถุนเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ (บ้านบัวนาคพัฒนา อ.เชียงคำ จ. พะเยา)

ภาพที่ 5-16 การพบปะพูดคุยกันบริเวณระเบียงหน้าของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ หมู่บ้านเปิดเมืองพง แควันสิบสองปันนา

ทั้งผู้ที่ยังคงอาศัยในหมู่บ้านและชาวบ้านที่ออกไปประกอบอาชีพ ทำธุระหรือศึกษาต่อในเมืองอื่นจะต้องกลับมา เพื่อมาพบปะทำพิธีเลี้ยงผีประจำหมู่บ้านร่วมกัน เช่นเดียวกันเรือนและบริเวณรอบๆ ตัวเรือนก็มีลักษณะเปิด เป็นที่ว่างเอื้อต่อการพบปะพูดคุยไปมาหาสู่กันระหว่างเพื่อนบ้าน ที่เห็นได้ชัดก็คือการไม่มีรั้ว หรือถ้ามีก็จะมีลักษณะเป็นรั้วโปร่ง (มีไว้เพื่อกันสัตว์เข้ามารบกวน) ไม่ปิดกั้นสายตา มีชานบ้านเป็นที่พบปะพูดคุยของหนุ่มสาว จากพื้นที่รอบตัวเรือนเชื่อมต่อเนื่องเข้าไปสู่ตัวเรือน ผ่านใต้ถุนเรือนเชื่อมโยงขึ้นไปสู่ชานและระเบียง ซึ่งทั้ง 3 พื้นที่ เปิดไว้รองรับการปฏิสังสรรค์ ทั้งระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวและระหว่างครัวเรือน การมีพื้นที่ "เปิด" ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านไปจนถึงระดับเรือนจะช่วยส่งเสริมให้เกิดมิตรภาพ การพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน และทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

5.1.4 เป็นบ้านที่รองรับประโยชน์ใช้สอยเอนกประสงค์

บ้านพื้นถิ่นไทลื้อมีลักษณะที่สามารถรองรับประโยชน์ใช้สอยได้อย่างหลากหลายภายในพื้นที่เดียวหรือภายในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเดียว

ในแง่ของพื้นที่จะสังเกตเห็นว่าไทลื้อเรียกพื้นที่ต่างๆ (ส่วนใหญ่) ที่แฝงนัยของความเป็นเอนกประสงค์อยู่ เช่น ลาน ข่วง ใต้ถุน ชาน ระเบียง โถง ซึ่งแต่ละส่วนที่กล่าวมานี้สามารถรองรับประโยชน์ใช้สอยได้อย่างหลากหลายทั้งในเวลาเดียวกัน หรือคนละเวลา เช่น ลานใจบ้าน เป็นตลาดนัดตอนเช้า เป็นที่ชุมนุมหรือตากเมล็ดพืชในตอนกลางวัน พอตกเย็นเป็นที่เล่นกีฬา บริเวณข่วงบ้านใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ ตากเมล็ดพืชหรือสิ่งของในตอนกลางวัน พอตกเย็นใช้เป็นที่พบปะกันของหนุ่มสาว ตอนเช้าใช้ชานนอกเป็นที่อาบน้ำ ซักผ้า ตอนกลางวันช่วงแดดแรงก็ใช้เป็นที่ตากเมล็ดพืช เมื่อยามโพล้เพล้หรือฝนตกก็ย้ายเมล็ดพืชมาตากบริเวณชานร่ม หรือระเบียงหน้า เป็นต้น

ภาพที่ 5-17 (ซ้าย) ตลาดนัดยามเช้า ณ ลานใจบ้าน (หมู่บ้านดอนแดน แควันสิบสองปันนา)

ภาพที่ 5-18 (ขวา) การใช้ลานใจบ้านเป็นที่ตากเมล็ดพืชในตอนกลางวัน (หมู่บ้านห้วยแจ เมืองหยวน แควันสิบสองปันนา)

การมีพื้นที่เอนกประสงค์เช่นนี้ นอกจากจะทำให้เกิดการใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่าแล้วยังเอื้อให้มีทางเลือกในการทำกิจกรรมเดียวกันในหลายๆ พื้นที่ เท่ากับเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศลดความซ้ำซากจำเจ เช่น สถานที่พบปะกันของหนุ่มสาวอาจทำได้ที่ข่วงบ้าน ชาน และระเบียง เป็นต้น

ทำนองเดียวกันในส่วนขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมก็มี

ลักษณะที่สามารถให้ประโยชน์มากกว่าหน้าที่หลัก เช่น รั้วไช้เป็นที่ปลูกต้นไม้ ตากผ้า ม้านั่ง บริเวณชานหรือระเบียงทำหน้าที่เป็นทั้งราวกันตกและทำหน้าที่ค้ำยัน หลังคา เป็นต้น การมีลักษณะองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเอนกประสงค์เช่นนี้ ทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอย่างคุ้มค่า ช่วยประหยัดทรัพยากรหรือวัสดุที่นำมาใช้สร้างไปได้ในตัว

ภาพที่ 5-19 (ซ้ายบน) การใช้บริเวณระเบียงหน้าเป็นที่เก็บและที่ตากเมล็ดพืช (หมู่บ้านสะเก่า เมืองพง แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 5-20 (ขวาบน) การใช้รั้วเป็นที่ปลูกพืชผักสวนครัว (หมู่บ้านแวน เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 5-21 (ซ้ายล่าง) การใช้โครงสร้างหลังคาเป็นที่เก็บของ (หมู่บ้านแวน เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 5-22 (ขวาล่าง) การใช้พื้นที่ระหว่างเสาเรือนเป็นที่เก็บฟืน (หมู่บ้านแวน เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา)

5.1.5 เป็นบ้านที่เอื้อต่อการปรับเปลี่ยน ต่อเติม ซ่อมแซม

ธรรมชาติของทุกสรรพสิ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลงและเสื่อมสลาย เช่นเดียวกับบ้าน ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยสาเหตุ ปัจจัยต่างๆ เช่น อายุการใช้งาน ความเปลี่ยนแปลงและความต้องการของผู้อยู่ เป็นต้น ซึ่งบ้านพื้นถิ่นไทลื้อมีคุณสมบัติที่สอดคล้องกับธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คือ

- เป็นบ้านไม้ที่ประกอบกันขึ้นมาด้วยระบบเดือย ลิ่ม และการผูกมัด โครงสร้างของบ้านและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไม่ว่าจะ เป็น พื้น ฝา หลังคา ล้วนอยู่ในลักษณะที่เปิดเปลือยให้เห็นสัจจะของวัสดุ และรอยต่อของโครงสร้าง ด้วยลักษณะเช่นนี้ทำให้ง่ายต่อการปรับเปลี่ยน เช่น สามารถรื้อผนังที่กั้นระหว่างห้องโถงและระเบียงหน้าเพื่อเชื่อมและเพิ่มพื้นที่รองรับชาวบ้านเข้ามาร่วมพิธีกรรมบนเรือน สามารถรื้อผนังห้องครัวส่วนที่เชื่อมกับชานเพื่อเปิดให้ห้องครัวโล่งขึ้น มีการกั้นส่วนนอนของแต่ละคนหรือแต่ละครอบครัวแยกออกจากกันภายในห้องนอนด้วย ม่าน และมุ้ง ซึ่งมีความยืดหยุ่นง่ายต่อการปรับเปลี่ยนไปตามจำนวนสมาชิกในบ้าน เป็นต้น

ภาพที่ 5-23 บ้านรับรีเวณชานรม ของเรือนไทลื้อที่ทำหน้าที่กันตกไปด้วยในตัว (หมู่บ้านหย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา)

ภาพที่ 5-24 โครงสร้างเรือนไทลื้อที่ยึดกันด้วยระบบลิ่มและเปิดเปลือยโครงสร้าง (หมู่บ้านยางกว้าง แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 5-25 ลักษณะโครงสร้างที่เปิดเปลือยทำให้ง่ายต่อการซ่อมแซม ปรับเปลี่ยน (หมู่บ้านเปิด เมืองพง แควันสิบสองปันนา)

- เป็นบ้านที่มีพื้นที่ใช้งานหลายส่วนมีลักษณะ "กึ่งเปิด" คือ ไม่ใช่เป็นพื้นที่ว่างโล่งและไม่ใช่พื้นที่ที่ถูกปิดล้อมแยกเป็นห้องย่อยๆ อย่างสมบูรณ์ แต่เป็นพื้นที่ที่ถูกปิดกั้นเพียงบางส่วนหรือบางด้าน ลักษณะเช่นนี้เอื้อให้ผู้อยู่เข้าไปต่อเติม ปรับเปลี่ยน เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างหลากหลาย เช่น มีการกั้นผนังเพิ่มเติมบริเวณใต้ถุนเพื่อทำเป็นห้องเก็บรถจักรยานรถจักรยานยนต์ มีการกั้นบางส่วนของคอมหรือระเบียงหน้าเพื่อใช้เป็นห้องนอนลูก มีการย้ายครัวไฟจากในเรือนครัวไฟไปไว้ที่ชานร่มหรือระเบียงที่ต่อเนื่องกับยุ้งข้าว เพื่อใช้เรือนครัวเดิมเป็นห้องนอนลูกหรือห้องเก็บของ เป็นต้น

ภาพที่ 5-26 (ซ้าย) การอาศัยเสาใต้ถุนเรือนเพื่อกั้นเป็นห้องเก็บของบริเวณใต้ถุนเรือน (หมู่บ้านเชียงบาน อ.เชียงคำ จ.พะเยา)

ภาพที่ 5-27 การกั้นบางส่วนของระเบียงหน้าด้านที่ติดกับบันไดเพื่อใช้เป็นห้องนอนลูก (หมู่บ้านแวน เมืองล่า แควันสิบสองปันนา)

5.1.6 เป็นบ้านที่ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ใช้สอยต่อเนื่อง

เป็นบ้านที่ได้รับการสร้างสรรค์เอื้อให้ทำกิจกรรมหนึ่งแล้วส่งผลประโยชน์ต่อเนื่องสู่อีกกิจกรรมหนึ่ง หรือก่อให้เกิดกับประโยชน์ส่วนอื่น ตัวอย่างเช่น การมีใต้ถุน นอกจากจะช่วยหนีความชื้น หนีมอดปลวก และเพิ่มพื้นที่ใช้งานให้กับผู้อยู่ในตอนกลางวันแล้ว ยังเอื้อต่อการเลี้ยงไก่ ซึ่งไก่จะช่วยจิกกินมอดปลวกที่จะเข้ามาทำความเสียหายให้กับเรือนด้วย น้ำที่ใช้แล้วจากชานแดดหรือชานซักล้างจะไหลลงไปรดพืชผักสวนครัวที่ปลูกอยู่บริเวณใกล้ๆ ชาน ควันไฟจากการหุงต้มจะช่วยถนอมอาหารบนหิ้งข่า ช่วยรักษาเครื่องใช้จักสานที่เก็บอยู่เหนือเตาไฟ และช่วยป้องกัน มด มอดปลวก ที่จะเข้ามาทำลายโครงสร้างหลังคาเรือน เป็นต้น จะเห็นว่าลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่ให้ประโยชน์แบบลูกโซ่ หรือแบบหมุนเวียน เป็นการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า

การที่บ้านพื้นถิ่นไทลื้อเป็นบ้านที่ถูกสร้างสรรค์ให้รองรับวิถีชีวิตของผู้อยู่ เป็นบ้านที่ถูกสร้างสรรค์บนพื้นฐานของความเคารพและความเข้าใจในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นบ้านที่มีลักษณะ "เปิด" เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชน เป็นบ้านที่รองรับประโยชน์ใช้สอยเอนกประสงค์ เป็นบ้านที่เอื้อต่อการปรับเปลี่ยน ต่อเติม ซ่อมแซม และสุดท้าย คือ เป็นบ้านที่ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ใช้สอยต่อเนื่อง คณะผู้วิจัยขอนำ

คุณสมบัติเหล่านี้เป็น "ของแท้" ของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ตั้งแต่ อดีต ปัจจุบัน และเป็นของแท้สำหรับบ้านพื้นถิ่นไทลื้อในอนาคต ที่ครอบคลุมทั้งในมิติระดับชุมชน มิติระดับสภาพแวดล้อมรอบๆ เรือนหรือผังบริเวณ จนถึงมิติระดับย่อยสุด คือ ระดับเรือน โดย "ของแท้" นี้ได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพของชุมชน ที่อยู่อาศัย ที่รองรับวิถีชีวิตที่พึ่งพาตนเอง รองรับธรรมชาติชีวิตของผู้อยู่ ที่มีความซับซ้อน เปลี่ยนแปลง และหลากหลายอย่างเหมาะสม เป็นองค์รวม สอดคล้อง สัมพันธ์ พึ่งพากันและกัน ระหว่างธรรมชาติ สัตว์ มนุษย์ ทั้งในมิติทางกายภาพ มิติทางสังคม และในมิติของความเชื่อ จิตวิญญาณ

ภาพที่ 5-31 บ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่สะท้อนให้เห็นการอยู่อาศัยที่สอดคล้องสัมพันธ์พึ่งพากันและกันระหว่าง ธรรมชาติ สัตว์ และมนุษย์ (หมู่บ้านห้วยแง่ เมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 5-28 (ซ้าย) การปลูกพืชสมุนไพรครัวที่อาศัยน้ำทิ้งจากขันแดดหรือขันซักล้าง (หมู่บ้านโรงนิม เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 5-29 (กลาง) การเลี้ยงไก่บริเวณใต้ถุนเรือน จะช่วยป้องกันยอดปลวกได้ในตัว (หมู่บ้านป่างสัน เมืองมาง แคว้นสิบสองปันนา)

ภาพที่ 5-30 (ขวา) การอาศัยควันจากแม่เตาไฟ ช่วยถนอมอาหารบนหิ้งข่า และป้องกัน มด มอด ปลวก มาทำความเสียหายให้กับเครื่องจักสาน และโครงสร้างหลังคา (หมู่บ้านโรงนิม เมืองลา แคว้นสิบสองปันนา)

5.2 ข้อเสนอแนะจากการทำวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยพื้นฐานที่ให้ข้อมูลภาพรวมของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ในมิติของผังชุมชน ผังบริเวณ และเรือนที่เปรียบเทียบกันระหว่างบ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา และบ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่ เมืองลา เมืองพง เมืองมาง และเมืองหย่วน แคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ซึ่งคณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการทำวิจัย ดังนี้

หมู่บ้านร่องเมืองล่าง ศตวรรษที่สิบสองปันนา

หมู่บ้านดอนแสน ศตวรรษที่สิบสองปันนา

ภาพที่ 5-32 ตัวอย่างสถาปัตยกรรมที่คลุมบ่อน้ำประจำหมู่บ้านในศตวรรษที่สิบสองปันนา

- สำหรับผู้ที่สนใจจะทำวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชาวบ้านที่ใช้ภาษาต่างถิ่น ควรมีความรู้พื้นฐานทางภาษาในถิ่นนั้นๆ จะทำให้งานวิจัยมีความละเอียด ลึกซึ้งมากขึ้น
- ถ้ามีโอกาสหรือมีทุนวิจัยให้ศึกษาด้านนี้ต่อ คณะผู้วิจัยจะดำเนินการสำรวจหมู่บ้านและเรือนพื้นถิ่นไทลื้อจาก 4 เมือง เพิ่มเติม ซึ่งจะทำให้ข้อมูลในส่วนบ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่เชียงรุ่งสิบสองปันนามีรายละเอียดและครอบคลุมมากขึ้น นอกจากนี้จะนำข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาบ้านพื้นถิ่นไทลื้อและ "ของแท้" หรือคุณสมบัติแท้ 6 ประการของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่ได้จากการวิจัยไปนำเสนอต่อชาวบ้านในพื้นที่ที่สำรวจ เพื่อรับฟังความคิดเห็น และสรุปเป็นแนวทางในการพัฒนาสร้างสรรค์บ้านพื้นถิ่นไทลื้อที่เหมาะสมกับปัจจุบันและอนาคตอย่างแท้จริง
- หลังจากที่ทำการวิจัยเรื่องนี้เสร็จ คณะผู้วิจัยคิดว่ามีประเด็นน่าสนใจที่เกี่ยวข้องกับบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ที่น่าสนใจให้ทำการค้นคว้าวิจัยให้ละเอียดขึ้น คือ ความเชื่อกับการสร้างบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ เรื่องวิธีการก่อสร้างบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ และเรื่องสถาปัตยกรรมที่คลุมบ่อน้ำสาธารณะของหมู่บ้าน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ไกรศรี นิมมานเหมินท์ และประกาย มิมานเหมินท์. "ปกิณกะไทลื้อในอดีต". **รวมบทความวิชาการ ไทลื้อ : เชียงคำ**. ชมรมล้านนาคดี ร่วมกับวิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา. มปพ.: มปป..

ขนิษฐา เชื้อขาว. "ความเชื่อของชาวไทลื้อ". **ในเอกสารแนะนำอำเภอเชียงคำ**. เอกสารเผยแพร่โดย สภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงคำ, 2541.

ขนิษฐา เชื้อขาว."วิถีชีวิตของชาวไทลื้อ". **ในเอกสารแนะนำอำเภอเชียงคำ**. เอกสารเผยแพร่โดย สภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงคำ, 2541.

จารุวรรณ พรมวัง. "การปรับตัวของวัฒนธรรมไทลื้อในเมืองน่าน". **รวมบทความโครงการสัมมนาวิชาการเรื่อง "วัฒนธรรมไทลื้อกับการปรับตัว ในกระแสของการเปลี่ยนแปลง"**. เชียงใหม่: สำนักส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, มปป.. หน้า 1-2.

จารุวรรณ พรมวัง. "การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทลื้อ". **วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต** ภาควิชาสังคมศึกษาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

เจีย แยนจอง. **"คนไท" ไม่ใช่ "คนไทย" แต่เป็นเครือญาติชาติภาษา รวมความรู้ "ไทยศึกษา" ของ "ศาสตราจารย์สองแผ่นดิน"**. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, 2548.

จูเหลียงเหวิน. ชนชาติไต **สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองปันนา**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮาส์, 2537.

เดชา บุญค้ำ. **การวางผังบริเวณ**. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

ทวี สว่างปัญญางกูร. "ตำนานพื้นเมืองสิบสองปันนา". **รวมบทความวิชาการไทลื้อ : เชียงคำ**. ชมรมล้านนาคดี ร่วมกับวิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา. ไม่ปรากฏที่พิมพ์: ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. **ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศยาม, 2547.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. **ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศยาม, 2547.

บุปผา จิรพงษ์ และ นันทนา อัคนิกิน."เยี่ยมครัวไทลื้อ". **รวมบทความวิชาการไทลื้อ: เชียงคำ**. ชมรมล้านนาคดี ร่วมกับวิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา. ไม่ปรากฏที่พิมพ์ : ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.

ประธิน รักพงษ์ และคณะ. **รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาหมู่บ้านไทลื้อในจังหวัดลำปาง**. ไม่ระบุแหล่งที่มา. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูลำปาง สหวิทยาลัยล้านนา, ไม่ระบุที่พิมพ์.

เผชิญ จิณสิทธิ์. **เยือนถิ่นไทลื้อสิบสองปันนา**. น่าน: แด่นไทย, 2536.

พินัย สิริเกียรติกุล. "บ้านไทลื้อ เชียงคำ". **เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่อง"ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย" 22-23 มิ.ย. 2543**. กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

รัตนาพร เศรษฐกุล. **รายงานการวิจัยเรื่องชาวไทลื้อในจังหวัดน่าน**. กรุงเทพฯ ทบวงมหาวิทยาลัย, มปพ..

รัตนาพร เศรษฐกุล, ชุลีพร วิมุกตานนท์และ ราญ ฤนาท. **รายงานการวิจัยเรื่องการสำรวจทางชาติพันธุ์ของชนเผ่าไทในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำปิง จังหวัดเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ ทบวงมหาวิทยาลัย, 2526-2527.

รุจยา อาภากร, ม.ร.ว. และคณะ. **ไทลื้อ**. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, มปป..

เริ่ม เตชะแก้ว. **รายงานการศึกษาค้นคว้าเรื่องสถาปัตยกรรมบ้านไทลื้อ**. ระดับปริญญาตรี วิทยาลัยครูเชียงราย, 2528.

วิวัฒน์ เตมีพันธ์. **โลกทัศน์ล้านนาและเอกลักษณ์ทางสภาพแวดล้อมทางกายภาพของแหล่งพำนักอาศัยและเรือนล้านนา**. 2539.

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. "เรือนพักอาศัย รูปแบบสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น". **เอกสารประกอบการสัมมนา**

วิชาการการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน. 23-26 เมษายน 2540.

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. "สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น: ฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมกับการออกแบบปัจจุบันและความหมายของที่อยู่อาศัย ตามโลกทัศน์ล้านนาโบราณ". **เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่อง "ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย"** 22-23 มิ.ย. 2543. กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

ศรีศักร วัลลิโภดม. **เรือนไทย บ้านไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2545.

ศิราพร ณ ถลาง. **ชนชาติไทยในนิทาน : แลลอดแว่นคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: บริษัท พัฒเนศ พริ้นติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2545.

สมศักดิ์ สุวภาพ. "ชนเผ่าไทลื้อ : ทัศนะเปรียบเทียบ". **รวมบทความวิชาการไทลื้อ : เชียงคำ**. ชมรมล้านนาคดี ร่วมกับวิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา. มปพ.: มปป..

สวบ ฉิมพลีย์. "ลักษณะการแต่งกาย ชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา". **รวมบทความวิชาการไทลื้อ : เชียงคำ**. ชมรมล้านนาคดี ร่วมกับวิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา. ไม่ปรากฏที่พิมพ์: ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.

ไสว เชื้อสะอาด. **ไทลื้อ - ล้านนาถึงสิบสองปันนา**. เอกสารสำเนา. มปป.: 2538.

อรศิริ ปาณินท์, วีระ อินพันทัง, ชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล และมาณพ อิศรเดช. **ประเมินสถานภาพไทศึกษา สาขาสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และหัตถกรรม**. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.

อรศิริ ปาณินท์. "บ้านไตลื้อในแคว้นสิบสองปันนา". **รวมบทความวิชาการสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคเหนือ ประเภทเรือนอยู่อาศัย**. กรุงเทพฯ: บริษัทสยามบุ๊คส์ แอนด์ พับลิเคชันส์, 2540.

อรศิริ ปาณินท์."บ้านไตลื้อที่บ้านปางสา อำเภอท่าวังผา น่าน". **รวมบทความวิชาการสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคเหนือ ประเภทเรือนอยู่อาศัย**. กรุงเทพฯ : บริษัทสยามบุ๊คส์ แอนด์ พับลิเคชันส์, 2540.

อุทิศ ปฐมของ. "ไทลื้อเชียงคำ". **เอกสารแนะนำอำเภอเชียงคำ**. เอกสารเผยแพร่โดยสภาวัฒนธรรมอำเภอเชียงคำ, 2541.

http://www.ilfrimagebank.unimelb.edu.au/cultural/section1.htm

http://www.muztangh.com/china-information/fact/ xishuangbanna_china.htm

http://www.yunnan.cn/english/content/bn.htm

http://www.ilfrimagebank.unimelb.edu.au/cultural/section1.htm

http://www.chinaguides.shanghai-window.com/yunan/xishuangbanna/jinghong

http://www.kepu.ac.cn/english/banna/folk/fol405_07b_pic.html

http://www.kepu.ac.cn/english/banna/folk/fol403.html

http://www.kepu.ac.cn/english/banna/folk/fol402.html

http://www.kepu.ac.cn/english/banna/folk/fol408_02b_pic.html

http://natureproducts.net/Forest_Products/Bananas/musella.html

ภาคผนวก

ภาคผนวก

แบบรังวัดเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ. เชียงคำ จ. พะเยา
แบบรังวัดเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ. เชียงคำ จังหวัดพะเยา จำนวน 31 หลัง

1. เรือนเตี่ยว

- **นายอุ่น วงศ์ราษฎร์** 149 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) ตำบลฝายกวาง อายุเรือน 16 ปี
- **นางตา พึ่งสี่** 50 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) ตำบลฝายกวาง อายุเรือน 50 ปี
- **นายคำ ชัยนันท์** 12 หมู่ 7 (หมู่บ้านเชียงคาน) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 30 กว่าปี
- **นายจอมแสง ใจวังโลก** 17 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 30 กว่าปี
- **นายสุนทร วันสาม** 1 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) ตำบลน้ำแวน อายุเรือน 10 เดือน

2. เรือนแฝดไม่มียุ้งข้าว

- **นางแสง มังคลาด** 138 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 36 ปี
- **นายสมเพชร มังคลาด** 43 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 48 ปี
- **นางแสงปั้น มังคลาด** 154 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) ตำบลเชียงบาน ไม่ทราบอายุเรือน
- **นายเจริญชัย หอมนาน** 45 หมู่ 10 (หมู่บ้านเชียงบาน) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 45 ปี
- **นางแสงคำ ใจกล้า** 23 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 42 ปี
- **นายจอมแสง วงศ์ใหญ่** 14 หมู่ 1 (หมู่บ้านปางวัว) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 3 – 4 เดือน
- **นายสุข มังคลาด** 18 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) ตำบลน้ำแวน อายุเรือน 55 ปี
- **นายสอน จันทร์ตี๊ะคำ** 100/1 หมู่ 12 (หมู่บ้านบัวนาคพัฒนา) ตำบลฝายกวาง อายุเรือน 10 ปี
- **นายสม กองมงคล** 140 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) ตำบลหย่วน อายุเรือน 40 ปี
- **เรือนไทลื้อตัวอย่าง** (หมู่บ้านธาตุ) ตำบลหย่วน
-

3. เรือนแฝดมียุ้งข้าวแยกต่างหาก

- **นางคำใบ หอมนาน** 12 หมู่ 3 (หมู่บ้านเชียงบาน) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 100 กว่าปี
- **นายตี๋ หอมนาน** 51 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 33 ปี
- **นายสนอง แสงศรีจันทร์** 35 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 30 กว่าปี
- **นางมยุรี สมฤทธิ์** 26 หมู่ 2 (หมู่บ้านธาตุ) ตำบลหย่วน อายุเรือน 46 ปี
- **นายสุนทร คนต่ำ** 114 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) ตำบลน้ำแวน ไม่ทราบอายุเรือน
- **นายคำ ศรีคำ** 4 หมู่ 4 (หมู่บ้านล้า) ตำบลเวียง อายุเรือน 41 ปี

4. เรือนแฝดมีชานเชื่อมกับยุ้งข้าว

- นายผม หอมนาน 114 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 44 ปี
- นายคำก้อน มังคลาด 55 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด)ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 37 ปี
- นางแอ่น ปัญจจอม 77 หมู่ 10 (หมู่บ้านเชียงบาน) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 35 ปี
- นางจ้อย หอมนาน 91 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 43 ปี
- นางยอด หอมนาน 12 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 150 ปี
- นางขัน หอมนาน 110 หมู่ 3 (หมู่บ้านเชียงบาน) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 41 ปี
- นางนวล ปะวัง 48 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) ตำบลหย่วน อายุเรือน 40 ปี
- นายธงชัย โจลิตสาห์กุล 112 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) ตำบลหย่วน อายุเรือน 59 ปี
- นางแส่งนวล วงศ์ใหญ่ 204 หมู่ 4 (หมู่บ้านมาง) ตำบลหย่วน อายุเรือน 30 กว่าปี
- นางคำแอ่น วงศ์ใหญ่ 60 หมู่ 4 (หมู่บ้านมาง) ตำบลหย่วน อายุเรือน 60 กว่าปี
- นางกอง กานัน 101/1 หมู่ 1 (หมู่บ้านน้ำแวน) ตำบลน้ำแวน อายุเรือน 50 กว่าปี
- นางหล้า ชาวแพะ (หมู่บ้านปางวัว) ตำบลเชียงบาน

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน จำนวน 12 หลัง

1. เรือนขนาดเล็ก

- นางอุ่น หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง อายุเรือน 10 กว่าปี

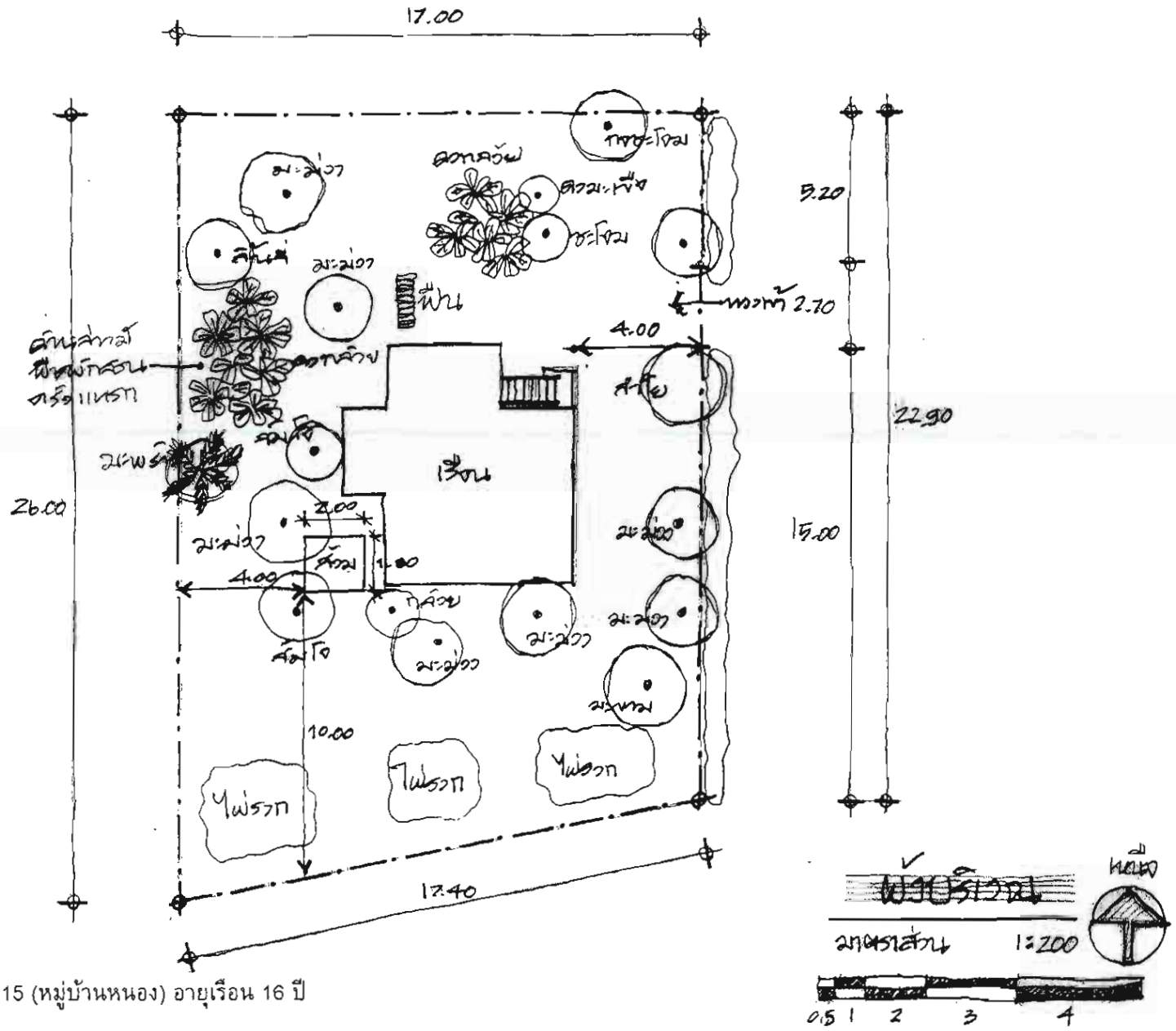
2. เรือนขนาดใหญ่

- นางอ้นปัง หมู่บ้านฮะเก๋า เมืองพง อายุเรือน 32 ปี
- นายหนอล้ง หมู่บ้านฮะเก๋า เมืองพง อายุเรือน 60 ปี
- นางคำมาง หมู่บ้านเป็ด เมืองพง อายุเรือน 11 ปี
- นายแปงรอด หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหย่วน อายุเรือน 20 กว่าปี
- แม่อ้ายติ๊บ หมู่บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน ไม่ทราบอายุเรือน
- นางอินเน้อ หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง อายุเรือน 21 ปี
- นายอ่อนนุ่น หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง อายุเรือน 24 ปี
- นายแอ้นคำ หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง อายุเรือน 12 ปี
- นางแสง หมู่บ้านโรงนิม เมืองล่า อายุเรือน 25 ปี
- นายน้ำปิง หมู่บ้านแวน เมืองล่า อายุเรือน 16 ปี
- นายอุ๊ คำทราย หมู่บ้านแวน เมืองล่า อายุเรือน 20 ปี

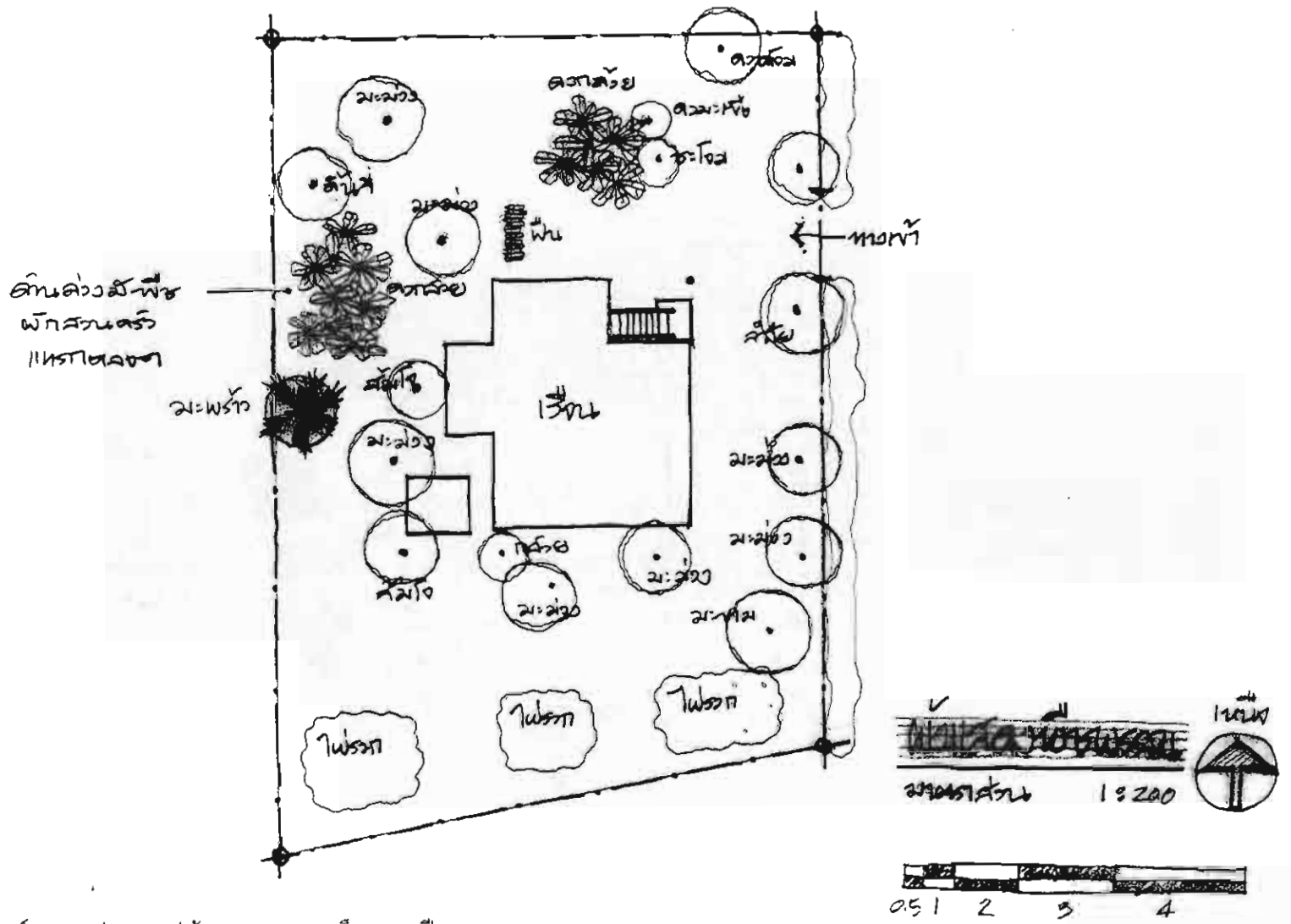
เรือนเตี่ยว

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ. เชียงคำ จังหวัดพะเยา

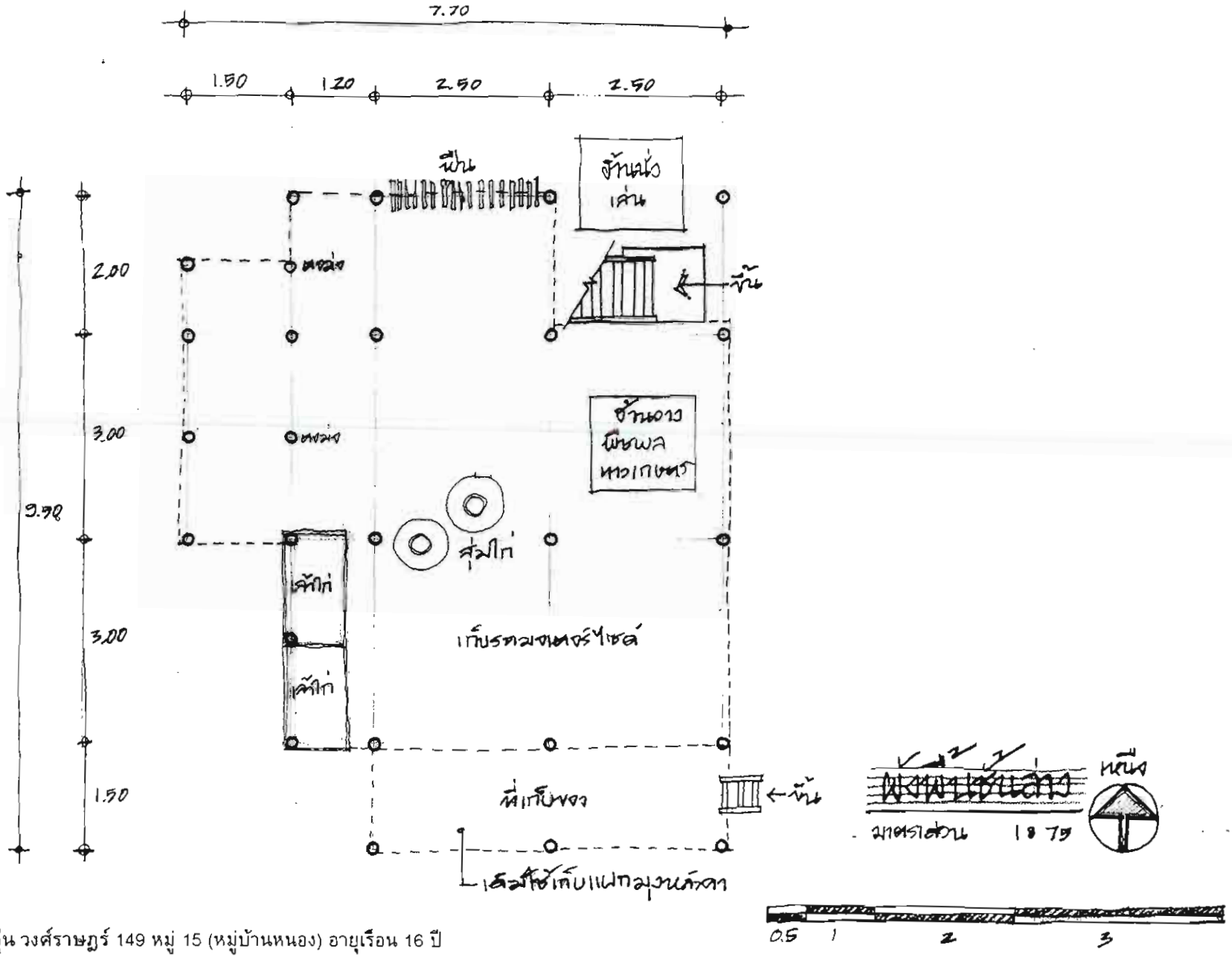
นายอุ่น วงศ์ราษฎร์ (หมู่บ้านหนอง) ตำบลฝายกวาง อายุเรือน 16 ปี
นางตา พึ่งสี่ (หมู่บ้านหนอง) ตำบลฝายกวาง อายุเรือน 50 ปี
นายคำ ชัยนันท์ (หมู่บ้านเชียงคาน) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 30 กว่าปี
นายจอมแสง ใจวังโลก (หมู่บ้านทุ่งมอก) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 30 กว่าปี
นายสุนทร วันสาม (หมู่บ้านผาลาด) ตำบลน้ำแวน อายุเรือน 10 เดือน

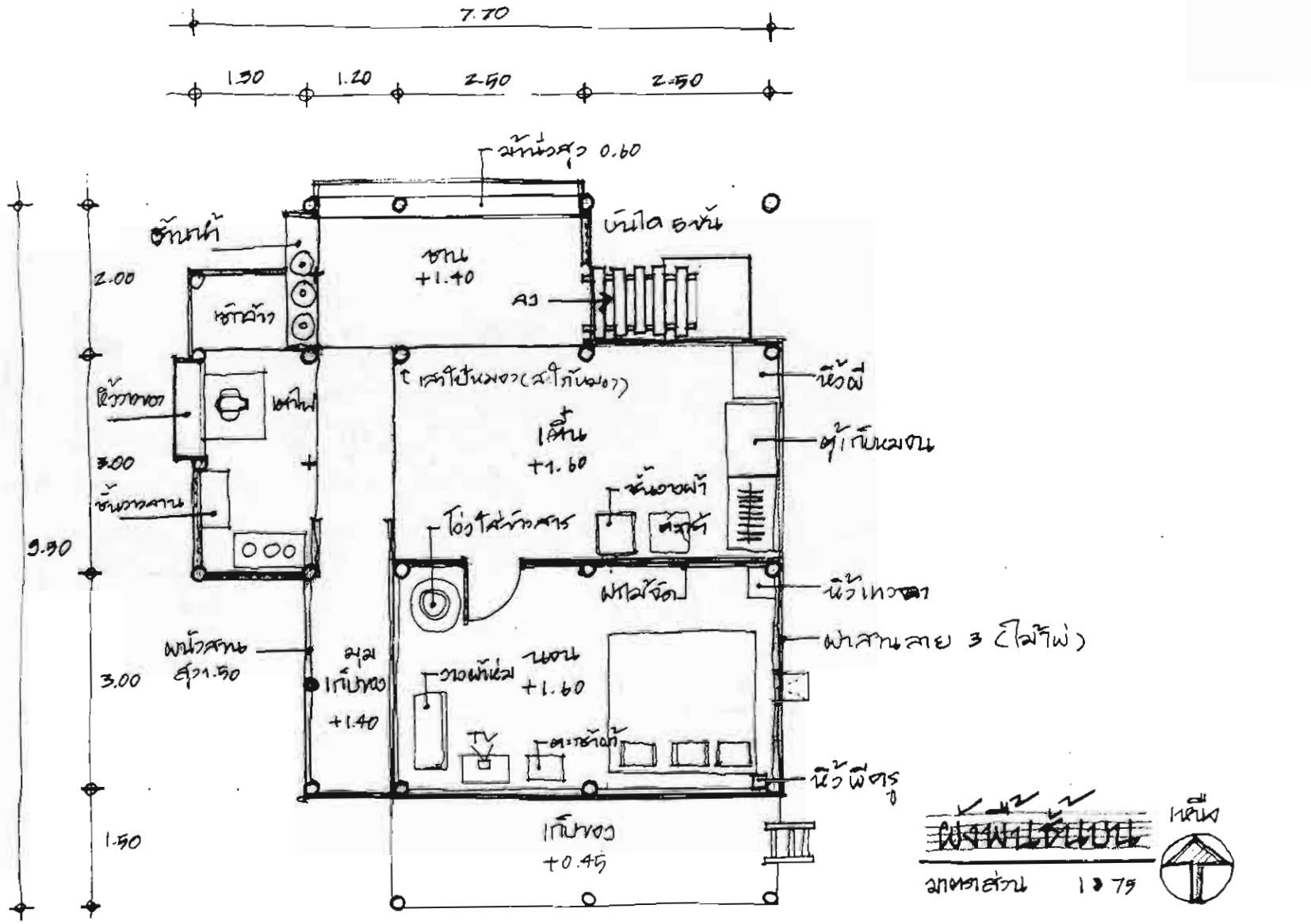
ตำบลฝายกวาง : นายอุ่น วงศ์ราษฎร์ 149 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) อายุเรือน 16 ปี

ต้นฉบับฝ่ายทวาง : นายอุ่น วงศ์ราษฎร์ 149 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) อายุเรือน 16 ปี

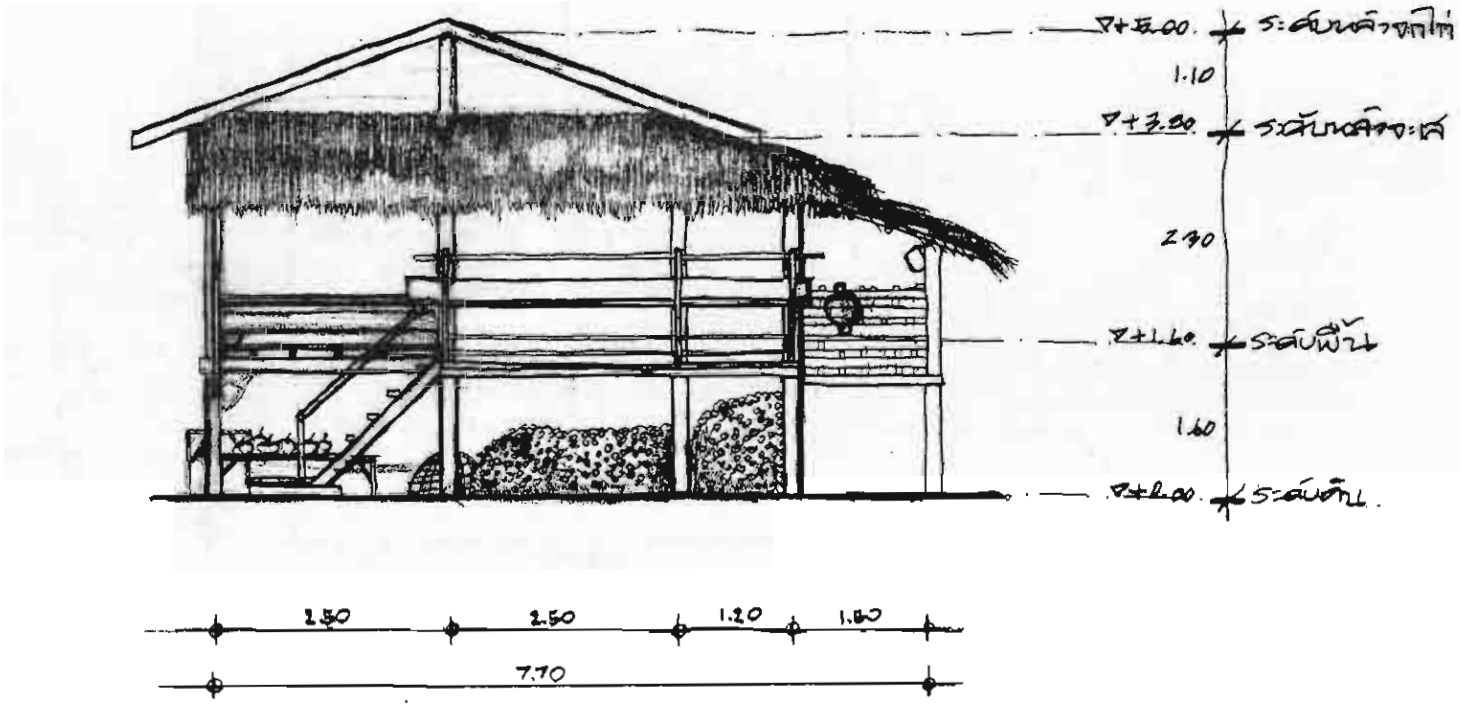

ตำบลฝายกวาง : นายอุ่น วงศ์ราษฎร์ 149 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) อายุเรือน 16 ปี

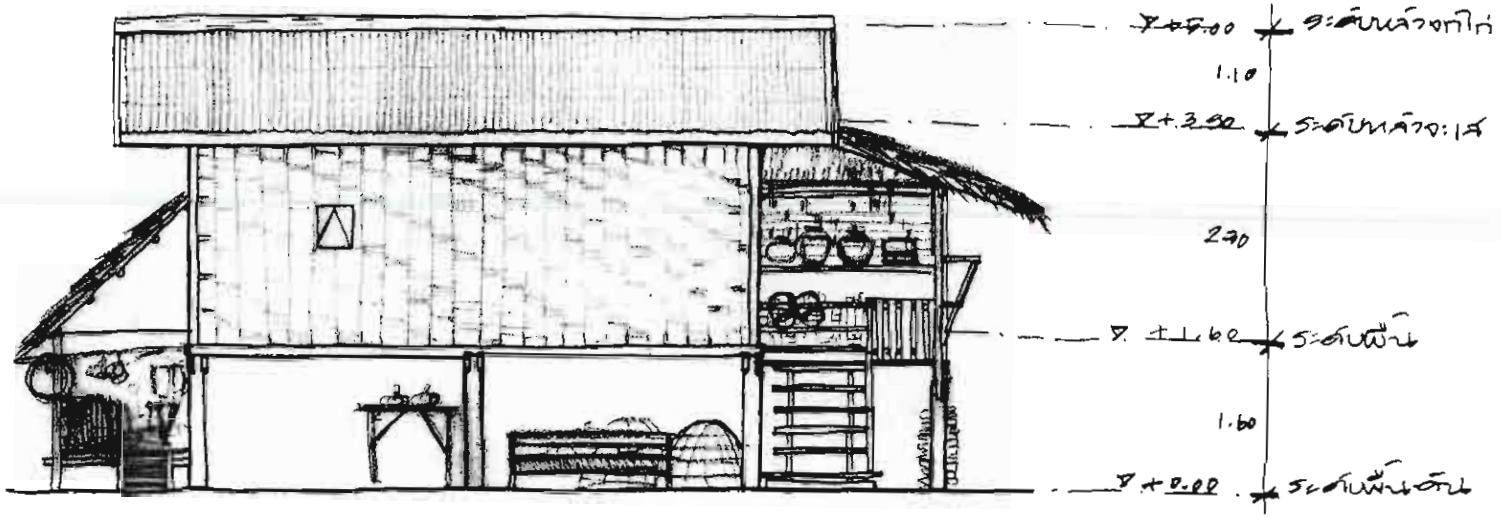

ตำบลฝายกวาง : นายอุ่น วงศ์ราษฎร์ 149 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) อายุเรือน 16 ปี

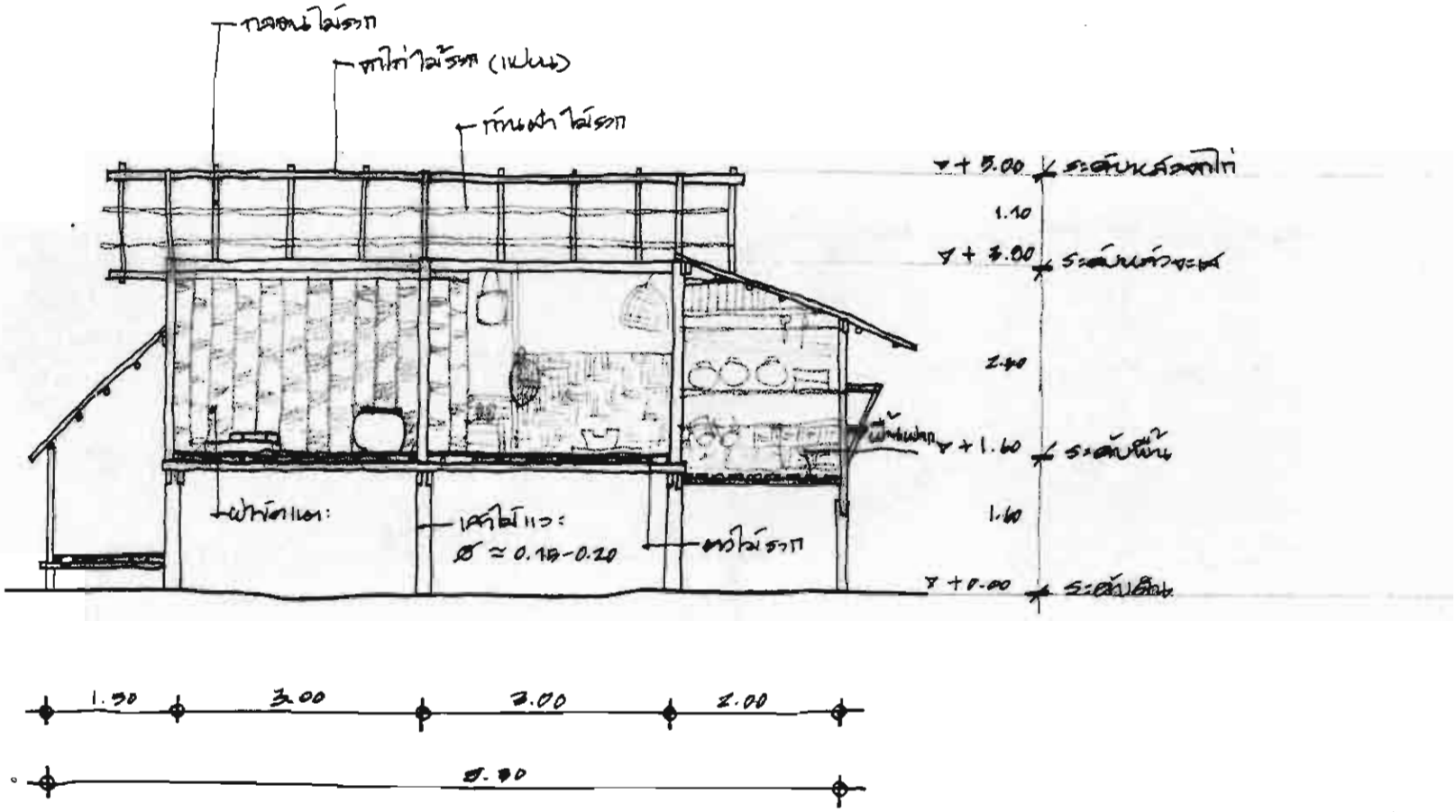
ผังบริเวณ
ทางเข้าออก
ทางเข้าออก
ทางเข้าออก

ตำบลฝ่ายกวาง : นายอุ่น วงศ์ราษฎร์ 149 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) อายุเรือน 16 ปี

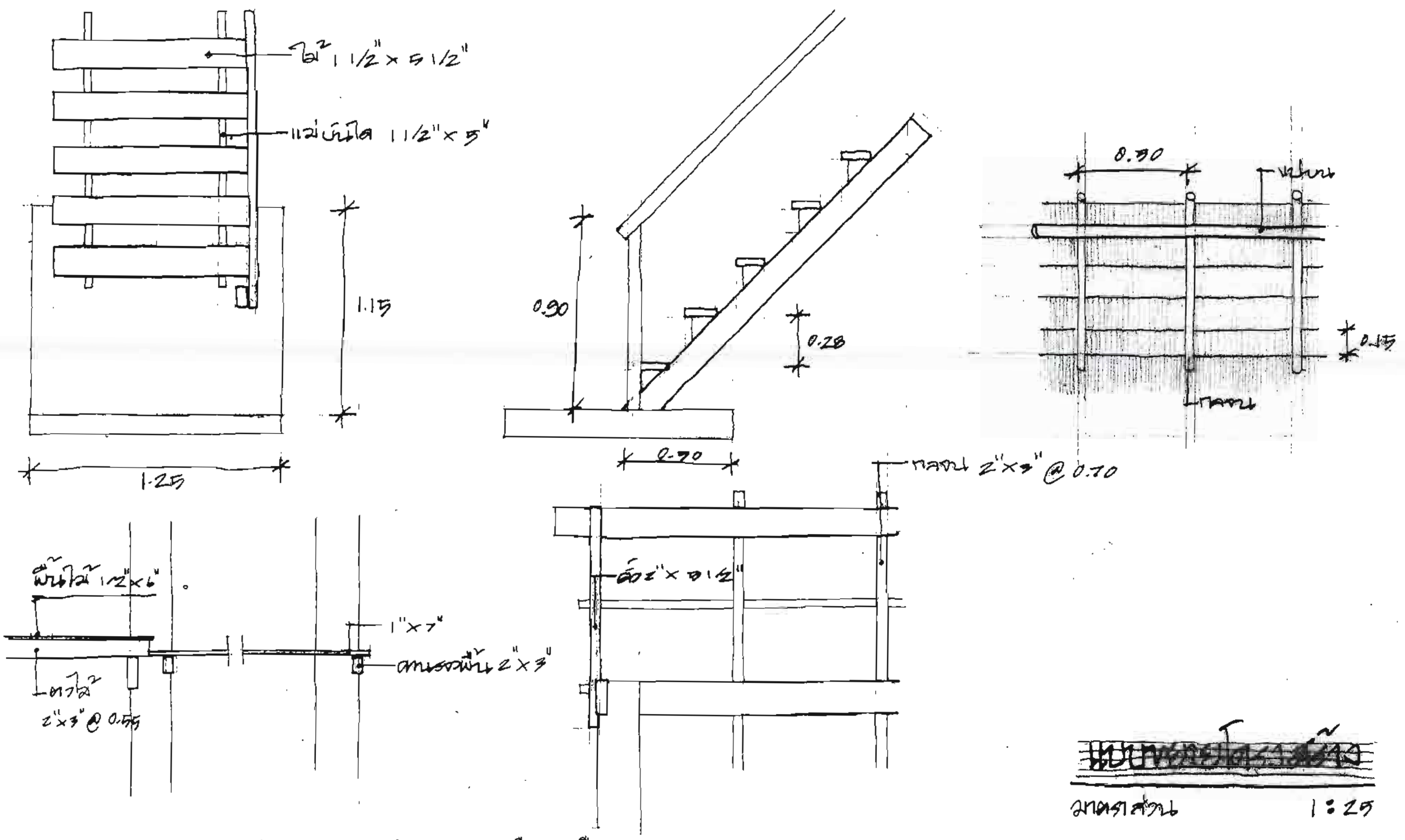

ตำบลผ่ายกวาง : นายอุ่น วงศ์ราษฎร์ 149 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) อายุเรือน 16 ปี

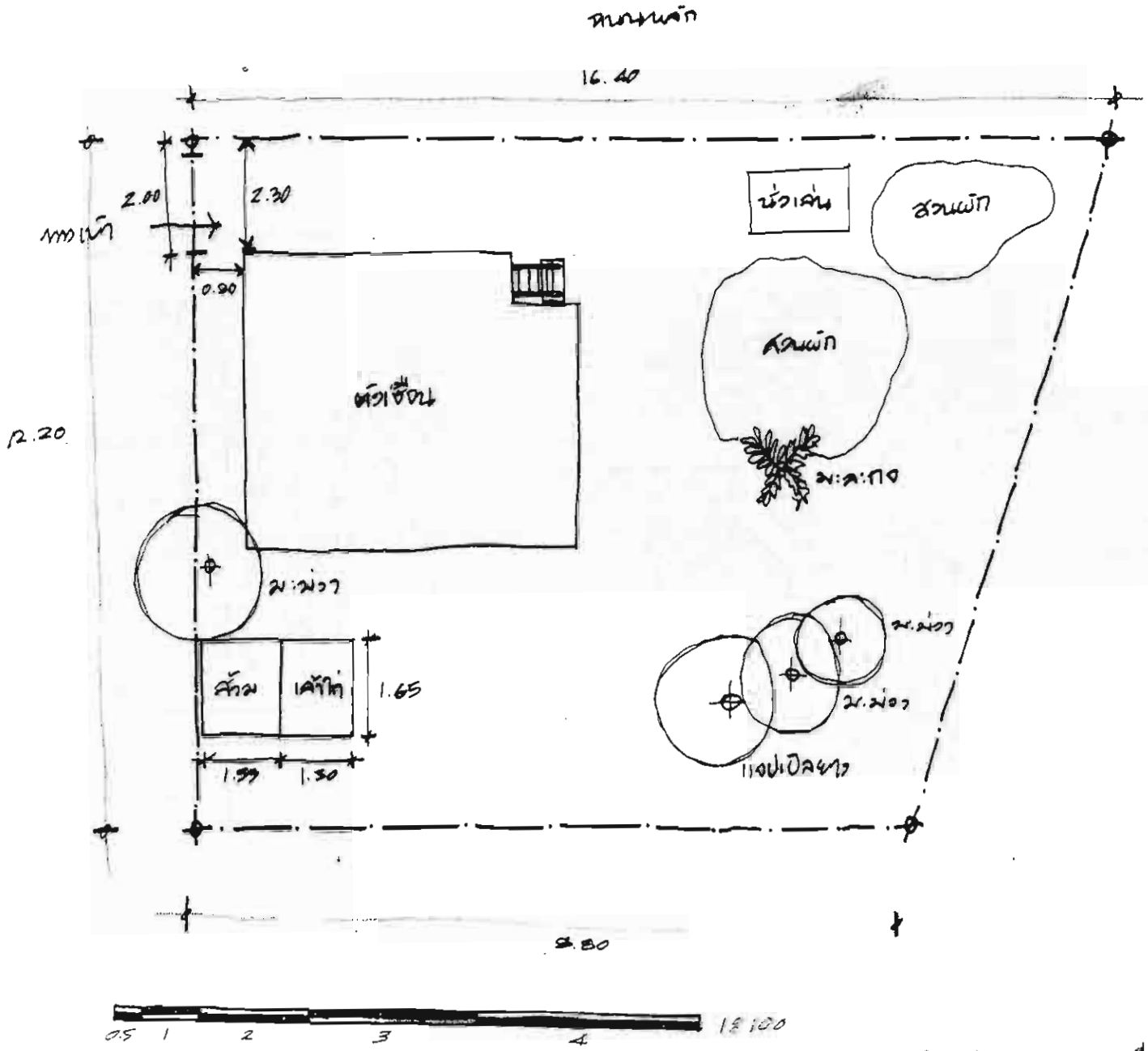

ตำบลฝายกวาง : นายอุ่น วงศ์ราษฎร์ 149 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) อายุเรือน 16 ปี

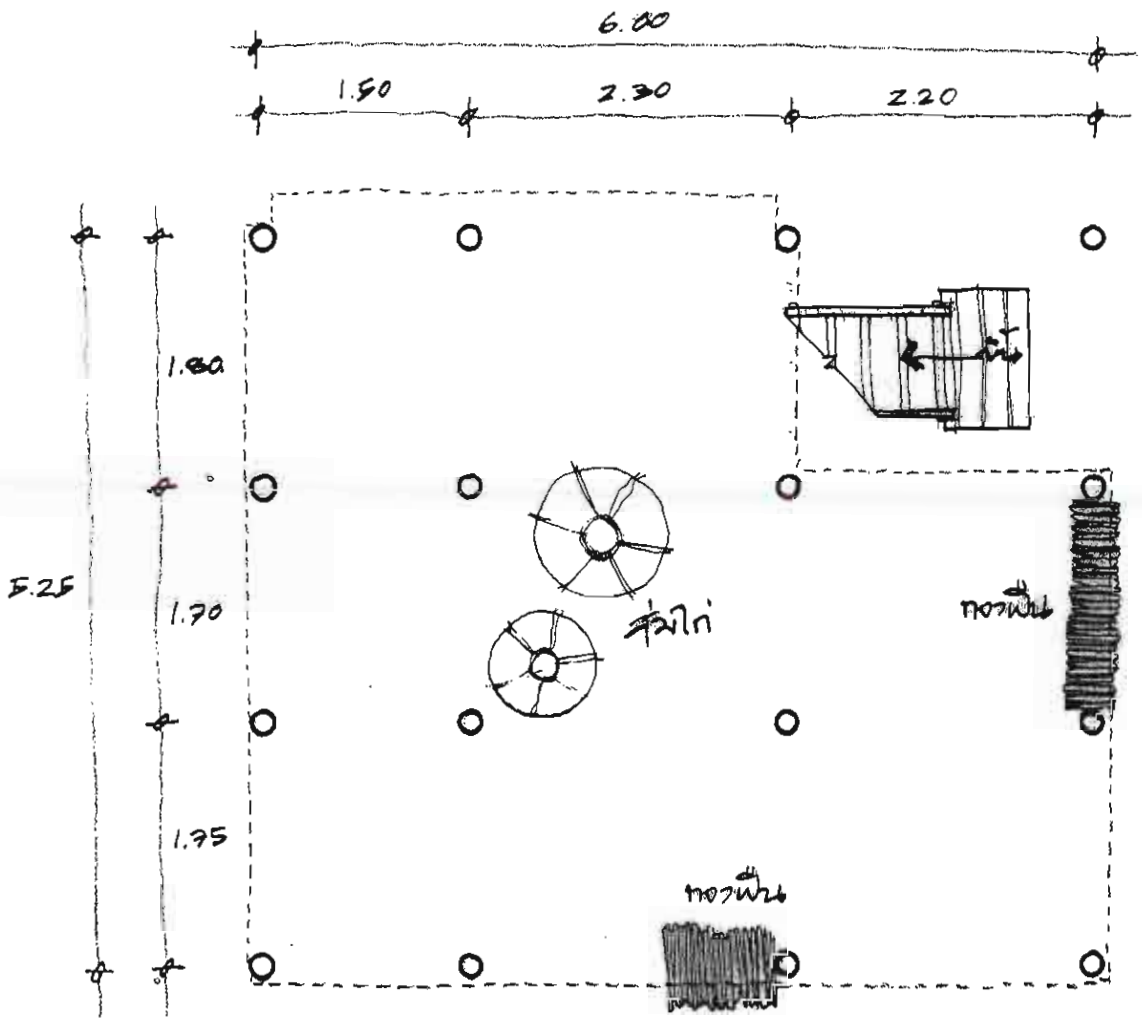
อุ่น วงศ์ราษฎร์

ตำบลฝายกวาง : นายอุ่น วงศ์ราษฎร์ 149 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) อายุเรือน 16 ปี

ตำบลฝายกวาง : นางตา พึ่งสี่ 50 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) อายุเรือน 50 ปี

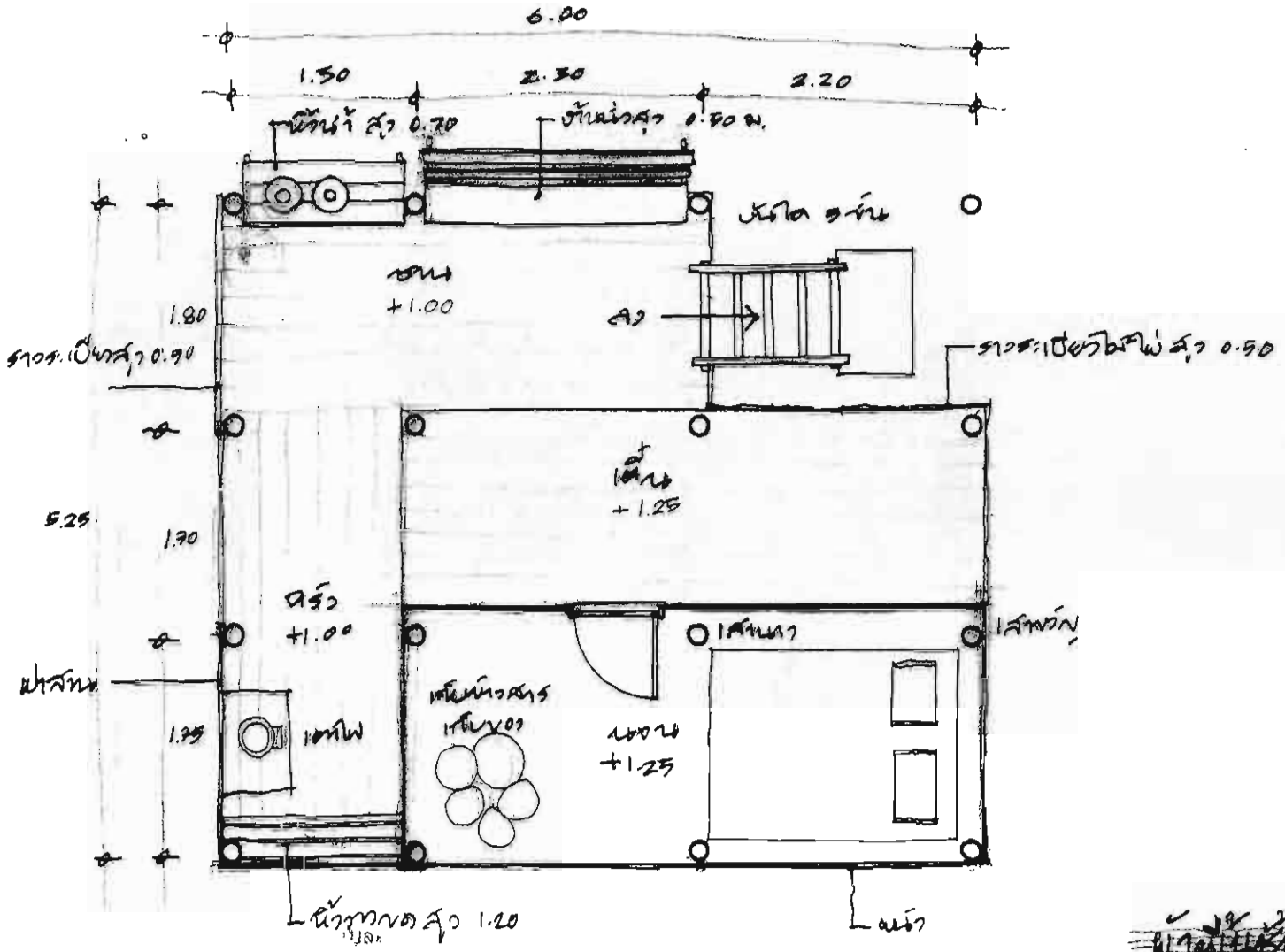

1:50

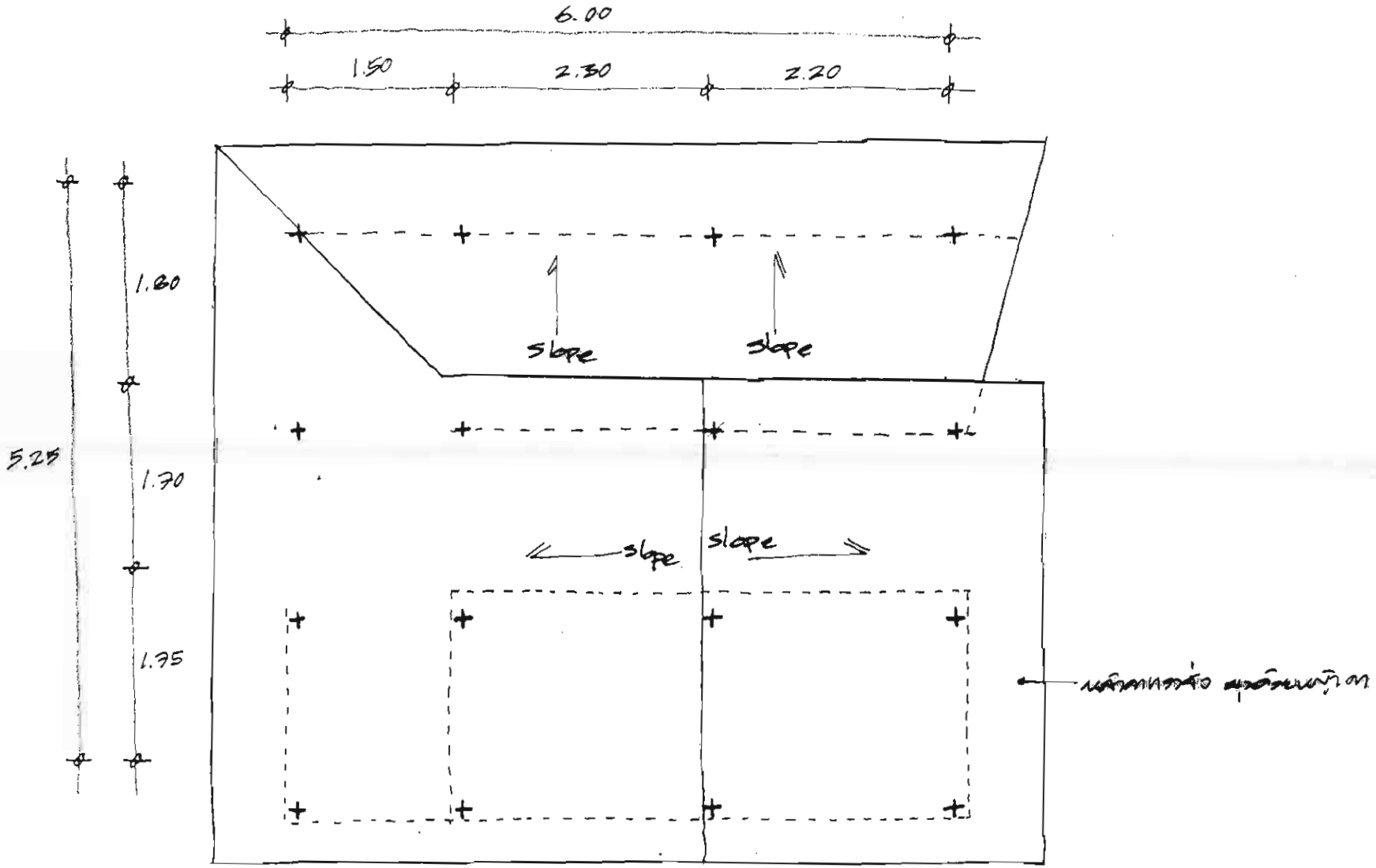

ตำบลฝายกวาง : นางตา พึ่งสี่ 50 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) อายุเรือน 50 ปี

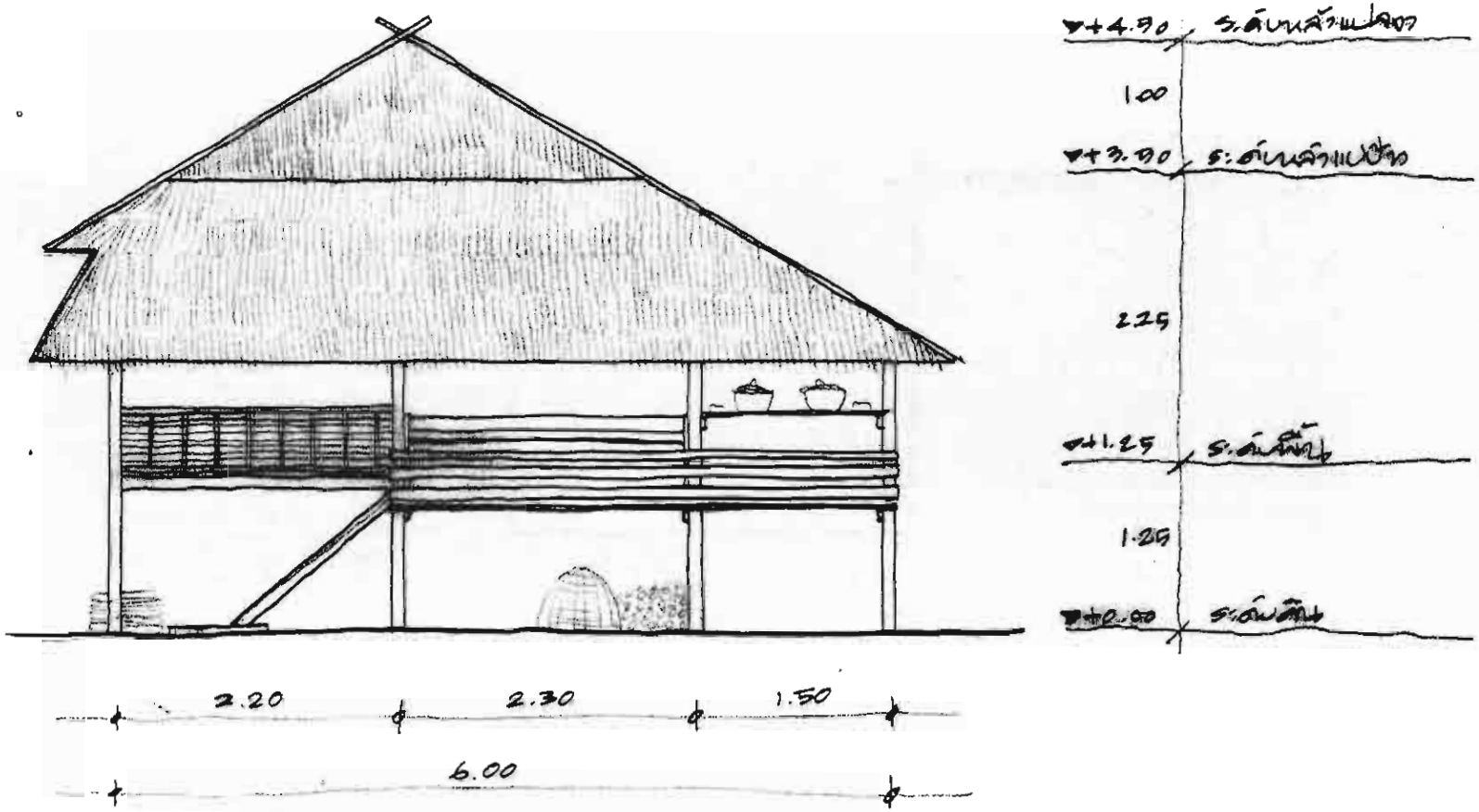

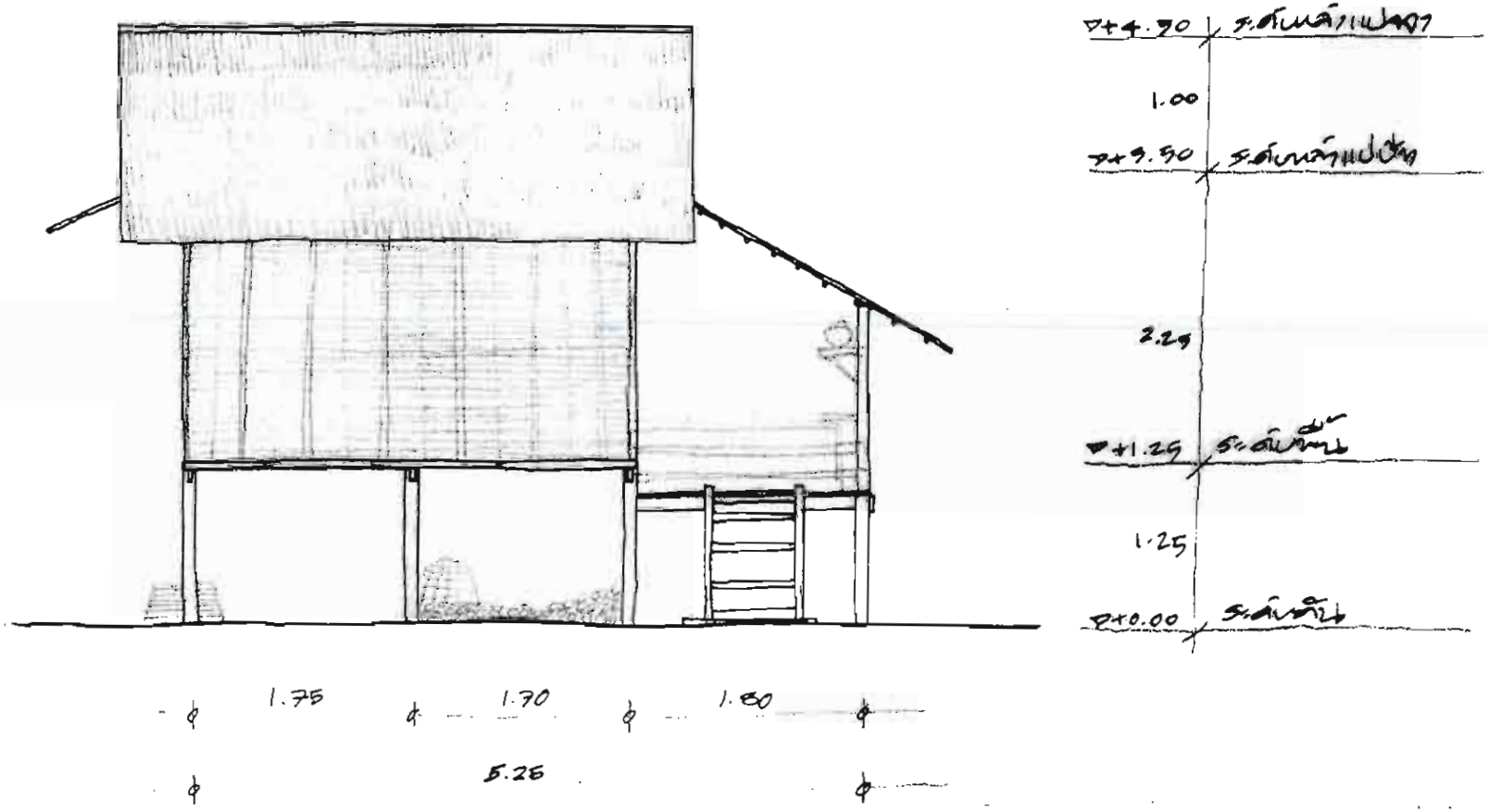
ตำบลฝายกวาง : นางตา พึ่งสี่ 50 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) อายุเรือน 50 ปี

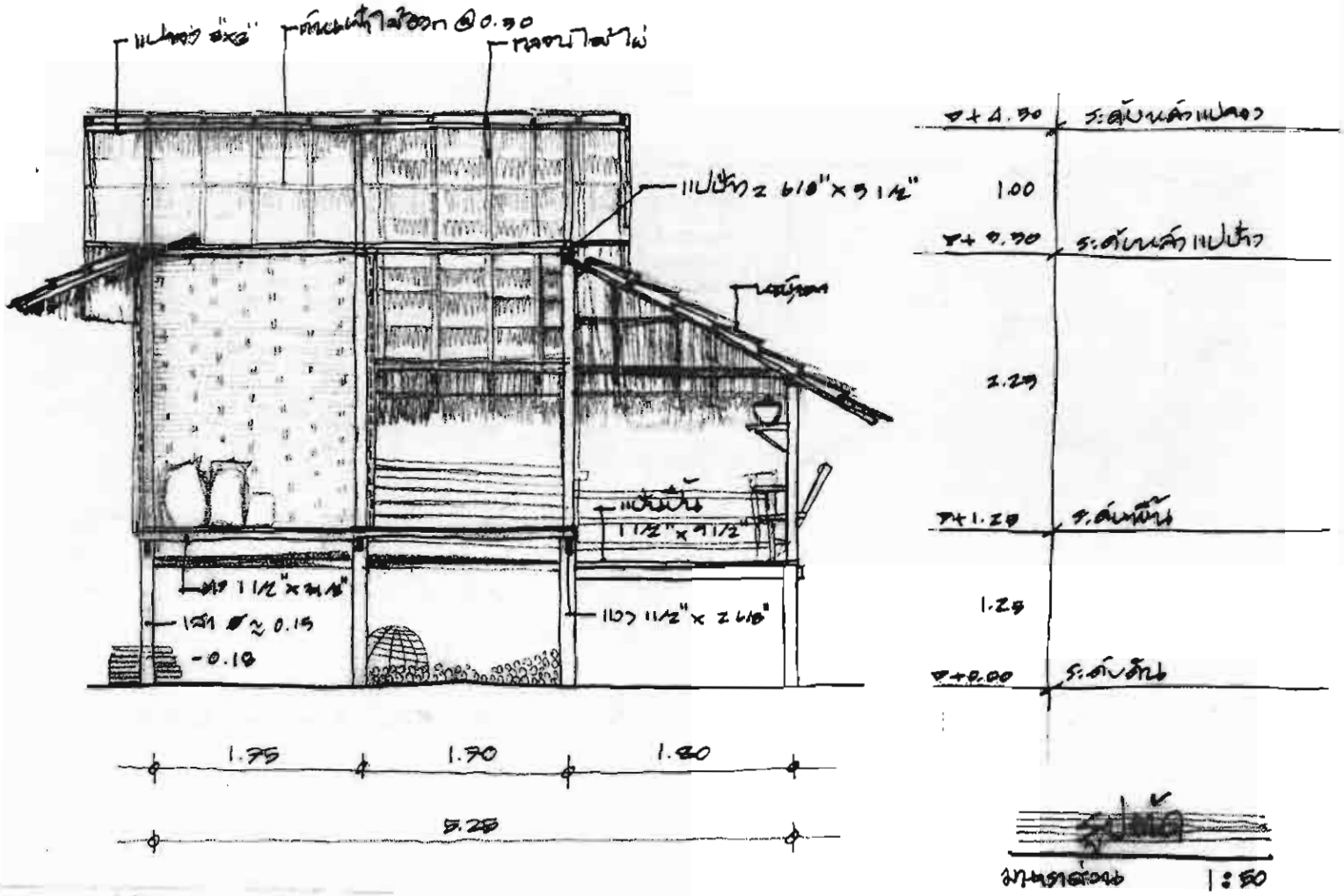
ตำบลฝายกวาง : นางตา พึ่งสี่ 50 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) อายุเรือน 50 ปี

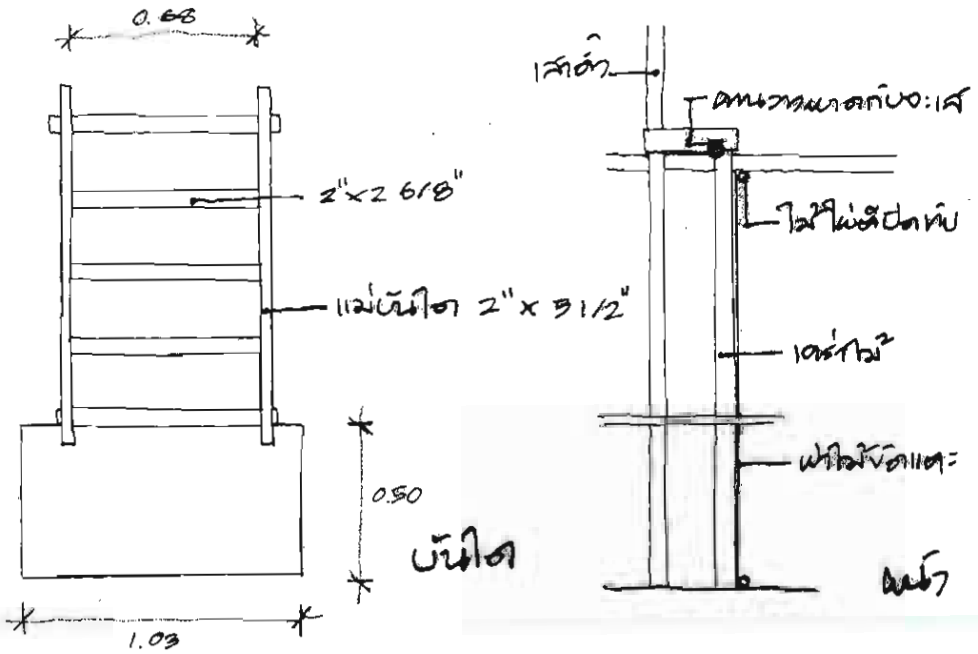
ตำบลฝายกวาง : นางตา พึ่งสี่ 50 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) อายุเรือน 50 ปี

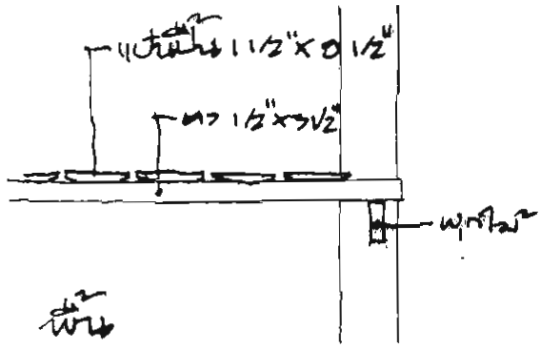

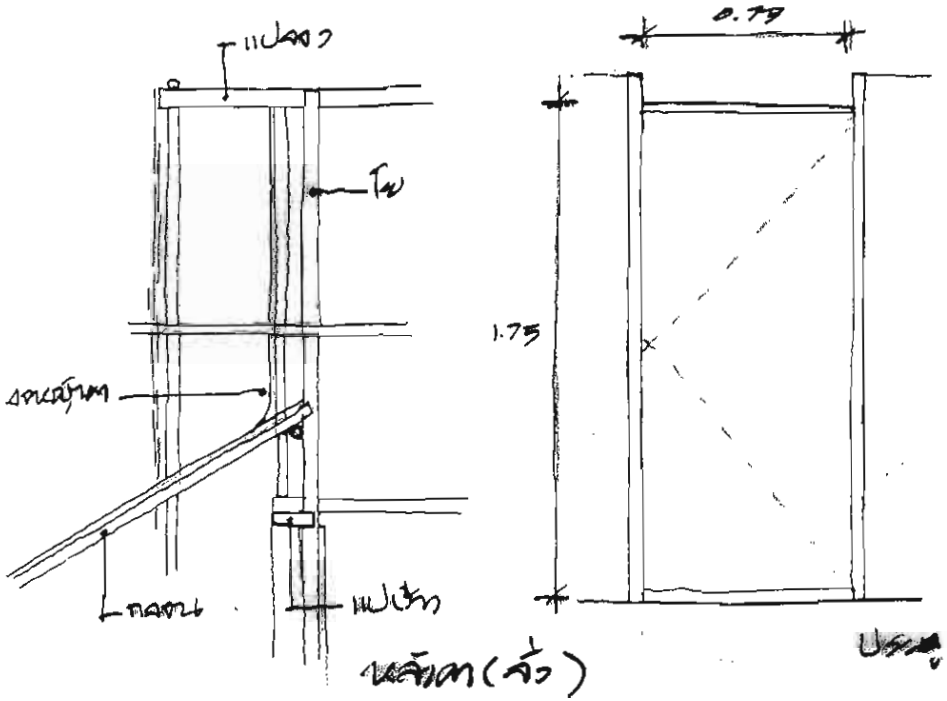
ตำบลฝายกวาง : นางตา พึ่งสี่ 50 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) อายุเรือน 50 ปี

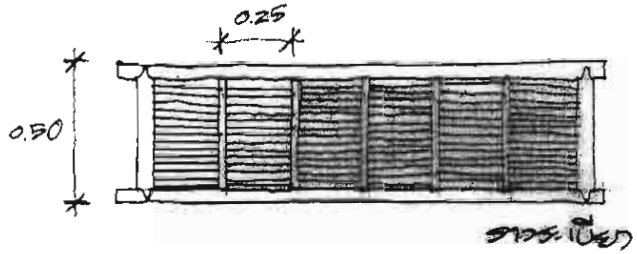

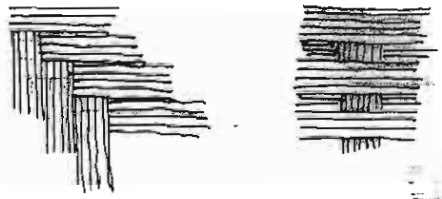
ตำบลฝายกวาง : นางตา พึ่งสี่ 50 หมู่ 15 (หมู่บ้านหนอง) อายุเรือน 50 ปี

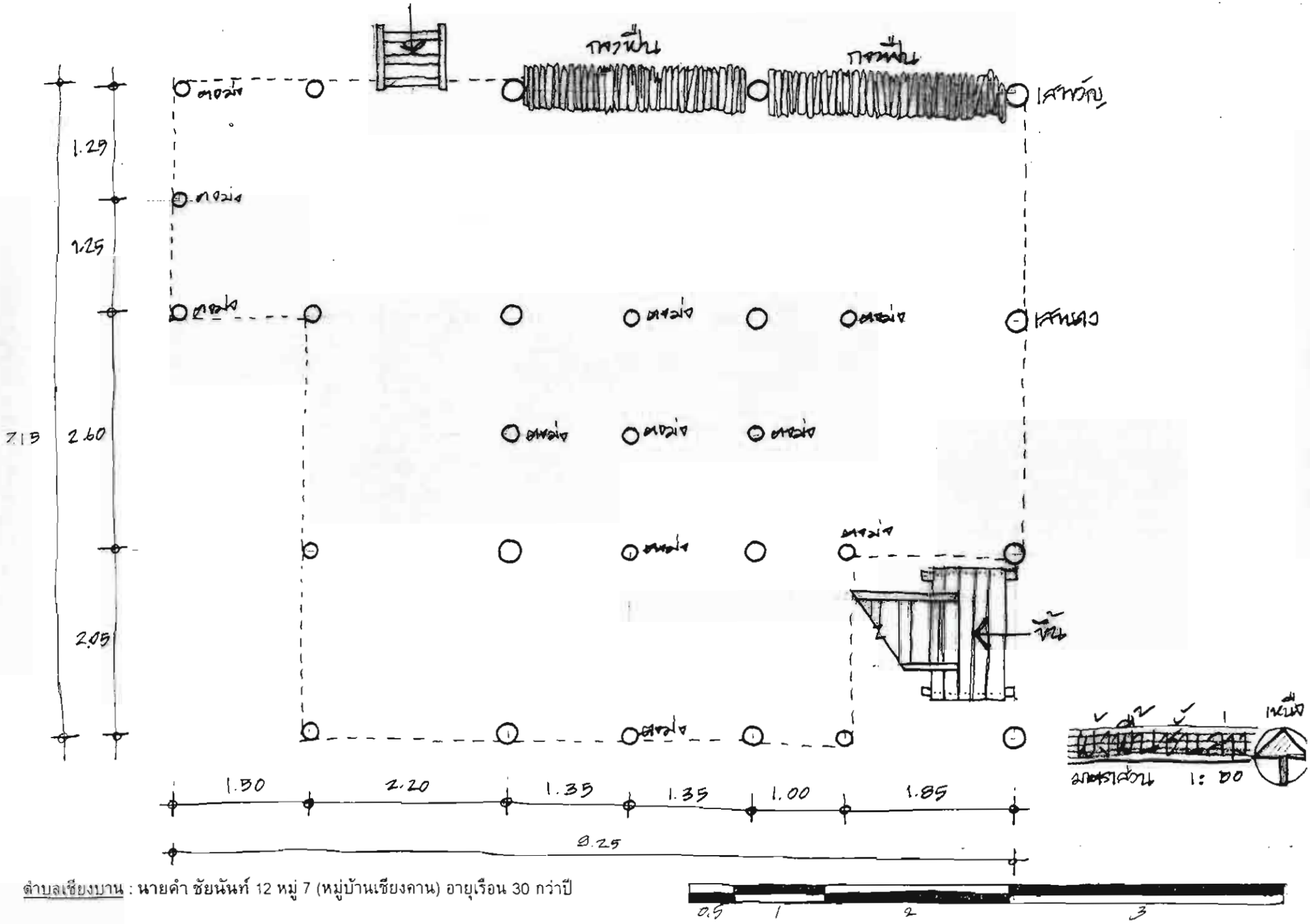
ลายลูกฟัก , ลาย 3

แบบหยาบ

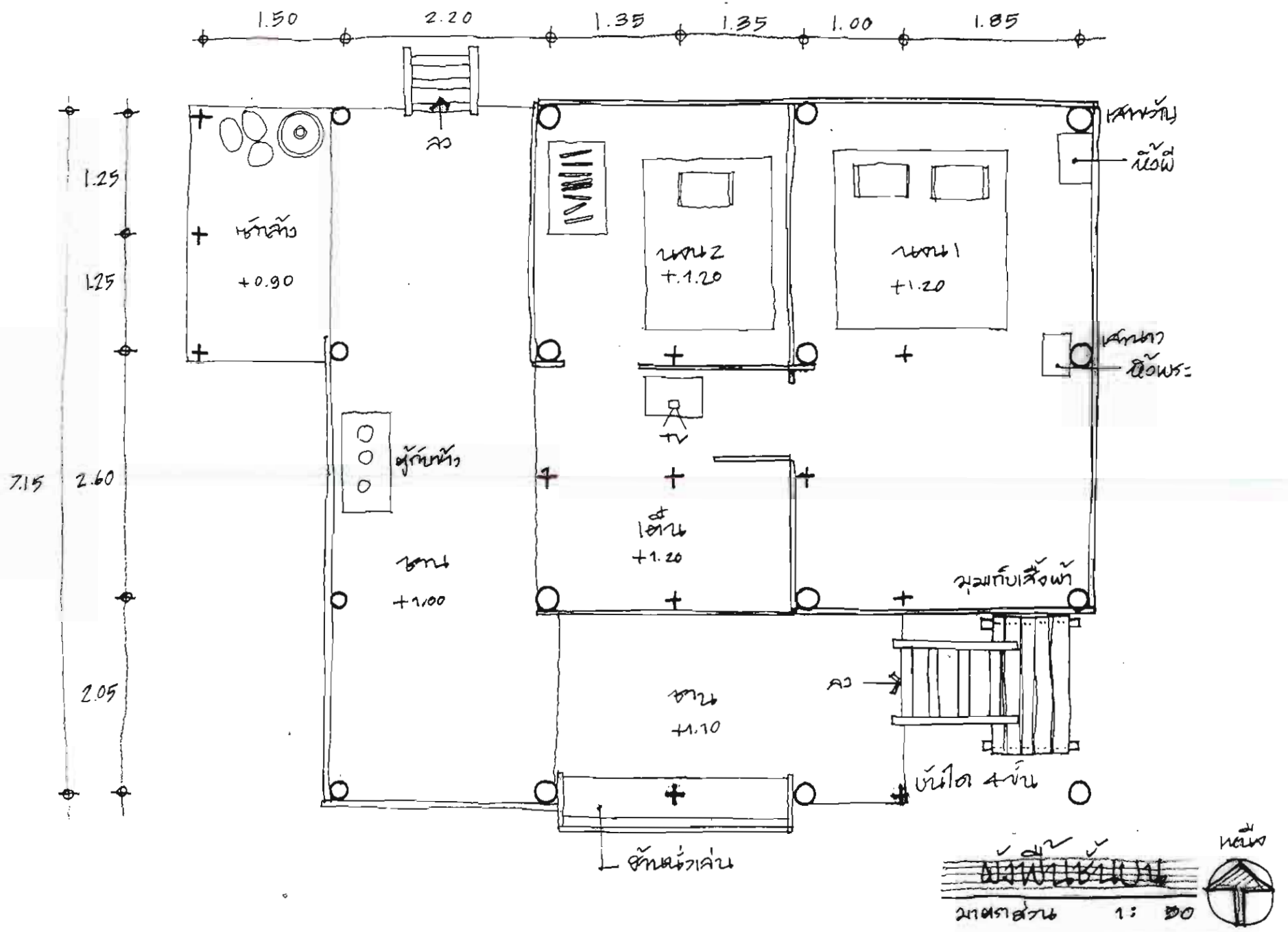
มาตราส่วน 1:25

ตำบลเชียงบาน : นายคำ ชัยนันท์ 12 หมู่ 7 (หมู่บ้านเชียงคาน) อายุเรือน 30 กว่าปี

<u>ตำบลเชียงบาน</u> : **นายคำ ชัยนันท์** 12 หมู่ 7 (หมู่บ้านเชียงคาน) อายุเรือน 30 กว่าปี

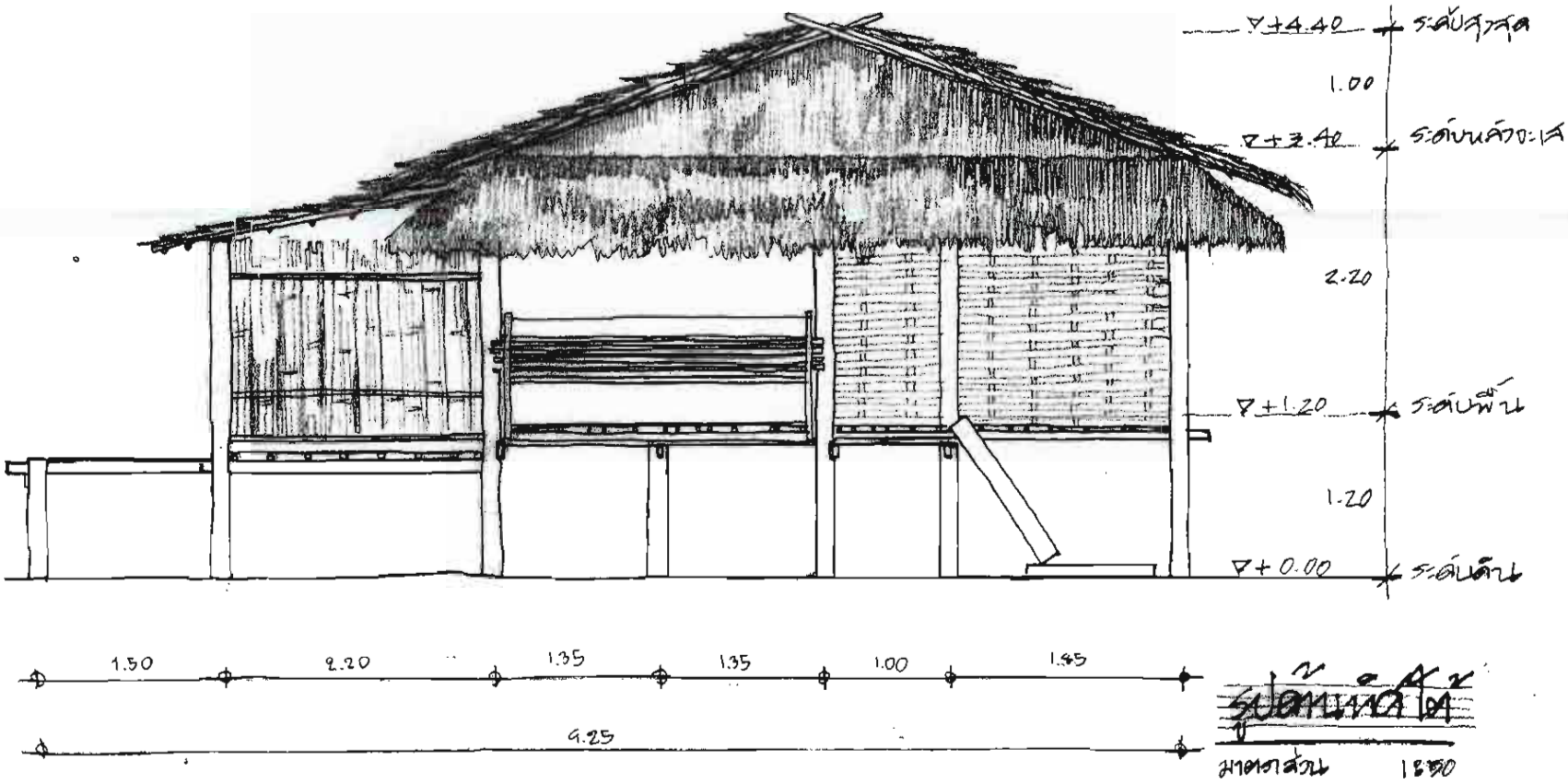
ตำบลเชียงบาน : นายคำ ชัยนันท์ 12 หมู่ 7 (หมู่บ้านเชียงคาน) อายุเรือน 30 กว่าปี

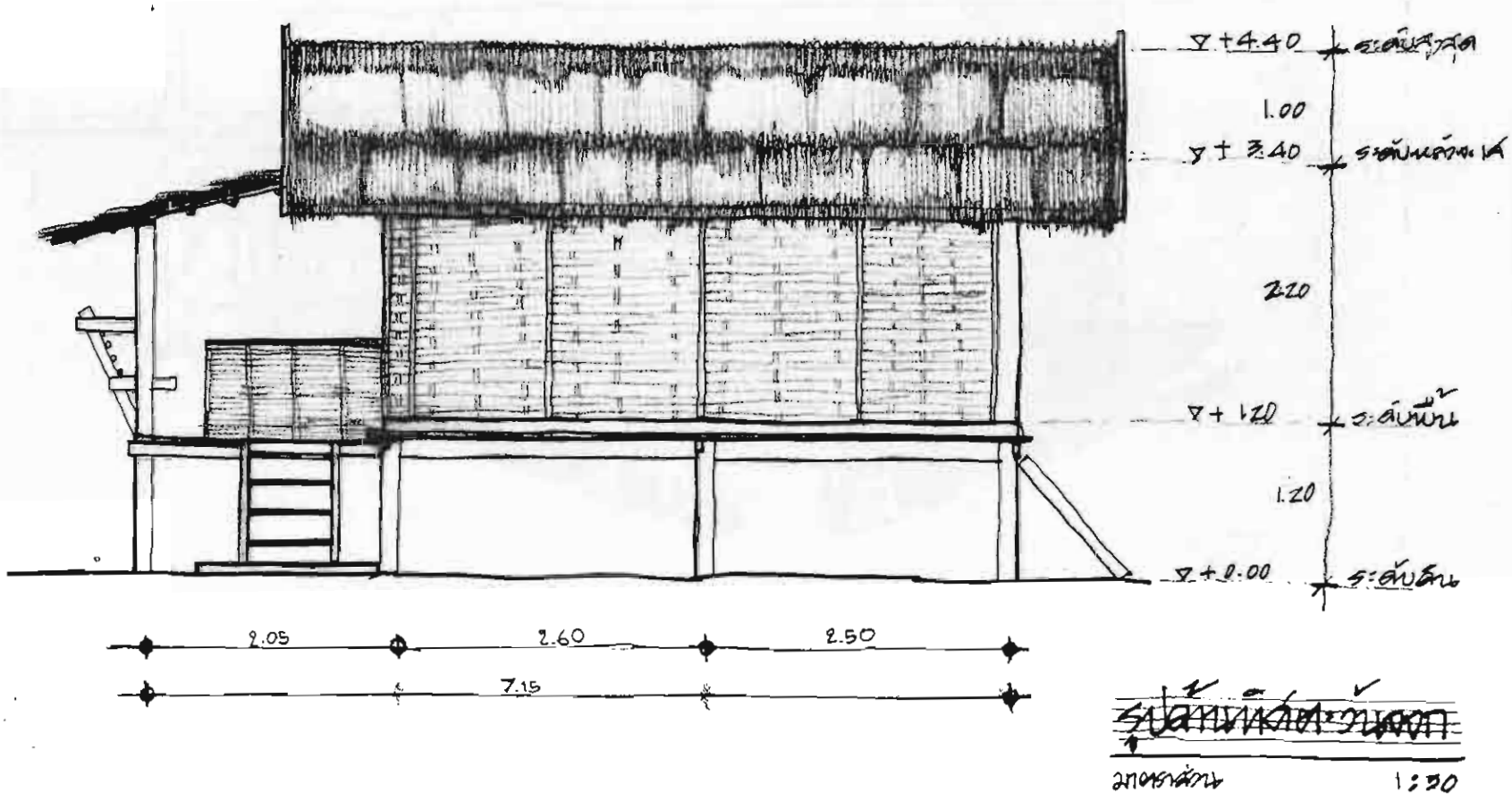
ตำบลเชียงบาน : นายคำ ชัยนันท์ 12 หมู่ 7 (หมู่บ้านเชียงคาน) อายุเรือน 30 กว่าปี

0.5 1 2 3

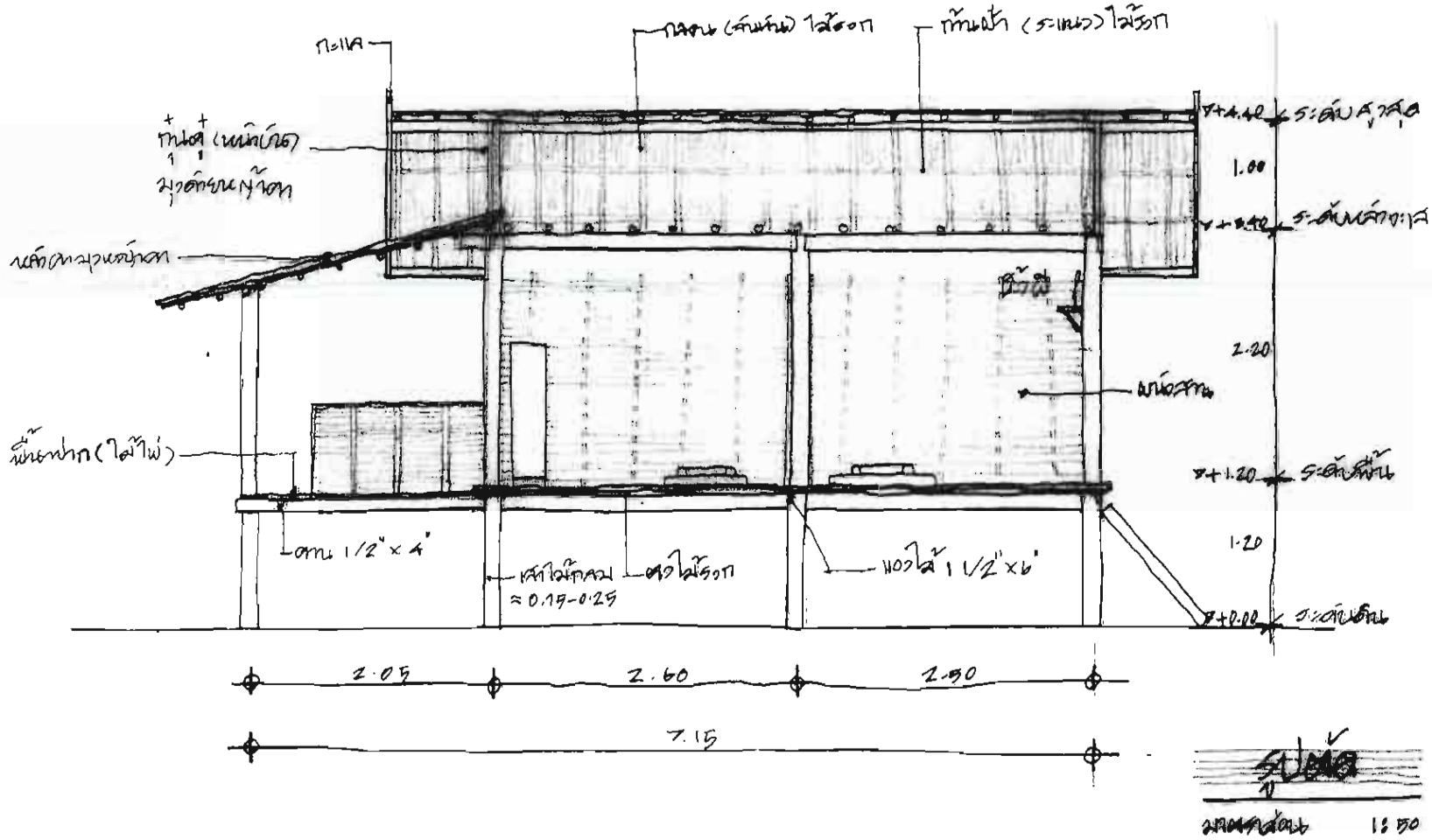
ตำบลเชียงบาน : **นายคำ ชัยนันท์** 12 หมู่ 7 (หมู่บ้านเชียงคาน) อายุเรือน 30 กว่าปี

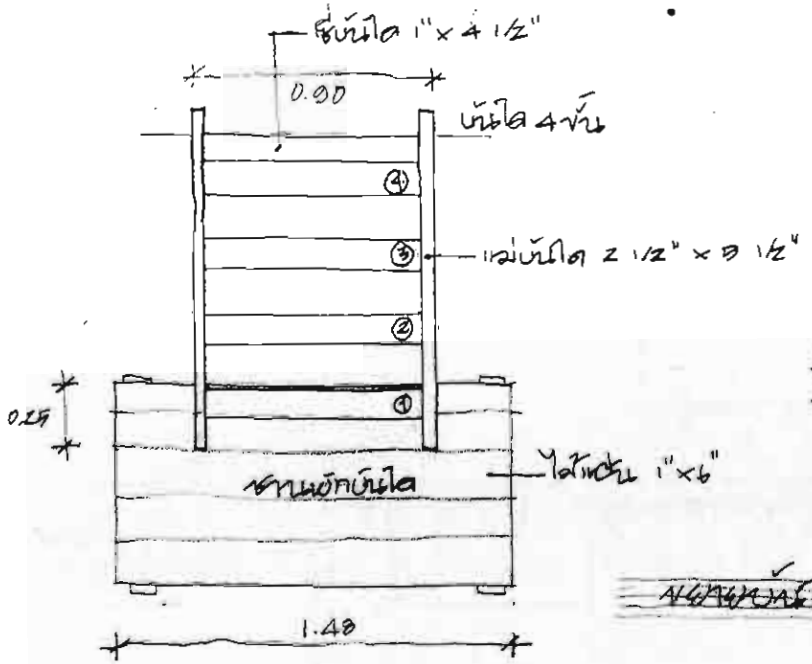
ตำบลเชียงบาน : นายคำ ซัยนันท์ 12 หมู่ 7 (หมู่บ้านเชียงคาน) อายุเรือน 30 กว่าปี

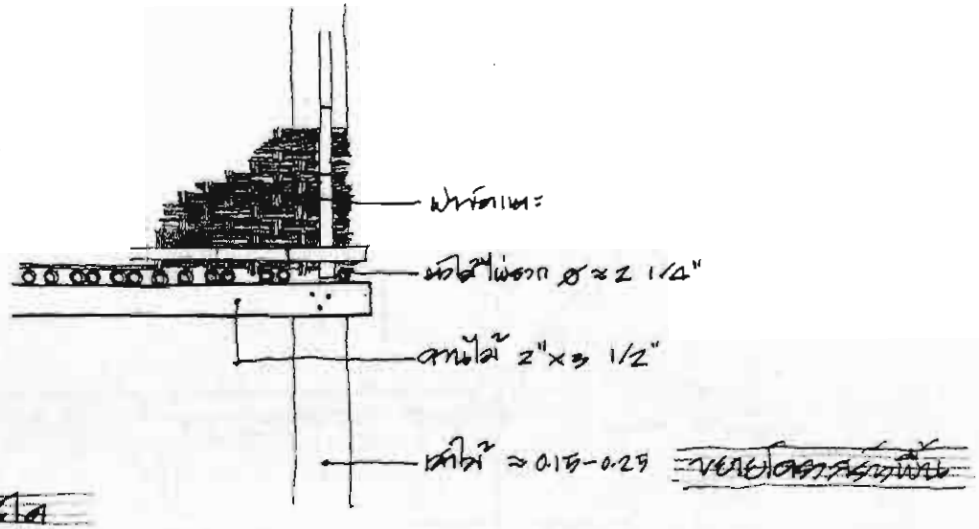

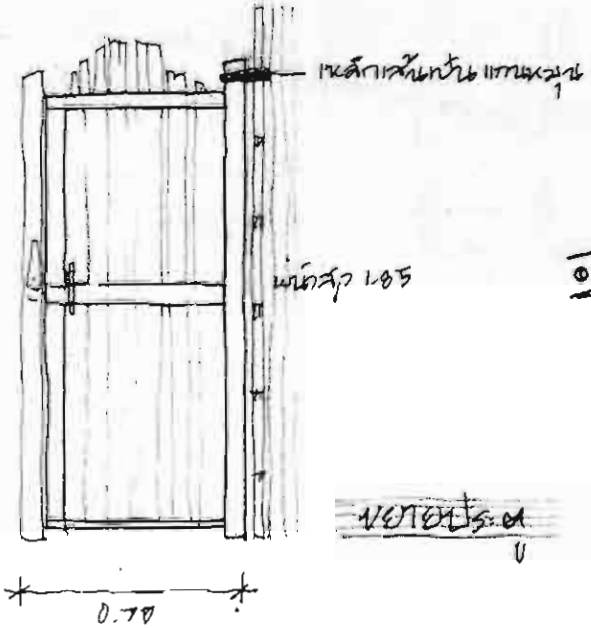
ตำบลเชียงบาน : นายคำ ชัยนันท์ 12 หมู่ 7 (หมู่บ้านเชียงคาน) อายุเรือน 30 กว่าปี

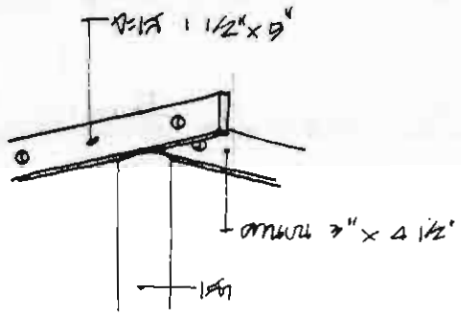

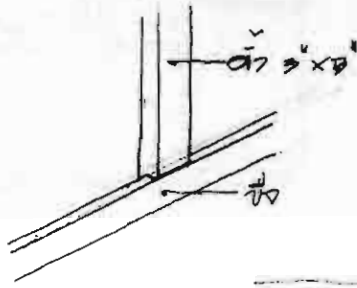
ตำบลเชียงบาน : นายคำ ชัยนันท์ 12 หมู่ 7 (หมู่บ้านเชียงคาน) อายุเรือน 30 กว่าปี

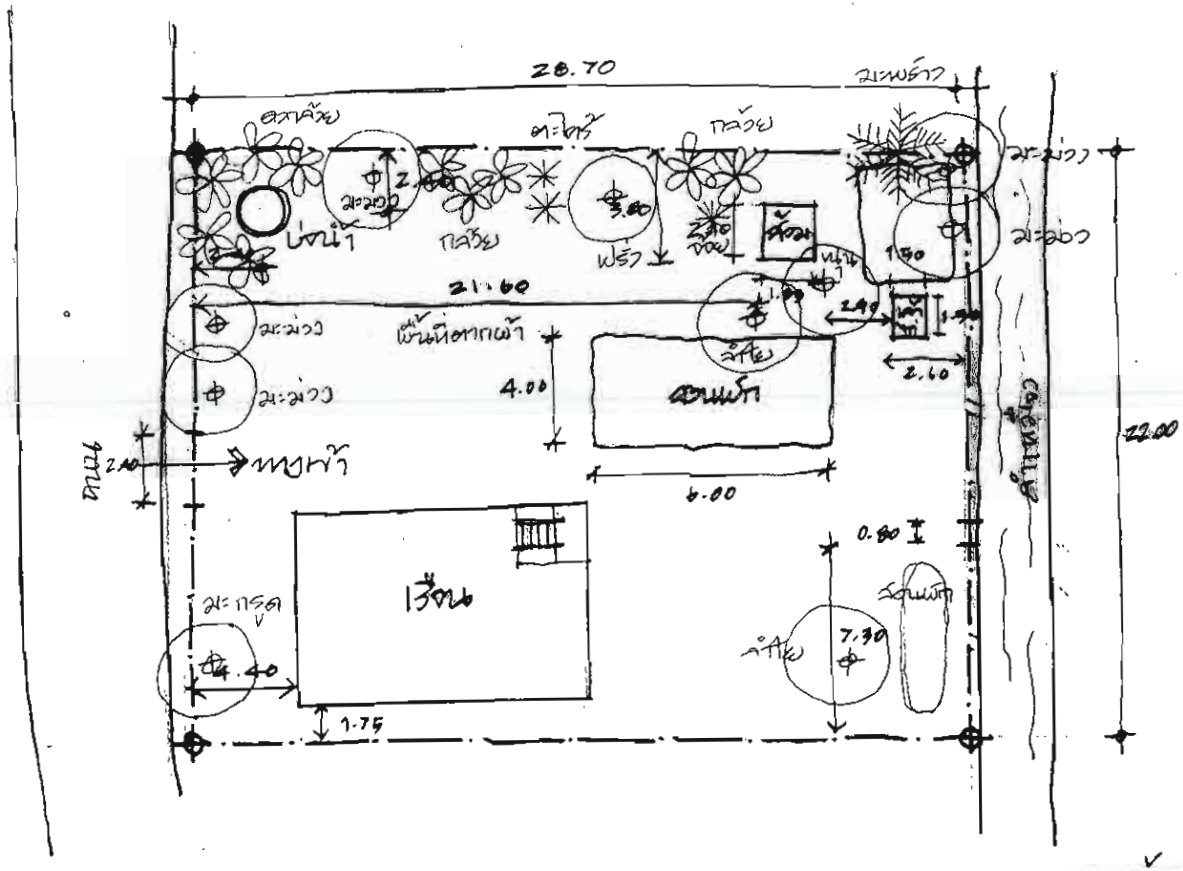

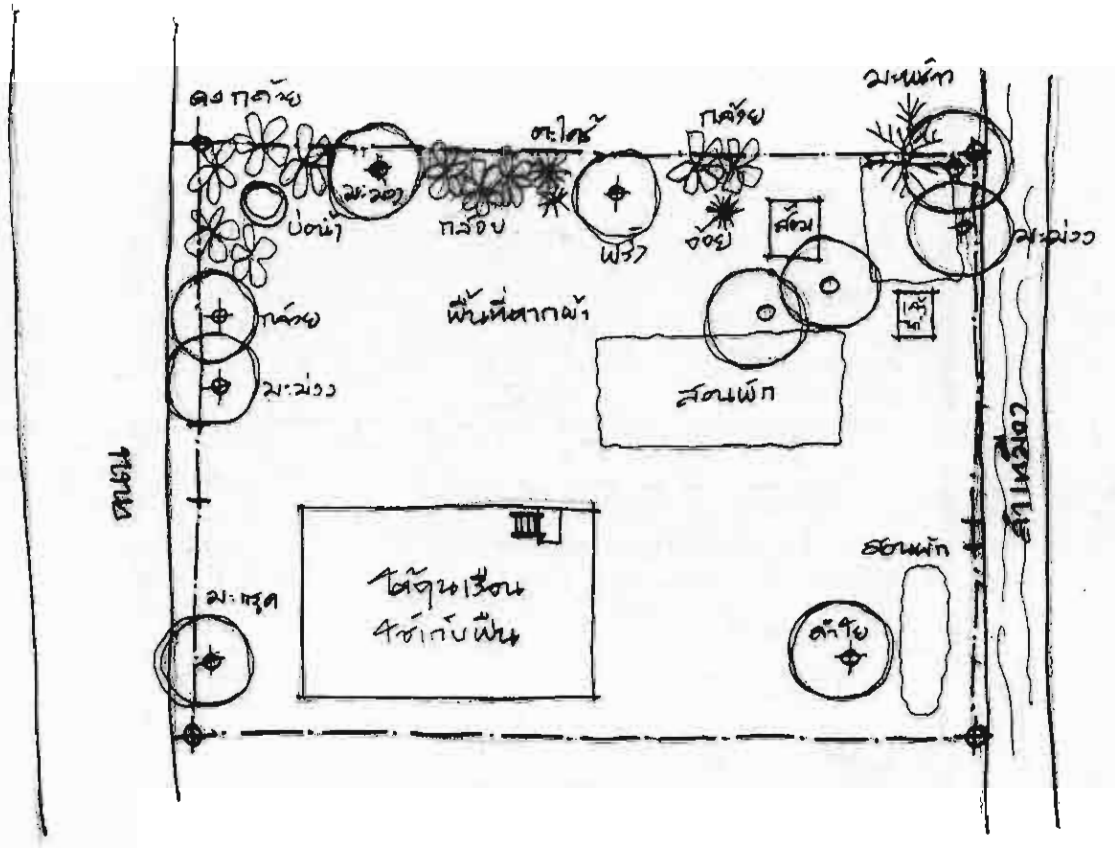
มาตราส่วน 1 : 25

ตำบลเชียงบาน : นายคำ ชัยนันท์ 12 หมู่ 7 (หมู่บ้านเชียงคาน) อายุเรือน 30 กว่าปี

จอมแสง ใจวังโลก

ตำบลเชียงบาน : นายจอมแสง ใจวังโลก 17 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี

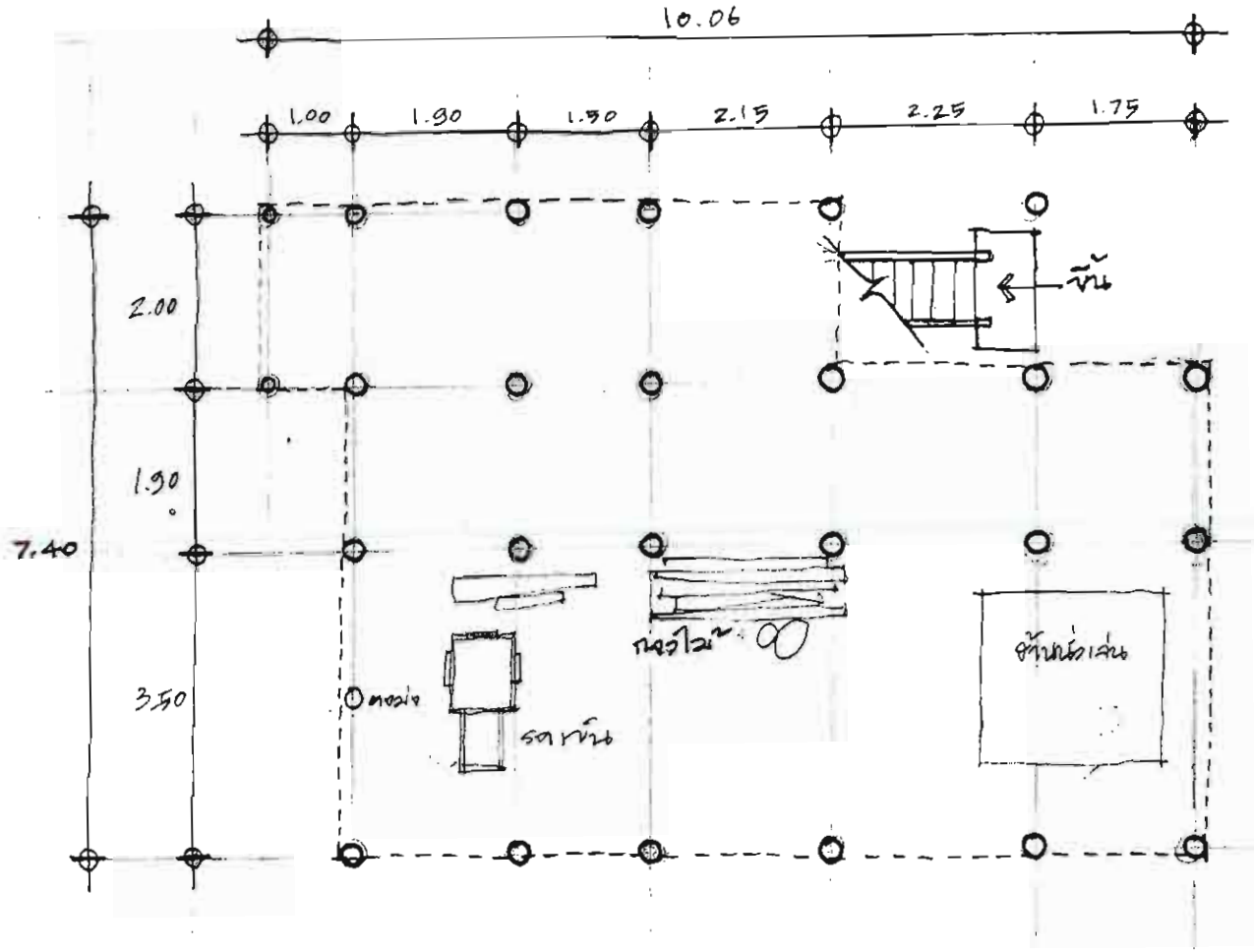
ผังแสดงพื้นที่บริเวณ

มาตราส่วน 1:250

เหนือ

1 2 3 4 5 1:250

ตำบลเชียงบาน : นายจอมแสง ใจวังโลก 17 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี

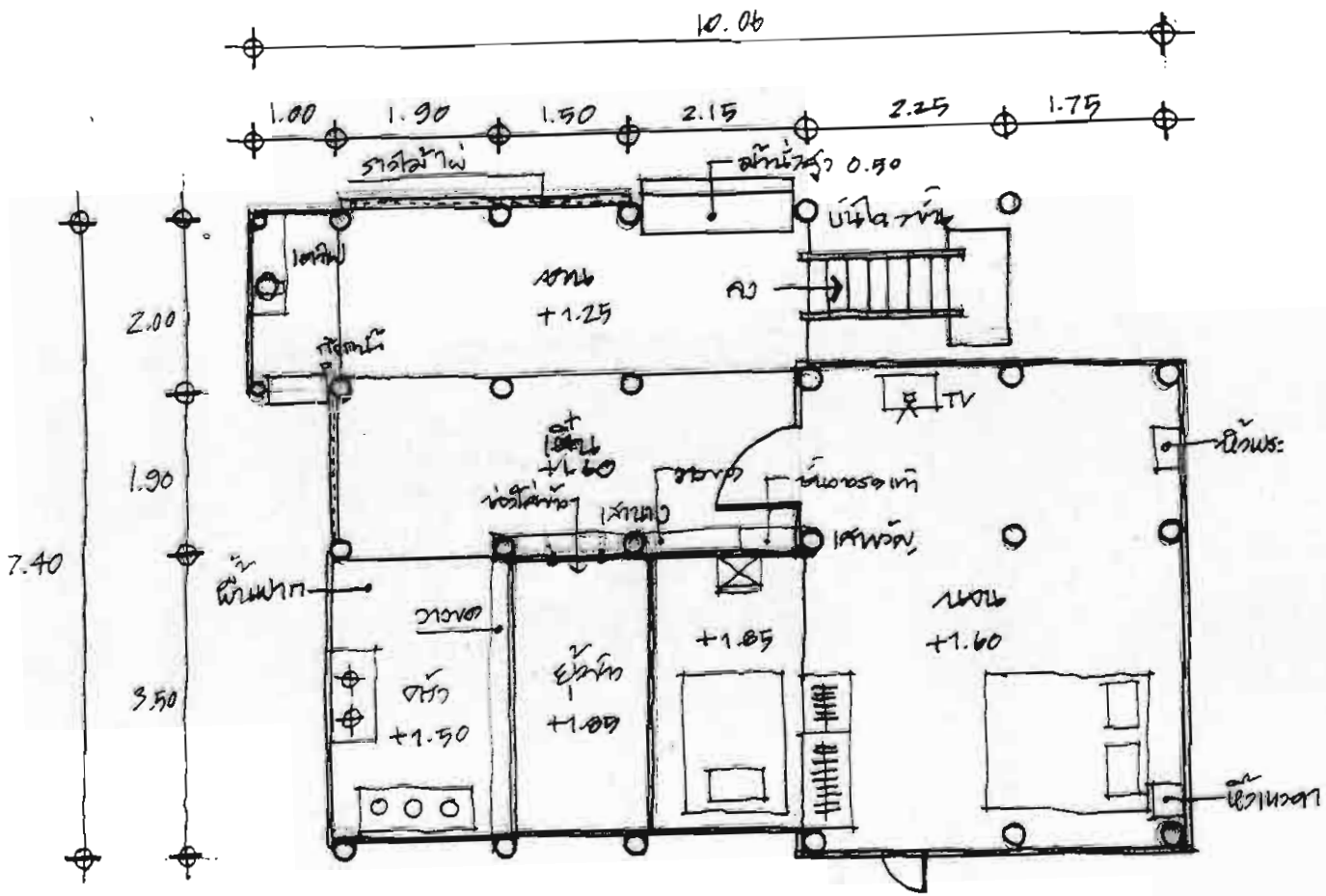

ผังพื้นชั้นล่าง
มาตราส่วน 1:75

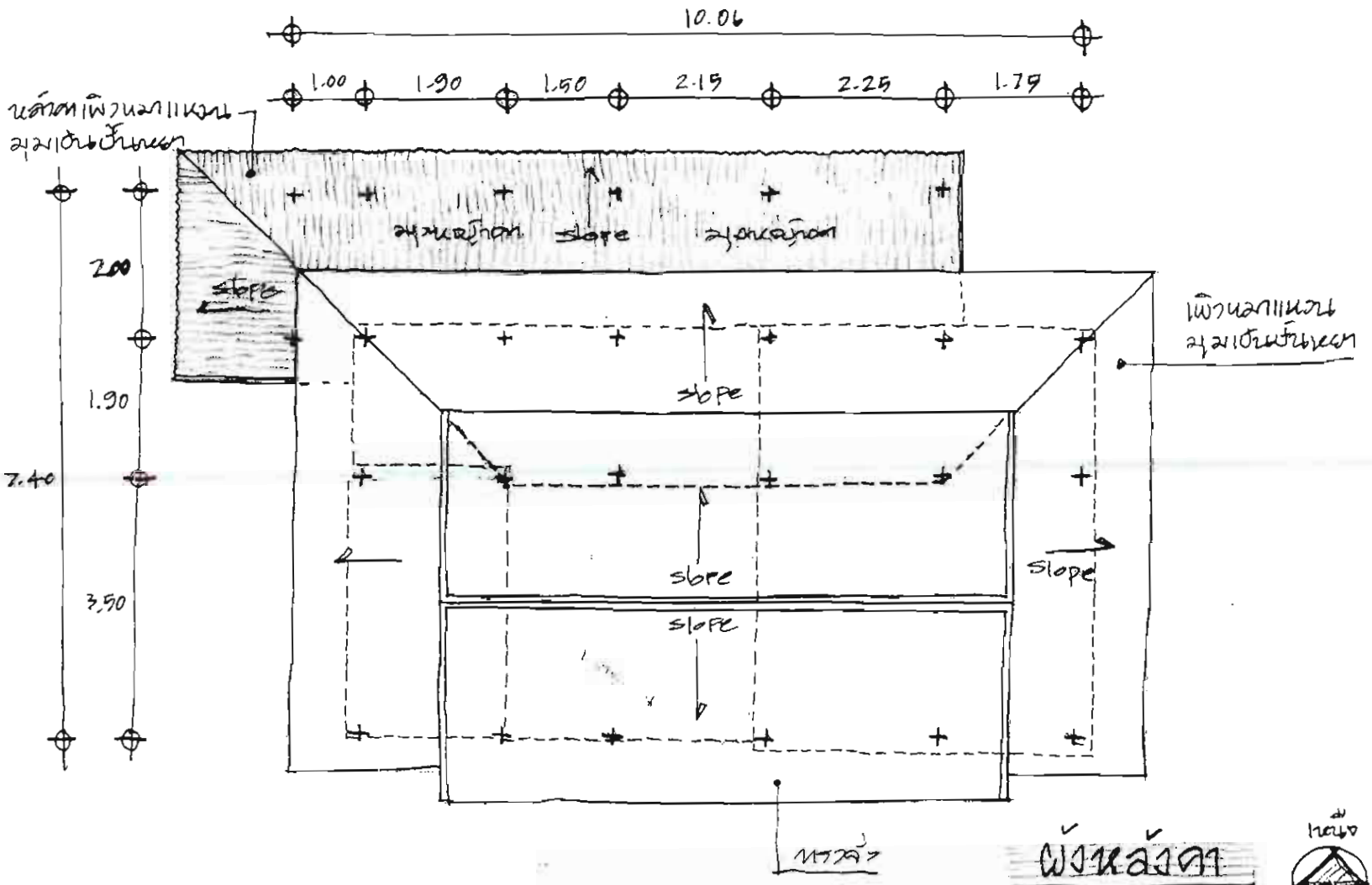
1:75

0.5 1 2 3

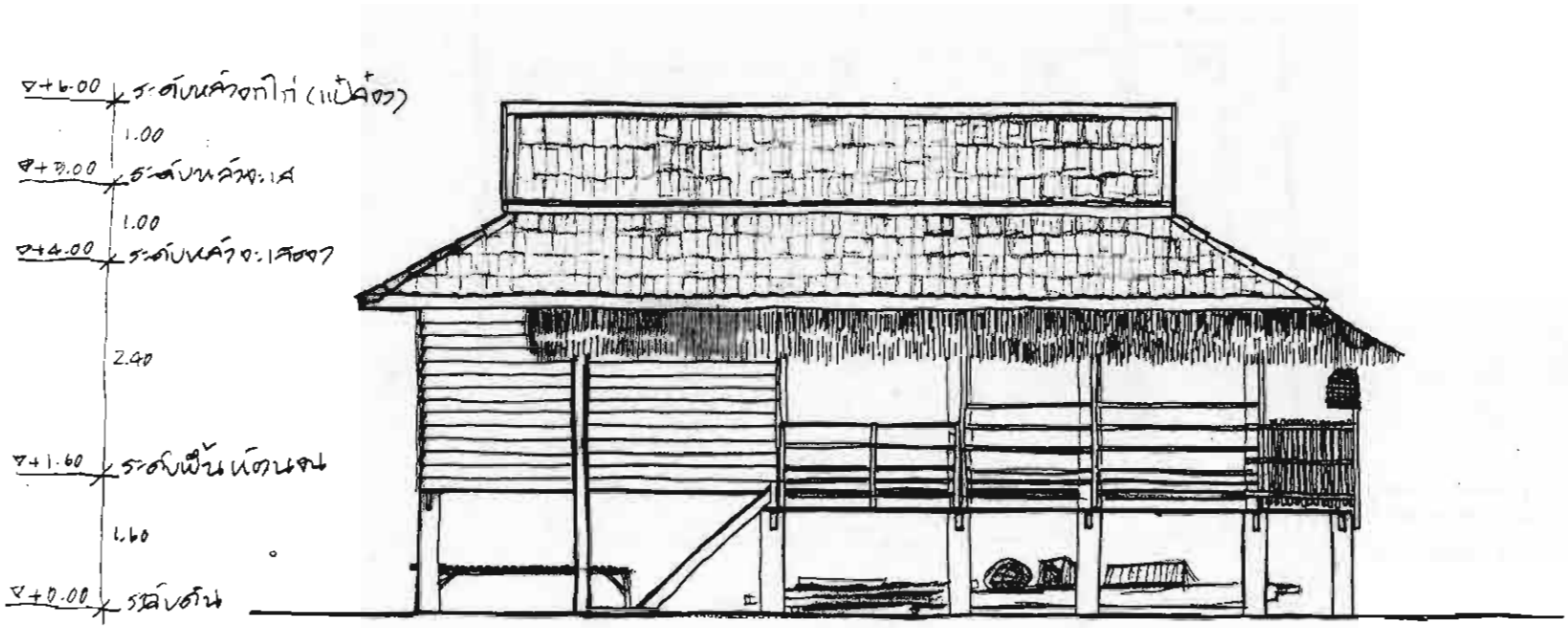
ตำบลเชียงบาน : นายจอมแสง ใจวังโลก 17 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี

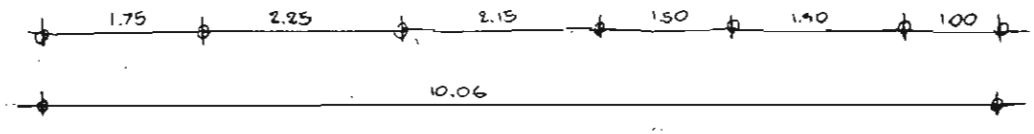

ตำบลเชียงบาน : นายจอมแสง ใจวังโลก 17 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี

ตำบลเชียงบาน : นายจอมแสง ใจวังโลก 17 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี

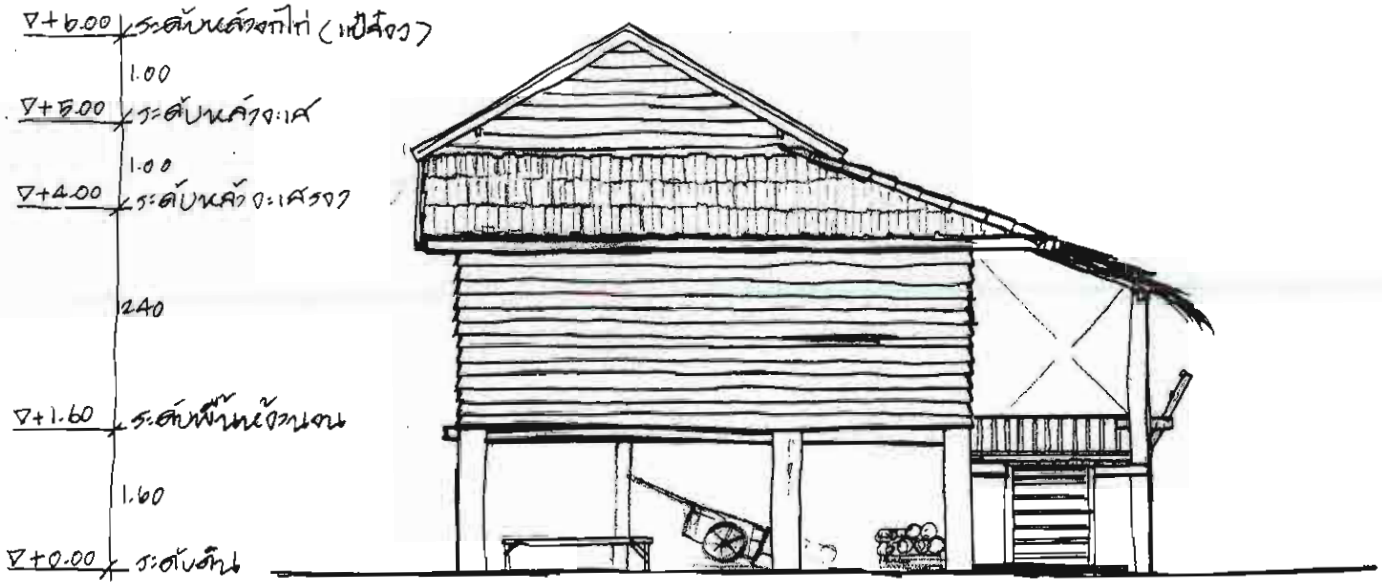

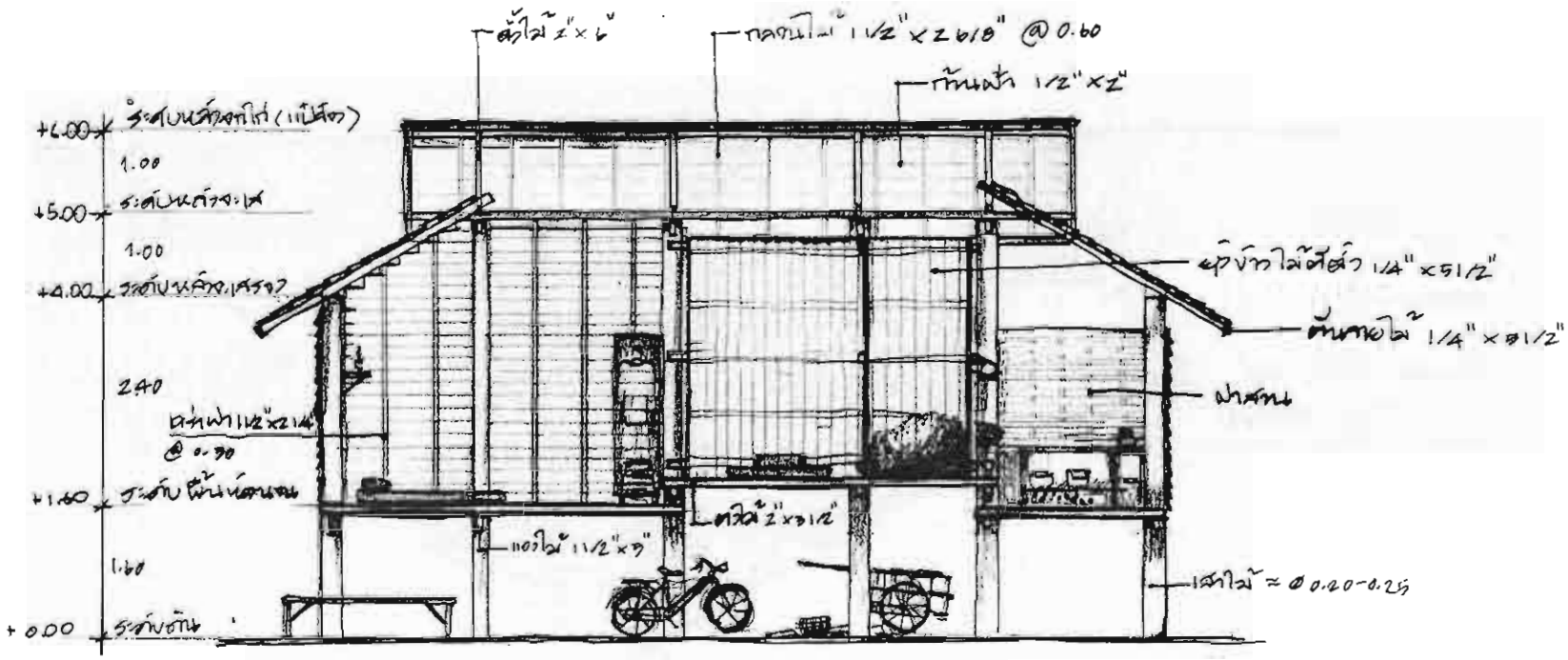
ด้านหน้าแนวยาว

มาตราส่วน 1 : 75

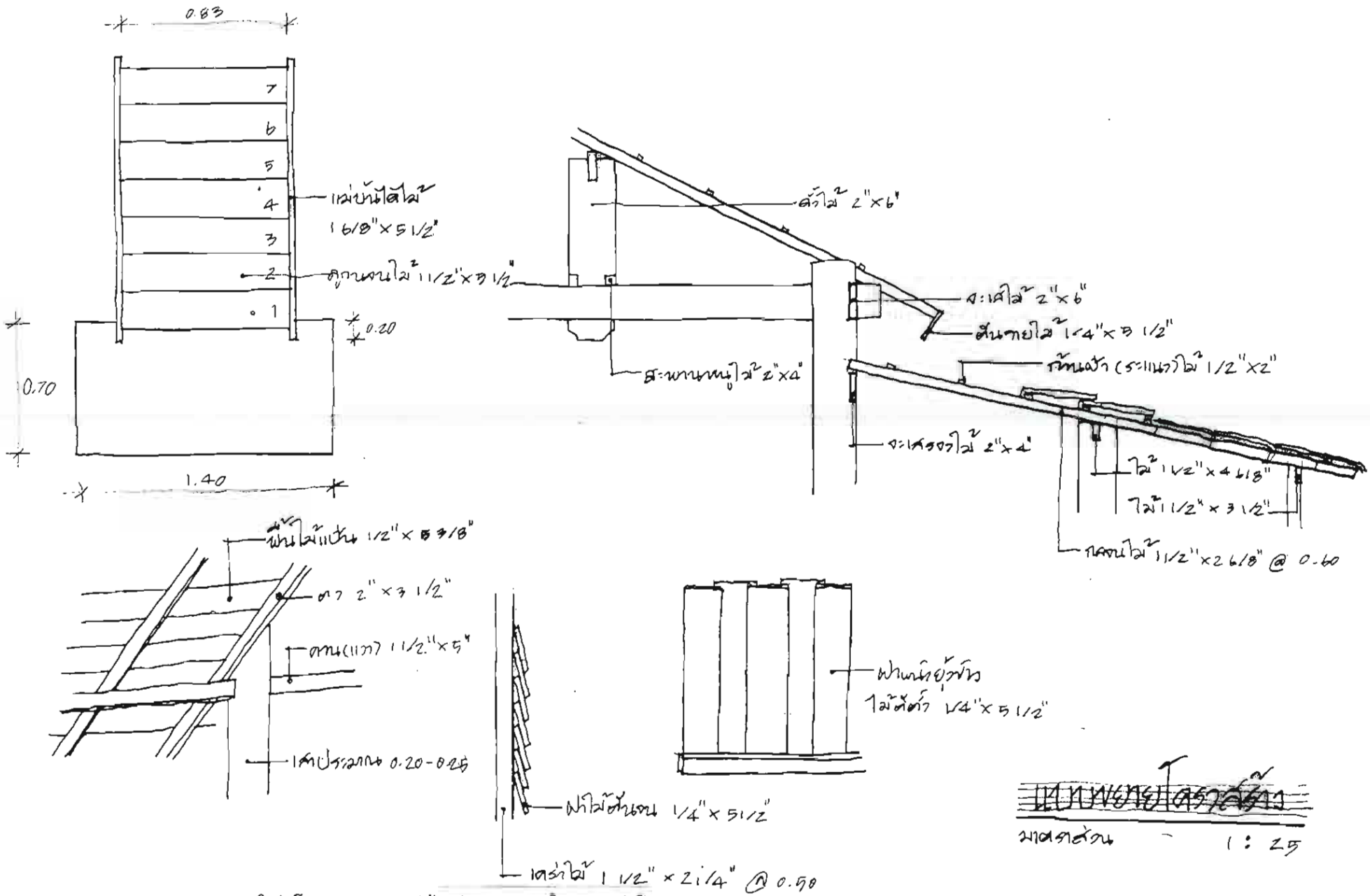
ตำบลเชียงบาน : นายจอมแสง ใจวังโลก 17 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี

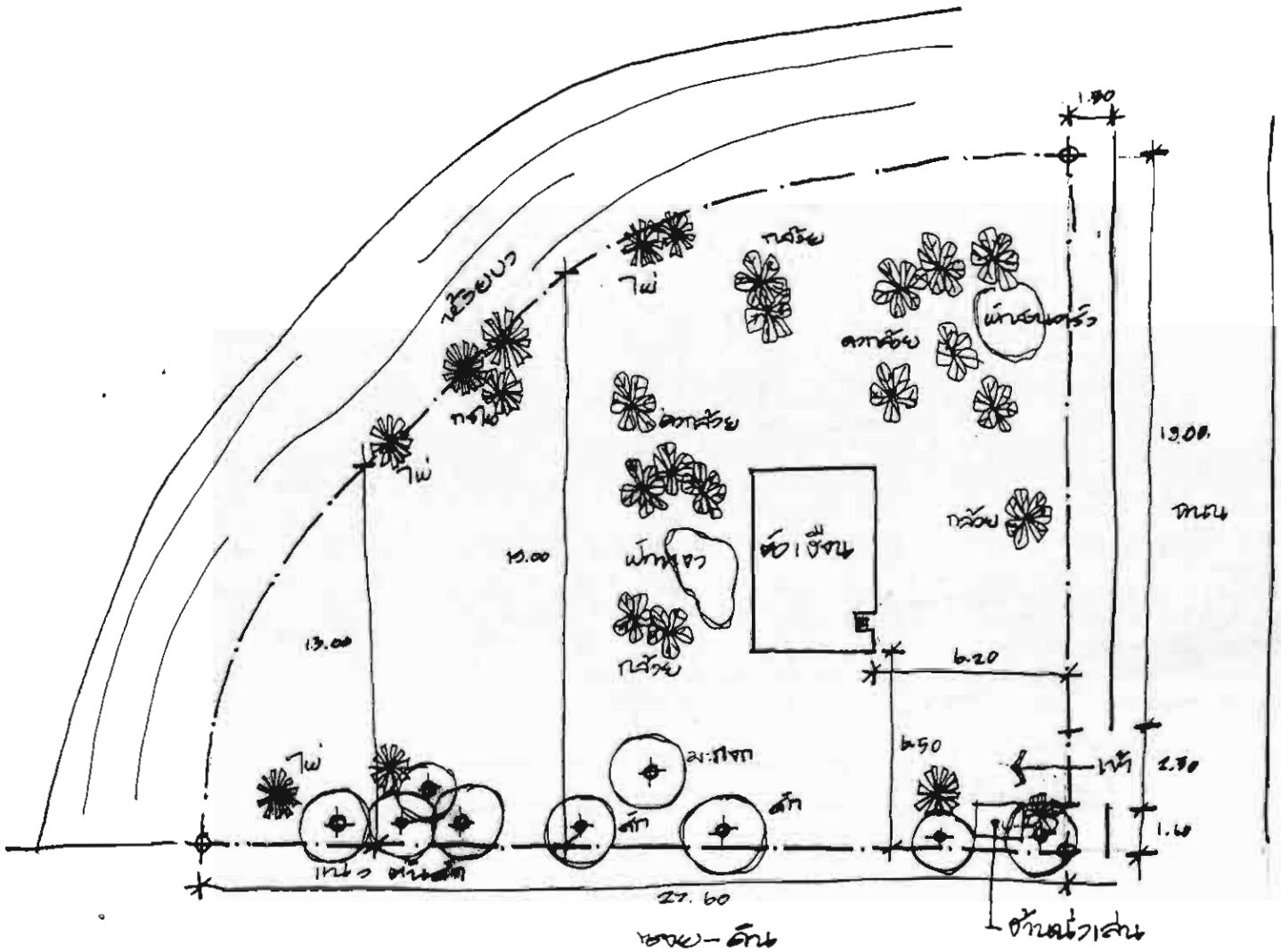
ตำบลเชียงบาน : นายจอมแสง ใจวังโลก 17 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี

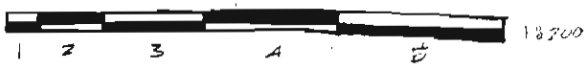

ตำบลเชียงบาน : นายจอมแสง ใจวังโลก 17 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี

<u>ตำบลเชียงบาน</u> : นายจอมแสง ใจวังโลก 17 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี

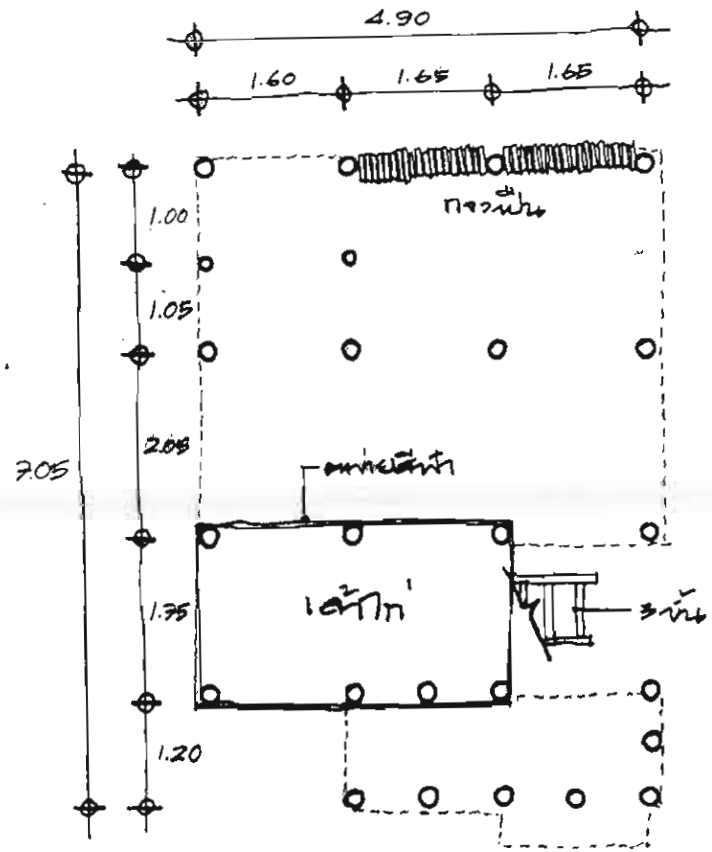
ผังบริเวณ

มาตราส่วน 1:200

ตำบลน้ำแวน : นายสุนทร วันสาม 1 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) อายุเรือน 10 เดือน

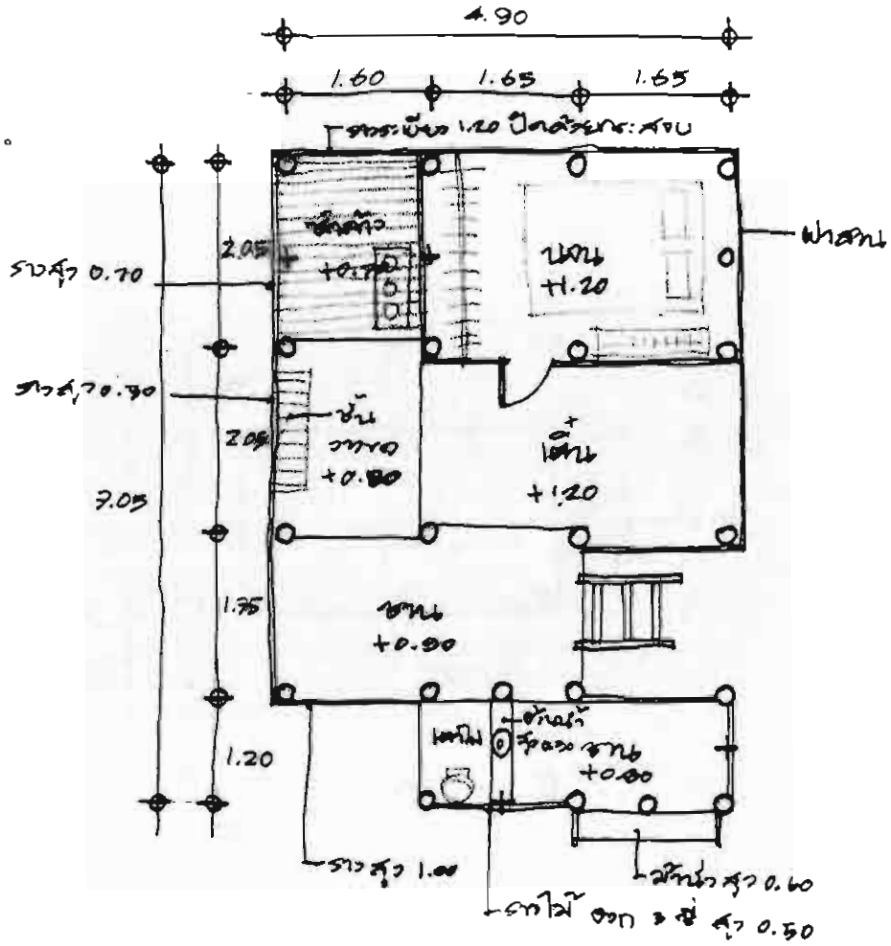
สุนทร วันสาม

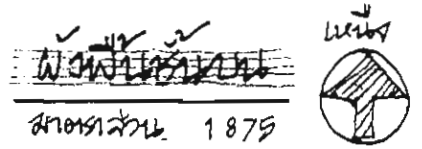

ตำบลน้ำแวน : นายสุนทร วันสาม 1 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) อายุเรือน 10 เดือน

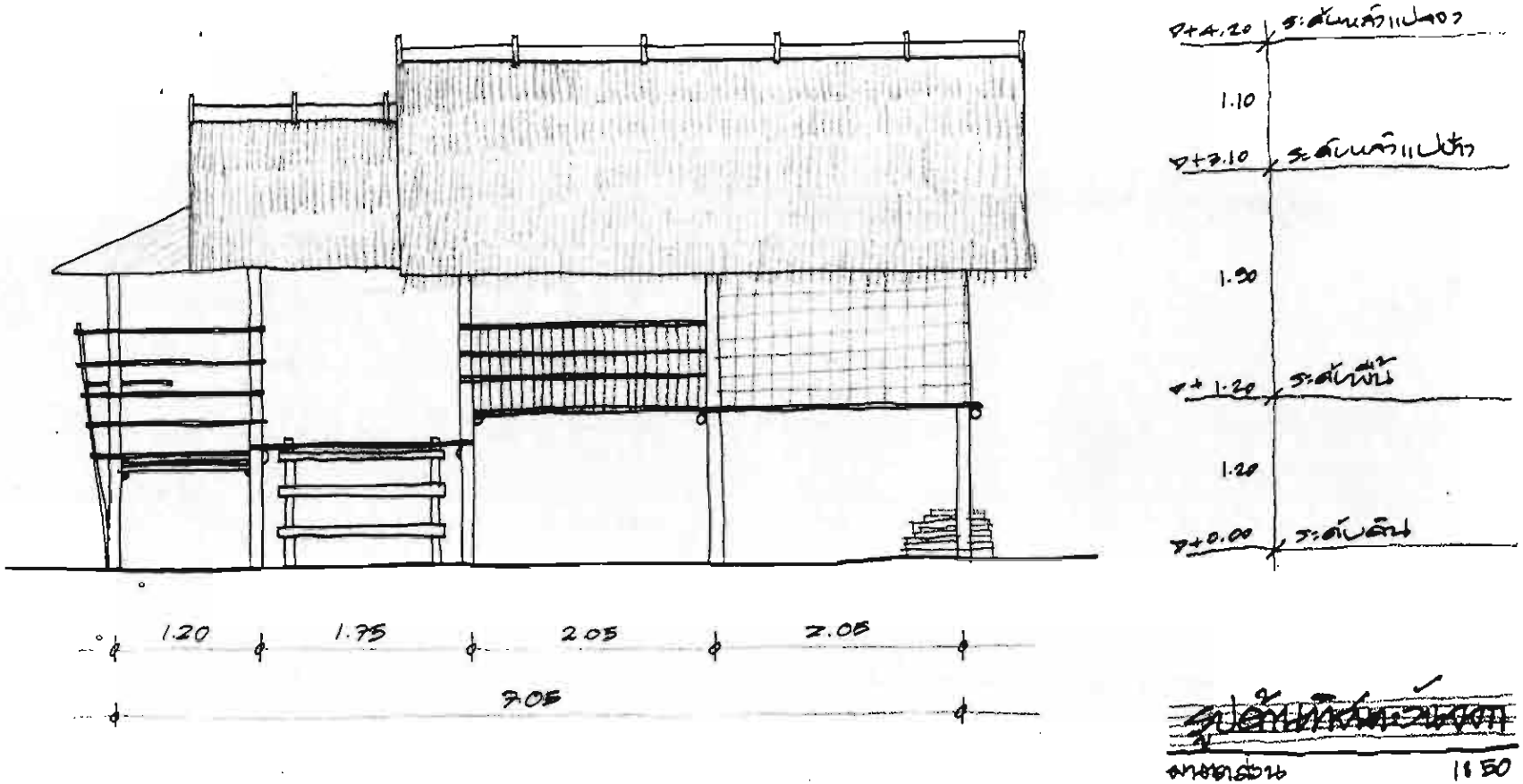
1:75

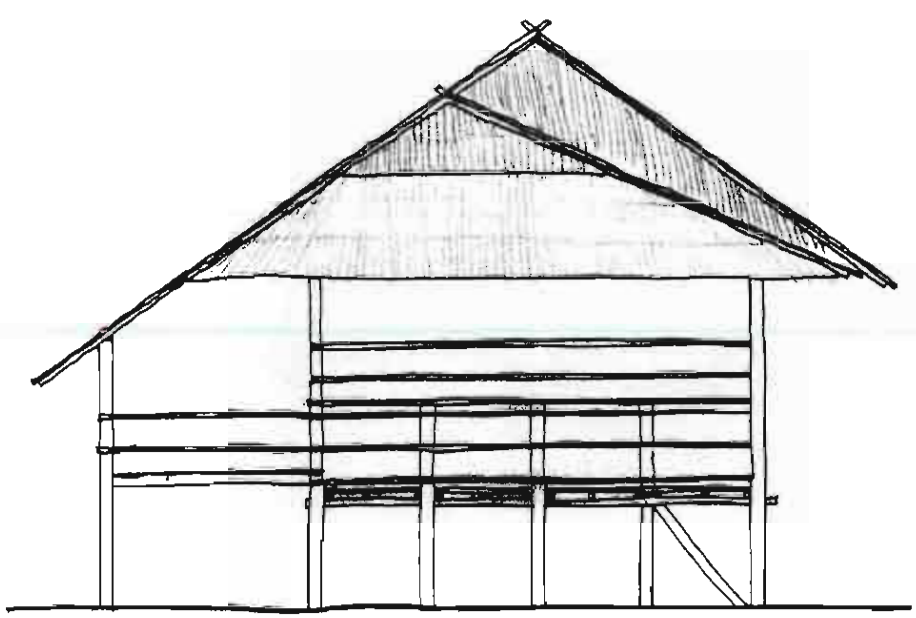
มาตราส่วน 1:75

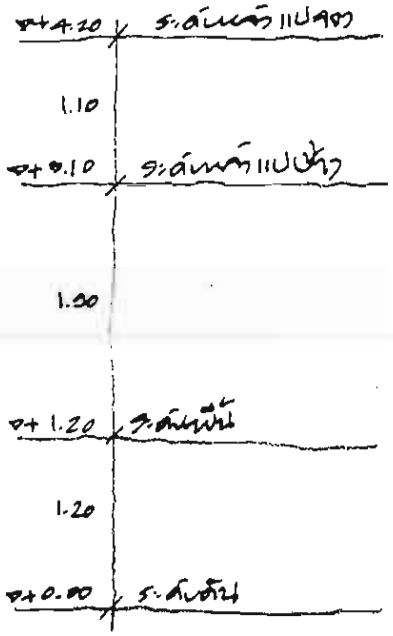
ตำบลน้ำแวน : นายสุนทร วันสาม 1 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) อายุเรือน 10 เดือน

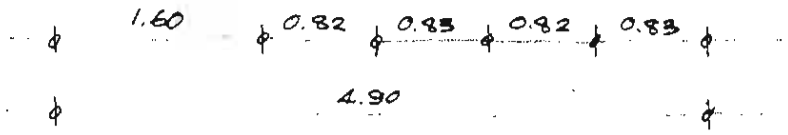
ที่อยู่ 101 หมู่ที่ 5 (หมู่บ้านตลาด) ตำบลหนองบัว อำเภอ 1 หมู่ 5 (หมู่บ้านตลาด) จังหวัดนครสวรรค์ : หนองบัว

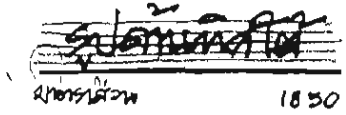

ตำบลน้ำแวน : นายสุนทร วันสาม 1 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) อายุเรือน 10 เดือน

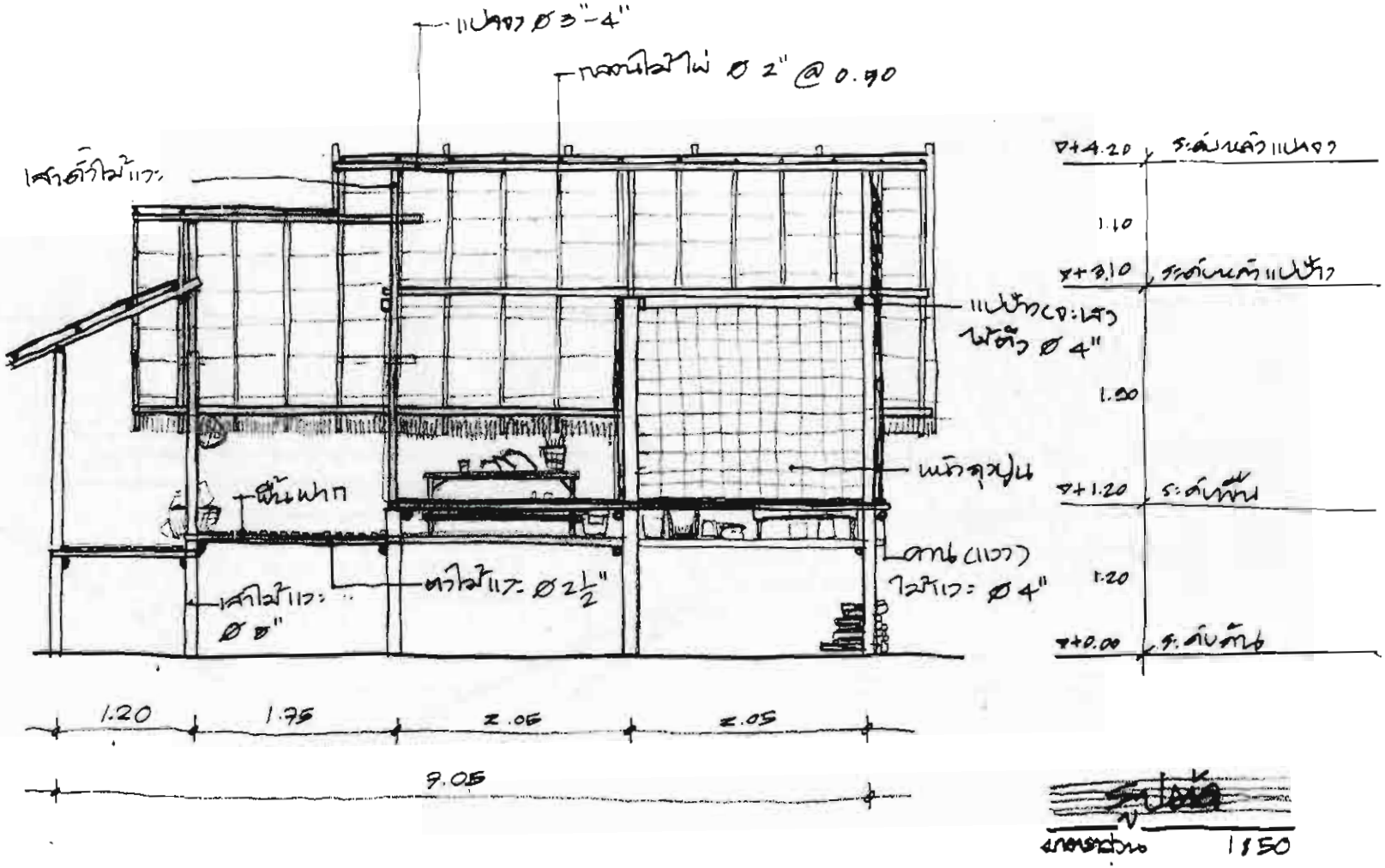

ตำบลน้ำแวน : นายสุนทร วันสาม 1 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) อายุเรือน 10 เดือน

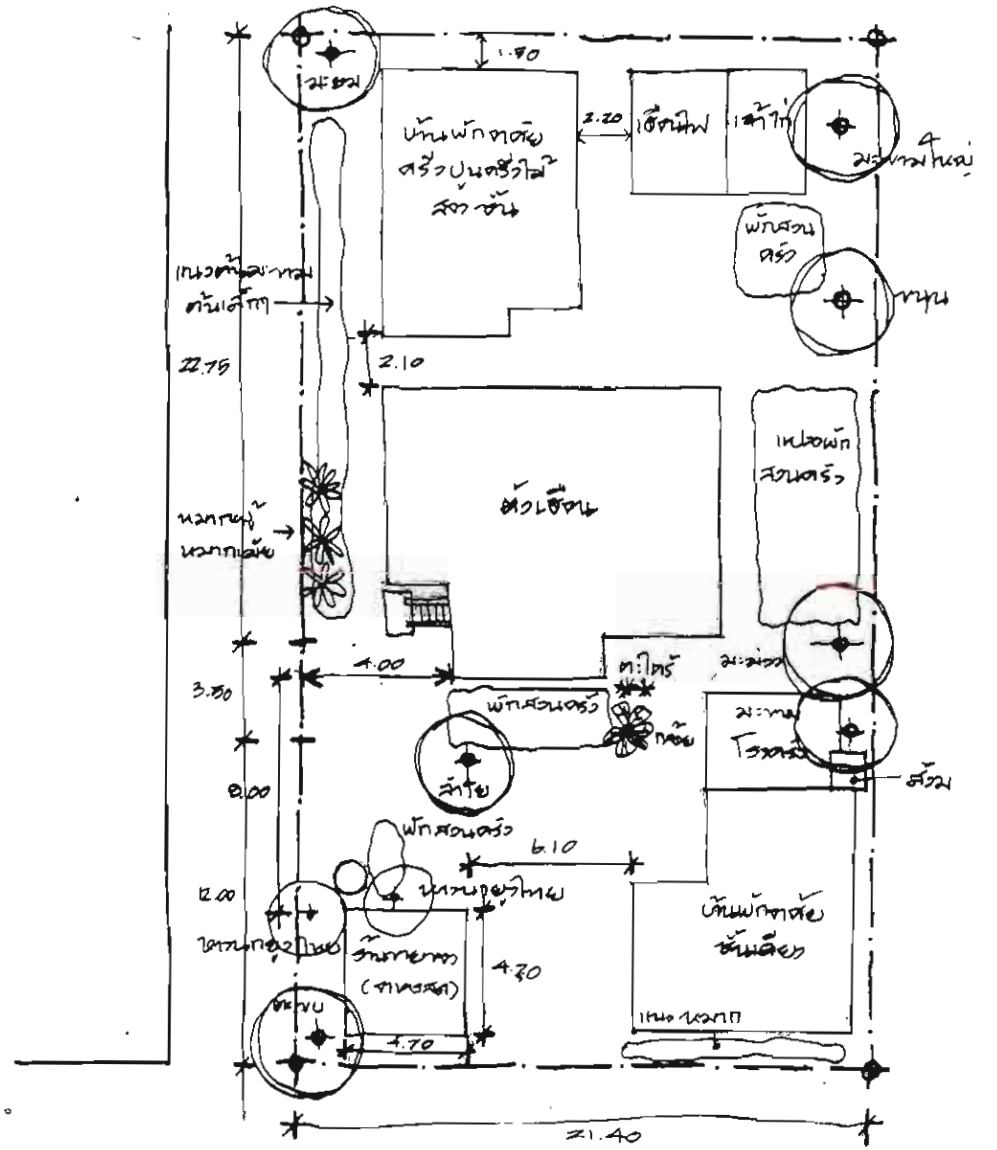

แปลาง Ø 3"-4"
ตงพื้นไม้ไผ่ Ø 2" @ 0.90
เสาตั้งไม้แว่ะ
แป้นข้างด้านสั้น ไม้ตัว Ø 4"
พื้นฟาก
หน้าสุขุม
ตงไม้แว่ะ Ø 2½"
เสาไม้แว่ะ Ø 6"
ตงไม้แว่ะ Ø 4"
▽+4.20 ระดับหลังแปลาง
1.10
▽+3.10 ระดับหน้าแป้นข้าง
1.50
▽+1.20 ระดับพื้น
1.20
▽+0.00 ระดับดิน
1.20
1.75
2.05
2.05
9.05
1:50

หน้าที่ 101 หอประชุม (ตลาดหนองหิน) รูปที่ 1 มาตรฐานโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก : หนองหินยกใต้

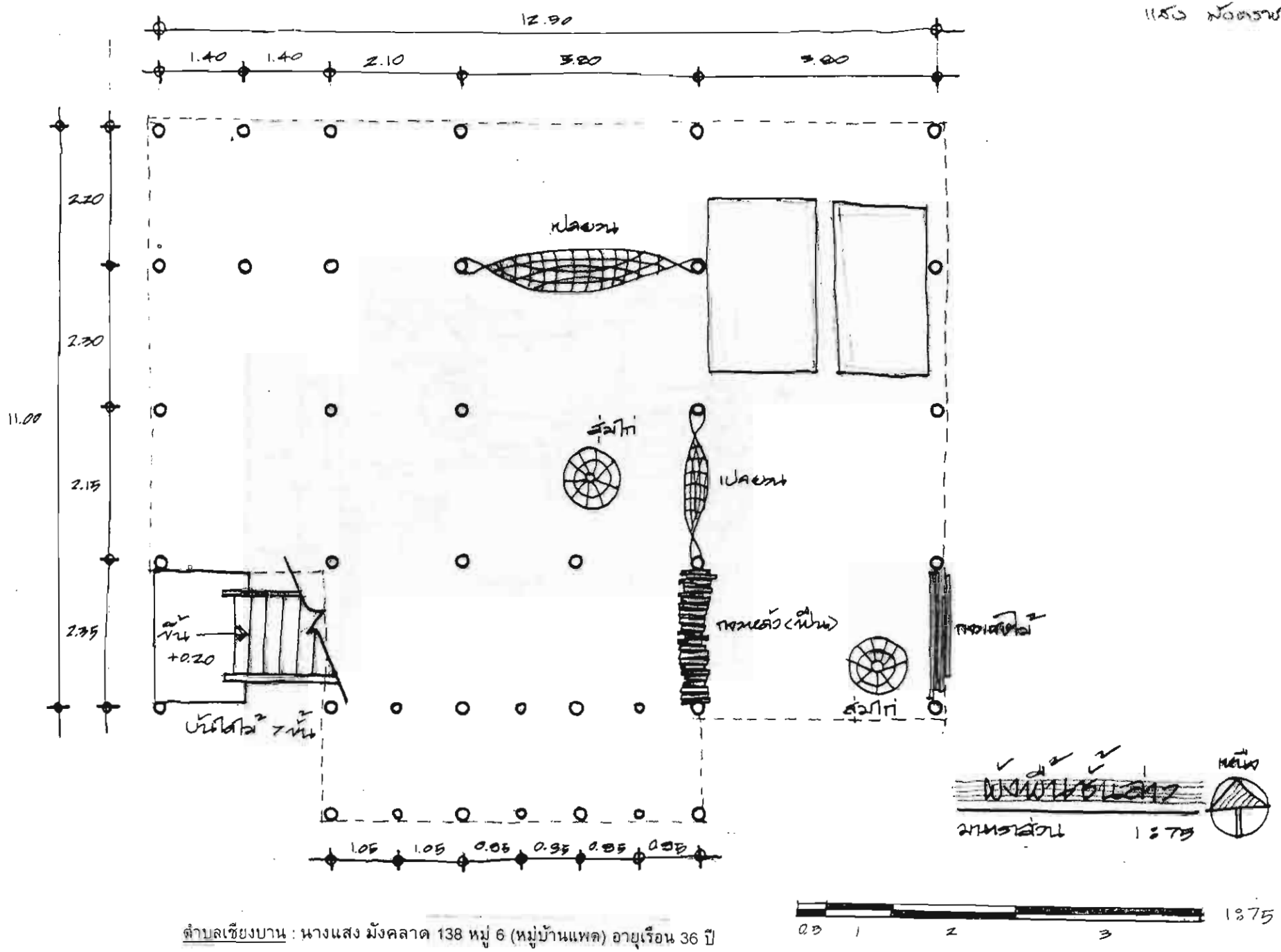
เรือนแฝดไม่มียุ้งข้าว

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ. เชียงคำ จังหวัดพะเยา

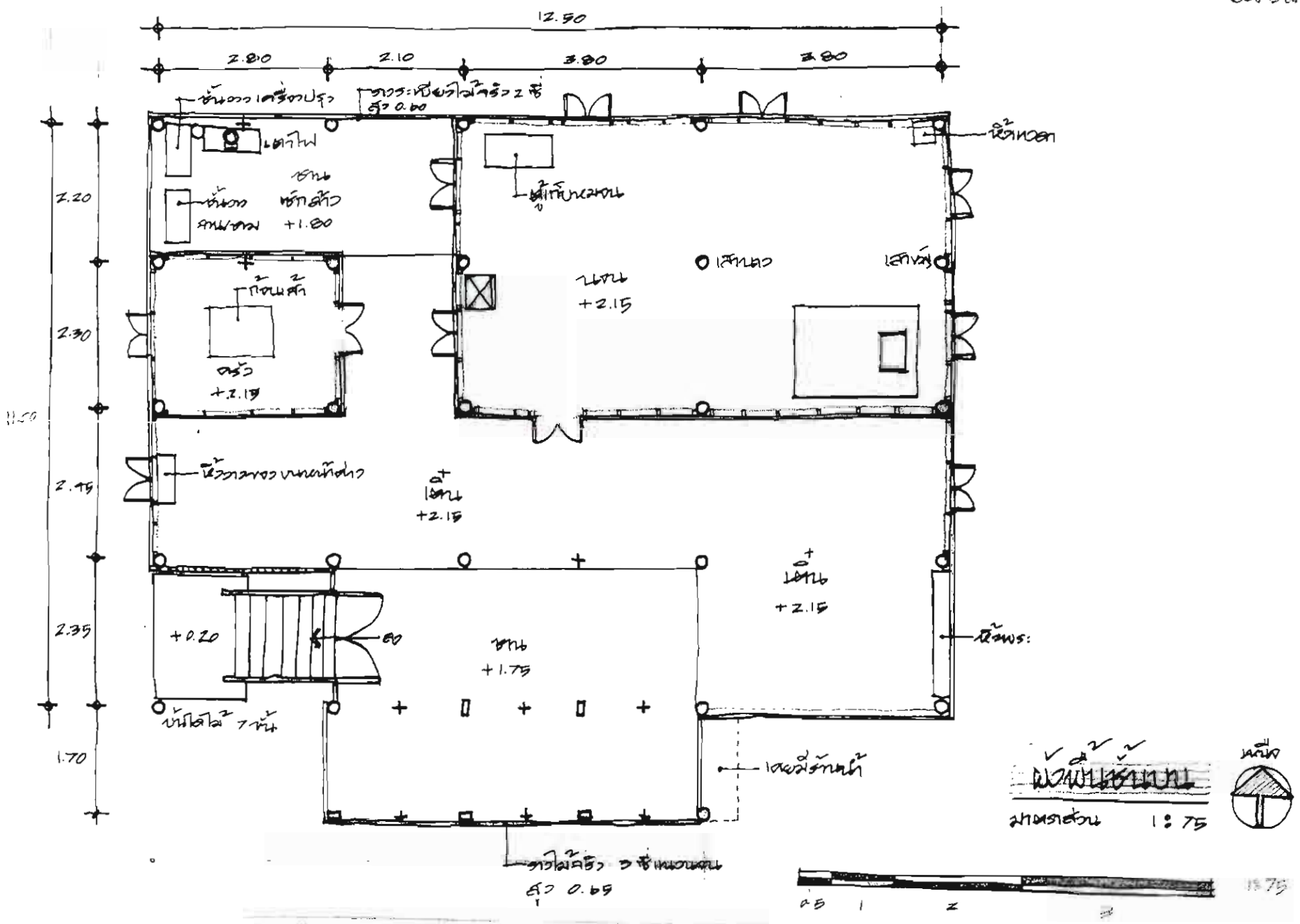
นางแสง มังคลาด (หมู่บ้านแพด) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 36 ปี
นายสมเพชร มังคลาด (หมู่บ้านแพด) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 48 ปี
นางแสงปั๋น มังคลาด หมู่บ้านแพด) ตำบลเชียงบาน ไม่ทราบอายุเรือน
นายเจริญชัย หอมนาน (หมู่บ้านเชียงบาน) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 45 ปี
นางแสงคำ ใจกล้า (หมู่บ้านทุ่งมอก) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 42 ปี
นายจอมแสง วงศ์ใหญ่ (หมู่บ้านปางวัว) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 3 – 4 เดือน
นายสุข มังคลาด (หมู่บ้านผาลาด) ตำบลน้ำแวน อายุเรือน 55 ปี
นายสอน จันทร์ต๊ะคำ (หมู่บ้านบัวนาคพัฒนา) ตำบลฝายกวาง อายุเรือน 10 ปี
นายสม กองมงคล (หมู่บ้านหย่วน) ตำบลหย่วน อายุเรือน 40 ปี
เรือนไทลื้อตัวอย่าง (หมู่บ้านธาตุ) ตำบลหย่วน

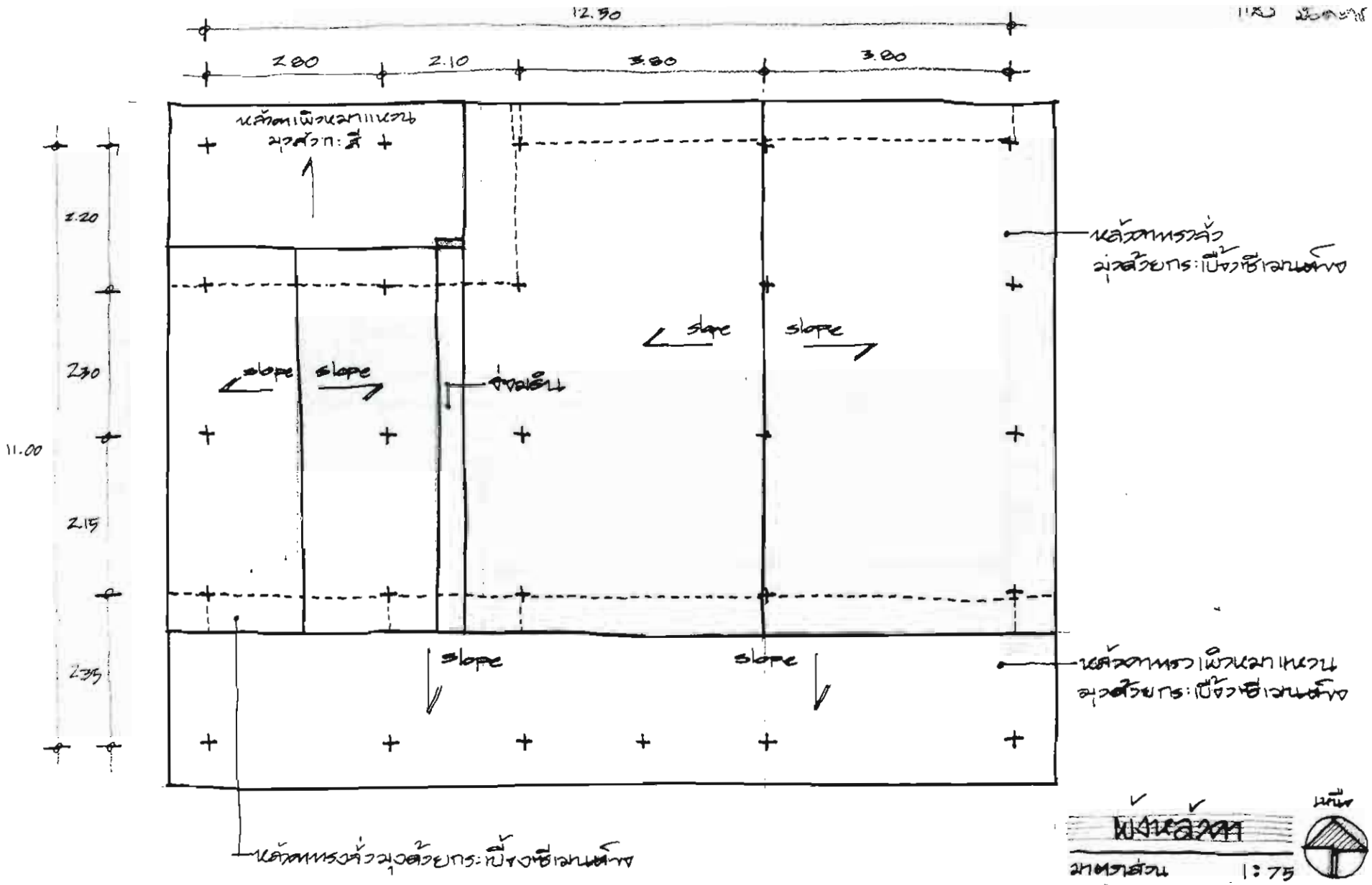

ตำบลเชียงบาน : นางแสง มังคลาด 138 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 36 ปี

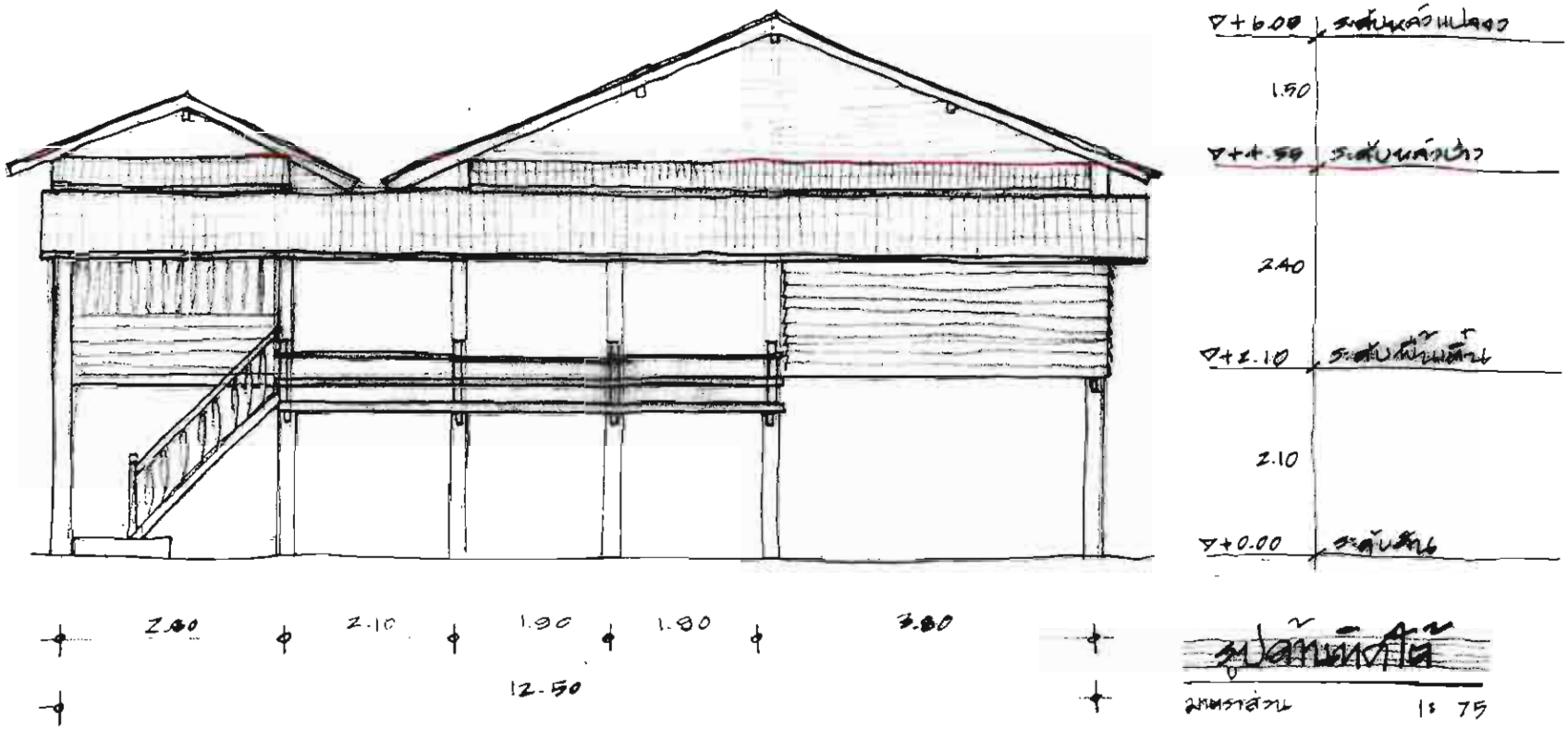

ตำบลเชียงบาน : นางแสง มังคลาด 138 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 36 ปี

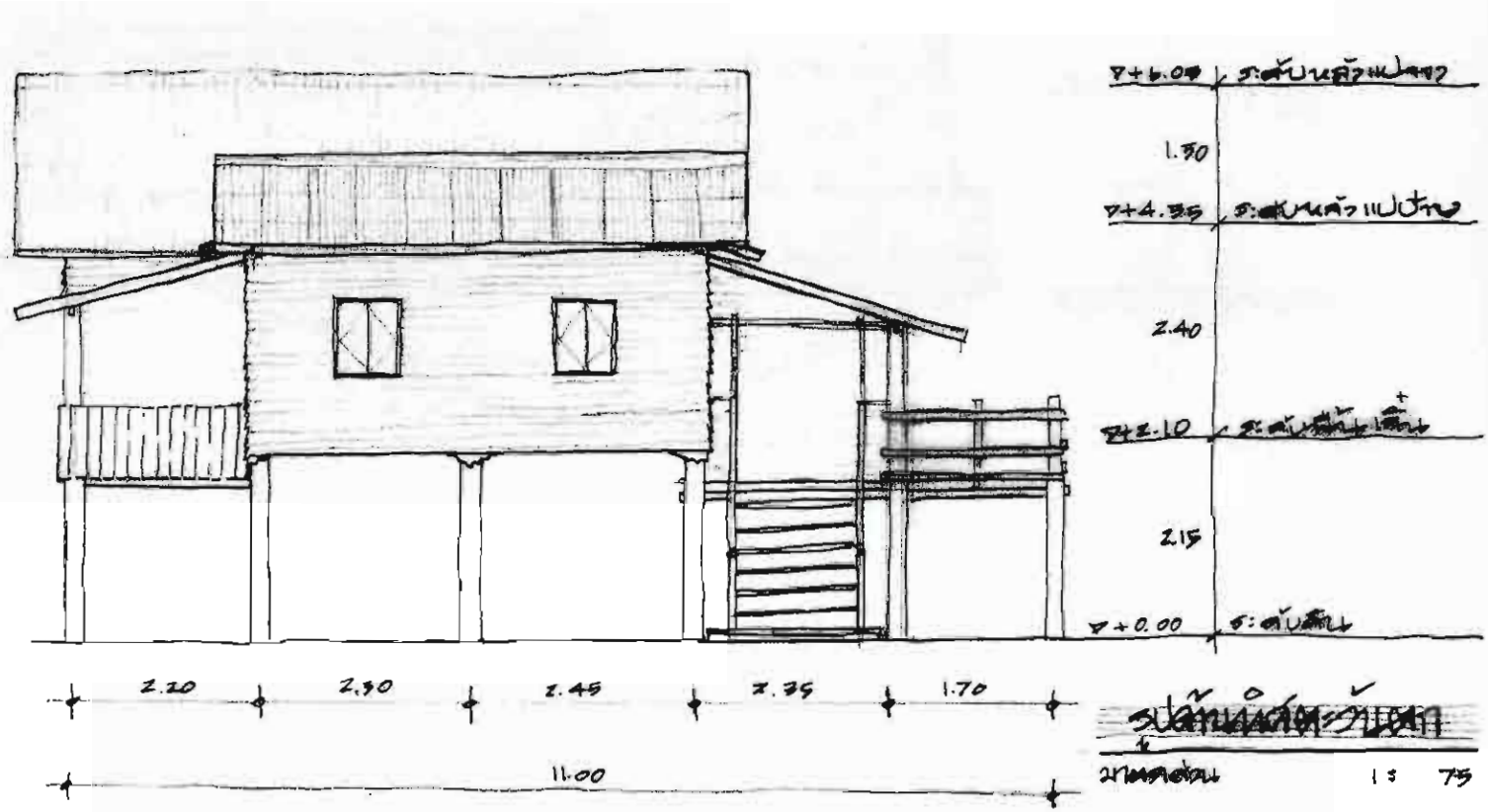

12.50
2.80
2.10
3.80
3.80
2.20
2.30
2.75
2.35
1.70
11.50
+1.80
+2.15
+2.15
+2.15
+2.15
+0.20
+1.75
+2.17
เตาไฟ
ซิงค์ล้างผัก
ซิงค์ล้างจาน
เสาตอม่อ
เสาตอม่อ
เสาตอม่อ
เสาตอม่อ
ก๊อกน้ำ
ครัว
ชาน
ชาน
ชาน
ชาน
ขั้นบันไดไม้ 7 ขั้น
ราวไม้ลูกกรง 3 ชั้น
สูง 0.65
ราวกันตก
ราวไม้ลูกกรง 2 ชั้น
สูง 0.60
ขั้นบันไดปูน
ขั้นบันไดปูน
ขั้นบันไดปูน

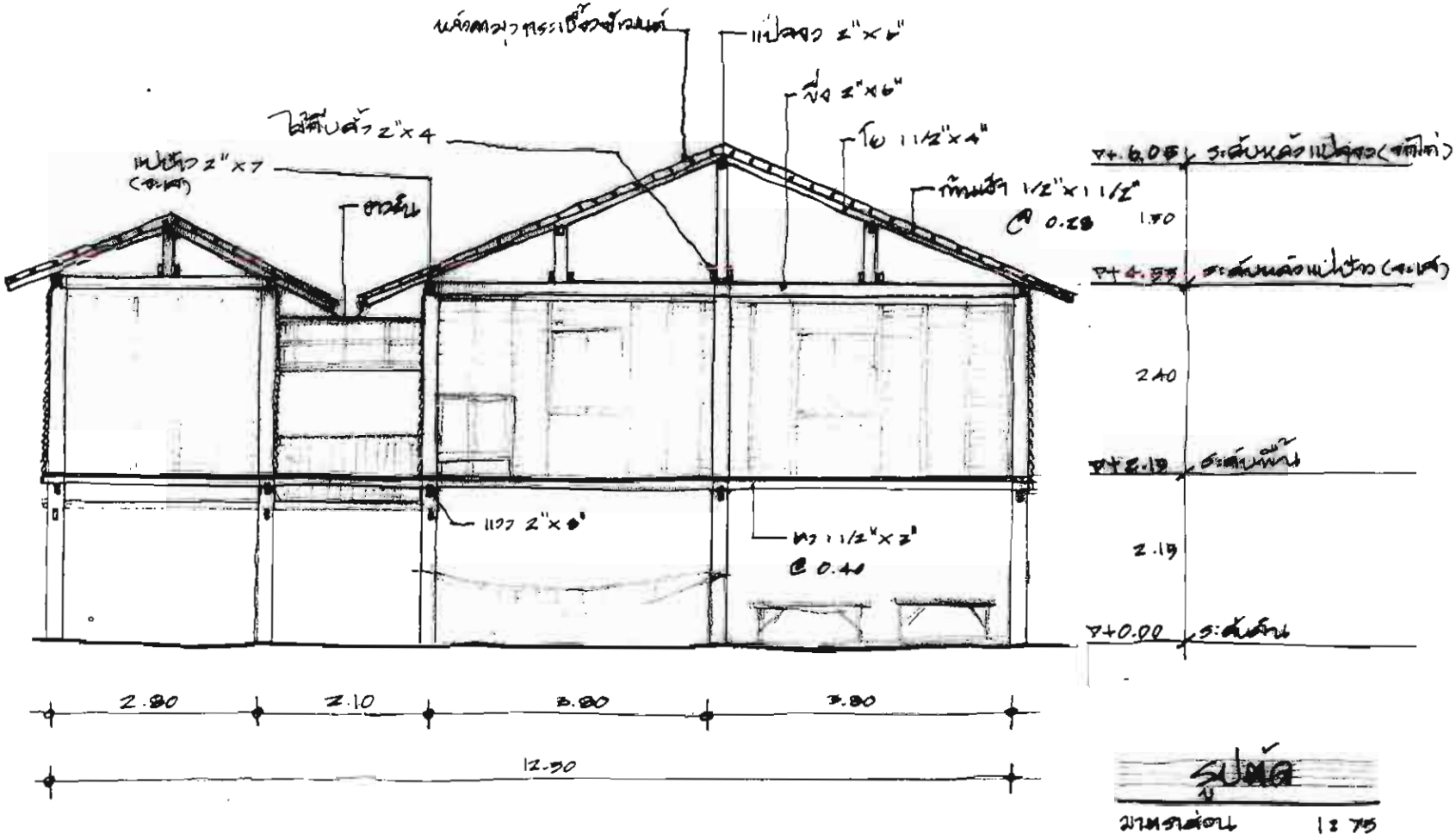
ตำบลเชียงบาน : นางแสง มังคลาด 138 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 36 ปี

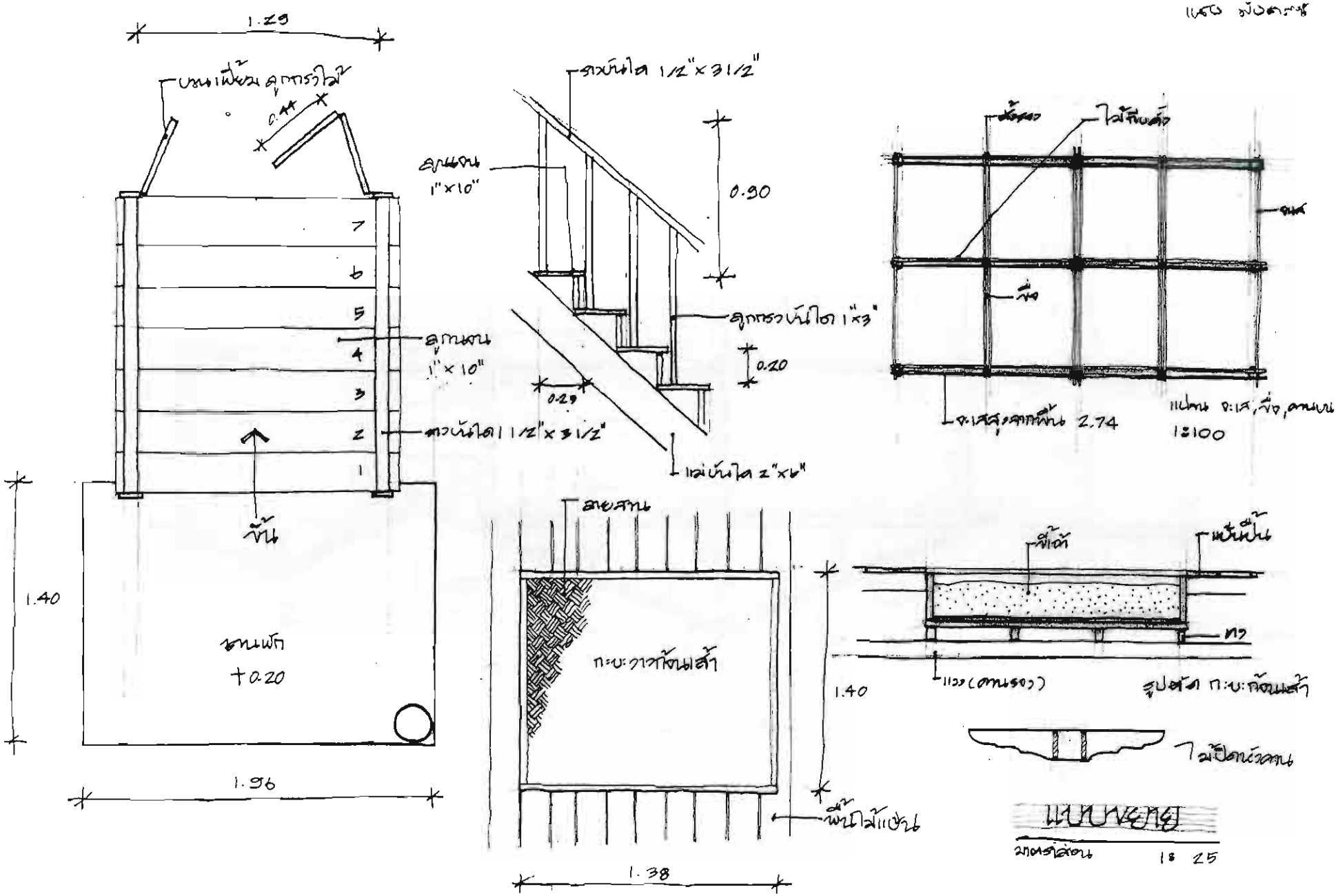
ตำบลเชียงบาน : นางแสง มังคลาด 138 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 36 ปี

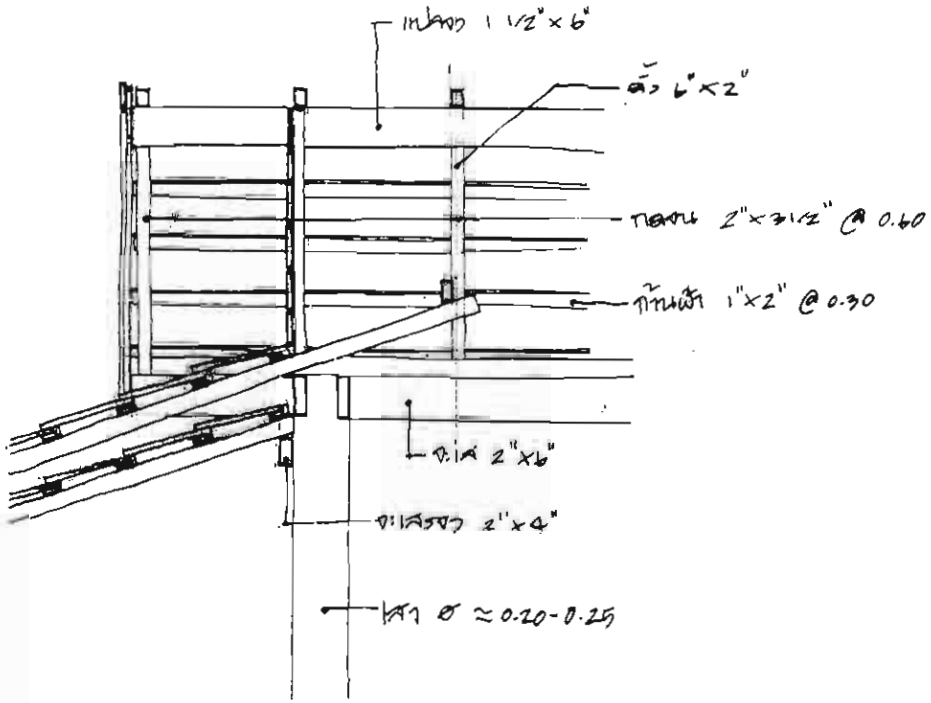
ตำบลเชียงบาน : นางแสง มังคลาด 138 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 36 ปี

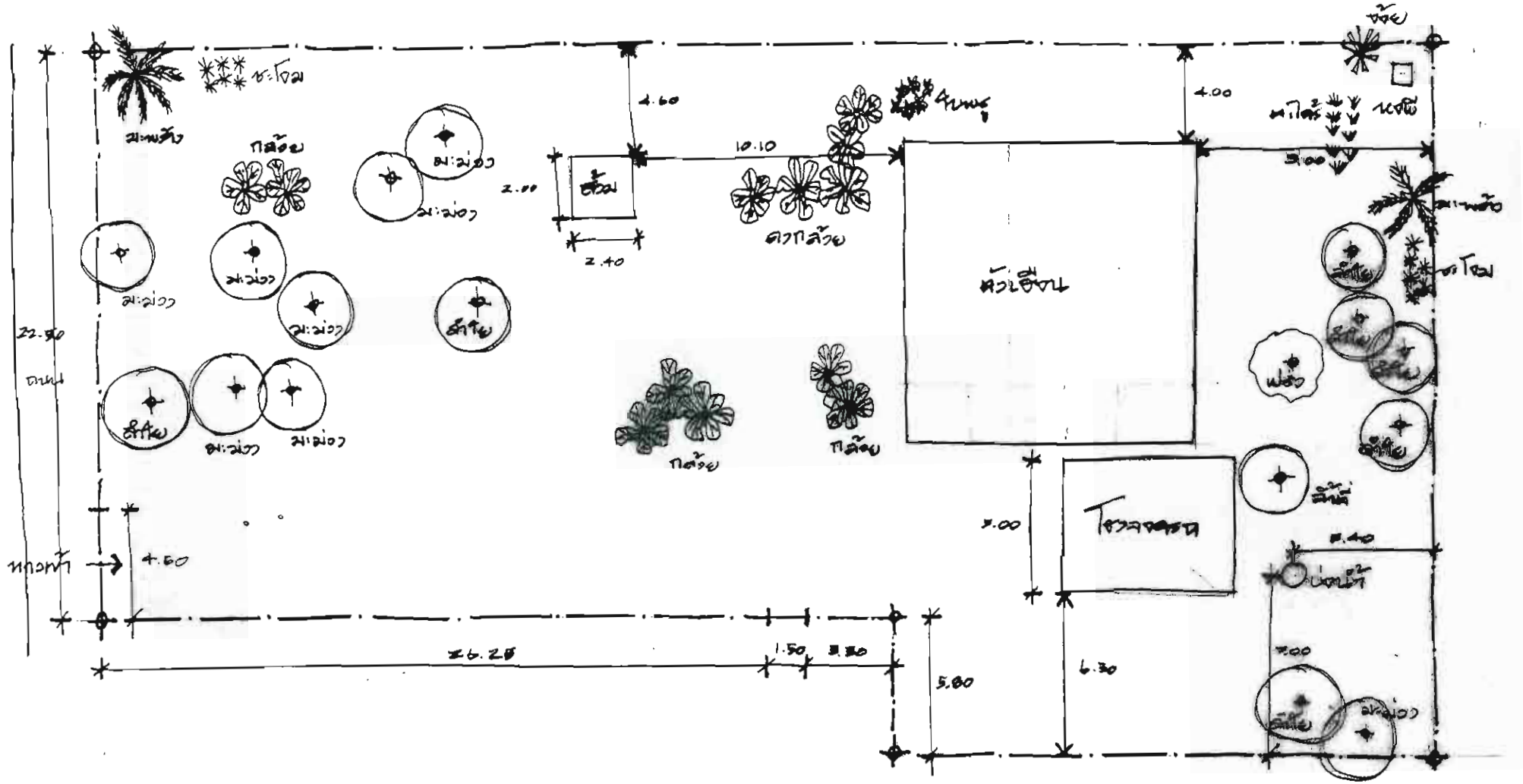

ตำบลเชียงบาน : นางแสง มังคลาด 138 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 36 ปี

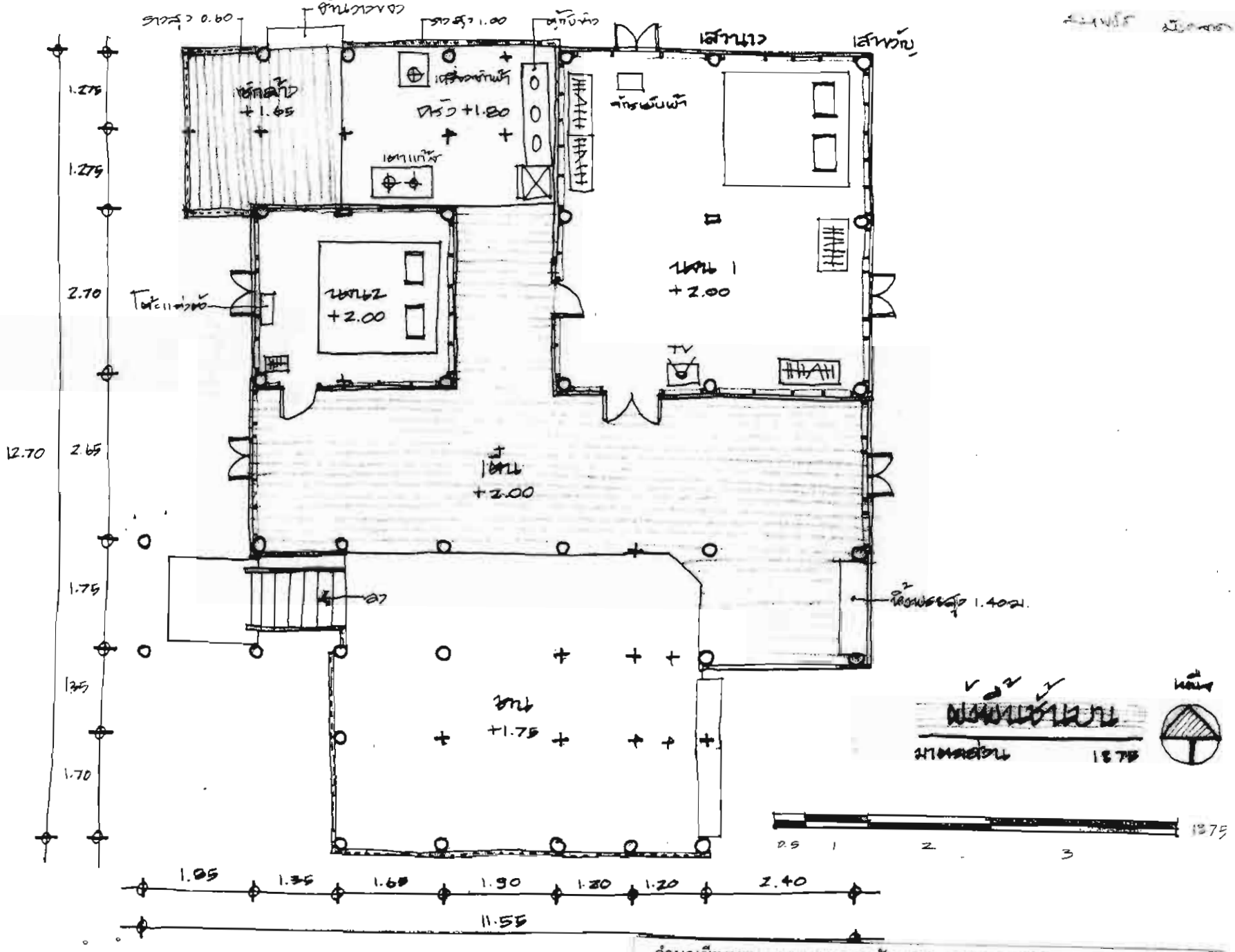
ตำบลเชียงบาน : นางแสง มังคลาด 138 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 36 ปี

แปลง 1 1/2"×6"
ตัว 6"×2"
ทลาน 2"×3 1/2" @ 0.60
ก้านเผ้า 1"×2" @ 0.30
ขาเล็ก 2"×6"
ขาเสริม 2"×4"
เสา ø ≈ 0.20-0.25

ขนุน
กล้วย
มะม่วง
ตาล
4.60
10.10
4.00
2.00
2.40
หลังเรียน
22.50
ถนน
ทางเข้า
4.60
26.25
1.50
3.30
5.80
6.30
5.00
3.40
โรงจอดรถ
ส้มโอ
ฝรั่ง
มะพร้าว
ขนุน
ตาล
มะม่วง
กล้วย
ตาล
ส้มโอ
มะพร้าว
ขนุน
มะม่วง
ตาล
มะม่วง
ตาล
มะม่วง
ตาล

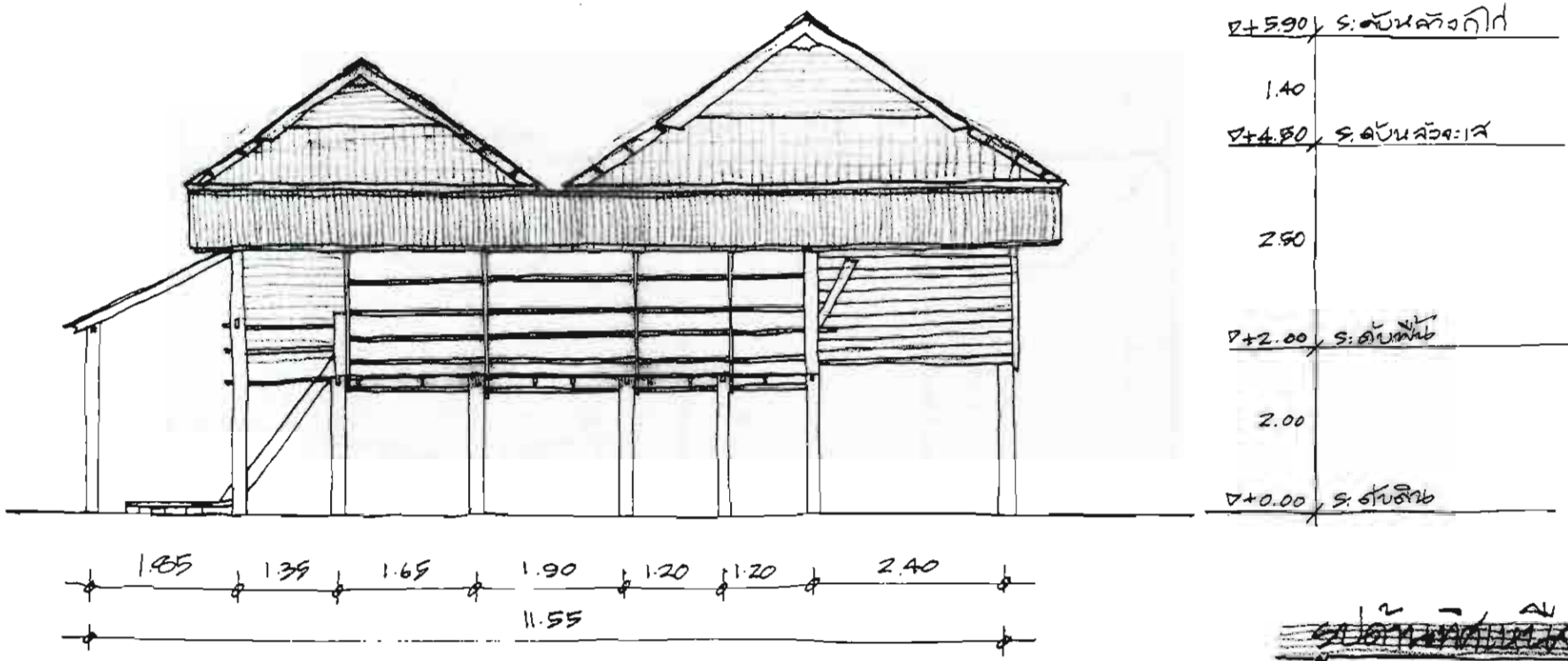
ตำบลเชียงบาน : นายสมเพชร มังคลาด 43 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 48 ปี

แผนที่
1 : 75
ต้นไม้
ต้นไม้
ต้นไม้

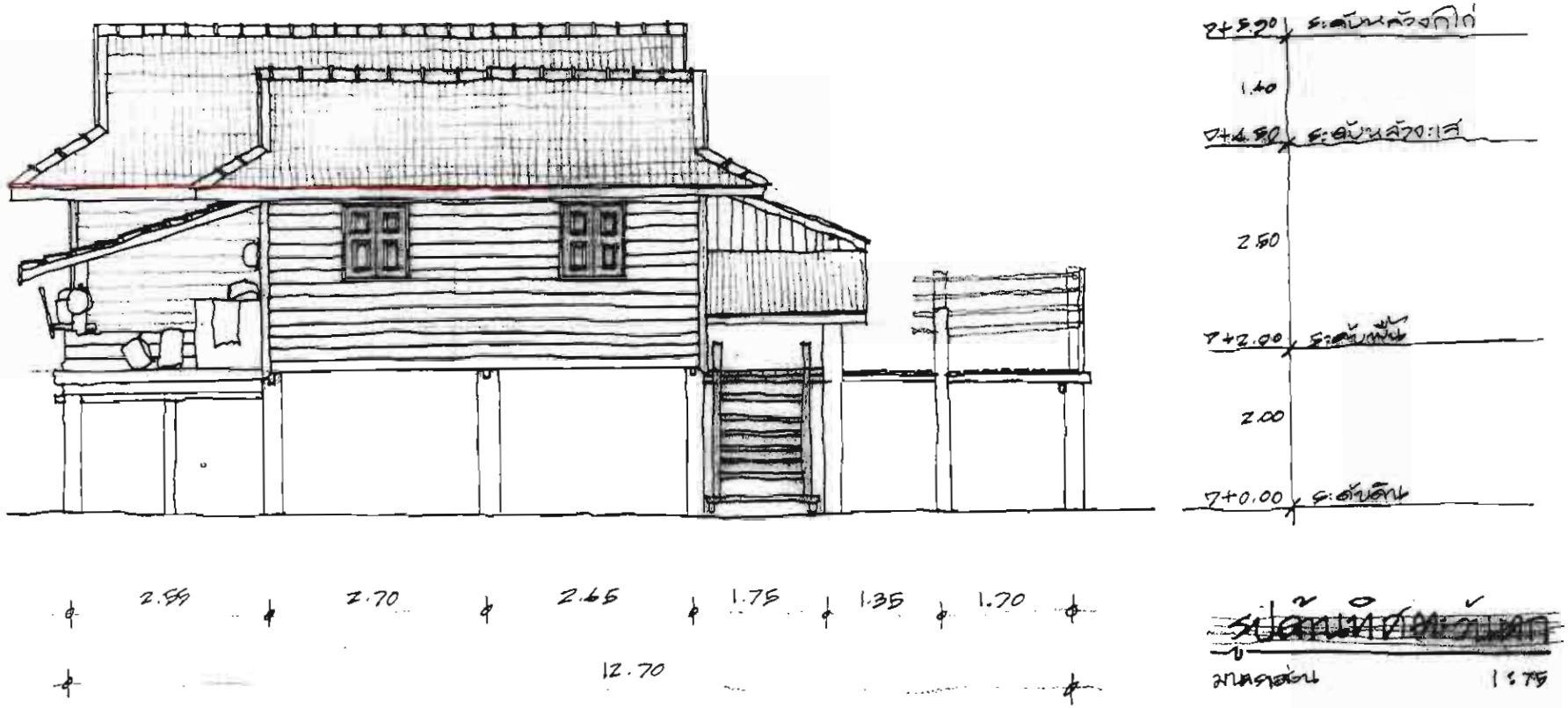
ตำบลเชียงบาน : นายสมเพชร มังคลาด 43 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 48 ปี

ตำบลเชียงบาน : นายสมเพชร มังคลาด 43 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 48 ปี

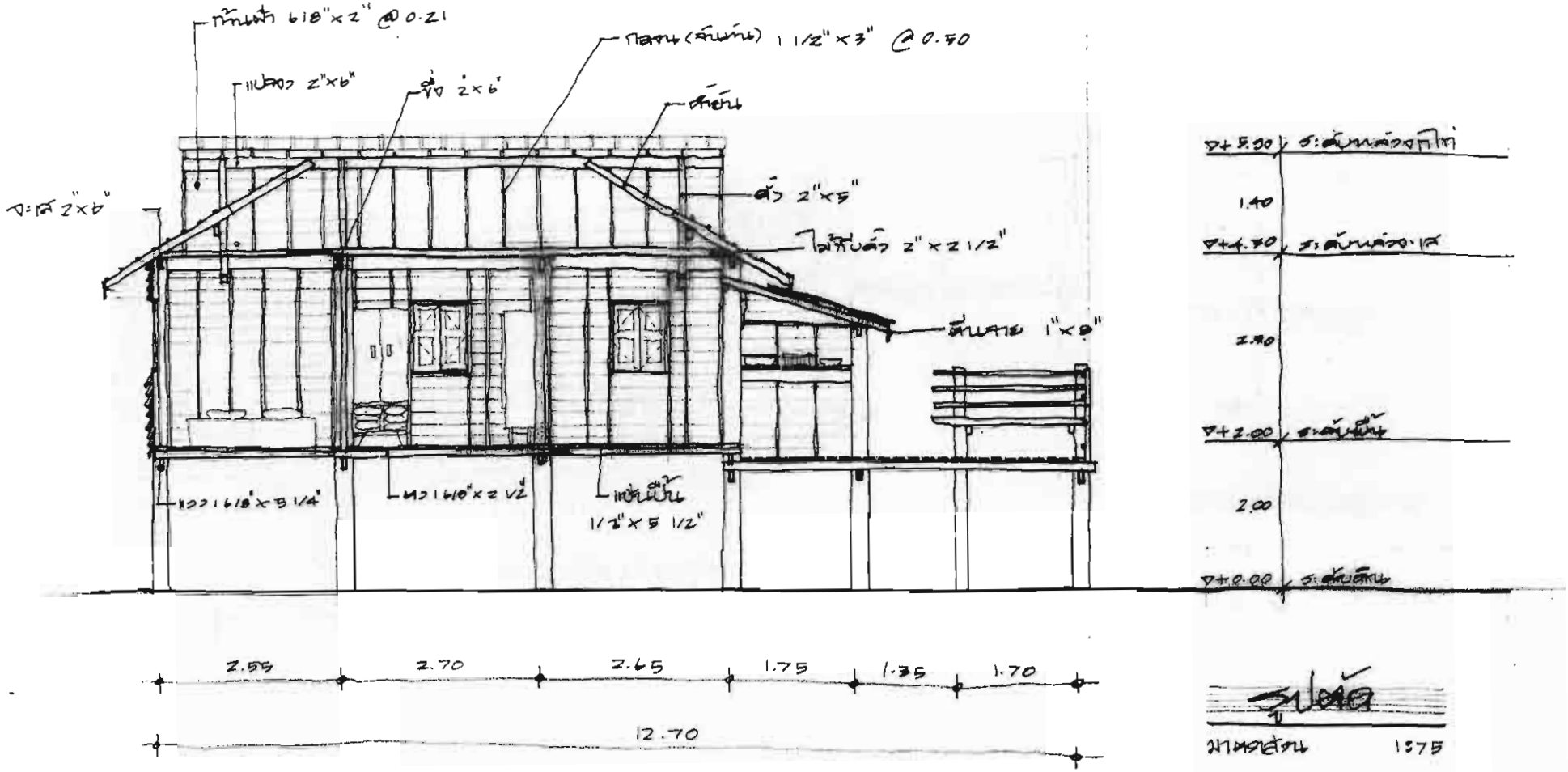

มาตราส่วน 1:75

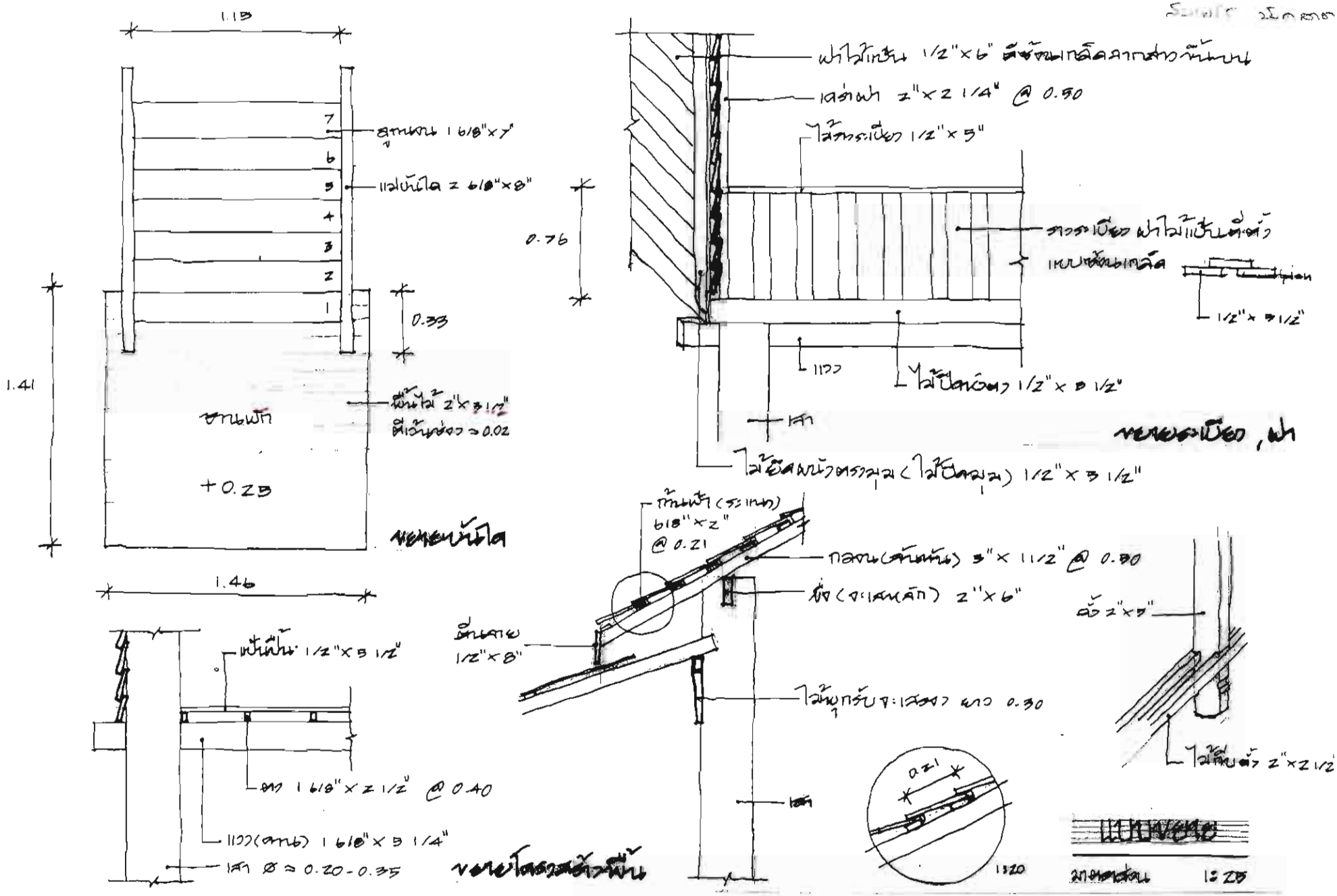
ตำบลเชียงบาน : นายสมเพชร มังคลาด 43 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 48 ปี

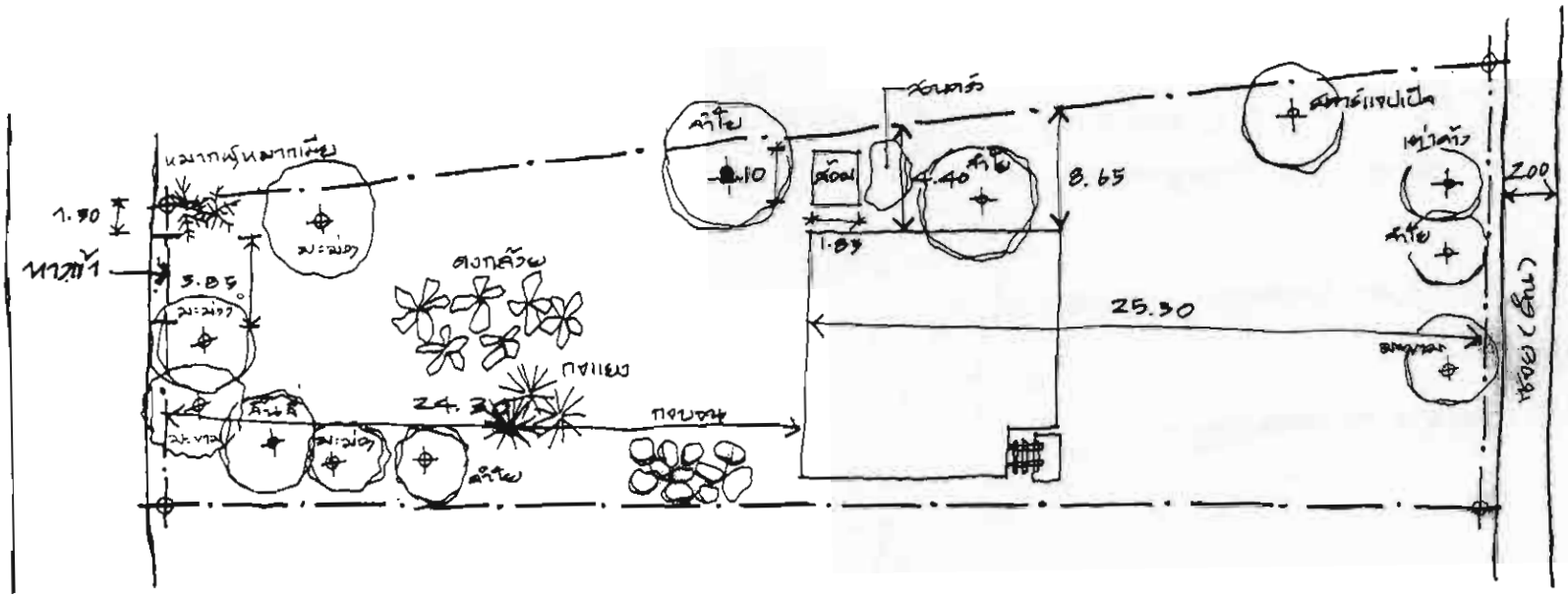
ตำบลเชียงบาน : นายสมเพชร มังคลาด 43 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 48 ปี

ตำบลเชียงบาน : นายสมเพชร มังคลาด 43 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 48 ปี

ตำบลเชียงบาน : นายสมเพชร มังคลาด 43 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 48 ปี

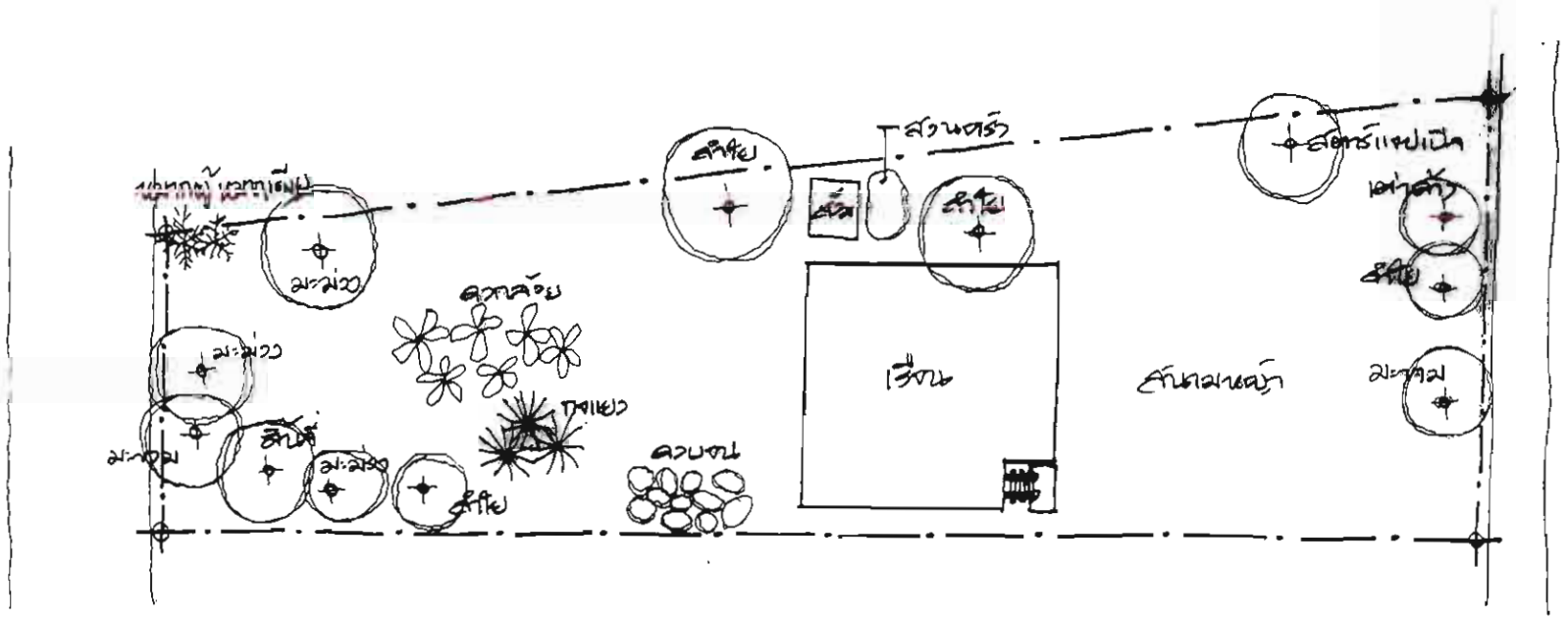
แบบบริเวณ

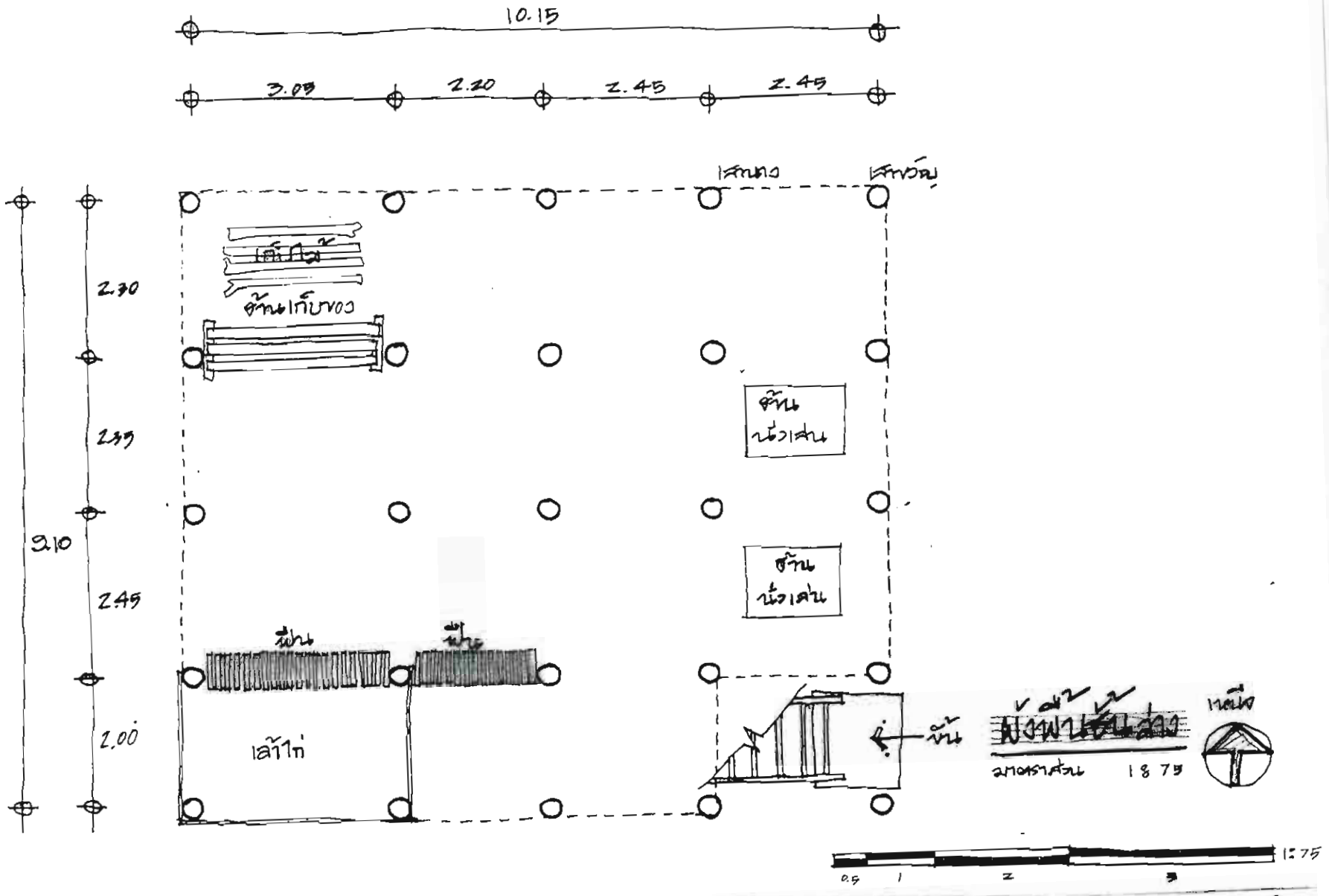
มาตราส่วน 1:250

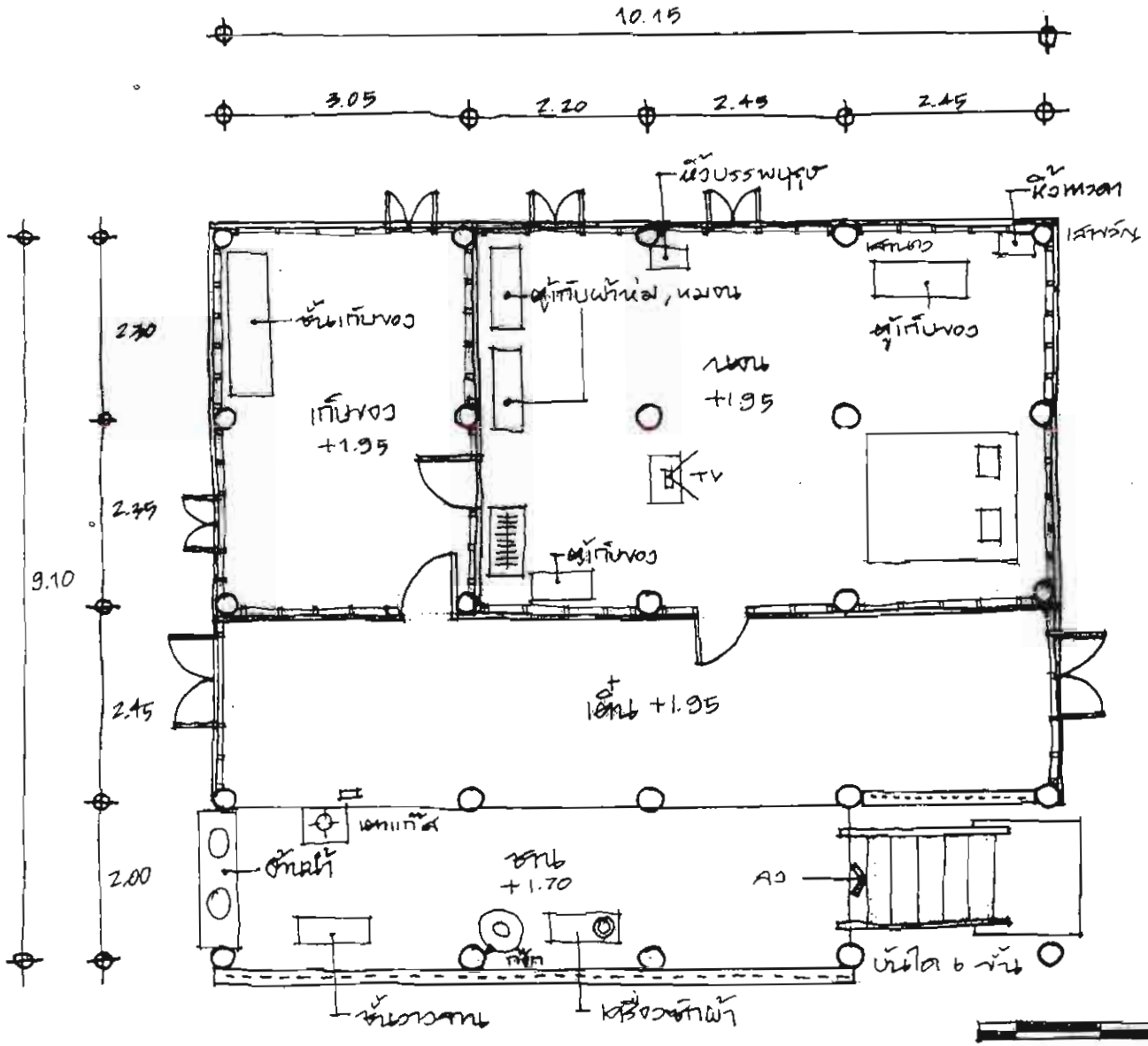
1 : 250

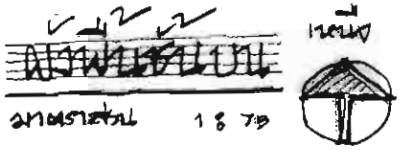
ตำบลเชียงบาน : นางแสงปั่น มังคลาด 154 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) ไม่ทราบอายุเรือน

สวนครัว
เรือน
ศาลามหญ้า
ดอกดาวเรือง
ดอกดาวเรือง
ดอกดาวเรือง

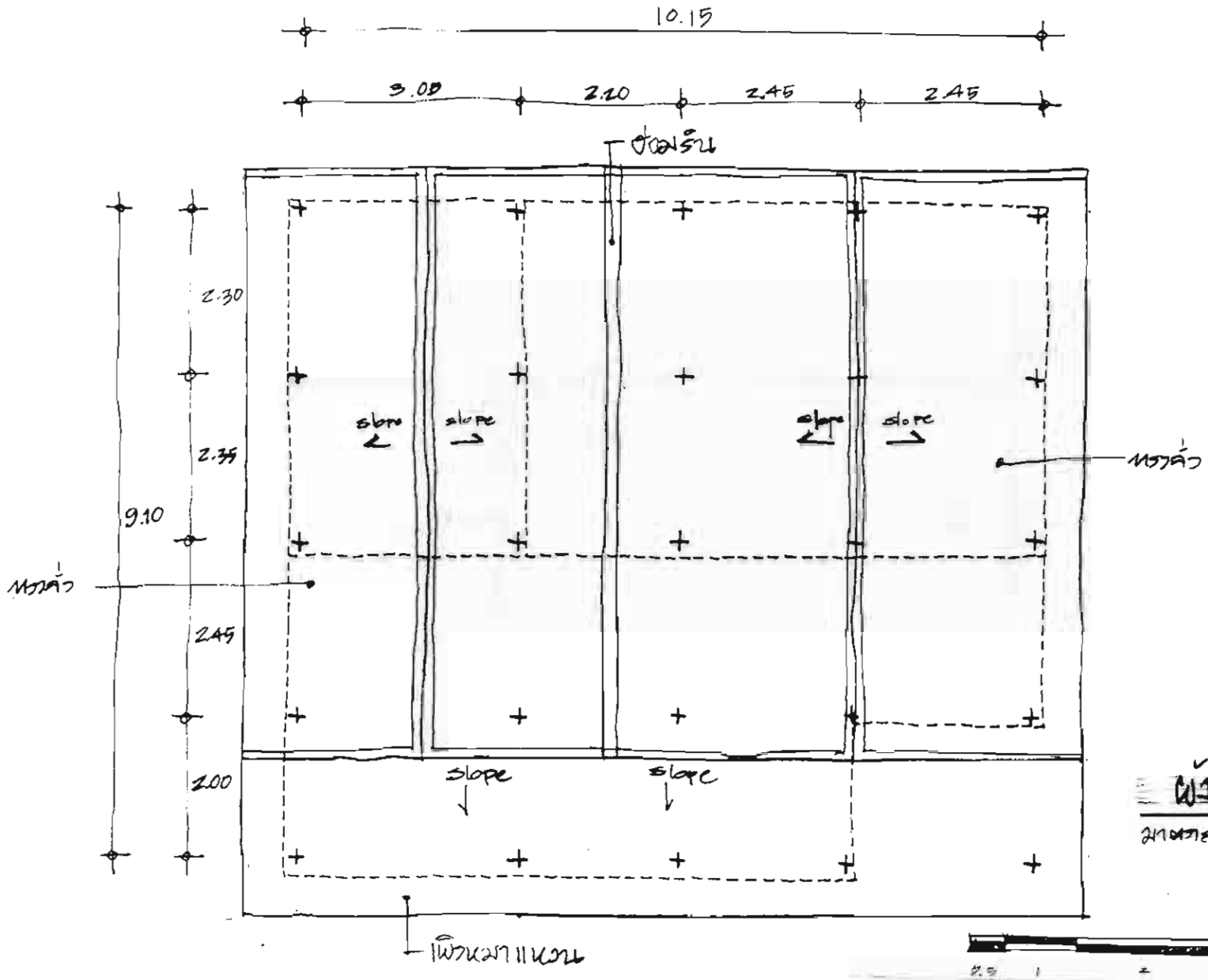
ตำบลเชียงบาน : นางแสงปั่น มังคลาด 154 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) ไม่ทราบอายุเรือน

ตำบลเชียงบาน : นางแสงปั้น มังคลาด 154 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) ไม่ทราบอายุเรือน

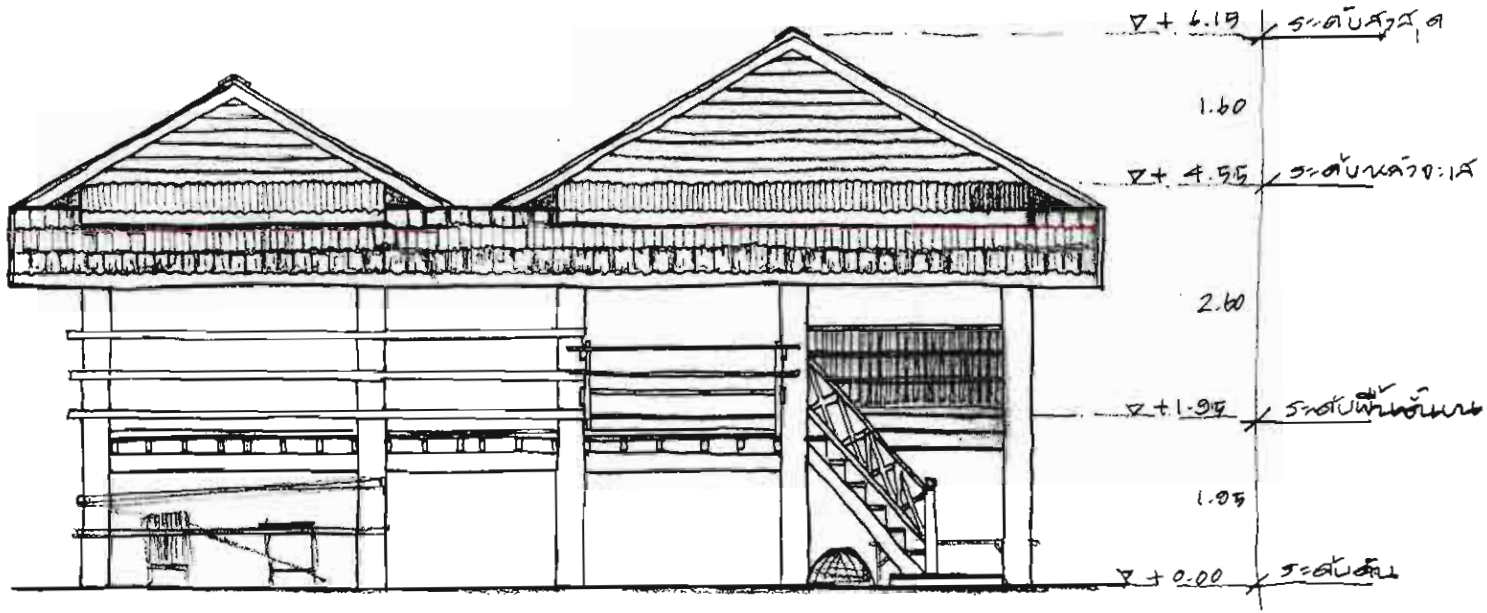
ผังหลังคา

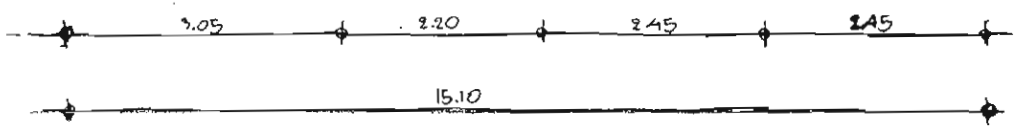
มาตราส่วน 1 : 75

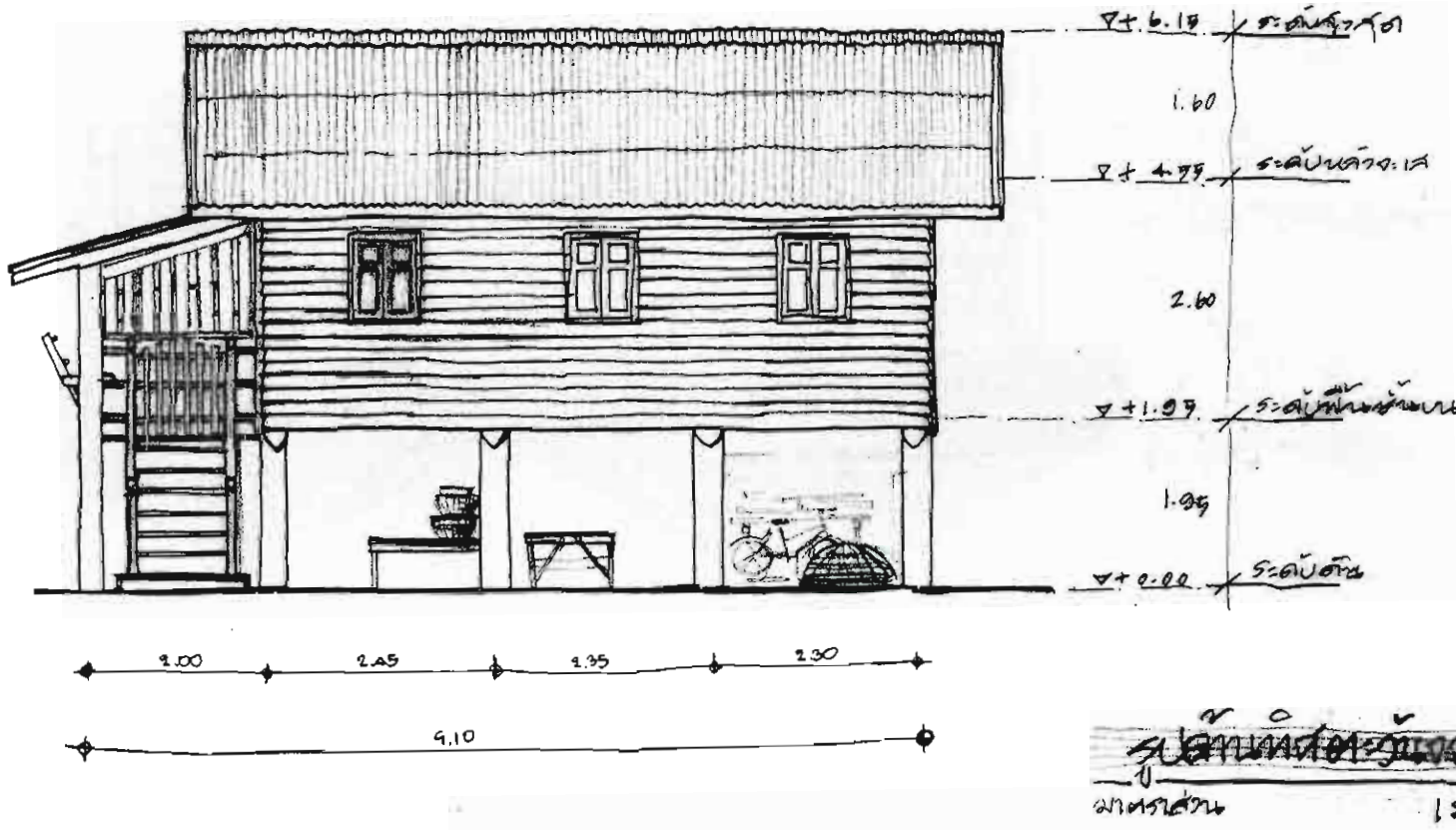
ตำบลเชียงบาน : นางแสงปั้น มังคลาด 154 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) ไม่ทราบอายุเรือน

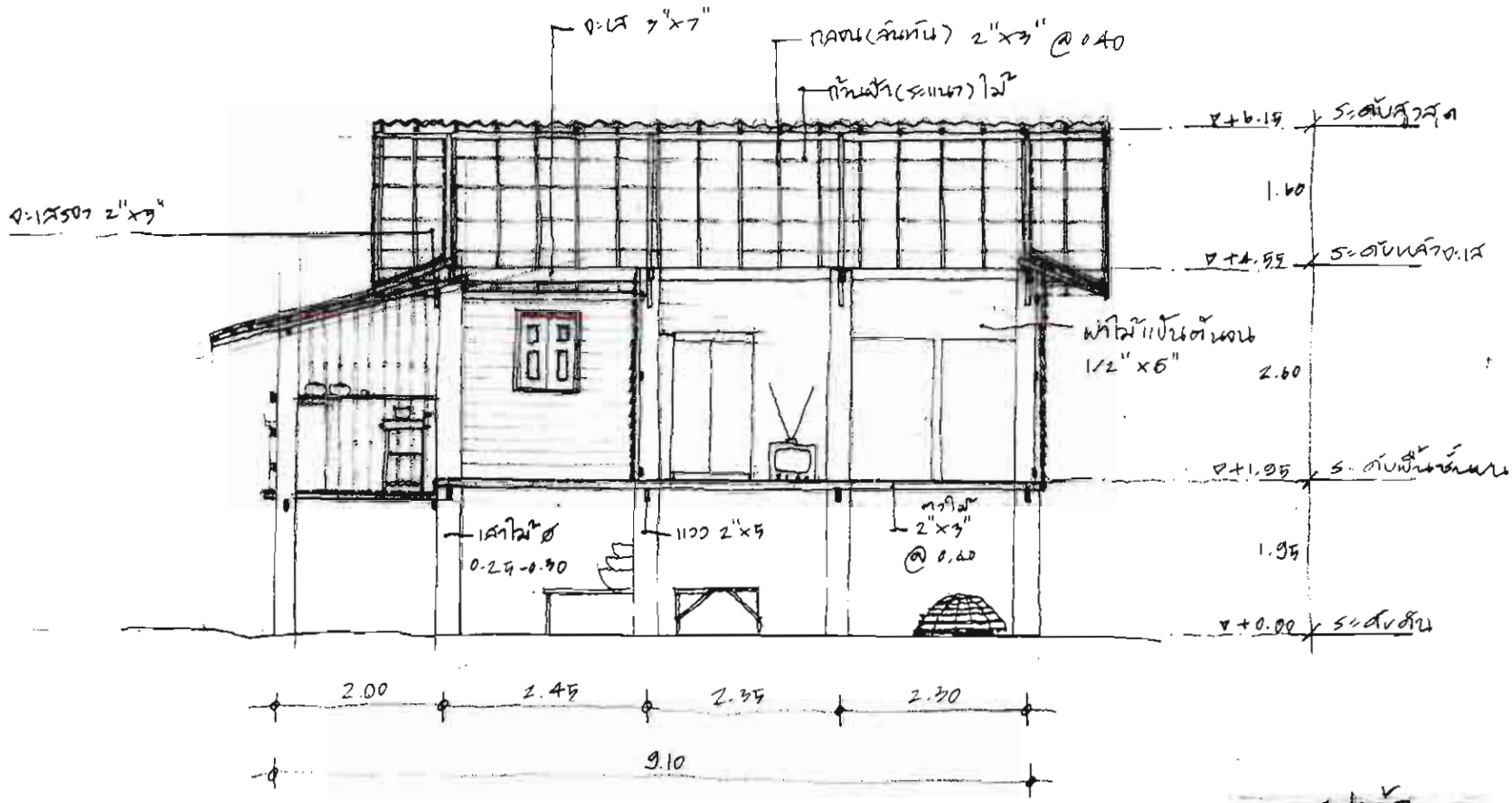

รูปด้านทิศ
มาตราส่วน 1 : 75

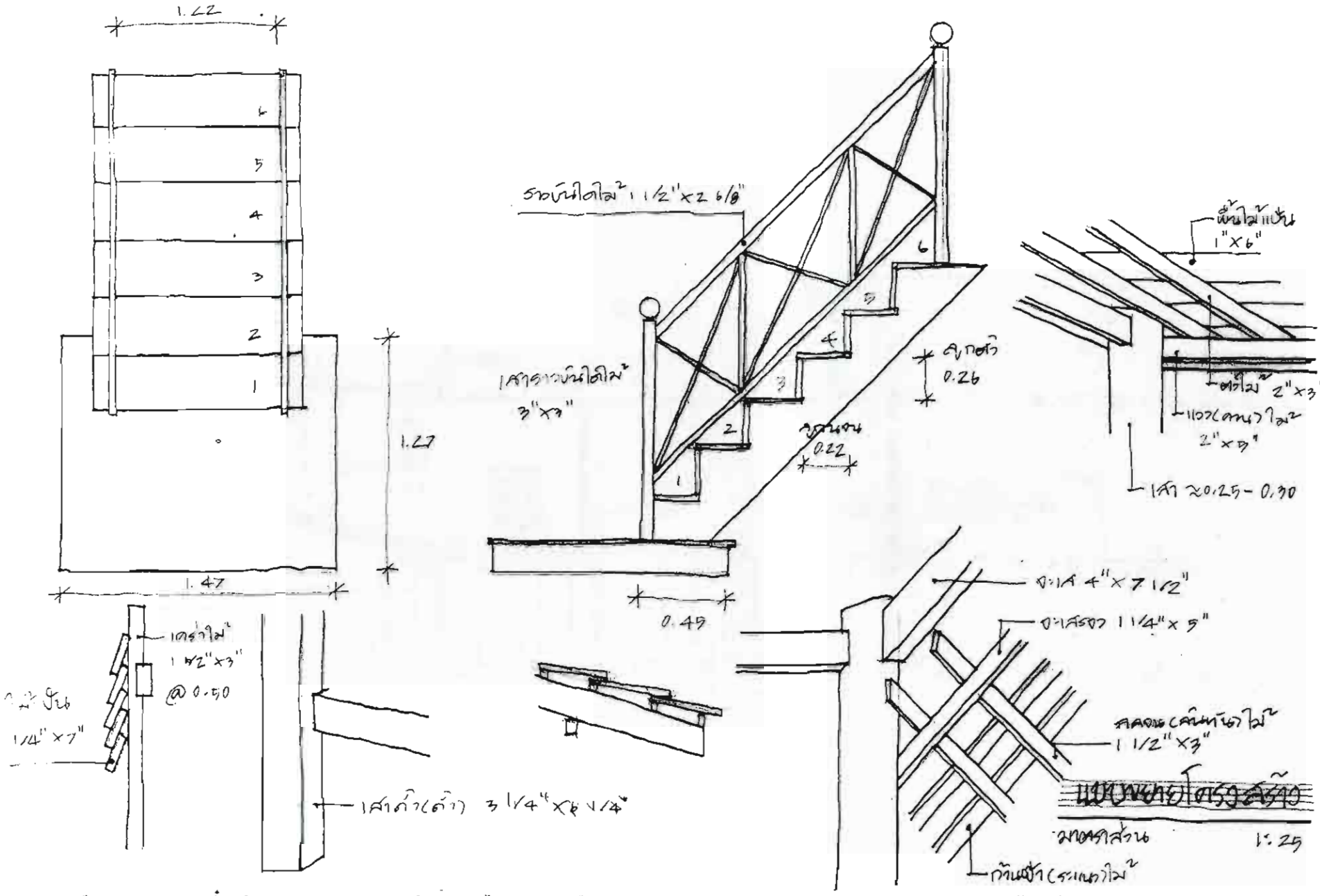
ตำบลเชียงบาน : นางแสงปั่น มังคลาด 154 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) ไม้ทราบอายุเรือน

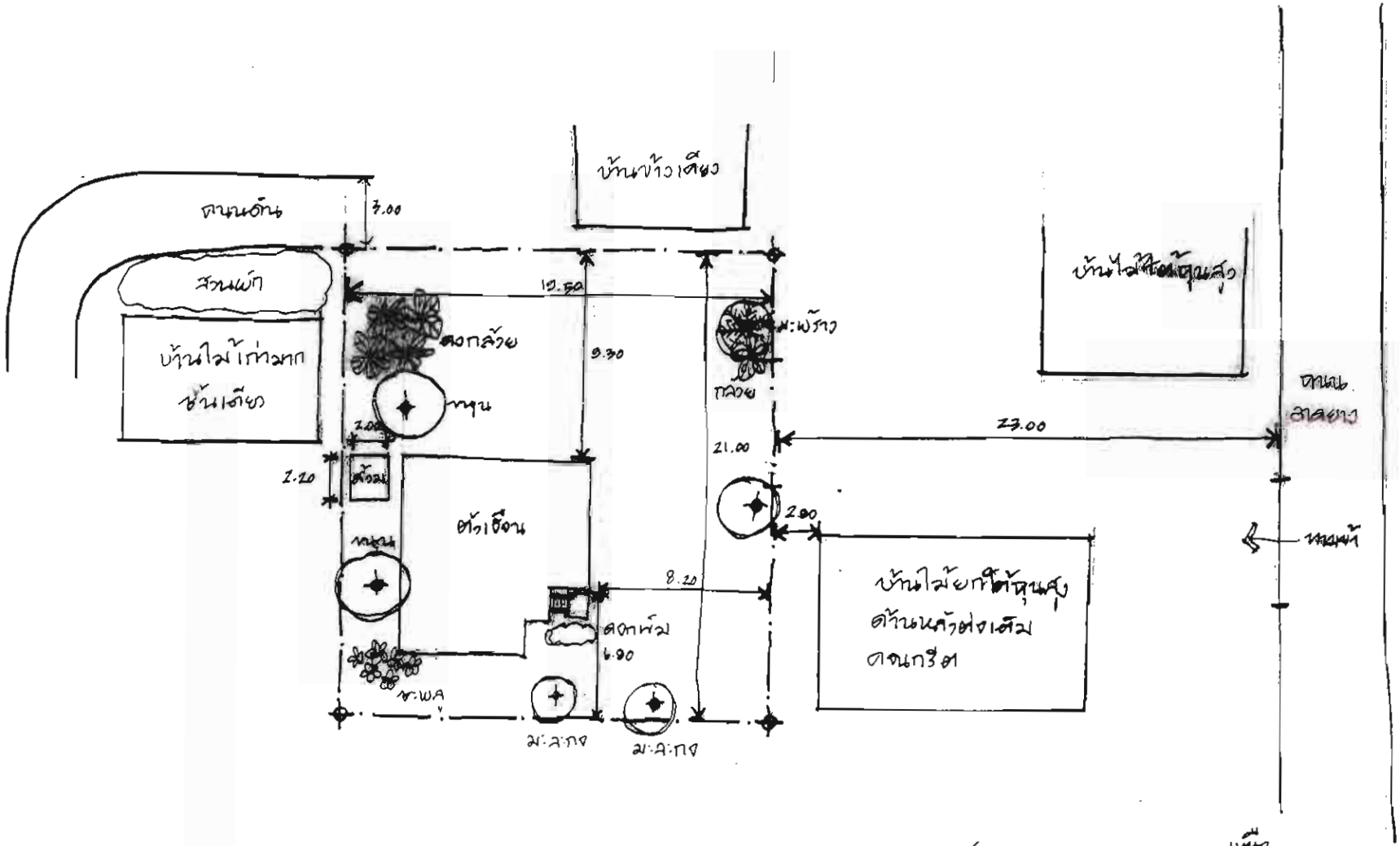
ตำบลเชียงบาน : นางแสงปั้น มังคลาด 154 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) ไม่ทราบอายุเรือน

ตำบลเชียงบาน : นางแสงปั่น มังคลาด 154 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) ไม่ทราบอายุเรือน

ตำบลเชียงบาน : นางแสงปั่น มังคลาด 154 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) ไม่ทราบอายุเรือน

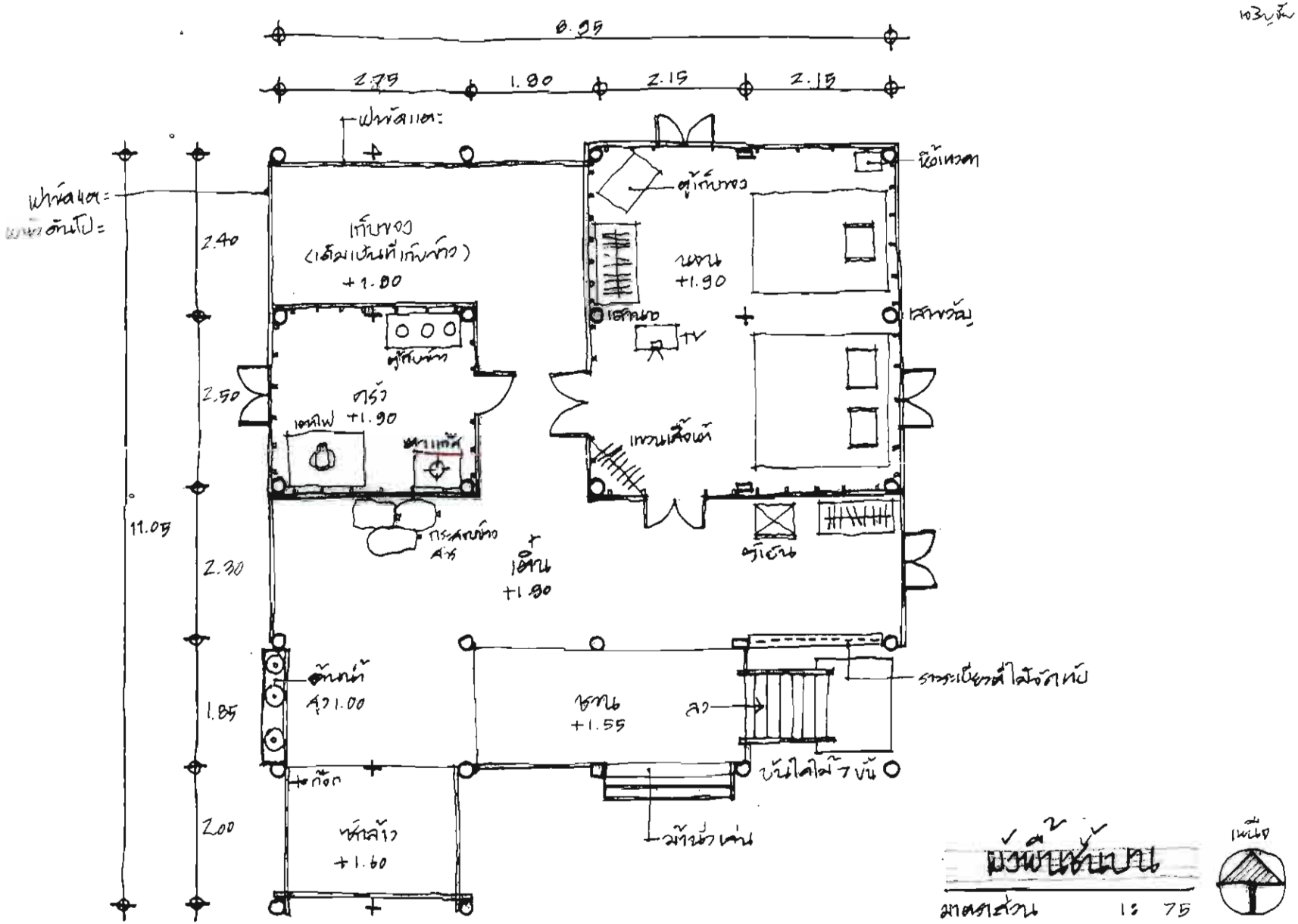

ตำบลเชียงบาน : นายเจริญชัย หอมนาน 45 หมู่ 10 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 45 ปี

แบบแปลนชั้นที่ 1 (หมายเหตุ: แบบแปลนชั้นที่ 2 และชั้นที่ 3 เหมือนกัน)

มาตราส่วน 1 : 75

ทางเข้าหลัก
ห้องนั่งเล่น
ห้องครัว
ห้องน้ำ
ห้องน้ำ
ห้องนอน
ห้องนอน
ทางเข้าหลัก
ทางเข้าหลัก
ทางเข้าหลัก

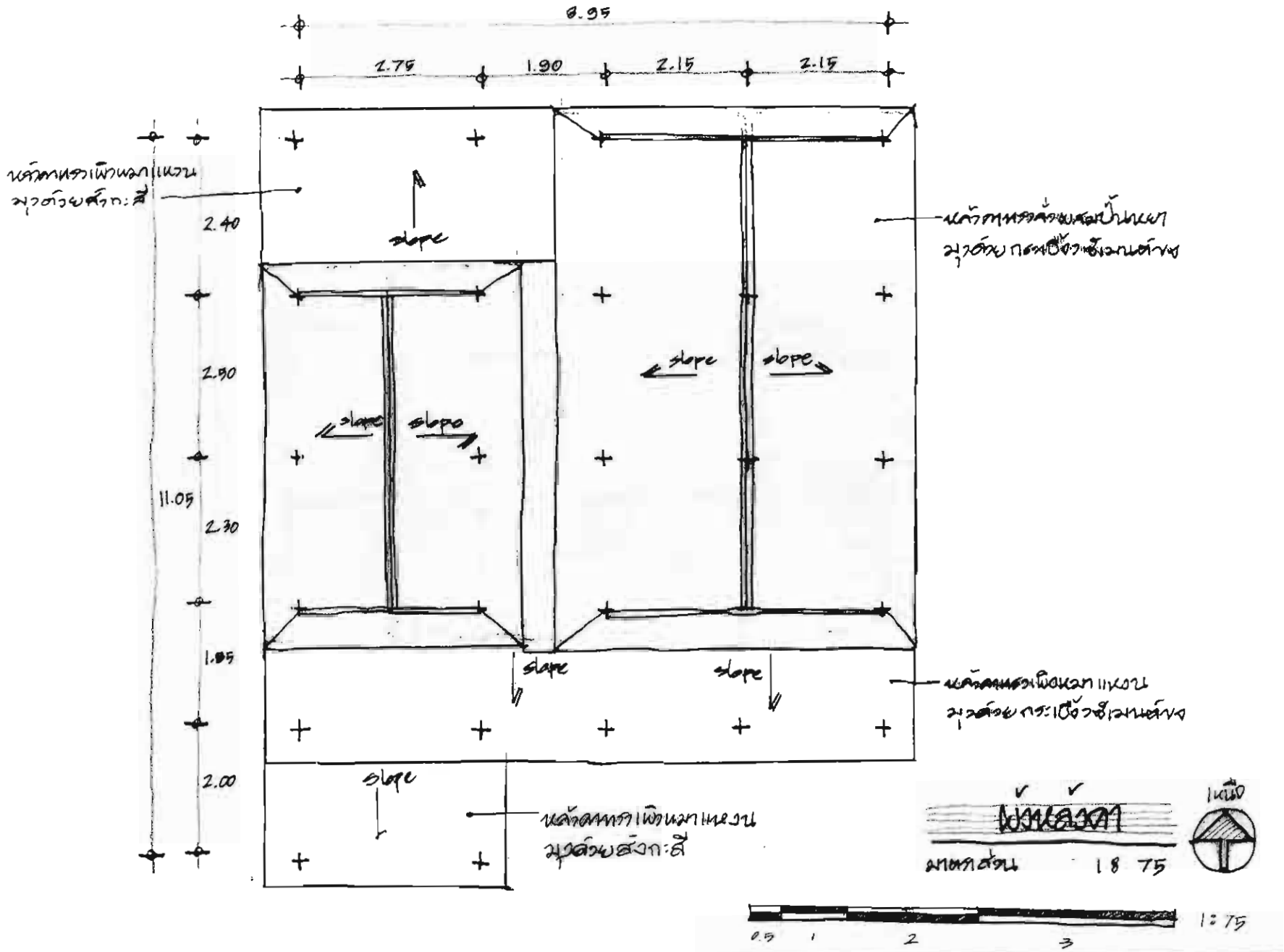

แบบแปลนบ้าน

มาตราส่วน 1 : 75

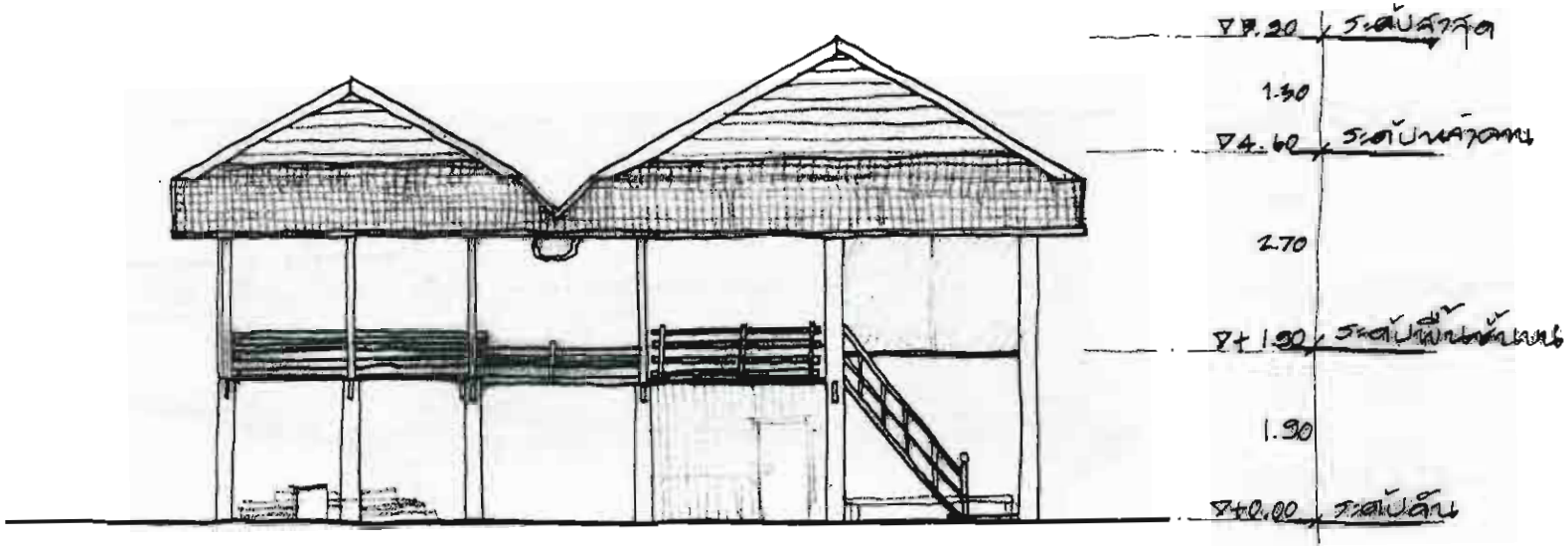
1:75

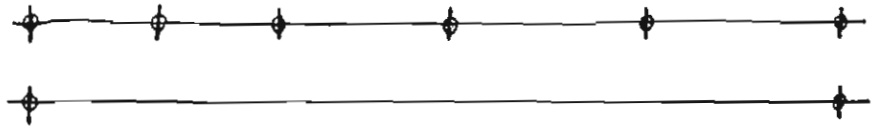
ตำบลเชียงบาน : นายเจริญชัย หอมนาน 45 หมู่ 10 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 45 ปี

ตำบลเชียงบาน : นายเจริญชัย หอมนาน 45 หมู่ 10 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 45 ปี

ปี 54 ซอยเอ่ย (หมายเหตุ/เพิ่ม) 01 หมู่ที่ 54 หมายถึง ศูนย์รวมเลข : หมายถึงเพิ่ม

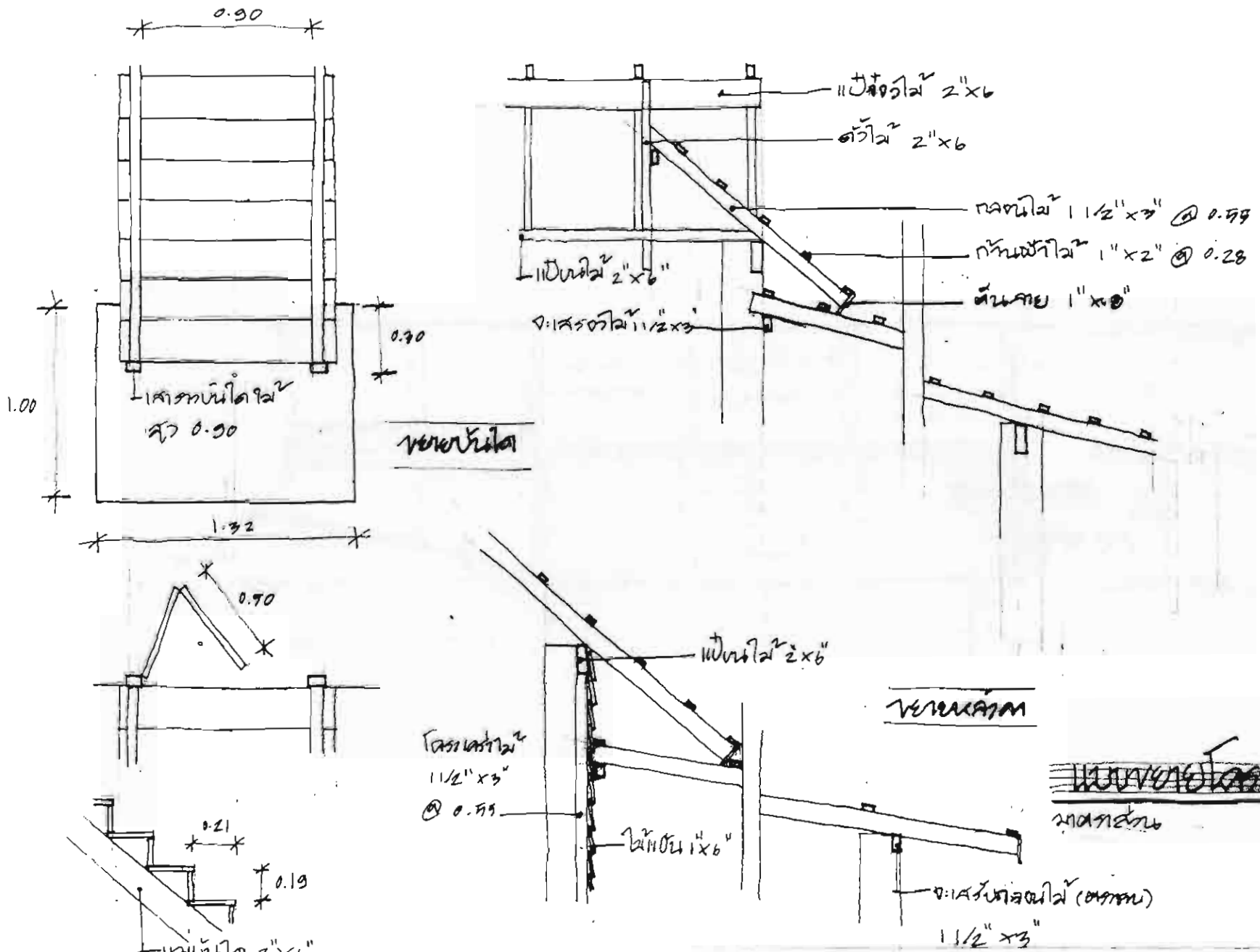

ระดับน้ำสูงสุด

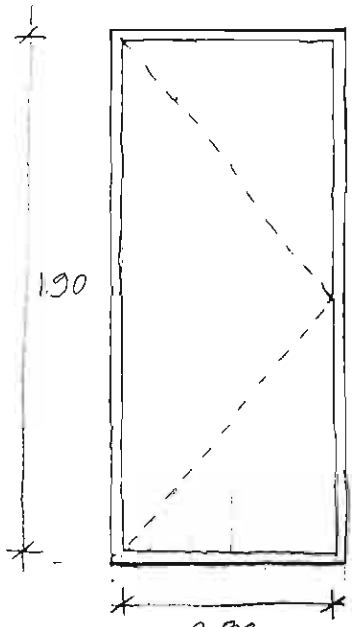
มาตราส่วน 1:75

ตำบลเชียงบาน : นายเจริญชัย หอมนาน 45 หมู่ 10 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 45 ปี

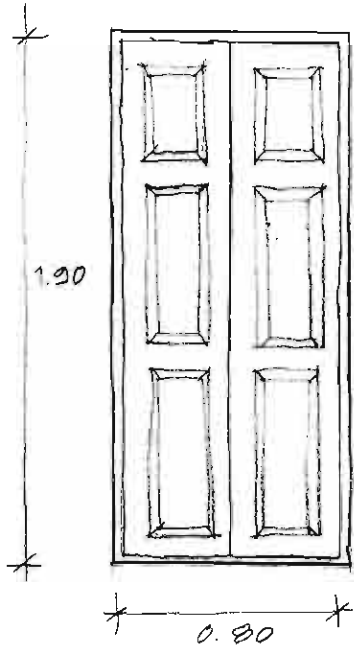
ตำบลเชียงบาน : นายเจริญชัย หอมหวน 45 หมู่ 10 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 45 ปี

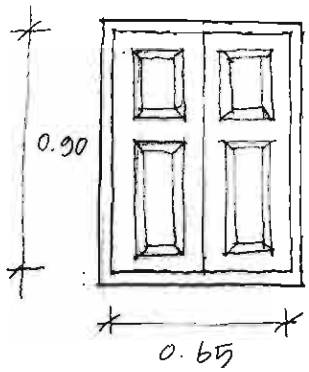
ตำบลเชียงบาน : นายเจริญชัย หอมนาน 45 หมู่ 10 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 45 ปี

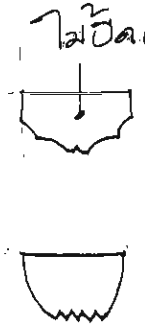
ประตูบานเปิดเดี่ยว

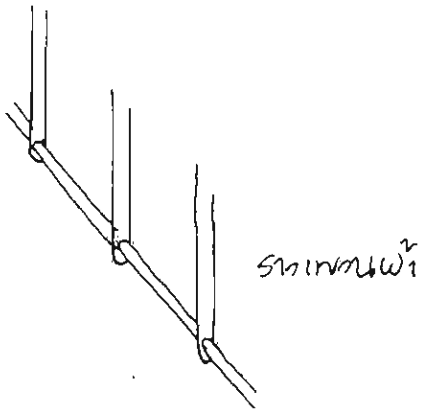
ประตูบานไม้สักลูกฟักไม้

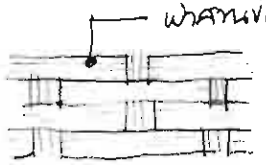
หน้าต่างบานเปิดคู่
บานลูกฟักไม้สัก

ขนาดประตู-หน้าต่าง

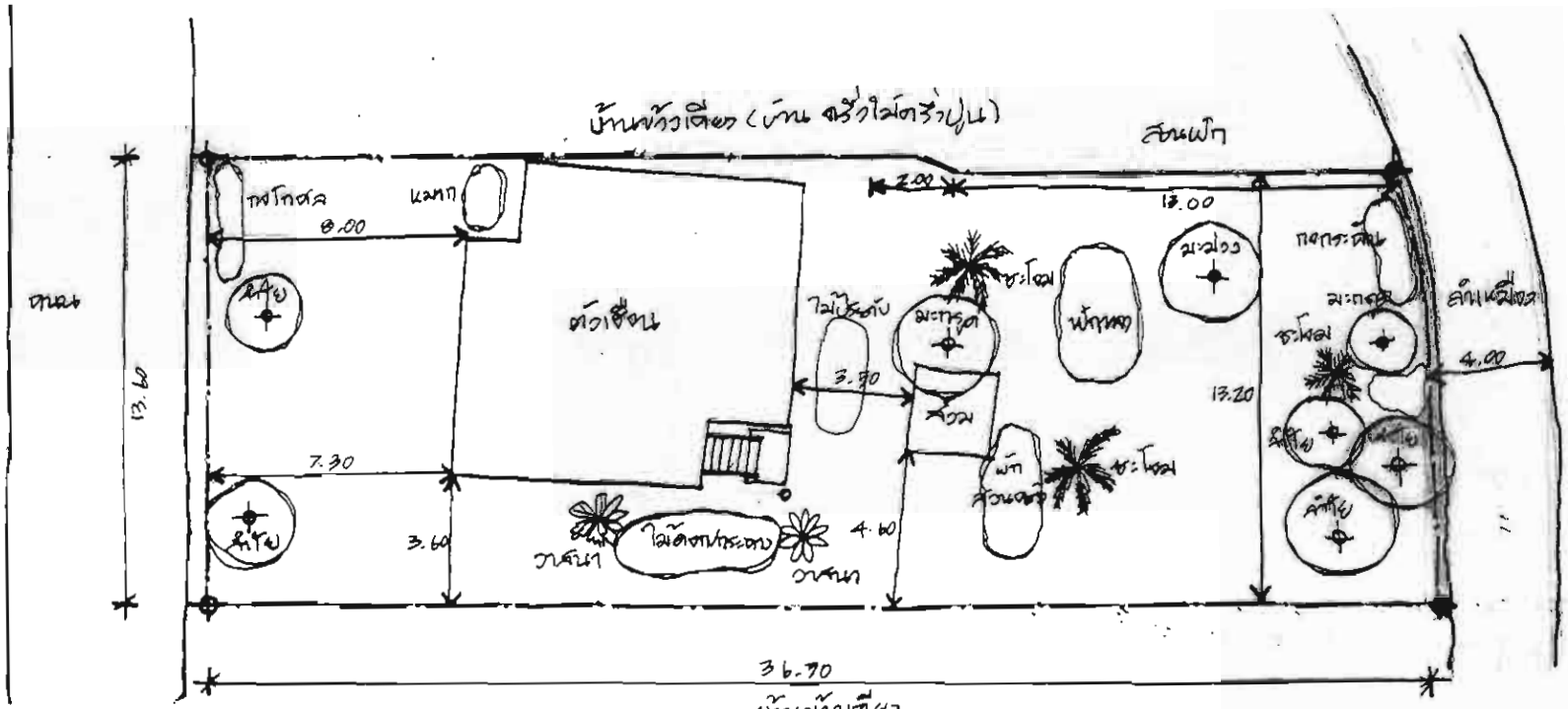
รางเหล็กน้ำ

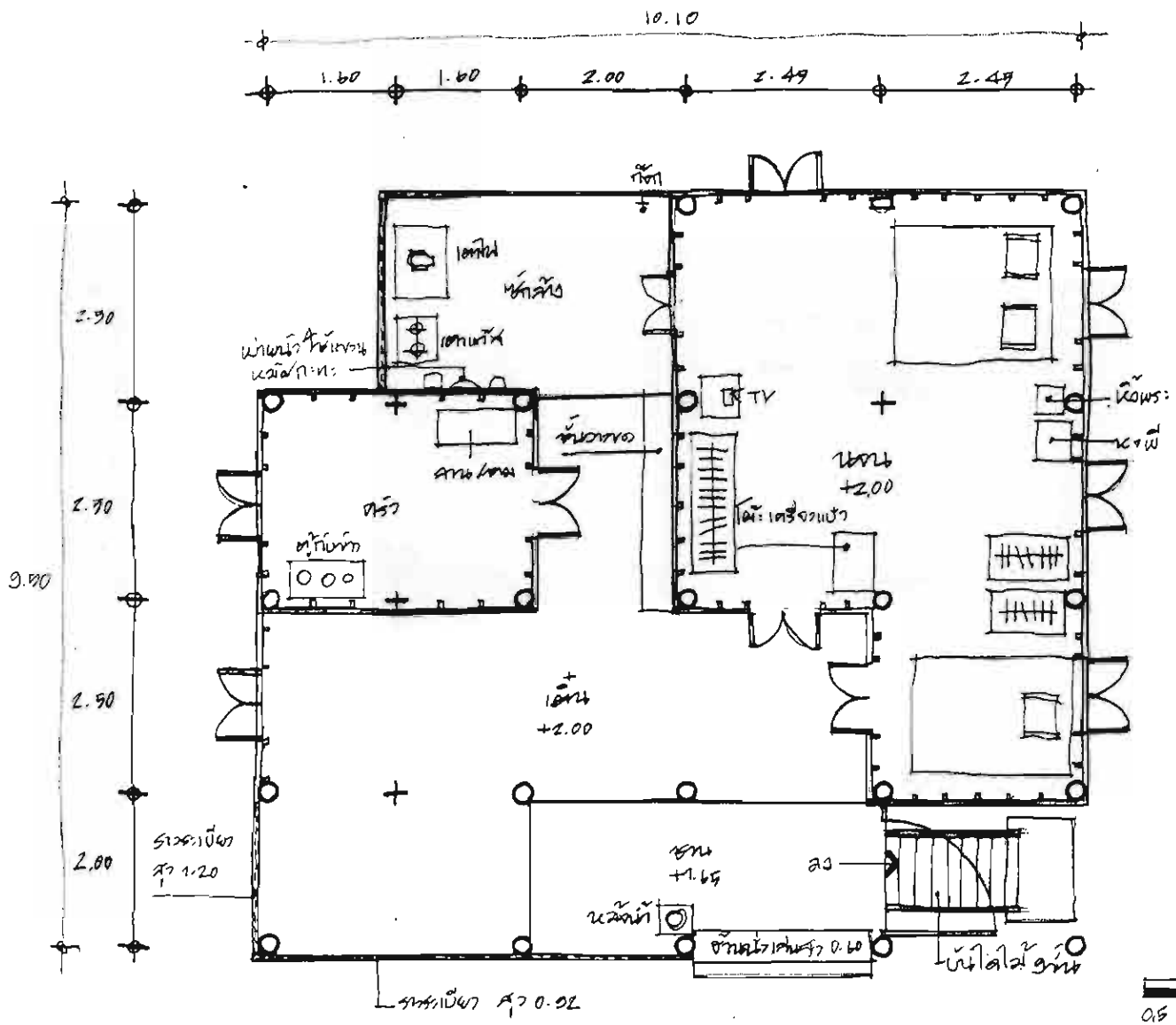
แบบบ้านทรงไทยประยุกต์

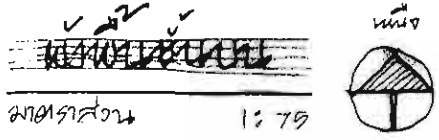
มาตราส่วน 1 : 25

ตำบลเชียงแสน : หมู่บ้านหุ่งหอก) อายุเรือน 42 ปี

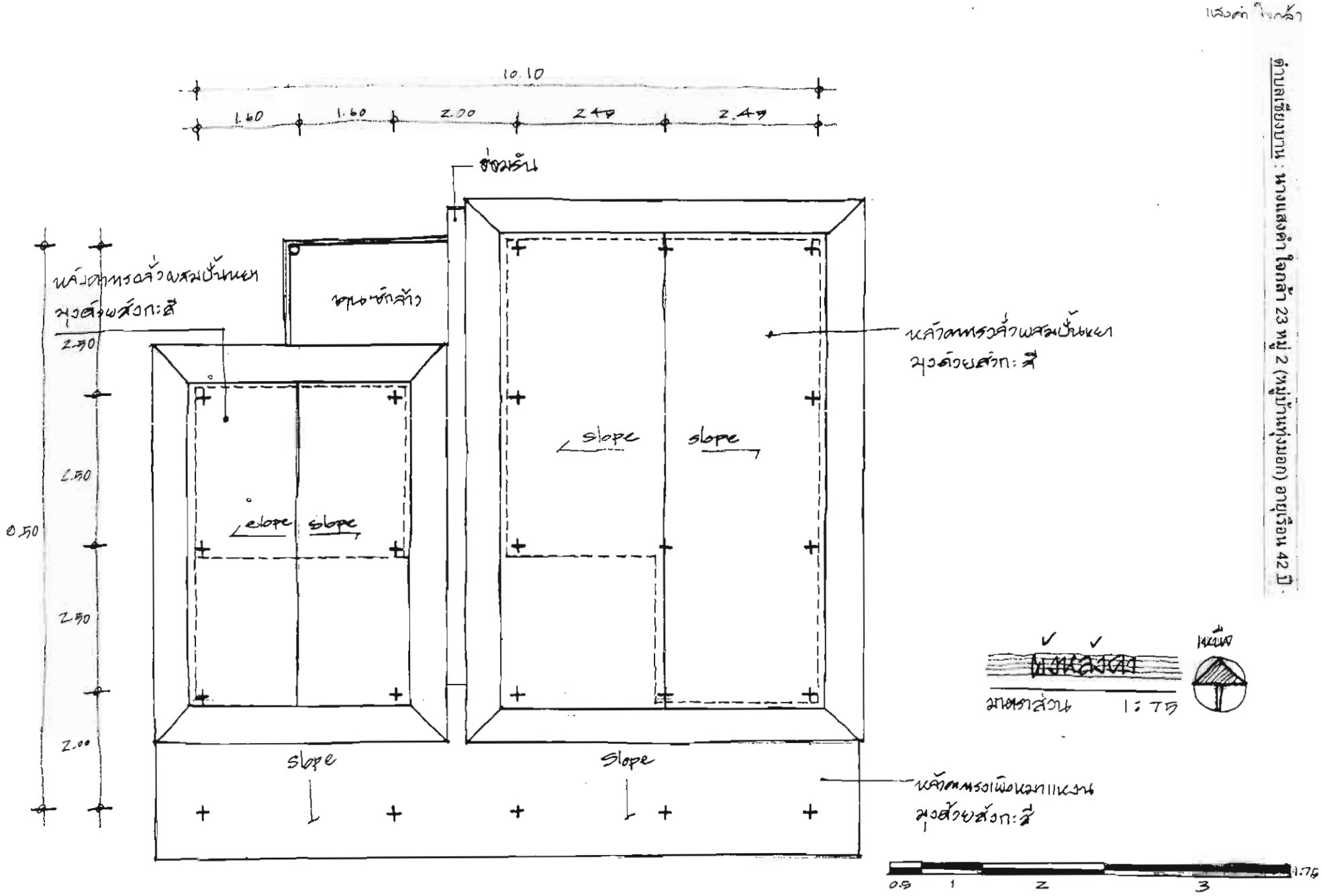
ตำบลเชียงบาน : นางแสงคำ ใจกล้า 23 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 42 ปี

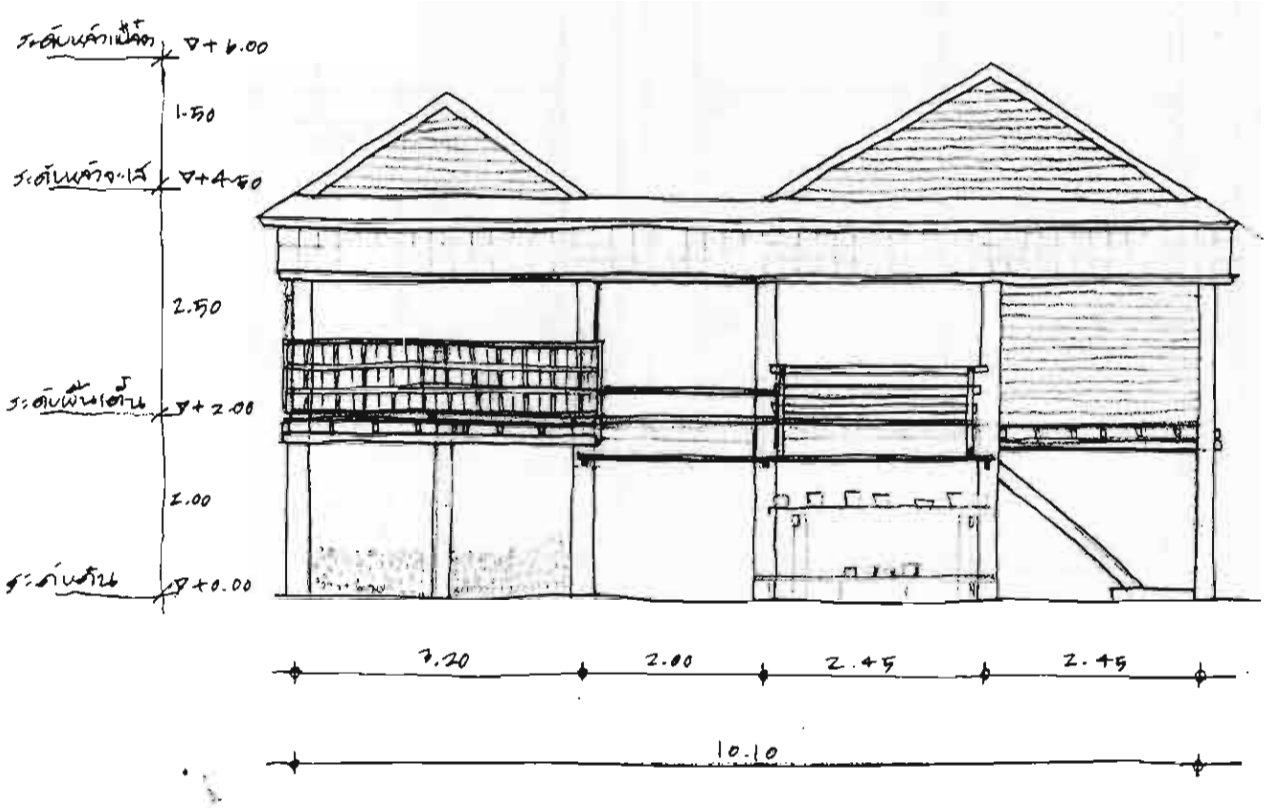

ที่นอน : หวายแสงดำ ใยกล้า 23 หมู่ 2 (หมู่บ้านหุ่นยนต์) อายุเรือน 42 ปี

10.10
1.60
1.60
2.00
2.49
2.49
ช่องลม
หลังคาทรงจั่วผสมปั้นหยา
มุงด้วยสังกะสี
ชานพักล้าง
หลังคาทรงจั่วผสมปั้นหยา
มุงด้วยสังกะสี
2.50
2.50
2.50
2.00
0.50
slope
slope
slope
slope
slope
slope
หลังคาทรงจั่วเพิ่มหลาแหงน
มุงด้วยสังกะสี
ด้านบลเชียงกาน : นางแสงดำ ใจกล้า 23 หมู่ 2 (หมู่บ้านห่างนอก) อายุเรือน 42 ปี
แสงดำ ใจกล้า
หลังคา
มาตราส่วน 1:75
0.5
1
2
3
1:75

ที่ตั้งบ้านเลขที่ : หมู่ที่ 2 (หมู่บ้านหุ่งมอก) ตำบลเขาพระ

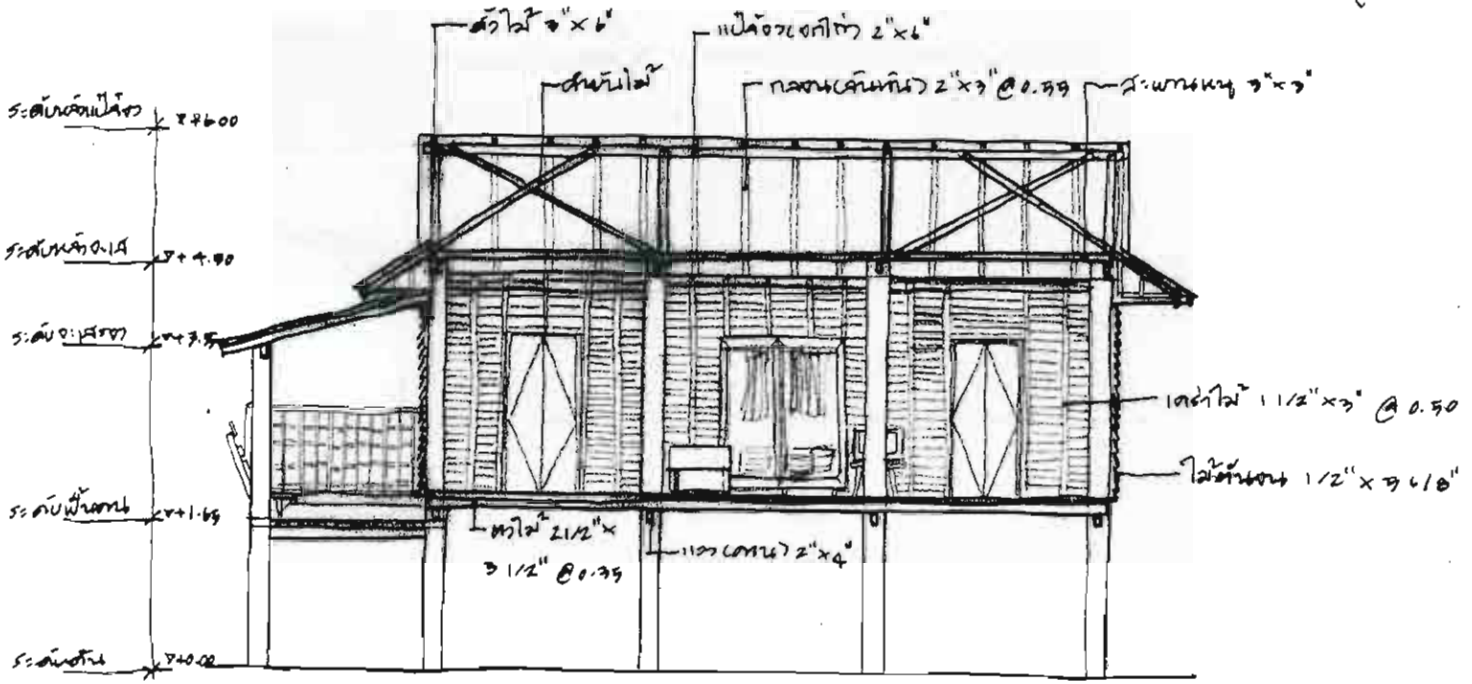

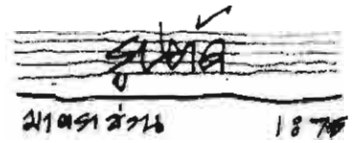
รูปด้านหลัง

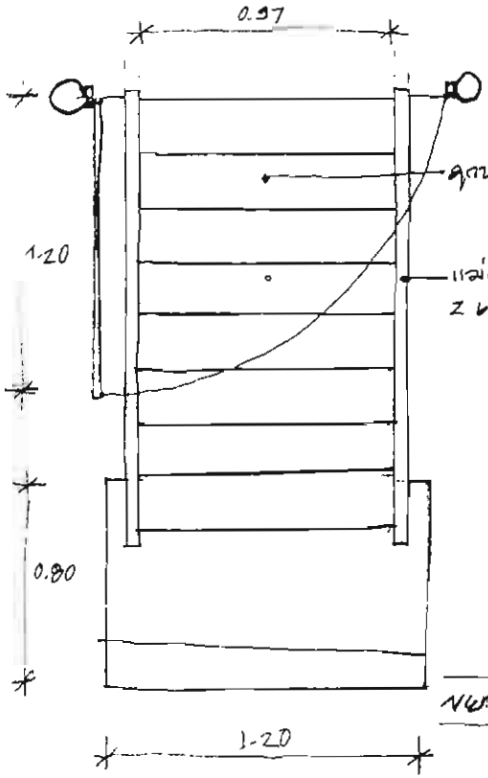
มาตราส่วน 1 : 75

ตำบลเชียงบาน : นางแสงคำ ใจกล้า 23 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 42 ปี

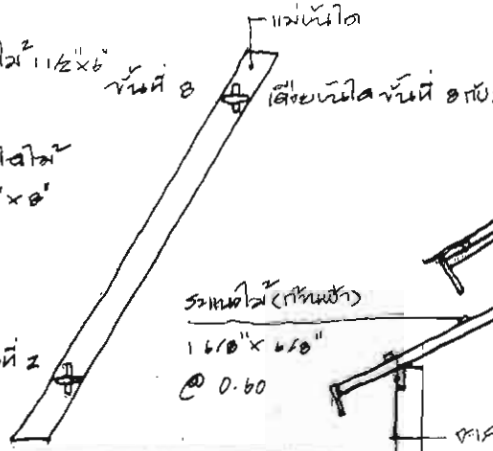
ที่มาและเชียงมาน: หมู่บ้านหนองคำ ใกล้ 23 หมู่ 2 (หมู่บ้านหนองคำ) อายุเรือน 42 ปี

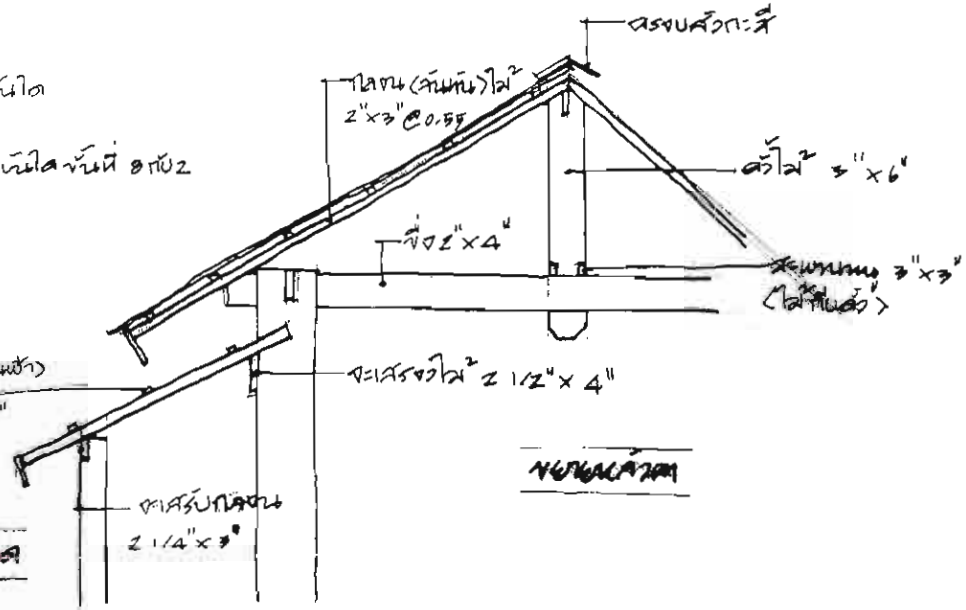

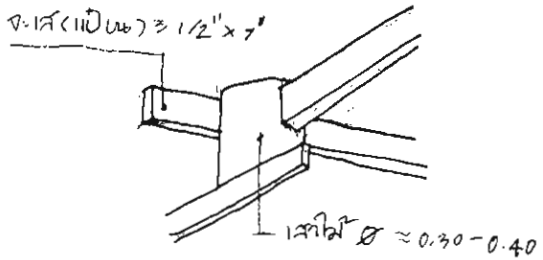
ขนาดบันได

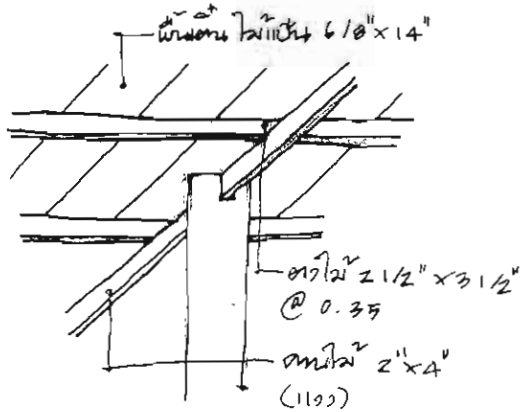
ตำแหน่งเสี้ยวบันได

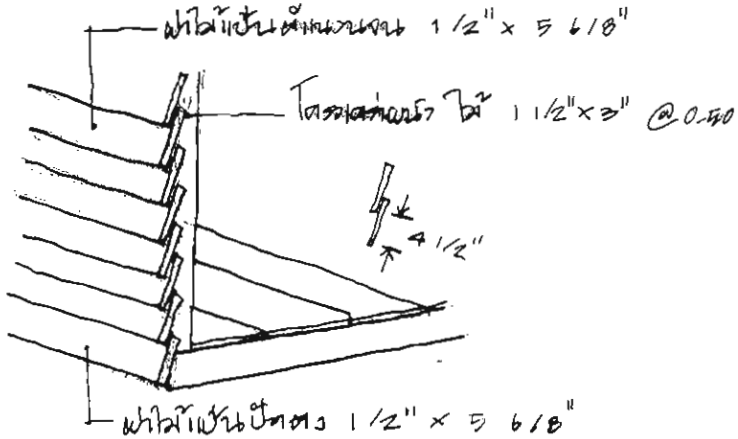
ขนาดหลังคา

ขนาดหน้าเสา

ขนาดพื้น

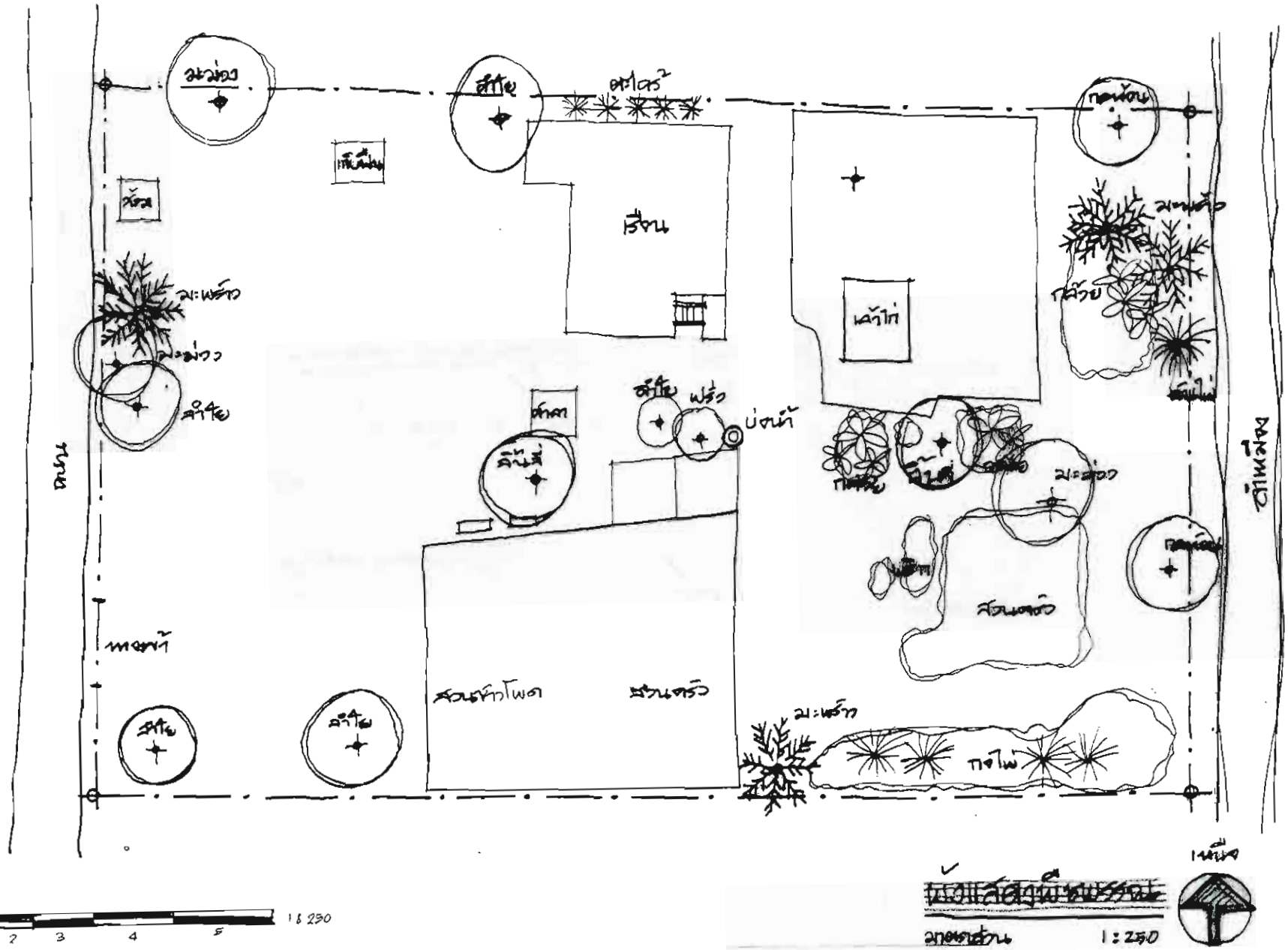

ขนาดผนัง

แบบขยายโครงสร้าง

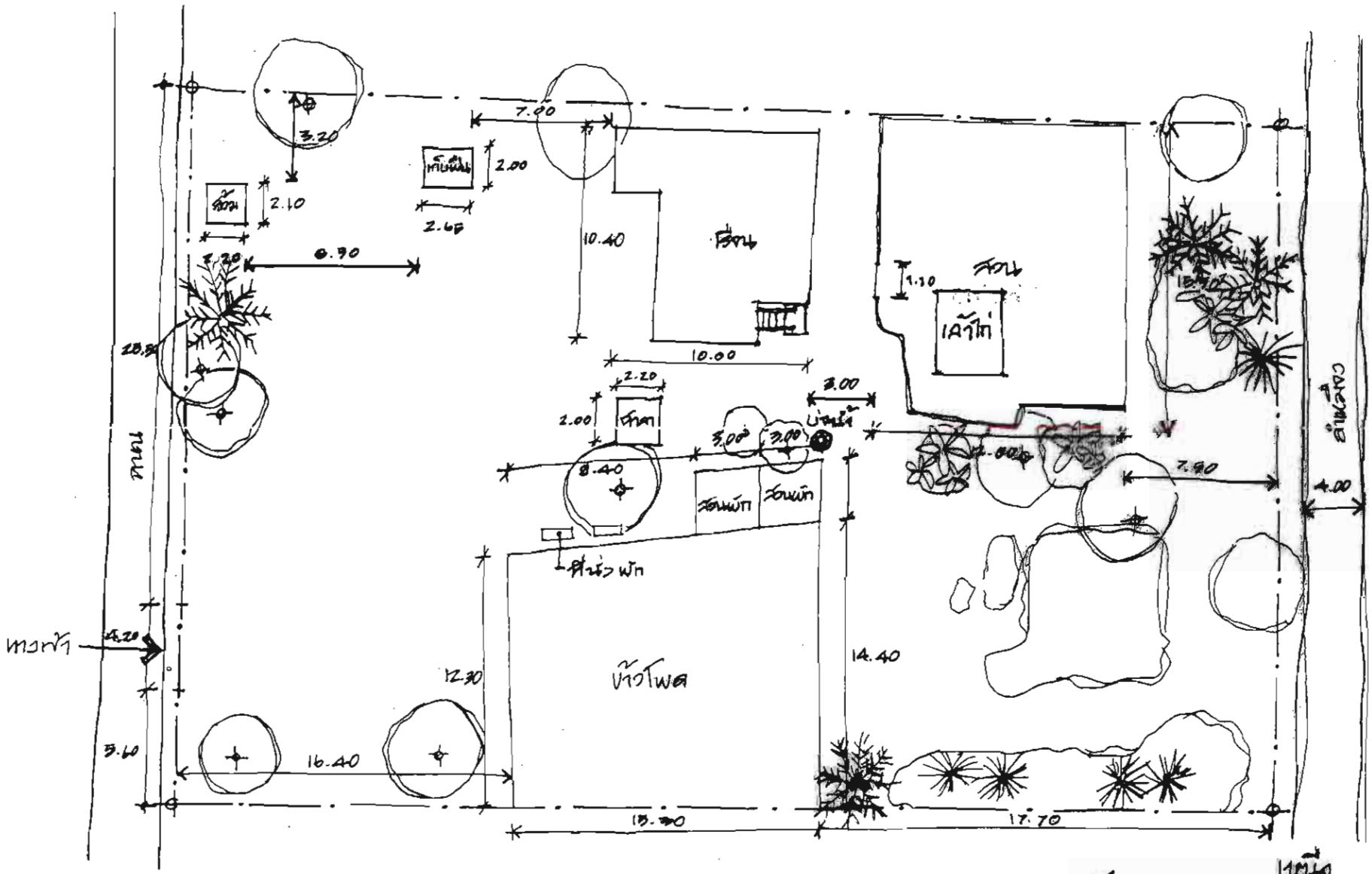
มาตราส่วน 1:25

ศึกษาตัวอย่างแบบ : หมวดวิชาเลือก ใบงาน 23 หน่วย 2 (หน้าบันหน่วยที่) ถนนเรือน 42 ปี

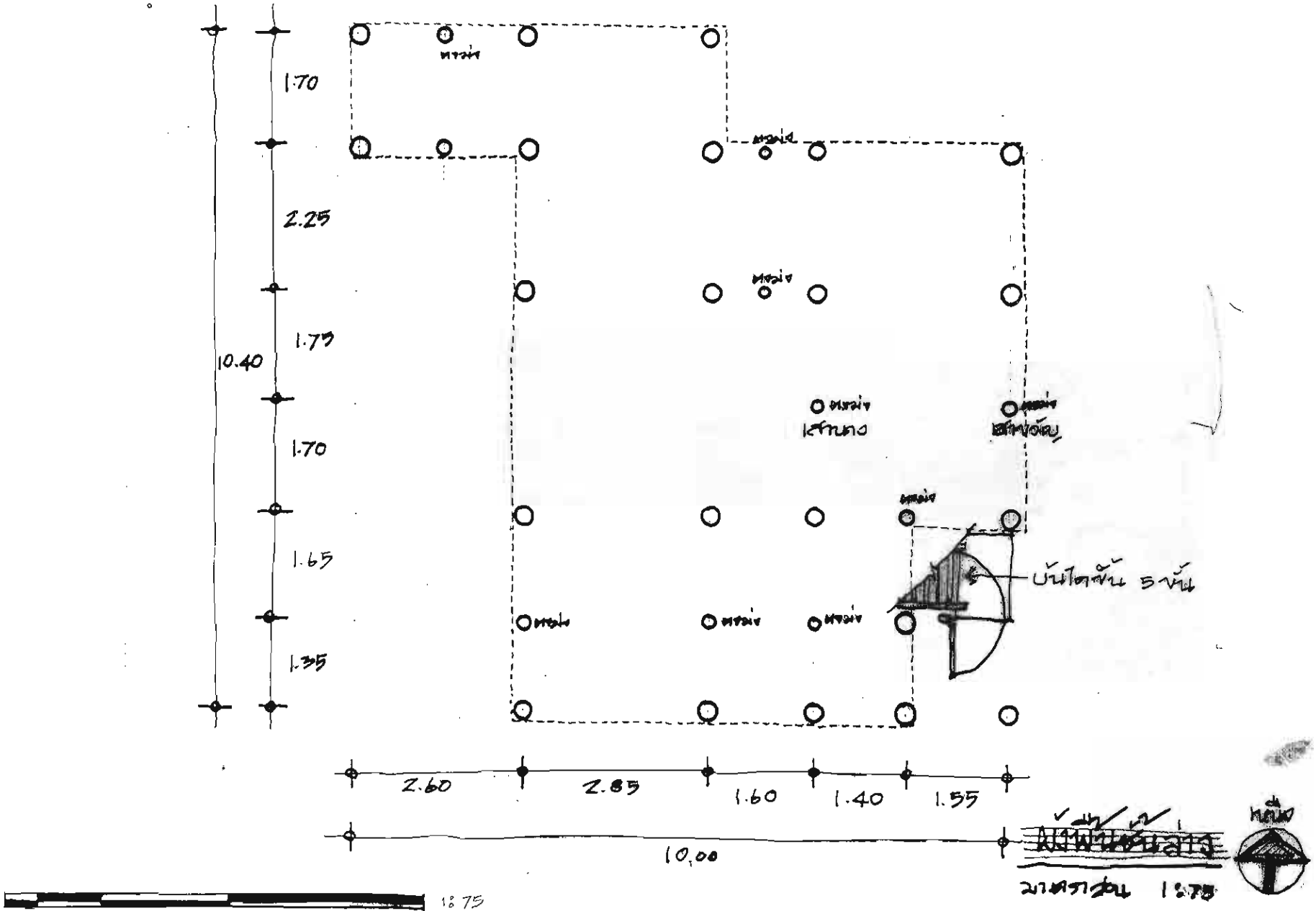

ตำบลเชียงบาน : นายจอมแสง วงศ์ใหญ่ 14 หมู่ 1 (หมู่บ้านปางวัว) อายุเรือน 3 – 4 เดือน

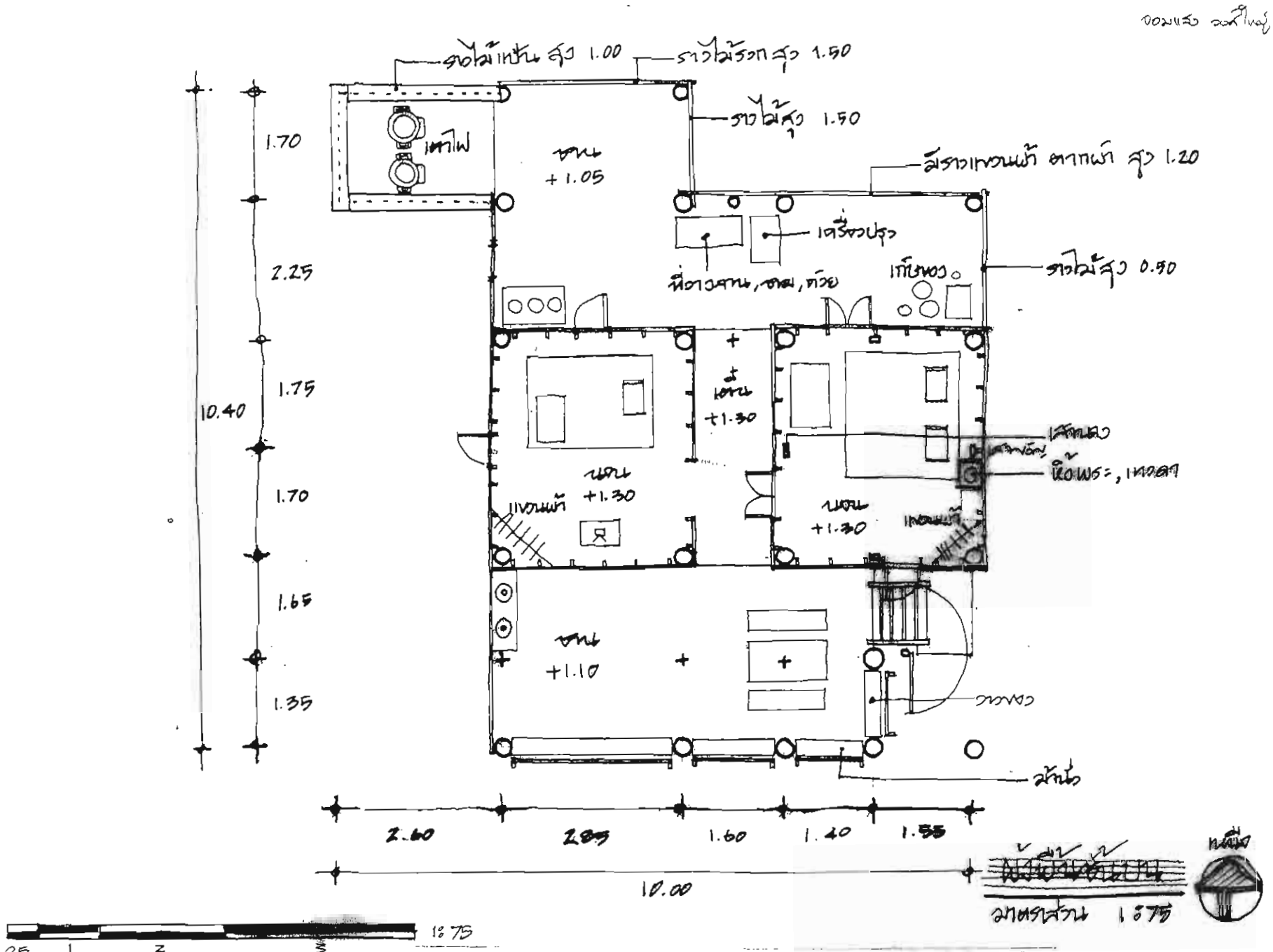
จอมแสง วงศ์ใหญ่

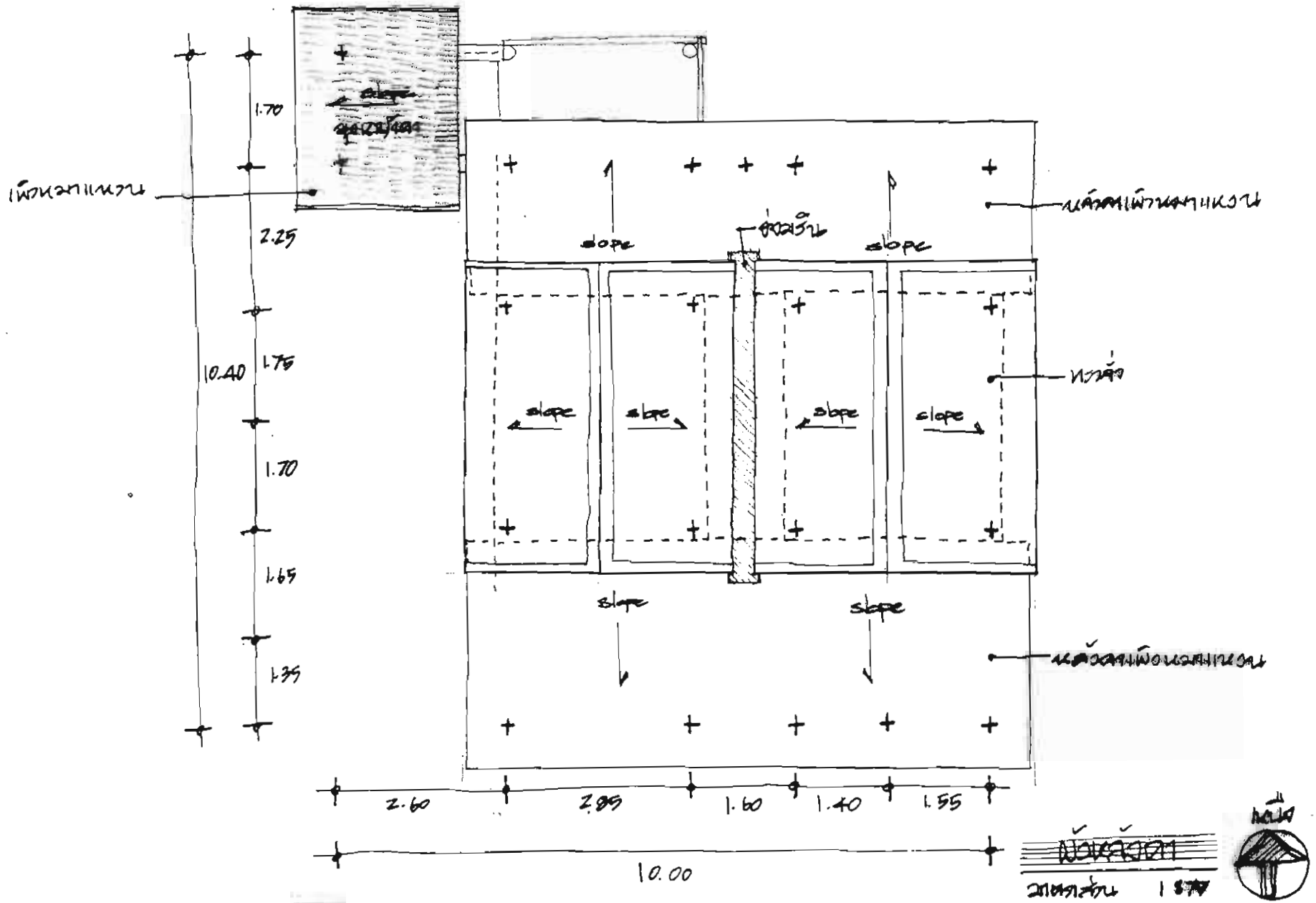
ตำบลเชียงบาน : นายจอมแสง วงศ์ใหญ่ 14 หมู่ 1 (หมู่บ้านปางวัว) อายุเรือน 3 – 4 เดือน

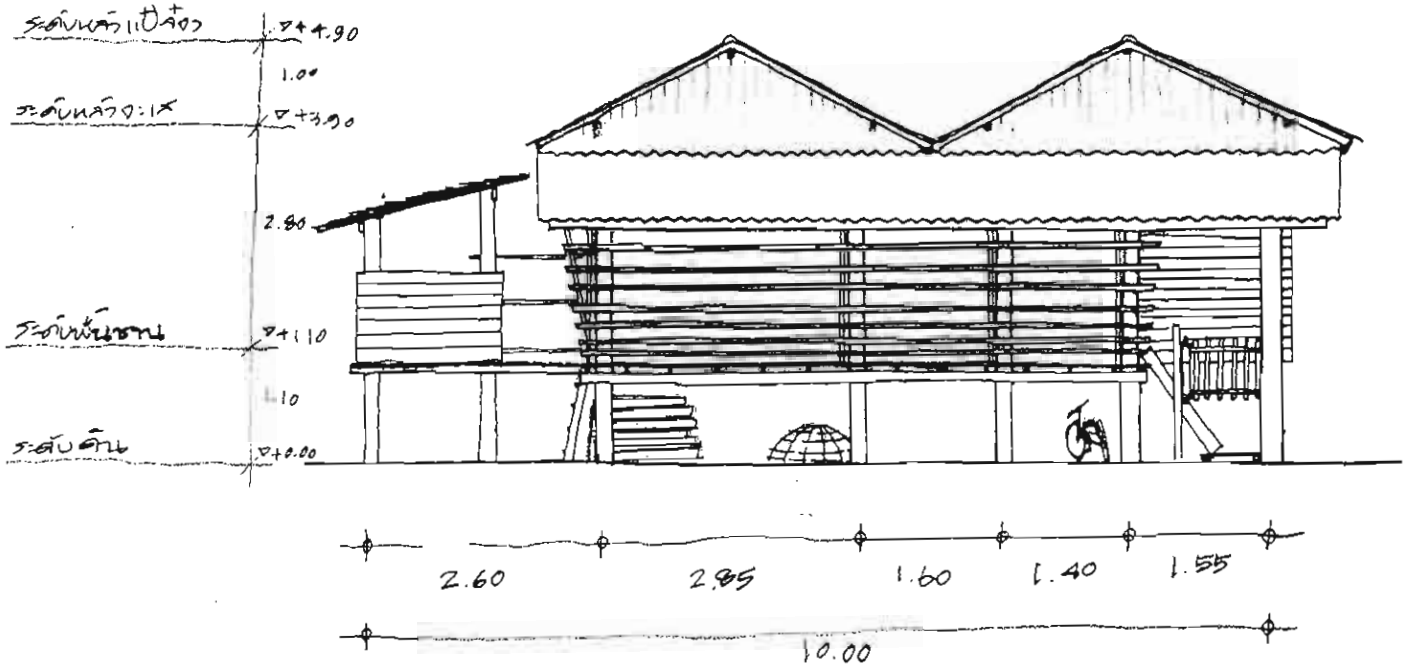
ตำบลเชียงบาน : นายจอมแสง วงศ์ใหญ่ 14 หมู่ 1 (หมู่บ้านปางวัว) อายุเรือน 3 – 4 เดือน

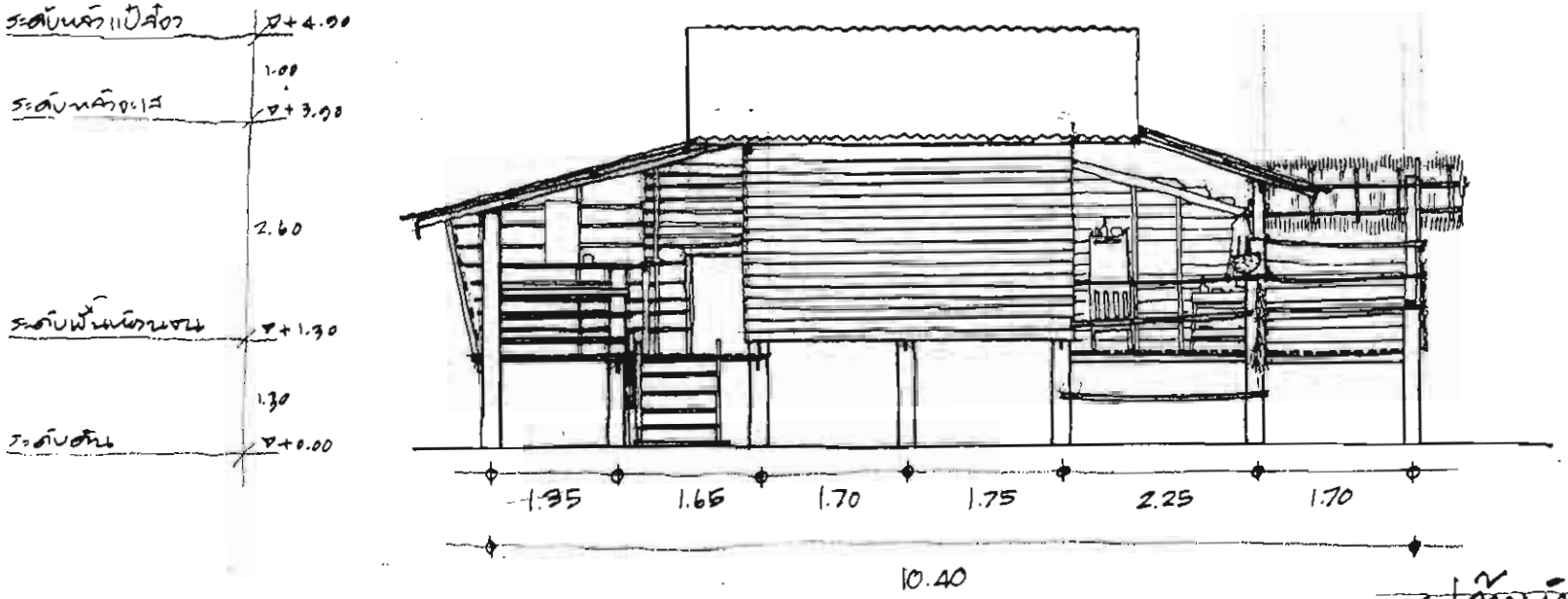
ตำบลเชียงบาน : นายจอมแสง วงศ์ใหญ่ 14 หมู่ 1 (หมู่บ้านป่างวัว) อายุเรือน 3 – 4 เดือน

ตำบลเชียงบาน : นายจอมแสง วงศ์ใหญ่ 14 หมู่ 1 (หมู่บ้านปางวัว) อายุเรือน 3 – 4 เดือน

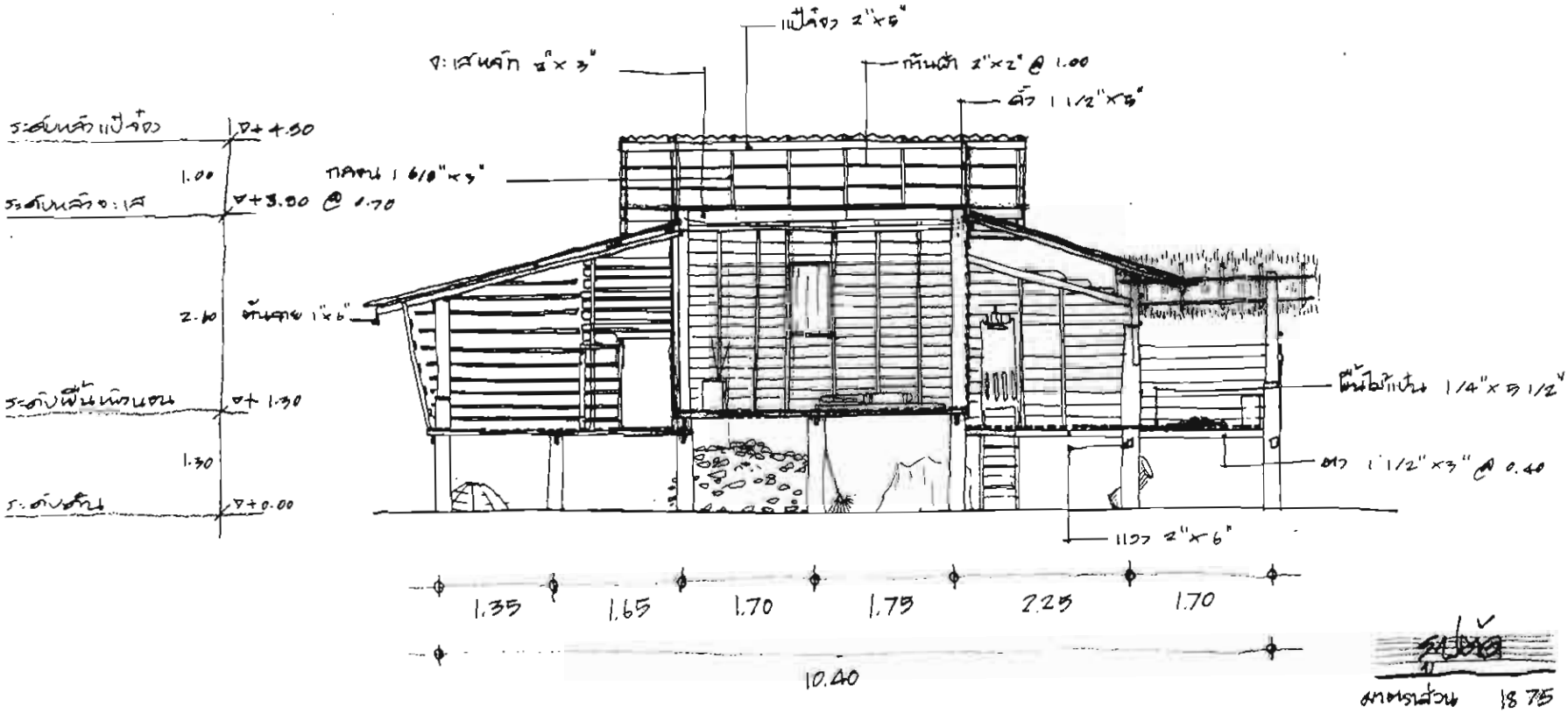

ตำบลเชียงบาน : นายจอมแสง วงศ์ใหญ่ 14 หมู่ 1 (หมู่บ้านปางวัว) อายุเรือน 3 – 4 เดือน

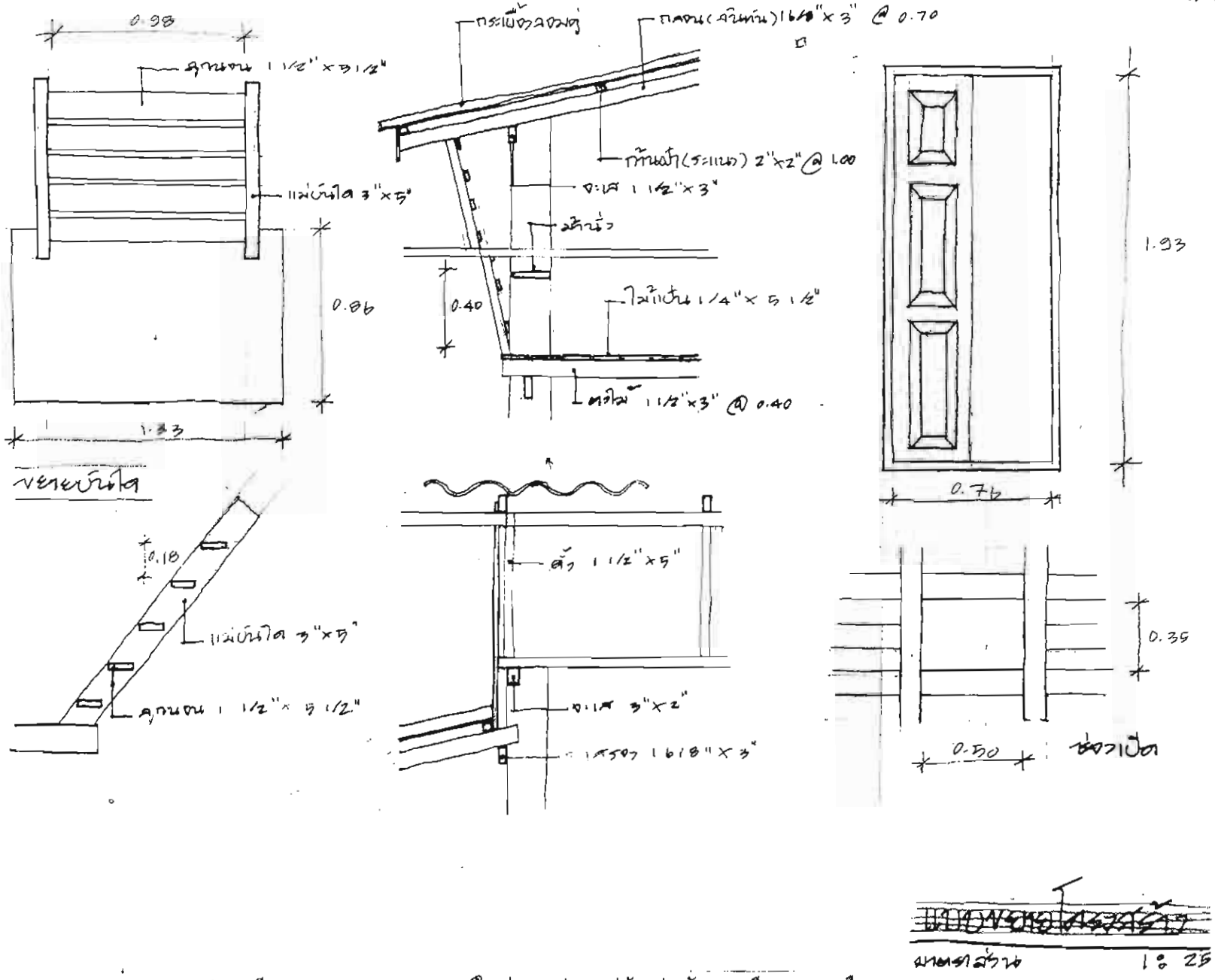

มาตราส่วน 1 : 75

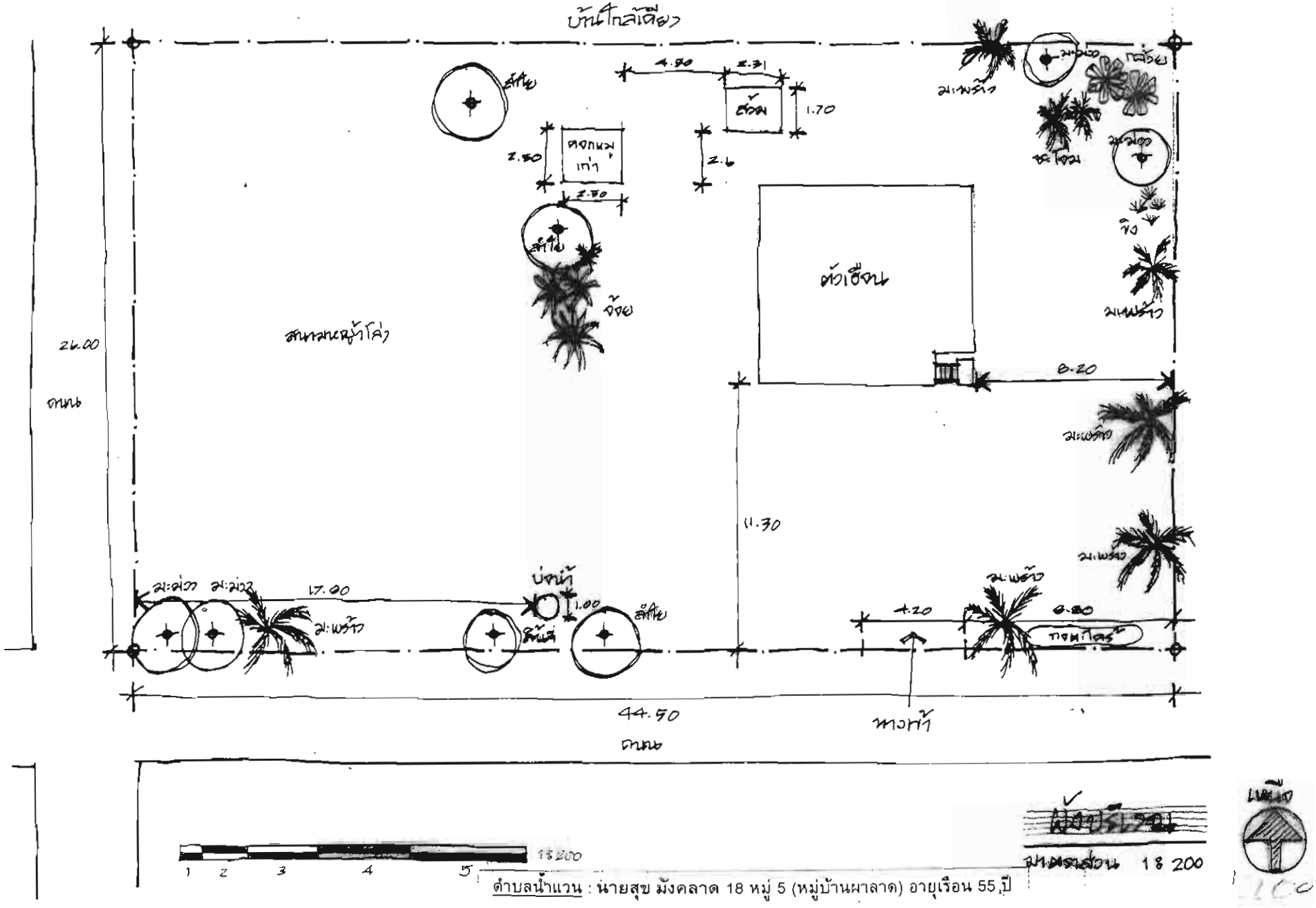
ตำบลเชียงบาน : นายจอมแสง วงศ์ใหญ่ 14 หมู่ 1 (หมู่บ้านปางวัว) อายุเรือน 3 – 4 เดือน

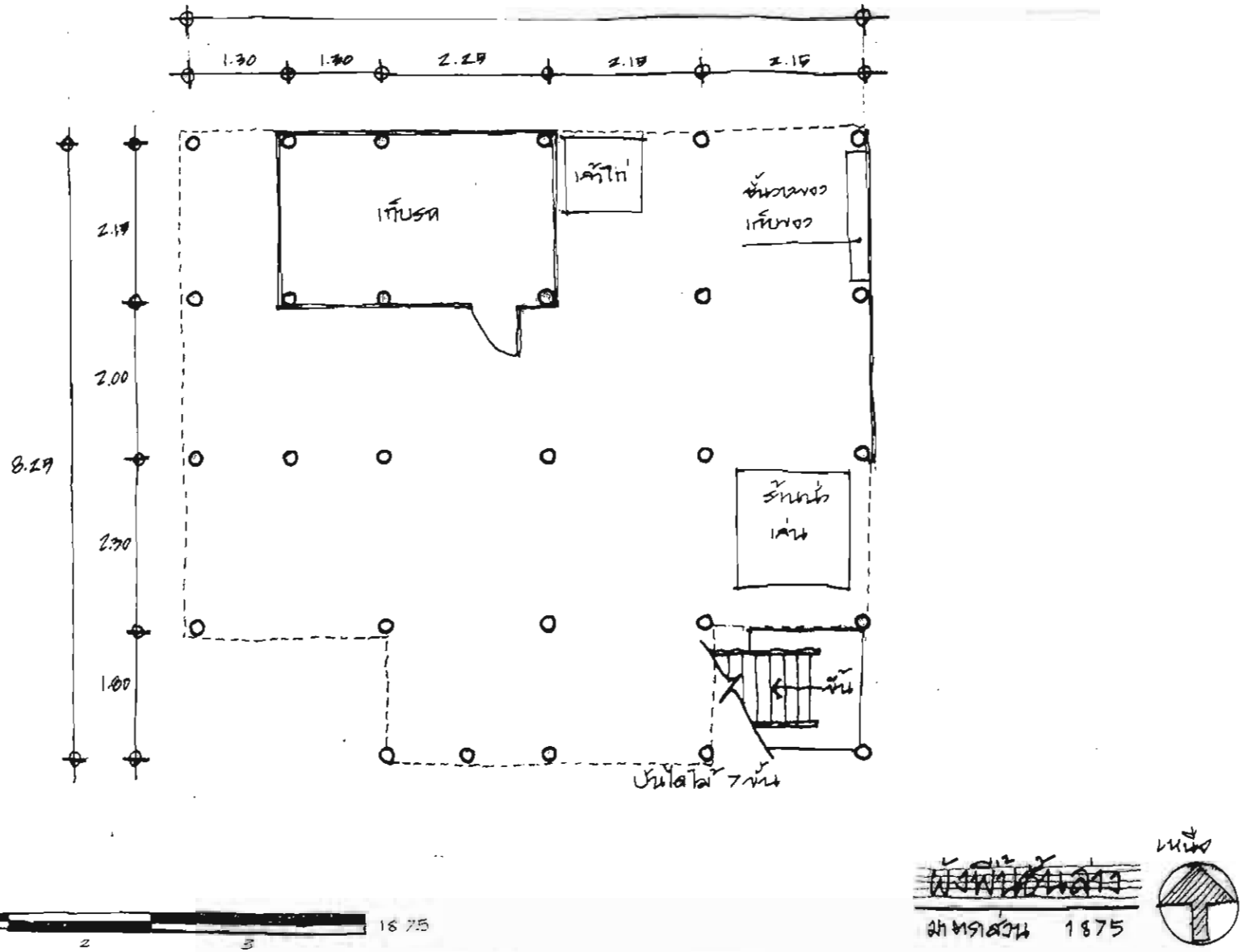

ตำบลเชียงบาน : นายจอมแสง วงศ์ใหญ่ 14 หมู่ 1 (หมู่บ้านปางวัว) อายุเรือน 3 – 4 เดือน

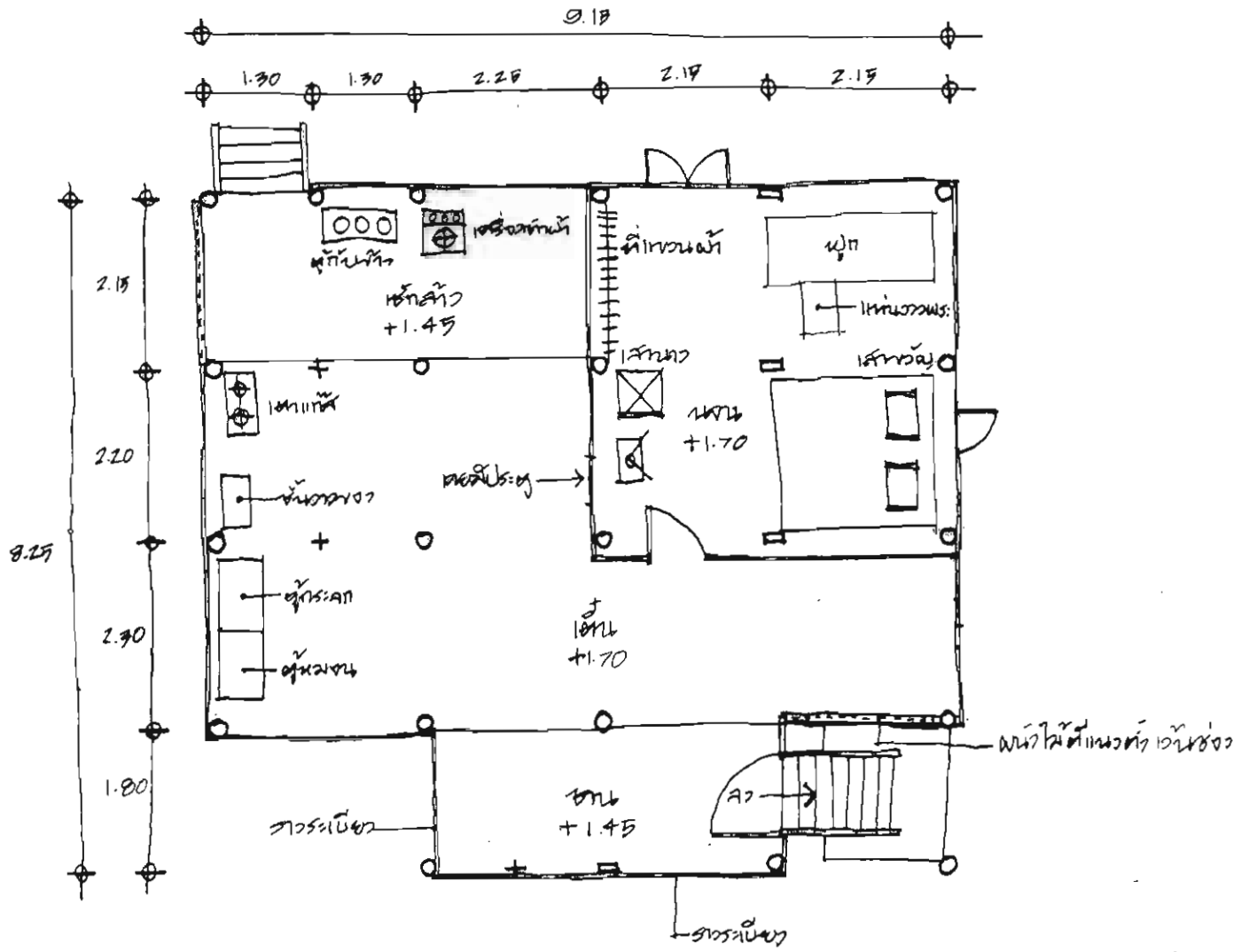

ตำบลเชียงบาน : นายจอมแสง วงศ์ใหญ่ 14 หมู่ 1 (หมู่บ้านปางวัว) อายุเรือน 3 – 4 เดือน

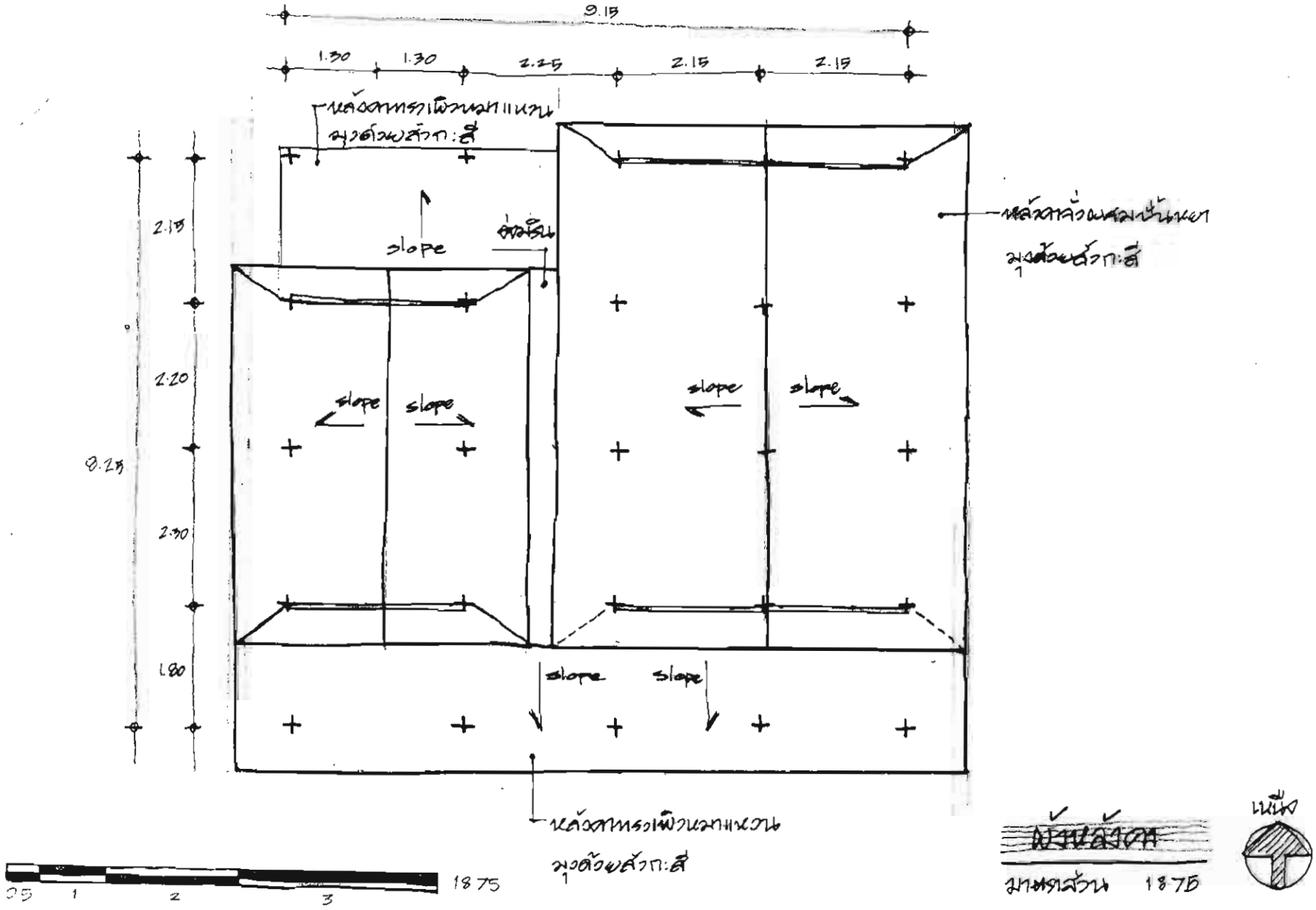

บ้านใกล้เคียง
4.80
2.31
1.70
ตอกหมเก่า
2.50
2.6
2.50
ต้นไม้
ต้นไม้
ต้นไม้

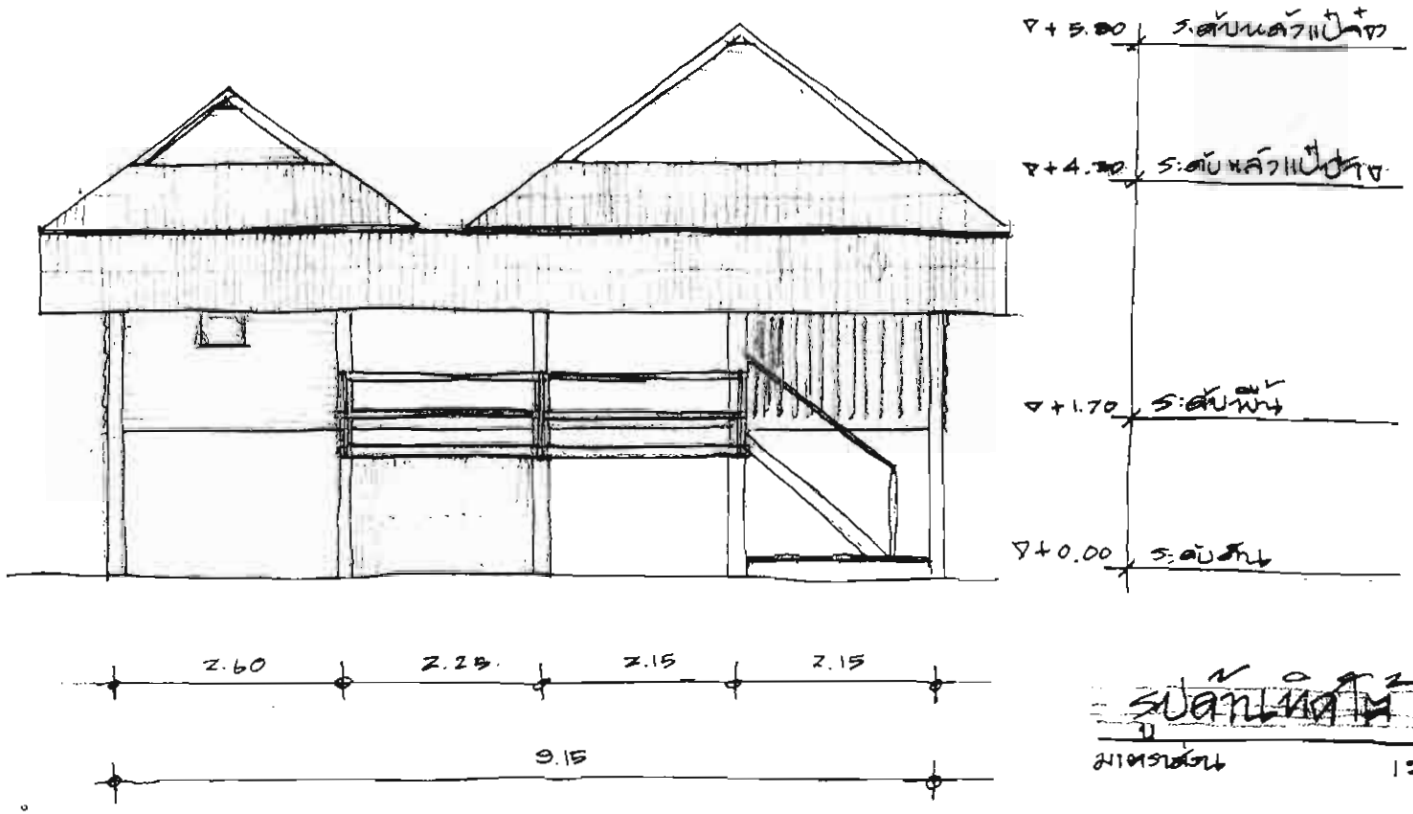
ตำบลน้ำแวน : นายสุข มังคลาด 18 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) อายุเรือน 55 ปี

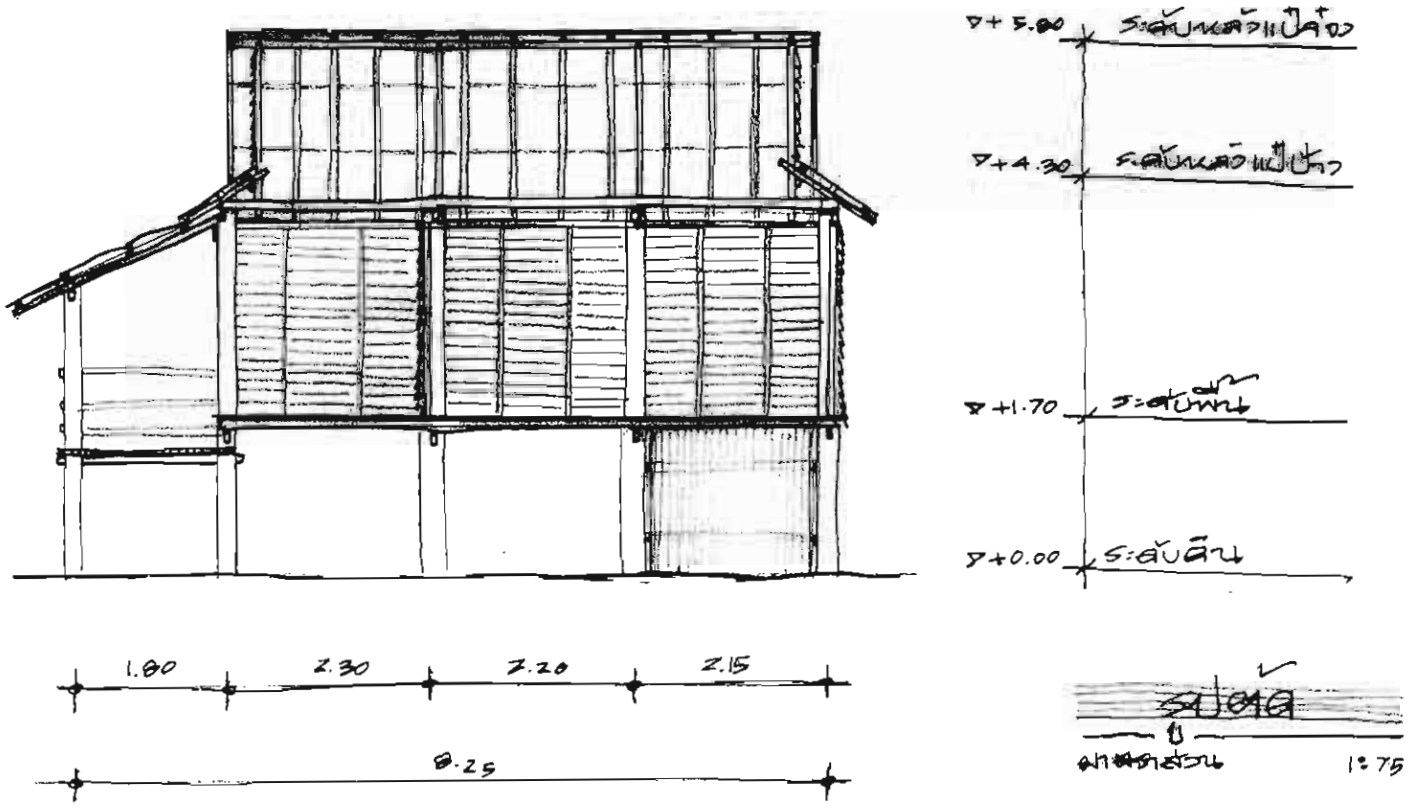
ตำบลน้ำแวน : นายสุข มังคลาด 18 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) อายุเรือน 55 ปี

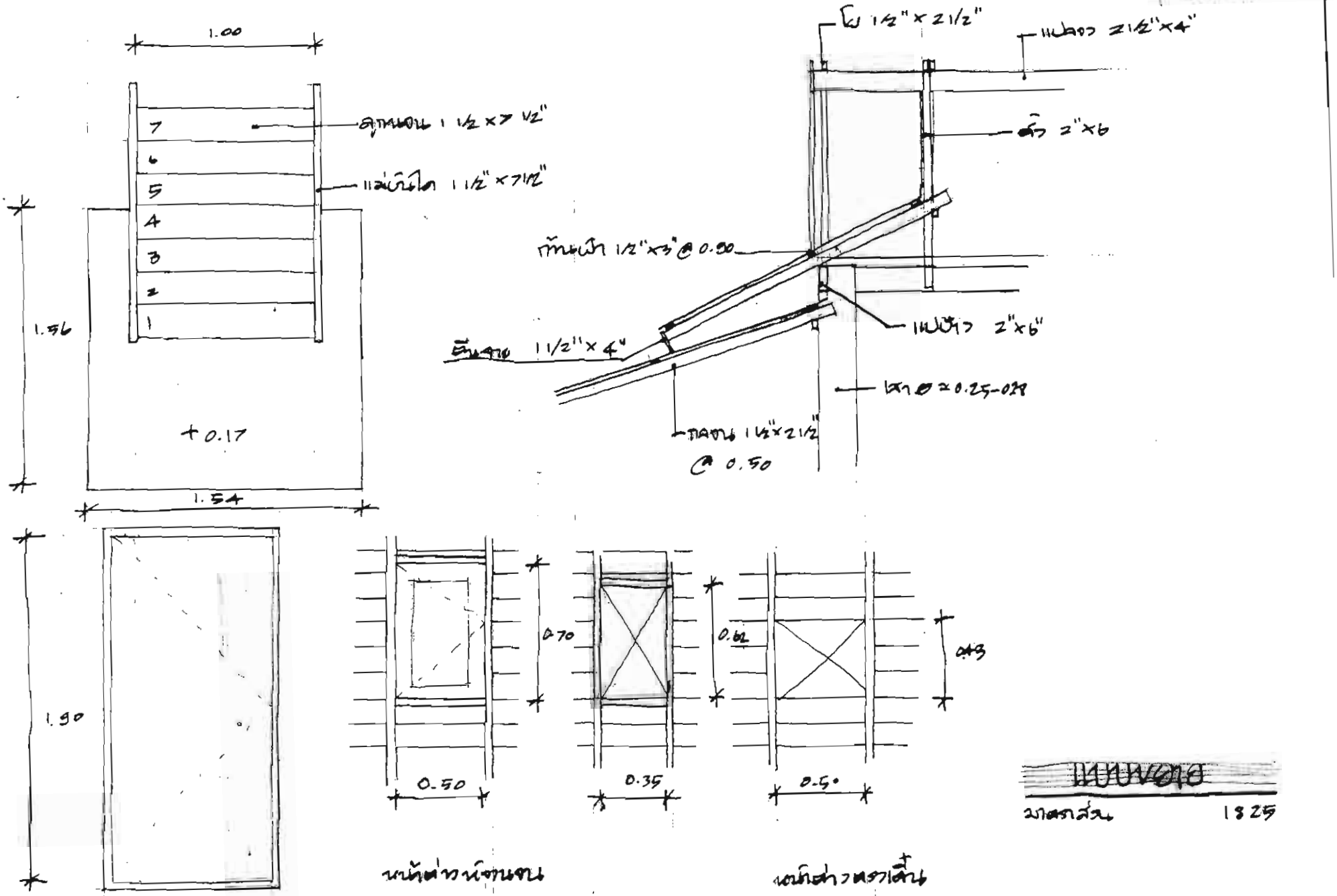
ตำบลน้ำแวน : นายสุข มังคลาด 18 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) อายุเรือน 55 ปี

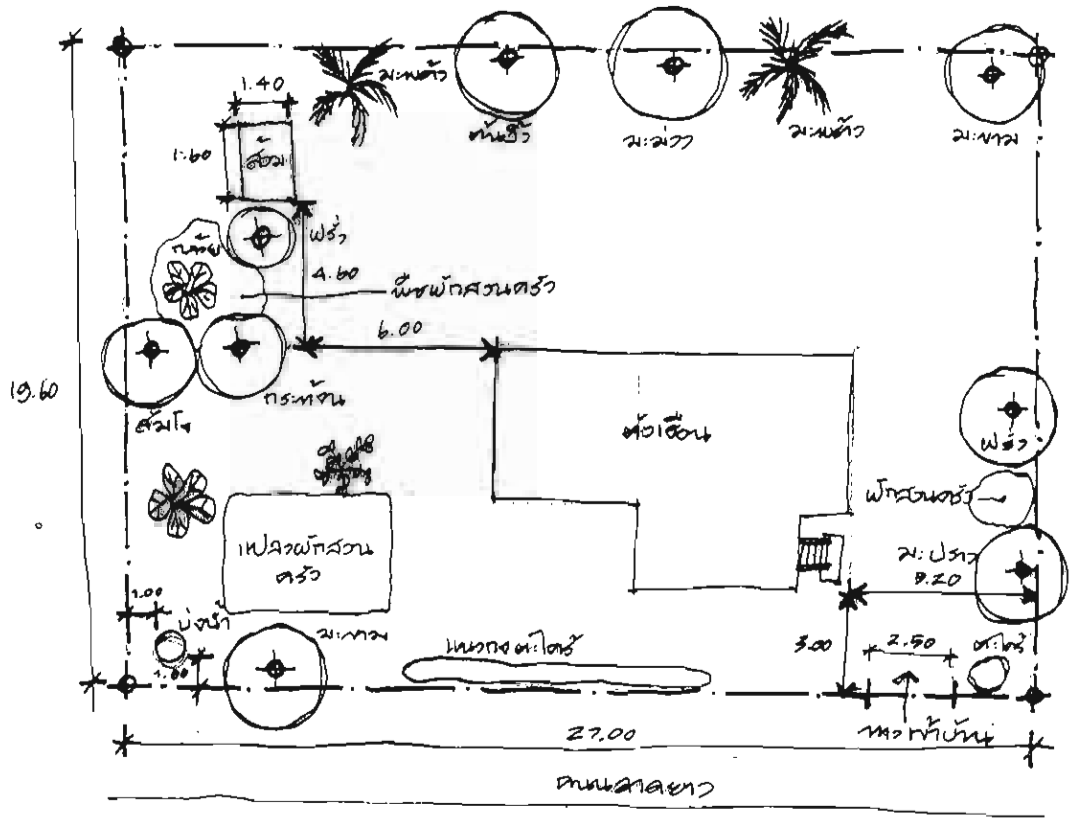
ตำบลน้ำแวน : นายสุข มังคลาด 18 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) อายุเรือน 55 ปี

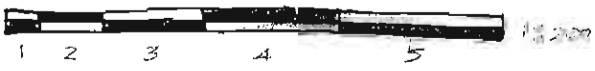

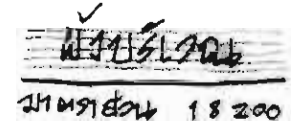
ตำบลน้ำแวน : นายสุข มังคลาด 18 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) อายุเรือน 55 ปี

ตำบลน้ำแวน : นายสุข มังคลาด 18 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) อายุเรือน 55 ปี

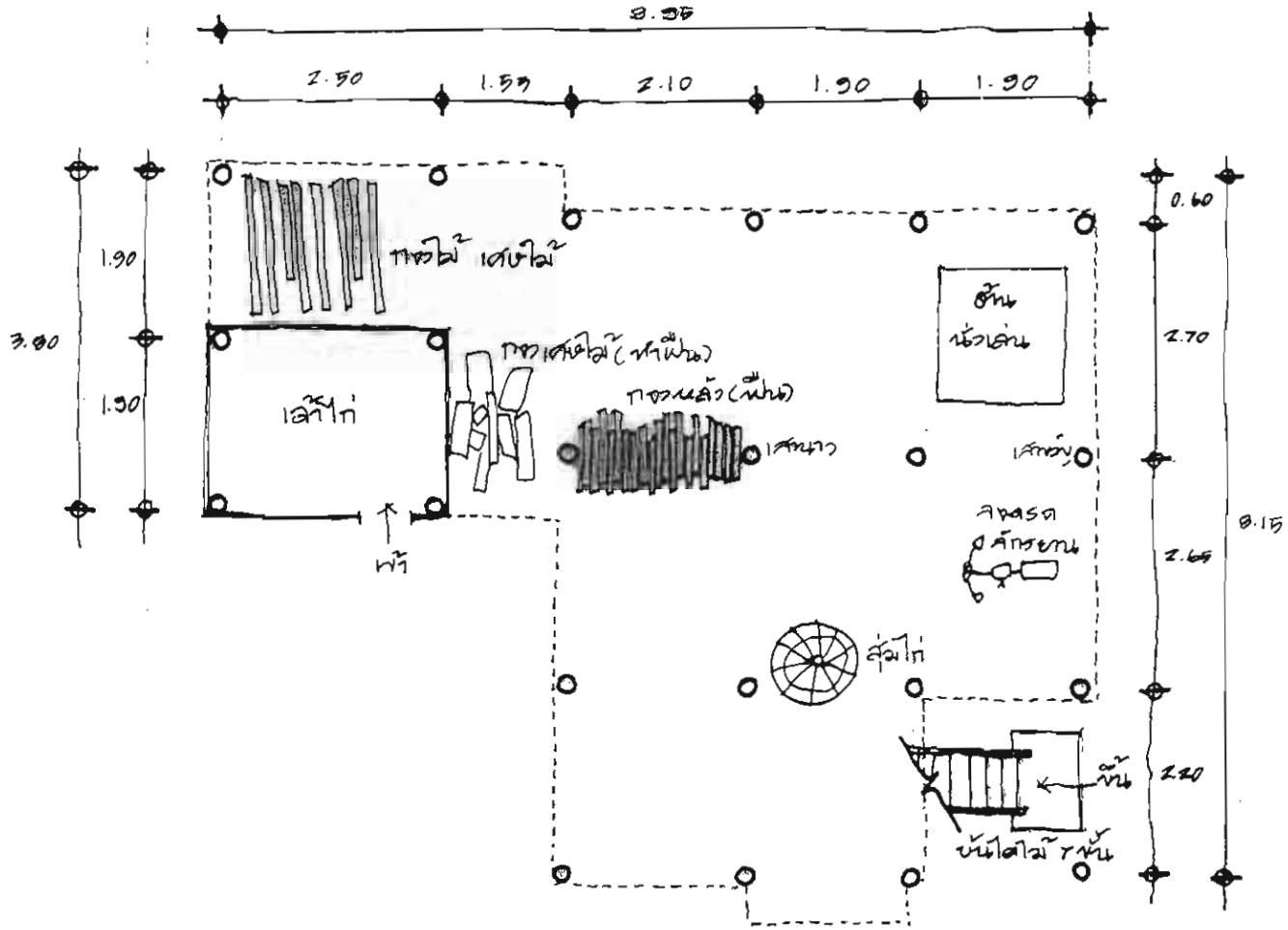

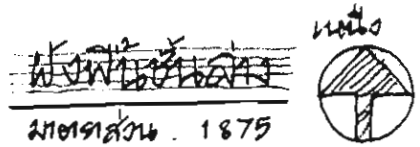

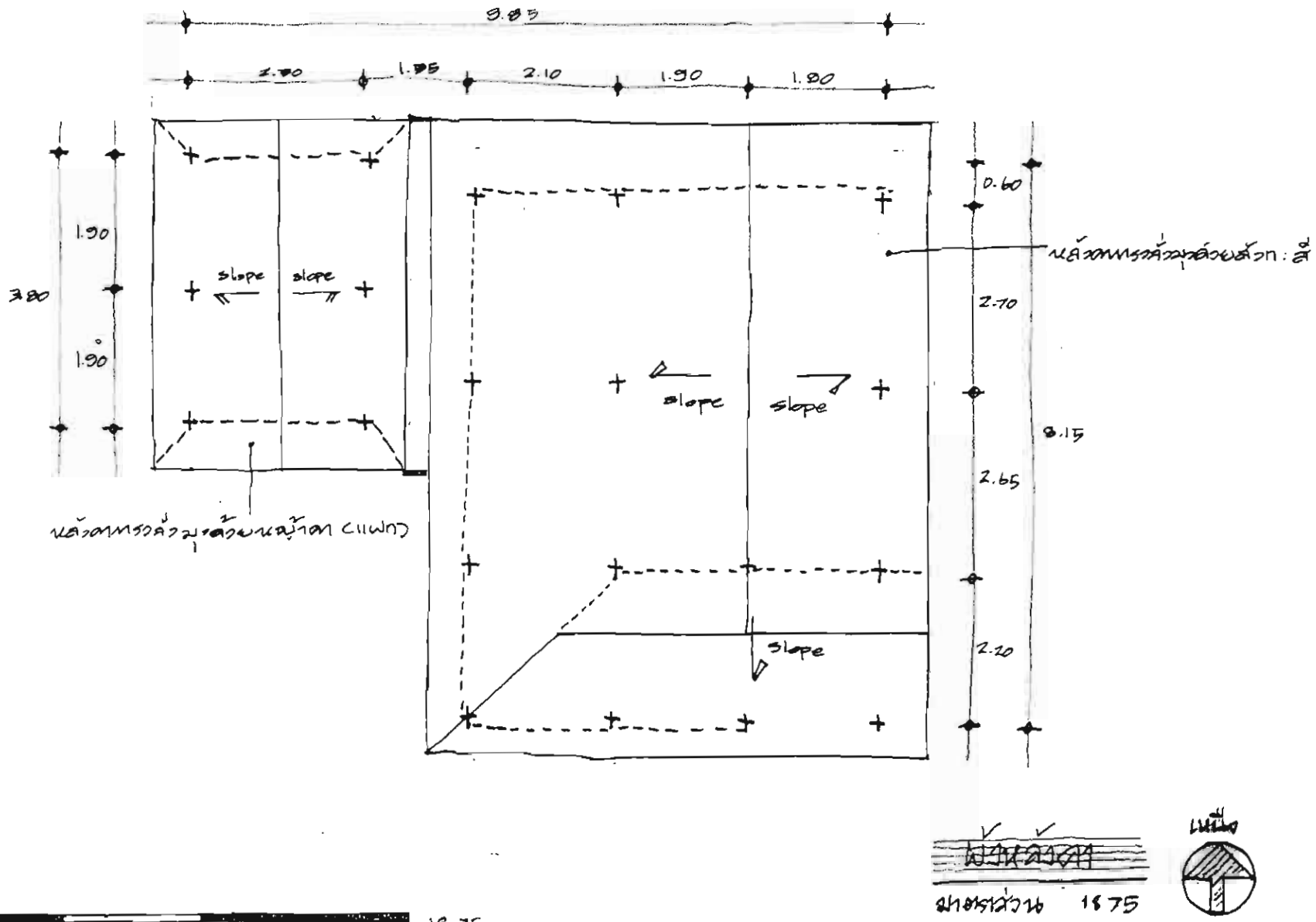
ตำบลฝายกวาง : นายสอน จันทร์ตะคำ 100/1 หมู่ 12 (หมู่บ้านบัวนาคพัฒนา) อายุเรือน 10 ปี

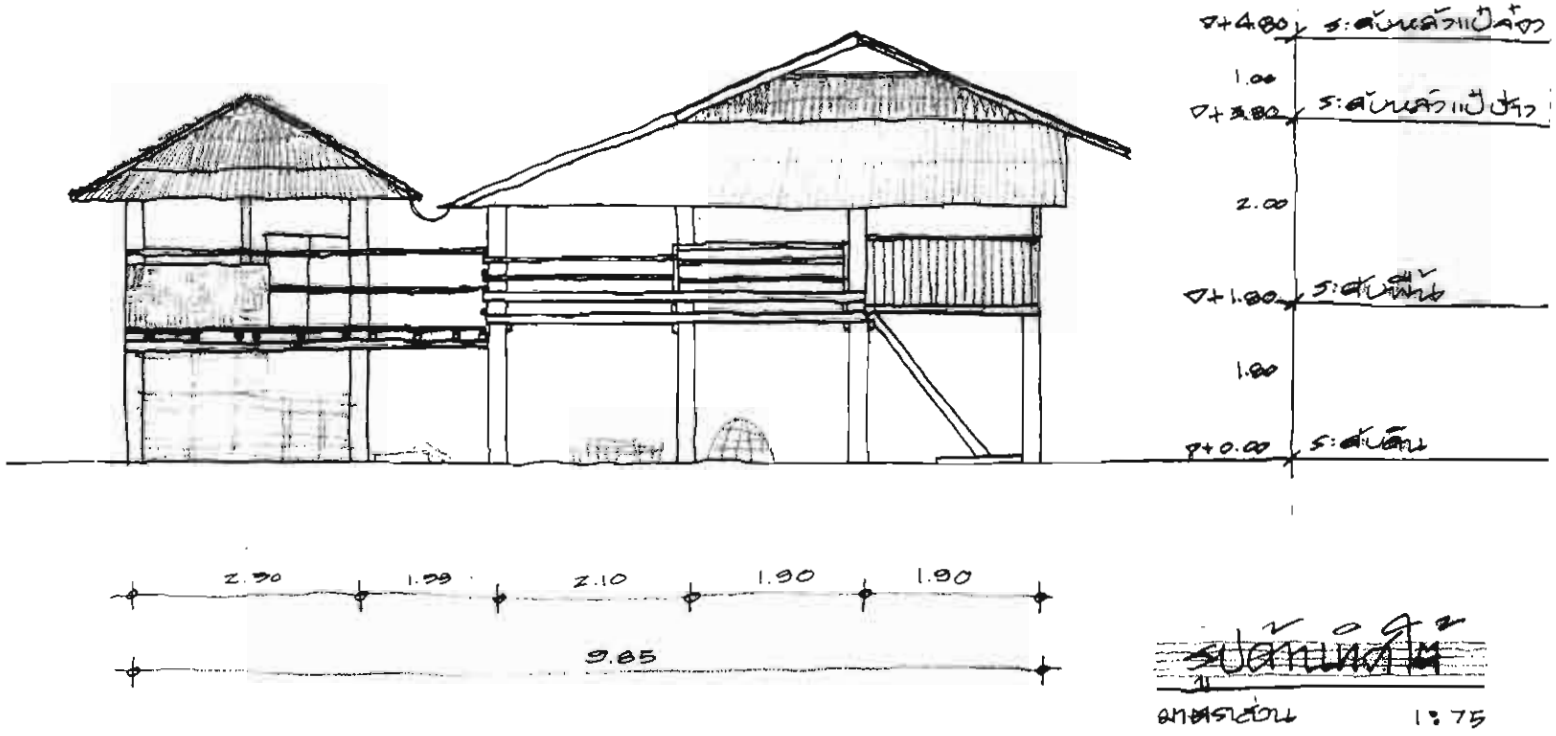

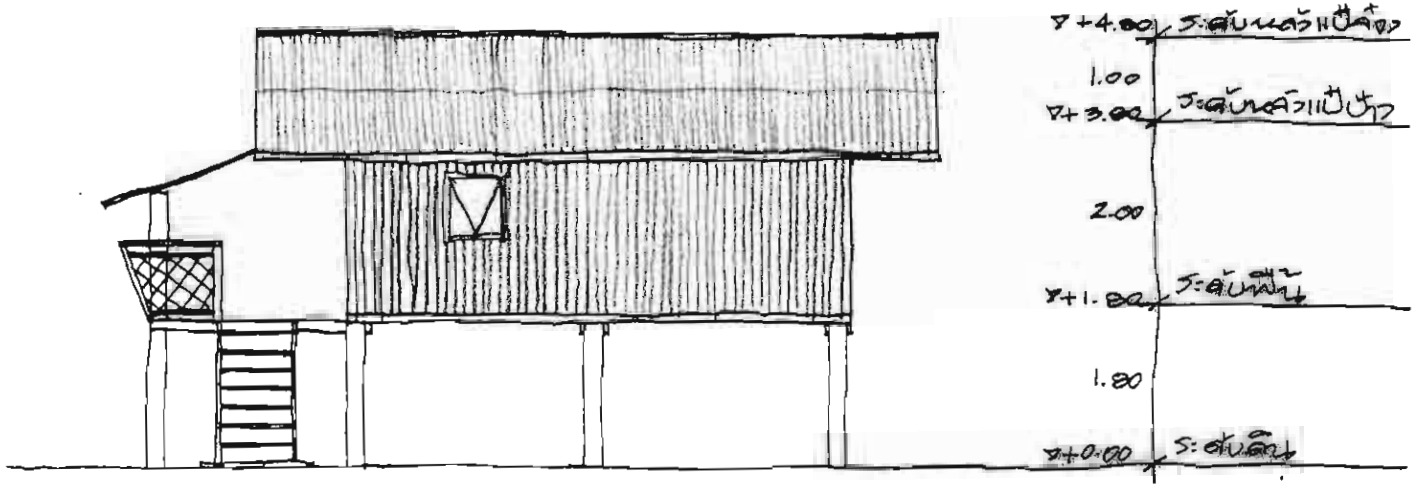
ตำบลฝายกวาง : นายสอน จันทร์ตะคำ 100/1 หมู่ 12 (หมู่บ้านบัวนาคพัฒนา) อายุเรือน 10 ปี

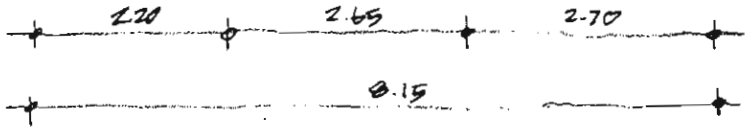

ตำบลฝายกวาง : นายสอน จันทร์ตะคำ 100/1 หมู่ 12 (หมู่บ้านบัวนาคพัฒนา) อายุเรือน 10 ปี

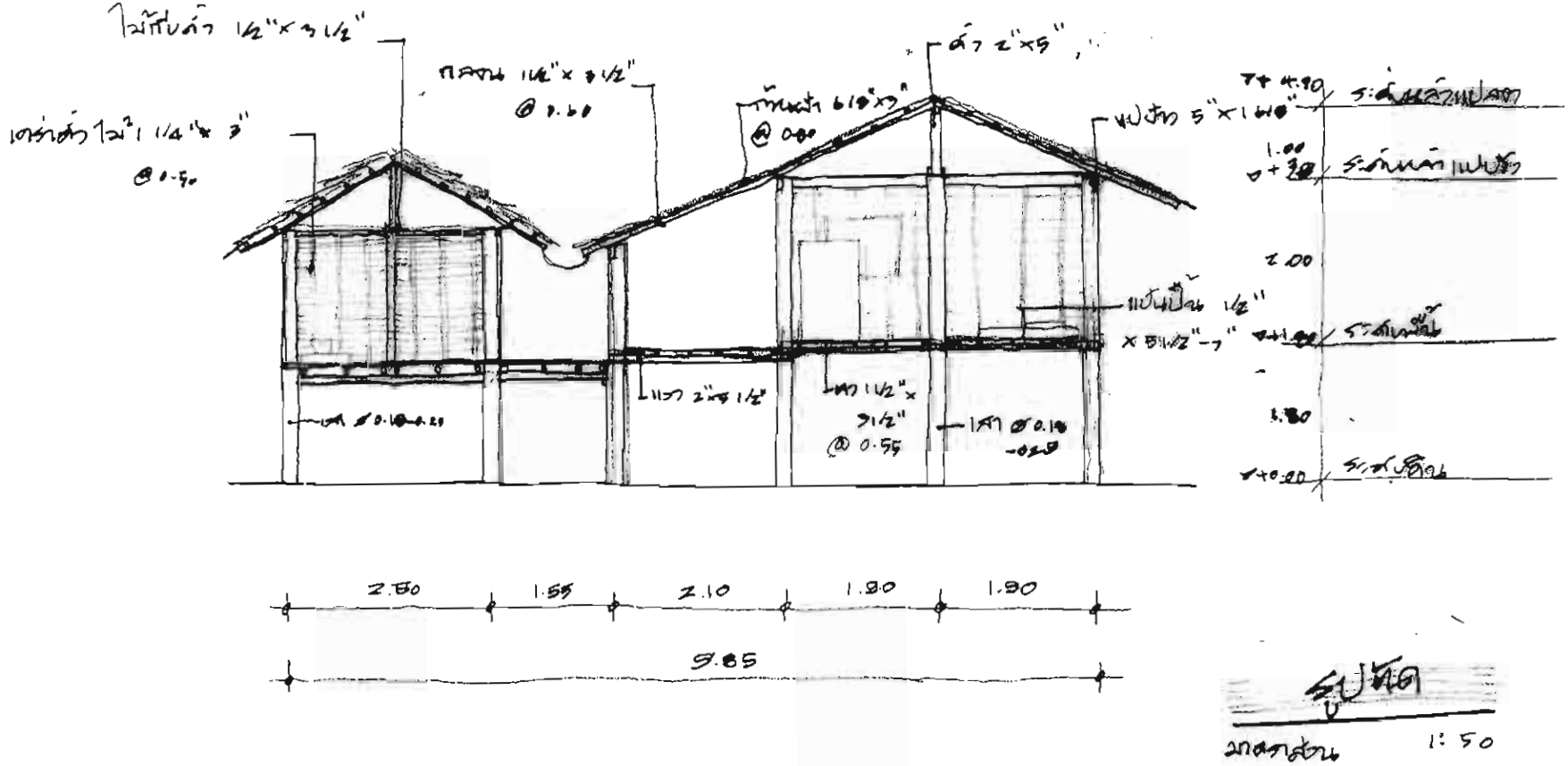
ตำบลฝายกวาง : นายสอน จันทร์ต๊ะคำ 100/1 หมู่ 12 (หมู่บ้านบัวนาคพัฒนา) อายุเรือน 10 ปี

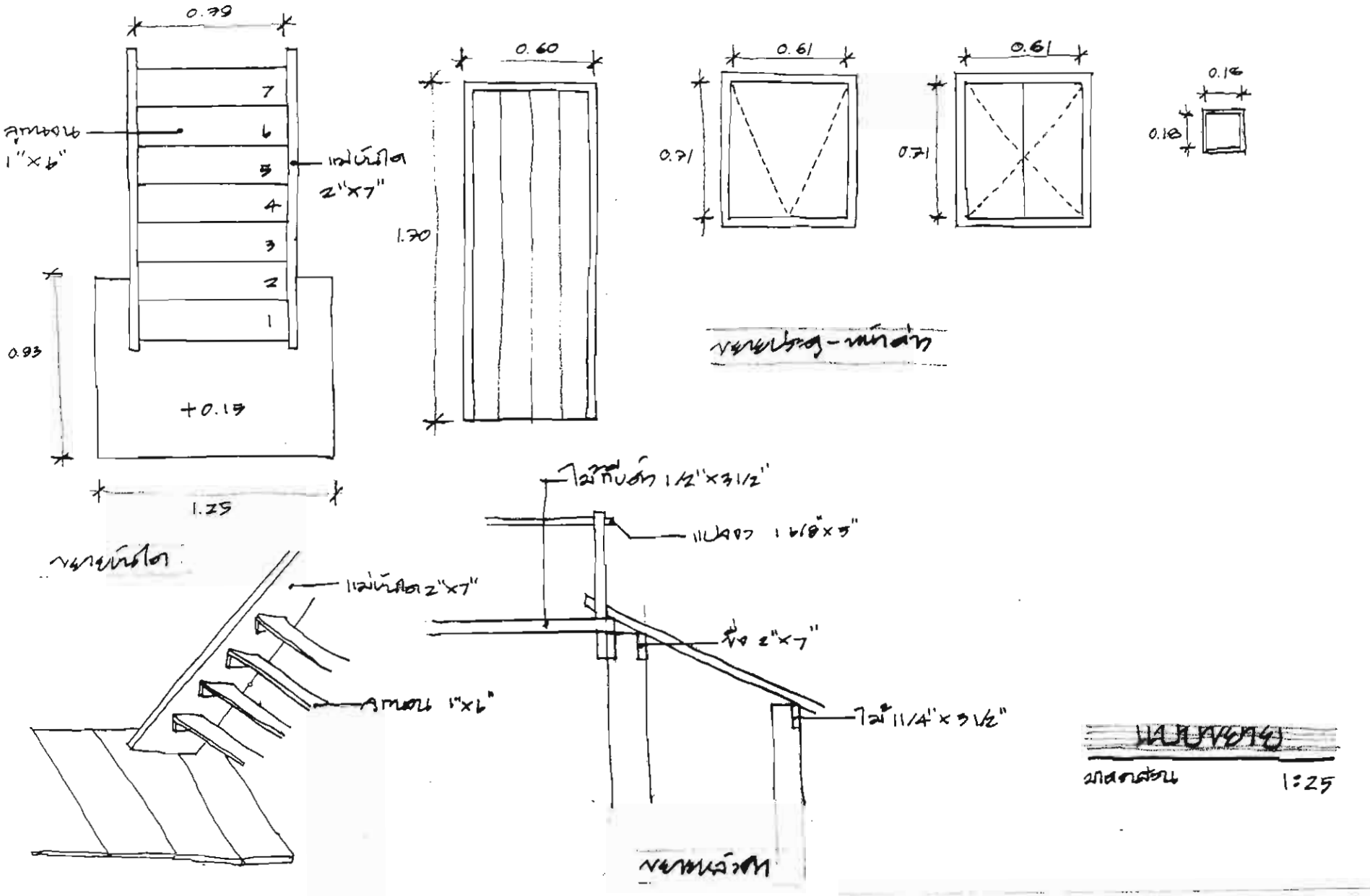
ตำบลฝายกวาง : นายสอน จันทร์ตะคำ 100/1 หมู่ 12 (หมู่บ้านบัวนาคพัฒนา) อายุเรือน 10 ปี

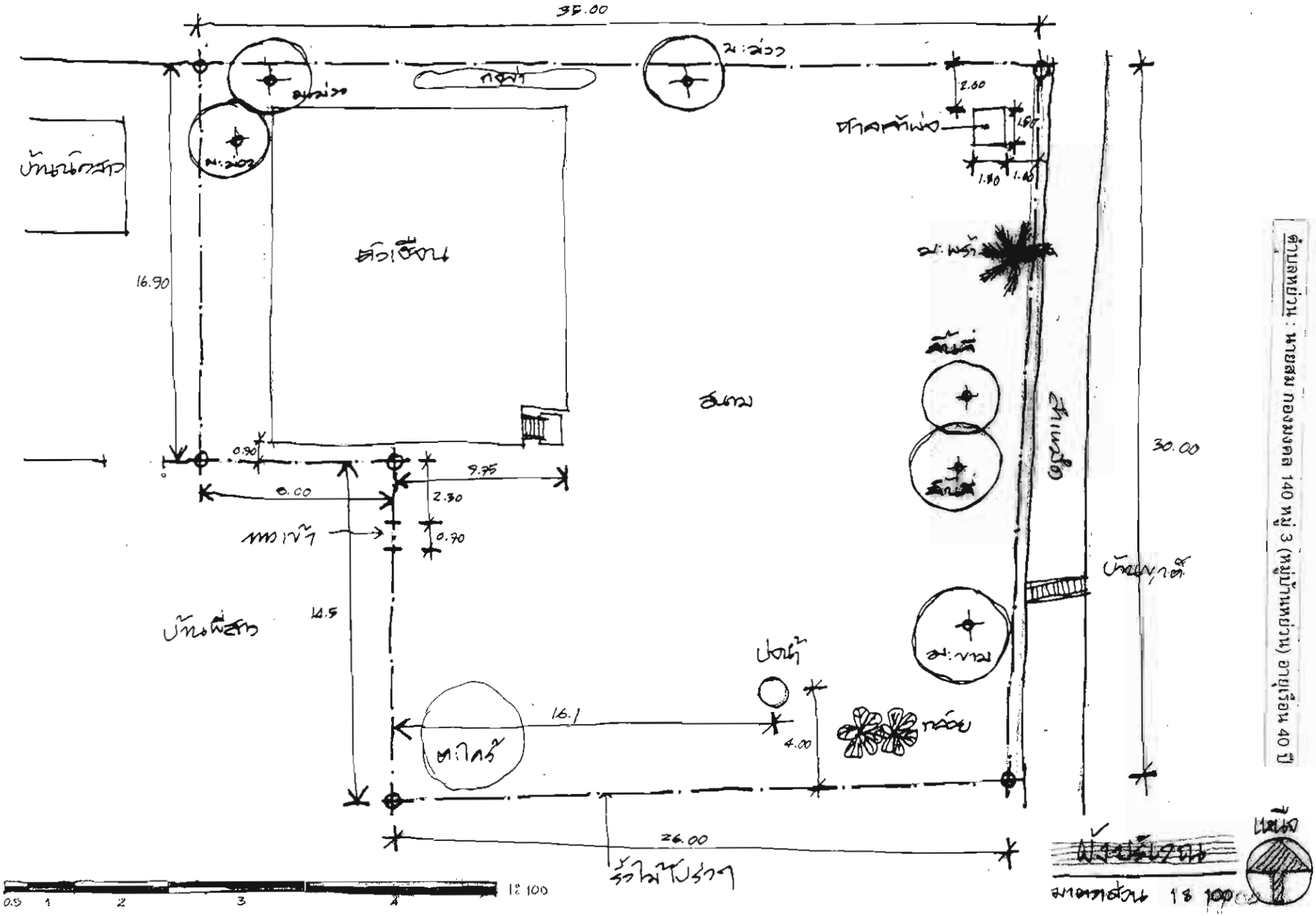
รูปตัด

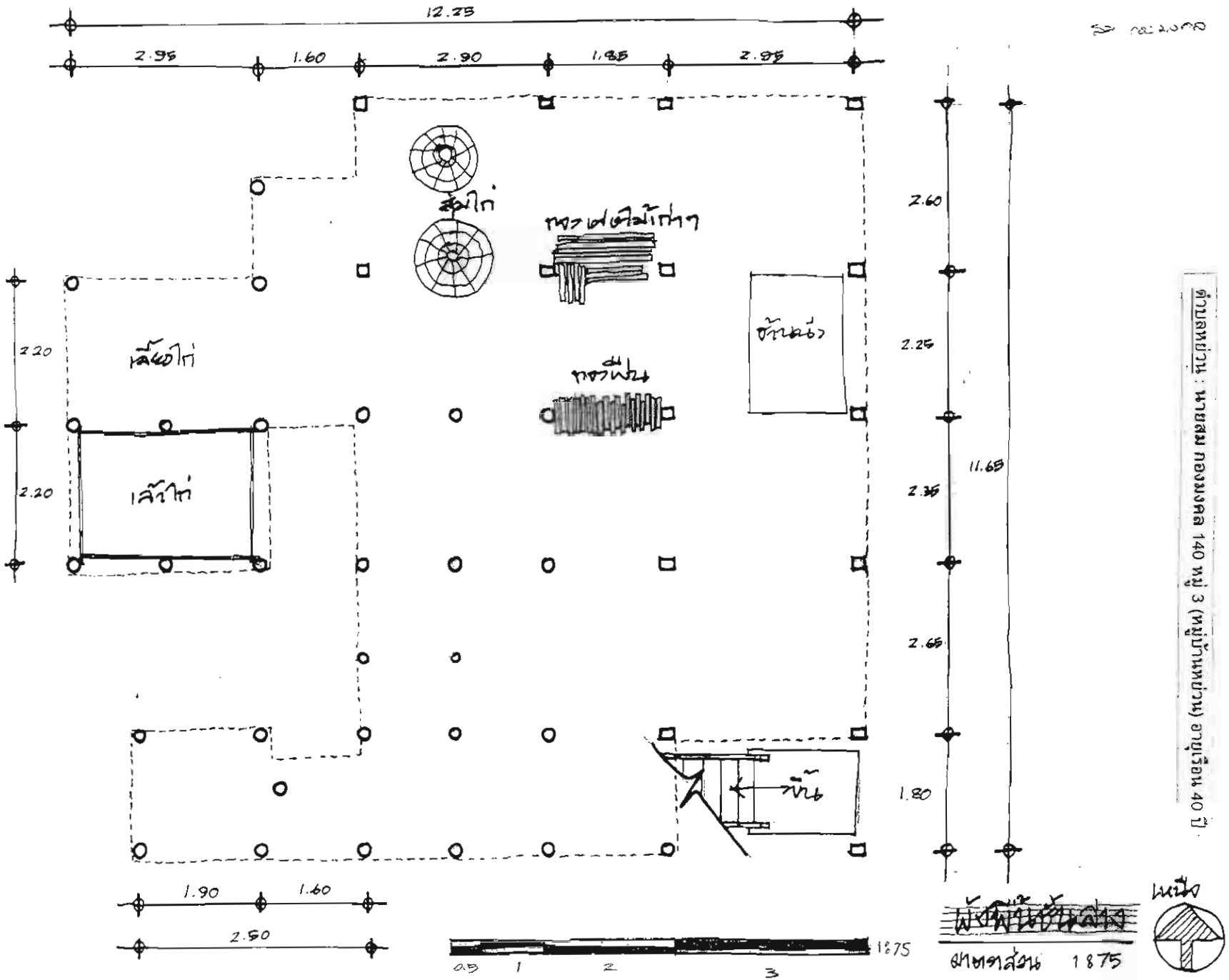
มาตราส่วน 1: 50

ตำบลฝายกวาง : นายสอน จันทร์ตีะคำ 100/1 หมู่ 12 (หมู่บ้านบัวนาคพัฒนา) อายุเรือน 10 ปี

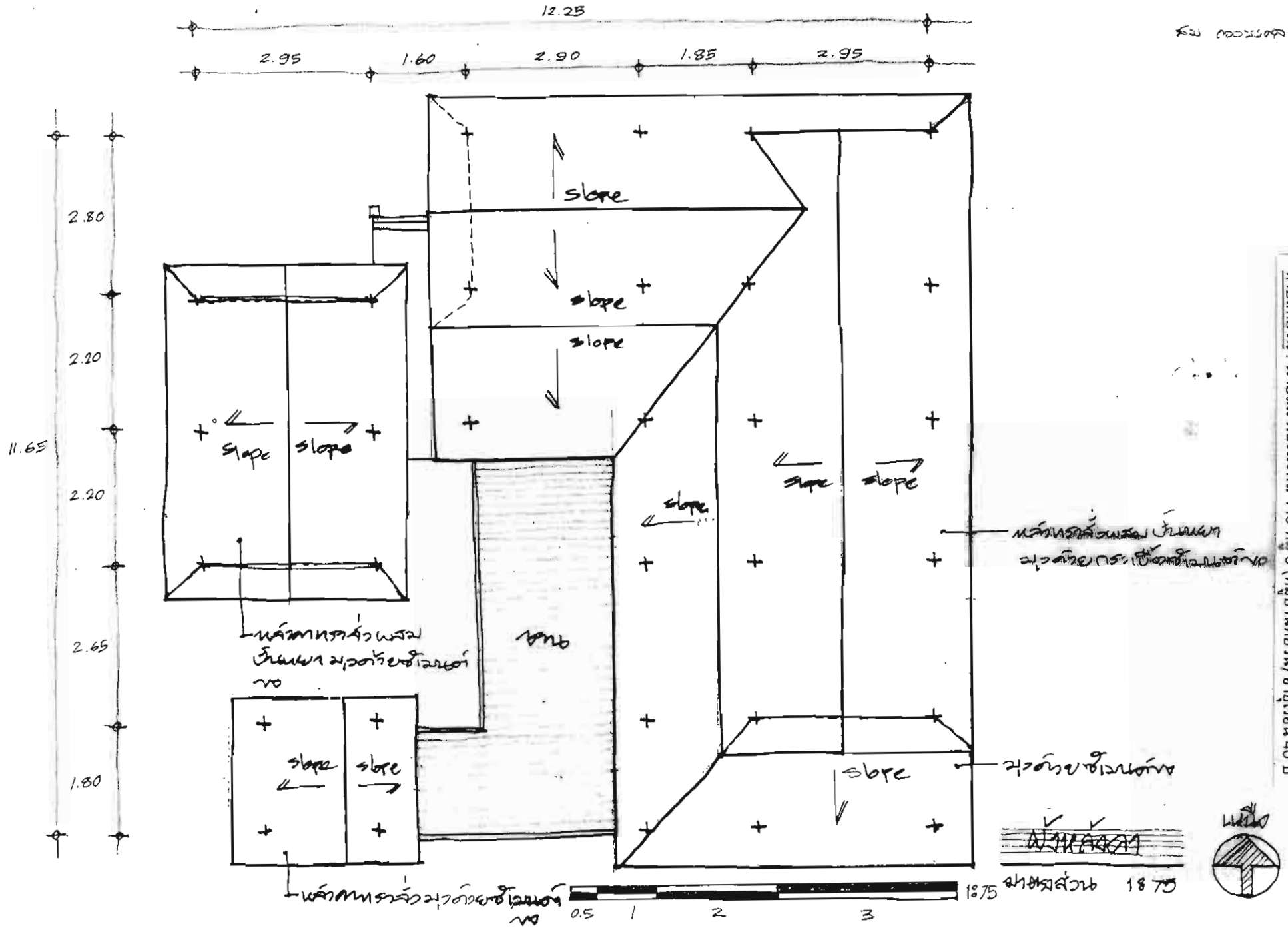

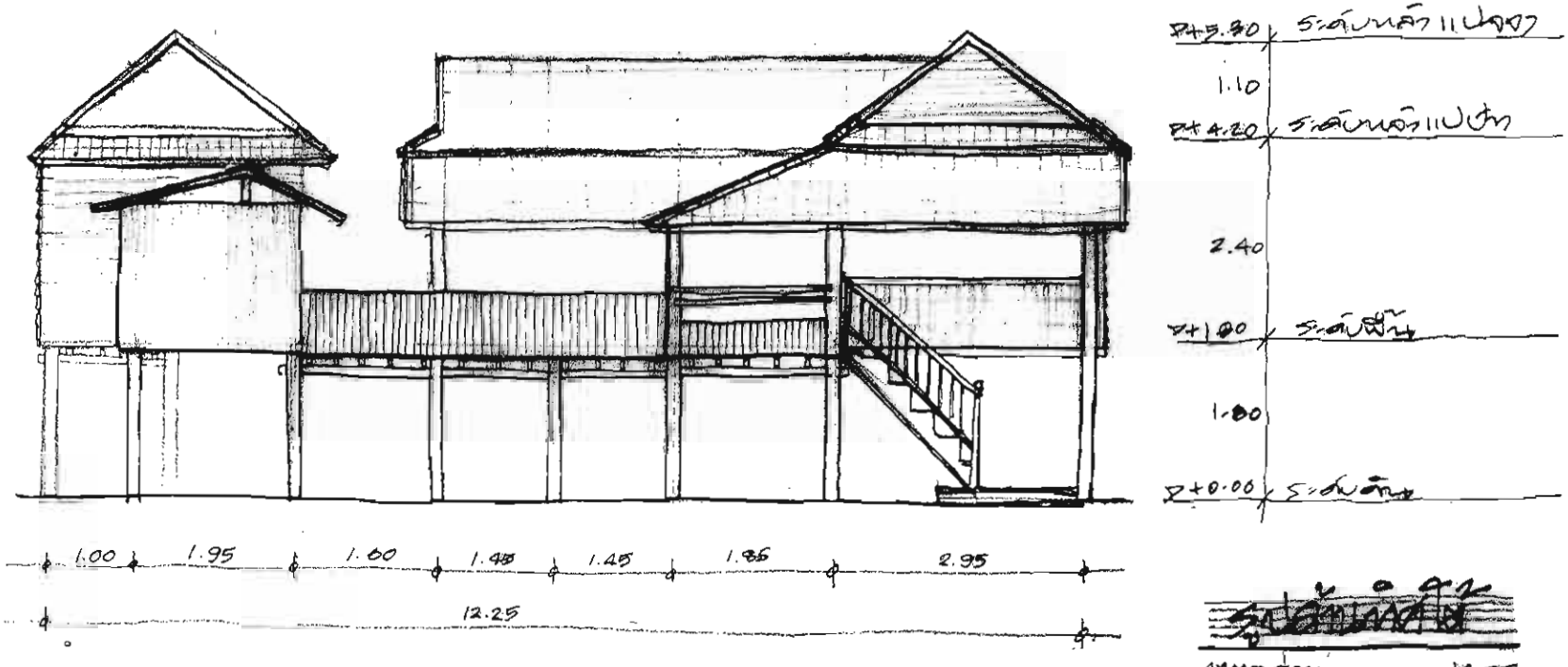
ตำบลฝายกวาง : นายสอน จันทร์ต๊ะคำ 100/1 หมู่ 12 (หมู่บ้านบัวนาคพัฒนา) อายุเรือน 10 ปี

35.00
ต้นมะม่วง
กล่องน้ำ
ต้นมะม่วง
ต้นมะม่วง
ต้นมะม่วง

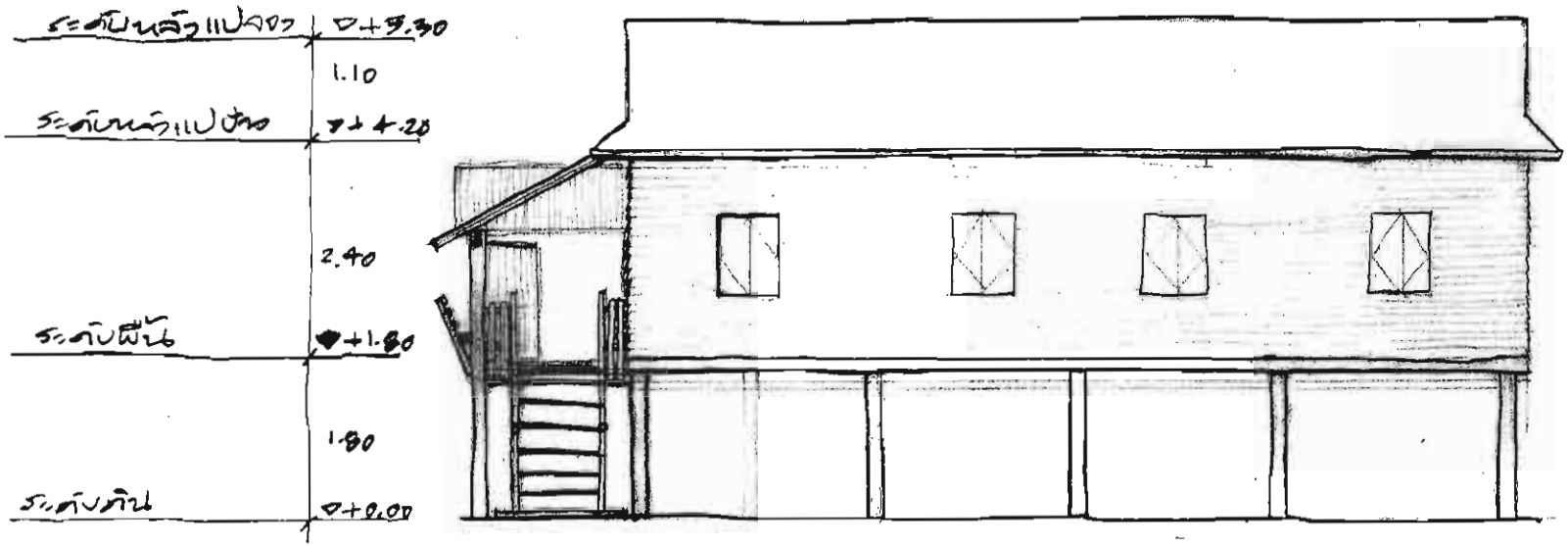

12.25
2.95
1.60
2.90
1.85
2.95
2.60
2.25
11.65
2.35
2.65
1.80
2.20
2.20
1.90
1.60
2.50
0.5
1
2
3
1875
เล้าไก่
เล้าไก่
ที่ให้น้ำ
ที่ให้น้ำ
ที่ให้น้ำ

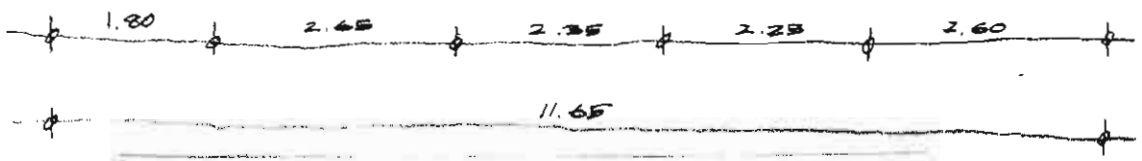
ตำบลหย่วน : นายสม กองมงคล 140 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 40 ปี

12.25
2.95
1.60
2.90
1.85
2.95
11.65
2.80
2.20
2.20
2.65
1.80
slope
slope
slope
slope
slope
slope
slope
slope
slope
slope
แผ่นพื้นคอนกรีตเสริมเหล็ก หนา 0.12 ม.
แผ่นพื้นคอนกรีตเสริมเหล็ก หนา 0.12 ม.
แผ่นพื้นคอนกรีตเสริมเหล็ก หนา 0.12 ม.
ดาดปูน
ดาดปูน
ดาดปูน

ตำบลหย่วน : นายสม กองมงคล 140 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 40 ปี

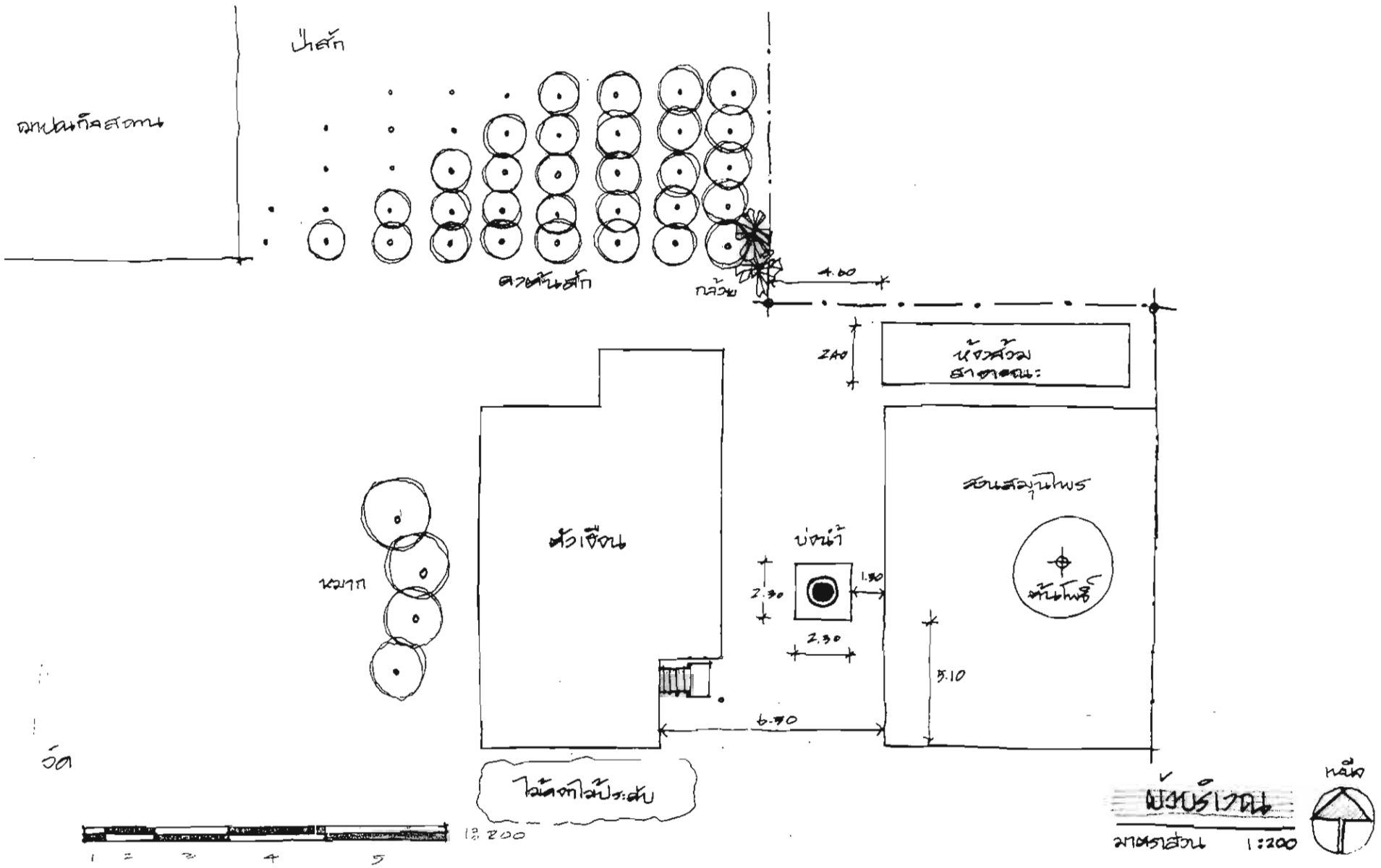
ตำบลหย่วน : นายสม กองมงคล 140 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 40 ปี

ด้านลดหย่อน : นายสม กองมงคล 140 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 40 ปี

ตำบลหย่วน : นายสม กองมงคล 140 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 40 ปี

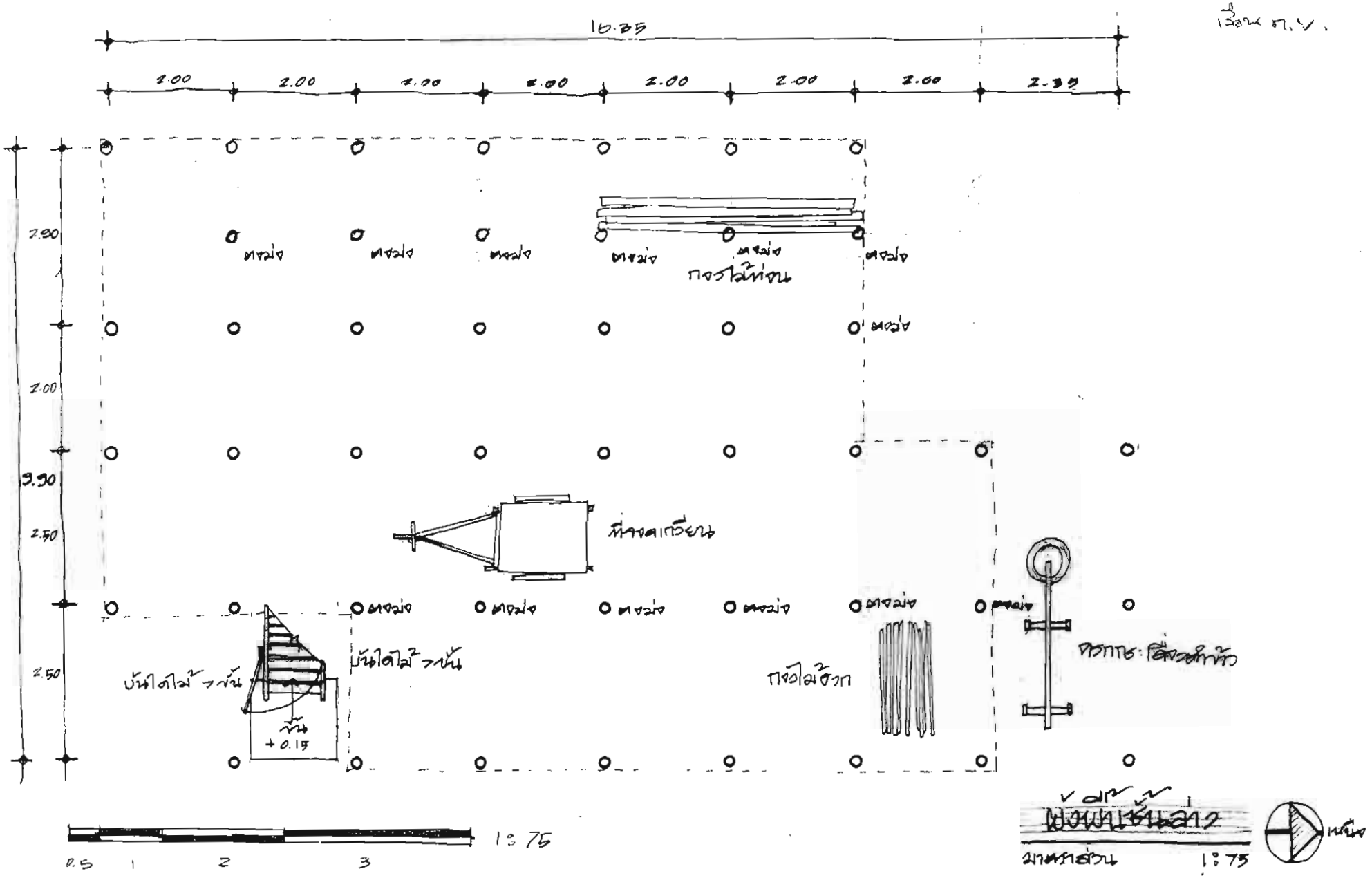
แบบแปลน

มาตราส่วน 1 : 25

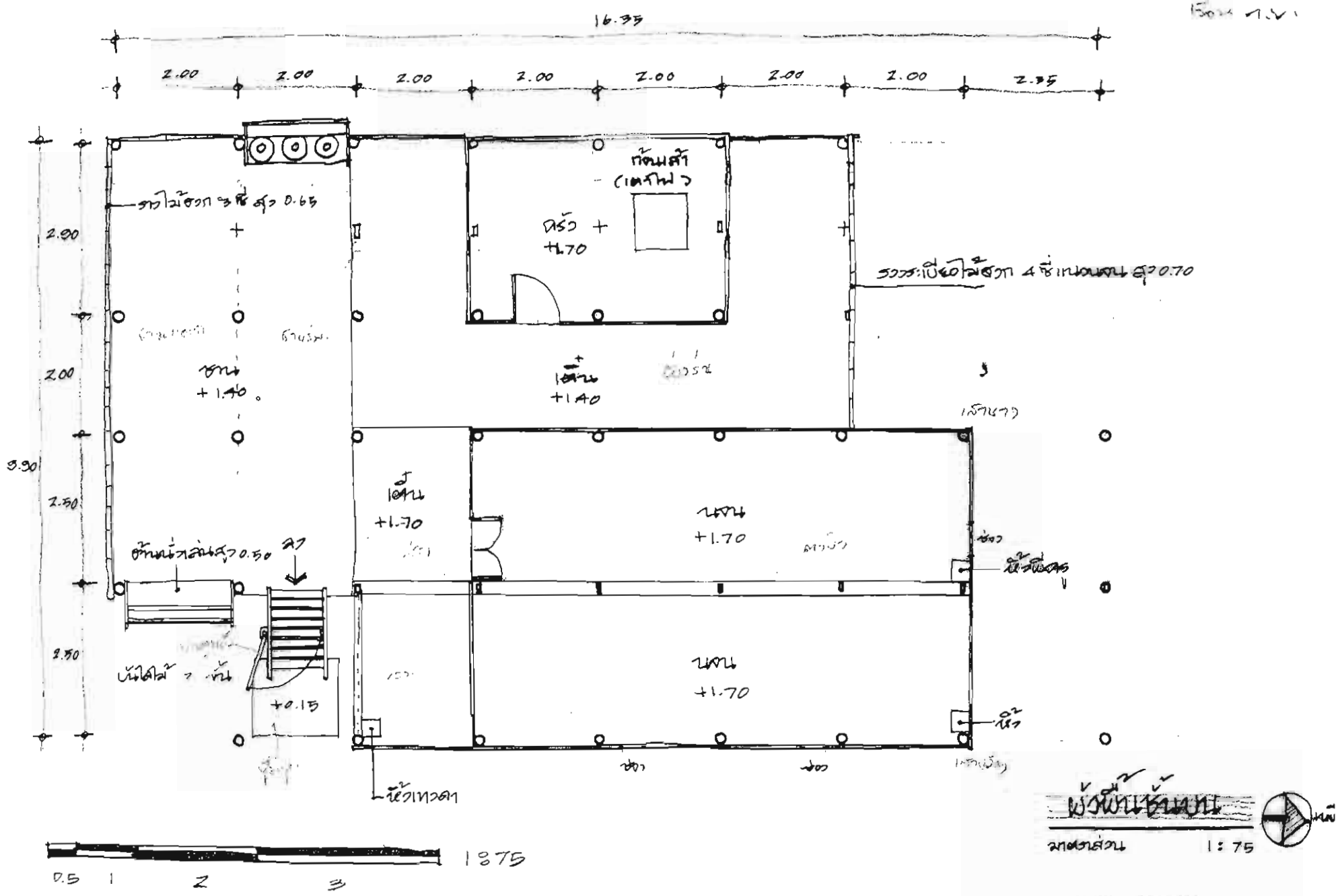

ที่โล่ง

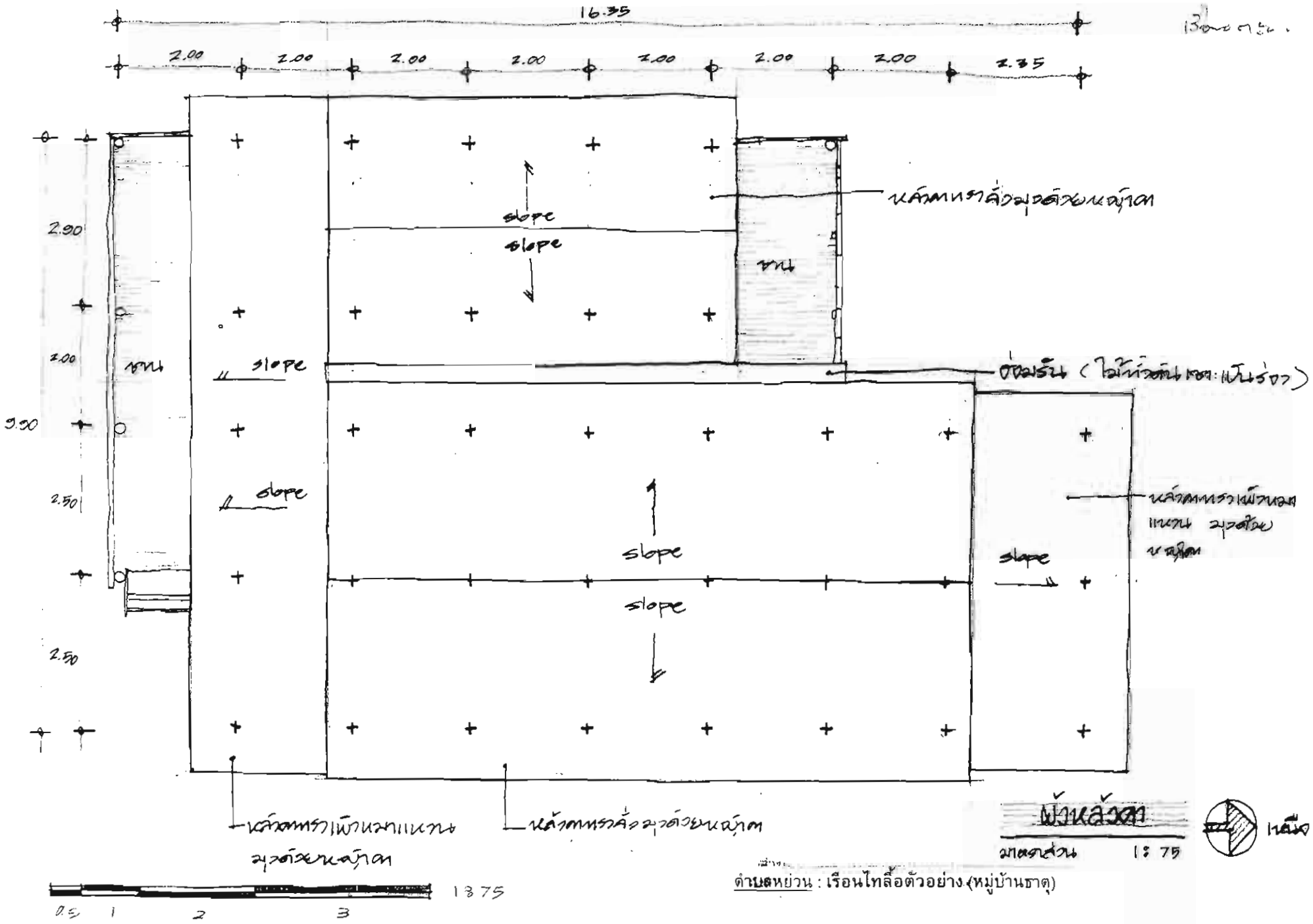
ตำบลหย่วน : เรือนไทลื้อตัวอย่าง (หมู่บ้านชาตุ)

ตำบลหย่วน : เรือนไทลื้อตัวอย่าง (หมู่บ้านชาตุ)

ตำบลหย่วน : เรือนไทลื้อตัวอย่าง (หมู่บ้านธาตุ)

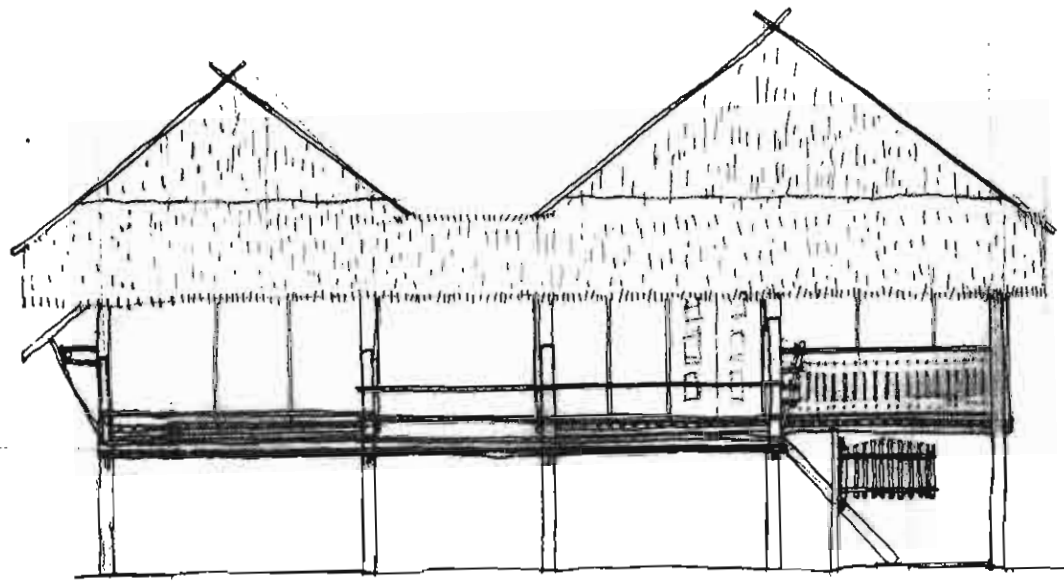

ผังหล้วย

มาตราส่วน 1 : 75

เหนือ

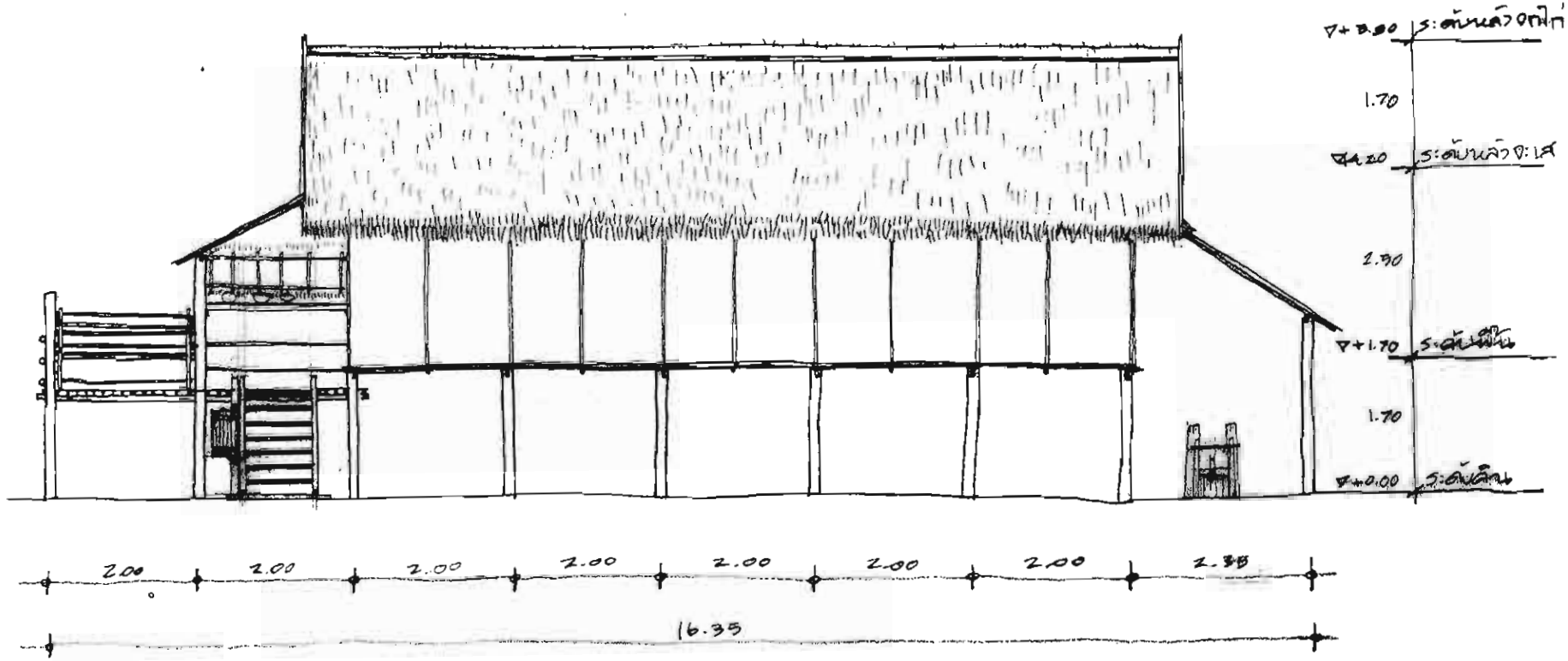
ตำบลหย่วน : เรือนไทล้อตัวอย่าง (หมู่บ้านธาตุ)

รูปด้านหน้าโค

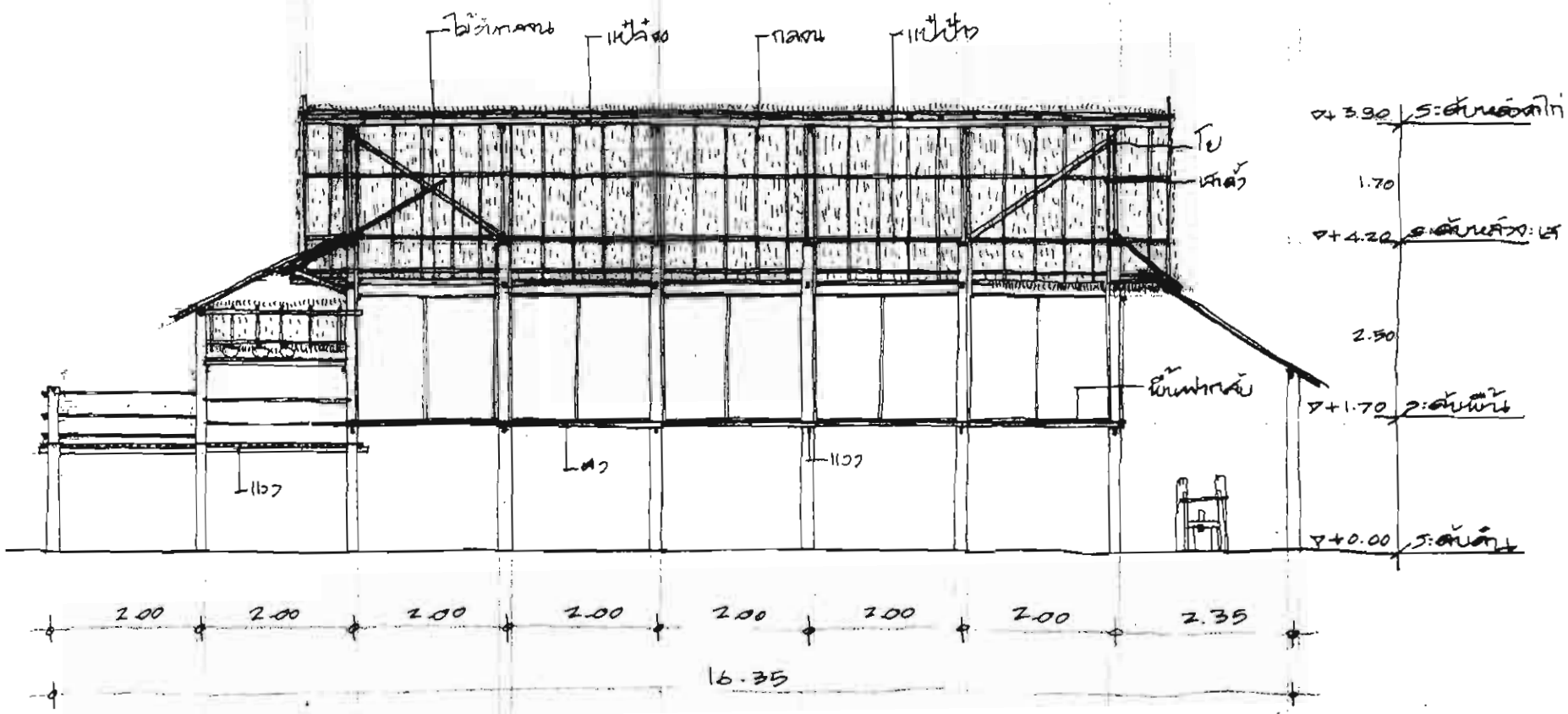
มาตราส่วน 1 : 75

รูปด้านตะวันตกและด้านหลัง

มาตราส่วน 1 : 75

ตำบลหย่วน : เรือนไทลื้อตัวอย่าง (หมู่บ้านชาตุ)

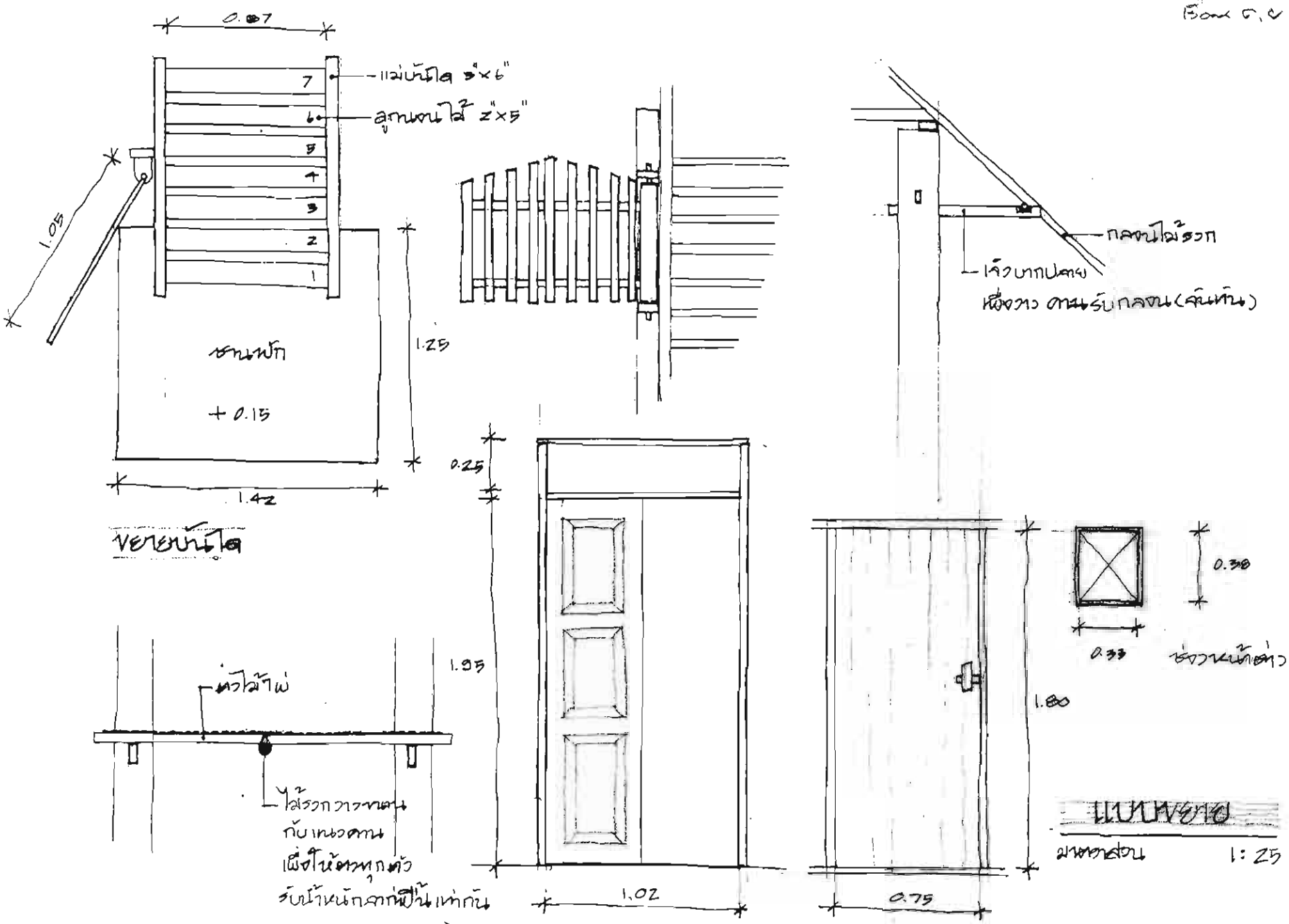

รูปด้าน

มาตราส่วน 1:75

1:75

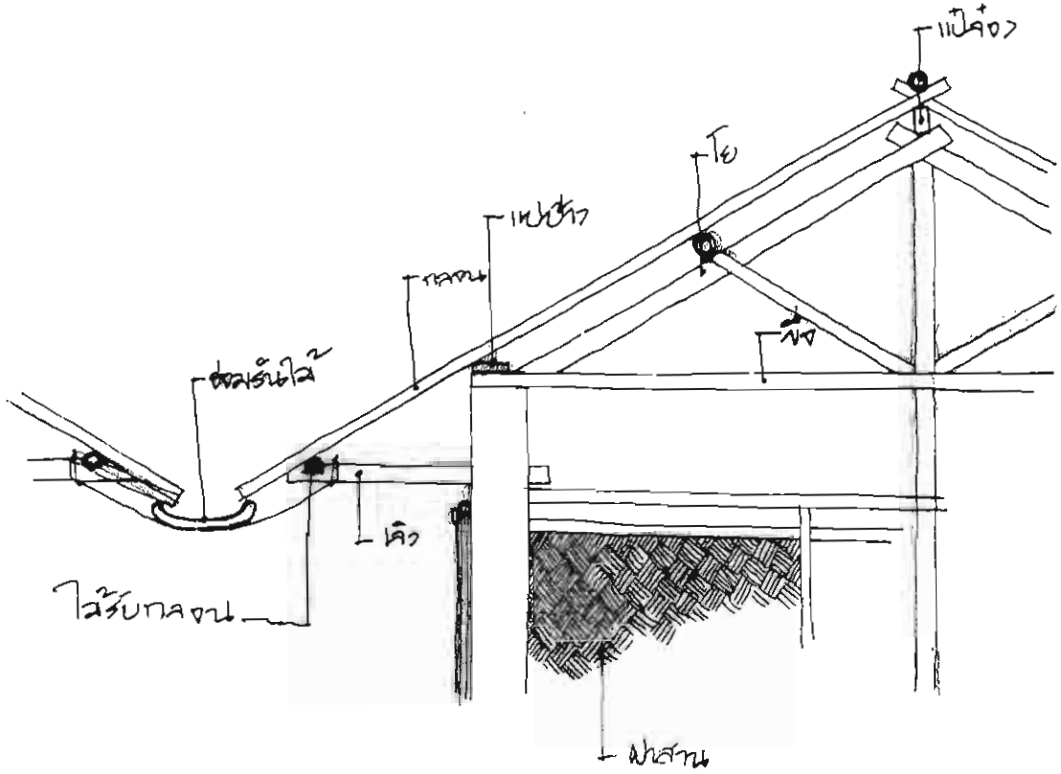
ตำบลหย่วน : เรือนไทลื้อตัวอย่าง (หมู่บ้านชาตุ)

ขนาดบันได

แบบขยาย

มาตราส่วน 1 : 25

แบบขยายหลังคา

มาตราส่วน 1: 25

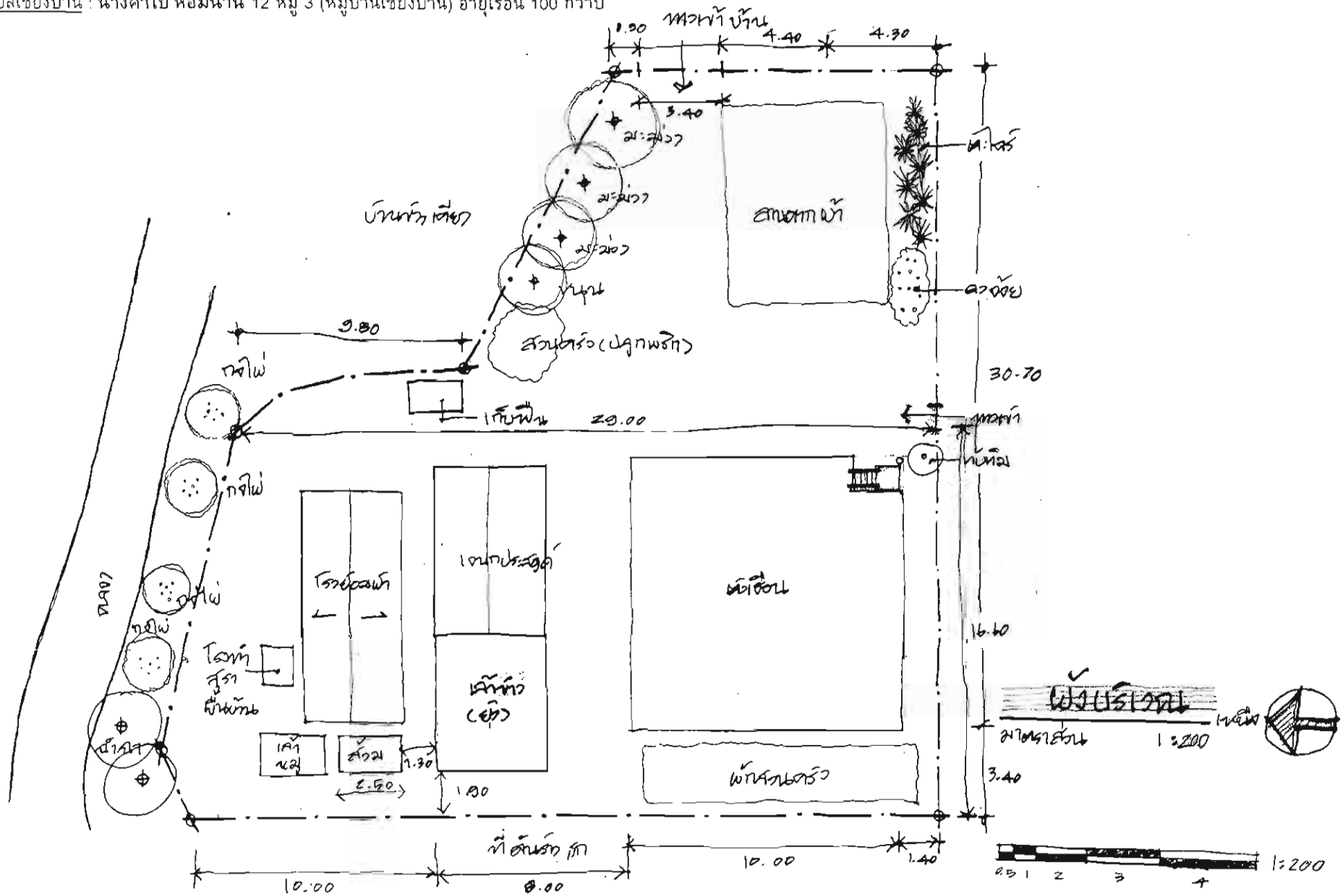
ตำบลหย่วน : เรือนไทล้อตัวอย่าง (หมู่บ้านชาตุ)

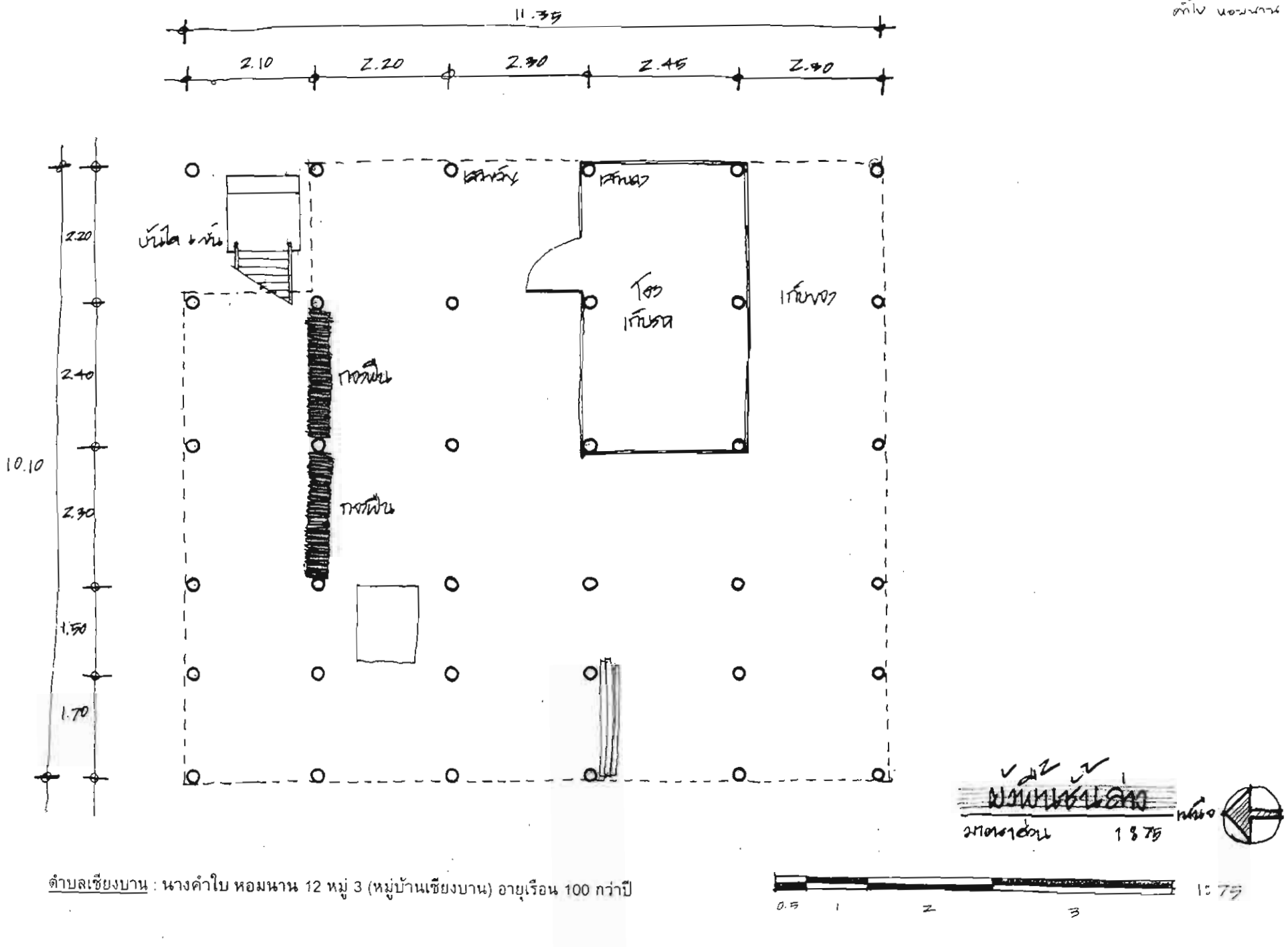
เรือนแฝดมียุ้งข้าวแยกต่างหาก

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ. เชียงคำ จังหวัดพะเยา

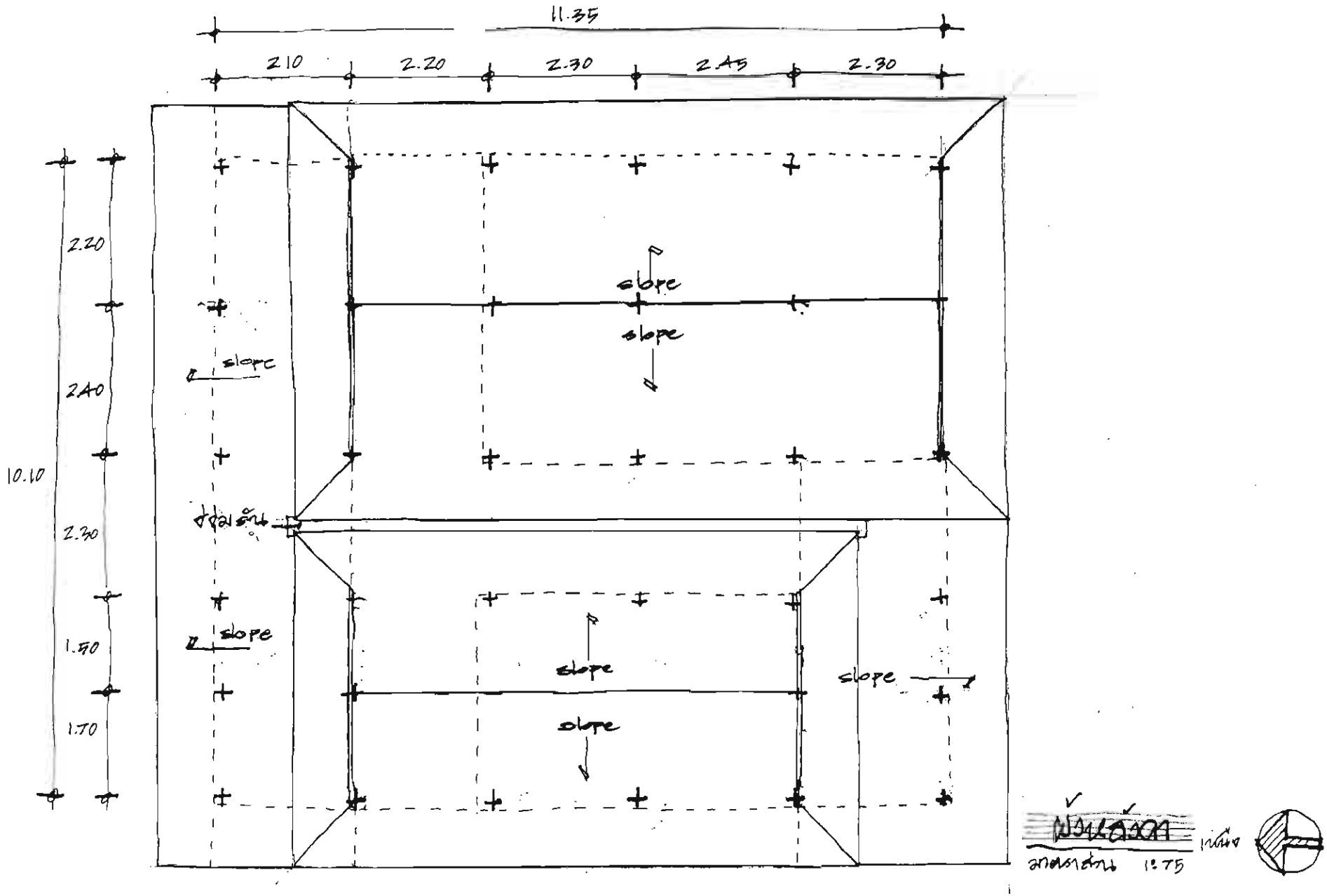
นางคำใบ หอมนาน (หมู่บ้านเชียงบาน) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 100 กว่าปี
นายตี๋ หอมนาน (หมู่บ้านแพด) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 33 ปี
นายสนอง แสงศรีจันทร์ (หมู่บ้านทุ่งมอก) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 30 กว่าปี
นางมยุรี สมฤทธิ์ (หมู่บ้านธาตุ) ตำบลหย่วน อายุเรือน 46 ปี
นายสุนทร คนต่ำ (หมู่บ้านผาลาด) ตำบลน้ำแวน ไม่ทราบอายุเรือน
นายคำ ศรีคำ (หมู่บ้านล้า) ตำบลเวียง อายุเรือน 41 ปี

ตำบลเชียงบาน : นางคำใบ หอมนาน 12 หมู่ 3 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 100 กว่าปี

ทางเข้าบ้าน
1.90
4.40
4.30
3.40
ต้นไผ่
ต้นมะม่วง
บ้านคำใบเดียว
ศาลพระภูมิ
ต้นไผ่
ต้นมะขาม
9.80
สวนผักร่วม (ปลูกพริก)
ต้นไผ่
เก็บฟืน
20.00
30-70
ทางเข้า
ต้นไผ่
ต้นไผ่
ต้นไผ่

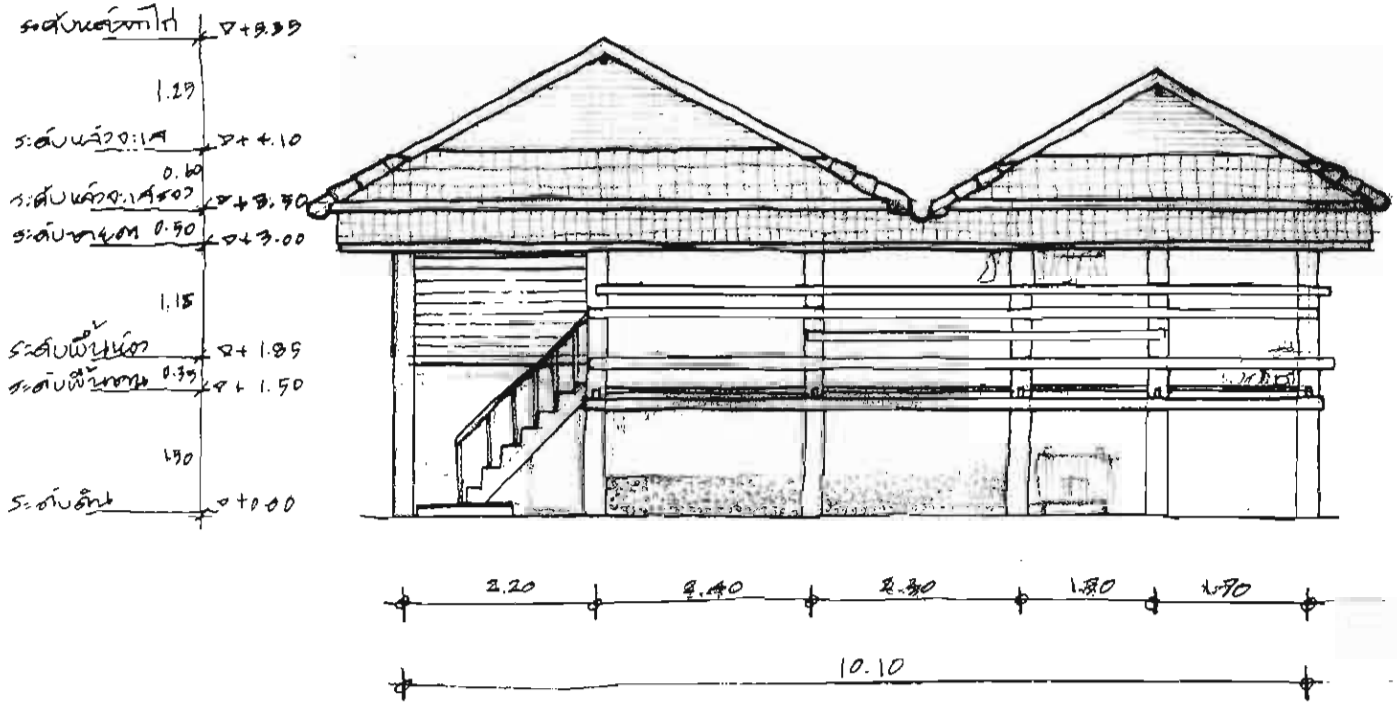

ตำบลเชียงบาน : นางคำใบ หอมนาน 12 หมู่ 3 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 100 กว่าปี

ตำบลเชียงบาน : นางคำใบ หอมนาน 12 หมู่ 3 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 100 กว่าปี

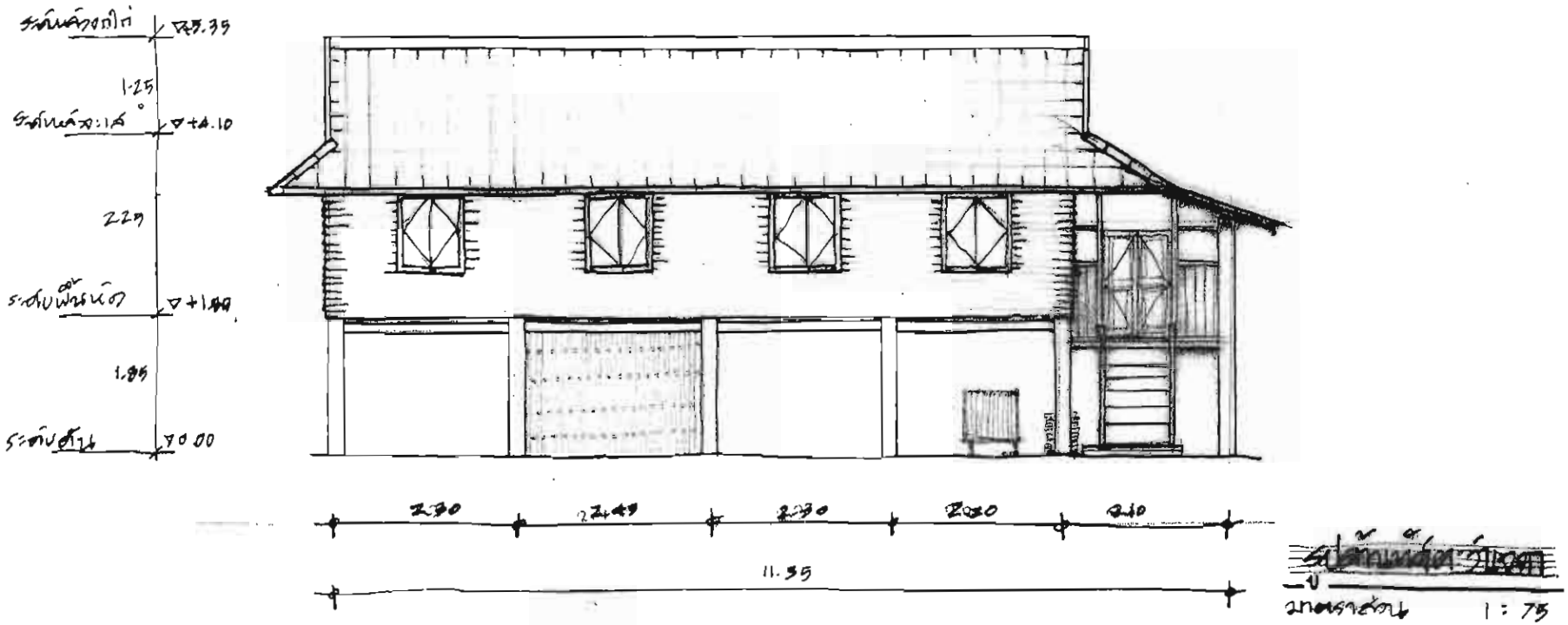
0.5 1 2 3 1:75

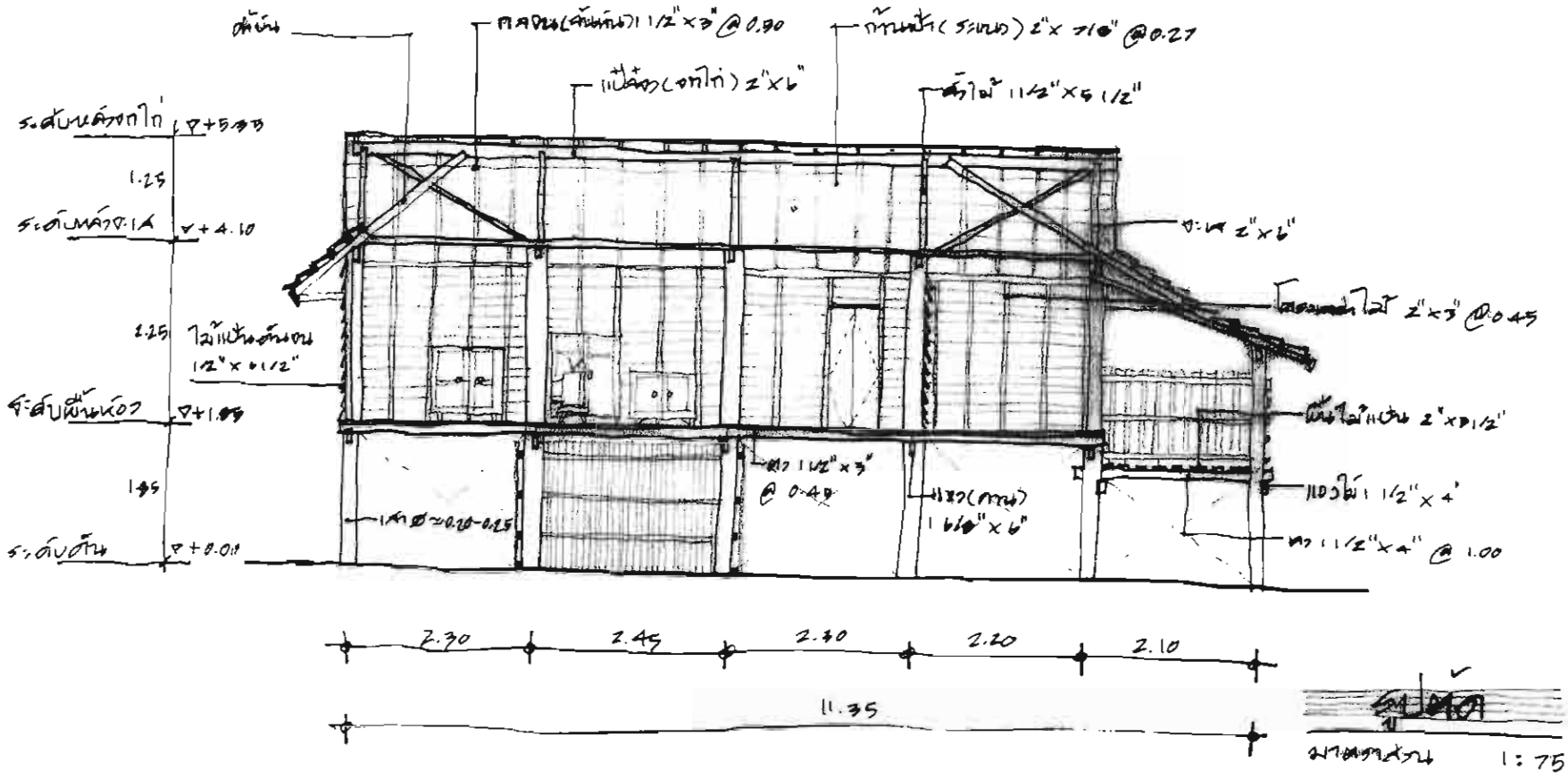
รูปด้านทิศเหนือ

มาตราส่วน 1 : 75

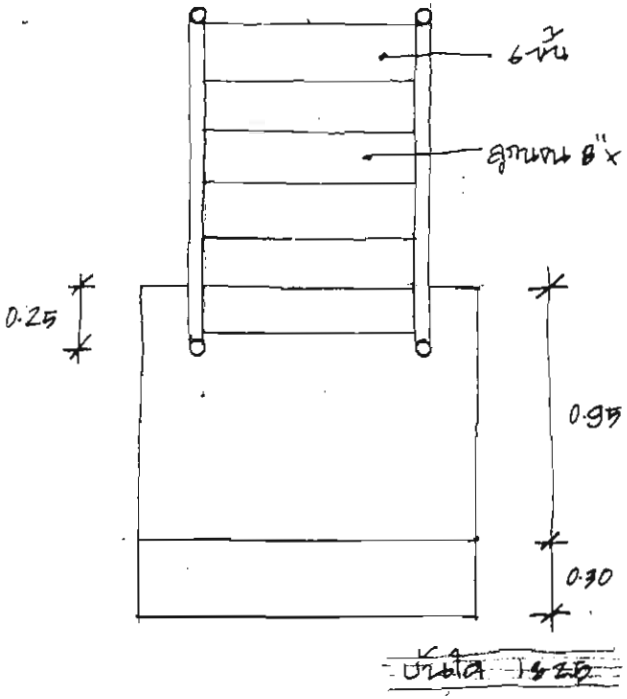
ตำบลเชียงบาน : นางคำใบ หอมนาน 12 หมู่ 3 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 100 กว่าปี

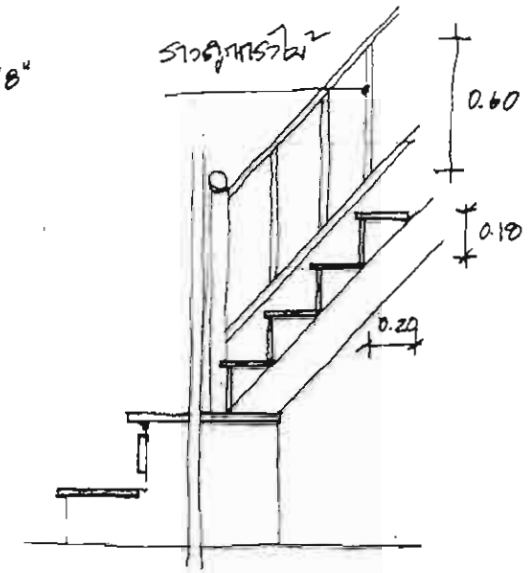

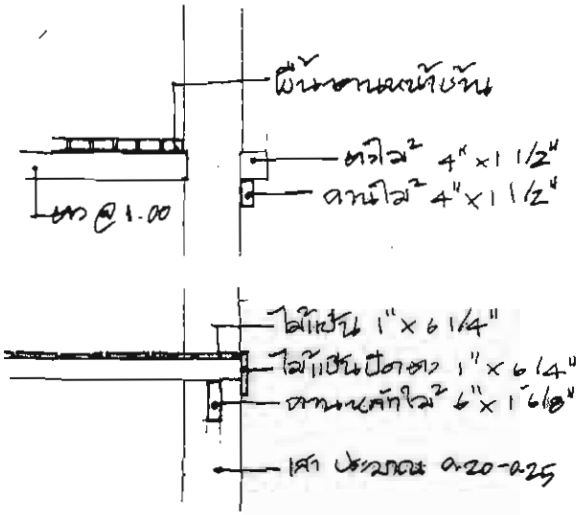
ตำบลเชียงบาน : นางคำใบ หอมนาน 12 หมู่ 3 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 100 กว่าปี

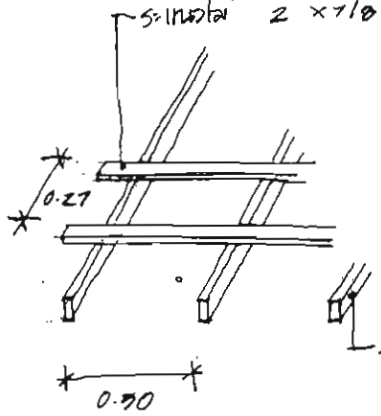

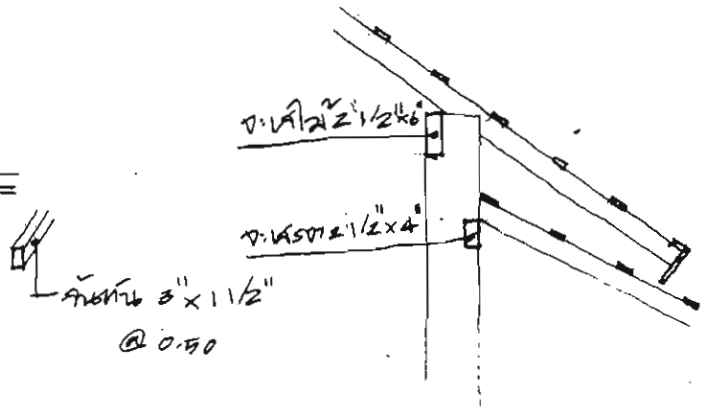
ตำบลเชียงบาน : นางคำใบ หอมนาน 12 หมู่ 3 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 100 กว่าปี

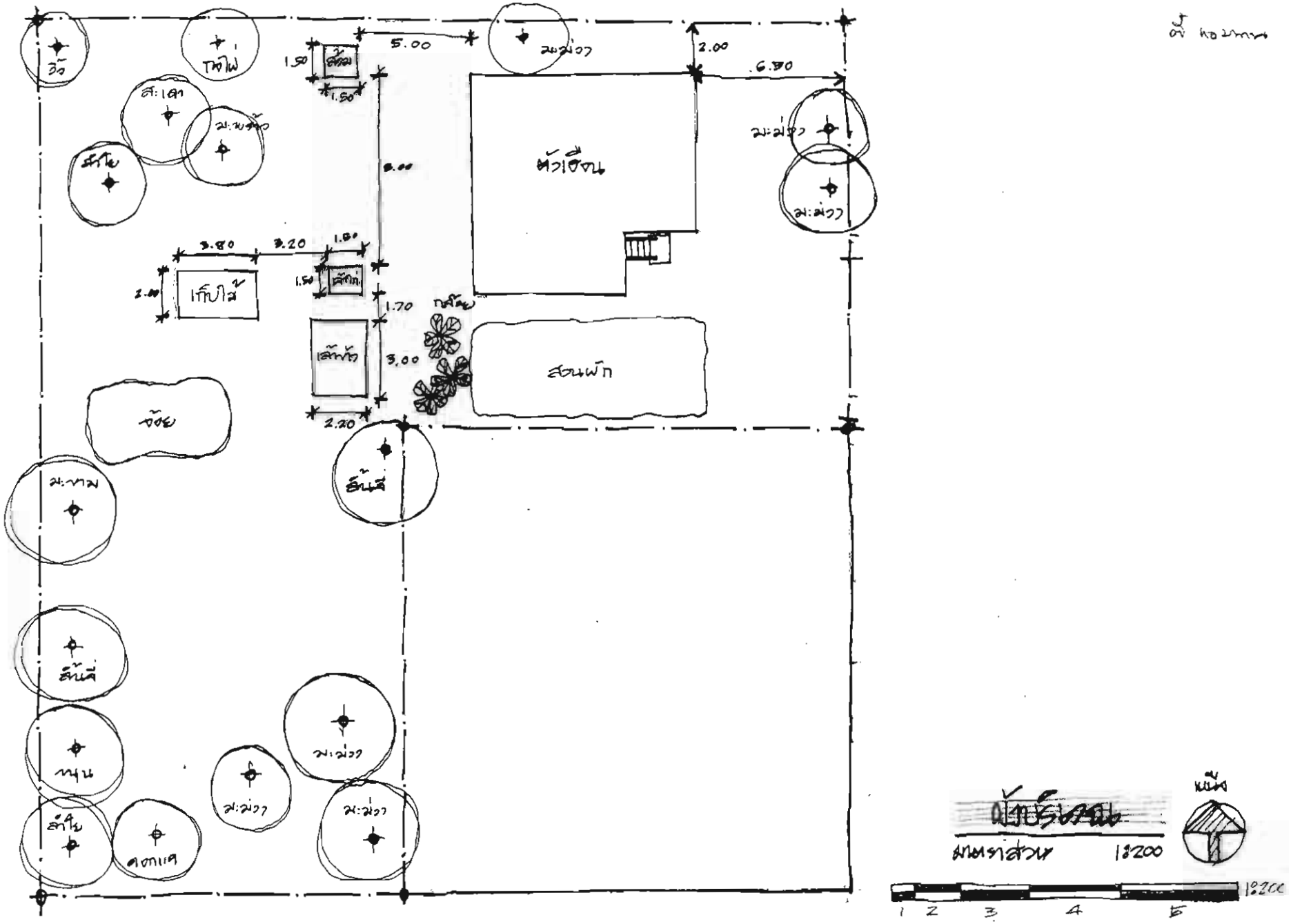

แบบขยายบันไดราวสั้น

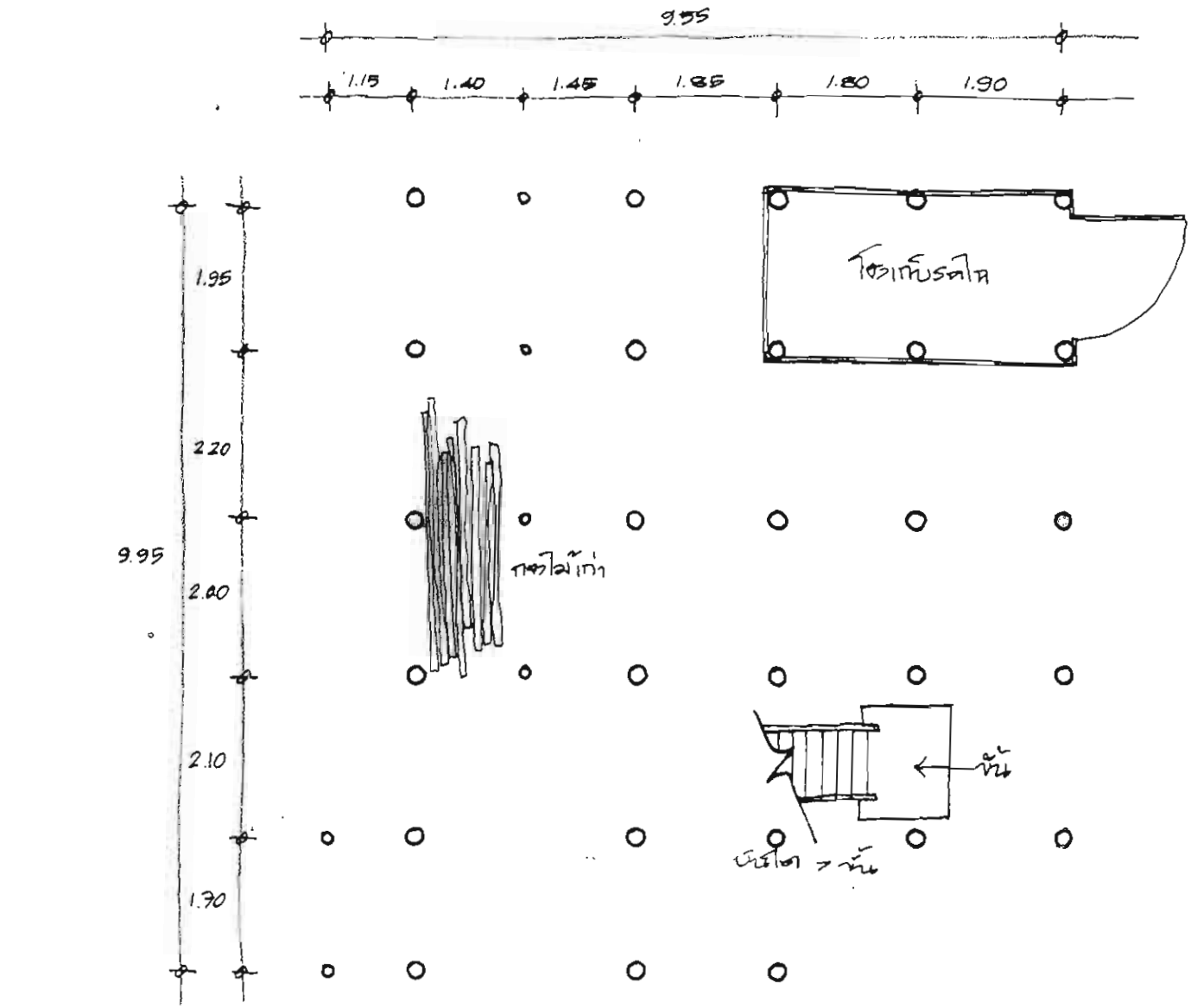
มาตราส่วน 1:25

ตำบลเชียงบาน : นางคำใบ หอมนาน 12 หมู่ 3 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 100 กว่าปี

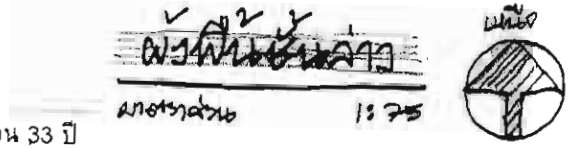
1:25
1:25
1:25
1:25
0.90
0.75
0.80
1.60
0.80
1.80
0.90
0.60
0.50
1.00
0.50

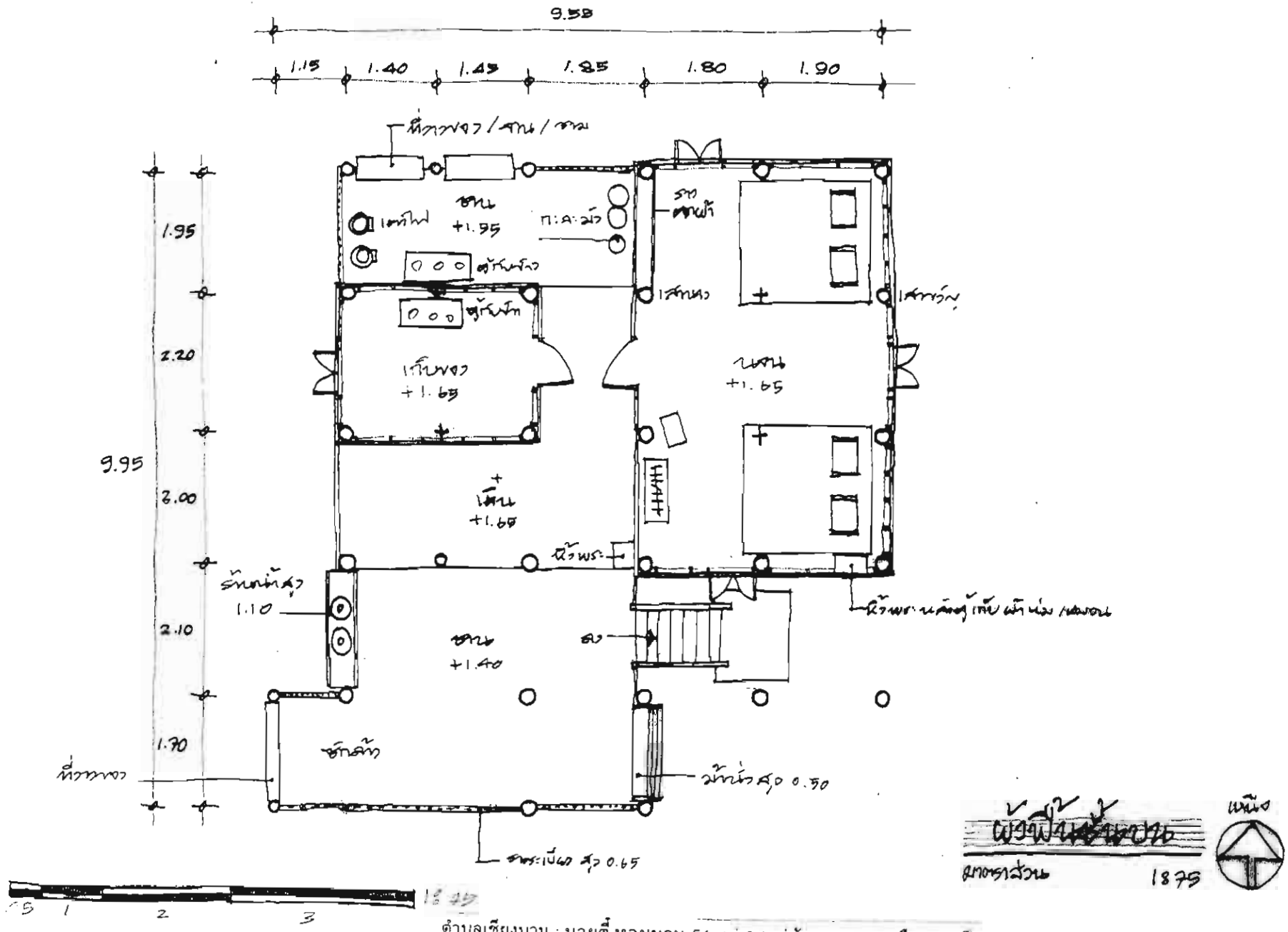
ตำบลเชียงบาน : นายตี๋ หอมนาน 51 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 33 ปี

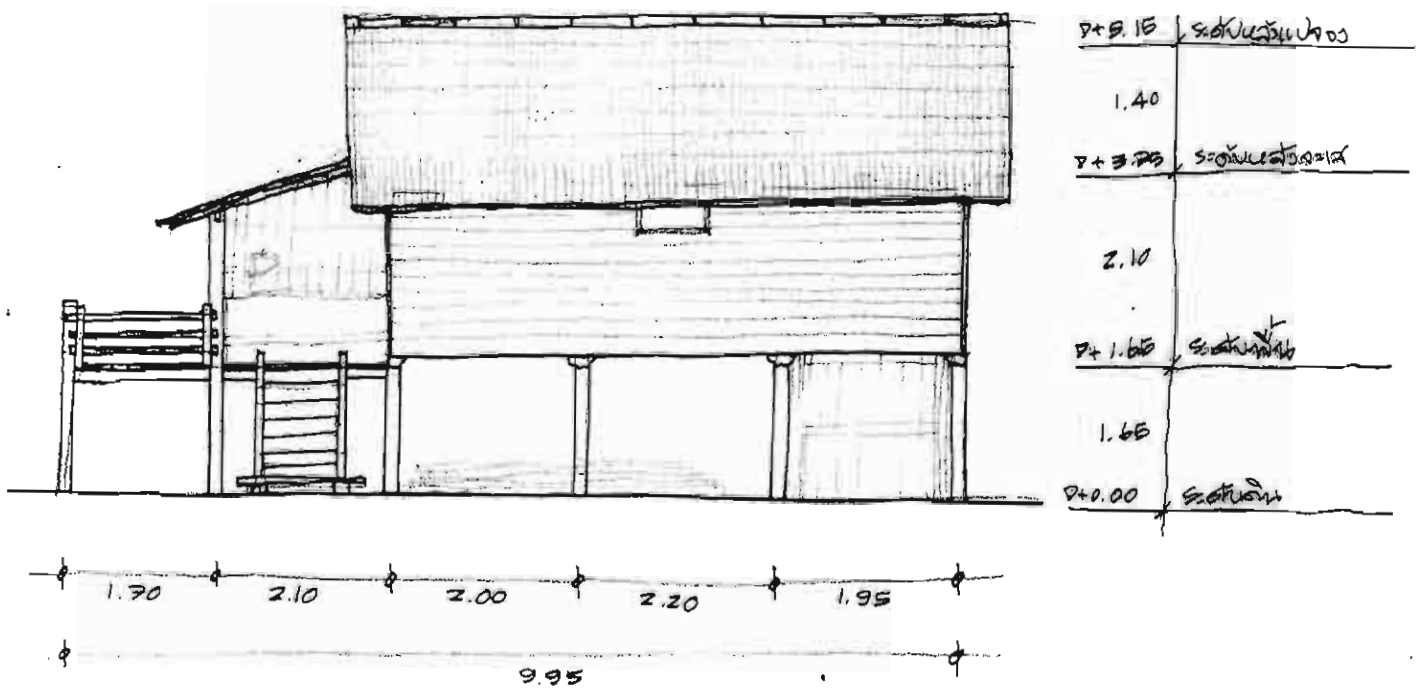

ตำบลเชียงบาน : นายตี๋ หอมนาน 51 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 33 ปี

ตำบลเชียงบาน : นายตี๋ หอมนาน 51 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 33 ปี

1875
1
2
3
9.55
1.90
1.80
1.85
1.45
1.40
1.15
9.95
1.55
2.20
2.00
2.10
1.70
slope
slope
slope
slope
slope
slope

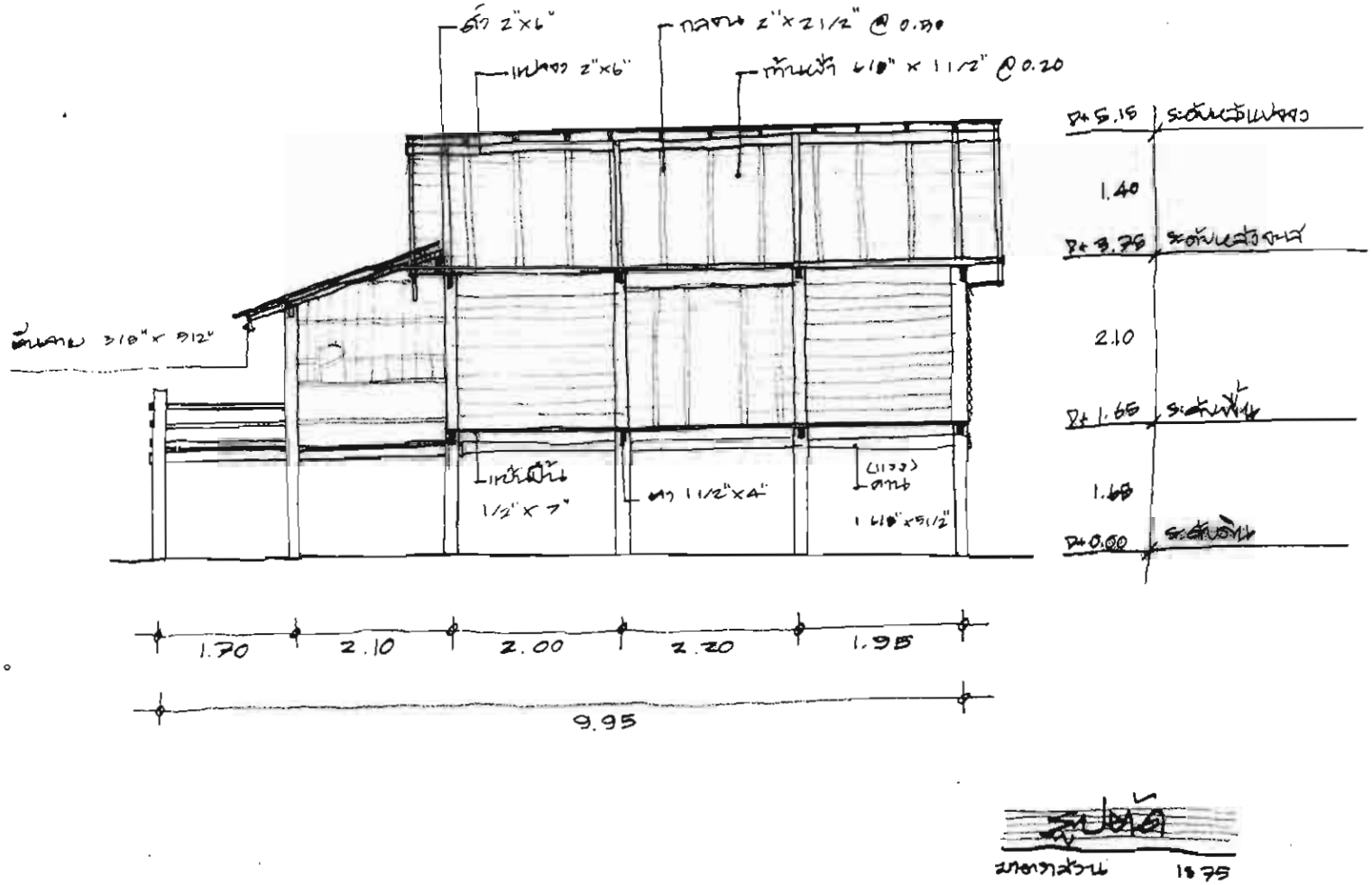

มาตราส่วน 1: 75

ตำบลเชียงบาน : นายตี๋ หอมนาน 51 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 33 ปี

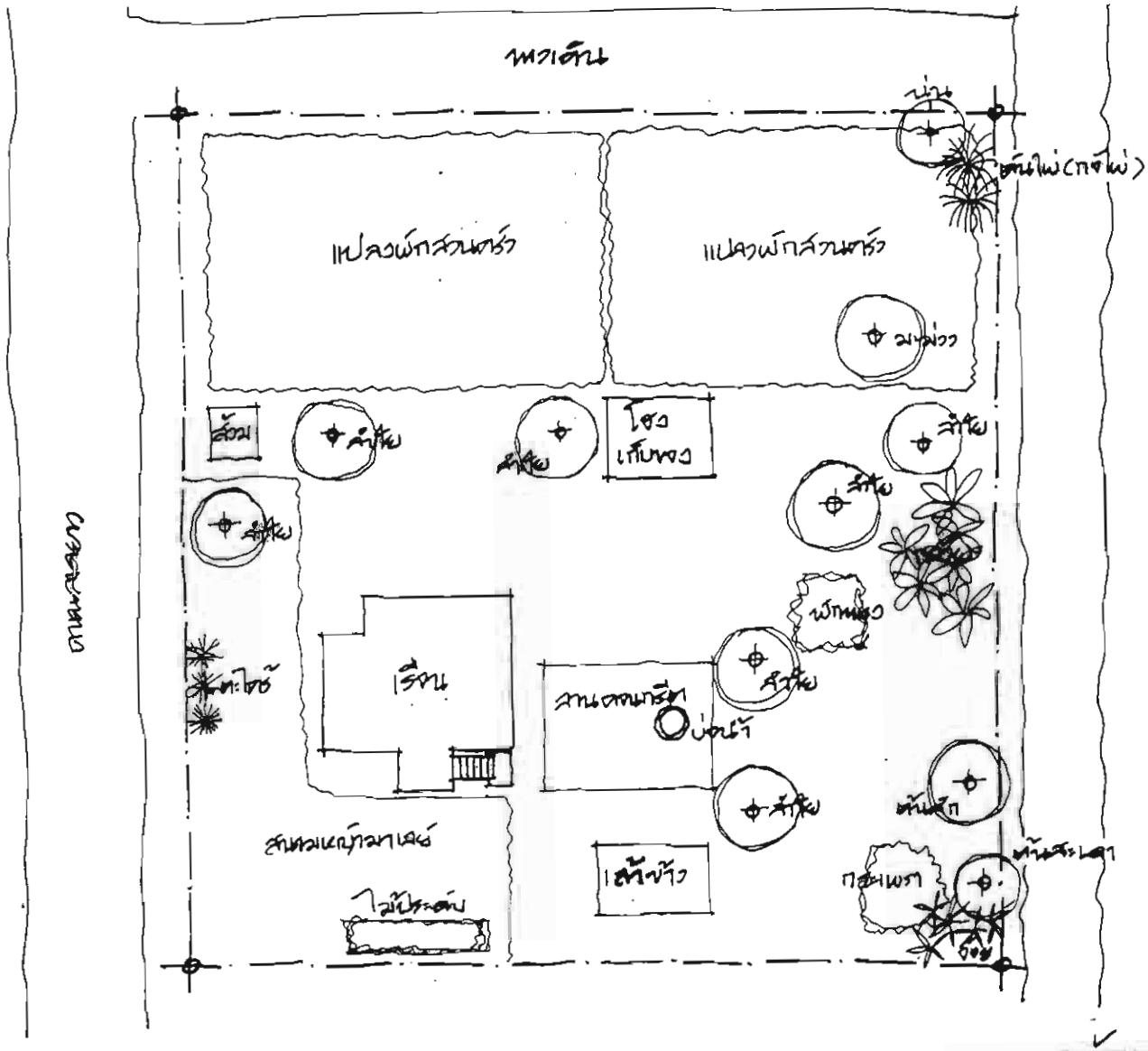

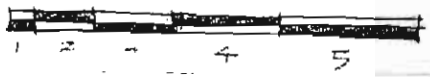
ตำบลเชียงบาน : นายตี๋ หอมนาน 51 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 33 ปี

ตำบลเชียงบาน : นายตี๋ หอมนาน 51 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 33 ปี

สนอง แสงศรีจันทร์

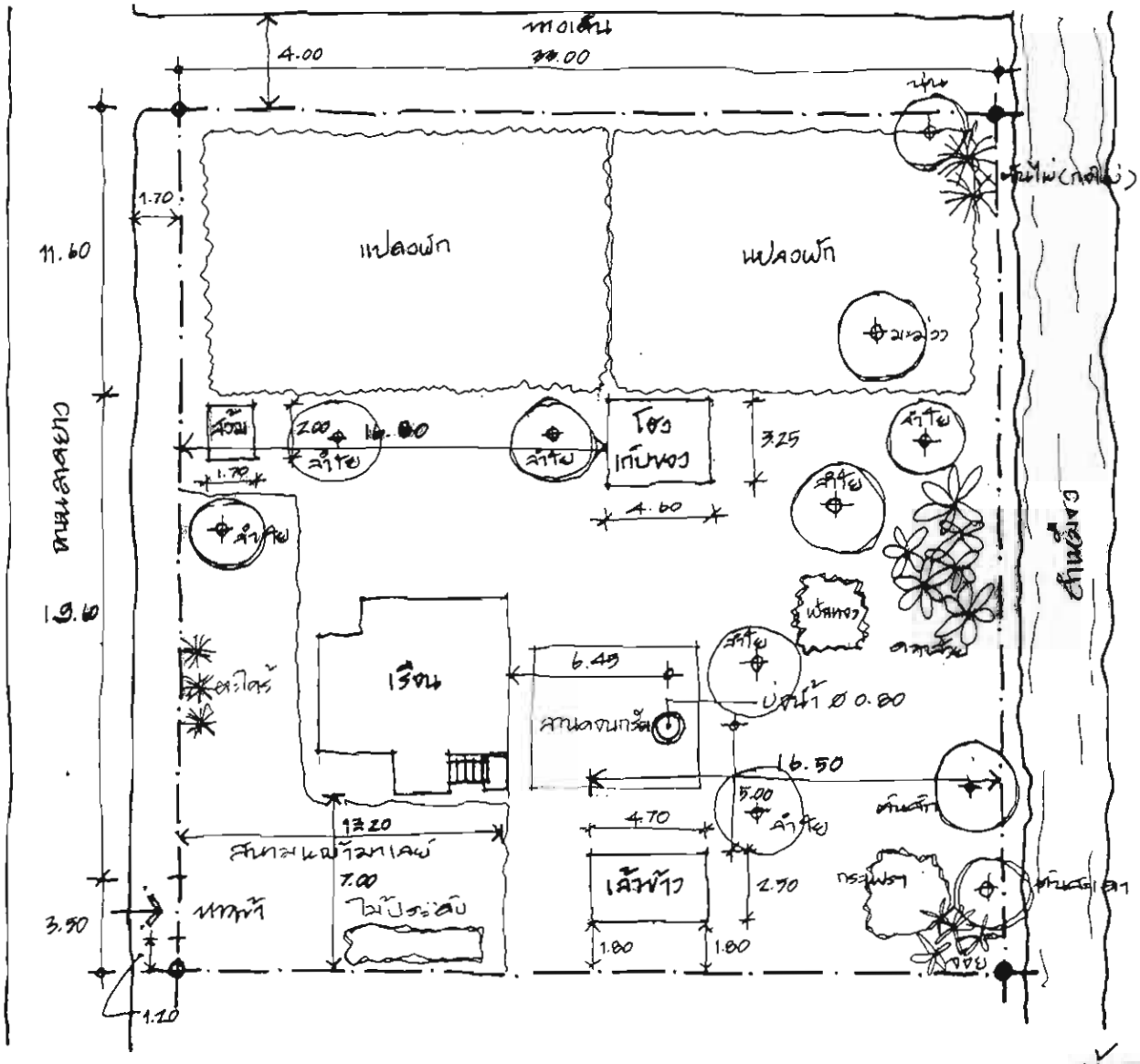

ผังแสดงพื้นที่บริเวณ

มาตราส่วน 1:250

ตำบลเชียงบาน : นายสนอง แสงศรีจันทร์ 35 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี

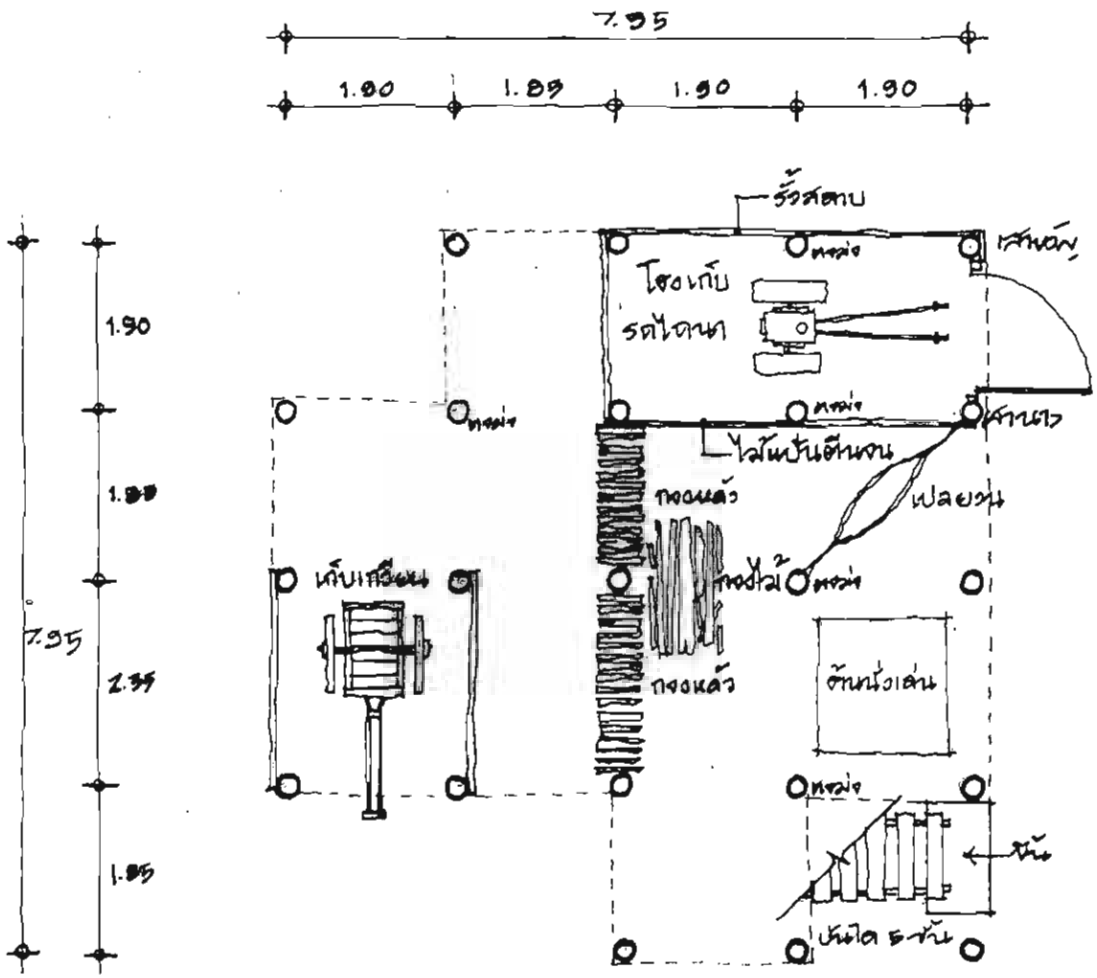

บ้านปริวาส

มาตราส่วน 1 : 250

เหนือ

ตำบลเชียงบาน : นายสนอง แสงศรีจันทร์ 35 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี

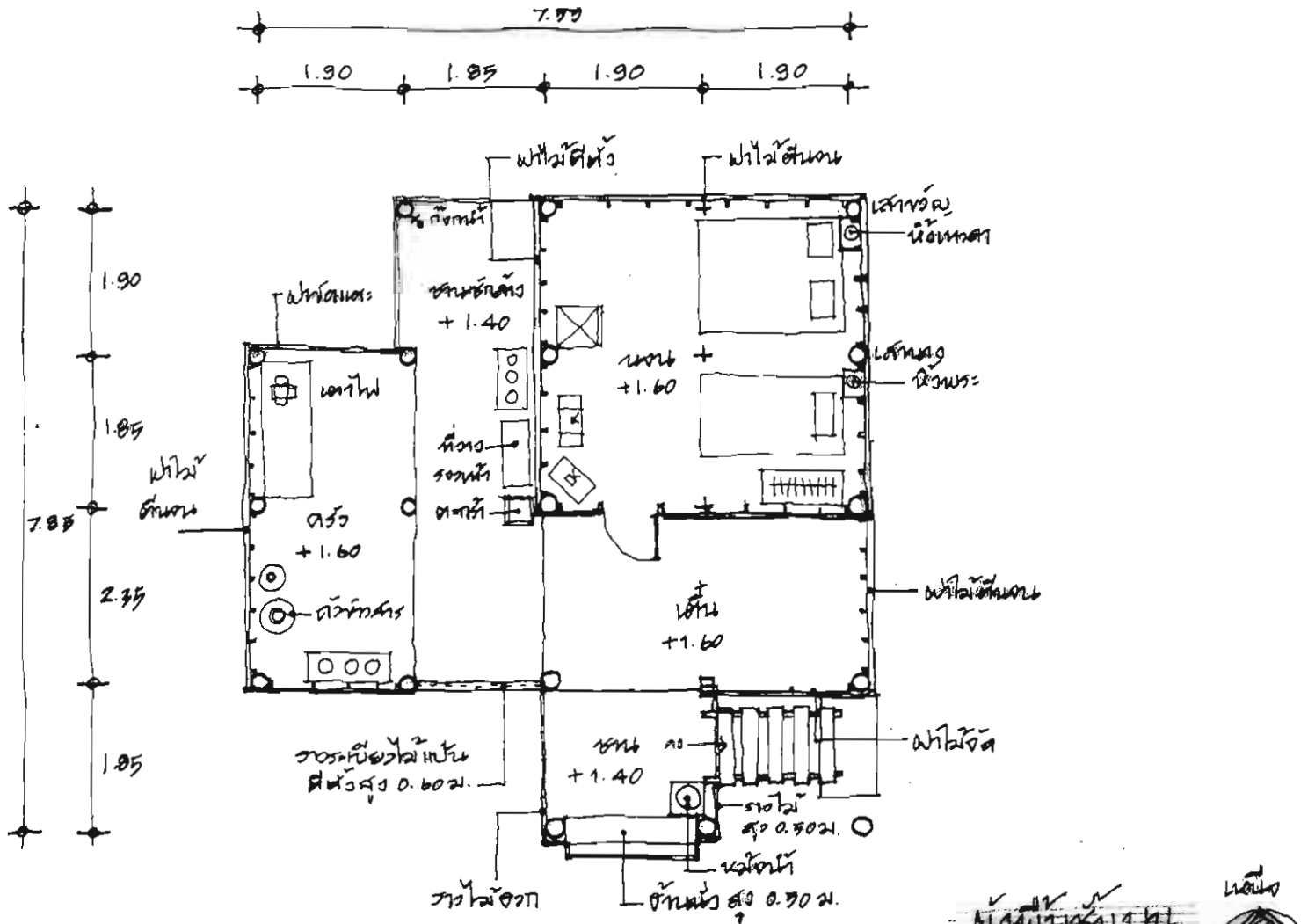
ฝังพื้นชั้นล่าง

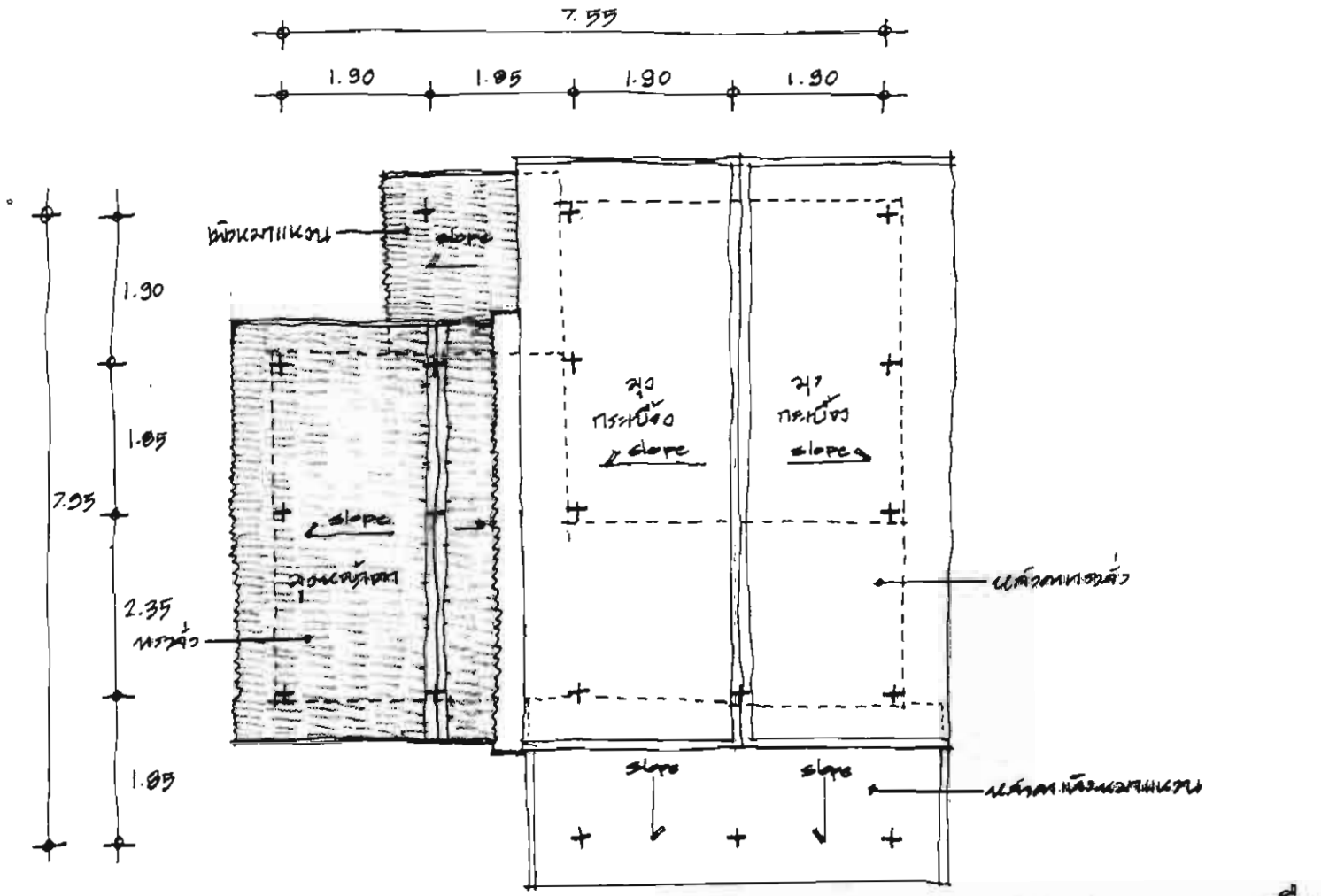
มาตราส่วน 1:75

ตำบลเชียงบาน : นายสนอง แสงศรีจันทร์ 35 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี

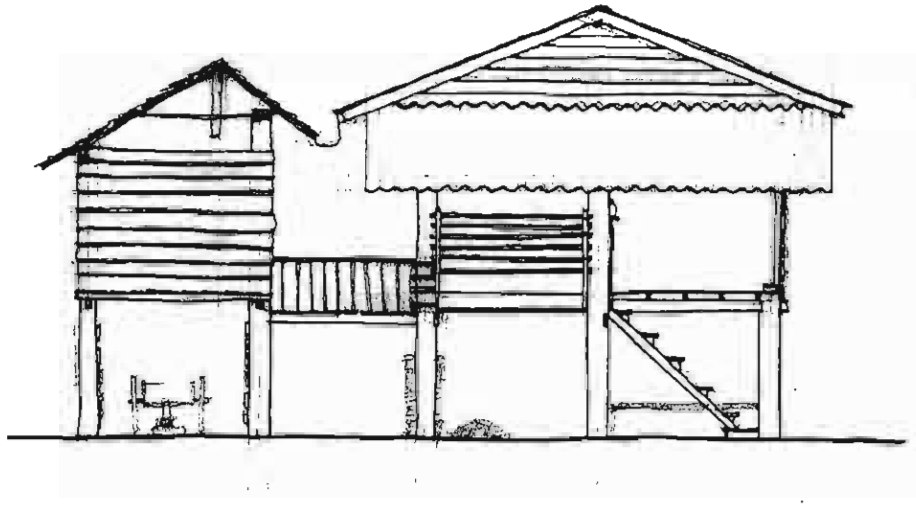

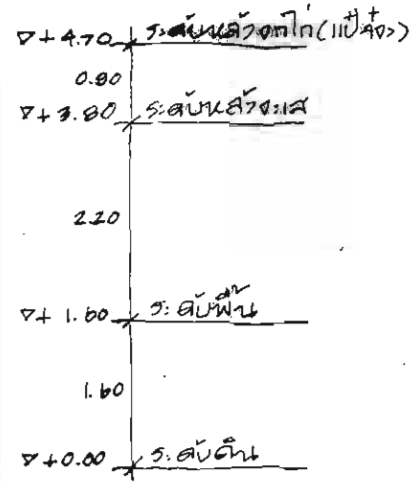

7.75
1.90
1.85
1.90
1.90
1.90
1.85
7.85
2.35
1.95
ฝาไม้ตีตั้ง
ฝาไม้ตีนอน
ฝาไม้ตีนอน
ฝาไม้ตีนอน

ตำบลเชียงบาน : นายสนอง แสงศรีจันทร์ 35 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี

สนอง แสงศรีจันทร์

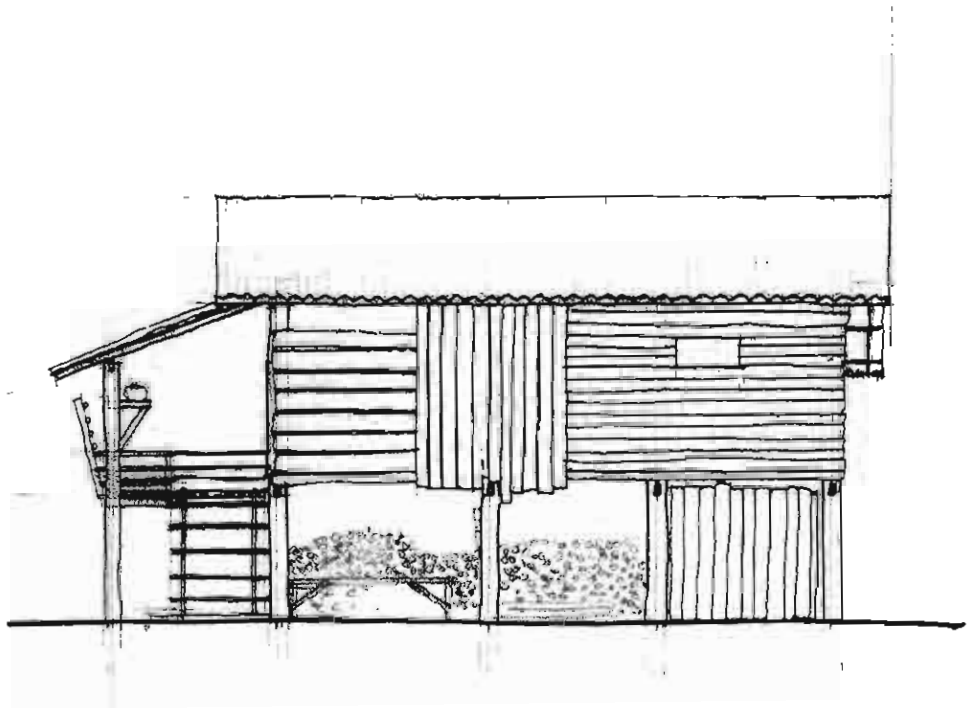

รูปด้านทิศใต้

มาตราส่วน 1 : 75

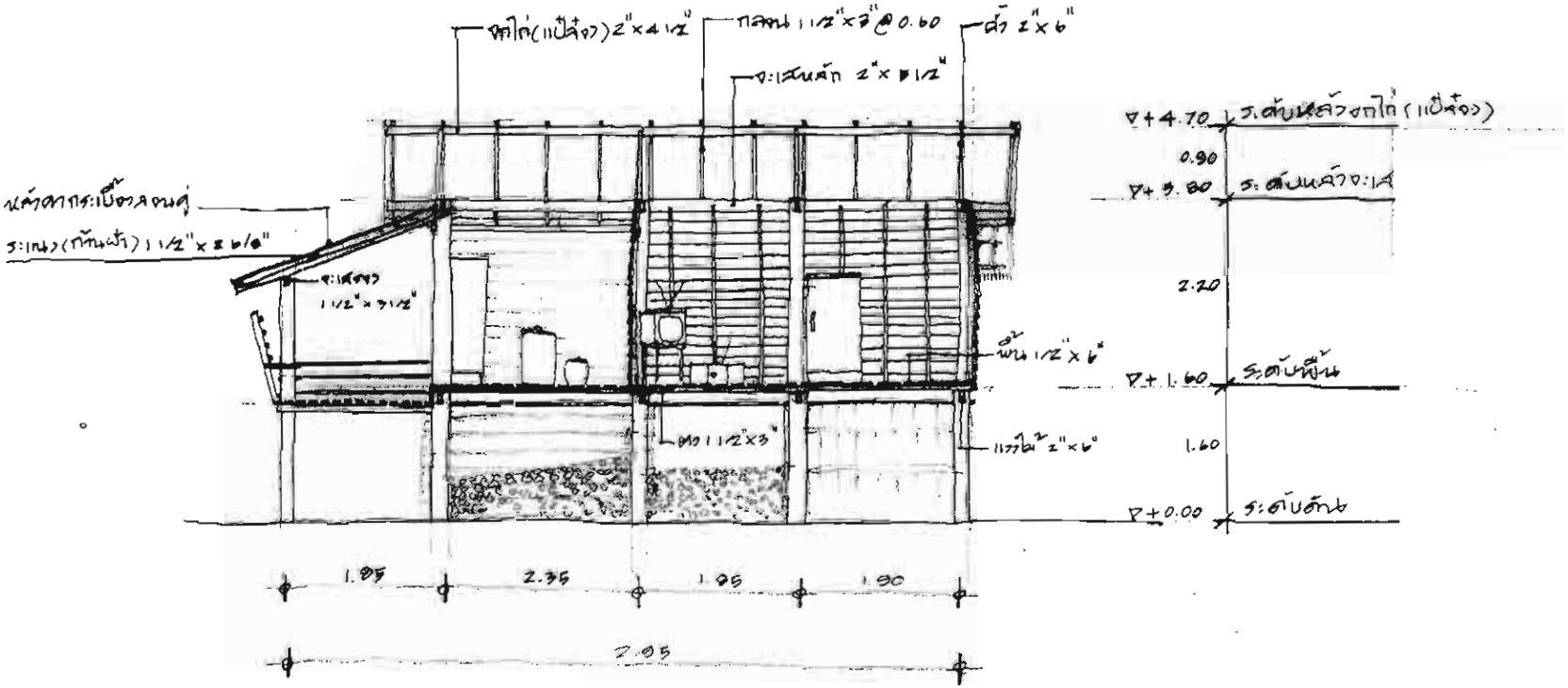
ตำบลเชียงบาน : นายสนอง แสงศรีจันทร์ 35 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี

รูปด้านทิศตะวันตก

มาตราส่วน 1 : 75

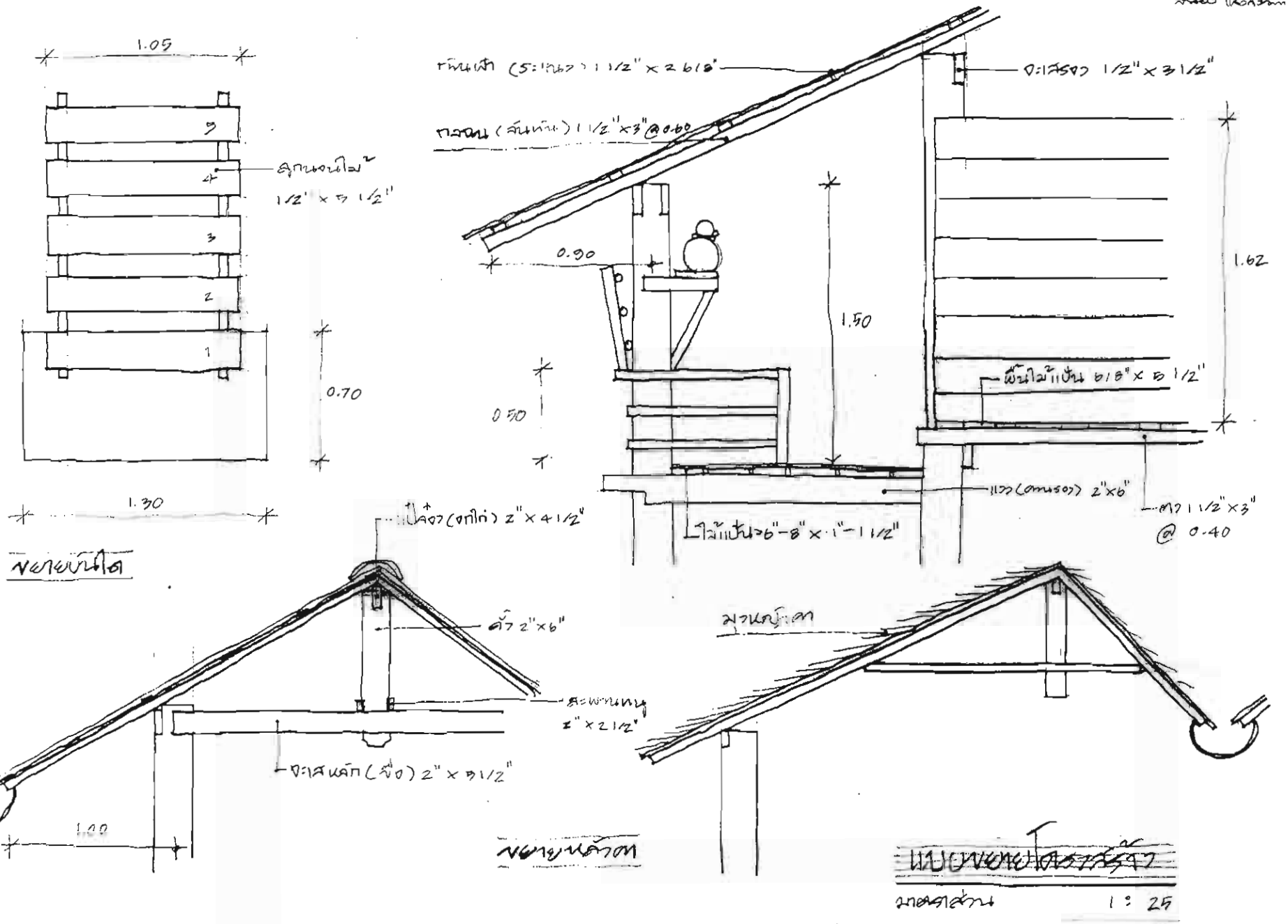
ตำบลเชียงบาน : นายสนอง แสงศรีจันทร์ 35 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี

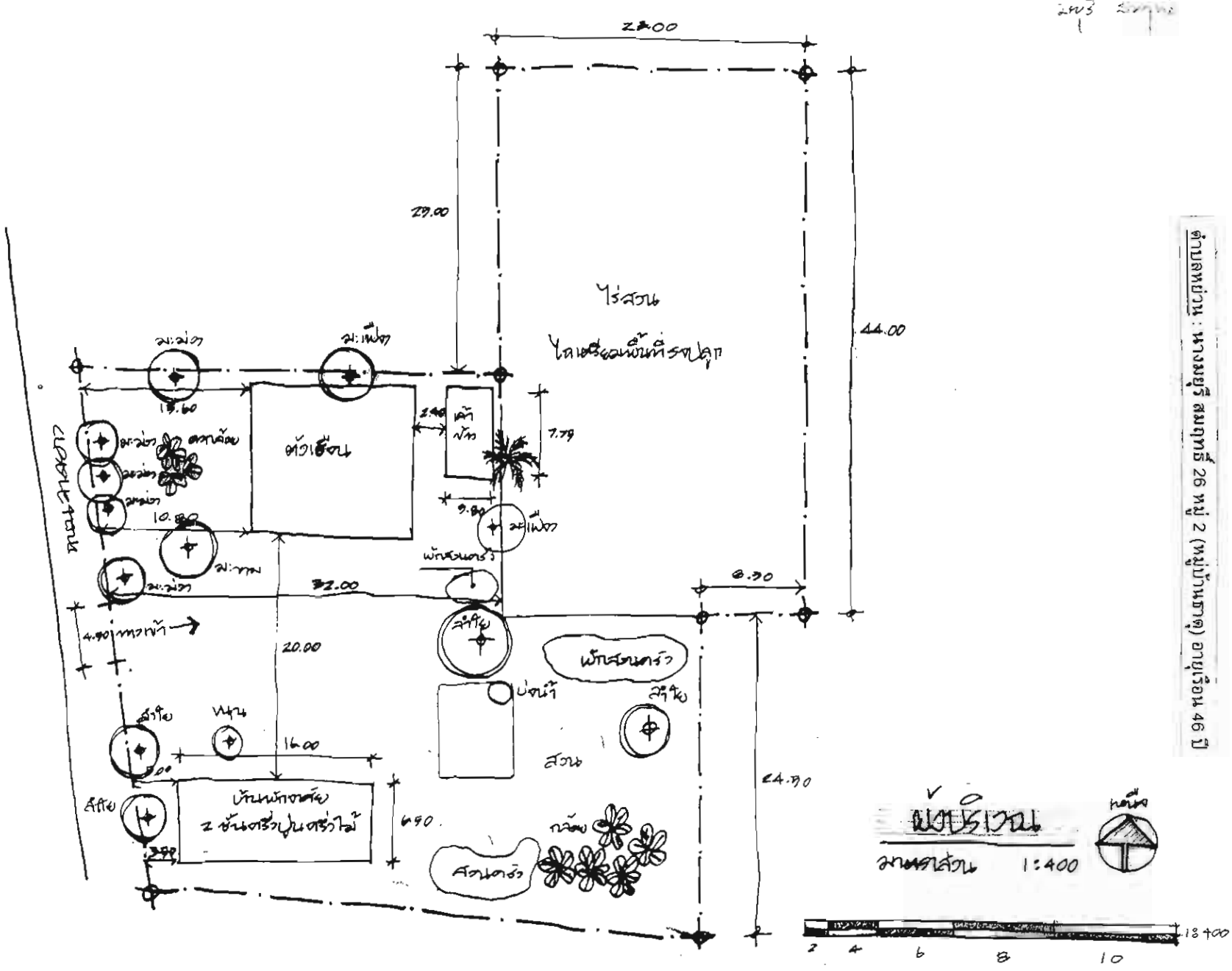
รูปตัด

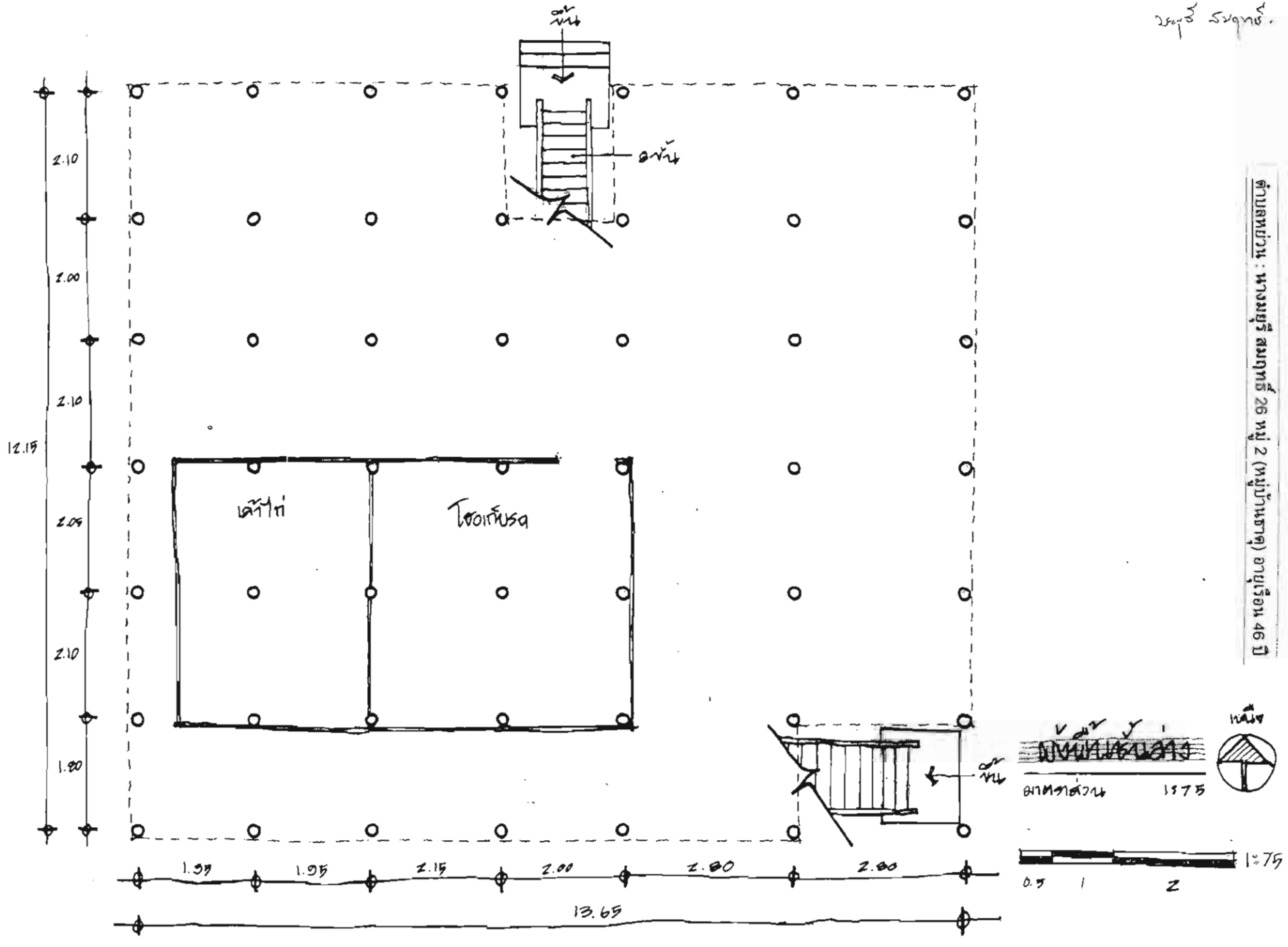
มาตราส่วน 1:75

ตำบลเชียงบาน : นายสนอง แสงศรีจันทร์ 35 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี

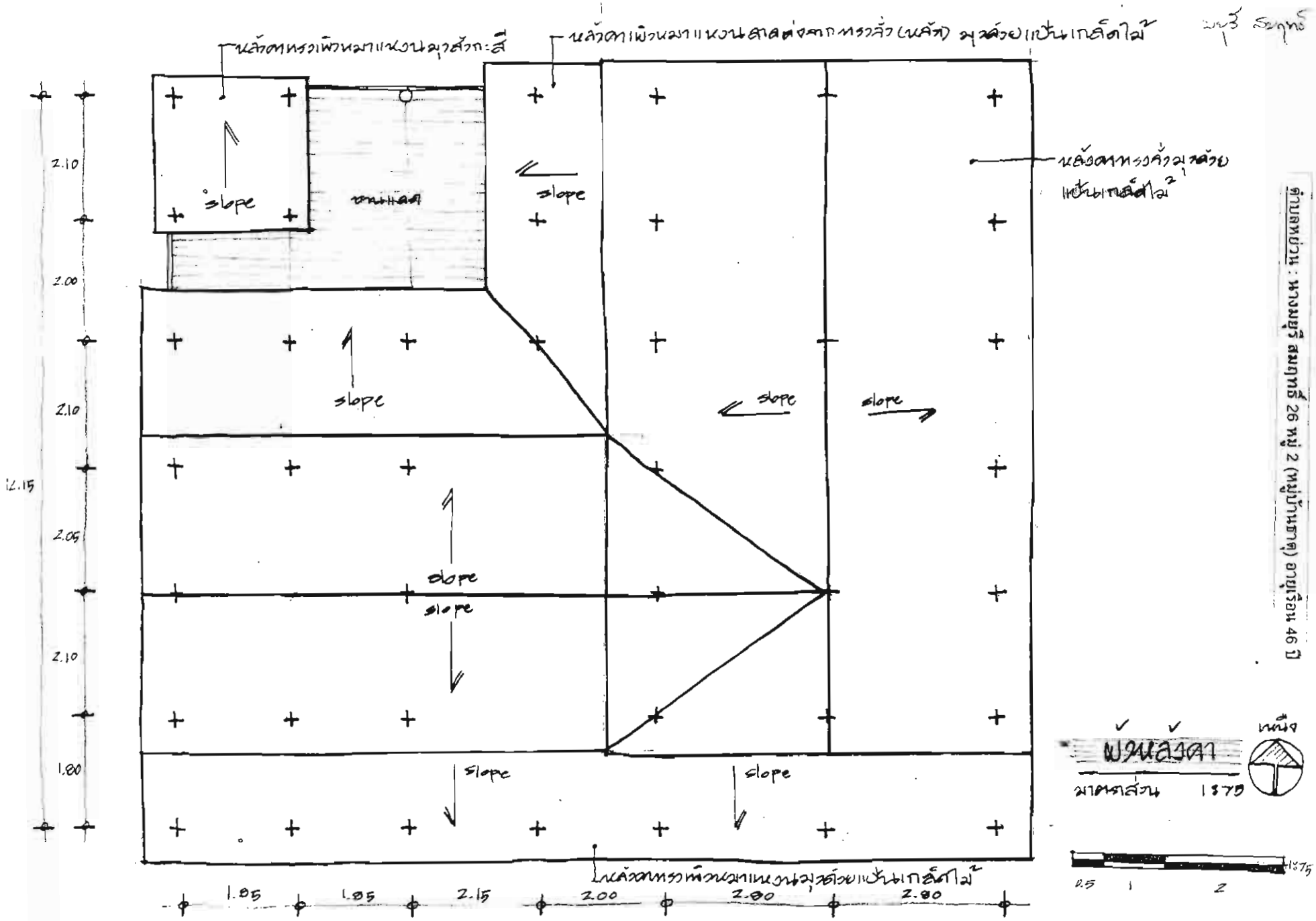
ตำบลเชียงบาน : นายสนอง แสงศรีจันทร์ 35 หมู่ 2 (หมู่บ้านทุ่งมอก) อายุเรือน 30 กว่าปี

22.00
29.00
44.00
ไร่สวน
ไกลเตรียมพื้นที่ราชปลูก
ตัวเรือน
เก็บน้ำ
7.79
9.80
พักผ่อนตาร่ม
8.30
32.00
20.00
4.90 ทางเข้า
บ่อน้ำ
สวน
16.00
6.90
24.90
บ้านพักอาศัย
2 ชั้นครึ่งปูนครึ่งไม้
สวนตาร่ม
กล้วย
ต้นไม้
ผังบริเวณ
มาตราส่วน 1:400
18.60
10.80
3.50
2.00
1.00
3.50
2
4
6
8
10
18.400

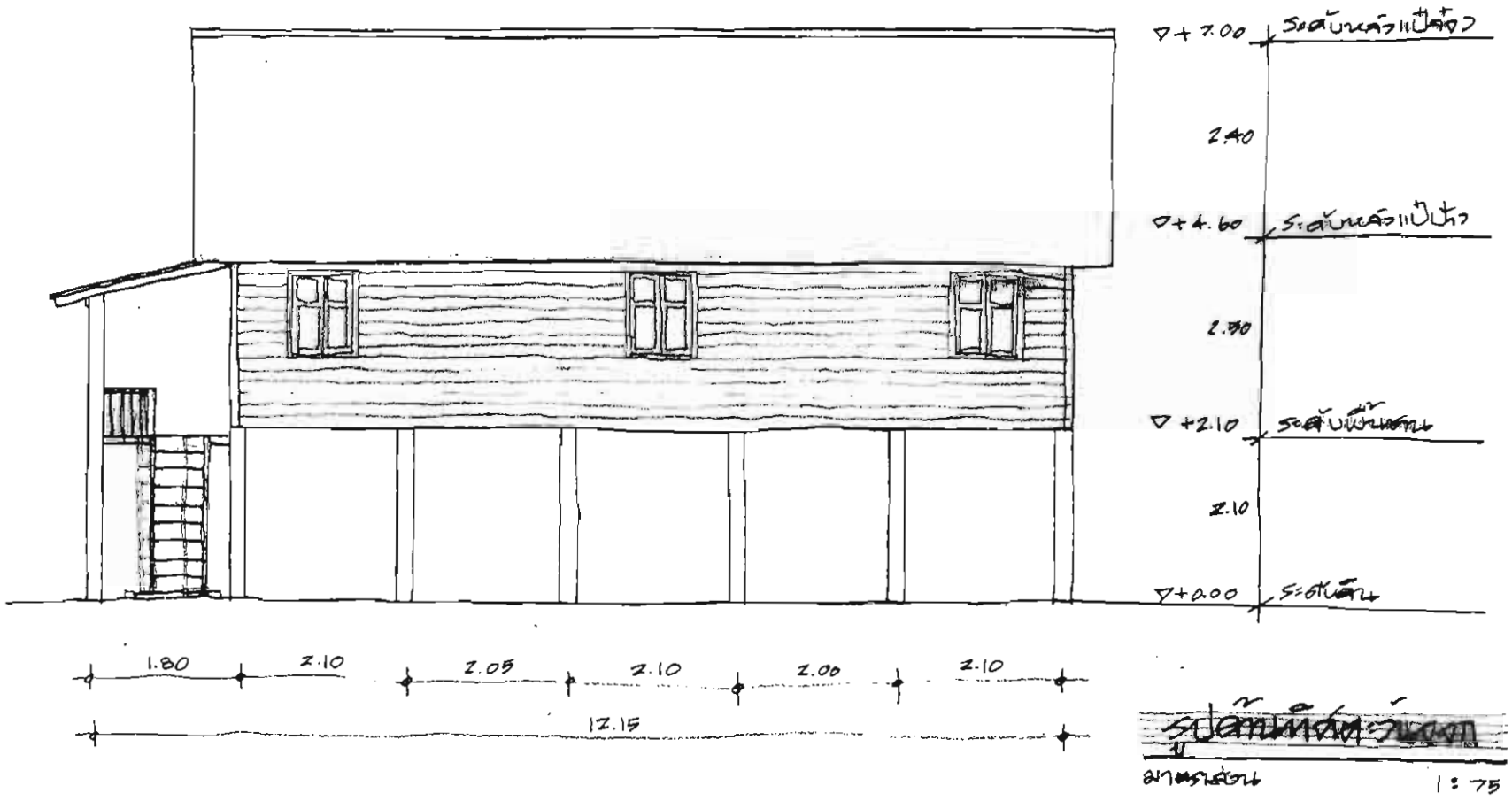
ด้านหน้าบ้าน : หมู่บ้านสมุทรี 26 หมู่ 2 (หมู่บ้านเดิม) อายุเรือน 46 ปี

ตำบลหย่วน : นางมยุรี สมฤทธิ์ 26 หมู่ 2 (หมู่บ้านธาตุ) อายุเรือน 46 ปี

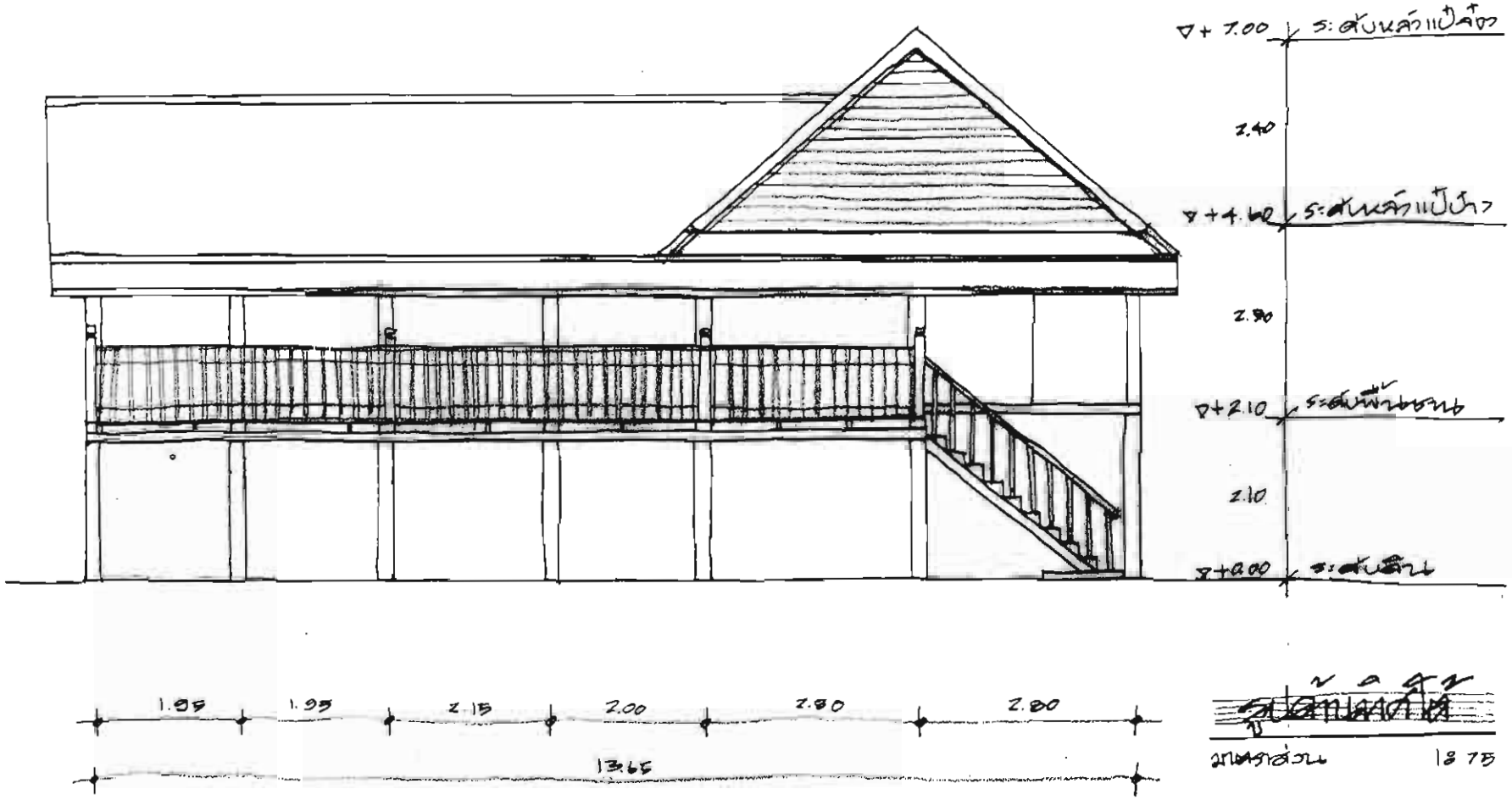

ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ 60000

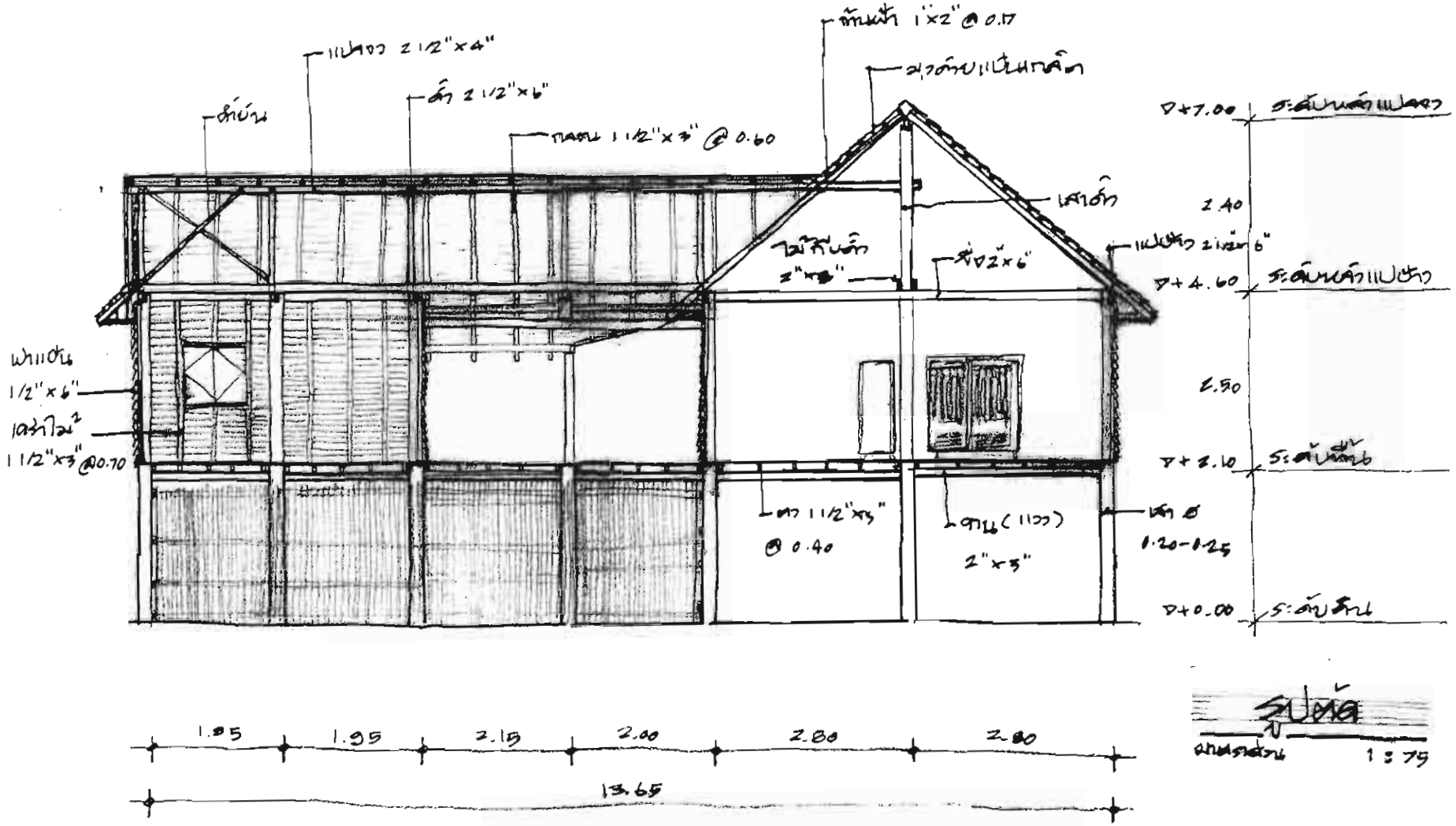
มยุรี สมฤทธิ์

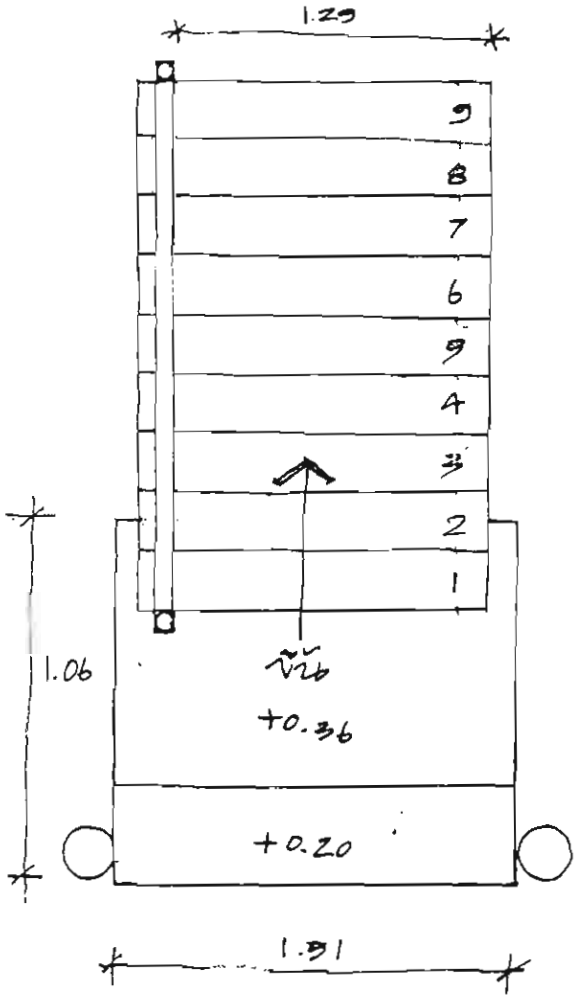
ตำบลหย่วน : นางมยุรี สมฤทธิ์ 26 หมู่ 2 (หมู่บ้านธาตุ) อายุเรือน 46 ปี

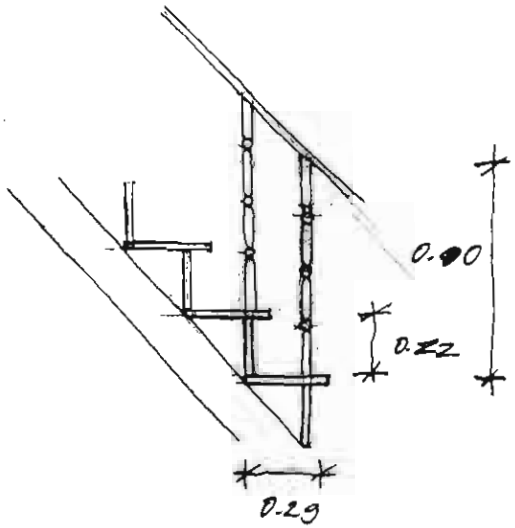

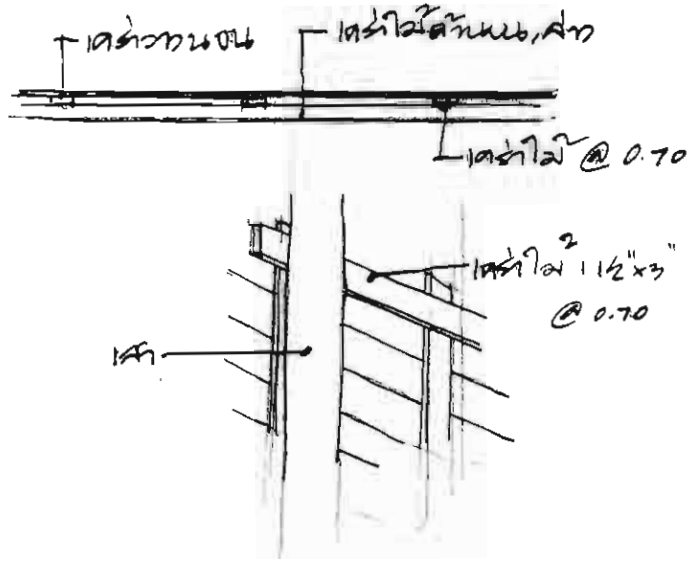
ตำบลหย่วน : นางมยุรี สมฤทธิ์ 26 หมู่ 2 (หมู่บ้านธาตุ) อายุเรือน 46 ปี

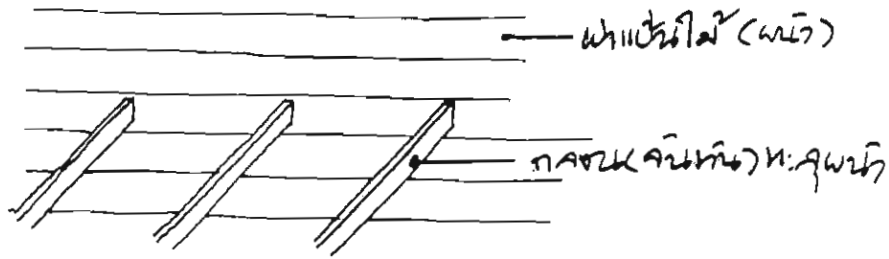

ตำบลหย่วน : นางมยุรี สมฤทธิ์ 26 หมู่ 2 (หมู่บ้านชาตุ) อายุเรือน 46 ปี

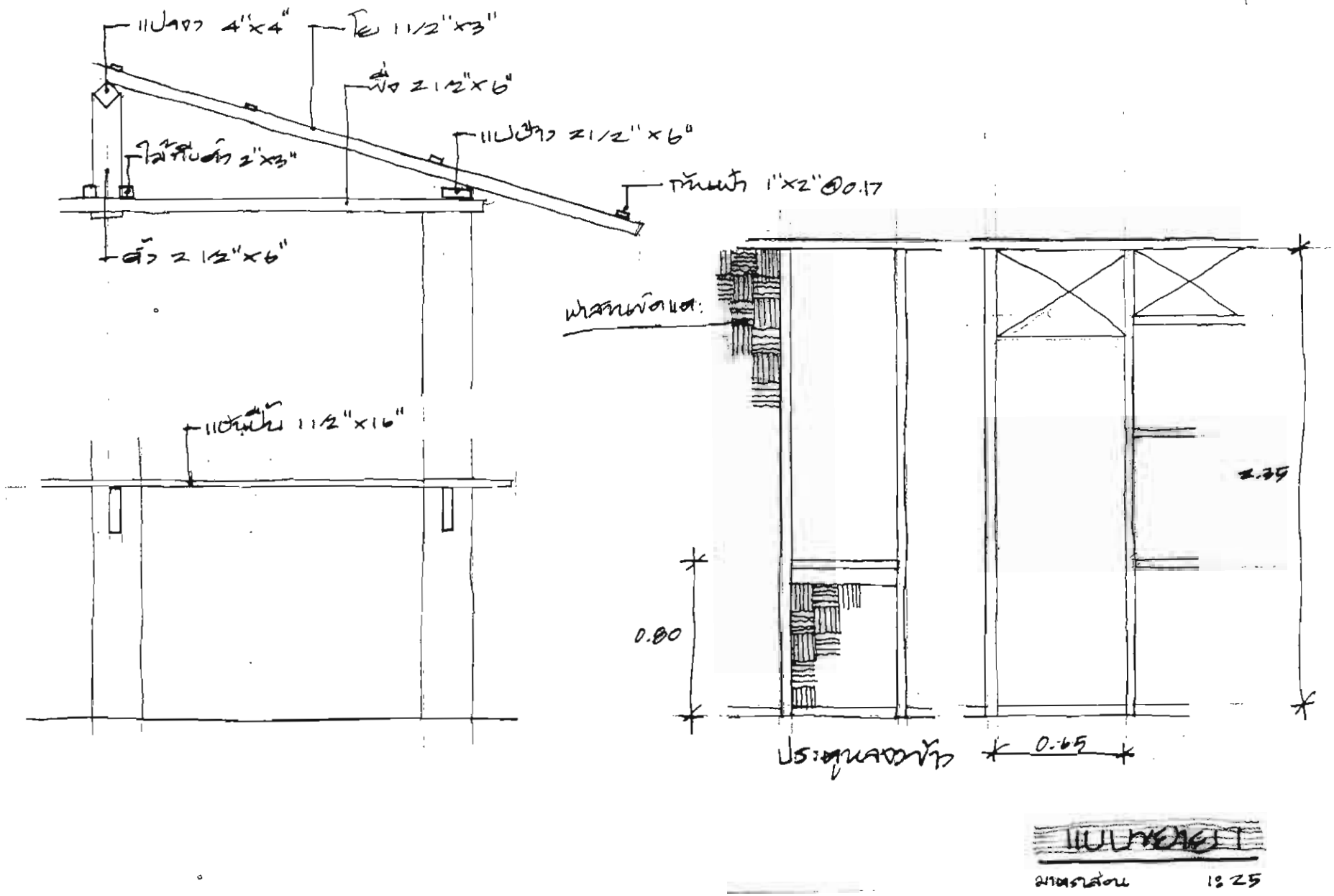

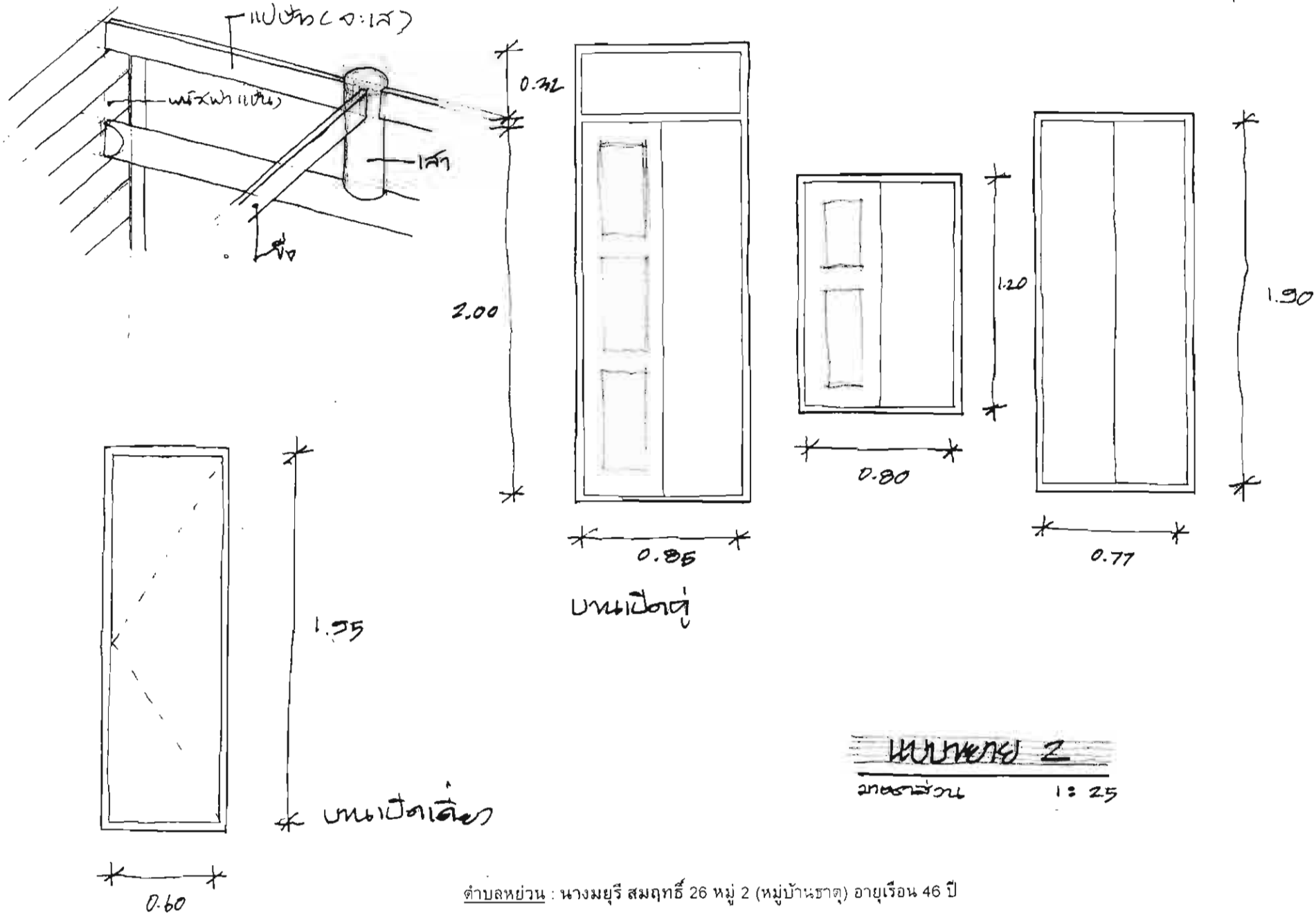
แบบขยายรายละเอียดการสร้าง

มาตราส่วน 1:25

ตำบลหย่วน : นางมยุรี สมฤทธิ์ 26 หมู่ 2 (หมู่บ้านธาตุ) อายุเรือน 46 ปี

ตำบลหย่วน : นางมยุรี สมฤทธิ์ 26 หมู่ 2 (หมู่บ้านธาตุ) อายุเรือน 46 ปี

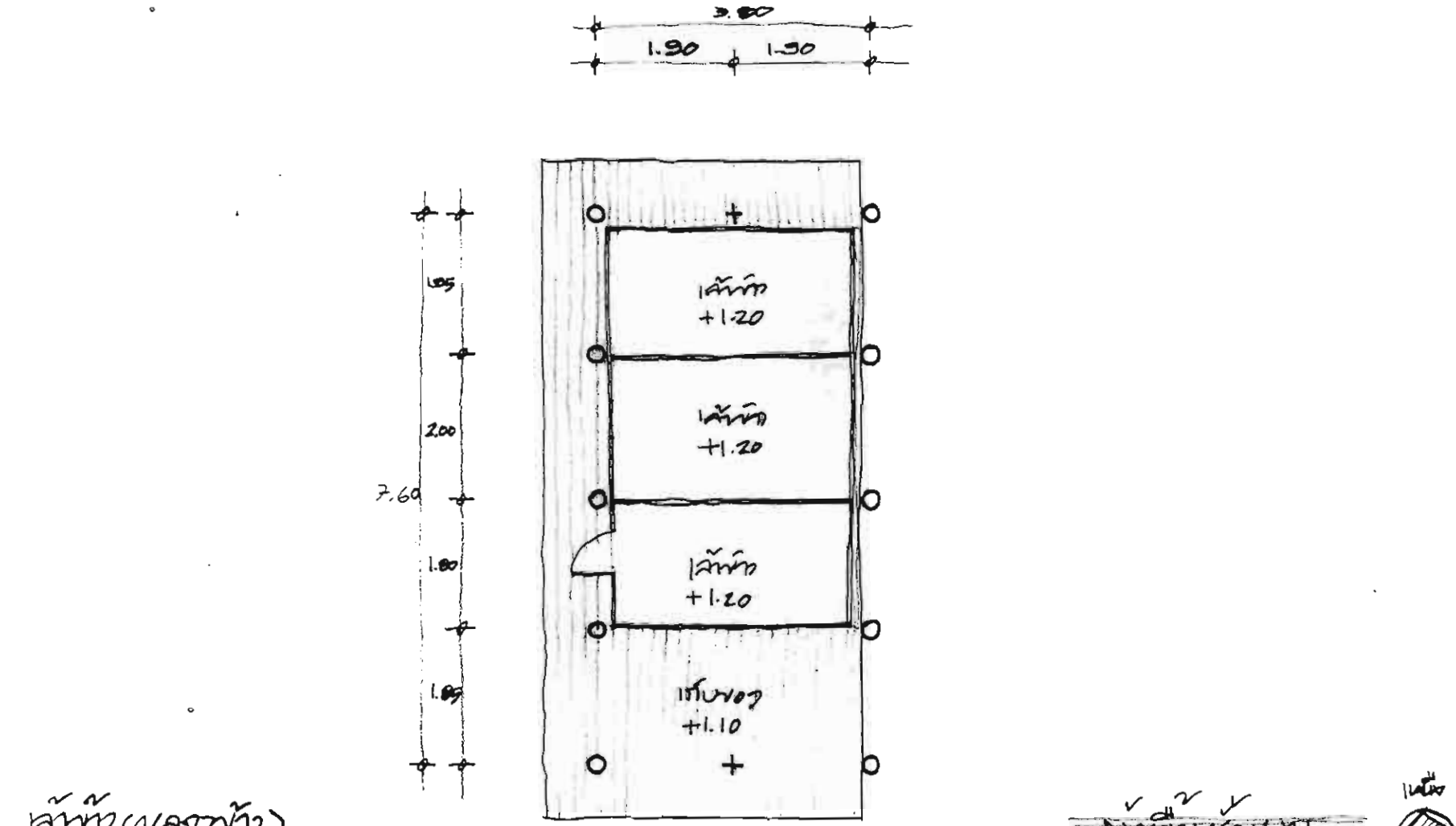

แบบหมายเลข 2

มาตราส่วน 1 : 25

ตำบลหย่วน : นางมยุรี สมฤทธิ์ 26 หมู่ 2 (หมู่บ้านชาตุ) อายุเรือน 46 ปี

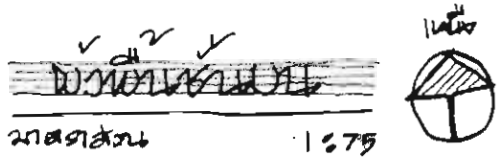
ตำบลหนองหาน : หนองหาน อำเภอเมือง (หมู่บ้านหาด) 2 หมู่ 26 ถนนไทรงาม ซอย 46 ปี

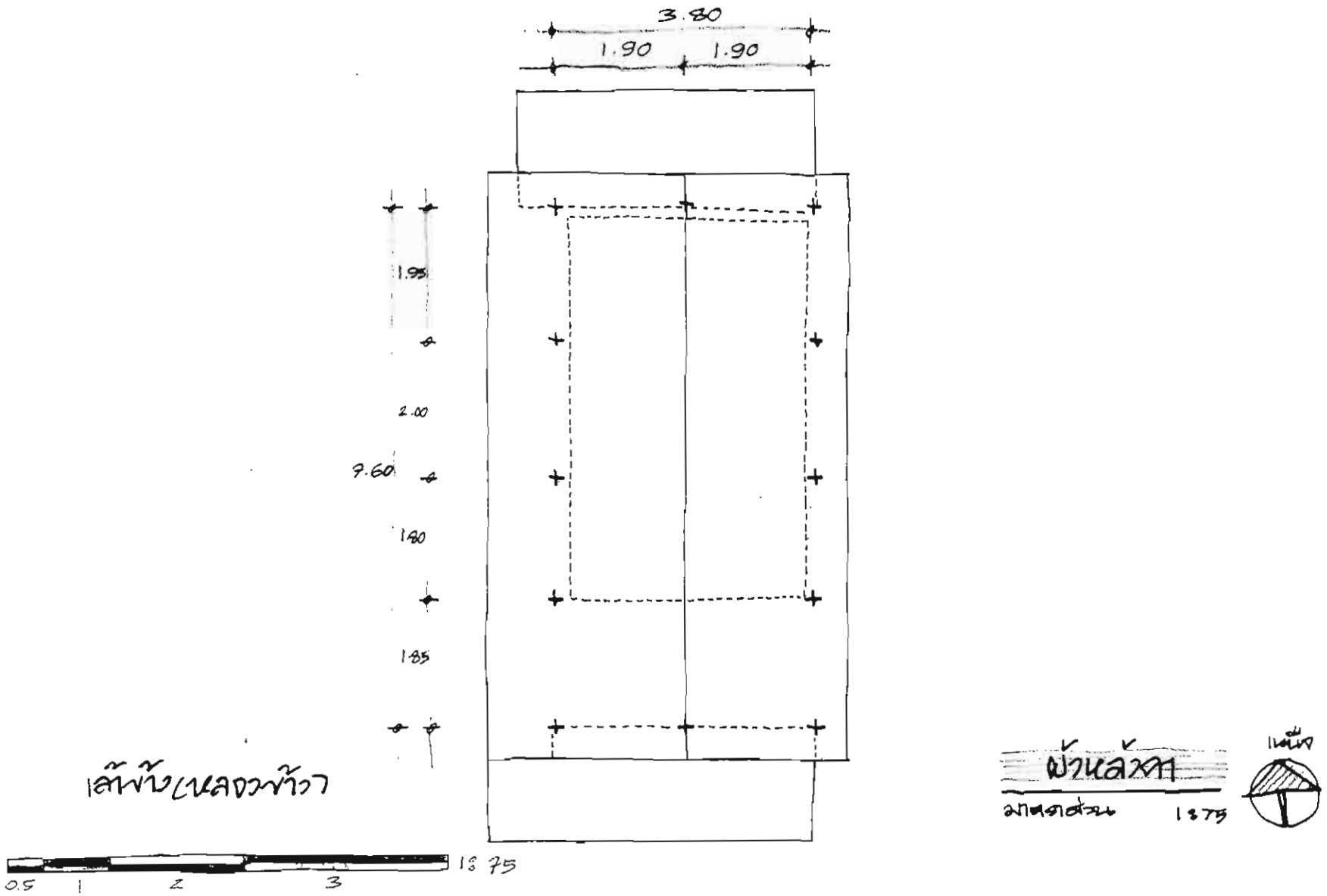
เล้าหัก (หลังวัด)

1:75

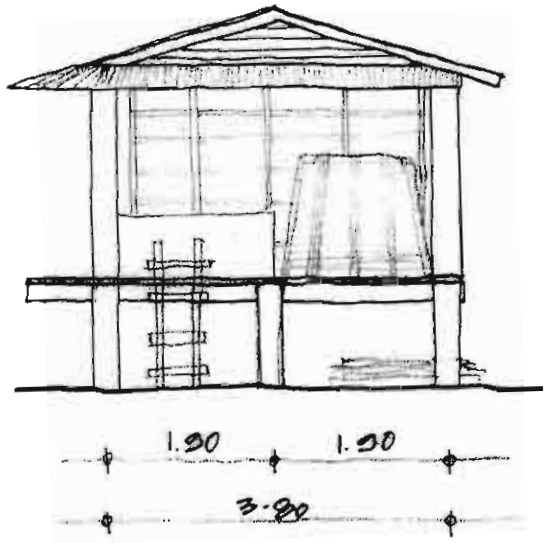
0.5 1 2 3

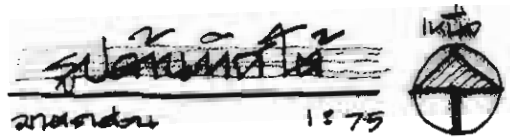
ตำบลหย่วน : นางมยุรี สมฤทธิ์ 26 หมู่ 2 (หมู่บ้านชาตุ) อายุเรือน 46 ปี

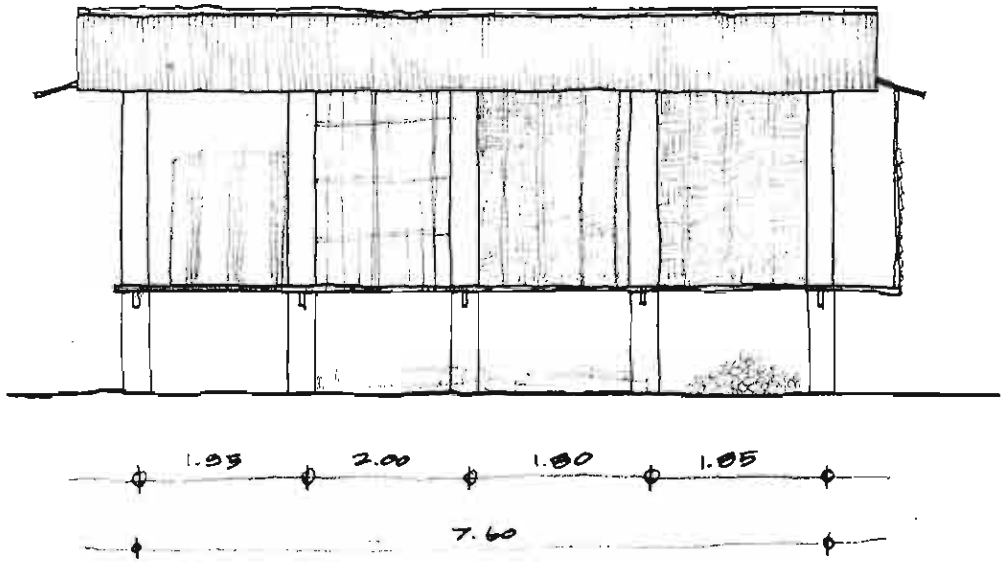
ตำบลหย่วน : นางมยุรี สมฤทธิ์ 26 หมู่ 2 (หมู่บ้านธาตุ) อายุเรือน 46 ปี

เล้าข้าว(หลองข้าว)

ตำบลหย่วน : นางมยุรี สมฤทธิ์ 26 หมู่ 2 (หมู่บ้านชาตุ) อายุเรือน 46 ปี

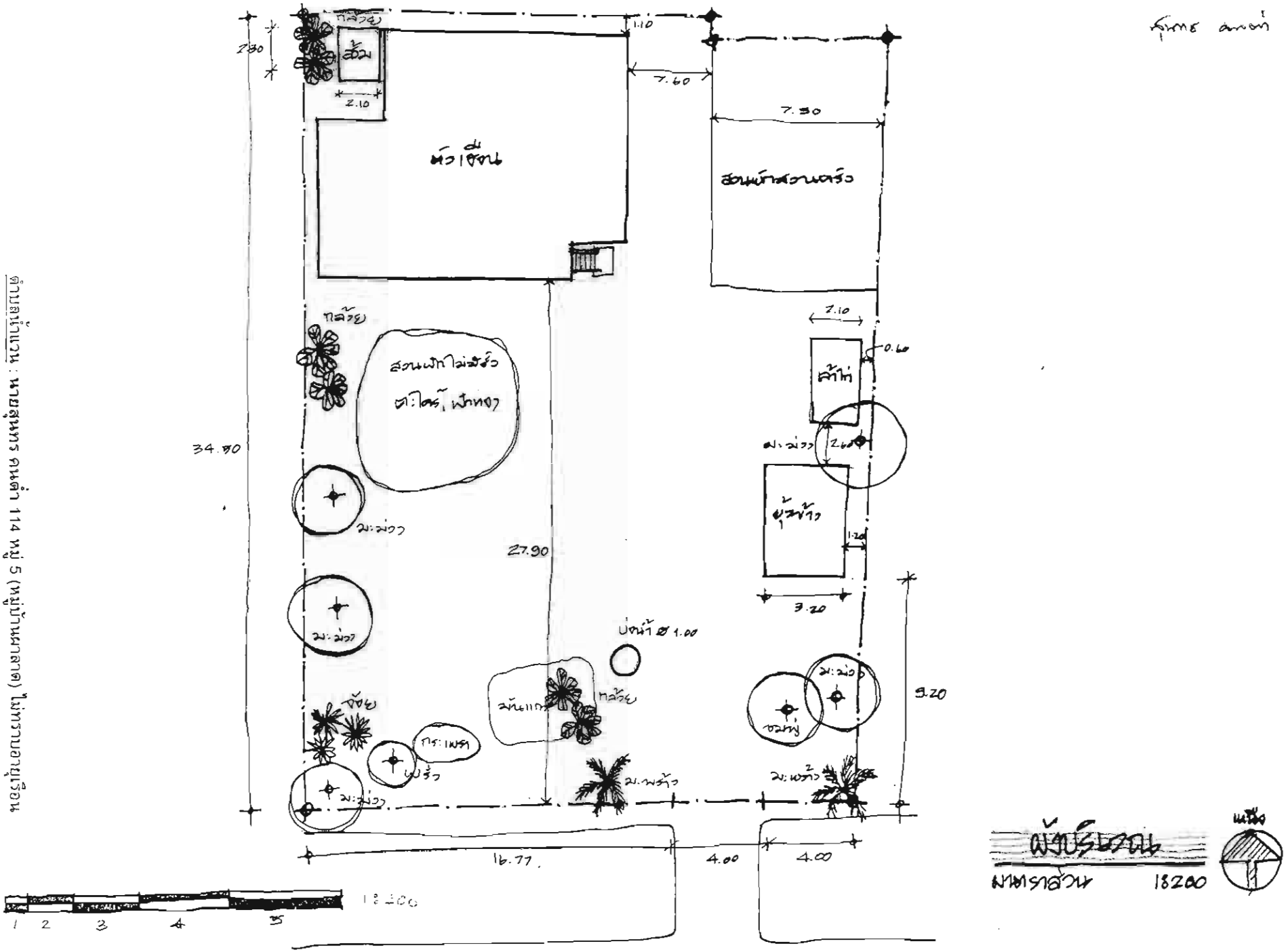

· เสาท้าว(หลวงท้าว)

รูปด้านทิศตะวันออก

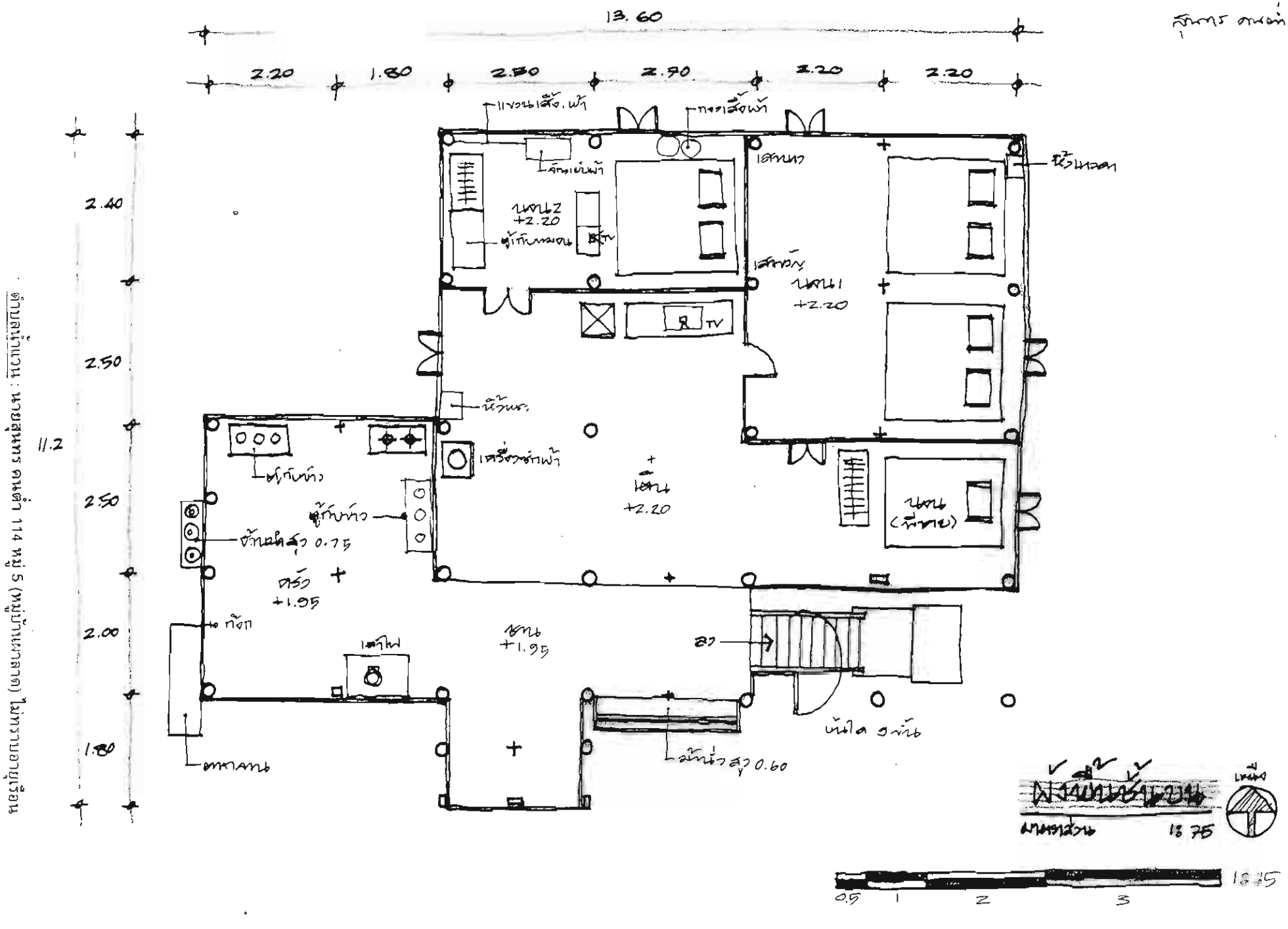
มาตราส่วน 1 : 75

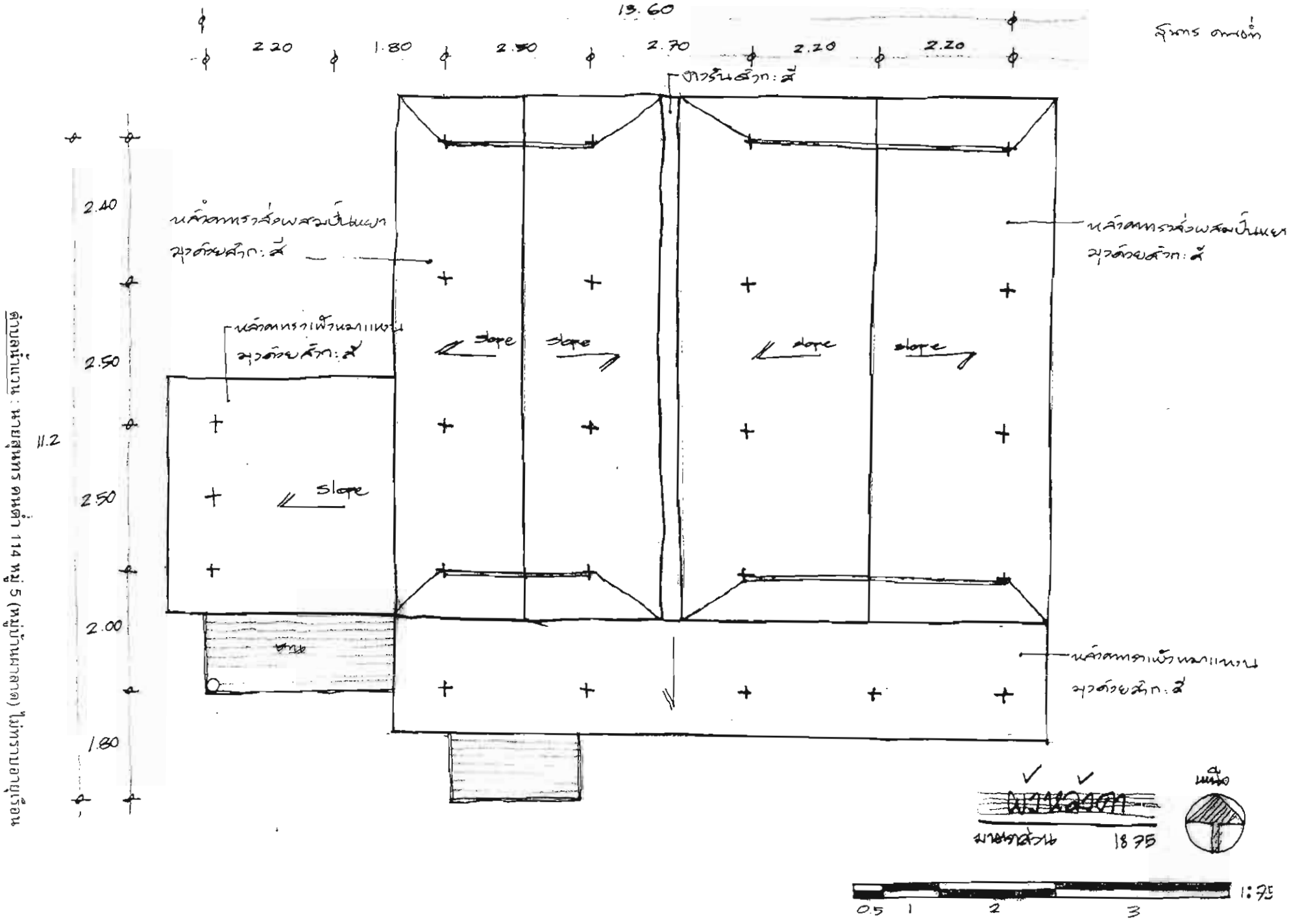
<u>ตำบลหย่วน</u> : นางมยุรี สมฤทธิ์ 26 หมู่ 2 (หมู่บ้านธาตุ) อายุเรือน 46 ปี

ที่ดินเลขที่ 114 หมู่ 5 (หมู่บ้านเหลาเจริญ) ตำบลเหมืองแก้ว อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

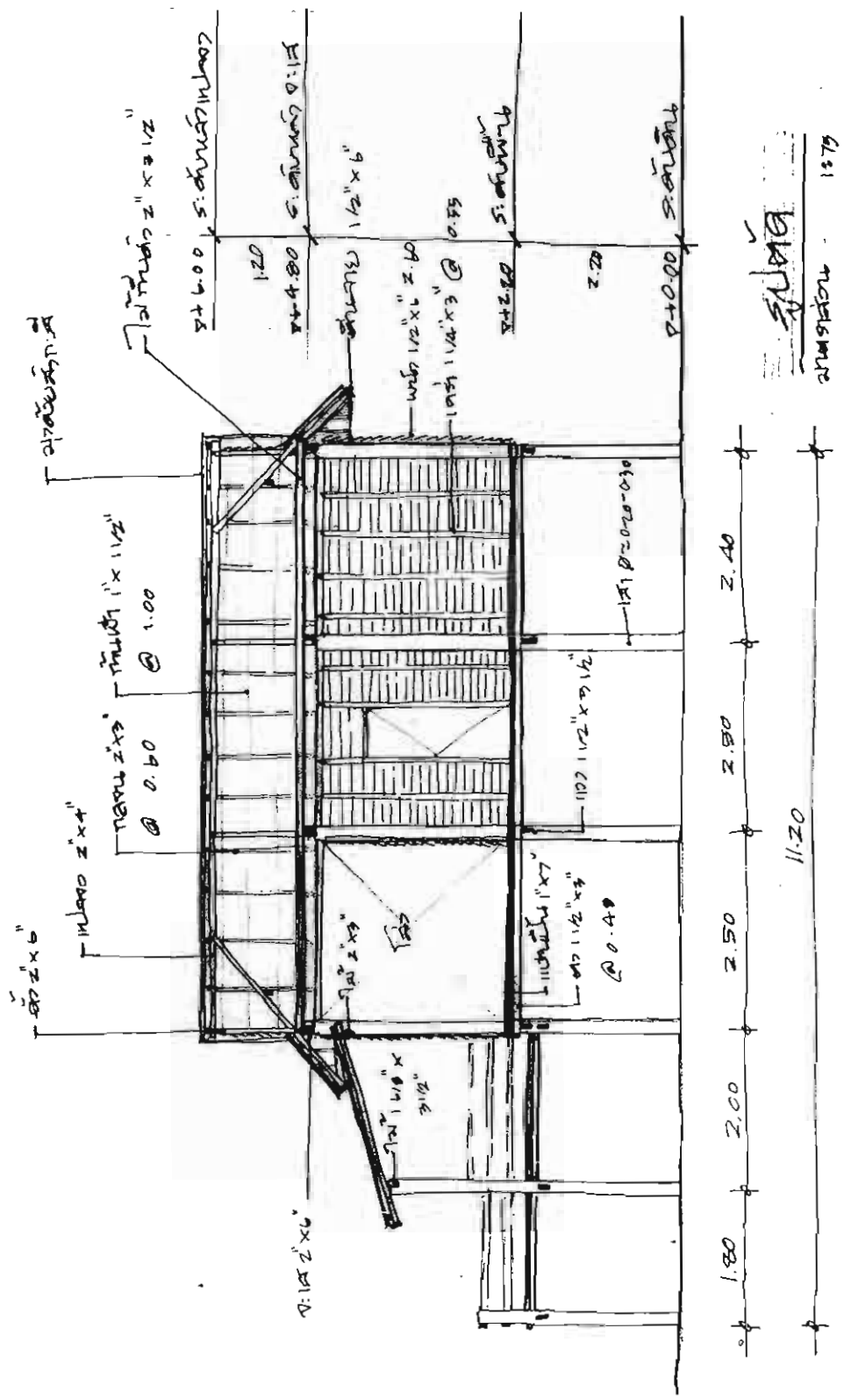
11.2
2.40
2.50
2.50
2.00
1.80
13.60
2.20
2.20
2.20
2.50
1.80
2.20
ตู้เย็น
ตู้กับข้าว
ตู้เสื้อผ้า
ตู้เสื้อผ้า
ตู้เสื้อผ้า

13.60
2.20
1.80
2.80
2.90
2.20
2.20
11.2
2.40
2.50
2.50
2.00
1.80
ห้องนอน 2
+2.20
ตู้เก็บของ
TV
ห้องนอน 1
+2.20
ตู้เก็บผ้า
ตู้เก็บของ
ชั้นวางสูง 0.75
ครัว
+1.95
ห้องน้ำ
ตู้เก็บของ
เตาไฟ
ห้องนอน
+1.95
ขึ้น
ห้องน้ำสูง 0.60
ห้องนอน
(ที่จอดรถ)
ห้องนั่งเล่น
+2.20
ทางเดินเข้าบ้าน
ทางเดินเข้าบ้าน
ทางเดินเข้าบ้าน
ทางเดินเข้าบ้าน
1:75
0.5
1
2
3

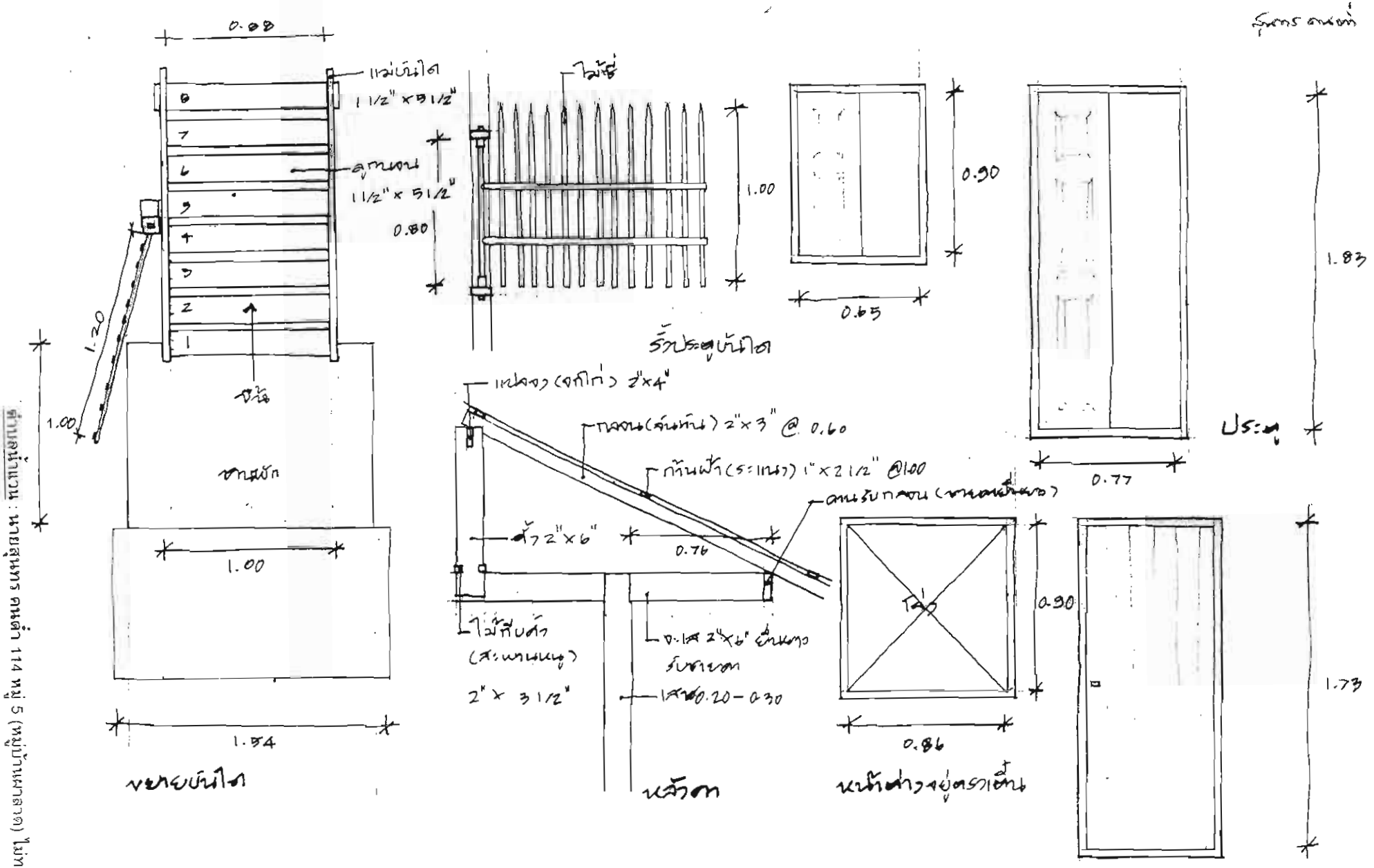

13.60
2.20
1.80
2.50
2.70
2.20
2.20
ผนังกระจกสีชา : สี
หล่อคอนกรีตเสริมเหล็กผสมสีน้ำตาลแดง
ผิวด้านสีชา : สี
หล่อคอนกรีตเสริมเหล็กผสมสีน้ำตาลแดง
ผิวด้านสีชา : สี
หล่อคอนกรีตเสริมเหล็กผสมสีน้ำตาลแดง
ผิวด้านสีชา : สี
Slope
Slope
Slope
Slope
Slope
หล่อคอนกรีตเสริมเหล็กผสมสีน้ำตาลแดง
ผิวด้านสีชา : สี
11.2
2.40
2.50
2.50
2.00
1.80
ผนังกระจกสีชา : สี (หนาไม่น้อยกว่า 5 มม.) โครงสร้างเหล็กรูปพรรณ หนา 1.14 มม.
1:75
0.5
1
2
3

ตำบลน้ำแวน : **นายสุนทร คนตำ** 114 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) ไม่ทราบอายุเรือน

1.80
2.00
2.50
2.50
2.40
11.20
0.20
2.20
0.20
1.20

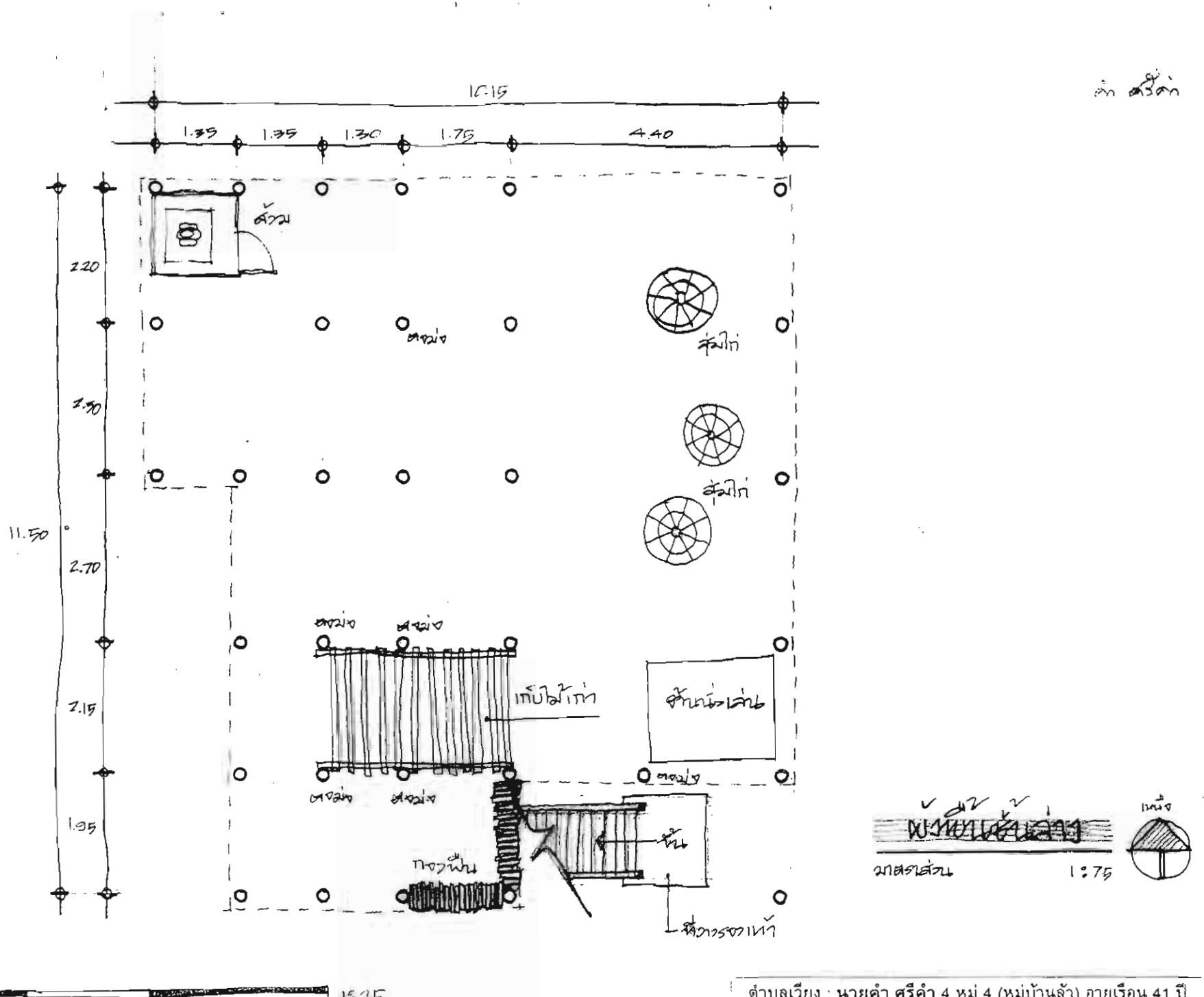

ตำบลน้ำแวน : นายสุนทร คนต่ำ 114 หมู่ 5 (หมู่บ้านผาลาด) ไม่ทราบอายุเรือน

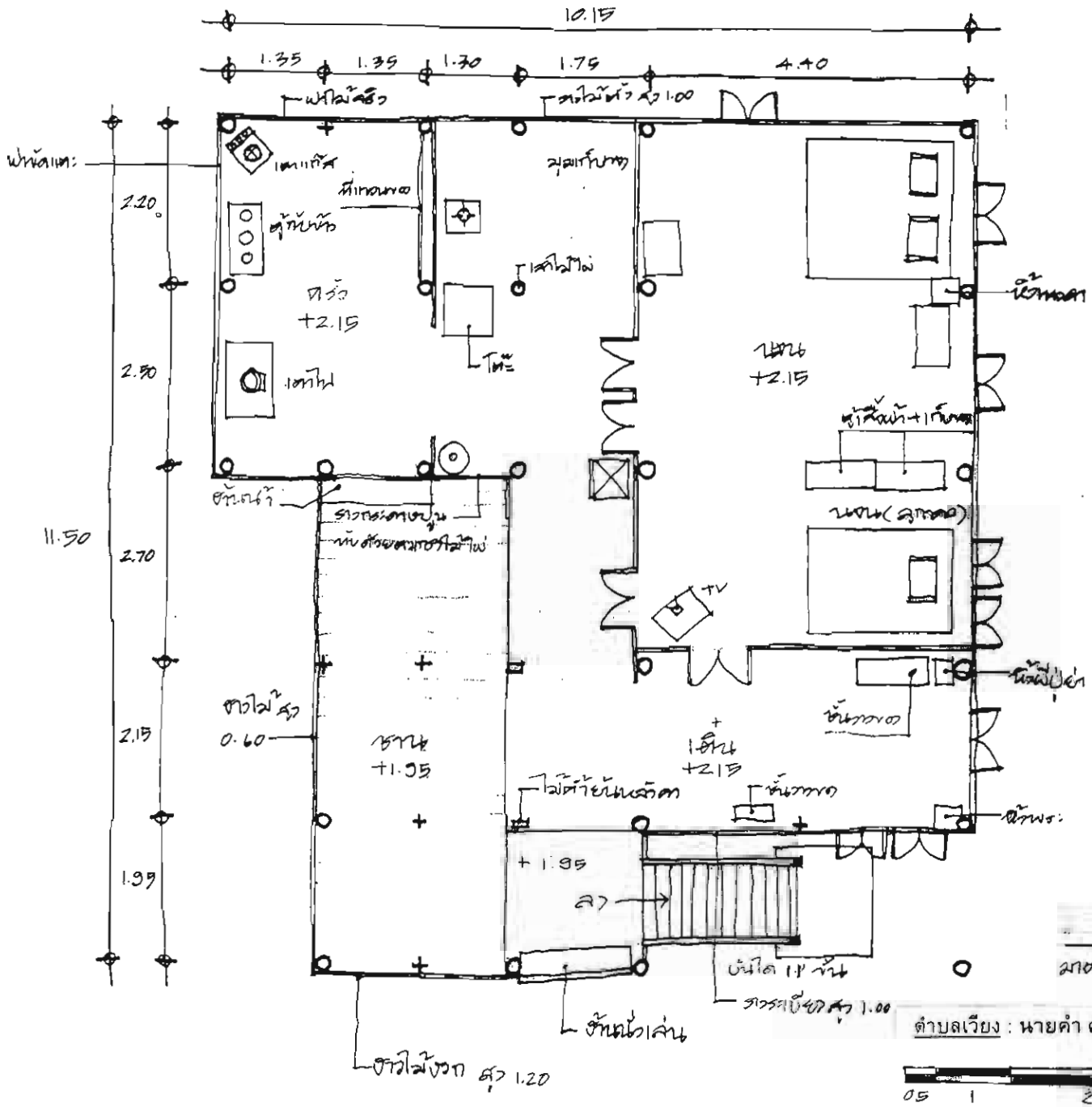

ที่มาของภาพ : หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพ (เทคโนโลยี) ม.1-3

ตำบลเวียง : นายคำ ศรีคำ 4 หมู่ 4 (หมู่บ้านล้า) อายุเรือน 41 ปี

ตำบลเวียง : นายคำ ศรีคำ 4 หมู่ 4 (หมู่บ้านล้า) อายุเรือน 41 ปี

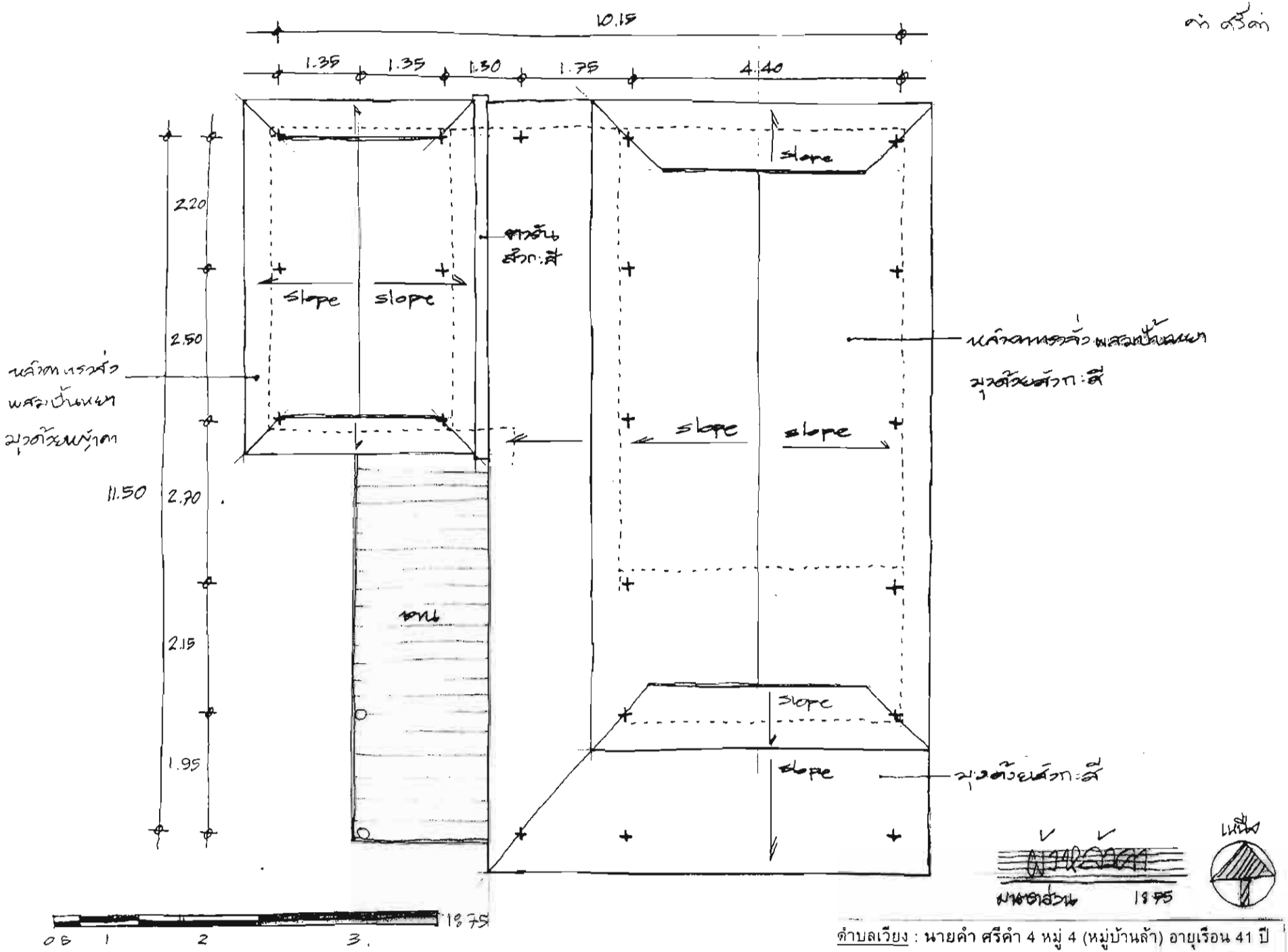
พรรณาพื้นบ้าน

มาตราส่วน 1:75

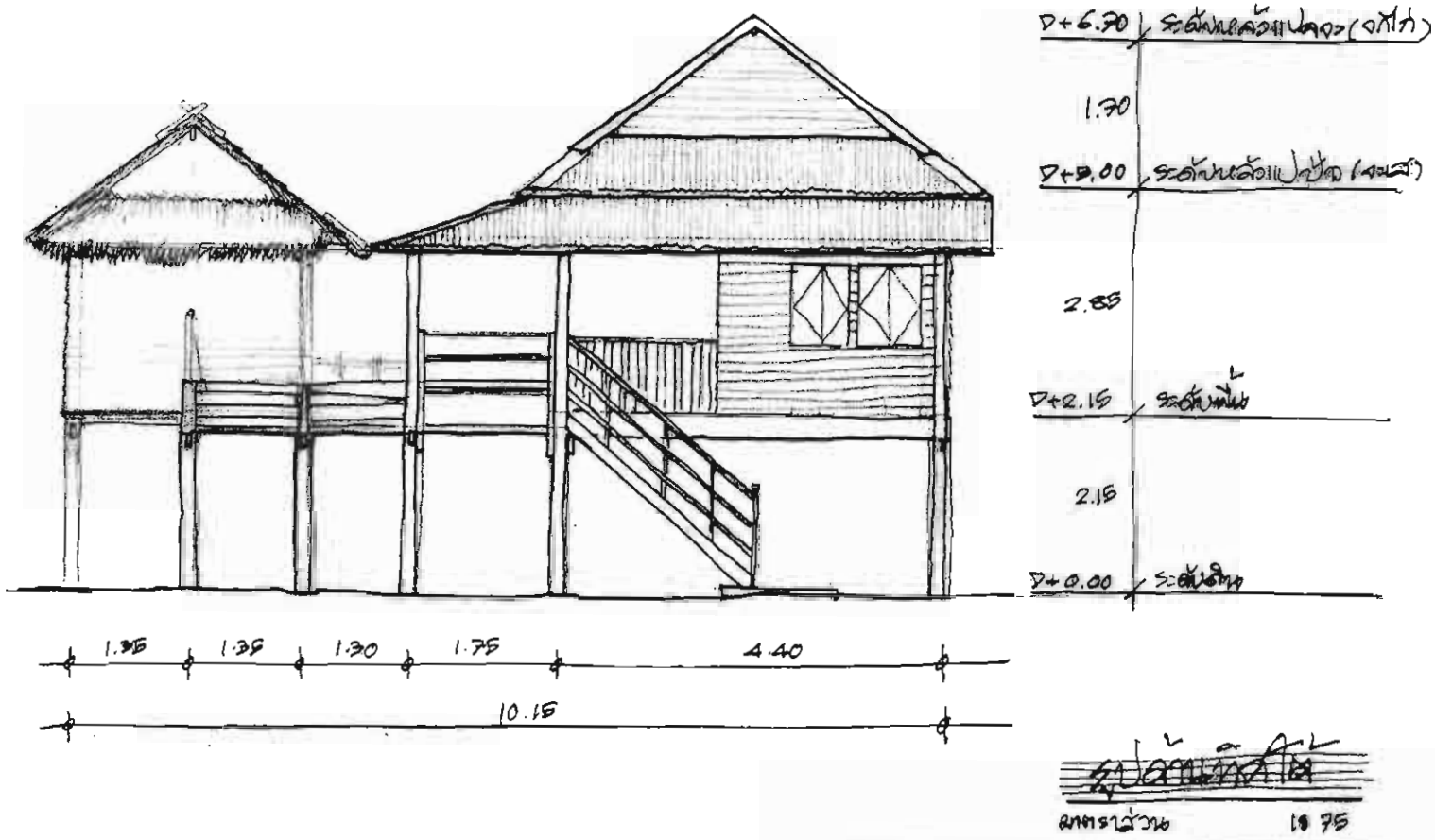
ทิศเหนือ

ตำบลเวียง : นายคำ ศรีคำ 4 หมู่ 4 (หมู่บ้านล้า) อายุเรือน 41 ปี

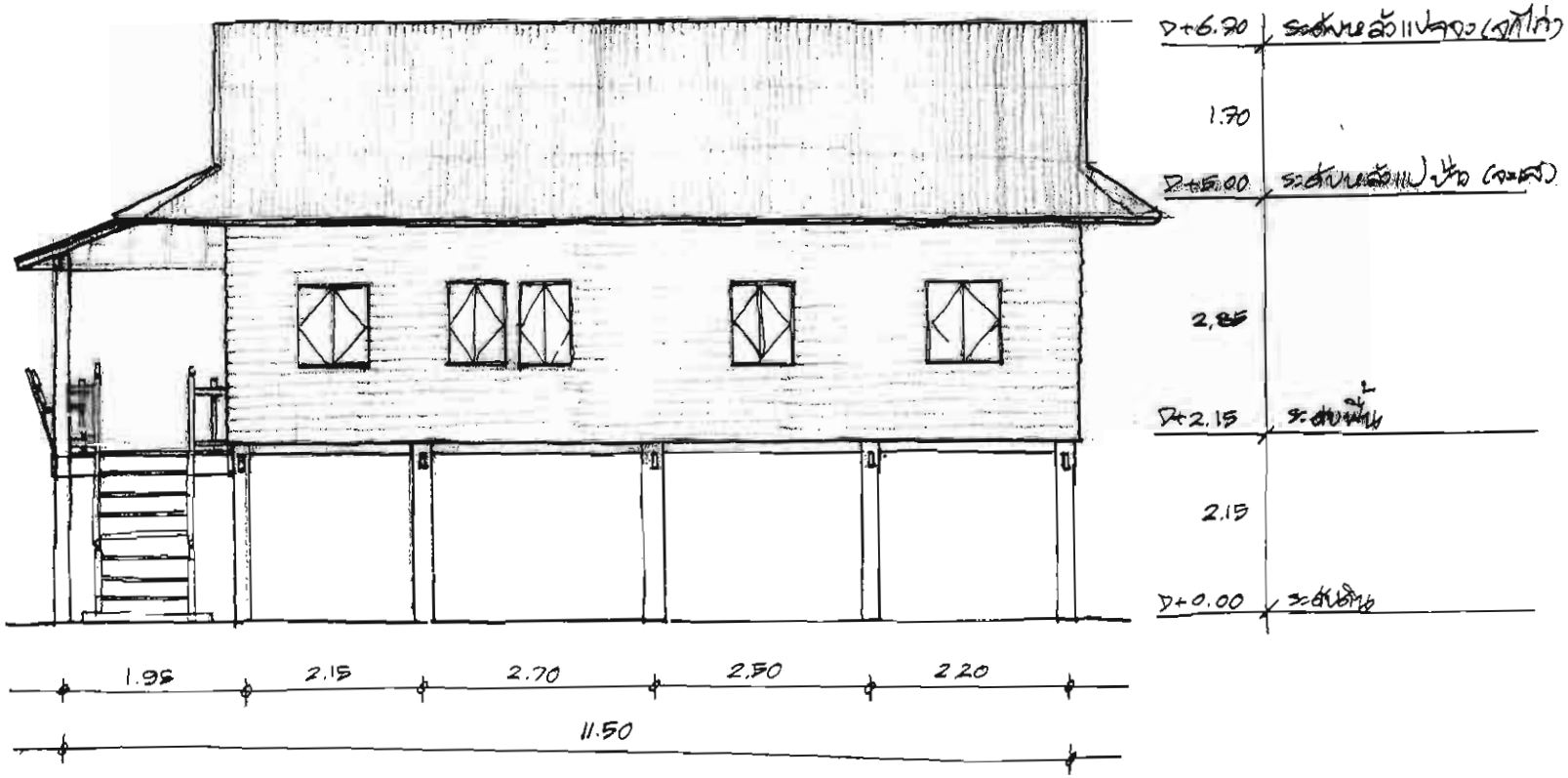
0 0.5 1 2 3 1:75

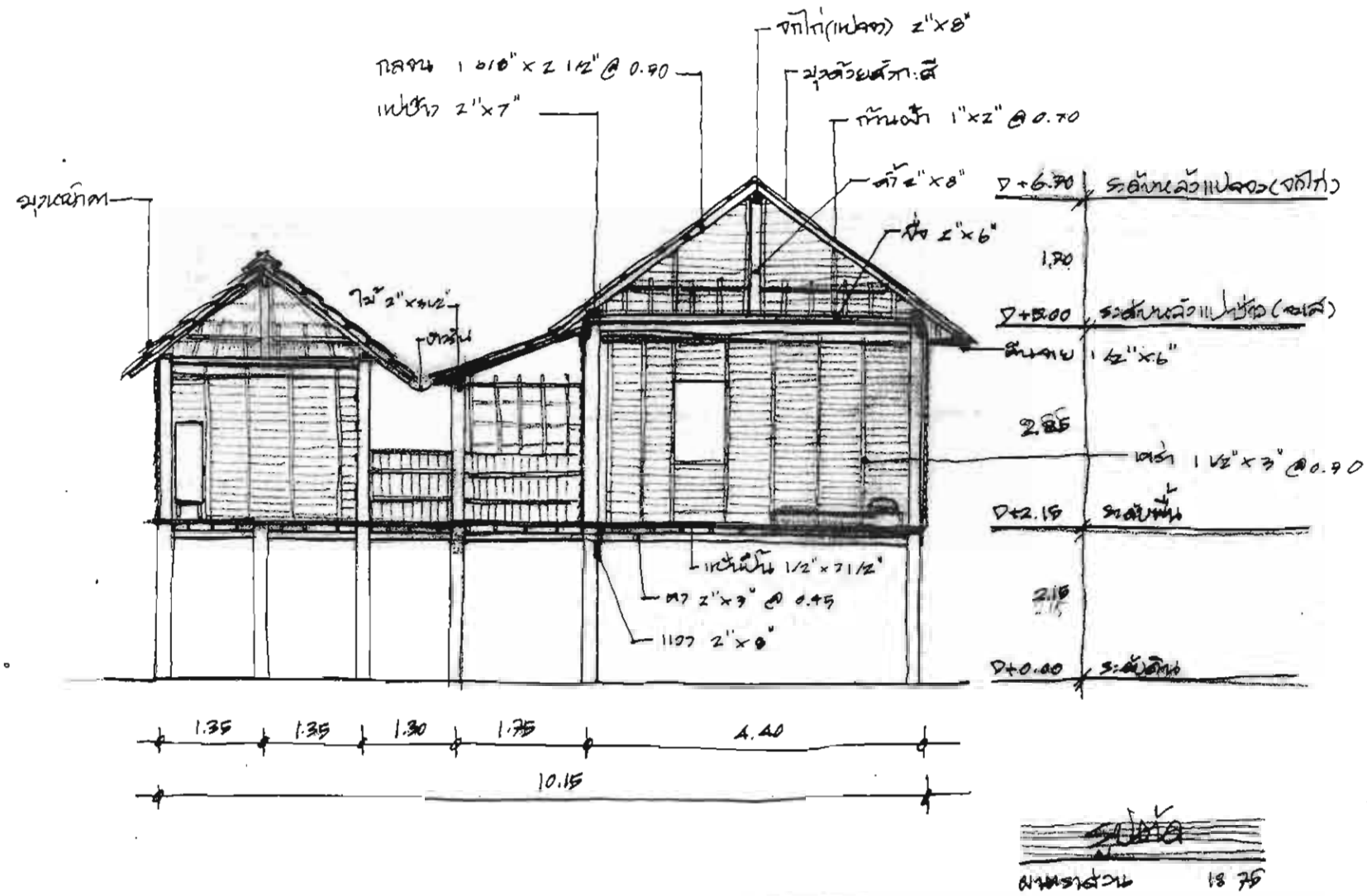
ตำบลเวียง : นายคำ ศรีคำ 4 หมู่ 4 (หมู่บ้านล้า) อายุเรือน 41 ปี

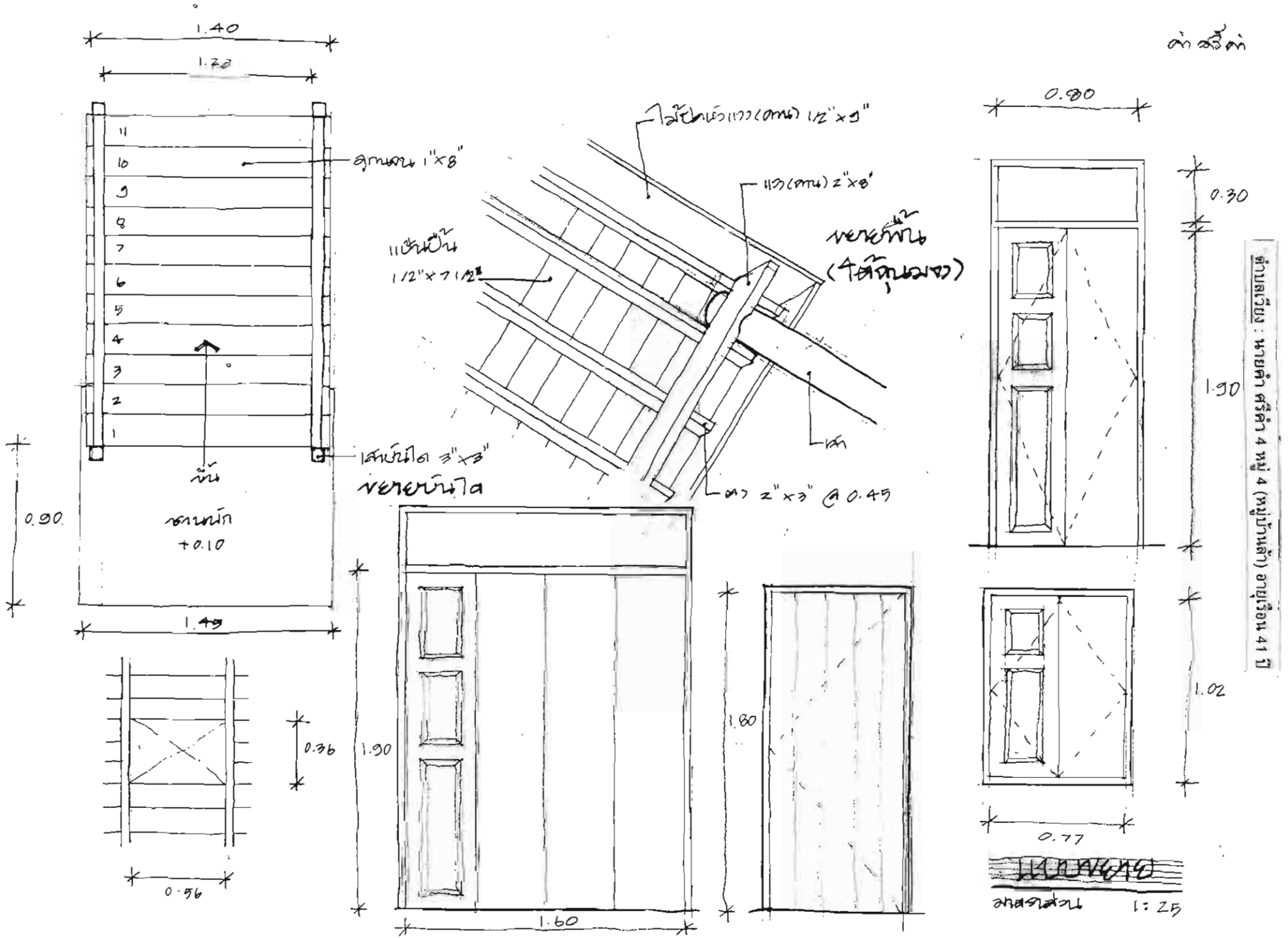
ตำบลเวียง : นายคำ ศรีคำ 4 หมู่ 4 (หมู่บ้านล้า) อายุเรือน 41 ปี :

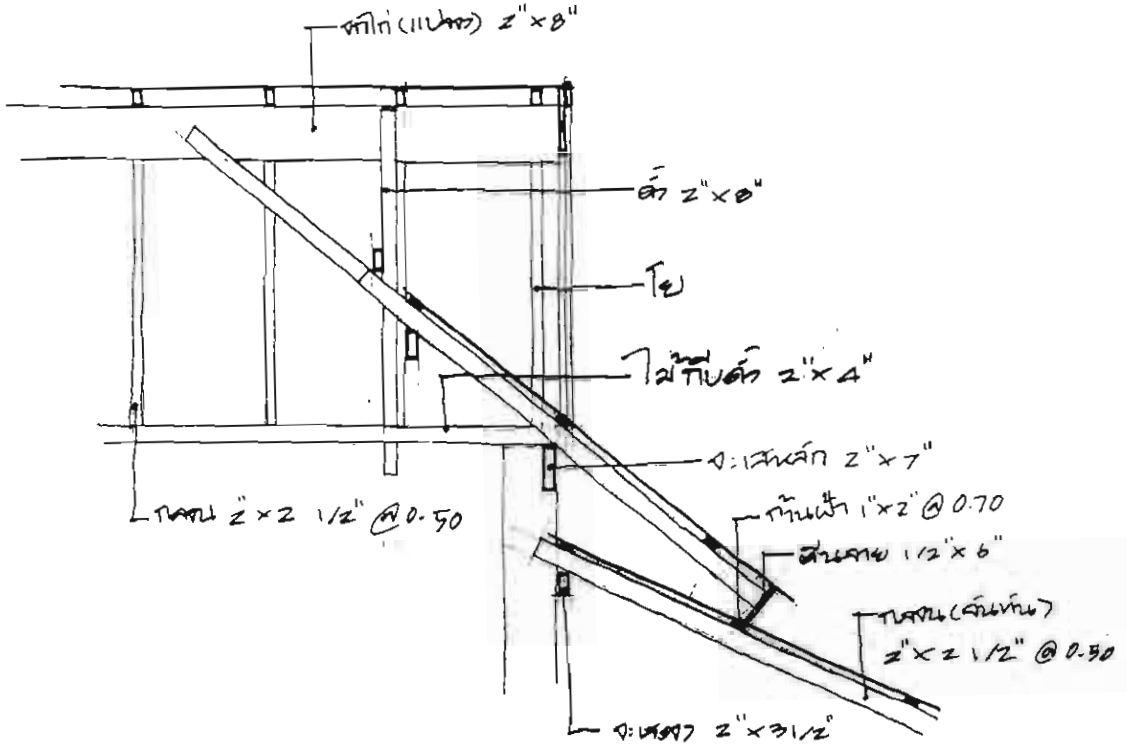

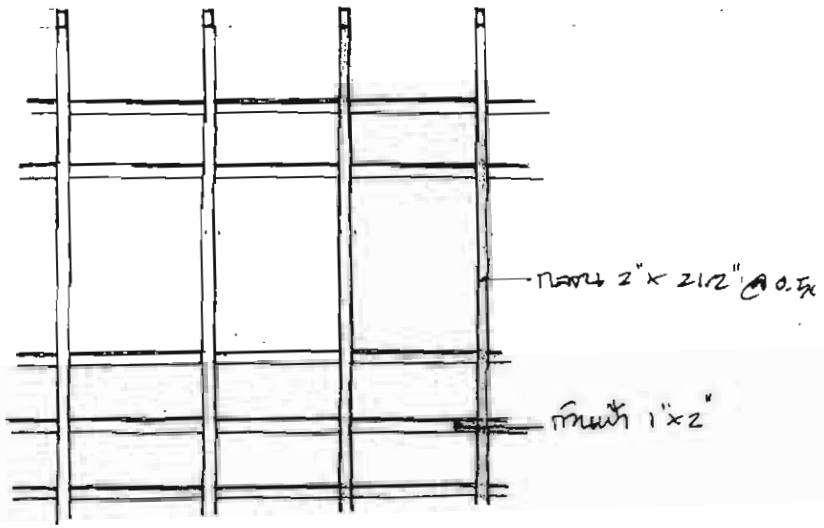
ตำบลเวียง : นายคำ ศรีคำ 4 หมู่ 4 (หมู่บ้านล้า) อายุเรือน 41 ปี

ตำบลเวียง : นายคำ ศรีคำ 4 หมู่ 4 (หมู่บ้านล้า) อายุเรือน 41 ปี

1.40
1.20
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
ตงหมอน 1"x8"
เสาบันได 3"x3"
ขยายบันได
ขั้น
0.90
ลานหน้า
+0.10
1.45
0.36
0.96
1.90
1.60
ไม้ปิดหัวแป(ตงหมอน) 1/2"x3"
แป(ตงหมอน) 2"x8"
แป่นบันได
1/2"x7 1/2"
ขยายบันได
(4 ตัวรุ่นเดียวกัน)
ตง 2"x3" @ 0.45
0.80
0.30
1.90
1.80
1.02
0.77
ประตูหน้า
มาตราส่วน 1:25
ประตูหน้า (หน้าบ้านหลัง) อายุเรือน 41 ปี

ระยะของกันเฟ้า (ระหว่าง) ส่วนใหญ่จะเหมือนกันหมด
บ้าง ย้อยบ้าง เพราะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่

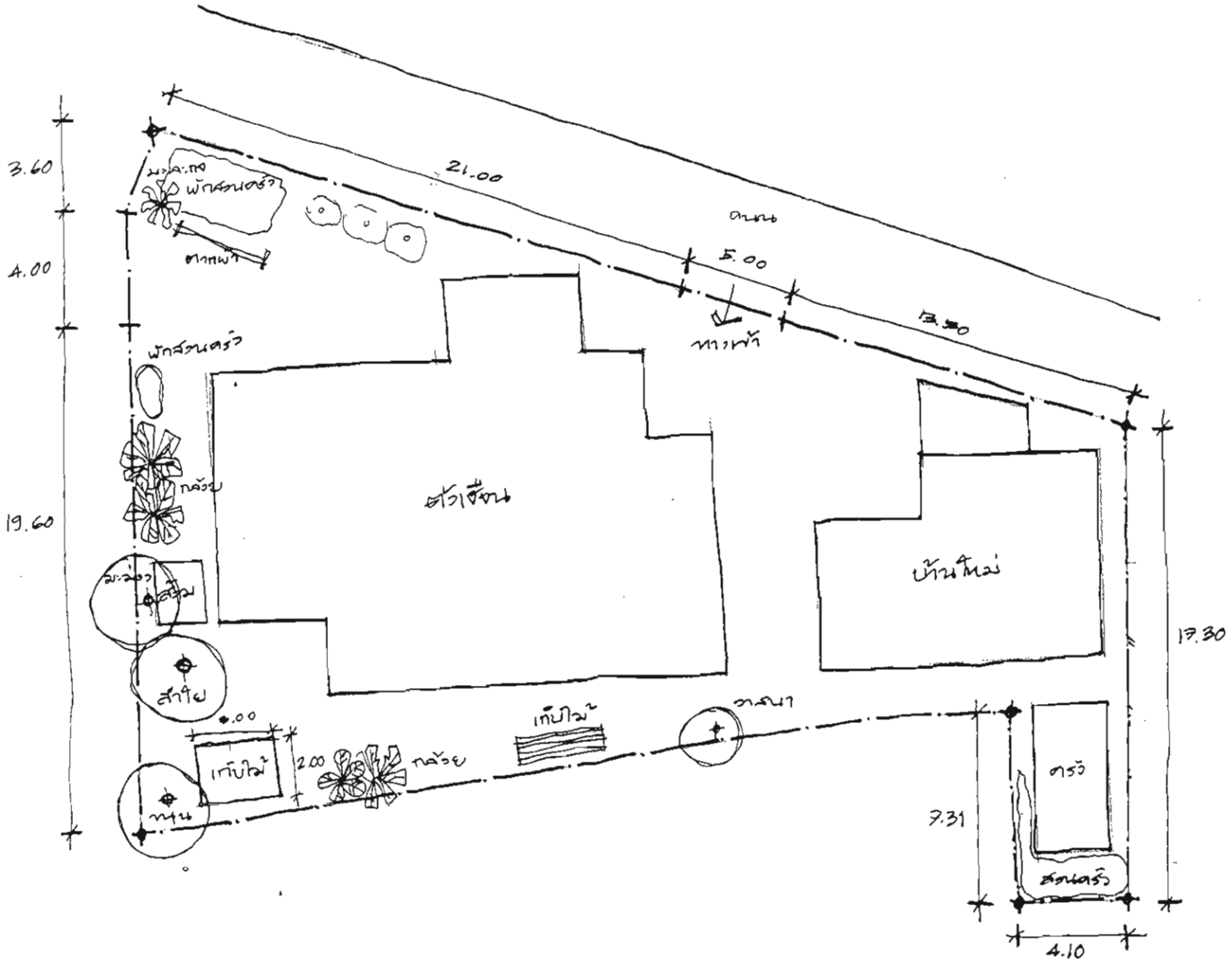
แบบขยายโครงสร้าง
มาตราส่วน 1:25

ตำบลเวียง : นายคำ ศรีคำ 4 หมู่ 4 (หมู่บ้านล้า) อายุเรือน 41 ปี

เรือนแฝดมีชานเชื่อมกับยุ้งข้าว

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อ. เชียงคำ จังหวัดพะเยา

นายผม หอมนาน (หมู่บ้านแพด) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 44 ปี
นายคำก้อน มังคลาด (หมู่บ้านแพด)ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 37 ปี
นางแอ่น ปัญจจอม (หมู่บ้านเชียงบาน) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 35 ปี
นางจ้อย หอมนาน (หมู่บ้านเชียงบาน) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 43 ปี
นางยอด หอมนาน (หมู่บ้านเชียงบาน) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 150 ปี
นางขัน หอมนาน (หมู่บ้านเชียงบาน) ตำบลเชียงบาน อายุเรือน 41 ปี
นางนวล ปะวัง (หมู่บ้านหย่วน) ตำบลหย่วน อายุเรือน 40 ปี
นายธงชัย โจลิตสาห์กุล (หมู่บ้านหย่วน) ตำบลหย่วน อายุเรือน 59 ปี
นางแสงนวล วงศ์ใหญ่ (หมู่บ้านมาง) ตำบลหย่วน อายุเรือน 30 กว่าปี
นางคำแอ่น วงศ์ใหญ่ (หมู่บ้านมาง) ตำบลหย่วน อายุเรือน 60 กว่าปี
นางกอง กานัน (หมู่บ้านน้ำแวน) ตำบลน้ำแวน อายุเรือน 50 กว่าปี
นางหล้า ชาวแพะ (หมู่บ้านป่างวัว) ตำบลเชียงบาน

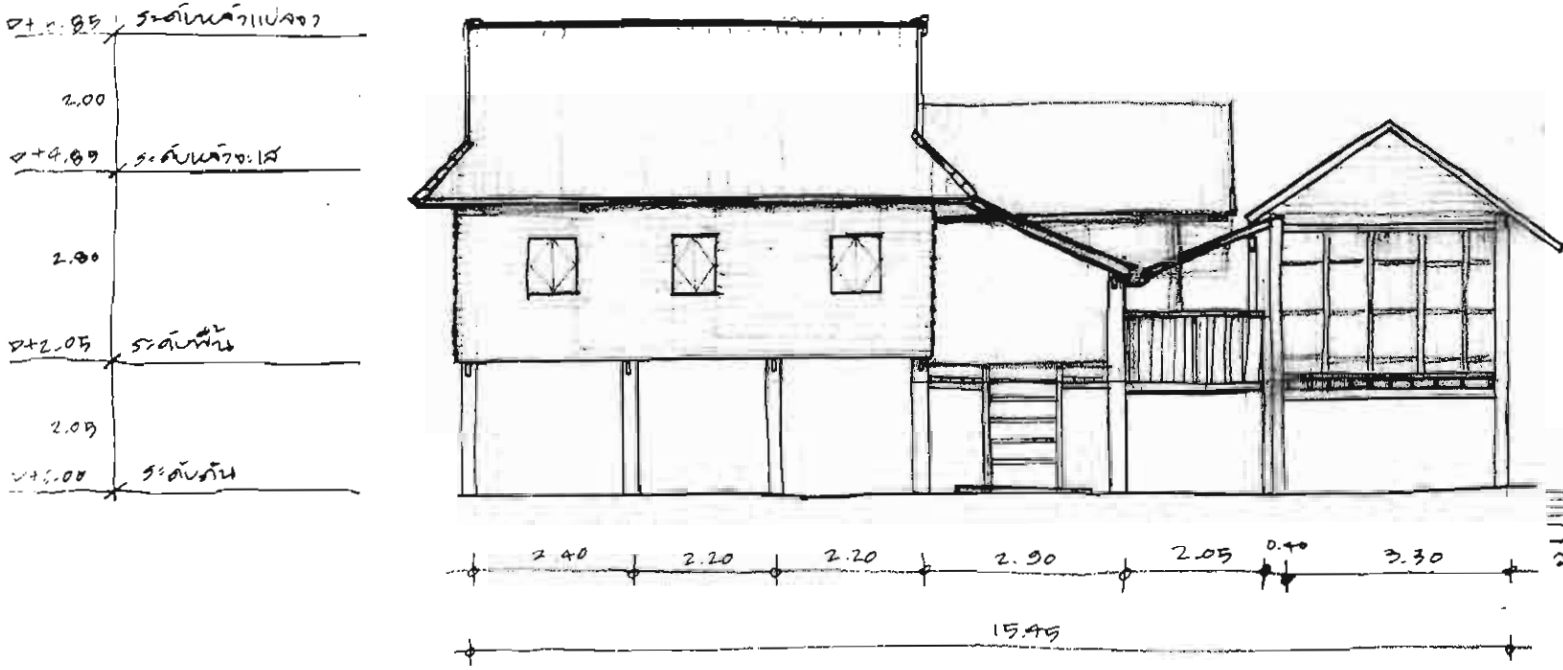
ตำบลเชียงบาน : นายผม หอมนาน 114 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 44 ปี

ตำบลเชียงบาน : นายผม หอมนาน 114 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 44 ปี

ตำบลเชียงบาน : นายผม หอมนาน 114 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 44 ปี

ตำบลเชียงบาน : นายผม หอมนาน 114 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 44 ป

<u>ตำบลเชียงบาน</u> : **นายผม หอมนาน** 114 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 44 ปี

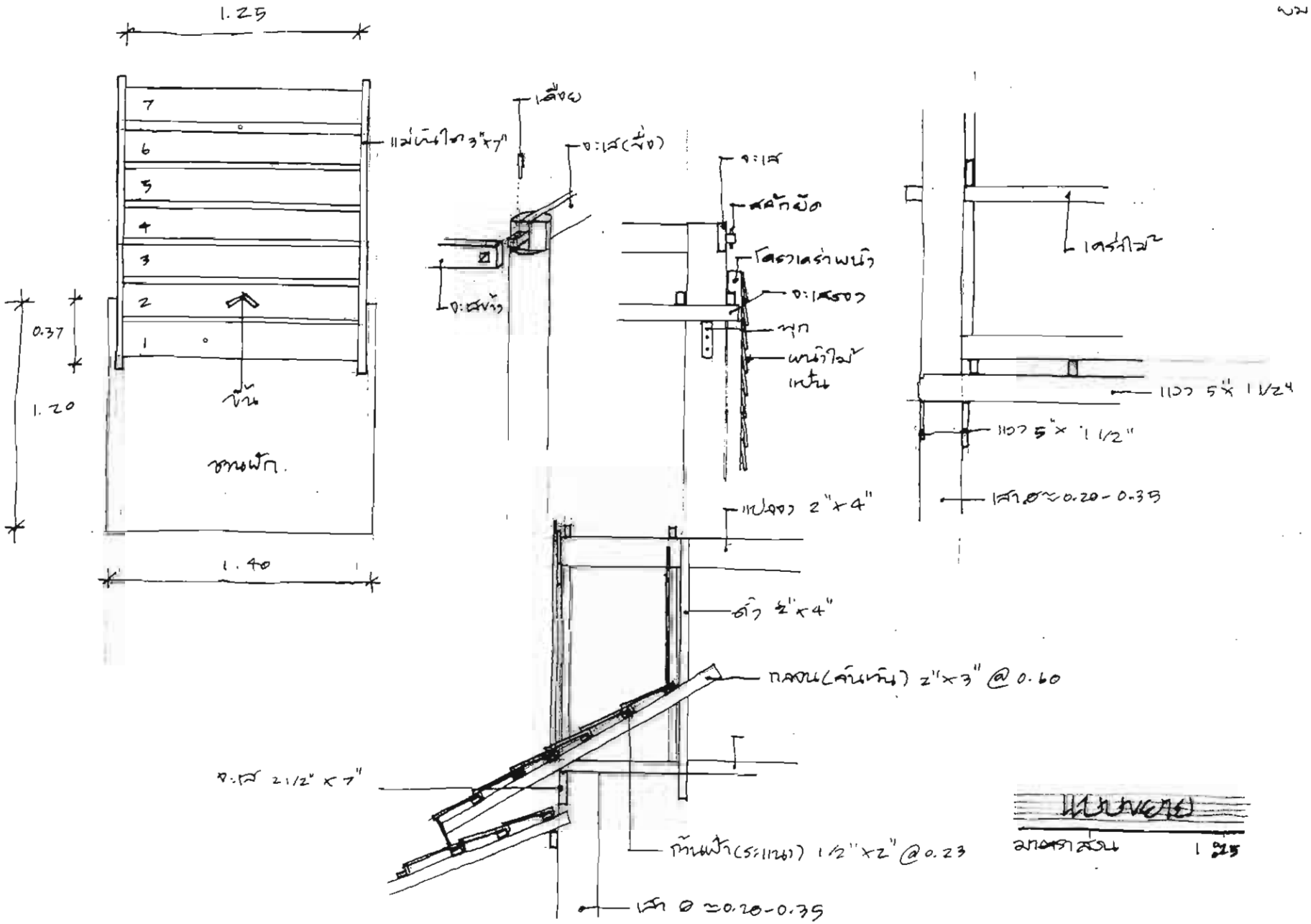

รูปด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้

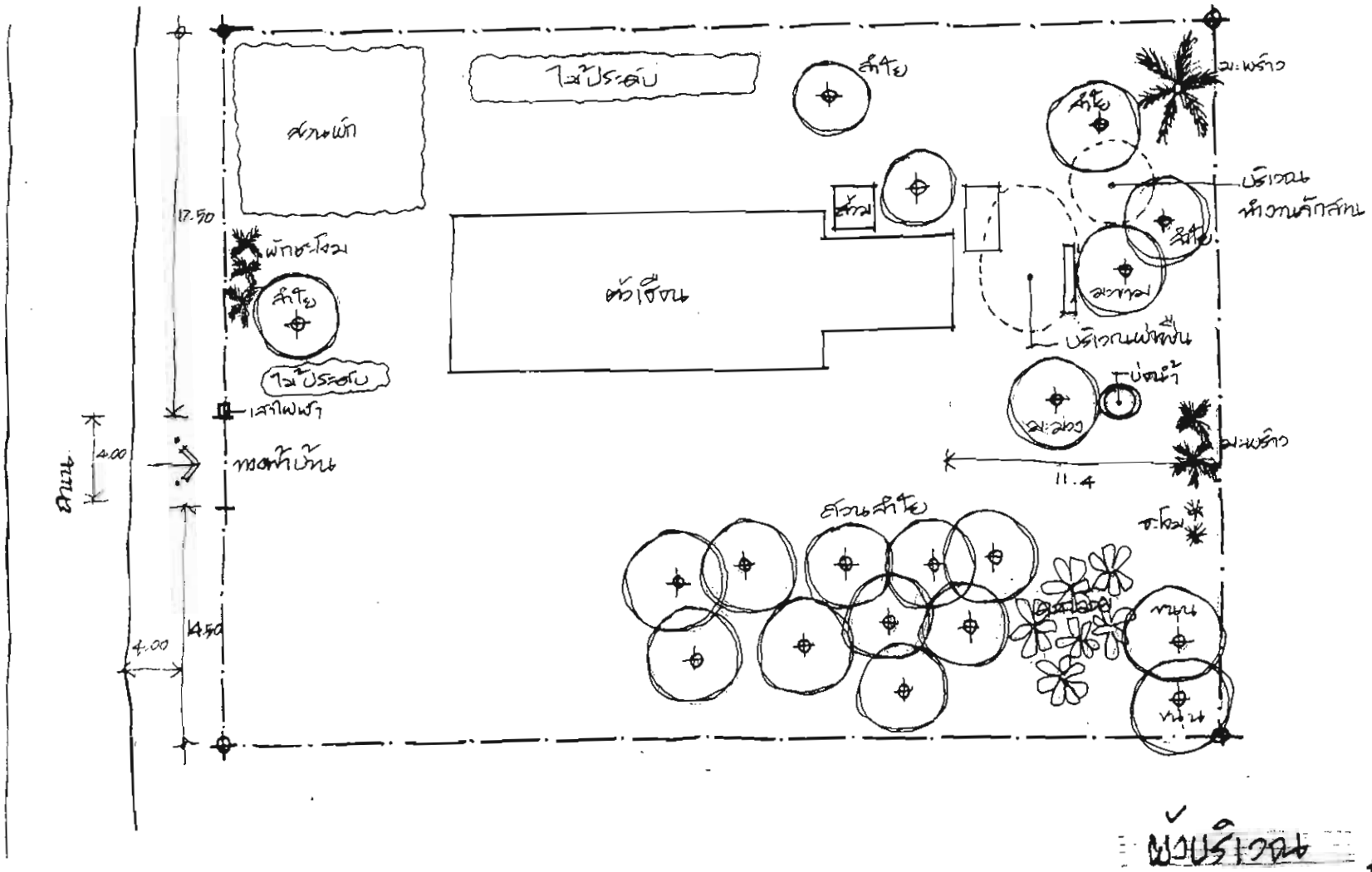
มาตราส่วน 1:100

ผู้ขอเสนอโครงการ : หลวงพ่อพยอม 114 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพะ) ตำบลเขาชะงุ้ม 44 ปี

ตำบลเชียงบาน : นายผม หอมนาน 114 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพค) อายุเรือน 44 ปี

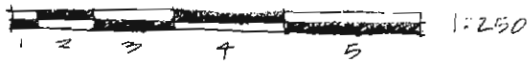
ตำบลเชียงบาน : นายผม หอมนาน 114 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 44 ปี

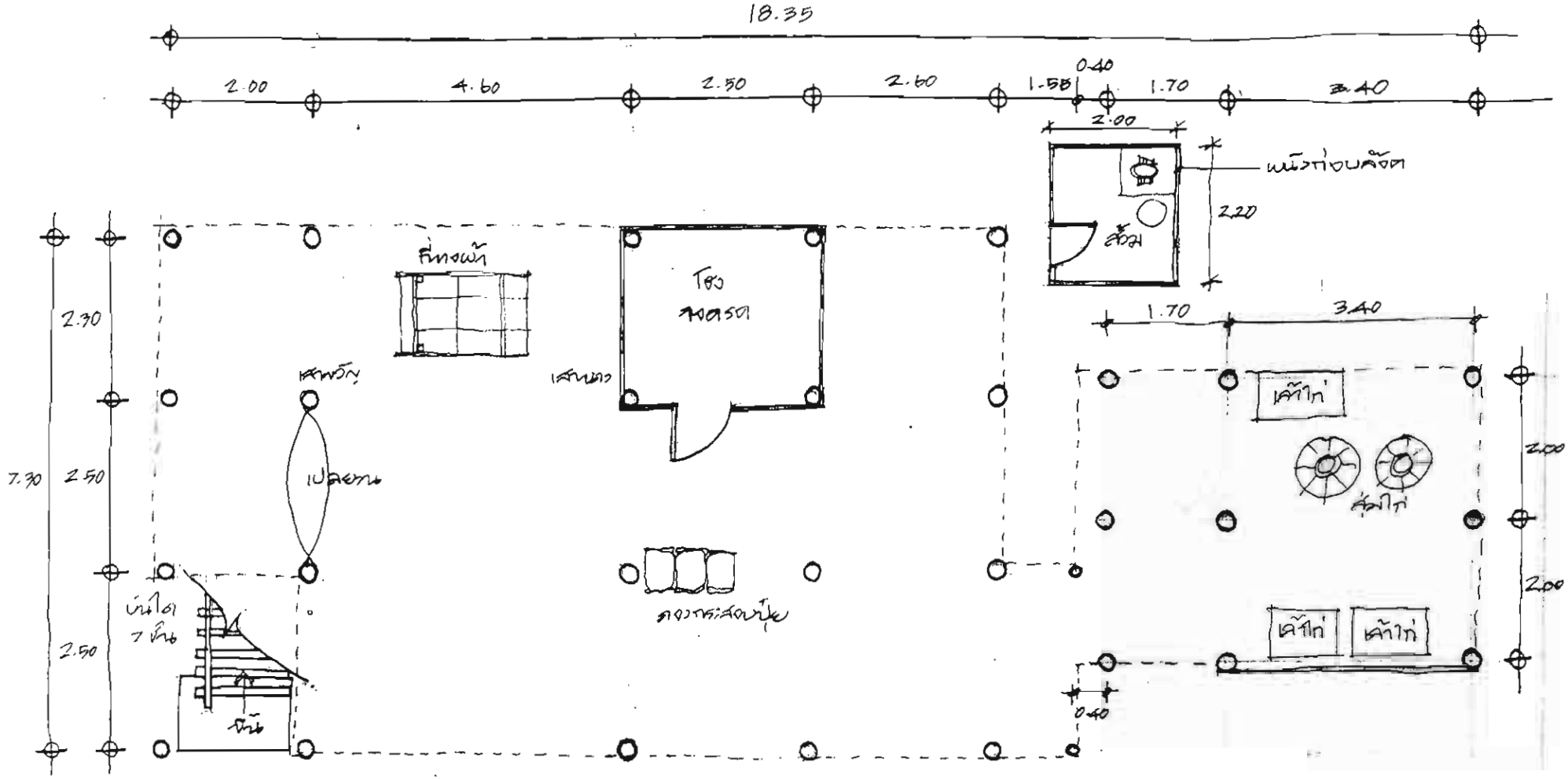
บ้านบริเวณ

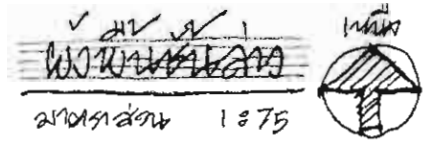
มาตราส่วน 1:250

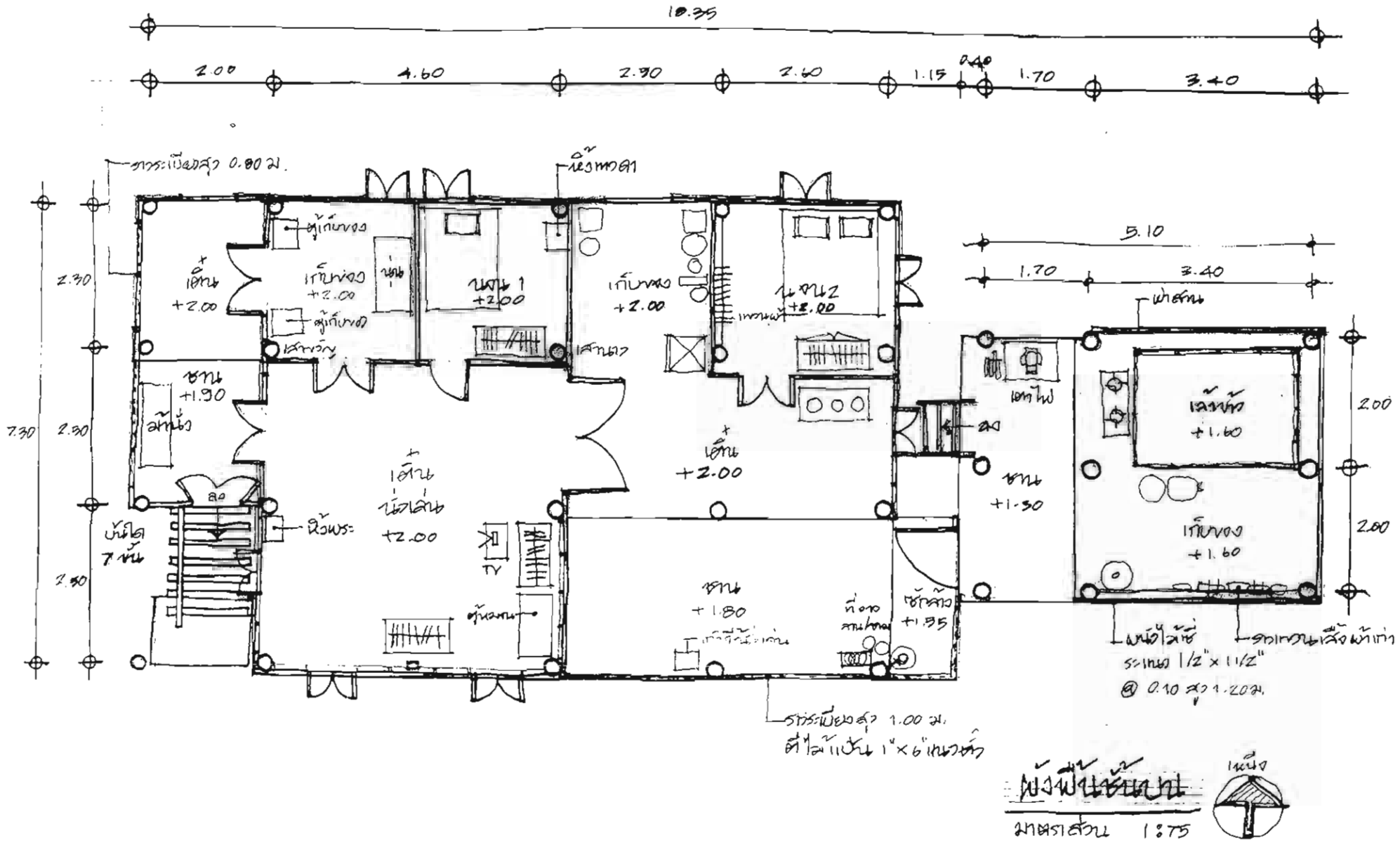
ตำบลเชียงบาน : นายคำก้อน มังคลาด 55 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 37 ปี

ตำบลเชียงบาน : นายคำก้อน มังคลาด 55 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 37 ปี

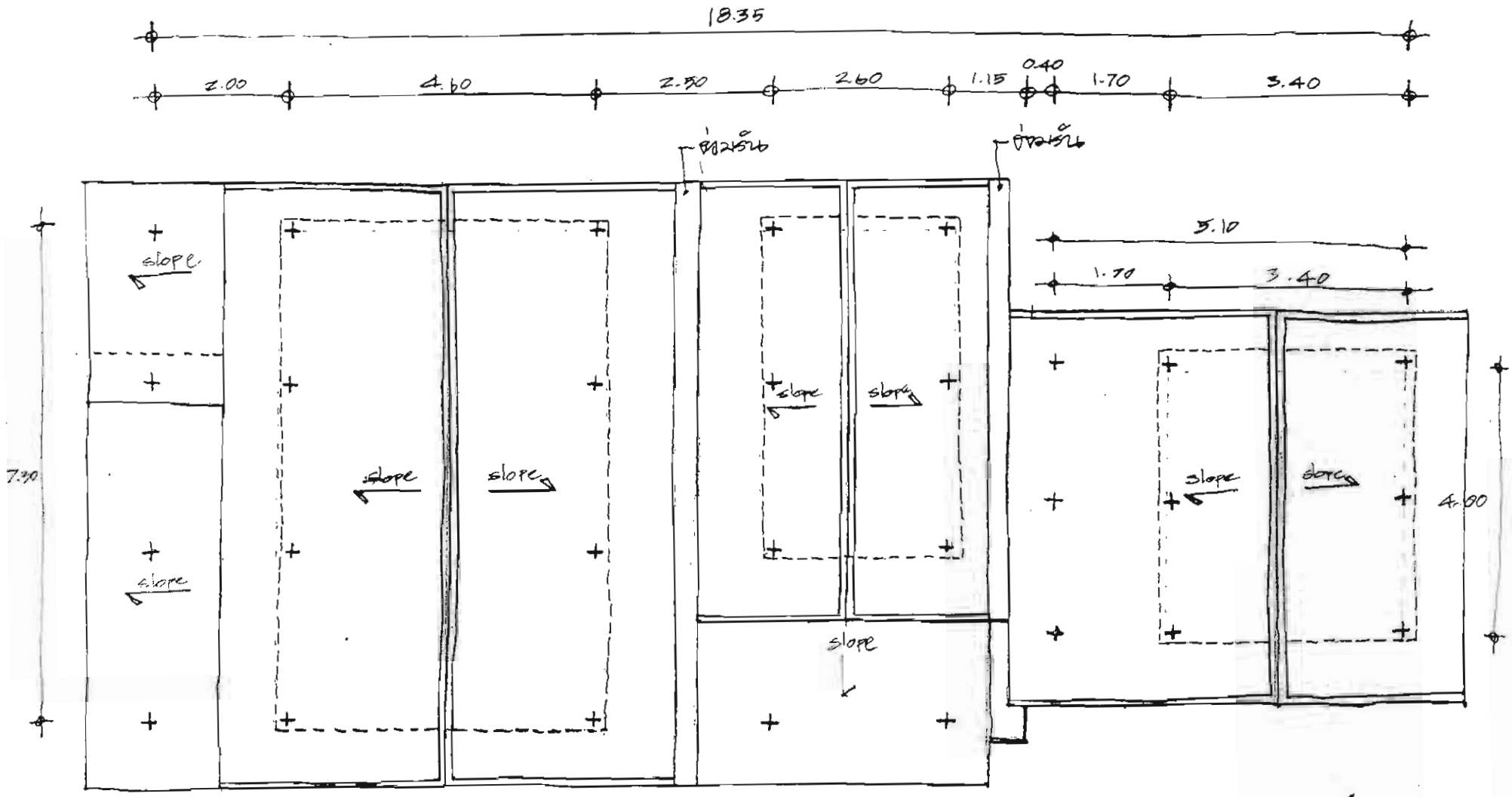
ผังพื้นชั้นบน

มาตราส่วน 1:75

เหนือ

ตำบลเชียงบาน : นายคำก้อน มังคลาด 55 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 37 ปี

0.5 1 2 3 1:75

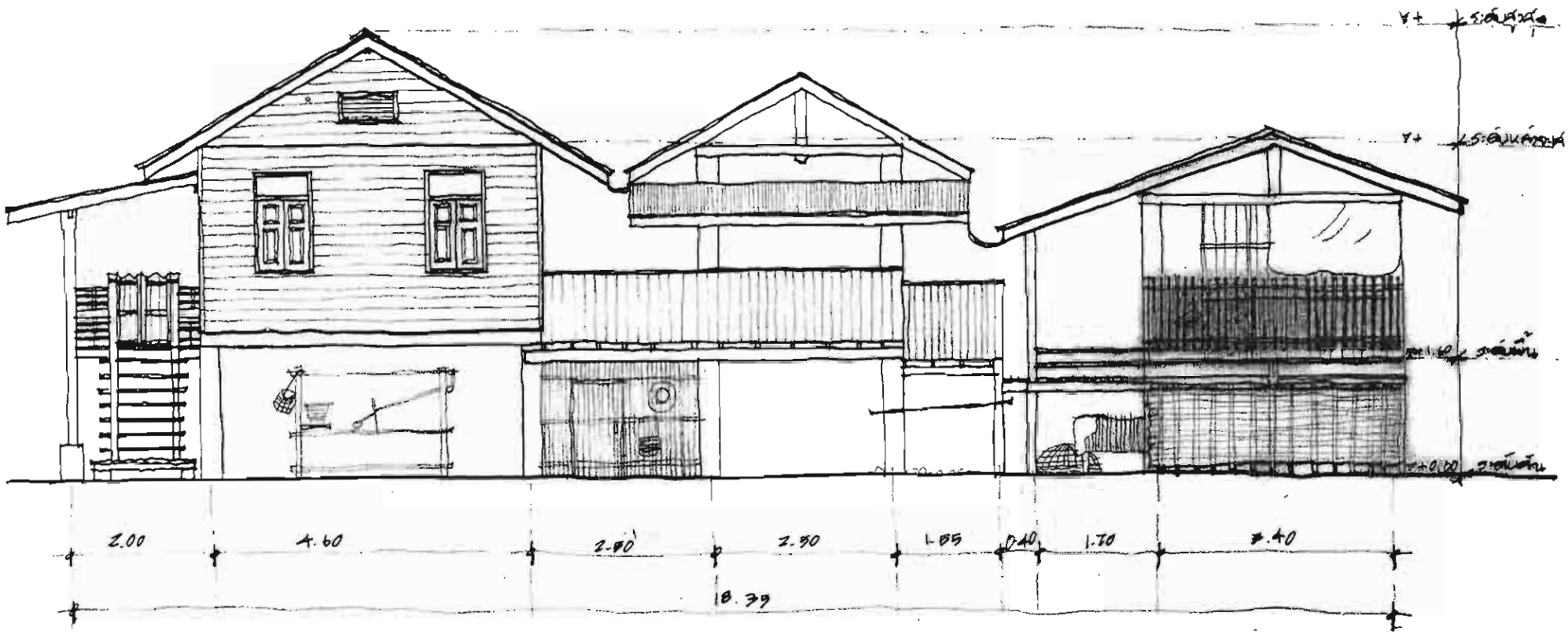
ผังบริเวณ

มาตราส่วน 1:75

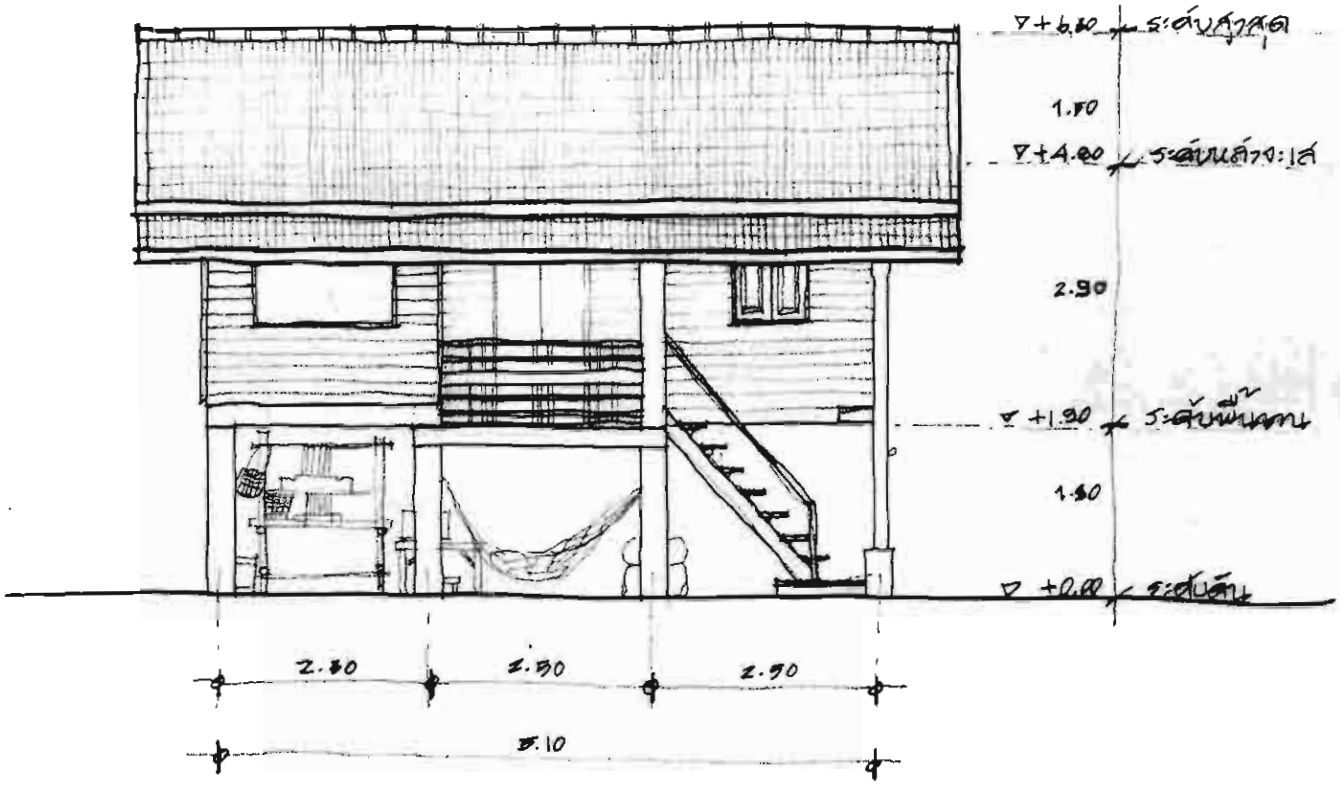
เหนือ

1:75

ตำบลเชียงบาน : นายคำก้อน มังคลาด 55 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 37 ปี

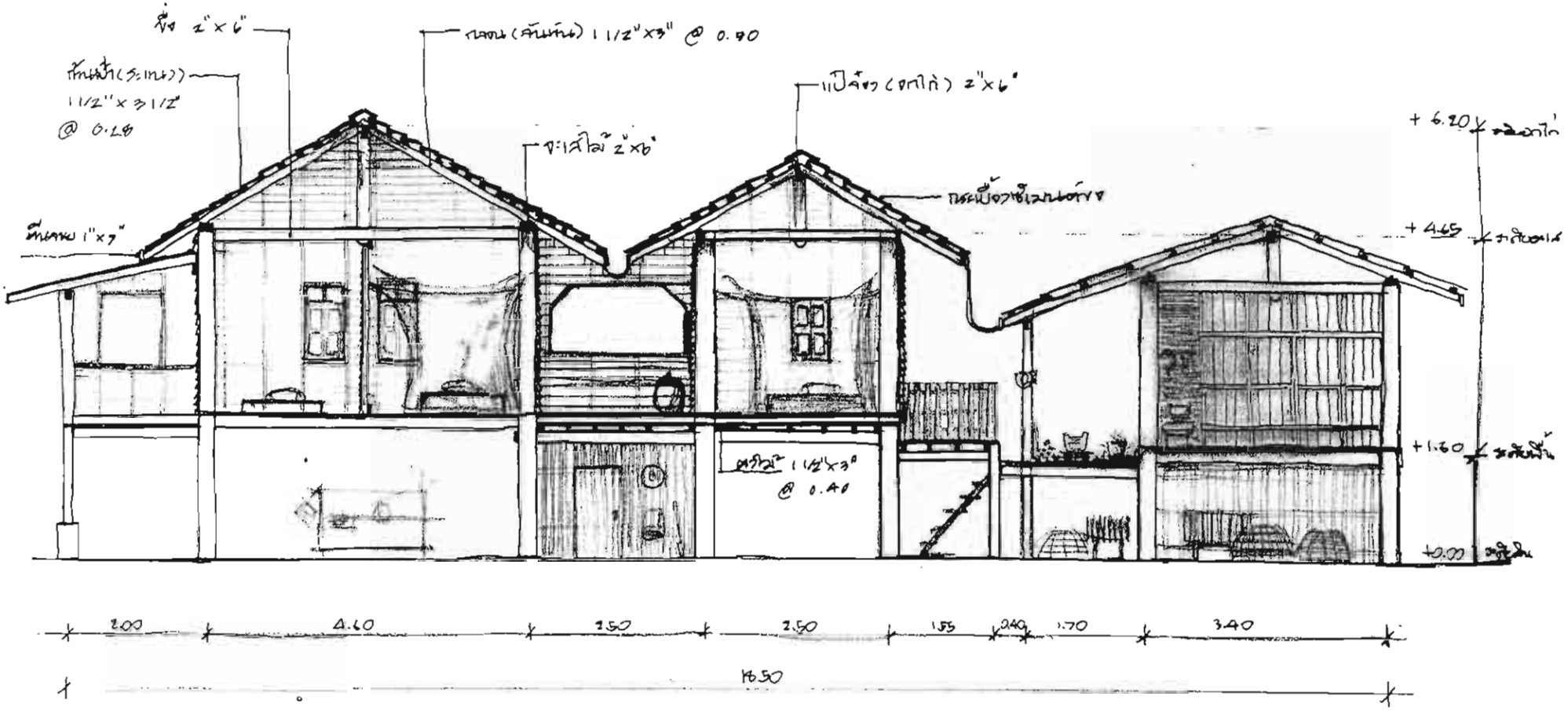
ตำบลเชียงบาน : นายคำก้อน มังคลาด 55 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 37 ปี

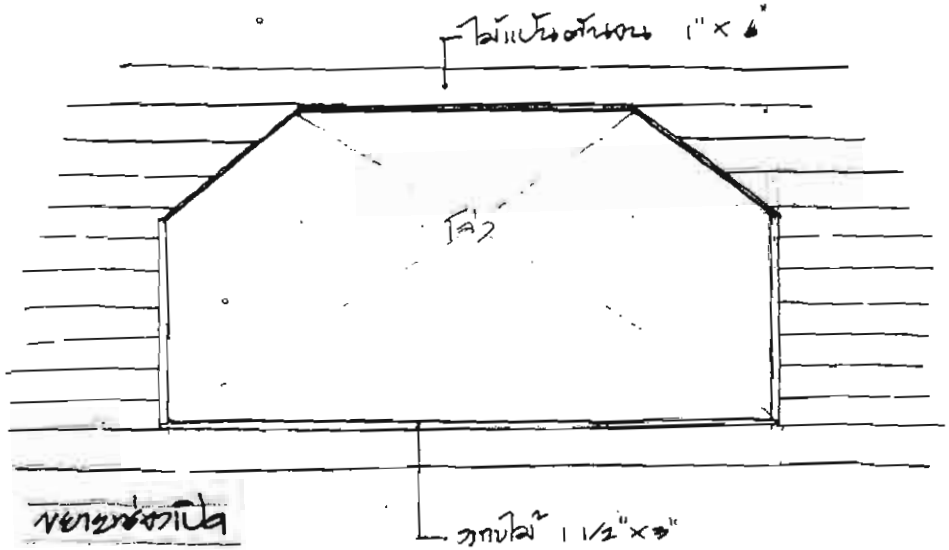
รูปด้านทิศตะวันตก

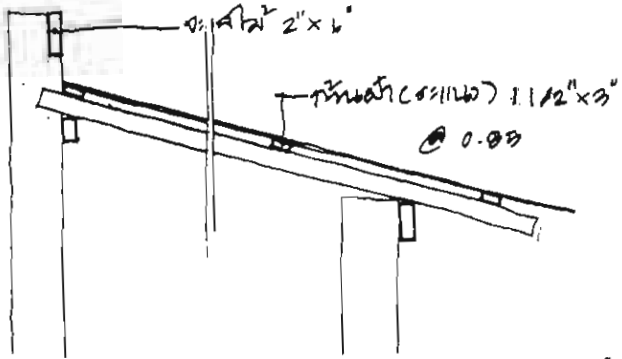
มาตราส่วน 1: 75

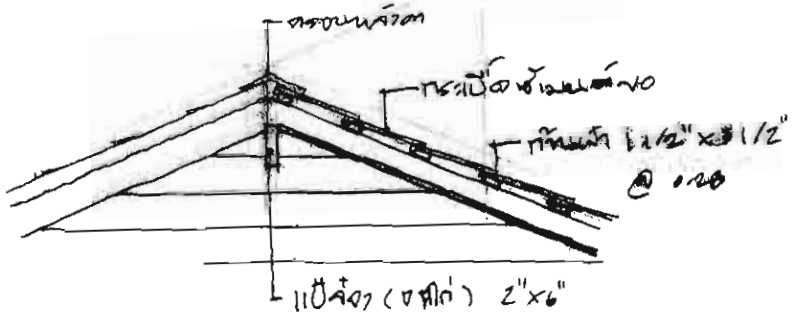
ตำบลเชียงบาน : นายคำก้อน มังคลาด 55 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 37 ปี

ตำบลเชียงยาน : นายคำก้อน มังคลาด 55 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 37 ปี

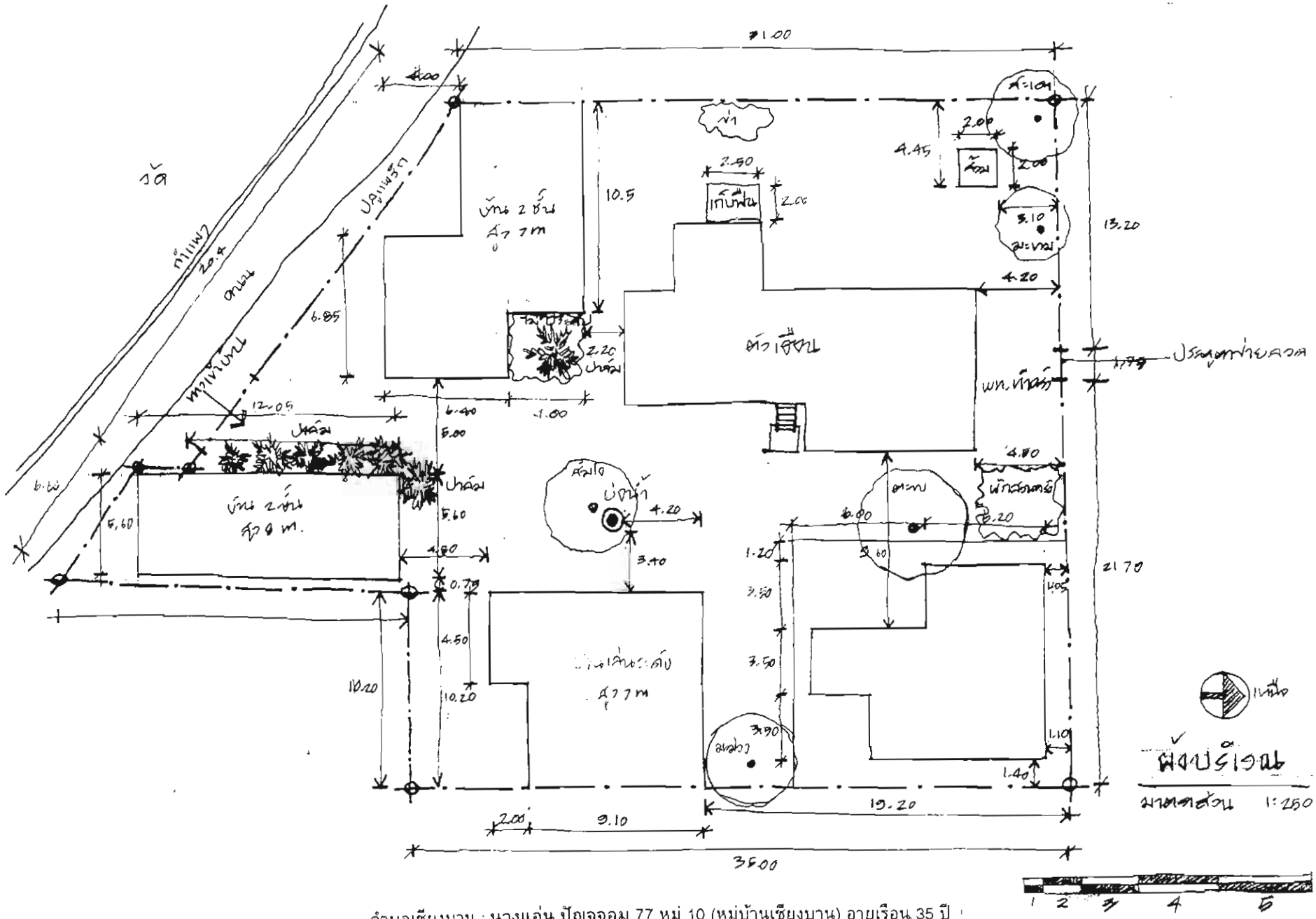

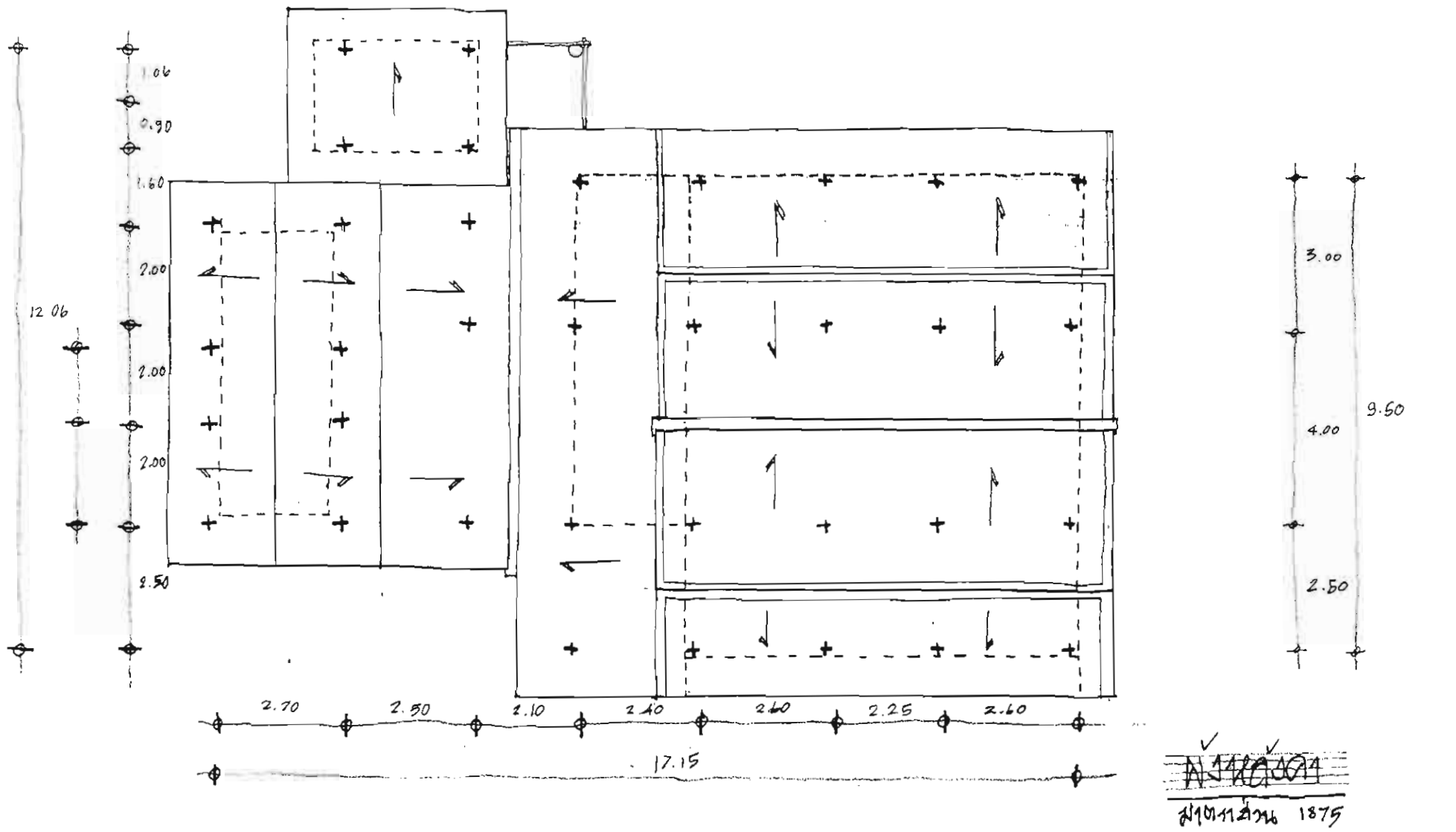
แบบขยายช่องว่างเปิด

มาตราส่วน 1: 25

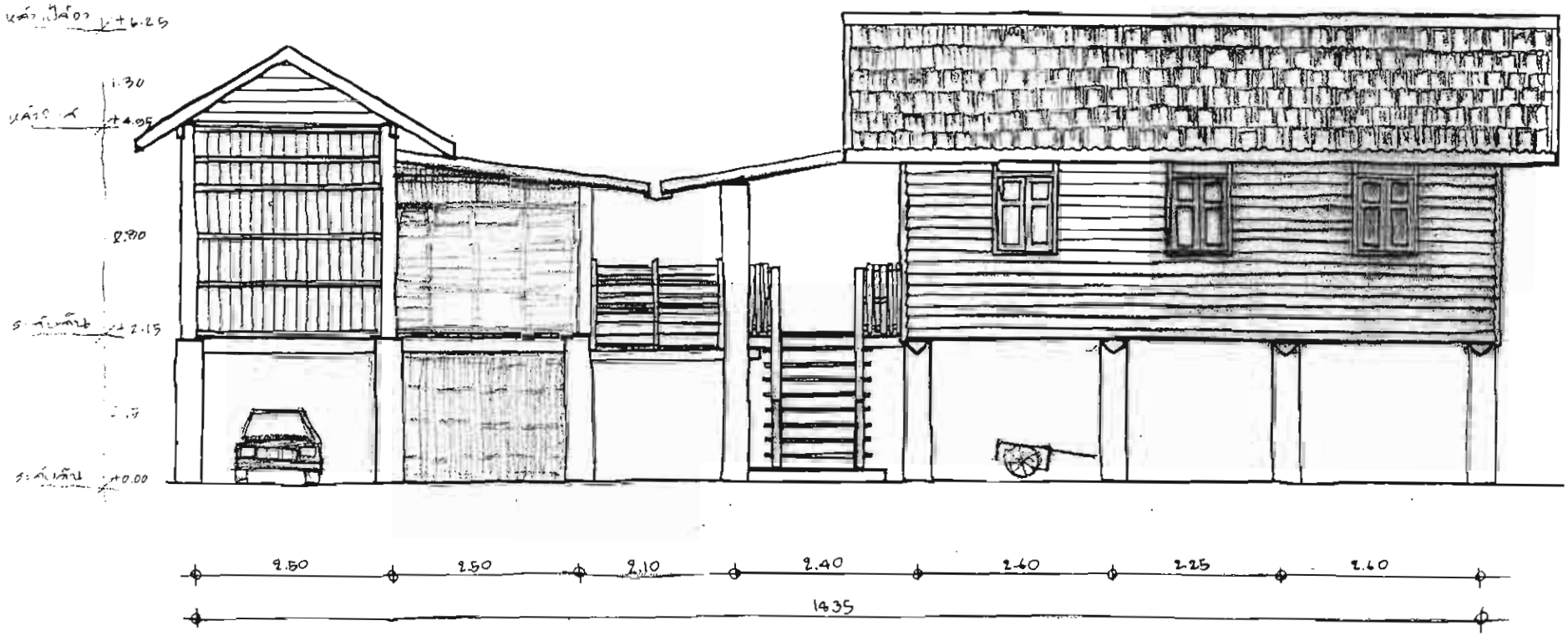
ตำบลเชียงบาน : นายคำก้อน มังคลาด 55 หมู่ 6 (หมู่บ้านแพด) อายุเรือน 37 ปี

ตำบลเชียงบาน : นางแอ่น ปัญจจอม 77 หมู่ 10 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 35 ปี

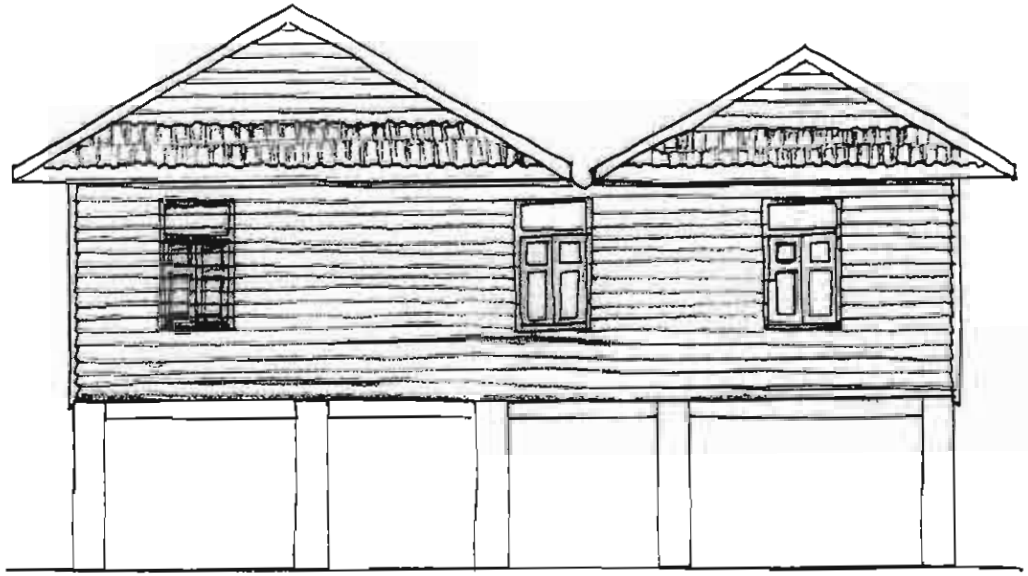

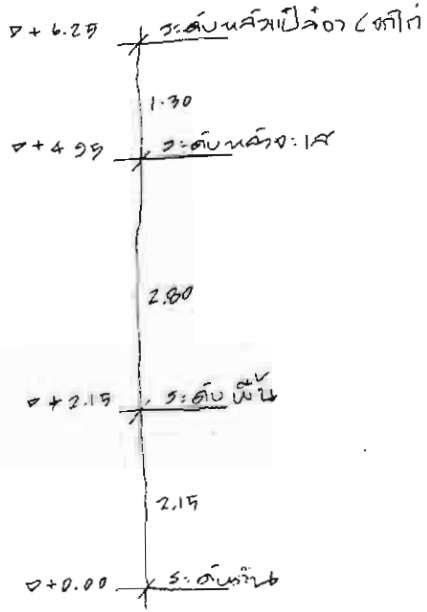
ตำบลเชียงบาน : นางแอ่น ปัญจจอม 77 หมู่ 10 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 35 ปี

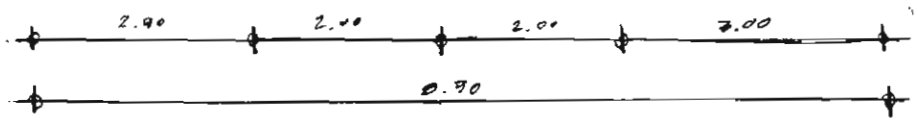

ตำบลเชียงบาน : นางแอ่น ปัญจจอม 77 หมู่ 10 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 35 ปี

1875

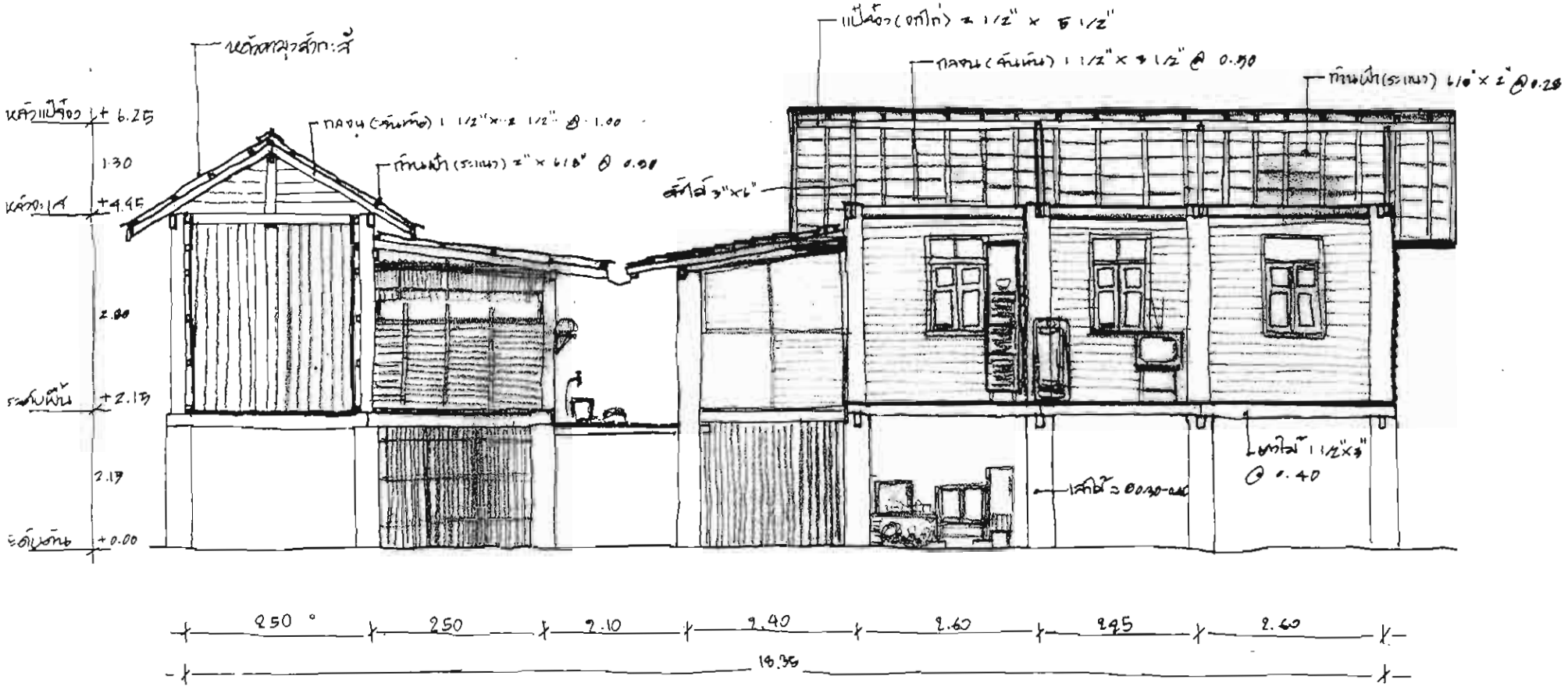

รูปด้านทิศตะวันออก

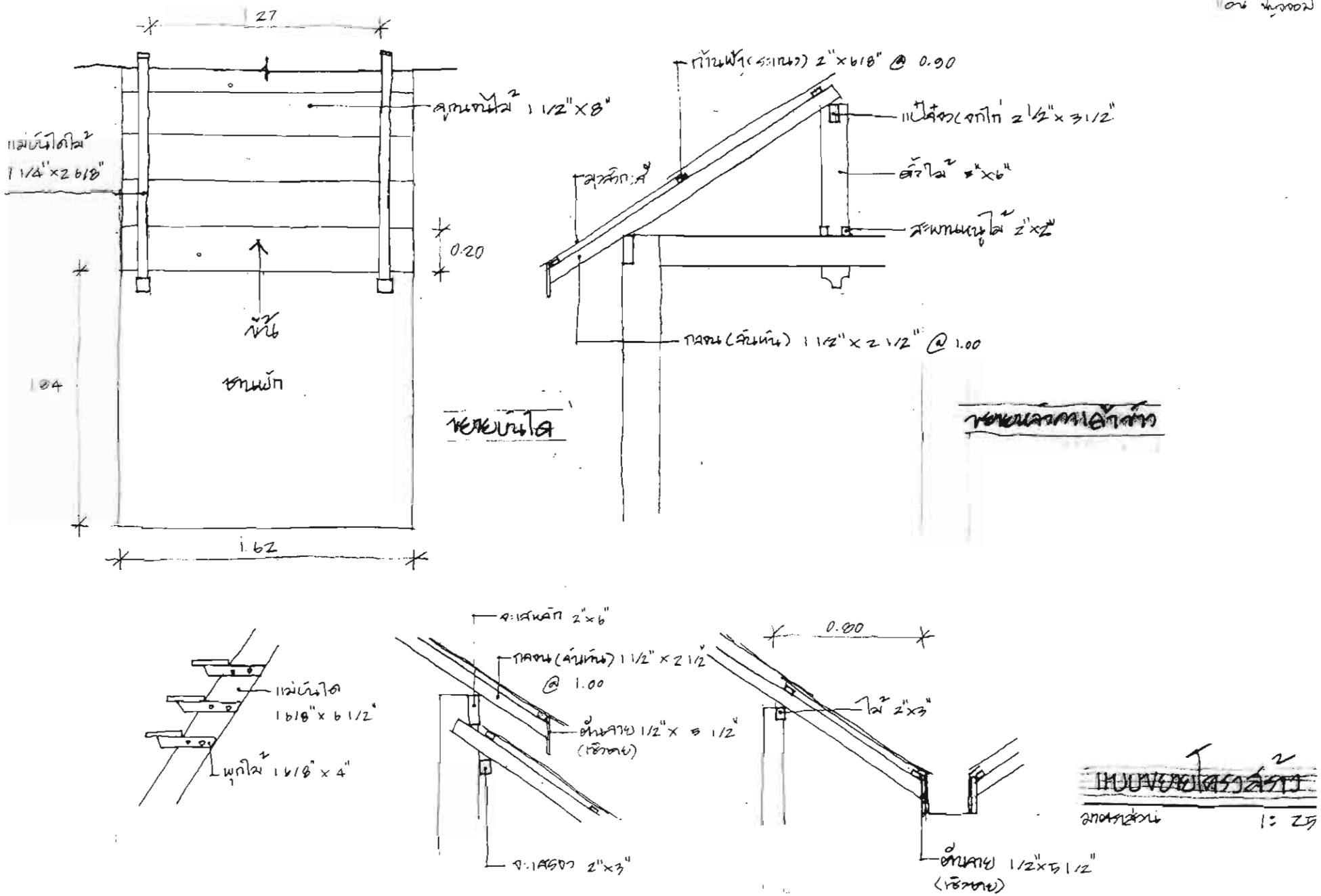
มาตราส่วน 1:75

ตำบลเชียงบาน : นางแอ่น ปัญจจอม 77 หมู่ 10 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 35 ปี

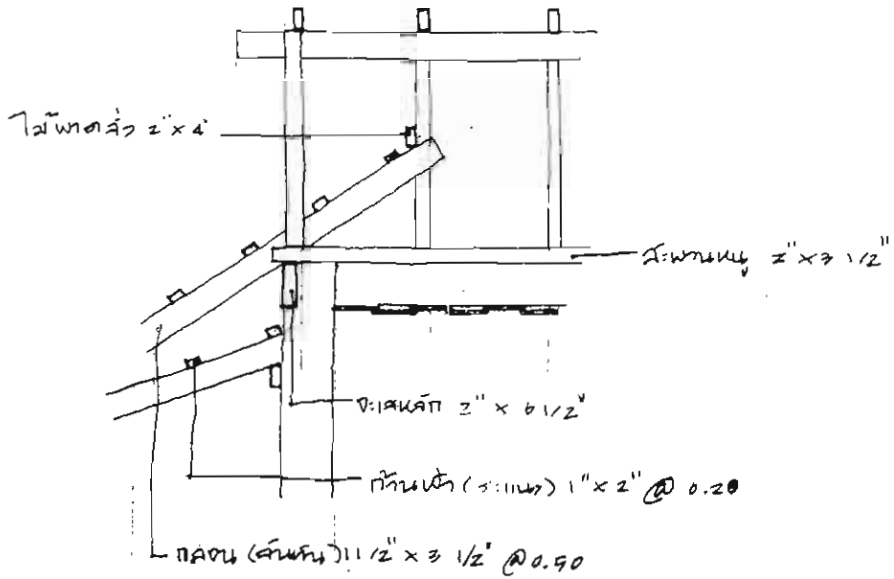

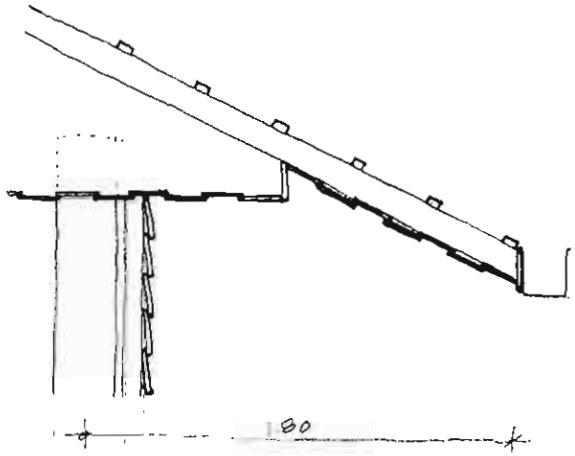
ตำบลเชียงบาน : นางแอ่น ปัญจจอม 77 หมู่ 10 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 35 ปี

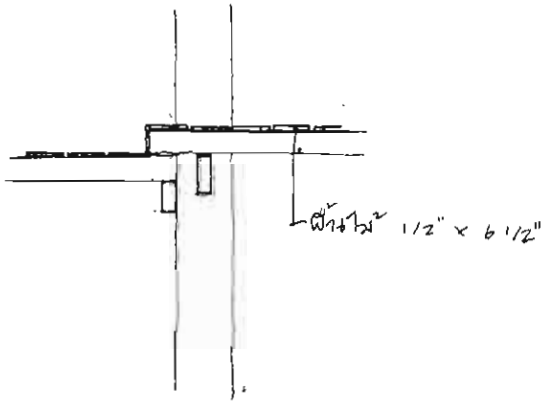
มาตราส่วน 1 : 75

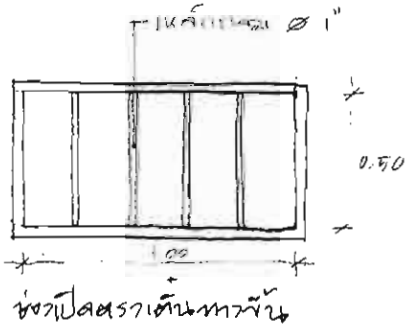

ตำบลเชียงบาน : นางแอ่น ปัญจจอม 77 หมู่ 10 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 35 ปี

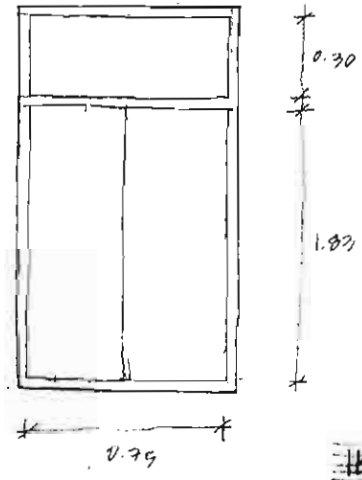

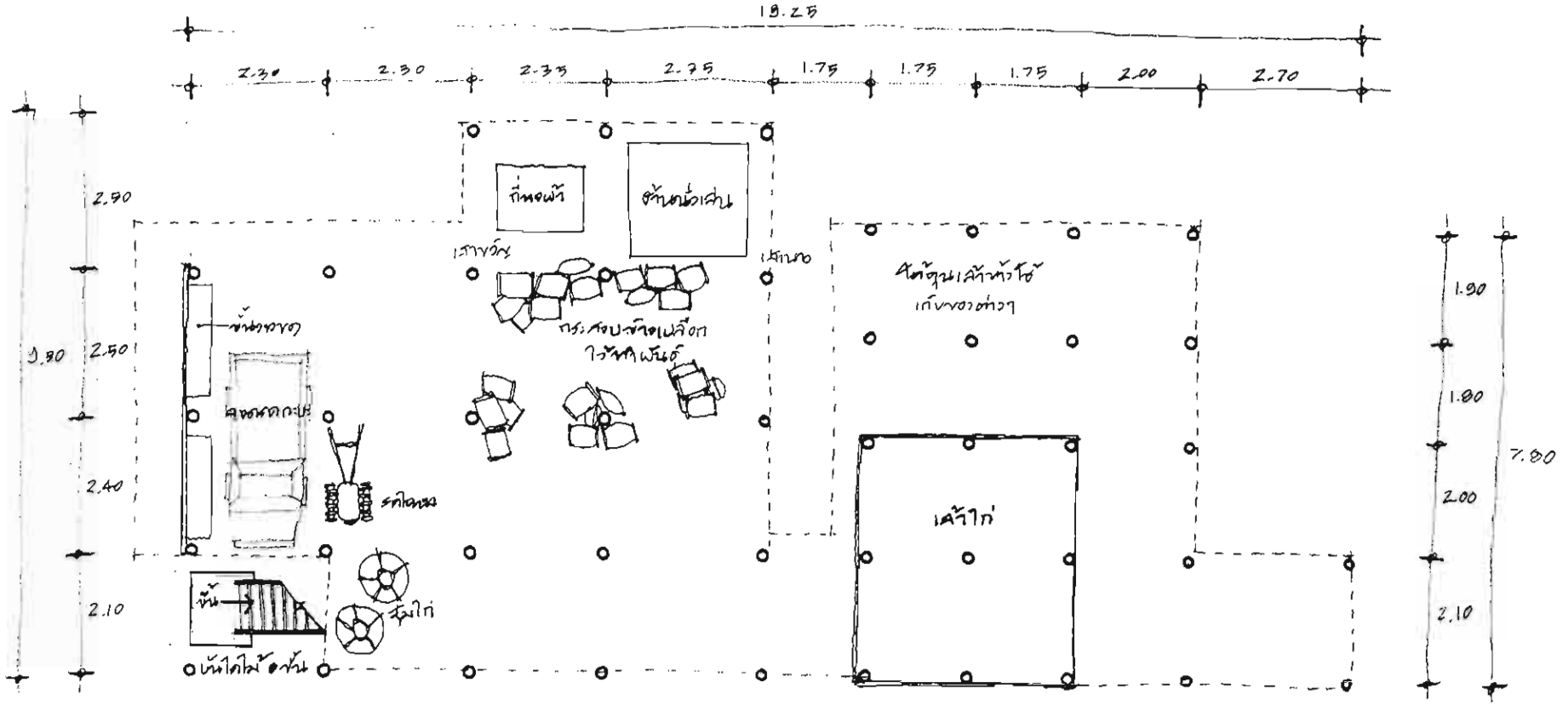
ช่องเปิดตรงเต็นทางขึ้น

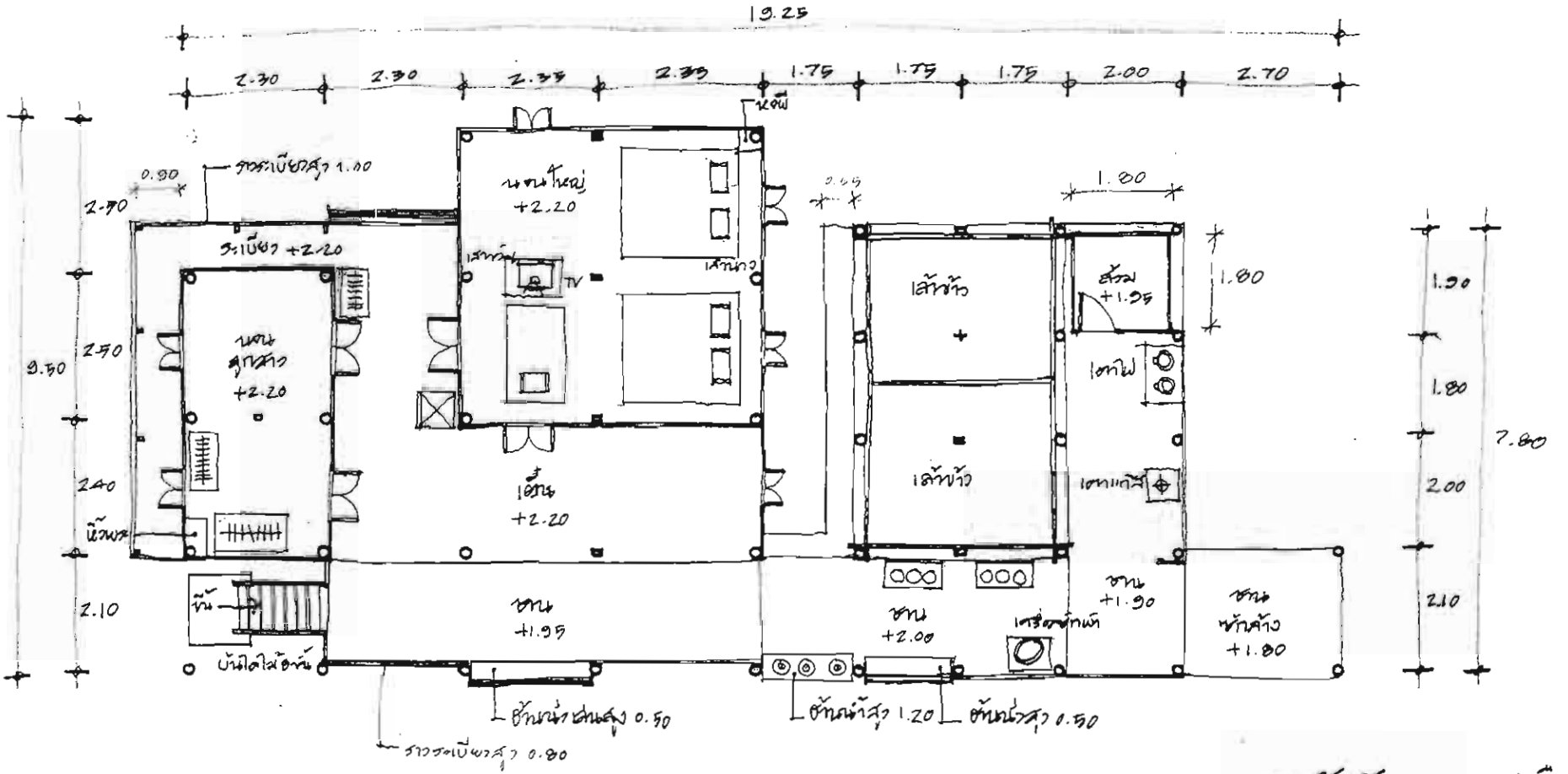
แบบขยายขนาดจริง
มาตราส่วน 1: 25

ตำบลเชียงบาน : นางแอ่น ปัญจจอม 77 หมู่ 10 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 35 ปี

แผนผังบริเวณ
มาตราส่วน 1:250
ทางเข้า-ออก
ที่จอดรถ
ถังดับเพลิง
ตู้ไฟฟ้า
ตู้โทรศัพท์
ป้ายชื่อร้าน
ป้ายไฟ
ป้ายโฆษณา
ทางเท้า
ถนน
ทางเข้าออก
ที่จอดรถ
ที่ว่าง
ที่ว่าง
ที่ว่าง

ตำบลเชียงบาน : นางจ้อย หอมนาน 91 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 43 ปี

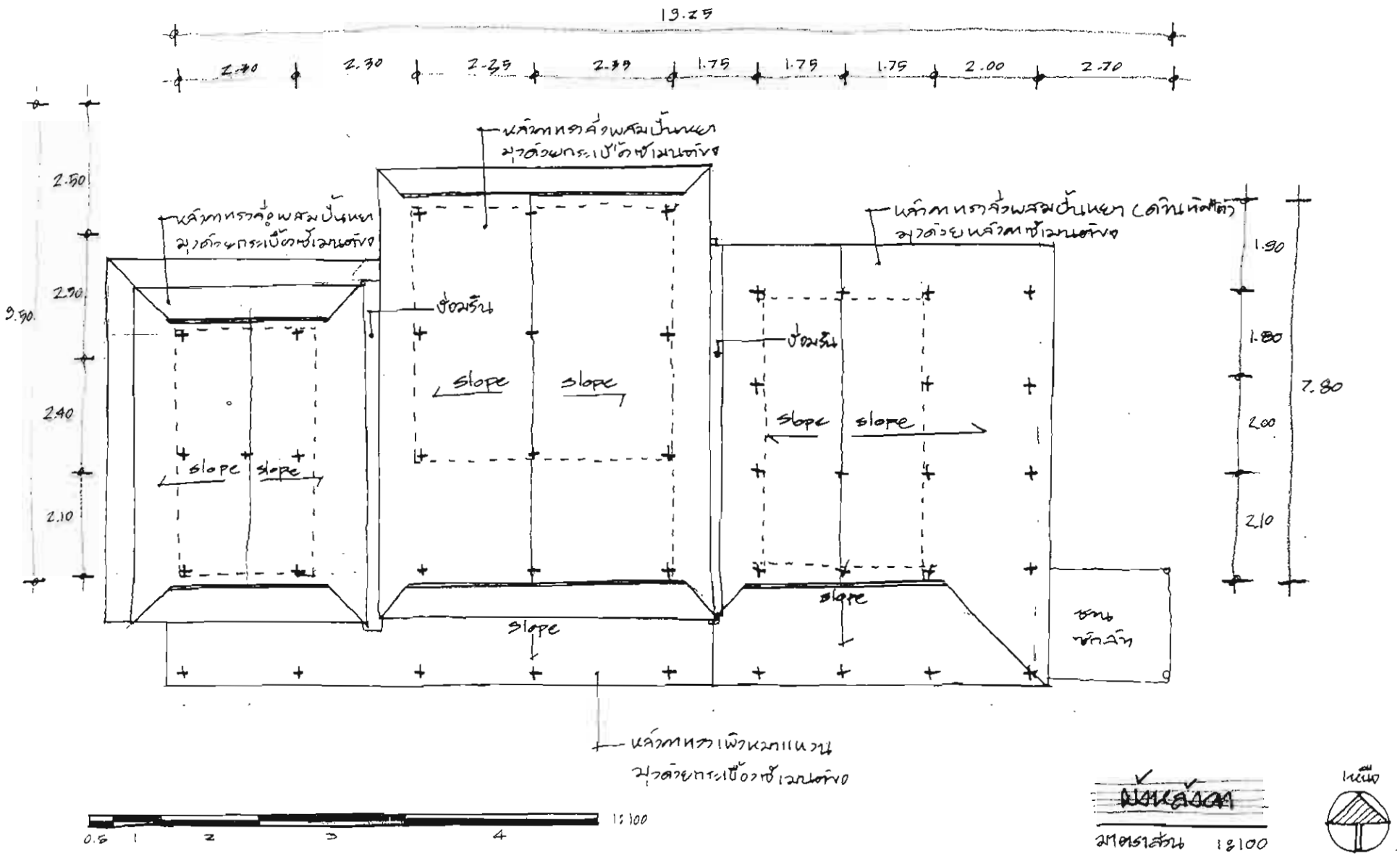

ผังพื้นชั้นบน

มาตราส่วน 1:100

เหนือ

ตำบลเชียงบาน : นางจ้อย หอมนาน 91 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 43 ปี

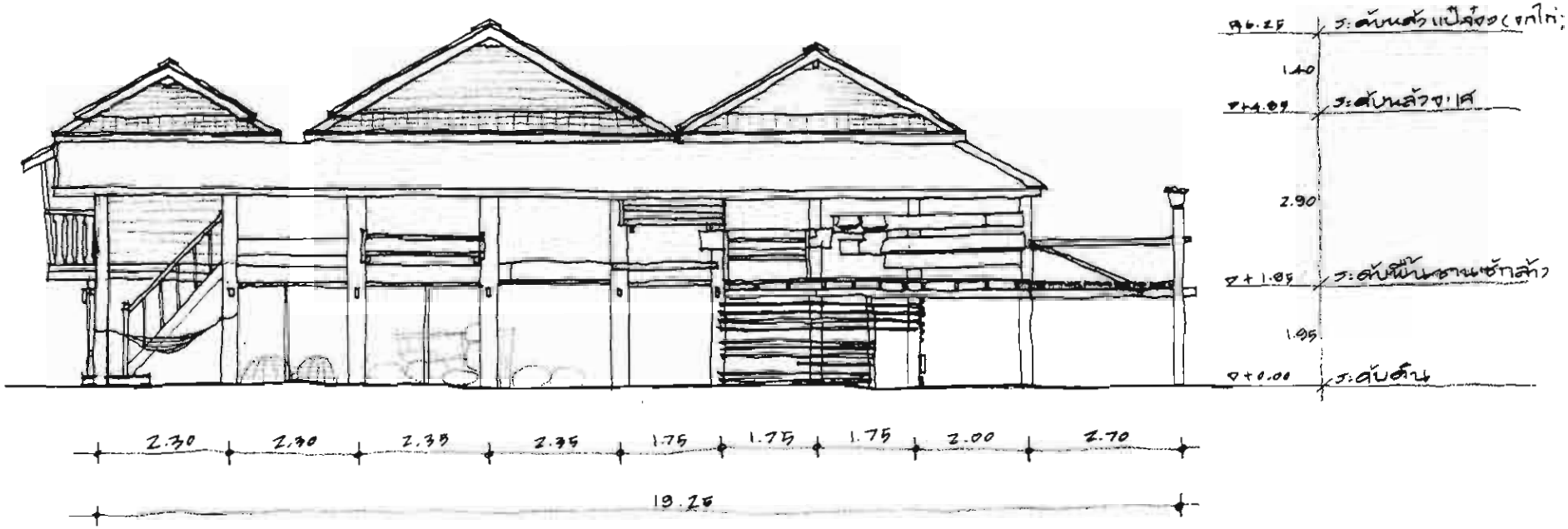

แผนผังแสดง

มาตราส่วน 1:100

เหนือ

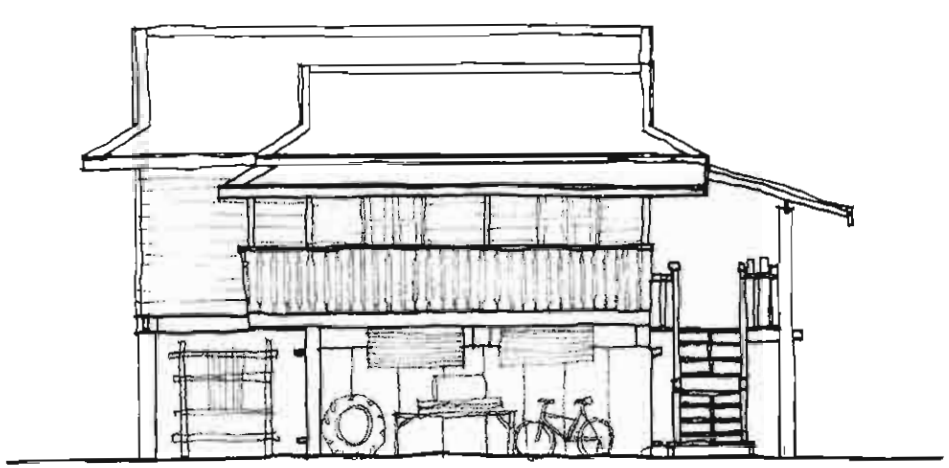
ตำบลเชียงบาน : นางจ้อย หอมนาน 91 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 43 ปี

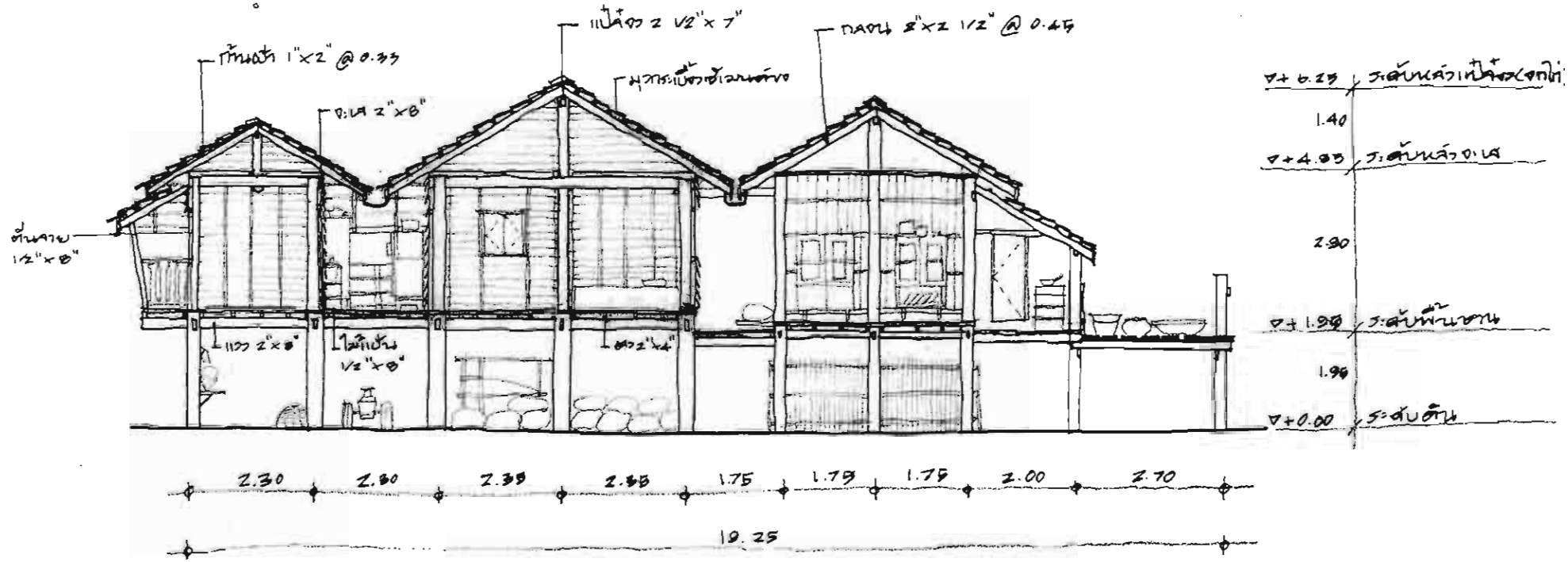
รูปด้านทิศใต้

มาตราส่วน 1 : 75

ตำบลเชียงบาน : นางจ้อย หอมนาน 91 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 43 ปี

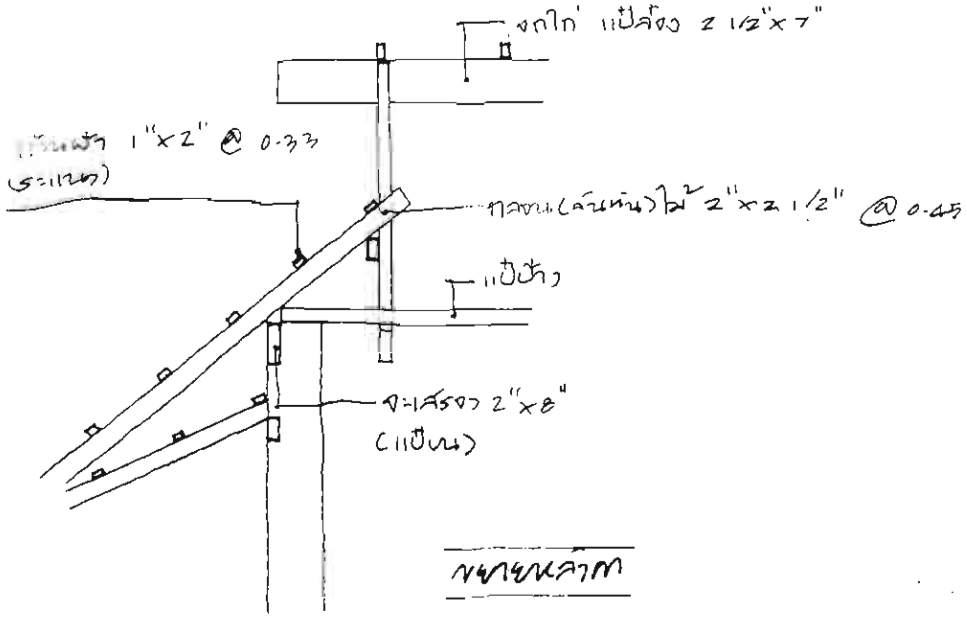

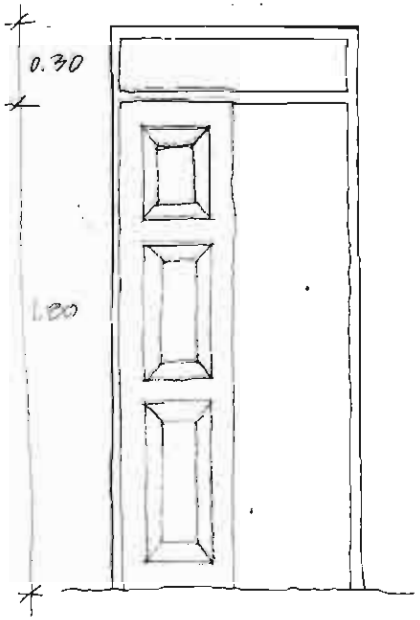
ตำบลเชียงบาน : นางจ้อย หอมนาน 91 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 43 ปี

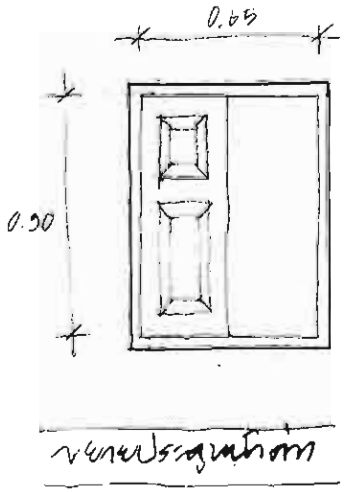

มาตราส่วน 1:75

ตำบลเชียงบาน : นางจ้อย หอมนาน 91 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 43 ปี

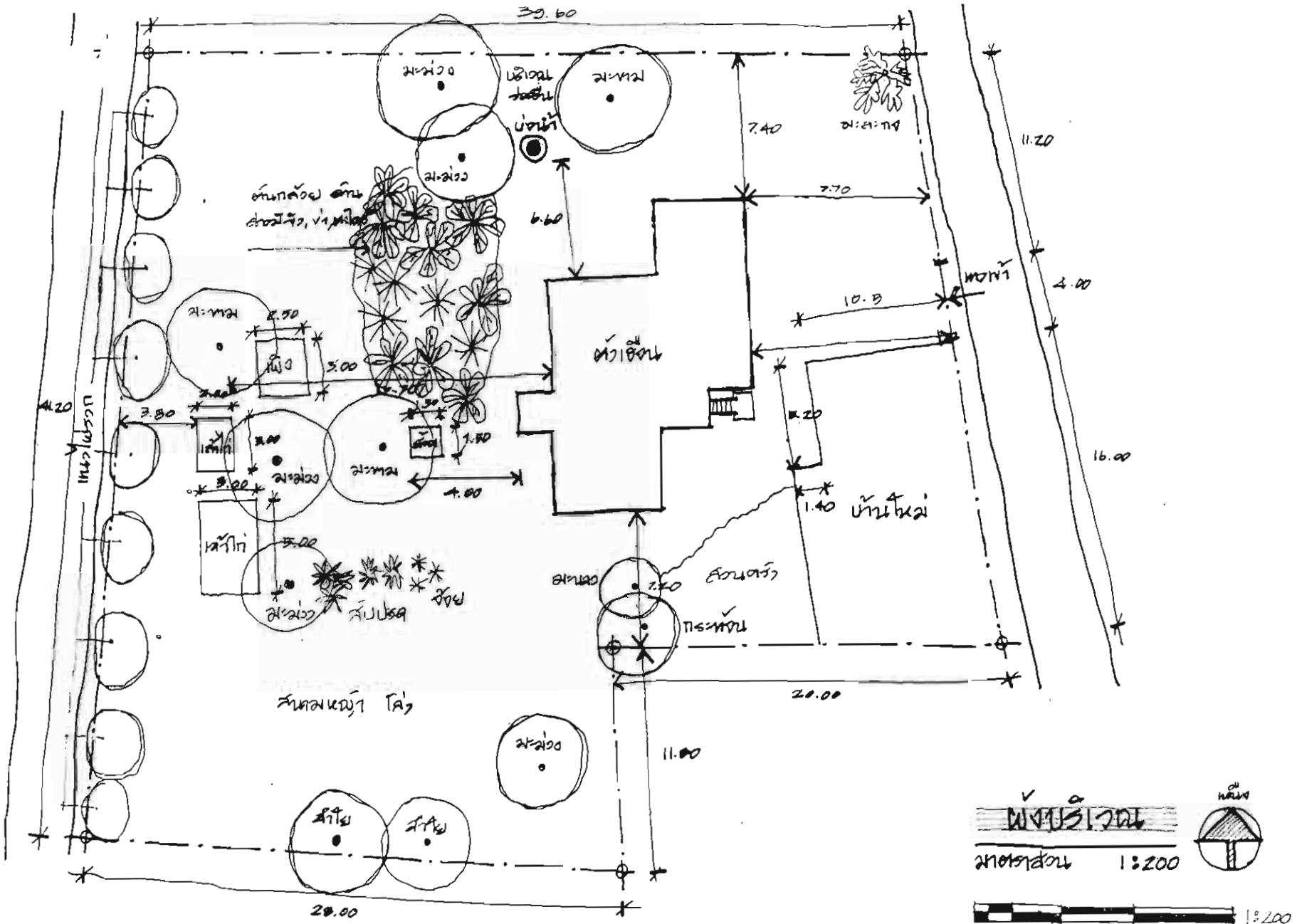

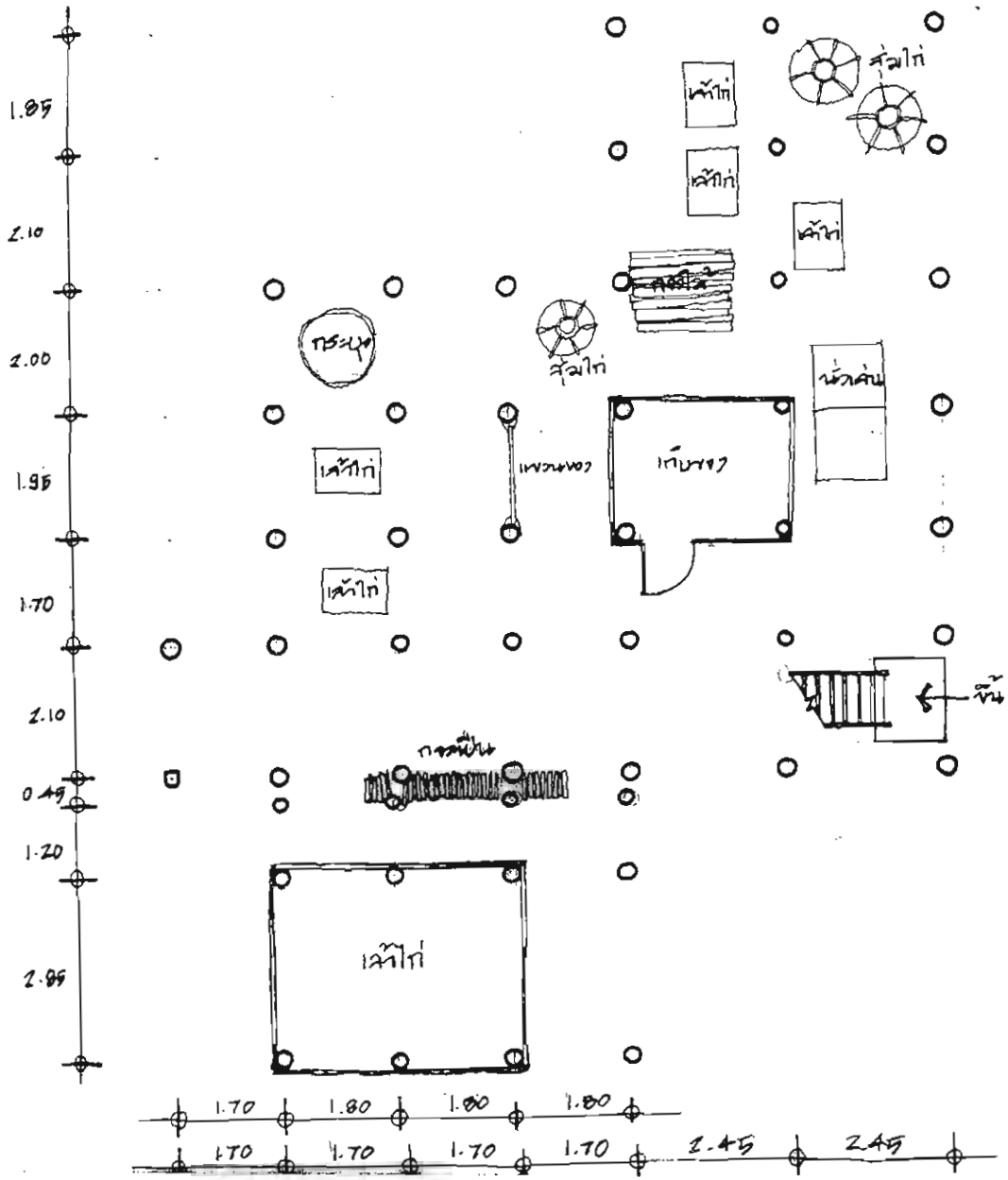
แบบขยายโครงสร้าง

มาตราส่วน 1:25

ตำบลเชียงบาน : นางจ้อย หอมนาน 91 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 43 ปี

ตำบลเชียงบาน : นางยอด หอมนาน 12 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 150 ปี

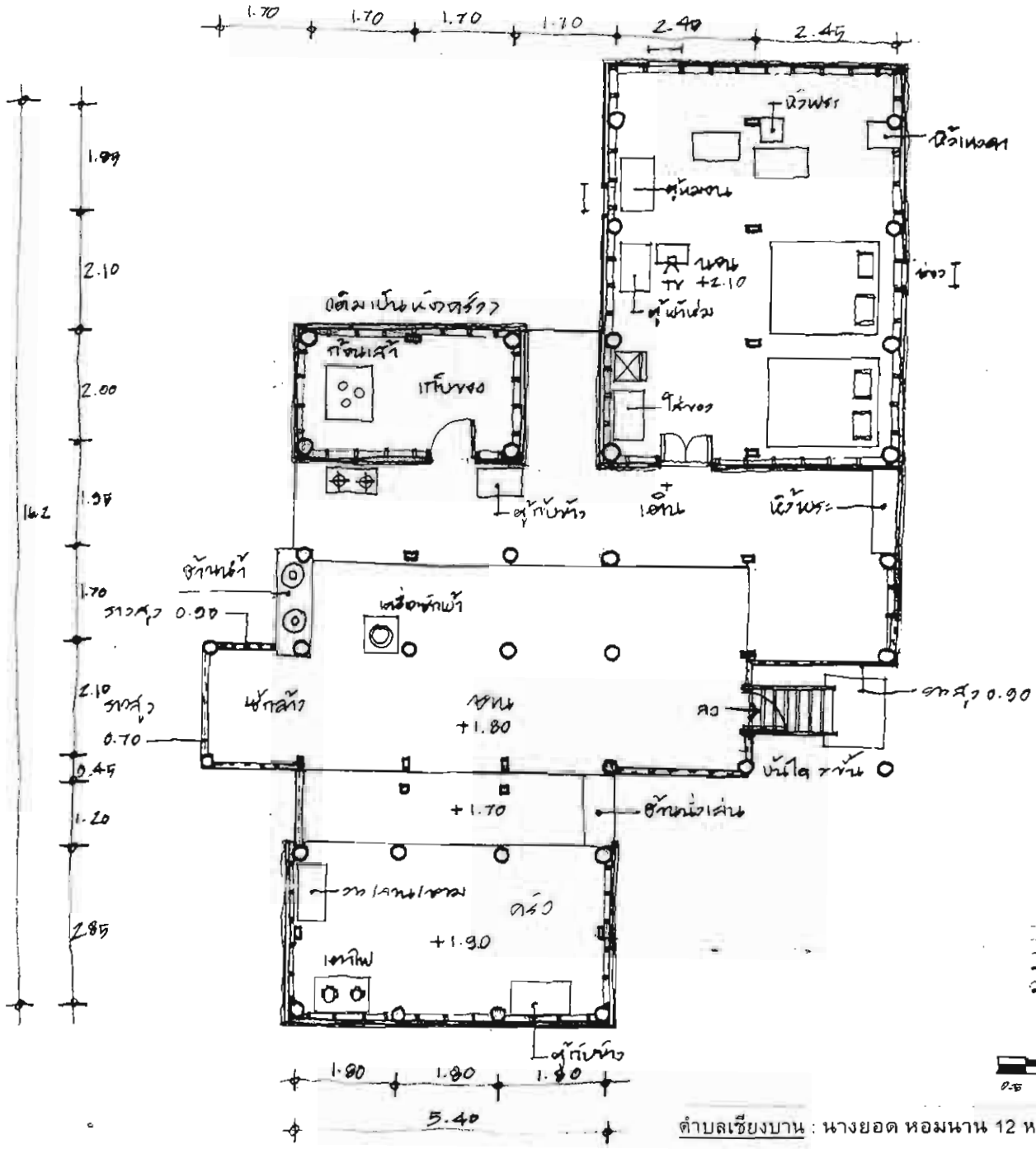
ผังพื้นชั้นล่าง

มาตราส่วน 1:100

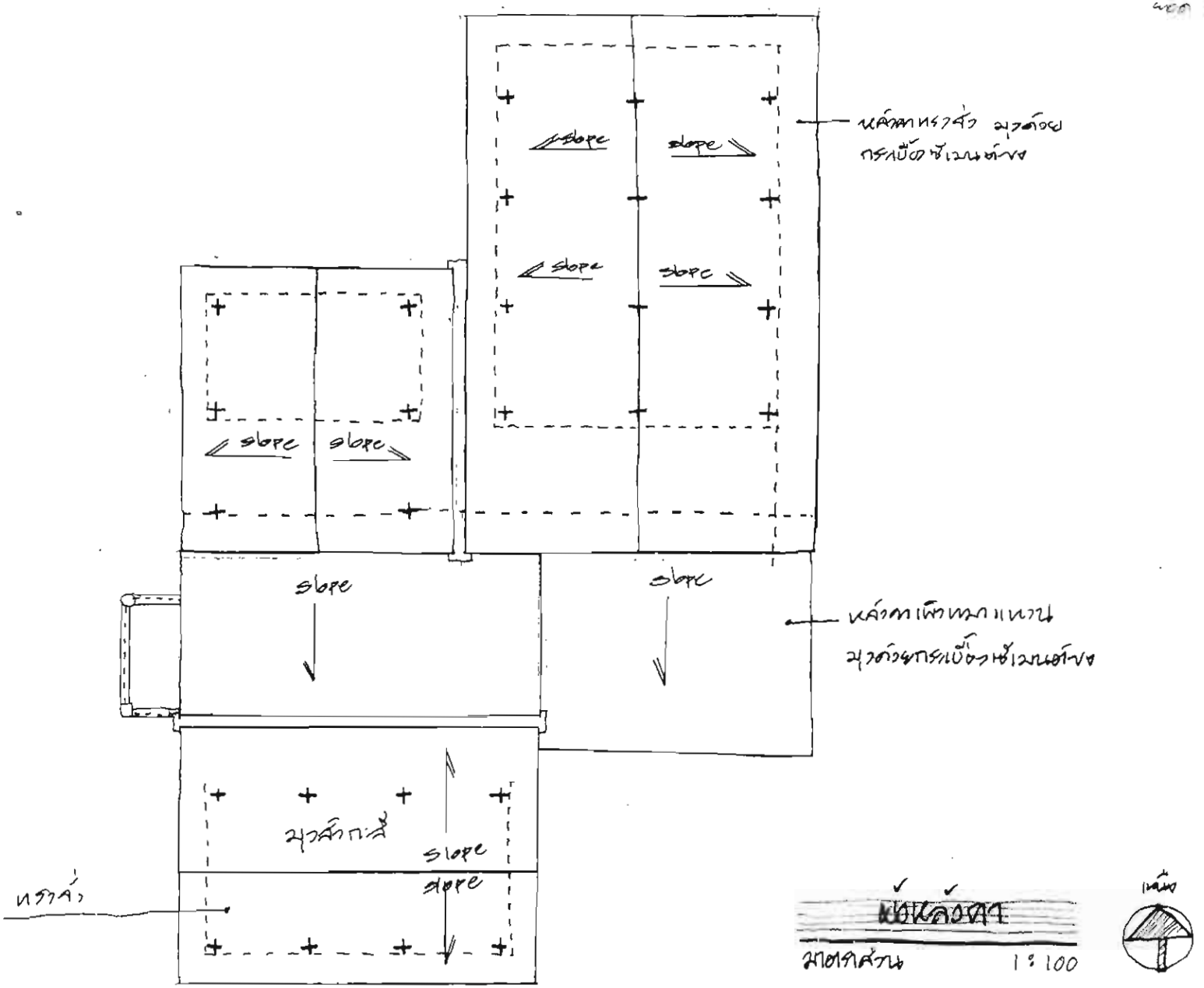
หน้าจั่ว

1:100

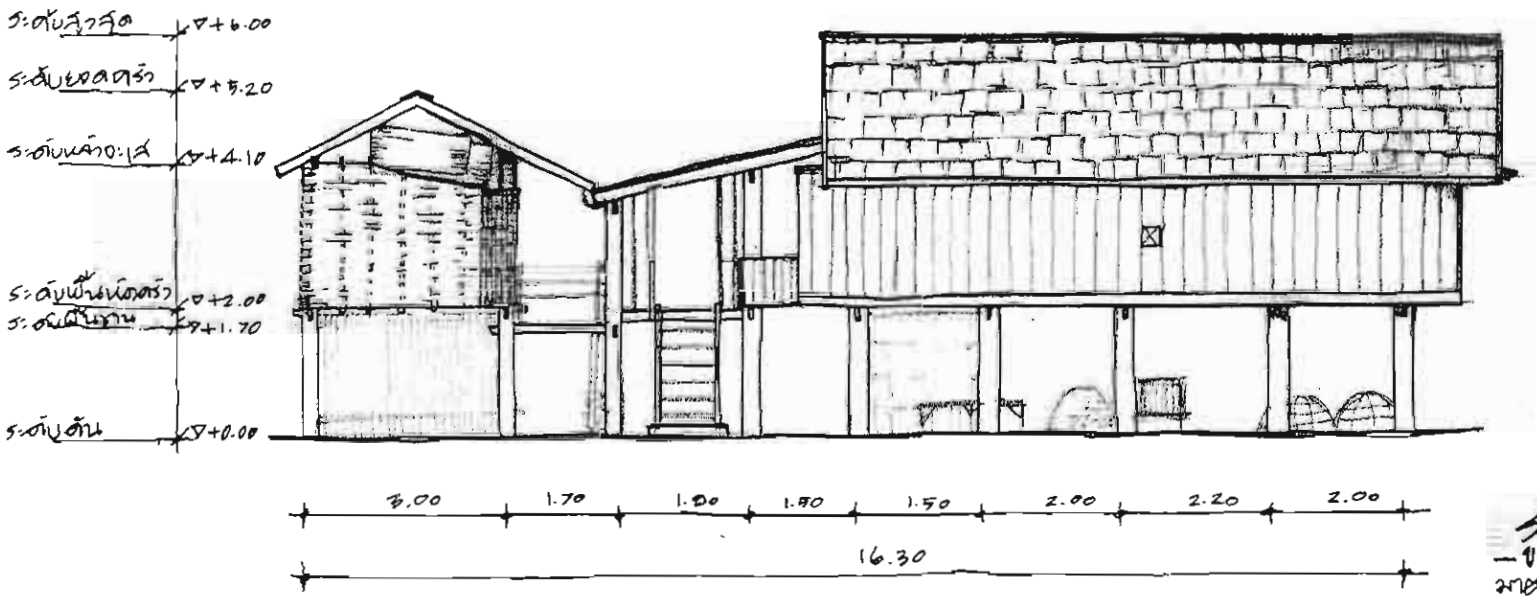
ตำบลเชียงบาน : นางยอด หอมนาน 12 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 150 ปี

ตำบลเชียงบาน : นางยอด หอมนาน 12 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 150 ปี

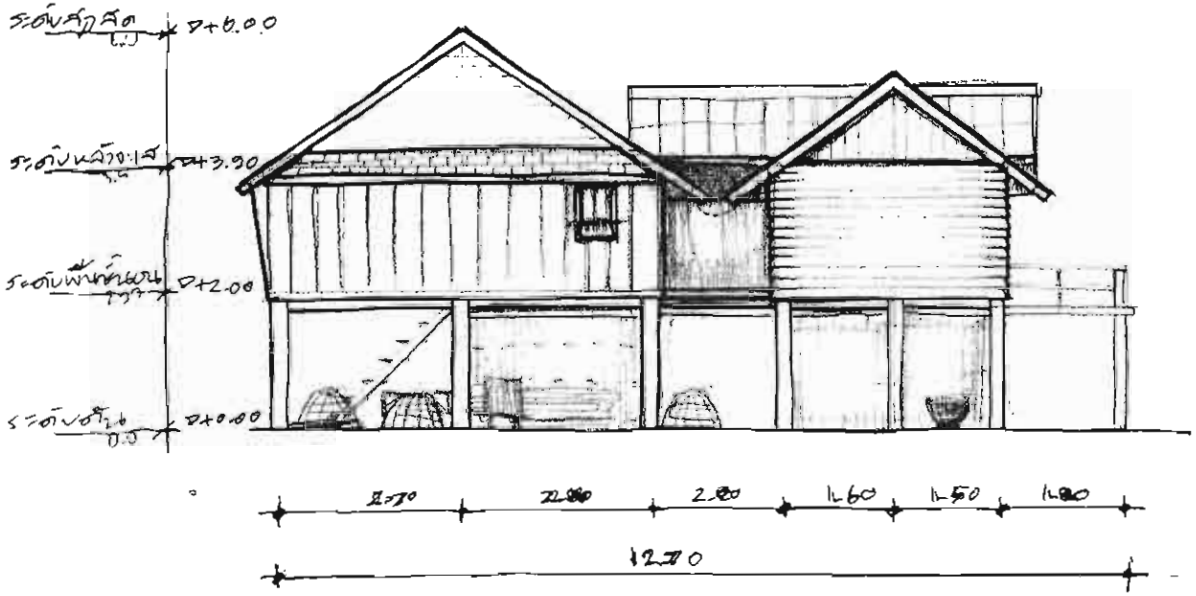
ตำบลเชียงบาน : นางยอด หอมนาน 12 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 150 ปี

รูปด้านทิศตะวันออก

มาตราส่วน 1 : 100

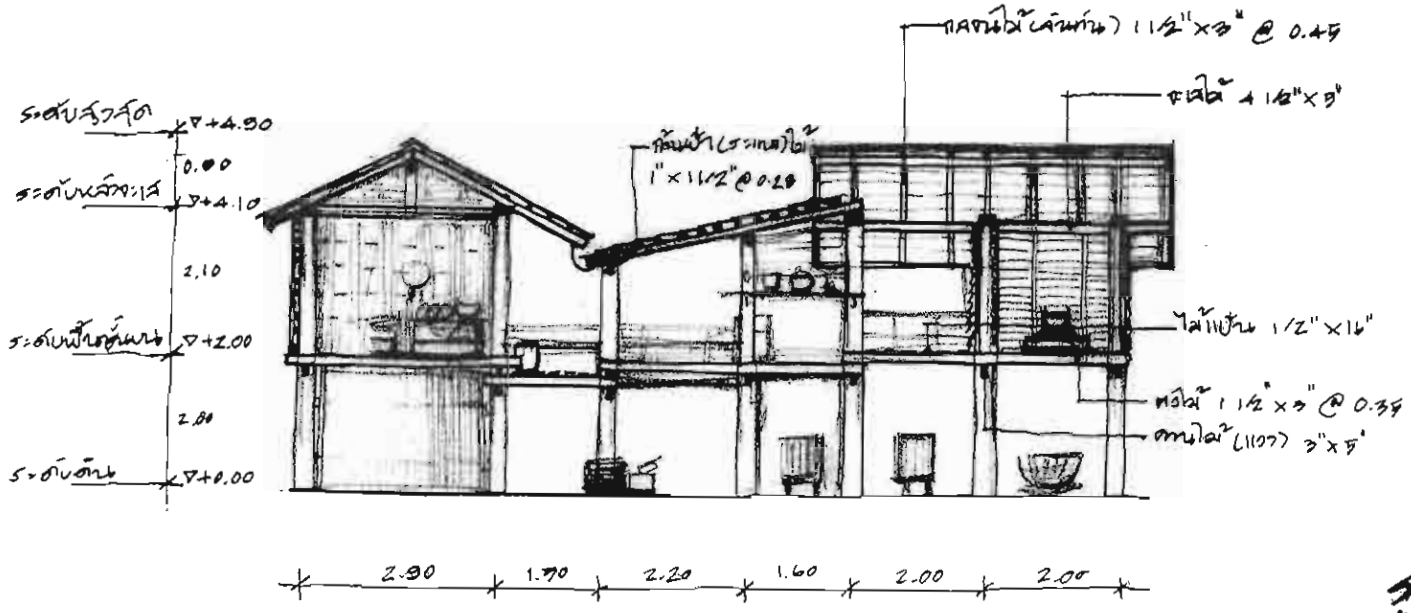
ตำบลเชียงบาน : นางยอด หอมนาน 12 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 150 ปี

ตำบลเชียงบาน : นางยอด หอมนาน 12 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 150 ปี

รูปด้านทิศตะวันตก

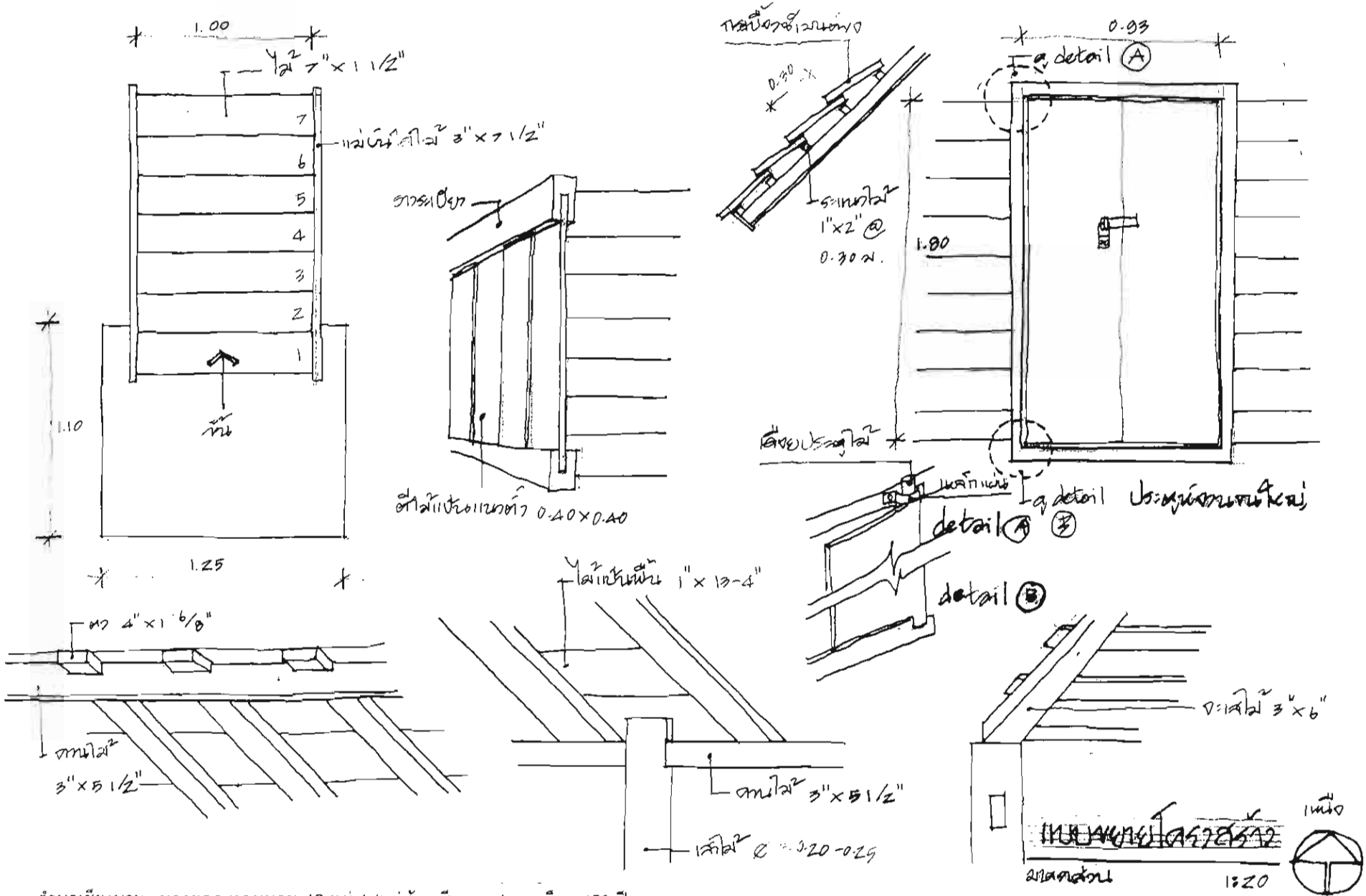
มาตราส่วน 1 : 100

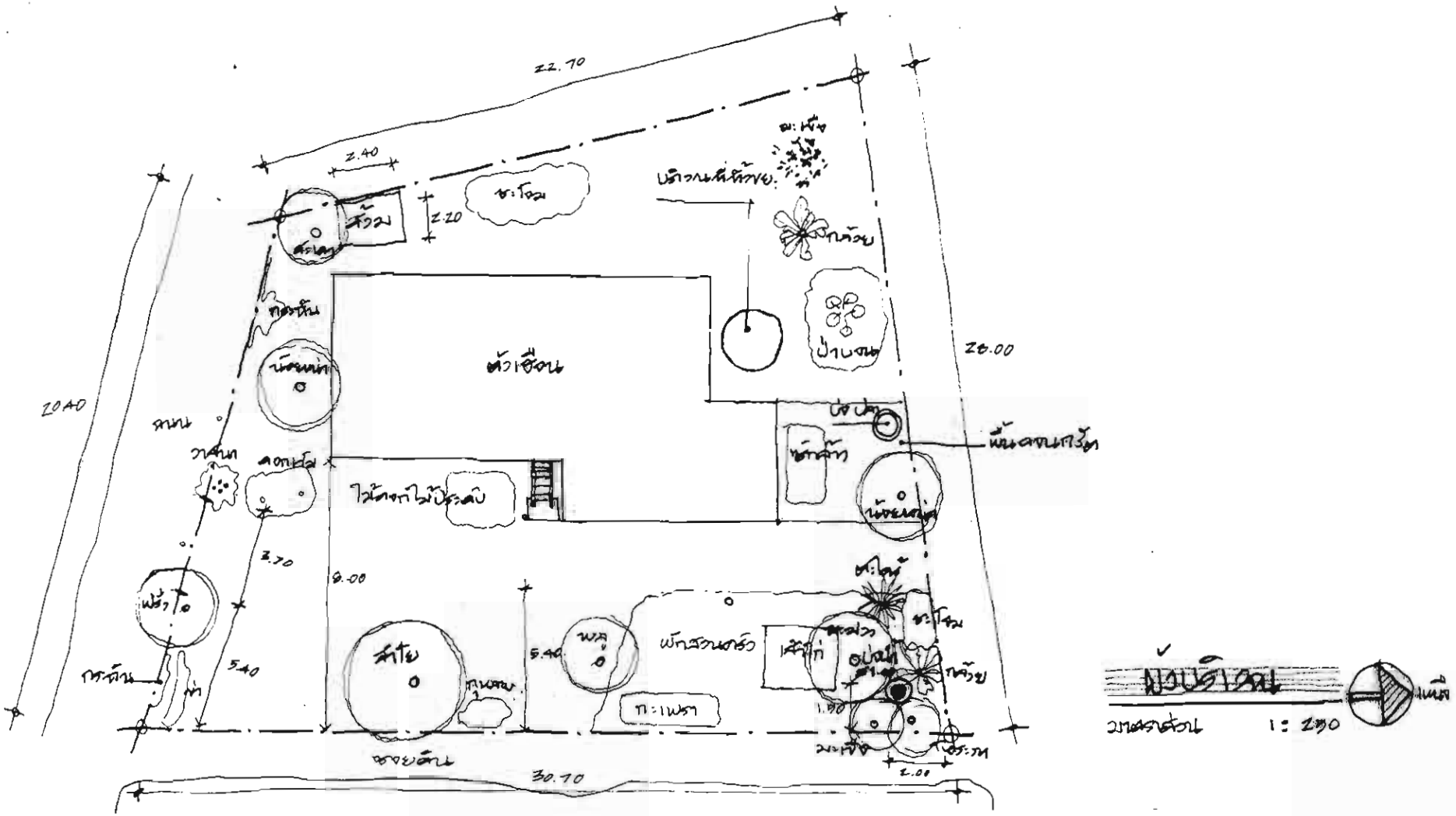
รูปตัด

มาตราส่วน 1:100

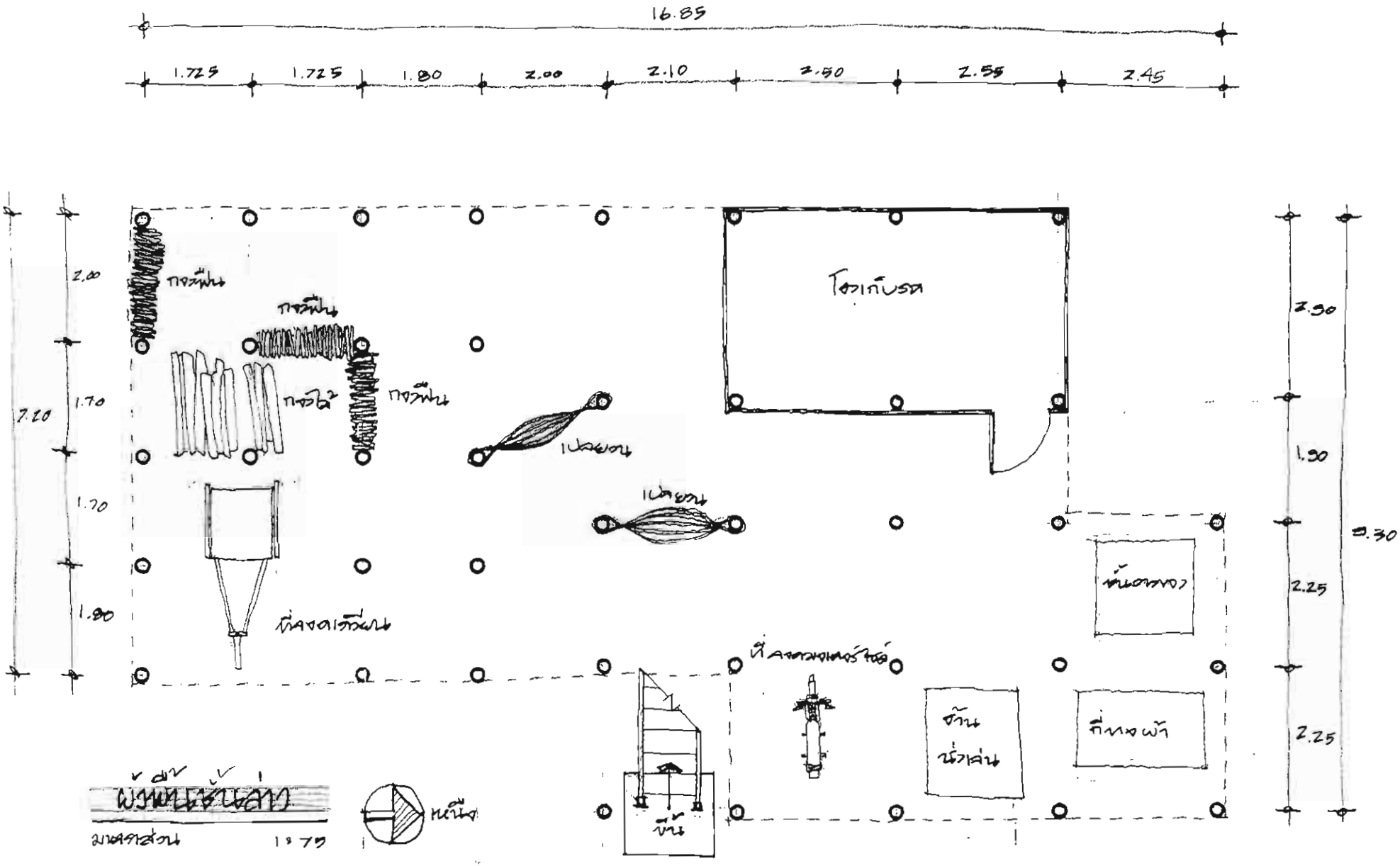
ตำบลเชียงบาน : นางยอด หอมนาน 12 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 150 ปี

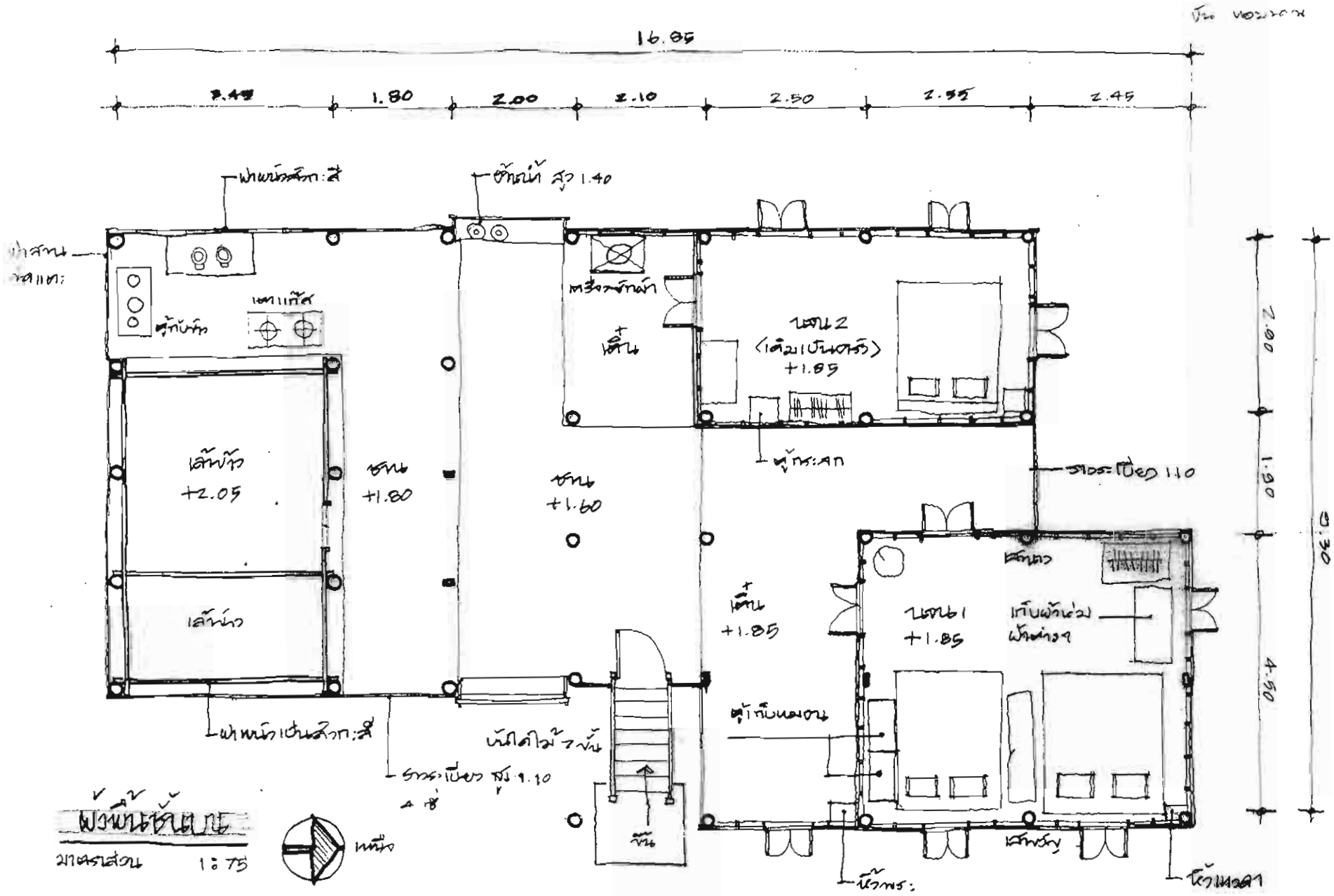
ตำบลเชียงบาน : นางยอด หอมนาน 12 หมู่ 4 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 150 ปี

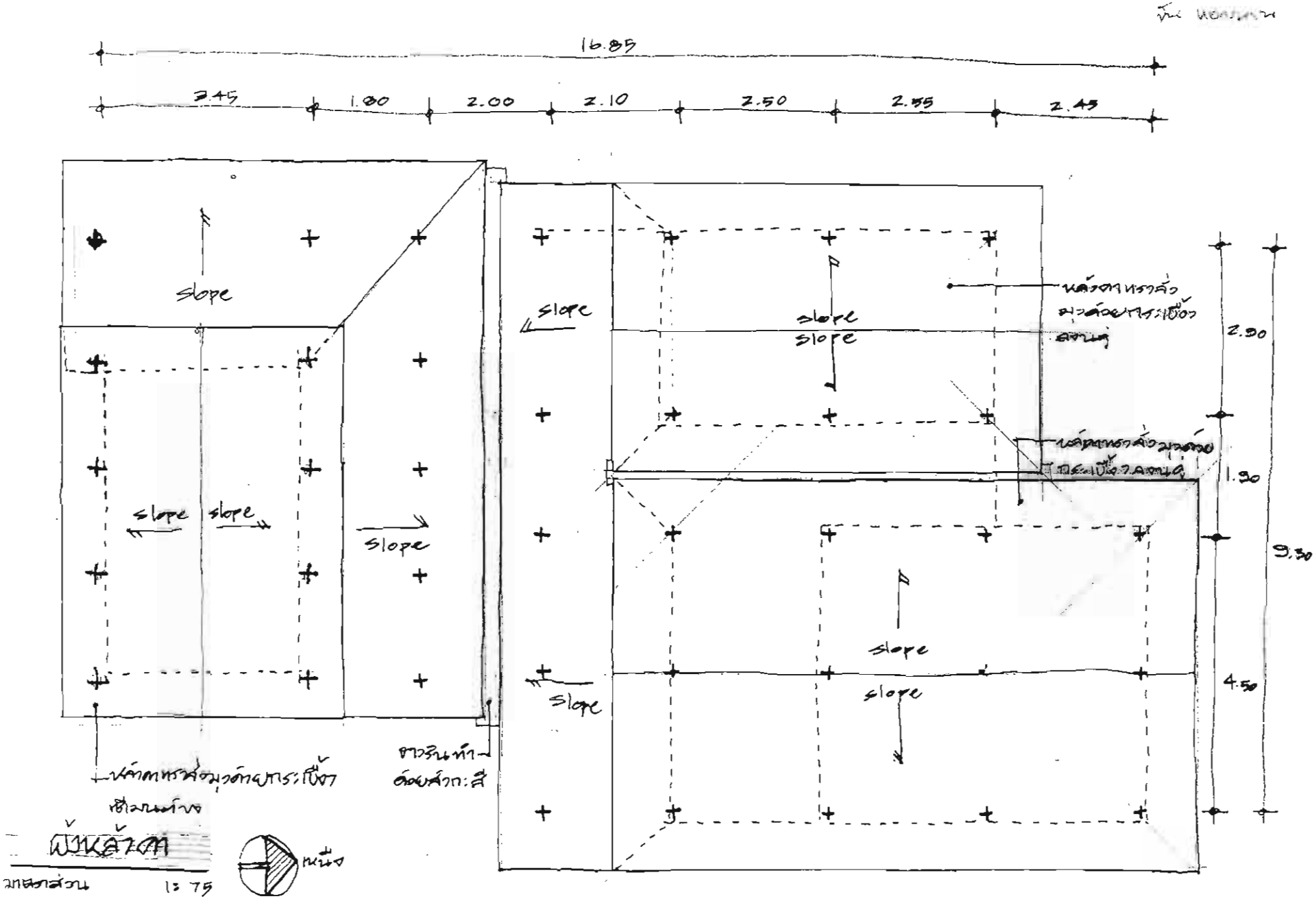
ตำบลเชียงบาน : นางขัน หอมนาน 110 หมู่ 3 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 41 ปี

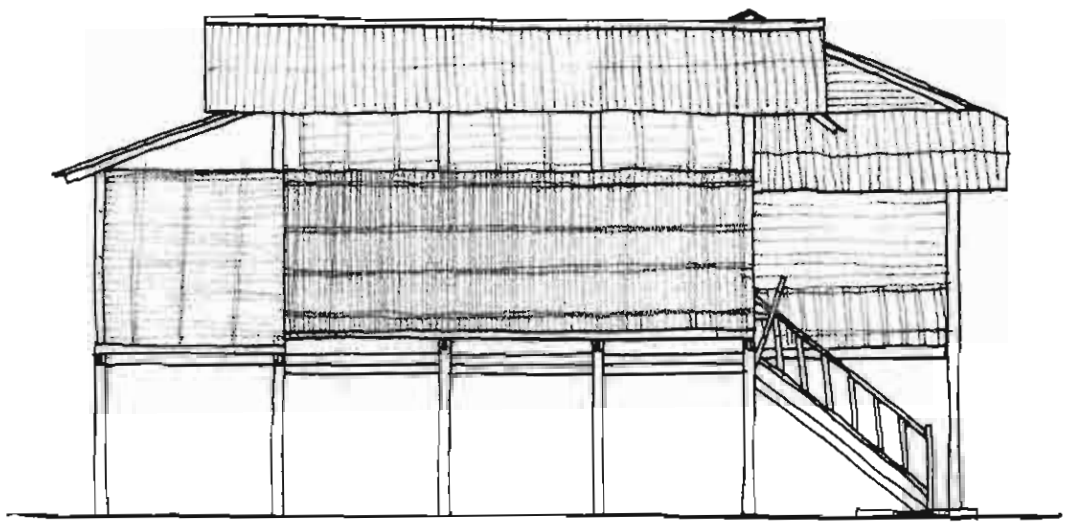

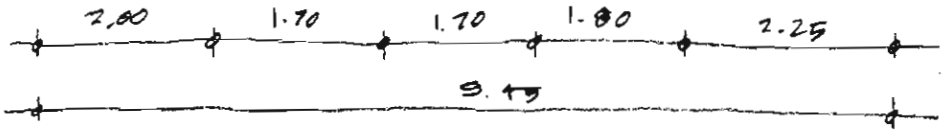
ตำบลเชียงบาน : นางขัน หอมนาน 110 หมู่ 3 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 41 ปี

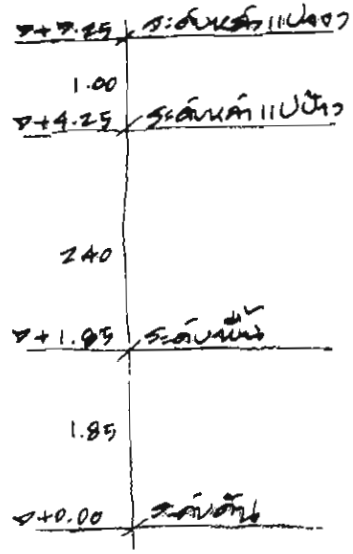

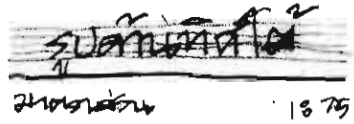
ตำบลเชียงบาน : นางขัน หอมนาน 110 หมู่ 3 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 41 ปี .

16.85
3.45
1.80
2.00
2.10
2.50
2.55
2.45
slope
slope
slope
slope
slope
slope
slope
slope
slope
2.50
1.30
9.30
4.50
หน้าต่างบานเลื่อน
ขนาด 1.20 x 1.30 ม.
ประตูบานเลื่อน
ขนาด 1.20 x 2.00 ม.
ผนังก่ออิฐฉาบปูน
ทาสีน้ำ

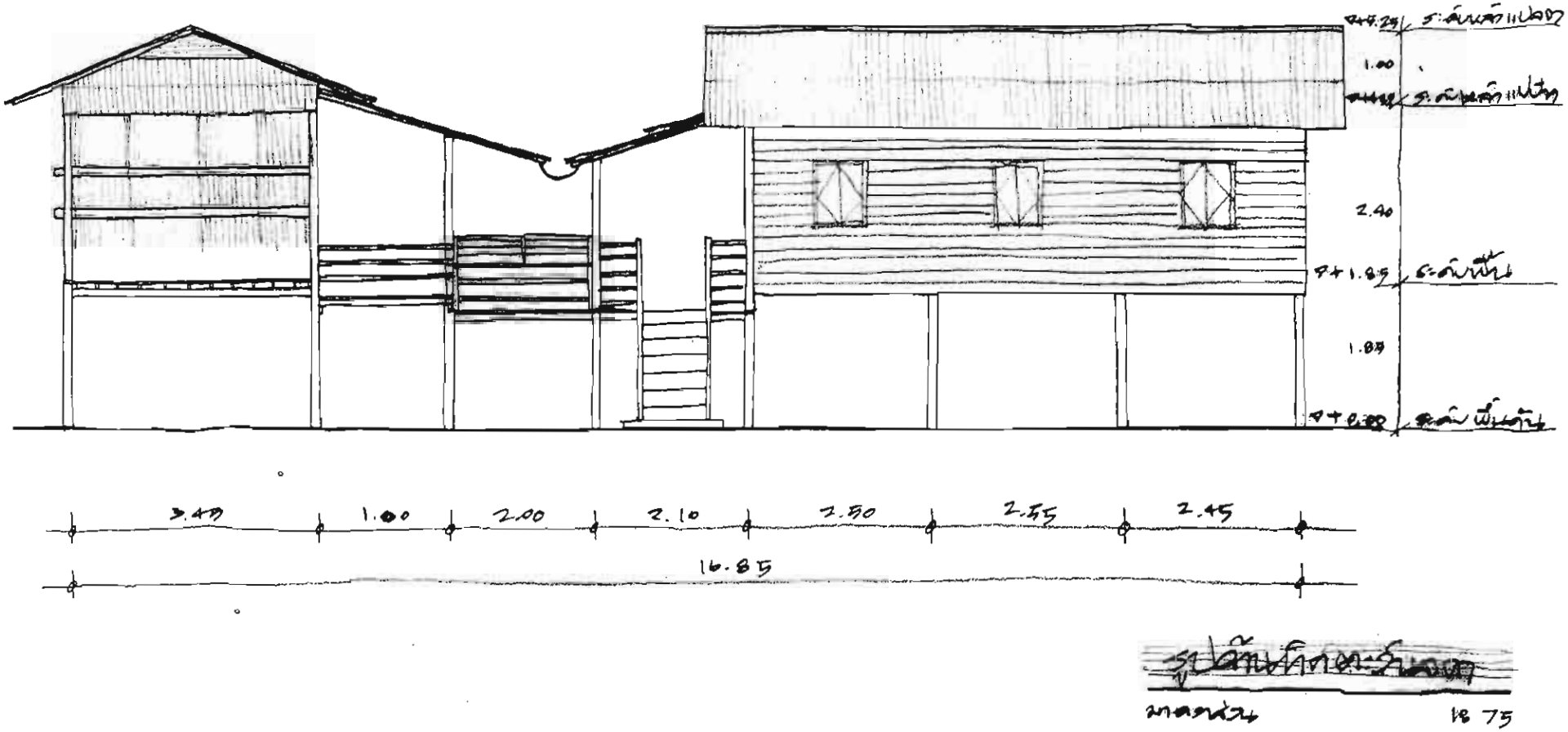

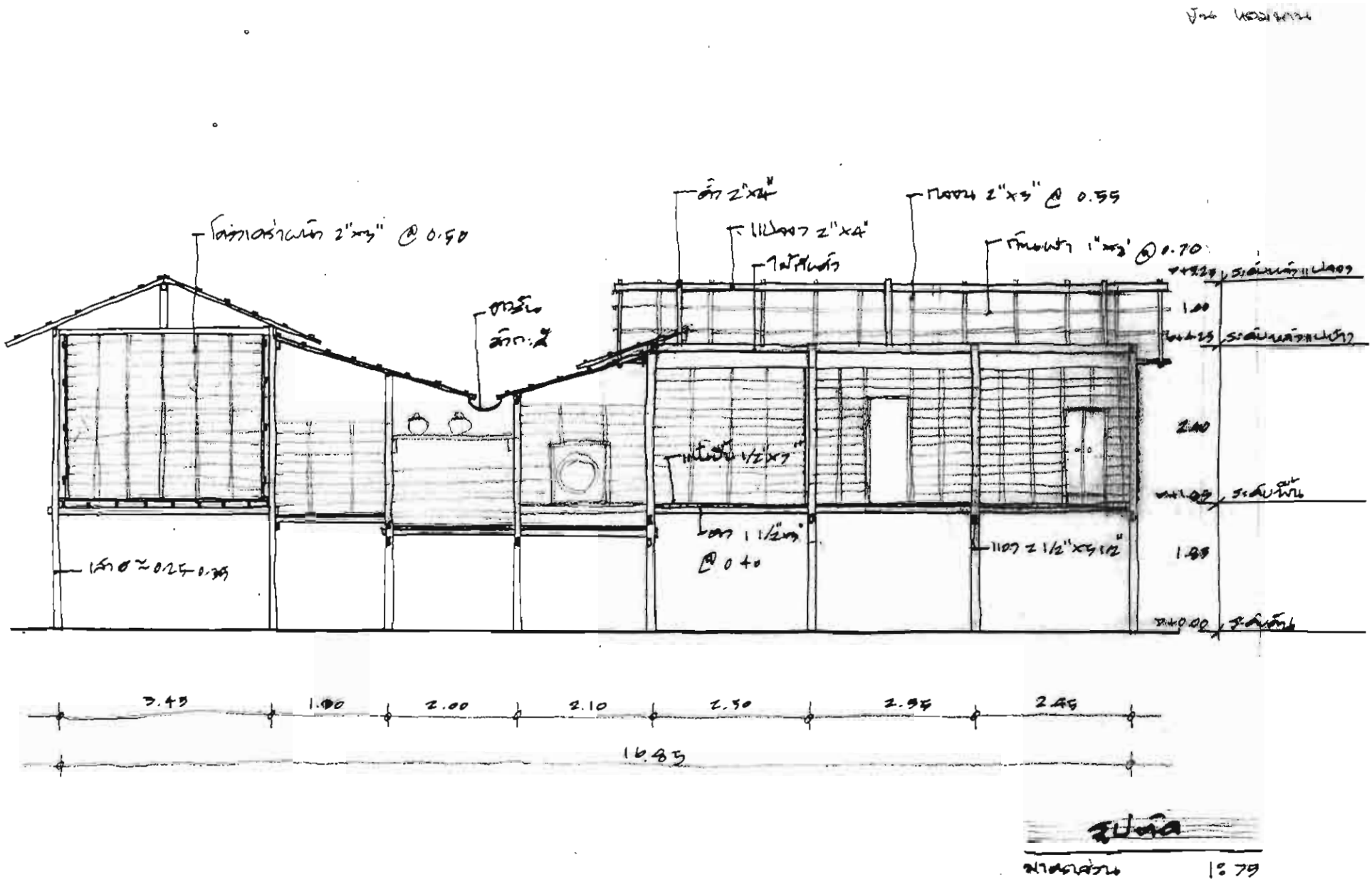

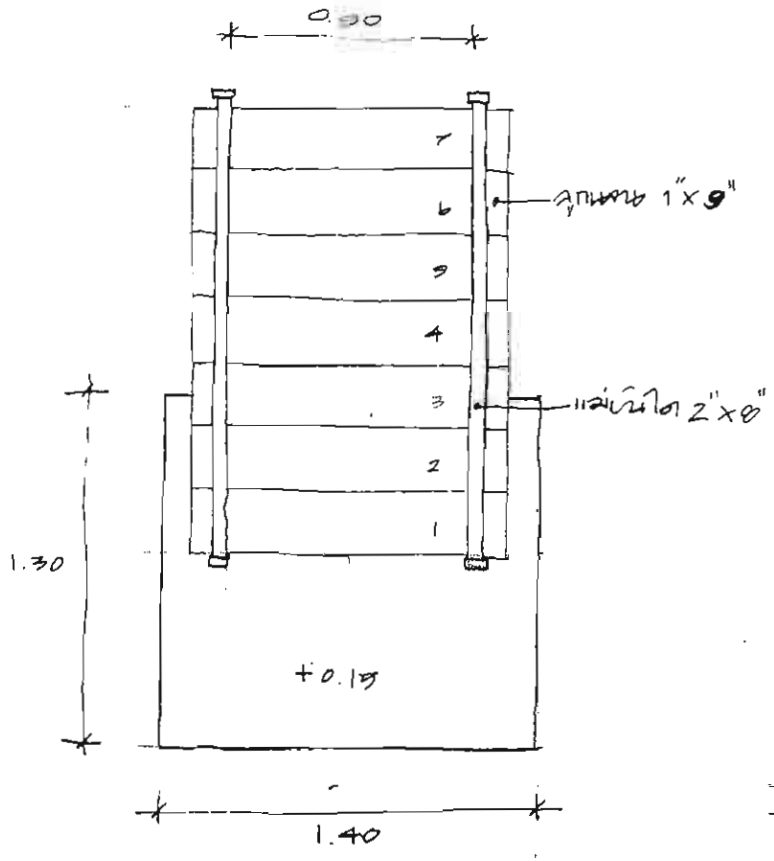
ตำบลเชียงบาน : นางขัน หอมนาน 110 หมู่ 3 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 41 ปี

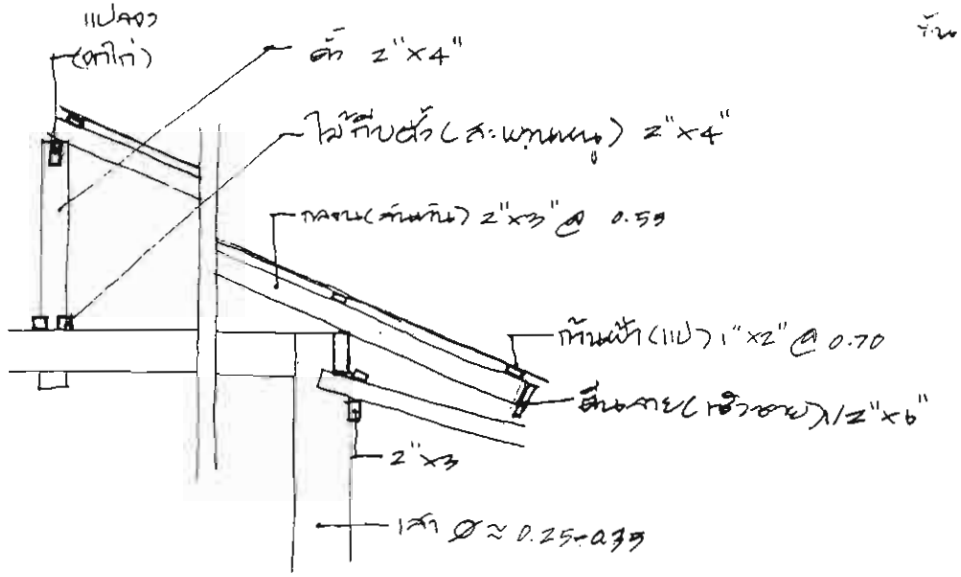

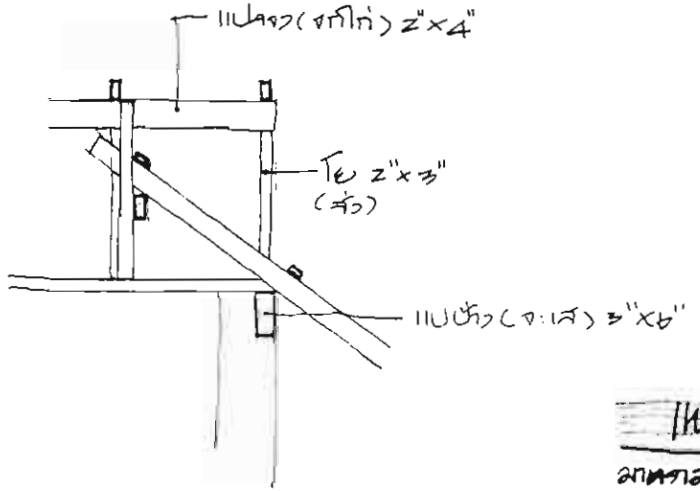
ตำบลเชียงบาน : นางขัน หอมนาน 110 หมู่ 3 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 41 ปี

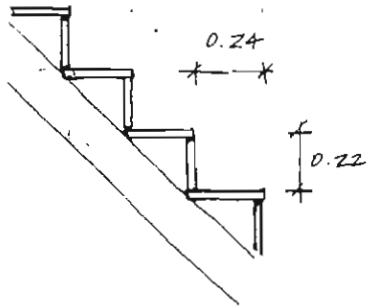

ตำบลเชียงบาน : นางขัน หอมนาน 110 หมู่ 3 (หมู่บ้านเชียงบาน) อายุเรือน 41 ปี

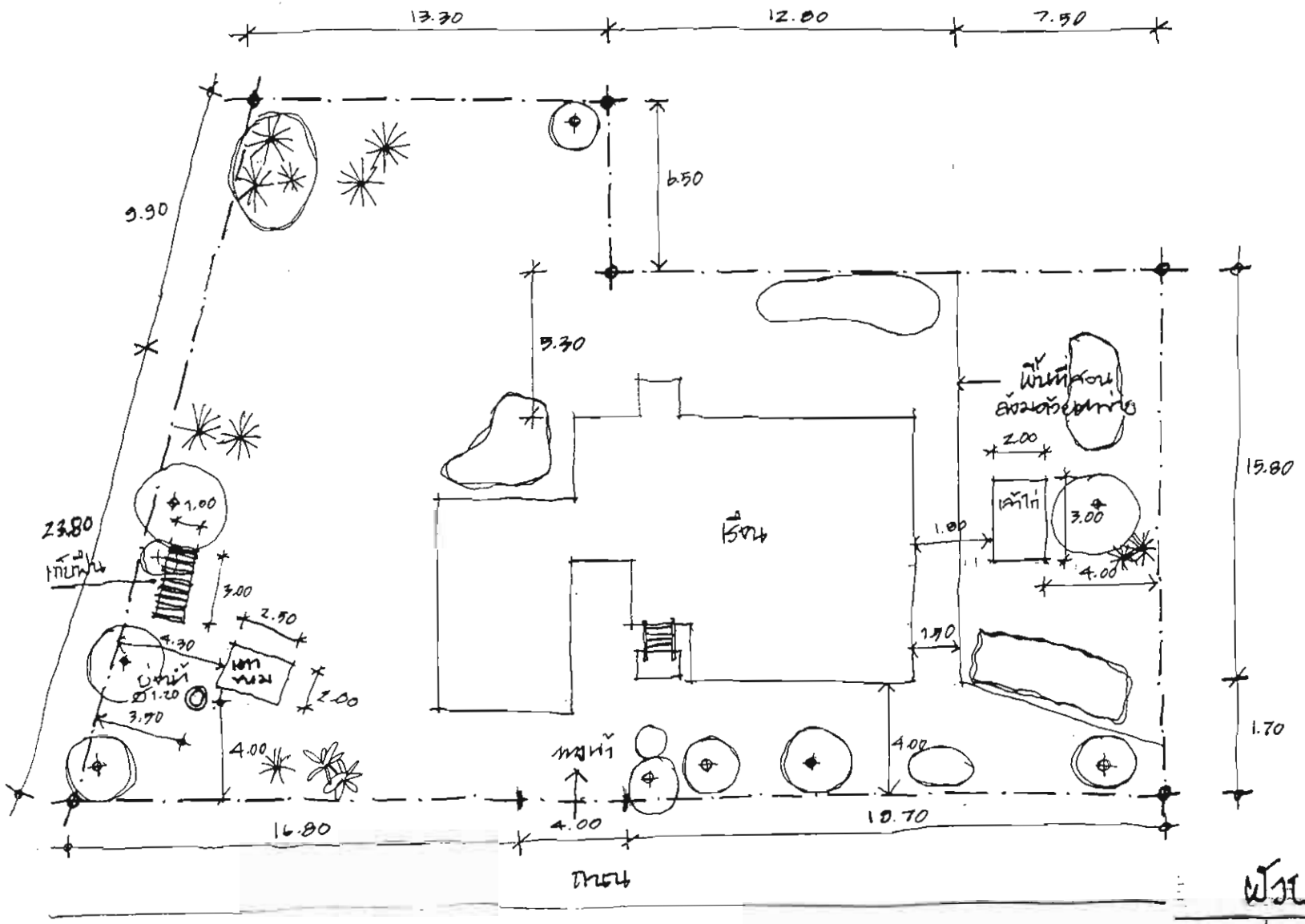

แบบขยายโครงสร้าง

มาตราส่วน 1:25

ปี 1 ห้องน้ำชาย (หมายถึงหมู่ที่) 3 หมู่ที่ 110 หมายถึง หมู่ที่ 3 หมู่ที่ 110 หมายถึง หมู่ที่ 3 หมู่ที่ 110
1.00
0.80
0.75
0.60
0.80
0.60
0.75
0.80
1.00
1.50
ผังพื้นชั้นล่าง
ผังพื้นชั้นบน
มาตราส่วน 1 : 50
ผังหลังคา
ผังฐานราก
ผังโครงสร้างหลังคา
ผังโครงสร้างพื้น
ผังโครงสร้างฐานราก
ผังโครงสร้างหลังคา
ผังโครงสร้างพื้น
ผังโครงสร้างฐานราก

นาง ปะวัง

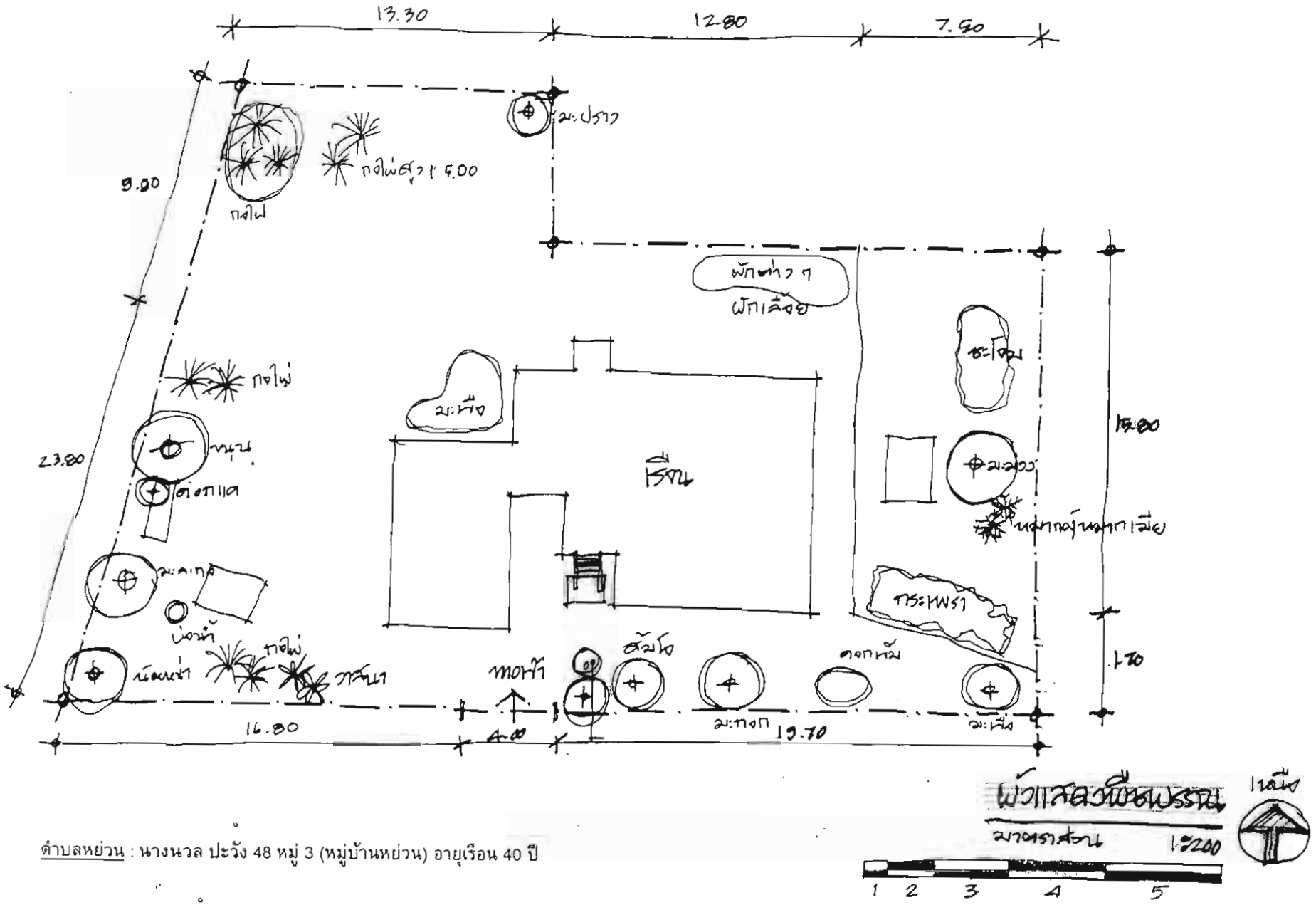

ตำบลหย่วน : นางนวล ปะวัง 48 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 40 ปี

ผังบริเวณ

มาตราส่วน 1:200

1 2 3 4 5

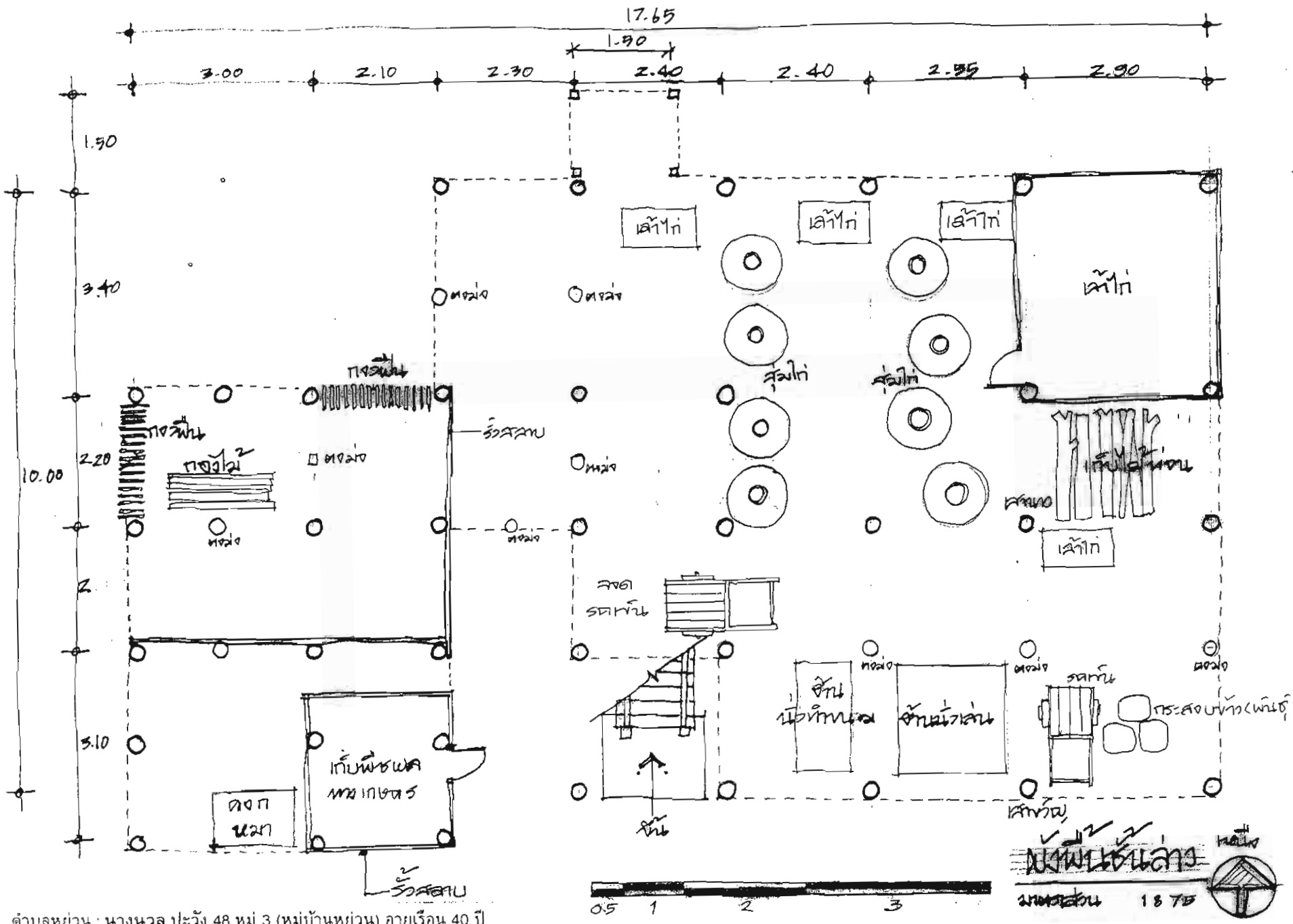
ตำบลหย่วน : นางนวล ปะวัง 48 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 40 ปี

พ้าแสงพืชพรรณ

มาตราส่วน 1:200

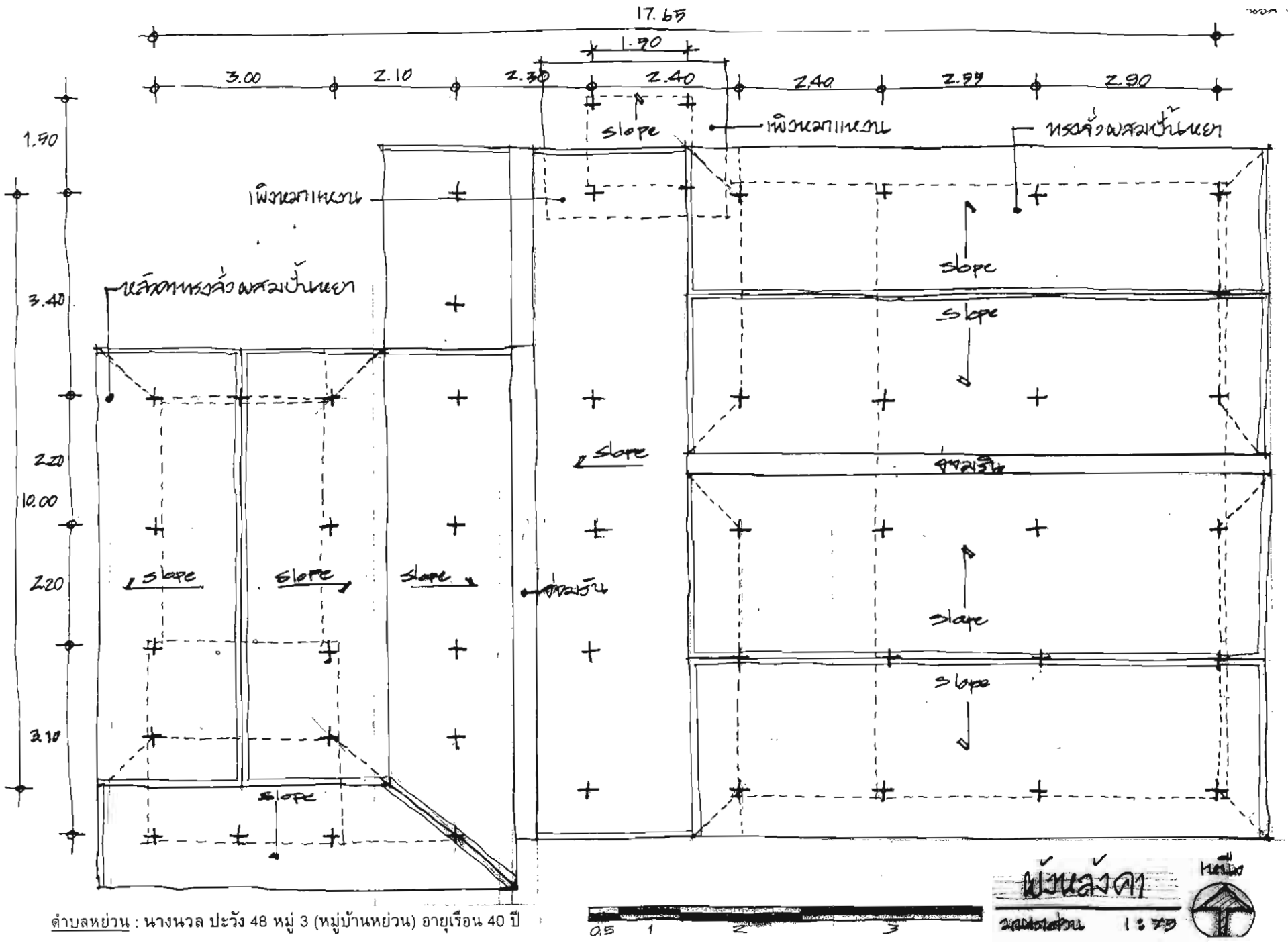
1 2 3 4 5

เหนือ

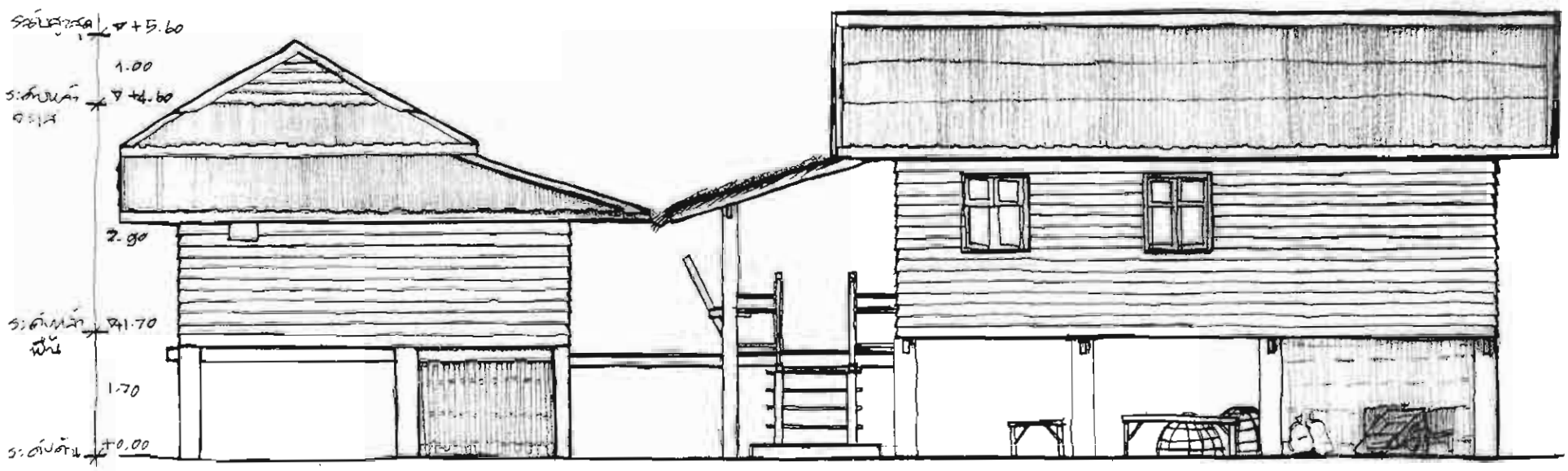

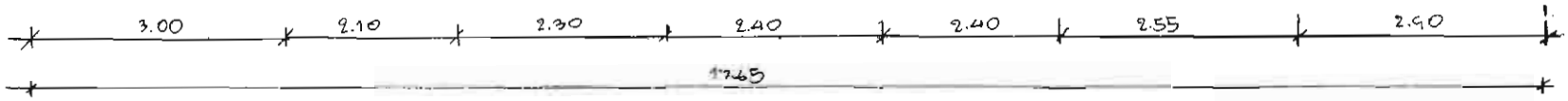
ตำบลหย่วน : นางนวล ปะวัง 48 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 40 ปี

ผังบริเวณ
ทางเข้า
ทางออก
ห้องนอน
ห้องครัว
ห้องน้ำ
ห้องรับแขก
ระเบียง
ที่จอดรถ
ที่นั่งพักคอย
ตู้เก็บของ
ตู้เสื้อผ้า
ตู้ลิ้นชัก
เตียงนอน
โต๊ะทำงาน
โต๊ะรับแขก
เก้าอี้
โซฟา
ทีวี
ตู้เย็น
เตาแก๊ส
อ่างล้างจาน
ชั้นวางของ
ราวตากผ้า
ประตูเข้า
ประตูออก
หน้าต่าง
ช่องแสง
ช่องลม
ช่องระบายอากาศ
ท่อน้ำทิ้ง
ท่อน้ำดี
ท่อน้ำประปา
ท่อน้ำฝน
ท่อน้ำเสีย

ตำบลหย่วน : นางนวล ปะวัง 48 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 40 ปี

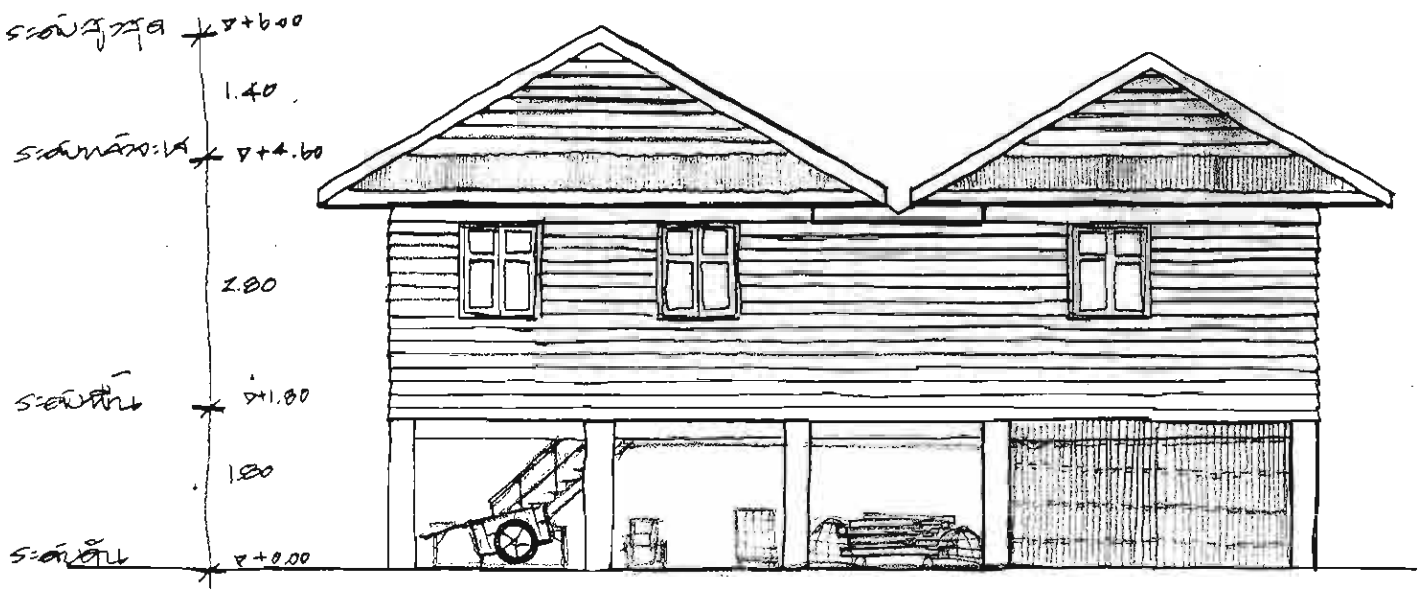

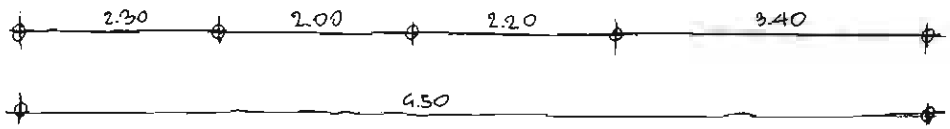

รูปด้านทิศใต้

มาตราส่วน 1 : 75

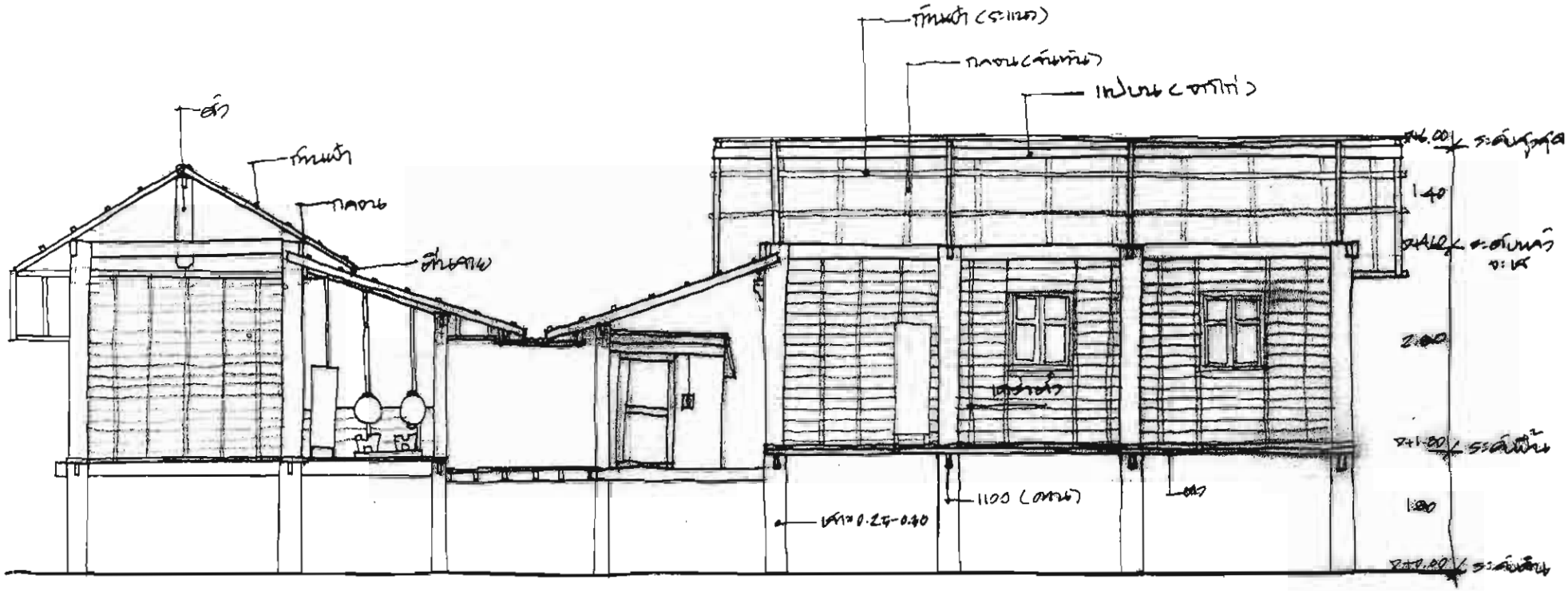
ตำบลหย่วน : นางนวล ปะวัง 48 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 40 ปี

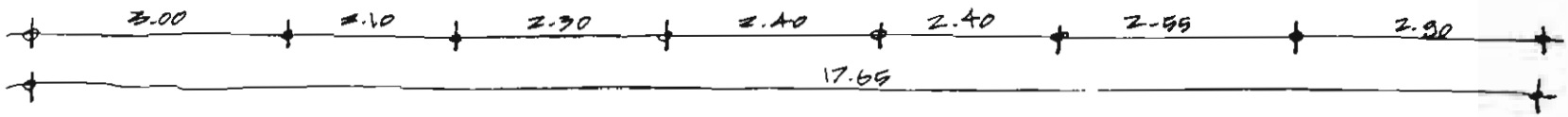

มาตราส่วน 1:75

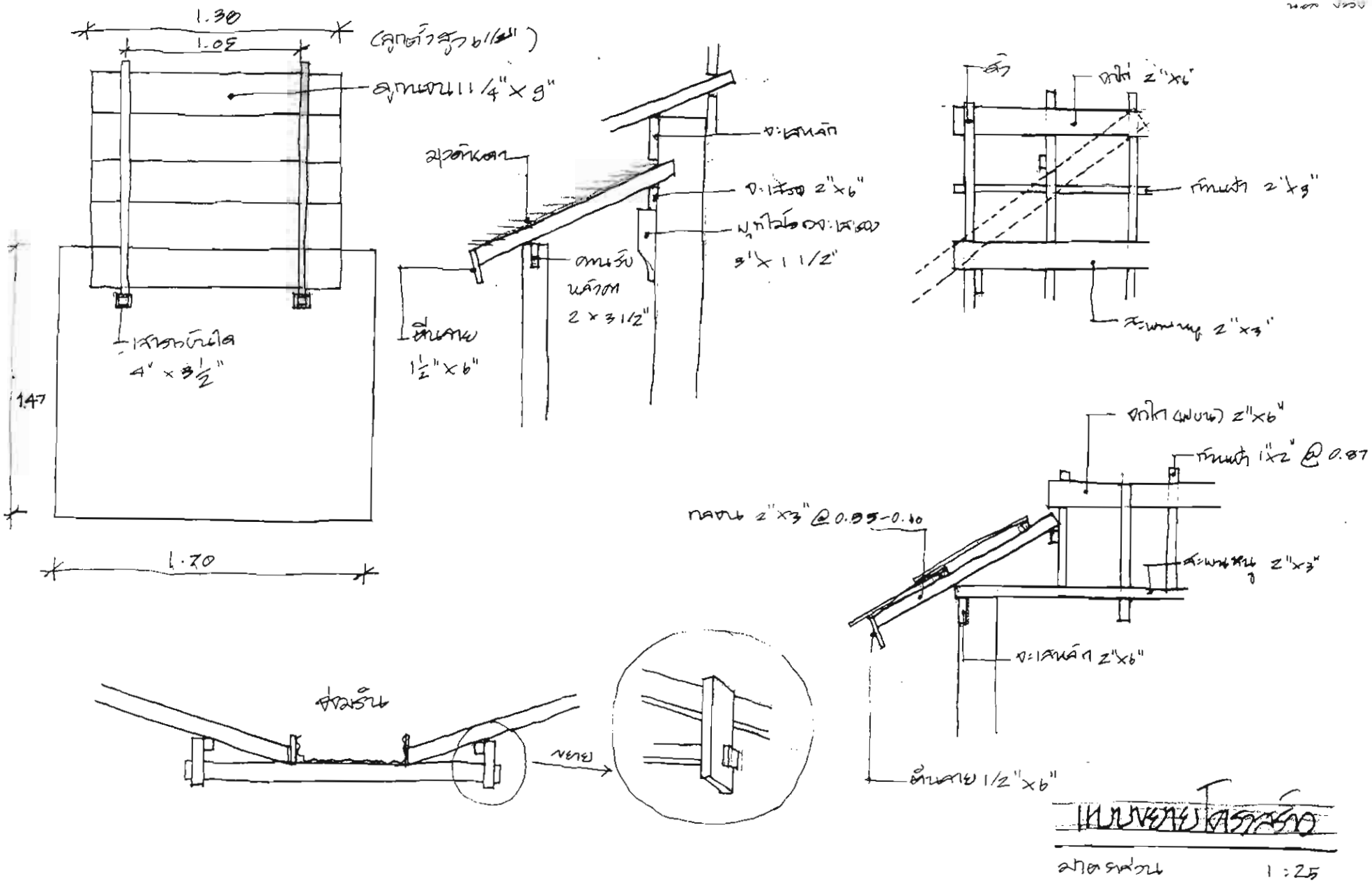
ตำบลหย่วน : นางนวล ปะวัง 48 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 40 ปี

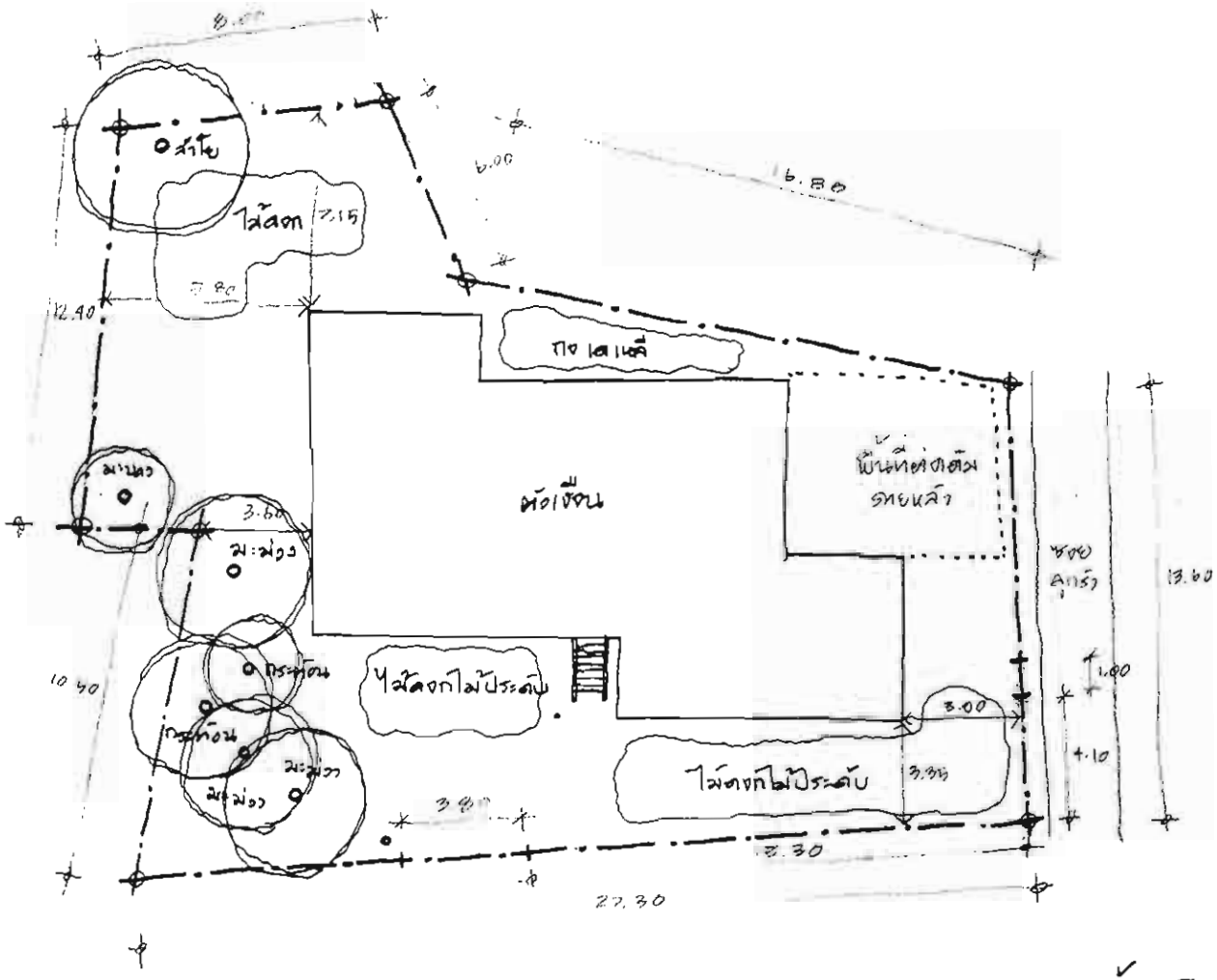

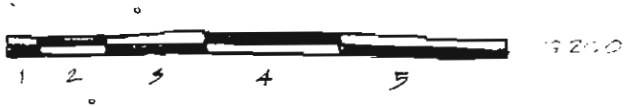
ตำบลหย่วน : นางนวล ปะวัง 48 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 40 ปี

มาตราส่วน 1 : 75

ตำบลหย่วน : นางนวล ปะวัง 48 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 40 ปี

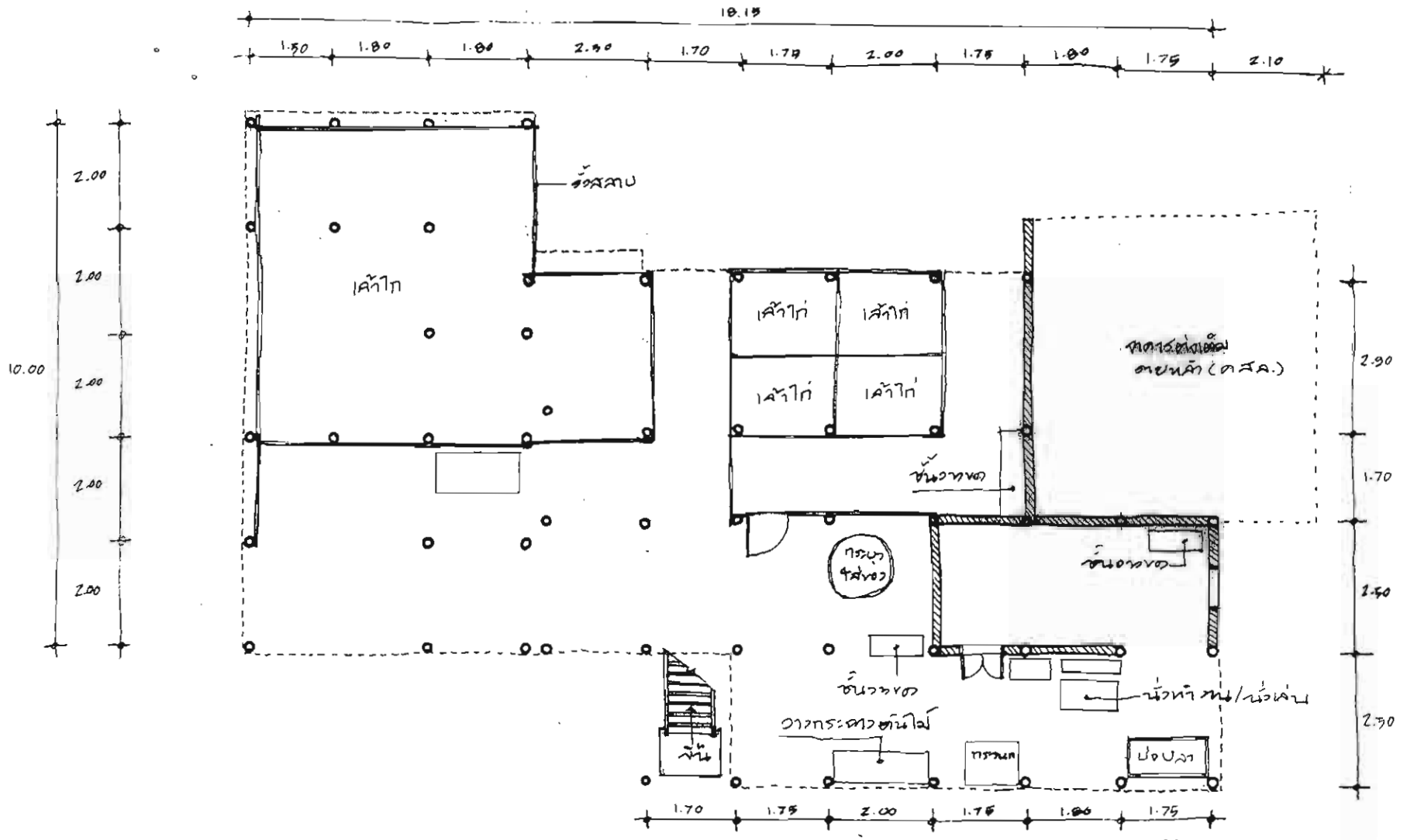

พิมพ์ครั้งที่ 1

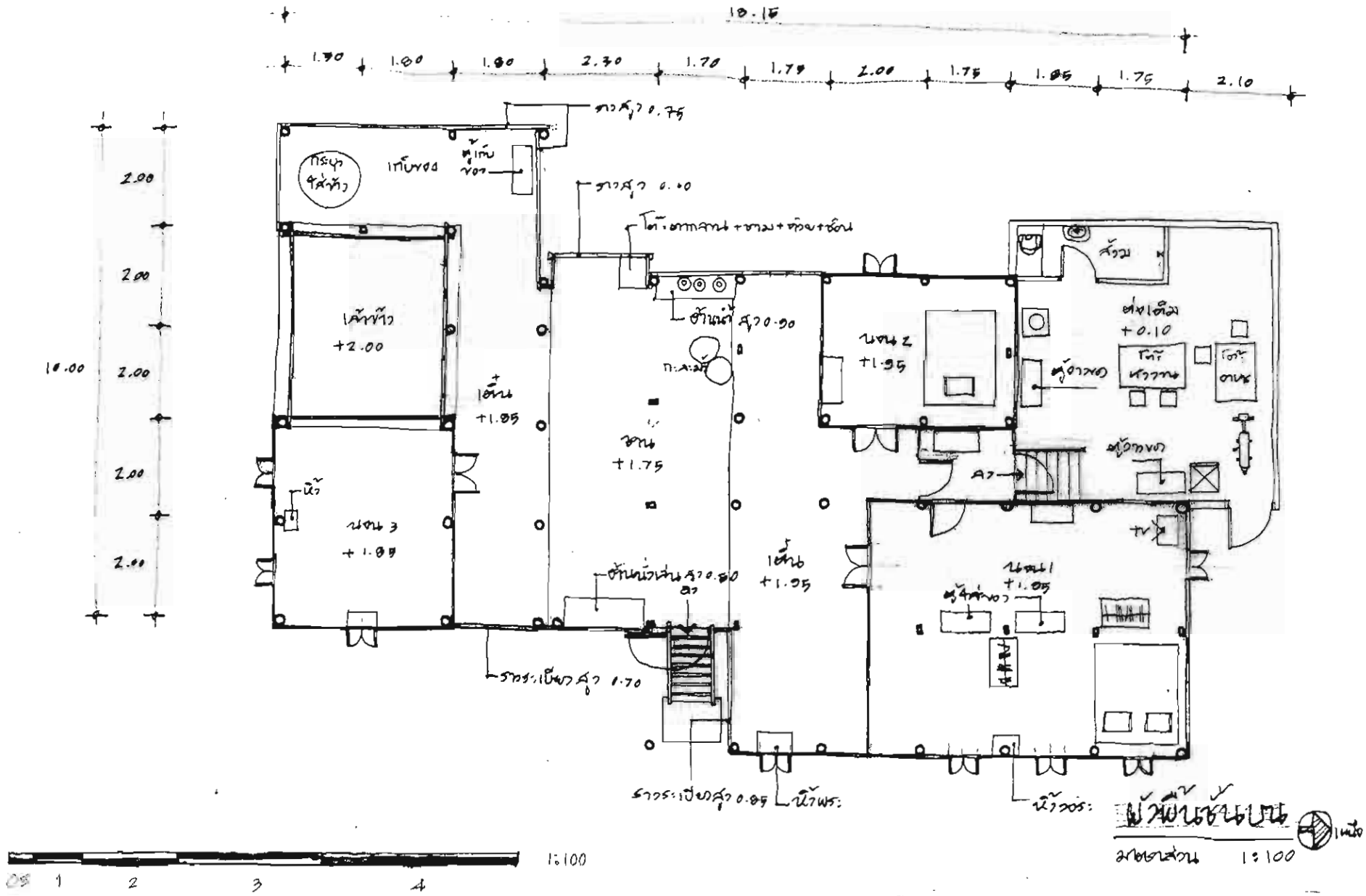
มาตราส่วน 1:200

หน้าที่

ตำบลหย่วน : นายธงชัย โจลิตสาห์กุล 112 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 59 ปี

ตำบลหย่วน : นายธงชัย โจลิตสาห์กุล 112 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 59 ปี

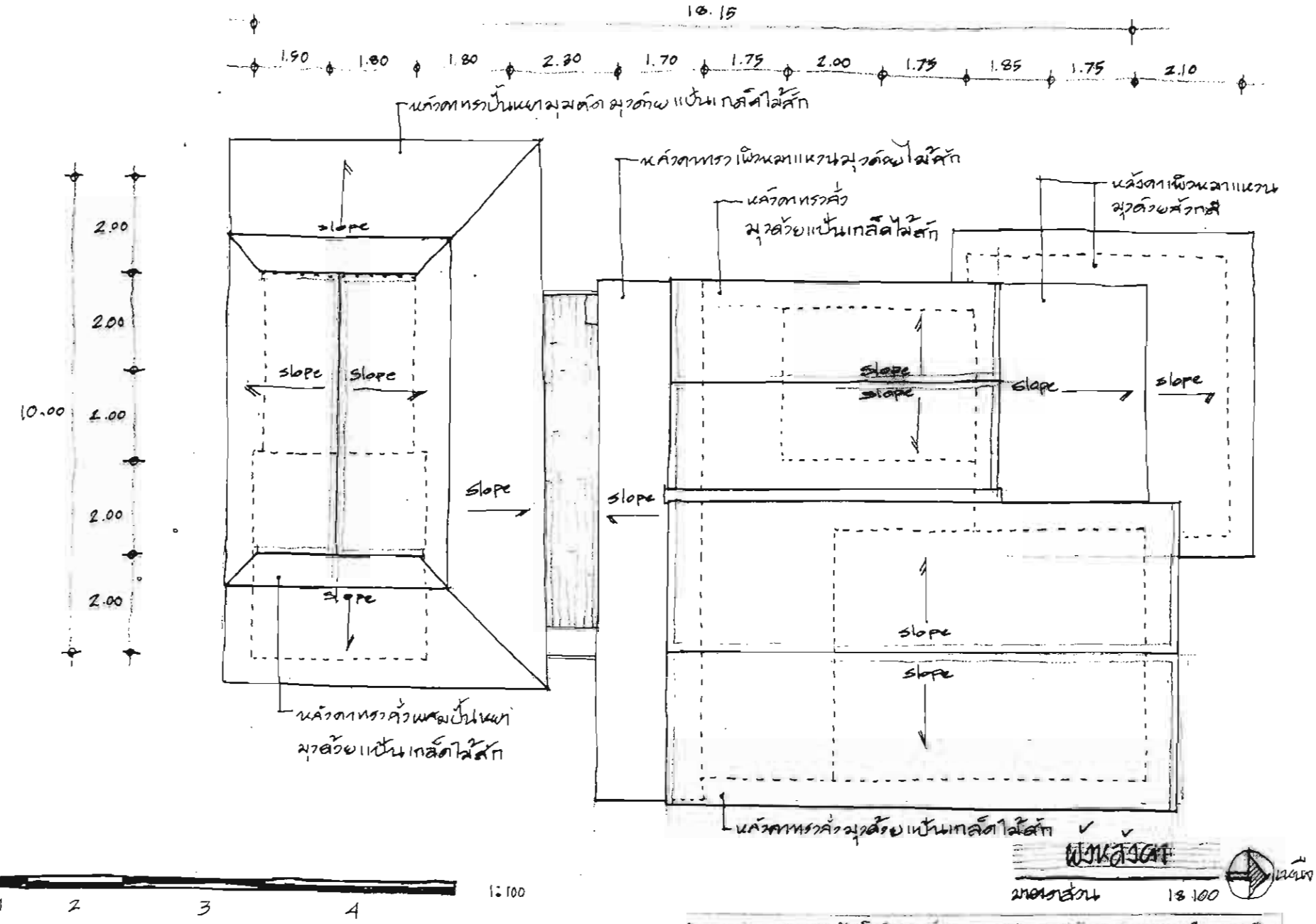

แผ่นที่ชั้นบน

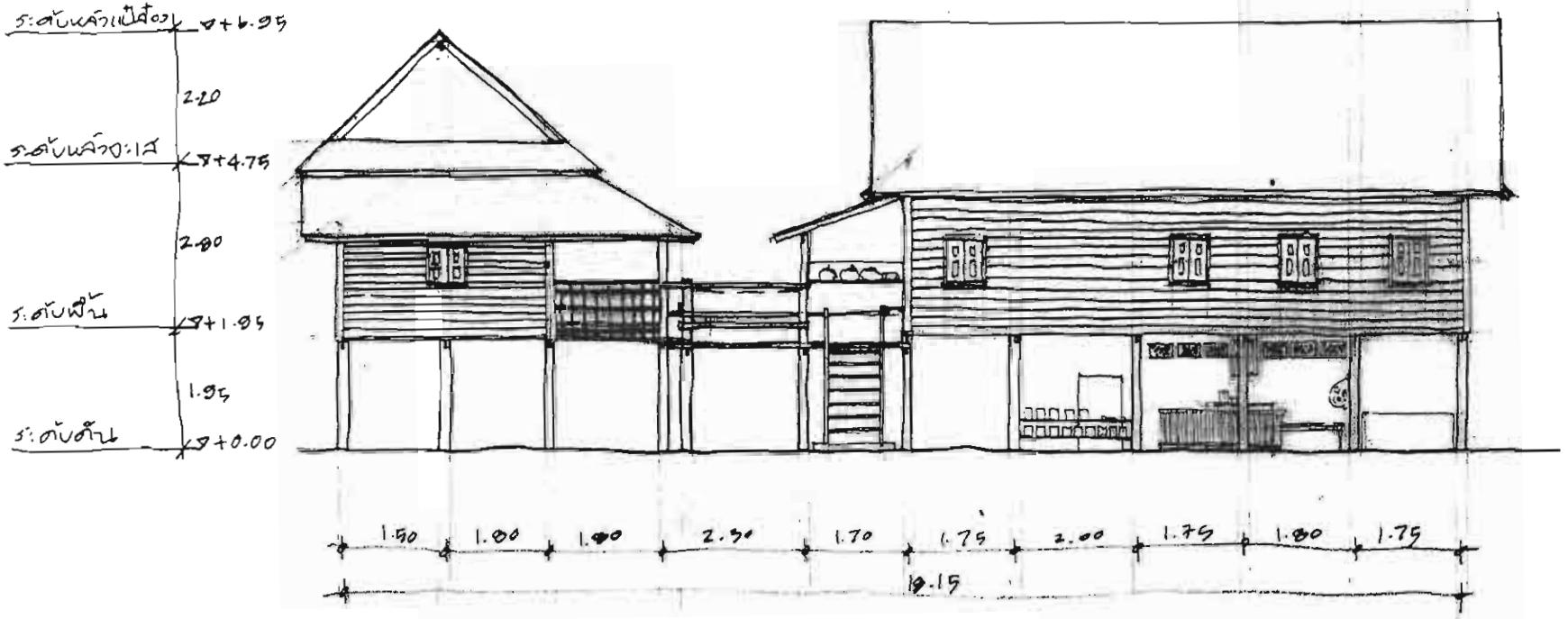
มาตราส่วน 1:100

เหนือ

ตำบลหย่วน : นายธงชัย โจลิตสาห์กุล 112 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 59 ปี

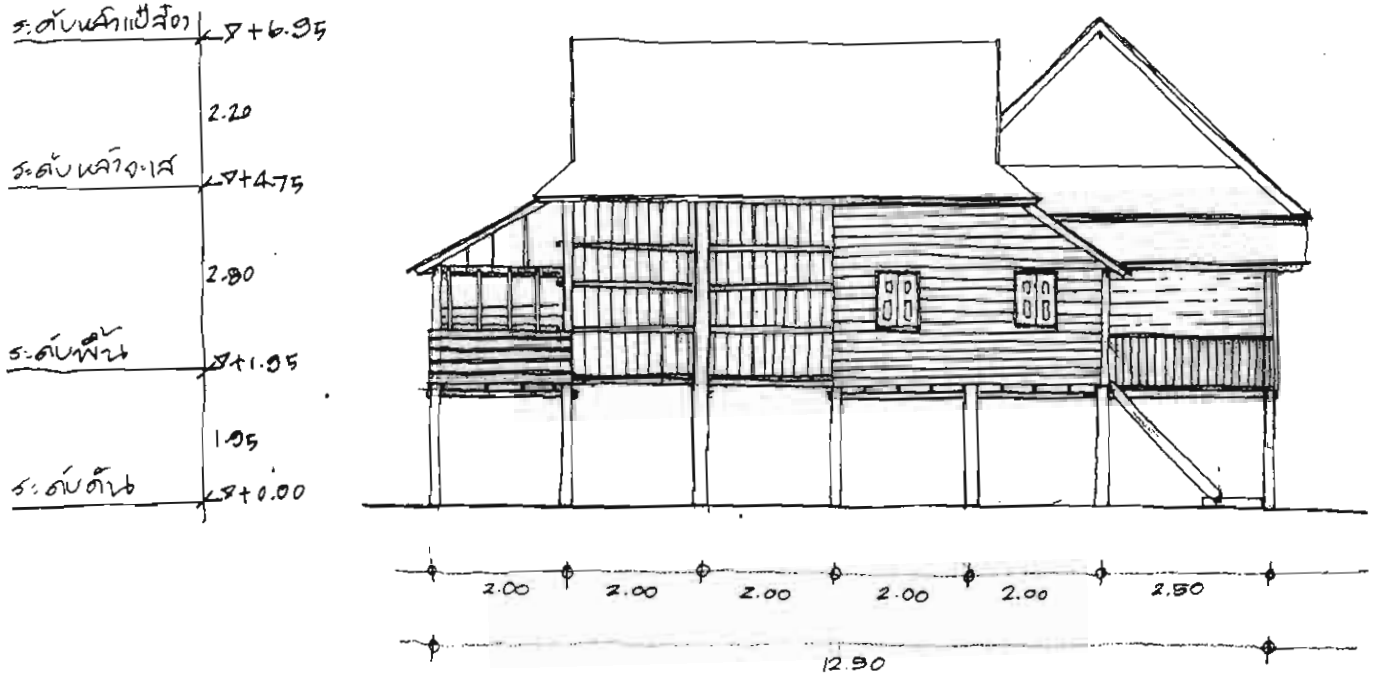
ตำบลหย่าน : นายธงชัย โจลิตสาหัสกุล 112 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่าน) อายุเรือน 59 ปี

ด้านหลังอาคาร

มาตราส่วน 1:100

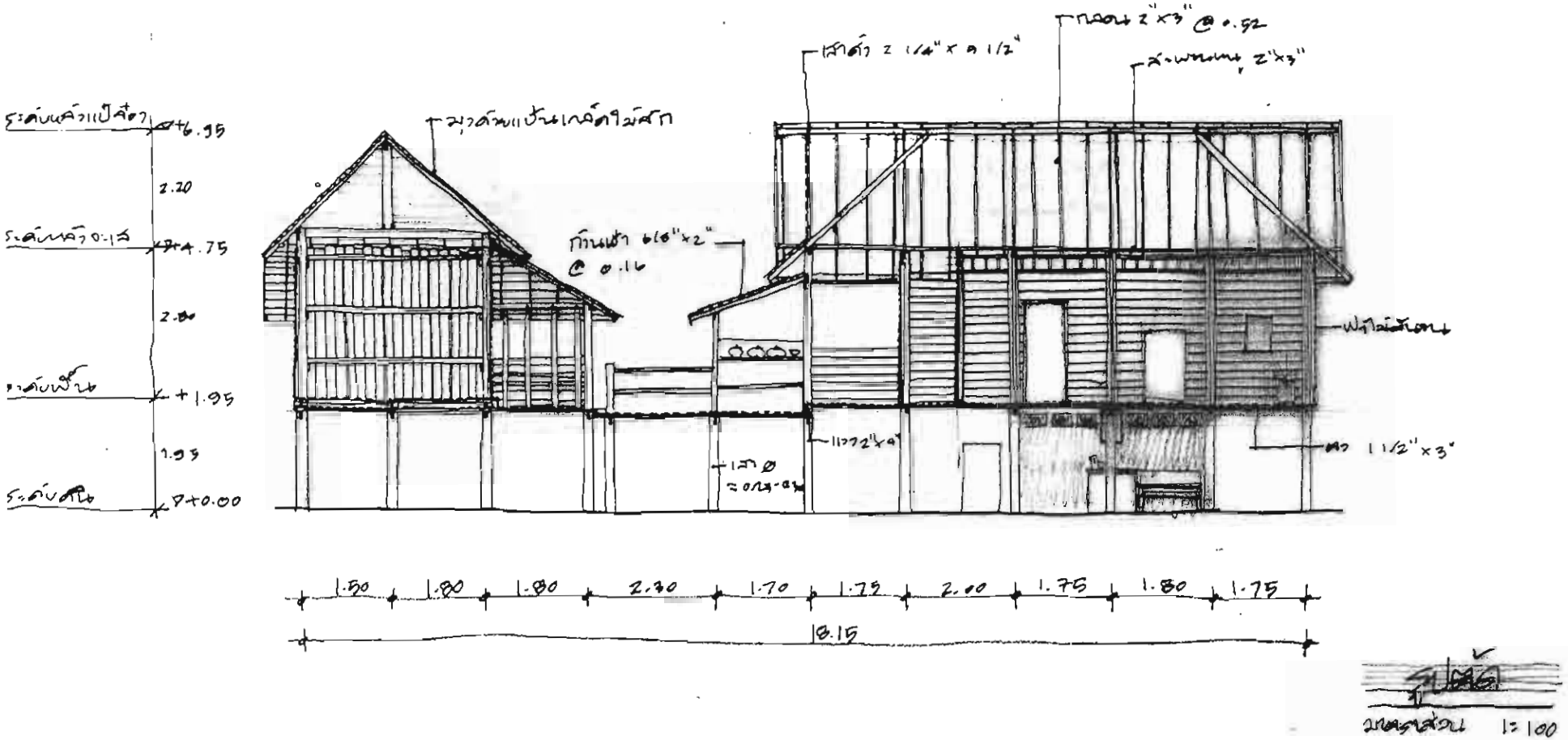
ตำบลหย่วน : นายธงชัย โจลิตสาห์กุล 112 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 59 ปี

รูปด้านทิศใต้

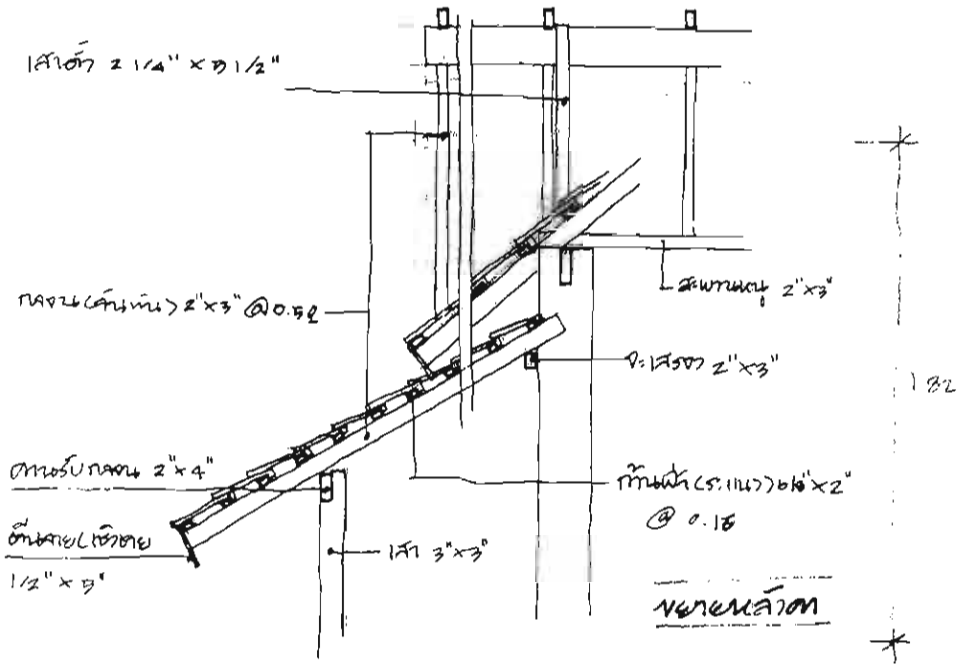
มาตราส่วน 1:100

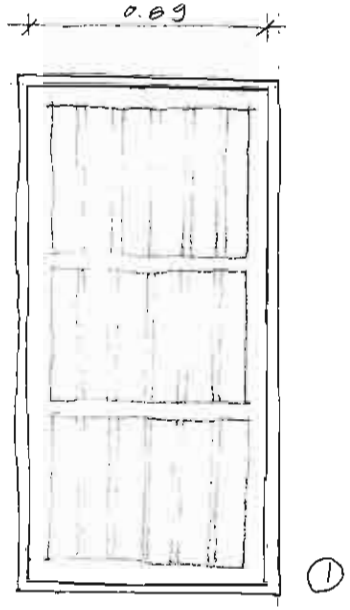
ตำบลหย่วน : นายธงชัย โจลิตสาห์กุล 112 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 59 ปี

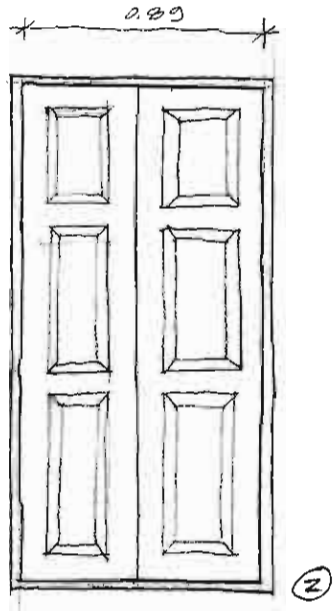
มาตราส่วน 1:100

ตำบลหย่วน : นายธงชัย โจลิตสาห์กุล 112 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 59 ปี

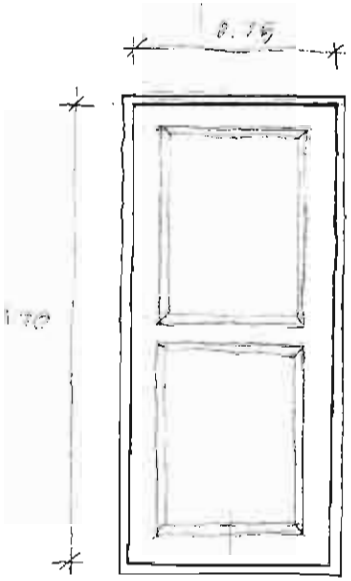

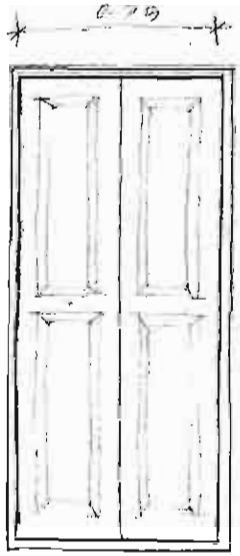
①

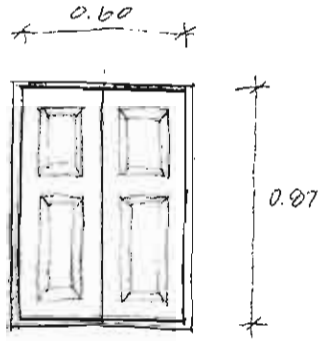
②

③

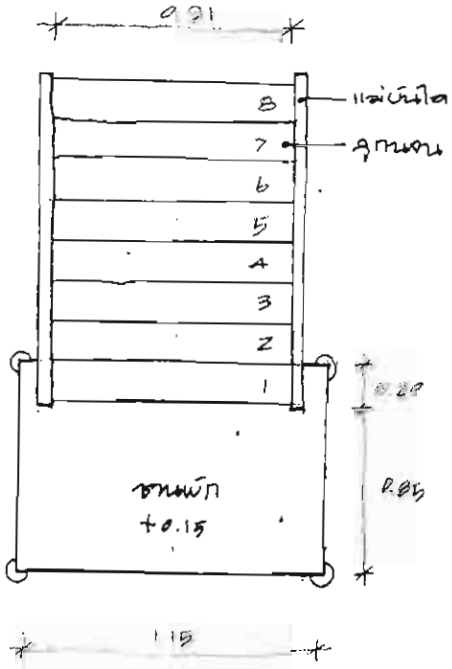
④

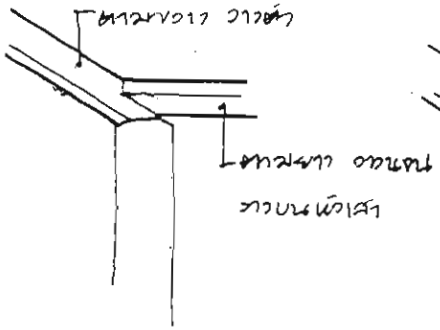

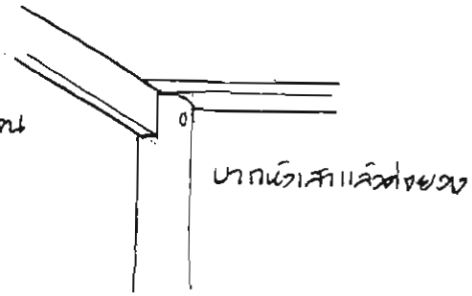
แบบขยาย ประตู-หน้าต่าง แบบขยายโครงสร้าง

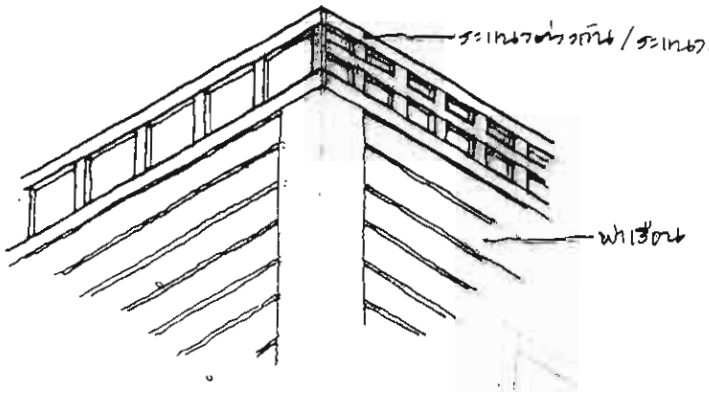
มาตราส่วน 1: 25

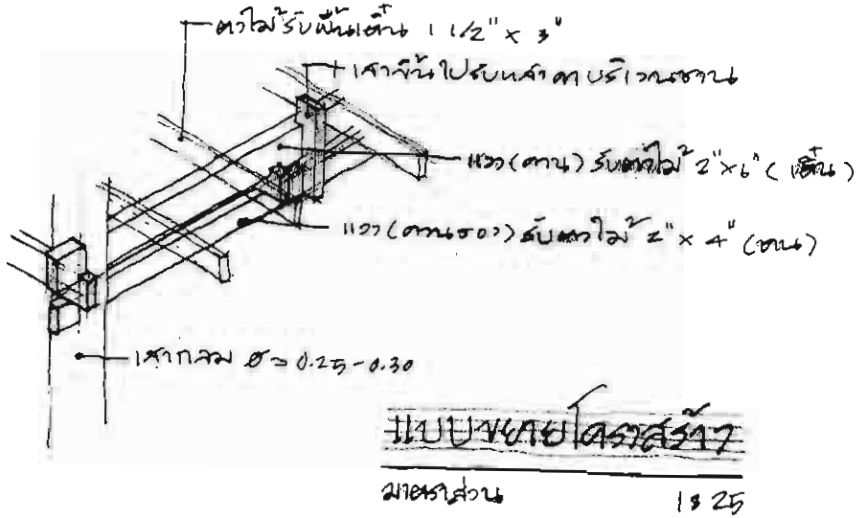
ตำบลหย่วน : นายธงชัย โจลิตสาห์กุล 112 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 59 ปี

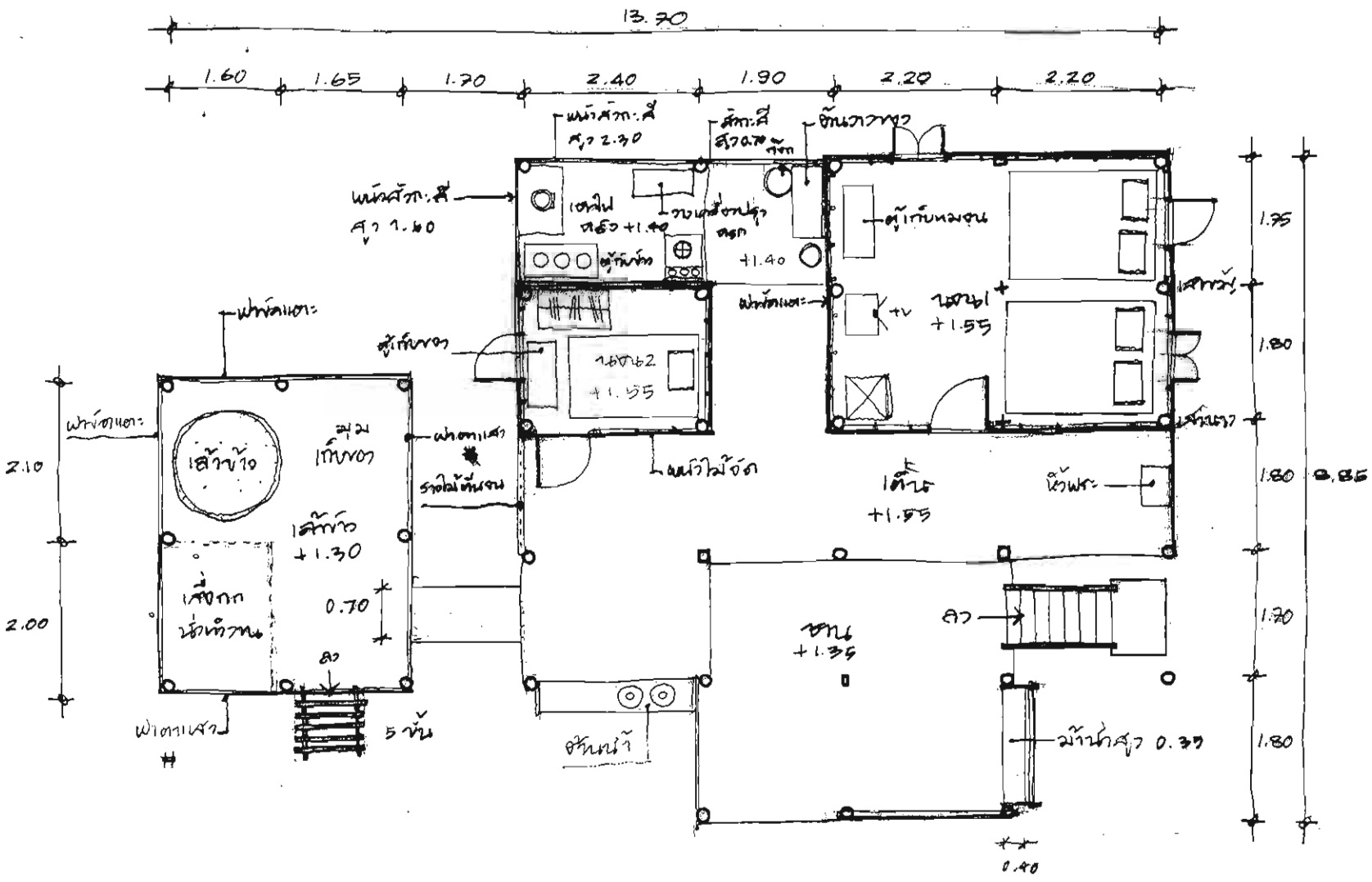
แบบขยายโครงสร้าง

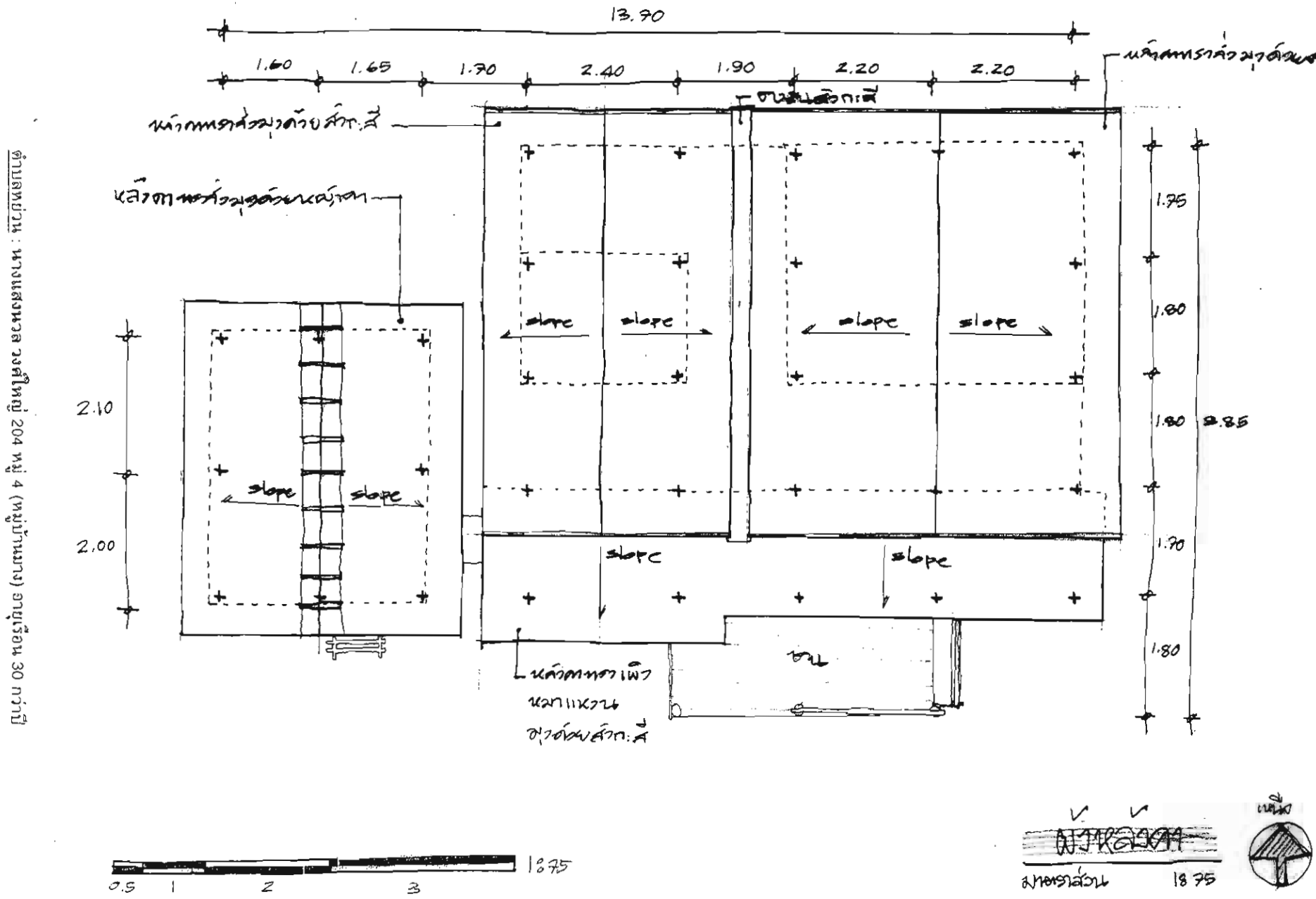
มาตราส่วน 1 : 25

ตำบลหย่วน : นายธงชัย โจลิตสาห์กุล 112 หมู่ 3 (หมู่บ้านหย่วน) อายุเรือน 59 ปี

ตำบลหย่วน : นางแสงนวล วงศ์ใหญ่ 204 หมู่ 4 (หมู่บ้านมาง) อายุเรือน 30 กว่าปี

ตำบลหย่วน : **นางแสงนวล วงศ์ใหญ่** 204 หมู่ 4 (หมู่บ้านมาง) อายุเรือน 30 กว่าปี

13.70
1.60
1.65
1.70
2.40
1.90
2.20
2.20
2.10
2.00
1.75
1.80
1.80
1.70
1.80
0.85
0.40
0.5
1
2
3
1:75
1:75

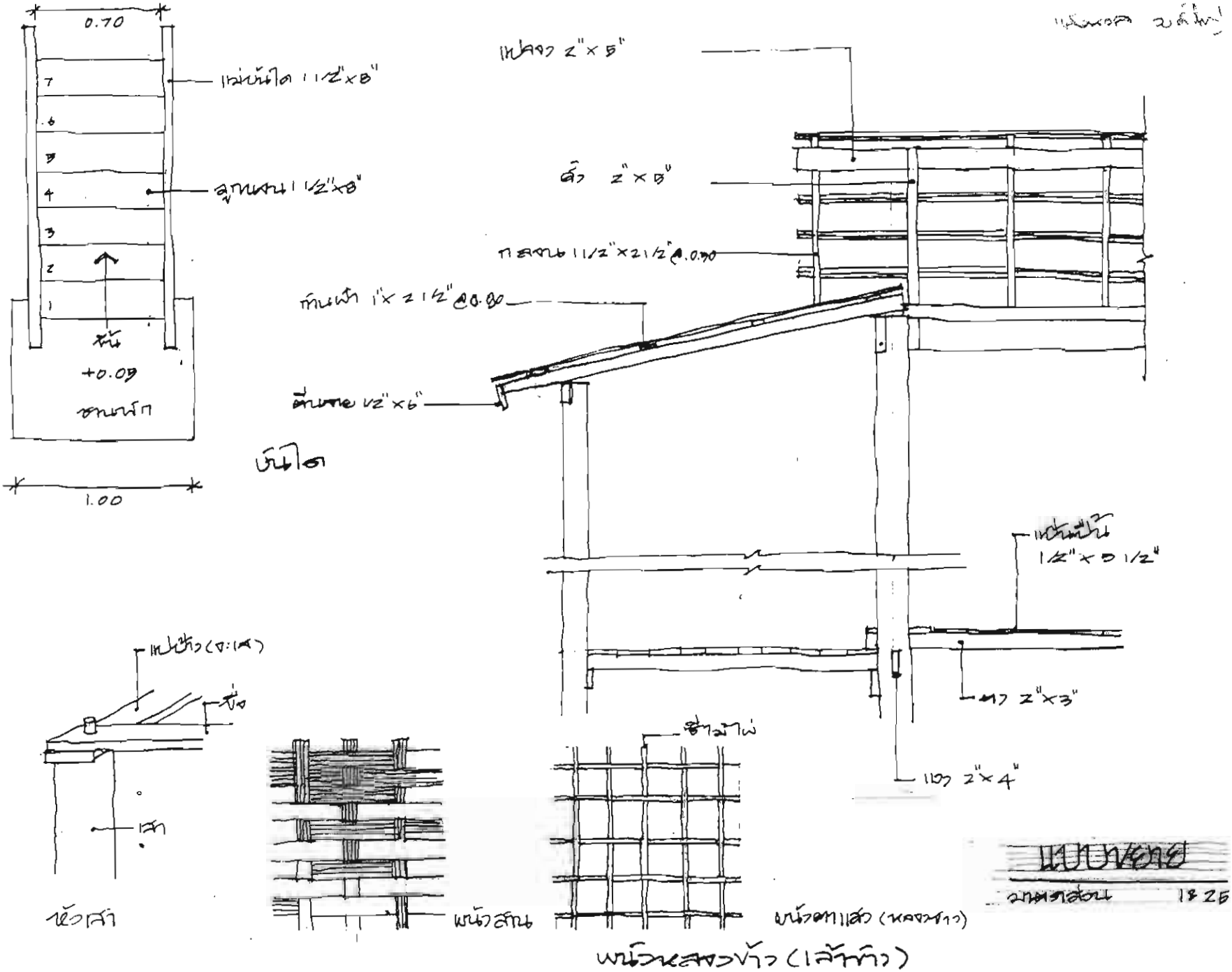

ผังแสดงตำแหน่งการเทคอนกรีตเสริมเหล็ก ชั้นที่ 4 (หลังคา) อาคารเรียน 30 ห้องเรียน

คำบรรยายภาพ : นางแสงนวล วงศ์ใหญ่ 204 หมู่ 4 (หมู่บ้านมาง) อายุเรือน 30 กว่าปี

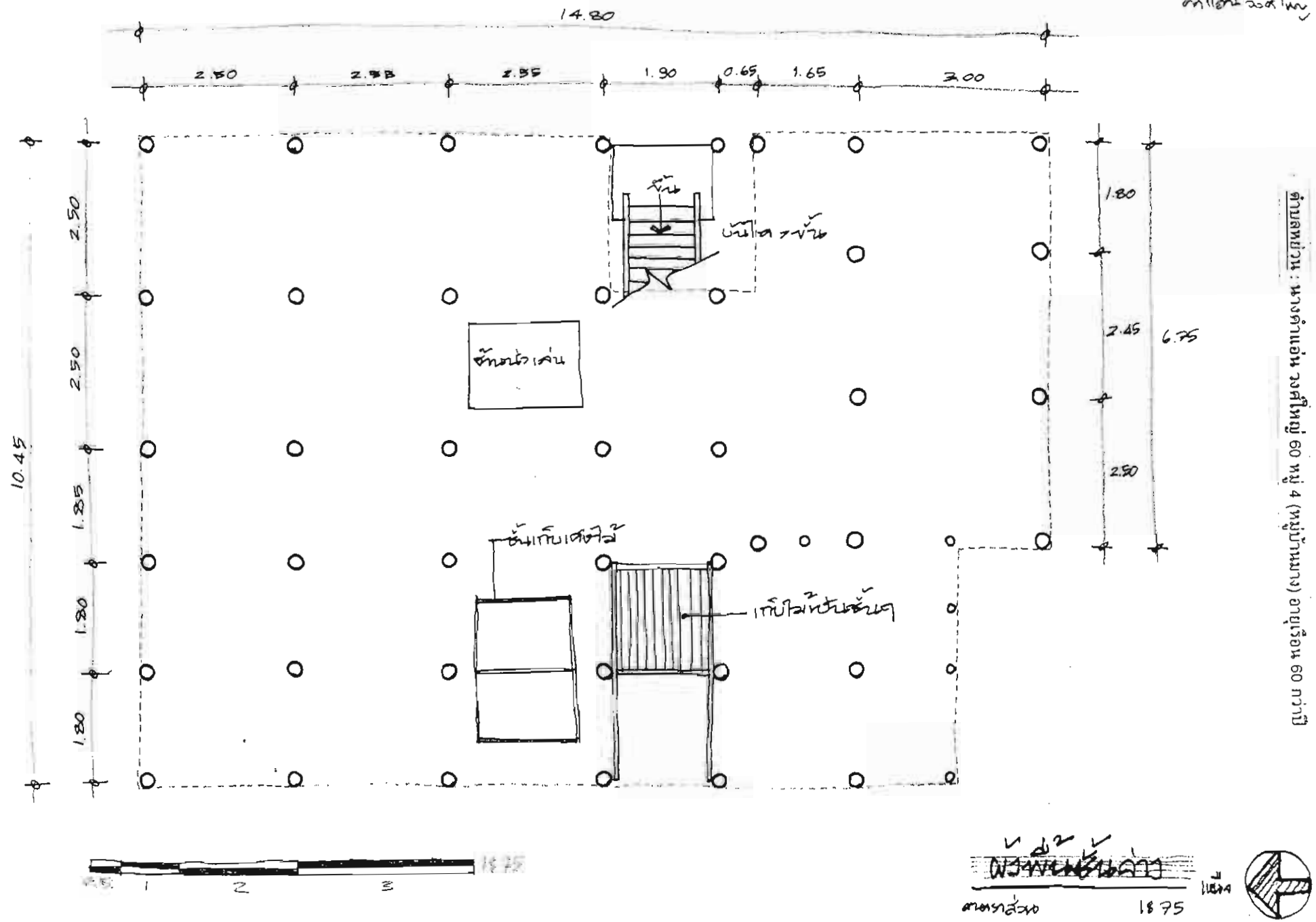
ตำบลหย่วน : นางแสงนวล วงศ์ใหญ่ 204 หมู่ 4 (หมู่บ้านมาง) อายุเรือน 30 กว่าปี

ตำบลหมู่บ้าน : นางแสงนวล วงศ์ใหญ่ 204 หมู่ 4 (หมู่บ้านมาง) อายุเรือน 30 กว่าปี

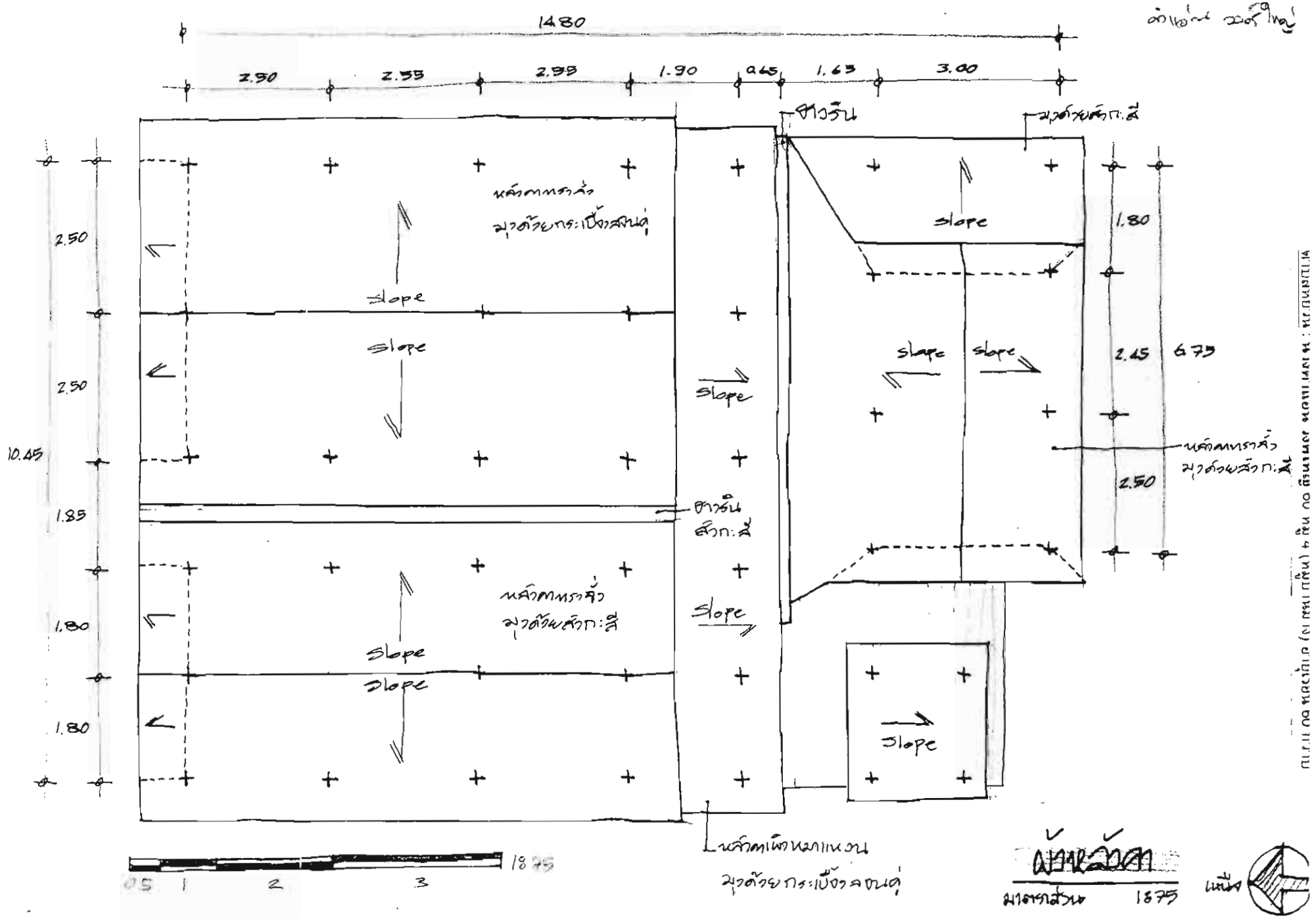

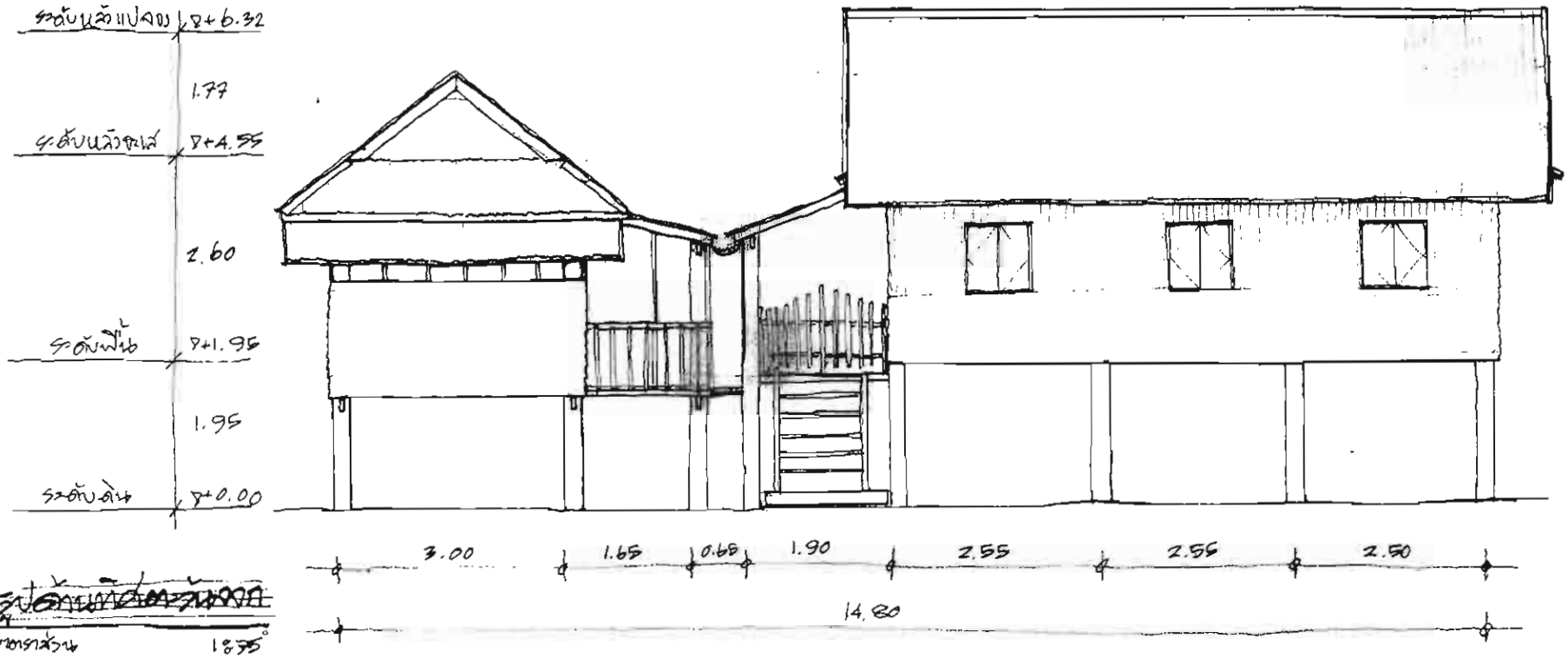
ผู้มีเลขที่ 204 หมู่ 4 (หมู่บ้านเรือนไทย) ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี 30 000

ตำบลหย่วน : นางคำแอ่น วงศ์ใหญ่ 60 หมู่ 4 (หมู่บ้านมาง) อายุเรือน 60 กว่าปี

14.80
2.50
2.50
2.35
1.90
0.65
1.65
3.00
10.45
2.50
2.50
1.35
1.80
1.80
1.80
2.45
6.75
2.50
ขั้นบันได
ขั้นหน้าเต่น
ขั้นเก็บเศษใบไม้
เก็บใบไม้ขั้นบันไดขั้นๆ

ตำบลหย่วน : นางคำแอ่น วงศ์ใหญ่ 60 หมู่ 4 (หมู่บ้านมาง) อายุเรือน 60 กว่าปี

14.80
2.90
2.55
2.95
1.90
0.65
1.65
3.00
10.45
2.50
2.50
1.85
1.80
1.80
1.80
2.45
0.75
slope
หล่อคานทางลาด
มุมด้วยกระเบื้องสีน้ำตาล
ชายคา
สีกระเบื้อง
หล่อคานทางลาด
มุมด้วยสีกระเบื้อง
หล่อคานเพื่อหนาแน่น
มุมด้วยกระเบื้องสีน้ำตาล
ชายคา
มุมด้วยสีกระเบื้อง
หล่อคานทางลาด
มุมด้วยสีกระเบื้อง
0.5
1
2
3
1875
มาตราส่วน 1875
แผ่น

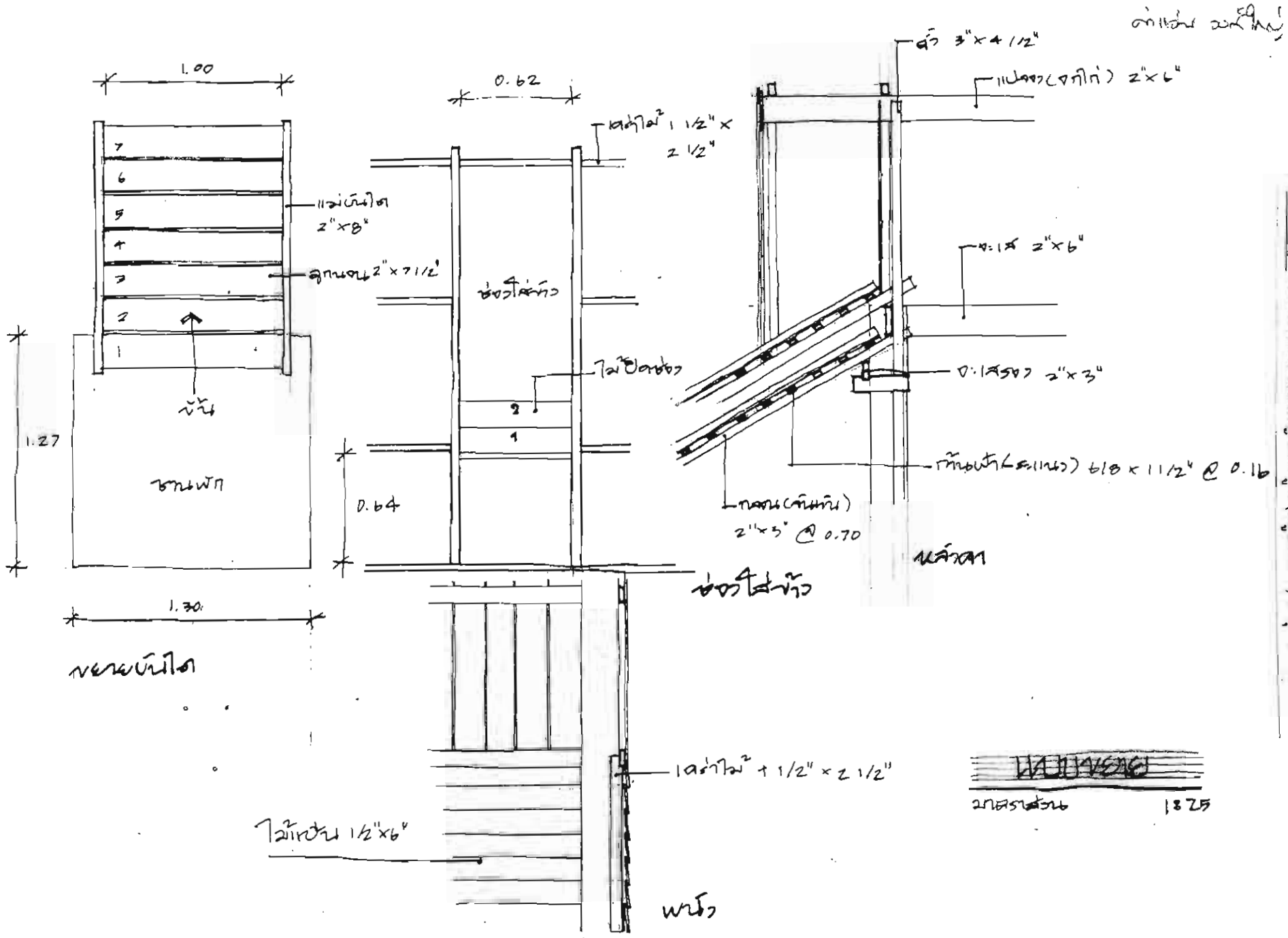

ตำแหน่ง ออกใหญ่

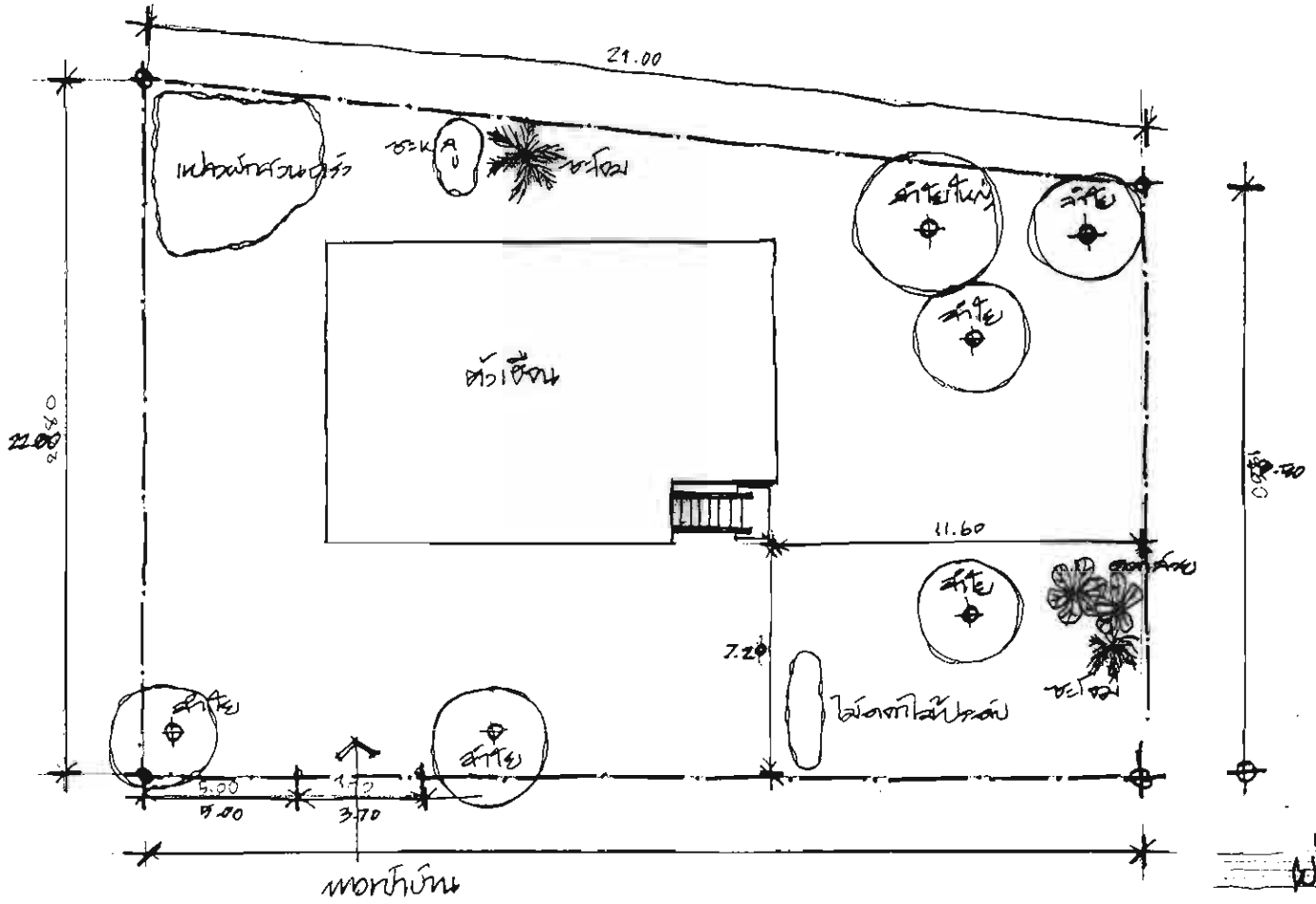
ผู้ขอใช้ประโยชน์ : หลวงพ่อเจริญ วัดหนองมน (ตามที่ปรากฏในโฉนดที่ดิน) ตำบลหนองมน อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี

ตำบลหย่วน : นางคำแอ่น วงศ์ใหญ่ 60 หมู่ 4 (หมู่บ้านมาง) อายุเรือน 60 กว่าปี

ตำบลหย่วน : นางคำแอ่น วงศ์ใหญ่ 60 หมู่ 4 (หมู่บ้านมาง) อายุเรือน 60 กว่าปี

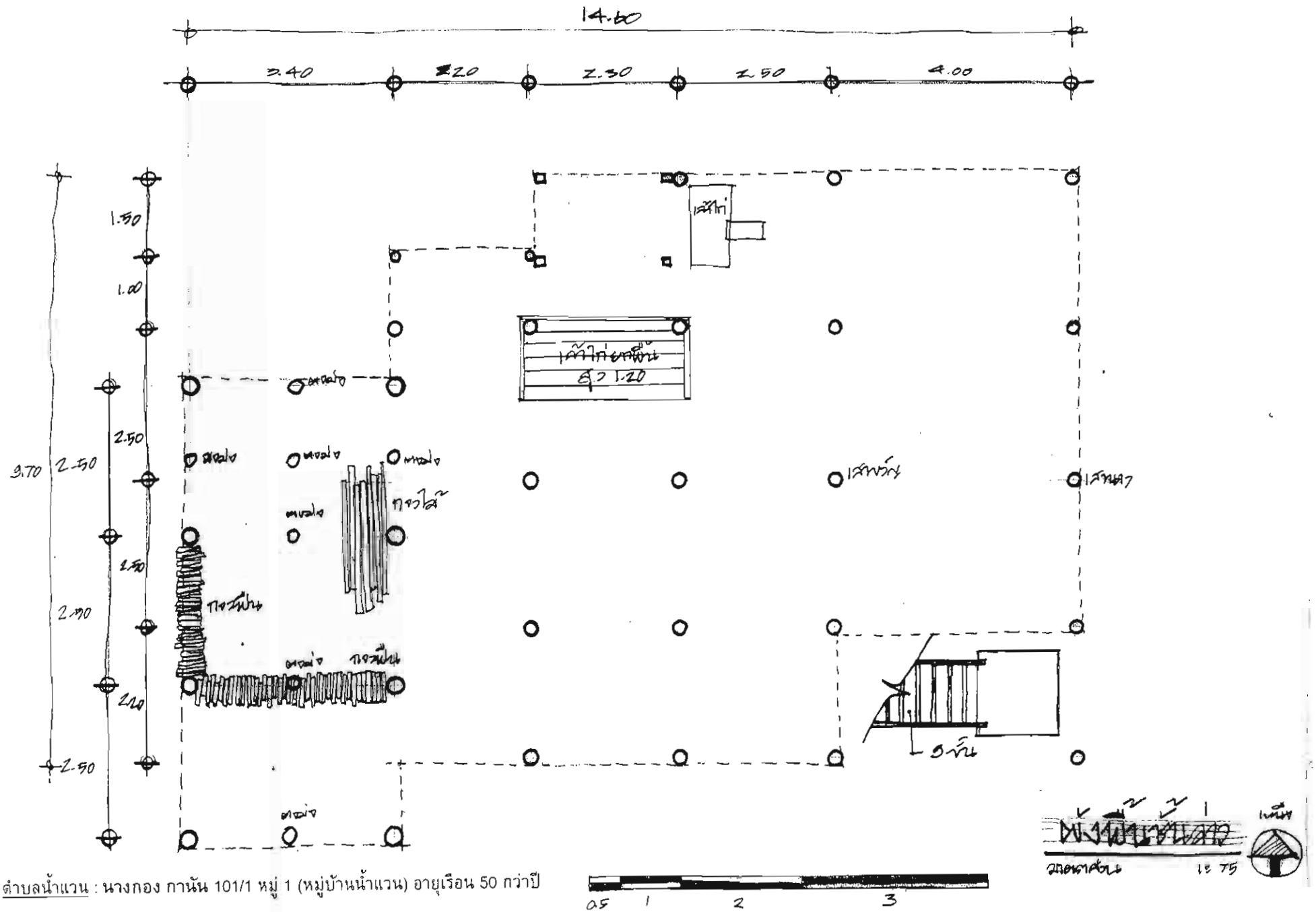

ด้านหน้าบ่วน : หางคุ้มแล่น วงศ์ใหญ่ 60 หมู่ 4 (หมู่บ้านหมาง) อายุเรือน 60 กว่าปี

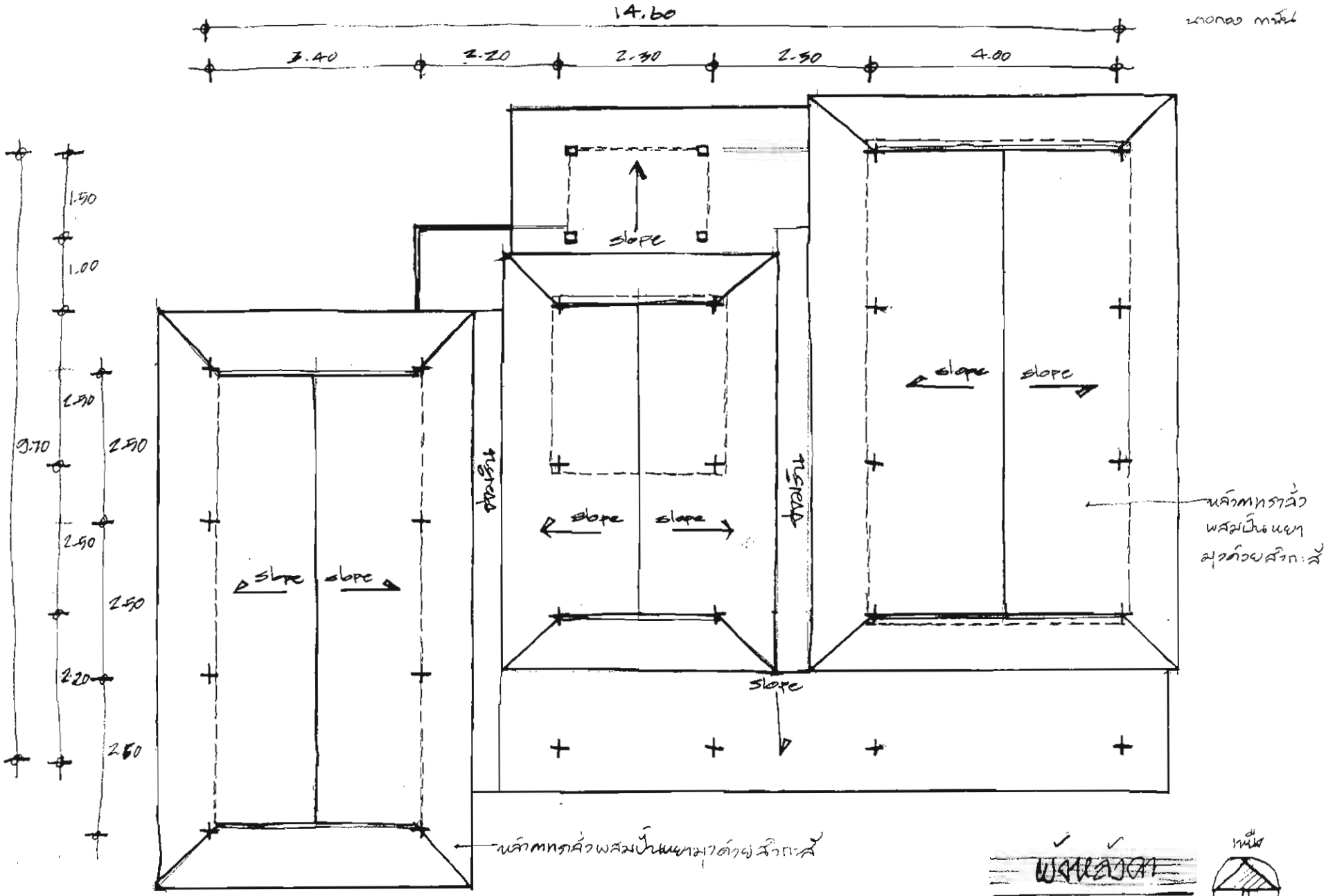
ตำบลน้ำแวน : นางกอง กานัน 101/1 หมู่ 1 (หมู่บ้านน้ำแวน) อายุเรือน 50 กว่าปี

1 2 3 4 5

ตำบลน้ำแวน : นางกอง กานัน 101/1 หมู่ 1 (หมู่บ้านน้ำแวน) อายุเรือน 50 กว่าปี

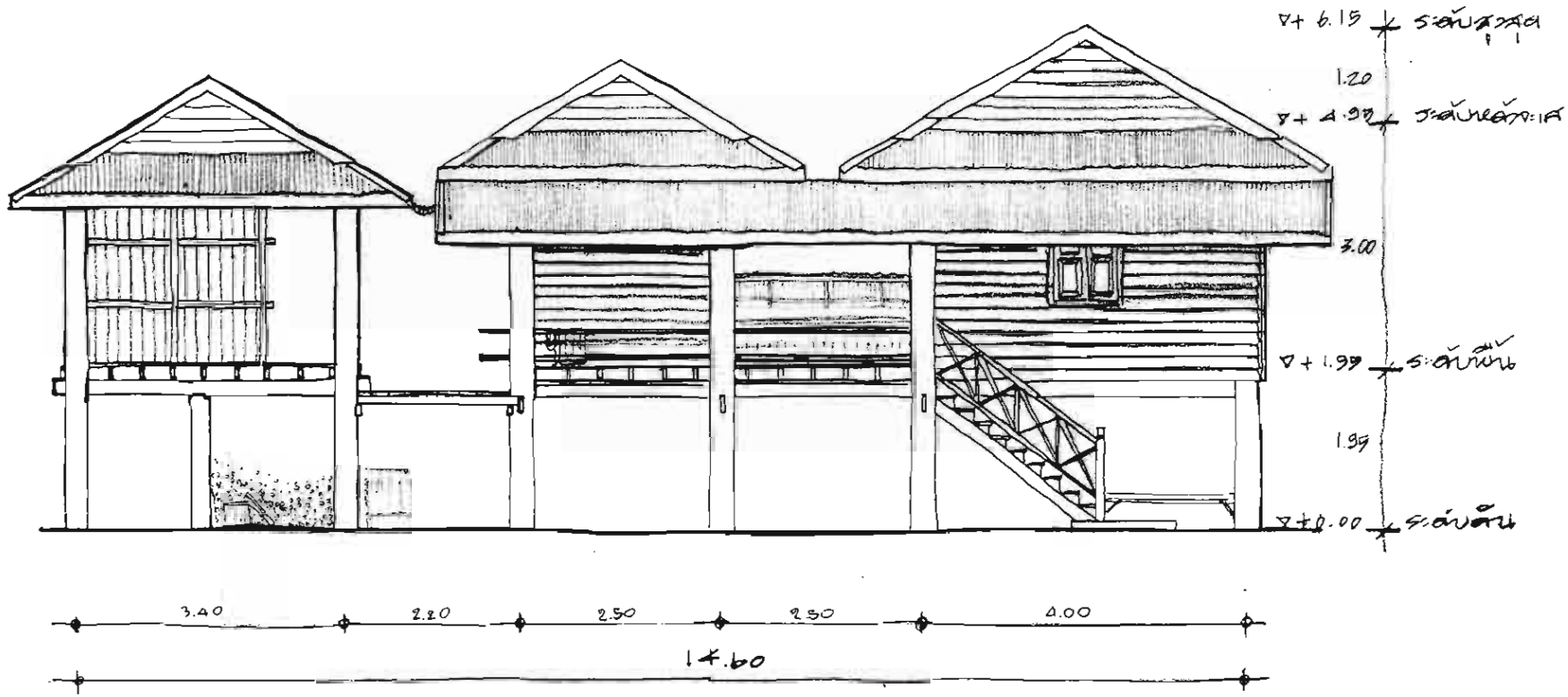
ทางเข้า
ทางออก
ห้องนอน
ห้องน้ำ
ระเบียง
ห้องครัว
ห้องรับแขก
ห้องทำงาน
ห้องนอน
ห้องน้ำ
ห้องนอน
ห้องน้ำ
ห้องนอน
ห้องน้ำ

ตำบลน้ำแวน : นางกอง กานัน 101/1 หมู่ 1 (หมู่บ้านน้ำแวน) อายุเรือน 50 กว่าปี

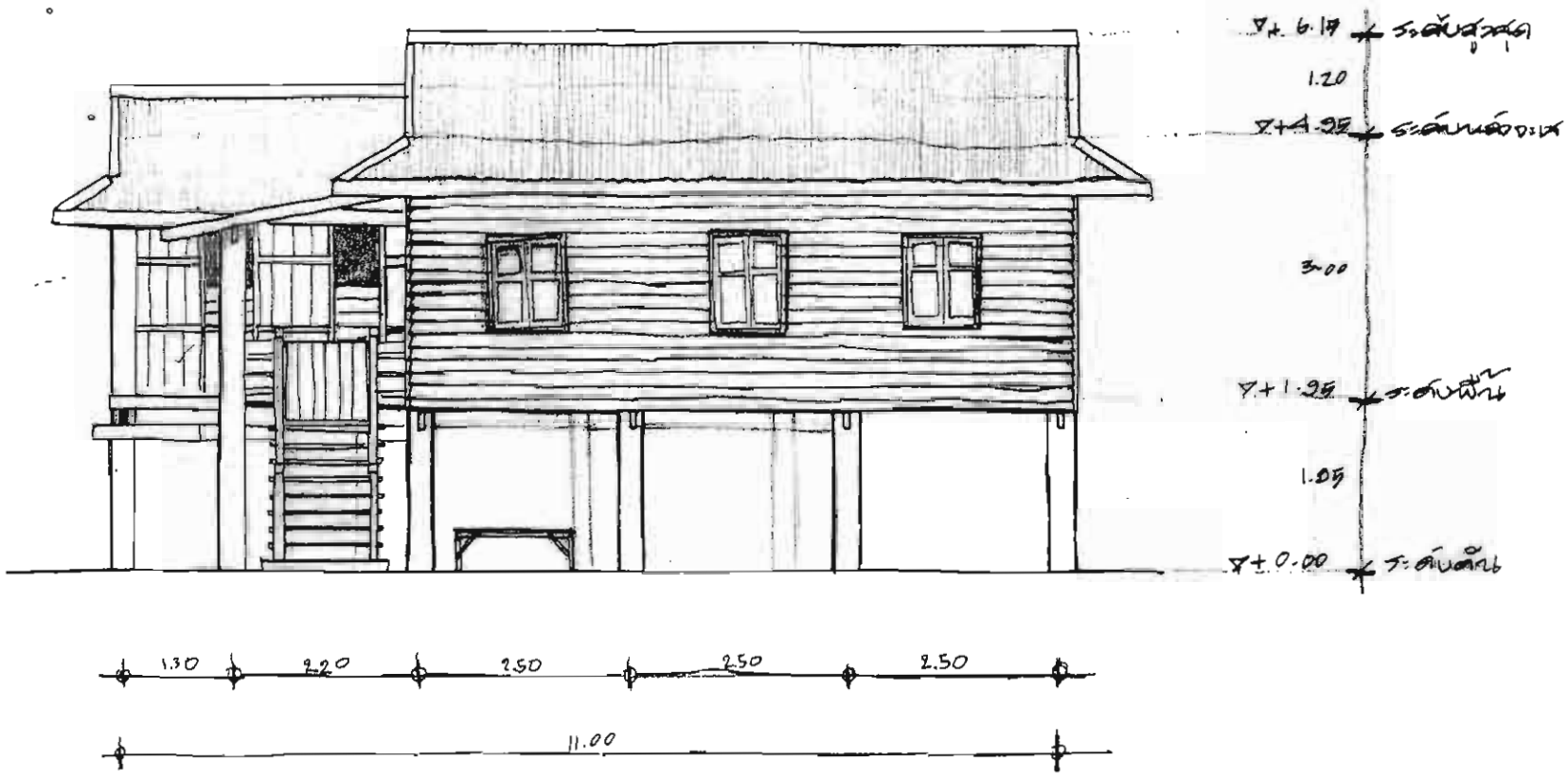
0.5 1 2 3

มาตราส่วน 1 : 75

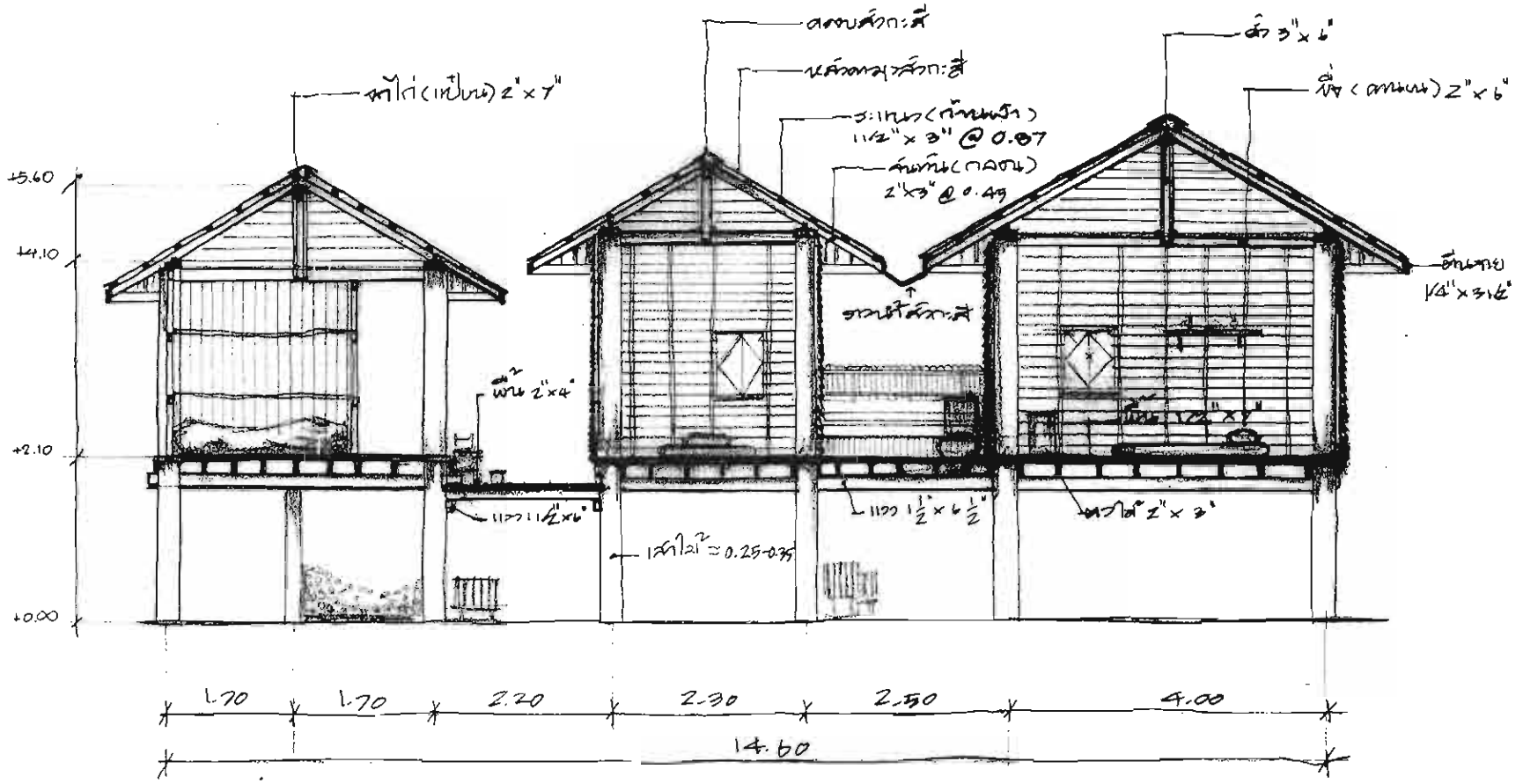
ตำบลน้ำแวน : นางกอง ภานัน 101/1 หมู่ 1 (หมู่บ้านน้ำแวน) อายุเรือน 50 กว่าปี

มาตราส่วน 1 : 75

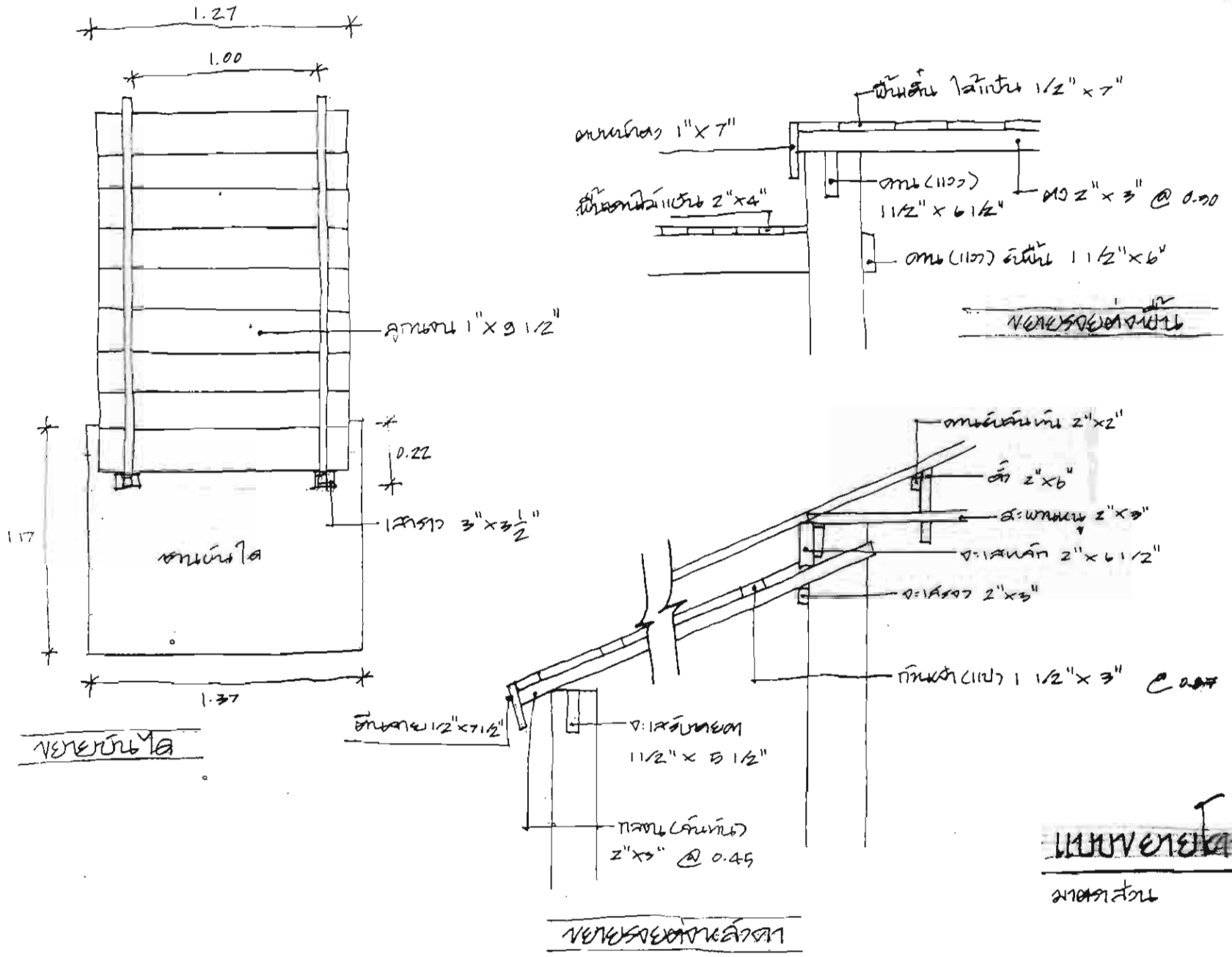
ตำบลน้ำแวน : นางกอง กานัน 101/1 หมู่ 1 (หมู่บ้านน้ำแวน) อายุเรือน 50 กว่าปี

นางกอง กานัน

ตำบลน้ำแวน : นางกอง กานัน 101/1 หมู่ 1 (หมู่บ้านน้ำแวน) อายุเรือน 50 กว่าปี

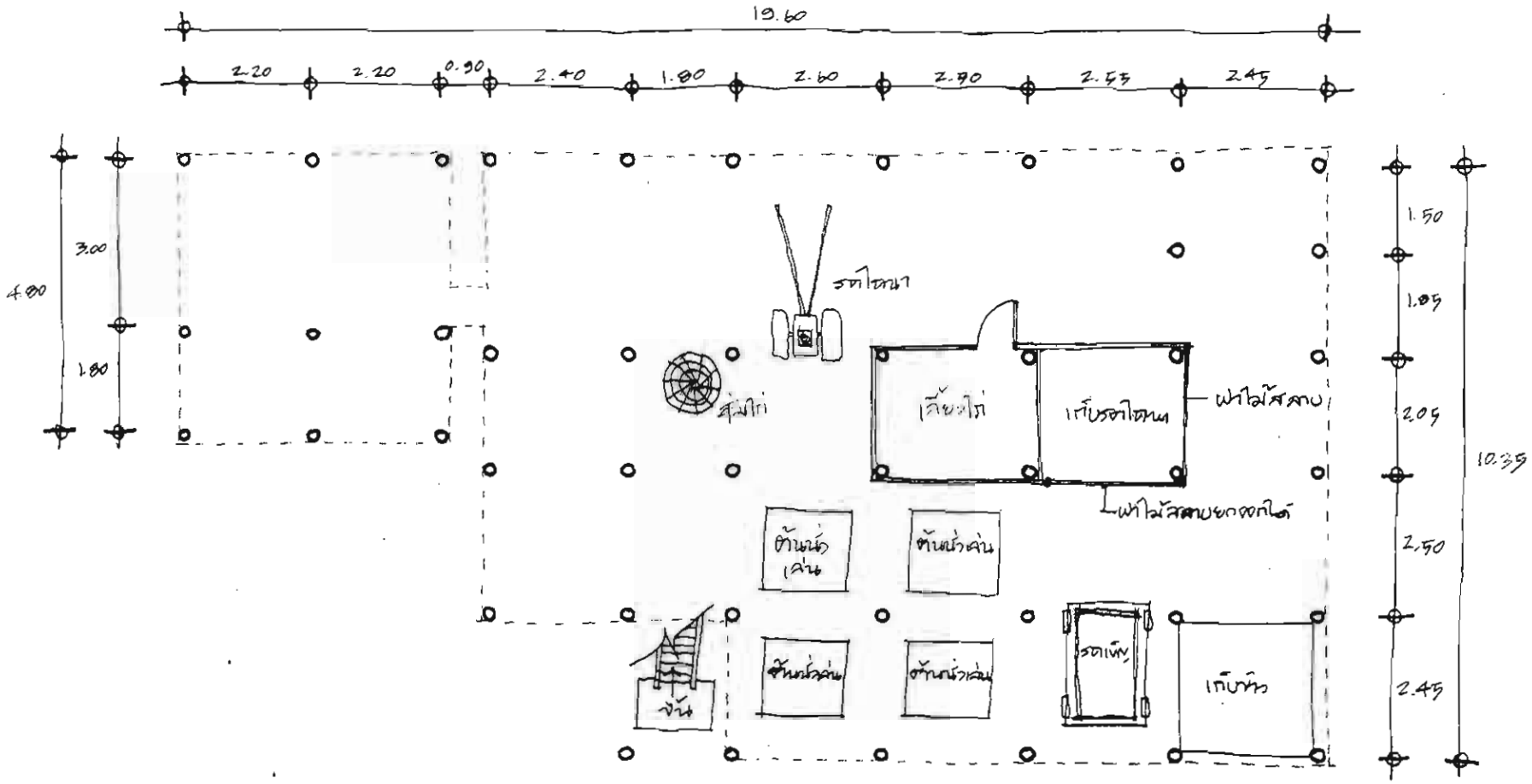
มาตราส่วน 1 : 75

ตำบลน้ำแวน : นางกอง กานัน 101/1 หมู่ 1 (หมู่บ้านน้ำแวน) อายุเรือน 50 กว่าปี

(ไม่ต้องแสดงรายละเอียดก็ได้) มาตราส่วน ไม่น้อยกว่า 1:500

มาตราส่วน 1:250

ผังพื้นบ้านเลขที่ 1

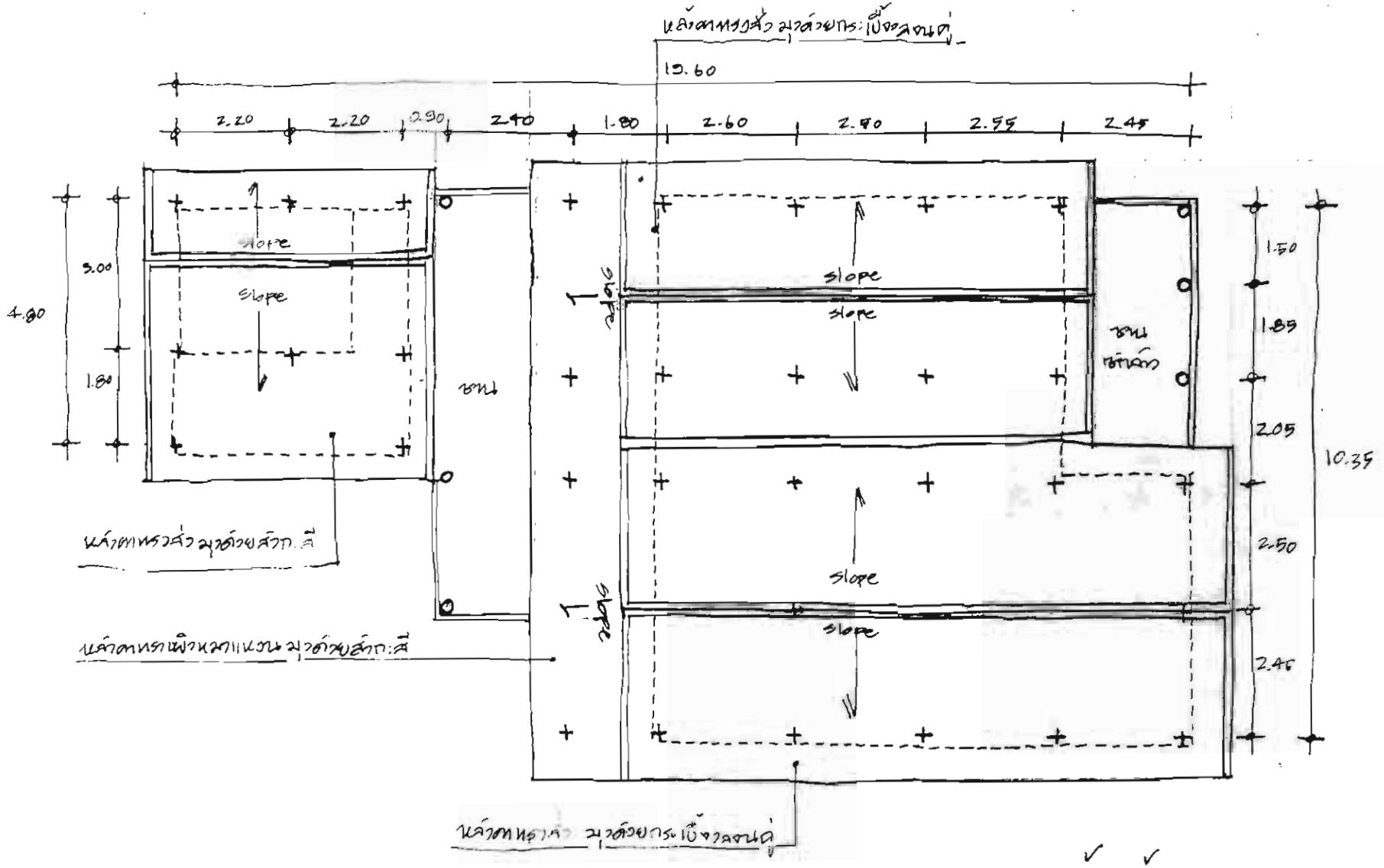
มาตราส่วน 1:100

แผ่นที่ 1

0.5 1 2 3 4 1:100

ตำบลเชียงบาน : นางหล้า ชาวแพะ (หมู่บ้านบ้านปางวัว)

(ปรับปรุงบ้านเดิม) สหกรณ์ออมทรัพย์ : หมายเหตุ

พาหล้าตา

มาตราส่วน 1:100

เหนือ

0.5 1 2 3 4 5.20

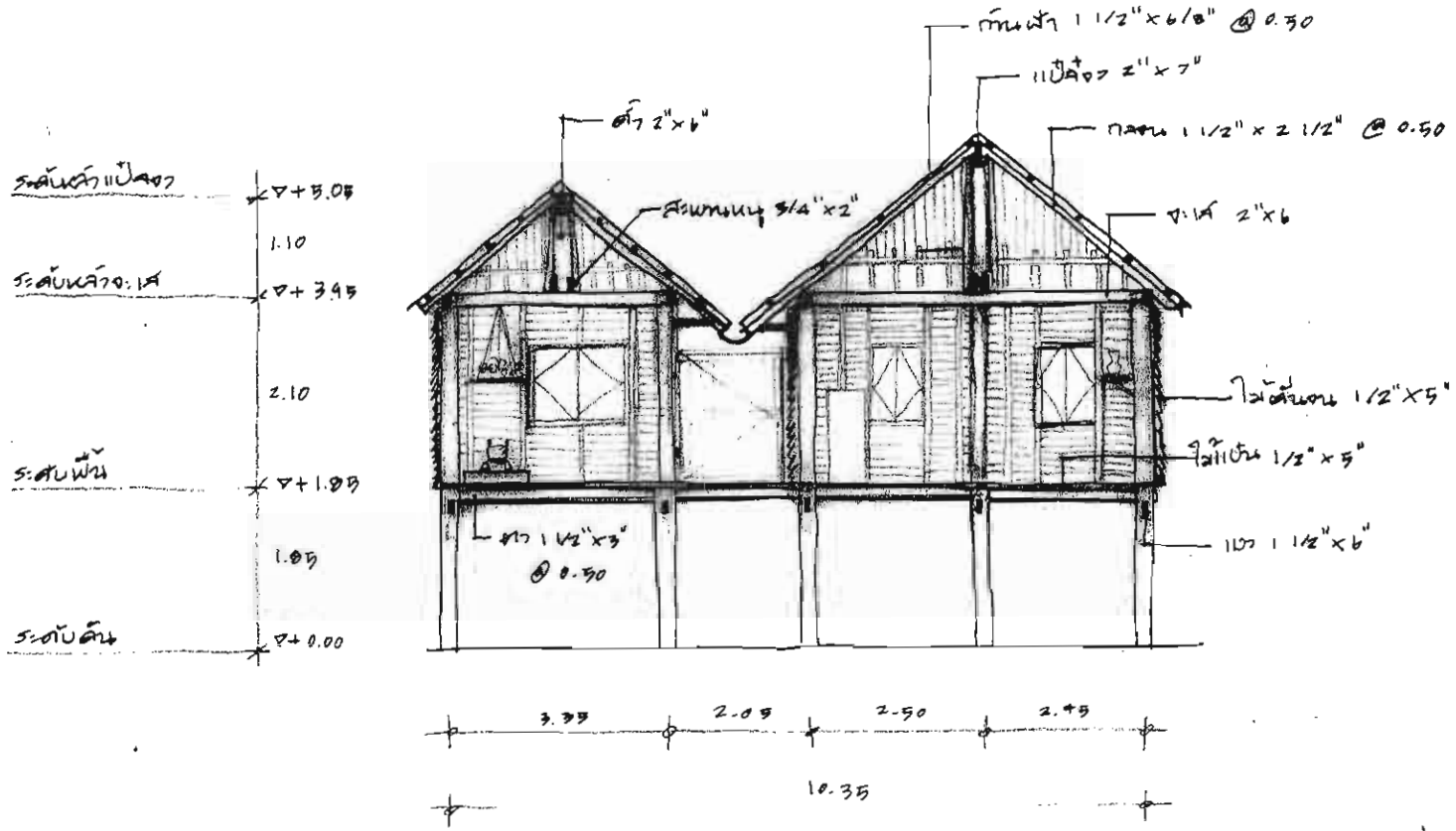
ตำบลเชียงบาน : นางหล้า ชาวแพะ (หมู่บ้านบ้านบ่างวัว)

(แบบแปลนพื้นห้องน้ำ) มาตราส่วน 1:50 หน่วยเมตร

ตัดขวาง

มาตราส่วน 1:50

ภาพแสดงการปฏิบัติงานก่อสร้างเสาเข็มเจาะ ในกรณีที่มีน้ำใต้ดิน

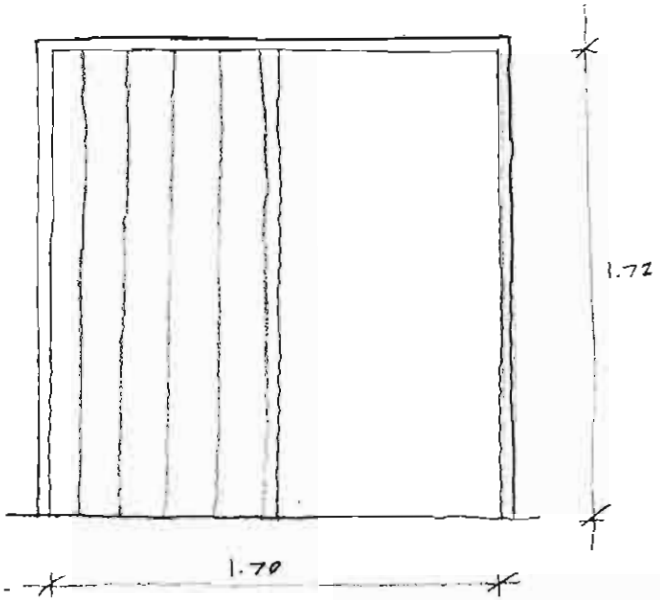

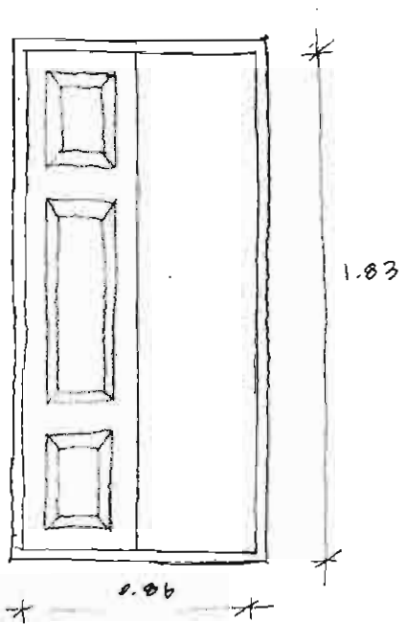
ตำบลเชียงบาน : นางหล้า ชาวแพะ (หมู่บ้านบ้านปางวัว)

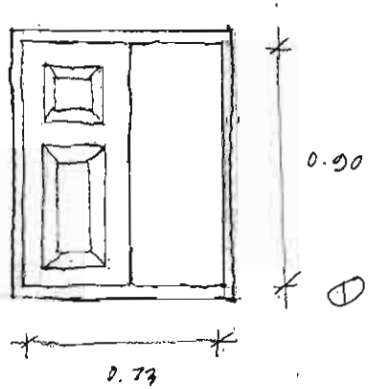
ชื่อผลงาน : หน้าต่างกันขโมย (แบบบานเลื่อน)

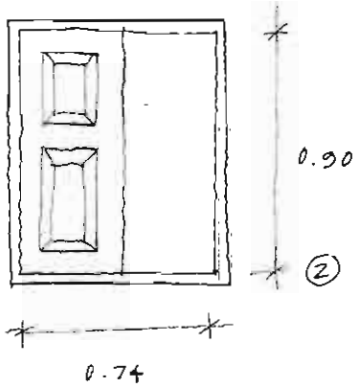
ชื่อ-สกุล [redacted]

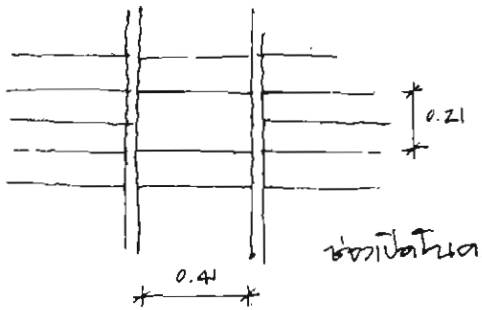
ชั้น ปวส. 1/1

แบบขยายประตู-หน้าต่าง

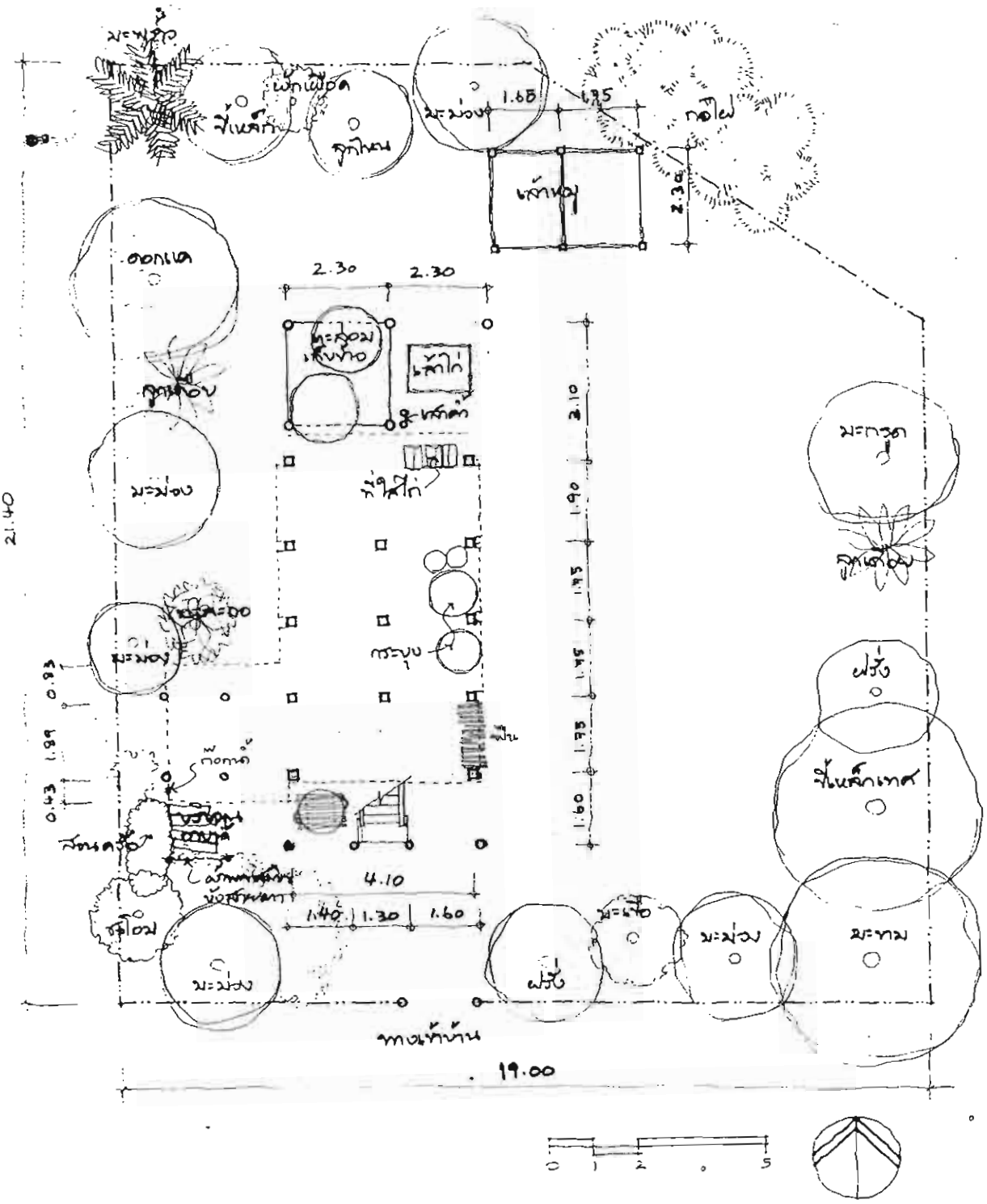
มาตราส่วน 1 : 25

ตำบลเชียงบาน : นางหล้า ชาวแพะ (หมู่บ้านบ้านปางวัว)

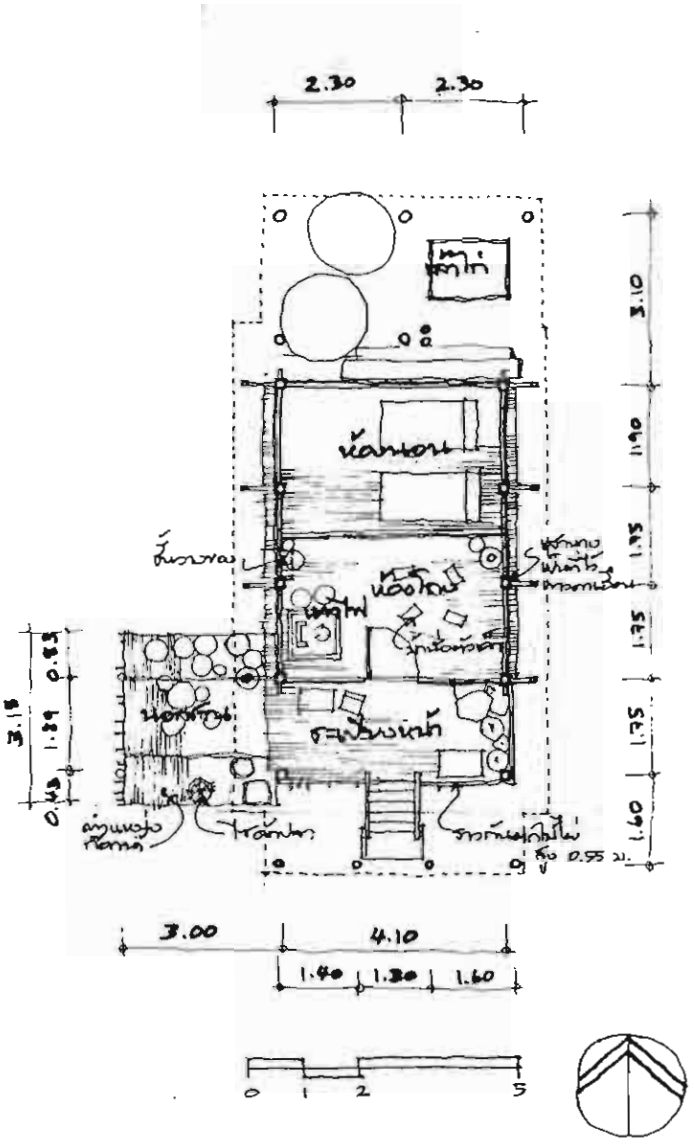
เรือนขนาดเล็ก

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน

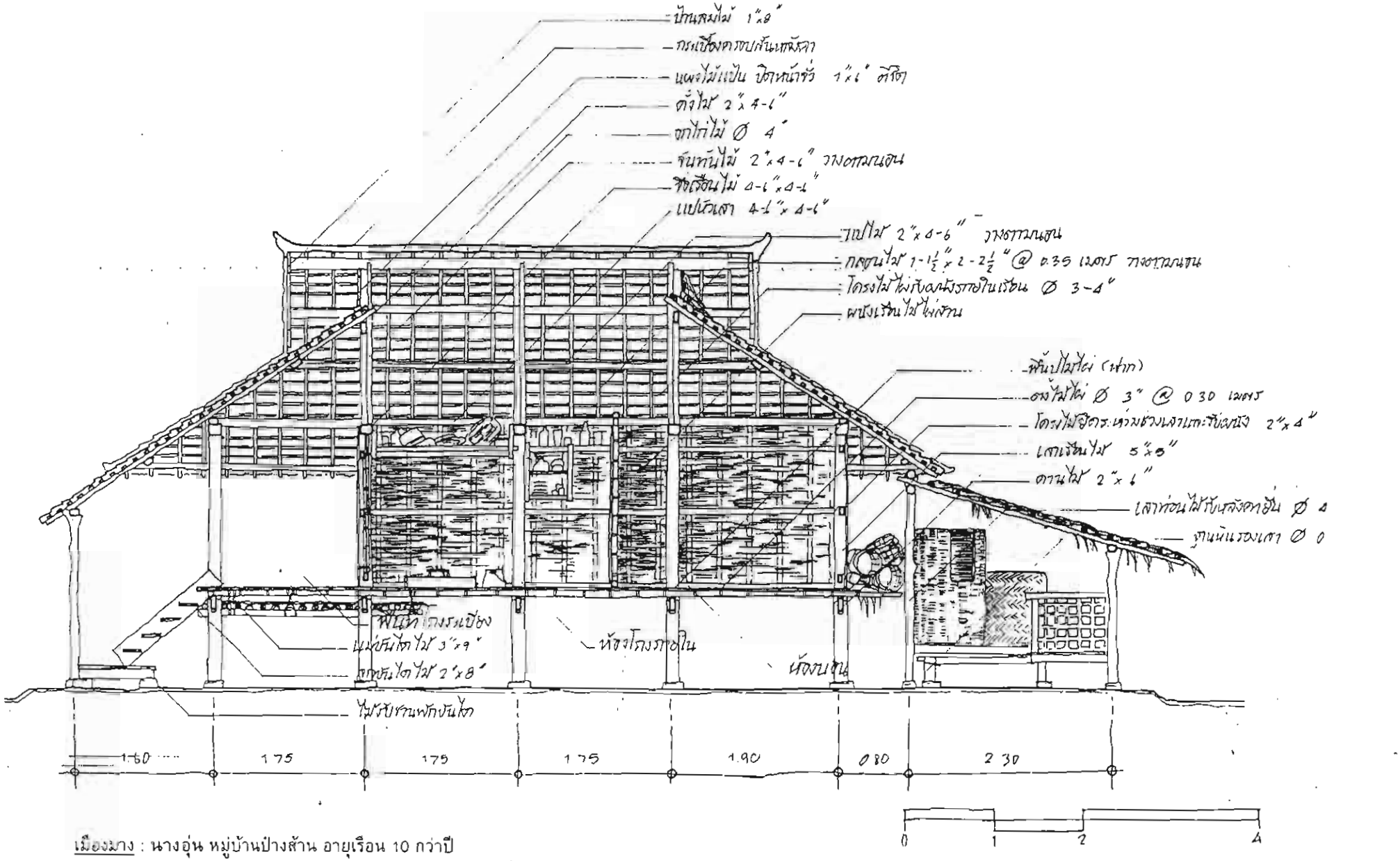
นางอุ่น หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง อายุเรือน 10 กว่าปี

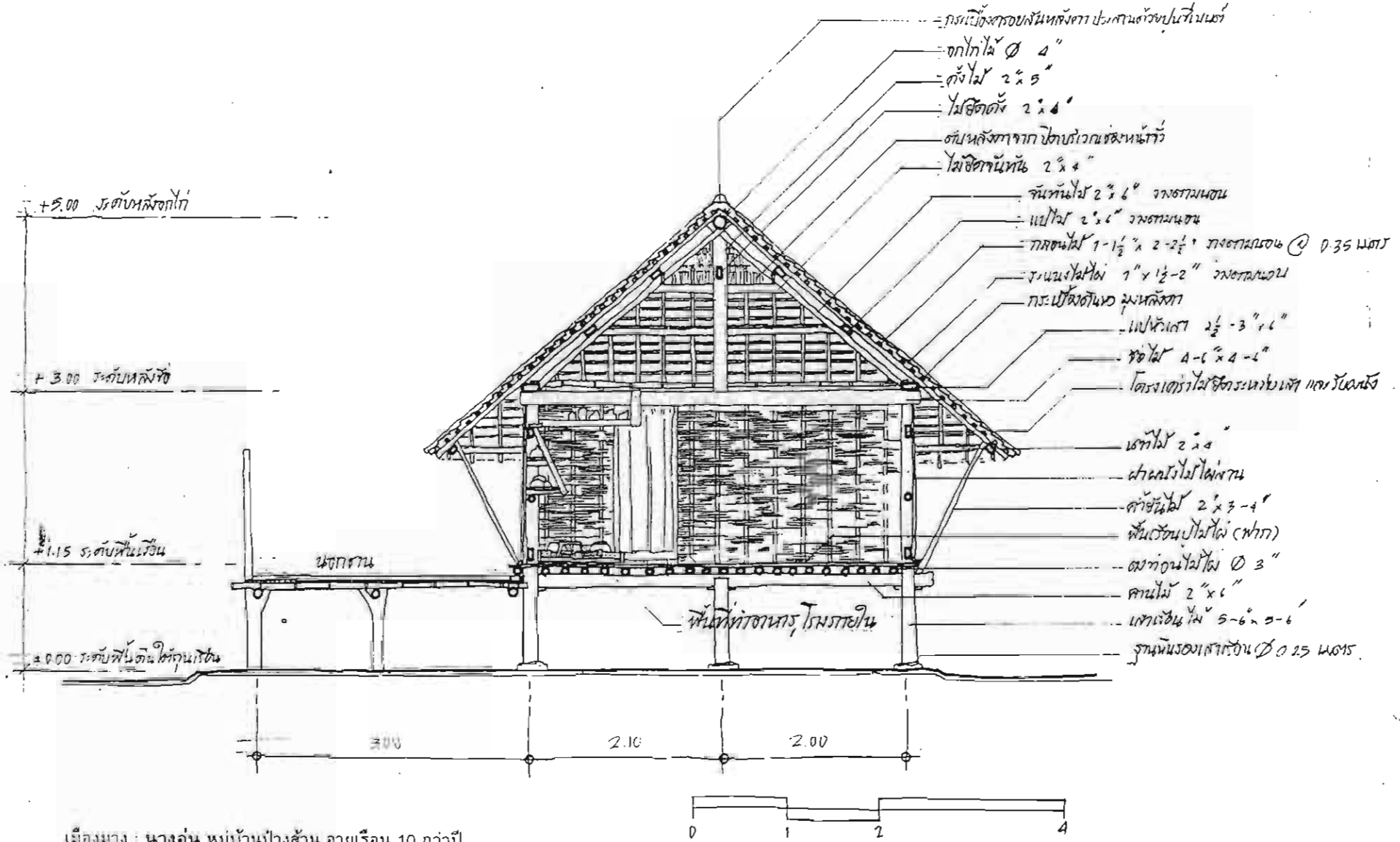
เมืองมาง : นางอุ่น หมู่บ้านป่างส้าน อายุเรือน 10 กว่าปี

เมืองมาง : **นางอุ่น** หมู่บ้านป่างส้าน อายุเรือน 10 กว่าปี

เมืองมาง : นางอุ่น หมู่บ้านป่างส้าน อายุเรือน 10 กว่าปี

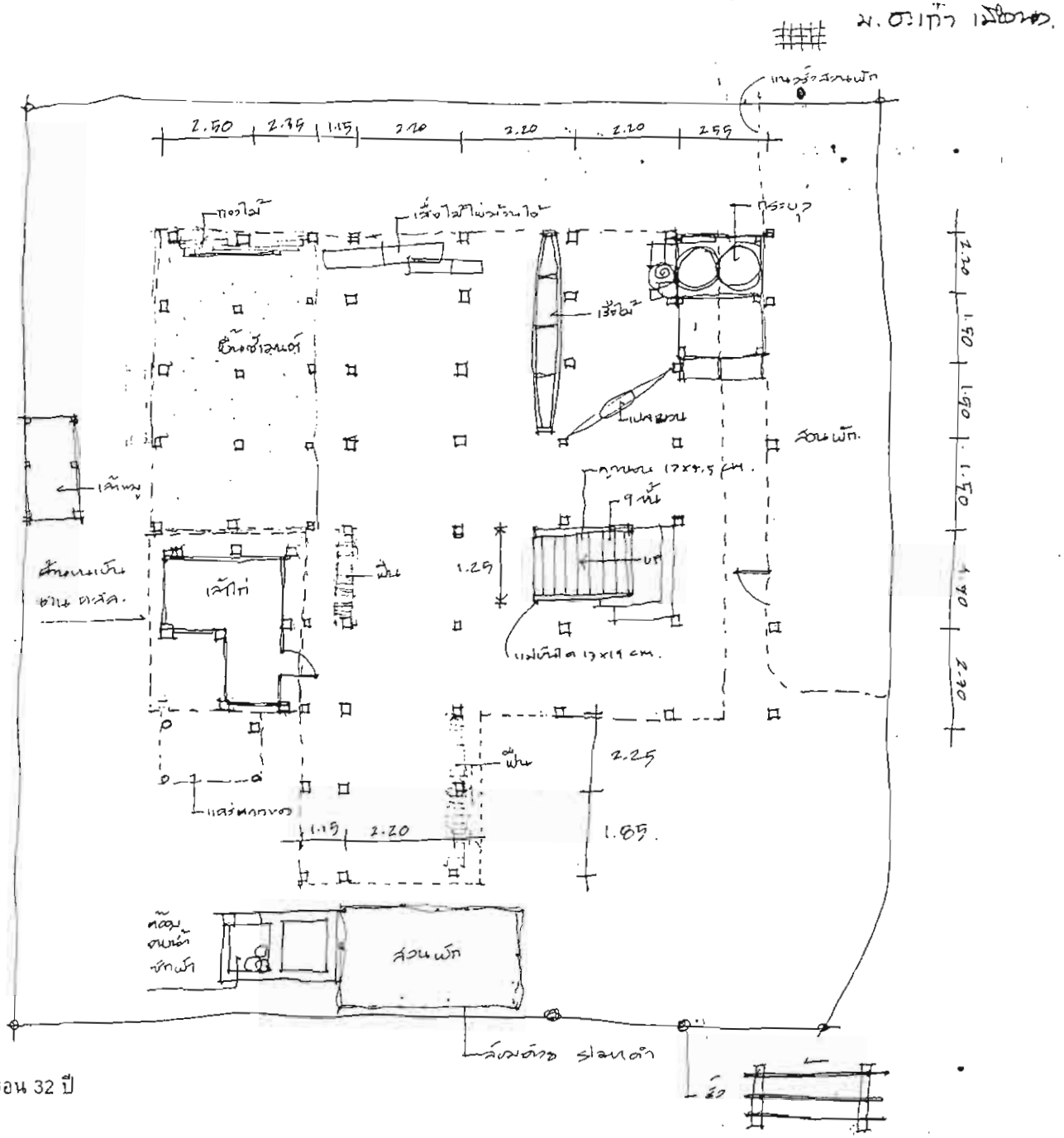

เมืองมาง : นางอุ่น หมู่บ้านป่างส้าน อายุเรือน 10 กว่าปี

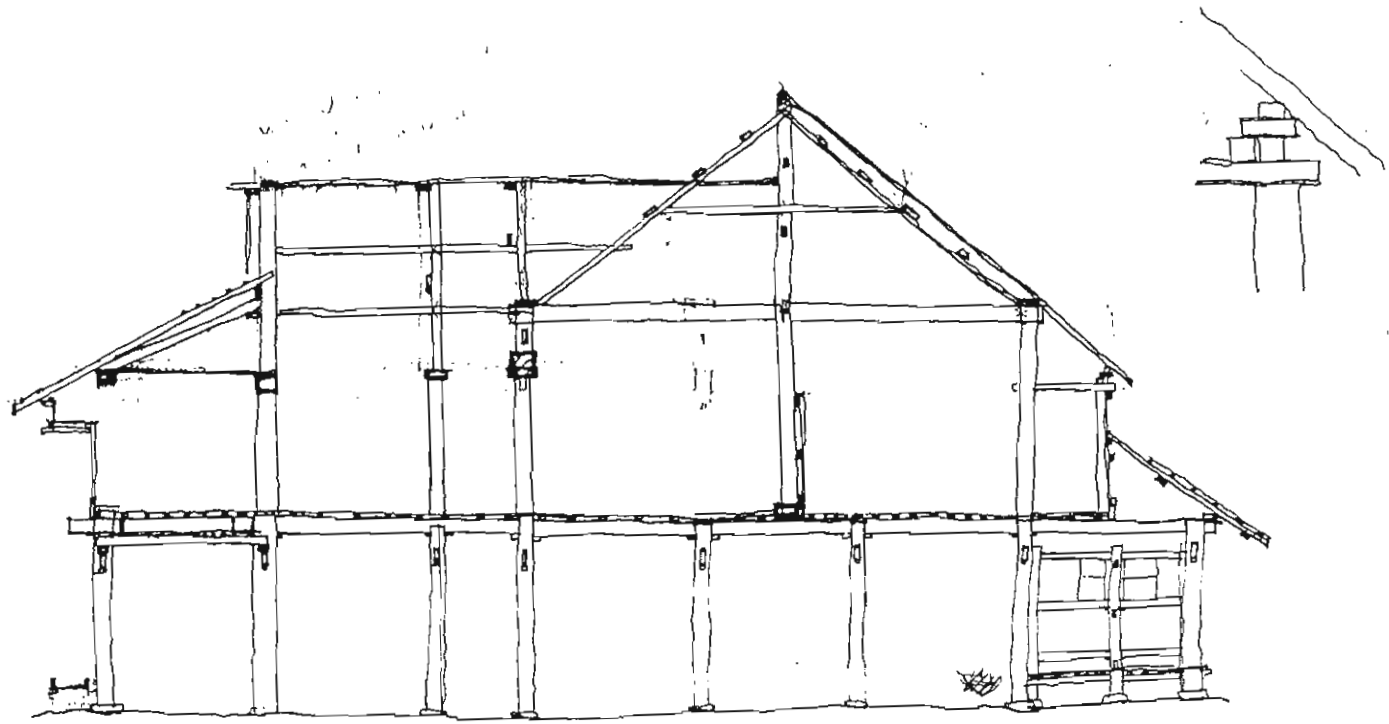
เรือนขนาดใหญ่

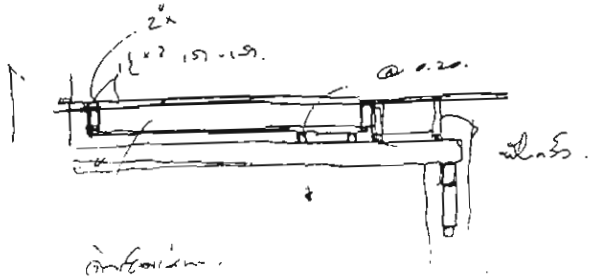
เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ แคว้นสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน

นางอ๋นปัง หมู่บ้านฮะเก๋า เมืองพง อายุเรือน 32 ปี
นายหนอล้ง หมู่บ้านฮะเก๋า เมืองพง อายุเรือน 60 ปี
นางคำมาง หมู่บ้านเป็ด เมืองพง อายุเรือน 11 ปี
นายแปงรอด หมู่บ้านหัวน้ำ เมืองหย่วน อายุเรือน 20 กว่าปี
แม่อ้ายติ๊บ หมู่บ้านห้วยแจ่ เมืองหย่วน ไม่ทราบอายุเรือน
นางอินเน้อ หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง อายุเรือน 21 ปี
นายอ่อนนุ่น หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง อายุเรือน 24 ปี
นายแอ๋นคำ หมู่บ้านป่างส้าน เมืองมาง อายุเรือน 12 ปี
นางแสง หมู่บ้านโรงนิม เมืองล่า อายุเรือน 25 ปี
นายน้ำปิง หมู่บ้านแวน เมืองล่า อายุเรือน 16 ปี
นายอุ๊ คำทราย หมู่บ้านแวน เมืองล่า อายุเรือน 20 ปี

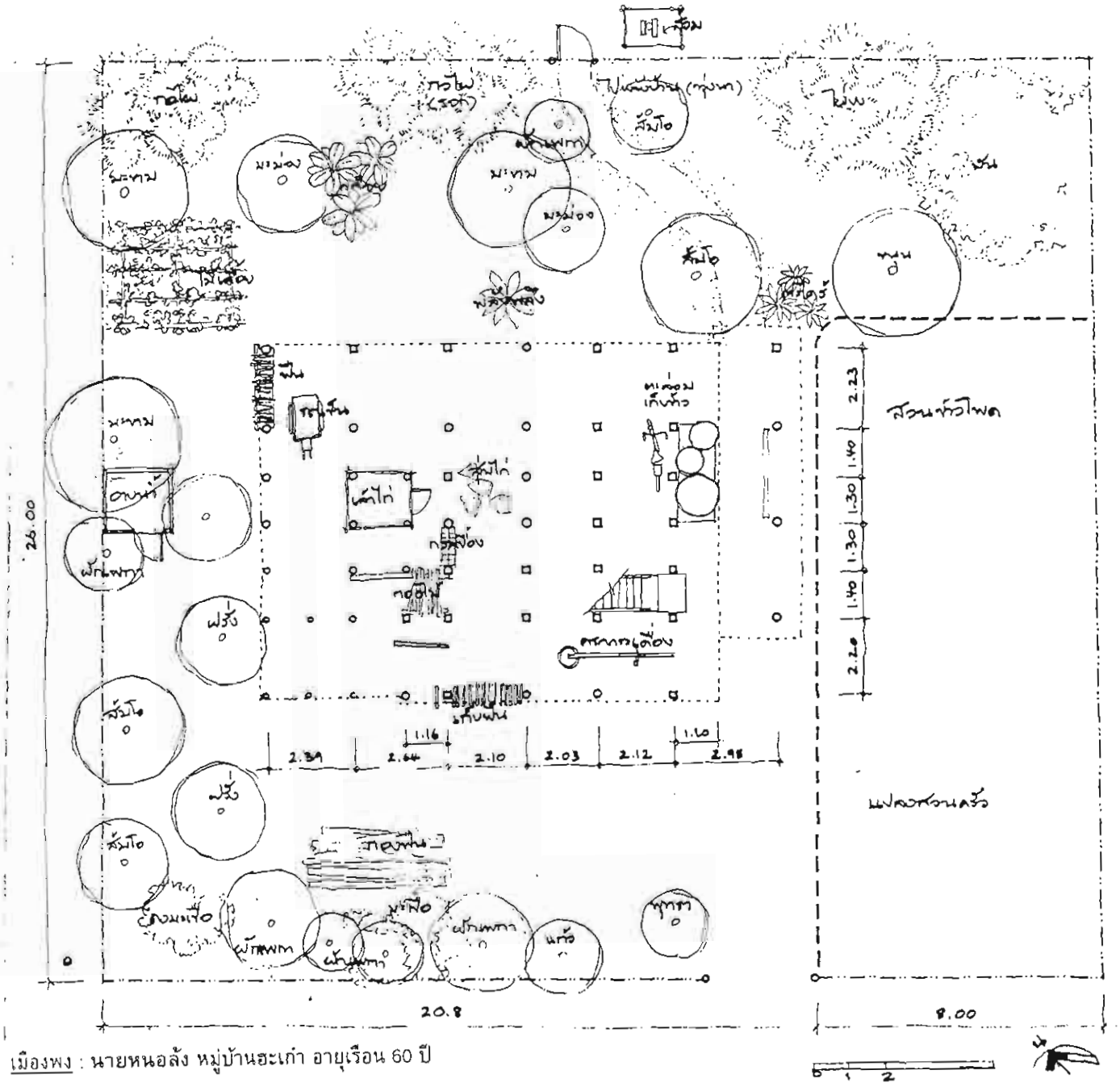

เมืองพง : นางอั๋นปัง หมู่บ้านอะเก่า อายุเรือน 32 ปี

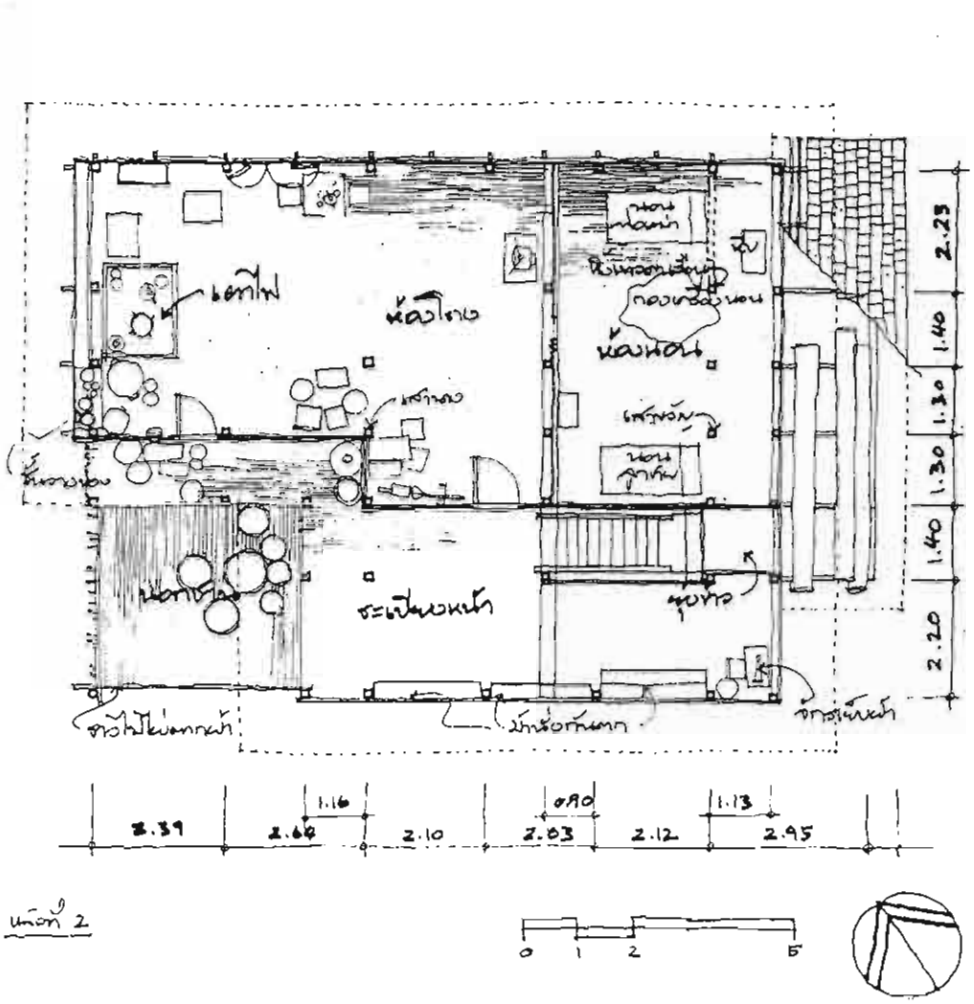

เมืองพง : นางอ๋นปัง หมู่บ้านขะเก๋า อายุเรือน 32 ปี

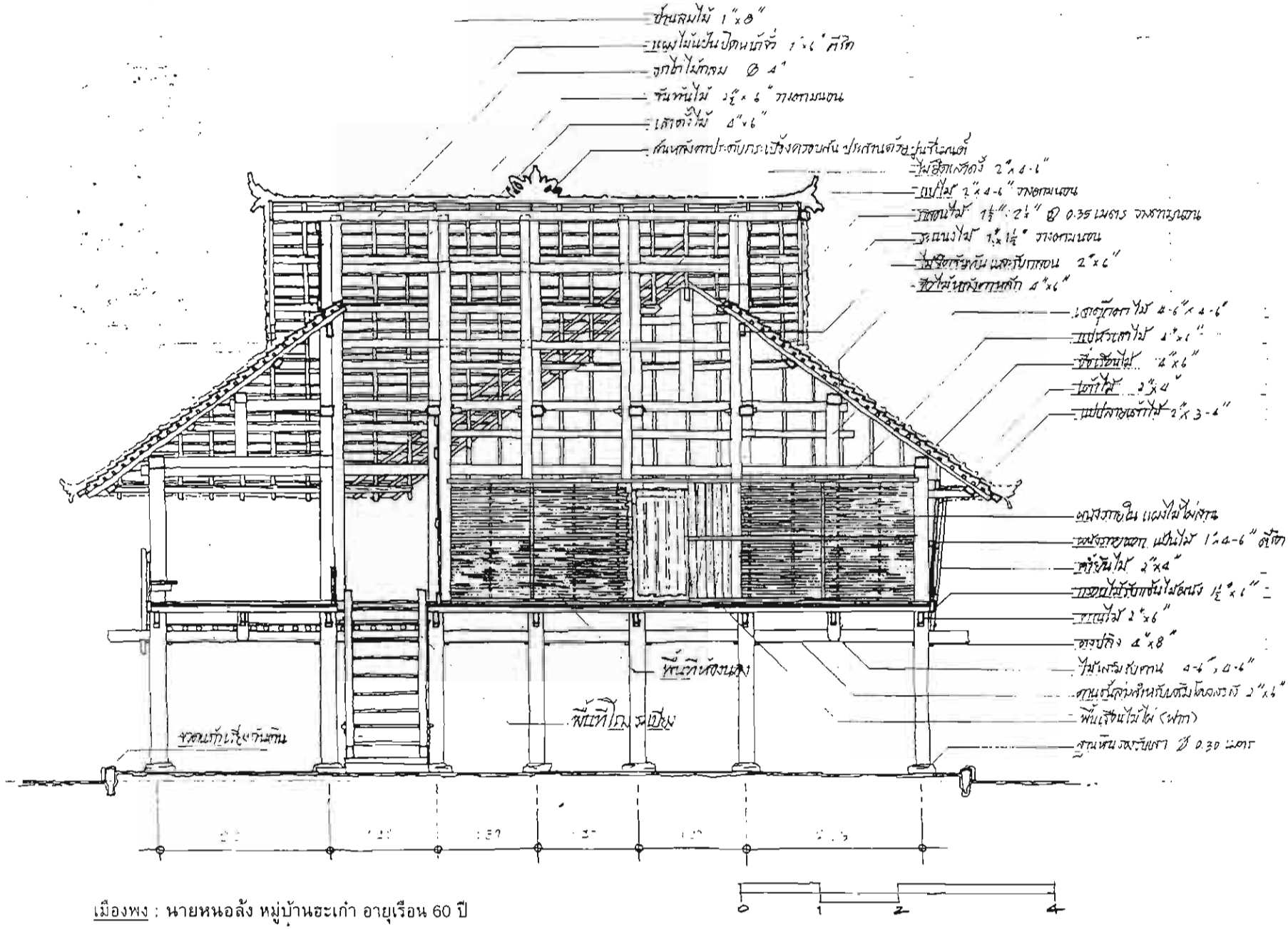

เมืองพง : นายหนอล้ง หมู่บ้านฮะเก่า อายุเรือน 60 ปี

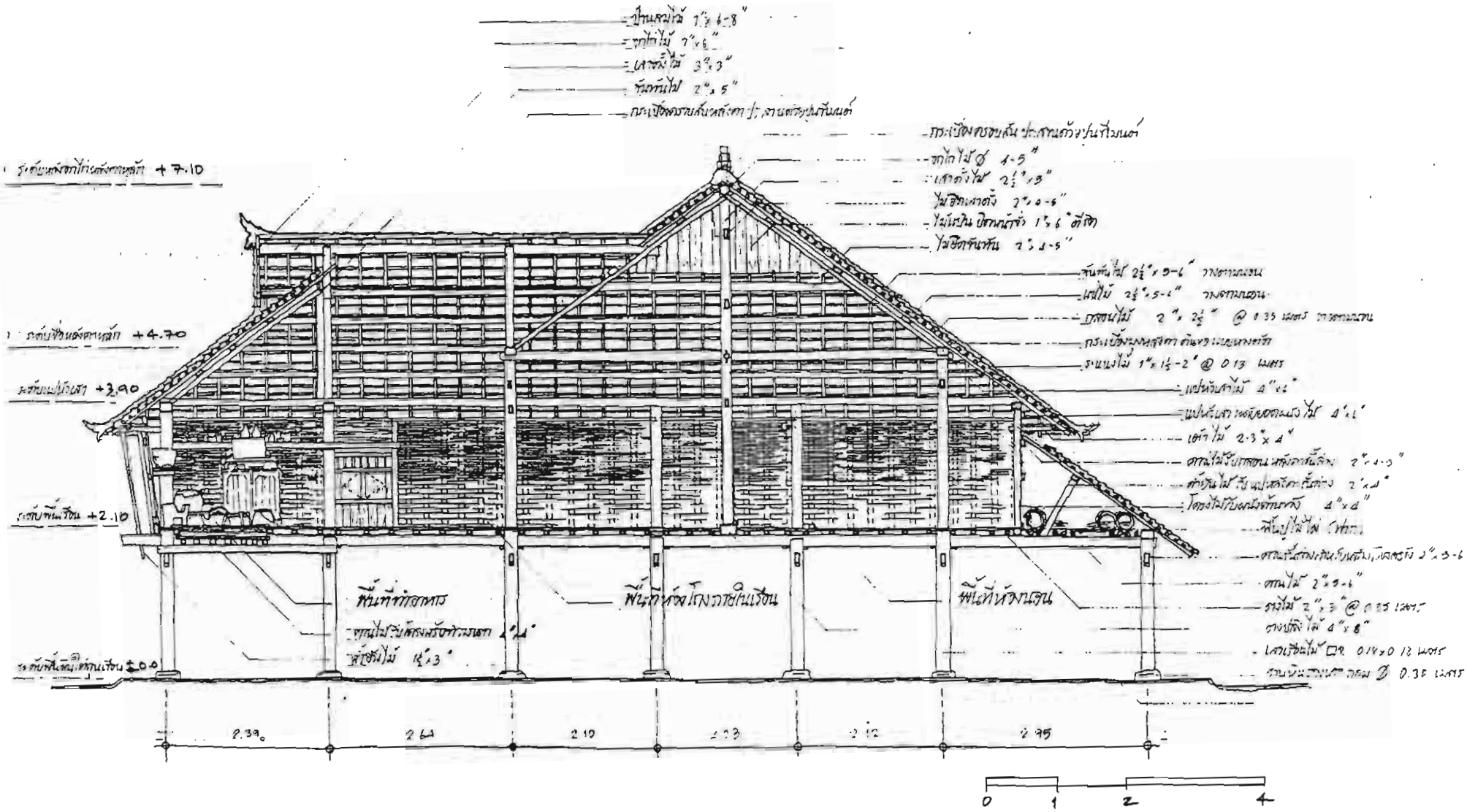

แบบที่ 2

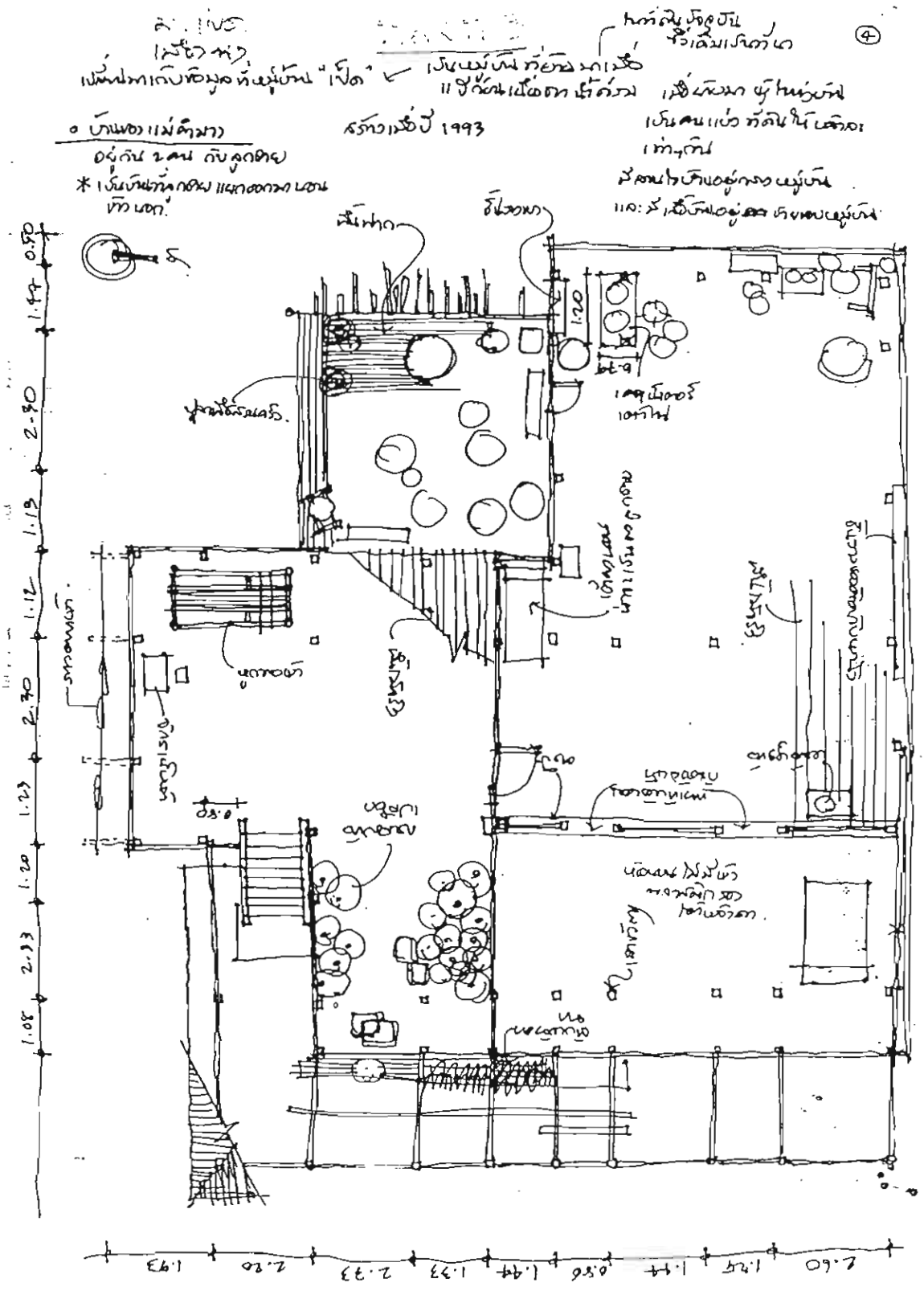
เมืองพง : นายหนอล้ง หมู่บ้านชะเก่า อายุเรือน 60 ปี

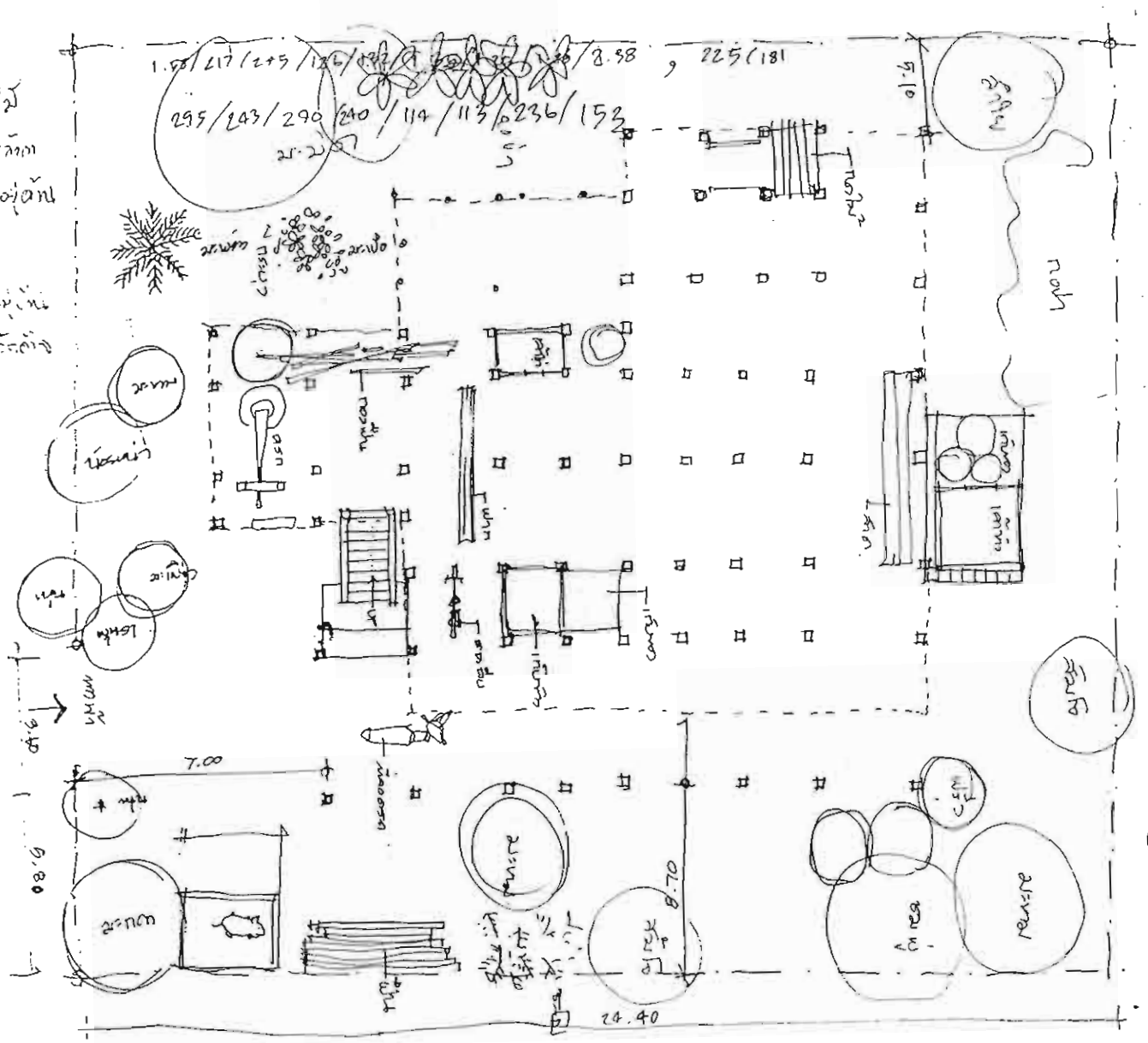

เมืองพง : นายหนอลัง หมู่บ้านอะเก๋า อายุเรือน 60 ปี

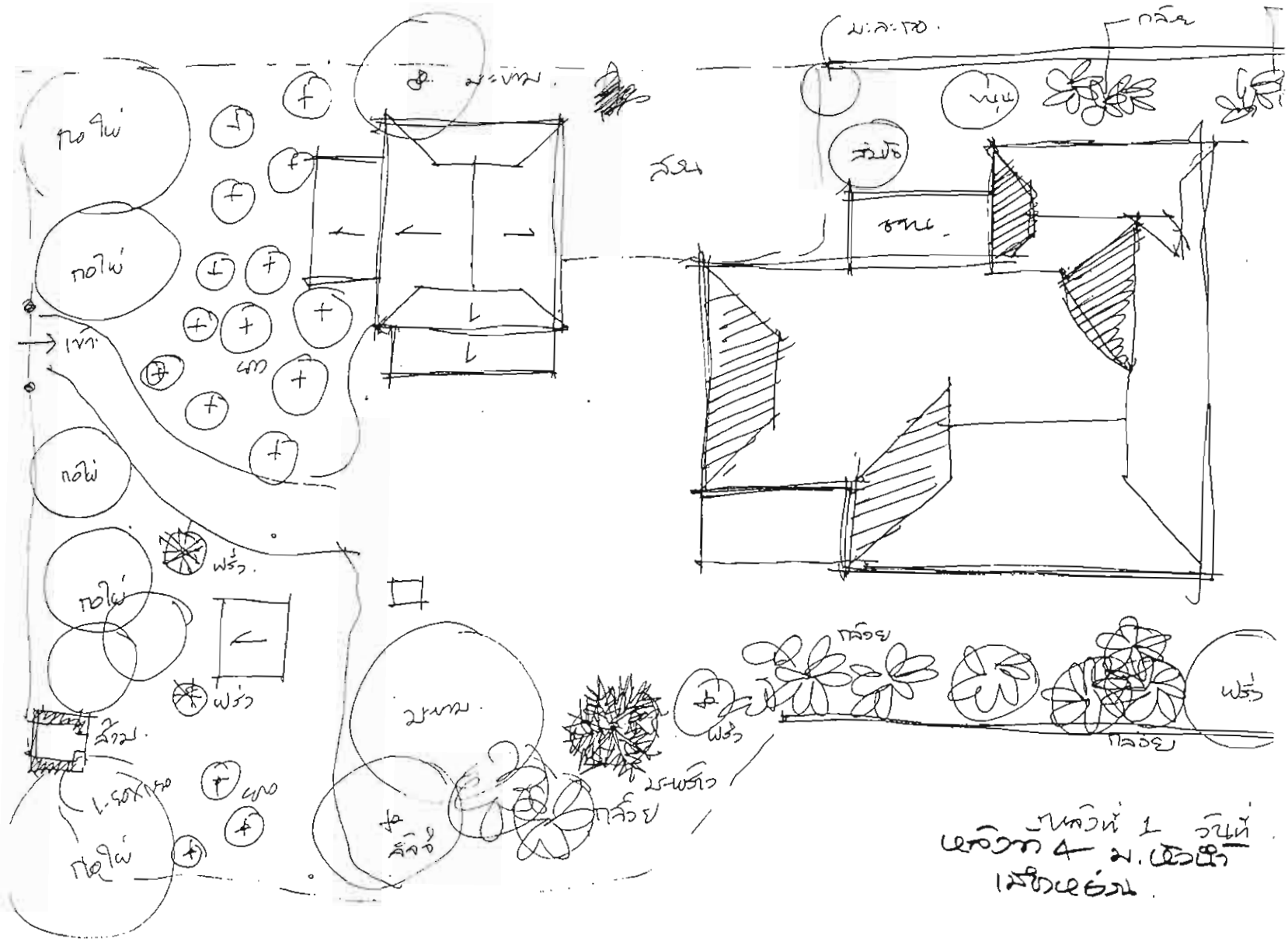

เมืองพง : นายหนอล้ง หมู่บ้านฮะเก๋า อายุเรือน 60 ปี

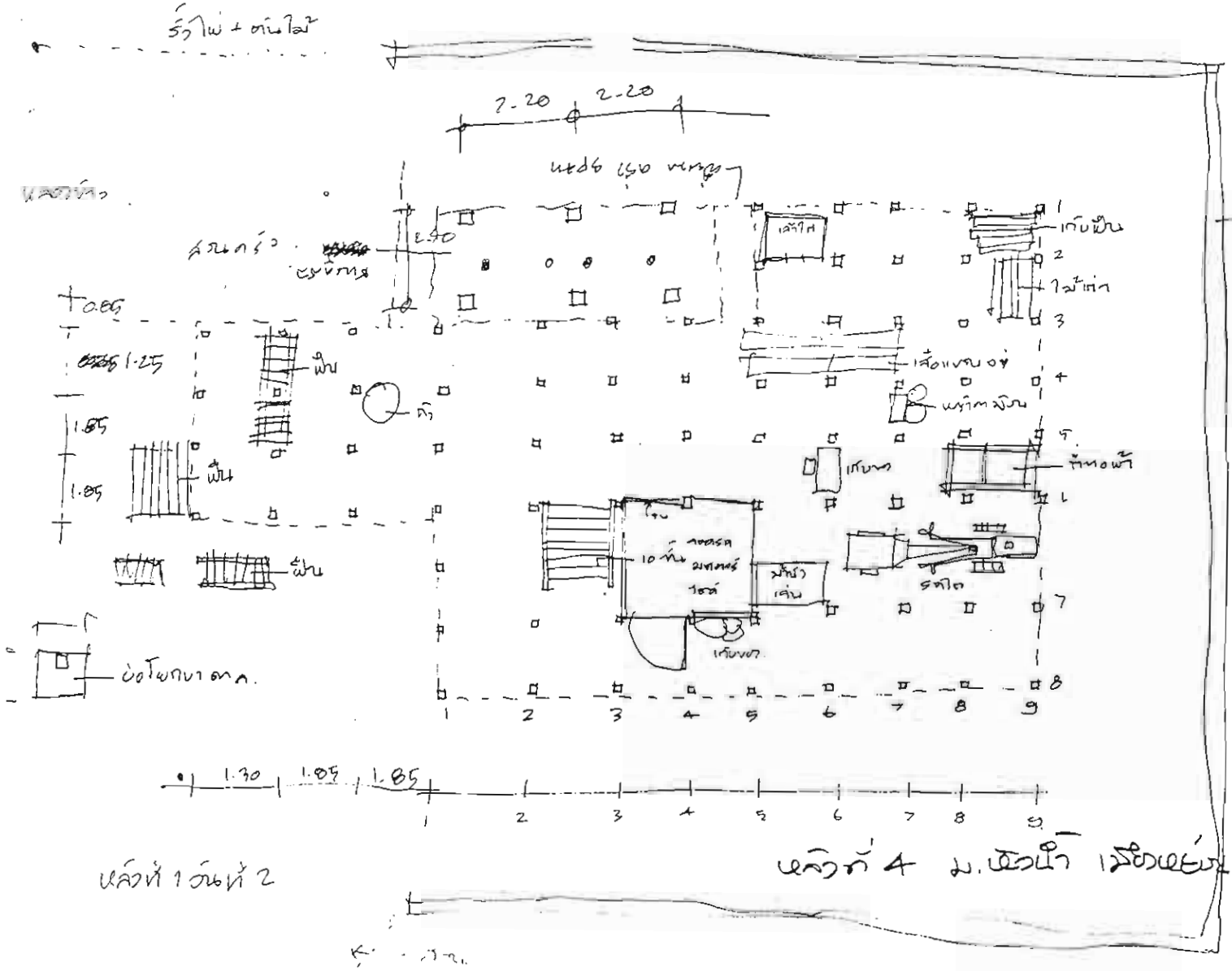

เมืองพง : นางคำมาง หมู่บ้านเป็ด อายุเรือน 11 ปี

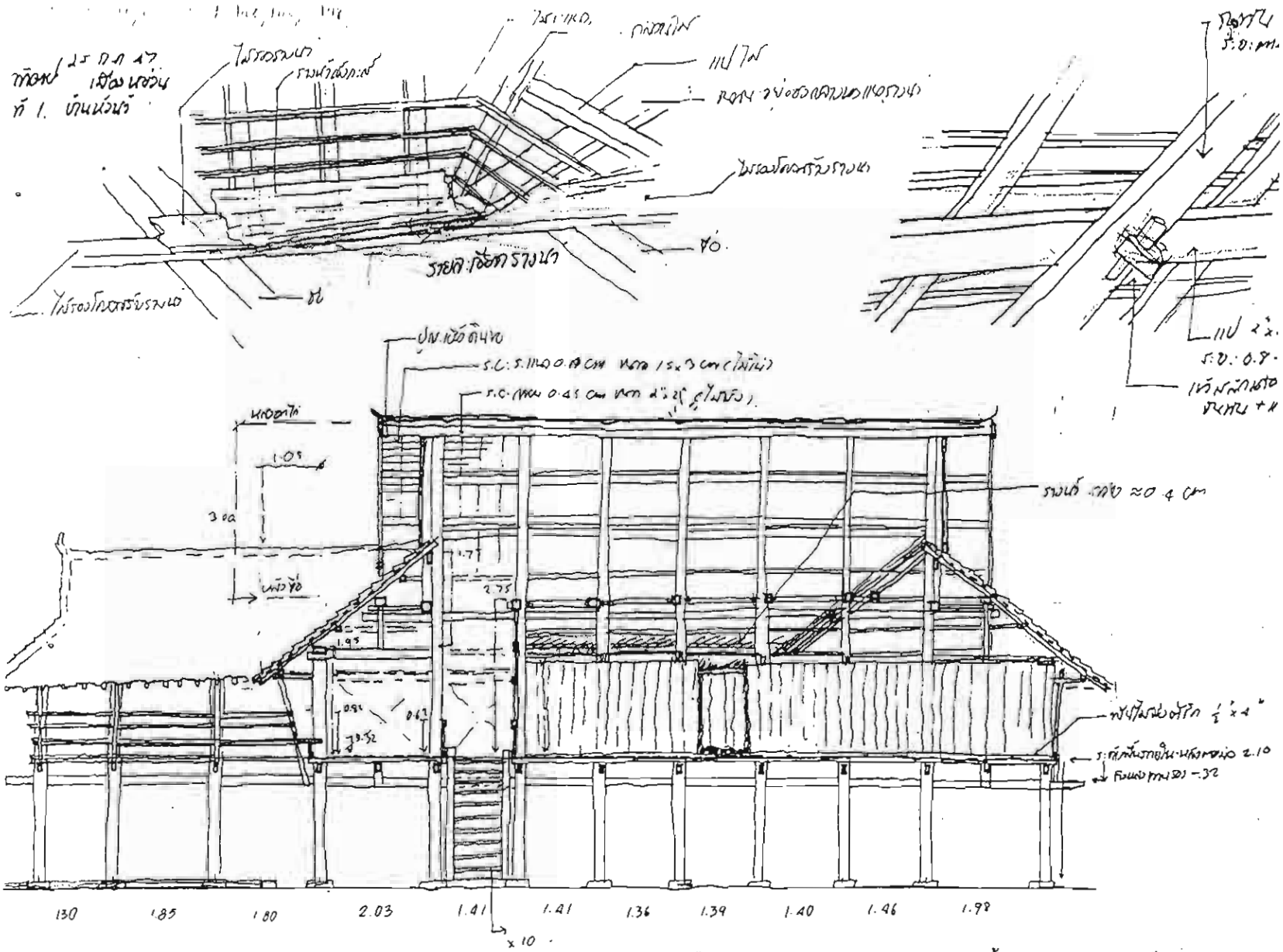

เมืองหย่วน : นายแปงรอด หมู่บ้านหัวน้ำ อายุเรือน 20 กว่าปี

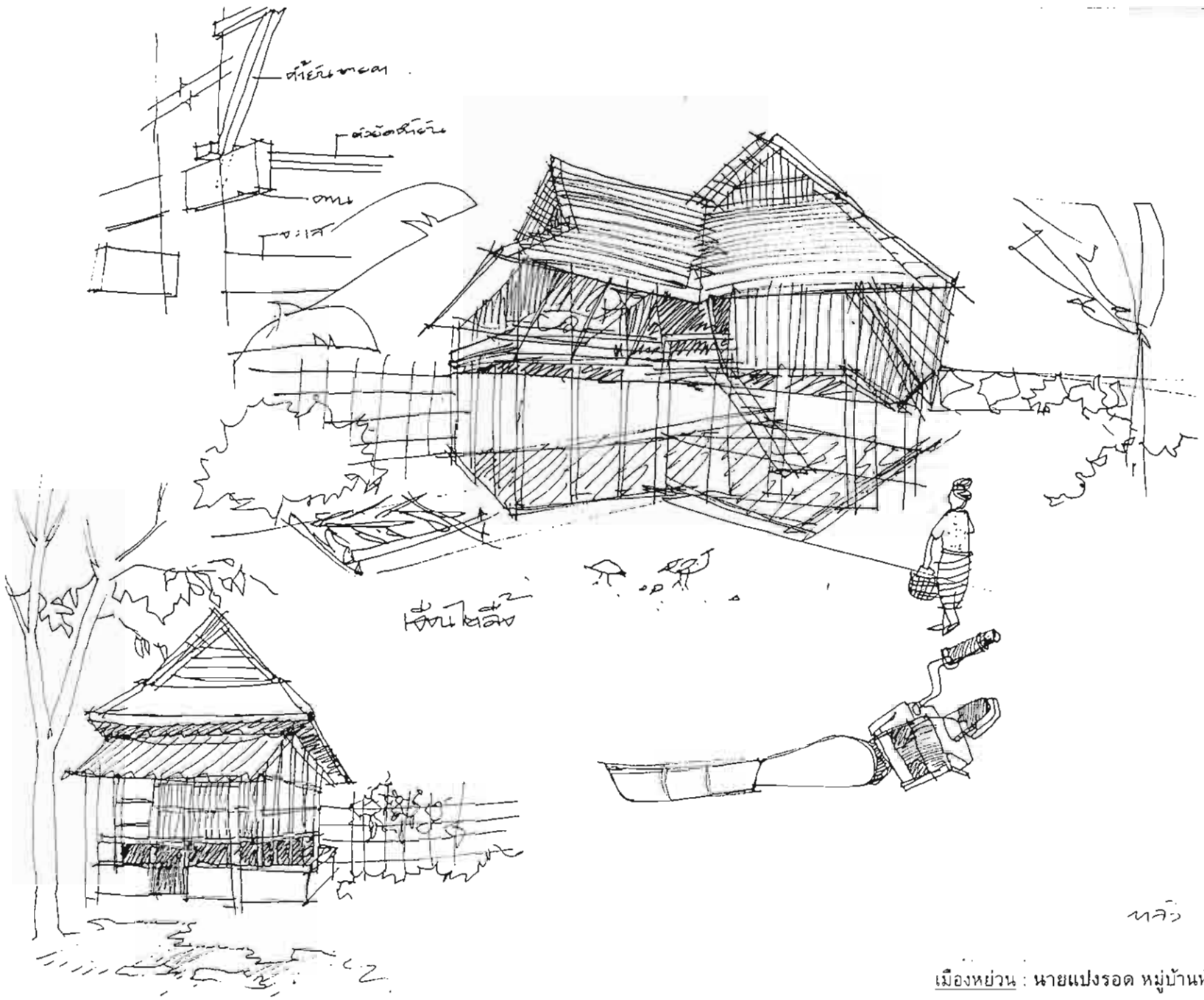

<u>เมืองหย่วน</u> : นายแปงรอด หมู่บ้านหัวน้ำ อายุเรือน 20 กว่าปี

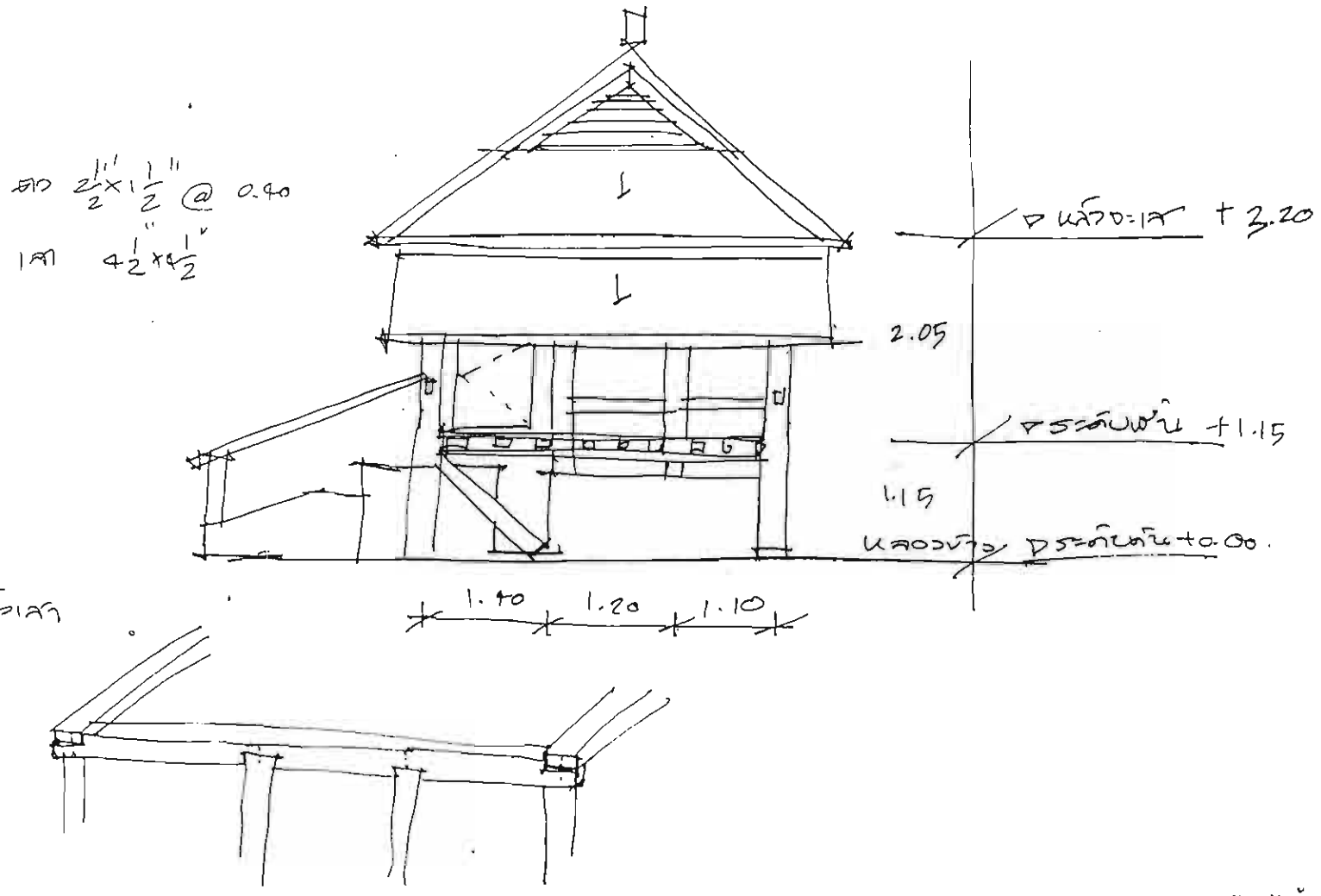
เมืองหย่วน : นายแปงรอด หมู่บ้านหัวน้ำ อายุเรือน 20 กว่าปี

เมืองหย่วน : นายแปงรอด หมู่บ้านหัวน้ำ อายุเรือน 20 กว่าปี

<u>เมืองหย่วน</u> : นายแปงรอด หมู่บ้านหัวน้ำ อายุเรือน 20 กว่าปี

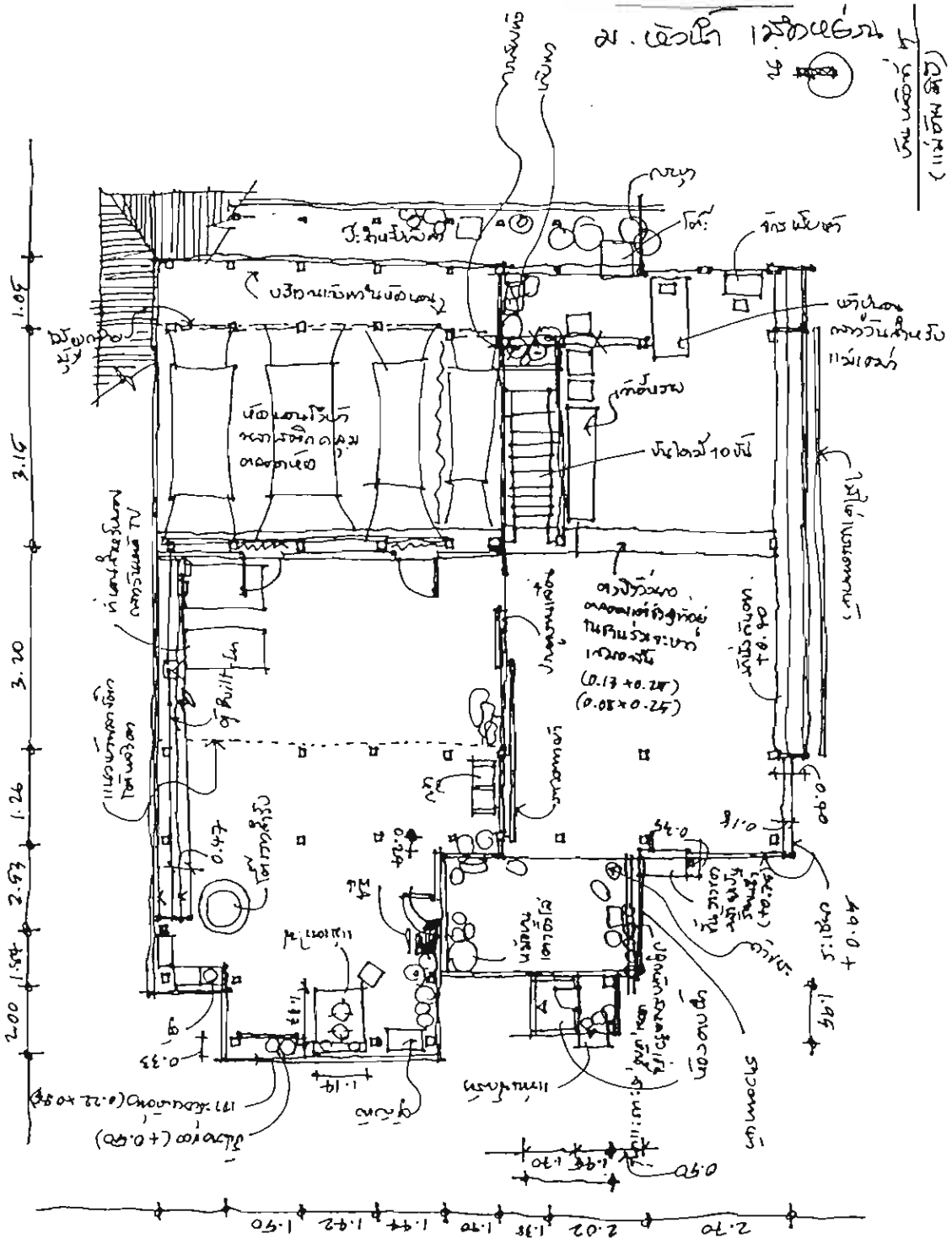

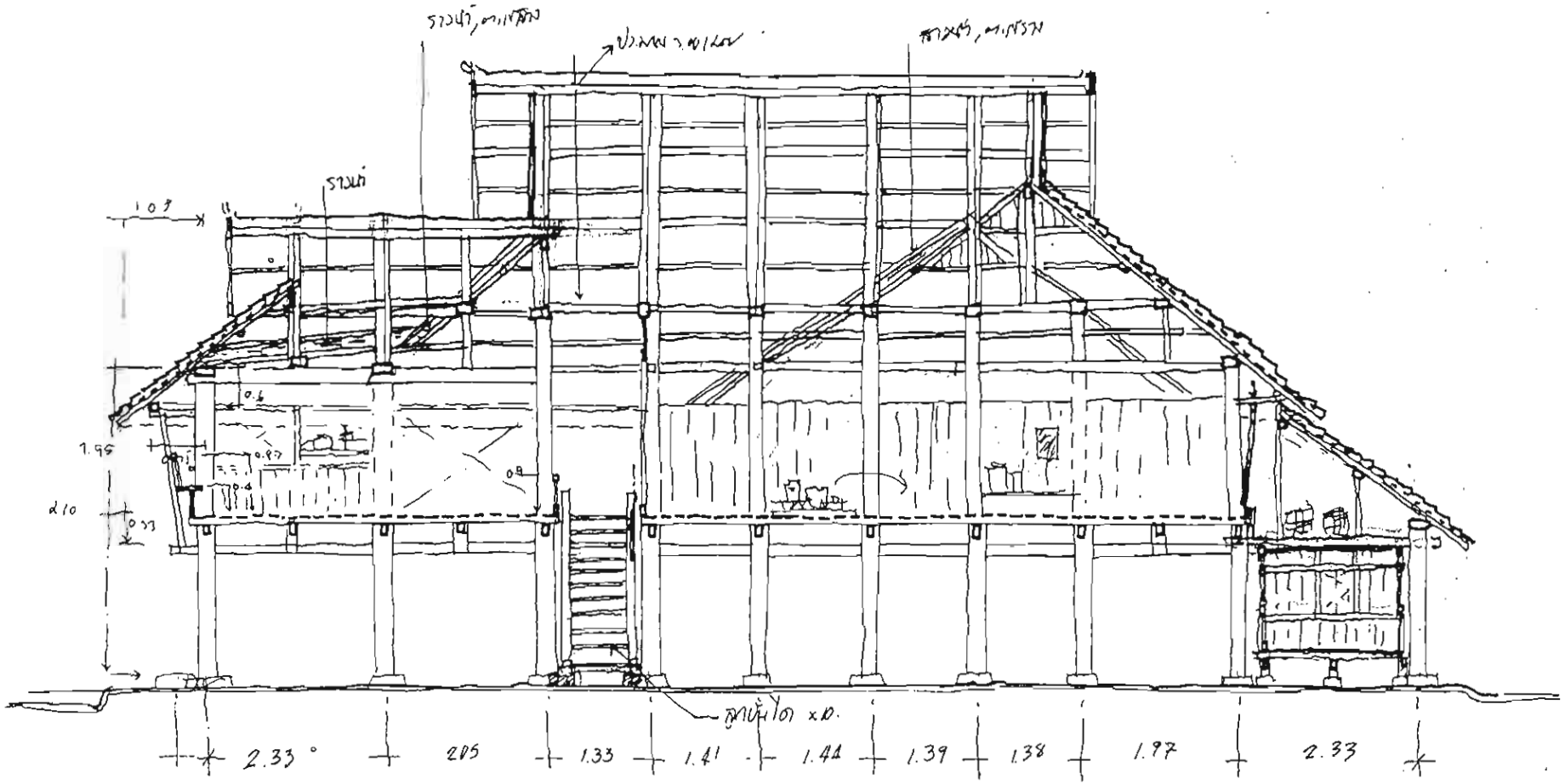
เมืองหย่วน : นายแปงรอด หมู่บ้านหัวน้ำ อายุเรือน 20 กว่าปี

เมืองหย่วน : แม่อ้ายติ๊บ หมู่บ้านห้วยแจ่ ไม่ทราบอายุเรือน

หลังที่ 5

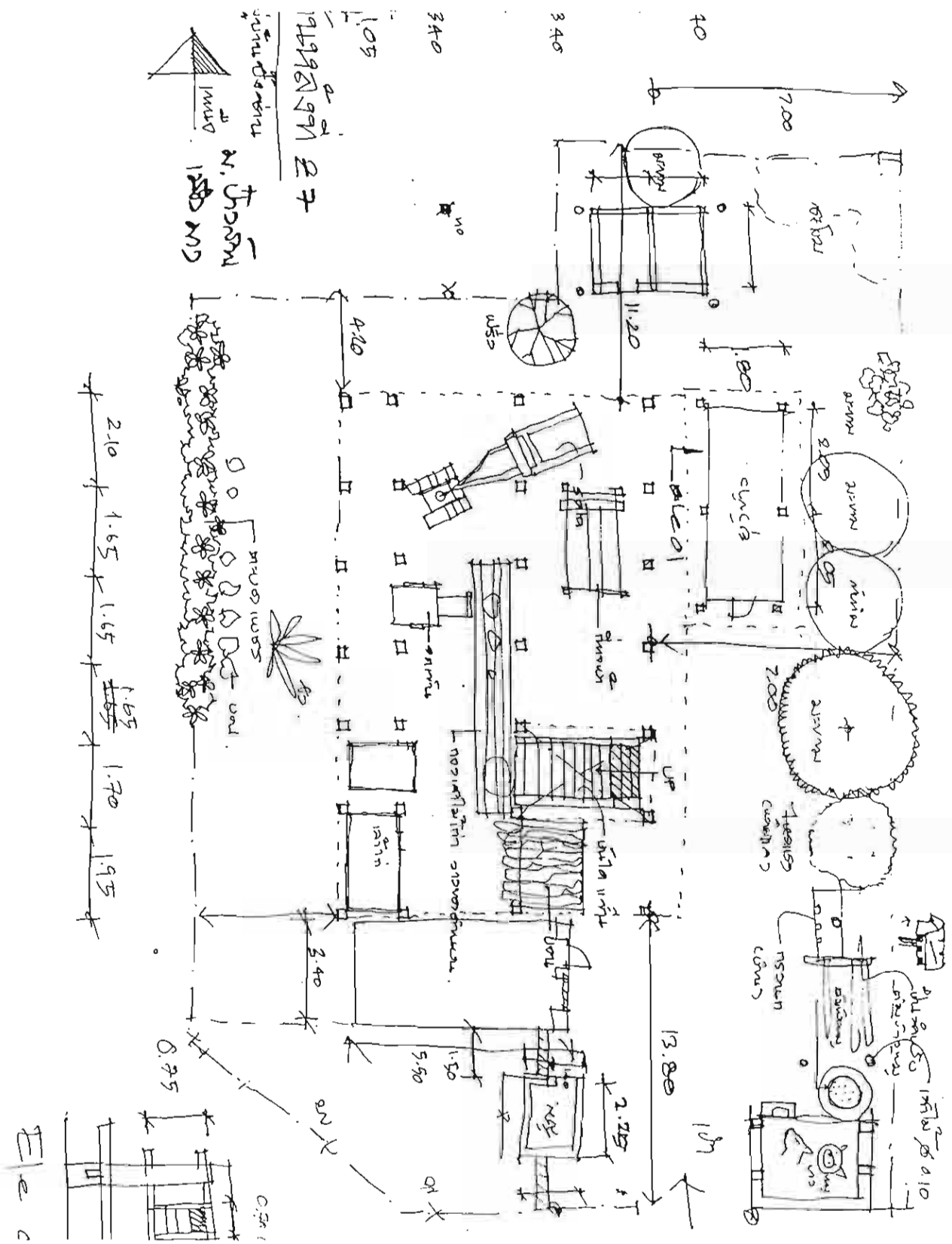
ม. เชียงใหม่ เมืองหย่วน

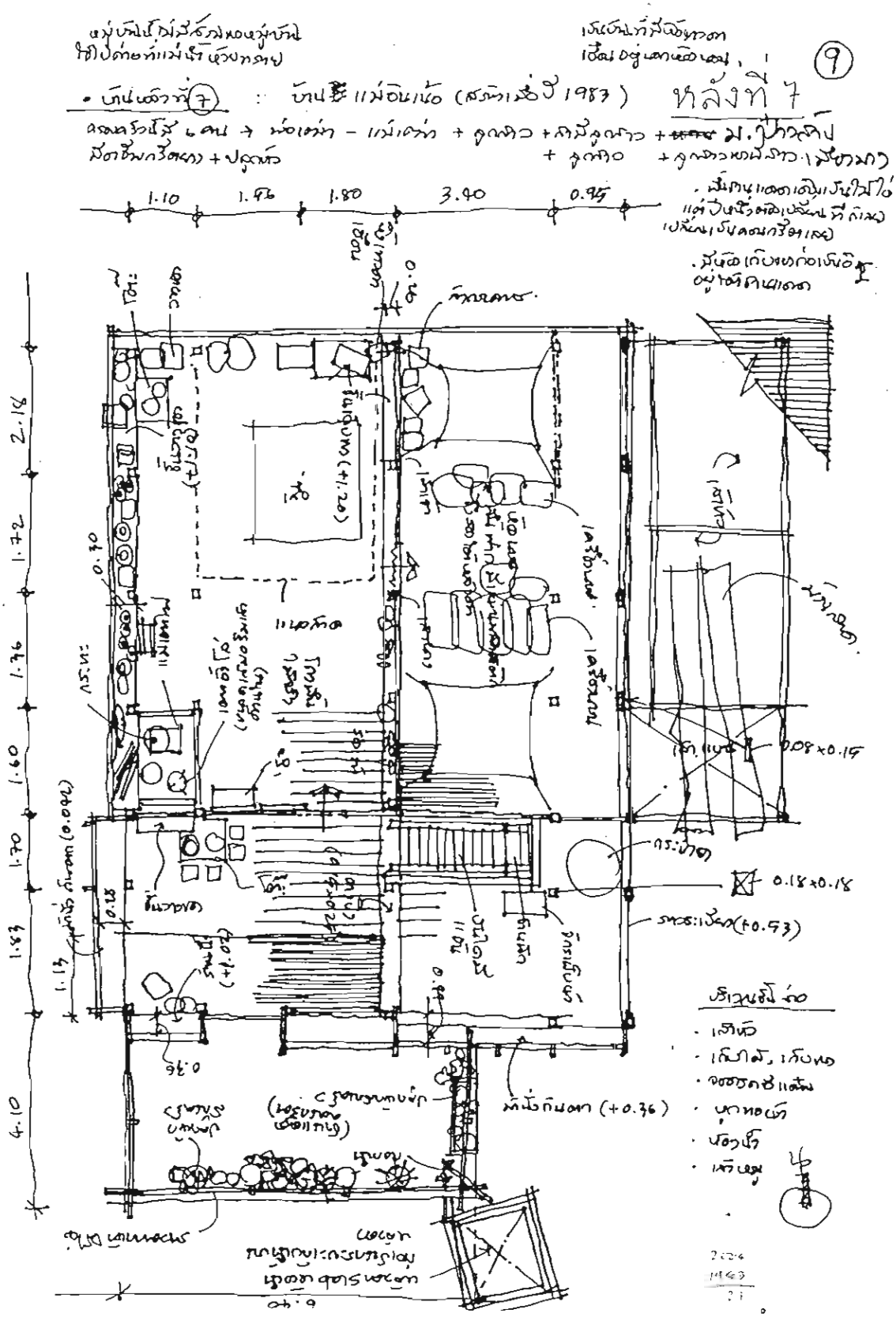

เมืองหย่วน : แม่อ้ายติ๊บ หมู่บ้านห้วยแจ่ ไม่ทราบอายุเรือน

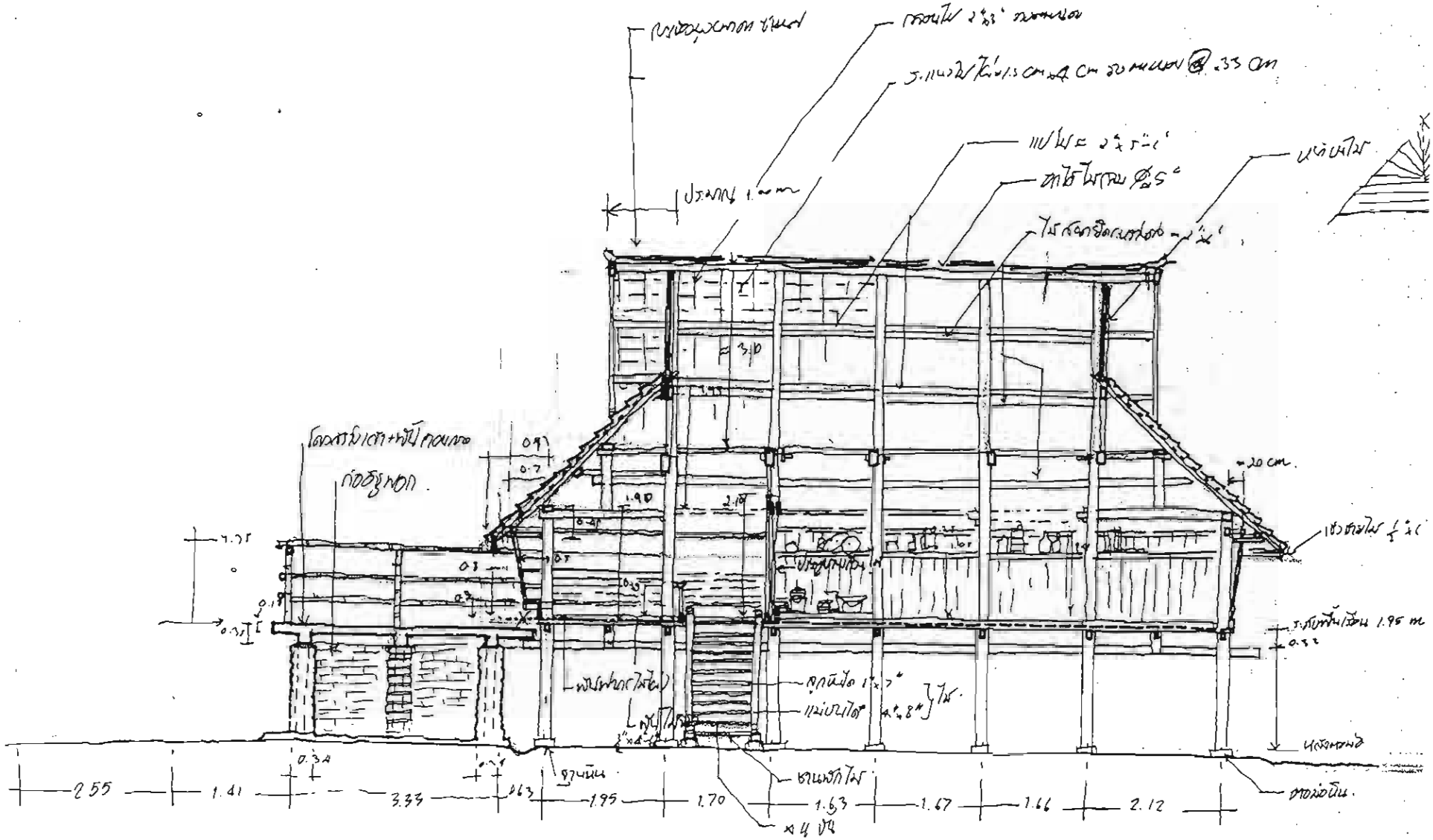
เมืองมาง : **นางอินเน้อ** หมู่บ้านป่างส้าน อายุเรือน 21 ปี

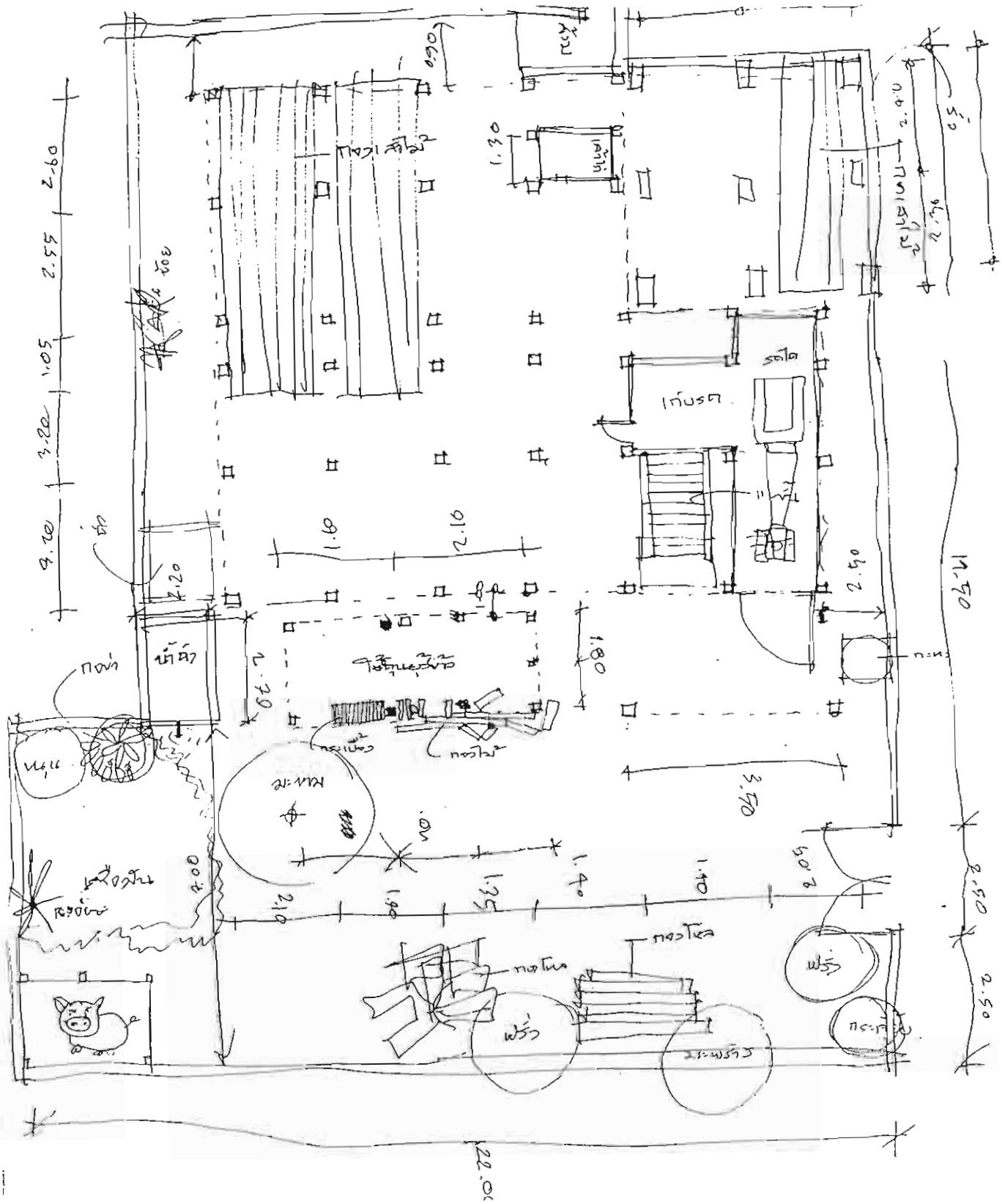
<u>เมืองมาง</u> : นางอินเน้อ หมู่บ้านป่างส้าน อายุเรือน 21 ปี

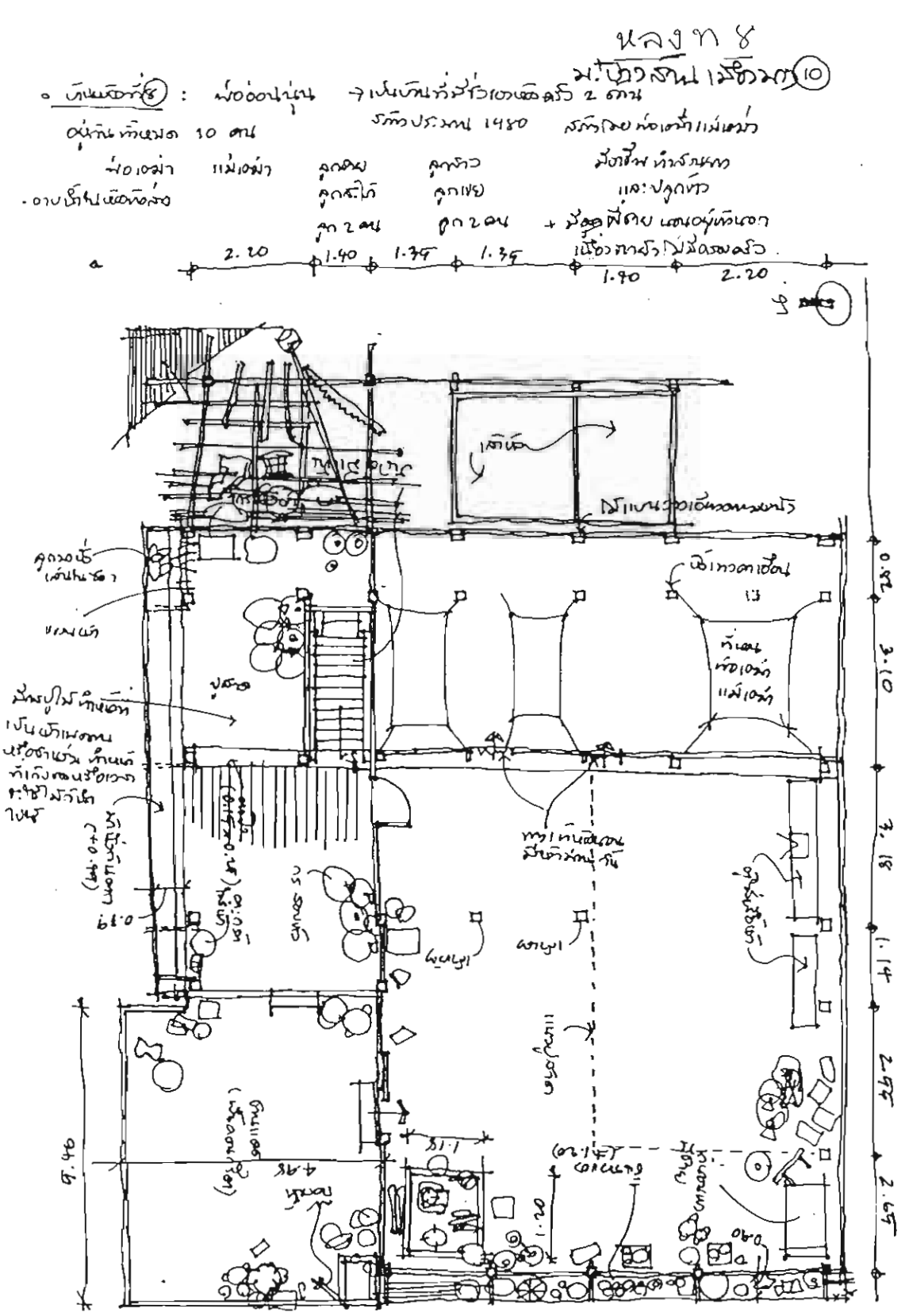
SCALE 1:75

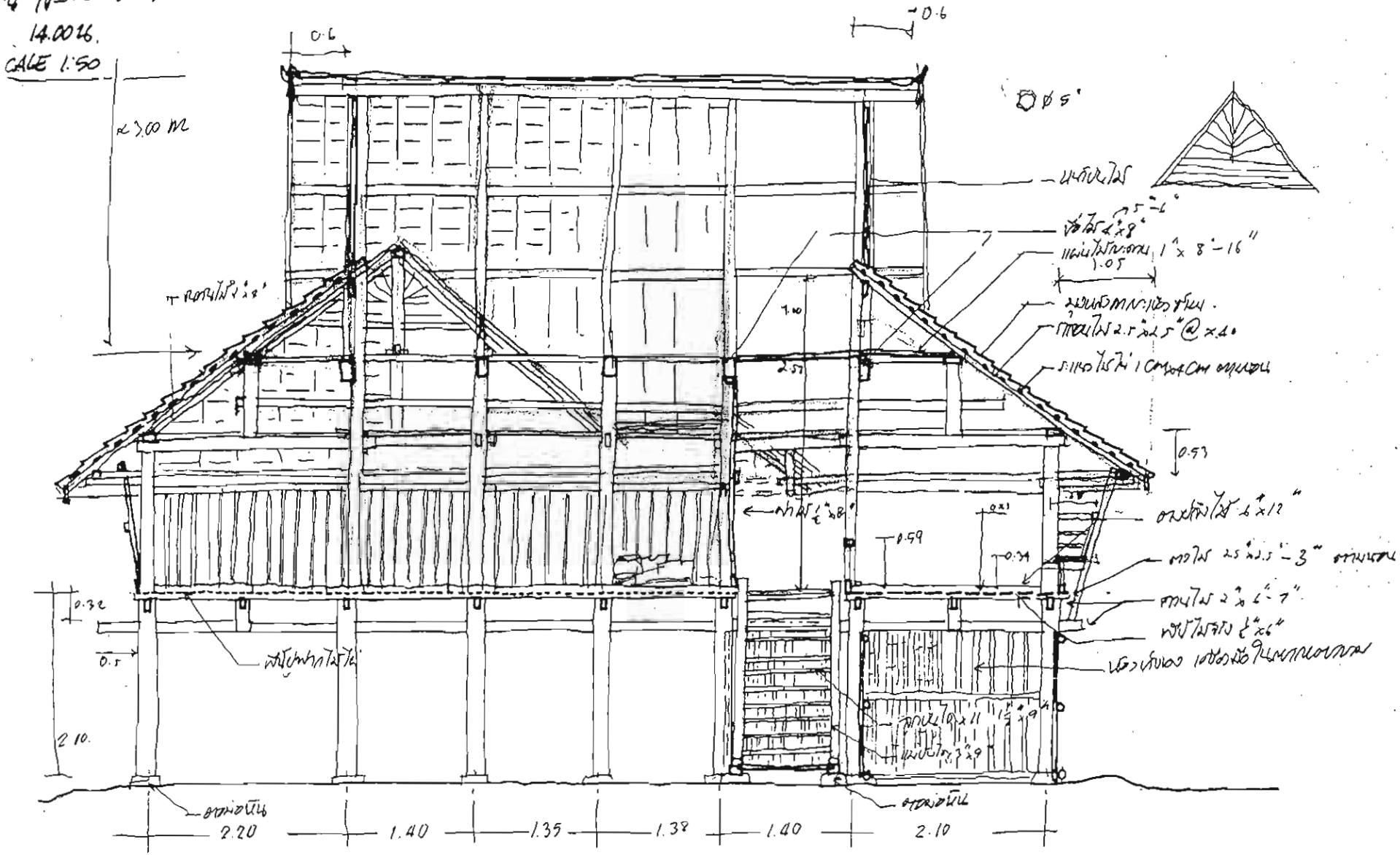
เมืองมาง : นางอินเน้อ หมู่บ้านป่างส้าน อายุเรือน 21 ปี

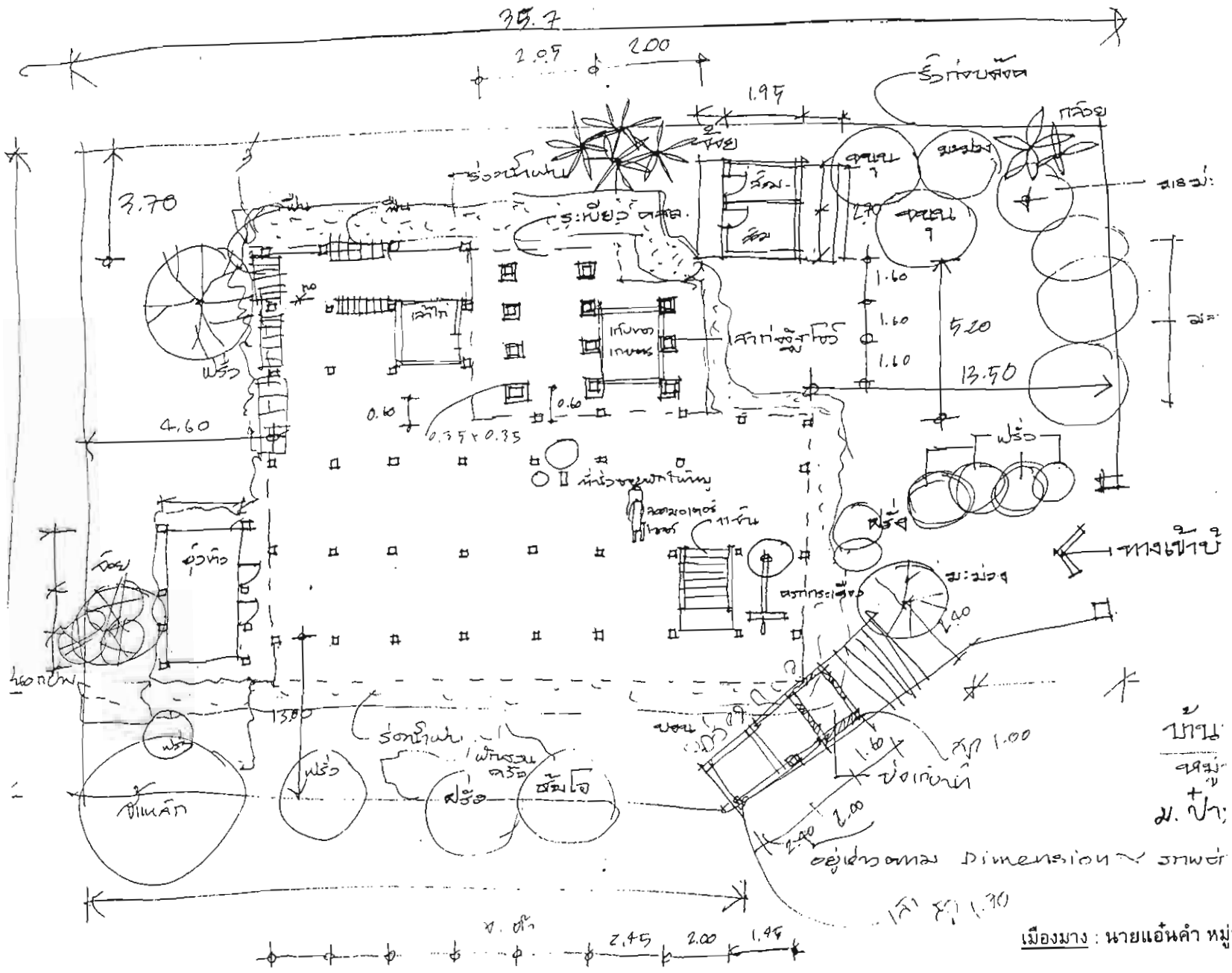
เมืองมาง : นายอ่อนนุ่น หมู่บ้านป่างส้าน อายุเรือน 24 ปี

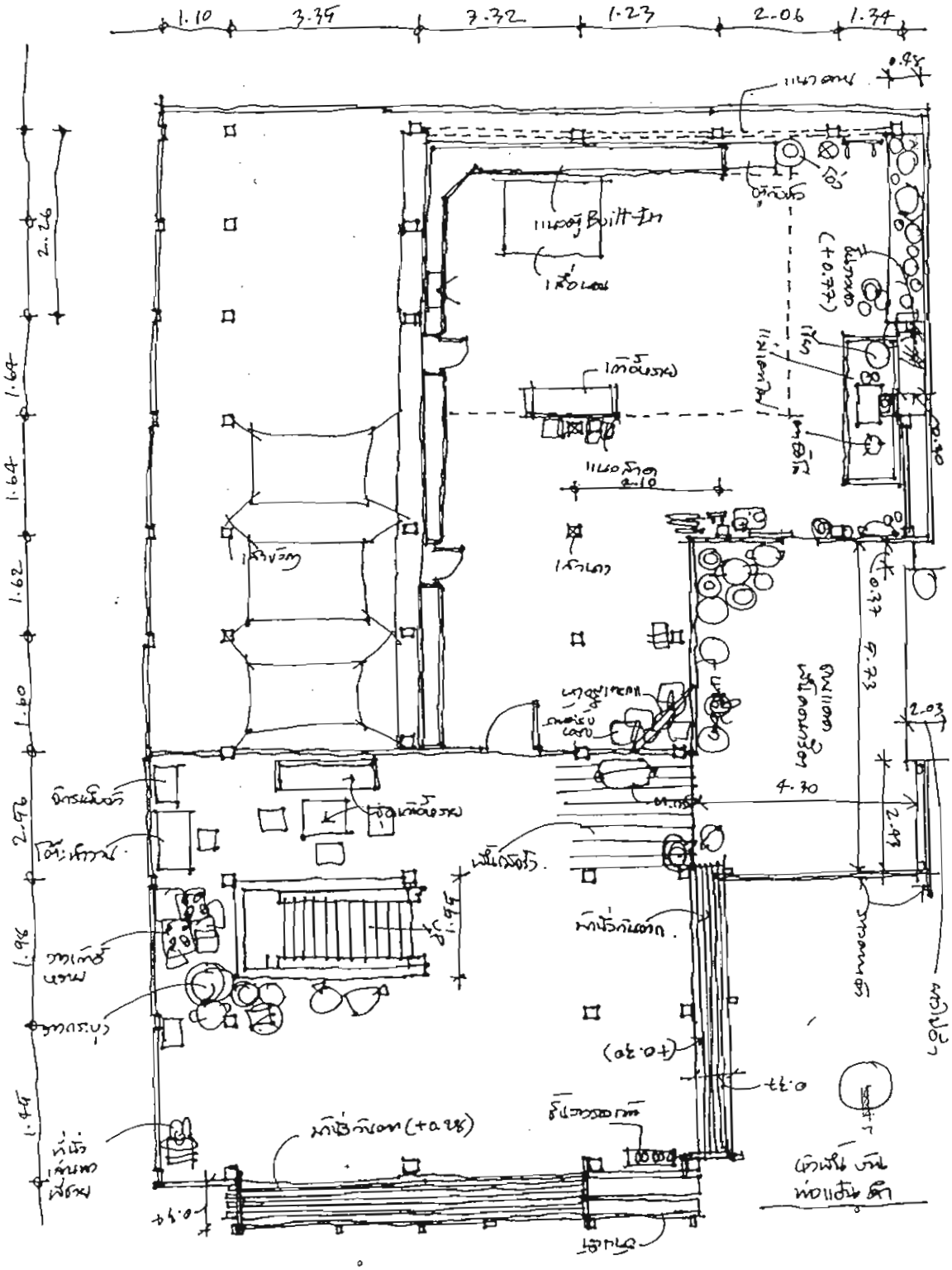
เมืองมาง : นายอ่อนนุ่น หมู่บ้านป่างส้าน อายุเรือน 24 ปี

14.00 น.
CALE 1:50
2.00 M
0.6
0.6
Ø 5"
1.05
2.57
0.57
0.59
0.34
0.32
0.5
2.10
2.20
1.40
1.35
1.38
1.40
2.10

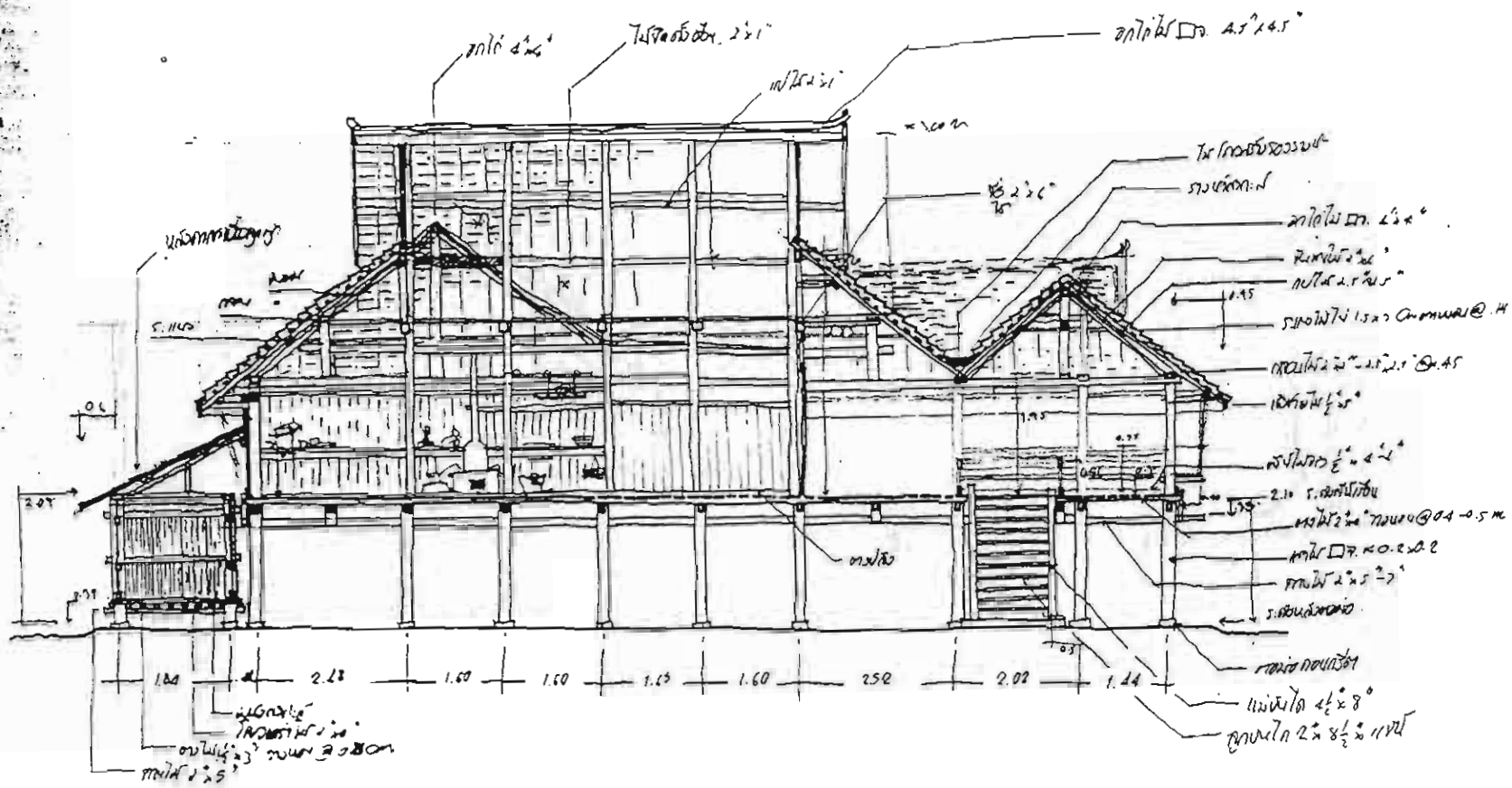

เมืองมาง : นายแอ๊นคำ หมู่บ้านป่างส้าน อายุเรือน 12 ปี

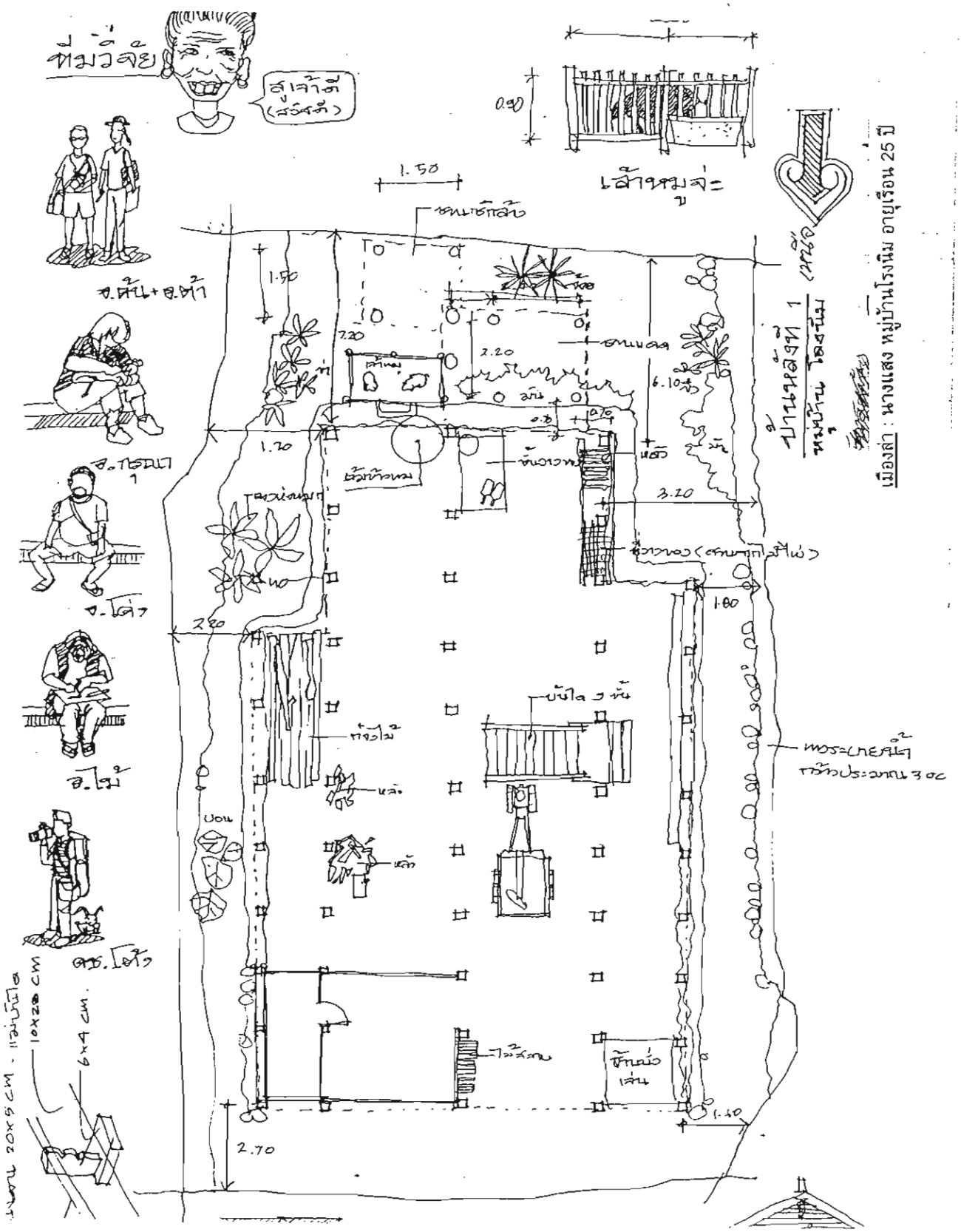
ม. บ้านสวน เมืองมาก.

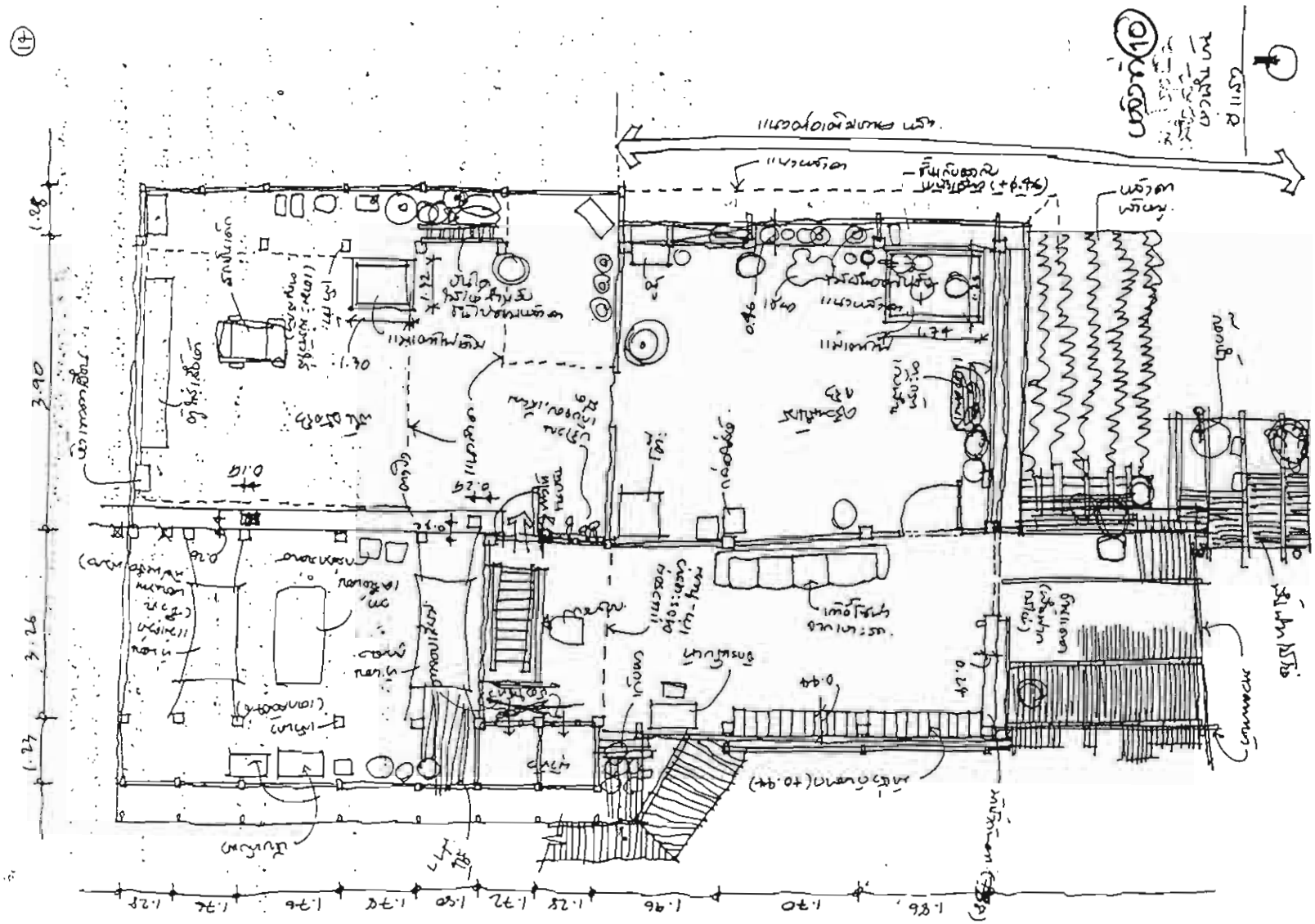

เมืองมาก : นายแสนคำ หมู่บ้านป่างล้าน อายุเรือน 12 ปี

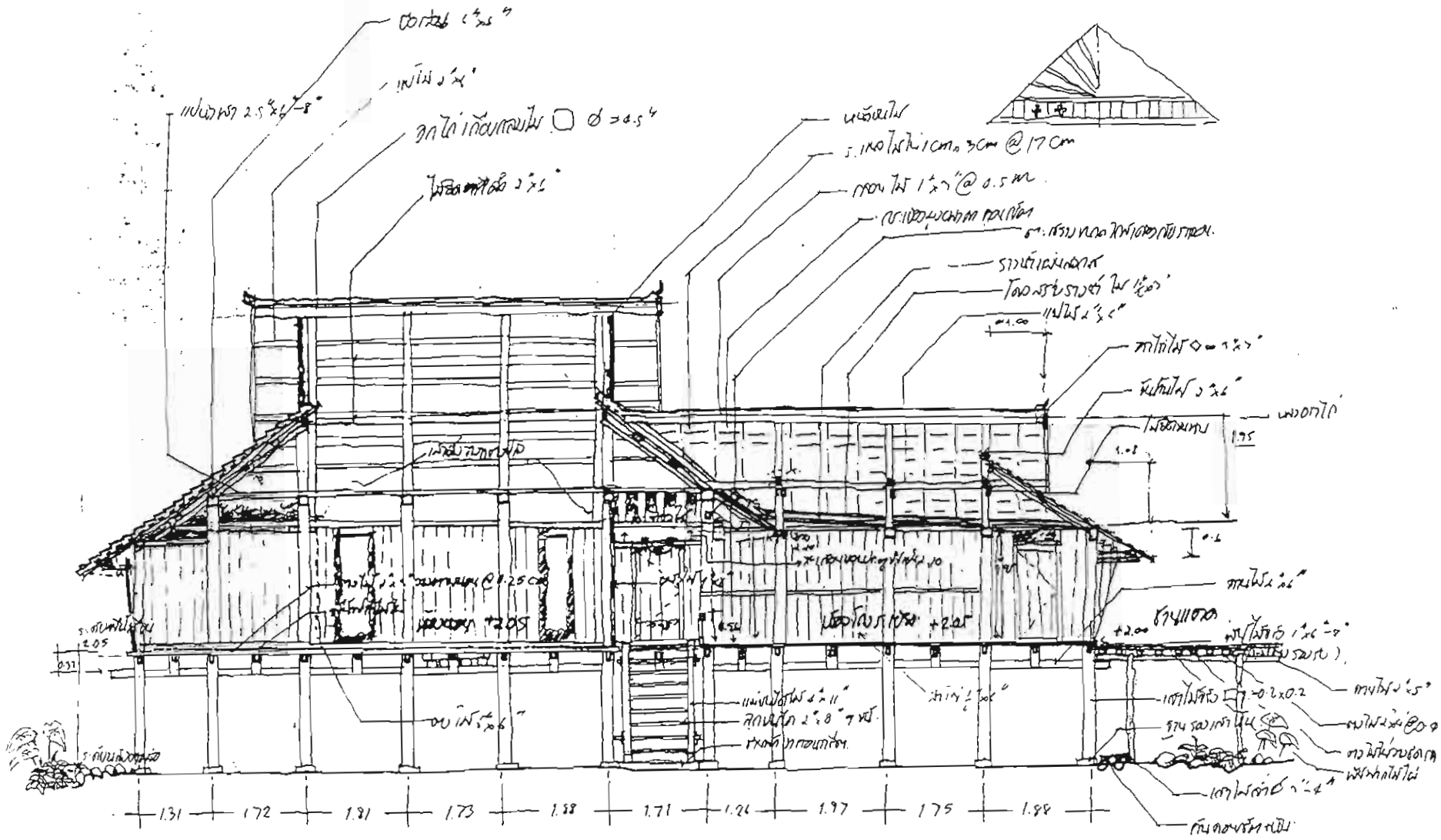

<u>เมืองมาง</u> : นายแอ้นคำ หมู่บ้านป่างส้าน อายุเรือน 12 ปี

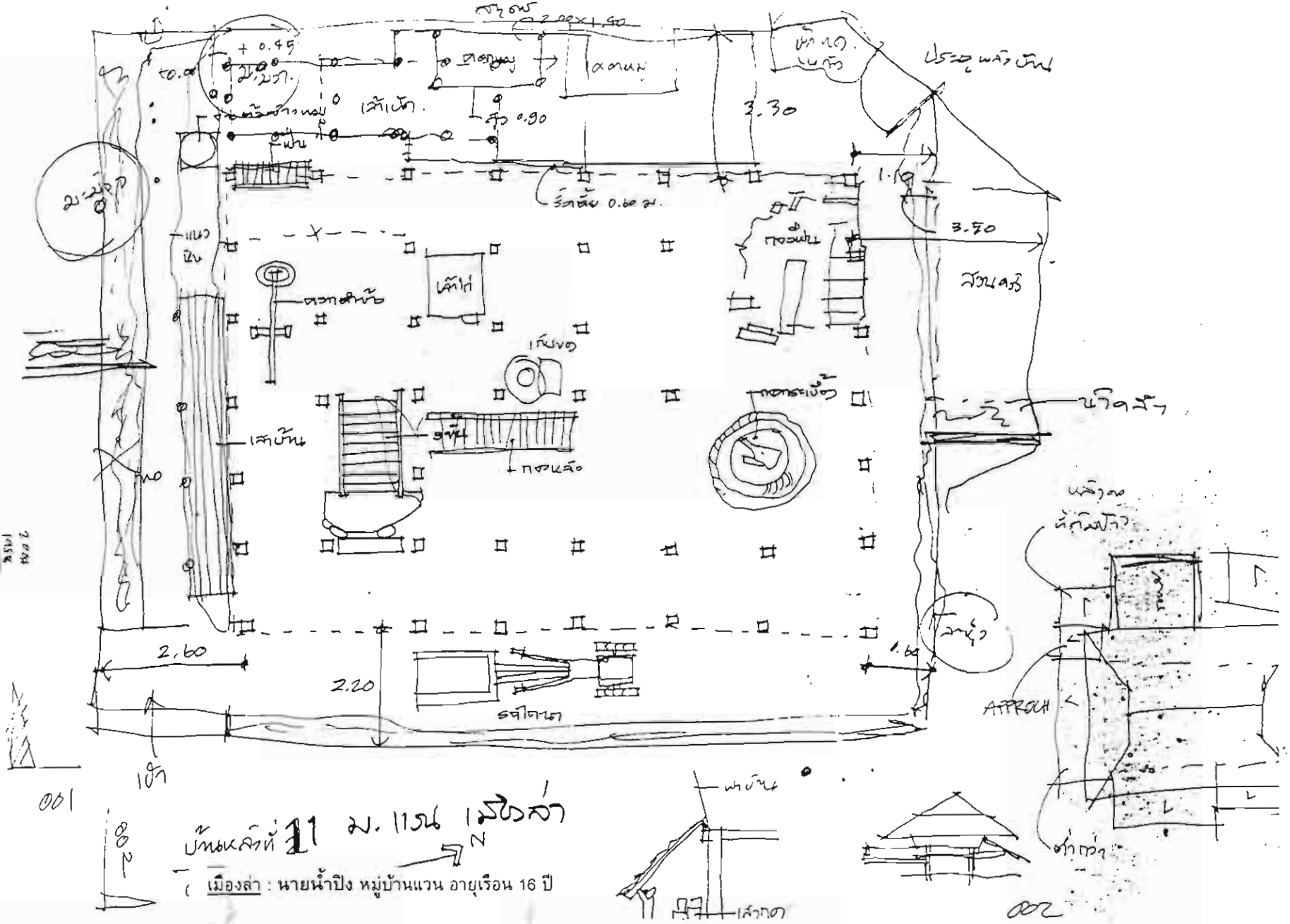

ที่มาวิจัย
สูเจ้าสี่
(สมัครสี่)
อ.สี่ปี+อ.ห้า
อ.หกปี
อ.โต้ง
อ.ไผ่
ตอ.โต้ง
1.50
0.90
เส้าหมอ่ะ
ขนาดเสาเข็ม
1.50
7.20
2.20
6.10
1.70
3.20
2.80
1.80
2.70
1.40
บ้านหลังที่ 1
ทางเข้าบ้านหมู่บ้านโรงนิ่ม
เมืองลำ : นางแสง หมู่บ้านโรงนิ่ม อายุเรือน 25 ปี
ขนาด 20x6 CM - แผ่นปิดช่อง
10x20 CM
6x4 CM.

เมืองล่า : นางแสง หมู่บ้านโรงนิม อายุเรือน 25 ปี

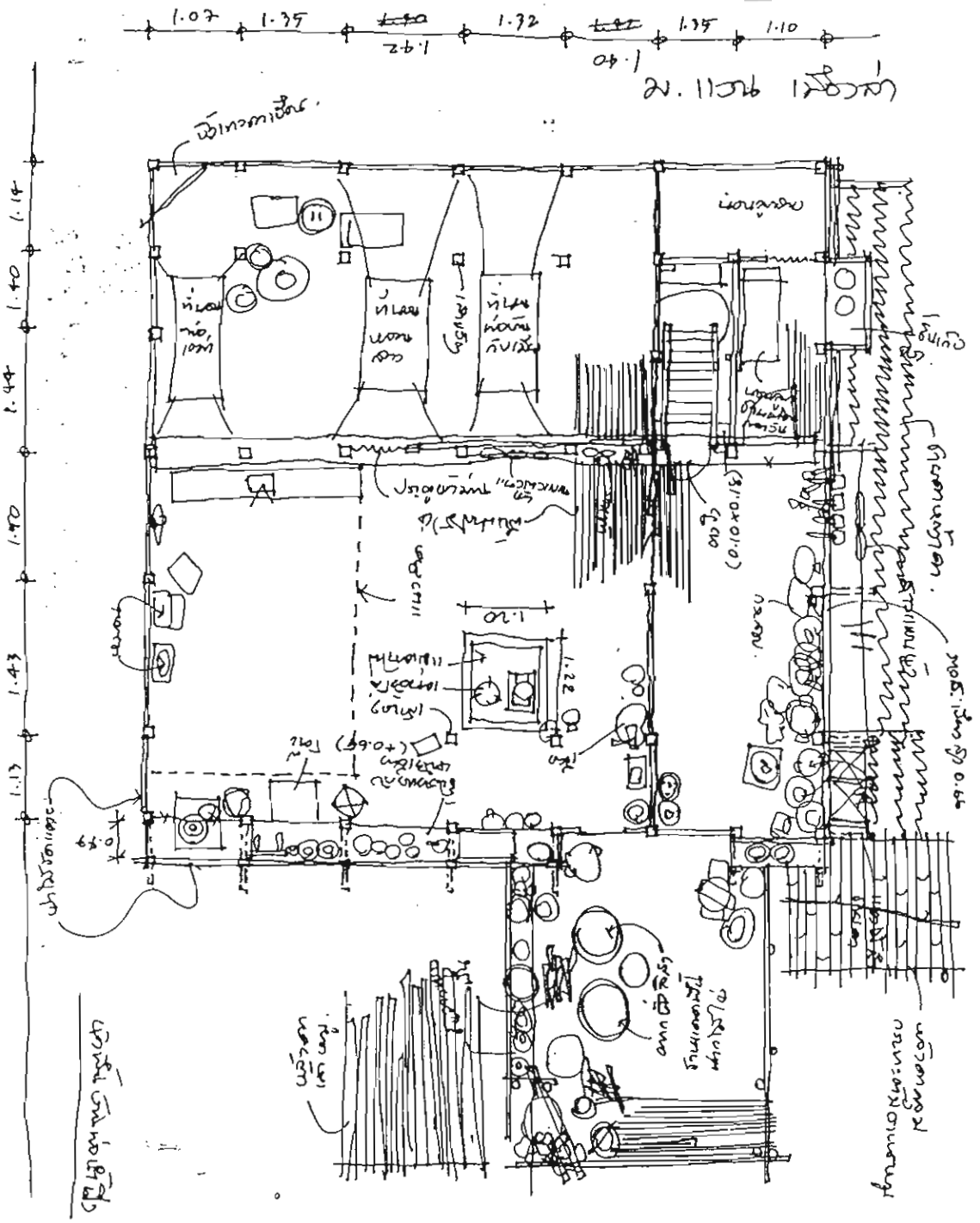
เมืองล่า : นางแสง หมู่บ้านโรงนิม อายุเรือน 25 ปี

บ้านหลังที่ 11 ม. แวน เมืองล่า

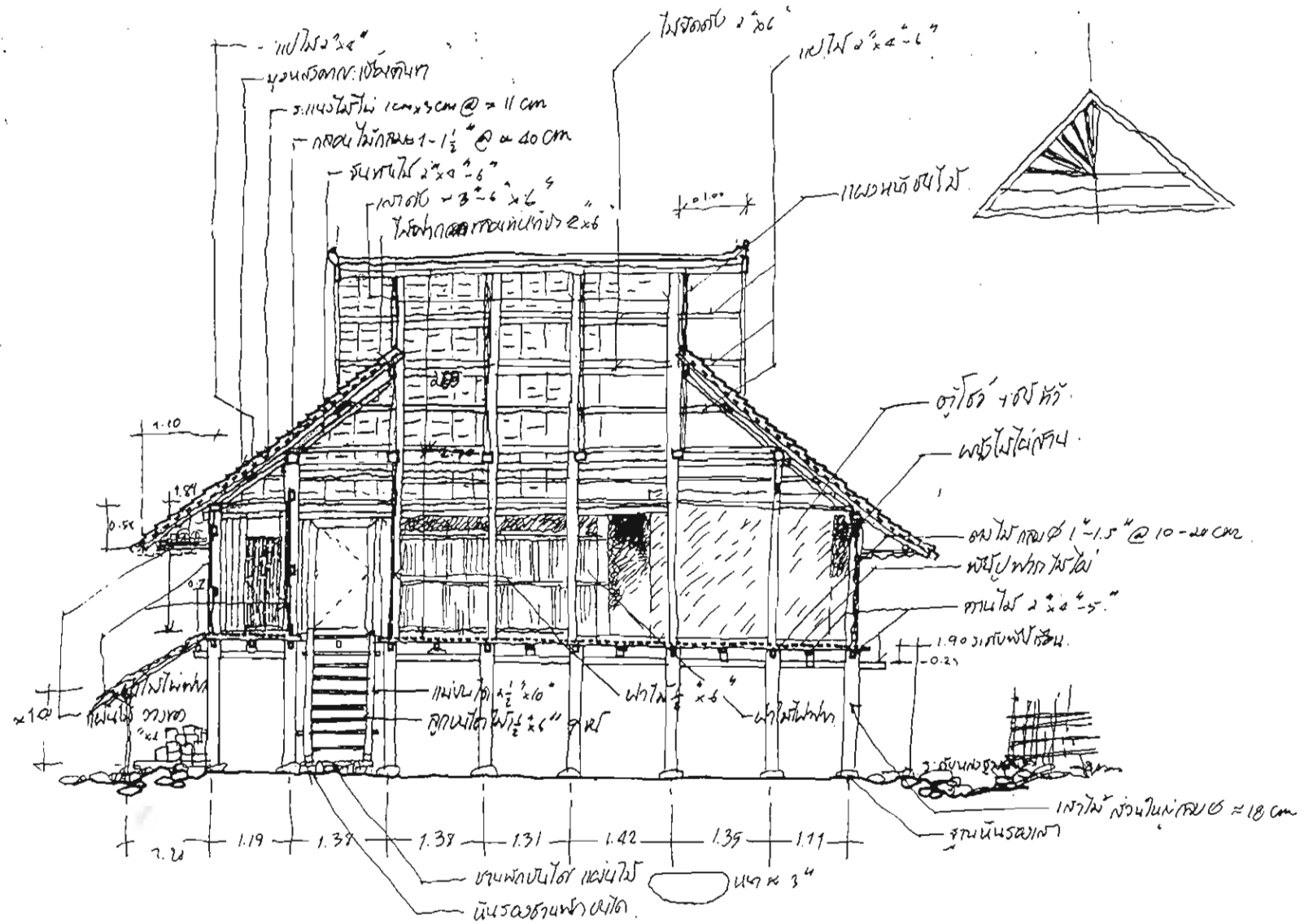
(เมืองล่า : นายน้ำปิง หมู่บ้านแวน อายุเรือน 16 ปี

หลังที่ 11

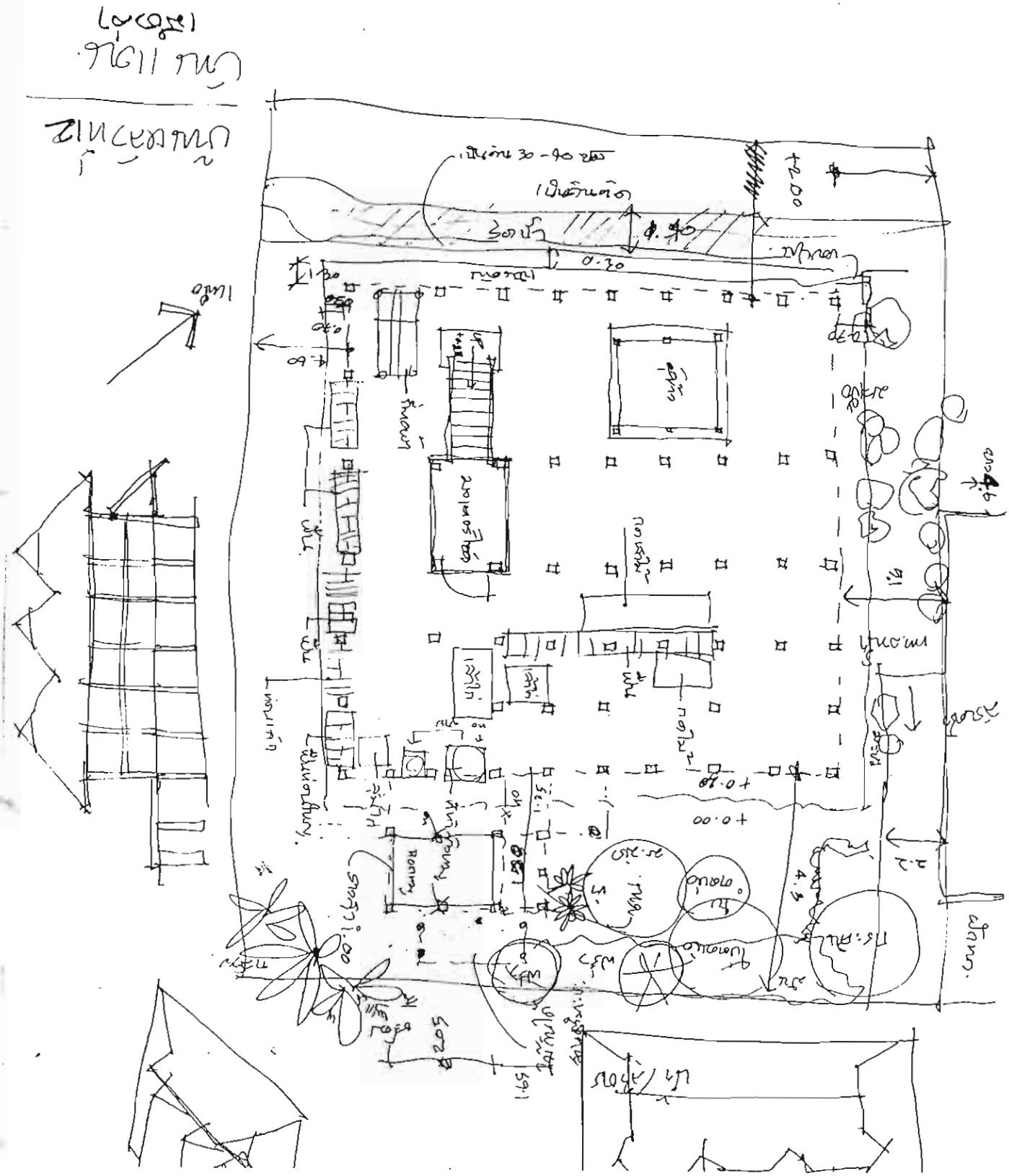
เมืองเก่า : หาดน้ำใส หมู่บ้านหาดอ่าวเรือน 16 ปี

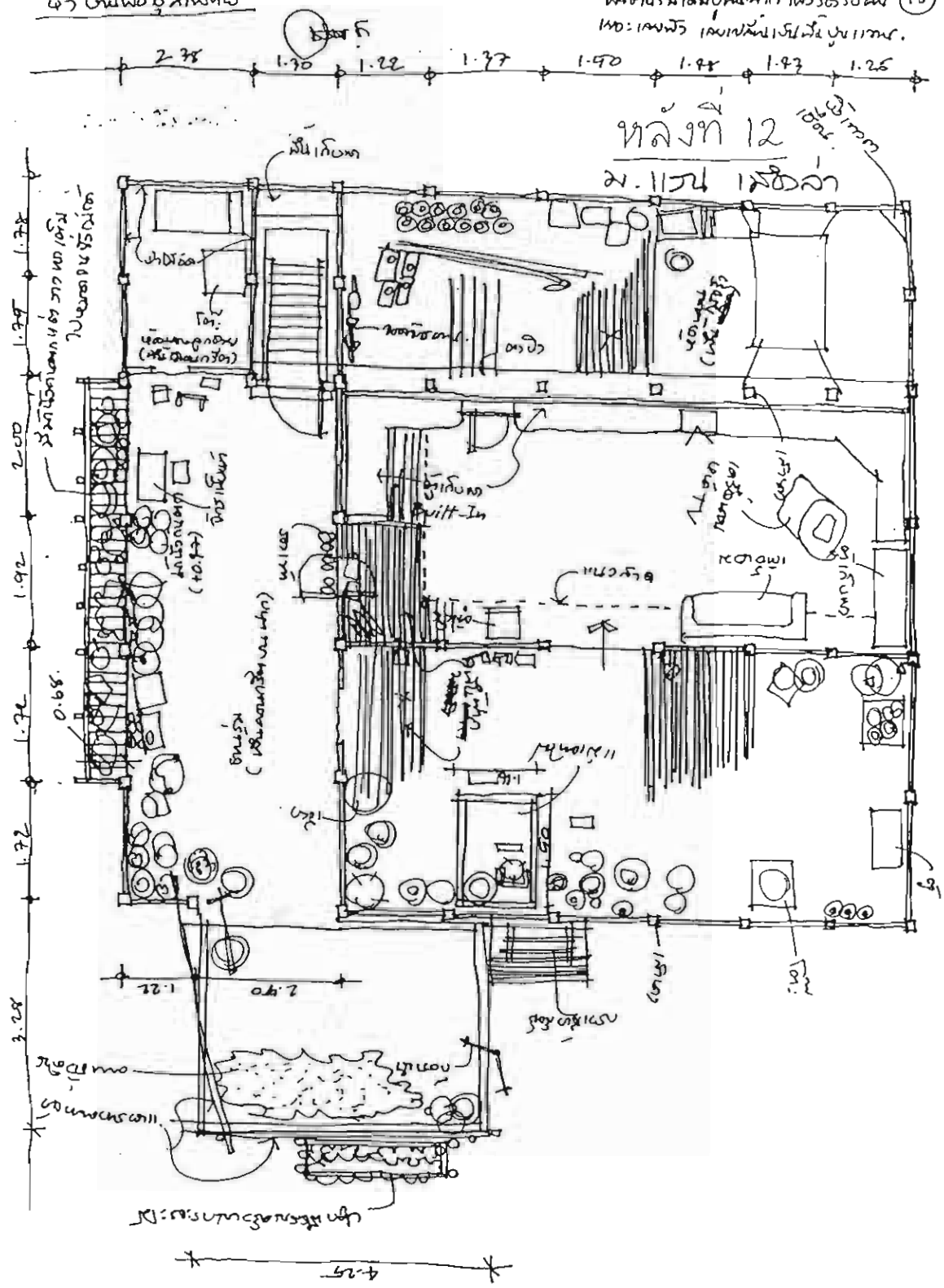
SCALE 1:75

เมืองล่า : นายน้ำปิง หมู่บ้านแวน อายุเรือน 16 ปี

เมืองล่า : นายอุ๊ คำทราย หมู่บ้านแวน อายุเรือน 20 ปี

เมืองลำ : นายอุ๊ คำทราย หมู่บ้านแวน อายุเรือน 20 ปี

เมืองล่า : นายอุ๊ คำทราย หมู่บ้านแวน อายุเรือน 20 ปี

